

**Joannis Joviani Pontiani, viri clarissimi, qui unus ex multis
seculis veram prudentiam cum summa eloquentia iunxisse
videtur, Opera quae soluta oratione composuit, omnia, in
tomos tres digesta ...**

<https://hdl.handle.net/1874/400303>

P. S. MARI

MARIA

MARIA

MARI

MARI

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

PONTANI

OPERA.

II.

B. oct.
56

808
96

FOOTMAN'S PARKS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

IN THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Fragment of a white paper label on the right edge of the book cover.

MARIA ANNA

56
Miscellanea Litteraria

Octavo n°. 56.

B. oct.
56

E
O
U
H
R
E
E
C
E
C
D
A
O

F
R
O
H
I
I
D
R
E
R
U
B
I
I
E
O
E
E
E

O
O
I
T
E
R
E
O
K
H
D
A
S

ad nona an.

ad
una

R
T
I
D
E
S
S
D
E
O
B
R

R
S
D
R
U
R
S
R
R
R
R
R
R
R

Sequens hymnus de finitio tribus lectionibus ad marti. p totu anni: preterquam in ad uentu / & a dñica in septuaginta sima usq ad pascha & etiam tunc dicitur si agatur de aliquo sancto. Hymnus.

O
R
S
I
I
O
A
I
E
M
O
O
S
S

ad

asa.

O
D
H
D
D
D
H

ad septa. as.

O

O
O

N. 107. 2.

N 122 B.

IOANNIS IO

VIANI PONTANI, LIBRORVM

omnium, quos soluta oratione com-
posuit, Tomus

SECUNDVS

CVI INSUNT,

De Aspiratione, Lib. II.

ITEM, Dialogi festiuissimi, diuersorum
argumentorum, nempe

Charon.

Antonius.

Actius.

Aegidius.

Asinus.

De Sermone, Lib. VI.

BELLI, quod Ferdinandus senior Nea-
politanoꝝ Rex cum Ioanne Ande-
gauenſium duce gessit, libri totidem.

B A S I L E A E,

M. D. XXXVIII.

donatione Hub. a Buch

JOANNIS TO

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date.

CAPITVM LIBRO

RVM, QVI IN SECVNDO TO
mo continentur, INDEX.

PROOEMIUM in Librum primū	í ante P'		37
de Aspiratione.	Pag. 1 í ante R'	Pag.	38
A' ante B'	21 í ante S'		39
A' ante C'	22 í ante T', & V', & X', & Z'		40
A' ante D'	22 De Y'		40
A' ante E'	23 Y' ante A', B', D', E'		40
A' ante F', G', I'	23 Y' ante F', G', L', M', N', O', P', R', S'		41
A' ante L'	23 O' ante B', & C', & D', & F', & G'		
A' ante M'	25 42		
A' ante N'	26 O' ante E', & I', & L'		43
A' ante O', P'	26 O' ante M'		43
A' ante R'	26 O' ante N'		44
A' ante S'	27 O' ante P', & R'		44
A' ante T', V'	28 O' ante S'		46
A' ante Z'	28 O' ante T', & V', & X'		49
E' ante A'	28 De v'		49
E' ante B'	28 v' ante B'		49
E' ante C'	28 v' ante C'		49
E' ante D'	29 v' ante D'		50
E' ante F', G'	30 v' ante I', L', M', N'		50
E' ante I'	30 IN LIBRVM SECVNDVM		
E' ante L'	30 de Aspiratione.		
E' ante M'	32 PROOEMIUM. Pag.		51
E' ante N'	32 De aspirandis uocalibus in medijs et		
E' ante O', & P'	32 ultimis syllabis.		51
E' ante R'	32 De litera C'		61
E' ante S'	35 Ch' ante A' in principijs dictionū.		64
E' ante T', V', X'	35 Ch' ante B'		65
E' ante Y'	35 Ch' ante I'		65
I' ante A', aut B', aut C', aut D'	35 Ch' ante O'		66
I' ante E', aut F', aut G', aut L'	36 Ch' ante v'		66
I' ante M', & N'	37 Ch' ante A' in medijs & ultimis syl-		
I' ante O'	37 labis.		67

CAPI TV M SEC V N D I T O M I

Ch' ante e	67	Th' ante i	78
Ch' ante i	69	Th' ante y	78
Ch' ante o	70	Th' ante o	78
Ch' ante v	71	Th' ante v	79
Ch' ante L, & R, & N, & Th'	73	Th' ante A' in medijs & ultimis syl	
De Ph	74	labi s.	79
Ph' ante A', E, I, O, V in principijs di		Th' ante e	80
ctionum.	75	Th' ante i	81
De Ph in medijs & ultimis syllabi s		Th' ante y	81
75		Th' ante o	82
De Th'	76	Th' ante v	83
Th' ante A' in principijs dictionum.		Th' ante L, uel M', uel N', uel R', uel	
76		s'	84
Th' ante e	77	De R' aspirato.	87

EIVSDEM PONTANI CHARON,
DIALOGVS.

Minos, Aeacus, interlocutores.	Pag.	89
Charon, Minos, Aeacus.		90
Minos, Aeacus.		94
Mercurius, Pyrrhicalcus.		96
Charon, Mercurius.		96
Charon, Mercurius ambulantes.		101
Minos, Aeacus.		101
Minos, Aeacus, Mercurius, Charon.		102
Charon, Diogenes, Crates.		110
Minos, Mercurius, Aeacus.		112
Mercurius, Pedanus, & Theanus, & Menicellus grammatici.		114
Charon, Vmbræ diuerse.		116
Gre x umbrarum nocentium.		123
Gre x umbrarum innocentium.		123

ANTONIVS, DIALOGVS.

Hospes Siculus, Compater Neapolitanus, interlocutores.	Pag.	124
Compater Neapolitanus, Peregrinus, Hospes Siculus.		126
Herricus Pudericus, Adolefcens, Senex, Hospes.		128
Andreas Contrarius, Compater, Herricus, Elifius.		131
Suppatius, Herricus.		156
Hospes, Compater, Lucius filius.		164
Herricus, Suppatius, Lyricen hospes.		165

INDEX.

Histrio personatus.	167
Poeta personatus.	168
Histrio personatus.	174
Poeta personatus.	175

ACTIVS, DIALOGVS.

Ceparius, & Segnitius, & Aelius colloquuntur.	Pag. 190
Aelius Syncerus, Paulus, Pardus, Compater, Pudericus, Sumnontius, Altilius.	162

AEGIDIVS, DIALOGVS.

Suardinus, Poetus, Pontanus, collocutores.	Pag. 287
Sermo Aegidij ad populum.	291
Pontanus, Puccius, Thamyras.	296
Hieronymus Carbo, Puccius, Thamyras.	301
Marinus Tomacellus, Franciscus Aelius, Trifstanus Caraciolus.	304
Pontanus, Petrus Sumnontius.	307
Pontanus, Chariteus.	308
Pardus, Chariteus.	311
Franciscus Pudericus, Pardus.	312
Pontanus, Suardinus, Poetus.	319

DE INGRATITVDINE DIALOGVS, QVI

ASINVS INSCRIBITVR.

Viator, Caupo, Tabellarius, collocutores.	Pag. 324
Caupo, Chorus sacerdotum.	326
Caupo, Viator.	328
Altilius, Pardus, Chariteus.	329
Epistola Pontani ad pueritiam iam regressi.	330
Aelius, Pardus, Altilius.	331
Pontanus, Fafelio uillicus, Pardus.	333
Pontanus, Puer, Pardus.	335
Fafelio uillicus, Pontanus.	338
Pontanus, Cafelio, Pardus.	339
Pardus, Syncerus, Altilius, Chariteus, Pontanus.	340

DE SERMONE, LIB. PRIMVS.

PROOBMIVM.	Pag. 342
Rationem atq; orationem esse homini à natura tributam.	Cap. I. 342
Virtutem & uitium uersari etiam circa orationem.	II. 343
Maximam esse uim atq; autoritatem orationis.	III. 344
Maximã esse in hominibus orationis uarietate ac diuersitatem.	IIII. 344

CAPITVM SECVNDI TOMI

<i>Etiā in oratione seruandam esse mediocritatem.</i>	V.	345
<i>A natura inesse homini cupiditatem quietis ac recreationis.</i>		
VI.		346
<i>Vrbanitatem ac ueritatem merito laudari.</i>	VII.	346
<i>Vnde Vrbani dicti sunt ac Faceti.</i>	VIII.	347
<i>De Lepidis, Festiuis, & Salsis.</i>	IX.	347
<i>De Comibus.</i>	X.	349
<i>De Blandis.</i>	XI.	351
<i>De Vrbanis & Facetis.</i>	XII.	351
<i>De Veracitate.</i>	XIII.	352
<i>De Adulatoribus.</i>	XIII.	354
<i>De Captatoribus.</i>	XV.	355
<i>De Lasciuis.</i>	XVI.	357
<i>De Insulsis & Profusis.</i>	XVII.	357
<i>De Contentiosis.</i>	XVIII.	358
<i>De Verbosis.</i>	XIX.	360
<i>De Loquacibus.</i>	XX.	360
<i>De Nugatoribus.</i>	XXI.	361
<i>De Taciturnis.</i>	XXII.	361
<i>De Delectu, qui, & qualis sit.</i>	XXIII.	362
<i>Ad consequendam mediocritatem opus esse delectu.</i>	XXIII.	363
<i>De mensura seruanda in gratificando & commonendo.</i>	XXV.	364
<i>Virtutem eam non esse amicitiam, sed aliam quampiam sine nomine.</i>	XXVI.	367
<i>Quæ ad habitum hunc innominatum pertinent.</i>	XXVII.	367
<i>De Comitæte.</i>	XXVIII.	368
<i>De Popularitate.</i>	XXIX.	371
<i>De Humanitate.</i>	XXX.	371

LIBER SECVN-
DVS.

<i>De ostentatione & simulatione.</i>	Cap. I.	Pag. 373
<i>De ueracibus.</i>	II.	373
<i>De mendacibus.</i>	III.	378
<i>De iactatoribus & ostentatoribus.</i>	III.	378
		Plura

INDEX.

Plura esse mendacium genera.	v.	379
Quid Aristoteles de hac resentiât.	vi.	381
De Ironiciis.	vii.	382
De quatuor generibus ostentatorum.	viii.	383
De susurronibus.	ix.	384
De fucatis & illecebrofis lenocinatoribus.	x.	384
De proditoribus.	xi.	385
De fallacibus.	xii.	385
De hypocritis.	xiii.	386
De mercatoribus.	xiiii.	387
De dissimulatores.	xv.	388
Dissimulatores plura esse genera.	xvi.	389
Dissimulationem aliquando esse ostentationem.	xvii.	390

L I B E R T E R -
T I V S.

Vnde ductæ sint facetiæ ac facetudo.	Cap. i.	Pag. 393
Facetudinem uirtutem esse.	ii.	394
De principiis & causis uirtutis huius.	iii.	395
Conciliabula inter ciues fieri, aut utilis, aut iucundi gratia.	iiii.	396.
Triplex esse iocandi genus.	v.	397
In iocando adhibendum esse delectum.	vi.	398
De altero extremo, id est, rusticitate.	vii.	398
Agrestitatem potius quàm rusticitatem opponendam esse facetudini.	viii.	399
De agresti & agrestitudine.	ix.	400
De fatuis, insulsis, & inconditis.	x.	400
De ineptis.	xi.	401
De Triuialitate.	xii.	401
De altero extremo, hoc est, scurrilitate.	xiii.	401
Longius distare à medio agrestem quàm scurram.	xiiii.	403
De facetis.	xv.	404
De dictorum, iocorumq; diuersitate.	xvi.	404
De locis unde ducuntur dicta ac facetiæ.	xvii.	406
De Valerij Martialis poetæ dictis.	xviii.	411
Duo esse secundum Ciceronem facetiarum genera.	xix.	414

CAPITVM II. TOMI INDEX.

Circa dicta, facietiasq; inueniendas artem plurimum ualere.	XX.	415
Aliter Oratoribus ac Comicis, aliter ingenuis ciuibus facietiarum locos quaerendos esse.	XXI.	416
Diuisio sermonum in iocos, dicta, ridicula, fabellas.	XXII.	417

LIBER QVARTVS.

Artem naturæ coniuinctam plurimum ualere ad facietudinem.	Cap. I.	419
De inueniendis dictorum ac ridiculorum locis.	II.	421
Neq; aduersum miseros, neq; potētes uiros utendū esse ridiculis.	III.	428
Quæ seruanda sint faceto.	III.	429
Dictorum salforum duplex esse genus.	V.	429
Altera diuisio salforum dictorum.	VI.	430
Vultum esse dictis ipsis accommodandum, & gestum, & uocem.	VII.	431
Mimica & theatralia parum facietis conuenire.	VIII.	431
E silentio interdum risum gigni.	IX.	432
Quæ seruanda sint in risu prouocando.	X.	433

LIBER QVINTVS.

Definitio Vrbanitatis.	Cap. I.	Pag.	438
Lasciua dicta non decere facietum, nec contumeliosa.	II.	449	
Cuiusmodi esse debeant fabellarum expositiones.	III.	450	

LIBER SEXTVS.

Qualis esse debeat uir facietus.	Cap. I.	Pag.	451
Qualia facietorum dicta, responsaq; esse debeant.	II.	452	
De Ironicis.	III.	461	
Definitio ironiæ.	III.	462	

HISTORIA belli, quod Ferdinandus Rex Neapolitanus senior, contra Ioannem Andegauicensem ducem gessit.

Liber	} Primus } Secundus } Tertius } Quartus } Quintus } Sextus.	Pag.	} 470 } 512 } 538 } 545 } 569 } 582

P I N I S.

IOANNIS IOVIANI

PONTANI DE ASPIRATIONE AD

Marinum Tomacellum Li-
ber primus.

T PER COMPATREM MARINE TOMACELLE SÆPIUS MECUM EGISTI, & PER LITERAS À ME IPSE PETISTI, ut aliquid tibi de aspiratione conscriberem. Itaq; cum honesta uideretur postulatio ista tua, licet difficile non parum esset prestare quod peteres, homini præsertim in castris, & inter inquietissimas res agenti, decreui tamen grāmaticorum me potius male-

dictis exponere, quàm ueteri amicitie nostræ ullo modo deesse. Quamobrem librum hunc de aspiratione, aspirandisq; uocibus, ut iusseras, scriptum nunc ad te mitto, illorum detractiones cum mea hac parendi facultate pensaturus. Oro autem te, & per ipsorum grāmaticorum obrestor ferulas, ut antè quàm populo legendum cum præbeas, atq; in lucem des, & tuum, & amicorum, qui studia hæc non aspernantur, iudicium diligenter explores, quo emendatio hæc in adolescentiū manus per te ueniant. De utilitate autem præceptionis huius nihil dico, quoniā laudatores non quero: satis quidē contentus, si qui literario hoc in ludo sese exercent, minus acres eos reprehensores inuenero.

ASPIRATIO EST HVMANI SPIRITVS crassitudo, qua literarum sonus crassior in pronuntiādo redditur. Cum autē omnis literarum numerus constet quinq; tantum uocalibus, reliquis uerò consonantibus, sintq; consonantes quindecim (nam K à latinis repudiata est) uocales omnes suo loco aspirationē accipiunt. E consonantibus uerò quatuor tantum. Ex omni igitur literarū numero nouem solum aspiramus. Quarum sunt uocales quinq; A, E, I, O, V, & quæ Græca dicitur litera ð. Consonantes quatuor, C, P, T, R, quarum tres mutæ, una semiuocalis. Uocalium soni ut aliquando ab aspiratione incipiunt, sic in ea nunquam desinunt apud nos, præterquam in his dictionibus Ah, Vah, Oh. Cum enim ea desinit, quod item fit in consonantibus, quæ in aspiratione desinunt, licet ab ea nunquam incipiant. Fit autem semper aspiratio apud nos aut in principio syllabæ, cum à uocali incipit, ut hamus, uehemens: aut in medio

ubi consonāti adheret, ut Thetis, Rhodus. Nam in fine uocum nostrarum nunquam aspiratio inuenitur, nisi in interiectionibus, quas dixi. Similiter in consonante densa nulla omnino definit latina dictio, quāquam apud barbaros permulta. Sed barbari aspiratione ita utuntur, ut sit ipsis peculiaris, & quodammodo propria. Græci non adeo sepe, nostri, ac præsertim uetustissimi parcissime.

C, & T aspiramus in græcis tantum dictionibus, quasq; à græco deduximus, & in barbaris, ut Charites, Theocritus, Thamar, Rahab. Similiter P, & R, ut Phasis, Rhodus, Iosephus, Rhoboa, in nostris nunquam: quamuis nonnūquam in quibusdam, quæ nostræ uideri possunt, ut Rheda, quod nomen cum sit græcum, uel, ut quidam malunt, gallicum, nostrum effectum est.

Licet autem C, & T in quibusdam nostris dictionibus, de quibus suo loco dicam, nunc aspiremus, usus tamen magis id obtinuit, quàm quod Latine lingue lex id permittat.

Quemadmodum autem literarum sonus, qui cuiq; suus est, uel obtusior est, uel acutior, uel exilior, uel plenior, uel lenior, uel asperior, pro cōtextu, aliarumq; coherentium uicinitate, proq; positu ac loco, cum aut primæ, aut mediæ, aut ultimæ constituuntur: sic aspiratio, nunc magis, nunc minus crassa & densa est. Si enim pronuntiem psittacus, et sonus tenuius in priore sonabit S, quæ precedente P tenuatur adeo, ut quasi exhibetur. Eodem modo si enuntiem Sol & Tellus, facile quidem aures ipsæ iudicauerint plenius sonare L in dictione Sol, exilius in uoce Tellus, mediocriter aut si expresserim aut Lotus, aut Latus, aut Deletus. Nō erit enim in his L adeo pleniū, ut est in nomine Sol, neq; ita exile, ut in nominibus in quibus L duplicatur. Hoc idem in aspirando accidit. Nā si enuntiauero Vah, maior est densitas: si Homo, minor. Item cum dico Thetis, Phidias, Rhenus, aspiratio non est in his æque ac in illis crassa, quod aures ipsæ facile iudicāt. Cū enim dico Vah, spiritus ille densior, uegetiorq; est, quàm cum effero Hamus: & cum enuntio Rhodus, aspiratio est plenior, quàm cum Thomas. At Philo, & Phidias, & Deiphobe, & Demipho pronuntiantur labris paulo strictioribus. Et ubi effero eids, dentibus linguam admoeco, quæ quidem cohibetur interius cum enuntiaturo Homo. Accidit autem hæc tum propter naturam, & situm literarum, quæ aspirationem admittunt, tum quia non paruum differt quæ litera statim sequatur.

VOCALIBVS aspiramus tam in primis, & ultimis syllabis, quàm etiam in medijs. Eodem modo C, P, T, R consonantibus, de quibus particulatim postea dicam. Ob hanc enim causam hoc quantulumcunq; laboris est.

Et mihi desumpsi, ut ostēderem quæ dictiones in quibus literis, syllabis q̄, aspirationem exigant. Quod antè quàm præstem, considerandum uideatur, an aspiratio, id est H, litera sit, habeat ne litera potestatem, an figurā tantum, quodq̄; in ordine contextuq̄; literarum cum eis scribatur.

ASPIRATIONIS notam à nostris literam non fuisse habitam illud indicio est, quòd olim non uti nunc aspiratio figuram habebat, sed ut apud Græcos hodie fit, supra uocalem apex quidam notabatur, quam dasiā illi uocant. Atq; ea quidem parcius multo, quàm nunc, uetustissimos Latinos comperto usos, & ferè in illis solum dictionibus, quibus natura inesset, ut animi motus quidam, & affectus declararentur, quales sunt Heu, heu, heu iulo. Posteriores uerò figuram aspirationi certam dederunt, & inter literas notare maluerunt. Sed neq; hi, de quibus loquor, neq; nostri etiam temporis grammatici literam esse confitentur. E quibus si quæras, quid ea sit hæc tenus, definiunt, ut H aspirationis notam esse dicant. Cur autem literam esse negent, multis ac probabilibus adducuntur rationibus: quas si confirmauerim, non erit fortasse inutile latinis adolescentibus. Aiunt enim uerum esse, quòd L sit litera lenior, R asperior. Lenitatem tamen, & asperitatem non esse literas. Eodem modo & aspirationem. Neq; enim consequi, si elementum aliquod densiore egeat spiritu, ut densitas, et crassitudo illa sit litera. Nam huiusmodi densitas accidens est, ut tenuitas, ut lenitas, ut asperitas. Quòd si à philosopho aliquo scire quæras, quo de genere densitudo hæc sit, respōdebit, ut arbitror, situm sequi, atq; positionem: quamuis grammaticus quispiam qualitatem significare contendet. Sed quærare hæc subtilius, est alterius facultatis ac tēporis. Ob diuersas enim rationes, diuersa sequitur prædicamenta.

QVID quòd si H esset litera, aut esset muta, aut semiuocalis. Nam uocalem nō esse illud planè docet, quòd ea sola, quod uocalis quidem præstat, syllabā ex se formare nullo modo potest. Semiuocalis autē quomodo? Siquidē semiuocales ex maxima parte cū uocalibus simul nomina terminant tā apud nos, q̄ apud Græcos. Ideo autē dixi, ex maxima parte: quæ et in C, et in D, & in T, quæ mutæ sunt, aliquot exeūt nomina, ut Lac, Aliud, caput, et quæ pronomina sunt Hic, Hæc, Hoc. Nō loquor de barbaris, apud quos nomina etiā in Z exeūt, qui q̄ sint cōtemnēdi in omni præceptione, quæ de orationis concinnitate tradatur, illud planè docet, quòd qui aut nō apte, aut non satis latine, aut incultius loquitur, cū barbarū dicimus: uerecūdius loquor propter Antonium nostrum, qui Galeaz protulit, ait enim: Ardeo mi Galeaz mollem reperire Catullum.

Vicit enim in quibusdā cōsuetudo, cui necesse est, ut docti etiā homines,

quanquã inuici assentiantur. Cum & ille ad quem scribebat uel molesti-
 me fuisset laturus, quasi nominis dignitas minueretur, si quod latinus exi-
 gebat sermo, Galeatius fuisset uocatus. Sed concedatur hoc poetæ erudito,
 præsertim in quo necesse fuit, ut assentiretur multitudini, cum pleriq; bar-
 barum id nomen arbitrentur. Ad aspirationem redeo, si tamen illud præ-
 monuero, cum Z' græca sit litera, id est, quam à Græcis acceperimus, non
 debere aliquã apud nos terminare nomina. Cum apud illos à quibus eam
 mutuati sumus, græcum nullum finiat: quanquã barbara multa in illam
 exeunt, ut Acaz. Nullum omnino nomen aspiratio claudit, quod omnes
 faciunt semiuocales. Non est igitur H semiuocalis. Quidè quòd semiuoca-
 lium omniũ præterquam X, quæ duplex est enuntiatio, ab E uocali in-
 cipit, & in consonantem, id est, in seipsam desinit. At H etsi uidetur quo-
 dammodo ab A uocali incipere, non tamen exit in consonantem, sed spiri-
 tu suo terminatur. Ad hæc semiuocales omnes præter X sibi possunt eæ-
 dem succedere, et geminari in neclendis syllabis, ut in his, Annus, Terror,
 Fossor, Commodum, Tellus. H uerò non potest: nulla enim syllaba in aspi-
 rationem desinit, si subsequens ab illa incipiat. Quinetiam in terminatio-
 nibus nominum semiuocales omnes præter quas dixi, inueniuntur præ-
 ecedere S terminalem, ut Puls, Ars, Hyems, Glans, quod H non facit. Quo
 efficitur eam nullo modo esse semiuocalem. Ideo autem X excipitur, quia
 duplex est. Habet enim uim GS', & CS'. At erit fortasse muta, sed mu-
 tæ omnes præter F à se incipiunt, & in uocalibus desinunt, quod de H di-
 ci non potest. Quidè quòd mutæ in eadem syllaba coherere sibi diu e tan-
 tum possunt, ut in hac uoce Doctus. Mixtè autem cum semiuocalibus ad-
 summum tres, ut in nomine Doctrina. At cum Erichthonius, tertia eius no-
 minis syllaba à C aspirato incipit, quod statim subsequitur T aspira-
 tiu. Quod si H esset aut semiuocalis aut muta, ea syllaba ex quatuor con-
 sonantibus simul coëuntibus componeretur, quod lingue latinæ lex non
 permittit. His igitur rationibus efficitur, ut cum H, nec semiuocalis sit,
 nec consonans, litera esse non possit. Nam si nec muta, nec semiuocalis est,
 consonans quomodo dicitur: & uocalem non esse satis manifestum est. Di-
 xerit quispiam eam esse literam à Græcis acceptam, ut Z, & Y, quod di-
 ctu quidem absurdum est. Nam quæ ab illis dasia dicitur, non inter literas,
 sed pro sodias numeratur. Idemq; est apud Græcos dasia C, cum aspirant
 uocalibus, quod est apud nos H: nec nisi nota quedam est, quæ supra uo-
 calem ponitur. Licet P, C, T, cum aspirationem accipiunt, non ut uoca-
 les dasia notentur, sed proprijs scribantur figuris, de quibus suo loco dicã.
 Sunt autem apud Græcos prosodiæ octo, quarum nomina ac notæ sunt:

ἄσπια, βαρεία, ἀσπιαμένη, λαοία, φιλί, ἀπόροφθ, ὑπίρ, υ. Λαο-
 Λιασολί. Addunt nonnulli βραχίαιρ, υ, ἔ μοιρομ - Harum tres
 ἄσπια, βαρεία, ἔ ἀσπιαμένη accentuū notæ sunt, ut apud nos acutus,
 gravis, ἔ urisq; constans moderatus, quem alio nomine circumflexum
 dicunt. Λαοία notæ est densioris ac pinguioris status. φιλί tenuio-
 ris, siccioreq;. ἀπόροφθ uerò, quæ est dextera pars circuli, ad summū
 literæ posita, tum notatur cum ostendendum est deesse uoci ultimam lite-
 ram, quod à Græcis seruatur cum uocales concurrunt. Ex qua institutio-
 ne illud est, quod non modò Plauti, sed etiam Lucretij temporibus ἔ di-
 cebatur, ἔ scribebatur in uersu, magnū st ἔ multū st, pro eo quod ma-
 gnum est, ἔ multum est. ὑπίρ, cuius notæ est lineola repandæ, dictioni-
 bus subijcitur cum duas uoces coisse simul, ἔ in unam transisse demon-
 strare opus est. Ut si ostendere uelis maledoctus ἔ malesanus in unam
 coisse dictionem, quomodo apud Virgilium antemalorum, ἔ apud Na-
 sonem Antemei, ἔ apud Propertium Semperamicitiæ, atq; apud Tercen-
 tium Semperlenitas. Contraria est Λιασολί, ut si particulam nisi ἔ si
 cut, non unam, sed duas esse dictiones uelis ostendere. Reliquæ duæ notæ
 sunt temporum, id est, βραχίαιρ breuitatis, μακρὰ productionis. Ex
 quibus satis manifestū est Λαοίαιρ, apud Græcos ut ceteras prosodias
 non esse literam, sed notam quandam, quod idem de H dicere necesse est.

PRÆTEREA cum accidat literæ potestas, quæ ut Prisciano uidetur,
 ipsa pronuntiatio est, ἔ item figura qua describitur, ἔ nomen quo ap-
 pellatur, ut non solū pronūtiatione, sed etiā figura ἔ uocabulo alia diffe-
 rat ab alia: neq; propter solam figurā, neq; propter solū nomen, neq; pro-
 pter utrunq; simul, dicendū est aliquid esse literam. Nam ἔ numerorū si-
 guræ quædam sunt, quas literas dicere nemo audeat, ἔ lineæ, trianguliq;
 sua nomina ἔ figuras habent. Itemq; accentus, ἔ prosodiæ, quas dixi,
 quæ tamen literæ non sunt. Eodem modo H, licet figura, ἔ quasi nomi-
 ne minime careat, litera tamen non est. At scribitur H in uersu, scribitur
 etiam parenthesis, ἔ lineola, quam uirgulam dicunt, ἔ nota interroga-
 tionis, quamuis nihil horum sit litera. Neq; illud dederim, ut uerbum scri-
 bo, de literis tantum dicatur. Nam scribuntur orationes, scribuntur episto-
 le, carmina, uolumina, quæ literæ non sunt, tametsi constant literis. Ex eo
 enim scriptores dicti. An non legitur apud Valerium Catullum:

Nanq; totius uobis frontem tabernæ scipionibus scribam,

Quod quidem sonat ut Plautinum illud,

Quo te legam hoc Scipione.

Quid composita quàm late proferunt significationes suas. A scribo,

Proscribo, describo, ut non potuit pictor rectius describere, quod Plautus dicit de eo, qui hominem quendam quasi suis liniamentis designauerat, & apud Virgilium:

» Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Mathematici enim cœli ambitum ac stellarũ sphaeras, & terræ quam incolimus partes quibusdam distinctas cingulis ac gradibus figurant lineis, et intra circulos cogunt. Vt autem aliquantulum uager, hoc à Poëta de Conone Samio, nobili mathematico, dictum est, non de Claudio Ptolemeo, ut Maronis interpretes credunt, qui quidem multis post Virgilium annis floruit. Fuit autẽ Conon hic temporibus Ptolemæi regis, à quo propter disciplinam summam in honore est habitus: qui cum cœli situm describeret, quasdã stellas quæ sunt in eo sydere, qui Leo dicitur, crines esse Berenicis reginæ cõmentus est. De quo est apud Hyginum in libro de signis cœlestibus. Et apud Valerium Catullum:

» Omnia qui magni suspexit lumina mundi,

» Qui stellarum ortus comperit, atq; obitus.

» Flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur,

» Vt cedant certis sydera temporibus.

» Idem me ille Conon cœlesti numine uidit.

» E Bereniceo uertice cesariem, & quæ secuntur.

Sed ad rem redeo. Sit sanẽ H figura quaedã, quæ inter literas notetur. Nõ enim id queritur, possit ne H scribi in uersu, & literis admisceri. Sed sit ne H, dum effertur, elementum: sit ne pars minima dictionis, ut A, ut B. Dũ enim ab aliquo querimus, sit ne T litera, nõ id queritur, possit ne scribi inter literas. Sed num T sit minima pars cõpositæ uocis, sit ne elementum formandæ syllabæ dictionis, & orationis.

SVCCURRIT etiam illud, quod prætereundum non uidetur, hoc est opinari quosdam debere tum literas appellari, cum scribuntur: elementa, cum pronuntiantur: quorum opinio non me impedierit, quo minus elementum pro litera, & literam pro elemento indifferenter accipiã. Nam si origo nominis consideretur, litera à uerbo Lego deducta est, à quo & lectio, quæ profectò absq; pronuntiatione & sono esse non potest, quamuis tamen tacentes interdũ legimus. Sed qui primus literam à Lego uerbo deduxit, non illud attendit, quòd interdum sine pronuntiatione literarum figuræ percurrantur oculis, quin tacentes sæpe nobiscum loquimur & disputamus. Loquitur enim secũ animus, & disputat, & tacitus legit: quamquam, nescio quo pacto, moueri et affici tunc in nobis ipsis uocis instrumenta sentimus, adeò tacita etiam lectio nõ sine motu quasi quodam pronuntiationis,

nuntiationis, atq; affectu esse potest. Ad hæc apud eruditissimos grammaticæ artis scriptores indifferenter literam pro elemento poni reperio: ut cum ab eis dicitur litera *b*, non potest continuari cum litera *m* in eadem syllaba, non id dicitur non posse eas sic scribi. Siquidem possunt, sed ne quaquam posse unâ pronūtiari. Ipse quoq; Cicero literam nominat. Quod si litera solum diceretur cū scripta est, uel quod scribitur, falsum utiq; esset, quod à grāmaticis dicitur, literæ accidit potestas. Nā si potestas, ut hi ipsi dicunt, ipsa pronuntiatio est, propter quam figuræ, & nomina inuenta sunt, literæ potestas accidere nullo modo potest. Similiter si dicatur, quod elemento accidat figura, ne id quidem uerū fuerit. Nam si tum dicitur elementum, cum pronuntiat, figura nullo pacto elemento accidet. Igitur cum doctissimus grāmaticus dixit, literæ accidit potestas, figura, et nomē, literam & elementum simul comprehendit. Quamobrem dari mihi hoc uolo, ut literam & elementum hac præsertim in parte dicere indifferenter liceat. Non tamen desunt, qui literā à litura dictā uelint, quod apud uetustissimos fuerit consuetudo scribendi in tabulis ceratis: quorum opiniononi non temere quis accesserit, ut ab eo quod est *Litus*, *Lita*, *Litum*, litera dicta fuerit. Cuius uocis apud Virgilium manifesta significatio est:

Ut paribus lita corpora guttis.

Hoc est, maculis notata & distincta, quod idem dixit alibi:

Sparsis etiam nunc pellibus albo,

Et maculose tegmine lyncis.

Illud autem minime probauerim, ut inde dicta sit litera, quod deleatur oblitterareturq; è tabulis, in quibus ut dixi, scribebant. An non absurdum est id asseuerare, ut litera appellata fuerit ab eo, propter quod ipsa esse desineret. Desinit enim esse litera, ubi deleta, et oblitterata est. Manifestum est igitur ex ijs, quæ dicta sunt, licet *h*, & figura, & quasi nomine minime careat, tamen si potestas ei desit, literam esse non posse, quam deesse probandum nobis est.

QUÆMADMODVM dixi, placet grammaticis, literæ, aut si mauis elementi potestatem esse pronuntiationem ipsam, nec aliquid aliud ex accidentibus eius esse, quod ostendat elementi cuiusq; proprietatem: qua quidem carere aspirationem affirmant, quasi nō careat, cum & nomen ferē, ut dixi, habeat, & figuram certam propriamq; nimirum literam esse necesse esse. Primum quidem definitio ipsa planē declarat, aspirationē neq; dici, neq; esse pronuntiationem. Si quis enim te interroget, quid est aspiratio, respondebis: Opinor eam esse quandam humani spiritus, flatus uel densitatem (nanq; utrunq; dici recte potest) aut si id malis, crassiorē quandam

spiritum. Si quis rursus ex te querat, quid densitas illa sit, scio responsurum nullo modo uideri tibi eam densitatem esse pronuntiationem. Itaque cum densitas spiritus pronuntiatio non sit, et aspiratio sit densitas spiritus, H, quæ aspiratio est, pronuntiatio esse non potest. Non aliter quam Suspiriū, Scloppus, Anhelitus, Suffitus ue, qui spiritus et soni quidē sunt, non tamen pronuntiationes. Fit autem nomen aspiratio ab eo quod est affiro. Rursus affiro fit à uerbo spiro, spiro autem à spiritu, ni fortè malis Spiritum dici à spirando. Pronuntiatio autem est uox literam, uel syllabam, uel dictionem, uel orationem proferens (nō loquor de oratoria pronuntiatione) qui autem expirationem exprimit, nihil tale pronuntiat. Est igitur crassitudo spiritus, sicuti tenuitas, lenitas, asperitas, nō pronuntiatio, sed soni, uocisq; accidens, ut dixi. Atq; ut dem H esse pronuntiationem, dicas uelim quonam modo efficietur, ut H si pronuntiatio est, litera sit? Quod enim accidit literæ, non est litera. Cum autem pronuntiatio, id est, potestas accidit literæ, non erit ipsa litera, sicut nec figura, nec nomen: quanquam literæ accidunt, non sunt tamen literæ, hoc est elementa. Itaque etsi concessum sit H pronuntiationem esse, cum pronuntiatio, id est potestas accidat literæ, non tamen H erit litera. Nam potestas accidit literæ, et non est ipsa litera: quæ ut esset litera, necesse fuerat et pronuntiatio, id est potestas ei accideret, non ut ipsa esset pronuntiatio: quod enim potestas est, litera esse nō potest. Nam cum potestas sit accidens, cōmune quidem literæ cum syllaba conuerti non potest, ut dici uere possit potestatem, id est, pronuntiationem esse literam. Ex his, ut arbitror, effectū est H id est aspirationem nullo modo habendam esse literam: quæ tametsi litera non est, non tamen à Grammaticis, quod tu ipse concedis, plene definitur, ut eā sit aspirationis tantum nota. Nam hæc definitio solum complectitur cum scripta est, uel quod scribi potest, nō id ipsum quod est. Quamobrem quoniā scio te uehementer cupere eius à me definitionem accipere, faciam id libentius causa tua, qui non contentus doctissimorum hominum definitione, expectes meam.

EST IGITUR id ipsum, quod H dicitur aspiratio, qua literæ alicuius sonus crassior in pronuntiando redditur, cuius figura inter literas scribi potest. Quam quoniā superius dictū est solere præponi uocalibus, cōsonantibus postponi: cur id fiat, ratio reddenda est, ostendendumq; cur illis interiectionibus, quas dixi, postponatur.

VOCALES literæ dictæ sunt, quod plenam, absolutamq; uocem habeant. Quin et homines uocales dicimus, et Citharam uocalem. Vnde Horatius:

Vocalem

Vocalem temere insecutæ Orphea sylvæ.

Et Propertius de equo:

Qualis & Adraſti fuerit uocalis Arion.

Aspirationis autē eā natura est, ut præposita cum sit, sonoritatem uocalis densitate sua obiūdat, atq; diminuat: quæ res efficit, ut uocalitas illa cum reprimenda est, aspiratione præposita quasi freno quodam coercetatur. Consonantiū uerò alia natura est. Hinc enim consonantes dictæ, quòd cum uocali sonent, cum ipsæ per se nequeāt uocem perficere. Itaq; si quando opus sit ut C, P, T, R, suos augeant sonos, ualentiusq; quàm sua ipsarum natura ferri sonent, aspirationē accipiunt intrinsecus: quæ cum postponitur, auget sonum qui consonanti minor est. Atq; hinc effectum est, ut quia uocales maiore non indigent sono, quàm qui suus ipsarum est, aspiratio cis præferatur. Contrà uerò postponatur consonantibus, quarum soni cohibendi non sunt, quippe qui parū sonent, sed laxandi potius, quod quidem aspirationis admimiculo consecuntur.

CVR tamen ex omnibus consonantibus quatuor tantum aspiremus, hæc est ratio, quòd cæterarum natura non ferat aspirationem: repugnat enim natura, ut B, ut D, ut M, ut L, ut S, ut N, adijci sibi eam patiantur, multo etiam minus V. Nam G in dictionibus quibusdam, quas ab exteris nationibus Italica accepit lingua, uulgus aspirat, ut Ghinolpbus, quod propriū est, et multa eiusmodi: idq; maxime usurpant hi populi, qui Galliam, quæ cis alpes est, incolunt, quæ hodie dicitur Longobardia, quoniam Longobardi ea loca sub Desiderio rege, alijsq; gentis suæ ducibus diu occupata tenuerūt. Vnde id genti nomen nūc est. Hispani quoq; hoc est, qui hodie uocantur Catalani, aspirant sæpius G sequenti aut I, aut B, ghi & ghe dicentes, ut Berengherius, Figherius, Segherius, et id genus multa. Quin etiam apud eosdem Catalanos multa inuenias nomina, quæ in aspiratione desinant. Sed ad Italicos redeo, Ligures, Insubresq; sic hodie locuntur, ut quod latinus sermo non patitur, in plurimis uernaculis uerbis ghe, & ghi pronūtiunt. Quid: quòd cum litera G apud latinos nunquā iungatur literæ V ante uocalem in prima dictionis syllaba: Sed aut in media, ut Langueo: aut in ultima dictionis syllaba, ut Pinguis: eò deuentum est, ut omnis Italia non paucas quidem dictiones habeat à Gua, Gue, & Gui incipientes. Video mihi necesse esse, ut uernaculorum etiam uerborum, & eorum quidem barbarorū afferam exempla. Quod quanquā inuitus facio, ueritus dem latini sermonis candorem nouorum ac barbarorum nominum admixtione contaminem, tamen quia præcipiendi ratio cogit, accedam nō quòd uoluntas, sed necessitas traxerit. Doctorum tamen hominū uenia prius

implorata. Neq; enim ipse sum condemnandus, sed factorum uis, ac fortuna
 ne improbitas accusanda, quæ dominam quondam gentium, ac nationum
 Italiã seruire barbaris coëgit, ac patrio obliterato sermone, insuetas asper
 rimasq; accipere dictiones. Est igitur quotidie nobis in ore Guardia, &
 pro Custodia, & pro Excubijs. Idq; nomen multorum etiam oppidorum
 est, et Guerra pro Bello, et quod licet latinum tamen corruptum. Guasta
 re pro Vastare, & Gualterius, & Guido, et Guilermus. Quid? quod Va
 rinus Veronensis doctus uir, tamẽ in hoc à multitudine nõ dissentiens, no
 mini suo, quod Romanum est (à Varo enim, seu malis Varo, fit Varinus)
 & præponebat semper, & Guarinum scribebat.

ILLAE uero tres interiectiones Ah, Vah, Oh, in aspirationem desinunt.
 siue quod uetustissimi dixere, Vahá, Ahá, Ohá, demptaq; ultima uocali
 aspiratio manserit, siue quod is animi affectus magis declararetur si in
 aspiratione, hoc est densiore sono ipsarum pronuntiatio finiat. Nam ut à
 barbaris eas uoces acceperimus, dictu quidem absurdum est, scilicet latini
 non prius hos animorum affectus aut expresserunt, aut exprimere po
 tuerunt, quàm has dictiones à barbaris mutuati essent. Vanum hoc est, si
 quidem hæ uoces nostræ sunt, non barbaræ. Sunt etiam, qui huic interie
 ctioni Pro, quæ exclamandi uox est, aspirent, quod contra usum maiorum
 est. Differ enim, à præpositione Pro, non in aspiratione, sed solo accentu.

Quantquam autem hæc à me in hunc modum dicta et probata sunt, non
 desunt tamen, qui contendat h' multum habere literæ, ut quod literæ por
 prium sit in aliam conuerti, ipsa quoq; in literam mutetur, ut in his, Tra
 ho Traxi, Veho Vexi, & cum dicitur Vesper pro eo quod est Hesper, &
 pro Cheata Seta, et pro Hex Sex, quodq; nõnunquam ita locetur in uersu,
 ut eius ui syllaba, quæ breuis præcedebat, producat, ut apud Virgilium:

20 Dum trepidant it hasta tago per tempus utrunq;

Quo uno exemplo in primis utuntur, quod in hoc uersu syllaba i r
 producat, ut tatum in sequentis aspirationis, nõ quod natura metri tole
 ret breuem illic syllabã posse collocari. Nam apud poëtã in tertijs, quint
 tis, septimis, nonisq; syllabis, quas tritimerim, pentimerim, hepi
 merim, enneamerim isti uocant grammatici, Latine autem dicun
 tur casuræ, breues interdum statuuntur nulla sequente aspiratione, quod
 metri lex non semper prohibet, ut apud Lucanum in tertia syllaba:

21 Dum sanguis inerat.

Apud Tibullum in quinta:

22 Te canit agricola magna cum uenerit urbe.

Apud Virgilium in septima:

Et furis:

Et furij's agitat' amor, & conscia uirtus.

In nona apud Catullum:

Iam ueniet uirgo iam dicetur hymenæus.

Quamquã sit hic aspiratio, sed aliud in præsentia non succurrit. Licet igitur in his syllabarum imparilitatibus etiam correptas aliquando collocare. Scire autem oportet, in metris dimetiendis duas correptas pro una producta accipi. Nam etsi pentimemeris uideatur nonnunquam exire in syllabam quæ est septima numero, tamẽ si de duabus breuibus unam productam subduxeris, quintam esse ratio ostendet. Spondaici enim uersus licet diuersi sint generis, tamen qui proprie dicitur Heroicus, cõstat spondeis sex, qui sex cõficiunt metra. Vnde dicitur Hexameter. Recipiunt tamen spondei in sede sua dactylos propter temporum parilitatem. Itaq; cum sex spondei XII cogant longas syllabas, hac ratione Hexameter heroicus XII constabit syllabis. Cum autem dactyli recipiuntur, si numerum syllabarum ad spondeos recenseas, & pro duabus breuibus unam productam numeres, inuenies pentimemerim, & quas dixi metrorum figuras cadere semper in locis suis. Loci autem earum proprii sunt principia cuiusq; metri: singuli namque siue dactyli, siue spondei singula conficiunt metra. In Virgiliano igitur, de quo nunc agimus, dici non potest tritimemerim, id est primam cæsuram cadere in locum suum, hoc est in principium secundi metri. Vbi breuis syllaba potest aliquando collocari. Nam IT particula quæ est secunda syllaba secundi metri, natura sua correpta est. Ex hoc igitur probatum esse uolunt, n' aliquando litera uim habere, cum accessione sua præcedentem syllabã, quæ breuis sit, producat, in ijs præsertim locis, qui cæsurarum, quas dixi, proprii non sunt.

CONTRA autem sunt & docti quidem uiri, qui opinentur n', quoniam litera non sit, uim literæ habere nequaquam posse. Negant enim in his præteritis Traxi, Vexi, n' in x' uerti, quod enim litera non sit, non posse in literam transire. Dicunt enim omnium præteritorum terminationes exire aut in syllabam, quæ duabus pluribus ue structa sit literis, ut Amaui, Nupsi, aut quæ ex sola, et leuigata constet uocali, ut Docui, Habui: hæc uero terminationem Hí, neque ex duabus pluribus ue literis fieri, neque ex pura & tersa uocali: placuisse propterea latinis in formandis his præteritis Traxi & Vexi, mutuari sibi hanc mutationem Xi, quæ multorum præteritorum esset propria: ac tametsi aliàs sibi potuissent mutuari, ut Bi, ut Gi, ut Ci, ut Vi, ut Psi, tamen auribus consulentes iudicasse aptius exire Traxi Tractum, & Vexi Vectum, quàm Tragi, Vegi, aut in aliam terminationem: proptereaq; maluisse in Xi præteritum mittere

à Traho, & Veho, non quòd Hī in x' uerterent, sed quòd ab alijs uerbis mutuarentur eam terminationē, quæ aptius caderet. Idēq; minime mirum uideri debere aiunt, cum aliquot etiam uerba integra, præterita mutuentur ab alijs uerbis, quæ sunt Furio Insanij, Sum Fui, Fero Tuli, Fero Per-cussi. Quid enim absurdius esse, quàm cum h' litera non sit, id asseuerare, ut in x', quæ duplicis literæ locum tenet, conuertatur. His addunt, quòd cum præsi dixisse inueniantur Trafo, & Vefo, nihilominus Traxi, & Vexi præterita faciebant: ac propterea multo minus dicendum esse quòd u uertatur in x' in his præteritis, cum non u', sed v' esset olim in præsentibus temporibus. Nam cū illi Trafo in præsentī tempore, & Traxi in præterito dicerent, non h' sed v' potius in x' uersum esset. In illis autem nominibus Vesper, & Sex similiter affirmant u' non uerti in literam, sed lococius s' esse positam: quod ut ita esse ostendant, alius quidem repetunt.

PRINCIPIO scire licet non è cælo in terras rerum nomina delapsa esse, sed cum homines ad loquendum aptos natura produxisset, ipsi sibi, rebusq; indidere nomina, quod uel ex hoc licet cognoscere, quòd cum artibus simul sua ipsarum nomina, et instrumentorū quibus artifices utuntur, item rerum earum, quarum artes sunt effectrices, uocabula inuenta sunt. Ante texturam enim inuentam cum homines pellibus, aut librorum, foliorumq; tegumentis operirentur, nec tele, nec texture, nec ipsorum textorum extabant nomina, multominus textoriorum, ferramentorum, ac uestium, quarū rerum uocabula ne nunc quidem apud Canarios sunt, apud quos nuper compertum est ab Hispanis prædonibus nullum esse belæ genus, sed nudos eos uitam agere, pecudum tantum pellibus quadam corporis parte tectos. Contrà uocabulis illi abundant, apud quos plures artes, disciplinæ que exercentur. An non hodie uidemus genera armorum, quibus nunc utimur, noua pleraq; habere nomina? Sunt enim nuper inuenta. Idem dico de uestimentis, nauigijs, & rebus plurimis. Ex quibus planè perspici posse dicunt, nō naturam, aut Deum aliquem, sed homines ipsos rerum nomina fuisse commentos. Quòd si quæ sola natura absq; hominum artificio laboreq; gignuntur, pro situ regionum ac locorum, quanquam eadem ipsa sunt, qualitates tamen easdem nō retinent, sed illas ita mutant, ut ferè contrarias induant: quid de illis dicemus, quæ homines ipsi cōmunicuntur, ac præsertim de uocabulis? Videmus enim unam, eandemq; rem aliter Græcos, aliter Latinos, aliter Syros, aliter Germanos, aliter alios atq; alios uocitare, ut illos hi, hos illi non intelligant. Quid quòd idem uocabulum apud eos, qui eadem utuntur lingua, ijdem literis non pronuntiat? Hætrisci in quibusdam uocibus pronuntiant ui, populi quidam.

quidam Italiae bi, Germani si efferunt. quod inde fieri uolunt, quod apud alios sit hæc quam illa litera magis, minus uel familiaris & usitata: quod è uernaculis quibus nunc utimur uerbis, aperte potest intelligi. Si enim unum, idemq; uerbum ab Hetrusco, & Longobardo, & Apulo proferatur, mirificam uideas & literarum, & pronuntiationis diuersitatem, ut penè nõ idem, quamuis idem sit, esse uideatur: quæ res efficit, ut minus admiremur si quidam Italiae populi quondam o nõ habuerint, sed loco eius (ut grammatici tradunt) uerentur. Quam tantam uarietatem nõ esse dicunt ex hoc, quod fiant literarum conuersiones (quid enim habet Apulius, Hetruscus uel cum Alpino commercij?) sed ex gentium pronuntiationibus diuersis, quodq; hæc quam illa litera sit uni, quam alij nationi familiarior, aut minus cognita. Siquidem diuersas gètes diuersis modis uti ad sentiendum, sic ad loquendum pro temporibus etiam, atq; etatibus affici physicis placet. Itaq; cum dictio Hesper à latinis fuit recepta, quoniã aspiratio uideretur asperior, præsertim cū esset rarissimus eius usus, placuisse quibusdam lenire eam, & quod uel dum consonans est, in uerborum principijs esset latinis admodum familiare, ut Valeo, Venio, Vendo, Vercor, Vates, Vita, Vinum, Volo, Vitulus, Vicus, Vitia, Voco, Vultus, Vultur, pro eo quod est Hesper, Vesper dicere maluisse, nec tamen defuisse, qui Græcè libentius Hesper dicerent, pro quo cum Vesper dicitur, uolunt nõ uerti aspirationem in uel, sed abijci eam, ac repudiari, & eius loco positam esse eam literã, quæ priscis esset tantimodo peculiaris. Hispani, à quibus propter regnum Neapolitanũ non pauca nomina accepimus, dicunt Hernandum, pro quo nos Fernandum. Dicimus igitur aspirationem uersam esse in uel minime profectò. Nã Italica, id est uernacula lingua, nullos ad hunc diem præceptores habuit, quorum institutionibus formati hanc doceamur facere conuersionem, cum tamen natura magistra hoc faciamus. Et ut ætiori bus nos rationibus urgeant, nihil causæ est inquit, cur uel mutetur in uel, & tamen pro Helena, Belenam dixisse uetustissimos constat, uidelicet quod illi aspirationem horrebant, uel familiarius utebantur. Nam & Bruges pro eo, quod est Fruges, dixisse manifestum est. Addunt etiam opinari se, si Ciceronis temporibus cum Helena dicebatur, aspirationem Romanus uitare uoluisset, Velenam fuisse dicturum, quia homines illius seculi uel consonante magis uterentur. Quæ quidem omnia nationum, etatumq; diuersitate fieri affirmant. Quid nonne latine testudo dicitur & capparitis? At Neapolitanum t, sed c primam testudinis faciunt. Contra Hispani primam capparitis t fecerunt. Iidem etiam Neapolitani primã syllabam Capparitis, quæ est ca interposita aspiratione & i, chia exprimi-

munt, & pro fortuna fortunam dicunt. Seruat hodie quoq; Neapolitanus latinam pronuntiationem huius imperatiuæ uocis Audi, pro quo Florentinus dicit Odi. Ex transpadanis uerò multi oldi pronuntiant, pro au ol dicentes. Quis hæc docuit: natura, nõ præceptor aliquis. quod latine Plannum dicitur, plurimis modis uernacula lingua uariat in prima syllaba. Hetruscus enim loco l ponit i, & pia non pla exprimit. Neapolitani loco p & l ponunt, c aspiratũ & i. At Sueffani dempta aspiratione CIA dicunt, idq; in plurimis dictionibus facillè inspicias. Quinetiam soni mutati sunt. Nam o & b, cum finales sunt, ab Italis in uernaculis uocibus ita quidem pronuntiantur, ut deprehendas eorum sonos, qui latine pleni, & clari sunt, obtundi, & obscurari. Afferunt etiam, Aeoles solitos hiatus causa interponere s, maiores autem nostros v loco f, ut in nomine Dauus, necnon o & c interiecisse, ut in his Redeo, Prodeo, sicubi Comburo, & quod Plautus dixit, mederga, & quod hodie etiam dicimus redinte grare. Dicit hic aliquis: Cur potius d transibit in f, ut hoc in uerbo afferro, quàm h in v? ob id profectò, quod d literam in f literam transire naturale sit, pronuntiatione ipsa hoc exigente. At h, quod litera non sit, in literam ut transeat, naturam minime pati. Eosdem Aeoles Bretor pro Rhetor, & Brodos pro Rhodos dixisse constat, ea ratione, quod aspirationem fugientes pro ea digamma ponerent in dictionibus ab r incipientibus, quodq; recusarent digamma in eadem syllaba consonanti præponere, in b uertebant, brodos, bretorq; dicentes. Quibus adducti rationibus conantur probare aspirationem non uerti in literam, sed uitari potius & abijci. Affirmantq; Aeoles b magis quàm aliam literam, pro eo quod est digamma posuisse, quod in nominibus ab r incipientibus libenter b uterentur. Addunt etiam opinari se, & pro certo habere, si Delmatae ab Acolibus, quas dixi uoces mutuarentur, quanquã nullos hucusq; habuerint pronuntiant magistros, non pronuntiaturos b, ut Aeoles, sed v consonans, quod sua ipsorum lingua sic exigat. Est enim naturale Delmatis v consonans præponere literæ r, ac simul cogere, ut cum dicunt urasi & ureche, quæ nomina apud Delmatas duarum sunt syllabarum, quod latina lingua aspernatur, & horret, quanq; hodie nõ paucas uoces Itali sic pronuntiant. Efferrunt etiam Delmatae v consonans ante l in eadem syllaba, ut in his nominibus Vladislaus, & Vlachia: quorum prius apud eos tetrasyllabũ est, posterius trisyllabũ, quæ nos proferre haud possumus. Nam de priori v abijcimus, & Ladislaus dicimus. Posteriori aut addimus a, & dicimus, Valachia. Est enim cuiq; nationi sua pronuntiatio, suusq; struendarũ syllabarum ordo & compositio. Quid? quod cum i apud latinos efficiatur consonans,

sonans, nulla consonante ante se in eadem syllaba collocata, ut Ianus, Iecur, Troia, Peius, Conijcio. In uernacula qua nunc utimur lingua c' ante i' ponimus, & Cia, Cic, Cio dicimus. Quinetiam preposita semiuocali s', Scia, Scio, atq; interiecta aspiratione Schia Schio proferimus. Sed Illyrici, & Dalmatae, de quibus dixi, suas habent literas. Et cum scribendum est Scia, hac utitur figura **Ш** Cum autem schia, his **Ш** **Ш**. Nam Hieronymianis & Cyrillianis utitur literis. Similiter cum scribunt Glia, utuntur harum notarum alterutra **Λ** **Ω** duabus tantum figuris eam scribentes syllaba, in qua nos quatuor ponimus. Apuli ita locuntur hodie, ut in principijs multarum dictionum loco i' consonantis s' pronuntiant, & non iugum, sed Sugum, non Iannem, sed Sannem dicunt. Quinetiam in nonnullis latinis uocibus ante i' uocale s' ponunt, & Sire pro eo quod est Ire dicunt. Multa quoque cum etatibus simul mutantur. Aetas enim ex Messana Messalam fecit, ex Valefio Valerium, ex Fusio Furium, ex Scilitibus Lites, ex Scloco Locum, ex Remulibus Lemures, ex Sordco Ordeu, ex Cassantra Cassandram, ex eo quod erat Odysseus Vlysses, ex Lebero Liberum, ex Herre Heri, ex Sibe Sibi, ex Coerauit Curauit. Itemque ex Voloce Velocem, ex accusatiuo Mee Me, ex Duello Bellu, ex Aiiio in quo duplicabatur i' Aio, ex Comperce Comperce, ex Creduis Credas, ex Duis Des, ex Hesperug Hesperuginem, & mille talia. Quid etas nostra? nonne ex Nicolao Colam fecit, ex Ioanne Iannem, ex Lodouico Loisium, ex Bartholomeo Meum. Quidam etiam populi stante integro nomine, pro b' pronuntiant m. abijcientesque e medio syllabam Lo, pro Bartholomeo Barthomeum dicunt, ex Thoma quoque fecimus thomeum, ex Antonutio nutium, ex Antonio tonium. Siculi ex Iacobo fecerunt Iacopinum, de quo demptis prioribus syllabis, nunc non Iacopinum, sed pinum dicunt. A quibusdam etiam ita destemimus, ut ea non sine obscenitate proferamus. Quorsum igitur haec tam multa ab illis afferuntur? ut ostendant etatum nationumque diuersitatibus fieri uarietates pronuntiationum, ipsarumque literarum sonum, potestatem, ordinem aliter atque aliter uariari. Possent his plura addici, quae ab illis quidem adducuntur, sed debemus ijs quae dicta sunt esse contenti. Nunc id agatur, quibus adducti rationibus opinentur in illo Virgiliano uersu uim literae non habere. Is si recte meminimus erat:

Dum trepidant ita hasta tago per tempus utrumque;

ec

Hoc in loco contendunt particulam it' presentis temporis non esse, sed praeteriti, quae sit concisa de praeterito Iuit, cuius prima sit producta naturaliter. Quoties enim concisio fit in hunc modum, quantitas syllabae non mutatur. Cum enim dicitur Existimauit, ipsa pronuntiatione docet a' producti

in penultima syllaba: cui si adimas *Vi*, dicasq; Existimat pro Existimauit, syllaba *Ma* seruabit productionem suam, retinebitq; accentum, quem habebat stante integra dictione. Hoc exemplum ideo posui, quoniam *Danatus* dicit Terentium in illo suo prologo posuisse existimat pro existimauit. Similiter *Immugit* pro *Immugiuit*, & *it* pro *iuit*: quanquã cum dicitur *Immugijt*, & *ijt*, dempta tantum litera *v*, corripitur. Nam uocalis ante uocalem more nostro corripitur, nisi fuerit diphthongus, paucis quibusdam exceptis. Quinetiam affirmare audent *Virgilium* reliquisse scriptum non *it*, sed *ijt* cum duplici *i*, cum sequatur uersus habens preteritum tempus, qui est:

» Stridens aduersoq; hæsit tepe facta cerebro,

Nam non hæret dixit, sed hæsit. Sine igitur *it* pro *iuit*, siue lit legatur, uoluit ob eas quas dixi rationes *u* in hoc uersu uim literæ nullam habere.

Vt autem post hæc omnia paucis ipse tibi aperiam quid de aspiratione sentiam, id est, an quam uim literæ habeat, ac ne ab officio, & cognitione grammatici recedens, subtilius quam grāmatici captus ferat, perscrutari hoc uidear. Siquidem existimo uideri aliquando *u* sapere aliquid, quod sit literæ, cum tamen litera ipsa non sit, ueluti cum in locum literæ substituitur, ut in his uocibus, *Hircus*, & *Traho*, in quibus loco *r* aspiratio posita fuit, nam *Fircus*, & *Trafo* dixerunt, et in hoc nomine *Hallux*, quod fit à uerbo *Salio*, de quibus postea latius dicam: aut cum loco eius ponitur aliqua litera, ut in his, *sex* pro *hex*, *Vesper* pro *Hesper*. Quide quod quemadmodum *c* & *d* interijciuntur in compluribus dictionibus hiatus causa, ut in *Prodeo*, *Redeo*, *Redibeo*, *Sicubi*, *Necubi*: eodem modo et *h*, ut in his, *Mibi*, *Prebendo*, in quibus eandem habet uim ad hiatu *u* quam in illis *d* & *c*. Ac ne de grāmaticis præcepta tradens philosophum uidear agere, haud negabo habere aliquando *u* similitudinem quandam literæ. quod quamuis non negem, ut dixi, non tamen dicendum, aut tenendum iudico *h* propterea esse literam, quod quidem superius ostensum satis est. Nam & *coruorum*, & *psittacorum* uoces quaedam, uerba nostra immitantes, uim quidem habent intelligibilem, & suam ipsorum uerborum significatiam exprimunt, cum tamen humanae illæ uoces neq; sint, neq; dici possint. Sed iam ad alia quæ dicenda relinquuntur, transcendendum est.

DICTIONVM est à me *p* & *t* cum aspirationem exigunt, propriae apud Græcos figuras habere, quæ sunt *x* pro *ch*, *phi* pro *ph*, & *theta*, quod cur in his consonatibus probauerint, in semiuocali uero *r* repudiauerint, placet grammaticis hanc esse rationem, quod his elementis aspiratio ita hæreat, ut ea ablata pars quasi quaedam substantia ipsorum adimatur,

tur, tollaturq; propria uocum significatio. Si enim cum pronuntiandum est Chærea, quod est nomen proprium, & non aspiraueris, uis proprie significationis interit: quinimmo pro Chærea, quod ut dixi proprium est, pronuntiabitur Cærea, quod est fœmininũ huius nominis Cærus: & pro Chære, quod est salutãdi uerbum, dicitur Cære, qui est genitiuus nominis Cæra: quamuis grammatici affirmant abiicisse priscos illos aspirationem è uerbo Chære, & Cære dixisse, ut apud Virgilium:

Qui cerete domo.

Vnde & Cerimonias dictas uolunt. Pro eo autem quod est chiron, si chiron dixeris, non significabatur Achillis magister, sed profertur quartus casus nominis, quod est Cyrus. R' uerò cum aspiratione accipit, aliam non habuit figurã quã cum tenuatur: quod cum sit semiuocalis, licet subtrahatur aspiratio, uocis tamen significatio ipsa maneat. Qui enim Rhodon sine aspiratione pronuntiat, quanquã peccat is quidem, rem tamen cuius est nomen illud quod ipse profert, audientibus notã facit. Græci igitur siue his, siue alijs adducti rationibus hoc seruant. Nos uerò antiquum secuti scribendi morem, nec eas ab illis figuras accepimus, nec alias ipsi formauimus. Et quoniam ad promissa propero, aspirationis nota apud priscos super ipsam literam cui aspirari debebat, figebatur, quem usum hodie quoq; in uocalibus Græci seruant. Longo uerò post tempore figuram suam aspiratio adepta est, & inter literas ipsarumq; textum recepta est. Figura autem hæc fuit H, quæ postea mutato scribendi usu è literarum serie eiecta est, & in geminas partes diuisa. Sinistraq; pars figuræ eius super literam cui aspirabatur notari cepta, quod in uetustissimis codicibus licet inspicere. Sunt etiam qui hunc aspirãdi morem hodie quoq; sequantur. Græci, ut dixi, eam notam dæsiã uocant, nostri tum flatilem, tum spiratilem dixerunt: & quam illi psilen, ipsi tenuem exilemq; uocauerunt. Ipsa autem spiratilis nota, id est sinistra pars quam dixi, hæc erat F. Recentiores uerò cum etiam formandis literarum figuris ab antiquis illis deflexerunt, hanc nouam aspirationis notam introduxerunt, quæ est H'. Nam quam à priscis inuentam memorauimus, tunc ut imur cum aut poëticus uersus, aut orationis ambitus ab aspiratione incipit, aut ubi maiusculis literis (nam maiusculas nunc eas uocamus) utendum est.

SCIRE etiam oportet Barbaros aspirationem semper proferre, Græcos neq; semper ut barbari, neque adeo rareriter ut nos, qui quam rarissime eam proferimus, præsertim cum uocalibus. quotus nanq; est qui Hamum, Hædum, Hinnitum, Hominem, Humum ita enuntiet, ut aspirare eum primis literis possis cognoscere: quanquam cum aspiramus & anteq;

uel i', ut Cherea, et Chiron, aspirationem ipsam efflamus: & similiter cum post s' sequitur statim l', & post l' alia uocalis, ut Parthia. At s' ita proferrimus, ut eius sonus aut parum, aut certe nihil ab s' differat. Licet autem grammaticis placeat f' nō adeo fixis labijs, ut s' efferri: nemo tamen nostrum adeo pronuntiationis studiosus est, ut id seruare eum possis agnoscere. Nam prima Fabulli, & Phalerij eodem labiorum statu ac motu à nobis pronuntiat.

VEVSTISSIMOS autem parcissime usos aspiratione fuisse, testis uel in primis locuples est Quintilianus, qui etiam tradit his uocibus quæ sunt Hircus & Hædus, minime illos aspirasse: nunc tamen ea inscribendo frequentius utimur quàm illi. rarius tamen eam efferimus: adeo hominibus nostri temporis hæc spiritus densitas inimica est, & à latina pronuntiatione aliena. De qua nostrum quod sciam nemo ad hunc diem particulatim præcepit, quàmquam adolescenti mihi Paduæ cum agerem, in manus peruenerit pauca quædam, & ea plena errorum, quæ Apuleij cuiusdam grammaticis satis obscuri de aspiratione tantum uocalium esse titulus indicabat. Sed ut ad rem propius accedam, aspiratio quibusdam dictionibus naturalis est, et ab ipsa formatione hærens, ut huic uoci heu. Quibusdam adiuncta est differentie causa, ut huic nomini Hara, quæ uox per aspirationem differt ab ara, cum altare significat. Non pauca etiam uoces trahunt eam ab origine sua, ut sunt dictiones compositæ & deriuatæ, ut habitus, & inhabitus, ab eo quod est habeo. Aliquot dictionibus adiuncta est hiatus causa, ut his Vehemens, & Mihi. In multis etiam usus præualuit, ut in his Hostis hostium hospitium. In Græcis autem, & barbaris græcos & barbaros sequimur. Sunt quoque nonnullæ dictiones quibus aspiramus hac ratione, quod placuerit maioribus nostris in locum detractæ, aut commutatæ literæ aspirationem ponere, ut hordeum, quod sordæum Sabini dixerunt. Inest igitur aspiratio dictionibus aut natura, aut origine, aut differentie causa, aut etiam hiatus, aut usu, aut imitatione, aut detractio, commutationis gratia.

HIS explicatis, ad ipsa uoces quibus aspirandū est, uenio. Primum quidem de uocalibus, quæ aspirationem exigunt: deinde de consonantibus dielurus, literarum & syllabarū ordine seruato. Initium autem erit à diphthongis, quas apud nos esse quatuor nemo ambigit. hoc est Ae, oe, au, eu. Uelim autem scias secundum ueterem et rectum loquendi usum uerbum Aspiro exigere post se datiuū potius quàm accusatiuū casum. Aspiro enim huic uocali libentius, quàm hanc uocalem dixerunt, quod ego hic etiam sequor.

AB diphthongus exigit aspirationem ante c' in pronomine hæc, & cum.

cum foemininum est, et cum neutrum, ut haec arbor, et haec munera. Similiter aspiramus haec, quod est foemininum numeri pluralis. Graeci quoque aspirant ai, qui apud eos est articulus foemininus, et muneri pluralis. Quae autem apud nos est diphthongus ae, apud illos est ai. Fuitque haec causa, cur latini diphthongon hanc soluentes in ai uerterent, graecos imitati, ut:

Aula in medio libabant pocula Bacchi.

Pro eo quod est aula. Et apud Lucretium, Animai, siluai, aquai, pro illis gentiuis Animae, siluae, aquae. Quid quod in huiusmodi solutionibus utraque uocales produxerunt ad illorum morem? Cum latina regula uelit uocalem ante uocalem corripi, ut supra dixi. Extant Beneuenti lapides, in quibus scriptum legitur latinis literis: COLONIAE BENEVENTANAE, pro coloniae Beneuentanae. Quae inscriptio declarat, Sammites quanquam latinis uterentur figuris, imitatos fuisse graecos in scribenda diphthongo ae, quae licet apud eos sit ex A et I, tamen ut nos ac pronuntiant. Festus etiam refert, antiquos Latinos ac syllabam graecam imitatione per ai scriptisse. In urbe Theate legitur CAESARIS nomen per ai non per ae scriptum. Gellius tamen refert animaduertisse se in commentarijs P. Nigidij ita scriptum, atque praecipuum ab illo: Si huius terrae scribas, et litera sit extrema: si huic terrae, per e scribendum est. quae res indicat non defuisse qui aliter generandi, aliter dandi casus eorum nominum quae prima declinationis sint, scribi uellent. Qua de re nihil dicturus sum, quonia tempus hunc ipsum scribendi morem iam pridem oblitterauit, et huiusmodi Nigidij regula fortasse ambitiosior est. Aspiramus etiam haecine, ac ne de his pronomibus hic, haec, hoc alijs dicendum relinquatur, ubique aspirare conuenit, et similiter huiusmodi et huiuscemodi. Inest autem his pronominibus aspiratio natura. Graeci item aspirant ε, δ, η, θ. Prisci tamen non hic haec hoc, sed Hicce Haecce Hocce dixerunt, ut etiam apud Terentium inuenias dictum hisce plurali numero pro eo quod est hi, cum ait: Hisce arbitratur nunc hoc munere suam esse Thaidem. Et apud Plautum in Captiuis: Hisce autem inter se confinxerunt dolum.

Nam qui opinantur haecce in genere foeminino aspiratione habere, ut differat ab aduerbio ecce, ij falluntur omnino. Eadem enim fuit ratio aspirandi haecce, quae et hicce, et hocce. Aspiramus etiam diphthongo ae ante r, in uerbo hareo. Itemque in deriuatis, et compositis. Sed et de his, et de alijs, quae aspirationem exigunt ante diphthongon ae, in posterioribus suo loco et tempore dicam, id est cum de aspiranda e praecipiam.

A V diphthongus admittit aspirationem ante d in hoc aduerbio Haud, qua differt a coniunctione Aut. Nam quanquam nunc differunt

ultimis literis, apud priscos tamen pro utraq; re cadebant in eadem litera, id est τ , quos etiam constat uocem Ad & cum esset prepositio, & cum coniunctio, & interiectio, iisdem literis scripsisse. Posterioribus tamen, quos nunc sequimur, placuit, haud, cum esset negandi aduerbium, & Ad cum esset prepositio, per δ scribere, ut terminalibus literis differret. Aspiramus etiam uerbo Haurio solo quidem usu. Nam ut differret aspiratione à nomine Auris, à quo fit auricula, omnino ineptum est dicere. Auris enim à uerbo haurio ducitur:

27 Vt uocemq; his auribus hausi.

Sonus enim hauritur auribus. $\alpha\upsilon\sigma\upsilon\phi\omicron\varsigma$ græcum est, & aspiratione caret. Aufter, Australis, Austrinus aspirationem non habent, licet, ut multis placet, aufter ab hauriendo dictus sit. Sed in his non uicit usus, ut in uerbo haurio: quod quidem uerbum aut nostrum est, id est latinum, aut est deductum à Græco, quod est $\alpha\upsilon\sigma\upsilon\phi\omicron\varsigma$, cuius primam syllabam Græci tenuat. Itaq; si à Græco ducit originem, aspiratione caret: sin latinum est, non natura, sed usu habet aspirationem. Si enim naturalis esset aspiratio uerbo haurio, deriuata ab eo illa retineret, Auris, Auritus, Auricula, quibus non aspiramus. Ex quibus efficitur, ut uerbo haurio preponatur aspiratio, non natura aut alia causa, quam solo usu.

HEI interiectio traxit aspirationem à natura, quod is animi affectus aspiratione melius declararetur. Qui autem opinantur additâ huic uoci aspirationem, ut ea differret à pronomine Ei in tertio casu, ij falluntur mea sententia. Hanc uocem inter diphthongos ideo locauit, quod apud uetustissimos Latinos ei diphthongus habebatur. Nos autem desinimus ei scribere, sed pro ea productum τ ponimus. Illi enim scribebant heic, nos hic, ut hæc indicant monumenta, quæ Capuæ extant: Q. TIBVRTI Q. L. MELO NAVI CVLTRARI OSSA HEIC SITA SVNT. STABERIAE P. L. FLORAE OSSA HEIC SITA SVNT. ROGO TE MI VIATOR NOLI MI NOCERE. FFRIAE, CN. FILIAE MAIORIS HEIC OSSA SITA SVNT. In tertijs quoq; & sextis casibus maiores illi nostri ei scribebāt semper, ut dixi. Inspice antiquas inscriptiones, & ita rem habere intelliges. Venustæ etiam extat monumentum, maiore tamen parte dirutum, in quo scriptum est: AMICEIS SVEIS, pro amicis suis, & SIBEI pro sibi. Et item Capuæ legitur: HEISCE MAGISTREIS VENERVS IOVIAE MVRVM AEDIFICANDVM COIRAVERVNT PEDES CCLXX. ET LOIDOS FECERVNT SERVIO SVLPITIO, MARCO AVRELIO COSS. Vides heisce pro hisce, & magistris pro magistris scribere illos consueuisse. Illud etiam annotandum.

notandum est, quòd apud Campanos Venus emittebat genitiuum in Vs, non in Is, & quòd loco v in nomine Ludus ponebant o & i, Loidos pro eo quod nunc est ludos dicentes. Et cum latini & finitimi populi dicerent Coerare per o & e, pro quo nos dicimus curare, v pro oe ponentes, Campani ponebant ó & i, & coirauerunt, non coerauerunt dicebāt, pro quo nos curauerunt. Multa etiam ex antiquis grāmaticis in hunc locum conferre possem, sed non uidetur necessariū. Est enim res satis manifesta.

EV Diphthongus aspirationem habet in interiectione Heu, eadem qua heiratione. Similiter in hoc aduerbio heus, in quo fortasse usus pr. eualuit, quando Festus uult ductum esse à Græco εἶ, quæ uox doloris est, tenuaturq; apud Græcos. Vnde & egritudinē deductā esse tradit. Eu Græca dictio, quæ multorum nominū compositionem init, ut Eugenius, Eusebius, Eustachius, Euxinus, Eutyclus, Eudemus, aspirationem non habet.

OE diphthongus in omnibus latinis dictionibus abhorret ab aspiratione. Sed de his dictionibus quæ ante diphthongos exigunt sibi aspirari, tam in primis, quàm in medijs syllabis, plenius dicam in posterioribus suo loco. Nunc satis sit hæc perstrinxisse.

DE VOCIBVS igitur quibus aspirandum est præcepturus, illud præmoneo, composita, & deriuata, itemq; obliquos casus, & tempora, quæ quidem tum per deductionem, tum per mutationem literarum formantur, acceptam à primitiuo aspirationem retinere in primis præsertim syllabis de quibus nunc præcipiam. Ac primū quidē de A, quæ est uocaliū prima.

A ante B.

VOCALIS A, sequente statim consonante b, habet aspirationem in uerbo habeo, qua differat à uerbo Abeo Abis Abit, ut multis placet. Deriuata quoq; & composita retinet eandem aspirationem, Habena, Habitus, Habitudo, Habilis, Habitior, Habito, Inhabito, Inhibeo, Exhibeo, Cohibeo, Prohibeo, Adhibeo, in quibus A uersa est ini, quæq; alia et ab habeo, & ab habito deducuntur, aut cum his iunguntur. Redibeo tamen quamuis ex habeo & re particula constet, aspirationem abiecit, accepitq; hiatus causa d, quæ litera nullo pacto aspirationē recipit post se, natura ipsa hoc prohibente. Quamobrem nō parum admiror nostrateis quosdam doctos sanè homines, & accuratos in uerbo redibeo h semper notare solitos, deceptos, ut opinor, quòd existimarent primam uerbi huius syllabā, quæ est Ré, cadere in d, quod erroneum quidem est. Syllaba enim nulla apud Latinos (de primis loquor, ac medijs syllabis) finit in d, nisi quæ sequitur à d incipiat, excepta præpositione ad, quæ multarum uocum compositionem init, ut in his Adiuuo, Aduerto. In uerbo autem Redibeo litera d,

interiecta est hiatus causa, ut in his Prodeo, & Redeo, in quibus D' non finit priores syllabas, sed inchoat posteriores: quod cum sit, aspirare nullo modo debemus i' in uerbo redibeo. Siquidem litera D' neq; ipsa aspirationem tolerat natura prohibente, neq; statim post se in eadem syllaba uocalem aspiratam collocari patitur. Nulla enim latina dictio habet syllabam aliquam incipientem à D', sequente statim uocali aspirata. Sunt qui uerbo abundo aspirationem præponant: quod ratio prohibet, sit enim ex ab præpositione, & Vndo Vndas Vndat. Aspiramus de peregrinis Habraam, quod Iudæum nomen est, & Habramios, & Habronichus, quod est Græcum, & hominis proprium.

A' ante C'.

ANTE C' uerò aspirationem exigit A' in illo tantum casu Hac, quæ nox transit etiam in aduerbium loci, retinetq; aspirationem in aduerbio hæcenus. Sed de obliquis casibus, ac de uocibus cõpositis, non est mihi particulariter præcipiendum: cum ea originis suæ naturam sequatur. Sunt qui Istanc, & Istunc, & Istac, & Istic, atq; Istinc aspirant: quæ uoces, ut ego sentio, simplices sunt, non ex pronomibus Iste, Ista, Istud, & Hic, Hæc, Hoc commexæ. Nam uetustissimi dixerunt Isticce, Istæcce, Istocce, ut Hicce, Hæcce, Hocce, pro quibus nos dicimus Iste, Ista, Istud, & Hic, Hæc, Hoc. Neesse igitur erat, ut in quartis casibus dicerent Istunce, & Istance, quod quidem dicebant, paulatim tamen ultimam dementes literam, dixerunt Istunc, & Istanc, donec Istum et Istam diximus. Istic autè, & Istinc, & Istac dicimus, ut Illic, Illinc, & Illac. Quapropter cum simplices sint uoces, neq; cum pronomine Hic, Hæc, Hoc, aliquid commixtum habeant, nullo modo aspirandum eis iudico, quod latine linguæ lex minime patitur. Litera enim i' in latinis dictionibus aspirationem post se non recipit, ut suo loco dicemus. Sed in Græcis & barbaris tantum.

A' ante D'.

SEQUENTE autem D', aspiramus A', in his dictionibus, quæ à Græco ductæ sunt. Hadria masculini generis pro sinu maris, et sceminini pro oppido, & quæ ab his fiunt, Hadriaticus, Hadriacus, itemq; Hadrianus proprium hominis. Significat autem apud Græcos nomen ἄδριας, quod habet apud nos. Sed necessarium non est, ut enumerem dictiones quibus Græci aspirant, satis sit eas notare, quas ab illis accepimus. Grammatici nostri temporis pro ea quæ fuit Ariadna, Adrianam dicunt, & quidem imperitè. Nam Græcè non Adriana, sed Ariadne nomen est ei, quam desertam à Theseo Bacchus rapuisse dictus est à poetis. Quod hic tetigisse uisum est non inconueniens, ne quis aut existimet Hadrianæ illi nomen fuisse, aut si forte

forte dicat ex Ariadna Adrianã factam mutato literæ ordine, fallatur credens ei aspirari debere. Nam Hadriana tunc aspirationem exigit, cum est foeminiuum factum ab eo, quod est Hadrianus, quod nomen supra posui: pro eo autem quod est Ariadne, tenuari debet.

A' ante E'.

SEQUENTE E', non aspiramus A' in nostris dictionibus, nisi cum in diphthongum coit. De quibus quidem & dixi paulo antè, & dicam in posterioribus.

A' ante F', & G', & I'.

ANTE F', aut G' aut I' in nullis nostris dictionibus aspiramus. A' Græci tamè aspirat ἀγνός, id est sanctus, et itè ἀγνός, id est purus & castus, à quo nomine ducitur proprium nomen Hagnes, cui aspirandū est. Haia nomen proprium mulieris, quod uetus indicat in scriptio: HAIAE RVFINAE PARENTES INFELICISSIMI.

A' ante L'.

ANTE L' aspiramus A' in uerbo Halo, Halas, Halat, ut differat, sicut quibusdam uidetur, ab Alo, Alis, Alit. Mea tamen sententia huic uerbo aspiratio natura inest, quippe cui conueniat densitas illa quam significat. Est enim exhalatio uaporum, crassiorumq; ut sic loquar, spirituum densitudo, & Cicero terræ halitum aspirationem uocat. Aspiramus etiã Halitus, & Exhalo, nec non & Hala pro eo quod ait Horatius:

Hirsutis cubat hircus in halis.

& Catullus:

Valle sub halarum trux habitare eaper.

Similiter Halium genus oleris, est enim ab halando dictū. Ab eo quod est Halo ueteres Halito dixerūt. Itemq; Hallux, qui est pedis digitus, aspirationem habet, ex eo dictus, quod super proximum digitum saliat. In qua uoce maiores nostri loco s' aspirationem posuerunt. Alij uolunt à Græco ἅλω, siue ἅλωμα dictum, quod latine dicitur Salio. Scias tamen Græcorū alios uocibus quas supra posui, aspirare, alios uerò non. Aspiramus etiã Hallucimor Hallucinator Hallucinatio, ut Gellius est autor. Ex ipsa enim aspiratione intenditur exprobratio. In Græcis autē Halys Lydia fluiuius, et Halicarnassus urbs, Halonnesos insula Aegæi. Halec piscis. Alecus fluiuius. Tenuatur similiter & Aloeus gigas, cuius filij Martem dicuntur uulnerasse, & ab eo patronymicū aloides. Haliartus uerò urbs ἁλιάρτης habet, & Halisca mulier, & Halixones gens. Aspirant etiã Græci ἅλα pro mari, unde & nos Salem dicimus, & salum, ut:

Et sale tabentes artus in littore ponunt.

Et:

Perq; undas spumante salo, perq; inuisa saxa Dispulit.

In quibus dictionibus placuit maioribus nostris sponere magis, quam acceptam à Græcis aspirationem retinere. Vnde sunt qui putet Satis aduerbium ductum à Græco Halis esse. Halias genus scaphæ. Halizon, fluvius. Haliacles, nomen persicum. Haliacmon, fluvius Macedoniae. Alcyon pro cui Græci non aspirat, licet fiat ab eo quod est ἄλκυον. Illi enim, ut grammaticis placet, nunquam aspirant à antel. Sequentem cappa. Cheroboschi grammatici, qui Græcè de aspirandis uocalibus scripsit, uerba hæc sunt:

Alcyon uerò et si ab eo quod est ἄλκυον derivatur, tamè quia sequitur cappa, tenuatur: et similiter præteritum ἔατο, licet fiat à uerbo ἔακου.

NAM à antel. sequente consonante, semper tenuatur, nisi fortasse statim sequatur liquida, nihilominus apud Theocritum est uidere Græcos ueteres huic nomini aspirasse: ac licet ipse uiderim in uetustissimis codicibus nostris huic nomini aspirationem esse prænotatã, hodie tamen aspirat nemo. et similiter huic dictioni Alcedoniã, quæ significat tempus, quo Alcyones aues nidificant, quo quidem tempore quanquam media sit hyems, maximam tamen ferunt esse tranquillitatem. Vnde ait Plautus:

Alcedonia sunt circum forum.

Dixerunt autem ueteres et Alcedo Alcedinis, unde Alcedonia, et Alcyon Alcyonis, in quam poëta ferunt alcyonem Ceycis uxorem fuisse conuersam. Dies autem nidificationis huius alij undecim esse uolunt, alij nouem, sunt qui septem tantum. De conuersione etiam aliter quidam sensere. Tradunt enim septem fuisse Alcyonis gigantibus filias, nominatasq; Phosthioniam, Anthen, Methonen, Alcipam, Palenen, Drimon, Asterien, quæ post patris mortem à canestreo, quæ Pellenes arx erat, dolore uictæ, in mare se deturbarint: hinc locum fabulæ datũ esse, creditumq; eas in aues uersas, quæ de patris nomine Alcyones dictæ sint. Ferunt etiã Marpissen Idei uxorem Alcyonem fuisse cognominatam, de qua hæc traduntur in fabulis, eam cum forma præstaret, ideo qui et ipse formosissimus iudicabatur, in matrimonium parentes collocasse, Apollinem uerò eius amore uictum rapuisse illam, uimq; attulisse. At Idcum iniuriæ huius memorè conatum Apollinem sagittis petere. Erat enim sagittadi peritissimus. Parentes uerò cum diu multumq; deflerent eam, cognominasse Alcyonem, quod et ipsa in infelix Alcyones fatũ incidisset. Sed ante q̄ rapta esset, genuisse ex Ideo Cleopatram, quæ postea Meleagri uxor fuit. In cuius amore, delitijsq; requiesse illũ dicunt, post maternã execrationem. Meleager enim cũ auunculũ occidisset, in Altheæ matris irã, execrationemq; inciderat. Quare commotus, cum patria hostili obsidione laboraret, non prius arma capere uoluit, q̄ uxoris precibus expugnatus est. Vnde et apud Nasonẽ Briseis ait:

Coniugis

Coniugis Oenides uersus in arma prece est. ce
 Res audita mihi nota est tibi fratribus orba, ce
 Deuouit nati spemq; caputq; parens. ce
 Bello erat ille ferox positus secessit ab armis, ce
 Et patriæ rigida mente negauit opem. ce
 Sola uirum flexit coniunx felicior illa. ce

Et quæ secuntur. Sed nos ea quæ de altera forsitan Marpisse, uel de hac eadem diuerso tamen modo dicuntur, referre non negligemus, præsertim cū latinis hæc adolescentibus ignota sint, & Propertiani illi uersus grammaticis nostris parum sint noti:

Non Idæ & cupido quondam discordia Phœbo, ce
 Eueni patrijs filia littoribus. ce

Fabula hæc est: Euenus Apharei filius, Aetoliæ rex, cum Marpissen filiam locare in matrimonium uellet, eaq; propter formæ raritatem à multis peteretur, hanc procis conditionem proposuit, ut cumuli certamine inito, præmium illa uictori cederet, uictus uero capite plecteretur, quod domus suæ fistigio affixū penderet. Itaq; pluribus interfectis, Idas Neptuni filius, licet à multis Apharei filius haberetur, equis uelocissimis à Neptuno patre acceptis puellam rapuit, conspicatus eam Dianæ festo die cum alijs uirginibus choreis indulgere. Quo cognito Euenus, dolore atq; iræ percitus, equos ascēdit, Idam insequitur: quem ubi asequi posse desperat, equis confosis in Lycarbon se fluuium, qui post Euenus appellatus est, deturbauit. Idam autem uoti compotem, non passus est Apollo, & ipse Marpisses forma captus, quam etiam rapere cogitasset, securum abire, sed obuiam factus in itinere illum aggressus est. Sed nec Idas certamen detrectauit. Et cum diu pugnatum esset, Iupiter ægre id ferens, Mercurium misit, qui præliū dirimeret, potestate facta Marpisse, ut eius optio esset, utrum sequi ipsa uellet, quæ rem hanc animo uoluens, reputansq; sese mortalem esse, Apollinem uero Deum, ac timens ne ubi uetula facta esset, repudiaretur ab eo, decreuit potius Idam sequi, mortalis mortalem.

A ante M.

ASPIRAMVS etiam A ante M, in nomine hamus, ut aspiratione differret à uerbo Amo in tertio et sexto casu, quanquam differunt & tempore. Mihi magis placet, quod natura et aspiratio insit. Itemq; Hamatus & Hamoteahones: qui, ut grammaticis placet, dicti fuerūt quod uel pisces, uel cadauera traherent hamo. Nam ut est apud Suetoniū, corū qui supplicio afficiebātur cadauera iussu principū unco sæpe trahēbātur in locū, quem tum gemonias dicebant, quod significare uult etiam Iuuenalis cum ait:

» Et latum media sulcum deducit arena.

Remanent autem tum in puluere, tum in arena uestigia eius, qui trahitur: et propterea dixit, sulcum deducit, sulcū pro uestigio tracti cadaueris ponens. Similiter et hamota piscator ab hamo dictus. Platus in Rudente:

» Saluete fures maritimi, Conchitæ, atq; hamotæ,

» Famelica hominum natio.

Ammon et Ammonius apud Græcos aspirationem nō habent, quamobrem nec nos quidem aspirare conuenit. Animaduerti tamen hoc nomen Ammō apud Festum positum esse inter uoces aspiratas, quod uel ex eo est, quod ueteres contra usum Græcorum huic uoci aspirauerint: uel quod is qui uolumen Festi ad hanc tātā breuitatem redegit, ut indoctus, et parum accuratus in hoc prolapsus fuerit, ut id nomen inter aspirata collocauerit. Hamadryas aspirationem exigit, quæ ex eo dicta, quod unā cum arbore nascatur. Est enim arboris numen. *ἁμα* enim græce aduerbium unā significat, et habet. *δαοίον*. Hamaxampeus proprium fluminis. Amilcar sunt qui aspirant, decepti librariorum ignorantia.

A' ante N'.

ANTE N' autem in nullis nostris dictionibus aspiramus A', præterquam in accusatiuo Hanc. Veteres tamen parua delubra dixerunt Hanula, loco F' ponentes aspirationem. Fit enim hæc uox ab eo quod est fanum, sunt enim dicta Hanula quasi Fanula. Annibal apud Græcos aspirationem nō habet, neq; apud nos aspirare conuenit. Hanno, quod Punicum est, maiores nostri aliquādo aspirasse inueniuntur. Sunt et nunc qui aspirant, mihi magis placet non aspirare.

A' ante O' & P'.

ANTE O' & P' latini nō aspirant A', Græci tamen ante P aspirant A' in aliquot uocibus, ut in hac uoce Haspis Haspidis, quæ uox ab Astrologis nostris recepta est. Est aut Haspis curuatura et circuli, et camera, et rotæ. Unde legitur aurea summa curuatura rotæ, pro eo quod est Græcè *ἁπῆς*, curuaturā poëta dixit græce, ut Choerobosco placet, *δαοίον* habet quod fiat à uerbo *ἁπῆσαι*, quanquam sunt qui non aspirant. *ἁπαλόν*, id est, tenerum, et molle, aspirant Græci. Neapolitani ouum hapalum dicūt, quod absq; teast gallina peperit.

A' ante R'.

ANTE R' uerò aspiramus A' in nomine Hara, cum auem significat, differtq; ab ara in qua rem diuinam faciebant: non solum tempore, sed etiam aspiratione. Deducuntur autem ab eo quod est hara, id est auis, Hariolus, Hariolor, Haruspex, Haruspicium, Haruspicina, quæ uoces omnes aspirationem.

rationem habent. Similiter et Harings, significabat autem Haringa apud
 prisca hostiam, quæ inde dicta erat, quod eius adherentia inspicerentur
 exta. Arena caret aspiratione, fit enim ab Areo uerbo. Nam epitheton ei
 est ob ariditatem bibula. Caret enim omni humore, & succo, unde et plu-
 rimum aquæ ebibit. Nec mouere aliquem debet, quod arena habeat primam
 breuem, Areo uero productam. Nam Tegula producit primam, licet Te-
 go illam corripit. Et Laterna licet à uerbo Lateo dicta sit, quod habet
 primam correptam, nihilominus producit ur. Est autem dicta Laterna,
 quod ea lumen lateat, & inclusum noctu feratur. Vnde Plautus ait:

Vbi tu es qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Non desunt tamen, qui arenam ab herendo, id est quod calci coherent
 dictam uelint, quod minime probauerim. Aspiramus etiam quæ græca
 sunt, Harpe gladij genus, & ἀρπάξο uerbum, quod significat surripio.
 Harpasa, quod fuit oppidum. Harpalus, hominis proprium. Et Harpago
 Harpagonis, quod est genus teli, habentis ferrum incuruum. Est et Harpa
 go ferramenti genus, quod nonnulli populi canem uocant, quo ferramen-
 to circi cupis aptantur. Sunt autem Cupæ uasa uinaria maiora ex ligno,
 quas satis improprie multi uegetes uocant. Vocari autem Cupas id genus
 uasis Lucanus ostendit, cum ait:

Nanq; ratem uacue sustentant undiq; cupæ.

Cupis enim naues impositæ sustentantur in mari. Cū ipsarū latera cari-
 neq; refarciuntur. Dictæ autem fuere à prisca Caupe à cauo, unde Cau-
 pones dicti à Caupis. Item Harmonia Harmonicus, Harmonides, Harmo-
 dius, Harpa. Aspirat etiam Græci ἀρμαρίον, quod dictum est ab eo quod
 est ἄρμα, id est currus. Nos uero armarium ducimus à nomine quod est
 arma, qua uoce etiam significantur ferramenta, ut apud Virgilium:

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,

Quæ sine nec potuere feri nec surgere messes.

Et propterea non debemus aspirare.

A ante S.

RECIPIT etiam aspirationem A ante S in hoc nomine Hasta, ut ea
 differat à uerbo Asto Astatas, quod multis placet: mihi magis uidetur huic
 nomini aspirationem accessisse antiquo usu, quod etiam monumentorū titu-
 li declarant. Sunt qui opinentur uocem hanc ductam à græco uerbo, quod
 est ἵστυ, & ab eo aspirationem traxisse, quod non probauerim. Græci
 Hastā τὴν ἄστυ τὴν ἀνότυον uocant. Eadem ratio est huius nominis haste
 le. Idemq; seruatur in his uocibus, hastatus, subhasto, & subhastatio. Vo-
 lunt autem multi hastā dictam ab obstando. Varro putat dictā, quod d' stans

soleat ferri. Vt cumq; sit, certè non modò antiqui codices, sed etiam monumentorum inscriptiones declarant huic nomini aspirari iam inde ab antiquis seculis solitum esse. Sunt qui aspirant huic nomini Hasdrubal, quod puto ex librariorum ignorantia natum esse.

A' ante T' & V'.

ANTE T' autem nunquam nos aspiramus A', ante V' uerò consonans placuit maioribus nostris aspirare A', in hoc uerbo Haur, ut differret à sexto casu Auis nominis, ut quidam arbitrati sunt. Indicat hodie quoq; epi-gramma quod est Salerni: FLAVIA CALEMERA DVLCISSIMA HAVR. Nunc autem uix inuenitur qui aspiret. De uerbo Haurio supra dictum est.

A' ante Z'.

GRÆCI autem ante Z' aspirant A', in hoc uerbo ζῆλος, quod significat ueneror, & celo.

E' ante A'.

AC DE A' quidem, in quibus dictionibus aspirationem exigat, satis dictum est: consequens est, ut eodè ordine de E' dicā, quæ ante A' recipit aspirationem in Græca dictione εἶπερ, id est seipsum. Vnde εἶπερ ἑαυτοῦ ποιεῖ &.

E' ante B'.

ANTE B' autem in ijs, quæ nostræ uoces sunt, Hebes, id est retusi ingenij. Hebeo, Hebetio, Hebetudo. In quibus aspiratio ipsa natura inest. Auger enim exprobrationem in hoc nomine aspiratio, ut in illo nomine Heluo, Heluonis, de quo suo loco dicitur. Hebiones etiam ueteres pauperes dixerunt, quæ uox indicabat contemptum quendam. Sunt tamen quibus placeat Hebiones dictos à uoce Græca βῆδος, quod sonat modicum: quod si sit, aspiratione caruerit, oportueritq; nomen ebæones scribi per æ diphthongon ante o. Ego hoc in medium relinquo, quòd hæc uox ab usum recessit. Græca uerò imitatione aspiramus Hebdomas; Hebdomadarius, Hebe dea iuuentæ uxor Herculis, Hebræus, & Hebræicus. Ebonus aspiratione caret, est autem genus arboris apud Virgilium:

» India nigrum fert ebum.

Apuleius grammaticus tradit uerbum Hebeo Hebes aspirationem exigere, ut ea differat à uerbo Ebeo Ebeas, quod Ebeati sint, ut ipse tradit, qui in miseriam ceciderint. quam opinionem haud scio cur probare aliquis debeat. Nam ebeatum hominem, aut ebeatam foeminam nunquam ueteres dixisse inuenio.

E' ante C'.

E' SUBSEQUENTE. C' in nostris uocibus aspirationem non admittit.

tit, præterquam in illo pronomine Hæc, ut dixi, cū de diphthongo æ præciperem. Aspiramus autem quæ græca sunt, Hecate, ἠχάτη, quod apud nos sonat centum, Hecatæus, Hecatôn propria hominum. Hecatontápylon centum portarum. Hecuba, ἠκτοῦρ, Heclores, Heclores, Hecamedá Arsinói filia, quæ dono Nestori data est. Hæc autē capta fuerat apud Tenedū, dum ab Achille diriperetur. Sunt qui putent huic nomini aspirandum. Hecatombē trahit aspirationem ab eo quod est ἠχάτη. Erat autem Hecatombē sacrificij genus, in quo ritus hic seruabatur, ut centenæ sui generis maculæretur uictimæ, ut puta centum sues, centū hedi. Vnde apud Iuuenalens existunt, qui promittunt Hecatomben. Iulij Capitolini in uita Pupieni Maximi, & Balbini IMP. uerba sunt hæc: Tantum sanè letitiæ fuit
 in Balbino, qui plus timebat, ut Hecatomben faceret, quod tale sacrificium
 est: centum aræ uno loco construuntur ex cespite, ad eas centum sues, cen-
 tum aues maculantur. Iam si imperatoris sacrificium sit centum leones,
 centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur. quod
 quidem Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, &
 a multis imperatoribus celebratum constat.

E' ante D.

ASPIRAMVS etiam E' ante D', in nomine Hedus, uel ut differat à uerbo Edo, Edis, uel quòd aspiratio loco E' posita fuerit. Sabini enim Fedum ut Fircum dixerunt. Tradit tamen Quintilianus priscos edum sine aspiratione protulisse: cuius primam syllabam nonnulli diphthongum faciūt, quorum opinioni non uideo cur assentiar. Aedifico, & Aedificium aspiratione carent, sed nō carent diphthongo: ab æde enim faciendā dicitur Aedifico. Hedera uerò aspirationē exigit, quæ differt à uerbo edo, in illis uidelicet temporibus ederam, ederas, ederis, edere. Haud sanè recte opinatus est Apuleius uocem hanc deduci ab hæreo uerbo, & ab eo aspirationem trahere. Non debet, inquit, uideri mirum, quòd prima hederæ corripitur,
 licet eadem in uerbo heræo producta sit, quando unum, idemq; uerbum
 in præsentis tempore Aediphthongum habet, in præterito uerò è breuem,
 ut cædo cecidi. Quod absurdissimum est: prima enim syllaba Cecidi præ-
 teriti, extrinsecus accepta est: ut in his, fefelli, momordi, tetendi, spoondi,
 quæ in omnibus eodem modo breuis est. Quæ uerò fuerat prima syllaba
 præsentis, ex diphthongo uersa est in i' productam, & de Cæ factum est
 ei in præterito. Nam quæ est ce breuis in præterito, ea (ut dixi) extrinse-
 cus accepta est. Volunt alij Hederam dictam quòd edat, id est consumat
 ea quibus inheret. Alij quòd edita petat, seu quòd hæreat: hoc, ut dixi,
 non placet. Nam si ab hærendo dicta esset, cum hæreo diphthongum ha-

beat, nequaquā poetæ primā syllabam corripere. Ne autem credam dici ab edendo, id est quod edita petat, repugnat etiā quantitas syllabæ. Verbum enim edo, unde dicitur editus, habet primam productam: quæ res me inducunt, ut accedam opinioni eorum qui dicunt hederam ex eo dictam quod edat, id est exedat ea quibus inhæsit: quod uerbum habet primam breuem. Conuenitq; etiā tempore, cum prima hederæ, cui postea addita fuerit aspiratio, ut differret à temporibus, quæ supra posui. Forsitan et à Græco deducta est, ut quibusdā nimis ambitiose placet, quod est ἠδρα, id est insideo. Edoniūs aspiratione caret. Fuere autem Edoni & Edones populi Thraciæ. Vnde apud Virgilium:

29 Ac uelut Edonij boreæ.

At ἠδρα, pro eo quod est apud nos uoluptas, Græci aspirāt. Et ἠδρα sedes. Vnde Lucius.

E' ante F' & G'.

ANTE F' in nullis nostris dictionibus aspiramus E', sequente autem G' aspiramus in aliquot Græcis, Hegefippus, Hegefander, Hegefias, Hegefipyle: in quibus i' in E' uersum est apud nos.

E' ante I'.

ANTE I' uocalem non aspiramus E', nisi in interiectione hei, de qua dixi. At ante i' cōsonantem aspiramus in his, Heuulo, Heiulatus, Heiulatio: quæ uoces fiunt ab eo quod est hei, quæ uox est doloris & gemitus.

E' ante L'.

SEQUENTE autem L' aspiramus E' in hac uoce Heluo, heluonis: licet uerbum eluo, à quo ducitur, aspiratione careat: addita tamen est nomini aspiratio, ut exprobrationis uis aspirando augetur. Vnde & Heluari ueteres dixerunt. Est, inquit Festus, heluo dictus immoderate bona sua consumens ab eluendo, cui aspirant, ut auuiditas magis exprobretur: fit enim uox incitacior. Eademq; ratio fuit, ut dixi, hebes nominis aspirandi, ut aspiratio uim exprobrationi adderet. Veteres etiam huic nomini quod est Heluacia, aspirarunt. Erat autem heluacia genus ornamentiludij, dictum à colore bouum, qui est inter rufum, & album, appellabaturq; heluus: quanquam hæc eadem uox apud ueteres Saburrā etiam significaret. Heluius autem & Heluia propria nomina in sepulcris nunc aspirata inuenias, ut in hoc: M. HELVIO CRESCENTI, M. HELVIVS HERMIAS LIBERTO FECIT. Nunc sine aspiratione, ut in hoc: AVRELIÆ VALERIANÆ VIXIT ANNIS XXIII. MENBIBVS VII. DIEBVS XIII. ELVIA CHRÉSIA FILIÆ DVLCISS. Heluetios Galliæ populos in antiquis codicibus aspirationem habere

bere inuenio. In Græcis autē aspiramus ē ante L' in his, Helena, Helenus, Helinū, herba quæ ē lacrimis Helenæ nata dicitur. Libuit hoc loco notare uetus epigramma, quod Capuæ extat: CESELLIAE CONLIBERTAE HIMNINIS OSSA HEIC SITA SVNT. HELENA LIBERTA DE SVO FECIT. Heliotropium nomen herbæ, quæ ex eo dicta est, quòd mane ad solis spectans exortum iter eius sequatur etiam ad occasum. Heliades, Heliodorus, Heliopolis, Heliogabalus, Heliocopis nympha, Heliocryfos herba floris aurei: et quæ dicuntur à nomine Helios, Aelius tamen, et Aelia Romana nomina aspiratione carent, habentq; diphthongon AE. Hellas nomen fluminis. Hellenes, quo nomine fuit Deucalionis filius, à quo Græcos ^{ΕΛΛΗΝΑΣ} nonnulli credunt fuisse nominatos. Hellanicus, Helle, Hellepontus. Sunt qui uelint Elis Elidos aspirationem habere. Helorus Siciliae fluiuis. Fuit et Helorus Isri fluminis filius, qui ab Aiace occisus est in ea pugna, quam Græci cum Telepho rege Mysorum habuerunt. Helice urbs Arcadiae, quam mare absorbit: de cuius nomine urse sydius fortasse uocatum est à poëtis, uidelicet quòd Calisto Lycæonis regis filia, quæ ex ursa cum filio in stellas uersa est, Arcas fuerit, et fortasse Helicensis. Et Græcis tamen poëtis sunt qui tradant Helicen et Cynosuram Cretenses fuisse, Iouemq; nutriuisse, quo merito à Ioue in cœlum ambæ tralatæ fuerint. Est et Helice promontorium, Helicon mons Bœotia, Heliconiades. Elleborus herba caret aspiratione. Helpis nomen proprium, licet Græci non aspirent, tamen in quibusdam epigrammatibus aspiratum inuenies, ut in hoc: CLODIAE HELPIDI CONIUGI INCOMPARABILI GENIALIS MARITVS. Similiter Helpidius et Helpidianus, in quo maiores nostri uidentur Græcos non fuisse secuti. Eruditorum tamen, quos ego noui, nemo nūc his nominibus aspirat. Fuit et Elpes Bœotij nostri uxor, cuius epitaphium est:

Elpes dicta sui Siculæ regionis alumna.

Quam procul à patria coniugis egit amor.

Quo sine mœsta dies, nox anxia, flebilis hora.

Non solumq; uiro spiritus unus erat.

Lux mea non clausa est tali remanente marito,

Maiorisq; animæ parte superstes ero.

Porticibus sacris iam nunc peregrina quiesco.

Iudicis æterni testificata thronum.

Nē ue manus bustum uiolet, ne forte iugalis

Hæc iterum cupiat iungere membra cinis.

Hellanodices, id est iudex certaminis. Helisabet Iudæum nomen.

69
66
66
66
66
66
66
66
66
66

E' ante M'.

ANTE M' autem spiramus e' in hac uoce hem, quae latina dictio est, traxitq; aspirationem à natura. In Graecis autem Hemina genus mensurae, hemicyclus genus sedis, hemisphaerium quae uox caeli dimidium significat. Hemiolius quaedam arithmetica proportio, continens aliquem totum numerum, atq; eius dimidium, ut se habent tres ad duo, & quindecim ad x. Hemistichius uersus imperfectus. & omnia quae fiunt ab hemi, quod Graecè significat semis. Hemus mons, haemonia prouincia, & haemonides proprium hominis. Atq; in his tribus aë diphthongon scribimus. Haemorhoides genus morbi, *αιμα ενιμοις* enim sanguis ab illis dicitur, recipitq; aë diphthongum: inde *αιμορροια*. uerbum, quod significat idem quod fluxu sanguinis laboro, & profluuium patior.

E' ante N'.

ANTE N' aspiramus e', ut heniochus. Huic tamen uoci Henectus, si Atticos sequi uoluerimus, aspirationem non praeponemus: sin Aeoles, nam hi digamma ponebant ante e', loco eius aspirationem ponemus, quam pro Henecto Venetum tunc dicimus. Male qui aspirant huic dictioni Enyio, de qua apud Lucanum:

” Aduersaq; risit Enyio.

Hendecasyllabus uersus undecim syllabarum, qualis ille Catullianus:

” Passer deliciae meae puellae.

E' ante O' & P'.

O' QVOQVE patitur sibi praecedere e' aspiratū in hac uoce Graeca Heōus, Heōa, Heōū, quae uox fit ab eo quod est *ἡώς*, id est dies, & aurora. Pleriq; tamen Graecorū *ἡώς*, id est mane, non aspirant. e' uero in nostris dictionibus nō patitur sibi praeponi e' aspiratum, nisi in quibusdam, quas à Graecis mutuati sumus, quae sunt Heptas, & Heptimemris. Omnibus autem, quae fiunt ab eo, quod est *ἡπτα*, aspirandum est, ut Heptaphorus nomen hominis proprium, & item Heptaporus Troiae fluuius. Est & *ἡπταστος* proprium uiri, & nomen Vulcani. Epodos aspiratione caret. Inuenio in quodam ueteri sepulcro nomen hepennia aspirationem habere.

E' ante R'.

ANTE R' autem spiramus e' in his, Herus, Hera, Herilis, Hercules, Herculeus, Herculanus. Fuit & Herculanum Campaniae oppidum. Placeat hoc loco mentionem facece cuiusdam uetustissimi sepulcri, quod ipsi in Pelignis inuenimus, in quo titulus inscriptus hic erat: P. MEMISIANAE VXORI CASTISS. ET INCOMPARABILI AFFECTIONE RBMINAE. CVIUS DE OBSEQUIIS DICERE MINVS SVPLET

DOLORE

DOLORE, Q. HERCVLANVS MARITVS, CVM PIGNERIB.
 DE EA NATIS LOCVM CONSECRAVIT. Quo in epigrammate
 cum sit uetustissimum, apparet apud uetustissimos Latinos pignus emisisse
 genitiuum pigneris per E, non pignoris per O. Et hoc uerbum supleo, unde
 dicta est supellex, habere unum p. Heraclitus, Heraclia, Herilus, He-
 ros, Herous, Heroicus, Herois, Heroine, Herodes, Herodotus, Herostra-
 tus, Herophilus, Hermus, Hermei populi, Hermes, Hermaphroditus, Her-
 magoras, Hermione, Hermiones olim populi, Hermocrates, Hermolaus,
 Hermippus: quaeq; fiunt ab eo, quod est Ἡρμης, id est Mercurius.
 Itemq; Hermæ, qui sunt lapides quadrati, quos Athenienses solebant po-
 nere tum in priuatarum, tum in sacrarum aedium uestibulis, ut significa-
 retur rationem & ueritatem perinde ut forma quadrata rectam semper
 stare. Dicti autem Hermæ à Mercurio, qui esset deus rationis & ueritatis.
 Ἡρμηνεύω interpretatio, unde liber περὶ Ἡρμηνίας Aristotelis. Hercynia
 sylua Germaniæ, et Hercynij populi, habent Ἡρσα, Herfilia, uxor Ro-
 muli, quæ in rorem uersa, templa cum Quirino tenuit. Est autem Ἡρσὴ
 apud Græcos, id quod apud nos est ros. Eridanus, & Eremus, & Erigo-
 ne, & Erebus aspiratione carent. Heresis, & Hæreticus aspirationem re-
 tinent ante diphthongum AE. Fit enim heresis à Græco uerbo αἰρέσις
 ὁμοῦ, quod est eligo, & capio. Aspirant etiã Græci Ἡρπυς, pro quo nos
 dicimus serpo, & Ἡρπυλλός Serpyllum, et Herpes, quod animal inde di-
 xit nomen, quod eo præcipuè sanentur ea quæ serpunt. Aspirant etiam
 huic uerbo Ἡρδω, quod tum facio, tum sacrifico significat: à quo puto du-
 ctum nomen proprium Herdonius. De latinis uerò aspiramus Herco, cu-
 ius aspiratio inest natura cum diphthongo Ae: & quæ ab eo ducuntur,
 heres, hereditas, hereditarius, herediteta, herediolum, id est prædio-
 lum, Exhæredo, exhæredatio, Heres nomen deæ, cui ueteres post acceptã
 hereditatem rem diuinam faciebant. At Erciscundus, quam uocem apud
 iuriconsultos sæpius reperies, & Ercius, quem alio nomine Iouem pene-
 tralem Romani uocauerunt, aspiratione carent. Ercium enim antiqua di-
 ctio, unde erciscundum dici uolunt, à coercendo tracta est. unde & Io-
 uem Ercium puto dictum, quod mala crederetur arcere. Herennius pro-
 prium hominis, aspirationem habet: quod etiam indicant sepulcrorũ in-
 scriptiones. Et heri, quod à Græco dici uolunt, & Hernicus: fuere autem
 Hernici Italiæ populi, ex eo dicti, quod asperam, & saxosam incolerent
 regionem. Marsi enim saxa herna dixerunt, & Hernum durum, unde uo-
 lunt herniam dictam, à quibus cum ipso uocabulo aspiratio accepta est.
 quamuis Macrobius uelit hernicos à duce quodã pelago dictos, propter-

eaq; à Virgilio pelaspum quendam hominem Hernicis ducem datum. Et
 ut ad uerbum hæreo redeam, tamen non desunt, qui arbitrentur additam esse aspi-
 rationem naturalem, tamen non desunt, qui arbitrentur additam esse aspi-
 rationem, ut differret ab ære, qui est sextus casus nominis æs, in secunda impe-
 ratiui persona. Trahitur ab eodẽ uerbo hærbæ, quod à fixa solo hæreat, et ab
 hærbæ Hærbidus, Hærbosus, Hærbaceus, Hærbularius. Et quoniã hærbæ
 est uiride pecoris pabulũ à ueteribus Hærbilifander dictus hærbæ pastus,
 quasi grauidior quàm pastus frumento. Eruca autẽ et ærugo, ut dicã quod
 sentio, aspiratione carent. Neq; enim fiunt ab hæreo uerbo, ut Apuleius
 uult. Nam ærugo ab ære dicitur, habetq; diphthongum Ac. Ea, ut inquit
 Plinius, fit pluribus modis. Nam et lapide excoquitur, ut æs deraditur, et
 in ære candido perforato, atq; in cadis super acetũ æreo obturatrũ opercu-
 lo, multo probatior, quàm si hoc idem squamis fiat. Quidã uasa ipsa candi-
 di æris fictilibus condiunt in aceto, raduntq; decimo die. Alij uinaceis con-
 tegunt, totidemq; dies radunt. Alij de lima æris scobem aceto spargunt,
 uersantq; spatijs sæpius die, donec absumatur eodem scobe. Alij terere in
 mortarijs æris ex aceto malunt, ocysime uerò contingit tenacior recisa-
 mentis, in acetum abditis. Hæc igitur Plinij uerba declarant æruginem ab
 ære dici, quando ex ære fiat. Eruca uerò aut quod urat dicta est. Nam et
 linguam pungit, et sanguinem exurit, ut sit eruca quasi uruca, u' in e-
 uersa. Aut quod fortasse dicta sit ab esu, hoc est ab edendo, et cum principio
 esset esuca, postea commutatione literæ facta est Eruca, ut ex Valestio Va-
 lerius, ex Fusio Furius, ex Auselio Aurelius, et ex Asa Ara, ut Varro est
 autor. Ait enim aras primum ansas dictas, quod esset necessarium à sacri-
 ficantibus teneri. Ansis autem solere teneri uasa quis dubitat? Commuta-
 tione igitur literarum aras dici ceptas, ut Valestios, et Fustos, et Plusi-
 mas, pro quibus dicimus Valerios, Furius, Plurima: et ut Festus etiam re-
 fert, pro Laribus, Ferijs, maioribus, Melioribus, ueteres dixerunt Lasibus,
 Fesijs, Maiosibus, Meliosibus, et Arboscs pro quo nos Arborea. Virgilius
 quoq; hoc ipsum significare uidetur cum ait:

Talibus orantem dictis arasq; tenentem.

Ergo ut ex ansa remota litera n' Asa primo, post uerò conuersione s' in
 r' Ara dicta est, sic ab esu primum Esuca, postea Eruca uideri potest dicta.
 Eruum sunt qui putent aspirationem habere, quod ab herba dictum sit,
 ut sit eruum quasi herbum. Mihi magis placet ab eruendo dictum esse.
 Nam ut legumen à legendo, id est carpendo, et Lenticula quasi Legenticu-
 la, sic Eruum ab eruendo, carpitur enim et manu uellitur, ut alia legumina.
 Nunc Eruium uulgo dicitur. Sunt tamen qui putent e' Græco dici, quod
 est.

est ἥρεος, & aspiratione similiter carere. Heritius, & herinatius, sunt qui putent ab horrendo dici, atq; exinde aspirationem trahere.

E' ante S'.

DICTIONES uero quæ habeant e' aspiratū ante s' sunt hæ uidelicet: Hesternus ab eo quod est heri, & hæsito ab hæreo, habetq; diphthongon Ae'. Itemq; Hesperus, Hesperia, Hesperides, Hesperugo, Hesiodus, ἠΐδος, Hestiodorus, Hestica oppidum quoddam Actoliae, Hestione Laomedontis filia. quæ uoces omnes supradictæ à Græco trahunt aspirationem. Hesias, & Hester.

E' ante T', et V', & X'.

E' ante T' apud nostros non habet aspirationem, Græci tamen aspirant ἑτερος, id est alter, & Heteroclitum, quod nos ab eis accepimus, & ἑτεροκλις. Prisci Hetam dixerunt quasi Hietam rem minimi pretij, ut est oscitatio, & hominis halitus. Hetam alij uolunt esse pustulam illam quæ in coquendo assurgit, ut uidemus in ahenis & caldarijs dum feruent. Ante v' aspiramus e' in his solum Heu, & Heus, de quibus dixi. At ante x' in aliquot Græcis, quæ sunt Hexameter, Hexameron, id est sex dierum, & Hexagonus. Fiunt enim à uoce ἕξ, pro qua dicimus sex.

E' ante Y'.

ANTE ō Græci non modo non aspirant e' uerū si in aliqua uoce sit e' aspiratum, recipiaturq; post ō, aspirationem abijciunt. Ipsi enim aspirant *ὤκλιος, id est quietus: cum tamen interijciunt ō, & dicunt *ὤκλιος, aspirationem amouent. Simili modo dum pro eo quod est

ANTE z quog; aspirant huic uerbo ἕζομαι, id est sedeo: male quōd Ezecias & Ezeciel aspirant.

I' ante A', aut B', aut C', aut D'.

ENUMERATIS his dictionibus quæ aspirationem exigunt ante e', dicam eodem etiam ordine de i' uocali, id est in quibus dictionibus ei sit aspirandum. Ac primum de illis, quæ habet aspiratum i' ante A', aut B', aut C', aut D'. Aspiramus igitur huic uoci Hiatus, quæ fit ab hoc uerbo Hio Hias Hiat. Dixere etiam ueteres Hietare Hiarbas, & Hibex, et Hibictus sunt qui aspirant. Iberia aut et Iberus, et Iberna aspiratione carent. Hic, pro nomen etiā cum transit in aduerbiū, aspirationem habet. Hiecetaon, cuius filius Melanippus, de quo apud Homerum. Extat epigramma in quo est nomen hidis: D. M. AELIUS ANTIOCHVS HIDI BENEMERENTI, QUAE VIXIT ANNOS LI. MENSES IX. LUCIUS SEPTIMIVS SATVRNIVS COIVGI CARISS. Quo in monimento dictio coniugi est sine litera scripta. Hidymeles proprium hominis.

I ante E, aut F, uel G, uel L.

SEQUENTE autem E non aspiramus i' in latinis uocibus, nisi in illis temporibus Hiem, Hies, Hiet. Sed de obliquis casibus nominum, & temporibus uerborum sat sit praecepisse illud, quod obliqui sequantur rectos, acceptamq; ab illis aspirationem retineant: quodq; eodem modo cetera uerborum tempora à suo presenti aspiratione non differunt. De Graecis autem aspiramus Hieron, Hieronymus, Hieropolis, Hieremias, Hiericho, nomen oppidi, quod erat in Iudaea, Hierosolyma, Hierusalem, Hierarchia. Hiera una ex insulis Aeolijs. Fuit & uia sic quondam dicta, quod ea irent sacerdotes ad Eleusiniã Cererem. Appellata est etiã Hiera uxor Telephi regis Mysorum, quae à Nereo interfecta dicitur, cum marito ferret opem, qui ab Achille uulneratus fuerat: ea, ut fabulae tradit, tantae pulchritudinis fuit, ut etiam Helenam superaret. Hieris, Scythiae populi. Hieropiera, genus medicinae. Hierax uero nonnulli tenuant i'. In quibus quidem dictionibus, si Graecos imitari uolumus, primam literam uocalem facimus, eiq; aspirabimus. Sunt tamen qui in consonantem uertant, & è duabus syllabis unam cogant. Nam Graecè Hieron trium est syllabarum. Hieronymus uero quinque, i' autem cum est consonans, aspirationem nullo modo recipit: quae res efficit, ut nomen Ianus aspirationem non habeat, quam habet Hio primitiuum. Dictum autem esse Ianum ab Hiando, Festus auctor est. Eadem ratio est Ianuae. Ipsius Festi uerba sunt: x̄d̄ appellat Hesiiodus confusam quandam ab initio unitatem hiantem, patentemq; in profundum: ex eo quod ^{χ̄d̄} ^{ειπε} Graeci, nos hiare dicimus. Unde Ianus detracta aspiratione nominatur, eo quod fuerit omnium primus. Cui primo supplicabant uelut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Quamobrem in hoc nomine Hieronymus, si primam, quae Graece uocalis est, consonantem fecerimus, aspiratio demenda erit. Nam i' consonans, ut dixi, aspirationem non recipit. Ad haec scire etiã oportet, i' cum sit consonans, ab aspiratione semper abhorrere, ut à se longe aliena. Hiempsal, quod Punicum est, in uetustis codicibus aspiratum inueni. Nullae latinae dictiones ante E uel G habent i' aspiratum: quanquam Graeci aliquando aspirant, ut ^{ἱεροβυβ̄}, id est dux, seu praefectus. At ante L aspiramus Hilum, cui uoci aspiratio natura inest. Dixere autē ueteres Hilum, id quod est in grano fabae. Fiunt ab hac uoce nihil nihilumq;. Aspiramus etiã Graecos imitantes Hilaris, & Hilarius, & Hilarodus, quae uox apud praeficos significabat lasciuiae & elumbis carminis cantorem. Hilaritas, Hilaritudo, Hilaria, quod nomen apud ueteres erat pluralis numeri, & generis neutri, ut Saturnalia, & Dionysia. Hile Hilarum, quae est praefica

uox, significabatq; genus farciminis, siue, ut Festus dicit, intestina, quæ ueteres hoc nomine appellabant: à qua uoce boillas uicū dictū putarunt, quòd eò bos intestina trahens aduenerit. Quod si est, hoc quoq; nomen aspirationē tenet in media syllaba. Ego in uetustissimo lapide scriptū uidi non boillas, sed bouillas cū litera *u* Hila Varro putat dicta ab hilo, id est minimo. Hilum aspirationē habere docet nomen filū, quod cum ab hilo dicitur, ut Varro est autor, in *f* mutauit aspirationem. Illyrium, Illyria, et Illyricus aspiratione carent. Dixere etiam prisci Hilare, ut in uetere Afraniij uersu. Propter patruelem tuum constituit anhelans hilare delecta coma. Quinctiā ab eo quod est hila, protulere diminutiū hilla, id est intestina, ut inquit Festus, à Græco uerbo: quod licet Græce *ἰσθμίου* nō habeat, tamen inter aspiratas dictiones ab antiquis collocantur Hilla & Hille.

I ante M' & N'.

ANTE M' uerò in nulla uoce nostra aspiramus i', in Græcis autē aspiramus Himeræ urbs Siciliæ, Himerēsis. Imbros aspiratione caret. At ante N' aspiramus i' in aliquot nostris dictionibus, quibus aspiratio ipsa naturalis est, Hinnio, Hinnitus, Hinnibūdus. Hinc, aduerbū, quod fit ab eo quod est Hic, litera n' interiecta. Vfus quoq; eruditorū aspirat etiā his dictionibus, Hinus, qui ex equa & asino nascitur, & Hinulus, & Hinuleus.

I ante O'.

EX OMNIBVS Latinis dictionibus unam tantum inuenias, in qua i' aspiret ante o', ea est Hio Hias, à quo fit Inhio Inhias, cui aspiratio naturalis est, quòd id uerbū uegetiore spiritu debeat proferri. Iocasta caret aspiratione. Iosephus, Ioannes, Ioacim, in quibus i' uocalis est, non consonans, apud Græcos, aspiratione carent, qua tanto magis carebunt apud nos, si primam literam consonantem fecerimus.

I ante P'.

ANTE P' aspiramus uocali i' in Græcis plurimis, Hippasus, Hippolytus, Hippolytion, Hipparchus, Hippocrene fons Bæotiæ. Hippocoon, Hipponous, Hippotion, Hippodamas, Hippodamia, Hippodes populi Scythiæ. Hippo oppidū Africæ. Vnde Hipponēsis, Hippomanes, Hippago genus nauis ad equos deuehēdos. Hippias, Hippotoxota, id est eques sagittarius. Hippodromus, Hippocrates, Hipsicratea uxor Mithridatis. Hippocampus, equus marinus. Hippotamus, equus fluuiialis. Hippomanes, quod ut ait Virgilius: Sæpe malæ legere nouerca,

Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba.

Ferunt enim hippomanes uel legi è fronte pulli equini statim cū aluo materna missus est. Vnde ait Virgilius:

- ” Queritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
 ” Et matri pre ereptus amor.

Vel certe uirus esse defluens ex obscœnis equarum, dum libidinis ardore feruntur. Vnde apud Tibullum:

- ” Hippomanes cupida stillat ab igne equæ.

Quod quidem uolunt habere uim insanie. Hippius Neptuni cognomen ex eo inditum, quod ex tridentis eius percussione natus fuerit equus, quem Græci *imop* dicunt. Hippocomus puer qui & equum comit. Hippocoum genus uini dictū ab Hippo loco eius insule, quæ Cos ab antiquis dicta est. Hippacio, id est celeriter animam duco, quod equorum anhelitus admodum sit cautus. Iphis uerò, & Iphias, & Iphianassa, & Iphitus habent i tenuæ.

I ante R.

ASPIRAMVS etiam i ante R in his uocibus, Hirsutus, & Hirtus, quibus aspiratio à natura heret. Sunt tamen qui uelint Hirsutum dici à uerbo horreo. Dixere etiam prisca Hirtipilum, id est Hirtos habentem pilos. Huic nomini Hircus aspiratio loco & præponitur. Nam Sabini fircus dixere: quanquam, si Quintiliano credimus, principio Romani non aspirabant huic uoci. Eadem ratione aspiramus hircuus, cum significat carnem partem oculi qua palpebræ committuntur: quod nomen satis quidem incepte Apuleius grammaticus inde uult dictum, quod illic hereant oculi. Tradunt etiam Grammatici uocem hanc in hac significatione scribi debere per Q. cum uerò significat animal per C. quod quanquam non improbo, tamen existimo ueteres in utraq; significatione scripsisse per Q. Nam & Hircuitulos dicebant pueros ad uirilitem accedentes, ab Hircorum scilicet libidine. quæ res aperte indicat etiam Hircum pro animali per Q. pronunciasse illos, & Hircuos dixisse: non quod ibi hererent oculi, sed quod signa libidinis, quæ maxima in Hircis, id est Hircis est, illic essent, eorumq; motu declararetur. Arcu etiam per Q. scribebant, & cum coelestis arcus significabatur, & cum arcus quo sagittarij utuntur. Vnde arquiteles uocabantur ab antiquis, qui postea uocati sunt sagittarij: & qui nunc dicitur Acipenser, ab illis dictus est per Q. Aquipenser, ab aquis uidelicet: est autem Acipenser piscis, aliquando in conuiujs laudatus. Quide quod pecuniam per Q. scribebant, quod inscriptio hæc manifestum facit:

Q. FILIUS L. FILIUS RVFVS Q. AGRIVS Q. FILIUS C. C. ELER PRAETOR DVVMVIR LANARIAS, ET QVAB IN HIS SVNT SVA PEQVANIA FECIT, VT EX EO VECTIGALE QVOTANNIS COLONIS MVLSVM ET CRVSTVM NATALE CAESARIS

CAESARIS AVG. DARETVR. Quo in elogio duo in primis notanda sunt: hoc est consueſſe ueteres pecuniam per Q scribere, quod ego alibi quoq; notauī: & ablatiuos casus nominum tertiæ declinationis, quæ neutri eſſent generis, & in e rectum casum haberent, in s quoq; exire literam finalem. Nam cum dicerent hoc uectigale in recto, pro quo postea uectigal dictum est, dicebant ablatiuo casu uectigale, ut hic cernitur. Et primo casu mare, sexto etiam casu mare. Ut apud Lucretium:

E' mare primum homines è terra possit oriri,

Squamigerum genus, & pecudes erumpere caelo.

Hirpinus secundum quorundam opinionem habet aspirationem. Hirpinus nomen propriū aspirationem exigit, siue dictū fuerit ab Hirco, ut ab Afino Afinius, et à Vulpe Vulpius, siue ad Hirto: quod si sit, per r scribi oportet. Forsitan & ab eo dictus est, quod apud priscos erat Ercius, mutata litera, de qua uoce superius dixi: quod si sit, aspiratione carebit. Græci per r scribunt, nec aspirant, quæ res declarat maiores nostros non aspirasse huic nomini. Hirudo si dicatur ex eo quòd hærendo sanguinè ducat, aspirationem habebit, sed non cõuenit in quãtitate syllabæ. Hirundo auis uidetur dicta esse à Vere, quod uere ad nos trãſeat, quod si est, litera v' mutata est in aspirationem, quãuis hodie nõ est qui aspiret. Dixere etiã ueteres hurrere, quod tractū est à canibus rabiosis. Iros nomen oppidi, quã Homerus ouiu matrem dixit. Et Irus propriū hominis, et Iros, id est uer, itemq; Iris aspiratione carent. Et Ironia & Ironicus. Hiros tamen cum sacrum significat, *Αἰριον* apud Græcos habet. Hira oppidum Argolidis.

I ante s'.

ANTE s' quoq; aspiramus i' in uerbo Hisco, quod traxit aspirationem ab Hio uerbo, de quo dixi. Hispidus, Hispida, Hispidū aspirationem habet natura sibi herentem, quanquã quidam ab horrere dici uolunt. De Græcis autem aspiramus Historia, Historicus, Histopus genus nauis, Ister uerò Istrio, Isagoras, Isauria, à qua deuicta Seruilius Isauricus dictus est, Isopleuros triangulus habens latera æqualia, Isomerinos circulus æquinoctialis, item Ispania, & Ispanus, hæ uos omnes habent i' tenue. Licet quidam huic nomini Ispania contendant debere aspirari, quod ego probo, & in uetustissimis quibusdam monumentis aspirationem habet Hispania, & Hispanus. Caret etiam aspiratione Iseus nomen oratoris, quod nomen habet. Aè diphthongon post literam s'. Nam quòd Istrio ponatur apud Festum inter uoces aspiratas, aut fuit error eius, qui id uolumen in hunc ordinem, quem nunc habet, redegit, aut certe uoluntas hominum illius temporis, qui contra Græcam institutionem aspirare uoluerunt.

I ante T, & V, & X, & Z.

ANTE T uerò et V, & X, & Z nō aspiramus, nisi in nomine Hiulcus, quod à uerbo Hio aspirationem trahit. Græci tamen aspirant aliquando ante X, & Z, ut in his uerbis, ἰχθυός, & ἰζύου. ac de litera I status dictum est.

Ypsilon.

RESTANT pauca quædam dicenda de litera Y, quod Græci δ à soni tenuitate uocauerunt, quoq; nos in græcis tantū dictionibus utimur, aut in quibus græcos imitatur, unde græcum Y à posterioribus dicitur. Scire igitur oportet græcos dastia notare δ in omnibus dictionibus quæ ab eo incipiunt, quanquam Aeoles hoc non seruarunt, qui Δασίαι fugiebant. Aspiramus igitur Y ante A in his, Hyās. Hyades stellæ quædam in fronte Tauri, dictæ ex eo quod exortu suo pluuias excitent, uel quod in speciem Y literæ posite sint in coelo. De quibus alij quidem loquuntur in hunc modum, quod hæ Bacchi nutrices fuerint, & cum Iunonis iram uererentur, fugerentq; Lycurgiregis seuitiā, Iupiter eas coelo intulerit, & stellæ esse iusserit. Alij autem tradunt Atlantem ex Actra uxore Hyam filium suscepisse, quem à leone deuoratum, cum sorores miserabili lamentatione prosequeretur, et mœrore uitam finirent, Iupiter illas miseratus in stellæ uerterit, ut earum pietatis perpetuum hoc esset testimonium. quæ de fratris nomine Hyades ab hominibus dictæ sunt. Hyantis, Hyacinthus & lapis, & flos, & nomen proprium, Hyacinthinus à colore, Hyacinthia sacra Hyacinthi. Nec uerò me latet multos contendere, ut prima litera sit iota, secunda sit δ. Hyantheus, Hyampolis urbs Phocidis. Hyalos uitrum, Hyalinus, uitreus. Hyolenses Siciliae populi.

ANTE B in his, Hyblamons Siciliae et oppidū, & pars Atticæ, Hybleus, Hyblon, nomē regis, à quo Hybsci. Hybrida ignobilter natus. Hybris enim tū cōtumelā, tū flagitium, tum stuprū apud Græcos significat.

ANTE D in his, Hydaspes fluiuius, Hydra, Hydrus, Hydrodrops, Hydropicus, Hydromatia, Hydraulos genus organi musici. Hydria, uas. Hydrum mons. Hydrus oppidum. Hydarnes, proprium hominis. ac demum in omnibus quæ fiūt ab Hydor, ut Hydrochous, signū cælestē, id est aquarius.

ANTE E Hyems, si uerū est quod & hyems & humber à græco uerbo ducantur, quod uelum & pluuiosum significat. Mihi magis uidetur ab hyando hyemem dictā esse, quod, ut Varro ait, anima quæ à nobis flatur, tum apparet. Spiritus enim ipse noster dum spiramus hyeme, quasi in nebulam concretus cernitur. Veteres autem Latinos arbitratos esse hyemē ab hiando magis, quàm à uerbo græco dictam, hoc satis daclarat, quod in

ueteri-

uettustissimis codicibus per *ī* latinum scripta semper inueniuntur & hiems, & himber, & hibernus: idq; seruandum ipse iudico. Hiems enim est dicta quasi hians, & quod non solum anima nostra, ut Varro ait, sed & aer ipse hiet. Ab Hieme. Himber dictus, quasi hiember detracta litera. Hieme enim existunt frequentiones himbres. Ab ipso autem Hembre fit Hibernus dempta *m* litera, ut à patre paternus, & à matre maternus. Hyæna, quam ex foemina in marem uerti fabule tradunt. Est autem serpens quam uno anno marem, altero foeminam esse tradiderunt. Scribitur etiã Hyæna per *Æ* diphthongon. Hyci populi Locridis. Hyella Oenotriæ oppidum à Phocensibus conditum.

ANTE F, quæ latina est litera, *ʹ* scribi non potest, pro qua *ph* in Græcis utimur.

ANTE G. Hygia proprium nomen. Extat Neapoli urna in qua hæc leguntur: M. AVRELIVS NICOLAVS AVRELIÆ HYGIÆ CONIUGI DVLCISS. B. M. FECIT. Hyginus nomen proprium.

ANTE L. Hylas, Hercules puer à nymphis raptus. Hylagnos nomen canis, Hylacus hominis, Hyle materia. Hyllus nomen proprium.

ANTE M. hymen, hyemenæus, hymnus, Hymettus mons. Hymella fluuius, Hymees uiri proprium.

ANTE N uocem nullam accepimus quæ habeat *ʹ* aspiratum.

ANTE O. hyoscyamus herba.

ANTE P. hyphe, Hypsiphile, Hypocaustum, Hypsenor, Hypenor, Hypallage, Hypanis & Hypacaris flumina Scythiæ, Hyperbole, Hyperbaton, Hypothesis, Hypocrita, Hyparcus id est prefectus, Hypostasis, Hypermeter uersus qui syllabam superabundantem habet. Hyperborei montes, Hyperiochus uiri proprium, & Hyperides, Hypermestra, Hypatos, Hypotheca, quæq; fiunt ab *ἵπῃ*, & in his Hyperion, quo nomine dictus est sol, quod super terras feratur. Hyperio nomen nymphæ, Hyperia fontis. Hyperides nomen proprium. Hyperborei, qui habitât super, id est ultra Aquilonis flatum, quos tradunt humane uitæ modum excedere. Hypnus, & Hypereros nomina propria, quæ in antiquo sepulcro scripta inueni.

ANTE R. Hyre oppidum Boeotiæ, & Hyrcanus, Hyria etiam uicus Aulidis, & Hyrie stagnum, seu fluuius Boeotiæ, Hyrmine oppidum Peloponnesi, Hyra nomen proprium, Hyrtacus, Hyrtacides, Hyrtius, cuius meminit Homerus, referi q; cum ab Aiace occisum. Hyrgis flumen Scythiæ, Hyrocades uiri proprium.

ANTE S. hystrix animal, Hyssopus herba, Hystaspes nomē Persicū,

Hyspeus uiri proprium. Indifferenter quoque Hysocyanus, & Hysquiamus herba hodie dicitur. Et cum hoc nomen Græce sit quinque syllabarum, à nostris ita pronuntiat, ut quadrisyllabum appareat. Græci dicunt Hypsipyle, nos autem ꝑ abiectione dicimus Hysiphyle. Dicitur & hys, pro quo nos sus. Aspirant etiam Græci ꝑ ante th. ἡσθη, id est nuge, & dictum ridiculum. Sunt qui scribant per iota sine aspiratione.

EVISSET non parui & certe ingrati laboris uoces omnes colligere, in quibus Græci aspirent huic literæ ꝑ. quas si collegissem, non multum tamen inde utilitatis attulissem latinis adolescentibus: quasdam tantum placuit annotare, quæ à Latinis acceptæ in mentem uenerunt, nulla diligentia adhibita, neque enim Græcis hæc præcipio. Atque ut intelligas, quid ipse de huius literæ usu sentiam, sic quidem censeo uenia dignum quisquis is sit, qui in eiusmodi dictionibus ꝑ latinum scribat, modò aspirationem præponat. Neque enim necessitas aliqua coëgit maiores nostros eam literam à Græcis mutuari, quam ne antiquissimi eorum habuerunt: ex qua accepta haud scio an nobis utilitas parta sit aliqua, an non: pronuntiatio ipsa magis quàm figura docere nos poterat, eam literam tenuiter sonare. tamen si non adeò diligentes in pronuntiandis literis simus, ut hanc differentiam seruet nostrum aliquis, quam ne Græcorum quidem, quos noui, seruet nunc unus. Græci etiam cum producant ꝑ & ꝑ, quæ ἦρα, & ὀύρα ipsi appellant, alias dederunt figuras: qua in re fuisset profecto non parua utilitas, si illos imitati fuisset. Sed maiores nostri, quod cum utilitate etiam magna facturi erant, contempserunt: quod autem ab re fuit, secuti sunt: in quo laboris aliquid, utilitatis certe aut omnino nihil, aut parum nobis est additum. Sed quoniam maioribus nostris sic placitum est, studeamus, quoad fieri poterit, ut in quibus oportet dictionibus ꝑ scribamur, dum tamen ne dum nimis Græci uideri uolumus, Latinos nos esse obliuiscamur: illud non ignorantes, quòd maiores nostri hanc literam in u uocalem sæpissime uertebant, & pro Sylla Sulla, pro Thymo Thumus, pro Myrto Murtus dicebant.

O ante B, & C, & D, & F, & G.

AC de i hæctenus, nunc de o dicam, quod quidem nec ante b, nec ante c, nec ante d, nec ante f, nec ante g aspirationem habet in nostris dictionibus, præterquam in pronomine Hoc, & aduerbio Hodie, quod ab hoc, & die fit, o litera cincta. Legimus etiã ueteres dixisse Hodiocos latrones ac uiarum obsessores. Fit enim à Græco ὀδός, id est uia. Hodius habet aspirationem, fuit nomen præconis. Ocnus aspiratione caret, & Ode, & Obeliscus.

O ante

O' ante E, & I, & L.

ANTE E quog; & I non aspiramus O'. At ante I aspiramus, Holus holeris, ea causa, ut quibusdam placet, ut aspiratione differret ab infinito olere: fuit enim aliquando tertiae coniugationis, quod nullo modo probauerim. Nam prisca illi qui non Holus, sed Helus dicebant, nihilominus aspirabant. Dixere etiam heluela, id est minuta holeris, & Helusa, pro quo dicimus holera. Ex quo satis clarum esse potest huic uoci naturale esse aspirationem. Fit ab holus holitor. Graeci aspirant Holophernes, & holocaustum, & Holor, quos nos sequimur. Sunt tamen qui olor tenent.

O' ante M.

ANTE M aspiramus O' in nomine Homo, ut aspiratione differat ab eo, quod est omen ominis. Ego tamen existimo huic uoci inesse aspirationem naturalem. Nam prisca cum non Homo, sed Hemo per E dicebant, aspirabant ut nunc: & similiter cum dixere Homo Homonis, ut:

Vulturus in syluis miserum mandebat homonem.

Quamquam multi pro nomine proprio accipiunt. Quibus in uocibus nulla tunc erat habenda differentiae ratio. Aspirabant etiam illi huic uoci Homelium, quod erat pilei genus. Aspiramus etiam quae Graeca sunt, *ὁμοιοπέρα* similitudo partium, quo nomine Lucretius utitur:

Hinc & Anaxagore scrutemur HomoioMERIAN.

Fit haec dictio à uoce aspirata *ὁμοιος*, id est similis, & *ὁμοιονος*, id est eiusdem nominis, & Homonymia. *ὁμοιογενος* eiusdem generis. Unde & homogenium, Homophonos eiusdem linguae, Homilia, Homelus mons Thessaliae, Homerus, Homericus, Homeromastix, Homolobrus, Homonoea proprium mulieris. Significat autem Graece *ὁμόνοια* concordiam. Extat mulieris eius nominis epigramma his uerbis:

Tu qui securam procedis mente, parumper

Siste gradum quae so, uerbaq; pauca lege.

Illae ego quae claris fueram praelata puellis,

Hoc Homonoea breui condita sum tumulo.

Cui formam Paphiae Charites tribuere decorem,

Quam Palladas cunctis artibus erudit.

Nondum bis denos aetas mea uiderat annos,

Inicere manus inuida fata mihi.

Nec pro me queror, hoc morte est mihi tristior ipsa,

Moxror Athimeti coniugis ille mei.

Sit tibi terra leuis, mulier, dignissima uita,

Quaeq; tuis olim perfructere bonis.

- » Si pensare animas sineerent crudelia fata,
 » Et posset redemi morte aliena salus,
 » Quantulacumq; mea debentur tempora uitae,
 » Pensarem pro te cara Homonoëa libens.
 » At nunc quod possum fugiam, lucemq; deosq;
 » Vt te matura per stygia morte sequar.
 » Parce tuam coniux fletu quassare iuuentam,
 » Fataq; moerendo sollicitare mea.
 » Nil profunt lacrimae, nec possunt fata moueri.
 » Viximus, hic omnes exitus unus habet.
 » Parce ita non unquam similem experire dolorem,
 » Et faueant uotis numina cuncta tuis.
 » Quodq; mihi eripuit mors immatura iuuentae,
 » Id tibi uicturo proroget ulterius.

ATHIMETVS PAMPHILI TIBERII CAESARIS AVGVSTI
 II. ANGEROCIANVS SIBI ET CLAVDIAE HOMONOEAEE
 CONLIBERTAE ET CONTVBERNALI.

O' ante N'.

ASPIRAMVS etiam O' cum praecedat litera N' in his: Honor, Hone-
 stus, Honoro, Honoratus, Honorius nomen proprium: à quo Claudianus
 Honorides patronymicum protulit. Honoraria ludi qui à Romanis fie-
 bant in honorem Liberi patris. Sed honos, si Varroni credimus, dictus est
 ab honesto honere: & honestus, quòd honus sustineat reip. Scriuius quoq;
 » inquit: honestus dicitur cui honus ipsum honeri est, ut si quis spolia de ho-
 » stibus ferat. Retinet etiam aspirationem, nam ab honore descendit. Quae
 uerba indicant honus honeris aspirationem exigere: quòd Gellius quoq;
 affirmat, & nomen honestus, atq; honestus ab honore duci. Sunt tamen
 & hodie qui neq; honus, neq; honestus aspirent, etiam eruditorum usu acce-
 dente. Sed cum honor, & honoro honoras aspirationem retineant, quòd
 seruamus in deriuatis, non est abiciendum in primitiuis. Male qui aspirat
 Orno, Ornas, & Ornatus. Fiunt enim ab os oris. Honapis flumen Scy-
 thiae habet aspirationem.

O' ante P', & R'.

ANTE P' nos non aspiramus O', quanquam Graeci aspirant quibusdam
 uocibus. Male qui aspirant Opis nomen Nymphae, & Opicus. Fuere au-
 tem Opici Campaniae populi, in quibus numerabantur Baiani, Cumanis,
 Puteolani, Neapolitani. Haec namq; urbes Opicorum dicuntur fuisse. Auli
 » Gellij ex undecimo notum atticarum uerba sunt haec: Percunctanti cui-
 pian

pian, qui & literarum, & uocum græcarum expertus fuit, cuius nam li-
ber, & qua de causa scriptus esset, nomen quidem scriptoris statim dixi-
mus, rem de qua scriptum fuit dicturi hæsimus. Paulo autem post subdit:
Tum ille Opicus uerbis meis inchoatis & inconditis abductus. Hæc Gel-
lij uerba aperte declarant, per ea tempora uocem Opicus, obprobrij
uim habuisse, & in conuicijs in illos dici solitam, qui literas nescirent,
& incultius, ineptius que loquerentur. Idq; etiam Iuuenalis uerba in-
dicant, cum ait:

Opicæ castigat amice,

Id est, que non latine loqueretur, sed opice. Et quid mirum? cum ab
Oscis, qui fuere Campania populi, deductum sit nomen obscenus. Et Fe-
stus dicat Opicum pro Osco poni solitum. Et hodie qui uino plus nimio
indulserit, cum Theutonicum de uitio gentis increpitant, inclamitant. Pri-
sci quoq; uerbum græcari ab eo protulerunt, quod Græci liberius se habe-
rent in conuiujs. Multa enim uerba trahuntur à moribus nationum. At
ante & aspiramus. Hortus Horti, ut differat à participio & nomine or-
tus. Dictum autem esse Hortum à uerbo orior, quod aspiratione caret, ex
eo iudicari potest, quod, ut grammatici tradunt, Veteres etiam uillas di-
xerunt Hortos, quod ibi orirentur qui capere arma possent. Ab Horto,
Hortensis, Hortensius, Hortalus. Horreo etiam, & Horror habent aspira-
tionem. Additur enim ipsi uoci ex aspiratione nescio quid quod affectum
augeat. Fiunt ab his Horresco, Horridus, Horribilis, Horrifonus. Itemq;
hordeum aspirationem habet, non quod fiat ab horreo (quanquam sunt
etiam qui dictum uelint ab oriendi celeritate) sed quod fiat à nomine For-
dus Forda Fordum, ac loco si fuerit aspiratio posita. Prisci tamen illi dix-
erunt Horcus Horda Hordum cū aspiratione, cuius loco posteriores si po-
suerunt, atq; inde aspiratio in nomine Hordeo mansit. Significat autem
Fordus grauidum, ac prægnantem, ut apud Nasonem:
Forda ferens bos est, sæcundaq; dicta ferendo.

Quod ex eo etiam iudicari potest, quod Hordeacia dicta sunt ab anti-
quis sacra, in quibus hostiæ hordæ, id est prægnantes immolabantur. Hor-
deum igitur dictum est quasi Fordeum, id est grauidum, ac prægnans. Ab
Hordeo Hordeacius, Hordeia genus piscis. Hordearium æs, quod equiti
pro hordeo pendebatur. Hordeonius nomen proprium. Itemq; Hornus
Horna Hornum, uel ut differat ab arbore orno, uel quod fiat ab eo quod
est hoc & annus, ut multis placet. Dixerunt enim Hornam frugem quæ
hoc anno prouenit. Horreum quoq; habet aspirationem, uel quod fiat ab
Horreo uerbo, quod non probro, uel quod dictum sit à Farre. Nam ueteres

Farreum dixere, mutatisq; literis postea ex Farreo factum sit Horreum. Sunt qui à Græco duci uelint. Aspiramus etiam Horatius, nō quòd fiat ab Hora, uel ore, aut oro uerbo. Nā si fieret ab oro uel ore, saltem aspiratione careret; sin ab Hora, prima produceretur, quam corripit. Habet igitur aspirationem Horatius, si latinū nomen est, quòd ita maioribus placitum sit. Sin Græcum est, traxit eam à uerbo ἰσπρω, ὄ. quod significat uideo, et aspicio. Inuenio et Horius nomen proprium. Fieri etiam posset, ut Horatius dictus esset ab ὄρα, quæ Græce significat pulchritudinem, mutata quantitate primæ syllabæ, quæ Græce in nomine Hora producta est. Hortor, et quæ ab eo fiunt, usu ipso aspirationem habent. Ab eo enim quod est Os Oris, Hortor formatū est. Os aut aspiratione caret, et similiter Hortor, si naturam originis sequi uelimus. Sunt tamen qui putent accepisse aspirationem differentie causa, ne uideretur esse frequentatiuū uerbi Orior. Veteres etiam dixerunt Oriam nauim piscatoriam, ut Plautus in Rudente:

” Mea opera laborare rete et oria.

Cui debeat aspirari nec ne, affirmare non ausim. Nam si latina uox est, aspiratione carebit. Fit enim ab ora ora. Cuius uocis significatio manifesta est, ut ora maritima, et ora uestis, id est extremitas. Est etiam ora funis, quo naues ligantur in portu, ut apud Quintilianum:

” Oram soluentibus bene precemur.

Sin autem fit à uerbo Græco ἰσπρω orco, quod significat moueo et excito, carebit etiam aspiratione. Quòd si forte deducere eam uolueris ab illa uoce ἰσπρω, quæ est pars portus, unde hodie à nautis dicitur Hormizo, aspirationem exigit. Aspiramus autem quæ Græca sunt. Hora, quæ partem temporis significat. Et item Hora pro dea iuuentæ. Nam et ὄρα Græce pulchritudinem etiam significat. Vnde ὄρα ἰσπρω adolescens formosus. Significat item plurali numero quatuor anni tempora. Horologium. Horizon, qui latine dicitur finitor. Est autem circulus quidam spheræ. Horoscopus, id est ea cæli pars quæ hora qualibet ab inferiori hemispherio surgit ab oriente, nostri astrologi ascendens appellant. Fiunt autem hæ uoces Horizon et Horoscopus ab eo quod est ἰσπρω, id est terminus, et finis. Significat etiam Horoscopus apud ueteres instrumentum quoddam ad horas ostendendas. Aspiramus etiam Horus nomen proprium, et Horosius, et Hormenus, et Horontes fluuius, et Horthes oppidum Thessaliæ. Orpheus, Orestes aspiratione carent. Itemq; Oreades, quæ diætæ sunt ab eo, quod est ἰσπρω ὄρα, id est mons montis.

O ante S.

• cum præcedit s, in nullis nostris uocibus aspiramus, quanquam uincit

uincit eruditorum usus in his quæ sunt Hostis, Hostia, Hostio uerbum, Ho-
 stimentum, Hostium, Hostiarius. Dixere etiam Hostica pax, id est hostis
 captor. Hospes, Hospitium, Hospitalis, Hospitor, & quæ ab his sunt. Ho-
 stis, inquit Apuleius, quem iam pudet totiens uocare in iudicium, ideo aspi-
 ratione habet, ut genitiuus eius pluralis secernatur ab eo, quod est Ostium
 in nominatiuo casu, uel quod ab Hostio uerbo ducatur, quod æquo signifi-
 cat, quoniam in hostium conflictu quædam consueuerit fieri ordinum
 æquatio. Concordat enim, ut ait, in hoc nomine aspirationis signum cum
 re quæ significatur, quod nota aspirationis secundum ueterem scriptu-
 ram ita formaretur, quasi biceps gladius inter duas hostiles partes. Ac
 primum quidem illud, ut secernatur genitiuus eius pluralis à nominati-
 uo hostium. ineptum sanè est. Hostis enim eodem tempore, quo hostium,
 accepit aspirationem. Idq; seruatum semper esse ne forte dubites, inspice,
 si uacat, uetustos codices, & me minime mentitum inuenies. Nam quod
 hostis fiat à uerbo Hostio, fieri id quidem potest: quanquam non minus
 uerisimile est fieri uerbū Hostio ab eo quod est hostis, ut uestio à nomine
 uestis, & hospitor ab hospes, & galeor à galea, & gladior à nomine
 gladius. Sed licet Hostis ab hoc uerbo Hostio esset, non tamen ob id aspi-
 rationem sibi usurparet: cum hoc uerbum Hostio aspirationem natura-
 lem non habeat, quod probari ab Apuleio oportebat. Illud autem peni-
 tus anile, quod ait de bicipiti gladio. At hæc si Hostre æquare est, aut
 æquum esse, & Hostimentum est æquamentum, ac beneficij pensatio:
 & hostes, ut Nonio etiam placere uideo, inde dicti quod æqua causa pu-
 gnam siue bellum incant, uel quod uerbum Hostio idem aliquando signi-
 ficaret quod ferio, & offendo: qua nam ratione uetustissimi latini pere-
 grinum ab initio hostem appellassent? Quod etiam Cicero, & Varro, &
 Plautus affirmare uidentur. Et duodecim tabule indicant. Si enim hostis
 ab hostiando, id est uel ab æquādo, uel à feriando, seu offendendo, uel quod
 ex æqua causa pugnam adiret, dictus esset, prisci illi latini peregrinum
 hostem non dixissent. Non conueniunt hæc secum: Cum qui nunc ho-
 stis, id est inimicus dicitur, perduellis ab illis diceretur: & qui ab illis ho-
 stis, à posterioribus dictus sit peregrinus. Ciceronis uerba sunt hæc.
 Equidem iam illud animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis
 esset, is hostis uocaretur, lenitate uerbi rei tristitiā mitigante. Hostis enim
 apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Indi-
 cant duodecim tabule, aut status dies cum hoste, itemq; aduersus hostem
 æterna autoritas. quid ad hanc mansuetudinē addi potest: eum qui cū bel-
 lum gerat, tam molli nomine appellare. quanquā id nomen durius effectit.

iam uetustas, à peregrino enim iam recessit, & proprie in eo qui arma
 contra ferat remansit. Varro quoq; eadem sentit, ait enim: Multa uer-
 ba aliud nunc ostendunt, aliud antè significabant, ut hostis. Nam tum eo
 uerbo dicebant peregrinum qui suis legibus uteretur, nunc dicunt eum
 quem tum dicebant perduellem. Ex quibus efficitur, ut non Hostis ab Ho-
 stio uerbo dicatur: cum hostis non inimicum, sed peregrinum significa-
 ret apud patres, & autores linguæ latinæ. Ut autem hostio uerbum aspi-
 ratione acceperit, qua discerneretur à sexto casu huius nominis ostio, fie-
 ri quidem potuit. Sed ut una te absoluam sententia, omnibus his quas po-
 sui uocibus aspiratū est usu quodam, quem posteritas quasi regulam quan-
 dam secuta est: idq; antiqua stemmata, & tituli indicant monumentorum
 ac sepulcrorum. Nam Hospes inde dictus, quòd hostium nostrum petat,
 uel quòd ore, id est osculo adueniens nos petat, ac mutuo petatur, quod ma-
 gis probo. Hostium uerò inde dictum, quòd sit os, id est ingressus domus.
 Ab Hospite autem sit Hospitium, & Hospitor, Hospitalis. Non desunt ta-
 men, qui Hostium ab obstando dictum uelint, uel à Græco ὄστιον quod
 est repellere, quod utrumq; aspiratione caret. Qui ita sentiunt, uolunt
 eum ingressu arcemur aliquo, ab obstando hostium dici: cum ingredimur,
 aditum ab adeundo. Differunt tamen & alia ratione, dicimus enim Nilii
 fluminis hostia, & tyberina hostia, qua mare intrant, non aditus: & faci-
 lis est ad regem aditus, non facile hostium. Et hæc sylua nullos habet adi-
 tus, non hostia. Et fenestra patefacta non hostium, sed aditum furibus præ-
 buit. Et murorum ruina militibus aditum fecit in urbem ingrediendi, non
 hostium. Et pulsa hostium, non pulsa aditum. Itaq; aditus, ad plura quàm
 hostium pertinet. Apud Græcos ostiarius, & ostia habent ὀστία sine dasia.
 Nam & Græce hæc nomina leguntur, quamuis sint latina. Hostis quoq;
 cum à priscis diceretur peregrinus, uidetur uel dictus quasi Obistis, quòd
 terras obiret: ut ab eo quod est peregre, peregrinus dictus. Vel quod uero
 propius est, Hostis, id est qui tunc erat peregrinus, ab ore dictus. Nam eo
 qui peregre ueniunt, ore, id est osculo accipimus. Fit autem à uerbo Ho-
 stio, quod, ut dixi, ferire significabat, Hostia. Vel fortasse ab hoc nomine
 hostis, quoniam id sacrificium ob uictoriam fiebat, id est pro uictis hosti-
 bus. Vnde etiam lares Hostiolos dixerunt, quòd hostes ab eis pellerentur.
 Et Hostilius nomen proprium, & Hostilia, & Hostius. Et Hostia, quod
 fuit uerum nomen eius puellæ, quam à se amatam Propertius Cynthia
 uocauit. Hostorium quoq; ab Hostiendo, id est quòd dictum. Est autem
 Hostorium lignum æquatorium, id est baculus teres quo in dimentiendo
 triuico modij æquantur. Forsitan & Hasta ab hostio, id est æquo, uel ferio
 dicta

dicta est mutata litera. Significabat etiam apud ueteres hostire coërcere, & comprimere, ut apud Pacuuium: Nisi coërcuero proteruitatem, atq; hostio ferociã. In perueteri urna scriptum est: C. OSTORIVS ITALVS C. OSTORIO ANTONIO NICONI LIBERTO B. M. FE CIT. Hac in urna ipsi animaduertimus nomen Ostorius nullam habere aspirationis notam, quæ res satis indicat prisicos illos his nominibus principio non aspirasse. Non tamen ignoro, quod ut ab antiquis Edus nunc sine aspiratione, nunc Fedus cum litera F dictus est, sic & Ostis, & Ostia nunc sine aspiratione fuerint ab illis dicta, nunc cum litera F. Nam fostem, & fostiam dixisse inueniuntur, idq; ex Sabinorum lingua: & fortasse Fostis, qui erat peregrinus, à Foris ueniret, dictus est. In Græcis autem aspiramus Hofius nomen proprium. Quæ uox significat pius, & religiosus. Et Hoshion similiter hominis proprium. Oshris autem aspiratione caret, & Ossamons.

O ante T, & V, & X.

ANTE T & V consonans & X minime nos aspiramus O, præterquam in nomine hominũ, ut aspiratione differat ab Ouo Ouas, ut quibusdam placet, quanquam differt etiam tempore: literatorum tamen quos ego noui, nullus hodie aspirat. & Græce ὄψιν Ἀσπρίαν non habet.

De V.

HIS explicatis ad V transcam, dicamq; quibus in dictionibus aspirare ei conueniat. Ac primum quidem de ijs, quæ ante B. nam ante A non aspiramus V. Habent igitur V aspiratum ante B rationabiliter quidem, quanquam usus quotidie multa immutat, Huber, Hubertas, Hubertinus proprium nomen, Hubera, Exhubero, Hubertim, quod Valerius Catullus protulit. Fiunt enim à Græco uerbo ὕβρις, ut quibusdam placet, ὕ in V productum uerso, ac B litera hiatus causa interiecta. Ego tamen opinatus semper sum Huber deductum esse ab Humeo, ut Tuber à Tumeo, M litera in B uersa. Loca enim arida infœcunda sunt: contra quæ humecta sunt, feracia: & mulierum hubera si humore careant, carebunt & lacte: Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus.

Vt nuper frustra pressabimus hubera palmis.

Videtur Virgilius indicare nobis uoluisse hubera ab humendo dicta: si, inquit, æstus humorem præceperit, atq; arefecerit, frustra hubera, quæ omni humore uacua erunt, exprimemus. Tumeo autem, de quo dixi, licet primam corripiat, tubera tamen producunt, quod in multis, & præsertim ubi sit aliqua literarum immutatio, usu uenit.

ANTE C aspiramus V in hoc aduerbio Huc, cui aspiratio naturaliter hæret.

ANTE D' uel F', uel G' non aspiramus, nisi Hudus, Hudus, Hudum, quod fit per concisionem à nomine Humidus, uel, ut quibusdam placet, à Græco, quod paulò ante posui, D' litera interiecta, uel quòd dicatur Hudus quasi Sudus, quanquam nomen sudor uelint etiam à Græco duci.

ANTE I' autem Hui, quæ est uox dolentis: cui aspiratio naturaliter heret, quippe qua affectus ille animi aperitius significatur. Nam de obliquis casibus Huius, Huic, non est particulariter præcipiendum, secuntur enim rectum eodem modo huiusmodi, & huiusmodi.

ANTE L' aspiramus Hululo, Hululatus, Hululatio, Hulula nomē auis, quibus aspiratio natura heret. Est enim Hululatus luporū, qui sine aspiratione satis exprimi non poterat. Hulula quoq; à cantu suo nomen accepit. Hulcus, unde exhulcero, traxit aspiratione à Græco. Illi enim ἠλκω. Habent etiā nō pauca dictiones nostræ u' aspiratū ante M', quæ sunt Humor, Humco, Humesco, quas tamē uoces placet quibusdā à uerbo Græco, quod paulò ante posui, originem ducere. Itemq; Humus, Humo, Humas, Humarium sacrificij genus, Humilis, Humilitas. Sunt qui uelint Humum ex eo dictam, quòd humorem contineat. Licet non conueniant tempore, sicuti etiam humanus. Nam seu fiat humanus ab eo quod est Homo, ut ego arbitror, seu ab eo quod est Humus, non conuenit cum primitiuo in quantitate syllabæ: licet in hoc conueniat cū uerbo Humco, à quo tamen non ducitur. Mea quidē sententia huic uoci Humus aspiratio inest natura. Similiterq; uerbo Humco, & alijs uocibus, quas cōmemorauī. Quin meum quoq; iudiciū est, Humus, quo nomine terrā Poëtas appellasse Varro tradit, et Humor, & Humco, latinas dictiones esse. Fit ab Humo, Humatus. Nam cū sit Humus terra, Humatus dicitur terra obrutus. De uoce autē Humanus, Humana, Humanum sic sentio, quòd ducatur ab eo quod est homo, cui aspirationem naturalem dixi, mutata O' in U'. Veteres enim Romanus dixere: ac tametsi differāt tempore, tamen nō omnes deriuatiuæ dictiones secuntur etiam in tempore naturam primitiuarū, uti dixi de tegula et laterna, quæ habent primas syllabas productas, licet tego, & lateo illas corripiāt, idq; in alijs multis usu uenit. Aspiramus etiam Humerus, quæ latina uox est, non ducta à Græco ἠμω, quæ dictio apud Græcos aspiratione caret, habetq; ω, id est o productum. Ante alias literas non aspiramus u', præterquam in quibusdā barbaris, Hungaria, Hungarus, Hunus, in quo barbaros ipsos sequimur. Apud Græcos u' non est litera, sed diphthongus connexa ex O', quod dicunt micron, id est correptum, & Y quod appellant psylon. cui diphthongon aspirant in quibusdam uocibus, ut in hac uoce οὐτ' οὐτως. Atq; hæc quidem de u' dixisse satis sit.

IOANNIS IOVIANI PONTANI DE
Aspiratione Liber secundus.

COLLEGI Marine, quanto maiori potui, in plu-
ribus ac maximis occupationibus studio, dictio-
nes eas, quæ in primarum syllabarum principijs
ante uocales aspirationem recipiunt: quarum se
aliquæ me fugerunt, ut arbitror certè fugisse, me-
moriam accusetur prius quàm quispiam credat
meam illas fugisse cognitionem. Concedenda est
etiam uenia occupationibus meis. Nam multis, magnisq; districtus curis,
si quando me ipsum negotijs subtraho, quantulumcumq; id est temporis
poeticæ, philosophiæ, & astrologiæ studijs libentius impartior, tamen si
ea totum sibi hominè exigant, atq; ad hæc ipsa quasi per diuerticula quæ-
dam & de uia digressus perueni. Ad hæc, inter assiduos armorum strepi-
tus, & cõcurrentium militum clamores, quis locus datus est uoluminibus
euoluendis? Quin & tu ipse scis, sex tantum dies me colligendis his prin-
cipio impendisse, quæ nunc triennio post rogatu tuo in ordinem redegi.
Cum interim omnis mihi uita sit acta aut in castris, aut in perigrinationi-
bus procul non modò à libris, sed à literatis omnibus. Quamobrem ora-
tos omnes uolo, ad quorũ manus hæc peruenierint, æquos sese ut mihi præ-
beant. Etsi forte aliqua uel imbecillitate mentis, uel occupationum magni-
tudine prætermissa sunt (nam non pauca prætermissa esse arbitror) ea ut
ipsi in locis suis suppleant, subiungantq; occupationum mearũ patrocini-
um suscipientes: quibus tum uidebuntur ueniam ipsi dedisse, cum nõ re-
prehensorum, sed adiutorum partes susceperint. Reliquum est, ut de me-
dijs & ultimis syllabis dicam. Quapropter absoluta omnis mea præce-
ptio, ad illas quatuor consonantis sese conuertet.

De aspirandis uocalibus in medijs & ultimis
syllabis. Cap. I.

Vocales in medijs dictionibus, hoc est, inter primas &
ultimas syllabas, siue in ipsis ultimis syllabis constitu-
ta, admittunt aspirationem rarius quidem, & aut ra-
tione compositionis, id est originis, à qua eam trahunt,
ut Inhabito, Inhabere, Inhibeo, Exhorreo, inhumanus,
Anhele, Anhelitus, Anhelus, in quibus A uertitur in E, fiunt enim

ab Halo, & Halitus, aut quòd naturaliter aspiratio illis inheret, ut Aha: aut hiatus ratione hoc suadente, ut mihi, & uehemens. Sed de compositis non uidetur necessarium ut particulariter, sigillatimq; præcipiam. Cognita enim simpliciu natura, de quibus satis multa dixi, facile intelliges exigat nec ne aspirationem dictio, de qua quæris. Dictiones igitur quibus aspiratio naturaliter heret, sunt hæc uidelicet, Aha, Vaha, Oho, pro quibus dicimus Ah, Vah, Oh. Item que Ehu, cum duarum est syllabarum, ut apud Virgilium:

» Ehu quàm pingui macer mihi taurus in aruo.

Similiter ehem. Neq; etiam improbauerim, si quis huic uoci Ohe aspirationem immiscuerit, quamuis Euce, que uox Græca, & bacchantium, caret aspiratione. Traho, & Veho possunt uideri accepisse aspirationem hac ratione, quòd cum trahō & uehō dicerent Sabini, & uersa fuerit in eam. Oportet meminisse deriuatorum, & compositorū, qualia sunt Retraho, Contraho, Subtraho, Detraho, Extraho, Traha, de qua Virgilius:

» Tribulaq; trahæq; & iniquo pondere rastro.

Cui & addidit literam, nam pro eo quòd est pluraliter Trahæ, Trahæ dixit, uehiculum. De Veho, Subueho, Aueho, Inueho, et Inuehor deponens, à quo dicitur Inuectiua. Fuit & Veho genus plaustrum, unde Osci uecturam Vehaturam dixerunt, & Vehari, id est curru uehere. Atq; ut credam in uerbis traho & ueho aspirationem positam esse loco r, non hiatus causa, adducit me quòd uideo hæc uerba Meo, Beo, Creo, Leo, Doleo, & similia aspiratione carere: & quòd hiatus ratio haberi tum maxime debet, cum eadem uocales concurrunt, ne sonus ipse, qui idem est, inuicem collidatur, ut in his uerbis Reprehendo, Comprehendo. In quibus fit sepe concisio, ut cum dicimus deprensus pro deprehensus, & comprehendo pro cõprehendo. Item cohors, uehemens, mihi, in quibus eadem uocales hiant. Sunt tamen qui putent hanc uocem Vehemens traxisse aspirationem ab eo, quòd est ueho: ut Vehemens dictus sit, quòd uehatur mente: & similiter Cohors, quòd milites se inuicem ad pugnam hortentur. Quòd si est, cum uerbum Hortor solo usu aspirationem receperit, in nomine cohors aspiratio erit interiecta aut hiatus causa, aut quòd usus uicerit, ut primitiuo aspiretur. Et similiter in uerbo cohortor, à quo, ut dixi, uolunt dictam cohortem. Siue autem ducatur ab eo uerbo, quòd non probor, siue aliunde, certe aspirationem exigit cohors, etiam cum locum gallinarum, & anserum significat, ut apud Ouidium:

» Abstulerat multas illa cohortis aues.

Varro uult cohortem uille spatium esse intra maceriem, ubi coërceantur,

tur, id est clausæ teneantur aues altilis. Itaq; si ad Coërcendo Cohors dicta est, mutata litera E in O, habebit aspirationem hiatus causa. Ego quidem arbitror cohortem militū uel dictam esse à similitudine cohortis alitum, quæ potius uidetur inde dicta, quòd illic sint simul ortæ, quasi coortæ. Vnde et Altilis dictæ sunt, eo quòd illic unà alantur. Et propterea à cohorte dicuntur Cohortales. Vel ab horto, quod est uerisimilius. Nam cum ueteres Hortos uicos dicerent, quòd qui arma ferre possent, ibi nascerentur, ut supra dixi, inde cohortem dixerunt manum hominum ex eodem uico ad pugnam exeuntium, quòd illi essent eodem horto, id est uico geniti. Nam et Galli, ut est apud Cæsarem, hoc modo pugnabant, quisq; enim pagus per se, id est diuisus ab alio pugnam capiebat: et pagus dicebatur, quòd pagatim pugnabant. Conciditur etiam nomen ipsum, et pro eo quod est cohors, chors chortis dicitur, ut apud Martialem:

Rauca chortis aues,

Et houa matrum. *Quæ dictio aspirationem retinet, ut uetus etiam indicat epigramma, quod extat Venusie in templo Trinitatis. Cuius uerba sunt hæc: C. OPTIO T. FILIO HORATIO LEGATO XII. CHORTIS PRIMVS OPTION PHILARGYRVS. Tradunt Virgilium in nomine abenū, quod fit ab ære, per diuisionē diphthongi interiectisse aspirationem, idq; uideri factum uolunt hiatus causa, tamen si non eadem, sed diuersæ concurrant uocales. Tum enim maxime habenda est hiatus ratio, ut dixi, cum eadem uocales concurrūt. Mihi uidetur Poëta non tam hiatus rationem habuisse, quàm consuluisse legentibus, ut aspiratione interiecta, declararet diphthongum solutam esse, et ex una duas syllabas factas, quod oculis cernerent antè pronuntiandū. Sed licuerit Poëtæ maximo, ut libuerit, à posteris tamen receptum id non est, quanquam et in hoc, et in aliquot etiam græcis nominibus optime consultū fuisset, si aspiratio fuisset interiecta, licet ea in Græco nō esset. Si enim Laërtes, Danaë, Pasiphaë, Phaëton aspiratione notata fuissent à nostris, haudquaquam multi et patrum nostrorum temporibus, et nostro etiam tempore decepti fuissent, ut quotidie etiam decipiuntur, existimantes hæc nomina diphthongum habere, nec trium ut sunt, sed duarum syllabarum esse. Danaë enim, quæ Græcè dicitur Δαναΐς, trium apud illos syllabarum est: nos autem illud quod apud eos productū est, uertimus in u longum. Trium autem syllabarum esse nomen hoc etiam apud latinos docent poëtæ, ut Petronius Arbiter:*

Vxorem ducat Danaën.

Ipsūq; licebit Acrisium iubeat credere quod Danaën.

Et Horatius:

Inclusam Danaën turris aenea.

In hoc enim metro secundum locum tenet dactylus. Ad hæc, prima syllaba huius nominis brevis est, quemadmodum etiam illius nominis Danaus. Qui igitur duarum faciunt syllabarum, falluntur etiam in hoc quod patriam syllabam productam esse credunt, cum sit correpta. Phaëton quoque trium esse syllabarum, et habere primam correptam, etiam apud nos docet uersus ille:

” Sustinuit genitor si Phaëtona merops.

Quamuis ex prisca illis poetis P. Varro Phaëton in duas syllabas coegerit, et è breuius duabus unam productam subduxerit:
Tum te flagranti deiecit turbine Phaëton.

” Laertes trium esse syllabarum etiam qui Græca non norunt, ex Ouidij uersibus possunt cognoscere:

” Laertesque senex Telemachusque puer.

” Sed neque Laertes, ut qui sit inutilis amicus.

Pasiphaë Græcè quatuor est syllabarum, habetque secundam correptam. In hoc autem recedit hominum ignorantia, ut dum a pas, quæ duæ syllabæ sunt, unam, id est diphthongon esse credunt, non quatuor, sed trium syllabarum hoc nomen fecerint, produxerintque secundam, quæ correpta est, ut dixi. Esse autem id nomen quatuor syllabarum, Propertius quoque in suis elegijs docet, ait enim:

” Vobiscum Europe nec proba Pasiphaë.

Quibus in nominibus, si aspirationis nota à maioribus nostris inter uocales ipsas posita fuisset, nimirum tam multi in hoc decepti non fuissent. Sed ad alia transcamus. Ahala nomen proprium, aspirationem habet, de quo ita sentit Cicero: Quinetiam uerba sæpe contrahuntur non usus causa, sed aurium, quomodo enim uester axilla ahala factus est, nisi fuga literæ uastioris? Itaque ut ex duello bellum, quemadmodum idem autor tradit, et qui duellius fuerat, bellum fecerunt, sic ex axilla ahala contractus est. Interiectam autem fuisse aspirationem ne uox hiaret, ueteres inscriptiones declarant. Isaac, Habraam, Aaron, quæ apud Iudæos sunt nomina propria, apud Græcos aspirationem non habent. Sed quoniam Latini summo cum studio hiatum uocalium semper uicariunt, si quis aspirationem interiecerit, fortasse non fuerit reprehendendus. Nam Maharbal, quod Punicum est, in ueteribus codicibus aspiratum inueni. Itemque Phrabates, quod est Lydium, licet Græci non aspirant. Vtrum sequi quis uelit, non impedit. Ioannes quoque et Ioachim, quæ Iudæa sunt, aspirationem non habent ante a apud Græcos.

Græcos, licet nonnulli e nostris illam adiecerint. Proœmium aspirare minime conuenit. Nam Græci, quorum ea uox est, non aspirant. Quamquam propter rationes, quas dixi, si quis aspirationem immiserit, id efficiet, ne diphthongus ce legentibus esse uideatur. Panhormus, & Panhormitanus Græce non habent dasean. Græci enim uix aspirant uocalibus in medijs dictionibus. Nam licet simplicibus uocibus aspirent, tamen cum uocalis que in simplici erat prima, in composito sit media, abijciunt *Ασπρωπ*. Homines tamen nostri temporis aspirant Panhormus, & Panhormita, & Panhormitanus, & recte fortasse. Videtur autem Panhormus dicta à nauis applicatione, quæ undiq; illuc conueniunt. Est *ἑρμῆς*, ut supra dixi, portus pars. inde nauis dicunt hormizare, id est nauem ancoris atque retinaculis instruere, quo secunda sit in portu à repentinis procellis. Aspirandum esse his uocibus satis aperte declarât lapidum inscriptiones, quæ in caurbe ab Hadriani temporibus in hunc usque diem extant, in quibus uisuntur uerba hæc scripta: REIPUBLICAE PANHORMII. Quæ uox aspirationem illic habet, & geminum i. Nam & Panhormium dixere, & Panhormum, & foeminino genere Panhormus. Nihil, nihilumq; non tam hiatus causa aspirationem acceperunt, quam traxerunt ab eo quod est hilum. Est enim nihilum ne hilum. Nihil autem fit ab eo quod est nihilum, abiectis ultimis literis, ut Lac ab eo quod erat late. Mihi, hiatus causa sumpsit aspirationem, qua naturaliter carebat. Nam ut genitiuus erat mei sine aspiratione, ita datiuus erat mij, & accusatiuus mee cum duplici e, ut Quintilianus refert. Postea uero hiatus causa, id est ne eadem literæ concurrerent, interiecta est aspiratio. Quintilianus tamen circa tempora Catulli, dicit nimium aspirandi usum erupisse, atque inde durare, ut Vehementer, & Comprehendere, & Mihi aspirationem habeant. Sed ut ad nihil & nihilum redeam, patres nostri præter omnem rationem c̄ literam interposuerunt, nichil nichilumq; pronuntiantes, & scribentes: qui abusus unde eruperit, non erit alienum ab hac præceptione referre. Nam posteaquam Barbari Italiam occupauerunt, cum nostras literas nequireret exactè, ac more nostro exprimere, sed earum sonos inculcarent, aspirationem efferebant horridius, quam latinitas postulabat: quæ, ubi sequente i crassius sonat in gutture, præ nimia crassitudine c̄ literam, quæ uis subobscura, uidetur referre. Germani enim, quod notare quotidie possumus, & Mauri aspirationem ita coartant, & quodammodo inglomerant in ipsis faucibus, ut nõ quemadmodum Latini, Græciq; eam essent, sed uehementius obdensent in gutture. Hinc effectum est, ut cum barbari, id est Gothi, et postea Longobardi aspirationem in his uocibus raucius effe-

rent, homines eiusdē temporis nequeunt illos imitari, nec ipsam aspira-
 tionem adeo coartare ut illi, nichil, & michi pronuntiarent, quin et ueche-
 mens dixere. Turcæ, & Mauri Mahomet enuntiant o aspirantes more
 suo, quorum sonum cum implere ipsi nequeamus, Machomet dicimus. Ve-
 riam ut ad pronomen quod est Mihi redeam, Leonardus Aretinus cum ab
 Antonio quodam grammatico contemporaneo suo coargueretur, quod
 michi per ch scripisset, in hęc sententiam rescripsit, quod haberet eius rei
 autores Dantem, Petrarcham, Boccacium, & Colutium, & qui & ipsi
 ita scripserint, & usus communis idem comprobaret. Quis enim, inquit,
 ita loquitur, ut dicat Mihi: præter ineptos quosdam, qui ostentare se uo-
 lunt antiquarios esse, nec intelligunt ita proferri ab se hanc dictionē mihi,
 ut Iudei & Chaldæi, magis quàm latini uideantur. Nam illæ quidem na-
 tiones sic proferunt coincidentiam earundem uocalium, ut ab imo pectore
 aspirationem deducant, nec tam lingua, et labijs, quàm gutture loquun-
 tur. Si igitur & usus hoc habet, & doctissimi homines nostræ uel superio-
 ris ætatis id obseruarunt, cur ipse mihi non putem obseruandum? usus
 nempe magister et dominus est sermonis nostri, & quidem nimium, ut ita
 dixerim, imperiosus, qui non tam ratione & iua, quàm pro arbitrio mo-
 ueatur. Neq; enim cum Mihi dixerunt antiqui, rationem secuti sunt, sed
 uoluntatem usus. Nam ratio quidem, ut analogia ostendit, non mihi, sed
 mihi dicere iubebat, ut enim me, te, se, sic etiam mihi, tibi, sibi erat dicen-
 dum: quod præpotens usus aspernatus est, credo quia ineptum quiddam
 mihi sonare uidebatur, cum tibi, & sibi melius sonent. Usus ergo qui tunc
 dominus fuit, etiam hodie dominus est, & potest improbare quod tunc
 probauit: alioqui uariatio nulla foret in uerbis, nec essent mutata tot an-
 tiquorum placita. Nam quid tu magis de hac dictione mihi, quàm de cæte-
 ris penè innumerabilibus admiraris? nõne optume dicebant antiqui, &
 pessime? Eodemq; modo alia per multa, ut Aeditumus, decumus, lubens,
 lubenter, & pro Pyrrho etiã Piurrũ dicebãt, et pro phrygibus phrugibus:
 præterea sicut dicebãt, non sit: et posuerũt, nõ posuerũt. Non uero hæc o-
 mnia uariauimus usu iubente. Quinetiã per Ciceronis tēpora causam per
 duo ss. contrã uerò iussus per unum scribebant, ut Aulus Gellius testa-
 tur. & marmoreis quibusdam monumentis Romæ licet inspicere. Insuper
 coerauit faciundum dicebant antiqui: nos autem curauit dicimus, & fa-
 ciendum, non faciundum. C. uero literam, quam nos hodie mihi interpo-
 nimus, antiqui locis quibusdam interponebant nulla cogente causa præter
 sonum, ut sicubi, necubi, alicubi. Usus ergo apud illos hoc potuit. Cur igitur
 tur idem usus apud nos idem non possit? Nichil quoq; eodem modo scribo

Et profero ductus autoribus et rationibus, quas supra dixi. Atque hæc qui
 dem Leonardus. Contra quem si et ego rationes meas attulerim, nemini
 uideri debet memorie eius iniuriã a me fieri, ad quod me nõ uoluntas, sed
 susceptæ materiæ necessitas traxit. Nã ut famæ eius detrabere uelim, non
 est uerecundiæ meæ. An qui uiuenti nemini unquam detraxi, detraham
 Leonardo? qui antè quidem mortuus est, quàm ego ad grammaticam sue-
 rim deductus. Ut igitur ad rem ipsam ueniam, neque à Petrarcha, neque à
 Dante, neque à Boccacio, neque à Colutio autoritas quaerenda erat Leonar-
 do: quorum scripta (de his enim quæ latinè scripserunt loquor) tam par-
 uam præ se ferunt latinæ linguæ cognitionem, ut non modò parũ latinè,
 sed ne grammaticè quidem sæpenuero loquantur: quod qui non credit,
 eorum libros inspiciat. Quod autem inquit: Quis ita loquitur, ut dicat
 mihi? præter ineptos quosdam, qui ostentare se uolunt antiquarios esse,
 nec intelligunt ita proferri ab se hanc dictionem mihi, ut Iudæi, et Chal-
 dæi magis quàm latini uideantur. Nam illæ quidem nationes sic profi-
 runt coincidentiam earum uocalium, ut ab imo pectore aspirationem de-
 ducant, nec tam lingua, et labijs, quàm gutture loquuntur. Hæ rationes,
 quod pace eius liceat dicere, indignæ sunt Leonardi. Nam si latinæ lin-
 guæ instituta repetantur, concessum est nobis latinis aspirare uocalibus
 tantum, consonantibus uerò non, nisi in Græcis, et barbaris uocibus; ut su-
 præ dictum est, et dicitur inferius, et Cicero docet, affirmatque Quintilia-
 nus. Ergo cū latini uocalibus tantum aspirent, Græci aut̃ et barbari etiam
 consonantibus, uidetur potius Iudæus, et Chaldæus is esse qui michi per
 c̃ pronuntiat aspiratum. Nam qui michi dicit, à latinitate non recedit: qui
 michi, discedit à ueteri, et probato latinorum instituto, literæ c̃ non aspi-
 rantium. ac nisi Græcorum obstaret consuetudo consonantibus aspiran-
 tium, uideretur in eo Iudæus esse, et Chaldæus: cum Iudæi et Chaldæi
 consonantibus familiarissime aspirent. Itaque si Leonardo credatur, cum
 dicimus uehemens, comprehendo, aha, trahatur, uehatur, Iudæi erimus,
 et Chaldæi, non latini. Iudæus ergo Plautus, qui Ohe, et Aha protulit:
 qui tantum abest quo minus dicatur Iudæus, ut linguæ latinæ pater habi-
 tus sit à ueteribus. Iudæus etiam et Chaldæus Virgilius nostrorum poë-
 tarum maximus, qui dixit:

Denique quid uesper serus uehat.

Iudæi tot linguæ latinæ autores, quos mihi pronuntiasse constat et
 nihil, et nihilum. Coincidentiam protulit Leonardus, quod uerbum nec
 latinum est, nec si latinum esset, significaret id quod Leonardus putat.
 Grammatici et alij docti uiri Hiatum appellant, aut uocalium congemi-

nationem, utrumq; latine. Cicero etiam hiare dicit. Coincidentiam quis doctos unquam dixit? sed ne coincido quidem. Quod si quis proferat, pu- to dicit structum esse ex con & incido. cuius significatio quæ sit, Virgi- lius docet:

22 Atq; mala uites incidere falce nouellæ.

Quod si sit, non significabit coincidentia, quod Leonardus arbitratus est. Sin fieri uelit ab incido, ut

23 Incidit in Syllam cupiens uitare Charýbdim:

Nec & coincidentia de uocalibus recte dicitur, neq; enim literæ inci- dunt, aut feruntur casu. Quid? quod particula Con nunquam præponi- tur uerbis, quæ cõposita sint ex præpositione In. nemo unquam dixit Co- inuenio, Coinherco, Coinhabito, Coindoleo, Coinfero, aut aliud huiusmo- di: quamuis Coinquino dixerint. Nam Inquino, aut simplex uerbum est, aut si est cõpositum, minus apparet eius compositio. Verbum enim illud ex quo grammatici quidam trahi uoluerunt hoc uerbum Inquino, ne tem- poribus quidem Ciceronis erat in usu. Id autem fuit cunio, dicebant cuni- re, stercurus facere. Meum tamen iudicium est, Maiores illos non coinqui- nare, sed conquinare dixisse, sicuti cõuenire, & conferre: ac temporum ru- ditate effectum esse, ut pro eo quod erat Conquino, dictum sit Coinquino. Tolerabilius erat si dixisset Cõcidentiã, à uerbo cõcido, quod fit ex Con, & Cado Cadis: quamuis neque hoc usquequaque fuisset latine dictum, neque enim cadere dicuntur aut uocales, aut consonantes, cum eadem ge- minantur. Ad hæc, aspiratio uocali præposita nõ tam crasse sonat latinis pronuntiantibus, quàm Chaldæis. nec oportet ut ab imo illam pectore de- ducamus, ut ipse dicit: neque enim aut heuulamus, aut suspiramus, cum aspi- rationem efflamus, sed ultimo eam palato lingue ictu explodimus. neque propterea Chaldæi sumus, aut Iudæi, cum illi suo, nos nostro more sic aspi- rationem ut quasdam etiam literas proferamus. Nam nõ omnes nationes

24 eodem modo natura affectæ sunt ad pronuntiandum. Subdit his: Si igitur

25 & usus hoc habet, & doctissimi homines nostræ uel superioris ætatis

26 id obseruarunt, cur ipse mihi non putem obseruandum? Sic intulit: si usus hoc habet, & doctissimi homines id obseruarunt: tanquam usus id uellet, & doctissimorum hominum consensus accessisset. De usu autem atq; con-

27 suetudine loquendi Quintilianus hoc sentit. Constituentium in primis id

28 ipsum quid sit quod consuetudinem uocemus: quæ si ex eo quod plures

29 faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non oratio-

30 ni modò, sed quod maius est uitæ. Vnde enim tantum boni, ut pluribus

31 quæ recta sunt placeant? Igitur ut uelli & comam in gradus frangere, &

in balneis perpotare, quamlibet hæc inuascerint ciuitatem, non erit con-
 suetudo, quia nihil horum caret reprehensione. At lauamus, et tondemur,
 & conuiuimus ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid uitiose mul-
 tis infederit, pro regula sermonis accipiendū erit. Nam ut transeam quæ-
 admodum uulgò imperiti loquuntur, tota sepe theatra, & nomen Circi
 turbam exclamasse barbarè scimus. Ego consuetudinem sermonis uocabo
 consensum eruditorum, sicut uiuendi consensum bonorum. Hæc *Quinti-*
lianus. Non accessisse autem consensum eruditorum manifestum est. Siqui-
 dem (ut dixi) *Dantes*, & *Petrarcha*, & *Boccacius*, & *Colutius* eruditi
 non fuerunt. Quippe cum sepiissime labantur etiam in grammaticis, &
 ipse eos quodam in loco irrideat, & cõtemnat, quos tu mihi *Dantes*, quos
Petrarchas nominas? Ante hos etiam aliquot seculis nemo fuit quem lite-
 ratum iure possis dicere, quo tempore hic, et alij errores passim multi, &
 magni moleuerunt in lingua latina. *Vsus*, inquit, magister, & dominus
 est sermonis nostri. Si hunc quæ dicit usum secutus ipse fuisset, quem homi-
 nes sui temporis sequebantur, haudquaquã multo quã *Boccacius* & *Pe-*
trarcha fuisset elegatior. Quinimmo si usum imperite a plebecule secutus
 fuisset, non tam michi quã mici dixisset. Nam illa etate, ut hodie *Galli*,
 et *Hispani*, maior *Italiae* pars mici dicebat sine aspiratione, idq; etiam num
 in multis durat: quo maximè modo euitare poterat, ne *Iudæus*, aut *Chal-*
dæus uideretur. Cum mihi, inquit, dixerunt ueteres, non rationem secuti
 sunt, sed uoluntatem usus. Mihi quidem uidentur rationem fuisse secuti:
 cum fugiendi hiatus gratia aspirationem huic uoci interiecerunt. Nam hia-
 tum uitare in loquendo ratio est, & magna quidem ratio. Cuius studium
 prisca illis tantum fuit, ut *Mederga* pro me erga dicerent *D' adiecto*, &
 redintegrare, ne uox hiulca esset. Vnde dicimus *Redeo*, *Prodeo*. *Quin-*
etiam *Plautus* ut hiatus hunc fugeret, inter dictiones quidem disiunctas
D' immisit, & sine tedarbitro, pro eo quod est sine te arbitro, dixit. Nec
 uoluntatem usus secuti sunt cum mihi dixerunt, aut usus causa aspiraue-
 runt, sed aurium, quarum, ut *Cicero* inquit, iudicium superbissimum est:
 quod quidem latina lingua sic obseruat, nemo ut tam rusticus sit, quã uo-
 cales nolit coniungere. Vitare igitur concursum et hiatus autore *Cicero-*
ne, non est propter usum, sed propter aures, ne illæ offendantur: quæ sic
 offenduntur, cum in dicendo uocem finientem in uocali sequatur uox à
 uocali incipiens, non sine magna ratione. & ut ne offenderentur aures,
 huic uoci mihi, & nihil, & *Vehemens*, et *Prehendo*, in quibus uocales eæ-
 dem cõcurrunt, et hiant, aspirationem interiecerūt ueteres, idq; nõ usum
 secuti, sed aurium uoluptatem. Ratio, inquit, ut analogia ostendit, non mihi,

22 sed mihi dicere iubebat: ut enim me te se, sic etiam mihi tibi sibi erat dicen-
 dum. Quæ hic analogia sit, ego nullo modo intelligo. Cū analogiæ pro-
 prium sit referre id quod dubium est, ad aliquod simile de quo non quæ-
 ratur, ut incerta certis probet. Comparat autem extremas maxime sylla-
 bas, ut Species Speciei Speciem, Facies Faciei Faciem, Tegetes Tegetis Te-
 getem, Segetes Segetis Segetem, Gaudium Gaudij Gaudio, Studium Studij
 Studio, Tu Tui Tibi, & Su (si inueniretur) Sui Sibi. Ego autem, & Tu,
 quam similitudinem habeat ignoro. In nominatiuo enim Ego nulla omni-
 no est litera earum quæ sunt in nominatiuo Tu. Alterumq; habet relictum
 casum monosyllabum, alterum duarum syllabarum. Non igitur quod so-
 narent melius tibi & sibi, quam mihi, usus aspernatus est, ut Leonardus di-
 cit: nec analogiæ, id est proportio id exigebat, ut mihi diceretur. Casus au-
 tem hi Mei uel Mis Mihi, non dicuntur à recto, in quibus Latini uel Græ-
 23 cos imitati sunt, uel sic à principio locuti. Vsus ergo, inquit, qui tunc do-
 23 minus fuit, etiam hodie dominus est. Eodem reuoluimur. Vsus est docto-
 rum hominum cōsensus. Sed postquam usus præpotens est, ut ipse inquit,
 & potest improbare quod tūc probauit, cur ipse relicto usu sui tēporis co-
 natus est imitari ueteres scriptores? Illi dicunt, hoc accedit mihi ad gratiā:
 cur ipse relicto hoc uerbo gratiā, nō dixit, accedet mihi ad complacentiā?
 quæ dicitio sic adducta est in consuetudinē, ut uix aliud uerbū sit usitatus.
 Sunt et mille huiusmodi. Puto propterea nō dixit complacentiā, quia nec
 apud Ciceronē, nec apud quempiā latinorū scriptorū id uerbum inuenit,
 quanq̄ uulgo usitatuū esset suo tempore. Nō est igitur uerū quod usus possit
 omnia, nisi cum eruditis uiris quippiā placuerit. Sed qui in alijs usum ho-
 minum suæ ætatis contempsit, aut nō secutus est in multis, cur in hoc uno
 probauit aded, ut digladiari pro eo uoluerit? quod nec Carolus, nec Vari-
 nus, nec Ambrosius, nec Philelphus, nec Antonius Panhormita, eruditi o-
 24 mines uiri, & eius æquales unquam probauerunt. Nonne, inquit, optime
 24 dicebant antiqui, & pessime? Aliud est mutare literas, aliud adijcere.
 24 Sed nulla sit in hoc contentio, transeamus ad reliqua. C' uerò literā, quam
 24 nos, inquit, hodie michi interponimus, antiqui locis quibusdam interpone-
 24 bant nulla cogente causa præter sonum, ut sicubi, necubi. An quæso par-
 ua causa est sono consulere? Sed alia quoq; illos mouit causa, quod illæ di-
 ctiones Sicubi, Necubi, Alicubi, si absq; C' scribantur, uideri possunt non
 esse iunctæ, sed separatæ, addita fuit igitur litera C', ut quasi uinculum
 25 quoddam eas neceret, & colligaret. Nichil, inquit, eodem modo scribo
 25 & profero, ductus autoribus & rationibus, quas suprā dixi. Sic conclu-
 dit tanquam magnis se nixum autoribus, ac ueris adductum rationibus id
 facere

facere ostendisset. Quam uera autem fuerint eius rationes, illud declarat, quod nemo cum non modo è doctorum numero, sed ne è scholasticorum turba, aut tunc secutus est, aut hodie sequitur. Hæc habui aduersus Leonardum opinionem quæ necessario dicerem. Plura afferre destiti, ne uiderer subtilior, copiosiorq; quam oportebat in rebus præsertim minimis. Dicit hic aliquis: cur cum ferè ab omnibus Michi, & Nichil pronuntietur, non eodem modo etiam scribatur? Ratio hæc est, quod non semper ut loquimur sic scribimus. Pronuntiamus Amurcam, & Caietam, & Cneum, & Curculationē, sic ut quæ in scribendo est litera c', sit c' in pronuntiando. Pronuntiamus Opsidem, & Opsequium, & quanquã nunc scribimus b' contra maiorum instituta, in pronuntiando tamen non b', sed v' sonat. Igitur cum usus, eruditorūq; ferè cōsensus in his uocibus Mihi, Nichil, Nihilumq; c' aspiratum pronuntiet, in scribendo uerò c' abijciat, & aspirationem tantum retineat, censeo hoc seruandum esse ut absq; c' scribatur semper, quamuis à multis pronuntietur cum c'. Malim tamen absq; illo, si fieri possit, ut paulatim ad rectã, latinamq; pronuntiationem redeamus, quod ego libenter facio. Quod si non dabitur impetrare, ut Cicero de se dicit, usum loquendi populo concedamus, scientiam nobis reseruemus: ut si in loquendo à uera latinitate deflexerimus, non desectamus etiam scribendo. Erat uerecundia mea, quod ipse confiteor, aduersus hanc Leonardum opinionem nihil omnino dicere, contentusq; esse poteram illa præcepisse, quæ ratio postulabat. quod profecto fecissem, ni me metus quidam inuasisset, ne si & mihi, & nihil, absq; c' protulero, ut maiores nostrifecerūt, & ego libenter obseruo, Iudæus aut Chaldæus Leonardum conuincas sententia. Frustraq; tot annis contulerim faciendis uersibus, in quibus multo quàm in oratione soluta exquisitius, subtilius, atq; cautius literarum soni attendendi sunt, & earum concentui consulendum.

De litera C'.

LITERAE C' apud nos adeò tenuis, atq; exilis sonus est, ut ea aspirata, uocaliq; iuncta uix sonet crassius, quàm apud Græcos α', quod elementum idem est quod apud nos c'. Hanc literam in latinis dictionibus aspirationem non habere, superius à me dictum est: quanquam aliquot dictionibus usus aliquando aspirarit. Nam si uetustos codices inspexeris, ferè in omnibus pulchrum, scilicet pulchrum, lachrimor aspirata inuenies. Catullum enim Veronensis ac Ciceronis temporibus erupit abusus quidam aspirandi. Nam & Præhonem, & Chenturionem, & Chenturiam, & Choronam quidam malebant. Cuius enim rei etiam meminit Quintilianus: idq; damnaße Catullum suo quodam epigrammate tradit, quod et si inte-

grum apud nos hodie non extat, ex uno tamen atq; altero illius uersiculo facit potest intelligi. Reprehenditur enim quidam, qui

- » Chommoda dicebat, si quando commoda uellet
 » Dicere, & insidias acrius hinsidias. Et de eodem:
 » Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
 » Cum quantum poterat dixerat hinsidias.

Vides igitur quosdam contra omnem rationem uoluisse Chommodum cum aspiratione pronuntiare, necnon & Hinsidias, & Hionium, ut hic idem poeta eodem irridet epigrammate:

- » Ionios fluctus postquam illuc appulit ipse,
 » Non iam Ionios esse, sed Hionios.

- » Ciceronis etiam uerba sunt hæc: Quin ego ipse cum scirem ita maior
 » res locutos esse, ut nunquam nisi in uocali aspiratione uterentur, loquebar
 » sic, ut Pulcros, & Cetegos, Triumpos, & Cartaginē aliquādo dicerē, idq;
 » sero conuicio aurium, cum extorta mihi ueritas esset, usum loquendi populi
 » cōcēsi, scientiā mihi reseruauī. Obscenos tamē & mathones, othones,
 » chepiones, sepulchra, choronas, lachrimas dicimus, quia per aurium iudiciū
 » semper licet. Veteres autem Latinos tantū uocalibus, ac parcissimē quidem
 » aspirasse, illud etiam docet, quod ē dictionibus quas à Græcis acceperunt,
 » detrahebant illam. Hinc est quod hodie quoq; & Arcere, & Agnum sine
 » aspiratione scribimus. Festus enim uult uerbū Arceo deduci à Græco ἀρκῆ.
 » Coercendi nanq; potestatem penes illos esse, qui in magistratu constituti
 » sint. Agnum autem dici, quod pura esset hostia. Est enim ἀρνὸς purus.

- » Quid? quod Arcitectum sine aspiratione protulerunt, & Cere uerbū salu-
 » tandi, unde & Cere nomen oppidi, & Arcippus, & Arcippe, quæ fuit
 » urbs Marforum, lacu Fucino postea absorpta: ea scilicet ratione, quod, ut
 » idem Festus ait, Antiquis nostris frequens mos fuerit illam demere. Sed ut
 » ad rem redeam. Nullam ego rationem esse uideo, cur hodie cō subsequente
 » & aspiremus in his nominibus, ac Lacrimor, Simulacrum, Pulcrum, & Sepulcrum
 » aspiratione notemus. Quanquam nec me latet Gellium asseuera-
 » re ueteres id fecisse studio, & exēplo linguæ Atticæ, cuius uerba sunt hæc
 » in secundo noctium Atticarum. u' literam, siue illam spiritū magis, quā
 » literam dici oportet, inferebant eam ueteres nostri pleriq; uocibus uerbo-
 » rum firmandis, roborandisq; ut corū sonus esset uiridior uegetiorq; atq;
 » id uidentur fecisse studio & exēplo linguæ Atticæ. Satis enim notum est
 » Atticos ἰχθύῃ piscem, ἀμαζον currum, & multa itidem alia citra mo-
 » rem gentium Græciæ cæterarum inspirantis primæ literæ dixisse: sic La-
 » chrinas, sic Sepulchrum, sic Ahenum, sic Vchemens, sic Inchoare, sic Hel-
 » luari,

luari, sic Hallucinari, sic Honustum dixerunt. In his enim uerbis omnibus
literæ, seu spiritus istius nullaratio uisa est, nisi ut firmitas, & uigor uocis
quasi quibusdam neruis additis intenderetur. Hæc Gellius. Sūt tamen qui
opinentur lacrimas à Græco duci, quod minime uerum est. Sunt enim la-
crimæ dictæ quasi lacerime. Ex animi enim laceratione lacrimæ ciuntur,
quod Iuuenalis innuit, cum ait: —Mollissima corda

Humano generi dare se natura fatetur,

Quæ lacrimas dedit.

Subdit etiam:

Nature imperio gemimus.

Ciceronis etiam & Gellij uerba, quæ à me posita sunt, declarant hanc
uocem latinam esse, non græcam, ut quidam arbitrati sunt. Est autem si-
mulacrum dictum à simulando, sepulcrum à sepeliendo, quemadmodum
ab inuoluendo inuolucrum, & à lauando lauacrum. Nam quod sepulcrū
fit compositum ex Se particula, & nomine pulcrum, parum mihi placet.
Pulcrum enim, quod polcrū ueteres dixerunt, dicitur à pollendo, id est, quod
polleat forma. Qui magis igitur in his quàm in lauacro, et inuolucro aspi-
ratione utemur? Vicit tamen usus, cui uix repugnari potest, ut pulcher in
primo & quinto casu cum aspiratione & pronuntiemus, & scribamus.
Ex alijs quas dixi uocibus ferè doctorum cōsensu abiecta est aspiratio. Na-
tura autē non inesse eam huic nomini pulcher, docere hoc satis potest, quod
diminutiuum eius absq; aspiratione est pulcellus, pulcella, pulcellum. Ra-
tionabiliter enim ut alacer, & uolucer, sic & pulcer dicere debemus: quod
Antonium Panhormiā dicere semper aduertit, omnisq; uetus schola idem
sensit. Sed quid agas? accessit consensus doctorum hominū, cui difficile est
non assentiri. Quemadmodū autem ab eo quod est uolo, uolas, fit uolucer,
quod quidem aspiratione caret: ita à pollendo pulcer, quod forma polleat.
Vidi & in quibusdā inscriptionibus nomen pulcher cū aspiratione scriptū
ex abusu illo Ciceroniani temporis, quāuis latinæ lingue regula minime
id toleret, & tam ueterum latinorum, quàm patrū, auorumq; nostrorum
temporibus huic uoci minime fuerit aspiratum, ut dixi. In Sepulcro autē,
Simulacro & lacrimis aspirationem minime scribemus, quoniā usus ipse
non obtinuit, ut sicut in nomine pulcher, aspirationem proferamus: nec ne-
cessitas ulla nos cogat, ut eam cum aspiratione scribamus. E' Corona autē,
Cepione, Centurione, & præcone iam pridem eiecta est aspiratio. Nam Co-
rona, ut grammatici dicunt, aspiratione caret, siue à choro dicta sit, siue
quod honoret eum cui imposita est. Carthago & Carthaginensis, quoniā
Græci nō aspirant primæ literæ, nec nos quidem aspirare debemus, præser-
tim cum apud nos nemo doctus aspiret, & latina regula aspirationi repu-

gnat. Hec litera, ut dixi, apud Græcos habet propriam figuram cum aspirata est, quæ χ dicitur, ea nonnunquam in σ ueritur, ut cum ex cheta fecerunt: nonnunquam in σ , ut in hoc nomine Galbanus, cuius prima litera apud Græcos est χ . aliquando etiam abijcitur, ut cum pro chlæna, quod est genus uestis, læna dicitur, ut apud Iuvenalem:

» Non audent homines, pertusa dicere læna.

Sed iam ad uoces ipsas ueniamus, in quibus litera σ aspirare oportet.

Ch' ante A'.

IN Principijs igitur dictionum, quas à Græcis accepimus, recipit aspirationem σ ante omnes uocales. Et ut primum de ijs dicam, quæ ante A' eam exigunt: aspirare conuenit Chaos, Chaon, à quo Chaonia, pars Epiri olim sic dicta. Chabrias proprium ducis Atheniensis, Chalcis, Chalcidensis, Chalcidicus, Chalcedon urbs Asiæ. Vocata est etiam Pallàs Chalcedonia, cuius nobilissimum templum fuisse traditur in agro Lacedæmonio. Chalcis auis, Chalcidius nomen proprium. Vidi et nomen proprium Chalcedonium habere aspirationem post σ in secunda syllaba, non in prima. Est autem monumentum Salerni his uerbis. C. LVC O CALCHEDONIO. Chalestra urbs Thessaliæ. Chalinus nomen proprium, significat autem frenum. Calinus qui fuit statuarius, caret aspiratione. Chalybs genus æris, et Chalybes populi, unde Chalybs. Chalius Apuliæ fluiuius. Chazias lapis. Chaldæa regio quædam, habet diphthongum $\alpha\epsilon$. Calendæ sunt absq; aspiratione. Fuit enim à uerbo $\chi\alpha\lambda\epsilon\iota\omega$ id est conuoco. Chamæleon animal, & genus herbæ, habet diphthongon $\alpha\epsilon$ in secunda. Sunt qui falso putent non habere aspirationem. Chananeus ab oppido Iudææ, habet eandem diphthongum in penultima. Chamæcyssos genus hederæ, quod humiliter serpat, habet diphthongum $\alpha\epsilon$ & ι . Character, Characterismos, id est designatio. Charandæi populi iuxta Pontum. Charites, quas latinè gratias uocamus, quæ sunt Aglaia, Thalia & Euphrosyne. Charydemus, Chariaphas, Charilaus, Charimus. Carus, Cara, Carum aspiratione caret, ut antiquæ inscriptiones ostendunt. Est enim aut latinum nomen, aut licet à Græco $\chi\alpha\rho\iota\sigma$ ductum sit, aspirationem non retinuit: cum eo tempore acceptum fuerit à latinis, quo uocalibus tantum aspirabant. Ergo multis in sepulchris uidi scriptum nomen Carissimus non σ litera, sed κ . quod probat Græcum esse nomen. Fortasse ductum est à $\chi\alpha\rho\iota\sigma$, quæ dicitio Græcè est caput. Quid enim capite carius? ut sit Carus quasi capitalis, id est eius precij cuius est caput. Charta, Chartilago, Charybdis, Charmilus, Charon, Charmandrus, Charopes, & Charopus, Charondas, Chalcon. Charaxes Scamandrionymii filius, Sapphus frater. Charopceus,

quem

quem fuisse tradunt Herei patrem, exigit diphthongon *œ* ante ultimam syllabam. Charismus, Charmosina nomen propriū, genus serici Charmosynum nunc dicitur, ex eo uidelicet quod aspiciētes delectet, est enim ^{καλὸς ἡδύς} gaudium et uoluptas. Chasma hiatus et uorago, neutri generis. At Carcinus morbus, quem latine cancrum dici puto, et Calypso, et Caunus Byblis frater, aspirationē nō habent. Itemq; Carmelus, et Carmelion mons.

Ch ante E.

ANTE E quoq; utimur *ç* aspirato in his: Schedius propriū hominis. Schedia, genus nauigij, quod ex trabibus tantū inter se nexis factum erat. Unde et mala poemata uolūt schedia fuisse appellata. Chelys, Chelæ. Sunt autem Chelæ signū cœlestē. Chelas enim scorpion brachia dicimus. Schema figura. Prisci latini absq; aspiratione pronuntiabant. Unde uetusti codices Plautini habent scriptum, cum seruili scema, sine aspiratione, id est, habitu. Schesis orationis figura quædam. Chelydon irundo. Chelydonia herba. Chelonophagi populi dicti à uescēdis testudinibus. Cherronesus, Chersonesus peninsula, Chersidamas nomen proprium. Chesydros genus serpentis, habet *δ*. Chere uerbum salutandi, Charea, Chærestatus, Cherephon, Cherecrates, Cheronea oppidum, in quibus *æ* diphthongus scribitur. Chemmis Aegypti rex. Cheopses, etiam Aegypti rex, qui celeberrimā illam Pyramidem struxit, habuitq; in ea tam multa hominum millia, opus illic tot annis facientium, ut pro apio, cæpa, hallio expensa fuerint mille et octingenta talenta. Choenix, et Chœnica genus mensuræ, *œ* diphthongon habet. Similiter Schoenobates, Græcè ^{χοειον} funiculus, unde Schoenobates artifex ludendi in funiculo. Chephren Aegypti rex.

Ch ante Y.

IN quibus autem utimur *ç* aspirato ante *i* nomina sunt hæc: Chidnæi populi iuxta Pontum. Chidorus Macedoniae fluius. Chione, Chilon unus è septem sapientibus. dicunt Græci ^{χελαν} labia per *ei* diphthongon scribentes, unde Chilonēs cognominati sunt à magnitudine labiorum. Chilonēs uerò sine aspiratione dicti fuerunt illi, quorum frons erat eminentior. Chilia mille, unde Chiliarchus, qui mille præest militibus, id est, tribunus. Chimæra monstrum, cuius prima corripitur, et habet *æ* diphthongū in media. Estq; Chimæra latine capella, Chimæra mons Lyciæ. Significat Græcè ^{χειμαρὸς} per *es* idem quod hyemalis. At Cimmerius non habet aspirationem, geminatq; literam *m*. Cimmerij autem frigidibus occupatas terras incoluerunt, quod declarans Tibullus ait, cum de Ulyssæ loqueretur:

Cimmerion etiam obscuras accessit ad arces.

- » Queis nunquam cadente dies apparuit ortu,
 » Seu supra terras Phoebus, seu curreret infra.

Inter Baias etiam, & Cumas conuallis fuisse dicitur, quæ cum esset factis edito iugo clausa, neq; matutino, neq; uespertino tēpore radijs solis cōtingeretur: hanc regionem qui incoluerunt, uocati sunt etiam Cimmerici. Vnde & apud eundem poetā legimus Cimmericos lacus, id est, auernales. Fuit enim Cimmericum oppidum finitimū Auerno lacui, cuius ueteres scriptores meminerunt. Chironomia, id est, lex gestus, ut Quintilianus asserit, & manuum motus. Vnde Chironomantem dixerunt. Est enim Græcè *χίρ* per *ε* manus, unde Chirotechnia, & Chiragra morbus, & Chirodita uestis, Chirurgus, & Chirurgicus, Chirographum quoq; et Chiromania diuinationis species. Chirade insula Iapigia. Chiron habet aspirationem, fuit Centaurus et Achillis magister. Chyrapos tripes in quo collocatur ad ignem olla, habet *δ*. Schisma, scissura, dissensio. Chius insula, cuius prima Græcè corripitur, cum prima possessiui Chius Chia Chium producatur, ut uinum Chium, & populus Chius. Horatius:

- » Quid tibi uisa Chios bullati notaq; Lesbos.
 Vides primitiuum habere primam breuem, quā possessiuum habet productam, ut apud Tibullum:
 » Vos modo fumosos ueteres proferte phalernos
 » Consulis, & Chio soluite uincla cado.
 Cylindrus aspiratione caret, & habet *δ*, est lapis dictus à uerbo *κυλινδρῶς*, id est, uoluere, de quo Virgilius:
 » Area quamprimum ingenti est æquanda cylindro.
 » Et uertenda manu, & creta solidanda tenaci.

Ch' ante O'.

ANTE O' aspiramus c' in his: Choaspes fluuus, Cholera, Cholericus. Est enim Chole fel, & bilis. Cholos, ira. Schola, Scholasticus, Chorus, Chorales, Choreia, Choralistia, Choriambus pes metricus. Chorda, Chora oppidum, Chorasmius nomen propriū, & Chorasmi Asiae populi. Male qui aspirant Corymbus, Corylus, Corydon, Coryphas, Corybantes. Costum, Cous ab insula Co, Cora, quod est proprium rhetoris: quæ omnia aspiratio ne carent. Itemq; Collybus genus monetæ, & Colossus. Colus, Colurus, Colax nomen parafiti ab assentando, est enim *κολακωβία* adulor. Cholas tamen Choladis aspirationem habet, pro eo quod significat uiscera & intestina apud Græcos.

Ch' ante V'.

ANTE V' dictiones nullas habemus in quibus c' aspiemus ad primas syllabas, nam Curetes non aspiramus.

Ch' ante A' in medijs & ultimis syllabis.

MEDIAE quoq; et ultimæ syllabæ in quibusdã dictionibus habet c' aspi-
ratũ ante A'. quæ sunt Michaël, Achaia pars Peloponnesi, Achaicus. Ichaï
ra, quæ fuit Leucippi filia. Hæc eiusq; soror Phœbe ab Ida et Lynceus Apha-
rei filijs amatæ dicuntur: eas cū Leucippus pater Idæ ac Lynceus spondif-
set, nuptiarũ die Castor ac Pollux rapere conati sunt. Nã et hi uocati ad nu-
ptias uenerant. Etenim Aphareus ac Tyndareus fratres erant. quæ res pu-
gnã inter illos cõcitauit. Machaon Aesculapij filius, quẽ cū Podalirio fra-
tre Agamemnona secutus Philoctetæ uulnus sanasse proditum est. de quo
apud Propertium: Tarda Philoctetæ sanauit crura Machaon.

Orchades insula Oceani, & oliuæ genus. Vnde apud Virgilium:

Orchades & radij & amara pausia bacca.

Sũt aut̃ dictæ à testiculo, cuius similitudinẽ habeãt. Est enim ^{ἰσχῆος} testi-
culus. Ischagoras, Panchaia, unde Panchaicus. Oechalia, de qua Ouidius:
Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris.

Oechalius fluuius. Bacchanalia. Archander proprium hominis fuit so-
cer Danaï. Lachana numeri pluralis comprehendit omne genus holeris.
Orichalcũ genus metalli. Bochanos Turcarũ dux temporibus Iustiniani.
Leochares nomen sculptoris, Epicharmus poetæ. Epicharida genus nauiculae.
Anacharsis nomen philosophi. Ancharius nomen propriũ, quod ue-
tus testatur epigramã: D. M. MARCIAE MARCIANAE ANCHA-
RII PROCVLVS, ET PROCVLIANVS, MATRI SANCTISSI-
MAE. Acharne maximũ olim Atticæ oppidum. At Acarnania aspirationẽ
non habet, quam habent hæc Mechanicus, Zacharias, Carchasinos risus so-
lutus. Achatus propriũ, cuius media breuis est. Achates Aenæ comes, Pirri-
cha genus ludi. Tetrarcha, Monarcha, Polyarcha, Patriarcha, Cõcha, Cal-
chas, Apocha, Pascha. Drachma, quidã loco ch' o' scribunt. Mastica genus
gummi, Mœcha adultera, Tabracha Africae fluuius, Carucha uehiculũ, Ty-
cha Nympha. Proscucha domus mendicantiũ est, Græcè ^{προσκυθη} obse-
cratio. Bomilchar nomen Punicum. Rachab, & Achaz, Hebraea nomina.

Ch' ante E'.

VTIMVR etiã c' aspirato ante E' in his, Acheus, in quo scribenda est
diphthongus æ'. Spercheides à Sperchio flumine. Echeclus, Echebrates,
Archedicus. Archedice filia Hippie Atheniensis tyranni, quæ à nobis dici-
tur Carthago, Græcè dicitur ^{καρχηδονία}. Archegetus Apollo, cuius tem-
plum celeberrimum fuisse ante Naxos Siciliae oppidum memoriæ prodi-
tũ est, eiq; eius ara qui nauigaturi essent, oracula solitos petere. Archelaus,
Achelous Epiri fluuius. Vnde Achelous, & Acheloides. Enceladus unus
è gigantibus, aspiratione caret, Rachel Iudæum nomen, Archemolus

proprium uiri, & Archemorus, in cuius honorem celebrabantur ludi Nemei. Apud Nemeam autem dicitur Hercules Leonem occidisse. Fit autem à Nemee Nemeæus, sicuti à Tegeæ Tegeæus, quæ uoces habent geminum è. quod ideo notare hic uolui, quod multi dum putant habere unum tantum è, errant in quantitate syllabæ. Fieri autem ab eo quod est Tegeæ, Tegeæus, Propertius declarat cum ait:

” Ergo Musarum, & Sileni patris imago

” Fictilis, & calami Pan Tegeæe tui.

Qui uocatiuus cum habeat triplex è, declarat nominatiuum habere duplex è. Similiter apud Virgilium in primo Georgicorum:

” Aſis ò Tegeæe fauens.

Vocatiuus ille triplex habet è. In quo grammatici quidam falluntur, arbitrati uocatiuum illum non quatuor, sed trium esse syllabarum. Quinti etiam in hoc peccant, quod primam producunt syllabam, cum sit breuis. Nemeæ habet primam breuem, ut apud Virgilium:

” Vastum Nemeæ sub rupe Leonem.

Et similiter apud alios poetas, eius possessiuum primam quoque corripit, ut apud Nasonem:

” Nempe sub his etiam pestis Nemeæa lacertis.

Si quis hoc possessiuum trisyllabum fecerit, errabit in quantitate primæ syllabæ. Echepolus nomen proprium. Echemmon unus ex Priami filijs. Machæra genus gladij, à quo Machæriphori gens Thraciæ: habet etiã machæra diphthongum æ. Epicherema syllogismus quo utuntur maxime oratores. Acheron fluuius infernus, dictus à tristitia, àχρη enim doleo, & angor significat. Est & Acheron fluuius Thesprotidis. Acherusia palus. Achæras proprium hominis. Acherontia oppidum Apuliæ, unde Acherontinus. Echenes proprium uiri Phæacis. Arcefilas uero, & Arcefilas aspiratione caret. Archetypus, Archetimus, et omnia quæ sunt ab eo quod est ἀρχω, aspiratione exigunt. Ocheſius, cuius filius * Periphās à Marte occisus dicitur. Oncheſtius auis Hippomanis. Carchesium, poculi genus, et pars mali naualis. Orchestra locus in theatro è quo spectabant nobiles, quod significat Iuuenalis, cum ait in tertia:

” Orchestrā & populū.—

Vitruuius quoque de eadem ait:

” In orchestra autem senatorum sunt sedibus loca designata, & eius pulpiti altitudo sit ne plus quinque pedum. Græci ducunt hoc nomen à uerbo ἄρχω, quod significat salto. Sunt tamen qui opinentur Orchestrā dictā ab urgendo, ut orcus & urceus, quod urgeat, id est capiat spectatores. quod si est,

est, aspiratione carebit. Mea sententia orchestrā à Græcis mutuati sumus. Onchestus locus in quo Neptuni templum fuisse Homerus refert. Eufitheus nomen proprium. Extat epigramma his uerbis scriptum. M. AVRELIVS EVFICHEVS, SERA VICELIA RVFEN. HANC SEDEM VIVI SIBI POSVERVNT VNO ANIMO LABORANTES SINE IVLIANO FILIOLO. Sicheus, qui sua lingua erat Sicharbas. Trochæus pes metricus, recipitq; diphthongū æ'. Similiter Manichæus, unde Manichæorū secta, & Mardocheus, Laches, Lachesis, Paches, Tarchetius nomina propria. Astyoche Nympha, è qua dicunt poetæ Herculem suscepisse Ilepolemiū, qui fuit dux Rhodiorū, qui ad Troiam profecti sunt. ex eademq; Martem suscepisse Ascalaphum, & Ialmenum. Synecdoche, Psyche. Andromache uxor Hectoris, nā quæ Persei uxor fuit, eā Andromede dicta est. Ferunt enim Castiopeā eius matrem elatā formæ raritate, preposuisse se Nereidibus: quod egre ferēs Neptunus cetum immisit, qui oram omnem Aethiopiæ uastaret. Quam tantā calamitatem ut auerteret Cepheus, & Neptuni iram leneret, Andromedam filiam catenis ad scopulum alligatam ceto deuorandam exposuit: quæ aduentu Persei liberata est, & in matrimonium ab illo ducta. Vnde apud Propertium:

Non hic Andromedæ resonant pro matre catenæ.

Filia enim pro matris crimine in piaculum exposita oraculo fuerat, quæ postea in cælum translata est, & in stellas uersa.

Ch' ante I

ANTE I etiam aspiramus C in his: Anchialus nomen oppidi, et item uiri. Bacchiadae, qui è Corinthe in Sicilia exules profecti sunt. Malachias uiri proprium, & Dicæarchia oppidum Campaniæ, dictum à cultu & principatu iustitiæ, posteriores Putolos appellauerunt. Hiperiochides uiri proprium, & Euty chides, & Leoty chides. Simichida nomen pastoris, Brachium, Dyrrhachii urbs, ante Epidamnus dicta. Dulichii Ulyssis insula, unde Dulichius. Hemistichium dimidius uersus, Stichius nomen proprium, Eustochium, Antiochia, Antiochius, Archiater, Archidamus, Archimedes, Archiepiscopus, Archigenes, Archigallus & Anchilia nomen oppidi. Bacchylides nomen poetæ, habet ÷. Fuit autem Chius, ac de cognatione Symonidæ Poetæ Lyrici, & ipse quidem Lyricus. Aeschines, Aeschylus habet ÷, & Conchylia, ut multis placet. Archippus, hoc nomen uetustissimi sine aspiratione protulerunt, ut dixi. Archimagirus cocorum præfectus, seu coquinae magister. Archipolemus auriga Hectoris. Oligarchia principatus paucorum, Monarchia unius, Polyarchia multorum, Te trarchia, Archia. Fiunt enim ab eo quod est ἀρχή. Echius, Echion, &

Echionides. Pyrrichius pes metricus, Bacchius, & Palimbacchius pedes metrici. Ambracia oppidū aspiratione caret, quā habet Entelechia Aristotelica definitio animæ. Et Aristolochia herba, & Oetychius saba, à quo Atiacis clypeus cōtextus dicitur. & Milichius Iupiter, id est mitis et suavis, cui Athenienses ante urbē faciēbāt dialia. Sperchios Thessaliæ fluvius. Trochilos avis quæ dicitur pasta in ore Crocodili sanguisuga deuorās. Achilles, Achilleides, Echinus. Echidna uipera, quæ nox habet ὄ in Græco, quā nonnulli uertūt in ἄ. Telchines populi, quos traditū est oculorū obtutu cōuertisse uisa in quod uellent. Pachymnus habet ἰ, mons Siciliæ. Echinades insula cōtra hostia Acheloi, Machina, Machinor, Cachimnus, Cachinnor, Cachinno uerba, et Cachinno Cachimonis nomē. Enchiridiō, Anchises, Anchisiades. Pachisof Siciliæ fluvius Sexti Pompei clade nobilitatus. Architectus, Architectonica. Puteolis tamē in latere uetustissimi templi est scriptū nomē Arcitectus absq; nota aspirationis, adeo quibusdā tēporib; à latinis explosa fuit. Orchitis genus oliuæ, Orchis Græce est testiculus. Prochyta insula maris Tyrrheni habet ἰ. Achiuus, Achiuua, Achiuū. Inachis, et Inachides, Colchis Colchidos, Parastichis Parastichidos titulus, Bacchis Bacchidis à Bacco, nam Bacis nomen proprium caret aspiratione. Conchis uiridis faba, quā hodie Neapolitani ὄ in ὄ uertētes dicūt gongulā: quā condunt nunc porro, nunc cepa, addito pipere, aut cumino. Alij anethum miscent, alij salsamenta tunni, pro cuiusq; gula. Cibus sanē rusticanus est, difficilisq; materiæ. Colchi Colchorum, unde Colchicus. Achim Iudæum nomen. Ezeccia uerō, & Ezeceel, & Eliacim, & Ioacin aspiratione carent.

Ch ante ὄ

ASPIRAMVS etiam ὄ ante ὄ in uerbo Inchoo, si uerum est quod dicitur à Chao, quod dixerunt rerum initium. Diomedes tamen refert Verrium Flaccum eruditum uirum uoluisse, eiq; tranquillum assensum esse, ut hoc uerbum in ultima syllaba aspirationem haberet, quod esset à nomine Coham, quod apud priscos mundum significabat, habebatq; aspirationem ante ὄ, ut mundus dictus esset Cohum, à cohibendo, id est quod omnia cohiberet intra se. hinc etiam dixerunt Cohum lorum, siue funiculum, qui cohiberet, hoc est colligaret temonem buris cum iugo. Vnde homines nostri temporis alij aspirant huic uerbo post ὄ, alij ante ultimū ὄ, quod ego magis probō & propter hiatum, & propter opinionem eorum, quos supra retuli. Sed liberum sit cuiusq; arbitriū, utram uelut opinionem sequi. Veteres tamē, ut dixi, in hoc nomine nō ὄ sed ὄ aspirabāt, quod inscriptio hæc declarat: IMP. CAESAR D. NERVAE F. NERVA TRAIANVS GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. VI.

IMP. II. CONS. IIII. P. P. INCOHATAM A D. NERVA PATRE SVAM PERFICIENDAM CVRAVIT. In hoc epigrammate habet hæc dictio incohatus aspirationem ante A, quæ res arguit veteres illos aspirasse in uerbo incho non literæ C, sed uocali O. Melancholia, Melancholicus. Orchomenon oppidum, quod ante Minyæum, post Bœotium uocatum est. Archonides, Trachonso infula Nili, Oenochonon flumen Thessaliæ, Philochorus, Anáchorita monachus uiuens in solitudine, Stefichorus, Terpsichore musa, Bacchor, Stomachor, Mæchor, Colchos. Græci etiam aspirant C in hac uoce dichotomos, et dichomenos, quæ significat lunã semiplenã, qua uoce astrologi nostri utuntur. Echo nomẽ nymphæ. Est autẽ Echo uox resultãs, dicta à uerbo ἠχῶ, id est sono, et strepo. Horatius cū eã per circuitũ uerborũ exprimeret, inquit: Simul et iocosa redderet laudes

Tibi Vaticanani montis imago. Et Virgilius:

Vocisq; offensa resultat imago.

Iechonias Iudæum nomen, et Nabuchodonasor. Ancora aspiratione caret, quæ Græcè dicitur ἰεχονια. nos C in N uertimus, sicuti in hoc nomine Anchises, et Concha. Himilcha nomen Punicum.

Ch' ante V

SVBSEQVENTE autem V aspiramus C in his uocibus. Eunuchus, quem latine et excetum, et euiratum dicimus, quanquam et Spado alio nomine dicitur. Stomachus, quem latine uentriculum dicimus. Stichus nomen proprium, Inachus Thessaliæ fluiuis. Vicit etiam usus apud maiores nostros, ut Gracchus cū aspiratione scriberetur: nunc uerò uix est qui aspiraret. Bacchus, Antimachus, Iamachus, Nicomachus, Telemachus, Amphimachus, Eumachus, Eutychnus. Eurymachus, quem Homerus tradit ritu puellæ cultum ornatumq; incessisse. Learchus, Plutarchus, Plistarchus, Aristarchus, Clearchus, Demarchus, id est tribunus, Dicearchus, Nicharchus, Hipparchus, et quæ sũt ab eo, quod est ἠρχω. Iacchus. Est autem Iacchus dictus à clamore, et sonitu: nam Iaccho est elamo, canto, et resonno, et Iacche sonitus, clamorq;. Amphilochnus, Antilochnus, Archilochnus. Antiochnus. Huius nominis secundã syllabam Græco more pronuntiamus. Nam non exhibamus literam T, quemadmodũ in latinis. r enim sequente I in nominibus nostris exit quasi in sibilum: ut cum dicimus antiũ, hospitium, latium, Stadius, Horatius, et huiusmodi nomina. At Antiochnus ita à nobis profertur, ut in secunda syllaba non exhibetur uocalis I more latino, sed Græco potius pronuntietur, quæadmodũ et tiaras, quæ uox Græco sono à nobis profertur. Psammitichus, qui fuit Aegyptiorum rex. Mu-

nichus nomen proprium, & locus ante Pireum. Phrynichus. Hippolochus, qui fuit Bellorophontis filius. Est autem Bellorophontes apud Grecos primæ declinationis, ut Anchises. Promachus, Orsiloachus, qui ab Alpheo flumine genus duxit. Trochus genus ludi, cuius diminuti uum Trochiscus. Aristolochus, Axiochus, Deiochus, Ochus, Eniochus nomen proprium, & signum cœleste, nos aurigam dicimus, Græcè ὄχος: uehiculū dicitur. Monychus unus è Centauris, de quo apud Iuuenalem:

” Quantas iaculetur Monychus ornos.

Hūc Nestor à Pirithoo uocatus ad nuptias, pugna inter conuiuas exorta superauit. Vnde est apud Valerium Flaccum:

” Fert grauis inuito uictorem Nestora collo

” Monychus.

Homerus dat hoc epitheton equis, quòd non habeant fissas ungulas. Eurylochus, Moschus, Molorchus, qui Herculem contra leonem profectū accepit hospitio. Vnde apud Tibullum:

” Grata Molorcheis posuit uestigia terris

Amphibrachus pes metricus. Orcus orci latinum esse nomen uolunt, ac per mutationem literarū duci à uerbo urgeo, ut sit orcus, quasi urgas, à quo uerbo & urceus dictus est. Sūt qui uolunt orcum dictū ex eo quòd Dii iurabant per stygem. Est enim orcos iusiurandū. Est Orcus apud Homerum Thesaliæ fluius, qui Peneum olei instar supernatat, ut supra est dictum. Itaque aspirationem nullo modo recipit. Batrachus, Merichus propria hominum, Muschus animalis. Mœchus adulter, Nauarchus, Stenachus proprium nomen, Elenchus probatio, refutatio, argumentum. Bruchus bestiola nocens frugibus, Sampsuchū herba. Bocchus, quod barbarum est, inuenies in antiquis codicibus aspirationem habere, & Græci aspirant. Inueni etiam nomen proprium Esichus in quodam sepulchro, in alio nomen Brocchus aspirationem habere. Est autē inscriptio hæc, quam uetustatis gratia inserui: P. LAERTIVS P. F. BROCCIVS LARTIA. P. L. HORABA. BONEIS PROBATA INVEISA SVM A NULLA PROBA. FVI PARENS DOMINEIS SENIB. HVIC AVTEM OBSEQVENS ITA LEIBERTATE ILLEI ME. HIC DECORAAIT STOLA A PVPVLA ANNOS XX. OPTINVI DOMVM OMNEM. SVPREMVVS FECIT IVDICIVM DIES. MORS ANIMAM ERIPVIT, NON VITAE ORNATVM ABSTVLIT. L. EPRIVS CHILO VIAT. TR. PL. Hæc inscriptio declarat, uetustissimos Latinos frequentissime usos diphthongo ei, quæ post oblitterata est, quin etiam præ se fert Oscos, quoniam in Oscis sepulchrū hoc, id est, lapis

lapis pro sepulchro hodie quoque extat, enuntiasse prateritum uerbi decoro in tertia persona non decorauit, sed geminato a decorat, & a pupa Pupulam, id est puellam dixisse.

DE C in medijs uocibus aspirato ante u' nihil dixi: quia nulla uox succurrit in qua a Graecis accepta ex illorum instituto c' aspiremus: nisi forte sit conchula, quae fit ab eo quod est concha, quae Graece dicitur *κίχνα*.

Ch' ante L, & R, & N, & Th'.

Et ne aliquid omisisse uidear, quod memoria suppetat, & praecipio haec exigat, aspiramus c' etiam ante l' in quibusdam dictionibus, quae sunt: Chloë, Chlamys, Chlamydatum, Chlœna, e qua uoce, ut dixi, ch abiecimus. Cloris nymphea. Et ante r' Chresimus, Chrysippus Chrysogonus, Chrysothemis Agamemnonis filia, Chryscis, Chrysis, Chrysomelon malum aureum. Chrysolithos, Chrysopassus lapilli preciosi, Chrysendetum, Chrysofomus. Chrysofolla terrae genus, quam e Macedonia apportari, & illic fodi aut or est Vitruuius. Chryfides, Chrysa ciuitas Phrygiae. Chrysa insula Indiae, quam aureum solum habere proditum est. Chrysa fluiuius agrum Syracusani. Chrysomalon Graeci appellant arietem illum, qui, ut est in fabulis, lanam auream habuit. De quo etsi latini poetae dicunt, quod is Phryxum, & Hellen gestauerit, tamen Graecorum quidam aliter retulere. Ferunt enim Neptunum correptum amore Theophanes Althidis filiae, illam rapuisse, tralatamq; in insulam Chrymissam in ouem conuertisse, & in arietis forma cognouisse: ex quo compressu aries Chrysomalus natus fuerit. Christus, Christianus, Chrisma, Chremes, Chresimus, quod in ueteri sepulchro scriptum reperi. Chromius, Chronus, Chronius, Chreas Rhetores colores quosdam orationis uocant. In medijs quoque & ultimis syllabis aspiramus c' ante aliquot consonantes. Ante l' Cochlea & Cochlear, dicebantur apud antiquos Cochlac. e lapides stuuiales rotundi, ut cochlea. Cochlia nomen uirginis Romanae. Ante m, Menechmus nomen proprium, & Brachmanes gens celebris propter Solis mensam, et Pyraechmes proprium nomen, quod habet Ae' diphthongum ante ch'. Ante n', techne, dicimus autem technas artes, dolosq; quae uoce nostri utuntur Comici. unde Cacotechnia mala ars, siue uitiositas, dolositasq; Graece naq; *τεχνη* ars est, & dolus. Lychnus cereus, siue lucerna. Lychnites genus lapidis. Vidi & Prochne proprium nomen aspirationem habere post c' in quodam, quod hodie extat epigrammate apud oppidum Apuliae labellum, cuius uerba sunt haec. *OPPIA PROCHNE ACVTIANA SECVNDA CREPERIA TIATICA E ISIDI*, Graeci tamen hodie

per hoc nomen scribunt, quod nos in *o* uertetes non prociene, sed prognie magis dicimus. Dicunt etiam Graeci Arachnea, nos de *o* et aspiratione dicimus aranea. In nomine proprio Arachne uertunt multi *o* aspiratum in *o*, et non Arachnem, sed Aragnem dicunt. Ante *r* quoque Graeci aspirant *o* in medijs syllabis, et ultimis, ut Calaschrus proprium nomen, et Calaschra oppidum, quae duo nomina habent *ae* diphthongum ante *s*, et Aeschriion similiter. Hic cum esset poeticus studiosus, Alexandrum in eius expeditionibus secutus dicitur. et Ochra genus cretae, qua pictores uti dicuntur ad ducendos colores. Catachresis abusus, et Cenchrus genus serpentis. Anter Graeci aspirant huic nomini brachtea, unde brachtare, prisci tamen more suo detraxerunt aspirationem. Ante *o* etiam Graeci aspirant *o* in nomine Ichthys, quae uox piscem significat, unde Ichthyophagi populi quidam dicti, quod uescerentur piscibus. Est et Ichthyocolla genus piscis. Habet etiam Ichthys aspirationem ante *i* in prima syllaba secundum Atticos, ut dixi. Ennosichthon, epitheton Neptuni. Erichthonius etiam habet *o* aspiratum ante *o*, ut initio dixi. Hic, ut est in fabulis, e Vulcani semine dum ille Mineruam habere in complexibus contendit nascitur, absconsusque in cista a Glauro et Pandroso custodiendus a matre traditur. Adultus aut Panatheneae, id est ludos in Palladis Athenae matris honorem primus constituisse, arcemque et templum edificasse dicitur. Et ut Virgilius inquit: Primus Erichthonius currus et quatuor ausus iungere equos, rapidisque rotis insistere uictor.

Apud barbaros desinunt etiam nomina in *ch*, ut Enoch, et Lamech, et Sadoch.

De Ph

POST haec de *ph* aspirando praecipiam, quam literam Graeci *phi* appellant, etsi de usu eius pauca admodum praecipienda sunt. Huius literae loco prisci Latini *ph* libenter ponebant: ex qua consuetudine est, ut hodie quoque in aliquot uocibus, quas a Graecis mutuati sumus, *ph* scribamus loco *phi*, ut Fama, Fuga, Fagus. Consueuere etiam maiores nostri de quibusdam uocibus demere aspirationem, et *ph* tantum scribere, contra in quibusdam addere, ut in hac dictione trophaeum. ex quo effectum est ut indifferenter dicamus Phylemonem et pylemonem, thermophylas et thermopylas, et alia quaedam. Eodem modo Graeci hypsiphylum et Thermopylas, semper nos libentius thermophylas et hypsiphylum cum aspiratione, contra diphthongum magis quam diphthongum. Illi quoque ut nos indifferenter Persephonem et Phersephonem. At sphaeram et sphinga nos nunquam dicimus, quod

quod latino non conueniat ponere s' ante v' uel p' aspiratum: quanquam in uernaculis quibusdam uerbis, quibus Italici nunc utuntur, s' ante v' sepe ponatur, ut in hoc nomine Sfortia. Et quibusdam dictionibus latine pronuntiationi consulentes, non modò aspirationem, sed ipsum etiam v' abicimus, ut cū dicimus Apothegma, quod apud illos est Apophthegma, quæ pronuntiationi habet asperum nescio quid, & quasi cōfragosum, quod lingua nostra uehementer horret. Sed ad rem ueniamus.

ASPIRAMVS igitur v' ante uocales in principijs dictionum, quas à Grecis aut mutuamur, aut in quibus eos imitamur. Nam in multis quæ Græca non sunt, Græcum scribendi morem sequimur, ut in Hebraicis. Ante a', ut in his, Phao, Phalerus, Pharus, Phancus, Pharsalia, Phanostrata, Phasis. Ante e', ut Phæcia, Phæax, Phædrus, Phædimus, in quibus e' diphthongus scribenda est. Itēq; Phœnix, & Phœbus, Phœbasq; in quibus diphthōgus œ'. Pherecydes, et Phero nomina propria: & Pheræus à loco, cū diphthōgo e' in secūda. Ante i', Philippus, Philyra, Phineus, Philtru' poculū amatorū, Phirne. Ante o', Phonscus, Pholoë, Phorcus, Phocæ uiculi marini, Phosphoros lucifer. Ante v', quæ apud græcos simplex uocalis nō est, sed diphthōgus, nullā uocē habemus in qua Ph' ponamus in principio dictionis. Multi tamen uolūt ficus fuci pro genere apis, à græco dici.

Ante x', Phyllis, Phylaca custodia, & carcer, Phylacides, Physica, Phycus, Phyton. Similiter in medijs, & ultimis syllabis v' aspiratum locatur ante omneis uocales, ut in his, Aristophanes, Tiphernus, Amphiraus, Theophilus, Symphonia, Periphus, Hyphe, Iphis, Seriphos, Sophos, Scyphus, Philosophus. Habent Græci accusatiuos casus, non omnium tamen declinationum, in us' diphthongum exeuntes, in quibus ubi natura nominis exigit, phi ponunt, ut delphus. Ante i' quoque & r' & t' & s' locatur v' aspiratū, ut in his, Paphlagonia, Phlebotomia, Phlegethon, Phlexiippus, Phrygia, Phryx. Cataphraclus, id est equus loricatedus. Phlegraregio, in qua dicuntur gigantes coniuasse: est autem Campaniæ pars, in qua est Vesuius mons, & ager Neapolitanus, itemq; Puteolanus. Phthia urbs, seu regio, à qua Achilles Phthius: quanquam multi aspirationem tollunt, & Pthius dicunt. Phthisis, Ophthalmos, Ophthalmia oculi morbus, quibus plerique aspirationem detrahunt. Desinunt etiam barbaræ dictiones in ph', ut Ioseph, qui latine dicitur Iosephus. Multa & apud Iudeos, & apud Syros cadunt in Ph', uti apud Germanos in v', ut astulf, & Rodulf, pro quibus nos Astulphus, & Rodulfus. Et ut omnia, quæ de aspirando præcipi apud nos possunt, una absoluam regulam: id tibi generatim

precipio, in omnibus Græcis dictionibus, et in quibus Græcos imitari placuit, ut in Iudæis, et Syris, v' aspirandum esse: ubicumq; si uellemus latine scribere, v' ponendum esset. De qua re satis sit hæc dixisse.

De Th'.

CONSEQUENS est, ut dicam de litera T, id est, in quibus dictionibus aspirari ei oporteat: quæ, ut de C et P supra dixi, solum aspiranda est in dictionibus Græcis et barbaris. Nam quæ latina uox sit, nulla hoc exigit. Tametsi Ciceronis temporibus, ut supra retuli, placuerit Cethegii, et Mathonem aspiratione notare, quem usum hodie quoq; multi sequuntur, et Græci aspirant. Obseruatum quoq; à me est nomen Posthumus in quibusdam uetustis codicibus aspirationem habere. Est autem dictus Posthumus, quod sit posthumatum patrem editus. Humatus autem quod sit ab humo, aspirationem habet: quam multi uoluerunt, ut nomen Posthumus, quod est eius compositum, retineret, quod usus aspernatur, et ut dixi, latina uetat regula. Habet autem hæc litera cum aspirata est, non paruan cum v' conuenientiam. Hinc est quod ex eo quod est Græce θεός, Deū fecerūt. quāquam sunt qui putent Deum dictum, quod ei nihil desit, uel quod det mortalibus omnia, quæ commoda illis sint. De qua id primo tradam: Consueuisse Græcos, cum due uoces ita coeunt in unam dictionem, ut necesse sit e' duabus se collidentibus uocalibus alteram eijci loco suo, remanente uocali aspirata, T in s' conuertere. Nam λαβολίνος, quod nomen sit ex λητά, et θρον, accepit s'. Dasea enim, quæ erat in simplici uoce holon, cōcessit in s'. et similiter Tethrippon, id est, quadriga, habet theta. Dasea enim quæ erat in nomine Hippos, e' uocali concessit in consonantem T, et o' inde factum est.

Th' ante A.

VTIMVR autem T aspirato ante A' in principijs quidem dictionum, in his, Thais, Thalamus, Thallus ramulus, siue germen. Vnde puto dici Thellean arborem, Thales, Thalassius, Thalia, Thalpius nomē propriū. Thamyris, quem quod cum Musis concertasse ausus sit, et musica et humano sensu multatum Homerus refert. Thamar nomen Hebræum, Tarsos, unde Tarsensis, aspiratione caret. Vetus Iudæorū lingua Tharsis mare appellat. Thamanæi Scythiæ populi. Thanatos mors. Thasus insula, unde Thasius. Tasiū unum si dicatur à Thaso insula, seruat aspirationem: sin à nomine Tasis, quæ est detentio, caret ea. Thaumās, Thaumantius, θαυμάσιος Græci miraculum, et admirationem uocant, Thaumacia Thessaliæ locus, habebant Athenienses mensēm εορταζόμεν.

Th' ante

Th' ante E'.

ANTE E'. *Theano* uxor *Antenor*is. *Theanum* nomen oppidi, quod *ta* men in quibusdam monumentis marmoreis sine nota aspirationis scriptū inſpexi, ex uetere illa consuetudine non aspirandi consonantibus. *Thea* genes, *Theagoras*, *Theate* oppidum *Marucinorū*, *Theologia*, *Theologus*, *Theogonia*, *Theophilus*, *Theophania*, *Theodorus*, *Theocritus*, *Theodectes*, *Theognis*, *Theodosius*, *Theopompus*, *Theophrastus*, *Theotimus*, & quæ sunt *ἡρακλειῶν* uel *ἑσῶν*. *Theon* proprium pictoris, & *Astrologi*. Item *Theos* mons, quem ferunt esse ultra campos *Panum Satyrorumq;* perpetuis flagrantem ignibus, *Theorema*, *Theorica*. Græce enim *θεωρεῖν* significat consydero, contemplor. *Theatrum* locus ubi spectabantur ludi, *Thebe* nomen in bis, *Thebeus*, *Thebanus*, *Thebais*. *Thebeus* nomen proprium, quod habet diphthongum *Æe'* ante ultimam syllabam. *Thebe* nomen uirginis, e cuius gremio geminae colubæ, ut est in fabulis, cum euolassent, altera ad *Ammonis* fontē tetendit, & ibidē responsa dedit, altera ad *ſyluā Dodoneā*, ubi futura mortalibus præcinnit. unde à *Tibullo* dicitur:

Quid referam ut uolitet crebras intacta per urbes,

Alba Palæstina sancta columba *Syro*.

Licet hoc referri ad *Semiramidem* possit, quā in columbā uersam *Syri* credere: aut sit propterea dictum, quod *Syri* columbis abstinebant, cū

Venerem religiosissime colerent. & à *Silio*:

Nam cui dona *Iouis* non diuulgata per orbem,

In gremio *Thebas* geminas sedisse columbas.

Quarum *Chaonias* pennis quæ contigit oras,

Implet fatidico *Dodonida* murmure quercum.

At quæ *Carpathium* super æquor uecta per auras,

In *Libyen* niucis tranauit concolor alis.

Hanc sedem templo *Cithereia* condidit ales.

Hic ubi nunc arua, lucosq; uidetis opacos,

Ductore electo gregis admirabile dictu,

Lanigeri capitis media inter cornua perstans,

Marmaricis ales populis responsa canebat.

Herodotus tamen non albā, ut *Tibullus*, & *Silius*, sed nigram fuisse referri. *Theca*, unde *Apotheca*, *Thecla* nomen proprium mulieris, *Theclamenes* uiri, & *Thelgon*, *Thema*, *Themis*, *Themion*, *Themistocles*, *Themisus*, *Themison*, *Thensa* genus uehiculi, *Theranne* locus in agro *Lacedæmonio*, *Thermæ balneæ* aquarum calidarum, *Thermius* nomen pro-

prū, Thermocrates, Thermopyle sunt loca angusta in Octa mōte, in quibus fontes calidi. Thermodon Amazonidū fluuius. Latini ultimū ō, quod est Græcè ὠ, id est, magnū, ferè semper soluūt, et Thermodoon dicūt. Aliter enim ea uox bene locari nō posset in uersu heroico. Ouidius tamē dixit:

Et tu fœmine Thermodon cognite turbæ.

Therma, quæ postea uocata est Theſsalonica, Thermantia, Theramenes, Theron qui uicit in olympia Pindari carminibus celebratus, Therodamas, Therses, Therſilochus, Therſites, Therſander, Thericlion poculi genus dictum ab artifice. Theſeus, Theſides, Theſeis, Theſſalia, Theſſalicus, Theſſalonica, Theſis, Theſaurus, Theſmophoria sacra Cereris dicta, quod Ceres mortalibus leges tulerit. Theſportus. Theſpis, unde Theſpiades, quod nomen fuit & Poetæ, & urbis, & fontis cuiusdam. Theſtor Enopi ſilius, à quo ducitur patronymicū Theſtorides. Theſtylis, Theſiphone, Theſta, Theſtis, non cum Tethios, sed cum Thetidis genitiuum facit.

Th' ante I.

ANTE I, Thias Thiadis Bacchi sacerdos, & quæ furore agitetur. quidam malūt per y scribere, quod probabilius, Thiasus similiter. Thimacria à Thimacro rege, sine r post th. Nam cum dicitur Trinacria, caret aspiratione. Veteres latini triquetram dixerunt, ut Lucretius:

Insula quem triquetris terrarum gessit in oris.

Thisbe nomen proprium, de quo apud Homerum.

Th' ante Y.

Et ante Y, Thyamus Epirimons, & nomen proprium hominis. Et Thyamis Epiri fluuius secundum Theſprotidem. Thyestes, Thyestæus, Thyella nomen Harpyiæ. Thymiana aroma, quod incendebatur in sacrificijs, appellabantq; Græci θυμιατικὰ uasa odorum, quibus utuntur in sacrificijs, quæ maiores nostri acerras dixerunt. Thymum herba, Thymbra herba. Thymbræus Apollo, à loco agri Troiani ubi colebatur. Thymele, Thymelus, Thymnus piscis, quem hodie Thunnum dicimus. Thynus, Thyna, Thynum à loco, ut apud Horatium:

Thyna merce beatum.

Thyoneus Bacchus. Thyſbe nomen puellæ. Thyre ager, siue oppidū Peloponnesi, de quo pugnatum est inter Spartiatas et Argiuos. Thyrea insula Peloponnesi, Thyrsus, Thyrsiculus, Thyrsis pastor, Thyſſagetae populi Scythiæ, Thyodamas pater Hyle.

Th' ante O.

ANTE O quoq; aspiramus t in his, Thoas, Thoatius, Thoastes, Thoon, Thous.

Thous. Græcè autem *θοος* est uelox. *Thootes* nomen præconis apud *Homærum*, *Thoota* mater *Polyphemi*, *Tholus* pars templi, & testudo. *Thorax*, *Thomàs*, *Thon* proprium. Errant qui in eo quod est *Torus*, aspirant *t*. Est enim uox latina, & à torquendo dista: nam *Torus* erat extortis herbis.

Th' ante V'.

PAUCA etiam quedam nomina habent *t* aspiratum ante *v*, quæ sunt *Thucydides* historicus, *Thules* Aegypti rex. *Thuria* oppidum quorundam *Calabriæ*, unde *Thurius*, & *Thurinus*. In quodam ueteri epitaphio inueni nomen *Turia* pro nomine mulieris, scriptum sine aspirationis nota. De *Ture*, & *Tuscia* post dicitur.

Th' ante A'.

IN medijs autem & ultimis dictionum syllabis utimur *t* aspirato in ijs, quæ sunt: *Ithaca* *Ulyssis* patria, unde *Ithacus*, & *Ithacensis*. *Ithacus* quoque nomen proprium. Declarat hoc etiam lapis, qui hodie quoque *Capuæ* extat, in quo uerba hæc leguntur: INFERRI HOC NON LICET NISI QVORVM NOMINA SCRIPTA SVNT ET QVIB. CAVERO. M. POMPEIO ITHACO POMPEIÆ VRBANÆ ITHACI LIBERTÆ.

Cartago aspirationem non exigit, præterquam si usum quorundam probaueris. Fuit tamen *Cartha* urbs haud procul *Tyro*, unde fortasse & *Carthago* habet *th* aspiratum, sicut habet *Cartha* urbs. *Ereuthalion*, quem *Nestor* uicit singulari certamine. *Athamas*, *Athamantius*. *Epithalamium* carmen nuptiale. *Bethania* quæ fuit in *Iudæa*. *Athanas* immortalis. *Bioathanatus* uolenter mortuus. *Bathani* populi *Galliæ*, *Rheno* cincti. *Amythaon*, unde *Amythaonius*. *Spintharus* nomen poëtæ. *Pythacus* in *insula*, *Pythagoras*, *Pythagoricus*. *Agatharchidas*, *Cithara*, *Citharæodus*, *Citharistius*. *Titaresius* aspiratione caret. Est autem *Theffalia* fluuus, qui *Pennonem* intrat, & ut Poëta inquit, Nec aquis confunditur illis.

Sed olei instar innatans excurrit: quem etiam ferunt à *Styge* manare. *Cantharus* uas, & *Cantharus* qui fuit *Comicus* *Atheniensis*. *Cantharides* species *Scarabæi*, siue uermiculi. *Lethargus*, *Lithargyrium* argenti spuma dicitur. *Scythia*, *Agatha*, *Cymætha* nomen capræ. *Egestha*, quæ *Acestem* genuit ex *Crimniso* fluuio. *Iugurtha* *Punicum* nomen, *Spatha* ensis, *Cerimtha* herba. *Menta* Græcè habet aspirationem, quam Latine non

retinuit, quod diminutiuum ostēdit. *Oetha mons Theſſaliae, clarus rogo Herculis. Et quæ Iudæa sunt nomina, Martha, Golgotha, Nathan, Ios-
than, Matthan.

Th' ante E'.

EXIGUNT etiam T' aspiratum ante E', Althæa, quæ habet diphthongon æ', Leucothea Cadmi filia. Nabatheia regio ad orientem sita. Amalthea nympha Cretensis, quæ Iouem caprimo lacte nutrisse dicta est. Pasitheia, Pitheia, Pitheus. Critheis mater Homeri. Pætheon, id est tēplū omnīū deorū. Pentheus, Pytheas nomen Rhetoris habet. Enthæus, Entheia, Enthæū, id est diuinus, et furore afflatus, quo uerbo frequenter usum inuenies Statium in libris Syluarum. Ethea Cibeles à monte Etheo, unde Martialis; Quem sectas matris bululat Etheæ gallus.

Anthedon oppidū Bœotiae. Cercopithecus animal. Cathedra, Leibecus Cretæ fluiuius, apud quē Harmonia Veneris filia Cadmū dicitur fuisse oblita. Apophthegma, Anathema, Anathematizo, id est deuoueo. Chrysothemis Agamēnonis filia, Anthemus urbs. Ethemō uiri propriū. Athenæ, Athenæus, Athemēsis, Panathenaica siue Panatheneæ, ludi qui Athenis celebrabatur in honorē Palladis Atheniensis. Athenagoras, Parthenius Arcadiæ mons, et Paphlagoniæ fluiuius. Parthenias, Parthenopæus, Parthenope, Prothenor, Althænos nomen fluiuij habet æ' diphthongū. Timosthenes. Plisthenes, fuit autem hic uerus Agamemnonis et Menelai pater, quo mortuo cum paruuli infantes ab Atreo, qui illius frater erat, summo cum studio educati essent, etas posterior arbitrata est, non Plisthenis, sed Atrei filios eos fuisse. Ouidius hoc sentiens inquit:
Illam Plisthenio gaudia ferre uiro.

Fuit et Plisthenes ut impudicus à poetis infamatus, quemadmodum Nereus ut imbellis. Eratothenes, Borysthenes flumen, à quo Boristheni dæ gens Scythiæ. Sunt qui uelint aspirationem nō habere. Barabosthenes mons Peloponnesi. Cythera Veneris insula, et urbs Cypri. Cytherea, et Cytheriacus, Cytheron mons Bœotiae. Pantherus nomen propriū, Panthera animal. Statera à nōnullis Græca esse dictio creditur, et aspirationem exi gere. Eleutherius, Matheſis, unde mathematicus. Epithēsis, Synthēsis, Hypothēsis, Parentheſis, Metatheſis, Antitheſis, et quæ cū eo quod est Theſis compositionem ineunt. Demosthenes, Alcisthenes, Antisthenes, Callisthenes, Clisthenes, Epitheon. Athēsis Galliæ Cisalpine fluiuius, qui hodie quoq; nomen seruat. Græci huic nomini aspirant, uetustissimos latinos puto non aspirasse, quippe qui solis uocalibus aspirabant. Penthesilea regina

Amazonū. Antitheton, Syntheton. Logotheta magistratus regni Neapolitani, & Imperatorum Byzantinorū. Prometheus. Menetheus, hoc nomen cum habet cē diphthongon in penultima, caret aspiratione, et est Græce quatuor syllabarum. Eurysteus, Mnesteus Petefilius, & Meneſteus Peleinespos ex Polydora filia, quam Sperchion fluvium amasse, & compressisse ferunt. Gythus uiri proprium. Mattheus, & Orthæus habent post o diphthongum æ. Antitheus. Pytheus habet b, & Pythermus. Epimetheus Iapeti filius, Epitherses, Aether, Alethes, Scythes, Coccoëthes uittium, Polyanthes, Euanthes, Cleanthes, Ariapithes nomina propria. Lethæ fluvius infernus, unde Lethæus. Anthe Alcyonis gigantis filia. Lapitheæ populi, unde Lapitheus. Scuthes Thraciæ rex, & Ianthe nympha aspirationum exigunt.

Th' ante i'.

QUAE autem exigunt t' aspiratum ante i', sunt Aethiopia, Aethiops, Aethiopicus, Anthia nomen urbis in Argolide, Ethica Ethicorum plurali numero, Alethia, Parthia, unde Parthicus. Scythia, unde Scythicus. Pythia, unde Pythicus, & Pythius. Pythia quæ dabat responsa. Aemathia, Aemathius, Aemathion, Melanthia Deucalionis filia. Mathias, Salathiel Iudæum nomen, Cynthius, Cynthia, Tirynthius Hercules. Tirynthia urbs. Zacynthius à Zacyntho insula. Corynthius, Melanthius. Struthion avis. Mythicus, Mythica, Mythicum, id est fabulosum. Est enim Græce μῦθος fabula. Anthylla habet y, urbs Aegypti, quæ peculias dabatur in calciamenta uxorieius, qui in Aegypto regnabat. Erythinos mons Paphlagoniæ. Tethippobata populi Africa. Damasymphinus proprium hominis. Xanthippus, et Xanthippa. Anthissa quæ ex insula cōtinens facta dicitur. Amethystus lapis pretiosus, dictus quod ebrietatē prohibeat. Patigites nomen Persicū aspiratione caret. Crathis flumen aureos reddens capillos: à quo flumine, ut arbitror, Scylla Cratheis dicta est. Psithium genus passi. Ariathis proprium uiri, Absinthium herba, Eustathius uiri propriū. Parnes nomen cuiusdam montis Græciæ, emittit genitium Parnethis cum o'.

Th' ante y'.

ANTE y' habent etiam t' aspiratum, Ilithya Lucina, Orithya, Talthymbius, qui fuit præco Agamemnonis. Bathycleus, qui fuit Chalconis filius. Catabathynos Aegypti latitudo deserta, ac decliuus. Euthymedon uiri propriū, et Euthymedes, Euthymedus, Euthyedes, Bathyllus, Ichthyophagus, Methymna, Methymneus. Enthymema syllogismus rhetoricus.

Dithyrambus, quem Græci ferunt Arionem primū & fecisse, & docuisse. Ithyreus, unde Ithyreos arcus dixit Virgilius. Acanthys auicula, quæ latine est carduelis. Bethys Hispaniæ fluvius, unde regio Bethyca. Athyr proprium hominis. Agathyrsi gens Scythiæ, de quibus Virgilius:

» Dryopesq; fremunt pictiq; Agathyrsi.

» Pomponij Melæ de Agathyrsis uerba sunt hæc: Ora artusq; pingunt,
 » ut quisque maioribus præstat, ita magis uel minus. Ceterum hisdem omnes notis, & sic ut abluī nequeant. Quo magis admiror Virgilij interpretationem Sergium dixisse intelligendum esse picti, non stigmata habentes, sed pulchri, hoc est coma placentes. Tethys Tethyos Oceani coniux. Nam Thetis mater Achillis habet aspirationem in priori τ, neq; scribitur per i. Vxor uero Oceani in priori τ non recipit aspirationem, sed in posteriori tantum, & habet ó.

Th' ante Ó.

HIS subiungam uoces illas, in quibus ante ó aspiramus τ. Sunt autem Leucothoë, Alcatheoë, Cymothoë, Amphithoë, Acathous Thraciæ oppidū. Alcatheus Esij filius, cui ob uirtutem Anchises Hippodamiam filiam, quæ inter alias forma præstabat, uxorem dedisse dicitur. Prothous, Prothoon, Arethous, Phæthon, unde Phæthonthus, Hippothous, Panthous, unde Panthoides, Pirithous, Methodus doctrina, uia, & ratio. Bartholomæus Hebraicum nomen. Catorthoma reclusum officium, & facinus, ithome oppidum, Catholicus uniuersalis, Tithonus, unde Tithonius. Orthographia. Orthoëpia sine diphthongo, recta et suauis uocum expressio. Orthogonius angulus rectus, Arganthonius. Lithotomie lapicidina, ab eo quod est λίθος, id est lapis. Lithostraton, Methone oppidum. Citorus Paphlagoniæ mons buxo abundans, de quo apud Catullum, caret aspiratione. Diphthongus, Python oppidum Phocidis, Bethorium proprium loci, Anthores uiri, Python serpens, Aethon unus equorum Hectoris, Crethon Orsilochi frater, eodem partu editus. Amithon Philoctetæ patria, habet penultimam productā. Sithonia pars Macedonia ad Athon montem, Athochari Scythiæ populi, Orithos urbs Macedonia. Marathon & mōs, et portus, & locus Atticæ, unde Marathonius. Pathos, qui latine affectus dicitur, à recentioribus etiam passio. Phlegethon, unde Phlegethontæus. Mythos fabula, Athos mons, Clotho parca, significat Græce clotho uerbum id quod neo, torqueo, & circumuoluo. Otho Othonis, Seithon nomen proprium, rex idem & Vulcani sacerdos. Melancho nomen proprium, Carithos una ex Cycladibus insulis. Agathocles, et alia quæ sunt ab Agathos.

Cothon

Cothon proprium, unde patronymicum Cothonides: est & Cothon poculi genus, Græci arbores quasdam uocant Cothonisteria. Meneſtho, & Piſho nomina puellarum, & item filiarum Oceani. Antho filia Amulij regis Albanorum. Gnatho nomen paraſiti. Sed ut ſæpe dictum eſt, uetus conſuetudo multis è uocibus aſpirationem detraxit.

Th' ante V'.

ULTIMVS locus eſt illarum diſtionum quæ habent r' aſpiratũ ante v', hæ ſunt: Arethufa fons. Phaëtufa Solis filia ex Neæra ſuſcepta. Cothurnus, Cothurnatus. Nothus, qui alio nomine dicitur Spurius. Nam pro uento caret aſpiratione. Chryſolithus. Corinthus, unde Corinthius. Olynthus oppidum, unde Olynthius. Marathus. Hyacinthus, unde Hyacinthinus. Erymanthus mons, unde Erymanthus, et Erymantheus. Carpathus inſula, unde Carpathius. Melanthus, Viſus. Zethus Amphionis frater, nam pro filio Boreæ caret aſpiratione. Cynthus, unde Cynthius. Tirynthus. Berecynthus, unde Berecynthius. Sunt tamen qui uelint habere aſpirationẽ pro mōte Deli, pro monte uerò Phrygiæ minime. Cyathus, Parthus, Xanthus equus Hectoris. Xanthus Lyciæ fluiuius, de cuius nomine & urbs quondam dicta. Panthus, Aegithus, Xuthus propria nomina, & Cloanthus. Labyrinthus, à quo labyrinthus. Fuiſſe autẽ dicitur Labyrinthus commune opus duodecim Aegypti regum, quem Dædalus poſtea imitatus eſt. In hoc nomine ſequitur post b non o. Amathus urbs Cypri, unde Venus Amathuſia. Græce hoc nomen Amathus habet diphthongũ ou, unde Virgilius longam protulit ultimam ſyllabam:

Eſt Amathus, eſt celfa mihi Paphos, atq; Cythera.

Nam ſi Græce fuiſſet Amathos, in uſ' correptum uerteretur. Ratio igitur diphthongi producit eam ſyllabam. Qui aſpirat Cetegeus, ſecũtur abuſum Ciceroniani tẽporis. Calathus à quo et Calathiſcus, ut apud Catullũ:

Vellera uirgati cuſtodibant Calathiſci.

Rhadamanthus. Calamenthus herba, quam latine Nepetam dici puto. Tementhus genus ſtirpis. Terebintus arbor. Cerinthus nomen propriũ hominis, et oppidi. Nycithus proprium hominis. Bumathus genus uuæ. Lapathum herba, & Anethum. Acanthus oppidum Thraciæ, & nomen ſpinæ atq; herbe, de qua apud Virgiliũ:

Et molli circum eſt anſas amplexus acantho.

Atque ut aliquantulum uager, repetam hiftoriam non iniucundam. Tradunt uirginem quandam Corinthi deceſſiſſe, nutricem uerò eius pocula quibus illa delectata admodum fuerat, collegiſſe in calatho, delatãq; ad

tumulum illic collocasse, & ut diutius sub dio permanerent, tegula etiam texisse. Eum calathum forte super acanthi radicem fuisse collocatum, radicem uero pressam calathi pondere folia cauliculosq; profudisse, eosq; secundum calathi latera crescentes, ab angulis tegulae pressos circumflexisse sese, ac delectabilem speciem uisentibus prebuisse. Tum Callimachum architectum nobilissimum delectatum genere & formae nouitate, ad id exemplar columnas fecisse, quas posteriores Corinthias appellarunt. Quamobrem arbitror Virgilium huius historiae memorem dixisse Alcimedontem illum suum ansas poculorum flexibili acantho fuisse complexum. Graece acanthias est cicadae epitheton, unde Propertius lenam illic acanthidem nominauit, à sermonis tædio, & loquacitate, & aurium offensione. Sed ad nostra redeamus. Tus, ut multi uolunt, latina uox est à tundendo dicta: quod si est, aspiratione carebit. Maior tamen & probabilior est illorū opinio, qui à Graeco dici uolunt, quod est *θύρα*, id est sacrificio, unde thysia sacrificium. Eius arbor est libanotus sine aspiratione. In his uocibus Tuscia & Tuscus quidam nunc aspirant primae literae, quod à thure, id est sacrificio ritu Tuscia dicta sit. Non aspirasse autem ueteres, & codices uetusti & monumentorum inscriptiones indicant, quod ego sequendum arbitror: cum Tusciam non à ture, licet ea gens dedita religioni fuerit, sed à Tusco rege dictam magis censeam, quod & ueteres probant grammatici. Similiter etiam Tusculum nomen oppidi, & Tusculanus aspirationem non exigunt apud nos secundum ueterem consuetudinem, & regulam: quanquam sunt qui nunc aspirant, quos sequendos esse non censeo. Luthum, unde luthus est color purpureus, secundum Graecam deductionem aspirationem exigit: quod si latinum putaueris, ea carebit. Scias tamen à praesens illis etiā è Graecis dictionibus fuisse aspirationem eiectam, ut saepius dixi.

Th' ante L', uel M', uel N', uel R', uel S'.

QUID quod *θ* in multis dictionibus inuenitur positum ante l' & ut in his, Athleta, Athleticus. Mesthles nomen proprium. Pentathlum genus exercitationis, quod alij quinquertiū, alij quinquatruū dixerunt. Thrull la ferramentum cementarium, quo utuntur ad parietes calce illiniendos, quod thrullisare appellat Vitruuius: est autem Graecū uerbum *θρύλλισα*, cui tamen non omnes Graeci aspirant. Trulla uas aspiratione caret, fitq; à trua per diminutionē. ANTE M' in his: Isthmos mons inter duo positus maria, Isthmicus, Isthmoncus. Isthmica ludi à Theseo in honorem Neptuni instituti. Rhythmus, Rhythmicus. Arithmetica, Arithmeticus. Tmo

lus Lydiae mons aspiratione caret, cui ad primam syllabam poetæ aliquando adijciunt literam *l*, ut Ovidius:

Deseruere sui nymphæ uineta Timoli.

Habet etiam *r* aspiratum ante *n* Eurhythmia, qui est motus corporis aptus, et decens. Itemq; Porthmeus, in qua uoce semiuocalis *r* præcedit *s*, quam semiuocalem multi abijciunt leniendæ uocis gratia. Est autem Porthmeus qui aliquem mercede ad alterû litus nauicula transfuehit. Nam porthmos est mare angustius, id est fretum quod inter duas terras immissum illas dirimit, ut Hellespontus. Vnde Iuuenalis eum quem Maro latine portitorem uocauit, ut

Portitor ille Charon:

Ipse Porthmea Græce appellauit,

—Tetrungq; nouitius horret Porthmea.—

Est etiam ^{σπρθμειος} traicchio. ANTE *n*, Ethnicus. Sunt autem Ethnici gentiles, quos Paulus infestat, dicti ab Ethnos, id est gens. ANTE *r*, Thryios nomen oppidi, habet *s*, est ite fluius Elidis. Thryocssa habet *ce* diphthongû. Erythrae Boeotiae locus. Erythrea urbs, Erythraeus. Erythrabolus urbs, in quam omnes mulieres coniectas concremauit Pheron rex. qui accepto oraculo lauendi oculos urina mulieris uirum suum tantum expertæ, cum uxorem plurimasq; fuisset expertus, nihilo magis crenebat; quibus ob hanc causam concrematis, unius deinceps expertus urinam cernedi sibi uim restitutam sensit, eamq; in uxorem duxit. Theuthra mides proprium uiri. Aethra mater Thesci et Helenæ ministra, uxor Atlantidis, et pro eo quod ait Virgilius:

—Nec lucidus aethra

Siderea polus.—

Atræus, et Atrides aspiratione carent, quæ habet Mithridates. Othryoneus, qui Cassandram cum sibi etiam indotatam peteret, eâ que spe egregiam in bello operam nauaret, ab Idomeneo occisus dicitur. Et anthropophagi inde dicti, quod a humanis carnibus uescerentur. Erythron mare rubrum. Et Othryades. hic cum inter Spartiatis et Argiuos conuenisset, ut triceni utrinq; delecti de agro quodam inter se decernerent, et utri superiores extitissent, eorû regio foret, unus hic Spartiatis supersuit, spoliatisq; Argiuorû cadaueribus eorû arma ad suorû castra contulit, se que in suo ordine tenuit: cû hi duo, qui ex Argiuis reliqui erant, Argos abijisset, castris suorum relictis. Aiunt tamen Othryadem cum puderet Spartam reuerti ob socios interfectos, illic apud Thyreas (id enim loco nomê erat)

mortem sibi consciuisse, de quo Ovidius in libris Fastorum:

33 Nec foret Othryades coniectis mersus in armis.

34 Heu quantum patrie sanguinis ille dedit.

Thracia, Thrax, Thracius. Triumphus, quem Græci θριξυμπος, & triumpho uerbum, quamuis triumphus, & triumphator in antiquis epitaphijs sine aspiratione legantur: & Cicero affirmet maiores non aspirasse, quod prisca consonantibus non aspirarent: placet tamen Prisciano aspirationem fuisse detractam literæ τ, et additam literæ π. Nam qui Græce est θριξυμπος, Latine factus est triumphus. Thraso, Thrasonicus, Thrasimenus lacus. Thrasyllus, qui fuit astrologus suo tempore nobilis. huius à Iuuenale fit mentio, ait enim:

35 Numeris reuocata Thrasylli.

Thraseas, Thrasybulus, Thrasymedes Nestoris filius. Multa etiã alia componuntur cum eo, quod est Thrasos. Extat etiam monumentum in quo nomen Trasiidius est sine aspiratione scriptum: D. M. TRASIDIO AMARANTHO VLPIA. M. FILIA FELICISS. CONIUGI SANCTISS. Trasia nomen oppidi, caret etiam aspiratione. Threpius nomen proprium, quod inueni in uetere sepulchro: & Dathepio, pone ad threpiam, apud Iuuenalem. Thronus solium. Thranum nomen oppidis, Barathrum, Anthrax. Inueni tamen in uetere epitaphio nomen proprium Antrax, quod fiat ab antro, aut quod sit detracta aspiratio prisorum more, aspirationem non habere: sed prius nomen à medicis nostris receptum est, habetq; aspirationem: significat autem tuberculum, quod sepe fit in locis corporis magis periculosis. id nomē Græcè carbonem significat, unde & medici Anthraces carbūculos appellant. Anabathra, sunt autem Anabathra gradus ad sedendum dispositi, id est, subfellia, è quibus spectatur in ludis. Quem nos articulare morbum, Græci uerò ἀρθροειδὴ νόσος uocant, ἀρθρον enim articulum dicunt. Teuthras nomen proprium.

ANTE s'ponitur ο' in hoc nomine Bethsaida, quod est Iudæum.

IN quibusdam ο' habet ante se ο' aspiratum, ut in his Erichtho, Erichthonius, Erichtheus, Erichthides, damas Ichthone, Erichthone, Ichthyocolla piscis. In quibusdam ο' habet s' sibi prepositum, ut in his, Sthenelus, qui fuit Capanei filius. Sthenelaidas, Sthenobœa Proeti uxor. In quibusdam etiam habet π aspiratum, ut in his, Phthia pars Thessaliæ. Phthius, unde Horatius ait: Phthius Achilles. Phthongus uox, & sonus, & ab eo diphthongus aspiratione de litera π dempta. Similiter phthirias

sis morbus à pediculis dictus, & Phihisis, quæ Græcè scribuntur per *α*. Nam Græcè *φῆσις* est pediculus, & *φῆσις* corrumpto. At Prysis quando describitur per *ψ*psilon, caret aspiratione, & fit à uerbo quod significat spuo, *ψῆσις* Græcè. Habēt duo priora Ph' ante Th' uerum à nostris dēpta est aspiratio literæ *ψ*. Similiter è nomine Nephthim, quod scribitur per τ' aspiratum, est Iudæum nomen. Desinunt Rhuth, et Seth in τ' aspiratū.

De R'.

EX literis semiuocalibus sola R' apud Græcos aspirationē recipit, quæ propter rationes, quas dixi, propriā apud illos figurā nō habet, ut *ο' et x'*, sed dasea notatur. In dictione autē latina nunquā utimur R' aspirato, sed in Græcis solum dictionibus, et in barbaris quibusdā, ubi Græcos imitari placuerit, ut in nomine Rhoboa, quod Hebræū est. Huic literæ Græci familiarissime aspirant, etiā ubi geminatur, ut Tyrrhenus. Maiores tamen nostris, quoniā superuacua uisa esset eius literæ aspiratio (quippe qui initio, ut Cicero tradit, ea solē in uocalibus uterentur) illā de Græcis dictionibus aut detraxerūt, aut retinuerūt in paucis. Roma enim græca uox est, et robur, ualentiamq; significat: cui licet Græci aspirent, Latini tamē in hoc eos imitati non sunt. Raphanus quoq; Græca uox est, radiculamq; significat, habetq; R' aspiratū apud illos. Similiter Regiū urbis nomen, unde Reginus. Quis unquā è nostris aspirauit his uocibus? hodie tamen in plerisq; Græcis ac barbaris Græcū scribendi morem sequimur. Aspiramus quoq; R' ante uocales, tam in primis q̄ in medijs & ultimis syllabis, ut Rhadamāthus iudex inferorū. Rhannusius à loco, unde et Rhannusia fortuna. Rhea Saturni uxor. Rhemus fluius, qui Gallos à Germanis diuidit, siue Græcū nomen id sit, siue barbarū. Et Rhæda, quæ habet diphthongū *æ*. Rhemus frater Romuli, quanquā huic nomini pauci nūc aspirant. Et Rheminius propriū hominis, & Rhesus, & Rhetheius à loco. Fuit enim Rhetū oppidum agri Troiani. Rhetor, Rhetorica, Rhoetus propriū Centauri, & Rhoebus equi, de quo apud Virgiliū. habēt hæc duo nomina diphthongū *æ*. *ρῆσις* Græcè significat id, quod apud nos fluo. Ab hoc uerbo Reuma, id est, capitis fluxus, ducitur. Cui uoci, licet ea nuper recepta fuerit à medicis nostris, nemo tamē est qui aspiret. Rhinoceros animal, *ρῆσις* Græcè nasus dicitur, unde id animal nomen duxit. Rhindacus propriū hominis. Rhythmus, habet hæc uox à Rhodus insula, Rhodius, Rhodope Thraciæ mons, unde Rhodopeius, Rhodanus Galliæ fluius, Rhombus piscis, Throsolani populi, Pyrrhus, Pyrrha Deucalionis uxor, à quibus humanum genus post diluionē illam iactum lapidum instauratum Poëta fingunt. Rhabbi, Rhacca, Rha-

ma. Iudææ dictiones habent apud Græcos Δαυδαίον. Apud quos etiam sunt qui hoc seruent. Post geminum R' daseam habet, Dyrrhachium urbs, quæ prius dicta est Epidamnus, et Cherrhonesus. Ac de aspiratione aspirandisq; dictionibus satis dictum sit.

HABES Marine de aspiratione librum, quem tibi cum compatre nostro communem esse cupio. At tamen si alio in tempore tuæ libentius paruissem uoluntati, tibi tamen hæc multis etiã grammaticæ studiosis profutura petenti, negare qui nam aut potui, aut debui? Cum et magni uiri inscribitandis his studiosissime uersati fuerint, et grammaticæ ipsa non solum sit necessaria pueris, sed senes quoq; delectet, ac longe plura præstet, quàm primo fuerit aspectu pollicita. Admirari autem nemo debet, si præcipiendis ijs, quæ ad hanc literaturæ partem pertinent, librum et cum quidem grandem impleuerim: cum et Messala disertissimus orator de litera scribens, librum integrum occupauerit. Et tamen multa tradendis his omissa esse satis scio, non tam negligentia, quàm rerum occupatione plurimarum. Quamobrem uos ipsos, ceterosq; omnes, qui hæc legent, iterum atq; iterum rogo, ea ut addere cura sit: etsi qua minus probabuntur, illa aut delere, aut mutare. In quo uterque uestrum utetur iudicio et amicorum, et suo, quo liber emendatior prodeat. Nam quanquam detractores ipse fugio, emendatores non fugio.

FINIS.

IOANNIS

IOANNIS IOVIANI
PONTANI CHARON DIA-
LOGVS.

MINOS, ABACVS INTERLO-
CVTORES.

VI MAGISTRATVM AEACE GE-
runt, ijs nunquam sine negotio ocium esse de-
bet. ABAC. Prudenter, atq; è re dictum à
te est Minos. Nam & in ocio cogitare oportet
de negotio, & ubi liberior aliquanto factus
est curis animus, quatum longe maxime
quid uerum sit cernit, exercendus hic est,
à sene praesertim, cui non ut ineunti etati pi-

la, & trochulus, sed rerum optimarum cognitio, atq; scientia curae esse de-
beat. MIN. Scilicet non dies, noctes que aut dormienti tibi, aut potanti
optatum illud à dijs obtigit, nati ut sint myrmidones, sed animum colenti,
et prudenter ac pari iure moderati populos. ABAC. Sunt haec Minos,
ut dicis, quae dijs immortalibus tribuere solebam, quorum erat muneris,
ut boni prudentesq; haberemur. Eorum ergo beneuolentiam non ture, et
extis magis, quam recte agendo, prudenter consulendo, iuste imperando
conciliare studebam mihi. MIN. Deorum profectò, deorum est, ut dicis,
ista benignitas, quos non hedorum sanguis, aut frugum primitiae placatos
faciunt, sed innocentia, ueritas, castitas, fides, continentia, quae sunt illo-
rum munera: quibus qui utantur, ijs consilia ipsi sua aperiant, seq; inspi-
ciendos praebent. Quin quod deorum est proprium, non abstinentis mo-
dò, & moderatos quos nouerint, in coelum ad se, ut scimus, euocant, uerum
incontinentius qui uixerunt, dum poeniteat, dum in uiam redeant, in eos
quoq; clementes sunt atq; benefici. Etenim Deus ille Opt. Max. non
tam peccata ulciscitur, quam miseratur & parcit. Amat hominum genus,
et dum aut pestem illis, aut tempestates immissurus est, in iram eorum se-
leribus prouocatus, nunc monstris praemonet, nunc per ostenta declarat:
et cum maxime iratus est, per crinitas stellas: ut procuracionem adhibeat,
qua placatus ipse sententiam mutet. Et certe maximas fore in terris discor-
dias et calamitates auguror. Meministi enim ut excussa est nuper terra,
ut mouit ab imis usq; sedibus, & quam saepe. Pessima quaedam uidentur

portendi mortalibus, & animus scire auct. Quamobrem si uidetur (ferias enim agimus, et collega Rhadamãthus hodierno satis est muneri) concedamus ad ripam, & sub amœna cupressorum umbra confideamus tantisper, dum è terris aliquis ad nos eat, ad quod uel inuitare lenis aquarum decursus potest, uel quòd nostra scire interest, quid agant homines, ut ad illorũ actiones iudicia comparemus. AEAC. Recte Minos et commode, nam & mens ipsa presagit triste nescio quid, ac periculosum imminere mortalibus, & ipse meministi. Nuper dum in sacerdotes illos sententiam diceres, queri eos & ægre ferre laborare Italiam seditionibus, magnosq; in ealegi exercitus. Quamobrem in pratium hoc descendamus, si placet. MIN. Descendamus, & si tibi uidetur, Charontem ad nos uocemus. Nam & ipse otiosus est. AEAC. Et otium agit, & oratio eius erudita & grauis est.

CHARON, MINOS, AEACVS.

Quidem uel ex hoc conditionem hominum infelicem iudico, quòd sperato omnes uictitant, quid enim eorum est spe inanius? MIN. Quenam sunt ista Charon? CHAR. Cuius ea est oratio? quos ego procul uideo? O æquisimi animarũ iudices saluete multũ, & per stygem unde uobis tantũ est ocij à foro ac iudicij? MIN. Eadem nostri huius otij causa est, quæ & tui. Scis enim quàm hoc triduum nihil ad nos animarum traieceris. CHAR. Istud ipsum mecum admirabar, atq; adeò indignabar, ita spe deceptum me mea, ut in Plutonis ærarium, ne collibum quidem triduo hoc toto contulerim. Itaq; quæ uita esse potest mortalibus inter tot, ac tam uarias necessitudines? quos spes tam assidue frustratur, ac ludat: eorumq; uel maximum hunc errorem esse duco, quod inter ideas spem numerant, quæ humane fortunæ ancilla est, uaria, inconstans, fallax, bellacissimaq; & bonorum & malorum omnium, quod modò tyrannus declarauit: qui dum regnum animo concipit, spe sua lusus, uix tandem ad ripam huc peruenit, nudus, plorabundus, claudus, senili gressu, fallentibus uestigijs, ex tot tantisq; male partis diuitijs uix annulum secũ ferens. AEAC. Doctiorem te factum portitor gaudemus, & per hercubũ egregie philosopharis. CHAR. Quid ni philosopher? qui tot annos doctissimos homines, qui trans ripam inhumati erant, differenteis audiam eorum ego disputationibus mirifice delector, & ubi uacat etiam auditor fio, magnamq; ex eorum dictis uoluptatem, uberemq; fructũ capio, quosdam tamen ut ridiculos ægræ sero, et stomachor: sunt enim partim nimis captiosi,

captiosi, & fallaces, partim inanes et lubrici, qualis Parisius sophistes, qui nuper congressus est mecum, & per Plutonem quam audacissime, Morieris Charon uocistrabatur. Ego me qui de mortalium non essem numero, moriturū negabam, at ille morieris inelamabat. Quinam hoc fiet? inquit. Tum ille distortis supercilij: Charo, inquit, es, omnis autem caro mortu est obnoxia, morieris igitur. Et cum diutius uixeris, breui morieris. Tū ego, ut qui eius amentiam non ferrem, uix continui quin eum in fluiuum deturbarim. Quid alter, quā penē risu me confecit? Remus, inquit, Romuli frater fuit, plureis istic Remos habes, plures ergo fratres tecum sunt Romuli. Hoc audito Aeace, ita sum risu cōmotus, ut dirūpi timuerim. Sed & tertius cum me soluentem uideret, audi, inquit, Charon, et disce. Recte, inquam, hospes admones, nunquam enim satis quisquam didicit. Disce inquit ille, nouum est hoc. Palus, inquam, est quam nauigas, palus autem lignum est, lignum ergo non aquam nauigas. Vix hic finierat, cum quartus quoq; & gresrens priorem illum argumentatū, et me, inquit, audi. Tribus portitor manibus uteris, etenim palma manus cum sit, & tribus ipse palmis remiges, tribus profecto manibus uteris. Atq; ferenda haec fortasse uideantur in pueris, dum ingenium accuunt. Senes uero tam insigniter delirantes, & eos praesertim qui de natura ac Deo differunt, quis ferat? Nuper superstitiosulus quidam, cum ex eo quaererem, nunquid ē terris noui afferret, plures qui diem obierant reuixisse, quocirca scire ē uobis uehementer cupio, qui animarum omnium tenetis numerum, an earum aliqua aut ipse aufugerint, aut furto subrepta uobis fuerint, ego certe scio neminem unam retro à me reuectam. AEAC. Et priora illa Charon omnino contemenda non sunt, pertinent enim ad quaerendam ueritatem: Et posteriora haec nequaquam improbanda, quippe cum religionem augeant. QU. Adam etiam sua pte natura nobis sunt incognita. CHAR. Sint ista, ut dicis, quādo nihil ad nos attinent, quamobrem missa nūc faciamus. Sed quod nunc mihi in mentem uenit, & admirari nunquam ipse satis possum, si per leges uestras licet nosse, id ex te uelim, cur postquam de tyranni capite sententiam tulistis, nō inter fontes eum & scelerosos, uerū trans ripam illam, ubi solus agit, relegastis? AEAC. Honestum sanē est scire quod postulas, & equius tamen erit id te ex Minoē quaerere, cuius illud fuit iudicium. CHAR. Nimrum ut alia Minois omnia, sic et hoc est cognitu dignissimum. Quamobrem optime Minos, ut cuius iudicium admiramur, eius quoque teneamus consilium, ne grauere palam illud nobis facere. MIN. Et facile est docere quod postulas, & ego libenter hoc fecero, pertinet enim ad sapientiam, cuius te studiosum esse

factum magnopere lætor ac laudo. Quamobrem ut consiliū illud de relegando tyranno iuxta mecum teneas, sic habeto, præterquā quod uariius, perfidus, immanis, & supra quā dici possit rapax fuerit, seditiosissimus omnium mortalium & fuit, & ipse confessus est, nullis adhibitis tormentis. Itaq; dies, noctesq; nihil unquam aut cogitauit aliud, aut egit, quāmodo lites serere, tumultus excitare, bella mouere, aut augere mota posset, pacis ac quietis inimicus. Eum ego, cui aliena documento essent pericula, ne inter manes seditionem aliquādo faceret, è Republica esse duxi eiectum urbe nostra, omniq; quod leibe cingitur solo, trans ripam illam inter erranteis umbras exterminare. Quin & legem statuere placuit, ne cui adire illum, ne ue inspectare liceret à centesimo lapide. CHAR. Et iuste, & prudenter factum Minos. Sed quid quod septimo quoq; die in rubetam uersus, ubi diem totum concrepuit, uesper ab hydro depastus interit, maneq; in umbram reuiuiscit? MIN. Quod fecit patitur, uorare alios suetus, ipse nunc deuoratur. CHAR. Quā iure, quā meritō. Atq; utinam mort alibus nota supplicia hæc essent, moderatiores illos sperarem fore, minusq; ambitiosos, nec tā alieni appetentes. MIN. An obsecro Pythagoræ oblitus es? & meminisse certè debes, uenit enim ad nos torrida facie, ustilato capillo, adesis naribus. Nam dū inter mortales hæc prædicat, dum suppliciorum eos horum admonet, igne ab nefarijs adolescentibus edibus iniectio occiditur. CHAR. O bone Pluton, quænam hæc est tanta ingratitude atq; immanitas? hoc cine docendi, atq; instituenti præmium? MIN. Ingratissimum est genus hominum, atq; incōmentissimum. Omitto poetas, qui primi de inferis uera prodiderunt, quā nunc omnes contemnunt: Socratem ueneno petierunt, uirum sanè optimum ac sapientissimum, & profectō quæ in Christū egerint, nosti. Nam & lateris, & pedum eius uulnera atrectauimus, uix credentes tantum homines facinus admittere ausos. CHAR. Et quidem ille ueritatem docebat. MIN. O Charon, Charon, ignorare uideris ueritatem semper odio fuisse mortalibus. Eam ex hominum cœtu eiectam, atque in exilio agentem, dum restituere Christus nititur, quæ passus est, nosti. CHAR. Vnde hæc hominibus improbitas Minos? Nam & homo ipse fuisti, & diu Cretensibus imperasti, res eorum moderatus. MIN. Quā mox istud, nunc illud inspicere, & considera, quod unum tibi cum primis eorum declarare possit improbitatem. CHAR. Expecto quod nā hoc sit. MIN. Audi & detestare. Nam & ipsis nunc mortalibus detestabilissimum uideri satis scio, quod Christus ab ijs hominibus, quos docuisset, quibus cum tot annos innocentissime conflictatus esset, crudelissime occisus sit: à nobis uerō

uerò & turbis his, quibus esset incognitus, ubi primum uisus, statim cultusq; & adoratus fuerit. CHAR. Quod quidem facinus in primis abo minor, & causam nunquam admirari satis possum. MIN. Admirari definas, si mentem ad philosophiam reuocaueris, etenim oportet memorem esse philosophantem: & profectò dies ille memorabilis apud manes fuit, quo uocatus est in iudicium Stagirites ille, qui se Peripateticum agnominebat, quòd de præceptore suo partim perperam sensisset, partim ingratus in eum fuisset. Hunc itaq; die dicta, cum rerum à se cõmentarum rationem redderet, quasi ab initio dictionis differere ita memini, duplicem esse hominis naturã, alteram rationalem, alteram carentem ratione: atq; hoc ipsum quod ratione careret, duplex esse dicebat: alterum prorsus semotum à ratione, alterũ uerò solere ad rationẽ sese adiungere, eiq; obtemperare. Cupiditates igitur appetitionesq; uehementis, atq; in compositas nullis adhibitis frenis solere partem illam, quæ rationis esset audiens, ita deijcere de statu suo, ut nullũ ea ad mediũ illud retinendum adiuuentum afferre posset: hinc ortũ ducere uitiã, seditionesq; cieri, & bella, ceteraq; oriri mortalium mala. Hinc ueritatem molestã illis esse, ob eamq; causam nec audire, nec pati eos uell, qui iusta honestaq; præcipiãt. Hoc itaq; planẽ in ignem Pythagorã cõiecit, hoc Socratem ueneno extinxit, hoc ipsum item Christiũ cruci affixit. Cæca igitur mortalitas, suisq; uiciã libidimbus, atq; in furorem acta, quem occidit, nosse nec potuit, nec uoluit: nec si qui bene illum norant, tutari potuerit, quippe qui admodum essent pauci, rara enim omnis bonitas. At manes, quòd corporibus non impedirentur, cognouerunt illum, & qui corporis contagione mundi atq; expurgati omnino erant, secuti etiam sunt. CHAR. Et quanta cum frequentia, & plausu, à corpore igitur omnis illa malorum origo & causa, quam ab animo? MIN. Origò quidem tota est à corpore, uerũ & animus accusandus est, qui uinci se, cum imperare debeat, sinit. Felicem te igitur Charon, qui corporis uinculis solutus ac liber semper fuisti, nec te aut titillãtes illæ uoluptates corporum dominæ commouerunt unquam, aut cupiditates egerũt præcipitem, quæ in hominibus infinitæ quidem sunt, atq; insatiabiles. Sed nos fortasse lãgiore sumus, muncrĩq; isti tuo, quod uacationem uix ullam patitur, impedimentũ dicendo attulimus. CHAR. An quod esse potest molestum tempus, quod philosophiæ impenditur? Atq; uitam successiuã hæc tempora sæpius darentur. Sed tamen quantum munus hoc meum, cui deesse ne minimum, ut scitis, possum patitur, id omne ad philosophiam confro: ea laborum meorum solatrix est & comes, ea solum esse me nõ sinit, atq; à multitudine, quæ me assiduẽ circumfilit, longius etiam

segregat. ABAC. Aciem intende Minos, nam cum Charonte sermonem istum dum habes, sub occidentem ipsum, quasi nubem quandam eamq; perquam tenuem uidere uisus sum, quæ ni me oculus fallit, cogi paulatim incipit. CHAR. Quanam è cæli regione? ABAC. Ab occidente, paulum ab leua tamen. CHAR. An tenuissimus quidam fulgor eam præcedit? ABAC. Præcedit. MIN. Bene habet. Mercurij agnosco talaria, quamobrem portitor illuc in ulteriorem ripam cymbam adige. Nos hic potius Mercurium maneamus.

MINOS, ABACVS.

N Acæe consideras quanta sit uis institutionis? quem nunc philosophum uidemus, qui principio reme x erat, quid ociosus ageret? quid si à primis annis audisset philosophos? ABAC. Nec animo uolenti quicquam potest esse difficile, nec ætas ad descendendum tarda est ulla. Nam quanquam adolescentiæ flores magnam præ se ferunt spem, omnis tamen fructus est ingrauescentis ætatis. MIN. Verissimè hoc quidè. Sed tamen nescio quomodo, quod nobis pueris cõtingebat, uehementior quidam instinctus adolescentes impellit ad uirtutem, & laudem, in senibus tarda ac remissa sunt omnia. ABAC. Maior est in illis impetus, ratio imperfectior. In his autem quia ratio perfecta, uita etiam perfectior est. Adolescentulorum quoq; studium omne, cum sit propter laudem, senum gratuita uirtus est. MIN. Ita natura comparatum est, quæ ab initio curam hominis ac rationem habens, uti è floribus fruges, sic ex adolescentulorum teneritate atq; inscitiâ, senum uoluit prouenire sapientiam. Meministi quod pueris nobis studium esset, dum nisi inuiti in ludum, atque ad grammaticum non ibamus, animus omnis erat in nucibus. Delitiæ nostræ catellus, coturnix, monedula. Ex his tamen initijs uide quos uterq; progressus fecerimus. Nam & tunc ferocissimis gentibus bene uiuendi leges tulimus, & nunc Deum uoluntate animis præsumus iudicandis. Itaque cum ætate simul crescit sapientia, cuius puer studiosus esse non potest, in quo maturum nihil sit. Et cum ætas omnis ad sapientiam prope-ret, longissime ab ea distat pueritia: quæ tenerrima cum sit, paulatim est assuefacienda. ABAC. Prudentissima in hoc quoq; artifex natura fuit, & fabricam suam admirabili artificio composuit: nimis tamen arctos illi terminos statuisse uisa est, satisq; breuem uitam dedisse homini, quem ad tam multa ac magna genuisset. Ipsi scimus quosdam, dum rerum nobis suarum rationem reddunt, quantopere admirati fuerimus, quibus ad per-

fectam

ſeclam ſapientiam præter tempus nihil aliud uiſum ſit deſuiſſe. MIN. Vide quæ loquaris Aeace, & altius rem intuere. Quæcumq; natura fabricata eſt, intra certos terminos compeſcuit. Habent cupreſſus hæc quo cacumen extenderent, ſed & his ſuus eſt creſcendi modus. Habent terræ, habent maria fines ſuos. Hominum quoq; uti corporibus, ita & cognitio- ni quidam fixus eſt limex, quin etiam natura ipſius finita uis eſt. Atq; ut octingentorum annorum hominis uita eſſet, nihilo tamen plus quam nunc ſaperet, cum octogefimum agit annum: quod non dierum ſpatia, ſed hu- mani qualitas corporis efficit. Etenim octingenario illi in tanto longiore adoleſcentia, non maior contigiffet rerum cognitio, quam octogenario huic in longe breuiore. Nam & ſtirpes & animalia quæ diutius uiuunt, tar- dius fructus ac foetus proferunt. Citius quibus breuior data eſt uiuendi meta, quodq; ipſi ſepe uidimus, qui pueri nimis citò ſapiunt, aut non mul- to poſt diem obeunt, aut ubi uiri euasere, multum de illo amittunt acumi- ne & ſtudio. Sed cum ſit genus hominum ſuperbiſimum, ſua parum ſor- te contenti, uitæ breuitatem accuſant: nec intelligunt qui plureis ætates uixiſſe memorantur, eos nec Solonem, nec Catonem ſuperasſe uirtute ac ſapientia, quos ipſi cauſas ſuas dicentes cum audiſemus, egre tulimus, tale illud collegarum par nobis à Plutone non dari. Quod autem deſuiſſe illis tempus putes, cognoſcendo uerò, qui etiam cælum dimenſi ſunt ſta- dijs, quiq; parilis ne, an impar eſſet ſtellarum numerus, ſcire tam labora- runt? His & ocium, & uita ſuperabundante mibi uifa eſt. Nam quid de ijs dicendum ducas, qui ſuccis, rerumq; plurimarum temperamentis ad- hibitis, & in unum coaceruatis, multoq; igne conſlatis, faciendæ auro, dies, noctesq; ac uitam totam conterunt? quod quidem abuti eſt & natu- ra, & tempore. Quid qui commenti ſunt deos inter ſe bellum gerere, quorū cū uulnera, tum caſus alios deſcribunt? Non ne qui nugis ijs occu- pati fuere, iure uidentur de leuitate ſua, quàm de uitæ breuitate debuiſſe queri? ABAC. Rerum ſimul naturā et hominum expreſſiſti uanitatem, ut uere, ut aperte. Et proſectò ita res habet, ut qui nimio plus ſapere ſtu- deant, ij demum præter cæteros deſipere inueniantur. Sed cohibendæ eſt oratio, conſiderandumq; quid eſt, quod Mercurius eſt tanta multitudine uix ſeſe queat eximere. MIN. Recte mones, & quidem ille frequen- ti circumſeptus eſt turba. An quod ex omni ſint hominum colluione, ſer- uernere umbras nititur, & earum frontes inurere? quo & genus illarū, & artes, & diſciplinæ facilius cognosci à nobis ualeant.

MERCURIUS, PYRICALCVS.

PEcce istinc tu cum uenali hac plebecula. Pyrichalce iure hos nota illa Iudaica. PYR. Genus agnosco, artem scire cupio. MER. Foeneratores hi omnes. At uos sinistram in ripam concedite. Sequimini hunc. Lenones properate. Nosti qui sint, & notis quibus inurendi? PYR. Artem noui, sed ut uideo, gens non una est. Flandrius hic est, Germanus ille, manus ista partim Illyrica est, partim Italica. Hui quantus Hispanorum numerus, quantus Græcorum. & profecto è cuiusq; nationis populis plurimos cum hic lenones uideam, rarissimas necesse est in terris pudicas inueniri mulieres. Heus ministri candentem illam laminā deproperate. MER. Et hos statim ustilato. Pyratæ sunt Sardi, Siculi, Celtiberi. PYR. Videlicet his omnibus urendæ frontes, naresq; mutilandæ. MER. Ferrum expedi, dextrorsum huc uos. Hi Galli sunt, fartores, caupones, coci, tibicines,alcones, ebriosi omnes ac stolidi. PYR. Si recte memini, guttur his compungendum, clauus cerebro figendus est. MER. Atqui nullum est Gallis cerebrum, quocirca uentres potius figito. Cateram illam multitudinem è cuiusq; modi hominum genere secerni iubeto faber, dum ego insignioris notæ quosdam tanto in populo seligo. Eequis hic est audacia tam perditæ? Vultum agnosco. Et quidem sceleratissimus hic fuit Petrus Bisuldunius Celtiber. At duo illi post hunc qui latitant uelati puniceo galericulo, & hi perditissimi suere sacerdotum omnium. Alter Ludouicus Aquileiensis Patriarcha, Samorensis Cardinalis alter. Pyrichalce, æreum his galerum capiti imprimito, idq; in primis uideto, ut sit candens. Bisuldunio illi auriculas detondeto. Hæc agito. Charon enim, ut uideo, hic me in portu manet, manibusq; et capite iam pridem innuit. Accedam ad eum, ut cur accersar ex eo cognitum habeam.

CHARON, MERCURIUS.

CAluum te ac sospitē uenisse Mercuri gaudeo. MER. Vbi nam est Charon philosophia, quam profiteris? Deum sospitem uenisse gaudes, ac si nocere quippiam possit Deo. CHAR. Et Deus male habitus ab hominibus fuit, dum inter eos ageret: et cœlū uereor ut secum sit, tot tam inter se dissentientibus dijs, quorum alius sacrum immittere ignem dicitur, promittere sanitatem alius: hic bellis gaudet, pacem ille procurat: est qui cæcitatem inferat, est qui lumen restituat. Multi ferunt, nonnulli medentur. Quid hoc diuersius? Iure igitur periculosam mihi

mibi deorum uitam arbitror, in tanta uarietate, ac discrepantia, præsertim cum è supremis cœli regionibus deiectus, et quidem non unus, sed magnus etiam deorum numerus aliquando fuisse dicatur. Quamobrem non est quare salutationem hanc meam accuses, nam cum aliæ pericula euasisse gaudeo, tum uel cum primis magnam mihi uoluptatem affert, quòd mulierum euaseris ueneficia, quæ & manes assidue uexant. MER. Nichil horum timendum nunc dijs est, postquam deserunt puellas rapere.

CHAR. Consenuerunt ne cœlestes, an spades lex aliqua fieri eos iussit?

MER. Fuerunt illa prioribus seculis, dum Lacedæmonij nudas uirgines luctari ad Eurotam unà cum adolescentulis uolebant, eorum ludorū cœlites & ipsi spectatores cum adessent, ac nonnunquam ad coenas uocati, meritò exarsere in libidinem. Nunc uerò mulieres, quòd aut clausæ tenentur, aut multis circumseptæ tunicis incedunt, deos non commouent. Lex quoq; lata est, cui & dij omnes subscribere, quæ cautum est, nequam mortalem cuiquam liceat immortalis cognoscere. CHAR. Quæ nam causa ferendæ legis?

MER. Fortè Iupiter in Tarentinam uirginem commotus cum esset, uersus ipse in adolescentulum, dum illius os nimis efficitim suauitatur, quòd erat quamfucatisimum, labem in eam contrahit, dentisq; haud multo post de contactu illo amisit. Tū dij ægreferentes regem suum esse edentulū promulgandæ legis autores fuere. CHAR. An quæso Iupiter nunc est sine dentibus?

MER. Minime. Nam cum renasci nequirent Deo tam amoso, elephantinos sibi faciendos curauit. Multa uerò hæc statuta est mulieribus, ut uenire amplius in deorum complexus nō liceat: permissum tamen est sacerdotibus, quòd eorū sint ministri, ut in eum succedant locum. CHAR. Hoc est credo quare delectat diu uiuere, quòd noua quotidie discantur. Verum ne cōgressus hi nostri utriusq; simul minus impediunt: etenim inter nauigandum multa satis commode transigimus: scias & quid est, quòd ego te uelim, & quid tibi facto sit opus. Ambo te iudices, Minos dico, & Aeacus, illic in ripa expectant, mirifice cupientes tecum colloqui, quando triduum iam è terris aduenit nemo, multa enim uerentur. Itaq; æquum censeo, ut illorū præuertens imperijs quamprimum nauiculam ascendas. Quod faciens, rem tum illis gratissimam, tum te ipso dignam feceris, & compungendis his tempus Pyrichalco dederis, quòd te primum curare oportet: quis enim tantos greges nouerit, nisi notis quisq; suis signati uenerint?

MER. Recte suades, mos eis gerendus est. Tu si tibi uideatur, uelum explica, nam à tergo lenis exortus est flatus. CHAR. Perquam libenter. Hac enim ratione citius prouehemur in portum, & remigandi mihi diminuetur labor. MER. Quam pleno ue-

lo ferimur? CHAR. *Auras sol citauit, æstiuis diebus suscitari hac eadem hora quæ solent.* MER. *Qui nam uenti diebus his uobis flaueret? Nam in terris magnâ uitibus, maiorem oleis, citrijsq; Boreas uastitatẽ intulit.* CHAR. *Nobis Acherontius, ac solito clementior.* MER. *Charõ, Charõ, quid quòd uideo crudo pisce hominem uesci?* CHAR. *Ne mirare. Cynicus hic Diogenes est.* MER. *Quid quæso? Viuit ne in flumine?* CHAR. *Viuit. Nam ripa ut uides altissima cum sint, nec ipse quicquam omnino habeat, quo haurire aquam possit, maluit hic ubi et pisces habeat, et aquã paratissimam quã in alijs heredi locis uitam agere.* MER. *Valentissimo uititur stomacho. Quis quæso fluuidus ille quem subinde uidemus, perinde ac si mergus esset, nunc mergere, nunc emergere, quod aliàs uidi nunquam?* CHAR. *Nihil minus ignoras, Thebanus Crates est. Aurum queritat, quod olim proiecerat.* MER. *Recte teneo. Equidem memini cum Athenarum aliquãdo Panathenæorum die essem, irrisum cum uehementer à Peripateticis, primum quòd is rerum fines ignoraret, nec quarum rerum usus esset bonus, easdem quoq; posse fieri bonas intelligeret. Etenim pecunias usus comparari gratia, quæ ut nec bonæ per se sint, nec malæ, prudentem tamen, atque honestum possessorem usu ipso bonas efficere. Deinde quòd male sensisset de philosophia. Quæ enim melius, honestius, sanctius, quàm philosophum pecunia uti posse? Denique si oneri haberet diuitias, cur nõ alijs potius ferendas atq; utendas dedisset? quas ipse imprudentissime in mare abiecisset, ubi nec hominibus, nec pisibus usui esse possent.* CHAR. *Et quidem iure irrisus. Sed quæso Mercuri, quando in Athenarum mentionem incidimus, dicas cur nõ Atheniensis populus, quas Plato tulisset leges, acceperit? cuius & eloquentiam, et doctrinam (plureis enim dies mecum habui differentem) magnopere sum admiratus.* MER. *Magna illos mouit ratio. Nam cum de illius legibus Cal. Græcis cum populo esset actum, ita plebs sciuit. Quando Respublica, quam Plato institueret, apud Germanos esset, accederet Plato ad barbaros, esse apud illos ubiorum ciuitatem, quæ leges eas seruaret, populum Atheniensem sineret his legibus uiuere, quas à maioribus sapientissimis uiris latas accepisset.*

22 *Senatus quoq; consultum in hæc scriptum est uerba: Quando Græci pro*
 23 *recipiendâ Helena, uiroq; restituendâ uniuersi cõiurassent, bellum Troia-*
 24 *nis intulissent, sumptus tantos fecissent, Græciam omni penè nobilitate*
 25 *exhausissent, tot clades passi essent, non licere Platonis leges accipi, quæ*
 26 *mulieres communes, uxorem nemini certam esse, pudicitiamq; quæ una*
 27 *aut certè maxima mulierum uirtus esset, nullâ in ciuitate esse uellet. Hoc*
 ego senatus consultum & Athenis, et in plerisq; alijs Græciæ conuentibus
 recita-

recitatū memini. Discipulus quoq; eius Aristoteles multū de illius auctoritate detraxit. Fuit enim magistro argutior, nec tam recessit à ciuili consuetudine. CHAR. Et magnæ & honestæ causæ fuerunt. Eius igitur libri à multis condemnantur, discipuli uerò leguntur? MER. Quid nī? & magno in honore habentur, etiam apud barbaros. CHAR. Eram ipse fortasse, ut quidem eram de labore fessus, & mens alijs occupata. Sed tamen uisus est Aristoteles nimis obscurus et cautus, cum hac eadem in cymba quædam ex eo ærerem. Quinetiam licet mecum dum loqueretur corporis uinculis solutus uiueret, nihil tamen certi adhuc de immortalitate animæ respondebat. Post tot igitur secula scriptor tam argutus & subtilis, non usque adeo est, ut arbitror, intellectu facilis. MER. Vix risum teneas Charon, si tibi ipse retulero, quàm facete rhetor argutulū quendam philosophum nuper irriserit. Nam cum ille nimis intorquere Aristotelis sensa uellet, Auditores, rhetor inquit, scitote, non cum philosopho mihi, uerū cum sutore cōtentionem esse: quod enim sutoris est proprium, dentibus alutam producere, hoc nos ter hic in Aristotelis dilatandis dictis facit. Quocirca uidendum est tibi philosophæ, ne genuinos relinquant in corio. Hinc factum est Charon tritū illud iam, bene dentatum esse theologum oportere. CHAR. Festiuissime rhetor is, sed obscuritas urunq; fortasse et philosophū excusauerit, et theologū. MER. Nequaquam in obscuritate omnia, uerū ut mihi uidetur duplex rei huius est causa. Altera, quod qui nunc philosophantur, ignorant bonas literas, quarum Aristoteles grauis etiā autor fuit. Altera, quod dialectica corrupta fuerit à Germanis primū et Gallis, deinde et à nostris. In eaq; maximā nūc quoq; ruinam faciunt. CHAR. His nuper artibus me adortus est Sophistes. MER. Videlicet ex horum erat numero, et fortassis ex illorū ordine, qui fratres dicuntur. CHAR. Recte. Nam prænomen ei frater erat. MER. Cautissimum itaque oportet esse te, ac uersutissimum, quoties in eorum aliquē incideris. Nihil est enim quod argumentādo nō cōsequantur, immo quod non extorqueāt. & scin quomodo, ut uelis nolis assentiendū sit eorū dictis, facileq; hoc pacto efficiare è Charōte asinus? CHAR. Nimis ridiculus es quid arbitrare, in asinū me ne illos captiūculis suis uersuros quasi Appulciū amatorio poculo? quē ego uix agnouī cū hoc iter faceret. Nā auriculas ac supercilia adhuc retinebat asini. Egregie tamē philosophabatur, & iucundus in diserēdo erat. Eū ego cum in alijs multis ridebā, tū in hoc quod ordeaceū panē siligineo præferret. Etenim uestigia quædā in eo reliqua erant asini gustus, & penē subrudebat. Verū ut ad Sophistas redeā, nō est cur illos magnopere timeam. Quippe qui cognitis recte principijs,

dum bene partiar, dum uere definiam, capi ab illis nullo modo possim. Sed dic Mercuri obsecro, quod nunc genus hominum in terris letius ac liberius uiuit? MER. Sacerdotes letius, quos etiam in funeribus cantanteis audias. Liberius medici, ut quibus permissum sit hominem impune occidere. CHAR. An non capitale apud illos est parricidium? MER. Etiam, medicos tamen lex non modo absoluit, uerum mercedem quoque eius statuit. CHAR. Quam inique comparatum. MER. Quinimmo iure eos lex absoluit. Siquidem medicus non occidit, uerum qui medici utitur consilio et opera. Quam quidem uel magno conducunt precio. CHAR. Igitur ciuiles hoc leges considerant? MER. Considerant, prudentissimi enim mortalium fuere, qui primi eas tulere, maximamque habuere rationem ciuiliu actionum omnium et publicarum, et priuatarum: quippe qui nullam nec uitae, nec artis, nec facultatis cuiuspiam partem contempserunt, nulliusque unquam patrisfamilias tam exacta fuit domesticae rei diligentia et cura, quam horum ipsorum humane societatis. Verum qui eas nunc interpretantur, prudentiam in malitiam uertentes iura uendunt, leges contaminant, fas nefasque solo discernunt precio, ut nulla homini in uita maior sit pestis, quam ubi eorum indiget patrocinio. Quocirca factum pro uerbium est, Litis comitem miseriam esse. CHAR. Hoc illud est quod nuper praeco dum eos ad praetores citaret, forensis Harpyias increpitabat. Sed iam Mercuri colligendorum rudentum tempus nos admonet, horaque descensionis appetit. Itaque quamquam orationis nunquam me satietas capere potest tuae, quippe cum idem ipse sis et eloquentissimus, et humanarum diuinarumque rerum prudentissimus, uidentium tamen est ne nostrum hoc querendum studium, ab agendis nos rebus auocet, ne uel summum magistratum qui de aduentu tam sollicitus est tuo, spe ducamus longiore. MER. Hoc est quod mecum adeo ipse letor, tam secundo flatu cursum nos hunc consecisse. Et uero me ipsum expedio, ac si tibi uidentur, illic ubi minime coenotum est uadum descendamus. Inde pedibus ad praetores iter faciemus per amoenissima illa prata, et secundum riuulum illum qui tam leniter immurmurat: atque hoc non tam mea causa (ipse enim talaribus ubi opus est utor, et in quotidianis ferensum tu itineribus, tu deambulationibus) quam tua, cui quando nam toto anno contingit cymba semel egredi, et breui saltem deambulationum uela uti? CHAR. Ut recte dicis, ut rem mihi gratam facis, illam ipsam igitur maxime uirentem ripam teneamus: et per Plutonem quam fons ille limpida scaturit. Ramum illum Mercuri quam aptum comprehendere. MER. Comprehendi, bene habet, continens iam nostra est. CHAR. Licet igitur descendas, tantisper me in herba marens, dum paxillo illi nauiculam illigo.

CHARON, MERCVRIVS AMBVLANTES.

CT inter grauis occupationes cessatio grata est omnis? Et si qua interim uoluptas offertur, ea quam est suavis? Equidem ego ita semper duxi, uoluptatem raram esse debere, ac tum maxime delectare cum sit quam honestissima. Ocium uero nunquam ipse probaui, nisi quod cum reficiendis corporibus, tum leuandis animis concedatur. Ne bienio toto maiorem hac ceppi uoluptatem: ut blande riuus hic susilit? Vide quam perspicuus est, quam etiam nitido fluit alueo? MER. Talis Clitumnus per Umbros feritur, & quanquam multarum ille est aquarum diues, hic tamen quod gurgites nullos efficit, sed continuo & leni currit tractu, ripas habet amoeniores, & magis delectat. Sed qualia tibi prata uidentur haec Charon? CHAR. Quamgrata florum amoenitas? & quanta copia? ut halatiles. Haec sunt ferruginea. MER. Violas eas mortales uocant, ex his sibi coronas faciunt, multoque miscent ligustro. CHAR. Quod est obsecro ligustrum? MER. Quod in margine illo tam candido, & frequenti flore nitet. CHAR. Albicantium nostri uocant. Quam me limes ille delectat? MER. Et quanto in precio flos is habetur apud superos, rosam uocant. CHAR. Videlicet roratilem dicis. MER. Eam ipsam roratilem. Verum age, illuc respice, an quicquam totis his pratis illo tibi uideatur hiacyntho pulchrius? CHAR. Atqui ut scias Mercuri, flos ille lachrymulas mane mittit, hinc mœrentiolum holiiores nominat. MER. Et apud mortales quosdam habere notas doloris dicitur. CHAR. Itineris laborem non sensimus in tanta hac florum uarietate, cuius quod paulum admodum nescio quod reliquum uidetur, eo magis properandum censeo. MER. Hoc ipsum considerantis est uiri, in ipsa quoque uoluptate tempus non labi frustra sincere. CHAR. Atqui labor in uoluptate non sentitur, & actio etiam omnis in ipso agendi cursu est periucunda. Sed pratis iam praeteritis umbras subimus, ac, ni me oculus fallit, sub procerâ illa & annosa cupresso iudices praestolantur. Quocirca in nemore ne oberremus, defixa in cupressum acie ad eos contendamus.

MINOS, AEACVS.

Cum uiuit utrumque nostrum facilis ista deambulatio? & sessio haec quam postea suavis fuit, procul à iudicij, procul à forensi sollicitudine? ut dies hic (qui Cretensum, ac meus maxime mos fuit) albo sit lapillo numerandus, & tamen cessatio ipsa nec deses fuit, nec languida. AEA C.

In primis me silentium beauit, & concentus ille auium tam diuersarū, qui cæteris ab rebus omnibus sic auertit animum, ut nulla interim de re alia aut solliciti fuerimus, aut locuti. Quid umbræ amoenitas? quid arbuscularum tam ordinata dispositio? riuulūq; inter labentes tam læto, tam florido ac frondenti margine? Accessit Mercurij aduentus, qui omnem expectatio nis nostræ sollicitudinem leuauit, ac nauigatio tam secunda, & ni me fallunt aures, utriusq; pedum Charontis atq; Mercurij strepitum subaudire inter uirgulta uisus sum: & per Plutonem eccos. Humilior eos excepit Iuniper. Iam apparent. MIN. Vt libenter eos uideo, ut Mercurij aduentum gaudeo, atq; adeo nihil nostræ huic uoluptati defuisse uidetur, quin omni e parte numeros impleuerit suos. Sed quid quod Mercurius solito incedit lentior? ABAC. Ne uereare expectandi Charontis it tardior gratia. Is enim tardiusculus est, quando qui exercentur in nauis, brachijs quàm pedibus magis ualent.

MINOS, ABACVS, MERCVRIVS,
CHARON.

Expectatus uenis, atq; adeo desideratus mihiq; & collegæ huic, Deus sapientissimus, nuntius diligentissimus. CHAR. Solidissimam nobis affers adueniens uoluptatem, facturus eam oratione tua longe solidiorem. MER. Quod aduentus uobis uoluptatem attulerit me uis gaudeo. Idq; est mihi quam iucundissimum, & si quid est quod ego ipse uel dicendo, uel respondendo delectare possim amplius, id in uoluntate situm est uestra. Dicam ubi iusseritis, aut si interrogare malueritis, respondebo. Imperia enim uestra ut pote æquissimorum præsidium, fore quàm æquissima satis scio. Quid enim uterq; uestrum nisi honestissimum exigere, præsertim à Mercurio potest? Etenim Iudices, quod dicere hic liceat, nimis q̄ male de me est meritum humanum genus. Furtis me præsciunt ac præstigij, qui sim uel acerrimus furū ultor, præstigijsq; usq; adeo oderim, ut quotidie insecter magis. Sed cum in plerisq; alijs, tum in hoc maxime peccant homines, quod scelerum suorum deos tum autores faciunt, tum magistros. Mihi & dijs cæteris nulla maior est, quàm honesti cura. Atq; adeo turpitudinem omnem detestatam habemus, ut precibus hominum quanquàm honestis, tamen si turpem aliquem finem respectent, aures præbeamus occlusas. Quod autem Minos Deum me appellas, ac sapientissimum dicis, facis pro tua illa ueteri in me, dum inter homines ageres, obseruantia et cultu; tamen sic habeto, Deum esse me, & e cœlestium numero,

ubi

ubi in coelis, aut in terris uagor. Hic uero apud inferos tum apparitoris, tum licitoris fungi, non Dei officio. Sapientissimum uero nec me, nec deorum quenquam dixeris, neque enim tali dii indigent nomine, quippe qui labi, errare, decipi, ignorare nequeant. At apud mortales, qui tanta offusi sint caligine & nube, nomen ipsum sapientis inuentum est, ut ab ignorante & stulto is, qui sciret, discernatur, quanquam uere sapiens apud illos adhuc inuentus est nemo. Licitor igitur, atque apparitor ad uos uenio, uestris imperijs pariturus. MIN. Et Deum te Mercuri, ut par est, ueneramur, & sapientissimum appellamus, quando quo te honestiori exornemus nomine, non habemus: ac tametsi licitoris fungere muneribus, nonne ipse scis etiam inter mortales maximorum regum licitores in maximis quibusque magistratibus ius, dictionemque exercere? Quamobrem & nobis ut imperes, iusque fasque est. Nostra uero interest tibi ut obediamus, studeamusque doctiores a te fieri, quando & doctrina inuentor fuisti, & rerum occultissimarum interpretes. AEG. Quod pace tua Minos dixerim, neque cum Mercurio contendendum est tibi, qui primus & prudentia, et eloquentia precepta tradiderit. Neque expectatio nostra longiore fert cunctationem, & qui us igitur magisque ex usu fuerit, quam primum ei causas explicare, cur hic eum iandudum prestolenur. MER. Et Dei est, cui cogitationes quoque hominum notae sunt, id non expectare, dum explicetis, & Charon certiorum me sollicitudinis fecit uestrae. Principio Italia unde ipse nunc uenio, magnis quassata est terrarum motibus, permultaque oppida prostrata solo iacent. Fontes plurimi partim mutarunt iter, partim exaruerunt. Videas editissimos montes illic subsedisse. Hic iuga maiore quadam uisus auulsa radicibus, longius perlata, magnosque hiatus factos, maiores paludes. MIN. Patiare quae so Mercuri (audiores enim sumus) inter explicandum sciscitari quaedam nos, et causas ex te quaerere. MER. Oppido que libenter. MIN. Dicas igitur, num quod saltem remedium, ne cunctae domus corruant, inuentum, atque adhibitum in tanta hac calamitate sit ab hominibus. MER. Non usquequaque firmum, sed tamen salubre pro tempore. Tignis procerioribus parietes uincunt, eaque concatenant: cum quibus quanto salubrius actum esset, si affectus suos uincirent ratione, nec cogitationes tam euagari sine rent, quod singulis uix seculis semel accidit, in eo auertendo magnopere occupati sunt omnes: quae uero pericula, ac mala singulis penes momentis suae ipsorum nefariae cupiditates afferunt, ad ea uolentes, letique feruntur. Noste una post aliquot etiam secula, quod ad uiginti hominum millia sub tectis oppressa sunt, omnes hoc horrent, incusantque, ac damnant naturam, quae uix scio quamobrem amplius illos ferat. At bella quae unius horae momento,

& ferè quotannis, multa hominum millia exhauriunt, interdum regna
 tota, populosisimasq; extinguunt nationes, qua non arte quaerunt: in
 his sese exercent. Hic illis ludus, hæ delitiæ sunt. Summum habetur decus,
 caput hostis affixum haste referre. **AEAC.** Nihil profectò uideo eos
 mutasse in melius, ex quo ipsi homines esse desumus. **MER.** Vix unū.
AEAC. Quod nam illud? **MER.** Imperitantibus uobis, uiri uxores ad-
 ulteras repudiabant. At nunc ferro enecant. **MIN.** Quid Mercurium
 ea quaerendo fatigas, quæ tute probe noueris? An non compertum satis
 habemus deteriores illos quotidie atque indies fieri? **MER.** Exequar-
 mur igitur alia. Exortus est cometes, qui cum grauissima bella, tum regno-
 rum portendere euerfiones solet, omnium mentes atq; animos concussit,
 etiam futurorū metu malorū, æquissimeq; cum illis agit deorum omnium
 maximus: qui non presentibus solum malis eos cruciat, sed futurorū me-
 tu sollicitat, atq; hanc præcipuè poenam illis statuit, qui quæ futura sint, sci-
 re nimis quàm laborant. **MIN.** Cur oro Mercuri, rerum euentãnescire
 hominem Deus uoluit? quorum cognoscendorū tam sunt studiosi omnes?
MER. Quòd inutile sciret futurorum scientiam mortalium generi.
MIN. Quo nam pacto inutile esse potest, quod euenturum sit nosse? Si-
 quidem mala uel euitari penitus, uel ex parte saltem aliquamini cognita
 possent, bona uerò ante quàm euenirent ipsa etiam spe, atq; expectatione
 mirummodū delectarent animū. **MER.** Omnis quæstio, quæ de con-
 filijs habetur, ac decretis magni dei, profana est, minimèq; nobis dijs per-
 missum est, ea in uulgū depromere. Tamen sic habetote: Quæcunq; eue-
 niūt, ea aut fortuito cōingere, aut fato euenire, id est diuino cōsilio & or-
 dine. Si fortuito, stultū est uelle homines id assequi ratione cuius ratio nul-
 la sit. Sin fato, quanq̄ insita est homini scientiæ cupiditas, parū tamen ca-
 pacem eum natura fecit cognoscendi futuri, cuius cognitio captū hominis
 excedat. Etenim ut eius diuinus sit animus, moles tamen corporis, cuius
 quasi uinculis & carcere tenetur compeditus, minus illum habilem atq;
 idoneum reddit, cui ipsa sese diuinitas pandat. Cumq; euenta ipsa aut bona
 sint, aut mala, mala prius intellecta, miseram afferunt sollicitudinem non-
 nunquam, & desperationem. Deus autem non eo consilio hominem ge-
 nuit, ut miserabilem quàm suapte natura sit, efficere illum uelit futuro-
 rum cognitione malorum, quæ sciat euitare illum minime posse. Bona ue-
 rò tametsi uitam iucundiorẽ expectando facerent, tamen qui scierit ea
 sibi necessario euentura, is deses, ignauusq; efficitur, quippe cum certum
 habeat euentura etiam dormienti. At Deus hominem ad agendum compa-
 randamq; agendo uirtutem creauit, egre patiens illum quiescere, nisi tan-
 tum

ſum quantum animorum leuationi, aut reficiendis corporibus neceſſario
 detur: qui ne deſidioſus efficeretur, atq; ignauus, egeſtate illi reru' omnium,
 comitem dedit laborareq; in incerto eum uoluit, dum ſemper eius certus
 labore eſſet. Sed his parum ipſi fortaſſe contenti, media quedam eſſe dixerit
 tis, quæ ſua pte natura, ac ſimpliciter nec bona ſint, nec mala. Media quo-
 que hæc ſiue ea caſu ferantur, ſiue fati contineantur neceſſitate, quòd du-
 bia appareant, ſatis fuerit cum eueniunt, providere homines, ut in ſua
 quiſq; utilitatem, quoad poſſit, uel conuertat ea: uel ſi minus id aſſequi ua-
 let, ſaltem hoc aſſequatur, ne rebus damno ſini familiaribus, & ſi ne hoc
 quidem, ut quàm fieri poſſit minimū incommodent. Igitur caſus atq; fortu-
 na, ut dixi, cum ab omni procul ratione ſeiuncta, incerta, inconfiansq; fe-
 ratur, quonam modo quod natura ſua incertum ſit, certum id efficere: &
 quod inconfians, firmum reddere ratio poterit? & cuius certitudo nulla
 eſt, qua id ratione futurum mortalis quiſpiam poſſit aſſequi? Quæ ſi nec
 ſciri, nec comprehendere ratione antè q̄ eueniunt poſſunt, uitari quonam
 pacto poterunt? ubi igitur iſta utilitas futurorum cognitionis erit homi-
 num generi? Fatū uerò uitari multominus poterit, quippe cum non ſecus
 neceſſariū ſit quod fato euenturū eſt ut eueniat, ac illud idem poſtq̄ euenit,
 neceſſarium eſt eueniſſe. At liberae ſunt hominū uoluntates, ſint, dum uo-
 lendi libertas iſta uel cum primis efficiat, nihil eſſe utile mortalibus futu-
 ras res noſſe. Quarum cognitio quid habere poteſt utile, ſi ubi quid euenie-
 rit, uelint nec ne id homines, autprehendere, aut labi ſincere, in ſua ipſoru'
 uoluntate ſit poſitum? Et profectò quæ tam certa futuris de rebus longe
 prius ſecernendi uoluntas eſſe poteſt homini? quem ſat ſcimus in præſen-
 tibus hæſitare adeò, ut momento eodem nunc hanc, nūc illam, & quidem
 contrariam identidem probet, damnetq; ſententiā: perſæpèq; antè quàm
 quid conſtituat certum habeat, occaſio ipſa prætereat. Verum de fato atq;
 fortuna Minos hæcenus. Utinam ne in ſcholas qui philoſophi uocantur
 hæc ipſa introduxiſſent, magisq; ſeſe inſtitutos uellent, ad ea ubi eueniſ-
 ſent ferenda, quàm querendo illa tempus fruſtra terere, ſupraq; uires in-
 tendere. Quid enim aut ſtultius, quàm hominem officium hominis nolle
 curare, aut magis temerarium quàm hunc eundem hominem ſuis negle-
 ctis muneribus uelle futurorum ſcientiam (quæ unius eſt Dei poſſeſſio)
 inuadere? Quamobrem redeamus ad crinitam. Hanc obſtupefacti morta-
 les, utinam tam noſcerent, quàm admirantur: quam cum omnes metuāt,
 omnes tamen male ominantur regibus, quaſi non priuata quoq; regum
 mala in publicā cedant perniciem. Equidem olim ludis megalenſibus Ro-
 ma cum eſſem, recitarenturq; in theatro Græcorum ac Træimorum res,

exclamare inter recitandum è doctioribus quèdam memini, nobileq; hoc fuisse hexametrum:

” Quicquid delirant reges, plestuntur achiui.

Et uerò ita comparatum est, ut regum peccata, populi plerunq; luant. AEA C. Ipsi hæc olim magis experti sumus, quàm nunc audita referimus. Et causam requirentes inueniebamus reges idem in populis ius habere, quod in corpore animus. Atq; ut animorum perturbationes corpus inficerent, ita & regum uitia subiectos populos. Quoniam autem in regum mentionem incidimus, dicas uelim prudentissime Mercuri, quæ nunc eorum qui ciuitates moderantur, uita est, qui mores, quæ studia, quale imperium, quàm quietus eorum status? Nam quos paucis antè diebus pro tribunali causam dicentis audiuius, non satis dignam nobis spem dedere successorum suorum. MER. Prætereunda nunc hæc arbitror, nam & illic apud mortales de ijs loqui satis tutum non est. Et hic apud uos parum nunc quidem necessarium esse duco. Satq; hoc sit nosse, quòd eorum alij partim male habent populos suos, partim ipsi male habentur à populis. Tertium quoq; portentum nimis grauiter eos uexat. Complures enim dies Sol radios nullos misit, aërq; omnis cœruleus uisus est, quæ res omnium animos ad superstitionem uertit. CHAR. Obsecro æquissimi iudices, æquis animis patiamini quædam et me è Mercurio querere. MIN. Iusq; fasq; est, atq; (ut pro collega etiam pollicear) operæ pretium fuerit te tantum philosophum audire querentem. AEA C. Et habetur nunc à me uobis, et referetur olim gratia. Quamobrem Mercuri, si placet, quando & his gratissimum fore iam ipse nosti, explices oro quàm uobis dijs grata sit ista superstitio. MER. Nihil ea molestius. CHAR. Qui quæso? MER. Quia ridicula cum sit superstitio, qui ea in Deos utitur, illos quoq; ridiculos facit. CHAR. Mirum quòd superstitionem ridiculam dicas? MER. Atqui ne dum ridicula, infelix etiam est: quæ cuius animum occupauit, nihil est eo homine miserius, cuius quæ nam uita esse potest dum omnia pauet, cuncta formidat, quodq; infelicissimum est, dies ac noctes terit. Deos obtundendo? quos non multus sermo, trepidæq; musitationes, aut excite frigidissimis persæpe causis lachrymæ, sed honestæ grauesq; actiones, ac recte uoluntates moueant. An Charò eos esse Deos iudicas, qui hominum gaudeant lacrimis? et bonos, & iustos, & continentes non lacrimosos Deus diligit. Etenim quid inde aut utilitatis Deo, aut honoris, ubi nudis quis pedibus templa adii? Medicis utile fortasse. At Deus cur gaudeat hominum morbis, qui tot herbarū genera, quæ salubres illis essent genuerit? Atq; ut uerum noscatis, nullum grauius malum homines in-

uofit

nasit superstitione & studio, ac metu isto in Deos tam inani, & frigido: nec tam uera religio Dijs est grata, quàm molesta superstitio: quæ quàm sit detestabilis, hinc tutè iudicato, quòd tanquam cæde saginemur, ac sanguine hominem homo nobis maciat, quin & proprium fundit sanguinem. CHAR. Facinus quam nefandissimum. An obsecro sceleribus his sacerdotes, ac Pontifices non cuncti ipsi obuiam? quanquam ex omni hominum numero, atq; ordine, quos ipse quotidie transuho, scedioribus compunctum notis uideo neminem. MER. Nulli de uera religione sumus minus solliciti, quippe quorum studium est ampliare rem familiarem, congerere pecuniam, atq; in saginandis corporibus occupari. & cum nimis improbe auari sint omnes, nemo coenat lautius, nemo uestit elegantius. Dum sacerdos Cardinalis obsonatorem suum, quòd in emendo lupo pisce pecunie pepercisset (erat autem pretium aurei sexaginta) quibus nò maledictus est insectatus? parumq; absuit, quin illi domo interdixerit, ut uitæ suæ parùm studioso. Ac ne erres Charon, uitam nunc, quæ olim gula dicebatur, uocant. Alter quoq; sacerdos eiusdem collegij moriens exoletò legauit aureum triginta millia. CHAR. Utinam quibus hæc audio carerem auribus. tantum ne facinus impunitum abire ceteri mortales sustinent? MER. Superstitione tenentur. CHAR. Iam assentior, nihil esse infelicitius superstitione. MER. Quantula sunt hæc, sacrum quoq; sanguinem ueneno tingunt. CHAR. Utinam nescirem philosophiam. Disspude atq; talibus nunc Deum ministris uti. Quamobrem sapientissime Mercuri, relictis sacerdotibus perge de superstitione dicere, quæ mortales omnes tam infelicitè uiuètos atque oppressos teneat. MER. Primum ea in mulierculis inuenitur quammaxima. Illæ ut picturam nactæ sunt aliquam, ibi eam cõsulunt: & ut ceteras res taceam, si anserculum, uel gallinulam pituita occuparit, quibus tum precibus, ac lacrimis illam obsecrant, pueros, puellasq; uix septenneis nugis his imbuunt. Sed quid de aniculis, & puellis loquor, qui scia Deos solitari quotidie à principibus uiris, ubi falco longius euolauerit, ubi equus pedem cõtor sit, quasi aucupes Dijs sint, qui accipitru curâ habeant, aut tanquam fabri ferrarij equorũ contusa, et morbos curèt, atq; ex hoc quæstu rem familiarem augeat. Videas in tẽplis affixos accipitres etiã argenteos, et equos, et aues loquaculas. CHAR. Id ut prædicas, nihil est homine inanius. MER. Inaniora his audies. nò pedes modò et manus è cæra aut metallo suspèdunt tholis, sed et obscenas corporis partes, et quod medico erubescunt ostendere, id ante Deorum effigies collocare non pudet. Atq; ut uana illorũ ingenia magis ac magis rideas, rem supraquã dici possit inanè ac despicabilem accipe. Martinũ Galli, Hissani

Germani, Itali sic colunt, ut turpe sit eius festo die ebrüi ac madentē non esse. Itaq; nihil est in terris eo die uinosius, nihil petulantius. In quodam Germanie oppido, ubi Martini dies illuxit, statuam eius per publica oppidani loca efferunt, quasi clarus, serenusq; fuerit, operæ precium est quis suauiori possit uino Martinū inspergere: omnes uie plene sunt uasculis, nullus est qui nō Martinū comitetur lagenatus, atq; hac ratione per uias, porticus, templa uino ille madens fertur. At si pluerit, nihil est Martino contemptius. Luto totus conspergitur, uieq; & cloacæ in eum eluuntur. Neapoli Campanorum urbe celebri, Maio mense sacerdotes per urbem coronati incedunt, quasi amantes adolescentuli. Sed hoc quidem leuius fuerit. Rem nosce, dignam tamen, quæ à sapientibus uiris clausis auribus audiatur. Vbi omnis populus in templo conuenit, de trabibus summi tecti, resti deligata porcella demittitur, ac multo sapone circumlita. Adsumt agrestes ad ludum uocati. Ibi oritur magna contentio, agrestibus ut ea potiantur annitentibus, qui uerò appensam illam tenent agrestium manus arte ludentibus, ac nunc subtrahentibus sinem, nunc in diuersa laxantibus. Dum hæc geruntur, turba ludo intenta, & nunc his, nunc illis plaudente, ibi quasi imber magna uis aquarum maior iuris, atq; urinae è tecto compluribus simul locis diffunditur. Agitur etiam humanis excrementis, nec prius cessatur, quàm agrestes porcella ui potiti sint. Quid igitur tibi uidetur Charon? CHAR. Quod pace dixerim tua Mercuri, non uideo cur hæc sint condemnanda. MER. Iocaris fortasse. CHAR. Immo serio dico. Nam & illi officiū suum aduersus Martinum faciunt, ut pote qui ebrij cum sint, à uini ac gentis natura minime recedūt. Et ij qui porcellam lusitant, palàm faciunt æque ac sues luto, humanū omne genus superstitionis coeno, sordibusq; uolutari. MER. Fateor me rationibus istis uictum. CHAR. Hoc est philosophari, sed nescis Mercuri paulò antè quàm mihi animum pupugeris, ubi Campanos nominasti. Nimis enim sum ueritus, ne de Campanis dicturus esses aliquid. Quarum nō modò sonitum, uerum etiam nomen ipsum odi. Nam qui pati eas homines possint sanè quàm miror, cum me interdum hic obtundant, quarum fragor ad arborē illam usq;, quæ ad septemmillia passuū à nobis hinc abest, perueniat. Noscis quam dicam arborē, Timonis ficum. Timon enim, quod in dicis hi recordantur, cum in se dicta esset sententia, petijt dari sibi ficum eam, & restim in loco illo solitario. Habere enim odio frequentiam hominum, ac uelle ibi quæstum facere carnificinum, daturam eam ficum quotannis magnum Plutoni portorium, lege dicta, ne cui ante cognitam causam, nisi ex ea se arborē liceret suspendere. MER. Noli obscuro irridere

videre homines, quòd campanas tam sepe pulsitent. CHAR. Desipere me uis. MER. Immo sapere magis, quàm sapere, quanquàm multum ipse sapit: omnes homines Charon quanquàm uentris multum, capitis certè minimum habent, atq; hoc quantulumcunq; est habere nollent. Quocirca diu quaeritantes, qua nam ratione facilius illud perderet, campanas adinuenerunt.

CHAR. Bellissime, par pari retulisti. Verum ego dum quaerendi sum studiosior, uereor ne praetoribus prudentissimis uiris, quibus nullum frustra tempus praeterit, oratio mea, si non molestior, certè longior uisa fuerit. Quamobrem dicendi finem faciam, si hoc à uobis impetrauero iudices, ut quod unum scire uehementer cupio, id ex Mercurio intelligam: nò quòd mea intersit aliquid (quid enim Charonti cum hominum leuitate?) nisi quòd sapientiores illos uellem. MIN. Tuum hoc studium, sapientia nostra est, et per stygem sermo hic, qui de superstitione est à Deo habitus, rerum naturæ maxime conuenit. Sed tamen nescio quomodo dum homines ipsi essemus, gentibusq; imperaremus, gubernadis populis, ea necessaria uisa est, adeò uidetur male agi cum ijs ciuitatibus, in quibus superstitio nulla est. Vnde nanq; tantum boni in hominum uita, ut multitudini nota esse possit uera religio? Sed perge Charon, nihil te impedimus. CHAR. Utar permissio, breui tamen dicendi uobis possessione restitutus. Ne te igitur pigeat Deus et mihi, et his declarare, inter tot hominum genera, si te fors aliqua hominem fieri, et inter mortales uersari, ut mortalem cogeret, quem te esse hominem mallet? MER. Absit à Deo quaecunq; necessitas. Ex hoc enim ipso quòd deorum sum nuntius, et hominum res disquiro, satis superq; detestari possum humanam conditionem. Noui hominum labores, noui miseras: quibus quid esse potest ærumnosius? Iure igitur ne dum recussem hominis subire uelle affectus, perturbationes, ægritudines nec animi minus quam corporis, humanam uitam miseror, ut quam omninè parte infelicissimam iudicem. Sicq; habeto Charon, quæ bona huic generi natura tribuerit, ea omnino esse quæ paucissima, atq; ea quantulacunq; sunt (sunt autem minutissima) dum uincuntur homines cupiditatibus, dum perperam agunt atq; eligunt, ita sanè corrumpit, ut quæ natura sunt bona, nequiter illis utentes in perniciem suam uertant. Verum inter tot ac tam uarias hominum species, quosdā nimis quam odi atq; execror. CHAR. Qui nam sunt isti? MER. Iudeorum nomen quam insensissime insector.

CHAR. Scilicet recitari times, ac scenerare. MER. Nequaquam, siquidem commune est illud Turcis, Mauris, Syris. Hoc omnibus. Verum ne superstitio prorsus me miserrimum faceret. CHAR. Nihil habent ergo Iudei quod ipse probes? MER. Vix unum. CHAR. Quod nam est

illud? MER. Quòd nihil de sepultura curant, in pratis ac sub dio humanantur. At Christianus de sepulchro, quàm de domo sollicitus magis est. Quid quòd perinde ac si cum mortuis bellum gerant qui nunc uiuunt, quæ mortui aut ipsi sibi dum uiuerent sepulchra posuerunt, aut testamento faciunda cauerunt, eiectis inde cadaueribus, ea sibi per uim occupant, ut nec uiuis, nec mortuis Christianis ulla sit requies, aut locus ullus suus. CHAR. Satis cognitum habeo, nihil nec Christianis, nec cæteris hominibus diu suum esse. Itaq; recte planè facere eos iudico, qui mortuis inuideant. Sed iam tempus est me hinc abire, tu uerò his reddare. Utinam ex me sermonibus adesse his liceret. Verùm muneri concedendum est, plurimos enim expellere in portu uideo: nec committendum ut dum sciendi uoluptate capimur, ab agendis rebus quæ quidem necessitas est auocemur.

CHARON, DIOGENES, CRATES.

Alue Diogenes, ut rectè DIOG. Heroice, ac magis etiam quàm Heroice. Heroës enim quanquam male assa, bubula tamen uescabantur, ego uerò pisce, & quidè crudo: quæ res effecit, ut magna me è parte in piscis naturã induerim. Nam quod hominis proprium est ambulare, id omnino dididici, tantum natito. CHAR. Rem igitur mihi gratissimam feceris, si dum illuc in portum reuehor, natitans mecum serio aliquid loquere, quo laborem hunc meum dicendo leues. DIOG. Dum me canem appelles. CHAR. Quid si piscicanè. DIOG. Perplacet. CHAR. Dicis igitur obsecro Piscicanis, an eorum quæ in uita egeris, alicuius te nunc delectet memoria? DIOG. Multorum atq; unius maxime. CHAR. Nam cuius obsecro? DIOG. Dicam, cum aliquando & esurirem, & algerem unã, nec haberem unde commodius, è Deo quodam ligneo igniculum mihi parauit, & coenulam eo coxi. CHAR. Num non Deus ille telum in te aliquod torfit, seq; est ulctus? DIOG. Fumulum statim in oculos immisit, quem ego buccis pilleoloq; confestim pepuli. CHAR. Gladiatoris hoc fuit, magis quàm philosophi. DIOG. Quid mirum? Gladiatoriam didiceram. Nam cum Athenis olim agerem, Platóniq; in schola docenti bipedem pennatam obtulissim, tum ille amice Diogenes, inquit, qui tam robustos lacertos habeas, noli obsecro antè à nobis discedere, quàm te gladiatorio in ludo dies aliquot exercueris. Tum ego dididici gladium agere, ac cæsim ferire, & punctim. CHAR. Qui aduersus Deum arte hac pugnaueris, leges quam statuunt poenam in eos qui sacras res uiolant, arde qua declinasti? DIOG. Facile id quidem fuit. Nam cum

cum frequenti populo contra me ageretur: Tum ego, prætor, inquam, tu te scis me canem esse, quod & ipse confiteor. Leges autem hominem, non canem puniunt. Lege igitur me cum agere nihil tibi omnino licet. Quo die cū qui aderant assensissent, illico me prætor absoluit. CHAR. Quam bellissime. Cuius nā alterius secūdo tibi loco iucūda est recordatio? DIOG. Huius quæ me beat. Cum uenisset ad me Alexander, egoq; in dolio inius conquesterem, uereretq; ne discedente illo, milites quos secū comites adduxerat (erant autem quamimportunissimi) per cliuū me illum deuoluerent, consiliū coepi hoc, quod euentus ipse comprobauit optimum. Vesperī coenitauerā polentulam cauliculosq; cum coepa, et rapum tostulum. Vires igitur omnes uentris coēgi, et crepitū quantū potui teci maximum, quo percussi occlusis naribus statim uersi sunt in fugam. CHAR. Igitur qui uires orientis fregere, eos tu cōmento isto uicisti tam facile? DIOG. Ne mirare, siquidem ex meo hoc inuento cōmenti nunc sunt bombardas, quibus muros urbium, & quod maius est arces diruant. CHAR. Igitur qui regem liberalissimū contempstisti, pauper credo decesseris. DIOG. Nemo philosophorum omnium amplius legauit testamento, ut qui aliquot antē quā morerer diebus arcessierim maximum ad me canum omnis generis numerū, eisq; legauerim domos nobilitatis, ac principum omnium, cauerimq; ut ne per ocū uoluptatibus fruerentur, die illos uenatibus excerent, noctu ne quietos somnos agerent latrando, ululandoq; interturbarent eos. Sed obsecro philosophe Charon, nolis mihi impedimento esse, nullū uideo quē expiscatū uolo in cōnā, et iā aduesperascit. Vale igitur. CHAR. Homo hic & uiuus, & mortuus cōtemptui omnes habet: sed bene habet, Craten uideo, cū congyrediar, & bene ualeas Crates, & fortuna meliore utare. GRAT. Nec ualere rectē potest, cui quotidie stultitia lugenda ac lucenda sit sua: nec fortuna secunda uti, qui per temeritatē illā sibi aduersam facit. CHAR. Ecquæ inueniendæ pecuniæ relicta est spes? GRAT. Nihil hucusq; indicij habeo. CHAR. Cessa paulum à labore & mecum hos inuise, qui mœsti lamentatesq; in portu manent. GRAT. Satis habeo de meo quod lugeam, ne queram aliunde. Sed parce obsecro Charon. Loculos quosdam procul uideo super aquas ferri, magnum hoc indicium est. CHAR. Infelix hic, miseria sua facile & alios miseros faceret. Quocirca & huius, & infeliciū omnium fugienda est consuetudo atq; familiaritas: qui cum ipsi nec leuationē ullam, nec rationem accipiāt, nescio quomodo aliorum infixam animis doloris notam quandam relinquunt. Abeat igitur sua cum miseria, me satius erit remo incumbere, quando uentus nihil iam uelum promouet.

MINOS, MERCURIUS, ABACVS.

Vid autem portenta sibi ista uolunt? MER. Pestem significat & bellū. MIN. Bellum ne? à quibus? MER. A sacerdotibus. MIN. Abijs igitur inferretur bellum, quos maximè deceret pacis autores esse? MER. Verbis pacem, ceterum rebus bellum petunt. MIN. Inferendi belli quæ nam causa? MER. Ampliandi regni cupiditas. MIN. Horum igitur malorum causa est auaritia? MER. Ea ipsa, quæ in hoc hominum genere quanta sit dici uix potest. MIN. Videlicet obliti sunt iustitiæ? MER. Quæ obsecro haberi potest iustitiæ ratio, ubi regnat auaritia? MIN. Quid quæ in Italia urbes florent, eæ nonne pro tuenda libertate conspirant? MER. Earum nomine quidem libertas est, re autem tyrannis mera, quodq; alius alio magis rapere de publico studet. Ciues quotidie proscribuntur, nec ratione in illis uiuitur, nec consilio, uerum cupiditate, ac partium studio. MIN. O libertatem cito perituram. Quid reguli? MER. Mirificè dissentiunt, & quod presentibus solum uoluptatibus intenti sunt, nihil sunt de futuro solliciti, nec uident haud multo post seq; suasq; urbes in aliorum potestate futuras. Vana sunt eorum ingenia, corrupti mores, animiq; qui nihil principibus, nihil Italicis hominibus dignū concipiant. MIN. Interijt Romana uirtus. Enim uero Mercuri, quauis Græcus ipse fui, dum considero nullos populos, gentem nullam, nec fortiores habuisse, nec iustiores ciues, qui etiam bene uiuendi formulas nationibus tradiderint, mirum in modum commoueor, tantopere non Romam modo, uerum Italiam omnem ingenijs destitutam esse ac uiris. MER. Caret plerunq; successoribus uirtus, & cum bonis alijs caueri testamento possit, uirtus in hereditatis appellationem minime concedit. Regnorum ut principium, sic etiam finis est, perinde enim ut dies, ortus, atq; occasus habent. Multum in hominum ingenijs tempus ualet, plurimum institutio. Ceterū coelestis ordo, mundi q; cōuersiones mouentq; & agunt cuncta. Quas Aeace Græcia illa tua olim tam clara, & nobilis, quas inquam passa est calamitates & urbium, & ingeniorum? quid dixi passam? quæ nulla iam est. Conuersus sum ad te Aeace, quem uideo iandudum ingemiscere, ac uix tenere posse lachrymas. Vbi genus illud tuum ubi successio tā illustris? Sed uetera sint ista nimis. Vbi Musæ illæ Atticæ? Quid Musas requiro? cū Athenæ ipse uix ullum teneat nunc uestigium, ut penè cū omni Græcia in somnos abierint. Victor barbarus omnia possidet, atq; utinam possideret tantum. Verum excisæ urbes sunt, deleta nobilitas, artes, disciplineq; extinctæ, & illa ipsa libertas triste nūc, atq; infelix est

lix est seruitium. Quæ causa est, ut arbitror, cur paulò antè Minos ferret tam grauitè Italiam quassari bello, ne Græcarum disciplinarum memoria quæ illic, quasi reliquæ quædam seruetur, funditus sublata intereat.

AEAC. Et intermitione generis, et patriæ excidio si non mouear, inique fecerim. Moueor certè. Nam quanquam nihil illa post mortem ad nos attinent, tamen nescio quomodo sicut rectè actorum conscientia, ita naturalis illius amoris uis quædam remanet generoso cuiq; post mortem, quæ de rebus eorum, quos amauimus, qui iuuu sunt, habeat nos sollicitos. Sed consolatur me, uel quòd nihil cœpit unquam, quod non idem finiat. Nec ortum prorsus quicquam est, quod non idem occidat. Omnia enim sub hac necessitate, quæ naturæ quidè lex, Dei uerò uoluntas est, laborât. Vel quod haud multis post seculis futurū auguror, ut Italia, cuius intestinate odia male habent Minos, in unius redacta ditionem resumat imperij maiestatem.

MIN. Hæc ipsa me spes uehementer delectaret, ni deterrent ea quæ Deus hic paulò antè de rebus Italicis nobis retulit. MER. Et alia quoq; multa detertere te iure possunt, parum etenim considerare uideris, quàm breuis sit è Macedonia, Epiroq; in Apuliam, Calabriamq; traictus, quàm etiam facilis in Venetiã è Dalmatia transitus, cum paucis antè diebus magnam in Liburnia finibus Turcæ impressionē fecerint. AEAC. Quanquam timenda hæc sunt, tamen si uetera respicimus, non ab Asia aut Græcia, uerùm à Gallis, Germanisq; timendum Italiæ semper fuit. MER. Multa fert dies, ac tametsi ubiq; sibi fatum constet, eius tamen explicatio decipere hominum mentes consueuit, dum rerum conuersiones easdem censent. AEAC. Nos ô Minos & Græciæ calamitates, & Italiæ casum satis diu fleuimus, ac temperandum est nobis, considerandumq; quid est quod magistratum deceat: & cum sciamus Dei prudentia mundum regi omnem, quid opus est de rebus humanis tam esse sollicitos, quas Deus ipse moderetur? MIN. Sapientissime dicis, quamobrem si tibi uidetur, quando Charon iam è portu soluit, ad collegã properemus, cui, ut scimus, solitudo semper fuit molestissima. AEAC. Est & alia causa, quæ properandum esse multo magis cogat. Nam si, ut Deus iam docuit, pestis Italiæ portenditur, nostra interest prouidere, ne imparati offendamur, in tanta ac tam diuersa morientium multitudine. MER. Equidem & ego id uobis censeo faciendum, quando quæ cupiebatis, ex me iam intellexistis. Atq; adeò ut hæc certius sciatis, maximam hominum intermitionem cum coeli incerrantiumq; stellarum cursus futuram significant. Tum multa partim ex aquis, partim è terra, atq; aère signa portendunt, quæ hoc ipsum significare consuecre. MIN. Nos igitur preceimus, te ipsum cum mul-

tudine pro tribunali praestolaturi. MER. Vos praecedite. Ego hic interrim Charontem moror.

MERCURIUS, PEDANUS, ET THEANUS,
ET MENICELLUS GRAMMATICI.

Phaselus ille nimis grauis est uectoribus, remoq; uix agi potest: hoc est quod mortales usurpat, qui nimis properet, serò eum peruenire. Sed quæ nam hæc est umbra, quæ tã sola uolitat: heus tu, cuius istud est simulacrum? PED. Pedani grammatici. MER. Quid tibi uis tam solus? PED. Te ipsum quærebam maiagenite. MER. Quæ nam gratia? PED. Oratû uenio, quædam meo nomine ut discipulis referas: quod te uehementer confido facturum, cum literarum autor atq; excultor fueris. MER. Facile hoc fuerit. Quamobrè explica quid est quod referam uelis. PED. Virgilium nuper à me conuentum dicit, quærentiq; ex eo mihi quot uini cados decedenti è Sicilia Aeneæ Acestes dedisset, Errasse se respondisse: neq; enim cados fuisse, sed amphoras. Ea enim tempestate cadorum usum in Sicilia nullum fuisse, partitum autem amphoras septem in singulas triremes, accessisseq; acetî sextariolum, idq; se compertum habere ex Oenostio Aeneæ uinario. ex Hipparcho autem mathematico intellexisse, Acestem ipsum uixisse annos centum uigintiquatuor, menses undecim, dies undetriginta, horas treis, momenta duo, ac semiatomû. MER. Idem ego memini me ex Aceste ipso audire. PED. Errasse item se, quod Caietam Aeneæ nutricem dixisset, quæ fuisset tubicinis Miseni mater: nec dedisse illam loco nomen, quòd ibi fuisset sepulta, sed quòd cum in terram descendisset legendorum holerum gratia, fuisset illic à Syluano uim passa, Anchisæ quoq; nutricem fuisse à Palamede raptam, cum is agrû Troianum popularetur, excedereq; tum illam annos centum et uiginti, fuisseq; ei nomen Psi. Quæ quòd notam haberet quandam in fronte, hinc Palamedem literam Ψ et formasse, et nominasse. MER. Magna sunt hæc iterator, cognituq; dignissima. PED. Maiora, ac multo digniora his aut dies. MER. Solis uidelicet iteratoribus tantum sciendi studium est post mortem? PED. His nimirum solis. Equidem et illud percunctari uolui, dextròne an sinistro priore pede è nauî descendens Aeneas terram Italianam attingisset. Ad quod Poëta ipse respondit, satis se compertum habere, neutro priore pede terram attingisse, sed sublatum humeris à remige, cui nomen esset Naucis, atq; in litore expositum, iunctis simul pedibus in harenas insiluisse, idq; ex ipso remige habere se cognitum. MER. O diligen-

tiam singularem. PED. Illud quoque Atlantiade, quod cum gratia fiat tua, uel cum primis auditores meos, qui sunt in Campania doctos facito, Horatium fuisse Abstemiū, quod ex eo sum sciscitatus. Vinum autem tantopere ab illo laudatum in praconis patris honorem, qui cum uoce non posset, potando certē uino omnes sui temporis pracones superasset. Vnū uerò me, ne ex ipso quidem Casare scire potuisse, cum Galliam describeret in treis ne an tres partes diuisam scriptum reliquisset. MER. Demiror cum tam ipse accuratus atque humanus fuerit. PED. Iram id effecisse arbitror, in quam ob accusationem exarserat Theani literatoris, qui cum reprehendere esset ausus, quod carros non currus dixerit. At à Tibullo Albio comiter fuisse exceptum, cumq; Pedanum me uocari dicerem, gaudio eum exiluisse, arbitratum Pedo, in cuius agro rus habuisset, oriundum esse, atq; huius rei gratia docuisse me nomen senex, apud uetustissimos Latinos communis fuisse generis, proptereaq; dixisse se cum de anicula loqueretur, meritò tot mala ferre senē. MER. Quid nobili dignā grammatico. PED. Lucretiū quoq; nimis mihi familiariter deblāditū, quòd diceret grāmaticos debere à se amari propter morbi similitudinē, omneis enim dementia quadā agi: propterea docuisse me nomē illud potis, apud maiores suos etiam neutri generis uim habuisse, quorū exemplo dixisset: Nec potis est cerni quod casum lumine fertur.

At Iuuenalem nimis me grauius obiurgasse, quòd dicere oleagina uirga pueros à me uerberari solitos, oportuisse enim ferula illos percuti. Quocirca Arcas Deus monitos facias uerbis meis grammaticos omneis, ferula ut utantur. MER. Faciam libenter, ó Arcadice magister. Sed quis est qui tam te irridet à tergo? illum respice. THEAN. Ego sum Theanus grāmatista. PED. Errasti, grammaticum te, non grāmatistam debuisti dicere. Adisce igitur. THEAN. Peccasti, adisce enim nōdum quisquam dixit. Itaq; disce, non adisce dixisse oportuit. PED. Rursum peccasti, dicere enim, non dixisse, oportebat dici. THEAN. Et tu rursum item peccasti, nam nō oportebat, sed oportuit, dicendū erat. PED. Prisciano caput fregisti, neque enim erat, sed fuit, dicere debueras. THEAN. Prisciano pedes fregisti. Debuisti enim, nō debueras. PED. Immo debueras, non debuisti. THEAN. Immo debuisti, non debueras. PED. Immo hoc. THEAN. Immo illud. PED. Immo ego. THEAN. Immo tu. PED. Immo bene. THEAN. Immo male. PED. Hei mihi. THEAN. Hei tibi. MER. Reuerentius grāmatici, uerbis enim nō manibus contendendum uobis est, Deo praesertim arbitro. Quamobrem bonis et honestis posthac uerbis de literatura contendite. Sed bene habet. Tertius, ut uideo,

adeſt ſiue iudex, ſiue litigator. MEN. Ego diutius grammatiunculi inepriolas ferre ueſtras nequeo. THEAN. At ego inſolentiam tuam laturus hodie nullo ſum modo. Quamobrem qui tibi tantum tribuas Menicelle, dicas uelim, cur lapidem hunc, petram uerò hanc dicimus. MEN. Videlicet quòd lapis agèdi uim habeat, lædit enim pedem. At petra, quòd pede teratur, ad patiendi genus tranſit. MER. Nihil eſt grammatico inſulſius, uide quàm hi deſipiant. Cum petra Græca ſit dictio, lapis uerò fuerit à labædo dictus, tertia immutata litera, quòd labent ex eo ambulantium ueſtigia. THEAN. Qui de Lapide, petraq; hoc ſentias, de manu quid mihi reſpondeſ? MEN. An non manus faciendò operi occupata ali quid ſemper patitur? THEAN. At nunc agit cum te uerbero. Hem tibi. MEM. Hæc me miſerum. THEAN. Quid te miſerum? rationem afferas oportet, cur manus cum in pugnum coit, cum uerberat, dici hic non debuerit. MEN. Nihil mihi tecum erit amplius. Quamobrem oratum te Mercuri uolo, ut cum primum Neapolim in Opicos perueneris, in eo conuentu qui ocioſis fieri diebus ad Arcum ſolet, Iouianum Pontanum cõuenias, uerbisq; commoneſcias meis, poſthac ut ſit cautior, atq; ut curſo à uerbo quod eſt curro deducat, non curſito. Panhormitam quoq; Antonium acriter increpitato, quòd epistolutam in diminutione protulerit. MER. At ego Menicelle pro Antonio hoc tibi reſpondeo. Italicam linguam non modò nouas diminutiones feciſſe, uerum etiam argentium uocum formas quaſdã inueniſſe detractioſis ac ignominie gratia. Quocirca Antonij nomine te tantum grammaticonem ualere iubeo. Tu uerò Pedane, an quid habes præter cætera eruditione dignũ tuũ? PED. Vnum hoc: Boëtium non à Boëotia, in qua ipſe natus non fuerit, dictum, ſed agnomentum hoc illi fuiſſe à ueſcenda bouum carne, quod ipſius me Boëtij cocus docuit. MER. Per Iouem mira agnominatio, tu quid ad hæc Theaneſ? THEAN. Eijciendos hæreditate Pedani liberos, eius bona publicè uendenda, redibendamq; auditoribus, quam Pedanus ab illis acceperit pecuniã. MER. At qui ego tuis uel maxime liberis cauendum præiudicium hoc cenſeo.

CHARON, VMBRAE DIVERSAE.

Scendite infelices umbræ. Quid miſere ante diem ſctis? quaſi parum ſit tui dolere, cum malum uenerit. Tu uerò tam culta et procax umbra, quæ nam eſ? VM. Cypria meretrix. CHAR. Vbi gentium quaſtum feciſti? VM. Romæ. CHAR. Quis iſte comes? VM. Sacerdos Cardinalis, qui me amauit. CHAR. Miror quomodo

modo senem puella, meretriculam sacerdos in delitijs habuerit. VM. Mea illum forma, illius me aurum cepit. CHAR. Plus igitur apud quam forma, quam religio: apud te precium, quam aut senectus, aut illius os ualuit. VM. Aurum mihi suauissimum fuit, quo ille & oris deformitatem, & senectutem sepiissime redemit suam. Ad hæc quanquam senex, salacissimus tamen fuit, utinamq; sola illi fuisset satis. CHAR. Mirum homo tam senex quod tam esset libidinosus? VM. Ego ubi primū ad eum sum arcepita, putauī me cum adolescentulo coituras. At ubi etatem uidi, & os distortum, cœpi queri, meq; deceptam esse ab lenone inclamitare. Tum ille: Ne, inquit, querere animula, nā cuius nūc tortū os fugis, haud multo post rectum neruū experire, quod fuit. Nihil enim illo tentius passa sum unquam. CHAR. Ite infelices in ignem coituras, æuumq; illic miserri-mum acluras. Quis tu cucullatus? VM. Frater. CHAR. Ordo qui? VM. Non semel ex ordine in ordinem transij. CHAR. Quæ causa? VM. Facilius ut deciperem. Die mulieres audiebam peccata confitentes, noctu græcabam in ganeis. CHAR. Vnde tibi suppetebat ad id pecunia? VM. E fraude, & furto, decipiebam mulierculas, surripiebam sacra. CHAR. Et fraudem, & sacrilegium flammis lues. At tu tam nitida cute, atq; anatino gressu, quemnam profiteris? VM. Episcopum. CHAR. Mirum qui tam sis uentricosus? VM. Minime mirum, quippe cum huic soli studuerim, in cumq; cōgesserim omnem ecclesiæ censum meæ. Quinetiam scœneraui. CHAR. Satis igitur tibi nō erat, quod ex ecclesia quot annis rediret? VM. Illud uentri satis erat, at scœnus seruiebat peni, com plures enim concubinas alebam, & corrumpebam libenter auro maritas mulieres. CHAR. Infelix cui tantus sit uenter ferendus pedibus adeo imbecillis. Infelicioꝝ cui animus oneri, at uenter penisq; dii fuerint. Infeliciſſimus, qui teipsum cum minime noueris, Deū cui ministrabas, multo minus cognoscere potueris. Abi igitur infeliciſſime. Sera enim pœnitentia est tua. Tu uerò quæ nam demissa facie, atq; ore tam pudenti? VM. Infelix puella. CHAR. Quæ tam acerbi luctus est causa? VM. Utinam carerem memoria. CHAR. Noli amabo spem ponere. Nam si coacta quippiam peccasti, leuiore pœna afficiere. VM. Miseram me, decepta fui. CHAR. Quid nam per fraudem amisisti? VM. Virginitatem infelix. CHAR. Quis te decepit? VM. Senex sacerdos. CHAR. Arte qua? VM. Adibam sepe templa Deum orās ut nuptiæ faciles, uir mihi foret è sententia. Ibi tum antistes me collaudare, spem bonam polliceri seq; mihi facilem offerre. Igitur ubi sepius me cōfitentem audis, & simplicitatem agnoscit meam. Desine, inquit, filiola uirum à Deo petere, qui te

inuuptam esse iubeat. Tum ego: quia et tu id pater mones. & uelle De um
 dicis. Deo uirginitatē meā do, dedicoq;. Tu ille me collaudatas, quōd Deo
 dedisti filia, id alicui neesse est ecclesie ut dices. Tum ego, cui nam pater
 ecclesie prius eam dicem quā tuā? At qui, inquit ille, quoniam oblatium-
 cula istius ecclesie, meā nomine capi à me possessionem oportet, quo Deo
 sit acceptior, abi filiola mane ad me reditura. Etenim nocte hac Deum ora-
 bo, ut ratam istam, rectamq; uelit esse dicationem. Tu postquam laueris,
 nouo induta supparo ad me redi. Nihil enim nisi mundum fas est nos atre-
 clare, hocq; in primis effice, sola, ac sine teste ut uenias. In ijs enim qua
 Deus manu capit, nulli adhibendi sunt testes. Mane itaq; ad eum ubi ueni-
 tum ille me in cellam induxit, in qua summi Dei posita esset statua, quam
 circa magna cererorū uis erat accensa. Vbi ambo orauimus, filiola, inquit,
 & tunicam & supparum exue, Deus enim & coelestes omnes nudi cum
 sint, nuda sibi offerri uolūt. Vbi ego nuda astitissim, tum ille papillas has
 pertractans, hæ, inquit, ecclesie meæ sunt. Tum mentū manu demulcēs,
 & hoc ecclesie est meæ. Hinc genas summis delibans digitis, filia, inquit,
 oris possessio non nisi ore capiunda est. meq; ter osculatus cum fuisset, et
 labia hæc meæ sunt ecclesie. sic pectus. sic uentrem ecclesie suæ esse cum
 dixisset, ut iacerem iussit. Iacui infelix, tum ille genu innixus, femoraq;
 contrectās, Deus, ait, qui tumidula hæc femora, castigatulumq; uentrem,
 cum brachiolis his teretibus tam uenuste molliterq; formasti, aspice uir-
 gunculam tuam, & ista possessione letare. Ter hæc cecinit, tibi, ut omnia
 transigeret, id respexit quo mulieres sumus: & illud, inquit, filia manu
 capiendū est. Verū ut oris capta est ore possessio, sic tui quoq; illius meo
 hoc est capiendā, utinamq; tunc expirāsem misera. CHAR. Quomo-
 do deceptam te postea sensisti? VM. Dum ille studiosius fundum colit
 suum, grauida facta sum. tandemq; ē partu mortua. CHAR. Nunquid
 non ille te absoluit morientē? VM. Absoluit. CHAR. Leta esto. Nam
 iudices & ipsi absoluent. Sed heus tu, quid miser rides? crede mihi, non est
 nunc ridendi locus. VM. Nulla mihi est, quam tibi credam pecunia.
 CHAR. Talis ne tu es, qui ludere Charontem uelis? VM. Atqui nec talis
 ipse unquam lusi nec tesseris. CHAR. Hic homo cauillatur, & in mee-
 rore etiam iocari cupit. Dico ego tibi, aliam paulo post sermonē seres, ubi
 ad forum ueneris. VM. Vendi in foro halium, non feri solet. CHAR.
 Suauissimus hic est, ut uideo. Dic quæso, quam artem exercuisti? VM.
 Martem ipse non exercui, sed male me Mars habuit. CHAR. Tu me fa-
 cetissime homo tuis istis dictis uel in risum rapis. VM. Ego amice, rapis
 nunquam sum usus, magis me delectauit cæpa & porrum CHAR. Vi-
 delicet

delicet sue cuiq; sunt uoluptates. VM. Nullam ego è sue uoluptatem cœpi unquam. Ego ne bestiolam tam immundam in delicijs haberem? parce oro Charon, delicatior ego fui, quàm reris: principes uiros in iocis habui, non bestiolas, illos mihi ludos faciebam. CHAR. Tum tu histrio fuisi? VM. Hetruria mihi patria fuit, non Histria, cui nihil aliud curæ fuit unquam, quàm ut nunquam dolerem, nunquã irascerer. Vt quis uxorem ducebat, ridebam: efferebat quis filium, ridebam: insanibat amore alius, ridebam. Ridebam ubi quis nimis sumptuose uestiret, nimis magnificè ædificaret, ubi prædia nimis ampla emeret. Ridebã demum omnia. Semel autem in omni me flere uita memini, quòd matre mortua, ubi illã sepelirem, terra mihi emenda in sancto fuit, tum nimis grauius hominum conditionem fleui, ac de religione sum questus. Sed tamen haud multo post dolorem hunc compressi, atq; ad naturam redij, meq; ipsum ridere cœpi, qui non è id quocq; risissem. CHAR. Sub huius risu latet sapientia. VM. Quid tute tecum loqueris? audacter dic quod uelis, non te ludo amplius. CHAR. Rem mihi gratissimam feceris, si uitæ tuæ genus ordine explica ueris. VM. Quod ipsum uehementer iuuat. Quid enim iuuare magis aut potest, aut debet, quàm ubi uitæ suæ cursum quis repetens, nihil inuenit, cuius pœnitere iure debeat? Principio cum uiderem nostram rempub. ab improbis ac seditiosis ciuibus administrari, publicis muneribus abstini, meq; ad priuatam uitam contuli. Nulli rei præterquam agro colendo intentus. Siquidem exercere mercaturam nolui, ne aut scenerandum esset, aut fortuna continue timenda. Nec seruilem quæstum probaui aliquem. In suburbano mihi uita fuit. Rarò in urbem accedebam, atq; eò cum uenissem, decretum erat mihi, nemini molestiæ esse, nocere nulli, nihilq; molesti ex aliorũ aut dictis, aut factis capere. Ridens ingrediebar urbem, ridens exibam: ubi quem amicum aut notum uidebam, salutabam illum, curabamq; congressus nostri ut essent quam iucundissimi. Si quam uel de nostra, uel de Italicæ Repub. facere mentionem cœpisset, statim ualere eum iubebam. Tempa castus mane adibam, neq; cum sacerdotibus arctiorem habere familiaritatem uolui: ubi rem diuinam fecissent, abibam illico. Doctos quosdam amabam, qui non tam acuto essent ingenio, quàm recto iudicio, eorum disputationes libenter audiebam. Si quis è notis aut familiaribus, quos habere haudquaquam multos uolui, aduersi aliquid accepiisset, consolabar illum, meiq; ut similis esset rogabam. Nam è fortunæ ludos ridendos esse, è naturæ necessitatem nullo pacto dolendam. His actis, referebam me in suburbanum, ibi partim legendo, partim deambulando, aut aliquid in agro agendo, dies conficiebã: noctu nisi quantum

quieti dandum esset, ceterum tempus lucubrando transigebam. Exibam
 interdum in quadruina: atq; ubi festi essent dies, ibi uillicos de prognosti-
 cis temporum, de natura terræ, de insitione, de seminibus, de irrigatione,
 deq; alijs rustica rei ministerijs differentes audiebam, fieriq; studebam
 eorum sermone prudentior. Et quoniam cognoscerem res hominum tam
 diuersis ac uarijs periculis esse expositas, si quid uel in agro, uel in domo
 aduersi accidisset, ubi conditionem risisset humanam, curabam arte id,
 industriaq; corrigere: ab litibus semper abhorruī, & foro, conuiuia fu-
 giebam: tenuissimus mihi uictus erat, non ut naturam defraudarem, sed ne
 multum indigerem me dico: ac ne te multis morer, ita me semper gessi, ut
 qui non humanis me rebus, sed illas mihi subiectas uellem. CHAR. Igi-
 tur qui omnia ridebas, de morte sollicitus nunquam fuisti? VM. Semel in
 omni uita de morte cogitauī, licet eam quotidie ante oculos haberem, re-
 putansq; & quid illa uellet sibi, & quod ego aduersus eam cōparare pos-
 sem presidium: unum tandem hoc mihi in animo sedit, ut honeste tran-
 quilleq; etatem ducendo uiuerem. CHAR. Quod aduersus paupertate-
 tem inuenisti remedium? VM. Ut iudicarem pauperem esse nequaquam
 posse, qui secundum naturam uiueret. CHAR. Quod aduersus hono-
 res atq; ambitionem? VM. Quod grauissimi casus nō nisi ex alto essent
 loco. CHAR. Quod aduersus falsos rumores? VM. Rectam conscien-
 tiam. CHAR. Vnquam ne te mouit superstitio? VM. Deum ubi per-
 spexissem, sacerdotum mendacijs aures occludebam. CHAR. Quomo-
 do cum inuidia? VM. Qui doluerim nunquam, riderem omnia, quo pa-
 cto inuiderem? CHAR. Ecquando ne iratus fuisti? VM. Semel in o-
 mni uita: neq; mea causa, sed quod uiderem innocentem hominem iniuste
 plecti, male dixi ciuibus, quod nō de iniusto iudicio prouocarent: quos ubi
 uidi nusitare, ac tyrannorum uim timere, statim me repressi, atq; ad ri-
 sum redij. CHAR. In militiam ne aliquando profectus? VM. Semel li-
 tuum audij. CHAR. Quid: reges ne, aut regulum quempiam secutus?
 VM. Minime, mihi enim ipsi me, non regulis natum esse uolui. CHAR.
 Liberos ne suscepisti? VM. Quos statim extuli, & quod bene actum
 cum illis iudicarem, Deo gratias egi. CHAR. Igitur & uxorem duxi-
 sti? VM. Non tam mea, quā parentum gratia: ea cum triennium me-
 cum exegisset, morte diem obiit, ex eo cœlebs uixi. CHAR. Cur nō alte-
 ram duxisti? VM. Quia scirem temeritatem non semper felicem esse, et
 quod bene in illa successisset, ueritus sum in secūda periculum facere, meq;
 asserere in libertatem uolui. CHAR. Quā sepe cum illa litigabas?
 VM. Nunquam, nam & illa uirguncula ac suauis erat, & ego ridere
 assuebam.

affueram domi, non minus quam foris. CHAR. Quid de hominum rebus sentiebas? VM. Vanitatem, ac stultitiam esse omnia. CHAR. Felicem te, qui ista noueris. VM. Nec felicem quemquam, nec sapientem dixeris: nulli enim tot affuere unquam bona, ut non ei plura defuerint: nec quisquam tam sapiens habitus est usquam, ut non et illi ad ueram perfectamque sapientiam defuerit multum. Nam cum humane res imperfecte sint omnes, quid earum possit esse perfectum? Cumque nihil sit in eis constans, felix qui nam esse potest, cui momento interdum aduersa plurima succedant? CHAR. Non dixi te felicem hospes, sed felicem qui ista noueris. VM. Non ex bonorum cognitione humana existit felicitas, uerum ex eorum possessione et usu. CHAR. At ego te et felicem ex hoc iudicauerim, quod cum intelligeres neminem esse posse felicem, ita tamen ipse uixeris: et sapientem, quod in tanta hominum uanitate, atque ignorantia sapientem te non minus uideri nolueris, quam posse esse iudicaueris. Sed quis hic est tam molestus et impudens? VM. Noli quaeso et irasci, amicissimus hic mihi fuit. CHAR. Miror qui inter duos tam dissimilibus moribus ulla potuerit esse familiaritas. VM. Si amici proprium est, prodesse amico, hic quam in amicum plura in me contulit. Nam tribulis meus cum esset, et quotidie litigaret cum uxore, primum docuit cauendas esse secundas nuptias: deinde cum nulla non in re et mihi, et uicinis ceteris esset molestus, patientissimum me reddidit mortalium omnium. An quod maius in amicum conferri ab amico beneficium potest, quam ut recte ab illo instituat? Iure igitur hunc amaui, et mihi amicum esse duxi. CHAR. Ex omni parte sapientia se ostendit tua. Tu uero molestissimi me homo, quid tibi uolebas istis moribus? VM. Quod ipse sum consecutus. CHAR. Quod nam illud? VM. Quod ut era musca, sic habebam ab omnibus. CHAR. Vnum illud puto tibi uehementer doluit, aculeis quod careres. VM. At uerba mihi erant aculei, quibus ego uel uincebam culices. CHAR. Digna tibi pro factis istis, et a culicibus, et a cabronibus infligetur poena. uerum age hospes Hetrusce, quando percuntari singulos agendo remo nimis magno est impedimento, et iudices iam abisse eripa uideo, edoce in tanta multitudine si quos ipse noueris. VM. Gereatur tibi mos: hic qui se primum offert, mendacissimus fuit omnium, quos unquam uiderim. Illud autem maximè iudicat mendaciorum quibus usus est unquam, quod cum uxore (ut ex eo aliquando audiui) nunquam se litigasse afferuerit. Is qui eum sequitur, adolescens in maximis uixit diuitijs, senex in summam inopiam redactus est, quippe cuius studium fuerit ex ere sumum, et fumo metallum facere. Nam dum aurum ex fornace qua-

rit, sua omnia in ignem coniecit. Tertius ille non modo libidinosissimus, uerum etiam immanis fuit, qui nec brutis abstinerit. Duo illi, alter perniciosissimus assentator fuit, leno alter pellacissimus, quibus artibus primos sibi & ad Caesares, & ad Pontifices aditus fecere. At ille alius accusando maximis comparauit diuitias: cui cum praeter insimulationem ac maledicentiam nihil dulce esset, arte hac primum apud principes locum tenuit. Quae ego magis scio, quod mihi relata essent à tribulibus, quam quod nosse ca studerem. At illum tam seuera, & tristi fronte, & noui, et suspexit utpote omnium quos ipse uiderim integerrimum, & certe natum ad recte informandos animos: qui cum & uerbis philosopharetur, et moribus, quae ipse differeret, cae atq; exemplo comprobabat. Cuius opere pretium fuerit audire orationem. CHAR. Nihil est quod magis cupiam. Sed quae nam illi patria? VM. Ab Umbris ducebat originem. CHAR. Hospes Umber aduentum ad manes tuum gratulor, cum quod liberatus sis omnino curis ijs, quae mortales habeant tam male, tum quod audire te uehementer cupio. Noui enim quatus sis philosophus. Quamobrem unde tibi maxime uidetur exordiens, perge de uirtute dicere, dum illum in portum deferimur. VM. Nec ingratum est quod postulas, nec difficile. Et quoniam de uirtute ut dicam exigo, nescio quid audire ipse malis, quam quae uis sit eius, & qui capiantur inde fructus. Etenim cum inter Deos, atq; homines tantum intersit quantum norunt omnes, nec solum spatio, sed natura, nonne admirabilis uirtutis uis haec est, quod & Deos hominibus conciliat in uita, & post mortem illorum coetui eos adiungit? Nam cum uirtus medium quoddam sit, extrema quae uideantur in agendo fugiens, quae maxima illius laus est, haec certe summa est uis eius, quod eadem haec ipsa uirtus inter Deum atque hominem medium tenet, quo quidem dempto medio, nullus est ad Deum accessus, nulla quae ad illum perducatur uia, quae & ipsa principio Deum cognouerit, & qui secundum se uixissent, inter diuos retulerit. Cetera cum fluxa & fragilia sint, auferri temporis momento possunt. At uirtus firmum, & stabile bonum est. Quae cum nullius sit externae rei indigens, alia tamen omnia absq; illa manca sunt, hucq; atq; illuc incerta feruntur. Felicem igitur qui bene agendo, recteq; intelligendo perfectam fuerit uirtutem assecutus, qui cupiditates cōpescens, et quasi extra pericula positus, liber, ac securus uixerit. Cumq; sibi ipse lex esset, leges nequaquam timuerit, & tanquam omnia sub pedibus subiecta haberet, tutus incesse contra populorum mores, contra tyrannorum libidines, atq; aduersus fortunam ita steterit, ut ingruentem eam à se repulerit, necq; manum porrexerit bladieni. CHAR. Quam uere, & supraquam

dici potest magnifice de uirtute locutus es? Ac per Plutonē oratio ista homi-
num expressit felicitatem, quam parum tamen animo cernentes, cæcitate
sua in perniciem magis uolentes eunt, quàm coacti trahuntur. Quotus
enim ex ijs, quos innumerabileis quotidie transuho, non seipsum incu-
sat? non stultitiam, quamquam serò, queritur suam? Quo magis optimi ho-
spites uestrū utriq; gratulor, qui & in agendo, et in perspiciendo ueritatē
sic secuti, atq; adepti fueritis, ut quàm à uulgi ignorantia longissime recess-
istis, tam ad felicitatem proxime accessisse uideamini. Sed iam ut uidetis
cursum hunc confestim, & me traiciendis alijs opus est regredi, uos ut
descendatis. Ite igitur felices, & quo animo uitam traduxistis, mortem
etiam seratis, per quam iam estis immortalitatis uiam ingressi. Tu uerò sa-
pientissime Mercuri gregem hunc coge, & ubi uidebitur ad iudices pro-
pera. MER. Ego uerò propero, uos sequimini.

GREX VMBRARVM NOCENTIUM.

Pergamus miseros uisere manes.
Flendo in lucis prodimus auras.
Flendo transigimus tempora uitæ,
Tristem flendo nauimus annem.
Et quod restat iter, hoc quoq; flendo
Infelices conficiamus.
Mimois miseris ora ferenda,
Et formidata Aeacus umbra,
Spectandusq; truci cum Rhadamanto.
Nos latranti Cerberus ore,
Nos & multiplici gutture serpens,
Pascetq; atro trux leorictu.

GREX VMBRARVM INNOCENTIUM.

Nos Fauoni lenis aura,
Et uirenti prata flore,
Nos beatis rura campis,
Perpetuiq; manent tempora ueris.
Mella nobis sponte manent,
Vina largo fonte sudent,
Ac liquenti lacte riui,
Grataq; decutiant balsamarami.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI

PONTANI ANTONIVS,
DIALOGVS.HOSPES SICVLVS, COMPATER
NEAPOLITANVS.

VAE NAM QVAESO BONE CI-
uis Antoniana est porticus? COM. Anto-
nium ne hospes requiris, an eam quae ab illo
porticus Antoniana dicitur? HOS. Et por-
ticum ipsam nosse, & Antonium uidere cu-
pio, audio enim pomeridianis horis illic con-
uentum haberi literatorum hominum. Ipsum
autem Antonium quanquam multa dicit, plu-
ra tamen sciscitari quam docere solitum: nec tam probare quae dicantur,
quam Socratico quodam more irridere disserentes. Auditores uero ipsos
magis uoluptatis cuiusdam eorum quae a se dicantur plenos domi dimit-
tere, quam certos rerum earum quae in quaestione uersentur. COM. Hec
illa est porticus, sane dignus tali conuentu locus, in qua desiderare nunc
quidem Antonium possumus, uidere amplius non possumus. Etenim solitus
do ipsa, meusque hic ornatus plane tibi declarare possunt, amisisse nos An-
tonium: neque enim unquam dicam mortuum, quem putem uiuere, quod &
ipsum paucos ante quam decederet dies acerrime differentem audiui-
mus: neque eius me mors angit, quae uita est bonis, sed quod iucundissima eius con-
suetudine, sapientissimisque colloquijs est carendum. Quid enim erat letis
in rebus Antonio iucundius? quid rursus in turbatis atque asperis gratius?
Incredibilis quaedam in eius oratione uis inerat res: humanas contemnen-
di, ferendi que; fortuitos casus aequo animo: quippe cum omnia referret ad
Deum, diceretque latere nos & bonorum, & malorum causas. Pleraque au-
tem uideri quae non essent mala, ut quae obiecta nobis essent a Deo, quo hu-
mana in ijs constantia fortitudoque enitesceret. Quotum enim fortem inue-
niri, si quietae & securae omnia nobis forent? natos esse homines ad compa-
randam uirtutem, ad excolendos animos, neminem autem sine laboribus
plurimis posse hoc assequi, sed decipi opinione, nimisque demisse, ac molli-
ter, nobiscum nos ipsos agere: quae fluant aquas salubriores esse, magisque
probari: quae uero restagnent, noxias ac pestilentes esse. Nullum fortem
agricolum, cui non incaluerint manus: nec medicum bonum, qui non pluri-
mis

mis ac maxime grauibus morbis curandis uersatus sit ipse diutius. Milites ab assuetudine perpetiendorum laborum exanclatisq; periculis laudari: nullos deniq; artifices claros euadere, praeterquam quos assiduus labor, longaq; exercitatio docuisset. Optimo itaq; & fortissimo cuiq; labores ac molestias offerri à Deo, eamq; ueluti materiam praebere in qua sese exerceat, cum excellentia hominum caeterorum. Tum Imperatores ipsi quos praecipue ament, & quorum uirtus est prospectior, ijs grauisima & periculosissima quaeq; demandent. Atq; hanc quidem ipsam, non quae praedam quaeritaret, maxime illustre militiam esse. Et uero ignaui esse, imbecilli, desidiosi, odise labores, fugitare molestias, uelleq; in ocio, ac sub umbra marcescere. Sed cum Antonio optimè iam actum fuerit, ad te hospes potius reuertar. Haec, inquam, illa est porticus in qua sedere solebat ille senum omnium festiuissimus. Conueniebant autem docti uiri, nobilesq; item homines sanè multi. Ipse quòd in proximo habitaret, primus hic conspicitur, interim autè Senatus, ut ipse usurpabat, cogretur, aut iocans cū praetercūtibus, aut secum aliquid succinens, quo animū oblectaret. Ut nuper paucos ante quam morbo aggrauaretur dies recitare eum memini, cum ego ad essem unā, & Hericus iste Pudericus, quem hic uides. Est autem carmen quod uti oppidatim dicebat Apulos, ad sanandum rabidam canis morsum, insonnes enim nouies sabbato lustrare oppidum Vithum, nescio quem è diuorum numero implorantes: idq; tribus sabbatis noctu cum percogissent, tolli rabiem omnem, uenenumq; extingui. quod carmen quia memoria teneo, referam illud si placet. HOS. Atqui pergratum mihi feceris. COM. Alme Vithe pellicane, oram qui tenes Apulam, litusq; polignanicum, qui morsus rabidos leuas, irasq; canum mitigas, tu sancte rabiem asperam, ritusq; canis luridos, tu saeuam prohibe lucem.

Iprocul hinc rabies, procul hinc furor omnis abesto.

HOS. Sanè luculentum carmen, & perquam facilem Apulis ipsis Decum. COM. Felicissimos omnium eos mortaliū dictitare solebat Antonius. HOS. Qui regionem incolerent tam intemperatam? COM.

Etenim caeteros quidem homines cum nulli non stulti essent, uix stultitiae suae ullam satis honestam afferre causam posse, Apulos uero solos paratissimam habere insaniae excusandae rationem. Araneum illum scilicet, quam Tarantulam nominant, è cuius ammorsu insaniant homines, idq; esse quam felicissimū: quod ubi quis uellet, insaniam quem suae fructum cuperet, etiam honeste caperet. Esse autem multiplicis ueneni araneos, atq; in ijs etiam qui ad libidinem commouerent, eosq; concubitarios uocari, ab hoc araneo ammorsu quam saepissime solere mulieres, licereq; tum illas, fasq; esse li-

bere, atque impune uiros petere, quòd id uenenum alia extingui ratione nequeat. Vt quod alijs flagitium, mulieribus id Apulis remedium esset. An non summa hæc tibi quædã se licitas uideatur? HOS. Per Priapum summa. COM. Parce hospes obscenis obsecro. HOS. Atqui putabam mihi in Oſca regione uti obscenis licere, cum populariter audiam iurari per deorum uentres, perq; iecinora, atq; per eam partem cuius ipsos etiam Cynicos perpuderet. COM. An ignoras pessimum morum auctorem populum esse? quid enim habet, quod maximo etiam iure non improbes? atque hanc quidem iurandi impuritatem mare attulit, utinamq; hoc solum à Catalanis didicisset noster populus. Sicã ab ijs accepimus, nec est quod Neapoli, quàm hominis uita minoris uendatur, quòd nisi uester Blancas Esculapius alter curator accessisset, maiorem ciuium partem excisis auribus, labijs, aut naso mutilo uideres. Scortari quoq; sine pudore didicimus, atque in propatulo habere pudicitiam. Iuuentus nostra lustris dedita, quod locandis noctibus à meretricula quaeritur, ipsa die ligurit. Ideoq; innocentissimus olim populus, dum à Catalonia reliquaq; Hispania comportandis gaudet mercibus, dum gentis eius mores admiratur ac probat, factus est inquinatissimus. Sed quando accusari hæc possunt magis quàm corrigi, nec satis est tutum dicere, de populi moribus desinamus. Quod autem ad iusiurandum attinet, Scythas maxime laudare solebat Antonius, quibus non per deorum capita, aut corda, ut his ipsis Hispanis, nõ per corpora, ut nostris, sed per conuictum iurare mos esset. At Pœnos maxime irridere, qui per triplex iurarent uxoris repudiũ. Quippe quam ubi ter quis repudiasset, reuocare amplius in domum fas non esset. Sed qui præterit percunctandus est, ut Antonium iam agamus.

COMPATER NEAPOLITANVS, PEREGRINVS, HOSPES SICVLVS.

Eus uiator. PER. Sessores saluete. COM. Tu ut uideo, de sole æstuas. PER. At uos ut sentio, de umbra frigetis. COM. Hic homo sitit, ni fallor. PER. Hi madescũt, quod satis scio. COM. Heus hospes dic quæso. PER. Heus ciues tacete obsecro. COM. At nos scire ex te quædã uolumus. PER. At ego sciscitari pauca. COM. Sciscitator, uacat, atq; etiam si placet sedeto. PER. Ad regem propero, ad regiam uera ducit uia? COM. Vtraq; Sed quæ nam salutandi regis causa hoc enim ipsum scire cupimus, itaq; uicem redde. PER. Nimis quàm timeo nostræ reipub. ne paucis post annis occisione occidant populi. COM. Ab gladio ne, an à pestilentia, an à diluione timendum est nobis?

Equidem

Equidem & te syderum progressionem obseruasse reor, quando astrologorum est has clades prædicere. PER. Certiora afferro. Maxima in singulis non modo oppidis, sed penè domibus uis est gillorum septennium: eos satis compertum est anno septimo parere, enasciq; basiliscos serpentes, quorum obtutu homines infecti pereant. Quod nisi à rege probe prospectum fuerit, actum est de regni Neapolitani populis. Opus autem esse, ut singulis in oppidis, singuli deligantur cauti & solertes uiri, qui hæc mala gallo rum cæde procurēt, uideantq; ne quid respub. detrimenti capiat. Ego hæc de causa, atq; ut reipub. profim meæ, ad regē eo, uos ualete. COM. Abi bone cuius, deq; patria benemerite. Dij boni, quàm multiplex est hominū stultitia: quàm inanes cogitationes: quid uanitatis in uita: quanta inanissimarum etiam rerum sollicitudo? An est hospes quod irridere hoc homine magis possis? si ridenda quàm miserāda potius stultitia est nostra. HOS. Quid obsecro ad hæc Antonius? COM. Fabellam hic aliquam subtexuisset, qua declarare amplius posset hominū leuitatem. Calletiam olim mulierculam uictum queritasse Caietæ. Hanc cætera uita munera obijisse satis laboriose atq; industrie. Cum autem Alphonsus rex Caietæ diuersaretur aliquando, uideretq; Calletiam, tum uiros, tum matronas, omnes deniq; id agere, quo maxime modo regem honorificentissime exciperet, eā pannis supra pudenda conuolutis, proficiscentem ad rem diuinam regem, & præcedere in pompa nudato femore, & recedentem in regiam eodem habitu reducere solitam, nullisq; abduci potuisse rationibus, quin hoc honoris genere (sic enim dicebat) regem prosequeretur. Quocirca explicatis dis fabellis Antonius uel improbare quippiā solebat, uel laudare. HOS. Bellissimum hominem. Sed præconem hunc audiamus, qui tantā sibi facit in populo audientiam. Regium uidelicet edictum. nunquam uidi turgidiores buccas. Puto ego hominem fermento uesci. quos clamores dij boni? PRÆCO: LICERE, FASQUE ESSE IOVIANVM PONTANVM, QUI HABITAT IN PROXIMO, TV TO EGREDI DOMO, TV TO PER VRBEM INCEDERE, TV TO ETIAM DE REBUS LATINIS LATINVM HOMINEM DISSERERE, ISTOS VERO GRÆCISSEAN TEIS HOMINES, ATQVE ITALOGRÆCOS, NIHIL EI MALEDICERE, NIHIL INCESSERE, NON OCVLIS, NON BARBA, NON SVPERCILIIS, NON DENIQVE VLLA GRÆCA ARTE ILLVDERE. HOC REGEM IPSVM EDICERE. SI QVIS SECVS FECERIT, BARBAM EI VEELLERE IMPVNE LICERE, PILLEVM AVFERRE.

CREPIDVLAS ERIPERE. QVOD EDICTVM SANCTVM ES
SE OMNES SCIVNTO, IDQVE TVBA HAC TESTOR.

HOS. Quid obsecro? Iouiano huic Græci ne tam sunt infesti? COM.

Quin ipse Græcorum est studiosissimus, eorumq; ueneratur disciplinas,
ac sufficit ingenia, nec est quod Græcos timeat. Esse autē nostrateis quos-
dam adolescentes, eosq; nuper è Græcia redisse: qui cum nec Græce sciāt,
nec Latine, esse tamen gloriosissimos, quibus si barbam, pilleolumq; ade-
meris, nihil omnino Græcum habeant. Eos ait & Græca, & Latina ora-
tionis inculcatores esse, ubi cum Græcis fuerint, musitare, cū Latinis au-
tem mirum esse quā Græce omnia: hinc illos irasci & penè furere, ho-
rum timeri audaciā, ceruiceq; insolentissimas. HOS. Quid ipse didi-
cit ne Græcas literas? COM. Eas adolescens attigit, sed in Italia: nam
in Græcia magis nūc Turcaicum discas, quā Græcum. Quicquid enim
doctorum habent Græca discipline, in Italia nobiscum uictitat. HOS.
Satis hæc noui. Sed obseruemus pilleatulum hūc. COM. Recte mones.
HOS. Quidnam is succinit? at uide quā sibi placet, atque utinam præ-
teriens salutaret. PER.

20 ἀεὶ ὅπ' ἴσ' ἴδ' ὄψ'.

Quid sibi hæc uolunt uerba? COM. Rem optimam ait esse aquam.

HOS. An hic nos accusat ut parum sobrios? ego tam insignem iniuriam
non feram. COM. Parce hospes, Pindarica est sententia, etiam ab Ari-
stotele laudata. PER.

21 -ὄδ'.

22 χρὸς αὐτὸ μὲν ὄψ'.

23 αὐτὸ Δι' ἀντίταυ-

24 αὐτὸ μὲν ὄψ' ἔφακ' ἠλοῦρα.

HOS. An pergit maledicere? COM. Desine cōmoueri, aurum laudat.

HOS. Heus tu græcanice homo, quid malam in rem non te hinc prori-
pis? Iudeis aurū & sceneratoribus laudato. COM. Iram ponito, abijt.
Hos uentris crepibus similes dicebat Antonius, nares tantum offendere,
cætera uentum esse, siquidem uentosos esse ac putidos. Sed quando suffar-
cinatulus iste iam abijt, nos ab Antoniana consuetudine aut quærendi ali-
quid, aut dicendi ne recedamus. Et iandudum uideo Hericum hunc di-
cere aliquid uelle. Quamobrem dicentem audiamus.

HERRICVS PVDERICVS, ADOLESCENS,
SENEX, HOSPES.

Non nouere me qui nuper præteriere adolescentuli Neapolita-
næ nobilitatis, quæ propè iam interijt. Etenim cum conside-
ro iuuentutem nostram præter maiorum instituta domi ac sub
porticibus

porticibus desiderare eos uero, qui rempub. administrant, publicorum obli-
tos morum, nihil nisi suas tantum res agere, atq; in priuatu consulere: non
possum non deplorare nostrae nobilitatis interitum. Dij boni, Ladislao re-
ge, quae nostroru ciuium domi, forisq; erat industria? quam honesta de o-
mni uirtute contentio? Certamen erat, domi ne senes aequitate atq; consi-
lio, an foris iuuentus fortitudine ac fide maiore rempub. gererent. Itaque
uideres seniores praesidere prouincijs, moderari populos, iuuenes in ma-
ximis rebus, ac periculis regi adesse, certare qui fortiorem nauare posset
operam. Adolescentulos mirum in modum a primis annis meditari pa-
trium decus, equitando, iaculando, semper aliquid agendo, quo ipsoru ap-
parere posset industria. Nunc placet ocium atq; molliities: sequimur scor-
ta, desidemus in gameis, alea in manib. est, atq; fritillus, turpissima quaeq;
habentur in pretio. Contentio est, cuius uxor, soror, filia pluris ueniat,
nullumq; inter ignauos, fortesq; discrimen, nisi quod fortitudo odio est atq;
contemptui, ignauissimus quisq; maximè carus, acceptusq; multitudini.
Iura, pietas, decus, demum omnia uenalia. Sed re ipsam comescam, reuer-
tarq; ad Antonium, atq; hunc qui praeterit potius adolescentem percuncta-
bo. Amabo unde tantum hilaritudinis tecum affers bone adolescens?

ADOL. Meo ab antistite. HER. Obscuro nisi praeproperas, hilaritudi-
nis tanta nobis rationem explica. ADOL. Laborabat ex intestini ple-
nioris morbo meus antistes, de cuius salute medici cum desperassent, unus
Panuntius archiater, solam hanc salutis reliquam spem docuit, si dissoluo
intestino animam inclusam expederet. Eum igitur, cum diem totum deos
orans cõtriuisset, nec aliquid exploderet, reuersus Panuntius monuit uti
corporis salute desperata, pro animae salute deos fatigaret. Tū ille in deos
deasq; conuersus, integram ferè noctem in gemitu lamentationibusq; exe-
git, dum peccatorum condonationem, ac uitae coelestis tranquillitatem
coelites ipsos orat. Aderat familiaris ingenio non adeo superstitioso, qui
antistitis questus, precesq; non satis a quo ferens animo: Ecquae nam tan-
dem, inquit, pater dementia ista est, putare Deos, coeli tibi particulam do-
naturos, qui ne leuissimi quidem pediti liberales esse uoluerint? hac urba-
nitate captus antistes, cum in risum solucretur, intestinum exoluit: quo
de risu in crepitum exoluto, statim morbo liberatus est. Haec letitiae meae
causa, haec uoluptas est, qui herum saluum factum tantopere gaudeam. Is
igitur post aliquot dies confirmatis ac refectis uiribus, cum ludere quantil-
lum cupiat, Frontonillam arcescit, quā intellexit non multos ante dies fa-
cere quae stū coepisse: me qui scortillum nossem, rogatū mittit, uti cū lauerit
leueritq; ad coenam eat. Dixi quae cupiebatis, ab eo, uos ualete. HER. O

secula, o mores. fuit fuit olim in sacerdotibus christianis continentia & castitas, dum innocentia in honore, dum paupertas in pretio fuit. Nunc (pro pudor) quae non sentina mundior sacerdotio est? Ecce autem qui leuare dolorem hunc queas, senex praeterit, octogenarius, cantitans, amore insanies. e media scilicet Valentia delatus hoc est. Audiamus si placet? SEN.

22 Ne rugas Mariana meas, neu despice canos.

22 De senex nam iuuenem diareferre potes.

HER. Bellissimum senem. Videtis quam blande salutat fenestellas? quam larga etiam manu rosam spargit? quid hoc senex delirius? SEN.

22 Digna Iouis thalamis o & Ioue digna marito,

22 Quid mirum si me candida nympha fugis? HER. Etiam lacrimatur. SEN.

22 Delitiae Mariana meae si digeri annos,

22 Iupiter hac fiet iam ratione senex.

HER. Lepidissimam argumentationem. SEN.

22 Et caniflores, orientia sidera cana,

22 Cana quoque torquet spicula blandus amor.

HER. Canitiem sane iuuenilem, sed compellemus hominem. Amantissime adolescens, per eum quem colis amorem, per quem uiridem, atque florentem aetatem tuam, eamque quam deperis uirginem rogatus, & nos de amoribus sollicitos nostris ad te atque alloquere. Equidem uel ex te uno iudicari plane potest, recte sensisse illos, qui Venerem elegantiarum deam fecere. quid enim te qui in Veneris contubernio uiuis, elegantius? Age amabo quam tibi cum amoribus tuis blandes? quam est sententia? SEN. Suauissime, quippe cum decreuerim quaecumque in amore hoc mihi accidant, iucundam in partem accipere: irascitur, auersatur, contemnit, fugit, ad uoluptatem refero: grauissimeque obiurgandos censeo, qui regnum amoris accusant, bellissimi pueri, lenissimi heri, indulgentissimi dei. hic munditias, nitorem, ornatum, leporem, comptum, ludos, iocum, carmen, elegantiam, delicias, omnem denique uitae suauitatem inuenit. Me qui senex sum, aetatis huius molestiarum oblitum, non tantum non inuitum, sed uolentem quoque ad suauissimam quaeque secum trahit. Sequor conuiuia, cantus, hymen, eos, choreas, pompas, festos dies, theatra. Sed iam asserenscit. illam ego ad fenestram uideo, quae me immortalium uitam agere inter mortales facit. o fulgentissimum iubar, ac rerum specimen. HER. O inane, & lubricum caput. Ne autem delirantem hunc senem hospes mirere, ciuitas nostra tota delirium est. utinamque non tam uere, urbem hanc solam liberam esse usurpasset Antonius, in qua una cuique quod libitum esset liceret. Sed comprimenda est oratio. Euphorbia transit. Assurgamus mulieri, atque offam hanc Cerbero

Cerbero obijciamus. Et iam præterijt, abijt: bene habet, salua sunt omnia. Memor es hospes belluæ illius quam dux Pœnorum Annibal uidit in Somnis, siluas, agros, uillas, oppida, quaq; incederet cuncta uastantem? Hæc illa est bellua, nequaquam tamen ut illa somnium, sed historia, & uera quidem bellua. Cuius quidem cæteri, aut horologium, aut galli cantum secuti, è somno cubilibusq; excitantur. at uiciniam nostram Euphorbiæ clamores ne uidere quidem somnum noctibus patiuntur, quasi dies agere quietos ualeamus. Clamat, inclamat, frendit, dentitonat, hinnit, fremit, rixatur, furit: uerū, pelues, patinas iaculatur, tittonatur, cæde labratur: nouis enim uocibus nouus belluæ huius furor exprimendus est, atq; utinã exprimi plene possit. ancillas alias delubat fistibus, alias mutilat gladio, has unguibus excæcat, illas pugnis exossat. quid multis opus est? pestis quidem ipsa, Euphorbia pestilentior non est. Ferunt Germanos olim prædicare solitos, se à Dite patre ortos. Ego uel deicere ausim, treis illas starias, heretibus quoq; ipsum Euphorbia prognatos esse. **HOS.** Dij talem pestem auertite. Quid obsecro de hac Antonius? **HER.** Optime consultum iri Romano Pontifici, si Euphorbia hæc in summo alpium iugo constitueretur: cuius uociferationibus, momento eodẽ Germaniæ, Galliæ, Britaniæ, ad concilium arcescendi possent, orbis enim terrarum campanam Euphorbiã esse. **HOS.** O saluum atq; urbanũ hominem. Sed qui nam hi sunt quos composito admodũ gradu, uultuq; adeo graui, concedentes ad nos uideo? **HER.** Iunior ille Elisius Gallutius, suauis uir ingenio, Andreas alter Contrarius, facundus, ac præstans rhctor, grauisissimi uterq; uiri, nostraq; ex ordine, quibus aduentibus de more collegij huius assurgendum est.

ANDREAS CONTRARIVS, COMPATER

HERRICVS, ELISIVS.

Alutem uobis multam, atque opulentam dicunt Elisij Camenæ. **COM.** At nos et Elisium auere, et Andream opulenter saluum esse iubemus: neq; enim grammaticos adeo ueremur, ut opulentiam cum salute coniungere timeamus. **AN.** O minime supersticiosum hominem. Sed ut hoc facilius cõdonetur à nobis tibi, tamẽ ne in grammaticorũ iram incidas etiam atq; uide. **COM.** An oblitus es Antonij? catellorum (hoc enim uerbo utebatur) eos persimileis dicẽtis, q; de osibus, deq; frustillis, ac miculis, si quæ forte sub mensam decidant, rixentur. Odi ego cimicũ genus, stomachorq; agrestem acerbitatẽ, ac putidas insectationes. Sed amabo quinã inter uos sermones erat? **AN.** Hoc ipsum agebamus, aut potius indignabamur, ab rabiosa eorũ garrulitate tuti nihil esse, siue uersiculum

edideris, siue epistolam scripseris, quorum ipsorum scriptis oculus si ad-
 moris, nihil inertius, nihil inconcinnius, nihil oscitatus uideas, quippe cū
 nihil supra grammaticum habeant. Et tamen operæ pretium est uidere, ne
 glecto, aut potius abiecto Cicerone, quantum præ se ferant dicendi artem
 atq; scientiam. Inuasere rhetorum materiam, quorum etiam agros depopu-
 lati, quod uideant acutiora quedam, ut ipsi putant, à Quintiliano tra-
 di, in Ciceronem sublatis signis, agmineq; instructo procedunt: nec intelli-
 gunt Ciceronem sic à Quintiliano laudari, ut hūc suspiciendum, hūc imi-
 tandum esse moneat, dono quodam prouidentia genitū, in quem totas uir-
 tutes suas eloquentia experiretur. Id deniq; non immerito cōsecutum, ut
 Cicero iam nō hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur. Quod si loqui ue-
 ra uolumus, illa uel summa Quintiliani laus est, quod diuinæ Ciceronis
 eloquentiæ diligentissimus obseruator atq; inspector fuerit. Quid enim
 quamuis acute ab eo in dicendi arte præcipitur, quod non è Ciceronis fon-
 te haustum sit? quid tam rarum, aut sepositum ostenditur, quod non Cice-
 ronis orationū exemplis testimonijsq; doceamur, illum orantem egisse,
 quæ post à Quintiliano, rhetoribusq; alijs cōsideratas atq; animaduersa
 scriptis obseruanda tradantur? Arguitur Ciceronis de oratoris fine senten-
 tia, quod non sit dicere appositè ad persuasionem, sed sit solum benedicere
 oratoris finis: nec uident acutissimi homines duplicem in oratore finē con-
 siderandum esse, quod Boëtius quidem uidit, si non tam acutus grammati-
 cus, at certè rerum nature peritissimus, ac definiendi magnus artifex. At
 enim, quod inter dialecticā atq; rhetoricam interest, id in materia nō cer-
 ni, quippe cum utraq; thesis atq; hypothesis subiectā habeat, sed in usus,
 cum altera interrogatione, altera perpetua oratione utatur, ac dialectica
 integris syllogismis, rhetorica enthymematibus gaudeat. Itē in fine, quod
 dialectica quæ uult, extorquere ab aduersario conatur, rhetorica iudici
 persuadere. Siquidem dialecticus dialecticum tantum habet aduersum se
 constitutum, orator uerò habet etiam iudicem, qui inter se atq; aduersa-
 rium sententiam ferat. Quocirca oratoris finem duplici ratione conside-
 randum esse censet, alterum quidem in oratore ipso, in iudice uerò alterū.
 In ipso quidem benedicere, quod quid est aliud, quàm dicere appositè ad
 persuasionem? In iudice uerò persuadere, neq; enim si qua impediunt ora-
 torem quominus persuadeat, dum officium suū fecerit, idcirco finem con-
 secutus non est: siquidem qui officio suo cognatus est finis, cum factō offi-
 cio consequitur: ac tametsi eum qui extra positus est, finem non semper at-
 tingit, sine tamen suo contentus esse potest, sentiens artem ipsam, qui suus
 est sine non fraudari. Etenim medici opera cum in sanitatem intenta sit,

Impera-

Imperatoris in uictoriam, licet neuter finem qui extra constitutus est, non nunquam adipiscatur, uterq; tamen suum a se quitur, si alter egrotum recte curauerit, alter exercitum, ac rem bellicam bene administrauerit. Duplex igitur oratoris finis est, bene dicere, ac persuadere, quod utruq; Cicero complexus est: & cum ait, oratoris officium esse, dicere appositè ad persuasionem: nam qui appositè dicit, bene quidem dicit, id quod Quintiliani sententiæ conuenit, iudicantis rhetoricæ finem ac summum esse bene dicere. Et cum post subdit, oratoris finem esse, persuadere dictione, quia oratoris dictio apud iudicem est, completitur qui sit pro suscepta causa benedicendi finis. Quòd si orator dicendo persuadet, neq; enim temere à Cicero dictum est, persuadere dictione, nec Quintiliano, nec oblatratoribus his dicere opus est, quòd pecunia etiam persuadet, quòd forma, quòd alia etiam multa: nam nec pecunia dicendo persuadet, nec forma, trahit enim animos hominum pecunia rerum utilium cupiditate ac gratia, forma uoluptatis. Ostendere autem cicatrices inde susceptū est, quòd insitus est homini naturaliter misericordiæ affectus, qui tum uidendo, tum audiendo mouetur, idq; consilij prudentiæq; est agere. Quo orator cum utitur, non quidem dicendo, sed agendo persuadere conatur. Licet huiusmodi actiones oratoris propriæ sint, unde agere dicitur, quibus etiã uerba, gestūq; idoneum accommodat. Et cicatricum quidem ostentatio non multum habitura est uirium, si oratio defuerit, quæ lacrimas ac misericordiam excitet. Nã autoritas, dignitas, aspectus, si mutus fuerit, quomodo persuadeat, aut quid persuadeat: quod uerò ad meritorum recordationem attinet, an parum tibi loqui merita ipsa uidentur: quæ beneficiorum in rempub. quæ rerum fortiter gestarum memoriam reuocent, quæ gratitudinis admo-
neant? Etenim corum qui diem obicere, siue amici, siue inimici fuerint, cum recordatio nos subit, quòd ab ijs recte aut male facta, quæ in mentem ueniunt, loquendi uim quãdam habeant, uel excitatur in nobis desiderium, uel odiū renouatur. Quocirca loquuntur hæc quodãmodo per se, ac nihilominus ut iudices, ut auditores moueant, dicente indigent, qui quo fuerit eloquentior, eo magis commouebit. Ac mihi quidem uidetur Cicero, tum addendo appositè ad persuasionem, tum dicendo persuadere dictione, auertisse à se id quod Quintilianus, pace eius dixerim, non modò non auertit, sed ne uidit quidem. Si quis enim, quod declamatores faciunt, nullo dato iudice causam domi fingat, & utriusque, id est, suas, & aduersarij partes agat, hinc accusando, illinc defendendo, huius nimirum erit finis tantum benedicere. Quid enim aliud in causa domi composita, nullo uerò aduersario, nullo iudice quæretur nisi solū benedicere? Quo fit, ut in causa ficta

idem sit finis, qui est in uera, benedicere: neq; inter fingere, & apud iudicem uere agere aliquid intererit. quo quid magis absurdum? Hoc uidens Cicero declamatorem sic ab oratore seiuinxit, ut quod unum intererat, id officium ac finem oratoris ostendēdo exciperet, cauillumq; auerteret. Inter officium autem & finem parum interesse Cicero ipse ostendit, cum docet in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat considerari. Videtis quā planē per officium expresserit finem, qui in oratore consideratur: cum quid fieri conueniat, ait. Porro quid facere oratorem cōuenit, aut quæ eius officij partes sunt, nisi benedicere? quod quibus artibus, & quæ faciendo assequi possit, ipse iam tenet: per finem uero ostenderit, id quod benedicēdo queritur, persuadere. Nam cum ipsæ hominū actiones ob finem aliquem suscipiantur, ac finis alius alium respectare uideatur, finis ille quem in oratore ipso constitutum diximus, hoc est benedicere, in alium illum finem intendit, qui extra positus est: sicuti recte curandi finis ægroti sanitatem, ac rei bellicæ bene administrandæ de hoste uictoriam respicit, ab illis enim ad has est uia. Etenim cum finis in rebus humanis sit, ut opinor, ad quem cuncta referantur, & cuius gratia fiunt cætera omnia, nimirum ut sit finis oratoris benedicere, benedicendi ipsius finis est persuadere. Itaque si oratorem considerare uolumus ut dicentem tantum, finis eius erit benedicere: si ut agentem in foro, ac iudicis animū quibus potest artibus in sententiam suam atq; in causam, quam agendam suscepit trahere contententem, Ciceronis de fine sententia erit absoluta, Quintiliani uero manca, atq; imperfecta. Non considerari autem forum, forensisq; actionis finē ab eo, qui dicit oratoris finem esse benedicere, quamuis paucis, manifestò tamen ostendemus. Quintiliani ipsius cum de rhetoricæ nomine latine interpretando loquitur, uerba hæc sunt. Nam oratoria sic efferetur ut elocutoria, oratrix ut elocutrix. Illa autem de qua loquimur rhetorice talis est, qualis eloquentia. Igitur si rhetorica eloquentia est, & orator erit eloquens. Eloqui autem aliud non est, quā benedicere: qui enim eloquitur, benedicit: & eloquentia erit benedicēdi siue facultas, siue ars, siue scientia. Quare dicere oratoris finē esse benedicere, eius est qui nec susceptæ in foro dictionis finem considerat: ut si quis oratoris finē dixerit, bene arare, cum bene arandi finis sit serere. Nec clientem respicit, non secus ac si quis dixerit medici finem esse, bene curare: quæ definitio ægroti ipsius, qui medicum sibi adhibuit, nullam uidetur habere rationē. At qui dicit oratoris finem esse, dicere appositè ad persuasionem, & eius qui dicit, & eius pro quo dictio suscepta est, rationem cōplectitur. Quæ definitio perfecta quidem est, cū & officium eius qui dictionem suscepit ostendat,

dat, & causam, id est finem, cur officium susceptum sit, declarat. Quam-
 men in re pertinaciores non erimus, ut qui onus hoc defendendi Cicero-
 nis aduersus Quintilianum non susceperimus: quippe qui non oblatran-
 do, sed querendo modestissime oratoris finem inuestigare nititur, quæ quo-
 dam in loco dicentem audiamus. Nam illud genus ostentationi compositum,
 solam petit audientium uoluptatem, ideoq; omnes dicendi artes aperit, or-
 natumq; orationis exponit: ut qui non insidietur, nec ad uictoriam, sed ad
 solum finem laudis & gloriæ tendat. Quare quicquid erit sententijs po-
 pulare, uerbis nitidum, figuris iucundum, tralationibus magnificum, cõ-
 positione elaboratum, uelut institor quidam eloquentiæ intuentum, et pe-
 nẽ pertractandum dabit: nam euentus ad ipsum, non ad causam refertur.
 At ubi res agitur, & uera dimicatio est, ultimus sit fame locus. Videtis ut
 his uerbis uictoriam queri, nõ benedicendi laudem, & gloriam ostendit?
 Sentitis quid dicit, cum euentum non ad ipsum, sed ad causam referri di-
 cit? Et quod hoc fortasse minus apertum esset, subdit: ubi res agitur, &
 dimicatio uera est, ultimus sit fame locus, docens in uictoriã totis uiribus
 incumbendum, quæ quidem nisi persuaso iudice, ac benedicendi arte, uiri-
 busq; eloquentiæ expugnato comparari nequeat. Verum aduersus gram-
 maticos, istos inquam grammaticos hæc dicenda suscepimus, quorũ den-
 tibus ut nihil mordacius, sic morsibus uenenosius nihil est: errasseq; nõ pa-
 rum uideri potest Antonius, qui catellorum eos persimileis, ac non canes,
 immo rabidas canes, aut uenenosas potius aspides diceret. Opera pretium
 est etiã uidere quibus latratibus, quoq; impetu in Ciceronianã status defi-
 nitionem ferantur. Sed nolo uobis, hospiti præsertim huic, esse molestior.

COM. Et hospiti huic, & cæteris qui assumus, rem gratissimam feceris,
 quod declarare nostrum omnium tibi abunde perspectũ in Cicronem stu-
 dium potest, & hospitis tanta in te audiendo attentio. Sed de Antonio ali-
 ter tibi persuadeas uelim. Narrare enim solebat, grammaticorũ rationem
 nullam esse prætoribus, quippe qui furentiũ in numero haberentur. Cũq;
 furoris atq; amentie genera licet diuersa, comprehensa tamen à Physicis
 essent, solam grammaticorum uesaniã non modò incomprehensam, ue-
 rum etiam incomprehensibilem esse, quam nouo quodam ficto nomine la-
 brynthiPLEXIAM uocabat. Referebat enim Sibyllam nutricem suam quo-
 ties grammatico cuidam, qui per id tempus Panhormi docebat, obuiam fie-
 ret, carnine usam, quo Siculi aduersum canes rabidas uterentur. Solas
 etiam grammaticorum animas post mortem non expurgari, quodq; in-
 ferius eas expiandas non caperet, statim redire in corpora, ac propterea
 contingere, ut iudices, atq; in secula grammatici dementiores essent, Pla-

tonemq; hoc ipsum latuisse, item Virgilium, Dantemq; qui de rebus infer-
 nis ultimus scripsit. Hæc habui, quæ pro Antonio excusando dicerem. Tu
 perge Andrea, & Ciceroniani status defensionem aduersus Antonianos
 catellos, uel tuas potius aspides aggredere. AN. Faciam eo libentius,
 quod Hericum nostrum uideo ex oratione hac, quæ aduersum gramma-
 ticos habita est, mirificam uoluptatem cæpisse. HER. Dici uix potest
 quam me sermo iste delectet, præsertim cum in memoriam ueniat, inter
 duos olim grammaticos gladijs actam rem esse, dum alter alteri uitio da-
 ret, quod uerbo impleo generadi casum adiunxisset, ac neuter memor es-
 set Liiij, hoc ipso casu utentis libro quarto: Ne ita omnia Tribuni potesta-
 tis suæ implerent, ut nullum publicum consilium sinerent esse. Item quir-
 to libro: Ipse multitudinem quoq; quæ semper ferme regenti est similis,
 religionis iuste impleuit. Sexto etiam casu utitur, cum ait: Carcerem im-
 pleueritis principibus. Adeo promiscue ueteres uerbū hoc & secundo, &
 sexto casui iunxere, quod docti illi, & acuti grammatici dum ignorant,
 dum alter alterius sinum atq; os despuuit, res ad gladios uenit, tandemq; à
 grammaticis ad chirurgos. Sed quæ mihi multa generis huius in mentem
 ueniunt, referre defina, ne tibi sim impedimento: quare quod coepisti, per-
 ge exequi, ac uoluptate hac nos exple. AN. Primo loco Ciceronem ui-
 deamus. Constitutio est prima conflictio causarum ex depulsione inter-
 uentionis profecta, hoc modo fecisti, non feci, aut iure feci. Deinde Quintilia
 ni status qui sit, ex ipsius uerbis intelligamus. Statum quidam dixerunt
 primam causarum conflictionem, quos recte sensisse parum elocutos pu-
 to. Non enim est status prima conflictio, fecisti, non feci, sed quod ex pri-
 ma conflictione nascitur. Et paulo post: Si enim dicat quis, sonus est duorum
 inter se corporum conflictio, erret opinor: non enim sonus est conflictio,
 sed ex conflictione. Hæc uterq; de status constitutionisq; definitione. Nos
 quid definitio ipsa sit, primum uideamus: quæ, ut doctissimis uiris placet,
 oratio est explicans quid sit id, de quo est questio. Quocirca propriū de-
 finitionis esse uidetur explicare, hoc est, distincte atq; expresse demonstra-
 re rei quæ definitur, substantiam, seu quid illud ipsum de quo queritur sit.
 Hoc enim intellecto, ipsa res ut intelligatur oportet. Siquidem id quod an-
 te definitionem erat, ut ita dixerim, confusum & complicatum, ubi defini-
 tio accessit, distinctum atq; explicatum cernitur. Etenim cum hoc ipsum
 nomen homo, parum expresse quid homo ipse sit indicet, ubi dixeris ho-
 minem esse animal rationale mortale: quod erat inuolutum, nec satis pa-
 tebat, fit expresse & clarum, ipsaq; substantiæ explicatio fit, quoties ge-
 nus quo quid continetur, & species illæ, quæ differentiæ uocantur, defini-
 tionem.

tionem ipsam abunde simul constituunt, qua hunc in modum constituta, quæ cōfusa erāt, diffusius tractata cernuntur. Ex quibus efficitur, ut genere, differentijsq; monstratis, substantia ipsa appareat. His sic explicatis, uideamus harum utra definitionum, rem quæ definitur, melius clarijsq; ostendat, cum uideamus de re ipsa quæstionem non esse. Siquidem Quintilianus ipse, qui hac definitione usi essent, recte quidem sensisse, parum tamen elocutos putat. Ciceroniana, ni fallor, definitio, quod genus & differentias explicat, substantiam profecto ipsam explicat. Nam Cōflictio generis locum obtinet, omnis enim status conflictio est, non contrā: siquidem non soli oratores confligunt, perinde ut non solus homo est animal, sed athletæ, sed milites, sed exercitus etiam confligunt. Prima uero cum dicitur, species ac differentia indicatur. Siquidem plures quæstionum status esse eadem in causa possunt, quod ipse quoq; Quintilianus ostendit. Prima igitur conflictio, species quædam conflictionis est, sicuti rationale species quædam animalis. Deinde additur, ex depulsione intentionis profecta. Quo additō planè declaratur conflictionem hinc ex intentione, illinc ex depulsione nasci: ut intelligatur quemadmodum non omne rationale animal, ut Plato putat, mortale est, sic non omnem conflictionem, ex telorum missiliumq; iaculatione, ac manuum consertione, cuiusmodi militaris conflictus est existere. Videtis ut his in definitione simul positīs, res ipsa non implicata, & in abdito posita, sed explicata atq; in lucem cernatur exposita? Contrā, Quintilianī definitio non solum rem ipsam in lucem non educit, sed audientem statim turbat, & cogitationem eius ad plura ac diuersa trahit. In lucem autem non exponi rem ex Quintilianī definitione, hinc probatur, quod genus ipsum nimis remoto è loco apparet, cum sit res, siue, ut hodie dicunt, ens. Dicitur enim id quod ex prima conflictione nascitur, id est, res quæ inde nascitur. Ac tamen si uerum est, quod cōflictio causarum sit res, sit ens, tamen hoc ipsum ens maxime generale est. Siquidem & lapis, & lignum, & lana, & corpus, & color, & uox, & forma, & statura, & coelum, & animal, & quodcumq; in naturalibus est, ens, ac res est. Itaq; genus hoc confundit, magis quam explicat, dum auditoris mentem in tam multa ac diuersa rapit. Illud deinde, quod ex prima conflictione nascitur, magis ac magis & turbat, & cōfundit, & quasdam quasi tenebras illorum qui audiunt mentibus offundit: ut cū dicimus, homo est, id quod ex corpore & anima constat, quod ipsum non modò de boue, crocodilo, ape, serpente, pisce, accipitre, sed de arbore, herba, fruticeq; dici potest: nec aliud est dicere, q̄ quod animans est, quod genus plurima, diuersaq; cōplectitur. Siquidē & arbores, & herba, et frutices animates sunt,

anima enim constant, & corpore. Quod si dicere malueris, homo est id
 quod ex animali rationali mortali est, hominis substantiã non solũ non ex
 plicabis, neque in apertũ proferes, sed rem ipsam magis ac magis implica
 bis. Neque enim homo solum est ex animali rationali mortali, sed coniu
 giũ, sed familia, sed ciuitas, sed humani generis societas. At dicere, homo
 est animal rationale mortale, non solũ mentem nõ cõfundit, sed rem ipsam
 planè ostendit. Idq; quod definitur, & quod definit, ita sibi inuicem conue
 niunt, ut mutuam conuersionem alternatim faciant. Siquidem & animal
 rationale mortale est homo. id quod non usu uenit cum dicitur, homo est id
 quod ex corpore et anima est: & quod ex corpore et anima est, homo est:
 cum possit esse accipiter, piscis, equus, apes, ulmus, brassica, uitis, ligustrũ,
 quæ quod animantes sunt, è corpore & anima sunt. Itaque cum dicimus,
 constitutio est prima conflictio causarum, nata ex intentione depulsionis,
 ita sibi quod definit definiturq; inuicem consentit, ut conuertere liceat pa
 ri maximeq; conueniente consensu: recte enim explicatq; diceretur, pri
 ma causarum conflictio ex intentionis depulsionis nata, constitutio est.
 Contrã cõfusa nimis definitio erit, nec cum eo quod finitur, pari modo con
 sentiens, si dixerimus, ut Quintiliano placet, status est id quod ex prima
 conflictione causarum nascitur: idq; quod ex prima conflictione causa
 rum nascitur, est status. cum è prima conflictione, in qua causa consistit,
 plura nascantur, quæ ad statum, & causam faciunt, ut cum signa ex qui
 bus coniectura capitur afferuntur, cum testes in medium adducuntur,
 cum leges recitantur, cum de legibus pugnatur, et huiusmodi alia, quæ non
 modò conflictionem sequuntur, sed absque ijs conflictio esse nequeat. Age
 cõsideremus rem maxime similem, militarem conflictum, non solum ut
 Quintilianus. Si quis dixerit militarem conflictum esse id quod existit ex
 militum certamine, manibusq; consertis, primum nec rem ipsam distin
 cte explicabit, nec cõuertere alterum in alterum tam æqua reciprocatio
 ne poterit, ut recte dicatur, id quod ex militum certamine manibusq; con
 sertis existit, conflictus militaris est: neque enim ex militum certamine,
 manuq; consertione solus cõflictus existit, sed cædes, mutilationes, per
 cussiones, uulnera, fuga, uictoria. Itaq; cum hæc audiuntur, quòd quid po
 tissimum intelligere habeatur incertum sit, distrahetur huc, atq; illuc ani
 mus, rapieturq; in plura atq; diuersa. At si dixerò conflictum militarem
 esse militum manuum consertium certamen, statim genus apparebit, id
 est certamen. Omnis enim conflictus certamen est. At non contrã certamen
 omne conflictus est, nam & puellæ certant de forma, & reges de ma
 gnificentiã. Cum addo, manuum consertium, speticum, differentiamq; sic
 exprimo

exprimo, ut nihil dubium, nihil in confuso relinquatur, licebitq; magno
 utrinque consensu conuertere, militum manum conferentium certamen
 conflictum esse militarem, ac militarem conflictum conferentium manum
 militum certamen esse. Illud igitur inter Ciceronis Quintilianiq; defini-
 tionem interest, quod inter has quas modo posui militaris conflictus defini-
 tiones. Ac si loqui uera uolumus, altera, id est Ciceroniana est philosophi-
 rem explicatis, atque ante oculos ponentis: altera eius qui id potius que-
 rere uideatur, ut qui audiūt cæcutiant, magis quam ut recte uideāt. Quo-
 niam igitur Quintilianus ipse recte quidem sensisse, parum tamen elocu-
 tos putat, qui sic statum definire, uidete obsecro uter ipsorum rem eloqua-
 tur. Mihi quidem Cicero eloqui rem & explicare, Quintilianus uerò bal-
 butire quodammodo (tanti uiri pace dixerim) uidetur. Poteram multa
 quæ de ratione definiendi à doctis uiris traduntur, hunc in locum confer-
 re, quæ non duxi esse necessaria, contentus paucis his ostendisse Cicerone-
 nem bene, expresse, caute, planè statum definisse. Quam nostram defen-
 sionem tantū ab accusando Quintiliano abesse uolumus, ut uideri uelimus,
 non aduersus Quintilianum causam suscepisse, sed ut qui potius Cicerone-
 nem à grammaticorum qui nunc uiuunt, rabidis morsibus liberare stude-
 remus. Tu uerò Herrice uicem redde, & quam aduersus grammaticos bi-
 lem paulo antè conceperas, meo etiam rogatu euome. Aut si te capit is for-
 tasse grauat abscessus, Eliso nostro prouinciā hanc delega. HER. Quin
 potius quando in Virgilium quoq; dentes exacuere, & me tus sis male ha-
 bet, maximi Poëtæ studiosissimus poëtica Elisus patrocinium suscipiat.
 Quod te Elisi suauissime per Antonij nostri manes, quando quate maiore
 obtestatione cogā nō habeo, oro atq; obtestor. ELIS. Et poterat Andre-
 as, & sponte etiā debebat, prouinciā hanc pro Virgilio suo suscipere. Quis
 enim Andrea Virgilij studiosior, ac dignitatis, excellentiæq; carminis,
 atq; operis eius inspector acutior? Sed tua me uel obtestatio ad hoc impel-
 lit, uel quòd abunde multa memini quæ de Virgilij laudibus dicere solebat
 Antonius: cuius memoriam hospiti huic ut Siculo, quem esse Siculum orna-
 tus ipse indicat, arbitror quam gratissimam. Cæterum Andreas & quæ à
 me referentur locupletare rationibus poterit, & tanquam iudex aduer-
 sus Virgiliocarpos sedere. Quos magis enim dicere Virgilio mastigas li-
 ceat? Atque hinc potissimum incipiam, de quo me paulo antè Claudianus
 admonuit. Cuius uersus sunt de monte Aetna:
 Nunc mouet indigenas nimbos, piceaq; grauatum
 Foedat nube diem, nunc motibus astra lace sit,
 Terrificis damnisq; suis incendia nutrit.

Virgilij sunt:

Portus ab accessu uentorum immotus & ingens

Ipsē, sed horrificis iustā tonat Aetna ruinis.

Interdumq; atram prorumpit ad aethera nubem,

Turbine fumantem piceo, & candente fauilla,

Attollitq; globos flammarum & sidera lambit.

Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis

Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, fundoq; exaestuato imo.

HOS. Fauorinum philosophum dixisse aliquando Gellius scribit, à Virgilio inchoatos magis quam factos, quod absolui quando mors praeterat nequissent. Et Fauorinus quidem ea uere curndia usus uidetur, ut excusasse magis quam incusasse Virgilium uideri possit, quem Antonius non poterat de moderationibus, artificioq; poetarum iudicium ferre, quae praeterquam à poetis ipsis uix cognoscerentur: quod in pictura quoq; contingit, in qua multa sunt, quae nisi summi etiam artifices non uideant. Aetnae montis naturam, id consilij non fuisse sibi Virgilius ipse praefert, ut uellet pro assumpta, & quodammodo destinata materia describere: nec rei causas exquirat, ut Claudianus, nec spumantis materiae flumina ostendere uult, ut Pindarus: sed cum describere portum Aeneae ore coepisset, dixissetq; ab accessu uentorum immotum, & ingentem ipsum quidem, subdidit rem maxime admirabilem, adeoq; monstruosam, cuius Aeneas ipse memor factus esset, ut à portus descriptione, rei ipsius miraculo auerteretur.

» Ipse, inquit, portus quidem, hoc est, nauium plurimarum capax: sed
 » uisu, sed auditu mirabile est Aetnam montem terrificis iustā ruinis tonare,
 » qua commotus admiratione, atq; à portu auersus, in illa explicanda pri-
 » mum ab auditu coepit. Videtis artificiosi poetae prudens consilium, quod
 » in admirabili re enarranda tractum se admiratione ipsa ab initio statim
 » ostendit? Audire est, inquit, cum nulli corporum uideantur conflictus, è qui-
 » bus soni fiunt, non sonitum modo, ac si parum esset sonitum dicere, sed to-
 » nitrum ex horrificis montis eius ruinis. Quae in aere maximo cum ter-
 » rorē fierent, ea dixit sub terris fieri. Simul cum rei miraculo causam quoq;
 » leuiter attingit. Nam neq; decebat Aeneam causas incendij atq; fragoris
 » illius exactius quaerere, aut aperire. Tantis autem fragor nisi è fractione
 » esse non poterat, quam fractionem ruinas nominans ostendit. Cum etiam
 » dicit tonat, montem confragosum innuit. Namq; conflictus illi, & tanti sub
 » terris fragores, nisi in concauo & cauernoso fieri nequeunt: easq; confi-
 » ctiones uentorum atq; ignium in cauernis esse dicit, ut confligentium nu-
 bium

biū tonitrua imitentur. Singulis uerbis rem auditu mirabilem facit, quod
 quod tonat, quod ruinis & quidem horrificis, cum horror absq; membro
 rum concussione, animiq; consternatione non contingat. Dehinc cum au-
 ditui satisfecisset, transit ad uisum aliquanto longius in parte hac immora-
 tus, ut per hūc sensum rem admirabiliorem redderet, quod uidendo quā
 audiendo apparere plura soleant. Utq; audientium animos magis ac ma-
 gis rei miraculo afficeret, non secernit ea quæ noctu, quæ ue interdū uide-
 rentur, ut Pindarus. Dicit, interdum, id est, nunc hoc, nunc illud, dum non
 uult diem à nocte secernere,

Atram prorumpit ad æthera nubem,

Uidetis ut à se non recedit, dixit tonat, dicit nubem: tonare enim &
 nubescere in aëre contingit. Cernitis ut rem effert, cum nō fumum, sed nu-
 bem, & quidem atram, & prorumpit, quod uiolentum uerbū est, & æthe-
 ra potius, quā aërem, ut nimium impetum absolueret. Fumantem, non
 ita quidem ueritatem uelat, ut non suis aliquando nominibus rem expri-
 mat. Fumi enim ex aspiratione ignea, nō nubes exurgūt. Turbine piceo,
 & impetum, & colorem nō sine quadam animi cōmōtione designat. Est
 enim turbo uentus et tortuosus, et uiolentus, & fortasse respexit turbini
 ipsius glomerationem. Ad hæc piceus color in nubibus terrificus est. Duo
 hæc simul coniunxit, ut rei miraculum auget. Necnon flammam, fumos,
 lucem, tenebras, fauillas simul miscet, & turbinem piceū, & fauillam can-
 dentē. quid amplius? globos etiā flammarū attollit: & quod satis hoc non
 uideretur, lambit etiā sydera, ut quō ultra prodiret nō haberet. Non pos-
 sum primo loco nō magnopere Gelliū admirari, uel potius ridere, qui Vir-
 giliū arguat, quod dixerit fumantem turbine piceo, & fauilla candente:
 cū nec fumare soleant, ut ipse dicit, nec atra esse, quæ sunt candētia: nisi si
 peruulgate dixit et improprie, candente nō pro feruētē, nō pro ignea &
 relucētī, quod candens est à candore dictū, nō à calore. O bone Gelli, cū
 noctis istas Atticas scriberes, nō potuisti non aliquando dormire. Igno-
 rabas an parum animaduertebas, antiquissimum & latinissimum hunc
 loquendi morem Virgilio etiam familiarissimum? neq; enim dixit, fumantem
 candente fauilla: sed, nubem candente fauilla. ut puella forma adeo ue-
 nusta, & magno uir ingenio, & quod in loco maxime simili legitur.

Ipse quirinali lituo, paruaq; sedebat

Succinctus trabea. —

Atq; ut ibi non succinctus quirinali lituo, sed succinctus parua tra-
 bea, quirinalemq; tenens, seu gestans lituum: sic neq; hic nubem fumantem
 fauilla candente, sed fumantem turbine piceo, et emittentem seu spar-

gentem, atq; efflantem simul candentem fauillam. Expressit autem, quod fieri sepiissime in aëre uidemus, ut è nigerrimis nubibus post tonitrum erumpant fulgura, & coruscationes, uideaturq; interdum coelum dehiscre, flammâsq; euomere. Dicitur non potest, quàm sibi undiq; in eorum quæ sunt in aëre, similitudine constet. Solebat irridere Antonius, qui Virgilium dicerent uoluisse montis Aetnae flagrantiam ad Pindari imitationem exequi, eosq; censere et caecutire, et delirare, nec Faorinû, sed Fabarinû naso suspendere: cû nemo tam auersi, aut parui esset ingenij, qui non palam uideret Virgilium se totum à Pindarica enarratione auertisse, ut nec uerbis, nec translatione qua ille utitur, parte aliqua similis esse uellet. Etenim Pindarus ad fontium, fluminum, fluctuum similitudinem rem omnem exequitur, annes in incendij enarratione imitatus. At noster nulla huiusmodi similitudine usus, rebus ipsis inherens, & quàm potest, & Aeneae narrantis dignitas patitur, uerbis explicans, ab ipso igne, & à nubibus, & ab ijs quæ in aëre fiunt, non recedit. Et Pindarus quidem solum fluxum, & scaturiginem habet, quam in aquis imitetur. Virgilius omnia pro materia proq; suscepta explicatione à rebus ipsis, non aliunde sibi dicenda, atque ostendenda assumit. Videriq; Virgilius potest, parum hac in parte Pindarum probauisse, qui dum se totum ad annes, ad fluctus, ad scaturiginem uertit, eructatione ipsam, quæq; inter erumpendum, eructandumq; contingrent, inexpressè leuiterq; attigerit, nec monstrum illud suum, tum auditu tum uisu mirabile plenè absoluerit. Referam Pindari uerba à Gellio ipso conuersa. Sanè eructantur inaccessi ignis purissimi ex imis fontes. Flumina uerò interdum quidem inundant fluctum feruentem sumi. At per noctes punicea proglomerata flamma ad profundum ponti fert solum, cum strepitu illa Vulcani fluentia serpentina emittit seuissima, monstrum profecto tum uisu, tum auditu mirabile. At Virgilius & aures, & oculos, & animum admiratione implet, cum montem tonare ait, et è terræ penetralibus atras nubes prorumpere, fumare piceum turbinem, uolitare candentem fauillam, attolli globos flammaram, quid amplius? lambere etiam sidera. & tamen à rei natura non recedit, siquidem eructatio illa talis est, præterquam quòd sidera non lambit. Sed hæc exuperantia poetarum est propria, & haud scio an alibi magis, quàm hic deceat. Ac tanquam minora hæc quæ dicta sunt essent, quippe quæ frequenter contingant, ea subdit quæ ut maiora, & rarius contingerent, & longe monstruosiora essent. Itaq; et scopulos erigit, & auulsa montis uiscera erumpit, & saxa sub aurâs glomerat, & quidem liquefacta, & cû gemitu. Ac ne quid quòd mouere admiratione possit, prætermittet, quid ultimo loco ponit? fundoq; ex estuat

imo,

imo: quod cum oculis exponere non posset, animis existimandum permisit. Quid hoc Virgiliano monstro absolutius? & tamen docet glomeratus eos fieri non posse nisi uento, igneque intus aestuante. Ac Pindaro quidem dare potest ueniam lyricum carmen. At Virgilio implenda erat tuba illa heroica, & magno personandum ore, neque ut illi succinendum, qui à lyra sua non ita longe recessit. Quocirca noster Heros tubam sic implet, ut monstrum Pindaricum, per tonitrum, ruinas, turbinem, picem, candentem fauillam, erectos scopulos, auulsa uiscera, saxa liquefacta sub auras, ad sidera usque intonet, & aures, oculos, animos admiratione simul atque horrore compleat. Tonat Aetna ruinis. Coepit Virgilius à tonitru, in quo Pindarus obmutescit. post etiam tempus nullum secernit, tum ut rem admirabiliorem faceret, tum ut qualis res ipsa esset, exprimeret: neque enim noctu solum flammarum illi globi cernuntur, sed etiam interdum, quoties & aer est nubilus, & cacumen montis exhaelatis incendij fumigationibus caligat, atque offunditur. An non die medio, cum coelum maxime nubilum est, uidentur coruscationes, & medijs è nubibus ignes emitti? quod poeta noster sentiens, non ante dixit, candente fauilla, quam praemisit, turbine picco, ne à reru natura recederet. Ad haec non nisi post multos annos contingit annes illos Pindaricos fluere, cum Virgiliana tonitrua, fragoresque, & fumi picci, & prorumpentes in coelum nubes, fauillaeque, frequentiores contingant, praesertim flante aut impendente austro. Ac nihilominus post liquecere saxa, & auelli montis uiscera ostendit, adeo nihil prorsus omittit. Videturque noster Maro rem ipsam et loci situm contemplatus, siquidem cacumen montis qua tanta fumigatio emittitur, hiatus habet profundissimum ac late amplum, quae dixerunt Craterem, hodie plerique os uocant, ex eis undique, atque exustis rupibus. Quocirca non uti è fontibus flue reignes possunt, sed materia ipsa uientorum incensa, et diutius intra caernas exagitata, tandem euomitur, magnoque in aërem impetu effertur, post in partem qua uentus inclinatur decidens, igne liquefacta defluere incipit. Vnde alibi ut rei huius peritus dixerat:

Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam

Flammarumque globos, liquefactaque uolucres saxa.

Et hic uere, ac naturaliter dicit:

Interdum scopulos, auulsaque uiscera montis

Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

Cum gemitu glomerat.—

Prudentissime omnia. Nam interdum, quia non semper, & cum gemitu,

quia tanta bullitio, et pugna illa intra cauernas, uentorumque ac concepti ignis uiolentus, ac praeceps exitus, absque ingenti fragore fieri nequit. Et erigit eructans, quia ruptis caminis, efractisque (ut ita dixerim) claustris, igne, uento, uaporibus, quaecumque obuiam facta sunt, in altum tolluntur. Et cum dicit glomerat, ostendit pugnam confligentium corporum: et cum dicit, uiscera, et liquefacta, et auulsa, designat tum ingentissimam uim uentorum, tum quod ignis est excoquere, ac liquefacere lapides, tum quod materia ipsa monte continetur, atque illic generatur. Dicit aliquis, at fluere liquefcentem illam materiam mare uersus, omisit. Primum nec mare uersus semper fluit, nam et saepe numero in mediterranea elabitur: deinde quod cum dixisset, sub auras glomerat, uisum est poetae tam defecati iudicij, quod cumque adderetur minus esse: et profecto minus mirum est fluere decidentem illam, liquefactamque materiam, quam ex imis terrae uisceribus ad auras maiore quam exprimi possit impetu ferri. Itaque hoc omisso, imo despecto, ac repudiato, concludit, fundoque exestuat imo: relinquens in audientium animis, quae non cernerentur cum admiratione cogitanda, atque qui intus estus, quae ruinae, quanta etiam certamina ex ijs quae oculis obijcerentur existimanda. Quinetiam ad fabulosum commentum ut mirificum, ut ad deos relatatum transit, adeo nihil quod audientium animos admiratione impleat praetermittit.

- » Fama est Enceladi semustum fulmine corpus
- » Urgeri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
- » Impositam ruptis flammam expirare caminis,
- » Et fessum quotiens motet latus intremere omnem,
- » Murrure trinacriam, et caelum subtexere fumo.

Quamobrem Pindarum non solum imitandum a se Virgilius non iudicauit, sed ab illo sic recessit, ut non uerba, non rei faciem, non ullam sit Pindaricae descriptionis adumbrationem secutus. Nunc ostendat nobis Faourenus iste tam enucleati iudicij, tamque teneri auditus philosophus, ut optimam et pinguem Pindari (ut ipse cum Gellio fortasse non recte sentiebat) facundiam praetereamus, ostendat inquam ubi nae Virgiliana insolentia: ubi tumor: mihi quidem cum duobus maxime modis concipiatur tumor, re, id est, sententij atque oratione, ubi sunt uerba ista tumentia, ubi res insolentiam parientes: At dixit, tonat Aetna, quia tonat aer, et nubium conflictus tonitrum facit, prorumpit ad aethera nubem atram: nihil hic insolens, nihil tumidum. Nam prorumpo uerbum sic uiolentum est, ut eo etiam historici utantur. et nubes atra, ut nox atra. Turbine picco, an quo uerbo uel impetum, uel colorem expressius potuisset efferre: cum e picce densissimus, id est,

est nigerrimus halet fumus, & turbo cum impetuosus, tum etiam tortuosus, atq; glomerosus sit, & fauillae flammæq; seu coruscationes è nigerrimis nubibus erumpere sic soleant, ut candere uideantur, nihil à natura recedit, & uerba rebus accommodat. Non dicet poeta globos, cum idem uerbum ab historicis non reformidetur? non dicet lambere sydera? At qui honestiori uerbo uti nõ potuisset, ut leuem, ac fluitantem ignis, ut ita loquar, attactum significaret. nec cum dixit candente fauilla, Pindari uerba fluxu fumi calidi significatia, nec cum globos flammarum ignis fluentis, crasse, dixerit, atq; improprie interpretatus est, hoc est *ποδὸν λατρός αἰθώρα* & *ἡ πόδος*. quippe qui ne interpretatus quidem sit, cum illum non modò imitari nollet, uerum etiam hac in parte non probaret, propter eas quas attulimus rationes: uelletq; rem ipsam, ut admirabilem, ut horroris plenam uerbis suis ante oculos ponere, animisq; infigere, ac tubæ suæ canorem tenere. Nec cum dixit scopulos, & uiscera auulsa, & liquefacta saxa, & lambit sydera, & exestuat imo fundo, uerba & strepitum uerborum conquirat, rem inquam, ipsam inquam rem suis atque heroicis uerbis enarrat. Ad hæc quod nõ semper ignis fluat amnes, interdum hoc fieri dixit, atq; ubi sit, non diffuere è cratere illo perinde ac è fonte, aut è fornace massæ illius riuos, sed iactari in sublime materiã per frustra, per saxa, per scopulos, quæ post in terrã decideret, & in fecis ac liquecentis spumæ modum coacta fluere. Quocirca bone Favorine ad philosophiam tuam redi, de syllogismo, deq; bonorum finibus tantum sententiam laturus: quando nec mihi satis magnus physicus uideris, qui montis Aetnæ naturam ignores, ac poetarum figurat, lineamentaq;: et quid carmini cõueniat, quid materiam susceptam deceat, qua ratione humilis res tollatur, qua elata prematur, iudicandum, pensitandumq; poetis ipsis relinque. Vidimus in Aenaria insula factum, quod Virgilius de Aetna scribit, cum è quadã eius parte ignis erupisset centum annis, aut paulo amplius. Nam & ad mare, & sparsim per agros, præter fluxum illum magna mole lapides iacent, & in ipso litore, & paulum etiam intra mare grandes eminent scopuli adeo excocti, exusti, ut hodie quoq; appareat spumosa illa liquefactio: quin etiam Pindari ea fluentia lapidum sunt in spumam solutorum, non materiæ continuæ liquecentisq;, quale liquefactum fluere æs solet. Cur autem præter naturam cuiquam uideatur ab incluso sub Aetna igne torqueri lapides, cum uideamus æneis è tormentis, quæ bombardæ dicuntur, tanto impetu pilas torqueri lapideas? turbinesq; illos piccos glomerari? tanto etiam si agore, ut ad sexaginta passuum milia exaudiantur. Hoc quod in Aenaria factum diximus, legimus scriptum in monumentis Caroli Neapolitanorum regis: quo

incendio etiam castellū haustum est. AN. Quamquam Aenariæ ex-
 plo potes esse contentus, tamen & Vesuij montis ruina & ager squalore
 oblitus, ad sextū ab Neapoli lapidem, hoc ipsum quod de liquefactis igne
 saxis à Virgilio traditur, docere abide potest. Est enim passim uidere hic
 exustorum lapidum erectos cumulos, illic excussa summo è monte mira
 magnitudinis saxa impune sparsa, alibi profluentis riuu lapidosos decur-
 sus, nec uno in loco saxorum strues simul congestas, ut facile appareat ma-
 teriam illam omnem è lapide constare, eiectam ui uaporum, atque ignium,
 longiusq; agglomeratam, quæ uidere cuius in promptu est. Sed redeas ad
 quod Elisi cœperas, & Macrobiū aduersus Aenacē à Latinis moti belli
 causas tanquam leuicis ac puerileis ridentem, ut rudem & grammatico-
 rum omnium importunissimū ferula sua feri, atq; intra cancellos gram-
 maticæ redire cogere, audentem se quoque uiris conferre. ELIS. Recte
 mones. Hunc hominem Antonius cum nebulonem aliquādo obiurgari sen-
 sisset nimis, parce inquit, potius, quādo nemo unquam plura sibi presum-
 psit aut permisit. Quo Macrobi poëtarum iudex tam sobrie, quæso in-
 quiam quæ inter Latinos Troianosq; belli causa excogitari accommoda-
 tior poterat? nam nec Latini per id tempus mercaturam nauibus exerce-
 bant, nec Aeneas piraticam, ut per causam prædocij excitari bellum po-
 tuisset, nullæ antecedeabant inimicitie: & Aeneas eo consilio in latinum
 litus descensionem fecerat, ut in terra fato debita sedes profugis statuere-
 ret. Itaq; non belli, sed amicitie potius causas quærebat, ut qui conciliare
 sibi finitimorum animos studeret, missis etiam oratoribus cum muneribus.
 Vidit acutissimus autor fortuitam causam, quam lippus excutiensq;
 grammaticus quomodo uideret? Moris est clasiariorum militum, ne pira-
 tarum tantum putes, sapius in continentem descendere, carnis ut ipsi di-
 cunt faciendæ gratia: nec solum ex hostico, sed ubi maior cogit inopia,
 etiam ex pacato pecora abigere. Quam ob causam, ut quotidie uidemus,
 inter socios amicosq; indigne multa committuntur. Hanc occasionem &
 quidem fortuitam, cum Aeneas nihil minus quàm bellum quæreret, nactus
 Virgilius, non armentalem, aut aratorium bouem, sed regij uillicis ceruum,
 atque in delitijs habitum, & agrestibus notum uulnerat: quo facilius mal-
 titudo cogniti cicuris gratia ad tumultum concurreret, Troianosq; non
 tantum ut abactores, sed qui regias res uiolare ausi essent, armis uiscerentur,
 atque è sinibus pellerent, quos egerrime ferrent illic confidere,
 perindeq; ut exteram, atq; ignotam gentem hodie persequerentur. Quæ
 opportunior excogitari occasio potuit, muliere præsertim agrestes ex-
 citante? quæ uim passa uideri posset, cum etiam Iunonem belli causas quæ-
 rentem

rentem introduxisset. Atque hæc quidem tanquam scintilla furim elapsa, quæ paulatim serpens, mox uento exorto illapsa stipulis, agros, sylvas, obuia simul cuncta deflagrat. Quid aliud? tanquam duos è diuerso mundi cardine spiritus, qui accensum ignem excitent, exuscitat: alteram è cælo delapsam Deam Iunonem scilicet, alteram Furiarum maximam, herbeo excitam, cogentem buccina populos, & duces uocantem in bella. pro' que stipula subijcitur armata mulier, mater, regina, importuna quidem mulier, mater indulgentissima, regina sceminarum choros sollicitans, ad hæc Latinus senio confectus ac uix sui iuris. Incensa igitur stipula agri syluæq; exuruntur. Tela nouant atina, uomeres in enses excoquuntur, scribuntur exercitus, leguntur duces, primus que Mæzentius bellum sic inuit, ut ne mulieres quidem arma detractent. Videtis è parua fortuita que fauilla quantum incendium accenderit? ut subrigantur quidem legentium animi, quotiens crimes illi anguinei subriguntur. Quid hoc artificiosius? quid magis sepositum, atque à uulgo abductum? cognouit admirabilissimam excogitatissimam que inuentionem Iuuenalis, cum dixit:

Caderent omnes à crinibus hydri,
Surda nihil gemeret græue buccina.

Quam si dijs placet, cognoscet Macrobius sordidæ locutionis, ne dicam orationis grammaticus. Quid tu peregrine homo de maximi poetæ admirabili artificio, nobilissimisq; inuentis te iudicè statuis? qui ne Latine quidem loqui scias. Maluissimè, inquis, Maronem & in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium quod sequeretur habuisset. Scilicet non uis fingere Virgilium, non uis optimum artificem arte sua uti artificiose? at ego maluissimè te, cum Latine loqui uis, Ciceronem, aut quem alium è doctissimis in loquendo sequi. An tu apud Ciceronem, Sallustium, Cæsarem inuenisti, in diggeriem concoquere, in memoriã atq; in ingenium ire, in incrementum succrescere, tale præsens hoc opus uolo, natua Romani oris elegantia, noscendorum cõgeriem polliceri, & mille his etiam absurdiora, magisq; barbara, quibus tu ineptissime cum sis, ipse ineptissimus uteris? Atqui audacissime gramatice, cum fateris te sub alio ortu cælo à linguæ latinæ uena nõ adiuuari, cur de maximo, deq; alieno poetæ tanquam prætor iudicas? Vnũ tamen dare tibi ueniã potest, quod cõuiuã, quod satur, quod inter vorantia pocula, quod in saturnalibus hæc proferebas. O bellissimũ hominẽ, q cõuiuã iudicẽ, q mensam prætoriuũ statuas. Sed ad imitationẽ, quã in Marone desideras, redeamus. Ciceronem si legis, non solũ Latine loqui, sed recte quoq; de scriptorum ingenijs, deq; scriptis

ipsis sententiâ ferre didicisses. Ait & orator & philosophus eminentissimus, nostros aut melius inuenisse, aut inuenta à Græcis fecisse meliora. Quòd si poetæ cuiusquam fuit inuenta ab alijs meliora facere, hæc mihi laus Virgilij propria uidetur. Sed neq; melius inuenerint nostri, neq; fecerint aliorum inuenta meliora, non tamen cæcutientis grammatici sententiæ standum est. Quò nam autore usus est Homerus in fingendis tot monstribus? quem imitatus est Orpheus in commentis adeò fabulosis? quem secutus est qui primus finxit Castorem, Pollucemq; ortos ouo? qui primus commentus est Plutonem in inferno regnare, hydram septicipitem esse? natos è serpentû dentibus armis instructos homines? Deniq; ab quo accepit Homerus autore, arma à Vulcano Achilli fabricata? uulneratam à Diomede Venerem; perlatum utribus Vlysses; & mille talia. At qui poetarum hæc non modò licentiæ, sed penè ars est. Quinetiam ab alijs enarratas fabulas in aliam atq; aliam formam conuertere permittitur? ne dum fingere nouas liceat. Sed ueniamus ad aliû locum, uideamusq; quàm intemptiuus canis huius latratu sit.

» Parua metu primo mox sese attollit in auras,

» Ingrediturq; solo, & caput intra nubila condit.

Homerus, inquit, cõtionem à paruo dixit incipere, postea ad cœlû usq; succrescere. Hoc idem Maro de fama, sed incongrue: neq; enim æqua sunt fama, contentionisq; argumenta: quòd contentio etiam si ad mutuas usq; uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ creuit. Fama uerò cum in immensum prodijt, fama esse iam desinit, et fit notio rei iam cognite. Quis enim iam famam uocet, cû res aliqua à terra in cœlû nota sit? Deinde neq; ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras et nubila. Atq; ut ab ultimo incipiamus, nesciebas puero grammaticæ uersus facere, qui non uideris tribus tantum syllabis potuisse hyperbolen æquare: & caput intra sydera condit, dicere. ô crassum & supinum ingenium. At qui noluit Virgilius intra sydera dicere. Nam cum intelligeret famam plura sæpe quæ certa non essent diuulgare, ac uera falsis miscere, & facta atq; infecta nuntiare, caput eius condit intra nubila, cum cæterum corpus uideri dicat. Itaq; & magnitudinem eius ostendit, cum attollit eum in auras: & uersari inter homines docet, cum ingredi eam solo facit: & quòd multa secum ferret, quæ non statim cernerentur uerâ ne an falsa essent, intra nubila caput abscondit: etenim cum oculis nostris offusa nubes est, ueras cernere rerum species nequimus. Vnde ipse alibi, nubem quæ mortales hebetaret sensus, caligareiq; oculos circum eripit. Agnoscat singulararem Maronis prudentiam, grammaticis nõ modò

modo nō perspectam, sed ne nisi quidem maximis poëtis perspectabilem. Non sunt, inquit, a qua famæ contentionisq; argumenta. Detur ignorantie hominis non esse paria. Sed tu mihi uideris bone Macrobi fama quid sit non intelligere, qui dicas, eam postquam in immensum prodijt famam esse desinere, ac rei cognitæ notionem esse. quod si sit, passim Liuium, Salustium, Ciceronem, et rerū scriptores alios errare inuenimus. Nec permissum nobis erit dicere, fama prælij ad Cannas facti adhuc manet, nec rerum à populo Romano gestarum fama perpetua erit. Nec Atheniensium res gestæ minores aliquando fuere quàm fama feruntur, nec famæ consulendum est. Atqui scriptores famæ potissimum student. Et Cæsar, Alexanderq; plura famæ gratia fecisse uidentur: nec temere Alexander dicebat fama bella constare. Aliud est igitur fama, quàm quod tu grammaticè putas: nec fama esse desinit, cum in immensum creuit, efficiturq; rei cognitæ notio, ut tu ipse garris. Nam et Ciceronem cōsulem planè fuisse scimus, tamen famam cōsulatus eius dicimus magnam adhuc esse: et Annibalem in Africa superatum fuisse à Scipione notissimum est, tamen famam uictoriæ eius extare dicimus. Cæsarem maximas res gessisse, etiam mulierculis cognitum est. Num propterea minus dicimus, rerum à Pompeio quàm à Cæsare gestarum famam maiorem esse: aut Alexandri famam nulla uetustate obliterari, licet eius facta sint cognitissima? Et quòd ab occasu solis ad ortum usque Herculis labores cogniti sint, famam propterea laborum Herculis dicere non licebit: Desine igitur oblatrare catelle, et fama quid sit, quot etiam dicatur modis, discere: nam et uetustissimarum rerum celebritas fama dicitur, et quæ nunc à Turcarū geruntur rege, fama per orbem terrarum feruntur. Et Theodorus Græcus, qui diem nuper obiit, magnam ingenij sui famam posteris reliquit: et qui nunc scribendis annalibus dant operam, famæ suæ, illorumq; de quibus scribunt consulunt: et fama est gentes quasdam uaganteis, atq; incertis sedibus uitam agere: et nescio cur pecuniæ magis quàm famæ seruiendum sit, ac si quibus alijs modis fama inter loquendum scribendumq; usuuenit. Damnatur etiam Virgilius ab occultatissimo hoc exploratore, quòd immodicè sit usus exemplo illo Homericò de Diomedis armis, nam et de Turno ait: Tremunt in uertice cristæ Sanguineæ, chlypeoq; micatâ fulmina mittit. Et alibi de Aeneâ: Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flâma Funditur, et uastos umbo uomit aureus ignes. Hoc, inquit, importune positum est, quòd neq; tum pugnaret Aeneas, sed tantū in nauì ueniens apparebat, immo magis opportune non potuisset, si quidem apex ille ardere uisus, et Troianis obsidione laborantibus, ac tantū non expugnatis castris, magnos addidit animos:

unde uiso clypeo clamorem tollunt ad sidera, spesq; addita iras suscitāt,
iaciuntq; manu tela, & Ausonijs ducibus nedum militibus is metus inie-
ctus, ut soli Turno fiducia non cesserit. Quinetiam Aeneas ipse, ut qui sen-
tiret quantum armis illis opis, quantum opinionis atq; spectationis inesset,
celsa stans in puppi, sinistra clypeū extulisse inducitur, cum primū in suo
rum atq; hostium conspectum uenit. Itaq; non potuit magis opportunum
tempus seruari, cum suorum res tam in angusto, hostium tantus esset suc-
cessus. & profectō armis illis cælo missis, nec tempore magis necessario
sefe instruere Aeneas potuit, cum de summa rerum contendendum esset,
et primus illorum aspectus necesse erat, ut uim diuinitus insitam, et Troia-
nis, & Rutulis cum spe, metu, horrore, fiducia, atq; admiratione præsefer-
ret. Damnatur etiā quod importune allatis recens armis Aeneas miratur:

» Terribilem cristis galeam flammāq; uomentem.

An non diuinum illud opus mirabitur? & cum illa manu tractaret, uer-
saretq; inter brachia, non conciperet magnam spem, præsertim in rebus
tam asperis: non animos inde sumeret, uidens quantum terrorem galea illa
terribilis incussura esset hosti: quæ tum ipsi quoq; flammā uomere uide-
retur. Quomodo igitur expleri lætitiā nō potuisset, nisi iam animaduert-
tisset quantum illorum usus aduersus hostem futurus esset in prælijs, quæ
etiā tum sub quercu posita (neq; enim temere sub quercu posita dicit, cū
corona querna ciuū liberatores donarentur) terribilia apparerēt. Quo-
circa, ut dictū est, cū primū in hostiū cōspectū uenit, illa statim extulit. Vi-
detis q̄ sibi Virgilius cōstet: qui nihil inaniter dicat, et singula exactissime
pensitet: parum hoc uisum est. Condemnatur etiā quod de Turno dixit:

» Cui triplici crēmīta iuba galea alta chimeram

» Sustinet, æneos efflantem faucibus ignes.

» Tam magis illa fremens & tristibus effera flammis,

» Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.

Turnū hostiū ducem ad bellū missurus, sanè illū qui tot malis Troia-
nos, sociosq; affecturus esset, qui bellū tātis animis suscepisset, q̄ morte sua
Aeneā esset nobilitaturus, nō una è parte artificiosissimus poëta cōmēdat:

» Ipse inter primos præstanti corpore Turnus,

» Vertitur arma tenens, & toto uertice supra est.

Facit enim uersari inter primos, quæ è re ad singulare animi robur,
corporis quoq; uires adiungit. Et cum dicit, Vertitur arma tenens, corpo-
ris dexteritatem sub armis, atq; animi uigorem significat. Et cum adiun-
git, Toto uertice supra est, corporis proceritate suis admirabilem, hosti-
bus formidolosum apparere facit. Ad has corporis atq; animi dotes addit

armorum

armorū horrorem, ex triplici iuba, atq; è monstro flāmas efflante. Quippe cum quæ chimera aspectu ipso ante pugnam terrificæ esset fictoris artificio, ubi ad manus uentum esset, tū ea maxime & uocce fremeret, & flāmas euomeret, ut de gemitu, deq; afflatu, campi sanguine caesorū natarēt. Atq; ut nihil desit, post leuem atq; extersum clypeum, siquidem qui de re militari scribunt, ad præstringendos aduersarij oculos armorū in primis fulgorem commendant, post altam galeam & ignes efflantem chimeram, addit nimbū peditū, & tois castris agmina clypeata densat. An est quod aliud desiderari in extollendis aduersarij siue ab insitiis à natura corporis, atq; animi uiribus, siue ab externis possit rebus? Num igitur importune galea alta chimeram sustinet, præsertim post tot enumeratos, armisq; decoratos duces? Atq; hoc quidem non tanti faciendum uideatur accusari, aut potius damnari à grammatico eximium poëtam, neq; enim Indus Elephas curat culicem. Illud me uehemēter mouet, quòd uideo doctos quosdā uiros, dum grāmaticis nimis tribuunt, & ipsos delirio eodem uexari, tū in ijs locis, quos posuimus, tum quòd existimant parū prudenter à Virgilio inductum Iouem in primo, quarto, & nono uolumine, qui loqueretur sine tumultu, & absq; mundi obsequio, post uerò eo dicente:

—Deūm domus alta quiescit,

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther,

Tum Zephiri posuere, premit placida æquora pontus.

Ac si non idē esset, qui antē locutus fuerat. Immo idem erat, sed nec ante Venus, Iunoq; ad contentionem & iurgia Ioue coram proruperāt, quæ è re uario assensu ob factionis studiū cœlicolæ fremebāt. Itaq; ut ostenderetur cōcionātis Iouis ea maiestas fuisse, ut musitare ultrà nullus auderet, opportunissime dicitur, summaq; cū prudentia, quòd nō solum eo dicente Deūm domus silentiū tenuit, sed orbis totus summi Dei superciliū ueritus est. Etenim poëta ex uerbis ipsis uult innuere Iouem superciliū obduxisse, ob dearū iurgia, & cœlicolarū fremitū, ac partiū studia, ut qui speciem irati præ se ferret. Vnde quodam cum supercilio ait: Rex Iuppiter omnibus idem, iuratq; per pice torrentis ripas. atq; ut dictis pondus adderet, caput mouet, totumq; nutu tremefacit olympum. Sed nec mihi Iulius Hyginus æquior uideri potest, qui Virgilium accuset, quòd litus uelinum ex ore Palinuri dixerit, cum Veliam Seruio Tullo regnante conditam fuisse tradat, sexcentesimo post Aeneæ aduentum in Italiam anno, aut etiam amplius: ac si poëtis permixtum non sit quædam etiam ad sua tempora in carmine referre, ut locorum, ut fluminum nomina, ut armorū genera. Dicat mihi uelim Hyginus, cur nō etiā accusat Virgilium, quòd Aeneam qui

Troianus esset, Latine loquentem inducat? Faceſſat igitur diligentia tam arceſſita, & huiusmodi multa permittantur poetis. In qua etiam uolentes incidunt, non rerum ignorantia decepti. Idem reprehendit, quod cum
 » antea dixiſſet Virgilius Theſcum ſuperas euaiſſe ad auras: poſt dicat, Se
 » det, æternumq; ſedebit. Atqui Theſeus uiuens Herculem ad inferos ſecu-
 tus. Inde Herculis ipſius præſidio euaiſit, ut eſt in fabulis. Poſt mortem ue-
 rò cum anima eius ad inferos delata eſſet, nunquam ad uiuentis redijt, ſed
 propter filium iniuſte occiſum, ſedet illic, atq; æternum ſedebit, iniquiſſi-
 mam Hyppoliti mortem infeliciter deplorans. recteq; & ante uiuum re-
 diſſe ab inferis ait, unde argumentandi locum Aeneas capit, & poſt in-
 ter eos qui mortui eſſent, enumerat. Neque enim hæc ſibi aduerſantur.
 Erraſſe etiam dicit in his uerſibus:

- » Eruet ille Argos Agamemnoniasq; Mycenas.
- » Ipſumq; Acacidem genus arripotentis Achilli,
- » Ulcus auos Troie, templa & temerata Minerue.

Quod & perſonas confundat & tempora, cum neque eodem tem-
 pore, neque per eodem duces cum Acheis Pyrrho que pugnatum ſit.
 Siquidem Pyrrhus quem Acacidem dicit, ex Epiro in Italiam tranſgreſ-
 ſus cum Romanis, depugnauit aduerſus Curium belli eius ducem. Ar-
 giuum autem bellum, id eſt Achaicum multos poſt annos à L. Mumio Im-
 peratore geſtum eſt. Itaq; cenſet medium uerſum eximi poſſe, qui quidem
 de Pyrrho importune immiſſus eſſet. Quem Virgilius proculdubio fuiſ-
 ſet exempturus. Non poſſum non admirari etiam ad riſum uſq; tum Hy-
 ginum, tum Gellium, qui ſtudio quodam reprehendendi præcipites in ma-
 ximos errores inciderint. Primum, quod de Pyrrho dictum, non de Per-
 ſa rege putent: neq; enim Pyrrhus à populo Romano uictus eſt, neque re-
 gnum Epirotarum Pyrrho uiuente captum, atq; in prouinciam redactum
 eſt. Sed Perſes, qui à Paulo ductus eſt ante triumphum, quo capto Mace-
 doniaq; ſpoliato, Acacidarum imperium finiuit. De quo etiã Propertius ait:

- » Et Perſen proau ſtimulantem pectus Achilli.
- » Quiq; tuas proauus fregit Achille domos.

Hoc igitur ſuperato, regnoq; Acacidarum deleto, populus Romanus
 uideri potuit Troie ruinas ulcus fuiſſe. Deinde non animaduertere, in-
 duci à Virgilio Anchifen nequaquam ſingulos referentem, qui ab Aenea
 originem ducturi eſſent, ſed quosdam tantum, neq; tempus ordinem ue ſer-
 uari: quippe cum de Cæſare atq; Pompeio, ante quam de Fabio Marcello.
 Scipionibus mentionem faciat: ſatis enim habebat Anchifeſ, quibusdã no-
 minatis, quibusdam à rebus gerendis ſignificatis, ſpe atq; gaudio futuræ
 ſtirpis

stirpis Aeneam implere. Quare cum dicit:
 Ille triumphata capitolia ad alta Corintho,
 Victor aget currus caesis insignis Achivis:

lure potest uideri Mumiū, qui Ahaicus cognominatus est, quiq; Corinthū sustulit, significare. Post uerō cum addat, Eruet ille Argos Agamēnionasq; Mycenās, alium profectio significat. Et hic quidem Paulus est, qui Persen uicit, regnumq; Acacidarum subuertit: quanquam autem Paulus neque Argos euerit, neque Mycenās, hoc tamen ut Aeneam soletur, ab Anchisa dicitur, cuius ipsius posteri euerfuri essent Argos, siue Achaicum, quae arx uidebatur Acheorum, quorum principes aduersus Troianos con-
 turauerant, siue Thessalicum, quando ducum Thessaliae uirtus in eo bello plurimū enituerit, et Mycenās Agamemnonis patriam, qui fuit Graecorum ac belli dux. Quocirca dum Virgiliū non minus imprudenter, quā impudenter accusant, uterque et Hyginus sententiae huius aduersus Maronem autor, et suffragator eius Aulus in errorem maxima animaduersione dignū incidere. His tam iniquis calumnijs cum indigne ferret Antonius eximium poetam affici, ac uenenosis grammaticorum moribus la-
 niari, quid mirum, si catellorum perfimiles dicebat, si doctos quosdam ut deliros ridebat? Poteram etiam multa addere, quibus Antonij aduersus grammaticos iram iustissimā e causis conceptam ostenderem: sed me ipse continui, quod uidebam in Virgilij laudes prorumpendum esse, quibus explicandis cum sentiam me imparem, temperare malui. AN. Eadem et me ratio te dicente cohibuit, ne quae a te praeteriri uidebam consilio, ea ipse subijcerem: quippe cum laudabilior sit Maro, quā ut a me praesertim laudari satis digne queat. COM. Et apposite quidem atq; accusulate aduersus gramaticos, ex Antonij sententia distulit Elifius, et Andreas pro moderatione sua, quae sedulo ab Elifio praeteriri uidebat, subijcere noluit: non tam ut mihi persuadeo, uiribus diffusus, si in Maronis laudes descendendum esset, quā quod locus hic explicandis summi poetae uirtutibus satis idoneus non est. Verū bone hospes, ut cupiditati tuae pro uirili satis facere et ipse studeam, referam quanto paucioribus quidem potero, Antonij sermonem cum, quem aliquando eodem hoc in loco habuit, de recensendis ducibus, qui aut Aeneam, aut Turnum in expeditionem secuti sunt: sentiens cōdemari Virgiliū, tū quod oppida, urbesq; nō eo quo sitae sunt ordine referret, tum quod nonnulli pugnantes inducantur, qui non essent in belli apparatu numerati: cum Homerus eosdem illos quos retulisset, in catalago solos pugnātes dicat, et Graeciae oppida, locaq; per ordinem referat. Dicebat igitur similibus in rebus siue agendis, siue

scribendis. nō idem semper aut agenti, aut scribenti consilium esse, nec eundem ad finem eadem in re ubiq; contendī. Homerum quidem uoluisse in enumerandis auxilijs, Græciæ urbes, loca que describere, ordineq; Græciæ situs Catalogum exequi, quippe cum uniuersam Græciam aduersus Troianos coniurasse ostendat. At nostro poëtæ consilium non fuisse Italiam describendi, neq; enim omnes Italiæ populi aut pro Aenea, aut cōtra Aeneam steterē, quando Hetruscorum etiam multi bellisē medios præbuerē. Quinimmo maiore ē parte uetustissima oppida, & ea maxime quæ ē memoria exciderant, cōquirūt, ut qui restituere illa in lucem uelit. Quodq; historici etiam latini seruant in enumerandis auxilijs, regiones non describit, ac satis habet duces ipsos et loca, ē quibus auxilia uenerint, nominare. Quo enim consilio, aut Italiam, aut Hetruriam uniuersam describeret, qui neque Italiæ, neque Hetruriæ totius populos sciret aut pro hac, aut pro illa parte arma cæpisse? Iure itaque contentum fuisse illis tantum populis ac ducibus, qui in expeditionem profecti sunt, nominatis. In quibus referendis necesse non fuit situs ordinem tenere, cum uniuersæ regionis populi non enumerentur, & Mantuam solam ē tot trans Apenninum populis nominet, uidelicet ut patriæ assurgeret, atq; ut auis diuitem laudaret, caputq; populis statueret. Affirmabat præterea Virgilium imaginem quandam secutum pugnarum, atq; oppugnationum, quæ in rebus in Gallia gestis à Cæsare describuntur: fecisse etiam Ascanium nudato capite pugnare, quod de Cæsare ipso legitur: deflexisse quoque in quibusdam ab Homero de industria, ut qui Romanæ militiæ disciplinam potius sequi uellet: eam que ob rem singulos duces pugnanteis minime inducere, quos nisi cum necessitas uocauerit, obiectare sese periculis, aut manum conferre non deceat: quodq; plures inter pugnandum nominaret, qui in enumeratione auxiliorum dicti prius non essent, in hoc quoque à Romanæ historiæ consuetudine non recedere. Siquidem Romanarum scriptores rerum nominatis consulis prætoribus ue, aut dictatore, atque equitum magistro, alios in suscipiendis expeditionibus uix nominant. At cum pugna describunt, & qui in bello de syderati sunt recensent, tunc milites, centuriones, præfectiq; nominatim dicuntur, quorum in apparando exercitu nulla mentio facta est. Referuntur fortia, tum peditum, tum equitum facta, & nauatæ ab infimi etiam ordinis militibus operæ, de quibus nihil antè dictum est. Hanc igitur fuisse rationem censebat, cur Virgilius partim ad Homeri exemplum duces quosdam pugnanteis induceret, ne ab illo cuius maxime similis esse uellet, omnino recederet: partim ad Romanæ militiæ disciplinam, nō omnes pugnanteis faceret, sed militum potius

tius qui sub illis militarent, uirtutem referret, cum inuidia quaedam uideri possit suis milites laudibus defraudare. Ad hæc cum de Romanæ militiæ disciplina esset, mitti supplementa, qui à Virgilio post nominantur, perinde ac cum supplementis ad Aeneam Turnum ue profectos intelligi uult. sic Oxinum regem, sic alios quosdam ab eo post nominatos, ac si cum supplementis postquam in expeditionem ab Imperatoribus itum esset, in castra profecti sint. Plures quoque cognomines, id est eiusdem nominis ab eo referri, quòd Romanorum plurimi eodem nomine uocarentur, indeq; tot prænomina agnomina que inuenta esse. Reges quoque sub Imperatoribus militare, & hoc quoque Romanum esse, cum reges multos socios haberent, quos sub Imperatoribus, consulibusq; pugnasse, satis compertum est: atq; ad hoc ipsum Homero nonnunquam relicto uoluisse Virgilium aludere. Illud uerò maxime nefandum esse, & quouis animaduertendum supplicio prædicabat, quòd essent nonnulli ad eò improbi, ut non alia se magis ratione doctos atque in literis claros haberi posse persuasum habeant, quàm si Virgilio detrahant, si in poetarum nostrorum principem dentes acuant. Qui si quando pro rei, lociq; natura uariantior, et ut ita dixerim, festiuor est, hic Homeri simplicitatem magis probant: ubi simplicior atq; castigator, tum copiam illius et ornatum requirunt maiorem. nunc quòd Homeri ipsius nimius sectator fuerit, nunc quòd ab illius imitatione longius recesserit, accusant. aliàs non probant tani um antiquitatis studium, aliàs quædã sine ullo exëplo protulisse damnât. Interdũ supercilium eius, interdũ iucunditatem insectantur. Deniq; esse inuentos, qui dicerent scripta eius mera furta esse, qui censerent Ennium quãquã rudem et inconditũ ei anteponendũ, qui nullo demum ingenio, nulla inuentione fuisse nugarentur. Hoc loco rei indignitate commotũ exclamare Antonium memini, improbos, facinorosos, detestabileis eos dicentẽ, Iouẽq; ausos regnis detrudere. Quippe qui Romanæ poëtice principẽ, et quasi Deũ quendã suo è regno, suo è solio pellere ac deturbare conarẽtur. Sed nec meliore usum fortuna, patrem ipsum poëtice omnis Homerum que rebatur: laceratũ, uexatũ, discretũ etiam ab ignorantissimis fuisse, hocq; de posteris meritũ, quibus lumen accendisset retulisse, ut etiam grammaticorũ cæcutienti ignoratiæ obnoxius fuerit. Censebat igitur duos hos in duabus nobilissimis linguis Græca Romanaq; summum iure principatum tenere, & alterum Græcæ, alterũ Romanæ poëtice regem esse, horum dicta inuenta que locum, uim, autoritatemq; legum habere. Hos uenerandos, hos patres patriæ publicis, priuatisq; honoribus prosequendos, his ubiq; atq; ab omnibus asurgendũ. Qui contra sentirent, rebellium, atq; hostium in numero habendos esse, atque

uti subiectis populis popularibusq; nullumius, nulla iurisdiclio esset in regibus, quorum prescriptis, imperijs, decretisq; ab illis pareretur, sic à literatis omnibus, quæ duo hi reges decernat, ijs ubiq; parendū esse. Qui aliter sentiret, contra ue auderet, aqua & igni interdendum, atq; in loca deserta exterminandum, feris ue obijciendum statuebat. Hæc Sicule hospes dicere Antonium in Virgilij causa memini: quæ tibi propterea referenda duxi, ut quod eius iudicium, quæ etiam doctrina fuerit, perspicere hinc possis, relaturus etiam quæ aliquando in defendendo Cicerone copiose, acute, magnificeq; disseruit, ni Hericum hunc dicere nescio quid uelle animaduertirem. HER. Dij boni, uideo ne ego Antonianum sapientem: est ne ille Iuratius Suppatius. Certè ipse est. O diem iucundissimum, per ego Ciceronem, perq; diuinam Ciceronis eloquentiã oro obrestorq;, uti ualere aliquantulum iussis grammaticis, Antonianum sapientem de sapientia differentem, placide audiat. Nihil est, mihi credite, homine hoc urbanius. Videbitis, quod loquendi principium adueniens dabit.

SUPPATIUS, HERRICVS.

T sapere uos & corde uti quæ cordatissime iubeo. HER. At nos ualentissimi capitis hominem, oppido ualentem aduenisse gaudemus. SVP. Est ne hic Pudericus meus? O desideratissimum mihi amicum. ut cordate? HER.

Satis quidem cum corde recte, cum capite tamen parum sanè, de abscessu enim uix utor oculis, amicissimum tamen, ac sapientissimum hominem libentissime & uideo, & alloquor. SVP. Cui cum corde bene est, huic ualetudo nisi secunda esse nõ potest. HER. Vnde bonè SVP. A sapientibus queritandis. Fui Senæ studiorū fama ductus, ibi mirificum hoc uidi, in maximo populo, in urbe quam ipsi ueterem agnominant, uix unum atq; alterum senem esse, qui autem rempub. administrarent, plerosq; adolescētulos esse, adeo uetus Sena uix quicquã habet quod senile dicas. Fui Pisis, urbe tum antiqua, tum Græca, ut uoluĩ, ibi senes plurimos, omnes quidem corio, cordi deditum esse neminem: quem enim cor datum apud eos inuenies, qui domesticas ob seditiones, ciuiliãq; odia tantam tam breui rempub. amiseret? Hinc Lucam concessi, quorum hominum deum cum tam crasso capite animaduertissem, cõiecturam ceppi, nihil nisi crasse sapere Lucensem populum posse. Pratum inde profectus, quo mortales multi conuenerant (festus enim dies erat) ciues, incolas, aduenas, ita in cingulã illud diuæ matris intentos uidi cunctos, uti confestim inde abierim. Quæ enim scabies superstitione scabiosior? Veni post Florentiam, in qua-

qua quòd mulieres formæ nimium studerent, quosdã ab ijs aliquanto alieniores animaduerti. Vna mihi ciuitatis eius mirum in modum disciplina placuit, quòd singulis in domibus singulas stateras uidebam appensas: eos autem qui magistratus gererent, duplici etiam statera uti, altera enim ciuitatis, altera Italiae res expendunt. Hinc Bononiam cum uenisssem, uiuum illic sapientem inueni neminem, mortuos uerò multos, eosq; in catenis habitos. Gallia citerioris urbes uidi tantum, quæ quòd tyrannis seruirent, quomodo sapientem in illis quaerem? Tamen animaduerti pullulare aliquando apud eas sapientiam coepisse. Consuesse enim tyrannos à populis occidi, libertatè uerò retinere diutius ciues nescire. Volui uidere Genuam, quam ubi uidi, dii boni, beluam illam multorum capitum uidi. Annus ipse neq; tam uariis, neq; adeò mutabilis, quam Genuensium ciuium sunt ingenia. Vnde secunda nauigatione usus, atq; in Telamonis portum delatus, animaduerti tertium quoddam illic hominum genus esse physicis ipsis ignotum. Nam cum hominum alij uiui, alij mortui dicantur, qui Telamone agunt, eos nec uiuis, nec mortuis annumerandos censeo. Fugi statim laruarum gregem, ac Zephyro spirante, Romam deuctus, ibi biduum egi tum monumentis ueterum cognoscendis, tum sacris perscrutandis. Tertio die, dum sapientem quaero, uenio ad Floram, præter popinones, lenones, ganeones, uix illic uideo alios. Venio ad pontem, omnia inuenio plena foeneratorum. Eo Lateranum, soli ibi coqui, sola taberna merito rie. Perrecto diuersa urbis loca, regiones, angiportus, compita, greges, cuiusq; modi generis hominum incompositi passim obuiam fiunt, omnes ut mihi uidebantur, uentri dediti. Dum sic per urbem uagor, duo maxime periculosa contingere, nam & meretricum manus uix euasi, pallio etiam timens, & sacerdotum mulabus penè subtritus sum: quorum uitam, mores, instituta dum nouisse curo, inuenio ex his non paucos, quos reliquis mortalibus ad omnem uitæ partem optime agendam exemplum iure statuas, quosdam tamen quos uere dicas nihil nisi uoluptatem quaerere, eamq; solum sequi. Captus itaq; fama unius atq; alterius sacerdotis, dum eos quaerito, factus est mihi obuiam literator, qui me pugnis male habuit, cum inter loquendum excidisset ut dicerem, ocio illic marcescere homines, quòd huiusmodi uerba splendescio, tabesco, liqueco, casum illi respuant, ac dum Cicronem testem adduco: Nihil est quod non splendescat oratione: Dum Virgilium:

Cera liquecit uno eodemq; igni,

Et molli paulatim stanscet campus arista.

Dum Colucllam: Multa sunt, ut dixi, quæ negligentia exolescant.

Dum etiam Plinium: Igne spissatur, humorem feruescit, ille in iram ac iurgia prorumpens, miseris me modis habuit. Ego satis habui incolumi pallio inde me proripere. Itaq; dum Romæ sapientem quæro, mercedem hæc accipio. Illud etiam quam in commodissime accidit, quod dum ab hoc literatore uix me auello, in alterum incidi, cui per cunctanti, iniuriam ne aliquam accepiſſem, quod uideret male me fuiſſe acceptum, cū reſponderem, inſignem me à grammatice iniuriam paſſum, quam rectiſſime inquit grammatice ille: Quid malum? non te pudet ſenem loqui latine neſcire? ubi tu gentium reperisti, iniuriam patior? Atqui, inquit, apud Ciceronem in Philippica tertia: Aequo animo belli patitur iniuriã, dũ modo repellat periculum ſeruitutis. Et in Lælio: Is in culpa ſit qui faciat, nõ qui patiat in iuriã. Hoc uix dicto, quod is iam pugnos ſtringeret, dedi me in pedes, ac Roma egreſſus, Velitris quam citatiſſimo gradu petij. Ex coq; decretum eſt mihi ualere ſapientẽ ſinere. HER. Cur obſecro irans Alpes nõ profeſſus eſt SVP. Quod ſicem Gallos maxime ſtolidos eſſe, corpusq; curare magis, quam animum colere: regemq; eorum quamuis ſplendiſſimum, tam breui tamen uestitu incedere, ut pudenda non uelet, ac ſi Cynicorum ſecta tor ſit inſtitutorũ. HER. Satis magna cauſa, Hiſpanias uerò adire quæ te ratio uetuit, ubi genus hominum acre atq; ingenioſum? SVP. Ne dũ ſapientẽ quæro, in piratas incidere, remq; adijcerer: neq; enim tam Sicilia tritici, quam prædonũ Hiſpania ferax eſt. HER. Venetias cur non uifiſti, quam ſapientium urbem ſunt qui dicere audeant? SVP. Deſtinaueram animo ultimã hanc petere, pluſculumq; illic temporis agere, dũ mores ciuitatis, dum ciuium ingenia, leges, ritus, rei pub. temperationem noſcerem, ex fama quidem acceperam ſenes illic moderari. Nec me deteruit, quod elatiſſimi mortalium dicuntur omnium, ſed quod, ut dixi, decretum eſt mihi poſthac meas tantum res agere: nec me grammaticis credere, quos audio ibi regnare, quosq; malo meo fato genitos ſcio: neq; enim Romæ ſolũ, ſed Velitris, ſed Terracine peſſime ab illis habitus atq; acceptus ſum. At uidete obſecro, quam ob cauſam. Adieram medicum ſeiſcitaturus, an diſtillationi frictio eſſet utilis. Aderat forte grammatice audacia tam importuna, ut reſpondere me ditum non paſſus, obiurgare me ſtatim ceperit, quod fricatio non frictio diceretur: nomina enim, quæ à primæ coniugationis uerbis deducerentur, ſupinũ habẽtibus in itũ, uel in elum, præter cæterorum uerborũ legem exire in atio, non in itio, nec in elio. Itaque fricatio, non frictio dicendũ eſſe. O bone inquam, uerbalia in io, aut à ſupinis ipſis, aut à genitiuis participiorũ præteriti temporis ſiũt, quæ ab ipſis ducuntur ſupinis, ut Oratus orati, oratio, Auditus auditi, auditio, Auctus

auctis

*auctio, auctio, Profectus profecti, profectio, Largitus largiti, largitio. Quo
 circa nomina deducta à uerbis supini, positionem habentibus in Ætum, cu-
 iuscunq; sint coniugationis, in Ætio exeunt, non in catio, ut perfectum per-
 fectio, non perfectatio, Distractum distractio, Lectum lectio, Adum actio,
 Sanctum sanctio, nec aliter: sic frictum frictio, non fricatio: nam ex inter-
 netio, ut quidam uolunt, C litera dempta est suauioris soni gratia. Simili
 modo sectum sectio, non secatio. Sic Cæsar, sic Quintilianus sectionem, nõ
 secationem: & Plinius, Celsusq; frictionem, non fricationem dixere. Nec
 te moueat explicatio & uetatio, quorum supina in Ætum nõ exeunt, qua-
 re ne te librariorum imperitia decipiat uide. Dij boni, ac si nõ uerba hæc,
 sed uerbera fuissent, ita in me irruit, ut nisi medicus quiq; ciues aderat, ab
 illius me unguibus eripuissent, actum de Suppatis tuo fuerit. Vide pal-
 lium confisum, & faciem dissectam uide: cum uerso, leone ue, non cum
 homine mihi esse rem putau. Grammatico ab alio tumidum supercilium
 fero, ac bene mecum actum puto, quod non ex eo pugno oculum amise-
 rim. At quam ob causam? quod affirmarem post negandi aduerbium li-
 cere etiam copulationem ponere, quæ negationem ipsam redderet, exem-
 plo Cæsaris commentario septimo: Tanto accepto incommodo, neque
 se in occulturn abdidit, & cõspectum multitudinis fugerat. Item, quod
 in conspectu omnium res gerebatur, neq; tegi ac turpiter celari poterat.
 Licere item dicere è contrario, autoritate eiusdem Cæsaris eodem com-
 mentario: Vt reliquorum Imperatorum res aduersa autoritatem mi-
 nuunt, sic huius è contrario dignitas incommodo accepto indies augeba-
 tur. Nec non uerbis, significo, addo, & peto, accusandi casus loco casum
 auferendi cum præpositione apponere autoritate Cæsaris eiusdem, com-
 mentario eodem dicentis: Conclamare & significare de fuga Romanis
 coeperunt. Et quinto commentario: Addunt etiam de Sabini morte. Item,
 De suis priuatim rebus ab eo petere coeperunt. Quinetiam nomen unius
 una unum plurali numero licere etiam adiungere nominibus, quæ singu-
 larem numerum haberent, quod Cæsar etiam faceret commentario pri-
 mo: Animaduertit Cæsar unos ex omnibus Sequanos, nihil earum rerum
 facere quas ceteri facerent, sed tristes capite demisso terram intueri. Com-
 mentario quarto: Sese unis Sueuis concedere, quibus ne dij quidem im-
 mortales pares esse possint. Commentario sexto: Erant Menapij propin-
 qui Eburonũ sinibus, perpetuis paludibus syluisq; muniti, qui uni è Gal-
 lia de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant. Cicero tertio Rhetori-
 corum: Duplices igitur similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uer-
 borum. Latine etiam dici quimam & quisq; de duobus, non aliter quàm*

„ uter & uterq; exemplo Caesaris, qui ait Commentario quinto: Erant in
 „ ea legione fortissimi uiri Centuriones, qui primis ordinibus appropinqua
 „ rent, Titus Pullo, & Lulius Vorenus, hi perpetuas controuersias inter se
 „ habebant quinam anteferretur. Et commentario septimo, cum de contro
 „ uersia Conuictolitanis & Coli Heduorū mentionem faciens inquit: Suas
 „ cuiusq; eorum clientelas. Quintilianus libro decimo: Nam Maer & Lu
 „ cretius legendi quidem, sed non ut *q. p. d. v.*, id est, ut corpus eloquentiæ
 „ faciant. Elegantes in sua quisq; materia, sed alter humilis, alter difficilis.
 „ Pristinum quoq; diem recte dici commentario quarto docet Cesar: Mili
 „ tes nostri pristini dici perfidia incitati, in castra irruperunt. Quinetiã
 „ utraq; & utraq; numero plurali, exemplo maiorum Romane dici de ijs
 „ quæ duo duæ ne tantum essent, aut singulari numero proferentur. Sallu
 „ stius in Catilinario: Agitabatur magis magisq; indies animus ferox ino
 „ pia rei familiaris, & conscientia scelerum. Quæ utraq; his artibus auxe
 „ rat, quas supra memorauī. Cesar commentario primo: Duæ fuerunt Ario
 „ uisti uxores, una Sueua natione, quam domo secum duxerat: altera Nori
 „ ca, regis Boclionis soror, quam in Galliã duxerat à fratre missam: utraq;
 „ in ea pugna perierunt. Inique etiã accusari Lactantium, qui dixerit: Ma
 „ xime tamen Erythrea, quæ celebrior & nobilior inter ceteras habetur.
 „ Cū Cesar dicat commentario quarto: Ad alterã partem succedunt Vbij,
 „ quorum fuit ciuitas ampla & florens, uti est captus Germanorū, qui pau
 „ lo suat eiusdem generis etiam cæteris humaniores, propterea quod Rhe
 „ num attingunt. Et Plinius ad Gallum: Terra malignior cæteris, hac non
 „ deterior. & ad Caniniū: Quo in certamine puer quidam audentior cæte
 „ ris in ulteriora tendebat. Itaq; permisum esse uti comparatione etiam ad
 „ eos qui sunt complures eiusdem generis. Falsò etiam tradi, quòd instruo
 „ puerum, aut instruit magister discipulum, latine non dicatur, cū libro pri
 „ mo Quintilianus dicat: Quæ nõ eorum modò scientia, quibus quidam no
 „ men artis dederunt, studiosos instruat, & ut sic dixerim, ius ipsum rheto
 „ rices interpretetur, sed alere facundiam, uires augere eloquentiæ possit.
 „ Item libro secundo: Ita ipse quoq; historie atq; etiam magis orationum le
 „ ctione susceptos à se discipulos instruxerit. Non minus falsò etiam præci
 „ pi, quòd substantiuus gerundiuum tantum, non infinitiuum addendū sit,
 „ cum Cesar dicat cōmentario septimo: Prius quàm munitiones ab Roma
 „ nis perficiantur, cōsiliū capit, omnem à se equitatum noctu dimittere.
 „ Cicero tertio rhetoricorum: Tempus est ad ceteras partes rhetoricæ ora
 „ tionis proficisci. Sallustius in Catilinario: Non fuit mihi cōsiliū socor
 „ dia, atq; desidia bonum ocium contereere. Quinetiam ineptissime sentire

eos qui negent latine dici, non habeo plus uno prædio, cum dicat *Quinti*
lianus libro tertio: Simplex autem causa, etiam si uarie defenditur, non po-
test habere plus uno de quo pronuntietur, atq; inde erit status causæ. Itæ
Ideoq; in eo statum esse iudicabo, quod dicerem: si mihi plus quam unum
dicere nõ liceret. Quæ quammolesce bonus hic grammaticus tulerit, meũ
hoc supercilium docet. An tibi uideor grammaticorũ furijs amplius obie-
ctandus: Facebant posthac igitur sapientes, dum à grammaticis me in li-
bertatem uindicem. Fundis Hytrijsq; suere mihi res aliquãto quietiores,
ubi ne dum literatores, nullos quidem literatos inuenio: quippe cum op-
pidani non urbanam colant, sed uillaticam Palladem, omnes enim oleo de-
ditũ sunt. Post Caietam ingressus, obuiã habui mulierculã, quæ me blande
appellatum, deq; uia fessum, ad umbram inuitauit, frigidamq; qua me-
perlucre uitreo quamcõspicatisimo protulit. Delectauit me familiaritas,
perceptiq; de patria, deq; re familiari percunctari, cum statim puella nõ in-
honestã facie, nigricantem gallinam ac nouem simul oua detulit, quæ die
Veneris nata esse diceret. Nec multo post uenit ancillula cum anaticulo,
et albo filo, abire ambas iussit redituras accensis facibus, tertium eum lu-
ne diem esse admonens, atq; ad me conuersa: Ex quo, inquit, uirum amisi,
cum mihi nihil moriens reliquisset, quæstũ facere hunc ceppi. Et profecto
Caietanae mulieres cum sint superstitiosulæ, satis comode hinc uelitarem
ni fratres quidã prouentum interciperent, dum somnia conijciunt, dum
iras deorum uenditant, dum uiros nubilibus, mares grauidis, prolem steri-
libus promittunt: quodq; scelestissimum duco, quia Caietana plebecula
piscatui pleraq; decita est, noctũ ad plebeiorum uxores domum uentitã,
quas interdũ per speciem religionis in templo audiũ. Ac ne decipiare ho-
spes, quã uidisti ancillulam, ea heræ iussu quæ grauida e fraterculo est, ad
me cõsulendam uenit. quæ prior uenerat puella spõsum habebat, cuius for-
ma captus bonus nescio quis, Deoq; per carus fraterculus suis artibus se-
ductum, induere cucullum suasit, ac nunc secum habet in cellula, improle
inquam factum, sed tu uelim ne fratres in te commoueas, quos uideã in Ita-
liã urbibus regnare. Tum illa, desine timere obsecro. Nam ex quo iuuen-
cula eram, cõuentus custodem cognoui, ac ni fallor, is est quem huc uenien-
tem conspicaris. Confestimq; hoc dicto, domum ingrediens, me ualere
iussit. A beo inde ad mare, gregem illic piscatorum inuenio, ac dum singu-
los cõttemplor, optimos quosq; pisces seligi ab eis uideo. Quæro, uenales
ne habeant: respondent, asseruari fraterculis, seq; Deo illos uelle offerre.
Tum ego mecum, macti, inquam, pietate, adulteros tam delicate qui pasci-
tis. Eo hinc ad meritoriam, cumq; inter prandendũ repente in proximo

muliercularum pugillatus exortus esset, harpyiarum uitare iras constituit, meq; propter Vitruuij sepulcrū. Molam, quæ in Formiano est litore, atq; inde Sueffam contuli. Ibi mane in foro spectatē me scitulas puellas, cum biferarum quasillis, mulier compellat eloquentia nō vulgari, & quōd paliatum uidebat, postquam benigne salutauit, amabo, inquit, quā tibi mores nostri placent? Credo admiraris scitulas has. Credo Platonis legisti rempub. quā si ciues nostri non omnino probant, uitam certē aliquando liberio rem non improbant. Hæ puellæ partim nuptæ, partim sponsæ, quædam etiam nondum uiris collocatæ sunt, licet tamen cum ijs & iocari, & liberius etiam ludere: ne te igitur deliciarū pudeat, blandiæ sunt, uirosq; ad se holerum ac frugum gratia inuitant, cupiunt uendere: sic se ciuitatis nostræ mores habent. Neq; enim, uir bone, ignoras probum, improbūq; pro locis, populis, nationibus iudicari, neq; tam naturam quā leges atq; instituta sequi, aliq; alibi laudari. Quid multis? cœpit etiam de uirtutibus deq; Deo tandem differere. Ego uix auellere me ab ea potui, tandemq; digressus, notum quæ mihi hominem percunctatus, unde tantam mulier doctrinam hausisset, cum suspicerem tum rerum cognitionem, tum dicendi copiam: neq; inquit, nostræ hæc fabulosum illum musarum fontem hausit, sed Theologi linguam compluribus annis ore suo uersauit: neq; ut priscus ille Ennius in Parnaso somniauit, sed uigilans in toro atq; in Theologi complexibus cubuit. Ex huius ipsius lingua manat eloquentia tam suauius, ex ore Theologi orat tam copiose atq; inundanter. Spiritum huic ille inspirauit roremq; instillauit, unde oratio eius spirat, stillatq; tam suaue. An igitur posthac Herrice habes, quod aduersus institutionem edisseras? Vides quantum ars, quantum disciplina, quantum domestica consuetudo ualeat? Intelligis quantum doctorum familiaritas possit? Quanta in omni genere institutionis uis sit assuetudinis? mulierculā cloqui femellam sapere? hoc est profecto cur contempta grammaticorum importunitate, libeat sapientem adhuc querere. HER. O gnaue ac sapiens Suppati, scis quid de Theologis his nostris sentiret Antonius, quādo Sueffanā istam tuā hausisset à Theologo eloquentiā cum scientia dicis? scis inquam quid de ijs sentiret Antonius? optime cū ijs agi, quōd in claustris atque in solitudine uiuant, quōd plebecula uanas eorum disputationes non intelligit: fore enim si in publico uitam agerent, si eorum dissertationes notæ uulgo essent, uti sutores formulis, ferrarij mallecollis, indusarij forficibus infectaretur. Primum quōd minime castam agant uitam, deinde quōd mansuimis de rebus ad insaniam differunt, ac si qui sunt qui ueterem probatūq; Theologiam sequuntur, contemptui eos habent. Verū si placet optime Suppati,

relictis his, peregrinationem perficias oro, ac si quid Capuæ, si quid Auersæ uideris, noueris, compereris, explica. SVP. Capuam ingressus obuiū habui, qui quòd physicum profiteri me crederet, consuluit quid oculis maxime conferre ducerem. Respondi, si causidicum aduocatūq; nunquam uideris. Quid auribus? si nullam domi mulierem habueris. Quid stomacho? si nunquam in mensa cum sacerdote Cardinale accubueris. Consuluit quid item rei familiari multum prodesset? à Catalano mercatore mutuum nō accipere. Quid ad uitæ tranquillitatem? aulæ dominantium nunquam ingredi. Quod tempus minime esset utile? quod audiendo fratri Fracisco cui Hispano cognomen est, impenderetur. Hūc ego ubi uideo plura quoq; paratū querere, quando, inquam, faciendo itinere occupatus sum, quæeso mutū mihi redde, et comite quo Neapolim usq; cōmodiore uti possim, edoce. Tum ille agrum, inquit, hunc nostrum peragranti, si bene tibi consultum uelis, lupum comitem adhibebis: neq; enim comite alio tot. tātōrumq; molossorum rabiem cuitaueris, atque utinam unus tibi satis sit lupus. Atqui, inquam, meus hic asellus uni lupo satis non est. Egressus igitur Capua puerum, quòd aliquantum de uia fessus esset, a sino impositū præcedere cum iussissem, ipse post sequebar: nec multū uia progressus, audio irrideri me à uiatoribus, ac fatuum dici, quòd senex ipse ac pannis inuolutus pedibus iter facerem, puerum firmis pedibus, atq; expeditum asino anteducerem. Itaq; haud multo post cum iussissem puerū descendere, ipse asino uehi cœpi: nec ita multum itineris confeceram, ecce qui me accusare cœpit, quòd ualidis uiribus, puerum ætate tenera atque imbecilla, tre pedibus paterer, ipse asello ueherer. Equo statim, crimē ut auerterem, descendi, bestiolamq; ducere capistro cœpi: nec multum ab Auersa aberam, ibi miris me modis, ab ijs qui ex ipsi oppidum petebant, meq; sequebantur, condemnari, atq; ut ita dixerim, excachinnari sentio, quòd cum puero unā ferri asello com modissime possem, uacuum tamen illum atq; expeditum reste duclarem. Quibus ut satis facerem, ascendi cum puero asellum: uix autem oppidum intraram, cum sublatis primo cachinnis, post etiam clamoribus intelligo me à popularibus incesit: O senem delirum, o asellum miserrimum. Non corruit infelix sub tanta sarcina? non crepuit misellus? uidetis ne asinum asello uehi? sentitis quadrupedem beluam, quā bipes belua est, non adeo quidem beluam esse? Denique pueri lapidibus me insectari cœpere, quibus instigatus asinus currere cum cœpisset, me cum puero unā in lutum excussit: nec desuere, qui pallio pedibus insultarent. Irrisus, contemptus que, lutosam urbem luto collitus transeo: nec iam Suppatius ab ijs, quibus essem cognitus, sed Lutatius uocitabar. Atque hic quidem su-

septa e ob queritandum sapientem profectiois exitus ac finis fuit. Habes Herrice bone, ac uetus amice peregrinationis meae rationem, quae utinam Antonio nostro cognita esse posset. Verum cum illo melius actum est, quod solutus humanis curis, inter beatos nunc agit, nec de sapientia ulterius sollicitus est, cuius me studium, ut intellexisti, ad asinum redegit, tibiq; persuadeas uelim, multos diuites, non paucos doctos recte dici, & quidem esse, sapientem autem neminem. Qua de re post etiam plura. Nunc Pontanum nostrum ut uisam eo, quem Capuanam ingressus, dextrum crus frēgisse accepi, atq; è dolore uehementer laborare.

HOSPES, COMPATER, LVCIVS FILIUS.

Uita quidem à Siculis meis audio de Pontano praedicari, eiusq; in primis facilitatem atq; mansuetudinē laudant: cuperemq; illum nosse atq; alloqui, ac per familiarem aliquem aditum ad eum habere, sed lenito dolore, qui dum crudior est, non tam facile uisitationem admittit. Interim contentus ero, qua facie sit nouisse. COM. Bona & recta statura, fronte lata, caluo capite, supercilijs demissioribus, acuto naso, glaucis oculis, mento promissiori, macilentis malis, producta ceruice, ore modico, colore rufō, adolescēs tamen perpalluit, reliquo corpore quadrato. Vnum nunc illi male contigit, nobis amicis non incommode, quod pede altero debilior cum sit factus, in deambulationibus remissior futurus est. Sed bene habet, eius filiolus domo egreditur, quem compellasse non iniucundum fuerit, cū sit bona & leta indole, atq; ut uideo, ad nos uenit. Luciole, quid agit pater? LVC. Cum matre litigat. Accessit ad eum adolescentulus cum mandatis, putat illum mater missum à pellice. eam uociferantem quo magis ridet pater, eo uehementius irritat. ego è cubiculo me proripui, atq; eo libentius, quod sacerdos ad eum ingressus est, uult enim mater sacerdoti se ut purget, ac peccata nudet, rem sanē importunam: sat enim scio, matrem & suam, & patris peccata nudiustertius sacerdoti ordine aperuisse. Nam cum ipse ad confitentis matris genua a sedissem, mater nam confessionem, aut rectius quæstū, attente aucupatus sum. Bone sacerdos, marius meus amat ancillulas, si quas facie liberali uidit, sectatur ingenuas puellas. Anno superiore Tarenti cum esset, cognouit non unam. Anno autē in Herunria cū Gaditanula deprehensus fuit. Iocatur etiam domi cum Aethiopijs, nec pati possum eius intemperantiam. Ille ridet, ego dirumpor: perretrat urbem ac principum aulas, ego domi inter pedisse quas partior pensa. Nam quid ego illum cum sodalibus, quibus quam familiarissime dies ac noctes utitur, nisi de amoribus, de que uoluptate loqui

loqui, atq; agere putem? cum interim misera in cubiculo de re familiari sollicita domesticis curis maceror. Dij me omnes aspexere, quo die crus fregit, non licebit claudum totis diebus domo abesse, singulis horis prostibulas adire. Rideat nunc, urbem inambulet, frequentet sodalium domos, audiatur uia in media pellicū pueros: ego uel ex hoc Deos aequissimos iudicauerim, quod tādē iusto eum supplicio affecere. Quid igitur opus patrem errores iterato confiteri, quos mater tam aperte explicauerit? Nuper notus quidam & uetus, ut arbitrōr, familiaris, patrem cum adiret, ubi eum uidit mater, exclamare statim cœpit: Scilicet ab Hetruria? ab scortillis? Quid agunt Pisatiles meretriculæ? prae ira non Pisanas, sed Pisatiles dixit. Ut ualet Gaditana illa? ut memor est amorum hircuituli huius? detuli stine ab ea literulas, cum mandatis? ubi munuscula? ubi monumenta ueterum deliciarū? ac tantū non manū iniiciebat, quod ille ueritus retro ad ianuā mature concessit, atq; actutum abiit. Mihi pater, ut cederem, inuit. Ipse carmen decantare euomium cœpit. HOS. Scitum puerum. Sed obsecro carmen euomium quod sit edoce? LVC. Qui carmen dicit in mulierem furore percitam cōuersus, ter despuat, illa statim bilē euomit, ac rabie leuatur. Ipsum autē carmen est: Triceps est Cerberus, ter te ego despuo. Triplex est Eumenis, ter te ego despuo. Vomus dico uomas, ter uome, & improba Pectore purgato rabie ad Phlægethōta remitte. HOS. Mirum huic carmini uim tantam inesse? LVC. Ipsares docet. Sed desine obsecro, mater est in fenestra, cuius conspectum uereor. Valeté bellissime.

HERRICVS, SUPPATIVS, LYRICEN HOSPES.

Pimione citius redit ad nos Suppatius. SVP. Hoc decrat ad queritandā sapientiam, mulierem irritatam adire, ne id uelit sapientie ipsius pater Iupiter. Et disputant adhuc sapientes quidam de uxore ducenda? Non quidem si ipsa sapientia ducenda sit, uxor mihi ducenda uidetur. Bonus tamen hic & constans Pontanus ridebat, & uultu quidem quammaximè tranquillo. ô confirmatissimi pectoris hominem. Mihi quidem si hæc uita est maritorum, ne ipsa quidam constantia uideri uirtus potest, quæ uita inquietudinem ac miseriam alat. Quid enim affirmatio tam constans ac perpetua, nisi continuæ rixationis alimonia est? Valeat, ualeat uirtus ista coniugalis, litigiorum nutricula. Valeat maritalis uita. Ego me ad Herricū refero. HER. Quæso cur tam cito? SVP. Dormiscere aiebant, atq; à dolore paulum modò requiesse. Interea dum edormiscat, Anto

niano munere, si placet, fungamur. HER. Placet, ac perquam opportu-
ne Lyricen, & quidem non malus sese offert. Ades lepide homuntio. Ly-
ram tãge amabo, sepositumq; aliquid succine. L Y R. Perquam libenter
Ne faciem Telefina colas, neu finge capillum.

Bella satis, soli si modò bella mihi.

Munditiæ Telefina iuuant, fuge candida luxum.

Munditijs capitur delitiosus amor.

Luxus obest formæ, forma est contenta pudore.

Ipsè pudor ueri iura decoris habet.

Simplicitas nam culta sat est. Tu lux mea cultum

Effuge: bella quidem simplicitate tua es.

HER. Accipe mercedulam, & carmen ipsum itera.

L Y R. Quin aliud potius.

Sirenes madidis canunt in antris,

Dum captas male subruunt carinas.

Sic mortalibus ipsa uita, blande

Illudens, canit ut dolosa Siren,

Donec uel grauis ingruit senectæ,

Aut mors occupat, estq; nil quod ultra

Iam restet, nisi fabula, atq; inane.

HER. Lepidissime, atq; utinam nõ tam uere. Quæ autem facilitas est tua,
etiam aliquid quod nouum sit. L Y R. Quamlibentissime, Suppatij præ-
sertim gratia, senis tum iucundi, tum etiam musicæ huius non imperiti:

Dulce dum ludit Galatæa in unda,

Et mouet nudos agilis lacertos,

Dum latus uersat, fluitantq; nudæ

Acquore mammæ.

Surgit è uasto Polyphemus antro,

Linqvit & solas uolucer capellas.

Nec mora, & litus petit, & sub altos

Defilit æstus.

Impiger latis secat æquor ulnis.

Frangit attollens caput, & per undas

Labitur, qualis uiridi sub umbra

Lubricus anguis.

Illæ uelocis mouet acris artus

Dum peti sentit, simul & sequentem

Incitat labens, simul & deorum

Numina clamat.

Illicet diuūm chorus hinc & illinc
Fert opem fessæ. At Polyphemus antè
Non abit, lassus licet, & deorum
Voce repulsus.

Quam ferox nymphæ tumidis papillis
Inijcit dexteram, roseoq; ab ore
Osculum uictor rapit, illa moesto
Delitet amne.

SVP. Habetur à me tibi non parua gratia, habebitur et abunde quidè magna, si ut in Herriçi gratiam, sic in meam quoq; adhuc aliquid dignum te, dignū hoc confesso, dignū etiā noua, & rediuiua ista disciplina. Lyr. Geretur à me tibi mos. Vinam tamen is essem, cuius ingenio musica ipsi aliquid collatum esset. Ac ne ex eorum sim numero, qui ut ab Horatio iure irridentur, nunquam rogati cantare inducunt animum, etiam hoc accipe, in tuam atq; Herriçi ipsius, si tibi non displicet, gratiam:

Ad quercus Amarylli ueni, dum retia seruo,
Acre dum timidus funda detrudo palumbes,
Ipsa dolo errantem per deuia falle sororem.
Ipsa ades ô Amarylli, recens tibi caseus, & lac
Ad fontem, pendetq; grauis fiscella sub alno.
Te cucumis uiridisq; pepon, hortensia dona,
Te seruata cauo iam pridem subere mella
Expectant, bini lento de uimine quali
Seruantur, quis labra niger flauentia claudit
Iuncus, & intexto dependent cornua ceruo.
Percurrit medius lacrimoso flore hyacinthus,
Et niger auratas suspendit gracculus ansas
Gracculus, à dextra serpens latet, & fugit ala.
Quid cessas Amarylli? duos tibi pascimus agnos,
Hinnuleosq; duos, quos matris ab ubere raptos
Inter lactanteis ipsi saturauimus hedos.
Nec dominum ignorant catuli, ueniuntq; uocati.
Est mihi præterea thalami seposita supellex
Supparus, hunc neuit Lyrincia, texit Alcon,
Palladi dilectus Alcon, cui tortile collum
Nec litæbur, leui stringit noua fibula buxo.
Brachia ceruleæ decurrunt tenuia lana.

Rident libenter, risus nam sitim excitat.
 Nouum tamen poëtam ridere abstine.
 Cœnabis post silentium, pretium hoc erit.
 Immo potabis large, abunde gallice.
 Ridere sed iam desinas post quàm satis
 Potasti, nasum emunge, atq; aures arrige.
 Nouum dum uates carmen pulpito intonat,
 Prius tamen argumentum hoc explico tibi.

Dum castra haberet ultimis in sinibus
 Hispaniæ Sertorius, dumq; aggredi
 Parat Pompeius ex improviso eum,
 Fit per exploratores ipsa certior.
 Cogit in campis copias committitur
 Ab equitatu certamen seuum, atrox, dubium.
 Equi uiriq; hinc illinc confossi cadunt.
 Duces accurrunt prope instructo agmine.
 Pugnatur ui, dolo, fraude, audacia.
 Nox prelium, ac Diane nuntia dirimit.
 Habetis agumentum ueteris fabule.
 Heus tu qui dexter asides, subrigito
 Oculos, ac mentulum. quid spectas humum?
 Paulatim sic ut uideo somnum prouocas.
 Ridetis. dixi mentulum, non mentulam.
 Nec est peccatum, à mento, non menta editum est
 Vocabulum. Nouus sed uates incipit,
 Demulfit barbam, hederam capiti implicuit.
 Tacete, atq; filete, atq; animum aduertite.

POETA PERSONATVS.

Pse autem auratis fulgens Sertorius armis,
 Agmina cogebat campis: huic filius ast at
 Hernicus, hispanaq; satus de matre Marullus.
 Hic peditem, ille equitem addensat, sua signa tribuni
 Expediunt, portis ruit indignata iuuentus
 Præuenisse hostem, & montis iuga celsa teneri.
 Non aciem campo statui, aut dare signa manipulis
 Pompeianus eques patitur, uolat agmine facto
 Præcipitans. Primi Mariusq; acerq; Scuerus
 Occultam

Occultam nacti uallem, qua proxima ducit
 Semita, limosumq; ferunt uestigia ad amnem.
 Astitit in ripa Marius prior, hunc uada nantem
 Accipiunt tranquilla, ferox sed flumina seruat
 Manlius, hic duro traiecit pectora conto,
 Percussitq; ferum saxo, caput abdidit alueo
 Attonitus sonipes, Marium rapit unda dehiscens,
 Atq; haste rotat infixum, fortuna Scuero
 Haud melior fuit. Acta manu caua tempora quassat
 Funda leuis, cerebroq; lapis compactus adhaesit.
 Decidit exanimis, uitamq; effudit in undis.
 Ter fluuio emerfit iuuenis, ter gurgis anhelum
 Hausit hians, mox & trunco suffixit acuto.
 At Catulus, Catuliq; genus Quintillus, & asper
 Tertullus, patriq; heres cognominis Oseus,
 In leuam flexere, Comes simul additur illis
 Hispanus Bicia, exclamans: Quo uertitis? huc uos
 Huc iuuenes. Ite ad pontem. Dux ipse uiarum
 Praecedo. Dixitq;, et per uestigia nota
 Delatus, pontem ingreditur, tum caetera pubes
 Insequitur, furit immisis equitatus habenis.

Obuius his equitumq; ciens, peditumq; cateruas
 Fit Rutilus, Rutiliq; gener Veranius, & qui
 Prima puer musis dedit otia, moxq; secutus
 Arma, tulit meritum primae legionis honorem
 Pontius, a quo etiam ducta est Pontana propago.
 Quem sequitur uolucerq; Melas, alacerq; Metiscus,
 Et Pardus gladio melior, Chariteius hasta,
 Insignes hederis, meritaq; ad tempora fronde,
 Et cui casta comas tegit infula, certus & arcu
 Et certus conto pugnae Coruinus acuto.

Primus in aduersum torquet Veranius hastam
 Quintillum, quae praecipiti delapsa ruina
 Per clypeumq; femurq; uiri, penetravit ad imum
 Pectus equi, genuit sonipes. Dumq; excutit illam
 Innitens, dum ferratis hic calcibus auras
 Verberat, excussa Quintillus labitur hasta.
 Accurrit pater, ac telo per tempus adacto,

Deturbat Rutilum. Inde Melas dum feruidus inflat,
 Dum catulo cadit auulsus de pectore thorax,
 Exegit medium prædia ad intima ferrum.
 Labenti dum ferrum iterumq; iterumq; coruscet,
 Sensit præcipitem uento stridente sagittam.
 Quam dum declinat iuuenis, forte illa in oscum
 Obuertit, lateri & telum crudele recepit.
 Extraxit telum obnitens, ac talibus infit.
 Non tibi mentitum osce genus, ueteresq; parentes
 Profuerint, Fauno aut mater dilecta petenti.
 Tum clypeo assiliens, enssem quatit, & ferit ora
 Nuda osi, cum forte leuis ceruice reflexa
 Cassis hiat, cruor auratis diffunditur armis.
 Ingeminat perq; ora Melas, perq; illa ferrum.
 Ipse iterum lateri accepit moribundus acutum
 Ensem, auratum enssem, mox corrui, acer & unâ
 Corruit oscus, & ingenti premit arua fragore.

Attonitæ stupere acies. At Pontius instat:
 Ite uiri, necum ite uiri. Succidite pontem
 Dum trepidant, nullo & liber custode tenetur.
 Hæc ait, & raptâ primus uolat ipse securi,
 Desilijq; pedes: Sequitur cuneata iuuentus.
 Tū Bicia increpitâs. Quo nūc Tertulle? quid heres?
 In ferrum Romane rue. Atq; hinc talia fatus
 In medium incurrit peditem: nec defuit illi
 Tertullus: uolat aurato conspectus in ostro,
 Nunc iaculo, nunc ense micans, fit ui uia. Sæuit
 Effera uincens rabies, rabiesq; cadentum.
 Forte ut erat prolapsus equo Veranius, alte
 Sustulit attollens oculos, telumq; uibrantem
 Suspexit Biciam. Quò tu quò pessime telum
 Carpetane uibras? en hoc ait accipe. & armos
 Vnâ haurit, simul abreptas detruncaat habenas
 Bellatoris equi, tum comminus ense reduclo
 Persorat, ingentemq; alta prosternit in herba.
 In Biciam se cuncta cohors stipata ferebat.
 Pro Bicia ferus assurgit Tertullus. At illi
 Succidit iugulum Parca indignante Metiscus.

Concidit

Concidit ut tenuis cum flos enectus aratro est,
 Insignis facie puer, & florentibus annis.
 Nec mora siue aliquis, dubium, miles ne deus ne
 Sustuleritq; manum, iaculumq; intorserit, intrat
 Loricam galeamq; inter ferratilis ornus,
 Qua ceruix commissa humeris: nam fata Metisco
 Nec sua non properant, Bicia seu cana senectus,
 Cui caput auulsam collo Maurisius Atlas
 Atq; hasta infixum ostentat. Quo territa retro
 Pompeiana acies, pontem turbata petebat.
 Urgebat fugientem hasta Chariteius, ut se
 Proripit è specula. Simul & clamore premebat
 Iuncta cohors. Illi abruptis referuntur habenis.
 Seuit at hic gladio incumbens Coruinus & harpe
 Ut quondam lupus in pecudes furit. omnis ab uno
 Grex fugit. Ille atrox & dente cruentat & ungui.

Pontius ut sensit strepitum, ac nutantia uidit
 Robora, & attrahere immanem tabulata ruinam,
 Cede inquit generosa phalanx fugientibus. ipsi
 Ferratis ad ripam hastis incumbite, quae se
 Voluit agens, retroq; uagus conuertitur annis.

Hic uero turbatus eques clamante tribuno
 Constitit. Instaurata acies. Tum Pardus & actor
 Sulpitiussq; Aniusq; & auiti nominis Arunx
 Incumbunt, uariussq; & Pœno è sanguine Hiensal,
 Marmaridesq; Mahar, Atlantiadesq; Maharbal,
 Et Bostar Barceus, & Pyreneus Hierus,
 Androclidesq; Maron, Antenoridesq; Boriscus,
 Atq; alij, decus egregium, quos traxit in arma:
 Quiq; repostus equo Veranius, egra trahebat
 Corpora, sed uincit fama generosa cupido.

Meonia nunc plectra Deae cantusq; ciete,
 Et bello decus, & decori longam addite famam.
 Non aliàs equitum maior, seu maior equorum
 Ardor, utrinq; duces stimulant, utrinq; tribuni.
 State uiri, puguate uiri, clamatur utrinq;
 Quo ruitis? Pompeius adest, incumbite fessis,
 Impiger aduenat Scritorius. arma cruore

Sparsa madent, crepitantq; enses, clypei q; resultat
 Impacti clypeis, fractaq; hastilibus hastæ.
 Tū uarius clamorq; equitū, atq; hinnitus equorum,
 Dissultant ripæ, & uoces nemora alta remittunt,
 Non aliter quàm cum bello flagrante gigantum
 Aeoliam ad Liparen sudat Vulcania pubes.
 Fit strepitus, ferriq; fluunt, ærisq; metalli.
 Antra sonant ualidis incudibus, itq; cauernis
 Immixtus fumo sonitus, caua murmurat Aetna.
 Vicinæq; fremunt ualles, maria ipsa resultant,
 Ac longe fragor ingeminans defertur ad auras.
 Hic pardo suffossus equus, cadit impiger acto
 Androclidesq; Maron, traiectus & illa conto
 Corruit infelix Arunx, Bostarq; Maharq;
 Ense Mahar, iaculo Bostar per pectus adacto.
 Sulpitius dextra execta, leuaq; Maharbal
 Inuuiti excedunt pugna, Veranius hastam
 Crure trahit, Dumq; illa Annius conuellere tentat,
 Accipit aratam per colla exerta bipennem.
 Tum uerò turbata phalanx cedente Borisco,
 Quem clypeo exutum & galea Catilina premebat.
 Syllanum genus, et rara uirtute tribunus,
 Vociferans: En qui Hesperiam sua premia poscunt,
 Oceano et regnare parant? Simul exigit harpen
 Ore tenuis, diētisq; ferox insultat amaris:
 Hesperiam quam quæris habes. Patuina colebas
 Rura miser, nunc auratis occumbis in aruis.
 Tum Fabium, Titiumq; ferit, flauumq; Libyscuna
 Fonteiumq; & quos Elice de matre gemellos
 Sustulit Eleis prætor Vipsanius oris,
 Almonem, Andronemq; & Cumanum Abeonem.
 Dat leto Laufenum, & amicum Nerea musis,
 Nerea præstantem forma, & puerilibus annis,
 Quem liquidis Sebethos aquis, quem cerula fleuit
 Parthenope, quem Nereidum chorus omnis, & uæ
 Sirenes conturbatis fleuere sub antris.
 Has inter strages, Variusq; & fortis Hienfal
 Stabant inuicti ferro, trudentq;, trahuntq;,
 Vulnere

Vulnera dant, sternuntq̄, prior sic fatur Hienfal:

Macte Vari uirtute, uides qua sorte ruat res?

Fraude opus est. hunc ipse locū cape, dū mihi segnis

Fit fuga. Vix hæc effatus uestigia uertit.

Insequitur Catilina, fugam celerabat Hienfal.

Itq̄, reditq̄, iter inceptum, fallitq̄, sequentem,

Dum Varius iaculū incoctum post terga sub ipsum

Infigit femur, & dictis ferus increpat. Ille

Saucius ingemuit, uixq̄, ad sua signa recepit.

Incumbunt tum uictores, uictiq̄, facessunt.

Pontius interea positus uada ad ipsa manipulis

Hos cogebat, & hos, ut quem fors ipsa ruentem

Obtulerat, tumulumq̄, leuis delatus in altum,

Euentum pugne ut uidit turbatus & amens,

Huc iuuenes, simul ad pontem uestigia uertit.

Insequitur pedes, atq̄, eques, agglomeratur eodem

Cuncta manus. Simul ecce etiam fulgentia signa

Cernere erat, uolat admissis Sertorius alis.

Parte alia de colle procul Romana ferebat

Se legio, uolitant aquile. Petreius ante

Agmen agit, primusq̄, uias et flumina monstrat.

Vt uentum ad ripam, stetit impiger: & monstrato

Ponte, iubet primam confestim anteire cohortem.

Ingenuere trabes, succisaq̄, robora nutant

Affultu peditum uario. Tum pulsus ad amnem

Cedebat Catilina, omnisq̄, equitatus habenas

Laxabat, præmissa cohors tabulata tenebat

Vltima, per medium raptat uestigia pontem

Pulsus eques. Ruit ecce trahens peditemq̄, equitēq̄

Pons secum, præcep̄sq̄, cauo deuoluitur aluco.

Substitit annis: tum ripæ intumere profundæ,

Conuersusq̄, migras fluuuus raptabat arenas.

Attonitus casu tanto Petreius amnem

Spe stabat, uolabat acta manu corybantis arundo.

Atq̄, ocreis illapsa, femur penetravit ad inum.

Pontius è ripa exclamat: Nunc uadite segnes,

Et ripam tentate dolo. Cum talia fatur,

Diffundit sese in partem, ripasq̄, relaxat

Turgidus amnis aquis, uoluitq; ad litora fluctus
 Armis, uiros, tabulas, & corpora quadrupedantum.
 Stant pedites innisi haustis, uersantq; ruuntq;
 Semineces, spoliant alij, passimq; secundum
 Flumina suspendunt alte spolia indita ramis.
 Exanimem implicitiq; ulua fluctusq; uomentem
 Eruptant undæ Catilinam. Ille aëra ut alnum
 Haufit, & accepit gratæ spiramina uitæ,
 Apprendit ramum dextra, tenuitq; prehensum.
 Hinc illinc oritur clamor, pugna aspera surgit,
 Fundarum crepitat lapidosis ictibus amnis,
 Turbibus, & multo sub uerbere disilit aër.
 Exceptus tandem à socijs conamine magno
 Curuatis trahitur contis, ripaq; locatus
 Vltiore, uomit madidas de pectore arenas,
 Cum subito rapidum affertur Sertorius amnem,
 Et pugnam tuba terribili ciet horrida cantu.

HISTRIO PERSONATUS.

Viewit ut uidetis uates istricus.
 Sitim pati non potest, quod homericum
 Ait fuisse, seq; similem illius
 Mero potando noctu, atq; interdiu.
 Bonum poetam nisi uinosum neminem

Ait, & id recte, & quod ait re comprobat.

Heus tu cui nasus, ora, labra, guttura
 Rubescunt, uini potando hoc experier?
 Taces, fateris uictum, nunc hoc accipe.
 Vides fort una uariet ut hominum uices?
 Pugnabant illi de uirtute & gloria,
 Nos de mero: pugnabant ferro hastilibus,
 Nos uitro, nos argenteis carchesijs.
 Hoc nunc agite spectatores optumi.
 Duces decoris pictos armis noscite,
 Et gesta Marte dubio certamina,
 Ac se uicenteis campis ignium globos
 Vento rotatos, & flammarum turbines,
 Agros, nemora, peditumq; ambusta corpora,

Vnà

Vnà absorbentem, & cœlo labentis faces.

Audire pulchrum est strages, & cadentium
Aceruos, ac cruore stagnanteis agros,
Ipsum tranquillo, & tuto sistere in loco.

Illuc redeat unde digressa oratio.

Prius quicuit noster hic uates siti,
Nunc somno, uinum ut edormiscat scilicet.
Homeri hoc tantum habet, quòd persæpe ebrius:

Maronis unum, nimio marcet ocio.

Sentitis ut apertis stertit faucibus?

Hiat, muscas uenatur. Sanè hoc est nouum

Aucupium. os aperit, stringit iam, tene, tene

Lepidam auiculam. heus uitule, heus marina bellua.

Deliciæ Oceani, surge atq; expergiscere

Postquam uenatus. Eugè iam erigit caput,

Iam defricat oculos, iam ascendit pulpitem.

Taceo. Vos spectatores animum aduertite.

POETA PERSONATVS.

Onstitit hic lustrans oculis loca, mox ita fatur.

Haud paruo fraus hæc steterit tibi magne, nec ultra

Cunctatus uocat armatos ad signa tribunos.

Vos Muse memorate, etenim memorare potestis.

Vobis Pyrene, Arcitenens Dea rettulit illi.

Vos memori egregium facinus producite fama,

Quod iuuet & meminisse, & commemorasse minores.

Altilius fraterq; Lycon prima agmina ducunt,

Prestantes animis iuuenes, quos Nursia mater

Marte satos, furtim patrijs mandarat alendos

Montibus, & succis herbarum, & lacte lyciscæ.

Testatur nutricem auro galea alta lyciscam.

At clypeo quatit ingentem Mars efferus hastam.

Proxima syluano clarus patre, clarior armis

Agmina agit Marsus, clypeo lacus enatat ingens.

Ipsè antro fundit liquidas & Fucinus undas.

Pandit se cono aduolitans argenteus anser

Addictus puero custos, cum paruus ad annem

Ludit aui, puer & uitreos maris innatat æstus.

Hinc iaculo bonus, ense bonus, melior tamē arcu
 Actius insequitur, argento auroq; coruscus.
 Neuit acu chlamydem coniux, quam lucus opacat
 Hesperidum, pendentq; suis poma aurea ramis.
 Argento serpens riget, & trahit horrida cauda
 Septem orbis, micat & linguis furiata trifulcis.
 Sub leuam uagina auro, uiridiq; smaragdo
 Irradiat distincta, & iaspide fulgidus ensis
 Ad capulum, nitet & nexu noua fibula eburno.
 Aurea mandebat sonipes frena, aurea cassis
 Emicat, auratos spargit sol aureus ignes,
 Ac serpunt hederæ per leuia tempora nigrae.
 Lunat Amazoniū in morem pelta horrida mōstro
 Lerno, septemq; illi capita alta tumescunt.
 Et latos pandit rictus fera, defluit atrox
 Virus, & effuso liuescit parma ueneno.
 At dorso pugnacis equi terga aspera pendent
 Illa bouum, tegit & crudus genua ultima pero.
 Hæc uariat nemus idæum, atq; ad pocula raptus
 Dardanius puer, & cupido præda acta tonanti.
 Ter puerum inuadit præpes, ter præpetis alas
 Euadit puer. hinc rostro sacer ales adunco
 Abreptum, implicitumq; ungui, multumq; sub ala
 Percussum, frustra auxilium, diuosq; uocantem
 Ante Iouem cælo statuit, mox uersus in astrum
 Inter sydereos ales micat aureus ignes.
 Quæ post uenatore satus patre, maximus armis
 Compater, huic apri clypeo riget horrida pellis,
 Incoctumq; urfi tergus, latrat aspera cassis
 Ora canum, duraq; horrent uenabula dextra.
 Lætius hunc pater amissa genitrice, lupina
 Pelle sonet tecum folijs, subq; ubera adactum
 Lactentis quam cum catulis deprunderat urse.
 Mox puer exagitare feras assuevit, & acto
 Venatu tolerare famem, atq; inhiare cruori.
 Qualis mane nouo cum fulgidus igne nitenti
 Lucifer irradiat cælo, mirantur & illum
 Pastores, gaudet caro Venus aurea signo,

Acratana

Acratam sic ante aciem nitet ora Camillus,
 Insignisq; coma puer, & fulgentibus armis,
 Miranturq; ut tela manu, atq; ut torqueat hastam,
 Vt gladium stringat dextra. Sertorius ipse
 Concipit optat & iandudum gaudia palmae.

Tum uates Phœbo carus Saxonius Astur,
 Idem augur, cui uox auium pennæq; patebant,
 Et curare manu doctus cantuq; lenare
 Vulnera, non tamen ense minor, minus utilis hasta,
 Lauream cingebat galeam, tegit insula crines,
 Serpebant hederæ clypeo, uiret hasta corymbis,
 Et capulo insignis radiabat acinacis aureo.

Hinc Aspar Garamas, quo non præstantior alter
 Aut torquere manus iaculum, aut dare uulnera funda.
 Ceruleus capiti trifido micat ore Ceraestes,
 Ter caudam collo implicitans. puer Aspar & illi
 Assuevit, cantata daret cum pabula & aspis
 Luderet infantis manibus, cum lambit & ora
 Ora genasq; simul, & collo lubricus errat.

Horret & insutus cetræ leo, cruda draconum
 Terga humeros, crudumq; tegit thoraca elephatus.
 Ipse arcu pharetramq; humeris, clauamq; trinodem
 Incoctamq; sudem dextra gerit, & quatit acer,
 Marmaricoq; subinde hululans uocat agmina cantu.

Ecce decus belli rarum Tritonia Birsæ,
 Ipsa pedes quamuis, equites tamen eminet inter
 Vertice iam toto, & passu præuertit euntis.
 Nodosam lateri clauam fert, dextera pinum.
 Ingentem quassat pinum, quam fulua bipennis
 Asperat. Ipsa exerta humeros, & brachia & ipso
 Poplite nuda tenus. non illi pectora thorax,
 Non galea abscondit crines, sed tornulus aureus
 Circuit ingentem lato curuamine frontem,
 Et multo pectus communit balteus ære.
 Palladis armifonæ donum fatale, quod illi
 Ferre dedit, tutum armatos munimen in hostes.
 Hanc Fauno, & nympha genitam Garamantide, mater
 Dum partum celat, tergo bouis indit, & aspris

Sentibus impositam, nymphis nemoriq; relegat.
 Quum dum forte lauat Tritonide Pallas in unda,
 Oblatam ut tenuit gremio, miratur & ora,
 Et latos humeros, & membra ingentia: quodq;
 Nec uagit, fertq; aspectum non territa diue,
 Quodq; hastam galeamq; oculis, atq; ægida lustrat.
 Commendant matri Tritonidi: sedula mater
 Educat. Illa ut primum ætas tulit, ire per altas
 Nuda genu syluas, latebrasq; intrare ferarum,
 Sectari ceruam cursis, uenabula in aprum
 Dirigere, & fuluum iaculo attentare leonem.
 Finitimis etiam bellis assueta, nigrantem
 Gerionistheniden claua abstulit. hunc tremit omnis
 Aegyptus, tremit extremi domus abdita Nili.
 Egregium, ac coeli columnen Maurisius Atlas,
 Accipit ob meritum donum immortale Minerue,
 Auratam fronti uittam, atq; ad pectora balteum,
 Exultat quibus in bellis inuicta uirago.

Hænicus extremas acies, atq; ultima claudit
 Agmina. nam iussus properare in castra Marullus,
 Communire manu uallum, portasq; tueri.
 Ipse ostro chlamydem intextam, argentoq; nitentē,
 Aurea quam lato percurrit linea tractu
 Insignis, fuluoq; comam nodante Pyropo
 Irradiat, ueluti roseo cum solis in ortu
 Percussum radijs splendet mare, iam tremit unda
 Iam feriunt sese radij, iam dissilit ardor
 Huc illuc, nequeunt tum lumina nostra tueri.
 Quin etiam auratos spargit de casside fluctus
 Oceanus, splendet cano sub marmore Triton.
 Fluctuat, & clypeo per cerula concita delphin
 Argento assurgunt undæ. Tum litora gemmis
 Sparsa nitent, micat aduerso sub lumine pontus.

Hos Arno genitus nymphaq; Euarhide uates,
 Quem Musæ aonio puerum fouere sub antro
 Puttius ad pugnam uocat, atq; hortatur eunteis.
 Di uobis sunt tela uiri. Mars dextera cuiq; est,
 Vicinus, ipsa suas uictoria concutit alas.

Pax parta. Hesperius nobis regnabitur orbis.

Ut uentū est sub signa, ducem sua quēq; secuta
Est legio, ac densis cogit se exercitus armis.
Intenti expectāt signum, morāq; omnis iniqua est,
Oceano ueluti in magno cum cerula Proteus
Agmina agit stabulis, coeunt immania monstra
Sub duce quāq; suo; feruent freta. pastor ad ipsas
Stat caulas, baculoq; greges, & uoce coërcet.
Non casses, ipsi ne quēcunt retinere magistris.

Interea casos equites, primamq; cohortem
Haustam undis, ripasq; & flumen ab hoste teneri
Nuntius attulerat magno, famuliq; ferebant
Impositum chlypeo Petreium, aegerq; dolensq;
Substitit ad medium collem, secum ipse uolutans,
Incertus casu tanto, pugnam ne retractet
Paulatim colle excedens, an flumina tentans
Implicitum eliciat ripis fluuiialibus hostem,
Fidentemq; equite, atq; recenti cæde tumentem.
Hæc secum, mox accito iubet arma Cethego
Inferri ripis, peditemq; ad signa uocari,
Ipse inuectus equo. Nunc o fortissima bello
Pectora, nunc certate manu. Tot flumina nando
Emensos torrens tenet, atq; ignobilis amnis?
Vincite iam uictos, unāq; absoluite pugna
Reliquias tot bellorum. Dum talia fatur
Magnus, ab impigro pugna est commissa Cethego.
Nanq; ultra aduersam ripam uada nota secutus
Pontius institerat, campo congressus iniquo,
Dum fossas, & saxa inter uersatur, equesq;
Confossus cadit, & pediti pedes additus instat.

Quod postquam longe aspexit Sertorius, & quæ
Sit fortuna uidet: nulla est mora: protinus agmen
Ire iubet, dictis stimulans. Nunc lecta iuuentus,
Nunc uictrix manus ad ripas, uada peruia, & ipse
Pontius insultat campo, non audet & hostis
Aut conferre gradum, aut descendere montibus altis.
Hesperiam de extra gerimus. Spes omnis in armis.
Altilius fraterq; Lycon trans flumina primi

Consistunt, sequiturq; hastis innisa iuuentus.
 Pars capiti scuta alta gerunt, pars insita pilis,
 Pone trahunt alij. Siftunt & flumina cursum
 Mole uirum, atq; undis illis remurmurat unda.
 Tum ripæ clamore sonant, collesq; resulant,
 Offensa & nemorum assultu respondet imago.
 Vix aliàs tantis animis in prælia uentum est.
 Successus certamen alit, dum cedere neutris
 Decretum est, urgetq; ducum præsentia, & ardor.
 Ingeminat uires, crescit certamine uirtus.
 Crudescit gladio Mauors, nec iam eminus hasta,
 Comminus ense agitur, humescunt sanguine campi.
 Cæde natant fossæ. Tum territa terra cadentum
 Corporibus tremit, & gladijs micat æreus æther.

Tercentū clypeata phalāx, hinc sub duce Hiarba
 Illinc Suffeno, stabilis pedes, arma manusq;
 Contulerant, ut forte alnus radice reuulsa
 Conciderat, ramisq; ingens iter occupat, ut nec
 Aut his aut illis pateat uia. Sæui utriq;
 Effera uis, duriq; crepant per scuta molares,
 Ut cum se Orionis iniquo sidere grando
 Præcipitat, uasto crepitant sub uerberere tecta.
 Hinc Tacio, Lepidoq; caput ceruice reuulsum
 Ense Tagi, cadit ense Remi Turnusq; Ligusq;
 Nam Liguri femur exectum, Turno ilia & ipsas
 Traiecit costas, ac pectora feruidus ensis.
 Per galeam cerebrūq;, ac tempora guttur ad ipsum,
 Assaracum secat Vsentis sublata bipennis.
 Illinc & Marus, & Basso cum fratre Faliscus,
 Thessalicusq; Maroniades, & Lydius Hypseus
 Conciderant, Siculusq; Corax, & Maurus Iopas.
 Idem omnes eodem gladio ferus abstulit Ancus.
 Hic genitus Vulcano, atq; Aetnæa Cianca,
 Fatiferum à patre enses, atq; immedicabile ferrum
 Accepit, Stygia genitor quod tinxerat unda.

Dumq; alnum truncosq; super leuis insilit Anser,
 Accipit æratam infelix per guttura cornum,
 Spiramenta animæ clausit telum. Ille uoluitus

Singul-

Singultantem animam pronus uomit. Eia age Hiarbas
 Exclamat, spolia illa uiri. cum talia fantem
 Ora per increpitans alis penetravit arundo.
 Insultans cui Suffenus, spolia accipe uictor
 Ista tibi. iaculumq; quatit, suffigitur haste
 Dexterâ, dum excusso properat torquere lacerto.
 Hic cædes miseranda oritur super Ansere tracto,
 Dum spolia exuuiasq; uiri cupit hostis, & hostis
 Pro decore haud timet aduersis incurrere telis.
 Huc omnis legio uersa, huc sua signa Cethegus
 Inferri iubet, huc contra Altiliusq; Lyconq;
 Accurrunt, paribusq; animis certatur utrinq;.

Dû primâ ferus ante aciem mouet arma Cethegus,
 Ac iaculo ferit lasium, sternitq; Volenum,
 Murano clypeum auellit, transfigit utrunq;
 Quercenti femur, ingeminat per uiscera ferrum
 Quintilio, atq; uda morientem extendit in herba.
 Interea per scuta uirum, per tela, per enses
 Altilius ruit infrendens, caput amputat Istro,
 Brachia Segnitio, nares & labra Mecillo,
 Tempora diffringit Catio, prosternit Omasum,
 Umbritioq; haurit iugulum, forat ilia Cossos,
 Præcipitemq; inter fossas dat Amintora saxo.

Tum leua de parte Lycon furiatuſ & amens
 Quintilio extincto, quid tu generose Cethege
 In plebem furis? exclamat. cui talia contra
 Ille refert, O Mauortis præclara propago
 Mentitum genus in syluis, quid prælia differſ?
 Est clypeus, sunt tela tibi. simul iniicit hastam.
 Auertit uenientem umbone. ea lapsa pependit
 Marmarici clypeo, contra uenabula torquet
 Dura Lycon. Saltu deuitat tela Cethegus.
 Illa ocreis illapsa Tagi, femora ultima & inguen
 Extremum rupere, cadii Tagus, aduolat Ammon,
 Elatamq; alte subigit per colla securim,
 Et caput affigit conto. clamore secuta est
 Læta cohors. tum tela Lycon, tum saxa Cethegus
 Ingeminat, stringunt acres & comminus enses.

Interea paulatim acies, ac signa mouebat
 Pompeius, seq; ad ripas non segnis agebat.
 Ipse ostro insignis humeros, auroq; coruscus
 Fertur equo, quem Neptuni de gente creatat
 Mater, ab aduersi conceptum flatibus Euri.

Fortè ut erat de cæde equitum, de cæde uirorum
 Fessus, et extremum seruabat Pontius annem:
 Vidit ut incensa stipula exagitantibus auris
 Hæserat arenti trunco uapor, ille uolutus
 Per frondes urgente Euro conceperat ignes,
 Et late ramos flamma crepitante cremabat.
 Admouit dextram trunco, auulsiq; trahendo
 Pontius, et campo rapidus iacit, atq; ita fatur.

Eure pater, cui pars cæli pulcherrima seruit,
 Cui parent auræ Oceani, cui regia solis
 Ampla uacat, quiq; et terris, pelagoq; sonanti
 Imperitas, quate migrantem rex magne procellam,
 Nunc exerce auras, et pennis aëra uerre,
 Ac mecum insidias, hostemq; ulciscere uictor.
 Sacra tibi ante aras statuam uotiuua quot annis
 Candentis foetus ouium, intactamq; iuuenam.

Annuat, excusitq; alas Deus, illicet ingens
 Tempestas cælo exoritur, fremit arduus aether,
 Dant syluæ sonitū ingentem, cauaq; antra resultāt,
 Pulcreus sequitur confusa per agmina nimbus.
 Dispergitq; undas flammarum, atq; omnia late
 Inuoluit, iactatq; furens incendia uentus.
 Tolluntur cælo fumi, glomerataq; flamma
 Peruolitat, simul absorbens stirpesq; uirosq;.
 Et quamuis trepidum canerent iam signa receptum,
 Telaq; proijcerent dextris, clypeosq; sinistris,
 Flammatas tamen ante acies euadere non est.
 Varenum Iasiosq; duos, Liguremq; Labullum,
 Cretensemq; Gian, Gaditanumq; Liertem,
 Assyriumq; Naban, Pyreneumq; Biantem,
 Tris Alcmeonidas, et clarum Hypsenora cantu,
 Erumpens atra primum de subere fumus
 Inuoluit, mox flamma rubens unà hausit, et alte
 iactati

Iactati, mox flagranti cecidere ruina.

Constitit at forte ad saxum tardante sagitta
 Narnius Imbrasius, dumq; illam auellere tentat,
 Ex animum exustumq; alta suspendit in ulmo
 Fulmineus globus, inde Euro torquente rotatus
 Alconem rapit, huic barba criminisq; reluxit,
 Sublatumq; alte caelo intulit, inde nigrantem
 Ruptantemq; ignes, medium deturbat in amnem.
 Perstridere undæ attactu, fumumq; dedere,
 Ut cum uersatum ardenti fornace metallum
 Canduit, exceptumq; tenaci forcipe tingit
 Ipse lacu faber, efferuit lacus, obstrepit unda,
 Et fumus petit aduolitans nigrantia tecta.
 Tercentū huic capita hirta boum, totidemq; iuuenca
 Pascebant Sila in magna, famam ipse secutus
 Deseruit patriam, et dulcis cum coniuge natos.
 Bisseptem Ausidio nati præclara iuuentus.
 Surrenti domus ampla, æquano in litore turris,
 Felices Baccho colles, tot iugera campi,
 Totq; greges, Sarnusq; fluens per florida rura.
 Et natos tamen et patriam, dulcisq; recessus
 Sirenum (potuit tantum ambitiosa cupido)
 Posthabuit, cui primum oculos flamma abstulit, inde
 Torruit ambustam dextram uento acta fauilla.
 Post tortus iaculante Euro per uiscera truncus
 Canduit, ipse atros spirans de uulnere fumos
 Et Sarni fontem, et liquidos reminiscitur amnes.

Fatidica Vrsidio mater prædixit eunti
 In bellum, fuge nate ignes, incendia uita.
 Corruptus flammis queritur, matremq; deosq;
 Veriloquos, quodq; humentem liquisset et Arnum.
 Et Fesulas natale solum, florentiaq; arua.

Tercentum sub rupe caua, sub sentibus aspris
 Deliterant simul insidijs delecta iuuentus.
 Tercentum simul absumpsit glomerata fauillis
 Aura nouis, ut cum frondosa in ualle sub astrum
 Pleiadum, tacta alta Iouis de fulmine quercus,
 Vno omnis simul afflatu per pascua circum

Grex cadit, exitioq; ruunt armenta sub uno.

Ter flammam pedibus pernix euaserat Vfsens,
 Infelix ora obuertit: uidet agra trahentem
 Crura patrem, exanguemq; metu, uestigia retro
 Præcipitat, premsumq; manu, ac ceruice reclinat
 Impositum trahit, & labens incendia uitat.
 Improuisum anguem pressit grauis. Ille repente
 Implicuit plâtae agglomerâs. Dû se explicat Vfsens,
 Dum seuit coluber, squamosa uolumina torquens,
 Exiliit fumosa uomens incendia turbo.
 Absorpsitq; Vfsentem unâ colubrumq; patremq;
 Vfsentem, quem ceruleis Feronia in antris
 Nutriuat, puer & uiridi consueuerat umbræ.
 Hunc sacrum nymphæ nemus, hûc fleuere Napeæ,
 Circæiq; sinus, hunc Anxuris ora, lacusq;
 Setimi, & tacite rupere silentia Amyclæ.
 Peruolitat turbo inuoluens syluasq; ferasq;
 Densatur cælum fumo, caligine montes
 Conduntur, fluitantq; atræ per summa fauillæ.
 Mox seui erumpunt ignes, flammæq; coruscant,
 Et cælum lambit rutilans & sydera uortex.
 Hinc rursus torquente Euro per inane uolutus
 Incumbit campis, truncosq; ambustaq; uersat
 Robora, candentemq; rapit sese ante procellam.
 Suffenum, amigerosq; duos eadem aura peremit.
 Cum geminis Vargunteijs, Libycosq; Gylussa.
 Umbrorem, Hispanemq; lacetenumq; Biorem,
 Hastatosq; Numantinos, Nomadumq; cohortem,
 Cetratamq; manum, præerat cui turdulus Iſcon,
 Iſcon auis atauisq; genus qui ducit ab orco.
 Unâ omneis rapit unda, rapit Varumq; Macrûq;
 Gisconemq; Syracosium, Garamantaq; Bocchum,
 Mox raptos flammârû hausit circum acta uorago.
 Ut cum Trinacriæ campis de uertice summo
 Aetna uomit rapidos æstus, it turbine denso
 Sublatus cælo fumus, mox rumpit in auras
 Flamma furens, uolitant rutilæ per inane fauillæ.
 Pòst iactante Noto agglomerans fleclitq; rotatq;

Huc

Huc illuc ea lapsa faces iaculatur, & altis
 Illisa arboribus, syluas, saltusq; uagatur
 Incensos. ruit interea mirabile uisu
 Flammarum torrens rapidus, liquefactaq; saxa
 Precipitat, simul inuoluens stirpesq;, ferasq;
 Teclaq;, pastoresq;, furit Vulcanius amnis,
 Per ualles, per culta, ingens metus urget agrestis,
 Vicinæq; suis diffidunt moenibus urbes.
 Haud aliter pauor inuasit, fuga ccepta per omnes
 Est acies. Ite, exclamat Sertorius, ite,
 Ite citi, uada nota citi peruadite. & annem
 Primus obit: sequiturq; ducē sua queng; iuuentus,
 Et circumstetit armatus trans flumina miles.

Forte sub annosa quercu in conualle silenti
 Arcitenens Dea, seuarum de cæde ferarum
 Lassa quiescebat, trepido cum excita tumultu
 Surgit, & ascendit summi iuga pinca montis.
 Constitit hic lustrans oculis loca, cernit utranq;
 Effusam campis aciem, uidet agmina, & ipsos
 Hinc illinc instare duces, seuire proteruum
 Eurum, atq; in medijs uolitare incendia syluis,
 Tot strages, tot fumanteis & corporum aceruos.
 Ingemuit, traxitq; alto suspiria corde
 Aduentare diem quo dux Nursinus acerbo
 Casurus fato, Hesperijs occumberet aruis.
 Nam puerum templo admotum cum sedula mater
 Cōmendat triuiae, atq; adytis Dea grata recondit,
 Consuluit fratrem, frater fata abdita pandit,
 Ingentem fore, & Hispanis per bella, per enses
 Regnaturum oris, tamen illum haud tarda manere
 Funera, cum pariter flammæq; undæq; fauerent
 Pugnanti, armatumq; Eurum prosterneret hostem.

Fatorum Dea facta memor de ualle propinqua
 Pyrenen iubet acciri. hæc nam fida ministra,
 Hæc comes, huic omnis thalami quoq; credita cura.
 Illa uolat, dictis cui sic Dea fatur amicis.
 Nota soror tibi fata ducis, quæ certa propinquant.
 I. propera, sic signa retro, sic agmina uertat.

Pugnatum satis est. nec plura effatur, at illa
 In ceruam conuersa, Noto non segnior ibat.
 Ipsa arcum leua stringens, dextraq; sagittam
 Lunauit, simul ut capita accuruata coirent:
 Laxauit, simul ut flammæ elapsa sagitta
 Conciperet, fulxere auræ, tractu illa corusco
 Emicat, & ducis ante pedes affixa reluxit.
 Obstupuit tanto monitu Sertorius. Ecce
 Cerua per attonitas penetrat non cognita turmas.
 Agnouit Triuicæ famulam dux, ac prior inquit,
 Nota uenis, nec me fallit Dea, quadrupedemq;
 Conuertit ripæ appropinquans, præcedit euntem
 Pyrene, pedibusq; micans & cornibus aureis.
 Signa canunt reditum. Sequitur tum ferrea pubes,
 Oceanoq; egressa polum nox occupat atra.

FINIS.

PETRVS

PETRVS SVMMONTIVS FRANCISCO
Puderico, patricio Neapolitano, S. D.

Persuasit mihi autoritas tua Franciscæ Pudericæ, ut Pontani Actium secunda hac excussione potissimum ederem, rarum sanè de numeris Poëticis, & lege Historiæ dialogum. Nam cum illius opera tam multa sint, & ea æque egregia omnia, hinc mihi hoc, hinc illud edendum prius occurrebat, fiebatq; ut difficilis redderetur electio propter pulchritudinis paritatem. Sed cum postea tecum sentire Suardinum Suardum Pontani nostri familiarissimū audirem, currentem quasi me doctus uir, & grauis incitauit. Quam quidem sententiam eo libentius secutus sum, quòd cum superiori scætura carmina præcesserint, exornandi postea & carminis ratio, quæ hoc uolumine tradit, subsequi debebat. Digna profectò inuestigatio, quæ ad communem hominum utilitatem, quamprimum omnibus nota esset. Non enim ab aliquo fortasse grammatico de re Poëtica, deq; Historica disputatur, sed ab illo præcipitur Iouiano Pontano, cuius quidem in utroq; genere, post tot annorum deprauationem, noua quædam, admirandaq; apparet felicitas. Ut non iniuria sæpe à te illud usurpatum sit, cœpisse eum, ut de CHRISTO Opt. Max. dicitur, & facere pariter, & docere. Nec uerò mihi dubium est, quin iucundum tibi futurum sit officium meum. Nam præterquam quod Actij Synceri loquens persona, à quo opus hoc denominatur, nō parum te pro ueteri amicitia delectabit, tuæ quoq; hinc tibi sunt partes, nec res ipsa tota, de qua agitur, nō in primis ad te pertinet, cū Poëticæ concinnitatis, cuius maxime ferax est Pontana Academia, semper ipse & studiosus obseruator fueris, et censor acerrimus, uix que summis, (ut ita dixerim) naribus, adeò omni de carmine exactè iudices, ut merito te omnes emunctæ naris hominem (ut ait Horatius) appellent. Par in historijs censura est tua, quarum tenacissimam in te uidemus memoriam, & grauitatem simul in te tantam, modò refellendis fabulosis, modò ueris comprobandis, comparandisq; scriptoribus ipsis, nemo est nostrum qui non admiretur. Quo fit, ut omni è parte iucunda, tibiq; maximè propria, hæc sit prorsus lectio futura. Tuum igitur tibi Actiū habe, libroq; hoc, & Synceri ipsius oprato è Gallijs reddito, quod facis, magis magisq; latere. Nam ut omittam summā eius in Pontani scripta pietatem, quæ post illius obitum sopita ac neglecta, è tenebris primus in lucem, tum Francisci Aelij cōsilio, tum opera usus mea reuocauit. Aduexit nuper ex Heduoꝝ usq; finibus, atq; è Turonibus dona quædam, mirum in modum placit

tura literatis uiris, Martialis, Aufonij, & Solini codices, noue, atq; incognite emendationis, tamq; à nostris diuersos, ut hos certo ac legitimo partu natos, reliquos uero liceat spurios existimare. Præterea epigrammata, quæ tam multa hic leguntur, alibi hæctenus non uisa. Immo Solini liber hic autore ab ipso, quod iam titulus indicat, nec eius negat uerustas, & recognitus est, & editus. Is etiã ad nos attulit Ouidij fragmentum de Piscibus, Gratij poëtæ Cynegeticon, cuius meminit Ouidius ultima de Ponto elegia: Cynegeticon itê Aurelij Nemesiani, qui floruit sub Numeriano Imperatore: & Rutilij Namatiiani Elegos, quorũ tenuitatem & elegantiam è seculo illo agnoscas Claudiani. Atq; hæc quidẽ omnia statim post Pontani libros emittentur. Nonne applaudendũ iure fuit redeũti Actio nostro, ueluti nouo rei literariæ Camillo: nõnne gestanda & illi ob ciues seruatos merito Querna? Adde exqui sitissima Actij ipsius, quibus iunior lusit, partim Lyrica, partim Elegiaca, nostro etiam caractere propediem excudenda: cumq; his nouas illas piscatorio genere Eclogas: denique diuinum de CHRISTO opus, cui summam nũc imponere decreuit manum. Ut post nescio quos Sedulios, & Prudentios, in quibus penè nihil, præter nudam religionem inuenias, Marones tandem Christianos habeamus. Quocirca triste Pontani desiderium, Actij nostri uita pensamus, ac lætemur potius, benigno agi fato cum patria nostra, cui nunquam ferè Pontanus aliquis uideatur defuturus. Illius itaq; nomine illustrati, tantoq; instituti magistro cõgratulemur nobis: cuius præter æterna librorũ monumenta, ea quoque fuerint in literis, dum uixit, exempla, ea consilia, ea doctrinæ communicatio, ut perfacilem alijs eò perueniendi uiam ostenderit, quò sine aliquo duce felix ipse peruenit. O præstantis ingenij & doctrinæ uirum, ò de temporibus nostris optimè meritum, & per quem nõ inuidemus antiquitati. Clamantẽ te nõ temere toties audiui Puderice, ut qui ab Errico patre ad eum puer deductus, eoq; semper familiarissime usus, probè hominẽ nosse: Aspicite uiuum hunc amici, dum licet: huius, dum licet, aspectu exaturate oculos, non multos dabitur intueri Pontanos. Quàm uerũ tuum illud iudicium fuit. Etenim eius ingenium penitus qui perspicit, iure illum optimo alteram quasi naturam appellabit. Quippe (ut alia taceam) in describendis, in formandisq; rebus, ita illum uides quodcumq; proponit, absoluere, ita perficere undiq; ut nihil tanquam integro corpori, singulis ue membris deesse. Quòd si comparatio sit de eo facienda, multos, qui opponendi tanto uiro fortasse uideantur, cultos illos quidem & elegãteis, aridos tandem inuenias, ac sterileis. Hũc uerò in summo cultu splendoreq; uberrimum,

aberrimum, fecundissimum, nulla in re non profluentem suspi-
 cias: hunc natura ab ipsa raro exemplo creatum existimes, quibz
 ingenij magnitudine nulli omnino cesserit antiquorū. Hinc ten-
 tandi omnia, Pontani illa felix audacia. Genus autem dicendi, in
 quo maximè ætas nostra decipitur, ita ad antiquorum imitatio-
 nem effinxit, ut nihil te in eo peregrinum offendant, nihil conqui-
 situm, ut ipse dicere solebat, uiolatum, sed unumquodq; planè
 Romanum uideatur. Quo magis ridenda censeo quorundā iu-
 dicia, de tanto uiro parum piè loquentium, qui hoc ipso nullius
 se omnino iudicij arguunt, quòd Iouianam sublimitatem nō co-
 gnouerūt. Verùm ut ad editionis huius rationem redeam, illius
 enim laudes quis enumeret? non omiserim hoc loco id quod in
 eiusdem quoq; carminibus feci, quodq; tu mecum sæpius egisti,
 omnes qui hæc legent, admonere prius, & per Iouiani manes ob-
 testari, ut habita præmortui ratione, æquos se in his iudices præ-
 beant, quæ cum nōnullis alijs, nostra posthac opera edendis, nō
 dum ab illo fuerint emendata. Sed quid ego nunc exorare quen-
 quam hac in parte studiosius laborem? cum Pontanus, ut spero,
 ipse per se satis omnino sit unicuiq; superq; facturus. Quod ue-
 rò ad me attinet, qui huius rei curam tam libenter suscipiam, nō
 uerebor, quod grauissimus uir Actius Syncerus iam pridem de
 me scripsit, epistola huic carmē subnectere. An placere mihi dissi-
 mulauerim, pietatis erga amicos nomine probari? Liceat itaq; mi-
 hi nō immeritā fortasse mercedē hanc exigere laboris mei. Vale.

EX LIBRO EPIGRAMMATVM

ACTII SYNCERI.

Excitat obstrictas tumulis Summontius umbras,
 Impleat ut sanctæ munus amicitie.
 Utq; prius uiuos, sic & post fata sodales.
 Obseruat, tristeis & sedet ante rogos.
 Nectantum uiolas cineri, ac bene olentia ponit
 Serta, sed & lacrimis irrigat ossa pijs.
 Parua loquor: cultis reparat monumenta libellis,
 Cum possint longam saxa timere diem.
 At tu, uiuaci quæ fulcis nomina fama,
 Poscenti gratas Musa repende uices.
 Ut quoniam dulces optat sic uiuere amicos,
 Viuat, & in libris sit sacer ille meis.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI ACTIUS DIA
LOGVS,

CAEPARIVS, ET SEGNITIVS, ET ACTIUS
COLLOQVNTVR.

ASCVTIVS CAVLITA, PASCVL
li Caulitæ filius, Sarnensis Sarcularius, cum
Pignatia Nigella, quæ uiro suo nunc hic ad-
est, & suo & uxoris nomine uendit Segni-
tio Funestillo, Acerrano uiatori, qui ipse
emit sibi, liberis, nepotibus, pronepotibus,
abnepotibusq; suis cum omni posteritate do-
munculam. SEG. Adde illud, & anterita-
te: utraq; enim parte anteriore, ac posteriore domus cõstat. CAEP. Cau-
te agito mi Caulita. Ea domuncula. SEG. Mater eius Macronilla nõ do-
munculam, sed democulam uerbo suo nominabat. Quo enim die Suerat-
us Pasculli pater in illam ab harula demigravit, cum familia, & sue, ocul-
lum male auspiciato ingressus amisit. CAEP. Scite, caute, aueruncate
admones, pergam. Sita est Sarnensi in suburbio secundum flumen. SEG.
Atqui prouerbio cauetur, secundum flumen emundum non esse. CAEP.
Riuum uolui nõ flumen dicere, euincet tamen illam tibi cum omni quoq;
posteritate Pascutius. SEG. Et anteritate quoque memor uti suas facito.
CAEP. Tribules, ac uicinos bonos habet Pilutu Rufillum. SEG. Grex
mibi suillus uentum si daretur, pilus hic nequaquam placeret. CAEP. Se-
nex est, & cassus iam sanguine, institutusq; illi est hæres Hordeatius Pa-
nicocta, & quidem bene auspiciata successio. pergam. Cocleatium quoque
Surriponem. SEG. Quid (malum) istud est & nominis, & cognomi-
nis? quasi cochlea bonam anni partem, domi inclusus succo se suo pascat,
mox prodiens rapto ac surrepto uiuat. Apage à me uicinos tã male nomi-
natos. CAEP. Hoc uide Segniti, quod nec tibi, nec patri tuo Funestillo
nomen satis bene ominatum est. Audibis reliquum. Itemq; Lardatum Fa-
baronem, probum uirum, agricolam bene unctum, abundeq; tritcatum.
Neq; tibi uerendum est illud, uicini ne mories fame, atque inopia impuls-
tuam incruera nõ nocturni irrepant: proba est domuncula tota, proba con-
tignatio, probus paries, tectum ipsum probe canteriatum, asserulatumq;
queruis

quernis etiam scandulis Auercunconis fabri, proba cisterna, sine ullo stilli-
 cidij uitio, aut latrinæ seruitute, fundamenta bene iacta, uolutabrum lutu-
 lentum, in quo uicinia totius sordes desideant, harula ad solē meridianaum
 exposita, firmiterq; quaternata. Age igitur argentum ē uestigio dinume-
 ra Deo cum bono, et illud uide, confestim eō uxor uti traducatur, est enim
 domus ipsa foecunda, cupioq; mirandū in modum egnatum iri ex te quā
 primum, qui et cognato nomine, et pascendi greges solertia, patrem tuum
 Sueranum referat Funestillū. Vnicabis itaq; præpropere digitulatimq;
 pecuniam, unciolæ tres precium est. SEG. Duillabo illas potius: bina-
 tim enim quā singulatim ē uestigio magis numerabitur precii. CAEP.
 Tu Pascuti accepisse argentū omne & numeratum, & per pensum probe.
 Tibe uerò Segniti ea domuncula Solemi more est à Pascutio euincunda.
 SEG. Ab ipsis etiam fundamentis tota, cum tectis, asseribus, canterijs,
 clauiculis, scalis, foribus, culinæ uolutabri que decursibus. Quid enim si
 quispia edificandū inferius superius ue curauerit, tentauerit ue? quid in-
 quam, euinci mihi summum etiam cœlum, & ipsum terrarum soli pro-
 fundum uolo, caueoq;? CAEP. Haud iniuria, hoc ipsum ago. Pascutius
 Caulita, Pasculli Caulitæ filius, domunculam ipsam euicturum spondet ab
 infimo solo ad usq; cœli subsellium, cū ipso etiam cœlo, cumq; terræ imis,
 ac per imis, infernisq; Segnitio Funestillō Acerrano uiatori, cuiusq; poste-
 ritati. SEG. Tute & uiatorem interrogato, & illud caucto, anterita-
 tis bene memor uti fies, & item furni, qui est sinistrum ad latus, triangu-
 lum enim domicilium ipsum est, piscationis quoq; diurnæ, nocturnæq; ha-
 mariæ ac retiariæ. CAEP. Siftet autem in omni foro & causa, festis pro-
 festisq; fastis nefastisq; diebus. Segnitioq; ac Segnitij posteris euincet, ad
 uersarios uerò uinciet. Pro quo præstando prædia, supelletillemq; suam,
 & cum ea bacem, cofinos, riscum, ac rete triplumbatum obligat, seq; sta-
 turū in prætorio ad iudicem. Tu Pascuti fuste illum inuestito. Tu Segniti
 fustem ipsum manu capito. Hæce uti uera sunt, sciens, uolensq; suaq; spō-
 tis, atq; ex cōuento, utq; inter bonos decet, uterq; agit, meq; ut scribam
 rogatis, iureq; iurando cuncta hæc confirmatis uerbis conceptis, que ego
 præeo. Dice tu Segniti, per Pedianum Deum, qui noctu primus iter iuit,
 primusq; cauponam est cauponatus. Sequere tu Pascuti, per & Verronē,
 quem pastores colimus, primus sues maiales qui fecit, primusq; & fabam
 torruit, & glandem deglubiuit. Hæce acta sicce sunt. Testes adsumt de
 more acciti, rogatiq; uiri utiq; probi, Actius Syncerus Sannazarius, Fran-
 ciscus Pudericus, Ioannes Pardus, Gabriel Altilius, Petrus Cōpater, Pau-
 lus Prascius, Petrus Sūmontius. Hæce sicce conuenere, hisce uerbis, hisce

conditionibus acta & transacta sunt hosce in: er, assentiente uxore Pignatitia, ut par est viros inter bonos bene agier. Memores actorum estote, perinde uti ab utroq; ad hæc ipsa arcesiti et rogati estis: vobis enim arbitris ita testabor actū, Cal. Quintilibus, prætor Gallo. ACT. Atqui ò bone Cæpari, ut nostrū tibi omnium nomine respondeam, negotium profectò rebus tuis maximum, maximeq; periculosum comparasti à sacerdotibus, dum in illorum iura irrumpis, contemptis ac despectis legibus, iure deorū prorsus adempto. An ignoras, sacerdotibus duntaxat, ut Deū ministris licere, fasq; esse, uenale cœlum facere: iisdemq; etiam solis de intimis terre locis permissum esse agere? quippe cū in corū manu sit ablegare quos uoluerint ad inferna loca. Quia igitur lege, scito ue, decreto ue, Senatus ue consulto de cœlo stipulatus fueris, deq; infernis locis, etiam atq; etiam tūde. Nos abimus bene conuentorum memores.

ACTIVS SYNCERVS, PAVLVS, PARDVS, COM-
PATER, PVDERICVS, SVMMON-
TIVS, ALTILIVS.

Diui boni, uestrum ego utrunque Petre ac Paule appello, quo nam, quò abijt gentium, Christianæ religionis tanta illa simplicitas? locorum ubi delituit summa ac peculiaris Christianorum innocentia atq; integritas? Audet sero fariur pastor in emunda casula, cœlestem illā Dei sedem euinci sibi deposcere, prætoriumq; ipsum humanarum actionum, ac diuinæ iustitiæ: non timet rusticanus notarius scripto etiam testatum hoc posteritati relinquere. Tædet me, pudetq; temporibus his, tēpestare tam corrupta editum, luccq; impurissima oculos contaminasse nascentem. Iure igitur quotidieq; magis etiam ac magis desiderio angor Ferrandi Ianuarij, eiusq; oratio me uehementius indies comouet, quam ille paucis antè quàm è uita decederet diebus apud se mecum habuit, cū adesset unā Franciscus hic Pudericus, quem uidetis. Cū enim ab Innocentio Octauo Pontifice Maximo Abas creatus nuper esset Ferrandus, paucisq; antè diebus è Roma Pontificisq; è cōspectu Neapolim in patriam regressus, in eo sermone, quatum de religione est ab eo habitus, exorsus ipse à primis illis Pontificibus, tum Prouincialibus, tum Romanis: Diui boni, Diui inquam boni, quàm multa, quàm etiam memoriter de illorum simplicitate, paupertate, innocentia, rerumq; humanarum contemptu & retulit, & disputauit. Ac ne uideretur ueterum illorum patrum exemplis tantum, solaq; antiquitatis autoritate inniti, plurima de Francisco, de Dominico, deq; illorum sectatoribus, qui tum quoq; uiuerent, summa etiam cum admiratione audientū ita

ita differuit, uti qui aderant, commiseratione omnes horum temporum in lacrimas uerterentur. Nam & Ferrandus apprime discretus erat, & indignationis maior ipsa uis, cōmiseratioq; indignationi haud indecenter coniuncta, uerba quidem ipsa, mirificamq; illam uerborū affluentiam, ad dolorem, lacrimasq; commouendas uberrime, excitatissimeq; subministrabant, non minore cum animorum qui aderamus nostrorum commotione, quam eius ipsius, qui discebat, affectu. Qui si conuentioni huic paganorum affuisset hominum, uenundariq; audisset cœlum, an putatis, quod Cicero etiam indignanter facit, sola cum illa exclamatione fuisse cōtentum: ô tempora, ô mores? Christum ipsum ab aula illa (mibi credite) euocasset imprecationibus, et manes illos Poeticos uociferatu eruisset heuilationeq; ab inferis. Sed cum illo bene actum quis non uidet? Cum eiusmodi praesertim procella paulo post eius obitum ab alpiibus proruperit, quæ & Italiã uniuersam concusserit, & regnum hoc Neapolitanum exhauserit populis, spoliaueritq; fortunis, excisis funditus, aut incendio uastatis tot urbibus. Itaq; cum illo bene actum cum iam fuerit, desiderio certè consuetudinis, orationisq; eius uiri afficior quotidie magis, afficiarq; quandiu ipse uixero. PAUL. E' nostro omnium uultu intelligere, uel facile quidem Synecere potes, quam iucunda nobis fuerit Ferrandi recordatio. Quantum autem, quam etiam ualide fixa infideat mentibus nostris illius memoria, consuetudo quidem tam sua uis eius, nulliq; non ciuium ac peregrinorum, qui illum nouerant probata, docere te oppidò abunde potest. Ut autem sermo de ueterum patrum castimonia & fide à te tantopere laudatus, desiderium in nobis eius renouat (de me ipse ut loquar) non minus fortasse etiam afficit, & penè dixerim confirmationis simul, atque admirationis magis ac magis implet oraculum illud tibi ab eo in somnis editum: quod mihi quanquam Puderico ab hoc fideliter recitatum, audire tamen ex te ipso coram uel mirificè aueo: cum ad animæ immortalitatem confirmandam, uel mirandum in modum conserat. & si de ea ita persuasum Christiani habemus omnes, ut illorum qui diem obierunt animas sua quandoq; redituras in corpora, nosq; itē ipsos ubi è uita hac discesserimus, statuto quodam tempore resumpturos nobis illa & teneamus, & promittamus. ACT. Memoratu quidē digna res est, audituq; iucunda, è me Paule quam requiris, explicatu tamen difficilis. Multa enim somniantes cernimus, quæ planè referri, qualia uisa ipsa sunt, nequeant, ut figuræ quædā neq; ipse uise aliās, neq; satis p se explicabiles, tū nouitate, tū cōplicatione sua, studebo tamen uolūtati eorūq; qui hic assunt omnium, quiq; mihi idē hoc innuūt, tuāq; praesertim Paule satisfacere. Illud tamen uobis cognitū,

nestrosq; apud animos testatum uolo, qua nocte oraculum, ut ipse appel-
 las, est editum, nullas ea quæ noctem antecessit die cogitationes à me ini-
 tas susceptas ue de anime immortalitate, nullas de reuerfione eius ad cor-
 pora, nullum quamplurimis antè diebus aut sermonem ijs de rebus cum
 doctis uiris habitum, aut apud me ipsum modo esse aliquo dubitatum. Li-
 ber utiq; curis ab omnibus, atq; ab ijs potissimum cogitationibus uacuus,
 cum ipse cubuissem solito in lectulo, quæq; sæpenumero ante cubitum le-
 ctio, quidã quasi animi cibus sumitur, nulla prorsus diuinis de rebus præ-
 cessisset: ubi diutius quicuissem, & iam aurora illa Iouiani nostri, quæ cœ-
 li postibus affixa est custos, Solẽ excitasset è somno, uidere uisus sum, quin
 hæc loquens uidere ipse iam uideor adesse mihi Ferrandum. Quæras for-
 tasse, unde aduenerit mortuus, qua uia profectus, ac tam repente clausis
 foribus insinuatus adriterit. nesciã, nesciã, affuit certe, qualem uiuũ et ui-
 debam penè quotidie, & alloquebar congregientem. meq; statim desyre-
 ratissime complexus cum esset, ut qui diutius non uidisset, uultu iucundis-
 risu hilaris, salutatione blandus, & osculo, ut ei mos erat, sanquam fami-
 liariter petiuisset: An, inquit, cõsuetudinis me nostræ oblitum rebare, ami-
 citiæq; tam diuturnæ factum tam breui immemorem? Redeo igitur ad te,
 et quidem tanquam legatione functus aliqua, ut uiuens censueueram, con-
 fecto munere, maximaq; profectio cũ uoluptate ad te redeo. Reducem igi-
 tur ac sospitem ipse me uides, atque antè expectatum tibi me & uegetum,
 ualentemq; & amicorum, tuq; in primis memorem, tuum apud cubicu-
 lum sisto. Atque his dictis blandiusculum in modum & surrisit, & penè
 sublacrimatus est: quod euenire solet inter uiuentis, ubi longa è peregre-
 natione regressi sunt in patriam, exanclatis periculis reduces, quo tempo-
 re natura ipsa contrarios unã miscere affectus consueuit, & præterito-
 rum periculorum, longiorisq; absentia memores, & presentis uolupta-
 tis, ac letitiæ indices. Hoc est autem illud Paule, uosq; amicissimi uiri, hoc
 inquam illud est, quod ne inumbrare quidem suis uerbis, nedum figurare
 queam, aut explicare oratione. Cæpit eodem me puncto temporis mira
 uoluptas amici iam reducis: cæpit admiratio, quòd mortuum iandudum
 illum esse subijt recordatio: cæpit rursum dubitatio, quia uiuum illũ cerne-
 bam, & loquentem quidem, & uiui hominis munus, sermone, uultu, affe-
 ctibusq; implentem. num mortuũ arbitraret? an potius illius mihi obitus
 somniantis esset uisus, qui re ipsa iam uiueret? Itaque dum ipsi inter sese re-
 cursant affectus, mentisq; in diuersum abit cogitatio, meq; silentij longio-
 ris pudet, unã & in hilaritatem pariter profusus sum, et in lacrimas iam
 prorupi. Veterem igitur, atq; desideratum amicũ arctius complexus, ut
 peregre

peregre redeuntem, ut hospitem: nec minus etiam subueritus, quæ somniantium est consuetudo, ne, quod haud multo post contigit, repente euanesceret, multa quidem, proq; ueteri nostra consuetudine, paucis cum eo tamen, non minus iucunde, quam pie, domesticeq; transegi, mutuoq; ille mecum peramanter et grates, quodq; Ferrandus ipse dum uiueret, quotidianis in disceptationibus multa sepe de animæ immortalitate quaerere esset solitus, subijt tempus esse idoneum interrogandi illius, eorum ne de quibus olim dubitasset, factus esset iam certior: nec ausus ipse in primo statim orationis uestibulo, ac ueluti ex abrupto hoc ipsum exquirere, coepi prius sciscitari, num ea quæ traderentur de mortuis tam acerba, de poenarum magnitudine, de suppliciorum immanitate, cruciatuumq; perpetuitate, uera essent, ut ea ipsa sunt prodita. Tum ille suo de more, ut quippiam assuetius erat dicturus, supercilij obductis, silentioq; paulisper habito, quasi etiam praesagiret quæ sciscitanda post à me essent: Dicam, inquit, Synecere Acti, dicam uere, fatebor ingenuè, assueabo constanter, nos qui è uita iam migrauimus, eo desyderio teneri, in uitam illam remigrandi, quæ animæ cum corpore est communis. Atq; his dictis, demissis, iisdemq; conuiuentibus oculis, ac supercilij quasi abiès salutaret, discessit. Ego statim somno solutus sum. Habes Paule somnium quale meum illud fuerit, plenum, ut opinari te etiam uideo, diuinitatis, ex eo mihi et uita hæc habita est sua uior, quæ perfectio quasi quædã animæ uideatur: nec mors futura est tam grauis, postquam suo quidem et statuto tempore membris hęc uernaculis, sibiq; peculiaribus, quorum ministerijs principio ab ipso uitæ, societatisq; est usa, sit iterum quoq; usura, corporeq; in hoc, perinde atque in domo ac patria sua rursus etiã diuersatura. Fugamur igitur eo libētius in hac ipsa animæ corporisq; societate uiuētes, uitæ ipsius muneribus, quodq; me diu quasi quidam ex anima consistimus ac corpore, mediocritatem sequamur eã, quæ digna sit homine. Et quanquã de gener est corpus, illud tamē ita colamus, uti solertes ac boni agricolæ agrū, ijs ferendis frugibus, quarum anima, utq; Ciceroni magis placet, animus sator est idē, et cultor. Nihil ciui bene instituto patria sua est carius, quoniam in ea honores assequitur ac titulos, remq; illic familiarem cumulat, peculiumq; omne sibi comparat. Corpus autem hoc nostrum, perinde ut proprium illi domicilium et penē patria est: quocirca corporis ipsius non immemores ita quidem erimus, ut hospitium et quasi patriã eam animi ipsius, donumq; uita in hac existimantes, bene illud constituamus, quo animus ipse honores, magistratus muneraq; ciuilia, dignisq; homine actiones in illo gerere, eiusq; etiã opera exercere, atq; administrare cū dignitate ac decore ualeat suo, quan-

diu hospitio illius, & tanquam patriæ utetur beneficio. Ac postquam ex
 eo migrauerit, quandiu etiam absens fuerit, ut illius ipsius memor, desi-
 derio remigrandi ad illud eo uehementius teneatur. Quemadmodum ci-
 ues boni, qui quo sua ipsorum patriæ est honoratior, eo absentes maiore
 tenentur cupiditate in illam reuertendi. PAUL. Et oraculū ipsum sum-
 ma à te cum fide recitatum, plenum est diuinitatis: & oratio hæc ipsa tua,
 teq; atq; oraculo tali digna. De ipso autem Ferrando maior in dies futura
 est apud me existimatio, existimationiq; coniuncta ueneratio, cultusq;
 memoria, ac nominis tanti uiri. Inter amicos uero plurimos, quibus ille o-
 mnibus persamiliariter utebatur, quod tui præcipue memor in somno se
 tibi tam familiariter inuisens ostenderit, & mecum gaudeo plurimum, et
 tibi ex animo gratulor: neq; enim mediocrem tibi excitationem addidit ui-
 deo, nobisq; item alijs, qui hæc nouimus excolendis animis, uita hac dum
 fruimur, quando animi ipsi eo tenentur desiderio redeundi in corpora, in
 quibus constituti, & quorum etiam ministerijs, atque ope usi, id assequen-
 tur, uti humanarum, diuinarumq; rerum naturas, causas, potestatesq; co-
 gnitas ac perfectas habeant. Quid enim excellentius, quam in hoc perexi-
 guo tam uasti æquoris meditullio, quæ terra dicitur, habitantem homi-
 nem, & terras, & maria, & spiritum, et cælum omne, tot, tantosq; stella-
 rum orbis ac globos, tantam uniuersi molem, rerum tantam infinitatem
 cognitioni suæ subiecisse? mortaliq; in corpore immortalẽ subeuntẽ
 personam id curare, sciscitari, peruestigare, comprehendere, tandem scire,
 quod deorum est munus proprium, ac peculiare, ab ijsq; in homines tras-
 latum beneficium. Idq; ita esse declarare multa quidem possunt, illud ue-
 rò cū primis, quod dij quidem ipsi excellentibus quibusdam uiris uisi sunt
 fuisse præsentiores, excellentieq; illorum, & gloriæ permultum studio-
 si. Neque enim de nihilo opinio illa peruetusta de Genijs apud præscos
 tam constanter esset defensa & habita, nec apud nos Christianos, ne apud
 Iudæos, aut Arabes quidem illos, nisi permulta, eaque maxime obscura
 monstrata, perfecta, cognita, his ipsis docentibus fuissent mortalium ge-
 neri, quæ nunc audiendo, ac legendo discimus. Ut autem prætereamus
 maiora quæ sunt, & audisti Syncere sæpius, & audire coram etiam num
 potes ex amicissimo uiro, cuius familiaritate, ac communitate studiorum
 quis te ipso magis utitur? quanquam & nos quoque ualde utimur, non
 adolescentem modò se, sed iuuenem, sed etate iam prouectiorem, cum sæ-
 penumero interpretandis ueterum scriptorum libris hæsitabundus non
 haberet certi quod traderet, in somnis se à Genio sub imagine ueteris cuius-
 piam nunc Grammatici, nunc aut Poætæ, aut Philosophi ueritatis adno-
 nitum.

nitum. Quod si quis hæc forte contemnat, idem hic quò nam ore negauerit, maximos quoq; duces, momentibus in somno dijs aut maximas insperatas que sibi comparasse uictorias, aut euitasse, ne uicti ipsi essent, copijs profligatis: Ad hæc, non pauca etiam sæpe monstrantur nobis inter dormiendum, quorum antea cogitatio nulla præcesserit, nihilq; illa priuatim ad nos ipsos, res que nostras attingant, quæ que neque sensus ipsi uersandis, atq; examinandis illis agitati antè, pòst dormientibus offerunt, nosq; laceffunt etiam inquiete. Sacerdos equidem ipse sum, nec à studijs, quibus tantopere delectari te mirifice lætor, omnino alienus: plena est historia ueterum illorum patrũ oraculis, plena uisionibus, tum adhortantibus ad fortitudinem, ad pietatem, ad contemptum rerum humanarum, tum à uitijs deterrentibus. quibus ego confirmandis his quæ dicta sunt, commo-
distime uti possem, uerùm neque in hoc præsertim conuentu necesse esse duco, Christiani enim cuncti sumus, solamq; pietatem sequimur. Teq; Par-
de uideo iam pridem pensitare, quid ad hæc dicturus sis, itaque te ipsum potius audiamus. PAR. Pensitantem me Paule Præsici quæ à te dicta non minus sunt recte, quàm à nobis grate accepta, subiij Aristotelicum illud, fieri quidem posse, ut ob mundi ipsius conuersionem, habitu aliquo inducto, quæ fera sunt animantium genera, ea ut mansuescant singula, idq; usu uenire in locis nonnullis, ut ob insitam bonitatem, sponte sua, nullo quidem cultu adhibito, mitiora illic nascatur, quàm quæ alibi summo etiam studio, operaq; adhibita diligentiore mitescunt. In tanta igitur nascentium multitudi-
ne, tam uaria etiam locorũ diuersitate, mudiq; ipsius agitationibus tam continuis, isdemq; tantopere uariantibus, cùm natura ipsa semper ad unum aliquod suo in genere perficiendum contendat, quid mirum, & si rarum, tamen in multis quoq; seculis, oriri aliquem, cui natura, & studio cum primis suo, & bonitate seminis, stellarumq; ipsarum, hoc est mundi ipsius beneficio, & opera, omni è parte genere in illo consulat aut facultatis, aut scientiæ? Cum nulla uirtus corporis, nulla sit animi ingenij que præstantia, nullus honorum, aut externorum honorum gradus, in quo non diuersis quamuis temporibus, nature ipsius summus ille conatus, effectus ipso non sit etiam manifesto & cognitus, & perspectus, pro temporum uidelicet, nationum, patriæq; constitutione, et cœli ipsius, à quo cuncta mouentur, agitate. Abstinebo exemplis, ipsa enim res est per se quamnotissima. Verùm nature ipsius opera, præsertimq; excellentissima quæq; Deum ad ipsum referenda mihi uidentur, idq; si cuiq; nationi, genti, sceler, Christianæ cum primis religioni conuenire arbitror, quæ uirtutũ omnium, seruum dico quæ ad animum referuntur, & sunt, & est quamstudiofissi-

ma. Hæc habui, quæ pensitabūdus apud uos dicerem, aliàs fortasse eadem
 hac de re commodior offeretur querendi ac differendi locus. Quoniã au-
 tem, ut scitis, toto sum corpore ac pedibus præsertim imbecillis, confiden-
 dum hac sub porticu censeo, de more maiorū nostrū: confidentibus enim
 nobis, ocio magis trāquillo & querere licuerit, & disputare: & qui præ-
 tereunt, tum ad sedendi ocium, tum ad certamen differendi inuitare, ho-
 nestius multo fuerit. COM. Ego uerò quoniam à consuetudine huiusce
 porticus, me oq; ab instituto recessurus non sum, præsertim cū pransi hic
 confederimus, sequendum illud arbitror, quod præstantissimi etiam uiri
 secuti legūtur, uti leuioribus de rebus, deq; grāmaticis præcipue post ac-
 cubitum differerent. primumq; cognoscere ex te Paule aucto, quid (malti)
 quasi latinitatibus oblitus paulo ante dixeris, plena est historia oraculis, ple-
 na uisionibus. An non puellulus eructabas Terentianum illud unum, ac Ci-
 ceronianum alterum, plenus rimarum sum, & haud magna cū re, sed ple-
 nus fidei: adde & Stultorū plena sunt omnia. PAUL. Et de more Com-
 pater tuo feceris, & nobis non ingratum, si quanquam studijs maioribus
 deditus, tamen meridiani quoq; temporis memor ab his ad ea nos aduoca-
 ris, quæ cum leuiora ipsa sunt, tum ijs etiã studijs, quæ pueris nobis pri-
 ma inhesere. Quocirca ne diutius te suspensum teneam, & si tentabun-
 dum loqui te certò scio, dicas uelim, sis ne & ipse oblitus Ciceronis tui scri-
 bentis ad Tironem: Noctem habui plenam timoribus ac miserijs. Et ad At-
 ticum: Ex tuis literis plenus sum expectatione de Pompeio, quid nam de
 nobis uelit ut ostendat. Et ad Plancum: Sub eas statim recitatae sunt tuæ,
 non sine magnis quidem clamoribus, tum rebus enim ipsis essent, & stu-
 dijs beneficijsq; in rempub. gratissimæ, tum grauisimis uerbis atq; sen-
 tentijs plenæ. Qui si contentus his minime futurus es, Tacitiq; haud qua-
 quam meministi dicentis in dialogo de Oratoribus: illud certe cōcedet in-
 structum, & plenum his artibus animum longe paratum ad eas exercita-
 tiones uenturum. Item in libro Historiarum xvii. Opus aggredior ple-
 num uarijs casibus, atrox prælijs, discors seditionibus. Et paulo post: Ma-
 gna adulteria, plenum exilijs mare. Et Plinij in quinto naturalis histo-
 riæ: Polybius annalium conditor, ab eo accepta classe scrutandi illius or-
 bis gratia circumuectus, prodidit à monte eo occasum uersus saltus plenos
 feris, quas generat Africa. Poteris tutemet reuocare tibi in memoriã alia
 quoq; Ciceronis loca, in quibus legitur: Plenus officio, plenum uigilantia,
 celeritate, diligentia. Poteris autorum item aliorū meminisse, qui & ipsi
 principem inter Latinos scriptores locum obtinent. Ac nihilominus quo-
 niam in hunc sermonem uolens incidisti, potes & de alijs huiusmodi sci-
 citarijs

scitari, si qua dubium tibi forte animum, atque incertum faciunt. COM. Bene profectò à te satisfactum arbitror, nec arcessendis opus est testibus, aut cōprobatoribus, ubi Cicero est ipse autor. Quo igitur inceptum prosequamur, explicari à te peruelim Parde: Qui nam maiorū nostrūm potius quàm nostrorum paulo est à te antè dictum, cum usurpatissime scriptum legatur, maiores nostri? PAR. Nec inepte hoc ipsum à te Compteter queritur, nec à me sine magnis quidem autoribus dictum est, cū etiam à Sallustio scriptum legatur in oratione illa Lepidi: Clementia & probitas uestri Quirites, quibus per cæteras gentes maximi, & clari estis. Tã et si scriptura ipsa, ut iã uideo, deprauata est à literatoribus: quod in alijs quoq; compluribus animaduerti, & ab illis præsertim, qui noua hac scribendi ratione libros hodie imprimendos curât. Quia in re Sallustius etiam Græcorum loquendi morem secutus uideri potest. Verum ne à Cicerone nostro recedamus, quid si à me ita pronuntiatum est nostrūm, ut sit nostrorum, ut sestertium, nummum, numorum, ut diuum uirum duorum uirorum, ut Deum fidem deorum, ut præfectus fabrūm fabrorum. hac enim uerborum contractione uetustas illa uehementer gauisa est, nanque apud eundem Ciceronem leges ueteris poëtæ dictum: Patris mei meum factum pudet, pro meorum factorum. Item, Ciues antiqui amici maiorum meum, hoc est meorum. Que quãquam oblitterata magna ipsa è parte iam sunt, tamen in paucis quibusdam è Ciceronis sententia, & plenum uerbum recte dicitur, & imminutum usitate. COM. Accipio & rationem, & auctoritatem, uideoq; quòd à priscis illis longius deflexerimus, multa recentibus ab his literatoribus magis damnari ob ignorantiam, quàm repudiari ob uetustatem. Oblatus est mihi diebus his libellus sanè peructus, in quo scriptum erat, Rhinocerōtis: uetustis enim in codicibus dictiones has Rhinocerontis & Aegocerontis ubique inuenias & literam retinere: quam quidem literam à Grammatista nescio quo, quòd Græcum in odoratus aliquantum esset, atramento oblitam animaduerti, uidelicet quòd recentiores Græci, quiq; Attice loquantur, Aegoceros Aegocerotis, & Rhinoceros Rhinocerotis enuntiant. Neq; tamen argutulus hic id animi pendit, quin ignorare se confessus est, è Græca fuisse olim gente, ut Siculos, Italicam nationem, ut Calabros, qui dicerent Aegoceron, & Rhinoceron, & Minon, atque huiusmodi alia, indeq; esse Rhinocerontis, Aegocerontis, & Minonis, quod Cicero etiam ipse protulit. Accepta igitur à priscis Latinis terminatio hæc Sicula mansit apud nostros: nec est cur accusetur, si quis morem tot seculorum seruatum à maximis autoribus & ipse quoque seruauerit, quando cognitum, ac certum est Græcos quoque autores Siculos scit

licet, ac Brutios ita esse locutos. Cum etiam abunde notum sit, quanta inter Græcos sit ipsos uarietas & terminandorum, et flectendorum nominum.

Quinetiam Germanicus Arateo in carmine protulit Aegocerus, ut cū ait:

» Et sedem Aegoceri Cythereius attingit ignis. Item:

» Clara sagittiferi tetigit cum lumina signi

» Aegoceri semper caelo leuis excidit imber.

Audiui non semel, & quidem persancte iurantem, eruditum apprime, & obseruantem uetustatis hominem, se complures codices & Horatij, & Ouidij, & aliorum poetarum legisse penè uetustate ipsa cōsumptos, in ijsq; scriptum obseruasse non Clius, sed Clios: non Didus, sed Didos: nō Eratus, sed Eratos: quòd priscis illis temporibus maiores nostri genitiuis casibus Græco more his in nominibus minime uterentur. Cum qui Græcè sunt Didos, Eratos, Clios, contraherent in o productū Didos, Eratos, Clios, qui casus Atticè sunt Didus, Eratus, Clius. At nunc quis est è literatoribus ad cōpositis moribus, quin ora sinusq; ipsos impudentius cōspuat, ubi quem aliter locutum senserit? Me ipsum maledictis quoq; incesitum, mediū acrius increpitum satis quidem scio, quòd Sapho uno, id est simplici tantū p̄, ac non uti à Græcis scribitur & ipse scripsissem: nec animaduertitū erudituli uiri latinam linguam post v̄ statim alterum p̄ non admittere, cui tamen in sit aspiratio. Itaq; dum Græci nimium esse uolunt, latinum quid uelit, non uident. neq; enim patribus ac principibus illis latinæ locutionis cura maior fuit ulla, quàm ut peregrina lenirentur nomina, utq; Palæmon usurpat, quàm ut latinitatem musicarent, quo uoces lenius illaberentur in aures. Hinc qui Græcè est Ὀδυσσεύς, factus est Vlysses, Ἀχιλλεύς Achilles, Ἴησις Ajax, Ἄσκληπιός Esculapius, Πόλυδῆρος Pollux, alia que id genus plurima. Eò autem uecordi e, ne dicam ignorantie processum est à supinis quibusdam ingenijs, ut in obseruato Cicrone, ne dicam contempto, mordicus incurserit, si quis ita locutus fuerit, uti cōiunctiones has, Et si, & Quamquam, præterquam indicatiuis temporibus cōiunxerit, cum & optatiuis, & coniuuctiuis modis passim coniunctas apud illum inuenias. Audite quæso æquo animo Cicronè tam multis in locis non uni dumtaxat modo, hoc est, indicanti coniungentem. Ad Atticum enim quadam

» in epistola: Sed postea quamprimum Clodij absolute leuitatem, infirmitatemq; iudiciorum perspexi, deinde uidi nostros publicanos facile à Senatu disungi, quanquā à me ipso non diuellerentur. Alia in epistola: Rho dum uolo puerorum causa, inde quamprimum Athenas, & si Etesia nall de restauerint. Ad Dolobellam quoq;: Quāquam mi Dolobella (hæc enim iocatus sum) libentius omniscis meas (si modo sunt aliqua meæ) laudes ad

te transtulerim, quàm aliquam partem exhausserim ex tuis. Ad Seruium
 Sulpitium: Accedit eò, quòd Varro Murena magnopere eius causa vult o-
 mnia, qui tamen existimauit, et si suis literis, quibus tibi Manlium com-
 mendabat, ualde consideret, tamen mea commendatione aliquid accessio-
 nis fore. Ad Marcum Varronem: Et si quid scriberem, non haberem, ta-
 men amico ad te eunti, non potui nihil dare. In primo Academicorum li-
 bro: Certè enim recentissima quæque sunt correctæ & emendata maxi-
 mè, quanquam Antiochi magister Philo magnus uir, ut tu existimas, ipse
 negaret. Item: Tertia deinde philosophiæ pars, quæ erat in ratione, & in
 discernendo, sic tractabatur ab utrisque, quanquam oriretur à sensibus, ta-
 men non esse iudicium ueritatis in sensibus, mentem uolebant rerum esse
 iudicem. Et in secundo de Oratore: Erant quæ multi, qui quanquam non
 ita se rem habere arbitrarentur, tamen quo facilius nos incensos studio di-
 cendi à doctrina deterrerent, libenter id quod dixi de illis oratoribus
 prædicarent. Item sese, siquam gloriam peperisse uideatur, tametsi ea
 non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari. Ad hoc Cicero-
 nis testimonium et si aliud nullum abs te requiri certò scio, non præter-
 mittam tamen, quæ è Sallustio, Liuiò, Tacito quæ mihi nunc in mentem
 ueniunt. Sallustij enim uerba sunt hæc: Nam ui quidem regere patriam
 aut parentes, quanquam possis, & delicta corrigas, tamen importunum
 est. Et Liuij x x v i. Itaque quanquam omnibus omnia deberet, præ-
 cipuum muralis coronæ decus esse eius qui primus murum ascendisset.
 Et libro x x i x. Mauris inde secuti conuenerat retro ad regem re-
 missis, quanquam aliquanto minore spe multitudinis nec unquam tan-
 tam rem aggredi satis auderet. Taciti autem quæ sequuntur: Non nume-
 rauim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum, Danu-
 bium quæ condescerint, eos qui decumates agros exercent. Item uera sta-
 tim & incorrupta eloquentia imbuebantur, & quanquam unum seque-
 rentur, tamen omnes eiusdem ætatis patronos in plurimis & causis, &
 iudicijs cognoscebant. Tamen hæc tolerabilia. Discissum, dilaceratum
 quæ ab ipsidem satis scio haud indoctum hominem, quòd particulam Ne-
 dum, ac Ne modo, præponere sit in scribendo ausus. Nec meminere Ci-
 ceronem scribentem ad Atticum, nec Balbum & Oppium ad Ciceronem:
 eorum quidem alterum dixisse: Tu quoniam quartana cares, & nedum
 morbum remouisti, sed etiam grauedinem, te uegetum nobis in Græcia si-
 ste, alteros uerò: Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam am-
 plissimorum uirorum consilia ex cœntu, non ex uoluntate à pleris-
 que probari solent. Liuius quoque libro x x i x. inquit: Hanno nequa-

20 quam satis ualido ne modo ad laceſſendum hoſtem, ſed ne ad tuendos qui-
 21 dem à populationibus agros equitatu accepto id omnium primum egit, ut
 22 per inquisitionem numerum equitum augetet. Nec alienum forte fuerit
 23 Plinij quoq; uerba è nono naturalis hiſtoria libro adducere. Lollia Pauli
 24 nam, quæ fuit Caij principis matrona, ne ſerio quidem aut ſolemnium cerimo-
 25 niarum aliquo apparatu, ſed mediocrium etiã ſponſalium cœna uidi ſma-
 26 ragdis, margaritisq; opertam. Hæc autem quanquam ſunt huiusmodi, mo-
 27 uent tamen doctos uiros. Indignantur enim non permitti ſibi maiorum
 28 autoritate uti, tutoq; euagari per orationis latinæ fines: qui latiſſimi qui-
 29 dem ſunt. Nã etſi poſſunt cõſcientia ipſi ſua cõtenti eſſe, tamẽ neſcio quo-
 30 modo præſtãtib; in ingenijs uſu uenit, quod in equis generoſis, ut nolint
 31 pungi, auerſentur flagella, ad ſcuticæ ſonitum exæſtuent. Nanq; ipſi etiã
 32 reges muſcas fugitant. Equidem memini, quin uidere quidẽ uideor digla-
 33 dianteis grammaticos ſuper Virgiliano uerſu, qui eſt:

20 Inſtar montis equum diuina Palladis arte

20 Aedificant.

Dum quid inſtar ſignificet, parum intelligunt. Neq; enim Ciceronem
 20 animaduertentur ſcribentem ad Atticum: Mearum literarum nulla eſt ſy-
 21 nagoge, ſed habet Tiro inſtar ſeptuaginta, & quidem ſunt à te quædam
 22 ſumende, eas ego oportet perſpiciam, corrigam, tũ deniq; edentur. Et in
 23 Oratore ad Brutum: Nam inuenire, et iudicare quid dicas, magna quidem
 24 illa ſunt, & tanquam animi inſtar in corpore. Quid idem cum dicit Ci-
 25 cero ex ore Antimachi in Bruto: Plato enim mihi unus inſtar eſt omnium:
 26 an ſibi uult aliud, quàm quod Platonis unius audientia idem ualeret apud
 27 eum, tantumq; haberet autoritatis, quantum ſi uniuerſus Athenienſis
 28 populus ad audiendum conueniſſet, intentuſq; recitantiſq; ſpectaret, quod-
 29 q; inuentio, ac iudicium in oratore idem quidem polleat, quod in corpore
 30 ipſo animuſ? Verum hæc à nominis ipſius deductione aliquãto ſunt remo-
 31 tiora: cum tamen & Cicero, & Virgilius eam innuant, ut quæ inſtar aut
 32 ſunt, aut habent, ea quaſi oculis, ac menti inſtent, illisq; perinde ut exem-
 33 plar quoddam ſint propoſita. Quod fabris, atq; artificibus uſu uenit, qui
 34 propoſitum ad exemplar fabricantur, ad illudq; opus ſuum dirigunt. id
 35 quod Virgilij uerba præſeferunt, dicentis equum illũ Troianum ædifica-
 36 tum ea uſtitate, ut quaſi uſti imago montis fuiſſet propoſita ædificatori-
 37 bus, quã & ipſi imitarentur, & equus ipſe illam referret. quod ipſi alibi
 38 declarat, cum ait:

20 Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem

20 Roboribus textis, cœlog; educere iuſſit.

Et Cicero

Et Cicero cum respondet Attico, habet Tiro instar septuaginta, an aliud significat, quam quod cum ipse efflagitarum ab illo epistolarum nullum haberet penes se exemplum, originales quidem epistolæ (sic enim hodie non pauci loquuntur) quas ipse dictasset, à Tirone asseruaretur, quodq; de exemplaribus illis in pote archetypis exemplum esset sumendū? Idem Cicero declarat hoc apertius, scribens ad Varronem: Equidem hos tuos Thusculanos dies instar esse uitæ puto. Ac si diceret, uitæ genus dierum illorum quibus fuisti in Thusculano, esse alijs uitæ suæ exemplum ac specimen debere iudico. Itaque tu exemplar, tum exemplū uidetur instar significare, quod & Virgilius cōfirmat cum dicit: *Quantum instar in illo.* Recentiores tamen, ut Plinius Secundus, alia quadam ratione uidentur hac uerbi dictione, neq; improprie tamen, neq; indecenter, ut cum ait de Traiano: *Instar refectōnis existimas mutationem laboris.* Nam et apud Cicero nem legitur, *instar mortis.* itemq; & alibi: *Instar ulctionis uideretur ceruere laceros artus, truncata membra.* Item, *maximum beneficium uertebatur in grauissimam iniuriam, ciuitasq; Romana instar erat odij, & discordiæ, & orbitatis.* PVD. Ego uerò Petre Compater facile sum passus, ægreferentem te Grammaticorum importunam diligentiam euagatum longiuscule: omnis tamen dicendi oblectatio uacare debet tædio cum primis audientium, ac defatigatione. *Quamobrem redeat iam Pardus ad insomnia, quo Horatianum illud punctum, dum iocis miscemus seria, è dictionibus his nostris, ab ijs qui audiendi nobiscū hic gratia cōsederint, referamus: sintq; posthac res inter nos Grammaticæ, leuatio quasi quædam rerum difficiliorū, quæ in sermonem uenient, non autem differendi materia.* PAR. Reuocas me, ut uideo, Puderice ad somnia, uel potius aut impellis, aut trahis. Atq; equidem ueror, ne de his differentem me uerius, ad somniandū adigas etiam uigilantem. Dicam tamen quæ sentio, quæq; ut probentur à multis desiderari quidem potest, utinam uerò id consequamur ut à paucis. Externam quidem esse mentem putat Aristoteles, eamq; ueluti peregre aduenientem (ut sentire illum arbitror) in animos hominum illabi: idemq; animis præstare ipsis officium ad cogitandū, peruestigandūq; deniq; ad iudicandū, quod artificibus ipsis ad conficiendū destinatū opus præbeat de extra. Ac mea quidē sententiā, perinde ut de luce per orbem à Sole diffusa lumen oculis accenditur ad uidendū, atq; discernendū ea, quæ oculis obiecta sunt, nam & lux externa, id est cœlestis res est, eaq; cœlo à Sole diffusa peregre ad nos aduenit: sic à cœli ipsius, syderumq; cōmotionibus, per eam quæ *ουρανικὴ* Græce est, Latine cōtagionē fecit Cicero: mihi magis placet appellare contagem, quando conta-

gio in malam ac pestilētem hodie partem accipitur: sic inquam à cœli stel-
larumq; agitato perpetuo, animis nostris mēs, id est uis illa cogitandi tam
acuta, & solers, tamq; etiam sibi constans, dono dei infunditur. Nec uerò
ea quæ nunc dico accipi sic uelim, ut non & ipse de Deo, deq; animæ im-
mortalitate, eiusq; creatione ea sentiam, quæ Christiani sint hominis, &
pij quidem hominis: sed differentem de somnijs, par est quædam tanquam
somnialem afferre in medium. Neq; uerò oblitum te illorum arbitror,
quæ paulo à me ante dicta sunt de monitis, per sepe sanctissimis illis patri-
bus à Deo traditis inter dormiendum. Ne igitur à proposita re disce-
dam longius, quæ in somnis offeruntur simulacra, & uisa, ea parim à
cupiditate, studio, affectionibusq; hominum maioribus excitantur, quod
uidemus etiam in canibus, et ut Claudiamus ait,

- » Venator defessa toro cum membra reponit,
» Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.
» Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
» Et uigil elapsas quærit auarus opes,
» Blandaq; largitur frustra sitientibus ægris
» Irriguus gelido pocula fonte liquor.

Est enim locū hunc Poëta ille luculentissime profecutus, partim etiā
à quadam tum colluuiæ humorum, tum malo ab habitu corporis: hiq; ex-
citantur in corpore, cum dormitur, unde etiam uisa ac simulacra illa non
nisi conturbata uidentur, & per sepe terrent: multum quoq; ad hæc ipsa
conferunt tempestates, syncerus ne sit, an perturbatus aeris ipsius status:
anni quoque partes, qualis est autumnus propter inconstantia, ac uarie-
tatem, ut in somnis quidem contingant ob has ipsas causas pleraq; omnia
quæ nostrorum sunt sensuum, cum & uigilant, & exercentur. Quippe
cum dormientes uidemur etiā cœnare, potare, Veneris rebus uti, ridere,
letari, timere, lacrimari, sequi, fugere, audere, demum quæ uegetantis,
quæq; sentientis sunt animæ, pleraq; inter dormiendum ipsis in uisus ac-
cidere, ut hæc ipsa ferè sine sympathia illa cœlesti fiant. At quomodo in-
quam fient, quomodo absq; syderum contage & cœli, uisiones illæ diui-
næ quidem ac sanctitatis plenæ, futurorumq; cognitionis, atq; (ut Chri-
stiani dicimus) arcanorum mysteriorum? Quemadmodum igitur mens il-
la cœlitus Sibyllis offertur, uatibusq; præclarissimis, perquam remotissi-
mas quoq; res, nihilq; ad spectatèis, ne cogitatas quidem prius, nec con-
cupitas uates ipsi & prædicunt, & præuident: eundem ad modum cœli-
tus uisiones illæ offeruntur dormientibus, ijs quidem ut nullis occupatis
aut curis, aut cogitationibus, ipsis uerò sensibus ita liberis, ac uacuis, ut
nihil

nihil utiq; humanum eis inesse videatur. Sicuti recte quidem à poëtis describitur furor ipse uaticinantium, qui quod præter humanos fiat sensus. furor est appellatus. Qui igitur in uatibus furor est, in dormentibus caret nomine: pie tamen magis quam proprie à bonis quibusdam uiris, tum uisitatio, tum apparitio diuina dicitur, quasi Deus in somnijs illos inuiserit, aut numen ijs aliquod apparuerit quiescentibus. quo factum est, ut montata ipsa perinde ac diuino ex ore prolata, quidam appellarint oracula. Ut autem non omnibus, sed perquam paucis diuini illius spiritus concessa est familiaritas, uisq; ad uaticinandum, sic non multis est attributa somniant diueritas, uel, ut rectius loquar, sanctitas, atq; castitudo. Quam paucissimi uel rarissimi potius existunt Poëtæ, quorum ingenij etiam uis è cælo manare credita est. Quibus itaq; diuinis cum uisionibus hæc inest familiaritas, & tanquam hospitij ius, & illa quoque eisdem inest à cælo informatio, accipiendis apta uisis, quæ de cælo per contagem illabuntur. Quæ de re ab illis qui syderalis scientiæ, quæ ἀστρολογία Græce dicitur, studiosi sunt, permulta traduntur, quæ nos ad illorum hæc in parte disciplinam relegamus. Te ipsum equidem Paule Præsici dicentem audiui sæpius, multum hanc ad rem conferre tum Veneris stellam, tum Iouis, magis autem Veneris, qualem scilicet à sese in genitura habuerit, præserim aduersus signum illud, qualè que signum illud fuerit, quod nonum tunc cæli locum tenuerit aut primum, cum quis in lucem uenit. Inter signa uerò omnia, cui Virgo nomen est inditum, illud esse diuinatione huic quam accommodatissimum. Quippe quòd eam in constituendo corpore retineat temperationem fermentandis humoribus, qualem fermentationem esse oporteat fabricæ illius, quæ simulacrorum huiusmodi familiaris futura sit, atq; hospita. Omnino autem fermentatio illa corporis, quæ bilis atræ secum habet permultum, rei huic est perquam appositæ, de cuius natura quædam etiam admiranda traduntur ab Aristotele. Ea enim ipsa terrenam ob qualitatem, quod atro in uino apparet, ubi cocaluit iâ, spumâ quandâ uberiore excitat, de cuius excitatione spiritus, & quidè uehemētiores gignuntur. Atqui spiritus quidè ipse ærius cū sit (nā qui Græco nomine est ἀἴρ, Latino dicitur spiritus) efficitur, ut quæadmodū per ærē à natura ipsa uisus, qui oculorum est sensus exercetur, et qui aurium est auditus, item et olfactus, eundè ad modum cõtages ipsa cœlestis, supernaq; illa affectio per ærē, perq; spiritus illos tã opere suscitatos sese insinuâs exercet mētē in uaticinãtib; plus tamē, minus uel, pro natura fermētationis ipsius, eiusq; tēperatione: quod itè efficitur in dormētibus, pro fermētationis eiusdè ratione et habitu, corporisq; illorū cōcretionē. Itaq; neq; Augustinus summa tū

doctrina, tum etiam sanctitate uir, neq; doctissimi è nostris theologi, neq; è philosophis Stoici acutissimi, ijdem que disputaces homines (utar enim nouo hoc nomine, quando eiusmodi Academia quidem fuit) somnia uisionesq; probare dubitauerunt, queq; in somnis traduntur monita: que qui dem etiam sunt qui uocauerint oracula, neque defuere qui arbitrati sint, Prophetarum pleraq; per somnia eis, & oracula diuinitus demonstrata. Et Syllam felicissimum tum ciuem tum imperatorem consulenti Lucullo, in re militari quid seruaturus eset potissimum, somnia cū primis animad uertenda respondisse boni autores tradunt. Hęc igitur Puderice, siue suas à te, siue compulsus, quando & Syncero satis iri factum intelligebam, de somnijs dixi: abstinebo à pluribus, ne quod paulo ante dixi uel uigilans uidear somniare. Quodq; Poëtica uis uaticinantium habetur persimilis, unde Poëtæ & ipsi uates dicuntur, Synceri ipsius, Poëticæ quam studiosissimi, uel Poëtæ potius et quidem elegantissimi, officium neq; indignum fuerit, neq; ingratum, si et ipse cōfessu in hoc de Poëtis offeret in medium aliquid, quo confessores hos dormitantes iam auocet à somno, quando loquens ipse de ijs que inter dormiendum offeruntur, somnum iam uideor audiendientibus prouocasse. Quam ad rem locus ipse nō minus quam oratio hęc mea adhortari te debet Syncere Acti, quem & Panhormita olim Antonius dum uiueret, & Senex nunc hic noster dignum uterq; uel iudicare, uel fecere ipsi potius, in quo de omni disciplinarum genere disputa retur à doctis uiris, qui non minus libenter, quam ad eū sepe cōueniunt.

A C T. Et exuscitasti nos Parde à somno, dum de somniorū natura et causis argute non magis quam uere differis, & nūc me ad dicendum excitas, deq; ijs præsertim studijs: que (quod pace dictum sit uestra) quanquam fateor esse communia, tamen quod in ijs ita laboraui hætenus, diesq; laboro ac nocteis, sum que sedulo laboraturus, si mea ea dixerim, uidear iure ipso dixisse. Est tamen hæc ipsa res maioris otij, curaq; uigilantioris, disferere de Poëticæ excellentia, quo utar autem hoc uerbo, senis nostri autoritas efficit, quem finientem sepius audiui, Poëtæ siue officium, siue finem esse, dicere apposite admirationem. Nihil autem nisi excellens admodum parit admirationem. Quod nisi tāta illa moueret Aristotelis me maiestas, uel ausim abdicare à mediocritate Poëtam, qua tamen in hoc ipso alio quodam modo & requirendi est, & laudanda. Quodq; admiratio ipsa multis, ac maximis comparatur uirtutibus: quibus explicandis haud est satis idoneum nunc tempus, cum sit res ipsa multiplex, ac laboriosa admodum, multaq; animi pensionis. Ne nō Parde tamen uel petenti, uel iubenti morem geram, eius attingam uel magis feligam eam partem, qua tota uersa-

tur in numeris. Et si numeri sunt ipsi e uerbis, quæ uersum cõstituant: qui bus inter nostros quidẽ eminere uidetur Virgilius. Numerus autẽ ipse cum primis & mouet, & delectat, & admirationem gignit. Eius autem prima illa laus est, quod uarietate parit, cuius natura ipsa uidetur fuisse uel in pri mis studiosa. Quid enim uel inertiũ, uel, ut ita dixerim, oscitantiũ, quam eodem semper sono ac tenore syllabas, & uerba compangere? Quo uitio ẽ posterioribus Poëtis sunt qui laborauerint: quæ res nõ minus modò illos reddidit admirabileis, uerũ etiam longe minus graues. Siquidem ipsi ẽ numeri, tum collidendis uocalibus, tum substimendo, ac remorando sono, aut contrã uocibus syllabisq; præproperandis, comparatur etiam dicen di quaedam tum grauitas, tum ea quæ dignitas suo est nomine: quanquam harum utraq; artibus etiam alijs comparatur. Hæ autem admirationis ipsius præcipuæ quidem sunt nunc comites, nunc uerò & duces. Quæ res quoniam exemplo quàm dictione fit manifestior, sumã principio ex ipso Aeneidos uersum illum:

—Multum ille & terris iactatus & alto.

Plenus hic quidem est uersus, canorus, grauis, numerosus: quæ laus to ta existit de collisione uocaliũ statim repercussa, eaq; ingeminata. Quod si dictionem eam subtrahas, quæ est, ille, ac dicas, Multumq; & terris iac tatus & alto, mirum est, quantum de uersus ipsius dignitate, grauitate, magnitudine detrahatur. Quod quidem ipsum fit etiam ob accētus unius detractionem. Etenim pars ea, quæ est, multumq;, unum tantum secum adducit accentum, eumq; subinclinatũ: at multum ille, duos: quos utiq; collisio ipsa & coniungit simul ambos, & eos efficit tum pleniore, tum etiam magis sonoros. Videamus & alium, qui est:

Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem.

Qui si dicas, Multa etiam bello passus, tu met intelliges, quanta fiat so noritatis imminutio, & quidam quasi langor, ob soni ipsius exilitatem, quam dictio illa, quoq;, non solum exterminat, uerũ ipsum & auget & implet sonum: quem nequaquam etiam impleffet, si dixisset, Multa qui dem & bello passus, nam paulo antẽ cum dixisset, multum ille, in ea quæ statim sequebatur copulatione, non erat à numeri plenitudine corruen dum. dixit igitur, Multa quoq;, nam tum, etiam, tum quidem, sonum faciunt satis exilem: contrã dictio, quoq;, implet eum. Quocirca uel exqui sitissime exigitur in Poëta literarum delectus ac selectio. Habet autẽ uer sus tot accentus, quot & uerba, etsi particula, q; & ue, non faciunt ipse per se accentum, sed illum ad se trahũt præcedentibus à syllabis. quæ e re à grãmaticis dictæ sunt in clinatiuæ. Quo fit, ut quatuor hæc uerba, Multa,

quoque et bello, quatuor etiam accentus habeant: at, Multa etiam bello, treis tantum. Nam præterquam quod sonant tenuiter, uno etiam superantur accentu. Hanc ipsam autem soni ac literæ plenitudinem, haud multo post, quod locus ipse ab illa esset alienus, Virgilius reiecit, solertissimarum aurium solertissimus subblanditor, dicens:

27 — Tot adire labores.

Qui si obire dixisset, in asperitatem quasi quandam, et confragosum incidisset sonum, coniungens statim, tot et ob: cum alibi quod extollenda uox esset, dixerit:

28 Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.

Tenuitas enim anteccedētis syllabæ suffragio egere subsequētis uidebatur. Sed omittamus nunc quæ tū ad literas spectant, tum ad syllabas. Quid causæ fuit, quid in quâ causæ: cur exponere se Virgilius maledicentiæ græmaticorum uoluerit, cum dicere,

29 Fluuiorum rex Eridanus, —

maluit, quàm Eridanus fluuiorum rex, quod per uersum licebat. an quod aurium pluris faceret uoluptatem, quàm tetricum literatorum iudicium? Languet enim sic uersus, sordeatq; in ore quodammodo, cōsideratis præsertim et quæ statim præcedunt, et quæ post sequitur dictionibus. Quocirca implere illum maluit artificiosa uerborum commutatione. At uidete quàm concinne inter dictiones, quæ ambæ quatuor constarent è syllabis, interiecit, rex, quæ est unius: quippe quæ post collocata, et structura ineptitudinem argueret, et sonoritatem illam tam suauem auribus ipsis inuideret. Hæc igitur è commutatione uersus ipse redditus est spectabilis, qui aliter ridiculus esset, atq; abijciendus. Claudis se penumero Virgilius pluris uersus sustinendo sonum, illumq; remoratur, ne ipsa aut deliqueat sonoritas, aut præcipitetur. At uidete obsecro, quàm appositè, q̄ studiose præstruit tribus è dictionibus uersum, ijsq; dissyllabicis, et tanquam prima in acie spondenū collocat solutum quidem, ac liberū, indeq; præterit a secunda alterum, atq; alterū in tertia et quarta acie. Inter primū autem spondenū ac secundum unum quidem secunda in acie statuit dactylum, et ait:

30 Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Et alibi:

31 Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.

At si inuertas, Molis erat tantæ, et Fata sinant siqua, omnis illa uocalitas iam exhalat: quod Virgilius ut prohibeat, solutum ab omni connexionē spondenū in principio collocat, ut alio in loco cum ait:

32 Curru iungit Alesus equos. —

Potuisse cum dicere, iungit Alesus equos curru. Numeris tamen maluit,

luit, auribusq; consulere. Dilabi enim uidetur sonus, & penè fugere, cum dicit, Iungit Alesus equos, tali præsertim in loco, apparet enim Elegiacus semiuersus, contra uerò cõsistit uox, & sibi ipsi præsidio est, ne (ut dixi) exhalet, ac diffluet, cum dicitur, Curru iungit Alesus equos. An se ipsum auresq; ignorauit suas Virgilius, cum dixit:

Bina manu lato crispans hastilia ferro?

Cum enim hac in structura, singulisq; in dictionibus dissyllabis primas ad syllabas statuatur accentus, quadrato quasi agmine (quaterni nanque accentus è quaternis illis dissyllabis dictionibus in aciem simul prodeunt) quaterni simul accentus eodem spatio cõsonant. At nihil generosum habuerit, nihil selectum, si protuleris:

Ferrea cum ualida crispans hastilia dextra.

Plebeiusq; hic uersus fuerit, ille uerò Maronianus. Et cum alibi dixit:

Contra tela furit. —

an non poterat, Tela furit contra? sed noluit esse in accinendo præpropere. Sic cum dixit:

Turno tempus erit. — Et,

Parca fila legunt. —

Possent hac in parte excitare è somno aliquos, qui dormire mihi uisi sunt in hoc ipso genere numerorũ, à quo quidè cõsilio longe ipse sum alienus. Sat mihi fuerit, dũ Pardo, uobisq; q̄ hic adestis, morè gero, explicare paucis quæ sentia, quæq; à me studio quodã Virgiliana diligetia fuerè obseruata. Claudit penè ipsæ muneris cõstructionem illã Valerius Catullus:

Cum lecti iuuenes, Argiue robora pubis

Auratam optantes Colchis auertere pellem,

Ausi sunt uada falsa cita decurrere puppi;

Cerula uerrentes abiegnis a quora palmis.

Sanè quàm ridiculum uideatur, ac despicabile, si narrare incipias, Ausi sunt uada falsa cita decurrere puppi Cũ lecti iuuenes. Ac nihilominus Virgilius & ipse duce tamen dactylo (tãta est in numero ipso uis) incipit explanationem illam coniunctis statim quinque uocibus, ijsq; dissyllabis:

Larga quidem semper Drance tibi copia fandi.

Et si alibi incipit à spondeo. ut,

Salue sancte parens, iterum saluete recepti.

Adcò ubiq; consulendæ sunt aures. An forte quòd à conuicio exordiretur, remorari uocem magis, ac magis numeris illis quinquies eodem tenore, & spatio ingruentibus uoluit? Quod mihi quidem satis fit probabile. An non idem ipse duce quidem dactylo à crebritate eadem numerorum

cœpit in enarratione illa tam eximij apparatus?

- » Primus in bellum Tyrrhenis asper ab oris
- » Contemptor diuim Mezentius, agminaq; armat.

Quo in loco rem ipsam ut magnam, ut horribilem futuram, quo adæquaret numeris, taliq; principio finis quoq; ut consonaret, intulit, Agminaq; armat. parū nanq; cōsummatissimis aurium eius sensibus uisum est, si conclusisset, Agmen & armat, aut Agmina cogens. Itaq; ab ipsis extulit pulmonibus, Agminaq; armat. Vide igitur quid collisio faciat, suo in loco adhibita, quid artificiosus assultus contudentium sese uocalium. Numerus igitur alibi sedatus esse debet, perinde ut oratio, ut uerba, è quibus oratio ipsa constat: quales sunt narrationes eæ, in quibus nō exigitur uel magnificèntia uerborum, uel pondus sententiarum, sed paratur tantū audientium attentio, ut Rhetores præcipiunt, qualis est illa:

- » Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.
- » Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
- » Infandum regina iubes renouare dolorem.

Fluunt uerba, labitur oratio, nihil confragosum, nihil cæsum, aut ex arte ut uideatur collisum habens. Quid explicatione illa mundius?

- » Sic fatūr lacrimans, clasiq; immittit habenas,
- » Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris. Quid alia illa sedatius?
- » At regina graui iandudum saucia cura
- » Vulnus alit uenis, & cæco carpitur igni.

Fluunt itaq; numeri ipsi, quibus nihil profectō lenius, ut nulla uideatur ars adhibita, nulla ipsi appareant cura temperati. At subrigendum supercilium cum fuerit, & magno tonandum ore, numeri ipsi conferti, tanquā conferta in pugna milites esse debent, atq; ubi est opus, ut & ipsi quoque horrorem incutiant: quin & literæ, & syllabæ uastiores conquirendæ sunt, nonnunquam etiam asperiores, aut hiulcæ. Age quæso quid tibi hac ipsa de exaggeratione uidetur?

- » —Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
- » Vulcano superante domus, iam proximus ardet
- » Vcalegon, Sigea igni freta lata relucent.
- » Exoritur clamorq; uirūm, clangorq; tubarum.

Quæ uerborum, quæ tum literarum, tum syllabarū selectio, clamor, clangor, uirūm, tubarum: qui accentus penè quaterni tam accommodati, Sigea igni freta lata? Quid ille qui è uestigio sequitur, duarum dictionum ab eadem litera incipientium conuocalis sonus?

- » Arma amens capio.—

An est Parde quod aures ultra exigant tuæ? Sed adhuc aduerte quæso admirabilem in ijs uerborum conquisitionem: uoces illæ ambæ dissyllabæ, clamor, & clangor, à syllabis incipiunt rigidioribus, desinunt in horridis: illæ alteræ, uirum, & tubarum, quæ copulationem finiunt, in syllabis desinunt subobscuris: obscuritas uerò omnis horrorem incutit, quod idem poeta seruauit in illa tempestate, cum dixit:

Clamorq; uirum, stridorq; rudentum.

Quo in uersu singulæ dictiones uersum constituentes, literam habent asperam: qua multiplicata, horror quasi quidam gignitur loco illi debitus. Ipse quoq; inclinatiuæ particulae, dum accentus ad se rapiunt, horrori etiã ipsi non parum adiungunt, clamorq; stridorq;. Quando autem propria re numerus debeat, & quomodo properatio ipsa fiat, docet uersus ille:

Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Cupiens enim poeta artificiosissimus flammarum, concremationisq; illius celeritatem numeris suis reddere, uersum è dactylis struxit, coegitq; dictiones celeritati perquam accommodatas. Quid? quòd ut strepitum quoq; accensarum referret stipularum, selegit etiã syllabas interstrepentis, quales sunt primæ stipulæ, & crepitantis, nulla arcesita collisione, aut adhibita inclinante particula. Rursus qua uia sistendum sit, & tanquam standum in acie, habent rei huius instar insequentes uersus:

Stabant orantes primi transmittere cursum.

Et,

Tab demum admissi stagna exoptata reuisunt.

Et,

Extemplo Aeneæ soluantur frigore membra.

Qua etiã ratione seruanda sit mediocritas, collocatio quidem ipsa dactylorum mistim, alternisq; cum spondeis monstrare potest, qualis scilicet est uersuum qui sequuntur:

Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.

Gens inimica mihi Tyrrenum nauigat æquor.

Talia perstabat memorans, fixusq; manebat.

Illæ solo fixos oculos auersatenebat,

Talia flammato secum Dea corde uolutans.

Quo tamen in uersu quasi erigere supercilium iam pararet, tres illas dissyllabicas dictiones in acie quasi media collocauit. Omnis igitur illa siue dignitas, siue grauitas, magnitudoq; numerorum à numerositate ipsa gignitur accentuum, de dictionum collocatione, syllabarumq; delectu profecta. Quippe cum syllabæ, dictionesq; accentum, accentus uerò numerum, numerus autem & plenum, & generosum, & admiratione dignum uersum statuatur, Quamquam autem nedum Cicero ipse eloquentiæ pater accen-

tum uocat, sed etiam literatores uniuersi, quorum quidem proprium est loqui de literis, syllabis, dictionibus, atq; earū qualitibus. Vtinur tamē hoc nomine eo libentius, quod canere dicuntur poetæ, & Virgilius exordiens uerbo est hoc auspicatus, Arma uirumq; cano. Licet uidere in uersibus, quos paulo post afferam, quandam quasi fluctuationem nunc sistentium, nunc profluentium dictionum, quæ e re necesse est, ut accentus quoq; ipsi incertitudine, ac uarietate fluctuent sua, inuicemq; alternentur.

” Quis globus ô ciues caligine uoluitur atra?

” Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros.

” Hostis adest, eia, ingenti clamore per omnes

” Conduunt se Teucris portas, & moenia complent.

Alibi:

” Sternitur infelix Acron, & calcibus atram

” Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.

” Atq; idem fugientem haud est dignatus Orodem

” Sternere, nec iacta coecum dare cuspide uulnus.

” Obuius aduersoq; occurrit, seq; uiro uir

” Contulit haud furto melior, sed fortibus armis.

” Tum super abiectum posito pede nixus & hasta,

” Pars belli haud temnenda uiris, iacet altus Orodes.

” Conclamant socij letum Pæana secuti.

” Ille autem expirans: Non me quicumq; es inulto

” Victor, nec longum letabere, te quoq; fata

” Prospectant paria, atq; eadem mox arma tenebis.

” Ad quem surridens mista Mezentius ira:

” Nunc morere, ast de me diuū pater atq; hominum rex Viderit.

Quæ igitur uocum uarietas, accentuumq; fluctuatio his sit in uersibus ipsi uidetis. Dicentem audiui sæpius senem hunc nostrum, quoties locus incidere aliquis, in quo sordescere posset oratio, numeriq; relæguescere, sustentandum illum esse crebritate accentuū, non minus q̄ uerborum delictu, quibus spondei quidem permuniti essent, eosq; ueluti grauem armaturā primos statui in acie oportere, inde dactylos summitti, qui tristitiā illam exhilararēt. Quod ipse secutus esset in toto illo loco, q̄ est de Pristi ce:

” Ipsi de rate turrigera, aut è puppibus altis

” Ferratis instant hastis, iaciuntq; tridentes

” Pinnigeros, imo referunt sese icta profundo.

Nec multo post:

” Agmina perturbat, uideasq; indagine in una

” Vrgeri armentum uasti æquoris, ille trucidat

” Ense ferox, hic sublat a secat ossa securi,

Aut

Aut unco trahit ad litus, prædaq; superbus “
 Ingentis media tauros resupinat arena. Post etiam subdit: “
 Hic latis strata in tabulis, suffixa uè aduncos “
 Ferratos duplici horrescunt pendentia dorso, “
 Et squamosa rigent duris ad tergora pinnis. “
 Vrbs ipsa armentum ad Nerei, & spolia effera currit, “
 Ac montana ruit longe ad spectacula pubes. “

Extulit idem hic exilem sanè rem, solis quidem numeris, delectus tamè
 uerborū adhibito, conquisitisq; rebus aliquato remotioribus, in primisq;
 literarum sonis, è quibus numeros & graueis, & plenos elicit:

Ast Tingin, Bochiq; domos, habitataq; Mauris “
 Tecta, deosq; humeris, cœlumq; Atlanta ferentem, “
 Insignisq; auro & pomis radiantibus hortos “
 Hesperidum, ac deserta siti Getula, leonumq; “
 Arua fame, Mars armipotens, & Scorpius ardens “
 Inspectant leti cœlo, & sua iura tuentur, “
 Hic chelis, ille ense potens. — “

Quid autem exilius, quàm quòd dicturus erat, Getuliam ac Tingita-
 nam subiectas esse Scorpio? Afferam & alium locum huius similem, cum
 dicturus esset Africam ac Numidiam Cancro esse subiectam:

Ac Cancer, noctisq; decus Latonia uirgo “
 Lotophagum sedes tenet, & quos Bragada saltus, “
 Infidusq; secat Cyniphs, & Punicalate “
 Litora, quaq; uagus se soluit in æquora Triton, “
 Et formidatas olim Carthaginis arces, “
 Ac latebras Masinissa tuas, cauâq; antra leonum. “

Scimus etiam eundem ipsum fuisse sollicitum eo de uersu, qui est in An-
 dromea:

Virginibus præferre maris sese ausa, suumq; “
 Ostentans decus. — Sic enim initio scripserat. “

Verùm quòd tristem iudicaret ac lugubrem materiam, tarditate potius
 numerorum, quàm festiuitate prosequendam esse ab exordio præsertim
 ipso, commutatis dictionibus remoratus est celeritatem. Etenim, ut Aristo-
 teles etiã asseuerat, celeritas acumen soni gignit, tarditas grauitatē. Itaq;
 subtracta inde dictione quadrissyllaba, ac commutatis locis, collocauit ibi
 dictiones dissyllabas quidem duas, adiecitq; statim monosyllabam, ac dixit:
 Ausa maris se uirginibus præferre, suumq; “
 Ostentans decus, æquoreas armare sorores. “

Quo factum est, ut tenor ipse primi pedis, qui uno constabat ex accentu, ac fluitabat, altero statim adiecto substetaretur, atq; ingrauesceret. Siquidem è Virginibus, unustantum consonabat accentus: at *Ausa*, cum unū ex sese accentum esset, & quidem circumflexū, *Maris* alterū, cumq; acutū, efficitur ut sonus ipse dactylicus duplicetur: qua è re tenor ipse & sistitur, & ingrauescit. Idem hoc seruauit alio in uersu, qui primo fuerat:

Et de marmoreis guttas stillare columnis.

Cumq; iudicaret eo in loco opus esse soni remoratione, usus est eadem commutatione dictionum:

Et guttas de marmoreis stillare columnis.

Numerus enim ille è *Marmoreis*, quadrissyllaba dictione constitutus, quod esset ipse festinantior, reddebatur aliquanto fluentior & penè lubricus: at termini illi accentus tribus è dictionibus conflat, confertimq; assonantes, alter alteri quasi manum de proximo sibi porrigunt, aciemq; ipsam sustinent. Attulimus hoc præsertim in loco è senis nostri libris exemplum, quod consilia eius ex eodem ipso cognouimus. Nam ueterum poetarum, *Virgilij*q; ipsius suspicari quidè illa tantū possumus. Inest et suum quoq; numeris decorum, ut cum uel aspera, uel suauius, uel miserabilis, uel iucundares, uel grauis, uel contrà leuis uersatur in manibus, uel suis alijs affectibus mista, & temperata. Vide igitur quibus *Virgilius* usus est numeris in prognosticatione illa futuræ tempestatis:

Heu qui nam tanti cinxerunt aethera nimbis.

Ad metum, ad dolorem, ad ducis curam exprimendam coëgit tres simul monosyllabas dictiones, summisit deinde dissyllabam post alterā atq; alteram trissyllabam, iunxitq; quatuor simul spondeos. Quid hac aut uerborum cōquisitione diligentius, aut animi conuestione grauius? Nec me quorūdam autoritas mouerit asseuerantiū à *Virgilio* scriptum, Heu quia, non, qui: cum nos iudicemus neq; quia, neq; quid, sed qui fuisse à *Virgilio* scriptum, nam et litera *D* pleniusculum nescio quid sonat, quod hic ipse numerus nūc renuit: & quia, breuitate plusculum festinat sua, cum uox ipsa uideatur in dolore sistenda. Sed de hoc sit suum cuiusq; iudiciū, nostra quidem hæc est opinio. Decorandos igitur ad numeros tum literæ, tum syllabæ, nedum uerba integra maximum habent pondus. & quod non multo antè diximus in illo uersu:

Insequitur clamorq; uirum, stridorq; rudentum:

Nulla ex illis dictionibus asperiore caret litera. Namq; aliarum principium, aliarum finis, aliarum & principium, & pausa trahit secum asperitatem literæ rigidioris. Quid? quod cū in tempestate obscuritas terrorem augeat,

augeat, uirum, et rudentum, ultimæ sonant etiam nescio quid subobscurum.

Animipendite quæso uersus illius numeros, qui est:

Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello

Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.

cc

cc

Qui præcedunt tres uersus, et huius ipsius dimidium, tribus clauduntur accentibus, ijsq; dissyllabicis. Ne igitur à grauitate descisceret sua, conflauit binis è monosyllabis, totidemq; è dissyllabis dictionibus accētus quatuor: quodq; satis est rarum, octo uersum illum locupletauit accentibus, quo fit ut tardius pronuntietur, tarditas autem, ut diximus, grauioris est soni causa, perinde ut acutioris celeritas. Acutum autem & graue in ijs quæ auditus sunt, habentur à Phisicis opposita. Quæ tamē in re, quo modum retinet, copulauit statim binos dactylos, qui tarditatem illam moderarentur. Sunt autem uersus hi:

Lucus in urbe fuit media letissimus umbra.

Quo primum iactati undis, & turbine Poeni

Effodere loco signum, quod regia luno

Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello

Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.

cc

cc

cc

cc

cc

In tertio quoq; loco digne idem fit uocalium concursus. ut,

Ni faciat maria, ac terras, coelumq; profundum. ut item,

Contigit oppetere, ô Danaum fortissime gentis. Et ut,

Erramus uento huc & uastis fluctibus acti.

cc

cc

cc

Magnam utiq; grauitatis partem amiserit, si mutaueris:

Erramus uento & uastis huc fluctibus acti.

cc

Itaq; hoc quidem modo erit hiatus ipse copulandi tantum necessitate factus, ille uerò implendi, ac sistendi sonoris gratia, ab arteq; profectus. At in quarto & quinto pede quoties fit, atq; in sexto, & ad pausam, & uersus ipse suo cum numero mirifice assurgit, quadam etiam cum magnitudine, & rara quædam inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod uersus illi declarant:

— Franguntur remi, tum prora auertit.

Item:

Et uera incesu patuit dea, ille ubi matrem.

Et:

Fundamenta locant alij, immane isq; columnas

Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

Et:

Troës te miseri, uentis maria omnia uecti.

Et:

Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos.

Et:

Sæuis ubi Aeacide telo iacet Hector, ubi ingens.

Et:

Contemptor diuum Mezentius, agminaq; armat.

Item:

E

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

» Acrea cui gradibus surgebant limina, nex aq; Acre trabes. —

» Et magnos membrorum artus, magna ora lacertosq;

» Exiit. — Item:

» Lamq; iter emensi turres ac tecta Latinorum

» Ardua cernebant. — Et:

» Inferitur uerò nucis è fœtu arbutus horrida,

» Et steriles platani malos gessere ualentis.

Affert autem raritas hæc hiandi cum insequenti uersu, nō sine aurium uoluptate, etiam dignitatem. nam & nouitas delectat ipsa per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq; uocalitatem auget, qui fit præsertim absq; detractioe, ut in illis:

» — Classemq; sub ipsa

» Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ. Et:

» Talem diues arat Capua, & uicina Vesueo

» Ora iugo. —

In horum autem uersuum cōmemoratione non possum non ridere optationem uel assuerationem potius eorum, qui dicunt fuisse à Virgilio scriptum, Vicina Vesueo Nola iugo, mutatum uerò post ob denegatam sitientiam aquam. Neq; enim Virgilius, qui Nolanum planè agrum sterilem nosset, minimeq; triticum alere, sed milij solius, ac secalæ feracem, inter fertiles cum numerasset, Campanoq; coniunxisset: quin uicinam oram nominans, campos inuuit Acerranos, qui sub ipsum iacent Vesueum, occasum uersus, suntq; fertilissimi. Suos igitur numeros, suorumq; concentuum suauitatem se quebatur cum scripsit, Vicina Vesueo Ora iugo. Collisio igitur uocalium, quam & Contusionem, & Concursum à re ipsa uocare possumus, fieri singulis in pedibus, eorumq; concisionibus potest. Vocamus autem concisiones, ipsas pedum inter se complicationes. Græce nomen habet à numero syllabarum Tritimemeris, Heptimemeris, Eneamemeris. Ea q; duobus fit modis, cum aut eadem concurrunt uocales, aut cum diuersæ ubi eadem sese collidunt, extrudunturq; è uersu altera, ea tum Ademptio, tum Extrusio recte uocatur, non minus fortasse proprie Explosio. Ipsum autem cōcursum Cicero Hiatus uocat, et uocales ipsas dicit hiare. At cū permanent, neq; trahuntur loco, Boatū sunt è literatoribus qui uocauerint: rectius utiq; Cōplosio uocabitur, quod è resultu geminetur sonus, ut in illo:

» Ter sunt conati imponere Pelio Ossan.

Ipsæ uerò resultus longe minor existit, cum è diuersis fit uocalibus, ut:

» Ionio in magno. —

Atq; ego quidem libere uobiscum ut loquar, præterquam quod Græcorum

libet.

habet imitationem, affertq; uarietatem, quæ per se ipsa delectat, & naturalis est, non uideo cur à Latinis Cōplosio magnopere sit probanda, cum uix delectet nisi in ijs quæ à Græcis sunt accepta. qualis ille uersus:

Glauco & Panopææ Inoo Melicertæ.

Et:

Dardanio Anchisæ. —

Et:

In Actæo Aracyntho. —

Raritas tamen ipsa, & quam dixi uarietas, potest reddere illam et uenustā et suauem, suo tamen accommodatoq; in loco, ac uerbis idoneis. Cum autem cōcursus fuerit in primo pede, ea e re numerus ipse fit solidior, cum quadam etiam iucunditate, præsertim ubi eadem cōcurrunt uocales. ut: Ille ego qui quondam. —

Et:

Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu.

Et:

Illi indignantes magno cum murmure montis.

At cum diuersæ uocales hi, ant, numerus solide scit ipse quidem, non eadem tamen cum uoluptate audientium. ut:

Credo equidem, nec uana fides. —

Et:

Cuncta equidem tibi rex. —

Solidiorem autem, stabilioremq; numerū inde fieri manifestò apparebit, si dixeris, Cuncta quidem tibi rex. Quæ e re numerus ipse statim languescet. Interdū collisione ex ipsa uel extruditur, uel exciditur potius intergra syllaba, uel eius bona pars, id est uocalis cū consonante litera m'. ut: Postquam introgressi. —

Et:

illum expirantem transfixo pectore. —

Item:

illum & labentem Teucri. —

Ex hoc si detraxeris Et, deq; altero Ex, dixerisq;, illum labentem Teucri, illum spirantem transfixo pectore, curtum nescio quid aures statim offenderit. Hoc autem ideo dicimus, quòd non ubiq; collisiones ipsæ sūt necessitate carminis, sed arte potius, atq; aurium obsequio, id est numerorum gratia. Cur autem syllabæ ex uocali et m' cōpactæ deturbentur ubiq; nūc è uersu (nam priscis illis seculis non semper excludi esse solitum uersus ille Ennianus docet:

Et milia militum octo. —)

uidetur causæ illud esse, quòd propter m' terminalem, obtusum nescio quid, ac subobscurum sonent, quòd aures uix patientur in fine uocū. Itaq; nec mirum est si è dictione Sed, quæ olim fuit Sedum, detruncatio facta est, quādo populi quiddā finalem m', cōpluribus è dictionibus sustulere. Quod ipse aliquot in monimētis summæ uetustatis animaduerti, ut Bencueti in lapide, in quo scriptum est: INFELIX FATV, PRIOR DEBVI

MORI MATER. Et *Telesia*: MATER MISERA HOC MONUMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS. In quibus et fatum & monumentum, sunt absq; m'. Referam uerba epigrammatis: APPOLLONIA QVAE VOCITABAR, LAPIDE HOC INCLVSA QVIESCO. VNVM SORTITA MARI TVM, SERVAVI CASTA PVDOREM. MATER MISERA HOC MONVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS. An non prisca illi fecerunt gelu, & cornu, quæ prius erant gelum et cornu: quoru prioru Lucretius non semel utitur. Iidem literam s. frequentissime explodebat è uersu, ut idem Lucretius testis est. Græci terminationibus ijs carent, quæ in m' desinunt, Latinis autem eæ sunt familiarissimæ, & ut aduerti etiam Aethiopiibus. Sed redeamus unde digressi sumus. Eiusmodi quoq; literarum hiatus fiunt in secundo pede sustentandi tenoris, atq; implendi numeri gratia, etiam cum dignitate, nullam tamen ob necessitatem, ut in illo:

» Ductoresq; ipsos primum capita alta ferentis.

Potuerat enim dicere, Ductores ipsos. Et in illo:

» Præterea, aut supplex aris imponat honorem?

Videbitur autem tenor ille flaccescere, si dixeris: Præterea, supplex ue aris imponat honorem. Cum in illa collocatione non solum hiet a', uerum alterum a', quod est primum elementu in uoce aris, de proximo loco hiatus ipsum assonando adiuuet. In tertio quoq; maiore fit cum uocalitate, ut:

» Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum.

Sordescet plane numerus, si dixeris:

» Ni faciat, pelagus terras cœlumq; profundum.

At in quarto & quinto pede quoties fit, in sexto item, & uersus ipse mirifice assurgit, quedam etiam cum magnitudine, & rara quedam inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod declarant Virgiliani illi:

» Hæc ait, & dicto citius tumida æquora placat.

» Fundamenta locant alij, immanisq; columnas

» Rupibus excidunt, scænis decora alta futuris.

» Et uera incesu patuit dea, ille ubi matrem

» Agnouit, tali fugientem est uoce secutus:

» Troës te miseri uentis maria omnia uecti.

» Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos.

» Sæuis ubi Acæidæ telo iacet Hector, ubi ingens.

Hiatus etiam ille atq; complosio quæ fit cum insequenti uersu, ut dictu est, raritate sua affert etiam cum aurium uoluptate dignitatem. Nam &

nouitas

novitas quasi repente edita delectat per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suâ quoq; uocalitatem accumulatur, ut:

— It clamor ad alta Atria. — Et:

Expectata dies aderat, nonamq; serena

Auroram Phaëthontis equi iam luce uehebant.

Et:

Famâq; finitimos, & clari nomen Aceste

Excierat. —

Et:

In medio sacri tripodes, uiridesq; corona,

Et palma pretium uictoribus. — Et:

— Manifesto in lumine uidi Intransentem muros. —

Verum ego longior forte & ambitiosior explicandis his sui, feci hoc tam eo libentius, quod scriptum de his adhuc sciam à nemine. Quamquam & multa quoq; à me præterita sunt, quæ post alij & inquirent ipsi acutius, & appositè magis explicabunt. Sat etiâ scio, esse è uobis longe quam ego sum rerum harum qui sint studiosiores. Itaq; quod hic cõuenerimus, te præsertim Parde autore, relinquendus est cuiq; suus etiam dicendi locus.

PAR. Mihi quidem Syncere Acti si inficias irem, satis à te nõ esse factum, inique fecerim. Satis fecisti profectò, nec minus doctè, quam copiosè. Sunt uerò etiam, qui uultu iam ipso præferant allaturos aliquid, quod se, quod hoc ipso conuentu dignum iudicent, quodq; locus quidem ipse uel exigit se dentibus nobis, uel etiam per se postulat. Atque, ut risu ex ipso præsentio, Summontius hic noster egregiũ aliquid meditatus iam exurgit, uerecundiq; est tuæ dare locum dicenti. SVM. Ego uerò Parde arbitror Syncerum nostrum multa nos celare uelle, quo post, ut mercatores consueuerunt, longe pluris uendat, quod in arca sepositum est, uiliori merce iam diuendita. Explicasti uel enucleasti potius nobis Acti, & quidem non iucunde minus quam memoriter Hiatus & Explosiones, quiq; inde gignantur numeri: quotam autem partem Poëtica, Virgilianaq; potissimum numerositatis? Refera igitur arcam, mercemq; nobis selectiorè explica: quod te per manes ipsos Virgilij obtestatus oro, perq; locum in quo ille iacuit, quem ipse & inuisis sepius, & reuerendissime ueneraris. ACT. Percalluisti Petre Summonti, qua me esses arte eam ad rem tracturus, quæ fuerit ab hominibus nostris hætenus uel omnino despecta, uel parum certe animaduersa, aut cognita, dum mercatorum mecum exemplo uteris, atq; consuetudine. Scis enim, nobilitas hæc nostra omnis ab mercatura ipsius nomine quantopere abhorreat. Ne tu me igitur aut mercatorem existimes, aut auarum, explicabo cõsilia tibi mea, quæq; indagandis Poëticis numeris à me suæ diligentius obseruata: non ut arbitrer me tamen asscutum, quod & ipse uoluissim, & uos forte audire nunc expectatis. Prosequar itaq; sic

Sceptam de numeris ipsis partem: quodq; per Virgilij tantum me es manes obiectatus, Virgilij ferè unius exemplis agam, quãdo unus hic de nostris Poëticarum uirtutum instar est omnium, ac maximè numerorũ. Omnino Poëticus numerus carminis ipsius structuram sequitur, structura uerò ipsa constat è dictionibus, dictiones autem accentum constituunt, singule singulos. Ipsi quoq; accentus dictionum ac syllabarũ sequuntur tempora, quibus et lenitas adiuncta est, et lenitati contraria asperitas, alie item qualitates pro syllabarum natura, literarumq; è quibus sunt dictiones constitutæ. Vnaquæq; autem dictio aut ex una tantum, aut è duabus, aut etiã è pluribus constituitur syllabis: sigillatim tamen omnes unico diuis taxat à Grammaticis suisq; signanda dicuntur accentu. Sunt uerò accentus ipsi duo, sibi è fronte aduersi, alter acutus, grauis alter: quodq; in hac controuersia liceat medium quoq; aliquod constituere, qui medijs est accentus, ex hisq; conflatur duobus, et dictus est, et habitus moderatus, nomine alio circumflexus: quod nomen ductum est à propria eius peculiariq; in scribendo nota. Tempora igitur syllabarum sint cum tantũ duo, breue ac productum, ex hoc id existit atq; efficitur, unaquæq; ut syllaba aut breuis sit, aut producta, nonnullæ tamen communitate quasi quadam prædite et produci possunt, et spatio enuntari breuiori. His igitur in huc modum explicatis, ad usum numerorum uenio: qua in re nihil tam aut exigitur, aut spectatur, quàm uarietas: cum enim omni studio fugienda sit satietas, ea ne sequatur, uarietas ipsa præstabit. Complicationes autem sententiarum et nexus illi, qui tum sententias ipsas, tum sententiarum partes ac membra connectunt, et in sequentibus uersibus per gradus quasi quosdã ductus eas claudunt, ut nunc alterum, nunc tertium uersum catena quasi quadam uinciant, assidua è continuatione uitium satietatis præcipuè afferunt: quæ ut raræ, ac suis quibusdam in locis terminatæ demulcent aures, sic è contrario continuatæ ubi fuerint, satietate afficiunt. Ponam uersus aliquot è Proserpina Claudiani, Poëtæ tum summi quidem studij, tum magni etiam exercitatiq; ingenij, qui sunt:

- Dux herebi quondam tumidis exarsit in iras
 » Prælia moturus superis, quod solus egeret
 » Connubio, sterilesq; diu consumeret annos,
 » Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
 » Illecebras, nec dulce patris cognoscere nomen.
 » Iam quæcunq; latent ferali monstra barathro,
 » Inturnas aciemq; ruunt, contraq; Tonantem
 » Coniurant Furie, crinitaq; fontibus hydris

Tiphone,

Tisiphone, quatiens infausto lumine pinum,
 Armatos ad castra mouet pallentia manes
 Penè reluctanteis iterum pugnantia rebus
 Rupissent elementa fidem, penitusq; reuulso
 Carcere, laxatis pubes Titania uinclis
 Vidisset coeleste iubar, rursusq; cruentus
 Aegæon positis arcto de corpore nodis
 Obuia centeno uibrasset fulmina motu.
 Sed Parcæ uetuerè minas, orbiq; timentes,
 Ante pedes soliumq; ducis fudere seueram
 Canitiem, genibusq; suas cum supplice fletu
 Admouere manus, quarum sub iure tenentur
 Omnia, quæ feriem fatorum pollice ducunt,
 Longaq; feratis euoluunt secula pensis.

His autem uersibus auspiciatus est singularis Poëta enarrationem sui
 carminis. Delectat autem carmen ipsum, nam et spatiatu liberè, et con-
 stat sibi ipsi, quanquam in uerbis præsefert nimium fortasse studium eorū
 conquirendorum. Exemplum tamen Virgilij si iustè ponatur, admonet
 nimia nos continuatiōnis nexuum ipsorum, de quibus nunc loquimur:

Vix è conspectu Sicule telluris in altum
 Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant.
 Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus
 Hæc secum: Me ne incepto desistere uictam,
 Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
 Quippe uetor fatis? Pallas ne exurere classem
 Arguūm, atq; ipsos potuit submergere ponto,
 Vnius ob noxam, et furias Aiæcis Oilei?
 Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
 Dissiecitq; rates, euertitq; æquora uentis.
 Illum expirantem transfixo pectore flammæ
 Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.
 Ast ego quæ diuūm incedo regina, Iouisq;
 Et soror, et coniux unà cum gente tot annos
 Bellæ gero, et quisquam nimen Iunonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia flammato secum dea corde uolutans,
 Nimborum in patriam, loca foeta furentibus austris
 Æoliā uenit, hic uasto rex Acolus antro

- ” *Luſtanteis uentos, tempeſtatesq; ſonoras*
 ” *Imperio premit, ac uinclis & carcere frenat.*

Verſus ſunt ferè totidem, locus ipſe ſatis ſimilis: hic præ ſe fert ſummū numerorum ac uarietatis ſtudioſum, ille unius connexionis, uerſuumq; cōplicandorū, ut præterquam quòd à dictione monosyllaba cœpit, quæ eſt, *Dux*, ut *Virgilij Vix*, nullum eius ſit exemplum ſecutus. Ipſius autem cōplicationis qui ſunt nimio plus ſtudioſi, eorum quæ admirationem præcipue pariūt, ut obliuiſcantur neceſſe eſt. Excurrit ille tanquam populabundus, nec ſiſtens aliquando pedem, nec ut regionē circumſpectans, ſui ipſius rationem habet. At *Maro ſeruandæ grauitati inuentus*, ſecundum ſtatim uerſum referſit uocibus duarum ſyllabarum, è quibus octo accentus extulit, et ad quintum pedem è ſyllabis *re & ru*, inuicem ſibi alludentibus penè expreſſit remorum ſtrepitum, quæ annominatio quaſi quedam mirifice blanditur auribus. Ad hæc ſingulis penè uerſibus ſenſus ſuos & grauitateſq; magnifice claudit, ſiſtitq; pro tempore, ut cum ait:

- ” *Hæc ſecum. — Et cum,*

” *Quippe uetor ſatis. —*

Ac ne uarietatis appareret immemor, poſt uerſus aliquot tam appoſite ſtruſtos, tã examuſſim quadratos, inſonuit uerſum loq; illorū diſſimilem:

- ” *Vnius ob noxam, & furias Aiæcis Oilei.*

Quid? quòd ubi connexionibus utitur, ſtat, ut:

- ” *Aeoliam uenit. — Et,*
 ” *Circum clauſtra fremunt. —*

Ille uerò præteruolat, ſuæ tantum excuſſioni deditus, nullo hiatu uel ad efferendam uocem, uel ad ſiſtendum tenorem uſus. At *Virgilius*, ad ſtabiliendum etiam numerum, quaternos ad ſpondeos bis diuertitur, in altero uerſu exploſionem adhibens:

- ” *Illum expirantem tranſfixo pectore flammas.*

In altero, hiatu nullo uſus:

- ” *Luſtanteis uentos, tempeſtatesq; ſonoras. Quid? cum ſummiſit:*
 ” *Illi indignantes magno cum murmure. — Et,*
 ” *Ni faciat maria ac terras. —*

Quãtum utroq; hiatu addidit numerorum grauitati? Quid quòd diſſyllabarum dictionum memor, illarūq; numerofitatis quater illos arceſſiuit in auxilium, nunc ſenos, ut:

- ” *Vela dabant Leti, & ſpumas ſalis ære ruebant. Nunc quinos:*
 ” *Circum clauſtra fremunt, celsa ſedet Aeolus. Alibi quaternos, ut:*
 ” *Quippe uetor ſatis Pallas ne. — Alibi ternos, ut:*

Secum

Secum Dea corde. —

In delectu autem uerborū ac selectione Virgilius iudicari potest et studiosus, et prudens. At ille rancidum nescio quid uidetur sapere. Verū de delectu, ac structura dicere ocij est maioris, operāq; magis elucubrate. Varietas igitur affert suum numeris ornatum, ac decorē, eaq; paratur multis ac diuersis modis, de quibus in uniuersum præcipi hoc à me potest, ne scilicet isdem in numeris sit diutius consistendum, quo satietas prohibeatur, ne ue aures longa de cōtinuatione fatigentur, quo uitio nō pauci laborant. Particulatim autem attingam cōplura: nam omnia, infinitum penē id esset, nec necessarium iudico, quādo uia ipsa ē paucis commonstratis satis patefiet, uobis præsertim, quibus studia hæc sunt familiarissima. Vni-syllabæ uoces et inchoandis et finiendis uersibus uarietatem afferūt numerorū, ualideq; illos sistūt, si à spondeis soueantur, auspicādo præsertim uersu: stabiliunt enim sonorem, qui unus est in unius syllabæ uoce, quod Virgilius frequentissime seruauit in principijs enarrationū præcipue, ut:

Vrbs antiqua fuit. —

Est in conspectu longo locus. —

Rex arua Latinus. —

Est specus ingens. —

Est curuo anfractu uallis. —

Vt belli signum. —

Sic fatur lacrimans. —

At regina graui. —

Non quod non dactylus recte, et commode iustā collocetur, ut:

Tu quoq; littoribus nostris. — Et:

Mos erat Hesperio in Latio. — Et:

Nox erat, et somnus. —

Verū aures si cōsulueris, stabilimentum illud soni ab ipso initio tanquam à fundamento firmiter iacto, nescio quid amplius plenitudine delectat sua. In fine quoq; eadem collocatio, dum tamen sit rara, delectat etiam uarietate ipsa: præponendus tamen est dactylus, qui eo in loco idem habet instar ad tarditatem temperandam, quā ad moderandam in illo celeritatem spondeus: ibi tamen sequitur, hic præit, ut:

— Præruptus aquæ mons. Et:

— Fractæ uires, auersa Dæ mens. Et:

— Ruit oceano nox. Et:

— Diuum pater atq; hominum rex.

Sed nec Lucretius est ueritus spondeum præmittere, cum dixit:

» — Et ingrati genitoribus inuicenti sunt.

Eædem quoq; monosyllabæ binæ simul collocatæ maxime post dactylicam aliquam properationem numerosæ sunt in medio: sistunt enim tenorem, quem etiam uarietate condiunt. ut in illo:

» Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello. Et:

» Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis. Et:

» Visa uiri, nox cum terras obscura teneret. Item:

» — Quæ religio, aut quæ machina bellis? Et:

» Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

In principio similem in modum, ueluti ab ipso fundamento tenorem stabiliunt, ut:

» Quam tu urbem soror hæc cernes. — Et:

» Nos te Dardania incensa. — Et:

» Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.

In fine quoq; id præstant, ut dactylicam aliquam properationem contineant, ac maturent pausam. ut:

» Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc. Et:

» — Manibusq; meis Mezentius hic est. Et:

» Quam pro me curam geris, hanc pater optime pro me

» Deponas. —

Atq; hic quidem uersus et in principio, et in fine, atq; in ipso medio monosyllabis instructus est, magna cū dignitate. Illo uerò quid blandius cumq; sit uersus maxime artificiosus, sponte tamen sua maxime etiam sursum apparet:

» I decus, i nostrum melioribus utere fatis.

Duarum autem syllabarum uocibus suis ubique decor inest, quæ ubi binatim fuerint, aut ternatim collocatæ, aut forte quaternatim, quinatim ue, siue etiam senatim, siue inchoandis, siue finiendis uersibus, siue intertexendis, mirum est quantopere delectent, repellunt enim satietatem illam auribus tam improbe inimicam. ut:

» Monstra Deum refero. — Et:

» Thure calent aræ. — Et:

» Projice tela manu sanguis meus. — Et:

» Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Et:

» Ipsa canas oro, sinem dedit ore loquendi. Et:

» Constitua ante aras uoti reus, extaq; salsos. Et:

» Procubuit subito, et cœlum tonat omne fragore. Et:

» Quid tum sola fuga nautas comitabor. —

Quid

Quid: quod historici quoque uoces huiusmodi per libenter uidentur fuisse complexi, ut Sallustius: Arma, tela, equi, uiri, hostes atq; ciues permissi. Trium syllabarum uerba ternatim collocata uariant etiam numeros, quadam cum moderacione. ut:

— Taciti uentura uidebant. Et: cc

— Croceo uelamen acantho. ca

Qua in collocacione & textu si adhibeatur aut hiatus uocalium, aut explosio, non parū sibi grauitatis numerus ipse adiungit, quadam etiam cum generositate, ut:

— Si omnis uno ordine habetis Achiuos. Et: cc

— Oculis Phrygia agmina circumspexit. Item &: cc

— Troie supremum audire laborem. cc

In primis quoq; carminis partib. adiuuat textura hæc numerositate, ut: Mutemus clypeos, Danaumq; insignia. — cc

Quod si collisio incidit, tenorem utiq; uersus efferet. ut:

Vndiq; collecti inuadunt. — Et: cc

Gemini Atridae, Dolopumq; exercitus. — cc

Huiusmodi autē dictiones binæ ubi collocabuntur, non est cur de his magna habeatur ratio, præsertim in principio: at ubi quaternæ, numerum bene implent. ut:

Lubrica conuoluit sublato pectore terga. Et: ca

Latone tacitum pertentant gaudia pectus. cc

Magnam uerò generositatem præferunt numerus, quoties primas, medias, & ultimas uersus partes terna possederint trisyllaba. ut:

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam. cc

Quem & contextum & numerum nunquam meo iudicio satis digne laudare quisquam poterit. Licet etiam cum dignitate et aurium gratia implere uersum quinq; etiam trisyllabis. ut:

Talia narrabat relegens errata retrorsum cc

Littora Achaemenides. — cc

Tot uerò trisyllaborum cōtinuatio, ni magno fiat cum delectu, uersum reddet ignobilem. Virgilius tamen ne parte ex aliqua uarietate deesset protulit hunc:

Occurrit, ueterem Anchisen agnouit amicum. cc

In quo præter uarietatis studium, ac trium dictionum ab uocali a' incipientium affonantiam, nesciam quid insit quod iure laudetur. Inerit autem quod laudetur etiam uehementer, si post duo trisyllaba tetrasyllabum collocabitur, ut:

20 *Currite ducentes subtegmīna, currite fusi.*

Nec uerò is sum, qui negare ausim huiusmodi multa faciendis uersibus sponte sua, ac pene fortuito occurrere, multo etiam plura ex habitu, exercitationeque. Verum tempus ipsum et artifex rerum harum est omnium, et index. Itaque nec temere ab Horatio precipitur, non uero premi in annu opus debere. Quid enim numero hoc uel iucundius, uel grauius?

20 *An Deus immensi uenias maris, et tua nauē.*

Qui cum sit constitutus primum è monosyllabo, inde disyllabo, deinde duobus è trisyllabis, post sequatur disyllabum, ibique soluatur, deinceps exurgat rursus monosyllabum duobus cum disyllabis, fieri quidem potest uti similis eius uersus sponte aliquando sua proueniat: plureis tamen uix repentinus ille impetus effundet, quos longa quidem meditatio, diuturniorque cogitatio, et cura, quæ habitus ipsius, artisque comites, atque ancillæ sunt, et sepius, et suo in loco construxerint. Quis enim domum omnem fortuito edificatam, aut nauem dixerit? Num casus insequentem fecit uersum, an ars, diuturniorque pensitatio?

20 *Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule.*

Qui consistit è dactylico trisyllabo primū, tribus inde disyllabis, post duobus è trisyllabis, item dactylicis, ultimo è disyllabo, habeatque secum ar nominationem syllabarum, quæ est ex primis, tibi, et Thule, et ex media dictionis, quæ dactylum quintum constituit. Dictionū quæ è quatuor consistit syllabis, ea ratio habenda est, ut neque ipse miscent, neque uasitatem faciant aliquam. Virgilius eas libenter in quarto et quinto pede collocat, et sistunt enim et implent numeros, temperantque celeritatem, si qua forte antecesserit, ut:

20 — Tacitæ per amica silentia lunæ. Et:

20 — Totoque ingens extenditur antro. Et:

20 — Danaumque insignia nobis. Et:

20 — Paribus curis uestigia figit. Et:

20 Per tot ductu uiros antiquæ ab origine gentis. Item:

20 Pocula si quando se uæ infecere noueræ. Et:

20 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achii. Et:

20 Pergameamque uoco Letam cognomine gentem. Et:

20 — Mambusque meis Mezentius hic est.

Collocat easdem libenter in primis etiam locis, subicitque sæpenumero spondeum, ubi dactylicæ uoces illæ fuerint, ut:

20 Interea Aeneas urbem designat. — Et:

20 Incipiam, fracti bello. — Et:

Insequentur.

Insequitur, clamorq; uirum. — Et: 66

Funereas inferre faces. — 66

Non quod non dactylum subnectat quandoq; adeo nihil in ijs perpetuum est, quæ ad uarietatem pertinent, ut:

Myrmidonum Dolopum ue. — Et: 66

Threiciamq; Samum. — 66

Quin etiam spondeos aliquando iungit, ut:

Argumentum ingens. — 66

In quibus omnibus consulendæ sunt aures, uidendumq; ubi aut celeritate maiore, aut tarditate aliqua opus sit. Ad hæc quoties aliquot simul eodem in uersu collocantur, interijciendæ sunt dictiones aut duarum, aut unius, aut trium syllabarum, ut:

Misenum Acoliden, quo non præstantior alter. Et: 66

Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant. Et: 66

Olli discurrere pares discrimine nullo. Et: 66

Virginiei uolucrum uultus, fœdissima uentris Proluies. Et: 66

Mittimus Eurypylum scitatum oracula Phœbi. Et: 66

Qualis populea moerens Philomela sub umbra. Et: 66

Præcipitat, suadentq; cadentia sidera somnos. 66

Sed nec Lucretianus ille prætereundus hoc loco est uersus:

Squamigerum genus, & uolucres erumpere cœlo. 66

Vsus est Virgilius mirabili artificio, cum uellet duas quatuor syllabarum uoces, eademq; dactylicas simul connectere, præmisit enim monosyllaba duo inter se copulata, dixitq;:

Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. — 66

Quibus numeris quid excogitari potest hilarius, uel quod auribus tantè adulanter blandiatur? In quinto quoq; & sexto mirificè huiusmodi dictiones implent aures, præsertim ubi fuerint spondaicæ, ut:

Palantis proau de nomine Palanteum. Et: 66

Pilumno, quos ipsa decus dedit Orithya. 66

Quid cum idem Poëta tres simul collocauit quatuor syllabarum uoces, insonuitq;?

Cornua uelatum obuertimus antennarum. 66

Utq; sonus esset uocalior, et explosionem adhibuit, cum dicere posset, uertimus: & id præstitit, mediæ ut syllabæ affonarent ultimis. Hilarè profectò, ac maxime gratum numerum exhibuit Lucretius, duobus è tetrasyllabis, ijsq; dactylicis, interiecto trisyllabo, post quoq; collocato monosyllabo, inquitens:

- » Omnigenis perfusa coloribus in genere omni.
 Lucretiano hoc si non hilariorē, pleniorē certē Maro effudit, cū dixit:
- » Continuo uentis surgentibus, aut freta ponti.
 Sed agite quæso, quos subdam uersus cōsiderate, dictionumq; ē quibus constant, collocationem, ac pedum solutiones, & loca in quibus solutiones ipsæ fiunt:
- » Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
 » Montibus audiri fragor, ac resonantia longe
 » Littora misceri, & nemorum increbrescere murmur.

Quibus considerandis neutiq; negligenda est literarum syllabarumq; asultatio illa, et tanquam annominatio, Agitata tumescere, et Lōge littora. Egregium quoq; peperit et Virgilius numerū post dictionem tetrasyllabā in quarto collocatā, præpositis disyllabis tribus, cū subdividisset monosyllabum, ac disyllabum, ē quibus dactylum constituit, cecinitq;

- » Victor equus, fontisq; auertitur, & pede terram.
 Quam decenter igitur, atq; apposite, quanta etiam numerorum cura diuersis in locis tetrasyllabas dictiones Virgilius disposuerit, declarat qui sequuntur uersus:
- » Interea medium Aeneas iam classe tenebat
 » Certus iter, fluctusq; atros aquilone secabat,
 » Moenia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ.
 » Collucet flammis, quæ tantum accenderit ignem
 » Causa latei, duri magno sed amore dolores
 » Polluto, notumq; furens quid foemina possit,
 » Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt. In illis quoq;
 » Arma diu senior desueta tremantibus æuo
 » Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
 » Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 » Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe
 » Ingens ara fuit, iustaq; ueterrima Laurus
 » Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates.
 » Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum
 » Præcipites atra ceu tempestate columbæ
 » Condensæ, & diuū amplexæ simulacra tenebant.
 » Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
 » Ut uidit: quæ mens tam dira miserrime coniux
 » Impulit his cingi telis, aut quō ruis? inquit.
 » Non tali auxilio, nec defensoribus istis

Tempus

Tempus eget, non, si ipse meus nunc afforet Hector.

Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes,

Aut moriere simul. — Est eiusdem Poëtæ uersus:

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.

Quem ipse nouem referfit accentibus, tot monosyllabas ac disyllabas uoces in eum congesit, quod est rarissimum. Itaq; dum uarietati consulit, nihil est quod non præstiterit, cui cõdiendæ summum adhibendum à poëta est studium, singularisq; diligentia.

Earum dictionum, quæ pluribus quàm è quatuor constant syllabis, magna quoq; habenda est ratio. Prisci Latini Græcos secuti autores, ijs frequentissime ad ultimos usi sunt locos, quibus secatet Lucretius, ut:

Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferentis. Et:

Nata sit, an contra nascentibus insinuetur. Et:

Vt puerorum ætas improvida ludificetur.

Quin etiam locis ut his satis facerent, soluebãt diphthongos, uocalesq; simul coactas. ut:

Effice ut interea fera munera militiæ.

Quin etiam intermiscabant superfluentis syllabas. ut:

Inter se nexu magis aut minus indupedita.

Aliquando & Horatius auribus hunc suis numerum exhibuit. ut:

Olim qui magnis legionibus imperitarint.

Sed neq; Virgilius numerum hunc omnino reiecit. ut:

Quarum quæ forma pulcherrima Deiopean. Et:

— Nec Theæa Pirithoumq;. Et:

His Laodomia. — Et:

— Graucolentia Centaurea.

Nihil est enim quod non raritas approbet, auribus tædium ac satietatẽ recusantibus, cum præsertim Græca lingua numeris his mirificè letetur. Sed nec tamen debet raritas uacare diligentia. Enitet apud Virgilium nobis iussimus hic dactylicus:

Panditur interea domus omniparentis Olympi.

Quo in uersu quod desiderare iure possis, omnino nihil est: nam quod detrahitur accentibus, id uerò suppletur multitudine syllabarum. ut etiam in hoc alio:

At Danaum proceres, Agamemnonicq; phalanges.

Et hunc quoq; uersum eadem multitudine syllabarũ numerosum reddidit, trisyllabum statim pentasyllabo coniungens:

Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.

Alium item, in quo simul illigat disyllaba etiam plura:

» Armentarius Afer agit, teclumq; laremq;.

Implentur etiam numeri, quoties quartus et quintus locus occupatur ab huiusmodi dictionibus aut spondaicis, aut dactylicis. ut:

» — Immedicabile uulnus. Et:

» — Tempestatibus aetas. Et:

» — Lychni laquearibus aureis.

Cui numero multum est splendoris additum ab insequenti diphthongo: quod facile intelliges si dixeris, Laquearibus altis. Et:

» — Corybantiag; ara. Et:

» Hinc Drepani me portus, et illaetabilis ora.

Versus autem ille Petronianus, et si non abijciendus, uideri fortasse potest aliquanto uastior:

» Et periturorum deiecit tela Gigantum.

Prisci illi ut fuere polysyllabarum studiosi dictionum, quo uti commo-
dius illis possent, syllabam quandoque externam ac superfluentem inter-
posuere, ut dixi: hinc manauit Induperator, Indugredi, Indupeditus. Arte
autem collocatae dictiones huiusmodi spondaicas post si trahant syllabas,
sive dactylicas, uenustatem profecto suam retinent. Atq; uti spondaicae im-
plent, sic dactylicae suapte natura exhilarant. ut:

» O fortunatae gentes, Saturnia regna.

» Fortunatus et ille, Deos qui nouit agresteis. Et:

» Acrifioneis Danae fundasse colonis.

» Eruct ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenae. Quid ille?

» Degeneremq; Neoptolemum narrare memento.

Quanto est temperamento conditus, dactylorum celeritate, spondaica
tarditate temperata. Item:

» Ora modis Anchisiades pallentia miris. Quid et hic?

» Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lerne.

Quam est generosus, necdum canorus et plenus, quod praestat tum syl-
laba, eius, in diphthongum coacta, tum particula, ac: quae si inde eijciatur,
sonus ipse in medio pronuntiationis cursu concidet. Est etiam ille admo-
dum plenus et grauis:

» Amphitrioniadae magno, diuisq; ferebat. Itemq;:

» Laomedontiadae bellum ne inferre paratis?

Itaq; ut primis in locis collocata et implent sonum, et uersum hone-
stant, sic in fine faciunt illum quodammodo exilire nimiam ob celerita-
tem: sunt enim penè lubrica, ni polysyllaborum ipsorum natura, hoc est li-
tere

teræ syllabæq; è quibus constant, tenorem sustentent, quale illud:

Hirtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis. Et:

— Nec Thecæ, Pirithoumq;. Et:

Quales Threici cum flumina Thermo doontis.

Quocirca ars, adhibita industria, potest ubiq; numeris subuenire. ut: Ille pedem referens, & inutilis inq; ligatus.

Sufficit multitudine syllabarum quod aliter in pausa subtractum esset accentibus. Lucretius quoq; non inaccenter excoluit illum suum et disyllabis, & monosyllabo, & literarum syllabarumq; annominationibus:

Multa siti prostrata uiam per, proq; uoluta.

Non sine summa animi pensione collocauit Virgilius in quarto et quinto loco polysyllabum, è cuius primis syllabis statueret spondeum:

— Vnus Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.

Horatius quoq; prudenter, artificiosq; temperauit illum suum:

Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

Versus hi Lucretiani declarare possunt, quàm sordescant huiusmodi numeri, nisi dictiones ipse sustentent eos:

Materies ut suppediet rebus reparandis. Et:

Sed magis æterna pollentia simplicitate. Et:

Tandem deducunt in taleis disposituras.

Dat autem illi ueniam uetustas numerorum rudis, nec minus etiam materia ipsa tam humilis, quàm certe est. Quid ille alius?

Id facit exiguum clinamen principiorum. Item alius?

Et erunt & crescent, inq; ualebunt.

Multa possent ijs subijci, sed neq; Poëtam nunc instituimus, & uos paucis his iure cõtenti esse potestis. Quocirca attingamus etiam alia, cū præsertim è initio comparetur aliquando laus, quæ uirtutis est propria. Constat uersus Heroicus, quem non improprie agnominare generosum possimus, sex è pedibus, unde Græco nomine ἑξαπύχον, nostro Senarius est uocatus, singuli pedes singula constituunt metra. Probantur uersus illi maxime qui inter dimetiendum inueniuntur complicatis inter se pedibus, inuicemq; insertis, ut pes pedi sit tanquam catena uinctus. Nihilominus quibusdam qui in locis soluti inueniuntur, reprehensione uacant: ut cum post primũ, et quintũ pedem solutio fit, estq; ipsa dactylica: nimia tamen, impropriaq; solutio uitiosa est. Ac nihilominus placet adeo uarietas, ut inter dum etiam solutione ab ipsa quærat numerositas, carminisq; ipsius decorum, quod accuratior ars facile quidem præstat, id quod suis in locis, ijsq; singulis conabor ostendere, ut in hoc:

- » Iussi numina magna Deum ueneramur, & inde.
- » Non eo inficias primum pedem sepiissime solutum incedere, ac sine ul-
lis uinculis, præcipue cum uoces illæ aut trium fuerint syllabarum, ut:
- » Vnius obnoxam. — Aut etiam unius syllabæ, ut:
- » Hæc sunt quæ nostra liceat. —
- At cum sunt duarum, & spondaicæ, uidetur sine auriũ offensa uitium
hoc fieri minime posse. Etenim Lucretianus ille nescio quomodo tãquam
deficiente anhelitu in pronuntiando cõcidit:
- Fulmen detulit in terram mortalibus ignem.
- Nihilominus et hinc quoq; numerum sibi egregium in uersu, quem di-
xi, Virgilius comparauit conferta post acie tot dactylis, quod idem serua-
uit in alijs quibusdam uersibus, quos tamen dissyllabis honestauit:
- » Tantos illa suo rumpebat pectore questus. Item:
- » Tantam mole uiri turritis puppibus instant.
- Etsi in his secundus sit pes complicatus, qui in illo est solutus, quæ e re
duplex illic facta est solutio, quam utranq; fecit etiam in hoc:
- » Hic uir hic est tibi quem promitti sæpius audis.
- Uterq; tamen pes est dactylus, quam ob causam cum plures in hoc mo-
no syllabæ insint uoces, solutiones ipsæ minus apparent. Quod idem con-
tingit etiam in hoc:
- » Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant.
- Tum propter monosyllaba, tum etiam propter hiatus, & in hoc quoq;
propter dactylum, & monosyllabam uocem:
- » Terres hæc uia sola fuit, qua perdere posses.
- At in hoc quia duo præcedunt monosyllaba, sequiturq; dactylus, appa-
ret manifestius:
- » Sed tu desine uelle, Deum præcepta secuti.
- Quid ille in quo tres factæ sunt solutiones, eaq; dactylicæ:
- » Scilicet omnibus est labor impendendus.
- Temperauit tamen celeritatem illam iterati dactyli tertius utique da-
ctylus, è monosyllabo dissyllaboq; compactus, duos secum accentus affe-
rens: tertiam uerò solutionem moderatus est, statim subdendo tetrasylla-
bum, è quo & struxit spondeum: & inde adiecto monosyllabo, quartum
cõflauit dactylum, duplicem quoq; secum accentum trahentem. Quæ ue-
rò post secũdum statim locum fiunt solutiones, eæ quoq; fiunt etiam cum
dignitate, quadamq; auriũ gratia, præsertim ubi insequuntur duo, plu-
ræue dissyllaba, numeriq; ipsi sunt dactylici, ut:
- » Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri. Et:

Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras. Et: "

Extremi sinus orbis, ubi aëra uincere summum. "

Aut etiam unum, uidelicet cum alterum præcedit dissyllabum, alterum subsequitur. ut:

Apparet domus intus, & atria longa patescunt. "

Quo in uersu triplex etiam fit solutio. Magnam quoq; præferti luculentiam, ubi terna subsequuntur trissyllaba uno cum monosyllabo. ut:

Artificis scelus, & taciti uentura uidebant.

Impletur mirum etiam in modum numerus, ubi subsequuntur spondei non sine monosyllabo. ut:

Hoc Ithacus uelit, & magno mercentur Atridae. Et: "

Visa uiri, nox cum terras obscura teneret. "

Deniq; nõ caret dignitate, quaciq; ratione solutio hac in parte fiat. ut:

Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis. Et: "

Classibus hic locus, hic acies certare solebant. Et: "

Quo fremitus uocat, & sublatus ad æthera clamor. Et: "

Nunc positus nouus exuijs, nitidusq; iuuenta. Et: "

Impleri nemo, & colles clamore relinqui. Et: "

Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam. Et: "

Quò Phœbus uocat errantes, iubeatq; reuerti. Et: "

Experiantur, & in medium quæsitare ponunt. "

Quo in uersu duo illa monosyllaba trium dactylorum præproperam festinationem magna cum aurium uoluptate remorantur. Per similes huius uidetur Lucretianus hic:

Vociferantur, & exponunt præclara reperta. "

Vt autem celeritatem in Virgiliano temperat bina monosyllaba inter dactylos constituta, sic in Lucretiano tarditatem condit duos post dactylos monosyllabum duplici cum spondeo. Itaq; solutiones hæc ad secundum locum dum sint artificiosæ, sunt non solum gratæ, uerum etiam desiderabiles ob uarietatem. Tertio quoquo in loco solutio non fit sine dignitate, præcipue si tertius ipse locus fuerit dactylicus, & qui post sequuntur pedes fuerint & ipsi dactyli. ut:

Horrescit strictis seges ensibus, araq; fulgent. "

Quo in uersu quartus quoq; soluitur. Implet aures nescio quid etiam amplius, si subsequatur statim monosyllabum, aut pes ipse tertius sistat in monosyllabo. ut:

Vna dolo diuim si foemina uicta duorum. Et: "

Externum tulit, aut cruor hic de stipite manat. "

Habet & hic duplicem solutionem. Item:

- » Interclusit hyems, & terruit auster euantes.
 » Intactamq; coli dedit, & contemnere uentos.
 » Demens, & cantu uocat in certamina diuos.
 » Venturum Ausonios, en hęc promissa fides est?

Hoc in uersu & tertius desinit pes in monosyllabum, & cum alterum monosyllabum quartum ordiatur pedem, pausa ipsa conquescit etiam tertio in monosyllabo, qui sextum claudit pedem. Est etiam uersus ille numerosus, atq; ut ita dixerim, affabrefactus:

- » Da deinde auxilium pater, atq; hęc omnia firma.

In quo quartus quoq; pes liber incedit. Non caret etiam dignitate propter spondeos, ac uocalium concursus uersus ille:

- » Nereidum matri, & Neptuno Aegeo.

Sed raritas est, quę Latina in lingua huiusmodi uersus cõdiat. Ad quartum locum facta solutio gignit magnitudinem, quod. um etiam cum supercilio, precipuę si accesserit etiã collisio, aut monosyllabũ subsequatur, ut:

- » Vela cadunt, remis insurgimus, haud moran aut e. Et:
 » Mortalis hebetat uisus tibi, & humida circum. Et:
 » Fixerit arpidem ceruam licet, aut Erymanthi. Et:
 » Incense moriamur, & in media arma ruamus.

Quo in uersu tertius quoq; pes liber est, habet pondus quoq; suum, ubi quartus ipse pes ab altero incipit disyllabo, desinitq; in alterum, ut:

- » Vela damus, uastumq; caua trabe currimus æquor.

Hoc autem usu uenit propter accentus ipsos, qui numerũ augent: quod manifesto cernitur in his qui subsequuntur uersibus, neq; enim eam retinent magnitudinem.

- » Regia portabat Tyrijs duce latus Achate.
 » Infontem infando iudicio, quia bella uetabat.
 » Prædixit, uobis furiarum ego maxima pando.
 » Dant maria, & lenis crepitans uocat auster in altum.

Contra quod inest subsequentibus pondus?

- » Infideat quantus miseræ Deus, at memor ille.
 » Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Item:
 » Olli somnum ingens rupit pauor, ossiq; & artus.
 » Et Bellona manet te pronuba, nec face tantum.

Magna quoq; inest, & huic grauitas, tum propter finale monosyllabum, tum etiam propter explosionem.

- » Vertitur interca coelum, & ruit Oceano nox.

Longe

Longè huic alteri maior, propter terna tetrasyllaba, eâ que dactylica, etiam ad solutionem ipsam adiecto monosyllabo, qui numerum ipsum pro fluentem sistat:

Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis.

Cui numero ne syllabarum quidem annominatio defuit, ut antè diximus. Deniq; quid hoc ipso uersu luculentius?

O patria, ô diuûm domus, Ilium, & inclÿta bello

Mœnia Dardanidum. —

Præfert supercilium quasi quoddam & hic:

Aspectans sylvam immensam, & sic ore profatur.

Cum enim explosio, tum monosyllaborum duplicitas spondaicis ipsis numeris pondus adiiciunt, quod idem præstant dactylicis in illo:

Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto.

Quam ad rem non parum etiam confert prior solutio, quæ sit ad tertium pedem. Numerorum igitur uarietas diuersis modis quærèda est, nec una tantum ratione complectenda, quam nûc pedum eorundem continuatio, nunc uariatio illorum pariat. Spondei namq; continuati numeros stabiliunt, redduntq; illos subtristiores, neq; enim fluere illos sinunt. Cõtrà dactyli properare illos cogunt, et hilaritatem quasi quandam afferunt. Eorum uerò mistura illos temperat, quæ tamen & ipsa sit non uno modo, sed nunc alternis, hoc est, alterum post alterum collocando, nunc geminatim, aut ternatim, aliàs hunc quam illum præponendo selectius, aut posterius statuendo. Voces item ipsæ aut unius, aut duarum, aut plurium syllabarum, nunc in hoc, nunc alio atq; alio in loco dispositæ, uarietate parant. Vnius enim syllabæ uoces sistunt, ac sustentant: duarum uerò pro natura temporum, aut remorantur, aut festinant, aut etiam moderantur: nam binatim, ternatim, quaternatim uel dispositæ refertunt sonis uersum, atq; illustrant numeros: è tribus uerò, aut è quatuor, aut compluribus è syllabis constitutæ uoces, similem in modum sequuntur naturam temporum, quæ in ipsis sunt inconstantiora. Solutiones igitur, & complicationes, nexusq; illi pedum, collisiones itè, atq; explosiones, hiatusq; illi, atq; cõplosiones quantum conferant, loci etiã ipsi carminis, ex ijs quæ dicta sunt, iudicari abunde potest. Mirum est etiam quantum tum literæ, tum syllabæ aut adiungant numerositati, aut demant ab ea. Cum uocalium aliæ sint plene ac sonoræ, aliæ exiles, claræ aliæ, aut contrà subobscuræ: omnes denique pro natura coniunctarum consonantium aliam atque aliam qualitatem suscipiant, pro que loco collocationis ubi primæ ultimæ uel, aut mediæ fuerint in constituendis dictionibus. Ad hæc consonantes quoque literæ causam

afferunt lenitatis, asperitatis, obtusionis, exibilationis, qualitatumque aliarum, quae syllabis inherant, et item uocibus. De quibus quoniam satis scio expectari à uobis aliquid, prestabo et hoc perlibenter, idque quanto fieri breuioribus poterit, in re praesertim parum obseruata et tenui, quaeque uberiorem uideatur explicationem requirere. Ea igitur siue figura, siue ornatus condimentum quasi quoddam numeris affert. Placet autem nominare Alliterationem, quod est literarum allusione constet. Fit itaque in uersu, quoties dictiones continuatae uel binæ, uel ternæ ab iisdem primis consonantibus, mutatis aliquando uocalibus, aut ab iisdem incipiunt syllabis, aut ab iisdem primis uocalibus. Delectat autem Alliteratio hæc mirifice in primis et ultimis locis facta, in medijs quoque, licet ibidem aures minus sint intentæ, ut:

- ” — Sæua sedens super arma. Et:
 ” — Tales casus Cassandra canebat. Et:
 ” Infonem infando inditio. — Et:
 ” — Longe sale saxa sonabant. Et:
 ” — Magno misceri murmure pontum. Et:
 ” Quæque lacus late liquidos. —

Fit interdum per continuationem insequentis uersus, ut in his Lucretianis:

- ” — Aduerso flabra feruntur
 ” Flumine. —

Atque alliteratio hæc ne Ciceroni quidem displicuit in oratione soluta, ut cum dixit in Bruto: Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit. Et in secundo de Oratore: Quodque me sollicitare summe solet. Quid quod ne in iocis quidem illis tam lepidis neglecta est à Plauto? ut cum garrientem apud herum induxit Poenulum: Ne tu oratorem hunc pugnis plectas postea. Atque hæc quidem Alliteratio quemadmodum tribus in ijs sit uocibus, sit alibi etiam in duabus simili modo, ut:

- ” — Taciti uentura uidebatur. Et:
 ” Turno tempus erit. — Et:
 ” Impulit impulsu. — Et:
 ” — Victu uenatus aiebat. Et:
 ” — Duris dolor ossibus ardet. Et:
 ” — Formæ conscia coniunx. Et:
 ” — Vasta se mole mouentem. Et:
 ” Castra fugæ fidens. — Et:
 ” Per loca senta situ. — Et:
 ” — Quo turbine torqueat hastam. Et:

— Quem

Quem metui moritura.

Cicero idem eloquentiæ Romanæ princeps, eadem hac in coagmentâ
dis duabus una dictionibus Alliteratione delectatur, ut cum dixit in Bru-
to; Sed dicere didicit à dicendi magistris, & Iouem, sicuti aiunt, si Græce
loquatur, loqui. Habet etiam suauissimum cõdimentum quoties Allitera-
tio ipsa eodem geminatur in uersu, per diuersas tamen dictiones, ac syl-
labas. ut:

— Magna manes ter uoce uocauit. Et:

— Pharetramq; fuga sensere sonantem. Et apud Lucretium:

— Multa munita uirum ui.

Fit geminatio interdũ eiusdem alliterationis eodem in uersu, eaq; nec
uacua est iucunditate. ut in hoc:

Nunc rapidus retro, atq; æstu resoluta resorbens.

Quid cum fit per insequetis uersus allusionem? ut:

— Verba uocantis

Visauri. — Atq; ut apud Lucretium:

— Et fera ferri

Corpora constituunt. —

Virgiliana quoq; alliteratio ea et rara est, et aures non parum mulcet,
quæ constat partim ex continuatione, partim ex intervallo annominan-
tium syllabarum:

— Letũ filiqua quassante legumem. Neq; insuauis est Lucretiana illa:

— Vesco sale saxa peresa. Neq; item alia hæc:

— Vera ratione repulsa. Aut:

— Clara loca candida luce. Aut alia illa:

Tenuia sputa minuta croci contacta colore.

Nam Virgiliana illa ex continuatione est quam suauissima:

— Agitata tumescere.

Sed nec inconcinna est illa, quæ fit cũ intervallo dictionis unius. ut:

Concessit mœsta ad manes. — Et:

Si nunc se nobis. — Et:

Olli discurrere pares discrimine nullo. Et:

— Pleno se proluit auro. Quid autem annominatione illa iucundius?

Ipsa canas oro, finem dedit ore loquendi.

Quid etiam illa? quæ ex continuatione constat, atq; interiecta dictione:

Quam se fisis finem rebus ferat. — Et:

— Aut ulla putatis Dona carere dolis Danaum —

Non indecore, nõ insuauiter fit etiam alliteratio hæc cũ allusione pri-

marum literarum, syllabarum uel, ultimæ ac primæ uocis, & desinentis, qui antecedit uersus, & statim subsequens. ut:

” — Tenuere coloni. Carthago. — Et:

” — Luceo tum forte parentis Pylumni. — Et:

” — Credere sensus, Sola uiri. — Et:

” — Maxima rerum Roma colit. —

Eadem hæc Alliteratio syllabarum affert quandam (ut ita dixerim) auribus titillationem contextu in ipso, ubi desinente hinc illinc continuante dictione eadem hæc sibi ratione utraq; alludit. ut:

” — Aere ruebant. Et:

” — Lato te limite ducam. Et:

” — Loricam ex ære rigentem. Et:

” — Sydera retro. Et:

” — Frustra moritura relinquat. Et:

” — Coniux iterum hospita Teucris. Et:

” Ditis tamen ante. —

Non insuauiter etiam concursus earundem syllabarum mulcet aures, est enim genus quoddam complosionis:

” — Ruit oceano nox. Et:

” Fama malum. — Et:

” Date tela. — Et:

” — Cerno te tendere contra. Et:

” Stupea flamma manu. — Et:

” — Glauca canentia fronde salicta.

Interdum ultima desinentis uersus syllaba concurrit, consonatq; cum ultima uocis inchoantis insequentem. ut:

” — Diuersa in parte furenti,

” Turbantiq; uiros. —

Vt autem concursus ipse syllabarum delectat, propter complosionem earundem literarum, sic etiam ac multo magis earundem uocalium. Quippe cum ex ipsa complosione magna fiat uocalitate accessio. ut:

” Si pereo hominum manibus, periisse iuuabit. Et

” — Imponere Pelio Ossan. Et:

” Nauticus exoritur uario hortamine clamor. Et:

” — Sællio alto.

Verum cõplosio hæc Græcorum est linguæ quam nostræ familiarior, cui explosio magis est peculiaris. ut:

” Dixerat & genua amplexus. — Et:

Cum

Cum Troia Achilles.— Et: 66

—Nec dum fluctus latera ardua tinxit. Et: 66

—Coelo capita alta ferentes. Et: 66

Porta aduersa ingens.— 66

Videtur res sanè ridicula, rara tamè & affabrefacta. subblanditur enim auribus quædam quasi strepens literarum inter se siue concursatio, siue conflictatio, ac nonnunquam etiam syllabarum: quæ uis ipsis potius inest consonantibus, quàm uocalibus, quæ syllabas eas incunt. exemplum est: Conuulsum remis, rostrisq; ruentibus æquor. Et: 66

—Cristaq; tegit galea aurea rubra. Et: 66

—Fluitantia transtra. Et: 66

Ora puer prima.— Et: 66

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. Et: 66

Quod fieri ferro.— Et: 66

—Præfactaq; quadrupedantum. Et: 66

—Infecta subit obuius hasta. Et: 66

—Tribusq; 66

Transijt intextum tauris opus.— Et: 66

—Fugit illicit ocyor Euro. 66

Ac mihi quidem uidetur in pangendo carmine atq; condiendis numeris illud idem usu uenire, quod in puellari cultu, atq; munditijs, ut non modò gemmæ cuiuspiam nitidioris, uerù flosculi unius accessio permultum adijciat cultui, atq; munditijs. Subijciã itaq; exempla quædã Virgilianarum obseruationum in parte illa tum alliterationis, tum cõsiftationis. perexigua sanè res, tamen nec peruulgate populariterq; animaduersa, sed quæ et obseruata delectet, nec ulla sit ratione prætermittẽda conanti quacumq; possit arte audientium auribus subblandiri. Nunquid non etiã perquam suauis est allusio illa postremarum syllabarum?

Sterneret æquor aquis.— Item illa mediæ & ultimæ: 66

—Animam abstulit hosti. Alia item mediæ ac primæ: 66

—Qua semita monstrat. 66

—Foliorum exuberat umbra. 66

Vulnificusq; chalybs.— Nam de primis dictum est. 66

—Vellere uallum. 66

Quid cum primarum & ultimarum simul?

—Volat uapor ater. 66

Quid cū etiam primarum duarum, & mediæ dictionis interutraq; interiectæ: ut:

20 — Relegens errata retrorsum.

Quid etiam cōsultationes ipsæ, quàm sunt loco suo gratæ: ut quidam quasi flosculi rariores inter prata niteant. ut:

21 — Fulmineus Mnestheus. — Et:

22 Inter tela, rotasq; uiros. — Et:

23 — Stabula alta Latinus. Et:

24 — Insertabam aptans. — Et:

25 — Nota intra tecta refugit. Et:

26 — Cristaq; tegit galea aurea rubra.

Sed nec pœnituerit subiunxisse Lucretianum illum:

27 Nix acri concreta pruina.

Neutiq; fortasse ad numeros quod subdam, sed magis ad Poëtæ prudentiam spectabit. Nihilominus numeros quoq; ipsos illustriores reddit. Hoc autem tale est, ut numeris ipsis fiat satis etiam cum dignitate, exprimendis affectibus. ut cum Virgilius Camille uellet pedum celeritatem exprimere, pedum quoq; ac syllabarum usus est celeritate:

28 Ferret iter, celeres necingeret aequore plantas.

Et quod initio diximus, uolucrem illum flammæ strepitum his uerbis ac numeris explicuit:

29 Atq; leuam stipulam crepitantibus urere flammis.

Certum habeo senem nostrum ægre hoc laturum, referã tamẽ. Is cum uellet Lepidine illius suæ tardos, ac defatigatos gressus inuicere, uersum ita statuit, ut uerba ipsa pedesq; uideantur quodammodo ægre se trahere:

30 Nam de fessa traho uix genua, & incepta canistri

31 Sarcina me grauat. —

Quid enim his et uerbis, et numeris aut tardius, aut defatigatius? Idem ipse Virgilius euaporantis abeni aësum, ebullitionemq; illam uix sese intra labrum continentis aquæ, cum explicaret, uersum ita dilatauit, uix ut se ipsum capiat, quippe quem decem usq; ad accentus extenderit, nec habuerit quo amplius.

32 Nec iam se caput unda, uolat uapor ater ad auras.

Quod idem seruauit in Mezentio irato, & se uiente: præpeditur enim lingua iratorum ob excandescentiam, ut hæreat, & consistat, & remoretur sonum ac uerba, interrumpatq; sermonem, ac cõcidat orationem ipsam.

33 Nunc morere, aëst de me diuim pater atq; hominum rex Viderit. —

Quid enim est hoc ipso uersu aut hæsitantius, aut uerbis interruptius, aut numeris etiam cõcisius? Quæ quidẽ omnia præstantissimo cuiq; ingenio summa cura uidenda esse censeo. Quinetiam idem ipse Virgilius quæcumq;

cumq; posset arte auribus ut satis faceret, Græcos imitatus, struxit quandocumq; tres simul uoces in E desinenteis. ut:

Quatuor ex omni delecta classe carinæ. Et: cc

Stant terræ defixæ hæstæ. — Alibi quatuor, ut: cc

Ite solutæ. — cc

Ite de æ pelagi. — Quid cum dixit? cc

Degere more stræ. — cc

An est qui inficias eat numerum hūc summo fuisse studio conquistum?

Aliquando treis item coniunxit uoces eadem à uocali exordienteis. ut: cc

Insulæ Ionio in magno. — Et: cc

Ite iterum in lacrimas. — cc

Aliquando etiam diuersas diuersa à uocali incipientes. ut:

Regum æquabat opes animis. — Quid cum dixit? cc

— Omnes uno ordine habetis Achiuos. Illud uerò omnino Homericum: cc

Glauco & Panopææ & Inoo Melicertæ. cc

Est & hoc tenerrimum in aures suauitatis infundibulum:

— Lacerum crudeliter ora, cc

Ora, manusq; ambas. — & alibi, ut: cc

— Vultum uidit morientis, & ora: cc

— Ora modis Anchisiades pallentia miris. cc

Neq; parū etiam, neq; insuauiter mulcetur auditus, numeriq; ipsi con-
diuntur, ubi ultimæ uersuū dictiones, itemq; primi, secundi, tertij et quar-
ti loci inuicem consonant in ultimis syllabis. ut:

Stringentem ripas, & pinguia culta secantem. cc

Venerat, extinctam ferroq; extrema secutam. cc

Vix adeo agnouit pauitantem, & dira tegentem. cc

— Longarum hæc meta uiuarum. cc

Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere cc

Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum. cc

Ad genitorem imas herebi descendit ad umbras. cc

Nam qui statim sequuntur uersus, quoties uel recitari audio, uel me-
cum eos ipse succino, et aures et animum titillari mihi sentio:

Terribilem cristis galeam, flammæq; uomentem, cc

Fatiferumq; enses, loricamq; ex ære rigentem: cc

Sanguineam, ingentem. — cc

Sed hæc fortasse ad uerborum collocationem spectant, & ad structu-
ram carminis, potius quam ad numeros. Quamobrem ad ea quæ reliqua
sunt transeo.

Delectus ipse uerborum Poëta nobilitat supellectilem, uerum satis non est delegisse, nisi etiam seligas: fit enim delectus plerumq; e multis, selectio uero e paucis. Itaq; & uoces & syllabas, etiam literas seligere oportet, quo uersus ipse undiq; sibi constet, ex eoq; tanquam in quadram redacto numerum perficias, id quod uersus hi paucis indicabunt.

- 22) *Illum expirantem transfixo pectore flammis.*

An non poterat etiam sic, Traiecto pectore, suo quidem ac proprio uerbo sed cum ante collocasset uocem illam, Expiratē, post uero, flammis, referam utranq; consonantibus literis, uoluit etiam in medio collocare uocē, quæ similibus quoq; literis cōsonaret. Quippe cū in dictione, Traiecto, ea non esset consonantium literarum copia, nec similitudo, quæ utraq; est in Transfixo.

- 23) *Talia flammato secum Dea corde uolutans.*

Cur non, Talia succenso? Nimirū quia uocalis a', clarum e se edit sonum, at v' uocalis suboscuro. Itaq; si v', post duplex a', subdidisset, claritatem quam affectabat eo in loco suboscuro, eamq; ob rem submitendo alterum atq; alterum a', adauxit literæ claritudinem. quid si dixisset, Flammanti: atqui claritas illa erat.

- 24) *— Loca facta furentibus austris.*

Cur non, plena? Videlicet quod alliteratio delectet magis aures.

- 25) *Acoliam uenit, hic uasto rex Aeolus antro.*

Potuit sic, et cū præterito tempore, Aeoliā uenit, uasto hic rex Aeolus antro. Præterquā aut quod præsens tempus repentinā, uehementēq; iuno nis cōmotionem indicat, magis quā præteritū, quando res ipsa geriā uidetur, & hiatus ille, & monosyllaborū duplicatio eo in loco, tum uersum, tum numerum nimio plus stetit, quod ipsum pronuntians sentitur.

- 26) *— Celsa sedet Aeolus arce.*

- 27) *Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.*

In eo quod est, celsa sedet, & Sceptra tenens, simul insunt & alliteratio, & conflictatio, quæ aures submulceant. Quod uero dixit Mollit, potius quā Lenit, hoc uidetur fuisse causæ, quod uocalis e', cū sonorē demittat, si Lenit dixisset, eā trigeminasset, indeq; generosus ille canor, supra q̄ oportebat, demissus penē contabisset, quem plenitudine sua uocalis o', & substentauit, et illustrē reddidit, hac cū ratione moderatus. Ex his igitur quantā paucis licet cognoscere, quāta maturitate et studio sit cum literis cumq; auribus habēda ratio. Qua de re dictum à me sit hætenus: nā progredi ulterius, quid nam esset aliud, quā structuræ, collocationisq; campum ingredi? Quæ materia haudquaquam est loci huius, magnumq; uolu-

men sola desyderat: ut de ijs omnino taceam, quæ ad admirationem comparandam pertinent. Quocirca ad id quod reliquum uidetur transeo.

Numerus ipse quoniam celeritate constat, ac tarditate, quarum alteram dactylus, altera spondeus secum habet (est autem sermo hic noster omnino heroicis, hoc est generosis de uersibus) ex his opportune collocatis, prudenterq; simul mistis manat dignitas illa, quæ laudabile carmen reddit. quibus si accesserit uerborum delectus, selectio syllabarum, de quibus pauca quædam dixi, prudentia item et uerborum et syllabarum temperandarum, ad hæc magnitudo sententiarum, explicatio rerum iucunda et grauis pro loco ac re, et hæc ipsa numerorum artificiosa uarietas, decorumq; illud, quod in omni non modo uitæ genere, uerum etiam disciplina, ac facultatis à natura ipsa exigitur, ut de inuentione, distributione, iudicioq; hac in parte taceam: nimirum admiratio illa plena laudis, quam Poëticis senex noster proponit studijs, multa etiam cum commendatione, ac famâ comparabitur. quam sequendam ab illis duco, qui in hac ipsa facultate excellere eminenter cupiunt. Has autem res omnis et præstabit ars ingenio cõiuncta, et eas perficiet, ac pertinet illa et diligens cura, quæ optimo cuiq; inesse debet artifice. quodq; pace omnium dixerim, quanquam tibi Parde hoc ad aurem dictum uelim, et Cicero oratorum maximus, et Ouidius Poëtarum maximè ingeniosus nolunt ipsi quidem artem apparere. Ego uerò non ibo inficias in ijs hoc probandum artibus, quibus propofita est sola persuasio. At ipse nostris his in studijs laboro, contendo, entor, meū ut carmen appareat etiã admirabile, ut industria innotescat mea, ut celebretur artificium, dici quoq; de me ut possit, Eris ab illo alter. Dissimulat hic orator, alibi contrã simulat: quæ sunt in causa, quo à iudice iure uel iniuria, dicēdo tamē uel assequatur quod querit, uel extorqueat. At in hoc dicēdi genere infidiæ insunt nullæ, nullū præterquam famæ cõpendium. Cupio igitur, et auenter quidē cupio, appareat industria mea in carmine, appareat diligentia, labores laudari peruelim meos. Incendor cupiditate gloriæ, utq; inter earundem rerum studiosos euadam etiam primus. An inficiatus est hoc Virgilius, cum decantauit?

Primus ego in patriam, mecum modò uita supersit,

Aonio rediens deducam uertice Musas. Nō inficiantur uel minores au-
tores Ouidius, atq; Horatius, uterq; tamen suo in genere abunde clarus:

Exegi monumentum ære perennius. Et:

Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes,

Nec ferrum poterit, nec edax abolere uetustas.

Nolim tamen intelligatur ars mea antè quàm lectorem mei carminis

in admirationem eius traxerim. At postquam factus est illius admirator, uel introspiciat ipse cōsilia, laudet, commendet, extollat quæcumq; etiam lineamēta. Quis statuarius, fusor, pictor uult se uideri, dum inumbrat, diū colores primos linit, dum primas illas quasi lituras effigiat: post uerò cōsummatū opus exponit illud, et ambit publice laudari, præponiq; ob adhibitum studium cæteris artificibus omnibus. Etenim ab arte artifices sunt dicti, finisq; ipsius artificis, qua artem exercet, non qua lucrum inde querit, est bene consummateq; in illa sese gerere, opusq; perficere à se susceptū. A Poëtis igitur non lucrū queritur, qua Poëtæ sunt, sed admiratio cū commendatione operis, suiq; ingenij: cuius quādo comes est laus, laudari quoque se & palam, & ore pleno, tum cupient, tum latabuntur: quanquam etiam si à nemine laudentur, possunt tamen sola ingenij artificijq; sui conscientia esse contenti. Sed elucescat oportet ingenij & artis eorum magnitudo, ac præstantia, de quibus fama est proditura, quæ ab illis omnistudio affectatur. Sed cohibebo me ipsum, ne incensus studiorum meorū commendatione, longius ab incepto sermone discessisse uidear. Sit igitur satis hæc me in uestram omnium qui hic adestis gratiam ea de numeris tradidisse. Quocirca cui sorte sua obtigerit, loquendi possessionem ei trado, ne loci huius consuetudinem existimer aut neglexisse impudenter, aut contempsisse superbe. PVD. Vestrum qui adestis omnium officium arbitror, nō laudare solum quæ à Syncero tam exacte dicta sunt de numeris, uerum etiam admirari, dum qua uia incedatur ad admirationem in Poëtica cōparandam è numeris, tam designanter & monstrauerit nobis illam, & expurgatis etiam scrupulis, ac salebris complanauerit. Id quod uideo à literatoribus nostris prætermisum, uel ignoratum potius. Recte itaq; ab Antonio usurpatum memini, Poëtam esse ipsum oportere, Poëticis qui de uirtutibus loqui cum dignitate uellet. SVM. Hoc nimirum fuit Puderice causæ, cur qui ipse scirem Grammaticis incomperta hæc esse, Syncerū ad dicendum excitauerim: nec aut importunitatis poenitet me meæ, aut obsecrationis, per quam quid exanclatum fuerit ipse uides, ut neq; iniuria, neq; præter opinionem qui ea audiimus, admiremur omnes. Utinam autem literatores ipsi etiam in ijs, quæ literaturæ sunt, paulo essent diligentiores: Cum præsertim uideam senem nostrum uel minutissima quæq; pensitantem etiam in Grammaticis. Sed quid senem ad hæc ipsa aduocauerim? qui paucis ante diebus, eadem hac in porticu audiuerim Alliliū hunc quædam explanantem, quæ Grammaticorū essent propria. Verū quis est eorū tanta solertia, ut nō alienis potius quam suis rimetur oculis artis ipsius secretas? Veni in sermonem Ciceronis, qui causam duplicis scribere esset

esset solitus, quod ipsum Romæ adhuc quoq; vetustissimo in monumento inscriptum legitur. Attendite quaeso quibus à principijs est exorsus, non enarrauerim qua suauitate rem expresserit, ne uidear in gratiam eius qui hic adest eloqui. nam mihi quidem Grammatici ab omni uidentur prorsus dicendi suauitate alieni: & si in cognoscenda uocū proprietate, illisq; con-
 texendis, omnis eorum ferè uersatur disciplina. Prisci, inquit, illi qui Latium, à quo Latinam dictam esse linguam sunt qui uelint, etiam ante Abo-
 rigenes tenuere. Pleriq; in cauernis habitabant, quæ à cauando essent di-
 ctæ. ijs autem & æstus cauebant, & frigora, pleraq; etiam alia incommo-
 da, in illisq; se & sua cautius tutabantur. Quæ è re uerbum Caneo ab ipsdē
 esse deductū, quodq; in causa ipsa cauisse oporteret, inde ab initio dicta es-
 se Cauissam, post uerò subiraclia uocali Caussam, nomine ipso treis adhuc
 syllabas retinente, postremò prima & secunda syllaba, duabusq; illis uo-
 calibus literis in unum coactis, uocem ipsam factam esse dissyllabam, ac ni-
 hilominus duplex s' māsisse, quod tandem leniendæ uocis gratia simplex
 extitisset, quādo duplex ipsum post aū diphthongum sonaret horridius,
 præsertim c̄ consonante diphthongum præcedente. Ab eodem illo uerbo
 Cauo factam esse primo Cauipam, uas uinariū, ab eiq; Cauiponam, &
 Cauiponem, quod cauis in locis, uel cauis dolijs uinariæ exercerent, è qui-
 bus posteriores uocalem i' detraxissent, indeq; esse hodie Cupas, aū in u'
 productum uerso, ut Claudio, Cludo, & Cauponam, Cauponemq; & Cau-
 ponari. Eosdem illos locos Fornices dictos à foranda olim uel terra, uel sa-
 xo, quam à Græco uerbo malebat, Fornicesq; ac Cauernas idem in initio
 fuisse, pro uarietate linguarum appellatione non una. Venit etiam in ser-
 monem uerbi quod est Exancto. Videte obsecro, rem unde uir latinitatis
 amantissimus repetierit, quod si quæ eius est uerecundia, repeti à me forte
 non æquiore fert animo, auertat quaeso à dicente faciem, aut aliò paulisper
 inambulet. Am, inquit, uocula fuit apud priscos illos idem illud quod nūc
 est apud nos circum, inde Hamus, & si post differentie gratia præfixa
 ei fuit aspiratio, inde Annus, quod in circulum rediret, mutata post n, in
 semiuocalem literam concinnioris soni gratia. Eodem è fonte Amnis, quod
 fluuiorum cursus plerunq; sint flexuosi, & Ambio, & Ambulo, et Ambe-
 do, Ambesūs que, inde etiam Anus, obscœna pars corporis ab eius ambitu,
 & Anulus, & Anus uetula, quod propter annositatem senilis status cor-
 poris à capite proclinet in pedes, efficiatur que incurua. Ex anno uerò
 ductum esse Anniculum, ut Bimum, ut Trimum, quasi biannum, &
 triannum: quæ res indicat principio secundam anni literarum fuisse m'.
 Ab anniculo anniculare. Cum que tempestate ea hominum uita esset agre-

stior, magnaq; daretur laudi fruges ipsas post annū afferuasse, unde per-
annare factum esset, formatum primo uerbū Exaniculo, donec ex eo sub-
ductum fuit Exanilo, quod uerbum relatum esset ad labores, ad pericu-
la, ad difficultates. Quid enim difficilius, quā uina, tritici, poma in alitē
atq; alium annum illaesa perducere, etatemq; ijs addere, quibus a natura
uix aliqua esset data? Addā & hoc: Erat quæstio, qua ex origine deducta
esset dictio hæc Imbecillitas. Animum aduertite quæso, qua eam uia dedu-
xerit. Via, inquit, dicta principio est, quòd ea ueherentur & homines, &
res quæ domum deuehebantur, initioq; fuisse ueham: sic etiam Vehillam
& Vehicum, quòd illuc ueherentur quæ colligebātur ex agris: ea post mu-
tata sunt in Villam & Vicium, factum est etiā nomen Vehiculum, quo res
ipsæ uehūtur. A uia Vietus, Viator, Viaticum: à Villa Villicus, Villicatio:
à Vico Vicinus, Vicinitas, Vicinia, Vicatim, quodq; senes etate iam conse-
cti, soli absq; subsidio uehi pedibus suis nequirent, sumptus cum esset ab il-
lis sustis uix faciendæ, hoc est, ambulādi gratia, Baculum ex eo dictū, quasi
Viaculū, qui alio etiam nomine esset Scipio, à manus scilicet capione: à Ba-
culoq; factum esse nomen Imbecillum, cui innixi incederent qui infirmis
essent pedibus: quodq; non absq; labore ac difficultate etiam baculo uehe-
rentur, inde quoq; manasse Vix, quæ uox est difficultatis ac laboris. Ab ha-
bitu igitur imbecilli hominis, eiusq; infirmitate deductum esse nomen im-
becillitatis cōmutatione literarum. PVD. Et ex illis quæ Poëticis sunt
de numeris à Syncero dicta, & quæ nunc à te Sūmōni referuntur Gram-
maticis de rebus, mirandum in modum incendor ardore audiendi aliquid
de historia, quæ nullos adhuc præceptores habuerit: cū Grammatica, Rhe-
torica, Philosophia institutores quidem plurimos, eosq; maximos ac præ-
stantissimos uiros promeruerit. Ac tamen si scio dictionem eam esse multi-
plicem, nec unius fortuitæq; confessionis, uelim tamen non oratum modò,
uerum etiam exoratum Altilium, uti Actio succedens in dicendi possessione
hac ipsa de re uel edisserat aliquid enucleatius, uel saltem, ut dici solet, de
ea nobis inuuiat, dum accuratius quippiam de historia uel traditum ab eo
accipiamus, uel nutu ipso significatū. Quod tu Altili per Musas rogatus,
perq; communem hunc confessum, cuius honestandi fuisti semper studio-
sissimus, nobis audiendi tui cupientissimis præstare ne recusaris. ALT.
Nec quid ipse mihi oneris Puderice imponas satis consideras, & ego incō-
siderator fuerim, si tanto subire uelim oneri, humeris tā imbecillis. Quis
enim ego sum, aut rem ab eminentissimis uiris reformidatam potius quā
intentatam quo aggrediar animo: aut eam aggressus, quo è priscis uel con-
sultore utar, uel autore? Ne tamen aut uobis ipsis expetentibus, aut loco
deesse

deesse huic uidear, innuēs quidem, ut tu ipse Puderice exigis, potius quam precipiens, dicam de historia aliquid, quodq; ipse quidem multa delectatione collegerim, magis quam quod autore nitar aliquo, quem nullum, ut ui deo, in hunc usq; diem habuit historia. Cuius mihi principium à natura dictum uidetur, quando insitum est homini studium propagandi res suas ad posteros, natua quadam cum cupiditate efficiendi memoriam sui quammaximè diuturnam, qua è re nomen id ei Græce fuit inditum. Romani uerò quòd per annos singulos quæ gesta essent mandare literis consuessent, Annales initio uocauerunt: post accepto Græco nomine, & ab illis quoq; historia dicta est, prisco & latino nomine penè obliterato. Eam maiores nostri quòdam quasi solutam Poeticam putauerunt, recteq; ipsi quidem, pleraq; enim habent inter se communia: ut rerum uetustarum ac remotarum repetitiones: ut locorum, populorum, nationum, gentium descriptiones, qui etiam illorum situs, mores, leges consuetudines, ut uitiorum infestationes, uirtutum ac benefactorum laudes. utraq; enim demonstratio uersatur in genere, nec minus etiam in deliberatiuo, quod ipsum conciones indicant ac consilia, quibus tum Poëtica tum historia maximè ornatur. gloriaturq; ex ijs locupletiores sese bonis ab autoribus redditam. Ad hæc repentini casus, successusq; ipsi uarij atq; incerti, consilia itè diuersa, quæq; præter hominum ipsorum opinionem plurima contingunt in uita ac rebus gerendis. Nec uerò si Poëtica ipsa multa est in explicandis decorum consilijs, tum rebus quæ ab illis administrantur, nō historia etiam Decorum iras explicat, refert prodigia, placatq; illos uotis, supplicationibus, ludis, cōsultatq; eorum oracula: utraq; etiam gaudet amplificationibus, digressionibus item, ac uarietate, studetq; mouendis affectibus, sequiturq; decorum quaq; in re ac materia suum. Itaq; neutrius magis quam alterius aut propositum est, aut studium, ut doceat, delectet, moueat, ut etiam profit, rem apparet, camq; ante oculos ponat, ac nunc extollet aliud, nunc aliud eleuet. Sed nec in deligendis tum rebus, tum uerbis, ijsdemq; proprie, ac decenter disponendis, collocandisq; altera cedit alteri, historia tamen est castior, illa uerò lasciuior: nec item in ornatu & cultu non eadem quoque utriusq; sedulitas est & cura, tamen si historia cultu tantum contenta esse potest suo, eoq; qui sit matrona dignus, idoneusq; cōtinentiæ, à fūcoq; abstineat, ac purpurisso, quem quidem in altera illa theatra per sepe probant. idq; ut in puella nequaquam aliquando reprehenditur, dum tamen ipsa intelligat, quid ingenuam inter, et uulgarem intersit. In uerbis item, ac sententijs altera castigatior, altera ut etiā in numeris, sic in uerbis nūc liberalior est, nunc etiam affectatior. Nam parū contenta prisca, atq; usi

tatis uocibus exultat per sepe nouandis illis, aut peregre asserendis: proposito uerò omnino penè, aut maxime profectò differunt, cum altera ueritati tantum explicandæ, quamuis & exornandæ quoque intenta esse debeat, Poëtica uerò satis non habeat, neq; decorum suum seruauerit, nisi multa etiam aliunde comportauerit, nunc ex parte aut uera, aut probabilia, nunc omnino ficta, neq; ueri ullo modo similia, quo admirabiliora quæ à se dicuntur appareant. hoc tamen ipso mirifice conueniunt, quòd utriusq; propositum est, quòd susceperit dicendum, illustrare, & quòd possit sempiternum id efficere. Numeros quoq; utraq; suos habet, itemq; dicendi figuras, diuersa tamen ratione. Ordine quoque enarrandarum rerum differunt inter se, cum historia rerum gestarum ordinem sequatur, ac seriem: at illa altera per sepe à medijs, nonnunquam etiam penè ab ultimis narrandi principiū capiat, assumens etiam extrinsecus personas pro rei ipsius natura, ut deorum, nympharum, numinumq; aliorū, ut uatum, furentiumq;. Quid quòd uocem quoq; dat & orationem rebus mutis, diuinitatem tribuit insomnijs, Deos etiā ipsos mortalibus instruit affectionibus: quæ quidem omnia apud Græcos Homerus, apud nostros Virgilius passim ostendūt. una uerò re potissimū sibi ipsæ cōcitantur, quòd utraq; natura sequitur, qua magistra, & duce ambæ quoq; uarietati studēt, cū ea ipsa natura cum primis uarietate letetur, et decorum illud, quòd ab eadem rei est cuiq; attributum, cum uenustate sequatur, ac dignitate etiam summa.

Hæc habui quæ dicere in uniuersum de re hac liceat, et tanquam uobis inueniens qui unà hic adestis, significare. Reliquū est, quoniam historiam poëticam penè solutam esse quandam de maiorū autoritate dixi, ut quoad uires mea tulerint, & locus hic patitur, talem esse eam exemplis quoque ipsis edoceam. Licet autē in Liuiō, Sallustioq; historiae Romanae principibus, diuersa splendescāt claritate quæ historia digna sunt lumina, dicendiq; in altero maiestas heroica penè quædam emineat, atq; uterq; fuerit poëticæ admodum studiosus. Cum ille poëticis non solum numeris scripta sua, uerum etiam integris quandoq; exornet uersibus, hic Empedoclea in Latinum, ut Aratea Cicero conuerterit, neq; poëticis abhorreat à figuris. Tamen Liuius in plurimis oratori similior est. Sallustius uerò historicis tantum legibus ubiq; uidetur addictus. Uterq; tamen opus suum poëticis auspiciatus à numeris, ille à semiuersu dactylico, qui est, facturus ne operæ pretium. hic uerò alter ab integro hexametro, Iugurtina in historia, quem tamen ita refer sit spōdeis, præterquam quarto in loco, ut uix agnoscaturn esse hexameter: grauitatem tamen illam spondaicam retinuit in quibus, Bellum scripturus sum, quòd populus Romanus, quæ uerba heroi

cum senarium, grauem quidem numeris, uerbisq; maxime accommodatis constituit. Huius igitur exemplis si utar familiarius, uestrum quidem mirari debuerit nemo. Igitur cum in unaquaq; ad dicendum suscepta materia primū sit Poetae officium, proponere qua sit de re explicaturus, quod quidem docuit Virgilius, cum dicere est orsus:

Arma uirumq; cano. —

Idem à Sallustio seruatum intelligo, cum et ipse, quod paulo est ante dictum, coepit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurta rege Numidarū gessit. Atq; ut ille causam susceptae à se materiae statim asserit, difficillimos scilicet Aeneae errores, bellumq; summis uiribus, maximis etiam periculis ab illo administratū, post quos euentus, multiplicisq; successus, urbs Roma esset condita, hoc enim uersus illi praesefert: — Multum ille et terris iactatus et alto.

Sic et hic ipse Sallustius suscepti causam reddit operis, inquit: Primum quia magnum et atrox, uariaeque uictoriae fuit, deinde quia tum primum potentiae nobilitatis obuiam itum est: quae contentio diuina et humana cuncta permiscuit, eoque uecordiae processit, ut studiis ciuilibus bellum atq; uastitas Italiae finem fecerit. Quid Liuius ab exordio quamprimum secundi belli Pimici, non ne heroico quasi quodam cum supercilio ait? In parte operis mei licet mihi praefari, quod in principio summae totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime omnium memorabile, quae unquam gesta sunt me scripturum, quod Carthaginienses Annibale duce cum populo Romano gessere. Nam neque ualidiores opibus ullae inter se ciuitates gentesque contulerunt arma, neque ijs ipsis tantum unquam uirum, ac roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter se expertas primo Punico conserebant bello: et adeo uariae belli fortuna, ancepsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint qui uicerunt. Altiores quoque repetitiones, praesentisque ab negotio longius remotarum rerum susceptae enarrationes, et poeticae, et historicae facultatis inter se necessitudinem quasi quandam arguunt. Declarant hoc et Virgilius, et Sallustius, alter cum exorditur:

— Rex arua Latinus, et urbes

Iam senior longa placidas in pace regebat.

Hunc fauno et nymphe genitum Laurente Marica Accipimus. —

Alter cum Iugurthino in bello, post redditis suscepti à se operis causas, repetendo incipit: Bello Punico secundo, quo dux Carthaginiensium Annibal post magnitudinem Romani nominis, Italiae opes maxime attriuerat, Manlius rex Numidarum in amicitia receptus à Publio Scipione. Et in Catilinario: Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere, atque habuere initio Troiani,

qui Aenea duce profugis sedibus incertis uagabantur. Ad hæc, quid cognatus, quam quod uterq; & Poëta, & Historicus affert in medium causas, edisseritq; rationes antiè quam enarrare quam scribendâ suscepit rem incipiat? In ipso Virgilius initio explicat errorum ac laborum Aeneæ causas, ac Iunonis irarum.

» Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
 Carthago.— Vsq; ad eum uersum:
 Tanta molis erat Romanam condere gentem.

» Et Lilius: Odijs propè maioribus certatum est quam uiribus, Roma-
 » nis indignatibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma, Poënis quod
 » superbe, auarq; crederent imperitatū uictis esse, quæq; alia de Annibalis
 » indignatione referuntur, ob Siciliam, Sardiniamq; amissas. Idem quoque
 » indicant descriptiones locorum, gentium, morum, legum. quod & ipsum
 » Sallustius docuit, cum dixit: Res postulare uidetur, Africæ sitū paucis ex-
 » ponere, & eas gentes, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit attinge-
 » re. Et Virgilius:

» Est locus Hesperiam Graij eognomine dicunt,
 » Terra antiqua, potens armis, atq; ubere glebæ.

» Quid autem soluta poëticæ tam simile, quam Liliianum illud? Ea q; uti
 » rata scirent fore, agnum leua manu, dextra silicem retinens, si falleret Io-
 » uem, cæterosq; precatus deos, ita se mactarent, quem admodum ipse agnū
 » mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Quid tem-
 » pestatis illa nimbicq; explicatio? Deinde cum iam spiritum includeret, nec
 » reciprocare animam sineret, auersi à uento parumper confedere. Tum ue-
 » rò ingenti sono cœlū strepere, & inier horrendos fragores micare ignes,
 » capti auribus, oculis, metu omnes torpere. Nam quid per Musas ô uiri o-
 » ptimi ex omni est parte magis illo poëticum? Ex propinquo uisa montū
 » altitudo, niuesq; caelo propè immissæ, tecta informia posita in rupibus, pe-
 » cora, iumenta q; torrida frigore, homines intonsi, inculti, animalia inani-
 » malia q; omnia rigetia gelu, cætera uisu quam dictu foediora. Vtq; poëticū
 » omnino possis dicere, heroicis etiā numeris res ipsa clauditur: Ingentemq;
 » fugam stragemq; dedissent. Fuit enim omnino poëticus Lilius in toto tran-
 » situ in Italiam Annibalis describendo, & cū ipse tū uiros equosq; trāsuen-
 » tes Rhodanum describit, ingenti sono fluminis, clamore uario nautarum
 » ac militum, & qui nitebantur prorumpere impetum fluminis. & qui ex
 » altera parte ripæ transcunteis suos hortabantur. Tum etiam elephantes,
 » quibus primus erat pavor, cum soluta ab cæteris rate in altum raperetur,
 » ibi urgentes inter se, cedentibus extremis ab aqua, trepidationem aliquas

tum edebant, donec quietem ipse timor circumspiciētibus aquam fecisset.
 Animaduertite adhuc quæso, quibus Annibal milites affatur uerbis: Mira
 ri se qui nā pectora semper impauida repens terror inuasit, nullas pro-
 fectō terras cœlum contingere, coli alpes, gignere atq; alere animātes, eos
 ipsos quos cernant, non pennis sublime elatos, alpes transgressos, ne ma-
 iores quidem eorum indigenas, sed aduenas Italiæ cultores ingentibus sæ-
 pe agminibus cum liberis ac coniugibus migrantium modo, tuto transmi-
 sisse. Romam orbis terrarum caput petentibus, quicquam adeo asperum
 atq; arduum uideri, quod inceptum moretur? Quid cum ait? Equi maxi-
 me infestum agmen faciēbant, qui et clamoribus dissonis, quos nemora re-
 percussæq; ualles augebant, territi trepidabant, et icti forte aut uulnerati
 adeo consternati sunt, ut stragem ingentem simul hominum, ac sarcina-
 rum omnis generis facerent. Quid etiam? cum cædendum esset saxum il-
 lud, arboribus circa immanibus deicētis detuncatisq; struem ingentem li-
 gnorum faciunt, eamq; cum et uis uenti apta faciundo igni coorta esset,
 succedunt, ardentiaq; saxa infuso aceto putrefaciunt, ita torridam incen-
 dio rupem ferro pandūt, molliuntq; anfractibus mollibus cliuos. His haud
 quaquam grandiora plenioraq; apud Virgilium leguntur, ubi Aeneam ab
 Antandro in Italiam deuehit, per tempestates, scopulos, Harpyiarumq;
 portentæ, ac Cyclopum, ne cum ipse quidem ait:

Vastumq; caua trabe currimus æquor.

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ulla

Apparent terræ, cœlum undiq; et undiq; pontus.

Aut cum:

Tristius haud illis monstrum, nec seuior ulla

Pestis et ira Deūm Stygijs sese extulit undis.

Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris

Præluuies, unceq; manus, et pallida semper

Ora famæ. —

Nē ue cum intonat:

Hæc loca ui quondam et uasta conuulsa ruina

Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas:

Disiulisse ferunt, cum protinus utraq; tellus

Vnā foret, uenit medio ui pontus, et undis

Hesperium Siculo latus absceidit, aruaq; et urbes

Litore diductas angusto interluit aestu.

Aut cum:

Horrificis iusta tonat Aetna ruinis,

Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem.

Turbine sumat piceo, et candente fauilla.

- » Attollitq; globos flammarum, & sidera lambit.
 » Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis
 » Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
 » Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

Quid quoddam hic idem Liuius quasi gemmis quibusdam, nunc uerbis omnino Poëticis, nunc figuris ac numeris insignit orationem, atq; illustrat historiam: ut cum ait: Anceps Mars. Et: Agitare animo bellū. Et: Tela micare. Et: Dempto hoc fulgure nominis Romani. Et: Circumferebant ora oculosq;. Et: Pandi agmen coepit. Et: Non manes, non stirpem eius cōquiescere uiri. Et: Hunc iuuenem tanquam furiam facesq; huius belli. Et: Inde equitum certamen erat. Et: Hæc ubi dicta dedit. Et: Cum Poënis bellū pro nobis suscipiatis. Ex his itaq; per paucis, quinquam uideri hæc ipsa multa quidem testimonio atq; autoritate possunt sua, satis tamen, ut arbitror, factum est ei parti, quam probandam suscepi, haud male sensisse eos scilicet, qui historiam censeant poëticam quasi quandam esse solutam. Quocirca, quod cum uoluntate & gratia Puderice fiat tua, horumq; omnū, qui dicentē me, uel mussantem potius audire tam attentē, & ut uideo, tantū præferūt audiendi studium, ad eā iam transeamus, quæ à me potius obseruata quidem sunt, quam quod ea præcepta quasi quedam, institutaq; scribendæ historiæ existimari uelim, aut ex me ipso profecta & tradita.

PVD. Et me hoc Altili uolente feceris, & his ipsis qui tam intente atque auenter audiunt, præcipuē cupientibus. Cæterū Marcus Cicero locuples nobis autor esse potest. Poëtas alia quadam lingua locutos. Itaq; uidentē etiam atq; citam relinquitur, si Poëta alia quam quæ Oratoris propria est locuti sunt lingua, quoniam modo historia poëtica erit quasi cuiusdam solutæ similis? Locus igitur expurgandus hic tibi prius est, scrupulosq; Altili excutiendus, nisi forte posthabito Cicerone, Liuius tibi unus satis futurus est ad hæc & credēda, et cōprobanda.

ALT. Et Liuij testimonio cōtenti esse unius possumus, & Cicero minime est abijciendus, uir ad omne genus eloquentiæ genitus naturæ ipsius munere, atq; ipsius Liuij magister et doctor. Ac tute quidem ipse meminisse potes Ciceronē exigere maius quiddā in historia, quam quod in Annalibus Pontificum, aut in Fabij, Antiatis, Cælij, ac Sisennæ scriptis appareret. Nā de Sallustio omnino nihil, siue quod post Ciceronis obitum historia is scripserit, siue propter simultates, quodq; ille ipse uiueret, silentio eū præterijt. Ipsum igitur illud maius, quod à Cicerone desideratur, præstitere postea eorū studia, qui Poëtica ornamenta, & cultū sibi ante oculos posuerunt scriptitadæ historiæ, non uerba quidem cōfragosa illa, & perquam glutinata inter se, theatris apta

apta, non Senatui, ut Feri clauces postes, ut Hastas belliferratas, ut Spumionomos fluctus, ut Fluentifona litora, ut talia hæc gignendæ permulta admirationi inuenta: sed magnitudinem Poëtarū, sed uarietatem, descriptio nesq; locorum ac gentium, sed euagationes, amplificationes, digressiones, ornatum, decorumq; illud præcipuè, cui Poëtæ in primis uidentur inseruire. An quæso tranandus erat Annibali Rhodanus sine strepitu, clamore, tumultu nauarum ac militum, sine pauore & consternatione elephantū, sine casu deniq; unius atq; alterius in amnem è rate beluæ? Videlicet traiciendæ erant Alpes sine tempestate, sine uimbis, frigoribusq;, non frangendum erat incendio prius, insperso post aceto putrefaciendum saxum illud immane, tantis copijs, tamq; excellenti duci obuium: non ad eundem promontorium illud immane, cælo proximum, omnis è quo despiceretur Italia, in cuius uertice constitutus Annibal suos cohortaretur, Romamq; orbis caput illis ostentans diripiendam magnifica etiam oratione obijceret, offerretq;. Hoc sibi uult igitur solutæ poëticæ similis historia, hoc desiderabatur à Cicerone, hæc caruerunt laude & dignitate Cælius, Antias, Siffenna. Ac mihi quidem uidetur Herodotus Poëtarū in scribendo instar habuisse, dum contemptis qui ante se scripserant historicis, magnitudinè ascutus est illam, & uarietatem, & ornatum, & cultum à Cicerone desideratum. Et qui dicit Poëticam picturæ esse similem, num ideo dicit, aut illud sentit, quod Poëta usus sit coloribus, quibus pictores utantur ad umbrandis atq; informandis rerū imaginibus? Quin de uarietate loquitur, de collocatione, de dignitate, uenustate, informatione, habitu, quibus in effigendis rebus Poëtæ pictorum more, atq; ad illorum exemplum uti debeant. Nec uerba quoq; non sibi à Poëta quandoq; mutuabitur diligens rerū scriptor, prudenter tamen, ac tenerrimo cum delectu, ut cum dicit Sallustius: Tuba hosticum cecinit. Et: Tela utrinq; uolare. Et: Strepitus armorum ad cælum ferri. Et: Fors omnia regere. Nonne descriptio illa Africa mera est & soluta Poëtica? Mare seuum, importuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arboribus infœcundus, cælo, terraq; penuria aquarum, genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum, plerosq; senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestijs interiere. An ne tibi Virgilianum illud uideatur aliud, nisi quod solutum non est?

Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum

Deserimus, sæuq; gelu duramus, & undis.

Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant.

Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.

At patiens operum, paruq; assuetæ iuuentus,

66

67

68

69

70

» Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.

» Omne euum ferro teritur, uersaq; iuuentum

» Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus

» Debilitat uires animi, frangitq; uigorem.

» Canitiam galea premimus, semperq; recentis

» Conuolare iuuat prædas, & uiuere rapto.

» Quid cum paulo post idem ait: Africam in initio habuere Getuli et Li
 » byes asperi incultiq; quibus cibus erat caro ferina, atq; humi pabulum uti
 » pecoribus: hi neq; moribus, neq; legibus, aut imperio cuiusquam regebantur,
 » uagi, palantes, quâ nox coegerat, sedes habebat. Quid magis Poëticâ
 » dicas, nisi quod Poëticis absque numeris? Age quæso & aliud: Erat inter
 » ingentis solitudines oppidum magnū atq; ualens, nomine Capsa, cuius cō
 » ditor Hercules Libys memorabatur, eius ciues apud Iugurtam immunes, le
 » ni imperio, & ob ea fidelissimi habebantur: muniti aduersum hostes non
 » moenibus modò & armis atq; uiris, uerum etiam multo magis locorum
 » asperitate, nã præter oppido propinqua, alia omnia uasta, inculta, egentia
 » aque, infesta serpentibus, quorum uis sicuti omnium ferarum, inopia cibi
 » acrior. Ad hæc natura serpentium ipsa satis perniciosa, siti magis quàm
 » alia re accenditur. Descendit Crispus Romanae, ut putant, pater historie,
 » descendit inquâ ad serpentes, atq; illorū naturam attingit, quæ siti, æstuq;
 » maxime incendatur. Ne hoc mea quidem sententia minus poëticè, perite,
 » ornate, quàm à Virgilio illustre illud de Asilo:

» Est lucos Silari circum, illicibusq; uirentem

» Plurimus Alburnum uolitans, cui nomen Asilo

» Romanum est, cæstrum Graij uertère uocantes:

» Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis

» Diffugiunt armenta.—

Libentissime quoq; ac peringenue Sallustius uerba, figurasq; numeros
 item à Poëtis mutuatus est, ab illis præsertim, qui Annales scripsere, ut cum
 » ait: Signū tuba dat. Et, Ignoto atq; horribili sonitu repente exciti. Et, iamq;
 » dies consumptus erat. Item, Et sanè Marius illoq; alijsq; temporibus, qui
 » st, diebus, dixisset, senarium integrum heroum apte, canorcq; sudisset. Illa
 » uerò quantopere heroica. Spectaculum horribile in campis patentibus,
 » sequi, fugere, occidi, capi, postremò omnia, quæ fesus erat, constrata telis,
 » armis, cadaueribus, & ea inter humus infecta sanguine. Nesciam tamen
 » quonam modo minus hæc extant in Sallustio, nec tam apparent, atq; expo
 » sita sunt, quàm in Liuiò, ut alter quodammodo præferre uelit artem, Poë
 » ticæq; imitationem, alter celare eam, ut tanquam in nubecula delitescat.

Et

Et uerò Oratoria ipsa quamuis sit à Poëtis numerositatem illam generosam, ac dignitatis plenam, ut à primis eloquentiæ cultoribus mutuata, antiquissimisque dicendi magistris: cum primis tamen rerum gestarum scriptores ea sequi, resque suas fecere magnificas, ut interdum generositas illa eorum sermonis uideatur solis penè è numeris constare, in ijsque tantum consistere. ut cum ait Lilius: Nam neque ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates gentesque contulerunt arma, neque ijs ipsis tantum unquam uirum, ac roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter se, sed expertas primo Punico conserebāt bello. Quid his numeris plenius, dignius, addo et generosius? non minus tamen Latine, et haud minore cum ornatu dicentur et copia, si quis dixerit: Nam neque ualidiores opibus ullæ inter se ciuitates, gentesque arma contulerunt, neque in ijs ipsis tantum unquam uirum fuit, ac roboris, neque ignotas belli artes inter se, sed expertas primo bello Punico conserebant. Verum subtrahitis ijs spondeis, et numeris commutatis, omnis illa generositas nescio quomodo interit, deceditque orationis supercilium. Atque his quidem numeris excellit in historia Lilius, et tãquam inter alios exultat. Ne te igitur animi dubium Cicero, aut minus tibi te in hoc constantem faciat, quod Poëta alia lingua usus dicat, scrupulum excute omne, atque ex animo eijce, deque forensibus illum actionibus, haud de historijs locutum tibi persuadeas uelim. Nam et à Roscio illo motum, gestumque descendendum oratori ad imitandum in agendo, ubi causa ipsa exigat, non uideatur esse Ciceroni alienum: nec inficiabimur tamen grecos Poëtas, Oratorijs à uerbis, ac dicendi figuris, quàm nostros multo abesse longius, uiderique alia quasi quadam lingua locutos. PVD. Et per purgatus est hic à te Altili locus, sentesque excisæ sunt omnes, et euagari iam tutò potes certis, minimeque labentibus uestigijs: neque uerendæ offensiuncule, cum libera à scrupis ipsis sit uia. COM. At ego passurus minime sum Altili euagari te ulterius, exultareque extra per scriptos fines: cumque sis ipse Grammaticorum Grammaticissimus, tui te oblitum non praeferam, dum quæ princeps est disciplinarum omnium, ut historiæ satis facias, è iure, autoritate, finibusque penè eijcis Grammaticam suis. Habenda est igitur et tibi et nobis omnibus qui hic assumus, illius ratio, conseruandusque ei debitus in differendo locus, Antoniana lege hoc ipsum sanciente. Etenim idem ipse Cicero Axillam ait factum esse Ahalam, fuga literæ uastioris. Quid (malum) si uastior est litera, si elementum minime simplex, in multis ea cur abutimur? Cur qui Græce est ὀλιγαριθμῶς, fuitque apud priscos Latinos Vlyseus, duplicata est litera, factus est nunc à quibusdam Vlyxes? Cur à sessu, hoc est, sessione si fiat Sexus, quod sedendo, ut quidam uolunt, occula-

tur pars ea corporis nostri quæ est obscenior, literas nõ retinuit suas: neque enim x̄ refert s̄ duplicatum, sed tũ c̄ s̄, tũ etiam c̄ s̄. Scimus omnes per antiquam fuisse dictionem Pessum, à qua dicti pessuli, quasi pedesum à calcandis pedibus, unde pessundare, datumq; uerbum ipsum opprobrio atq; ignauie, deq; eo formatum nomen Pessimus, cur sonum eius euastant x̄ litera accepta? A Magno deducere primi illi magnior, et magnissimus: quæ uoces postea contractis dictionibus, ac subductis literis fuere maior et massimus, cur passæ sunt aures doctissimorum hominum audire tandiu x̄ litera uastitatem? nam si à massa deductum sit nomen maximum, idem erit abusus, cum Massa dicta sit à magno, eaq; fuerit in initio Magnissa, uel Græco modo Maxa. Cur Elixare? nã à liquo liquas principio fuit liquasso, ut à leuo leuas leuasso, post subtractis literis Lisso, et Elisso: cur inquit et in his uasta assumpta est atq; asperius sonans litera? Cur in his quoq; Palus, uelum, paulum, talus, mala, i. māsuetioris litera loco, accepta uastiore, abusu ex illo Paxillum, Vexillum, Pauxillum, Taxillum, ac Maxillam dicimus? Quando concentus ipsius suauitate capiuntur aures, mulceaturq; audiendi sensus etiam cõcidendis quibusdam, atq; decurtãdis uocibus. Fuit primum à sistendo sistlocus, post stlocus, factus est postremo Locus, repudiato confragoso sonitu. Eadem deductione et uia à sistendo sistilitis, quòd sistendum esset in iudicio ad prætorem: inde fuit stilitis, post litis, ultimo Lis, per concine quidem, et commode. An non initio, humani oris pars inferior, quòd loquentibus, atq; edentibus, aut etiam hiæantibus nobis moueretur, dicta est mouimentum, quæ postmodum fuit Mentum? Quid autem mirum in sono et literis factam esse ruinam? quando in significationibus quoq; ipsis haud secus cõtigerit, neq; recetioribus tantũ seculis, uerum etiam et priscis. Etenim dictionibus his, amabilis, nabilis, flexibilis, uulnerabilis, reparabilis, flebilis, reuocabilis, aptitudo quasi quedam inest ad patiendum, uel innata potius uis quedam apud Latinos homines: non dubitauit tamen Virgilius, populo ut morem gereret etiam aberranti, dicere Penetrabile frigus, quòd uim habeat penetrandi. Non alij Poætæ, Telum exitiabile, quòd exitium afferat: non scriptores alij, quibus minus concessum est decedere è uia. Itaq; passim audias, risibilem hominem, hiænibiles equos, sensibile animal, de flexa ad agendum à patiendo significantia, quamuis postremum hoc Lucretiana autoritate non careat. At contrà miramur in Virgilio, In canamenta, et iucuruum aratrum, quòd in his In suam augeat significationem: ac si non et Cicero dixerit In fractum, ut qui uehementer esset fractus. Quæ quidem uox, ut nomina omittam, compangendis, atq; inuendis uerbis augere solet, non imminuerit.

in quere: affirmare, non inficiari. Idq; licet uidere enumeratis uocibus, quacumq; à litera incipientibus, Inhabito, inambulo, imbibo, imbuo, incido, incutio, indo, induco, inhaereo, inest, influo, infro, ingero, ingluuius, est enim Ingluuius à uerbo inglubo: inbio, inijcio, illido, illudo, immitto, immuto, innatus, innato, inoleſco, inhorreo, impello, impingo, inquinio, inquirio, irruo, irretio, instillo, instruo, intego, inorquico, inuro, inuenio, inuado. Quid tu Sum monti deſſo mihi enumerandis his nō affers ſuppeticas? non & ipſe grammaticæ locum tueris? SVM. Equidem ego illud ubiq; & ſenſi olim, & hodie quoque ſentio, literatores noſtros aberraffe non parum ab antiqua enuntiatione & ſermone: concedendum tamen in plurimis eſſe populo, uſumq; in multis ſequendū, potius quàm rationem aut artem, quippe quæ nata ſit ab obſeruatione. Atq; de uſu ut litera dicam quod ſentio, ea elementum minime ſimplex eſt, uerū conglutinatio quædam, atq; ad imminuendū in ſcribendo laborem inuenta. nam initio cum fuiſſet in primo caſu calcis, lancis, arcis, ut plebes, ut ſcrobes, ut trabes, quæ nunc ſunt Plebs, Scrobs, Trabs, poſt ſubtracta litera i manſere calcis, lancis, arcis: inde inuēta noua eſt figura, quæ una duarū ſubiret & uicem literarum, et locum, ſcribiq; coeptum, Calx, Lanx, Arx. Et quoniam in hunc ſermonem incidimus, repetam hac in parte pauca quædam, eſi forte ſeruaſſet motiora, neq; iniucunda tamen, neq; aliena ab umbratili hac, æſtinaq; conſeſſione noſtra. Sermo coepit primum noſter ab incultis, et ruſticanis, immo a greſtibus ab hominibus: utq; eorum erāt res inopes, anguſtæ, egenæ, ſic quoq; ſermo ipſe inops, minimèq; affluēs, uerborūq; per paucorū, ac ſine ullo proxiſus eorū excolendorū ſtudio, & cura. Creſcentibus poſt artibus, atq; hominū rebus, actionibusq; quod ſermo eſſet ipſe et cōponendus, et maturadus, fractæ ſunt præciſiones tū ſyllabarum, tum literarū, non ab ipſis modò uocū principijs, uerū etiā deſinentibus à ſyllabis. Principio enim conſtitutiones, formaq; appellationū haudquaquam fuere, quales nunc ſunt, finalibus præſertim literis. Nam quæ ſunt hodie, Fex, Grex, Dux, Rex, Emax, Vendax, Fallax, Minax, fuere primis illis ſeculis in caſu nominante fecis, gregis, ducis, regis, emacis, uendacis, fallacis, minacis: amputatis cōtractisq; poſt literis, decurtatæ terminationes ſunt, utar autem Ciceroniano uerbo. Quæ è re id etiam ſecutum, ut figura hæc, quod dixi, duplex quidē ea ſit inuēta minuendi laboris gratia, ſcriptumq; fex, grex, dux, rex, emax, uendax, fallax, minax, quæ uoces prius habuerāt cis aut gs. Excultioribus enim ſeculis cōtrahere Adeps, quod nomen antè adeptis fuerat: et Abs, cuius poſtea locū ſubiit Ab et Ex, cuius loco & uice è utimur: & Aſt, pro quo quibusdam magis placuit

At, quòd sonus ille esset uastior? Quid quòd Donicum fuit quod nunc est Donec, Sedũ quod est Sed, Sicce quod est Sic, Etiã pro quo Et, Sat quoq; quod fuerat Satis, Lac quod Lacte, Tribunal quod Tribunale, Animal quod Animale, Sal quod Salis, Nil quod Nilũ, Far quod Farre? Quid quod forsit pro forsitan? quonon Horatius modò popularibus in sermonibus, sed Propertius in amatorijs est usus, cum dixit:

» Iste quod est ego saepe fui, sed forsit in hora

» Hoc ipso electo carior alter erit.

Nec uerò primarum tantum atq; ultimarum siue literarum, siue syllabarum factæ sunt amputationes, dum aut breuitati consulitur, aut suauitati, uerum à medijs quoq;. Quid nam quæso nunc est Taberna, nisi quod olim tabulernas facta literarum subductione. Quid Venter nisi uehenter? quòd se impledo euehat, uel quòd uehat in cibũ absumpta: unde uentrem exonerare dicuntur, qui excrementa eijciunt. Quid Vultus, nisi uoluntus? quòd animi uoluntatem indicet. Quid Lautus nisi lauatus? à sordē scilicet liber atq; extersus. Quid Coxæ nisi coisse à coeundo, uel in ipsa libidine, uel quòd hinc illineq; coeant ad obscenas partes, uehendo corporis: Iã uerò Fortuna à ferendo dicta, et mutatis, et subtractis literis, quasi ferẽ una. Terra Pulla, quasi puluilla, id est, resolubilis, et in puluere uersa, qualis est terra Campana, ut ait Columella, quæ nequaquã nigra est, ut quidã perperam arbitrantur, sed resolubilis, et putrida, quæq; sepius arata in puluere abit. Est et Columna à columine, quæ fuit columina: et à pascendo Pabulum, quod fuit pascibulum: et Panis pascinus, et Pasta panista, et Vinum à uite uinum, et Vinca uitinea, et à ferendo Ferculum fericulum, quòd in pompis ferantur fercula. Poculum item potaculum, Flumen fluimen, Tegmen tegimen, Semen serimen, Discrimen discernimen. Nam prosa quid est aliud quàm promissa oratio? An quæso Meditari est aliud quàm in medio itinere aliquid itando aut agere, aut cogitare, quod est occupati animi, aliudq; quàm iter agentis? Quid est etiam aliud Fœnum, nisi fouenum, quo scilicet foueantur animalia hieme? quid Fœtus nisi fouetus, quòd à matribus foueantur? retinentq; propterea diphthongũ œ, nam in primo uerbo cū in sit litera o, subtracta u' litera, relinquitur œ. An nō Postes sunt à positu quasi posites? ac Testis tecũ sto, aut pro te sisto? nam et testes sistebant olim apud prætorem. Tela non ne texula, ut tegula, ut regula? Cliens non ne coliens, quòd patronum utiq; coleret suum, è Romuli constitutione? Castra sunt qui putent à seruanda castitate dicta, attribitiose sanè, quippe quæ sint à claudendo, claudabantur enim uallo et fossa. Sic et Casteria locus intrivemi: sic etiam uallis illa Caudina, quòd

sit undiq; clausa montibus, hodieq; ex eo uocatur Caudium. Sic quoq; & Castellum, quod fossa claudatur & muris. Erant etiam in aquarum ductibus Castella, quod in ijs aquae concluderentur, unde post largius effluerent. Atque ut à dio Dies, sic à gladio gladies, pro qua est Clades: fuit que stratages, pro qua est Strages: & stratagulum, pro quo Stragulum: & stratamen, pro quo Stramen: quin etiam sarriculum, pro quo Sarculum: & nouiper, pro quo Nuper: & sequeculum, pro quo Seculum, hoc est annorum multorū series, ac sequela. Qua in uoce qui diphthongum & scribunt, male omnino sentiunt: neque enim prima eius producit quod diphthongum habeat, sed quod ueteres Poëtae geminauerunt in ea uoce litteram C, quemadmodū in religione & reliquijs L, & in propagine P, cum harum produciunt primas syllabas, utq; Lucretius resicit, & redducit. An quia quod imminutum fuit è literis, cum seculum in initio fuerit ut dixi sequeculum, adiectum sit postea tempori, hoc est quantitati quod in multis alijs est seruatum. Sed dies me de ficiat ijs enumerandis. Sermone autē quo utimur, ab agrestibus, ac rudibus coepisse hominibus, illud declarat potissimum, quod plerūq; è primis illis impositionibus sunt rusticis incomptisq; à rebus sumptae. Iam primum Palam, Sape, è uestigio, rusticorum quidem sunt, inuenta hominū. Nam quod sapes spissa esset & densa, dixerunt saepe pro frequenter, indeq; & sepius spissus. è uestigio pro statim, quasi non minus cito quàm è uestigio pes dimoueat. Palam aperte, quod sit aperta quidem, ac protenta pala, nihil que cauum habeat, aut complicatum, in quo latere quid collocatum possit. Nam penes, id est in manu, atq; in potestate. Fuit olim, quod quidem ipse iurauerim, penes, accommodatum rudibus ab hominibus, ex asinorum & iumentorum caudis, aut manu prehensis, unde fuit Manucapio, aut capistro colligatis inuicem. Mos est enim alterū iumentū alterius caudae illigare, ne digrediendi illis sit potestas. Post uerò detracta litera T mansit penes. Et cernere, unde Decernere, & Certare, quae senatoria sunt, atque imperatoria uerba, indeq; & Decerta, & Certamina, manauit initio à cernendis leguminibus. Et Serere, & Pangere ruris sunt, arborumq; & seminum, è rure tamen in urbem, atque à rusticis ad urbanos uenere, & Series rerum, & Sermo, & sermocinatio, & Dissero & Dissertus, & Pangere uersum, & Pagina, & pagella, quinetiam literarum Exaratio. Quodq; Pastores cogent pecudes gregatim compascere, non sparsim, inde Compescere est cōtinere. Quodq; uehendis ex agro in oppida & uicos rebus instanter darent operā, factū est uehestigo, quod erat tunc eandem uiam insistere, atq; sepius itare. Nam et uia initio fuit ueha. Factū item est uehe-

stigium, quæ nunc ademptis syllabis sunt Vestigo & Vestigium, eaq; ab
 iumentis, atq; à curribus in scholas profecta, à Philosophis etiam recepta
 sunt. Atq; illis quidẽ seculis satis habebatur, quali res cunq; appellatione
 notare, nulla cum esset quantitatis ac temporum, aut suauitatis cura, for-
 mandis uocabulis. Quam post & curam, & cogitationem primi Poëtæ su-
 scepere, dum urbanitatis suscipiunt patrociniũ, donec Senatus, ac fori ma-
 iores agitationes, atq; actiones peperere eam, quæ post dicta est eloquen-
 tia. Qua quidem in explicatione et si latissimus mihi sese offert campus. ta-
 men quod & petenti subsidium Compatri uideri potest satis pro uirili fa-
 ctum esse, cum etiam breuis hæc refrigeratio fuerit Altilio nostro non in-
 grata, & quod Puderici supercilium non est contemnendum, quem uideo
 Grammaticis non satis æquum, loquendi possessionem, tuumq; ad conti-
 nuandum de historia locum Altili, & uolens, & libens tibi restituo.

ALT. Et refrigeratio ipsa fuit mihi pergrata, et te interim uetustissimas
 repetentem res iucundissime audiui. Nam & ex ijs, quæ explicasti prin-
 cipijs nata est historia, quæ rudis in initio ipsa fuit, sine cultu, sine copia,
 nulla adhibita artis industria, per exigua etiam natura. Quippe cum ea
 cura pontificibus tantum esset demandata, ijq; annis singulis quæ gesta
 essent, notabant, populog; exponebant cognoscenda. Cui post & Piso, &
 Fabius, & Cato non ita multum addidere ornamenti, ut generis scribendi
 eorum magna fuerit à posterioribus ratio habita. Ne multo quidem, quam
 horũ maior habetur à Cicerone Celij, nec Sisenna eius implet aures, quan-
 quam uocaliorem is historiam fecit, cui ut Ciceroni ipsi uidetur, maiorem
 quendam Celius sonum uocis addidisset. Ad hæc Sisenna parũ libero ore
 locutus Sallustio uidetur. Cum sit historiae è Ciceronis sententia prima illa
 lex, nequid falsi dicere audeat, deinde nequid ueri non audeat, nequa suspi-
 tio gratiæ sit in scribendo, nequa similtas. Atq; hi quidem progressus Ro-
 manæ suere historiae ad Ciceronis usq; tempora. Nam de Græca illi uide-
 rint, qui Græcè præcipiunt. De qua tamen & Cicero ea attigit, quæ satis
 esse Latinis nobis uideri possint. Itaque his sic dictis me uobis reddo, siue
 admonens, siue innuens, pauca quædã, ut dixi, utq; sum pollicitus, potius
 quam ut qui uideri uelim præcepta tradidisse.

Principio, ut natura ipsa rerum generationi consulens, suo quodq; in
 genere perficere ac consummare nititur, in alijs tamen aliud eius atq; aliud
 est propositum: sic dictio omnis, & scriptio eò spectat, ut bene consummata
 teq; & dicatur & scribatur: alibi tamẽ, hoc est forensibus in causis, ut con-
 summate dicatur etiã ad persuasionem: alibi ad laudationem, approbatio-
 nemq;: ut in eo genere, quod demõstratiuum dicitur, atq; in historia, cuius
 prima

prima cum sit lex, neq; in gratiam loqui, neque obticere odio uera, aut ea dissimulare, efficitur, ut laudentur quæ sint commendatione digna, suo qui dem & loco, & tempore, utq; improbentur turpiter, atq; imprudenter facta, alterum sine, sive sine pretio, alterum sine similitate & metu: Ita uti et tuæ pariter, & illius, de quo suscepta est laudatio, famæ honoriq; pudenter, ac modeste consulas. Nam qui pretio seruit, ac maliuolentiæ, ueritati quo nã pacto studeat? Ac mihi quidem in laudando aut improbando uidetur rerû gestarû scriptor iudicis quasi cuiusdam personam debere induere, ne ab æquo et iusto illo recedat, quod est inter præmium, ac pœnam medium. Et quoniam res ab aliquo gestas historicus sibi scribendas suscipit, primum uidere illud debet, quod dicendi genus se qui debeat: quod tale mihi quidem assumendum uidetur, quale est genus fuscum, lene, æquabiliter incedens, neq; ita compressum, ut inops uideatur & languens, neq; adeo amplum, ut intumescat oratio, et uerba ipsa quodammodo exiliât, utq; incedat oratio, non saliat, aut titubet, sitq; incesus ipse nõ muliebris ac petulans, sed uirilis & grauis.

Omniū autem iudicio laudatur potissimū in historia breuitas, cum ea sit maximè idonea ad docendum, ad delectandum, ad mouendum. Nam nec docere bene potest, qui loquaciter atq; ambitiose explicat: parit enim loquacitas ac disfluentia ipsa tum contemptum, tum etiam satietatem, quæ docilitati aduersantur, ac delectationi. Nam quis omnino doceri uelit, molestia edioq; affectus: nec moueri et agi quò uolumus animus eius potest, male qui libèter aut audit, aut legit. Ad hæc nimius uerborum tractus, effusiorq; oratio, memoriæ quàm officiat, omnes uidetis. De quo natum est Horatianum illud:

Quicquid præcipies, esto breuis, —

Quo hæc igitur, aliq; uitentur in scribendo incommoda et uitia, danda erit opera, ut breuitas ipsa sit aperta & clara, quæq; apte colligat, non concise: lucide, non obscure. Nam & Cicero in Thucydide, ac Phylisto, qui illum imitatus est, non probat eorum quasdam sententias, ut concisas, ut non satis lucidas, quæ que contractione sua officiant, nimio que acumine. Equidem hac in parte pudore capior quodam, dicam tamen quod sentio ingenue, inter uos præsertim, dissertationes illustres illas quidem & puras et appositas, easdem etiam graueis & subtileis: ita tamen nimio acumine ne officiant, non breues uocandas, sed accommodatas potius, sed & equabiles & temperatas. Arbitror que nomen hoc breuitatis inde uenisse in usum, uel potius in honore, quòd disfluentia illa et superfluens collectio, rerumq; aggestio ac uerborum tantopere improbaretur, ut eius

contraria breuitas fauorem eo maiorem inuenerit. Sed nō sit nobis de uer-
 bo ullo contentio, quod in Ciceronis sonet ore, dum breuitas intelligatur
 esse apposita ipsa quidem & uerbis ac sententijs accommodatis, collectione
 ipsa nec arcta, nec peruagata, in qua perinde ut in agro bene culto, nullæ
 insint fentes: quin eniteant in ea ipsa omnia, & uirescant suo tempore,
 suo etiam & florescant, & maturescant. Hoc itaq; siue breue & apposi-
 tum, siue æquabile atq; accommodatum dicendi genus, amplectendum est
 historico. Constatq; appellatam breuitatem, non quia concisa & manca,
 uerūm quod multa complectatur uerbis non ita multis, quæq; pro rerum
 ac sententiarū complexu appareant etiā pauca. Hoc est igitur illud genus
 quod paulo ante diximus assumendum, fufum, lenè, æquabiliter defluens;
 neq; ieiunum, neq; intumescens atq; corruptum. Etenim fusa oratio con-
 cisionem longius a se repellit, obscuritatis sociam, sibiq; aduersantem atq;
 contrariam. Lenis, atq; æquabilis aspernatur, reijcitq; ab se contortus il-
 los, ambitusq; nimios, ineptasq; atq; asperas uerborum collocationes, stre-
 pitusq; tum uocum ac syllabarum, tum interruptos hiatus, ut quemadmo-
 dum sedatus amnis feratur cursu tranquillo, nullis contortus gurgitibus,
 aut spumantibus obiectu saxorum aquis. Ieiuna uerò, atq; inops illa qua
 si glareosus ager, quem asferre fructum potest? quando quod laudandum
 suscepit, reddit contemptibile illud ac ridiculū. In breui autem hoc, & ap-
 posito dicendi genere, in repetendis antiquitatibus, in reuocandis memo-
 rijs, in describendis locis, in referendis consilijs, in enarrandis casibus, in
 prelijs, uictorijs, cladibus memorādis, extollendis præclaris facinoribus,
 accusandis ac deprimendis ignauis & perditis, iudicio uetustatis, magnus
 & clarus existit Sallustius, nam celeritate facile est princeps. In contioni-
 bus uerò, habendisq; orationibus non idem uideo esse omnium iudicium,
 quasi parum habita ratione personarum, hoc est, militū, populi, Senatus,
 ad quos orationes ipsæ habentur, ad hæc & scabrosior in illis iudicatur, et
 concisior in sententijs, & contractus, ac nimium acutus, apud quos minime
 deceat. Quibus autem (quod de eloquente ait Cicero, quod mirabilius &
 magnificentius quam disertus, augebit atq; ornabit quæ uolet) quibus in-
 quam mirabilior ac magnificentior magis placet oratio, ijs uitandum est
 dicendi genus insolens, affectatum, tumidum: quibus scætet uitijs Marcelli
 nus, quo in genere scribendi Linius profecto regnat. Quia uerò exempla
 cōparationesq; declarant maximè uirtutes, ac dicendi figuras, asseram è
 Sallustio quos memoria teneo locos quosdam, tametsi quicquid dicit, sim-
 plex est, & unum duntaxat, ut Horatianis utar uerbis. Loci erunt de in-
 genio Iugurthæ & moribus. Qui ubi primū adoleuit, pollens uiribus, de-
 cora

cora facie, sed multo maximè ingenio ualido, non se luxui, neque inertia
 corrupendū dedit, sed (uti mos gentis illius est) equitare, iaculari, cursu
 cum æqualibus certare, et cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen ca-
 ruis esse. Ad hæc, pleraq; tempora uenando agere, leonem atq; alias feras
 primus aut in primis ferire, plurimum facere, et minimū ipse de se loqui.
 Et alibi: Nam Iugurta ut erat inpigro atq; acri ingenio, ubi naturā Publij
 Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, et morem hostium cognouit,
 multo labore, multaq; cura, præterea modestissime parendo, & sæpe ob-
 uiam eundo periculis, in tantam claritudinem breui peruenerat, uti no-
 stris uehementer carus, Numantinis maximo terrori esset. ac sanè, quod
 difficilimum in primis est, & prælio strenuus erat, et bonus consilio: quo-
 rum alterum ex prouidentia timorem, alterū ex audacia temeritatem af-
 ferre plerunque solet. Igitur imperator omneis ferè res asperas per Iu-
 gurtam agere, & in amicis habere, magis magisq; eum in dies amplecti,
 quippe cuius neq; consilium, neq; inceptum ullum frustra erat. Huc ac-
 cedebat munificentia animi, & ingenij solertia. Singula uerba res penè
 complectuntur singulas, ipsa quidem ita propria, ut nullo appareant mo-
 do cõquisita, structura illaborata, cursus fluens ac sedatus, sonus lenis au-
 ribus maximè gratus, nihil deniq; quod artem præseferat, cum tamen om-
 nia sint ex arte: quodq; de Amphionis cithara, murisq; Thebanis in fã-
 bulis dicitur, et uerba, et res sponte sua ac natura duce in unum cõfluunt.
 Referam & Liniuum de Annibale locum. Nunquam ingenium idem ad
 res diuersissimas parendum, atq; imperandum habilis fuit. Itaq; haud
 facile discerneres, utrū imperatori, aut exercitui carior esset, neq; Asdru-
 bal alium quenquam præficere mallet, ubi quid fortiter, ac strenue geren-
 dum esset, neq; milites alio duce plus confidere, aut audere, plurimū auda-
 cia ad pericula capeffenda, plurimū cõsilij inter ipsa pericula erat: nullo
 labore aut corpus fatigari, aut animus uinci poterat, calor ac frigoris
 patientia par, cibi potionisq; desyderio naturali nõ uoluptate modus fini-
 tus, uigiliarumq; somniq; nec die nec nocte discriminata tempora. Id quod
 gerendis rebus superesset, quieti datum, ea neq; molli strato, neque silen-
 tio arcessita: multi sæpe militari sagulo opertum, humi iacentem intra cu-
 stodias, stationesq; militum cõspexerūt. Vestitus nihil intra æquales ex-
 cellens, arma atq; equi conspiciabantur. Equitum peditumq; idem longe
 primus erat, princeps in prælium ibat, ultimus confecto prælio excede-
 bat. Has tantas uirtutes ingentia uitia æquabāt, inhumana crudelitas, per-
 fidia plus quàm Punica, nihil ueri, nihil sancti, nullus deum metus, nullū
 inuisurandū, nulla religio. Iudicare his præsertim è locis planè potestis, in

Sallustio maius esse breuitatis eius de qua loquimur studiū, in hoc altero rerum adiectis uerbis augēdarum. Illi cur e est proprie simpliciterq; expressa res, hui arcesitum, atq; extrinsecus allatum aliquid tanquam excolendae formae. Et lenis, & fluxu tantum suo incitus placet Sallustio decursus: at Liuius altior paulo, nec tam aliquando sedatus quam plenus ac personans. Ille in id intendit, ut natura uideatur duce loqui, hic ut natura bonis attulisse ex arte industriaq; uideri uelit adminiculum. Utq; alter ille uirili & Senatorio incessu graditur, ac pro loco & sistit interdum gradum, & tanquam prospectat longius, metiturq; loca singula: sic alter hic & gestit quandoq; & uiribus suis letus exultat, praefertq; robur & artis, & ingenij. Declarat hoc manifestius Lucij Catilinae de uirtutibus & uitijs descriptio. Locus tamen ille Liuiano huic haudquaquam satis similis. Verum de ijs sit suum cuiq; iudicium.

Quonia igitur, ut Cicero maximus dicendi autor sentit, pura, & illustris esse debet breuitas, atq; ut nos dicimus, aperta, & clara: puritasq; ipsa & claritas uersentur tum in sententijs, tum in uerbis, e quibus constat orationis contextio: nimirum omni studio fugienda est obscuritas, loquendiq; perplexio, ac dubietas. Euitabuntur autem uitia haec, si uerba ipsa bene fuerint collocata, eaq; non rancida, non obsoleta, no putida, minimeq; ancipitia, cursus non contortus, non uerticosus, non lubricus: non concisa, aut quasi inuoluolum complicata, ut rustici loquuntur, textura: non spinosa sensa, uerum series ipsa susa & tracta. Quarum ubi rerum diligens habebitur cura, quasi fugatis nubibus, aperta apparebit ac serena breuitatis species.

Est breuitati coniuicta, uel potius cognata Celeritas, adeo in historia laudata, eaq; existere absq; breuitate omnino nequit. De qua inuendum est aliquid, ne partem hanc aut egre feratis a me praeteritam, aut parum omnino animaduersam existimetis. Audite quae studiofissimi uiri quae a me dicuntur, nequaquam tamen ut qui noui hausturi aliquid meo de fonte sitis, sed ut ab eo qui ea potius sit uobis in memoriam reuocaturus, de quibus saepius eodem hoc in confesso non minus copiose, quam diligenter est disputatu. Differt itaque a breuitate celeritas, quod breuitas quocumque inesse in sermone et oratione potest, celeritas nec ubiq; nec semper potest.

» Etenim breuis est oratio haec: Vbi quaeque periculum coeperat, ibi stare.

» At si coniungas statim: Arma, tela, uiri, equi, hostes, atque ciues permisti, nihil consilio, neque imperio agi, fors omnia regere: erit utique celeritas. Cuius etiam persimilis est illa: Deinde ipse pro re ac loco sicuti e monte descenderat paulatim procedere, Mariu post principia habere, ipse cum sinistra

sinistra ale equitibus esse. Est igitur celeritas brevis et accurata siue com-
 plexio, siue collectio, cōglutinatioq; complurium simul rerum, ac uerbo-
 rum. Et quasi partium, quarū unaquęq; per se prolata sensum perficit: siue
 ea cōglutinatio sit inconiuncta, et absq; copulatione aliqua, ut quas su-
 pra posui: siue copulatione constet, ut hæc. Eodem tempore imperator et
 aciem instruere, et hosti obuiam ire, et milites cohortari, et quid facere
 quęq; uellet imperare, neq; uoce neq; manu usquam deesse. Huius autem
 ipsius cōplexionis partes ac mēbra interdū singulis ē uerbis constant: ut,
 Arma, tela, uiri, equi, hostes atq; ciues permisti. interdū ē pluribus, qualis
 ea: Nam uti planities erat inter sinistros montes, et inter dexterā rupem,
 octo cohortes in fronte cōstituit, reliquarū signa in subsidijs collocat. Ex
 his Centuriones omnes electos et euocatos, præterea ex gregarijs mili-
 tibus optimum quęq; armatum in primam aciem subducit. C. Manlium in
 dextra, Fesulanum quendam in sinistra parte curare iubet, ipse cum liber-
 tis et colonis propter Aquilā asistit. Atq; hæc quidem ipsa celeritatis spe-
 cies minus apparet, nec tā allicit lectore, nihilominus uarietas est quæ eā
 cōdiat. Cōtrā mirifice trahit ad se legentē, ubi partes ipsæ mistim cōstitui-
 entur, et ē singulis, et ē pluribus uerbis. ut: Quibus rebus permota ciuitas,
 atq; immutata facies urbis erat, ex summa lætitia atque lasciuia, quæ diu-
 turna ges pepererat, repente omnis tristitia inuasit. Festinare, trepidare,
 neq; loco, neq; homini cuiquā satis fidere, neq; bellū gerere, neq; pacē ha-
 bere, suo quisq; metu pericula metiri. Accedat et altera compago: Ad hæc
 mulieres, quibus reipublicæ magnitudine belli timor insolitus inceperat, af-
 flictare sese, manus supplices ad cœlū tēdere, miserari paruos liberos, ro-
 gitare deos, omnia pauere, superbia atq; delicijs omisis sibi patriæq; diffi-
 dere. Ut autē nature propria, ac peculiaris est uarietas, sic ea ipsa precipue
 multū cōfert ad decorādā, magnificādāq; celeritatē. Quocirca uideādum
 erit, ne idē ubiq; sit eius tractus, sed mistus, et uarijs, silumq; orationis nō
 unū, uerū alia atq; alia partium texturæ, qualis Sallustianus ille locus:
 Postquā cōuentū est, unde à ferētarijs præliū cōmitti posset, maximo cla-
 more cū infestis signis cōcurritur, tela omittūtur, gladijs res geritur. Ve-
 terani pristina uirtutis memores cōtinuus acriter instare, illi haud timide
 resistūt, maxima uicertatur. Interea Catilina cū expeditis in prima acie
 uersari, laborātibus succurrere, integros pro faucijs arcessere, omnia pro-
 uidere, multū ipse pugnare sæpe hostē ferire, strenui militis, et boni impe-
 ratoris officia simul exequabatur. Itaq; neq; omnia eodē, aut semper filo
 cōtexēda sunt, aut numerus uariādus nō est. Cuiq; etiam rei adhibēdus est
 modus: cūctorū enim sensū satietas mala, aurū uerō multo molestissima,

Fuit aut tantū virtutis huius in Sallustio studiū, uti diuinam illā appella-
 re nō dubitauerit Marcus Fabius: alijs tamē multis & magnis uirtutibus
 Liuiū affectū, scilicet quōd ad hāc ipsam aspirare minime potuerit. Ne-
 que tamen nos id aut sentimus, aut dicimus quōd eam ipse Sallustiano se-
 qui more contenderit. Sunt enim et dicendi sua ferē cuiq; innata semina,
 sicuti & appetendi studiorumq; ceterorum. Est autem celeritas ipsa tum
 grandium magnificatrix rerum, tum subleuatix humilium: eadem effu-
 sa colligit, collecta nunc grauiter, nunc uenuste pro materia digerit: quæ
 multa sunt, cogit in pauca: quæ rursus pauca, ornat, insignit, auget.
 Ac perinde ut manus ad agendum, pedes ad inambulandum, inuiten-
 dum que multis pollent iuncturis, sic & ipsa celeritas suis articulis in-
 defessa, indefatigataq; est. Atq; ut pedes etiam ipsi ad ducendas quandoq;
 seruiunt choreas, manusq; ad decorandam formam, præterquam quōd pe-
 des nati sunt ipsi ad incessuum labores, atq; ad frenandum onus corporis:
 manus uerō ad robur, uiresq; exercendas: sic ipsa quoq; adiuuat, cōfertq;
 celeritas ad comptum, ad hilaritatem, ad uenustatem, ad uarietatem de-
 niq; comparandam, naturæ profectō ipsius narrantis appositissimum
 ministerium. Quæ Liuius dum querit, alia etiam uia ingressus atq; pro-
 fectus est. Cuius uiri multæ profectō magnæq; uirtutes extiterē, tu exor-
 nandis atq; ad augendis rebus, tum etiam complectendis, ac uariandis, ut
 nunquā illi aut res defuisse uideantur, aut ipse rebus defuerit. Deniq; ut
 nullus post Marcum Tullium extitit, qui aures impleuerit audientium in
 foro, in Senatu, in populo orator, actorq; causarum: sic inuentus necdum
 post Liuiū est ullus, ex ore cuius in rebus bellicis terribilem dederit soni-
 tum tuba: nec, ut uaticinor, ex alicuius ore datura est post multa etiam se-
 cula. Quæ igitur, & quæ celeritas sit, iudicari ex ijs quæ dicta sunt, po-
 test: cisi multa quoq; à me prætermissa sunt, quæ quamuis minutiora, nō
 exigua tamen laudem afferunt scriptori. Comparatur autem, & consti-
 tuitur ea tum uerborum, tum rerum copia. Oportet enim peruberem es-
 se eam, perq; affluentem: cum recessu sit multa, diuersa, uaria hinc atque il-
 linc apportata, et disquisita colligat, collectaq; quasi pleno è sinu effun-
 dat, ut quæ mirabiliter quoq; inuēta uideatur. ueluti cū Sallustius (ut pau-
 lo antè retulimus) dixisset, Omnia pauere: non antè subiunxit, Sibi, pa-
 triq; diffidere, quod abunde fuisset per se plenu: quam iniecisset, Super-
 bia, ac delicijs ommissis, quadam cum admiratione & audientium, & reci-
 tantium. Et Liuius mira etiam celeritate usus cum esset, in uirtutibus ui-
 tijsq; Annibalis exponendis, cum dixisset, Inhumana crudelitas, persi-
 dia plus quā Punicæ, nihil ueri, nihil sancti, nullus deū metus, nullum ius-
 iurandum

irrandum: quo maiora illa omnia faceret, tandem imo quasi è pectore erutum effudit, Nulla religio. Etenim celeritas quasi plenus & profundus annis multa uehit, & tanquam aquarum mole rotat, uersatq;. Vitanda tamen confusa & inordinata permistio: ea que cuitabitur, si partes ipse, & quos dixi articuli, separatim ipsi suis quicq; illustrentur atq; impleantur uerbis, si uerba apte, & planè explicent res, si loco & ordine subsequantur suo, si numerorū quoq; recta habeatur ratio, si incessus ac cursus ipse minime, ut dici solet, pedè offendant. Quid uerò hac ipsa Sallustiana copiosius, planius, tractius, aut deniq; numerosius: Ibi primùm insueuit exercitū populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, uasa celata mirari, ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sacra profanaq; omnia polluere. Igitur hi milites postquam uictoriam adepti sunt, nihil reliqui uictis fecere. Quippe secundæ res sapientium fatigant animos, nedū illi corruptis moribus uictoriæ obtemperarent. Postquam diuitia honori esse coepere, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur, hebescere imperium, paupertas probro haberi, innocentia pro maleficientia duci coepit. Igitur ex diuitijs iuuentutem ubi luxuria atq; auaritia cū superbia inuasere, rapere, consumere, sua paruipendere, aliena cupere, pudorè, pudicitiam, diuina atq; humana promiscua, nihil pensi, nihil moderati habere. & quæ post sequuntur. Erit igitur celeritas ut minime sordescens ac lutulenta, sic undiq; sibi constans, & cōformata, suoq; loco adhibita, integra partibus, iucunda numeris, cursu lenis, rotunda, constituta, magnifica, ac rerum plena, quemadmodū piscosus, multarumq; ac liquidarū aquarū fluuius. Loccus autem uirtuti est huic maximè aptus, cū multa sese offerunt, quæ breuiter sint pertractanda, aut cū prosequenda magnifice, augendaq; oratione, aut ubi res per se ipsa uidetur exilior. Estq; & uerbis tum honestanda atq; extollenda, tū rebus locupletanda atq; sentēt ijs, ijsq; extrinsecus allatis. Diximus de Breuitate, deq; cōiuncta ei Celeritate, de illo itè dicēdi genere, quod historie uideatur accommodatū, et si non exactè, plura fortasse q̄ consiliū nostrū fuerat, aut quàm ab eo qui innuere atq; adumbrare tantū habeat, promissum initio fuerit. Quocirca progrediamur ad reliqua.

Omnino historia, ut Cicero putat, ac natura ipsa docet, partibus cōstat è duabus, hoc est rebus & uerbis. Rebus aut ipsis est ordo adiunctus: agentis enim negocijs insunt et quæ prius, & quæ posterius sint administranda. Rerum enim ac naturæ ipsius ordine, ut quædā præcedunt, sic etiam sequuntur alia. Ac de rebus quidem ipsis existit enarratio. Verbis aut series earum contexitur, quemadmodum è lapidum strue ædificiorū fabricatio. Ordo est, qui materiam omnem prudētè, ac rectè differit, seriemq;

passim & uniuersam informat, & singulas eius partes moderatur ac di-
 gerit. Oportet igitur explicationem quidem ipsam esse ordinatam, quo ue-
 ritas minime confusa, incerta ue, aut indistincta appareat. Parit igitur ex
 sese rerum ordo eam quæ dispositio & totius, & partium dicitur: cuius ea
 laus est, ut eius opera & cura, tanquã uno in corpore, omnia suo loco, suis
 partibus apte, proprie, decore, prudenterq; collocentur, terminatq; suis
 finibus totum ipsum partesq; ita simul uinciant inter se, atq; connectant,
 ut in unum coacta decenter consentiant, existatq; uniuersi species tum ho-
 nesta & grauis, tum blanda & cum dignitate. Habebunt igitur ordo pa-
 riter ac dispositio rationem nõ rerum modo distribuendarum suis in locis,
 uerum suo quoq; tempore. Cuius spatio & ambitu cuncta comprehendunt
 tur, consistuntq; quæ sunt uniuersa. Et quoniã actio omnis, geriturq; atq;
 administratur quodcumq; id aliquam ob causam susceptum est: causæ nan-
 que ubiq; antecedunt, rerumq; suscipiendarum fines: oportet rerum scri-
 ptorem causarum ipsarum ac finium cum primis esse memorem, certumq;
 earum, ac uerum expositorem. Quibus exponendis summum est ab eo
 adhibendum studiũ, maximeq; diligens cura. Quodq; causis ijs quæ pro-
 pinque quidem sunt, aliquid tamen sese quãdoq; ostendit antiquius, huius
 quoq; tanquam principij, nobiliorisq; originis faciendã est repetitio: anti-
 quitasq; atq; obliteratio ipsa in memoriam reuocanda, & tanquam expo-
 nenda in lucem, ut cum Sallustius, quo Micipse regis consilia magis ma-
 gisq; in aperto poneret, Numantino usq; à bello repetit: utq; ad Catilinæ
 incepta progredereur, suosq; per tramites, coepit repetere ab urbe condi-
 ta, & quibus primo artibus ciuitas creuerit, & quibus etiam moribus cor-
 rupta post iuuentus fuerit, quæ corruptio Catilinam ad inuendam coniu-
 rationem & traxit, & perpulit. Ipsi autem causis suscipiendi siue nego-
 tij, siue belli coniuncta sunt consilia, & hominum qui agendum quippiã
 decernunt, sententiæ ac uoluntates: quæ quod sepe numero sunt diuersæ,
 exponendæ eæ sunt à rerum scriptore in partem utranq;. ut cum Liuius
 Hannonem alterius factionis principem, inducit impugnantem Carthagi-
 nensis Senatus sententiam de bello inferendo Romanis, creandoq; Anni-
 balem duce. Quo fit, ut quandoq; utriusq; partis, diuersorumq; consiliorũ
 autores, ac principes inducendi sint altercatim differentes in Senatu, quo
 sententiæ ipsæ clariore appareant, illustreturq; magis magisq; historia,
 & lectores ipsi apertius doceantur de altercationum causis, consiliorumq;
 ac sententiarum diuersitate, quod seruauit Sallustius, cum et Cæsarem in-
 ducit & Catonem sentientes in Senatu contraria.

Suscepto autem negotio aut bello explicando (nam res gestæ plerumq;
 sunt

sunt bellicæ duo statim cõiuncta sunt, et penè dixerim agnata, descriptione sua digna, belli dux ipsius atq; imperator, & uires atq; opes reipublicæ, si tũ ea magistratibus regitur, aut regis ipsius, ubi sub unius moderatio ne urbs regnum, ut temperatur. Itaq; & Liius ingenium, institutionem, moresq; describit Annibalis: & Iugurtæ Sallustius, ac Catilinæ. Principũ quoq; Senatus, & ciuitatis mores qui sint, quæq; instituta, aperienda fide liter, opes item, amicitia, societates. His accedit explicatio bellici apparatus tum terrestris, tum maritimi, quales & quantæ utriusq; partis copie, armorum genera, equitum ac peditum numerus, quæq; alia his annexa sunt, atq; à scriptoribus minime omittenda, ut præfagia, auguria, uaticinia, oracula, uisiones, sacrificia, transfugia deniq; atq; explorationes, legationes item ac legatorũ mandata, belliq; ipsius indictio, atq; in dicendi modus ac ratio. Non præterijt Annibalis in somniũ illud Liius, quo uastitatem Italiae denunciataam significat. Nõ Catilinæ epistolam Sallustius, aut Scipionis ad Masinissam. Non uterq; aut Martij uatis prædictionem Cannensi de calamitate alter, alter de imperio Corneliorum familiae delendo in urbe Roma.

Post uerò susceptas expeditiones, ac bellũ iam indictũ motumq; quo aperta magis, magisq; sint quæ narratur omnia, describendæ sunt regiones, loca, situs, quã ducendus exercitus, quã castra metanda, quibus aut campis, aut collibus bellum administratur. Ordo etiam ipse ductandi aperiendus, ut cum legitur, triplici, aut quadrato agmine incedere exercitum. Flumina quoq; & montes si qui sunt, & illorũ natura, et si quid in his dignũ memoratu ac rarum. Erat, inquit Sallustius, in ea parte Numidiæ, quam Adherbal in diuisione possederat, flumẽ oriens à meridie, nomine Mutul-
 à quo aberat mons fermè millia passuũ uiginti, tractu pari, uastus ab natura
 & humano cultu: sed ex eo medio collis oriebatur in immensum pertin-
 gens, uestitus oleastro, & myrtetis, alijsq; generibus arborum, quæ in hu-
 mo arida, aronosq; gignuntur: media autem planities deserta, penuria a-
 quæ præter flumini propinqua loca, ea consita arbutis, pecore atq; culto-
 ribus frequentabantur. Quo igitur et lectorẽ doceret et delectaret, remq;
 ante oculos quasi uidendam exponeret, & situm omnem exequitur, &
 qui situs esset ipsius habitus, & quæ soli natura. Et Liius: Tumulus erat,
 inquit, inter castra Minutij et Poenoriũ, qui eum occupasset, haud dubie ini-
 quiores erat hosti locum facturus. Eum non tam capere sine certamine
 uolebat Annibal, quanquã id opere pretiũ erat, quam causam certaminis
 cũ Minutio, quem semper occursum ad obsistendũ satis sciebat, contra-
 here. Ager omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori: quia non

modo syluestre quicquam, sed ne uepribus quidem uestitum habebat: re
 ipsa natus detegendis insidijs, eò magis quod in nuda ualle nulla talis
 fraus timeri poterat. Et erant in confractibus cauae rupes, ut quaedam ea
 rum ducenos armatos possent capere. Horum uterq; loca describit insi-
 diarum gratia, aperitq; et locorum aptitudinem, et ducum consilia, et
 quid uterq; imperator designasset animo. Describit Africæ sitû Crissus,
 quo scilicet et situs ipse notus esset, et qui amici, qui ue inimici ex omni
 prouincia. Cum obsidione etiam castelli descripturus esset, licet ignobilis,
 tamen natura permuniti, situm antè eius exponit. Haud longe à flumi-
 ne Mulucha, quod Iugurtiæ, Bocchi que regnum disungebat, erat inter
 planitiem mons saxeus, mediocri castello, satis patens, in immensum edi-
 tus, uno per angusto aditu relicto, nam per omnia natura uelut opera,
 atque consulto princeps erat: quem locum Marius, quod ibi regis thesauri
 erant, summa ui capere intendit. Urbium quoque origines, gentiumq;
 primordia procul repetita, quæ sint earû leges, qui mores, studiâq; haud
 exigua historie dignitatem asserunt, et propter uarietatem ipsam,
 et quod peruetusta atq; à memoria nostra longius remota uehementer de-
 lectant: ut cum Sallustius Maurorum gentis initia ad Medos refert, et
 Tacitus Iudeorum nationis antiquitatem commemorat. Quibus referen-
 dis magna cura, non minore prudentia opus est, cû eiusmodi pleraq; aut
 incerta sint, aut fabulosa.

Necubi uerò plura, quàm bellicis in rebus accidunt improuisa, inspe-
 rata, non antè cogitata, præterq; opinionem atq; consiliu, eaq; ipsa ple-
 na nunc terroris, nunc spei, modo gaudij, modo tristitiæ. Itaq; casuû for-
 tuitorumq; in his euentuum magna scriptori ratio habenda est. Tempe-
 statum quoq; famis, frigoris, æstus, pestilentie, periculorum in faciendo
 itinere, in conferendis manibus. Item audaciæ, metus, temeritatis, suspitio-
 nis, insidiarum, falsorum rumorum, quæq; alia inter gerendum, atq; ad-
 ministrandum bellum, siue consilio eueniunt hominum, siue casu. Ex his
 enim perspicitur potissimum, qualis fuerit scriptoris diligentia, atq; per-
 pensio. Attingenda etiam permulta, quæ nihil tamen susceptam ad histo-
 riam, uerum ut extrinsecus allata nouitate sua pariunt et admirationem,
 et uoluptatè suntq; condimentû quasi quoddam, atq; ut peregrina uehemè-
 ter afficiunt. Ut cû Sallustius Iugurtino in bello, quod solû susceperat scri-
 bendum, aliunde affert. Per idem tempus aduersum Gallos ab duci-
 bus nostris Q. Cepione, et M. Manlio male pugnatum, quo metu Italia
 omnis cõtremuit. Illiq; et inde usq; ad nostrâ memoriâ Romani sic ha-
 buerunt, alia omnia uirtuti suæ prona esse, cû Gallis pro salute, non pro
 gloria

gloria certare. Et Linius, cum belli Achaici aduersus Mefenen, particulã sibi referendam assumit. Eius autem uerba sunt hæc: Cuius belli causam, et ordinem si expromere uelim, immemor sim propositi, quo statui non ultra attingere externa, nisi quã Romanis cohererent rebus. Euentus memorabilis est, quòd cū bello superiores essent Achæi, Philopœmenes prætor eorum capitur, ad præoccupandã Coroncã, quam hostes petebant, in ualle iniqua cū equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracum Cretensiumq; auxilio tradunt. Sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis ab ipso nuper lectos, tenuit. Quibus dum locũ ad euadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetum hostiũ, prolapsus equo, et suo ipse casu et onere equi super eum ruentis, haud multum absuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus: et diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus admodum attenuatus. Iacentem hostes superfusi oppresserunt: cognitũ primum uerecundia memoriaq; meritorum haud secus quã ducem suum attollunt, reficiuntq; et ex ualle de uia in uiam portant. Quem quidem locum ita executus est Linius, ut et funus referat, et honores penè diuinos in eum collatos dicat, et annum cum celebrem morte trium clarissimorum ducum Annibalis Philopœmenis, Scipionis.

Iam uerò cū sit homini data à natura oratio magna cum excellentia animalium cæterorũ, ipsorũq; hominum inter ipsos: sitq; orationis propria uis mouere animos, et quò uelit flectere, nuncq; pro re ac loco, à metu trahat ad fiduciã, à dolore ad letitiã, ab ocio ac mollitie ad laborẽ: eademq; fugientes retineat, irruentes impellat, dubitãtes cõfirmet: huius esse memor rerũ gestarũ scriptor cū primis debet. Itaq; quoties res tulerit, imperatores ipsos inducet, nũc cõfirmantes suos in periculis, nũc excitãtes illos ad ca obeunda, aliã exhortãteis, aliã obiurganteis, et modò præmia proponenteis, modò admonenteis infamie, turpitudinis, seruitutis, mortis. Videntur enim eiusmodi allocutiones, quæ nunc ad multos, nunc ad singulos habentur, decorare historiã, et quasi animare eam. In quibus quoties res ipsa tulerit, neruos orationis, atq; ingenij sui ostendet rerum scriptor. Nec solum quæ dicta fuisse referuntur ab imperatoribus, uerũ etiam ea afferet quæ uerisimilia, quæq; dicenda tempus, periculum, reiç; ipsius natura postulare uideatur. Uteturq; in increpando acrimonia, in excitando uehementia, in sedando lenitate, in impellendo contentione, in extollendis rebus proprijs, aduersarij deprimendis, magnitudine, ac linguæ suæ acie, rerum ipsarum qualitates, ac ducum maxime personas secutus. Magnificant autem historiã conciones potissimũ recte ille quidem,

ubi imperatores ipsi & loqui, & agere introducuntur, ut quasi geri res
 uideatur. Adhiberi tamen debent suo et loco, et tempore, siumq; ubiq; de-
 corum retinendum. Illa uero trita sunt, ante pugnam instruere aciem, in-
 dicare animorum habitum, nunc uictoriae, nunc cladis praesagium. Militum
 uel strenue in acie, uel ignauiter facta referre: Ducum soleriam, adhorta-
 tiones, consilia, & siquid strenue manu ediderint memorare. Hic fortitu-
 dinis, prudentiaeq; illic fortunae casusq; mentionem facere: à quo primum
 cornu aut fuga coeperit, aut uictoria, declarare. Post pugnam ac uictoriam,
 caedes, captiuorum numerum, uexilla capta, praedam, spolia, direptiones
 recensere, praemia referre, commendare fortitudinem, accusare igna-
 uiam, miserari humanos casus, uarietatem, ludumq; fortunam mirari, aut
 deorum uel iras, uel fauorem: quaeq; alia uel euentus natura, uel ratio ipsa
 rerum laudanda aut uituperanda, iucunde aut aegre accipienda, miseran-
 da, aut accusanda docuerit, per ea euagari. Audite quae Sallustium post
 » Catilinam male decertatam pugnam: Strenuissimus quisq; aut occiderat in
 » praelio, aut grauius uulneratus discesserat. Multi autem qui è castris ui-
 » sendi aut spoliandi gratia processerant, uolentes hostilia cadauera, ami-
 » cum alij, pars hospitem atq; cognatum reperiebant: flere item qui inimi-
 » cos suos cognoscerent. Ita uarie per omnem exercitum letitia, mœror, lu-
 » etus, atq; gaudia agitabantur. Et post Metelli praelium cum Iugurta: Igi-
 » tur pro metu repente gaudium exortum. Milites alius alium appellant,
 » acta edocent, atq; audiunt, sua quisq; fortiter facta ad coelum fert. Quip-
 » pe res humanae ita se habent, in uictoria uel ignauis gloriari licet, aduer-
 » se res etiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris quadriduo mora
 » tus saucios cura reficit, meritos praemijs more militiae donat, uniuersos
 » in concione laudat, atq; agit gratias: hortatur ad caetera quae leuia sunt,
 » parem animum uti gerat, pro uictoria satis pugnatum, reliquos labores
 » fore praedae. Nec pigeat referre quae à Liuiio dicuntur, post stragem ad
 » Thrasimenum ab Annibale editam. Haec est illa nobilis ad Thrasimenum
 » pugna, atq; inter paucos memorata populi Romani clades: quindecim
 » millia Romanorum in acie caesa sunt, decem millia sparsa fuga per omnem
 » Etruriam diuersis itineribus urbem petiere: mille quingenti hostium in
 » acie, multi postea utrinque ex uulneribus perire. Et post pugnam ad
 » Trebiam factam, primo quid Annibal fecerit, refert. Finis insequendi ho-
 » stis Poenis flumen Trebia fuit, ita torpentes gelu in castra rediere, ut uix
 » letitiam uictoria senserint. Deinde transit ad ea quae Romae agitaban-
 » tur post cladis nuntium. Romam tatus terror ex hac clade perlatus est, ut
 » iam ad urbem crederent in festis signis hostem uenturum: nec quicquam
 »

spei aut auxilij esse, qua portis incenibusq; uim arcerent, uno consule ad
 Ticinum uicto, altero è Sicilia reuocato, duobus Consulibus, duobus Consu-
 laribus exercitibus uictis, quos alios duces, quas alias legiones esse, qua
 arcescerentur. Quanta uerò hac in parte scriptores uarietate sint usi, ma-
 gis ut appareat, subdam tertium quoque è Liuiio locum: Post superatum
 enim Beneuentanorum in campis à Sempronio Gracco Hannonem Poe-
 num, postq; donatos libertate Volones, donisq; militaribus Veteranos,
 atque ignominie nota, quos par erat, affectos, signum deinde Graccus col-
 ligendi uasa dedit. Milites præadam portantes, agentesq; per lasciuiam ac
 iocum, ita ludibundi Beneuentum rediere, ut ab epulis celebrem festumq;
 diem actis, non ex acie reuerti uiderentur. Beneuentani omnes turba ef-
 fusa, cum obuiam ad portas exissent, conspectis militibus gratulari, uoca-
 re in hospitium, apparrata conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant,
 ad ea inuitabāt, Graccum orabant, epulari permitteret militibus: et Grac-
 cus ita permisit, in publico epularētur omnes, ante suas cuiusq; fores pro-
 lata omnia. Pileatis aut lana alba uelatis capitibus Volones epulati sunt,
 alij accubantes, alij stantes, qui simul ministrabāt, uescebantur. Placuit lo-
 cos hos duorum ex eloquentissimorum scriptorum historijs referre, ut
 intelligeretis, qua uarietate sint usi rerū explicatores, post eiusmodi stra-
 ges enarratas, qua uarietas perlectis etiam præ alijs alijs longe maior ap-
 parebit. Eadē habēda est ratio in obsidionibus expugnationibusq;. Opor-
 tet enim aperire prius naturam et loci, et ciuium, genus obsidionis ac ma-
 chinarum: quid intra urbem paretur, quid geratur in castris edocere, do-
 los, artes, insidias, diurnos, nocturnosq; labores, ruinas, instauraciones
 referre, quæ que permulta est obsidentibus, et obsessis aut uirtus contulit,
 aut fortuna ipsa, diligentia ue, aut negligentia partis alterius repente ob-
 tulit, obiecitq;, uel abstulit, eripuitq; consulto, Liuius cum Thaumatorum
 sitū describeret, quam urbem Philippus obsidebat rex, dum nomen ipsum
 interpretari uult, locū illū historie mirifice illustrauit inquit: Vbi uentū
 ad hanc urbem est, repente uelut maris uasti, sic immensa panditur plani-
 ties, ut subiectos cāpos terminare oculis haud facillè queas: ab eo miracu-
 lo Thaumati appellati: nec altitudine solum tuta urbs, sed quodd saxo un-
 diq; abscesso rupibus imposita est. Audiamus quæso et Sallustium, fortuitam
 rem quāta cū dignitate sit executus. At Marius multis diebus et laboribus
 cōsumptis, anxius trahere animo, ommitteret ne inceptū, quoniam frustra
 erat, an fortunā opperiretur, qua sæpe prospera usus fuerat. Quæ cū mul-
 tos dies noctesq; æstuans agitare, forte quidā Ligus è cohortibus auxilia-
 rij miles gregarius, castris aquatū egressus haud procul ab latere castelli,

22 quod auersum præliantibus erat, animaduertit inter saxa reptanteis co-
 23 chleas: quarum cum unam atq; alteram, dein plures peteret, studio legen-
 24 di paulatim propè ad summum montis egressus est. Vbi postquam solitu-
 25 dinem intellexit, more ingenij humani, cupido difficilia faciendi animum
 26 uertit, ut fortè eo in loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paulum modò
 27 prona, deinde flexa, atq; aucta in altitudinem, quò cuncta gignentium na-
 28 tura fert: cuius ramis modò, modò eminentibus saxis nixus Ligus, castel-
 29 li planitiem describit, quòd cuncti Numidæ intenti præliantibus aderant.
 30 Exploratis omnibus, quæ mox usui fore ducebat, eadem regreditur, non
 31 temere uti ascenderat, sed tentans omnia & circumspiciens. Itaq; Marium
 32 propere adit, acta edocet, hortatur. Et quæ sequuntur. Videtis quæ sit lo-
 33 ci huius explicatio, quantaq; cùm tenuitate ac uerborum gratia. Non ex-
 34 ornauit modò orationem, uerum etiam magnificauit res ipsas Liius, cum
 35 quasi repente oblatam causam, ab ipso libri illius initio exorsus est, his
 36 quidem uerbis, atq; his etiam uerborum numeris. Inter bellorum magno-
 37 rum, aut uixdum finitorum aut imminentium curas intercesit res par-
 38 ua dictu, sed quæ studijs in magnum certamen excesserit. M. Fundanius,
 39 & L. Valerius, TR. pl. ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda.
 40 Tulerant eam M. Oppius, & T. Romulius, TR. pl. Q. Fabio, T. Sem-
 41 pronio COSS. in medio ardore Punici belli. Ne qua mulier plus femur-
 42 ciam auri haberet, neu uestimento uersicolori uteretur, neu iuncto uehi-
 43 culo in urbe oppido ue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publi-
 44 corum causa ueheretur. M. & T. Iunius, TR. pl. legem Oppiam tuebant
 45 tur, nec eam se abrogari passuros aiebant: ad suadendū, dissuadendumq;
 46 multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fruuentium, aduer-
 47 santiumq; legi complebatur. Matronæ nulla nec autoritate, nec uerecun-
 48 dia, nec imperio uirorum contineri limine poterant. Omneis uias urbis,
 49 aditusq; in forum obsidebant. Viros descendenteis ad forum oranteis, ut
 50 florente re publica, crescente in dies priuata omnium fortuna, matronis
 51 quoq; pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc frequentia
 52 mulierum in dies, nam etiam ex oppidis, conciliabulisq; conuenerant.
 53 Iam & consules, prætoresq;, & alios magistratus adire & rogare aude-
 54 bant. Tam multa autem animaduertenda sunt ab historicis, ut non reli-
 55 querit inexpressum Liius in narratūq; Numidarū equitum, equorūq;
 56 habitum, ac foedam speciem. At Numidæ equos conscendunt, & obequi
 57 tare stationibus, neminem laceffenteis cœperunt. Nihil primo aspectu cō-
 58 tēptius, equi, hominesq; paululi & graciles, discinctus & inermis eques,
 59 præterquam quòd iacula secum portat: equi sine frenis deformes, ipse
 60 cursus:

eurſus rigida ceruice, & extento capite currentium: hunc contemptū de
 industria augentes, labi ex equis, ac per ludibrium ſpectaculo eſſe. Nec Sal-
 luſtius non & ipſe faciẽm quoq; ac nidorem Tulliani carceris explicuit.
 Circiter quatuordecim pedes humi depreſſus: eum muniunt undiq; parie-
 tes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus uincta, ſed inculta tenebris,
 foeda odore, atq; terribilis faciẽs eius. Hos locos ab eminentiſſimis uiris
 ſumptos aſſerre placuit, non ut autoritatem ab ijs dictis comparemus no-
 ſtris, uerū ut præceptorum locū apud uos, quiq; hæc è uobis audierint ob-
 tineant, utq; diligentiores etiā multo quàm eſtis efficiamini explorandis
 locis alijs, ijsq; cõſyderandis, quibus tum Liuius, Salluſtiusq; præcipue,
 tum alij rerū ſcriptores hiftorias ſuas & locupletarunt abunde, & inſi-
 gniter etiā decorarunt. Iam uerò poſt expugnationes direptio & cedes
 ipſa campum præbet quamlatiſſimum ediffrendi, quæ libido, ira, ſuper-
 bia, crudelitas, dolor, auaritia ſuadet uictoribus, quæq; perpetienda uictis
 atq; expugnatis. Quæ quidem ipſa clariora ſunt, quàm ut exẽplis ſint
 illuſtranda. Hi tamen loci præcipue, & ſcriptoris ingenium quantum ua-
 leat ad mouendos indicant animos, & quæ ſit in eo augendi, atq; magni-
 ficandi uirtus, ac dicendi copia.

Illud uerò rerū ſcriptori ſeruandum maximè, atq; in tota rerū ſerie, ut
 pro locis, rebus, occaſionibus, iudicis ipſe perſonam induat, ut laudet, cõ-
 demnet, admiretur, deprimat, miſereatur: nunc rideat humanos caſus, nunc
 deploret: demū meminẽrit, demonſtratio in dicendi genere ſe uerſari, ac
 tum laudandi, tum uituperandi onus à ſe eſſe ſuſceptū. Salluſtius in expli-
 candis Catilinæ peruerſis conſilijs, atq; coniuurationis apparatus, quaſi
 dolore uictus prorupit in hæc uerba: Ea tempeſtate mihi imperiū populi
 Romani multo maximè miſerabile uiſum eſt, cui cū ad occaſum ab ortu ſo-
 lis omnia domita armis parẽrent, domi otii, atq; diuitiæ, quæ prima mor-
 tales putant, affluerent, fuere tamen ciues, qui ſeq; & rempublicam obſti-
 natis animis perditū irent. Nanq; duobus Senatus decretis ex tanta mul-
 titudine, neq; præmio inductus coniuurationẽ pateſcerat, neq; ex caſtris
 Catilinæ quiſquã omnium diſceſſerat: tanta uis morbi, uti tabes pleroſq; ci-
 uium animos inuaſerat. Et poſt captū à Mario oppidum, de quo paulo eſt
 antè ſermo habitus, ſententiã quaſi iudicalem protulit. Sic forte correctæ
 Marij temeritas gloriam ex uirtute inuenit. Et Liuius in explicando ad
 Capuam militū Annibalis langore, ac deſidia: Maius, inquit, id peccatū du-
 cis apud peritos artium militarium haberetur, quàm quòd nõ ex Cannenſi
 acie protinus ad urbem Romanam duxiſſet exercitū. Illa enim cunctatio di-
 ſtuliffe modò uictoriã uideri potuit, hic error uires ademiſſe ad uincendū.

- » Item post eruptionem ad Nolam à Marcello factam: Ingens eodieres, ac
 » nescio an maxima illo bello gesta sit. Non uinci enim ab Annibale diffici-
 » lius fuit, quàm postea uincere. Et alibi: Eludant nunc antiqua mirantes.
 » Non equidem, si qua sit sapientium ciuitas, quã docti fingunt magis quàm
 » norunt, grauiorem temperatioremq; à cupidine imperij, aut multitudine
 » ne melius moratam censeam fieri posse. Eiusmodi aut exempla affatim
 » multa extant, quæ sequenda sunt rerũ gestarum scriptori, sua cum maxi-
 » ma laude, & historie dignitate. His itaq; seruandis non laudatorẽ modò se
 » nobiliũ nunc facinorum, præclarissimarumq; actionũ, nunc reprehensorẽ
 » turpium abiectionumq; ostendet egregius rerũ gestarum expositor, uerũ
 » etiam uirtutis ipsius patronum, admonitorẽq; sapientiæ præse feret, &
 » quasi magistrum: quando historia ipsa uitæ est hominũ ac rerum huma-
 » narũ magistra. Idem Lilius de Annibale Italia excedente sic loquitur:
 » Raro quenq; hominẽ, patriam exilij causa relinquentem, tã moestũ abiisse
 » ferunt, quàm Annibalem hostiũ terra excedẽtem. Respexisse sæpe Italiæ
 » litora, & deos hominesq; accusantem, se quoq; ac suũ ipsius caput exe-
 » cratum, quòd nõ cruentũ ab Cannensi uictoria militem Romam duxisset,
 » Scipionem ire Carthaginem ausum, qui consul hostẽ Poenum in Italia nõ
 » uidisset, se centũ millibus armatorum ad Thrasimenũ aut Cannas cæsis,
 » circa Casilinũ, Cumasq; & Nolam cõsenuisse. Hæc accusans querensq;
 » ex diutina possessione Italiæ est detractus. Hic igitur præcipue locus, ad-
 » monere rerũ scriptores potest, qua animi pensione uti debeat, quodq; ad-
 » hibere iudicium ac curam, non in enarrandis modò rebus ipsis quæ gestæ
 » sint, sed illis etiã inuenendis effingendisq;, quæ concipi cogitatione, & col-
 » ligi coniectura possunt, pro rebus, negotijs, temporibus, personis. Quæ
 » singula uelle complecti, nec confessus est huius, & uidetur esse satis admo-
 » nuisse. Cum præsertim sit ostensum, historiam Poëtica maxime esse si-
 » milem, ipsa uerò Poëtica naturam potissimum imitetur.

Diximus hætenus de rebus, quibus differendis fuimus fortasse longio-
 res, reliquũ est de uerbis ut dicamus, cum ijs è duobus historia, ut dictum
 est, constet. Illud igitur uidendum est primum, ut ea sint propria, accom-
 modata, delecta, usitata bonis ab autoribus, pro loco ac re sumpta: quan-
 quam interdum pro rei magnitudine, à Poëtis quoq; mutuanda ea sunt:
 quod frequentissime omnium seruauit Lilius, & Cicero ait Poëtam Ora-
 tori esse finitimum. Deinde ut ea bene sint opportunẽq; collocata, ipsaq;
 ut collocatio sit artificiosa, uaria, multiplex, numerosa, habeatq; rationẽ
 non æquabilis solum, sibiq; consentientis texturæ, uerum etiam decursus
 ac soni. Quæ quidem de re aures sunt potissimum consulendæ. Ad hæc
 summa

summa ea cura expolienda, exornandaq; , ut nec forma ornatu careat extrinseco, nec ornatus appareat, aut negligenter adhibitus, aut alienus à forma, retineatq; tum uenustatem, dignitatemq; pro re ac loco, tum etiam grauitatem ac supercilium. Quarum rerum omnium Cicero optimum se nobis magistrum exhibebit. Vsu uenit autem in componenda historia, quod in edificandis tum domibus, tum nauibus, multas subinde fieri rerum commissuras, & quasi membrorum inter se coniunctiones, quas prudentia, ordinisq; solers, ac circumspecta ratio modere tur oportet, quæq; & ipsa locorum quoq; ac temporum rationem habeat, ut post narratas explicite diligenterq; res alias, transgrediatur ad alias. Indeq; postquam parti huic satis fecerit, ad continuandam regrediatur priorem materiam: rursus ea, quantum satis erit, explanata, reditum ad alteram illam faciat, aut si rei ratio tulerit, ad aliam, moxq; ad aliam: ut cum Linius, post descensum ex alpibus Annibalis, postq; prælium cum Scipione factum, proditumq; Clastidium, subiugit rem naualem, inquiens: Interim circa Siciliam, insulasq; Italiae imminentes uiginti quinque remes cum mille armatis ad depulandam oram Italiae à Carthaginensibus missæ, nouè Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit æstus maris. Deinde reuertitur ad res ab Annibale gestas, postq; Placentinam pugnam transit in Hispaniam: Dum hæc in Italia geruntur, Cn. Scipio in Hispaniam cum classe missus. Hæc igitur siue commissuræ, siue diuersarum in historia rerum inter se connexiones eiusmodi esse debent, ut partes quæ hinc atq; illinc explicandæ subiunguntur, sint per se integræ, claræ, minime perplexæ, atque ab ipso quamprimùm initio appareant esse aliæ: quod præstabunt uerba primo loco, & ipsis quasi in foribus posita, qualia sunt, Interim: & Dum hæc geruntur: & Per id tempus: quæq; & Sallustius, & Linius, & cæteri omnes usurpant. Itaq; committendis, atq; subnectendis his, primum omnium id uidendum, uti diuersitas materiæ confestim elucescat, intelligaturq; quasi membrum quoddam corporis ab alio membro diuersum: ac nihilominus ut membra nostri corporis neruis complicantur, sic partes hæc uerbis quammaximè aptis, neruorumq; præstantibus officium, apte inter se prudenterq; iungantur. Quocirca ad ingenium, atq; à natura tributa dicendi dona, adiungenda est lectio optimi cuiusq; ex Græcorum ac Latinorum autoribus, quæq; in illis cernuntur, apparentq; eminentissima, ad ea tanquam ad metam dirigenda est omnis scriptorum opera & cura, ut similes, ut patres, si superare illos minus ualuerint, aut imitatores saltem boni ut euadant, laudemq; si non primi, aut secundi loci, aliquam quoq; & ipsi certam propriamq; ac studijs suis dignam consequantur.

Ac mihi quidem res gestas memoriæ qui mandant, officioq; funguntur tradendi ad posteros res præteritas, non minore fortasse laude digni uideantur, quam qui leges tradidere uiuendi. Illi enim præcepta, exempla hi nobis tradidere: quippe cum proprium eorum officium ac munus sit, sustentare ingenio suo uitæ nostræ imbecillitatem, atque mortalitati ire obuiam, ne quantum in ipsis est, dicta factaq; memoratu digna, resq; præclare, atq; excellēter gestas tempus obscuret, ne uel eæ omnino è memoria excidant, quæq; imitatione, atq; cognitione digna sunt, æuo ea ne intercidant, quibus mortale genus ad uirtutem excitetur, et gloriā: ut qui legūt, qui de ijs loquūtur, intelligant omnes quo ore, quoq; animo laudentur honesta, uituperentur turpia et improba: ut fortunam, ut uarietatem, inconstantiāq; rerū humanarū animaduertentes, discant in aduersis esse patientes ac firmi, in prosperis cōtinentes et lenes, in deiectionibus ac ruinis fortes robustiq;, ac spirāte fortuna mansueti, faciles, placidi, in opulentia liberales, ac benefici, in inopia sorte sua si nō cōtenti, saltē nō abiecti, nō squalidi: ut nihil quod accidat homini nouū existiment, nihil repentinū mirentur, nihil non aliquādo reantur aut posse accidere, aut putent nō quandoq; etiam accidisse. Macli igitur diuturnitate estote, ac laude rerum scriptores, quorum opera et studio effectum est, ut sciamus qui primi Deum cognouerint, intelligamusq; quibus eum sacrificijs, uotis, supplicijsq; ueneremur, colamus, placemus: quorum item beneficium ac munus fuit, ut cognosceremus qui leges tulerint, naturæ secreta aperuerint, artes inuenerint, uiuendi præcepta tradiderint. Quæ dum sequitur genus hominū è syluis, atq; à fero uictu, cultuq; liberum, in urbes se contulit atq; in libertatem. In quibus pietatem, fidem, æquitatem, amicitia, humanitatem, iustitiam, urbanitatē deniq; omnem exerceat, seq; homo ipse dijs nō modò gratum ipsis, uerum etiā per similem, inuicem grauitoq; benefaciēdo reddat.

Constat igitur historia et rebus et uerbis: uerba uerò esse debent, ut ultimo dictum est loco, elegantia et propria, et bene decenterq; collocata et sparsa. Res ipsa cōstant ordine et dispositione, quibus cōiunctæ sunt descriptiones causarum, temporum, rerū præteritarum, antecessionūq; ingenij, morumq; eorum qui bellum administrant, uirium, societatum, apparatusum. Item descriptiones regionum, locorum, urbium, fluminum, montium, etsi qua in illis memoratu digna. Itinerum quoq; casuum, euentuum, pugnarum, quæq; pugnam sequuntur. Ad hæc, obsidionum, oppugnationum, expugnationumq; quæq; expugnationem comitari consueuerunt. Accedunt his personæ, laudantis scilicet, aut improbantis, pro re ac tempore, lectio item, atque imitatio. De genere autem ipso dicendi

quale scilicet cōueniat historiæ, dictū est. De Breuitate similiter, ac Celeritate: quarū altera est historiæ cōmendatrix, altera locupletat eā, atq; magnificat. Itaq; plura de re hac loqui, præcipientis est uelle personam assumere. Quocirca ne mihi sit cum Grammaticæ patrocinatoribus contentio posthac ulla, finem dicendi facio, meq; à promisso absoluo, quando factum est à me, ut arbitror, satis promisso, & fortasse amplius, q̄ iudicari possit esse promissum. PVD. Et promissis à te satis factum Altili cōfitemur omnes, & differendis ijs incredibili uoluptate nos affecisti, dum rem sparsam, ac passim iaclatam colligis, collectamq; ordine suo, suaq; regula ac lege sic cōponis, ut si qui posthac redacturi ea sint in præcepta, facile quidē præstituri id uideantur. Nec his cōtentus laudes quoq; historiæ addidisti, & quam ea sit utilis mortalium generi, multa cum grauitate docuisti & copia. Ceterū nesciam uolens ne, an negligens præterieris ea, quæ ad scribendas magnorum uirorum uitas spectant, quo in genere historiæ Græcæ Latincq; uersati sunt permulti. AL. Atqui Puderice de toto & integro nos historiæ corpore locuti non de parte sumus, quæ & ipsa ad totius imaginem cōponi pro natura sua potest. Itaq; ut pauca quædam in hoc quoq; genere scribendi tradamus, quod ipsum Demonstratiuū est genus (nam qui uitā alicuius scribit, in locos nūc laudis, nunc uituperationis incidit, cuius rei monitū fecisse eum satis est) tria cum primis seruanda censemus, ut scriptio ipsa sit breuis, sit diligens, atq; etiam grauis: adde, si placet, & quartum, ut sit ea quammaximè quoq; elegans. Breuitas aut erit talis, ut rerum summas paucis cōplectatur. Diligentia tanta, ut nihil omitat, quod iudicetur memoratu dignū. Grauitas item ea, quæ addat explicationi ac dictis pondus, quæq; & autorem rerum & scriptorem commendat. Nam præter ueritatem nihil potest esse cōmendabile. Quid obsecro tam est aduersum, quam uanitas historiæ: quæ uitæ magistra esse dicitur. Elegantiam idcirco dicendi maximam hac præsertim in parte exigimus, quod hæc ipsa scribendi pars permultis sit alijs laudibus, ac uirtutibus caritura. Itaq; compensetur utiq; elegantia, quod deerit de cultu, ceteroq; splendore. Cuius rei Cæsar grauisissimus esse potest & testis, & monitor: de cuius cōmentarijs etsi multa in exemplum adduci à nobis poterant, tamē scribendi genus historicum ex omni parte minime complexus est Cæsar: quippe qui materiā & præbere, & relinquere maluerit alijs de se scribentibus. Et qui pictor, aut statuarius imaginem facturus est, quæ totius referat corporis pulchritudinem, nimirū pulcherrimi cuiusq; uiri speciem sibi in exemplū assumit: non eius qui parte tantū præcellat aliqua, sed qui omnibus. Nam quanquā & Tacitus & Curtius abunde sunt laudibus ac uir-

tutibus ornati suis, laus tamen omnis Latine historię penes duos putatur existere, diuersoq; in dicendi genere, Lium, ac Sallustium. Ad hæc iniquitas temporum Trogum nobis omnino abstulit, & Curtium ac Tacitum quasi mutilatas uidemus statuas: licetq; suspicari potius ac conijcere, quàm omnino de ijs iudicium aliquo. absolutum ac certum tradere. Quid quòd noster paulò antè Actius uno fuit ubiq; ferè contentus Virgilio? uidelicet quòd ab optimo quoque suo in genere querenda est semper autoritas. Quod autem (sicuti ex oculis ac uultu conijcio) Præficius hic noster dicere paratus est aliquid, officiumq; absolutum est meum, dicat pro arbitrio uir & in Poëtica, & in Oratoria maximè exercitatus, depromatq; de pectore apprimè sæcundo dignum aliquid seq; & hoc ipso confesso, ut munus & ipse quoq; suū adimpleat. PVD. Atqui & ordo lexq; ipsa sessionis huius id ipsum exigit, & nos omnes non istud ipsum modò petimus, uerum etiam rogamus, atq; exposcimus. PAUL. Equidem ex ijs, quæ acutè, grauitè, eruditeq; ab Altilio sunt de lege historię dicta, quæq; antè Syncerus Poëtici de numeris, ipse uerò Altilius de uerbis nuper, atque ornamentis diseruit, magis magisq; incendor ad peruestigandum Poëtice finem, quem ex ore senis nostri esse Syncerus initio retulit, bene, atq; apposite dicere ad admirationem comparandam. Conuertor autem ad te Parde potissimum, quem dicendi labor non adeò ut hos ipsos delassauit, audientiam primò abs te exposcens, deinde sententiam in his quoque requirens tuam. PAR. Et audientem me perq; intentum in dicendo habebis, & paratum etiam respondere ad ea, quæ ex me intelligere ipse uoles, aut quid ipse sentiam aperire: si opinionem fortasse meã tentando sciscitaberis. PAUL. Principio quòd Cicero aiat finitimum esse Oratori Poëtiam, duo, ut mihi uidetur, cur in eam sententiam uenerit, omnino illum mouere, & quòd uterque uersatur in dicendo, & quòd utriusque communes sunt laudationes, quòd Demonstratiuum genus dicitur, tametsi & deliberationes quoque: apud Poëtas enim tot deorum concilia, consultationesq; non ne hoc nobis palàm faciunt. Habent igitur tum laudationes, tum deliberationes inter se communes, bene item & cõsummatè dicere, suo uterque in genere dicendi, cum alter solutus incedat atque promissus, alter astrictus numeris, ac pedibus certa lege coercitis. Quin uerba quò que & ipsa sunt inter eos communia. Verum alterius, digna foro ac Senatu, quæ que grauitatem satis est uti sequantur, retineant que dignitatem: alterius, quæ magnificentiam, altitudinem, excellentiamq; quasi quandam ostentent. Neque enim grauitas comparandæ admirationi satis est sola, ni magnificentia accesserit excellentiaq;

excellentiâque & uerborum, & rerum: utq; ego arbitror, hoc illud est, quod ait Horatius:

— Mediocribus esse Poëtis,

Non homines, non dii, non concessere columnæ.

Cum oporteat eos suo in genere excellere, neq; aliter digni eo nomine uideantur. Hoc etiâ est & illud quod à Cicerone dicitur, singulis uix secus bonû Poëtam inuentum. Ferrara nanq; omnis est excellentia, quodq; Oratori satis est benedicere, atq; appositè, id oportet in Poëta sit ut excellenter. Ac tametsi Oratoris quoq; est aliquando & magnificè, & excellenter, tamen id nō ubiq; neq; semper: cū Poëta hoc ipsum ubiq; suū sit ac peculiare, etiâ cum in minutissimis atq; humilibus uersatur rebus. Siquidem necesse est & minutissimis, & humilibus describēdis rebus appareat etiâ eius excellentia. Nam & quæ fuit naturæ excellentia creando in homine, eadē nec minor pro specie illarum ac forma in apibus atq; formicis fuit. Vtriusq; etiâ Oratoris ac Poëta officium est, mouere et flectere auditorem. Verū quōnam, quō in quâ hæc & cōmotio, & flexio, & maximum utriusq; in hoc ipso studiū Oratoris, scilicet ut persuadeat iudici Poëtæ, ut admirationē sibi ex audiente, ac legente cōparet. Cū ille pro uictoria nātatur, hic pro fama & gloria, quæ uidetur sola ac maximè ab hoc scriptorum genere queri. Et Orator quidem ubi minimè persuaserit, potest sine suo cōtentus esse quod bene, quod appositè, quod consummatè dixerit in causa. At Poëta sine omnino defraudabitur suo, nisi in audientis ac legentis animo pepererit, infixeritq; admirationē, per quam sit famam, uenerationemq; assecuturus. Nec uerò audientē aut legentem eū nos intelligi uolumus, cui sit admirationi Bauuius aut Maximianus, sed cui magnam quoq; mentem Delius inspirauerit uates: uix enim de bono Poëta, nisi & ipse auditor bonus Poëta fuerit, iudicare recte potest. Tametsi nescio quomodo à natura ipsa instituti nonnulli, alij in Musicis, alij in pictura, in Poëticis alij: neq; Poëtae tamen ipsi, neque pictores, aut musicam professi, bonum quid in ea sit arte sentiunt: optimum uerò sentire haud poterit, nisi quem ars quoq; cū natura ipsa ingeniosum pariter atq; solertem fecerint. Quo circa mediocritas illa quæ in rebus plerisq; omnibus conceditur, Poëtae omnino aduersatur, eiq; minime est cōcessa. Nisi fortè dicendi excellentia & magnificentia illa sit uocanda mediocritas in genere dicendi Poëtico, quando excellentia dicēdi in Poëta ut uacua esse debet inflatione, atq; intumescencia, sic nullo debet modo de gradu suo deijci. Quid quod Oratorum multitudinis præsertim impleturum aures aut unius iudicis, aut paucorum admodum, multæ illum adiuuare res possunt? At Poëta solis

excellētibus, ingenioq; excellēti præditis, sola & una cū excellētia potest satis facere. Quocirca coniunctus & ipse ratione hac Historico est, quod lectoribus, ijsq; literatissimis uiris, nō iudici scribit, aut multitudini. His itaq; permotus senis nostri sententiæ accedo, Poëtæ siue finem, siue officii esse, bene atq; excellenter loqui ad admirationē. Quod si Parde probaueris (nam Syncerum id probaturū testificari ea possunt, quæ in initio dissertationis suæ attigit) Altillium sat scio, quæ est obseruantia in senem, & cultu minime disensurū. PAR. Visus es mihi Præsici probandis Poëtis his non minus quàm ex Aristotelica disciplina, ex ipsa etiã rei natura esse locutus, & quod multa sunt Oratori & Poëtæ cōmunia, & quod in non paucis etiam differant inter se. De fine uerò, officioq; Poëtæ si quis aliter sentiat, meo iudicio inuide magis quàm uerè sentire uidebitur, dum quod Poëtæ ipsi gloriantur se tantū querere, nomen scilicet ac famã, inuidere illis & pretium & laborū tantorum summam uolunt. Et quod in Oratore exigitur bene & cōsummate, id in Poëtâ esse debere excellenter, id profecto mihi & uerissime, & appositissime à te dictū uidetur. Nam te obsecro per Musas ipsas, perq; tantopere à nostro cultam senem Vraniam, quid nisi admiratio, quid inquam nisi una & sola admiratio queritur ex magnificis illis, & maxime numerosis uerbis, dictisq;

- » — Dicam horrida bella,
 » Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
 » Tyrrenamq; manum, totamq; sub arma coactam
 » Hesperiam: maior rerum mihi nascitur ordo,
 » Maius opus moueo. — Quid cum?
 » — Stabuli de culmine summo
 » Pastorale canit signum, cornuq; recuruo
 » Tartaream intendit uocem, qua protinus omne
 » Contremuit nemus, & syluæ intouere profunda.
 » Audijt & Triuix longe lacus, audijt amnis
 » Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini. Quid amplius?
 » Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.

Quò quæso & res, & uerba tanta cum industria, & arte inuenta, & posita, nisi ad mouendam spectant admirationem: Quò inquam & illa?

- » — Assum dirarum à sede sororum.
 » Bella manu, letumq; gero. — Et:
 » Olli somnum ingens rupit pauor. —

Itaq; non uerbis modo magnificis, sed rebus quoq; & inuentis excellenter, & expressis, admiratio à Poëtis queritur: ut cum Poëtica sicut
 Historia

Historia constet rebus ac uerbis, his utrisq; Poëta ad admirationem conciliandam non utatur modo, uerum etiam inmitatur. Quamobrem, quod ueritas præstare hoc sola minus posset, ueritatem nunc inuibrant fictis fabulosisq; commentis, nunc ea comminiscuntur, quæ omnino abhorreant à uero, atq; à rerum natura. ut cum:

— Fit tortile collo

Aurum ingens coluber. — Et:

Virginei uolucrum uultus. — Et:

Tertia sed postquam maiore hastilia nisu

Aggredior. —

Itaq; quæ à te Præsici in tota hac questione dicta, & disputata sunt, omni è parte à me, ac summopere etiam probantur: & cum de admiratione loquamur, ne discedamus à cognatis uerbis, mirificè etiam probantur. Quocirca perge ad reliqua. PAVL. Quæri autem ab illis admirationem, hoc est, approbationem & plausum quasi quendam eorum quæ dicantur, cum animorum admiratione illorum, qui audiunt, & qui legunt, quæ à te delibata sunt Parde, duo illa potissimum docent, & res, & uerba. Siquidem neq; res ipsæ, quales gestæ sunt, perinde atque ab historicis narrantur: neq; Poëta ipsi uerbis semper agunt usitatis ac simplicibus, nam & rebus gestis ornatum aliunde, et magnitudinem, et decorem ubique ferè arcescunt à figmentis uidelicet. ut cum scripturus esset Virgilius nauium Aeneæ conuersionem, finxit ea quæ leguntur de Cybele, de Io

ue, de nauium conuersione in nymphas:

— Cum uirginæ, mirabile monstrum,

Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur.

Quo enim maiora atq; admirabiliora, quæ ab ipsis dicuntur appareant, humana ad deos transferunt, fingunt monstra, mittunt insomnia, deos deniq; in homines uertunt. Comparationes quoq; quibus frequentissime utuntur, non magis ad docendum, atq; illustrandum pertinent, quàm ad mouendam admirationem. Quid obsecro sibi uult aliud Cupido in Ascanium? quid Mercurius toties è caelo in terras missus: nisi ut qui legunt, admiratione impleantur? Parum profectò parum erat utiq; Maroni tempestatem describere, quæ per se ipsa magna quidem erat, atq; horribilis, sed Iunonis ad Aeolum, sed Aeoli ad Iunonem allocutiones admirabilem multo maxime eam faciunt, uentorum ipsorum Deo illam exiciente. Itaq; intonantur magis quàm dicuntur illa:

— Cauum conuersa cuspide montem

Impulsi in latus, ac uenti uelut agmine facto

20 Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.

Quid excogitatus ad conciliandam admirationem? Re autem uera Aeneas à Lacinio Calabriae promontorio, sacris Iunoni rite prius per solutis soluens, quo praeeterita Sicilia ad horas Latinorum classem appelleret, fuit à tempestatibus Drepanum perlatus. Videte obsecro, quibus ueritatem commentis concinnauerit, quo admirabiliora cuncta redderet. Verba autem ipsa Poëtae, quiq; uere dicuntur Poëtae, non solum simul compingunt, aut ea nouant, ut mare uel inuolum, ut syluas comantes, horum ipsorum quae nunc à me dicuntur gratia, uerum ea transferunt: nec uerba tantum, sed orationem per sepe omnem. Quinetiam et excessum, & superlatiorem ijs per sepe adijciunt à natura penitus recedentes. ut:

21 — Præruptus aquæ mons. Et:

22 — Vastos tollunt ad sidera fluctus. Et:

23 Tollimur in cœlum sublato gurgite, & ijdem.

24 Subducta ad manes imos descendimus unda.

Nec uerò tenorem hunc comparandae admirationis in grauioribus ac serijs tantum seruant rebus, uerum in ijs quoq; in quibus lectorum atque auditorum delectatio uoluptasq; sola quaeritur. ut:

25 Ambrosiæq; comæ diuinum uertice odorem Spirauere. Et:

26 — Fotum gremio Dea tollit in altos

27 Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum

28 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Singulis penè è uerbis, Venerisq; è gestibus gignitur uirtus hæc, de qua nobis est nunc quaestio: quam & in docendo, & in mouendo nec minus in delectando assequi Poëtae omni arte, studioq; contendunt. Tu uerò quid ad hæc Parde? nam & grauitatem hic tuam, & iudicandi pondus requirimus. PAR. Ego quidem Paule Præsici censeo te affectu, quod disputatione hac quaeris, ipsis & rationibus, & exemplis: quæ duo non in disciplinis modo, uerum etiam in uita agenda, moribusq; probandis & laudis, & testificationis secum uim, auctoritatemq; omnem ferunt. Ceterum quoniam à Syncero de Poëtis sermo coepit, ut ab eo quoq; desinat, reliqua siqua sunt, ab illo potius sciscitare. Quin ut uideo surrexisse cum iam, interrogandi te labore liberabit. ACT. Equidem Parde dicendi paulò sic assentior, ut semper existimauerim in quacumq; ad dicendum suscepta materia, atque in dicendi quoq; genere magnitudinem sublimitatemq; ipsam Poëtae esse propriam, nunquam mediocritate contentam, quod Virgilij agricultura docere planè potest, utq; implere generosos illos spiritus quacumque ratione Poëtae ualeant, cœlestes etiam res mortalium rebus inferuisse.

ruisse eos, referuisseq; carmen suum cōmentis, atq; fabulis, quibus ipsa sublimitas ad summū usq;, hoc est, ad admirationē incretceret, hocq; illud esse, quod paulō antē dicebatur, alia quadā lingua locutos. Nā cū Oratoria sit mediocritas æquabilitasq; illa quidem dicēdi, siquādo magnitudinem assumptionis est aliqua, per Poëtice uagatur atq; exultat cāpos, ut cognatæ facultatis, sibiq; finitimæ. Qua in re Cicero ē nostris eminuit. Nā historia ubi magnifica esse uult, ubi heroica uideri ac grandis, et figuras et uerba de Poëtis mutuatur. Qua de re multa et eruditè, et grauitè differuisse mihi uisi estis. Ceterum tanta rerum arcesitarum copia, tantus etiam uerborum ornatus, tanta et rerū et uerborum sublimitas ut desit, necesse est, implendæ tubæ, cantūq; Mæonio, ni fabulosa cōmenta affatim ea suppedient, uerbaq; fabulosis apta rebus, illisq; explicandis idonea. Hinc:

Aeris in campis latis. — Hinc: “

— Cauum conuersa cuspide montem. “

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro “

Intonuit. — An non audientibus nobis illa capillus ipse surrigitur, animusq; concutitur, et penè horrescit? “

At iuueni oranti subito tremor occupat artus. “

Dirigere oculi, tot Erinnyes sibilat hydris, “

Tantaq; se facies aperit, tum flammea torquens “

Lumina, cunctantem, et quærentem dicere plura “

Reppulit, et geminos erexit crinibus angues, “

Verberaq; insonuit. — “

Itaque dum Poëta hæc ipsa et fingunt, et ficta suauiter, magnificè, admirabiliterq; loquuntur, alios ipsi eloqui docuere. Nam imitati eos poetæ qui causas egere, qui in Senatu de capiendis cōsilijs disseruere, qui res gestas memoriæ mandauere, eloquentiam perfererūt solutam illam ac uagantem. Quo fit, ut omne dicendi genus à Poëtica manauerit. Nā et primi doctorum omnium cum extiterint Poëta, omnia quoq; carmine, ac numeris sunt cōplexi, testisq; horum omnium est Homerus: qui quantum ubiq; dicendo ualeat, et suspiciunt docti, et admirantur indocti. Ab hoc Philosophi, ab hoc Physici, ab hoc et Rhetores facultatis suæ præcepta et aucupati sunt, et auspiciati. Solon quas Atheniensibus tradebat leges, carmine auspiciatus legitur. Cum que ipse stultitiam simulasset legendis, ac recitandis in publico uersibus, quos de Salamine bello reuendicanda scripserat, Pisistrato, optimatibusq; omnibus collaudantibus ciues traxit ad abdicandam legem, quæ populi totius suffragio constituta fuerat, ne cui unquam de ea re mentionem facere liceret, ne ue ad populum ferre,

idq; capitale esse. Itaq; & decretum factum est, et Solon ipse belli dux delectus, tantum carmine illo suo ualuit. Romanorum rex Numa uersibus à se de dijs, deq; deorum rebus compositis, ijsq; in sacris publicis, ac ludis rite decantatis, ferocissimã gentem, dum id assiduus agit, ad mores humaniores transtulit, cultumq; Dei maiorem. Aperuit rerum naturam generi hominũ carmine suo Empedocles, Syderalis discipline Dorotheus Sidonius, quos Latine imitati Lucretius, ac Manilius. CHRISTE optime, quid copie, quid ornatus, quantus è clarissimis luminibus eius emicat in altero splendor: rapit quò uult lectorem, probat ad quod intendit, summa cum subtilitate & artificio, hortatur, deterret, incitat, retrahit, demum omnia cum magnitudine, ubi opus est atque decoro, & hac de qua disputatum est admiratione: ut expurgatis rudioribus illis uetustatis numeris, quibus postea Virgilius Romanam illustrauit Poeticam, nihil omnino defuisse uideatur. Alteri uerò in Astronomicis, siquid ornatus, Poeticòq; defuisse decori, additũ nuper ac suffectum à nostro est sene. De cuius Vrania, ut arbitror, iudicabunt posteri fortasse liberius, quod certo scio, de ea sentient minus inuidenter. Quibus igitur uerbis, aut quo nam ore gestuq; assurgemus Poeticæ? quæ princeps de Deo & disseruit, & eius laudes cecinit, instituitq; sacra, unde primi Poetæ sacerdotes uocati, uerbisq; eum placauit, & cantibus, docuitq; habere rerum humanarum curam, benignèq; cum probis agere, excandescerent cum improbis. Hæc prima excitauit ad uirtutem homines, dum animæ immortalitatem proficitur: hæc è terris piorum animos in cœlum deuexit, impiorum detrusit in tartara: hæc bonis tandem præmia retribuit, malos poenis, postremisq; insecuta est cruciatibus. Salue igitur doctrinarum omnium mater fecundissima, Salue iterum. Tu enim mortalitati occurristi, inuentorum ac scriptorum tuorum perpetuitate. Tu è syluis homines cruisti, atq; è speliicis. Per te noscimus, per te præterita ante oculos cernimus: per te Deũ sapimus, religionemq; retinemus, ac pietatem, Deoq; ipsi accepti, supernam etiam in sedem ab eo euocamur, aras que cum ipso meremur & templa. PVD. Peregrinæ quidem Acti, & piæ, & sanctæ, immo & recte admodum: ut sicuti à religione sermo cœpit tuus, in religione quoq; idem desinat: quodq; feruor perfractus est iam canicularis, uocamur que familiaribus à negotijs, soluente conuentum hunc, et feliciter abeamus, et rectè ualeamus omnes.

FINIS.

P. SVM-

P. SUMMONTIVS AEGIDIO
Augustiniano Eremitæ s.

Nominis tui claritudo ea est, Aegidi pater, ut Pontani famæ non parum consultum iri uideam, si dialogus, quem ille tibi inscripsit, uenire iam incipiat in manus hominum. Tantum uerò abest, ut ob hanc editionem mihi fortasse quicquam debeas, ut etiam iure coactus rem tibi tuam uidear reddidisse. Accipe igitur me ministro, Pontani tui munus, & te ipsum in illius quasi speculo dicentem intuere. Quodq; facis, propagare me nomen illius conantem adiuua singulari eloquentia tua, qua Christiane mi Cicero animis hominū domina ris: ut intelligat per te omnes, quantus uir fuerit Iouianus Pontanus, si qui sunt, quos præclara ipsius opera, aut nondū uisā, aut fortè parum cognita nō moueāt. Hoc melius facere quā tu, ne mo potest. Nam cum eloquentiū longe sis religiosissimus, id etiā felicitate ingenij consecutus es, ut & religiosorum omnium, quofcunq; hæc tulit ætas, idem facile sis eloquentissimus. Vale.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI AEGIDIVS DIA
LOGVS.

SVARDINVS, POETVS, PONTANVS,
COLLOCVTORES.

TAEDES IPSAS AGNOSCIMVS,
qualeis urbem intrantibus describere nobis,
qui portarum præfecti sunt custodia, & tur-
rim suspicimus quadrangulam eam quidem,
atq; in sublime editam, imminuentemq; qua-
druiuo, atq; in loco urbis maxime celebri &
nobili, uocitantq; eam Pontanianam. Quid
quod titulus nescio quis (neq; enim oculis sa-
tis bene uitor) cuius nam ædes hæ ipsæ sint, uel declarare, uel etiam attesta-
ri nobis abunde potest. Lege obsecro, ac recita. POET. De puluere ad-
huc & ipse caligo aliquantum. Suffricabo itaq; oculos, excutiamq; super-
cilia. Ac per Iulianum hospitalem diuum, cuius ab urbis haud procul por-

tis templum uenerati sumus, eius ipsius Iouiani hæ sunt ædes, eius ipsius
 turris, ac frequentata porticus. Titulum iam ex animo oculis, acie iam
 percurro, iam recito: HÆRES, SVCCÉSSOR, DOMINVS
 HARVNCE AEDIVM, QVIQVI FVTVRVS ES, NE
 TE NE PVDEAT VETERIS, NEV PIGEAT DOMI-
 NI, HAS QVI SIBI PARAVIT. COLVIT IS LIT-
 RAS, COLVIT ARTIS BONAS, COLVIT ET RE-
 GES. COLVERVNT EVM PROBI IUVENES, SE-
 NES PROBI, PROBAVERVNT ET DOMINI INTE-
 GRITATEM, FIDEM, MORES ANIMI BONOS. ET
 NIM TALIS FVIT IOVIANVS PONTANVS, PRI-
 SCI RELIQVIÆ TEMPORIS. VIXIT IPSE ET
 SIBI, ET MVSI, SIC VIVAS IPSE ET TIBI, ET
 TVIS, SIC LIBERI SVPERENT. QVI SI LAPIDI
 HVIC INIVRIAM INIVRIVS FECERIS, IRATI
 DII SINT TIBI. SVAR. An fortasse ille ipse Iouianus est, sa-
 lus pro foribus qui deambulat? Idem habitus, idẽ incessus, eadẽ statura, &
 comptus perinde ac nobis uerbis exculptus fuit, nisi quod pede altero mi-
 nime claudicat: quod fortasse sobrietas illi abstulit, sanauitq; diligentia
 quod casus intulerat uitium, uisq; illata extrinsecus. Quid quod medita-
 tum nescio quid uel ipse secum immurmurat deambulans? uel mihi ut
 oculi, sic aures quoq; & ipse caligant. Ad mouebo me propius, ausculta-
 bo propinquius. Pro dij immortales, dignam grauitate uiri sententiã, di-
 gnũ & Poeta, eodemq; Philosopho carmen:

29 Desine sollicitare Deum, ac uim afferre precando:

30 Cui priuata hominum, cui sit quoq; publica cura.

Nec uerò sententiæ huius uis ea est, ut deo ipsi supplicandum ne sit, sed
 quod permittenda ei libere nostra sint omnia: quippe qui quid utile, quid
 inutile sit cuiq; & cognitum habeat, & examinatum. Cum se penumero
 & expetantur, & summo etiam cū labore quærantur à nobis, quæ pau-
 lò post futura sunt minime utilia, ac nonnunquam uel maxime etiam no-
 citura. Quid quod, ut ipse quidem uidet, senilem post deambulationem
 affedit in hemicyclo? Quocirca per opportunũ nobis offertur cõgredien-
 di eius tempus, ac salutandi. POET. Per opportunum, ut dicis. Quodq;
 natu maior ipse quidẽ es, partibus tuis utere. SVAR. O salus multis,
 ac diutius bonis uiue hominibus bone senex, & quod, ut ex uultu conijci-
 mus, facis, uitã hilariam duce. PONT. Et uenire sospites uos ac ualen-
 teis, est dijs quod agam gratias, & mihi cõgressio, istec uestra grata est ad-
 modum.

modum, ac periucunda. Heus aut pueri, situlam capite, frigidamq; haurite è puteo. Vos boni hospites, et nostrum, ut uideo, per amantes, refrigerate manus limpidissima hac, et frigentissima, abluite et ora, et oculos. At uos mollificas illas siue nuces, siue persica poma, siue tarentina huc asferre. Sumite iucundissimi uiri has nostris de insitionibus fruges, et sitim sedate atq; aestus nostrarum è liquore uitium, quae nobiscum consenuere, eas enim adolescentes penè sciuimus: nec semel etiam iterauimus, effecimusq; nouellas, ac nihilominus etate nunc queruntur de senecta. Agite igitur haustillate penulli nostri non Rhetica illa Virgilij, aut Horatij Cecuba pocula, sed nostratia haec, tum Sorbinia, tum Montonica. Mihi credite, refrigeratione ex ipsa laudabitis iuueniles nostros excolendis ijs labores, operasq; pro rustica rei institutione, colendiq; arbusi praecipis impensas. Agite optimi uiri, iterate sorbillationes, et coquiescite post desudatos labores apud hospitem beneuolentem, et peregrinari consuetum. SVAR. Mihi res ablutione refrigerati sunt oculi. POET. Et mihi totum quidem è sorbillatione subsultat corpusculum. PONT. Bene habet, coesedit ambo, uestrumq; uterq; sic existimet, senis huius exiguas esse pro laboribus, proq; eius in reges meritis opes, res quae ipsas domesticas, amicis tamen communis, ac si non lautissimas, profluentes tamen, atq; amicorum usibus expositas. Vt imini ijs et hospitij iure, et literarum. Musarum enim haec, id est CHRISTI Optimi Maximi sunt munera. Nec uero hilaritundinem hanc in sena tam fortasse mirabimur, quamq; et senectus ipsa per se tristior est, et ego me opte ingenio minus sum iocis deditus, ac festiuitati quam, ut arbitror, commendabitis, quod mortuo nuper Petro Copatre, qui cum annos circiter sexaginta amicissime uixit, coniunctissimis uitae studijs ac laboribus, et letor illum humanis his miserijs potius, quam molestijs liberatum iam esse, et me propediem iter idem ingressurum, fruiturumq; eadem libertate, et ocio coelesti illo quidem ac sempiterno. Sed uos cuiates nam estis, et huc ad nos unde? SVAR. Mihi patria est Bergomum, nomen Suardino, huic uero Poeto: quo quidem ciue merito gloriantur frequentissimum oppidum quondam Fundi, quos, ni displiceat, appellare ausim Varronianos, quorum in agris hodie quoq; extent hortorum eius uestigia, famaq; sic teneat, testenturq; adificia. Iter uero è Roma susceptum est nobis, quo terram hanc uisceremus Sirenum prius altricem, posterius uero Musarum. PONT. Amabo hospites per amoeni, lenocinari ubi nam tam urbanè didicistis, qui me et Sirenum commemoratione et Musarum, ad uos amandos etiam non ante uisos nec cognitos, tam blandè allicitis? Et Sirenes ille quidem loca haec tenere, quae, ut Cicero noster ex Homeri dictis tradit:

- » Tum graue certamen belli, clademq; tenebant,
 » Graecia, quam Troiae diuino numine uexit,
 » Omnia tum è latis rerum uestigia terris.

Vel, ut Homeri uerba Poëticis sine numeris propria reddam, sciebant quaecunque in terra gererentur rerum plurimarum parente atq; altrice. Et Homerus ipse declarat eadem quoque loca Musas incoluisse, cum illa ipsa Sirenibus tribuit, quæ sunt Musarum. Quorum enim numinum, nisi harum ipsarum est scire, quæ sit rerum, quæ in terra fiunt, geruntur, gignunturq; natura? Id quod apertius multò, ac luculentius Virgilius expressit, cum dixit:

- » Me uerò primùm dulces ante omnia Musæ,
 » Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 » Accipiant, cœliq; uias, & sidera monstrent,
 » Defectus solis uarios, lunæq; labores,
 » Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescant
 » Obijcibus ruptis, rursumq; in se ipsa residant,
 » Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 » Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet.

Quæq; aliam maximo à Poëta, tanta cum grauitate & uerborum, & sententiarum referuntur. Sed me fortasse ad hos ipsos congressus prædica inuitat mea Virgilianis finitima. Cum etiam illorum cultrix Patulcis fuerit nympharum hortensium peritissima, cuius uiculus ipse hodie quoq; nomen retineat: meorum uerò Antiniana, non tam hortensium deliciarum perita, quàm siue admiratrix, siue studiosa. Sed quid quòd in hac ipsa Musarum commemoratione, uestrum utrūq; lacrimas uix tenere iam uideo? SVARD. Equidem ego, pro Pæto quoq; ut respondeam, ipso Musarum nomine excitus sum ad lacrimas, Mariam heremita memor factus, qui nuper maximo cum desyderio Christianorum omnium, Italiaeq; præsertim totius, his in locis diem obiens, naturæ concessit. Dum Musas in ijs Christianas et colit uenerabiliter, & illarū secreta per diuorum templa, perq; ædium sacrarum pulpita mortalibus & enucleatissime aperit, et suauissime etiam decantat. PONT. Sistite amabo lacrimas, ac uiri potius manibus gratulamini, qui nunc coelestibus cum Musis arcana Dei intraspicit, uel fruatur illis potius, eaq; Aegidio coniunctissimo sibi homini Musas per ipsas inspirat: quarum hic sacra Christiano etiam ritu, & pientissime colit, & decreta etiā eloquentissime interpretatur, diuulgatq; inter populos: ut ea quæ nuper Lustricis diebus in cōuentu innumerabili etiā cuiusquomodis generis mortalium edisserauit, quæ nunc si rectulerim (sat scio)

non me exiguum uobis Mariam obitus solamen allaturum, nequaquam, tamen ut qui uim assequi, ac copiam dicentis eius ualeam. Siquidem sermo hic noster porticibus tantum affuetus est, paucorumq; cōfessionibus. Cum illius ex ore uideri possit scateri fontis, fluminaq; ugentia demanare. Verum degustatione ut ex ipsa intelligatis, quem Marianus successorem reliquerit, quemq; sibi post illius obitum Christianæ Musæ antistitem cooptauerint. Dicam igitur, hunc quoque fructum referendis ijs uobiscum etiam ipse collecturum, quod conceptum interim ex itinere, æstiuisq; pulueribus laborem ac molestiam sedendo, atq; audiendo leuabit.

Nequirit o uiri Christiani uetus illa philosophia, boni ipsius speciem inueniri, uel bonum ipsum potius et summum, et consummatum. Quippe cum CHRISTVS esset neq; ab antiquis philosophis uisus, neq; ab illis aut auditus, aut cognitus. Ille nanq; ipse, ex illoq; perq; illum, bonum existit ipsum, deq; illius fonte bonitas omnis manat, defluuntq; bonorum omnium riuus: multo aut minus potuit ueritatē agnoscere, quādo idē ipse CHRISTVS ueritas est, nec bonum aut uideri, aut intelligi nisi per ueritatem potest. Idem ipse igitur CHRISTVS & ueritas est, & bonū, in eoq; utriusq; & ueri, & boni collocata est species, ex eoq; et uerum demanat, & bonum: ac per eum & ueritas ipsa agnoscitur, & boni ipsius natura qualis sit, quæ que etiam siue species eius, siue idea. Minimè uerò omnium, uetustas illa in tenebris constituta cum esset, uersari in luce potuit. Veritas autem ipsa luculentissima cum sit, neq; quicquam aut sciri, aut intelligi nisi per ueritatem queat, sitq; ueritas ipsa CHRISTVS, nimirū et lux ipsa CHRISTVS est. Idē igitur CHRISTVS & bonū, & ueritas, & lux est, idem quoq; & uita. Viuere enim uerè dicendus is est, qui & solū quidem, & semper est: qui autem est eiusmodi, semper uiuit, quoniam semper est. Cū cæteris quidem omnibus ueniatur, aut esse quando que cœpisse, aut aliquando contingat fore. Quin & quæ fuerit, & quæ futura sunt, quæ que aliquando cœperunt, ab eo necesse est esse, ut que & fuerint, & futura etiam sint ab illo, qui semper ipse quidem est, deq; eo tantum dici & recte, & uere quod est, potest. Ille igitur ipse uiuere solus dicendus est, illi etiam soli uita nomen ascribendū. Quis hic autem nisi CHRISTVS est: qui cum patre quidem suo semper est, ad eum ipsum si respicias: sin ad homines, & fuit cum patre ipso semper, & cum eodem ubiq; futurus est. At mortuus est CHRISTVS, nobis quidem, ac corpori mortuus, sibi uerò nunquā. Quia enim uiuamoriatur, qui ipse quidem uita est: quo etiam pacto extinguatur, qui lux est: quo uero modo esse desinat, qui & solum, & semper est? At pependit in cruce, pependit autē, quia uoluit: noluit uerò, quia bonus est. Quid hoc igitur

Sermo Aegidii
ad populum.

tur mirum: quando ipse etiam bonum est, cum boni ipsius proprium sit be-
 neficere. Quod nam autem beneficij genus conferri maius potest ab ur-
 bium rectoribus ac populorum, quam ut pro eorum salute uitam ipsi suam
 obiectent periculis? Atqui maius fortasse beneficium illud fuit uoluisse na-
 sci, subireq; hominis munus, quam mori: nam ex quo subire hominis con-
 ditionem uoluit, ut mortem quoq; adiret, par quidem fuit, quando hac ra-
 tione succurrere hominū generi maxime uoluit: neq; maius homo homini
 conferre beneficium potest, quam ut uitam pro illo obiectet. Deus igitur
 cum sit ipse beneficentissimus, quo nullum profecto beneficentius sit, con-
 ferre in hominem munus decreuit. An fortasse ut parum pius, ut generis
 hominum neglector, quorum quidem esset amantissimus, quos ipse in lu-
 cem genuisset, quo uitae fruerentur muneribus, eosdem pateretur à tene-
 bris submergi, et sub morte perpetua laborare caligantes? Inter tyrannum
 quidem, bonūq; rectorem ac regem hoc interest, quod ille asper, acerbus,
 insolens in subiectos est, incedit stipatus satellitibus: non patitur se ab illis
 adiri, insectatur illorum flagitia: non ut corrigat, uerū ut rapiat, tor-
 queat, enecet. At hic & commonefacit errantes, & clementia in illos uti-
 tur: ac non solum in conspectum admittit, aditum ad se petentes, uerū
 aegrotantes illos uisitat, dolentis praesens solatur, aduersis in rebus co-
 ram & adhortatur, & illis adest, participemq; sese mœroris exhibet, ac
 molestiarum. At Deus optimis & principibus, & regibus omni genere
 humanitatis, beneuolentia, caritatisq; maior ac potior est. Voluit igitur
 quo parte ex omni munus suum impleret, subire hominis officium, & ut
 homo quoq; inter homines uersari, caritatemq; suam quo maiorem osten-
 deret, pati etiam illa quae essent hominum. Quid tu hic oblatrabis ô in-
 gratissimè homuntio? An quod necesse esset Deum illa pati? In Deo tu ne
 mihi, cuiusq; in uoluntate necessitatem pretendis, qui nullis indigeat, nul-
 lam aut parem timeat, aut maiorem potestatem? Quam tu necessitatem de-
 blateras? beneuolentia illa quidem fuit, pietas, amor, caritas. An Decios,
 patrem, filium, nepotem necessitas traxit pro Romano se ut populo deuo-
 uerent? An alios etiam ciues, popularesq; inchoitarum & urbium, & po-
 pulorum? Amor (mibi credite) amor, & boni publici studiū traxit illos ad
 mortem uoluntariam. Incurrit sponte in uenatoris spiculi lea pro tutan-
 dis catulis, incurrunnt sues: neq; omnes tamen aut sues aut leae, sicuti inter
 ciues nec omnes quidem pro patria ruunt in ferrum, aut, ut Virgilius ait,
 pro libertate, sed optimus, ac generosissimus quisq;. Videlicet Deus Opti-
 mus, Maximus, piensissimus, beneficentissimus uinci se ab optimo ciue patie-
 tur, cum ipse non ciuium aut contribulis sit, aut aequalis, aut ut e multitu-
 dine

sine unus, uerum pater, educator, rector. Quid igitur de necessitate obla-
 tras? quæ caritas quidem est, ac paterna etiam caritas, ac tanto etiam pa-
 terna affectione maior, quanto Deus ipse rebus omnibus præstat, nulliq;
 aut indiget, aut subiectus est, minimeq; aut precaria eius potestas est, aut
 uicaria, sed omnium ut maxima, sic etiam arbitraria. At quis cogat Deum hu-
 manas subire solitudines atq; affectus? nulla profectò uis, eadem quasi
 tamen Deum inducit caritas, quæ et hominem patremfamilias inducit, tra-
 nato mari, periculosissimis exanclatis procellis ac laboribus alijs, in Li-
 byâ enauigare ad gentes nationesq; prorsus ignotas atq; humanas, quo li-
 beros tueatur, locupletetq; rem familiarem. Paulinus Nolanus Episcopus,
 mulierculæ comotus precibus, filium eius quo redimeret ad prædonibus,
 in Africâ profectus est. Videlicet ab homuntione in hoc ipso officij genere,
 alijsq; pietatis ac beneficentiæ Deus uinctur muneribus? An quem Deus
 ipse effinxit hominẽ, quẽ imaginẽ ac similitudinẽ referre sui ipsius in ter-
 ris uoluit, quẽ animalib. præfecit cunctis, aspernabitur, eiusq; res negliget,
 contemnet, destituet? nec periclitati ei succurret, afferetq; suppetias? Suc-
 currit autem ei, et in CHRISTO, ac per CHRISTVM. Credidit antiqui-
 tas omnis Palladem Iouis è capite genitam, quo numerum augetur dearum,
 perq; eam hominibus sapientiam ostenderet: nõ credes Deum ipsam, ac ue-
 rum Deum rerum, rerumq; creatorem omnium per CHRISTVM filium succur-
 risse mortalibus, in ruinam prolabantibus? per illius sapientiã liberaisse ab er-
 roribus, in quibus immerfi erant, restituisq; in antiquã gratiã, per poenã
 ac supplicia? quæ ille uolens sciens, libensq; perpesus est. Credidit gens omnis,
 credidit ferre etiã nationes, atq; ex leges, è Deo genitos q; insigni aliqua
 uirtute præditi essent. Potuit igitur uirtus aliqua rara quidem illa, atque
 excellens id efficere, ut dijs à cæteris illi esse crederentur. Tu uerò in hoc
 hæsitabis, dubitabis, nullo modo credes, ut pro humani generis salute,
 CHRISTVS sit è Deo Deus, è luce lux, è salute ipsa salus facta mortalium.
 Credidit præcipuè Aegyptus, diuino ex afflatu puellas concipere, atq; hac
 ratione à dijs et posse, et solere homines gigni, magni alicuius negotij
 ac boni gratia. Tu autem in tanta perditione mortalitatis uniuersæ homi-
 num, non credes Deum eorum creatorem uoluisse illis prospicere? Hoc
 igitur inhesitanter credamus: hunc Deum fateamur, ueneremur, colamus:
 huic consilia nostra omnia, actionesq; permittamus. Et quæ fides necesse
 est cum eis ut præsit disciplinis, eã religioni quoq; adhibeamus, sine qua
 nec ueritas nota esse nobis potest, nec boni ad nos pars ulla ptingere, nec tã-
 tis in tenebris lux certa splendescere, deniq; nec uitalis uita duci, cū alia
 ratione uia ipsa mors sit, mors uerò omni è parte miserabilis ac perpetua.

PONT. Hæc igitur per Christianas Musas Aegidio Marianus cum diuis agens inspirat. Quocirca eius cõmemoratione desinite obsecro lacrimari, quin illi ipsi potius gratulandum ducite, quando consecutus est per mortem, quod uiuus per sudores maximos, plurimasq; uigilias assequi laborabat. Ac terræ quoq; huic gratias agite, e qua mortalibus exuperatis laboribus in cœlesti euolauit: ubi sanctissimis cum uiris agens luce fruitor nō solis quidem eius, mundum qui illustrat uniuersum, sed luce eā, quæ e Dei mente profundens sese, et fouet eos, quos ad se euocauit, et inuitat ceteros, qui Dei ipsius memores, lucē eius intueri uolunt, ac per eam tenebras mortalitatis effugerent. Mihi quidem (nesciam fortasse an parum Christiano e ritu, forsitan et supra quā Christianum decet hominem) uenit in mentem, in Mariani memoriam hymnum ludere, inq; eius honorem decantare cum familiaribus: quem quia nō displicitorum uobis intelligo, referam in hoc præsertim ocio. Is autem talis est:

- 22 Qualis Alpei liquidos ad amnis,
 23 Siue Meandri uiridante ripa
 24 Concinit sedum moriens in ipso
 25 Funere cygnus.
 26 Talis ad plectrum, ad thyrasos decorum
 27 Ludit in cœlo Marianus, ipsa
 28 Morte uicturus Marianus, ipso
 29 Funere felix.
 30 Ipse sis felix, faucasq; nobis,
 31 Ipse ades festis Mariane rebus.
 32 Tu preces audi miserorum, et iras
 Siste tonantis.

Ego uero ornatissimi uiri, ita quidem mihi semper persuasi, et penè exploratum duxi, opinionem eam, quæ à leuissimis quibusdam hominibus probata et culta inoleuit, de animorum deliquatione, nuperrime à minutissimis quibusdam Græciæ philosophis, ac Cyrenaicæ renouatam: quæ esset ab ignorantissimis Persidis ac Iudææ physiologis tum ob ignorantiam, tum ob uitæ morumq; lasciuiam multo antè excitata, cum sanctissima illa, uetustissimaq; immortalitatis opinio cum hominibus simul ipsis ab initio increuisset, quemadmodum et religio, quæ nobis ipsis à natura est insita. Quæ nam enim tam fera gens est, tamq; moribus et cultu barbaræ: quæ non in Dei cultum aut admittat tradita ab alijs, aut non et ipsa quoq; excogitet, quæ ad decorum maiestatem colendam magnificentiamq; conferre intelligat, et illorum cultu digna esse, sibi habeat persuasum.

suasum. Memini Luciolum filiū uix quadriennem, in sinu nutricæ quie
 scentem animaduertisse per fenestram, in clarissimo sole repente è coelo
 defluxisse pluuiã grandioribus guttis, quæ à sole illustratæ mirificè splen
 descabant, miratūq; rem tantam aliquantum fuisse, moxq; ad me con
 uersum dixisse: An ò tata Deus illic est? Adeò itaq; à natura inest homini
 religio, ut quadrimus puer de cognoscendâ Dei natura esset sollicitus, à
 splendore illo luculentissimo adductus, sibi ut persuaderet, Deum illic in
 esse. Ab initio igitur homines, post obitum optimorum siue regum, siue
 ciuium, siue institutorum, siue etiam doctorum hominum, manes eorum
 uenerati sunt, eosq; inter diuos retulerunt, posueruntq; aras illis ac tem
 pla: nec Græci id modo seruauere, ac Latini, sed nationes (ut dixi) omnes,
 etiam feræ, atq; immanes. Atqui hoc nequaquam fecissent, nisi apud eas
 immortalitatis animorum uigisset opinio: quæ quibus si defuisset, an so
 licitari eos tantopere par fuisset in illis præsertim, quæ nihil ad ipsos atti
 nerent? Nam cur obsecro introductum esset in funeribus, orare deos pro
 mortuorum manibus, illorumq; pacatione, atq; accessu ad pios, ac felices
 locos, simul si cum corporibus & animi interissent? Ut igitur sanctissima,
 sic antiquissima etiam, ac naturalis est de animi immortalitate opinio:
 cōtrā ut uitiosissima, maximeq; profana, sic etiā nuperrima mortalitatis,
 habuitq; ortum non à populo, rudioribusq; hominibus, quod minus for
 tasse mirum haberi posset, uerū à perditissimis quibusdā literatis, qui
 & ingenio abusi sunt, & literis, non aliter quàm qui gladium inuentū ad
 usum uiuendi, ac securim, & cultrum conuerterunt post ad rixas atq; ho
 micidia. Itaq; & ingenio, & natura abuitur, ac Dei immortalis dono,
 qui aliter de animorum natura sentit, quàm illi ipsi sensere, qui rerum ori
 gini propiores fuere, ab initioq; & urbes constituere, & conuentus homi
 num, honoremq; habendū decreuere sepulcris, prosequendosq; funeribus
 mortuos. Equidem ego maximum semper impietatis esse genus duxi, in
 honoratos præterire eos sinere, diem qui obissent. Cum uideam infestissi
 mos exercitus post conflictus, cædesq; teterrimas ac truculentissimas, se
 peliendis mortuis induciarū dies decernere: adeò quem in acie occidit ui
 ctor hostis, honorem post illi sepulturæ, atq; inferiarum nō denegat. Quo
 circa in bene constitutis & urbibus, & familijs, annua sacrastatis etiam
 diebus, soluendis inferijs decreta sunt: quod quid est aliud, quàm manife
 stissimus gentium quidem omnium consensus in declarandam animorum
 perpetuitatem? Nec uerò cōmendandum, si quid pietas ipsa suafit super
 stitiosus, quod tamen ratione corrigendū est: tamen si cum rusticanis, mi
 nusq; excultis gentibus ac populis agendum est fortasse minus exculte,

in sacrificijs ac solemnibus pompis, quemadmodū et in cultu coporis reiq̃ familiaris agrestiore illo quidem, nec tam polito. Scripsit Augustinus libellum de cura erga mortuos adhibenda: quid ni uir ad hoc pijsimum opus adhortaretur homines, & sanctus, & Christianus? qui sciret antiquissimum hoc esse, maximeq̃ secundum naturam. At cum Anchise dixisset aliquis:

22 — Facilis iactura sepulchri.

Nec uerò nos accusamus, si quis honorem sepulturae neglexerit, quod fortasse ad modestiam referri debeat: sed & improbum & nefarium ducimus, qui quem debet, & prestare potest parentibus, cognatis, amicis honorem post mortem, aut omnino id noluerit, aut parum certe curauerit. Itaq; Virgilius, ut fuit & ipse cum Aenea suo pietatis studiosissimus, inducit illum ægerrime ferentem amici naufragium, his uerbis:

23 O nimium pelago, & cælo confise sereno,

24 Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Videlicet propter non solutos illi honores funeris ac sepulturae. Quod seruandum eo diligentius suadeo, quod non exiguum sit siue argumentum immortalitatis, siue cōmonefactio, cum ijs in sacrificijs requiem illis sempiternam & hymnis comprecemur, & obsecrationibus. Sed facessat nostra hæc oratio, assurgamusq̃ doctissimis uiris ad nos uenientibus, Francisco Puccio, ac Romano Thamyra, deq̃ more porticum uisitantis.

PONTANVS, PUCCIVS, THAMYRAS.

T porticus uos nostra expectat, magna cum uoluptate, & ego ipse aduenienteis uos Casinate ex agro sospites atq; letos amplector ex animo utrunq;. Quid tu tãdem Pucci inde noui, immo ueteris ad nos affers? nam Thamyram satis scio, eo in agro parum omnino esse uersatum. Dic igitur siquid uetustū, porticūq; hac in ipsa dignū inde affers. P.V.C. Afferro quod omnes quidem uno ore consentiunt, spectaculum quod hodie quoq; illic extat, perbreue tamen atq; concisum, Varronis esse monumentum, scriptum tamen nullum id indicat. Certi uerò haberi illud tantum potest, quod Virgilius ait:

25 — Aruncos ita ferre fenes.

Siquidem omnes in hoc conueniunt & ciues, & coloni. Illud autem delectaturum te admodum confido, quod nuperrimū quidem est, oraculum tamen quasi quoddã futurum honestarum literarum studiosis. Seis enim, et ego ipse, satis scio, unã te nobiscum nec aut lacrimas tenere potuisse, aut gemitum.

gemitum, nunciato obitu Gabrielis Altij, Pollicastrensis antistitis, hominis tecum à puero educati in literis, uersatq; in disciplinis summo cum labore & studio. Scis inquam non multis ante diebus eum obiisse, & clarum nostris in literis, & Christianis disciplinis excultissime institutum. Referam itaque de eo ipso, meæ que huic orationi, uel etiam iureiurando Thamyras hic astipulari potest, quod de illo monachus nobis Casinensis retulit, singulari sanctimonia sacerdos, & uitæ simplicitate inter monachos ipsos notus ac uenerabilis. Is igitur, facta re diuina, cum honestiorem in secessum nobiscum deambulans, utrunq; nostrum perduxisset, ita quidem aggressus est: Ego uerò ò filij, ni Dei flagellum timeam, ab his abstinerem dictis, parcerem que huic sermoni: siquidem nuntius hæc magis quam enarrator aliquis, uobis trado, supplicij quidem acerrimis silentio meo propositis ab eo ipso, qui hæc ut referã uobis, inuinxit. Dormienti mihi matutinum sub tempus antistes astitit, humana quidem maiestate augustior, lituum præferens, in meq; intuens inquit: Rerum atque hominum pater CHRISTVS, te ut adirem iussit, à somnoq; excitarem: expurgissecrè igitur, ac peracta prius re diuina, illos ad: uestram utrunq; significans, & nominus simul & patriæ, unde oriundi estis, admonens, quocirca hæc illius ex ore uobis affero. Significare Deũ sibi parũ placere, abuti uos oratione, nugis tantũ, fabellisq; in manibus decantãdis, satis esse lusisse uos in adolescentia, in ipsoq; ætatis flore: ceterũ ut herba, ut arbuscula è floribus postmodũ fruges proferunt, eadẽ uia, ac multo etiã maiori studio (quãdo ratione quoq; præditi estis) post lusus, iuuenilesq; delicias, fruges afferre uos oportere, easq; diuinis hominũ ingenijs celestibusq; donis cõuenientes. Declarare item, Musas quas uos appellatis, eas pietatem esse ac religionẽ, CHRISTVM ipsum deniq;: hũc igitur colere uos iubere, in eius honore Musas uestras, id est, orationẽ tãta cũ excellentia uobis cõcessam, cõuertere. Quod ni fecissetis, lituum extulit, tanquã eo uos percussurus, atq; irato similis abiit. Ego somno solutus, maximoq; horrore exterritus, ad aram statim profectus sum, ueniãq; à Deo precatus, ea quæ et uidi, & audiui iussus ad uos deferro. Hæc monachus. THAM. Quin & illud etiã addidit, uti eadem ipsa literatis omnibus dicta ac mãdata esse putaremus: idq; etiam teneremus, quemadmodũ nascentibus nobis religio statim comes adderetur, sic præstandũ esse, religio ut eadem comitaretur etiam morientibus. PONT. Equidem ego ò Thamyra cũ rerum naturæ ordo mirificus sit, magisq; mirari illum possumus, quã ingenio omnino assequi, arbitratus sum semper, ac pro cõperto duxi, diuinã illam cumulatissimãq; bonitatem, quæ in CHRISTO sese paterna cũ caritate ostendit hominũ

generi, multis quidē ac diuersis modis sese aperire mortalibus, quodq; res hæ inferioribus, quæq; naturales dicuntur à phisicis, æthereis ab illis commotionibus temperentur, non exiguam quidem homini cum illis esse cognationem, quam per ipsam fabricator ille omnium, moderatorq; ac rector Deus multa bonis præferim uiris, nec raro etiam peruersis, emendādorū ipsorū gratia, & significet, et portendat, præcipuè autem humanis quiescentibus curis, atq; inter dormiendum, ut aliquando dii ipsi nobis scū perinde ac humano assumpto ore loqui uideantur, unde oracula sunt à prudentibus quibusdam dicta. Ne ue autem in enumeratione oraculorū ipsorū, antiquitatisq; testimonijs uos occupem referendis, de me ut loquar, ego ipse ita sæpe dormiens commonefactus sum, ut quæ pericula nec autē timuissē, neq; prius agitaissē animo, uigilans postea tutus, liberq; commonefatione ex ea facillè præterierim. Sunt qui ad naturam hæc omnia, atq; ad curas ipsas nostras diurnasq; ad actiones referant. Ego uerò quæ ad diuinitatem pertinent, nesciam quomodo naturæ huic elementari ascribam. Quid enim in se habet diuinū aut sanguis, aut pituita, aut utraque bilis? aut quatuor hæc simul etiā suos per numeros, atq; ad amuissimam concretæ; quippe quæ ne coire, aut concresecere unā quidem possunt, præterquam æthere informate, æthereisq; agitationibus: quarū profectō cognatione, & quadā quasi cōtāge Deus ipse utitur, in hominibus cōmonefaciendis. At dices, unde nam species illa Polycastrensium antistitis tam citò, tam repenti informata extitit? eadem profectō et ratione, et uia, qua mens nostra triangulum, pyramidem, syllogismum suis è partibus informat, colligitq; perfectum undiq; illum atq; absolutum, qua lignarius faber & arcam, & scrinium mente ipsa concipit, qua etiam pictor, sculptor, conflator imaginem. Quod igitur mens hominis in se ipsa præstat tam facillè, non poterit æthere illa præstare cognatio ac uis, rebus nostris prospiciente Deo? inq; quiescentis hominis mente informare imaginem humane similem, quæ futurorum nos tandem admoneat? Quod si æthereis à magistratibus inferiores quidem res temperantur, nimirum illi ipsi magistratus sciunt, quæ in futurum ipsi agitent, perinde ut artifices minimè ipsi ignorant, quid animo cōceptum habeant, quidq; etiam apparent. An non sæpenumero ratione hæc clades urbium, calamitatesq; populorum sunt antè uisæ, ac longe etiam prius, quàm euenierint, significatæ? At nō omnibus hoc contingit hominibus. Neq; omnibus etiam terris omnes cōtingit ferre siue arbores, siue herbas, aut fruges: perindeq; ut latet modus hic, neq; omnino compertum est, qua uia hoc ipsum contingat in terreno solo, sic neq; palām est nobis, quo nā modo cognatione ex illa ætherea hæc ipsa
uisa

vsuueniant dormientibus, ac nonnunquam etiam uigilantibus, eueniunt
 tamen. Itaq; dum ad naturam cuncta referimus, naturæ ipsius partitione
 parum rectè mea quidem sententia utimur: cum alia quidem elementaris
 sit, eaq; sublunaris, uaria, inconstans, dubia, seruitio assueta, atq; in inte-
 ritum prona: alia ætherea, immortalis, atq; in imperio constituta, tamen
 & ipsa quoq; corporea, etsi nullis casibus, nulliq; corruptioni obnoxia.
 Est item et alia omni profectò concretionem corporeamq; conditione libera,
 immortalisq; ac Deo ipsi tantùm uacans, quippe quæ diuina illius luce tan-
 tum fruitur, ministerijsq; ab illo distributis solummodo adest, atq; intenta
 est. Nec nos pudet, qui quidem ignoremus, quæ uia trahatur à magnete fer-
 rum, uelle naturis illis præscribere, ac præserim incorporeis? At dicet
 quispiam, trahit ferrum magnes ab insita ui: quasi uiribus suis careat, mul-
 to quidem præstantioribus, nulliq; corruptioni addictis, tum ætherea illa
 natura, tum etiam alia illa excellentior incorporea quidem, imperioq; or-
 nata, mundi q; totius gubernaculo præfecta ac ministerijs. Vsuenit igitur
 in hac ipsa naturæ perscrutatione non paucis philosophantium è nu-
 mero, quod uel etiam plurimis in agricultura exercitatis, dum agro tan-
 tum stercoreando intenti, nec seminis animaduertunt naturam, nec coeli ac
 regionis, quorum primæ ferè partes habedæ sunt. Obsecro uos uiri optimi,
 mane oriente sole, non ne statim lux ipsa puncto temporis dispersa, cœlũ
 hoc uniuersum irradiatione sua illuminat? Atqui lux à sole existit, sol ue-
 rò ipse corporeus est, quod oculi ipsi sentiunt: potest igitur è sole profluens
 lux tenuitate sua, incõprehensibiliq; illa celeritate, eodem simul puncto,
 tantam æeris, maris, terræ uastitatem illustrare: nec tamen poterit eodem
 ipso momento ministri illi diuinæ maiestatis uel supremo ex æthere ad nos
 euolare? incorporei ipsi, neq; ut solaris lux è corpore iaculati? quod non
 miraris in candela à te ipso accensa, in Deo id miraberis, cœlestibusq; siue
 substãtijs, siue ministris? At dicet quispiam: Neq; Dei est laborare, neq; oc-
 cupari in negotijs. O ruditatem insulsissimam hominis, qui Deum ut ho-
 minem metiatur, ut operarium aliquem, ut redemptorem opificem. Nihil
 agit prorsus Deus, nihil omnino laborat, cuncta tamen agit, moderaturq;
 ac regit omnia, nullumq; inde laborem sentit: ac si non sit in asiduo cœ-
 lum motu, nullam tamen inde defatigationem agnoscat, licet corporeum,
 licet immensum. Tu uerò Dei super defatigatione tantopere quidem soli-
 citus es? Igitur in natura omnia qui reponunt, eadem illam si, quæ decet,
 ratione cõtemplarentur, defineret profectò tam esse, quàm certè sunt per-
 tinaces, ut quæ uerius dicam, proterui. Ad hæc, quid ignorantius, ratio-
 neq; utenti indignius, quàm inferiori huic naturæ tantum tribuere, eiq;

ex toto incumbere, de superiore uerò illa, nullo prorsus modo cogitare, nec quam omnes quidē debemus, habere rationem: ut per superbiam quidem ignorantiam que dignitatem ei suam, suas que & partes uelimus per improbitatem adimere: Nos igitur antistitis Altilij monitis, quod uos rogo hortor que, obtemperantes, ita quidem uitæ transigamus reliquū, ut quoniam in maturitatem seges nostra iam intendit, frugem eam studiorum nostrorum, orationisq; ipsius, qua hactenus in flore quidem usi sumus, in usum, cōmodaq; afferamus illorum maxime, quos ad hæc ipsa studia scriptis nostris, multiplicibusq; laboribus ac uigilijs inuitamus: ut nec eos poeniteat imitationis, nec nos uigiliarum pigeat, inceptiq; tanto opere laboriosi. Quid enim laboriosius, quàm in eloquendi materia uersari: quæ tamesi cōmunis atq; exposita est omnibus, in ea tamen nationes quidem plurimæ mutæ sunt, è cæteris autem siue populis, siue gentibus pauci in ea admodum ita claruere, ut sapientiam quidem miscuerint cum dicendi arte, ac scientia. P. V. C. Nos quidem bone senex oratio hæc tua, quàm Oraculum ipsum, non minus incendere ad dicendi frugem, ad quam ipse hortaris, iure suo potest: quando iniquitate temporū factum est, plurimis ut etiam seculis dicendi laus à disciplinarum cognitione seiuncta fuerit, cum antea quidem nemo doctus, quin idem quoq; esset eloquens. Sed eloquentiæ studium post Romani imperij declinationem prorsus interijt, uixq; Grammaticæ ipsius perstitere uestigia, cum tamen discipline ipsæ in honore essent habitæ: id quod Physicorum Theologorumq; multitudo, quæ post Boetium extitit, planè declarat, tum in Hispania, tum in Gallis, Britannijsq; ipsaq; in Germania. Qua quidem de causa haud ita mirū uideri debet, eloquentiæ si defuere studia. Tamen & spes est breui futurū, ut eloquentia cum doctrina tum naturali, tum diuina in gratiam redeat. Cum minime per te steterit Iouiane, quo minus moralis cognitio Latinis fuerit literis illustrata, syderaliumq; rerum notitia, quam pluribus etiam uoluminibus ita complexus es, ut syderū effectiones cum physicis etiam causis coniunxeris. Nec defuere etiam aut desunt, qui è Græco multa in Latinum sermonem transtulerint, maxima etiam cum dignitate atq; ornatu. Reliquum est igitur, exemplis ut ijs, atq; adhortationibus non minus quàm oraculo ipsi Altiliano satisfacere studeamus. Tu uerò quid ad hæc Thamyra? THAM. Magna et me quoq; spes tenet breui fore quod dicis, cum Græcos uideam tum Aristotelis, tum Platonis libros uersari in philosophorum nostrorū manibus, antiquasq; illorum interpretationes aut passim abijci, aut parum omnino placere: utq; alios taceā, non ne Aegidius noster magna cum consecratione Eremitarum suorum totus Græcis est literis

est literis deditus? Sunt ex alijs quoq; sacerdotū siue ordinibus, siue seclis nō pauci, qui eadē & ipsi delectatione, studioq; teneantur. Sed nos o Pucci ita quidem confessionis huius memores esse oportet, ut quæ porticus ipsius lex est, eam cum primis sequamur: quippe cū differendi locus suus sit cuiq; relinquendus: tuq; ipse iam uideas, dum hæc à nobis differuntur, plures interim conuenisse, & ad dicendum, & ad querendum, quod ex uultu quidem intelligo intentissime paratos. Quamobrem ordienti iam Carboni, ut Musarum sacerdoti ore faucamus. Sic enim antiquis à sacerdotibus in sacrificijs silentium olim imperabatur.

HIERONYMVS CARBO,
PVCIVS, THA-
MYRAS.

Principio sedes apibus, statioq; petenda,
Quo neq; sit uentis aditus. —

Huiusmodi exorsus est principio Virgilius, cum de apium rebus naturaq; esset præcepturus. Mirum est autem unde cœperit, & qua sit à re auspicatus. Videlicet & prudens Poëta, & cautus habebat ante oculos, quàm imbecilla esset apium natura, quodq; in condenda illarū urbe potissimum erat inspiciendum, locus ut is eligeretur, qui incolentium uitæ esset præcipuè accommodatus. Idq; & prudenter, & appositè, & secūdam naturam. Sed quid quod in primo libro qui est de segetibus, ab ipsa statim aratione cœpit: nec aut quæ esset natura soli, aut quæ regionum, antè considerandum admonuit? cum præsertim genere in hoc scripti, quod didascalicum Græco nomine literatores nostri uocant (pertinet enim ad erudiendum siue auditorem, siue discipulum) ab initijs quibusdam etiam remotioribus autores quandoq; incipiant. Non ne Ouidius cum de mundi esset constitutione locuturus, à re etiam incomperta exorsus est?

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia coelum,

Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,

Quem dixerè chaos. —

Itaq; dum hæc considero, ignorantia me ipsum & accuso, & damno. Cū mihi ipsi hac in parte nullo modo satisfaciā, ac præsertim uideā Iouianum, qui cōciliationi huic nostræ præsidet, locuturū de Citriorū natura, ut de arbore peregrina, ut de cultu eius à nemine tradito, cœpisse à loco unde in Italiam aduecta fuerat, ac de arboris ipsius primordijs, quanquam fabulose, poëtico tamē more tradidisse, ne antè de cultu eius præciperet,

quàm quæ & qualis esset arbor, ostendisset. Quocirca ad te quidem me conuertam, ò Thamyra, siquid à Iulio Pomponio, cuius auditor fuisti, & cultor, ad te item Franciscæ Pucci, cuius erudimenta illa Grammatica sue re sub Politiano: quos & rogo, & obsecro, ne inuideatis nobis, siquid inquam ab excultis illis uiris habetis, quod ex eorum sententia affirmare possitis, in re mihi perquam difficili: uobis uerò, ut arbitror, nec dubia, nec inuestigatione uestra indigna. THAM. Mihi quidem, etsi Pomponius & diligens fuit, & cultus in explanandis Poëtis, permultaq; quod mercatores sunt soliti in explicandis mercibus, quasi peregre à se quidem aduecta ipse exponeret, non tamen in mentem uenit in interpretandis illum Georgicis, in eiusmodi quæstionem unquam incidisse: nesciam tamè an ne aliquid Puccius habeat hac in parte de Politiano quod referat. PUC. Neq; ego quidè memini quippiam ab illo explicatum, itaq; tuam ipsi potius quæstionis huius Hieronymæ solutionem expectamus. HIER. Atqui prouincia hæc prorsus tua est Pucci, his in rebus annos tam multos qui uersere, summa cum autoritate & gratia. PUC. Quod & anni mihi tribuunt, & continuata his in studijs opera, id à me uel extorquere exhortatio Hieronymæ potest tua. Quocirca tua ista siue exhortatione, siue uoluntate cōmotus, dicam ipse quod sentio, ac pro mea quidem libertate, si tamen data prius atq; accepta fide Thamyras tantundem & ipse post præstiterit: nam & ratio illa nondū à Grammaticis prodita est, cur maxime tum Lucretius, tum Virgilius & principia librorum, & exitus tanta cum iucunditate, ac uenustate fuerit uterque complexus. THAM. Do fidem, nec me pœnitebit promissi. PUC. Hac igitur conditione meâ explicabo sententiam. Instituentis, & in præcepta redigentis materiam aliquam à se susceptam officium uidetur, primo loco considerare ipsam ante præceptorum traditionem, rei ne cuiuspiam sit auditor admonendus: quod Virgilius præstitit in rebus apium, cum primū ac præcipuum in ea præceptione sit locus ipse idoneus ac perappositus, præstitit & hoc de uitibus atq; arbutis locuturus:

» Principio arboribus uaria est natura serendis.

Nec imitator eius Columella à magistro suo recessit, cum præceptorus de colendis hortis præmisit:

» Principio sedem numerofo præbeat horto

» Pinguis ager. —

Atq; hæc quidè ratio tanti uideri potest, ut ante arationem faciendam à Virgilio monesciendus esset auditor obseruanda nature agri ac soli. Verum ut fuit scriptor ille & in præcipiendo solers, & in obseruandis rebus

rebus diligens cum uideret agrorum studium esse in Latio, totaq; Italia celebratissimum, neq; ab agricolis ipsis ignorari agrorum naturam, neq; etiam quæ cœli uis esset ac regionis, prætermisit sponte id quidem, quod illis arbitraretur obseruatum: cœpiq; non ab obseruatione terræ, id est, ab agri natura sciscitanda, sed ab actione ipsa, ac si ab eo nõ ageretur cum imprudente agricola, sed experiente, ac probato, cuius ipsius operã diligentem ac minimè ignauam exigeret: ut post cognitionem eam, quam de agri natura haberet agricola, mature factio opus esse sciret, essetq; cum primis temporis studiosus: quippe cum primo loci, de in temporis et cura habenda est et ratio. Itaq; et arationis ipsius initium uer constituit, nec tamen omittit in tradendis post præceptis, naturas quoq; terrarum ac qualitates ostendere, et qua etiam uia id esset assequendum, diligentissime aperit. Nec uerò uos moueat, quod à medijs ferè nonnunquam rebus Poëtæ ipsi ordiantur, cum id sequendū uideatur in alio dicendi genere, ut in enarrandis bellis, explicandisq; rebus gestis, minimè tamen in genere didascalico, quod totum in tradendis uersetur præceptis, erudiendisq; auditoribus. Quid igitur mirum, exorditū esse Virgilium ab actione, id est, à diligentia, quam in agricola præcipuam exigit, quando in agro colendo, ut ipse ait, nihil unquã exhausti satis est? HIER. Dicit uix potest quã me ratio ista delectet, quã etiam uideatur omni è parte cõmendanda. Tu uerò quid ad hæc Thamyra? THAM. Et mirificè probandã eam iudico, et ad præstandum promissum mēme accingo. Poëtæ officium, ni fallor, tribus in his præcipuè uertitur, ut doceat, ut delectet, ut moueat: quæ tametsi diuersa uideri iure debent, ut quidem sunt, tamen et dum docet quipiam, et dum mouet, necesse est ut tunc etiam delectet: quoniam enim modo auditorem aut docebis ipse, aut mouebis, ubi oratione uteris inerudita, incomposita, male conglutinata, uerbis inconcinnis, gestu aut ridiculo, aut horrido, uoce raucescente, et dissona? Ut opus omnino sit, scriptorem præcipuè memorem uenustatis esse, atq; ornatus et gratiæ. Virgilius igitur, ac Lucretius, quo auditorem ad se raperent, ab ipso statim initio usi sunt principijs maximè iucundis ac festiuis: nèue satietas quæ inter narrandum, docendum quæ solet obrepere, in discessu auditorem comitaretur, exitus quoq; librorum maiore etiam festiuitate cõdiuere, lusibusq; re ferere iucundioribus. Videas itaq; eosdē et ludere, et lasciuire, totosq; in eo esse, ijs ut lusibus in initio auditores trahant ad ea libenter audienda, quæ ipsi sunt præcepturi. In exitu uerò, et tanquam in peroratione id studere, ne discedentes satietate ulla teneantur, immo uerò ut et hilaritatem secum in domum ferant, et animum illorum memorem, quæ summa

cum iucunditate uel audierint, uel fuerint etiam admirati. Quid enim magis admiramur, quam rem uel magnam, uel exiguam cum uenustate iusam, ac lepore et comitate? Videlicet redeuntibus nobis domum à conuiujs, non et fistula comitantur, et tibiae, quo satietas nulla sentiat e coenis, nullaq; post coenas tristitia? Magno igitur cum artificio et Virgilius, et Lucretius hæc usurpauerunt, quorum exempla studiosissimus quisq; Poëticae præponere sibi ante oculos debeat.

MARINVS TOMACELLVS, FRANCISCVS
AELIVS, TRISTANVS CARA-
CIOLVS.

Go uero Hieronymus Carbo facile passus sum, te præter Altilianum oraculum aliquantum extra aciem progressum esse, propter ætatem in qua ipse constitutus es: multo autem facilius patior, quod uetustissimi Poëtae, quos sacerdotes uocauit antiquitas, multa tradidere monumentis, quæ Christianis sint rebus admodum etiã similia, qualia sunt, quæ ab illis de secesu Elyso, à nobis uero de Paradiso dicuntur. Quocirca Franciscus Aeli, uertor enim ad te, qui studiosè in ijs adolescens, perq; etiam diu uersatus es, quale illud sit, quod ab illis de Elysijs proditum est locis, ita nobis aperias, ut comparare rebus id nostris ualeamus. AEL. Faciam id libenter tuo præsertim rogatu, nec minus ut uiam quoq; monstrarem iuentuti, dum illa legunt, qua nam ea ratione, nostra ad hæc conuertant. Duplicem esse præsci illi hominis uitam arbitrati sunt, et quæ duceretur cum corpore simul ab animo, et qua animus ipse sine corpore frueretur: nam nefaria hæc de animi interitu opinio nondum à sceleratis atq; impijs quibusdam uiris fuerat tanta cum improbitate suscitata, ut uitæ quidem genus alterum propter corpus tum sensibus indigere uellent, tum alijs corporis ipsius instrumentis, alterum uero cum animo se à corpore scitasset, absolutum, liberum, omniq; corpore a necessitate uacuum. Quocirca quandiu animus ipse corpore conclusus teneretur, tanquam illius arctaretur uinculis, ueluti in carcerem coniectum, minime uagantem aut liberum esse iudicabant: postquam uero à corpore separatus esset, liberum tunc, ac sui prorsus iuris effectum. Hæc itaq; ipsa illa eius libertas, campi sunt Elysijs, in quibus ipse post solutum carcerem, pro insita ui, naturaq; felix, ac sorte sua contentus diuersaretur: quandiu enim à corpore tanquam compeditus teneretur, nec iurisdictione tum sua libere uti cum posse, nec quæ secum attulisset bona, illis pro diuinitate ac iure suo frui. Itaq; uitam quæ ab ortu ducere-

tur ad obitum, seruilem esse, ac carcerariam: quæ uerò post obitum, bonis quidem illam uiris beatam coniungere, improbis uerò miseram. Ut palam quidem facerent, eandem Deum sequi rationem in gignendis hominibus, quæ prudens sequeretur pater familias in locandis operis ad agrum fodiendum: nam & instrumentum illis præbet ad fodiendum, & quid illos ipsos facere uelit operarios & uerbis declarat, & exemplis etiam commonefacit: quibus nauatâ post operam, mercedem cuiq; suam distribuit, cõmendatq; officium eorum qui probe: qui uerò improbe rem administrarint, de mercede ipsa detrahât, afficitq; eos ignominia. Itaq; merces eorum ac præmium qui animum pie recteq; coluissent, Elysium putabatur secessus, in quo is perpetua frueretur beatitudine. At qui corporeis additi lenocinijs, degenerare à natura sua animum propter corporis contagionem passi essent, eos relegabant ad loca cœnosa, tetra, caligantia, delectatione omni uacua, æthereisq; à regionibus remotissimâ: quippe quæ etiam nouies Styx interfusa coërcet. Habes Marine quid sacerdotes illi Musarum sentirent, & quas Elysias esse amœnitates ducerent, cœlum uidelicet, ad quod patere redditum bonis arbitrarentur uiris post mortem, malos cõtrâ ab illo arceri putabât, cœlestiq; ab secessu eictos, extorresq; in hac elemētorum fece sordescere, perpetuoq; in cruciatu agere, lueriq; anteactæ uitæ meritas pœnas. Quæ aut̃ uia hæc ipsa Christianis accommodari reb. queât, Tristanus hic, cuius dicendi fors à me secunda est, facile quidem ostendet, quiq; & qualis etiam Christianus sit Paradisus, Christiano etiam sermone edocebit. TRIST. Ad rem me non iniucundâ inuitas Aeli, difficilem tamen explicatu propter uerba, quæ diuinis rebus parum quidem proprie accommodentur, cū ea ipsa humanis quàm diuinis explicandis aptiora sint, magisq; apposita: nec nos de Deo cū differimus, alijs quidē uerbis, quàm cū de homine & loquimur, & disputamus. Cæterū conabor si nō explana re, saltem innuere, qui nā hic sit hortus, quē Christianis suis Deus incolendum atq; inhabitandū post mortem cõstituerit, nam Paradisus hoc ipsum sonat. Quocirca æquis animis audite balbutientem hominē, magis quàm pro dignitate explicantē rem ipsam, quæ mihi è cõuentus huius lege instituitisq; demandatur. Principio qui rebus nomina indiderūt, blandioribus quædā uocibus appellauere, ueluti de quo nūc agimus, Paradisum, ut blādē mēto ab ipso appellationis homines ad eas res amādas magis magisq; allēcerētur. Nāq; ut nostri loca dixerūt amœna, quòd ea suapte natura sine ali quo humani cultus munere aut opera nos traherēt ad se amāda, inuitarētq; amœnitatis tantū gratia: sic Græci scriptores, quòd horti maxime delitiosi sint, atq; ad oblectandū idonei, cœlestē illā sedē τῆς ἀεὶ ἡσυχίας nominarūt, in

qua tanquam in hortulis, hortensibusq; in delitijs, sanctorum ac probatorum uirorum animi conuiescerent, uel summo illo bono potius fruenter, & in ea quidem luce, quam irradiatione sua Deus ipse effundit: nequaquam uerò ut sol, aut è stellis aliqua, sed ut qui & solus est, & pater omnium, & à quo lux quidem omnis elucefcit: non qua ratione aut sol ipse illustrat quæ intuetur, aut sydera, quippe quorum illustratio oculis percipiatur, indigeatq; elementaribus adminiculis, in hac præsertim mundi parte, quæ terra dicitur, sed qua mentes beatissimorum fruuntur numinum Deo administrantium, quæq; Deo ipsi sunt proxima: neque ad eam perfructandam corporis sit opus articulis, sed naturali illa tantum animi diuinitate atq; opera: parum tamen recte dixim operam, quando nullus in ea re labor est, nulla agitatio, aliud tamen uerbum minime habeo, quod hoc ipso sit accommodabilius. Animus igitur mensq; ipsa suapte quidem opera Deum agnoscit, suapte Deum natura introspicit, suoapte penetratu diuinam se ad lucem, Dei ipsius munere insinuat, Deiq; aspectu fruuntur, quæ quidem ipsa fructio Paradisus est. Hæc immortalitas, hæc beatitudo, humanorum hic officiorum, piissimarum que actionum finis: ultra quem nihil est quod expectatur, nihil quod mens nostra extra eum inquirat, nihil in quo præter ipsum, aliud quippiam repositum intelligat, expectatione ac fructione ipsa dignum, cum in eo collocata et perfecta sint omnia. Namque ut nihil est supra Deum, supraq; eius maiestatem, sic res est nulla, quæ ante Dei fructiorem, supraq; eius notitiam alicuius habenda sit momenti, cum in eo ipso perfructendo omnia sint reposita, eaq; perquam perfecta & consummata. Hic est igitur Christianorum Paradisus, Elysij delitijs similis, in quo tamen nec incolentium animi lacte uescuntur, ac melle, sed eo tantum liquore, qui nec aut capellarum manet ex uberibus, aut solarium è radiorum subleuatione, terrenisq; ab exhalationibus, nocturno sub tempore liquescentibus, sed Dei tantum de luce, fulgentissimoq; eius diffundatur aspectu, mentes irroras intuentium: de luce inquam manat, ac liquefcit illa, quæ nec oculis perceptibilis est hominum, nec affatu explicabilis, nec mentis ipsius, licet æthereæ immortalisq; diuinitate concipi omnino queat, nisi quod Deum qui uidet, omnia quidem uidet: quicq; eius aspectu fruuntur, nihil est quod deesse illi uerè possis dicere, nihil est quod ulterius aut expectandum ab eo ducas, aut desiderandum. Exigis fortasse Marine fructiõnis huius locum. Quis quæso in tanta cœli uastitate, mole, infinitate locum ipsum præscribat certum, definitumq;: nam decretum esse ipsum quidem, ac sancitum quis dubitet: qui ordinem Dei, rerumq; ab illo creatarum, omnem è parte perfectissimum, maximeq; sibi constantem intueatur ac consideret.

deret. Satis itaq; esse hominibus nobis debet, metiri illum animo, nec spatio finiendum ullo ducere, uerum ab diuina tantum luce, diuiniq; aspectus fruitione terminandū. Hæc ego uestro ex imperio Marime, atq; Aeli, Vrna ipsa de reliquis consulenda nobis est.

PONTANVS, PETRVS SUMMONTIUS.

Actatur in cælo, ut arbitror, nūc Altilius, exultatq; inter beatissimos spiritus, cum intelligit in hoc confesso, & piè cum CHRISTO agi, & suis pijsimis monitis obtemperanteis nos esse. Vnum credo illi dolet, si dolere cum factum est dicere, quod in tanto conuentu, Actij locus sit uacuus, uoluntarium ob exilium, dum Federicum regem Neapolim relinquentem, proficiscentemq; ad Ludouicū in Galliam, accepta ab illo fide, beneuolentiæ tantum gratia sequitur, ac gratitudinis. Sed Altilius consolatione nulla quidem indiget cum dijs agens. Quod uerò ad nos ipsos attinet, hominis maxime ingeniosi, & docti quis nostrum non angatur absentia? Verum Musis ipsum comitantibus, et illi nihil prorsus timendum est, & nobis ipsis desiderio absentis eius temperandum, in re præsertim uoluntaria, & homine generoso digna. Tu quid ad hæc Petre Summonti? PET. Me uerò sollicitat eius imbecillitas, cum se picule quidem labore de stomacho. Sed ipsa forte peregrinatio, cœliq; uarietas, ac terrarum, robur illi adiunget, quod fore quidem non despero. Quod uerò ad animum eius ac consilium spectare potest, uehementer me hortantur uersiculi eius, quos discedens ipse in puppi constitutus, quasi Nereidibus audientibus, ac locorum nymphis decantauit: quorum ipsorum recitationem non temere recreamentum arbitrer quasi quoddam questionum haud multo ante explicatarum, nec paruum quoque momentum allaturam absentis eius desiderio moderando. sunt autem uersiculi huiusmodi:

Parthenope mihi culta uale, blandissima Siren,

Atq; horti ualeant, Hesperidesq; tuæ.

Mergillina uale nostri memor, & mea flentis

Serta cape, heu domini munera auara tui.

Maternæ saluete umbræ, saluete paternæ,

Accipite & uestris thurea dona focis.

Nè ue nega optatos uirgo Sebethias amnes,

Absentiq; tuas det mihi somnus aquas.

Det fesso æstiuas umbras sopor, & leuis auras,

Fluminaq; ipsa suo lenè sonent strepitu.

- » Exilium nam sponte sequor, fors ipsa fauebit.
 » Fortibus hæc solita est sæpe & adesse uiris
 » Et mihi sunt comites Musæ, sunt numina uatum.
 » Et mens læta suis gaudet ab auspicijs.
 » Blanditurq; animi constans sententia, quamuis
 » Exilij meritum sit satis ipsa fides.

Hos ille abiens confirmato admodum animo, uuliuq; quammaximè
 hilari pronuntiabat: quem nos ut amicum, ut regem sequentem suum, &
 bonis prosequamur omnibus, & Deos illi propitiabiles bene precemur.
 Ceterum ut à quo tua Iouiane cœpit, ad eundem quoq; Altitium mea cons-
 uertatur oratio: nonne existimas cum bonis illum Genijs, qui pie, percol-
 lenterq; morientibus adesse solent, astitisse morienti nuper Eliso? quem
 tu ita quidem solatus es sic hominem confirmasti, tale illi robur addidisti,
 ut astantibus honestissimis uiris, sacerdotibusq; maximè uenerabilibus,
 ipse sublata uoce diceret: Mori nec deprecor, quãdo tu me ad mortem tam
 cõfirmate adhortaris, id est, ad perfruemdam uitam, sempiternam illã qui-
 dem, ac bonis uiris, quiq; pie uixerint, cū dijs ipsis cõmunem. Hæc ille mo-
 riens dictabat, uersabatq; in ore: Viue pius, moriere pius: nõ eo tamen sen-
 su, quo ab autore suo uersus ille pronũtiatus est, sed quòd qui bene uixisset
 ac pie, et bene et pie eundẽ quoq; emori cõtingeret. Et Gallutius quidẽ Eli-
 sius sic è uita discessit, ut amicis desiderabile reliquerit sui ipsius memoriã.

PONTANVS, CHARITEVS.

Go te Charitice, quòd diutius musitãtem intueor, quò nã
 musitatio ista euadat tua, uel auenter uidere expecto: ni-
 res fortasse uxoria negotiũ tibi afferat, in re præsertim
 familiari, ac molestiarum plena. CHAR. An fortasse ar-
 bitraris Petronylla uxori inditum nomen à Petrone, ac
 ueruece sectario? (sic enim quidam è priscis illis eum uocauerunt) quòd ui-
 delicet gregem mihi filiarum uxor comparauerit, quæ illam sequantur et
 ad rem diuinam, atq; in templa, & ad inuisendas per urbem puerperas,
 ad celebrandas item nuptias, ac festos dies. Sed desinam hac nunc in con-
 sessione, hisq; in questionibus uelle uideri facetus. Vos igitur qui hic ad-
 stis uiri optimi, sic accipite Hermetem illũ, quem uetustus ob ingenij diui-
 nitatem agnominauit Termaximum, his ipsis diebus, suis me armis, suis
 item telis instruxisse, meq; illius iurasse in uerba: itaq; Platone relicto, ex
 hoc die militiam eius sequor. Quæ autem Iouiane musitantem me de eius
 lectione animaduertisti, hæc quidem sunt, si modò eius ipsius libri; qui

nunc uersatur in manibus, Hermes ipse est autor. In re quidem Christiana duo potissimum principia esse considerata, et mundi ipsius, rerumq; quæ eo continentur, hominisq; præcipue creationem, quod primum quidem principium est, & generis ipsius humani, postquam in immensum creuit, labiq; in ruinam improbitate ac libidine cœpit sua, salutem, atque ab interitu illo miserabili receptionem, quod secundum quidem principium iure appellandum censeo. Quod quæ Hermes ipse diuini sæpe uerbi mentionem faciat, sic mecum ipse & rerum creationem perscrutator, examinoq; et Deum ipsum contemplor, ut qui initio per sapientiam, quæ sunt cuncta quidem uerbo creasse illum contendam: post uerò per Gabrielem, siue nostro Genium, siue Græco nomine Angelum, salutem etiã uerbo peperisse mortaliũ generi uniuerso, facinus profecto utrumq; diuina illa caritate dignũ. Deiq; ipsius beneficentia & munere. Igitur creationem ipsam prouenisse crediderim ex uerbo Dei, dictate sapientia, quo statim momento enũtiãuit Deus ipse, dixitq;: Fiat cœlũ, Fiat terra. Fiat lux, quæq; cætera diuino ex ipso uerbo prouenerũt omnia. Cumq; præter Deũ ipsum antea, præterq; sapientiam, quæ cum Deo & erat ab initio, et fuit, et est semper, nihil existeret omnino aliud, præterq; uerbum, quod ipsum Deus quidem erat, crediderim similiter omnia illa e nihilo, uerbo ipso Dei dictoq; prouenisse. At dixerit quispiam, quo nam modo Deus e nihilo hæc ipsa eduxerit? At quo nam hic ipse consilio aut fiducia hæc dixerit? cum audeat Aristoteles profiteri causam illam tertiam generationis esse caretiam, quam Latini quidã eius sectatores uocant fortasse minus proprie priuationem, quæ quidem ipsa nihil prorsus est, cum tamen & materia et forma res quidem ipsæ sint: priuatio uerò re ipsa nihil omnino in se habeat, præterquam quod cogitatione tantum concepta, post uoce enuntietur. Humanorũ igitur ingeniorum, quanquam non tamen omnium, siue uanitas, siue insolentia, addam etiam ignorantia exigit ex postulatq;, ad mundi procreationem conuenire oportuisse materiam simul ac formam, quarum altera rebus insit ipsi, illasq; informet, ex altera uerò res constituantur: itemq; carentiam, quæ ante generationem quidem nihil est: formam autem insitam sic esse rei uolunt, ut omnino postquam quod generatum est, interijt, ne ipsa quidem amplius appareat, materiam uerò in aliud transferri, atq; aliud. Hæc parum pii homines ita se habere & uolunt, & digladiantur, parumq; aut intelligunt, aut considerant, in diuino illo edicto, Fiat, & materiam inesse, & formam, quando id ipsum Dei uerbum, Dei uoluntas est, idem quoq; uerbum & iussus, et edictum est Dei. Quamobrem si Dei uoluntas uerbu est, et idem Deus est sapientia, idem quoq; omnipotentia,

quid mirum oculatissime physice in uerbo illo Dei inesse simul & materiam, & formam: ac materiã quidem, quoniã eandem hãc ipse posset subministrare, & simul cuncta ex ea propter omnipotentia gignere: formã uerò illã rerũ constitutricem, quoniã sapientiã ipsius munus hoc esset propriũ. Informare enim aut statuam, aut picturam, cuius nam est, nisi sapientis aut pictoris, aut statuarij? Quod si statuarij ac pictoris inest mète, qualis sit futura statuae figura, ac picturae, quam & hic et ille sibi effigiandam proposuit, quid obsecro uim ac potestatem hanc eripere conaris Deorum omnium artificij? In sapientiã igitur Dei, atque omnipotentia insunt hæc ipsa omnia & informandi, & materiandi, atq; è nihilo etiam producendi, quæcunq; ipse & esse uoluisset, & decerneret fore, & quandiu quidem illa ipsa & esse decerneret, & qualia. Itaq; ut fatum à fando, id est, à dicendo deductum est, quia Deus ipse sic edixerit atq; effectus sit, cum rerum nature legem præstaberet: sic & uerbum, cum dixit ipse, iussitq; in rerum procreatione, Fiat cœlum, fiantq; ut ab eodem ipso dictum est, cætera. Quamobrem hoc ipsum creationis principium, reipublicæ Christianæ primum quidem esse principium statuo. Venio nũc ad alterũ. PONT. Tibi quidem Charitee uidentum est, quã nam uia progrediare, cum podager ipse sis, medicorumq; maximè indigeas opera, quorum officium est, ad materiam potissimum studia, curationesq; suas referre. CHAR. Ista quidem perinde dicuntur à te Pontane, ac si ignores, naturam ipsam eã ratione podagris consuluisset, quo dolorem minus sentiant, lingua ut uterentur loquaciore. Quodq; tu ipse factus es iam surdaster, uoce etiã utar clariore, magisq; ac magis plena. Quamobrem reliqua quæ sunt, quæso animaduerte. Cognouerat Deus rure in præceps quæ creasset hominẽ tãta cum dignitate, atq; excellentia animantium cæterorum, admonitus itaq; à sapientiã, atq; à caritate, cõsulendum ei decreuit etiam per uerbum, per quod & illum genuerat. Itaq; Genius ille Deo acceptissimus cum ex ore dixisset Dei, Hauc uirgo, Dominus est tecum, uerbum ipsum in utero receptum uirginis humanitatem assumpsit, ut diuinum uerbum illud cum è Deo esset, & homo idem fieret, & nihilominus Deus esset. Cumq; è Deo natus esset Deus, idem tamen esset & pater, & filius, perinde ut idem & Deus & homo. Cumq; ut Deus & homo aliquandiu uersatus esset inter homines, mori deniq; pro salute hominis uoluit: atq; ut Deus & homo, liberare hominem à morte perpetua, maximeq; miserabili constituit. Itaque ut uerbum ipsum principium fuit creationis & mundi, et hominis, sic & principium etiam eiusdem à mortis tenebris ac miserijs uindicandi. Nec mirum hoc ulli bene instituto, diuineq; caritatis obseruanti uideatur, sã

confide-

considerauerit, uerbis etiam hominum ipsorum alios iam iam in mortem prolabentis, in uitam e morte restitutos: alios dum pati contumeliosa nequeunt uerba, mortem sibi ipsos consciuisse. Quod si nulla maior est hominis uis ac facultas, quam qua constat e uerbis, mirum, si Deus uerbo suo mundum primo constituit, procreauitq; hominem, deinde uerbo etiam illum suo uindicauit ab interitu miserabili, restituitq; ad uitae munera etiam caelestis ac perbeat. Hæc mea erat Iouiane musitatio illa à te animaduersa, quam uobis ueluti Hermetis studiosus, ac nouus eius miles explicauit. Reliquum est, ut, quonia muneris à me satis factum est meo, Pardum iam audiat.

PARDVS, CHARITEVS.

Quidem ego te uel inter loquendum risissem Charites, nisi de religione, deq; republica Christiana sermo esset habitus, dum phisicos tam imprudenter, ne parum pudenter dicam, ipse in te prouocas. Concedatur tamen hoc podagræ, articularibusq; doloribus, de quibus tam saepe quidem iaces. Et quonia à te de priuatione facta est mentio, dicam de uerbi: ne de rei significatione loquens, uidear aduersus religionem per diuerticula uelle irrumpere. Hoc ipsum autem uerbum in usum ita receptum est, ut alterum illud quod est carentia, à pleris que aut ignoretur, aut parum bene intelligatur. Quo fit, ut cum à doctis etiam uiris receptum sit, probari à nobis quoq; ipsis debeat, quando nihil omnino afferat, quod aut interpretationi obsit, aut aduersetur disciplina. Tamē sic habeto, hæc ipsam uocē deduci à priuatu, ipsoq; à uerbo priuo, à quo est priuatus, quæ uox sua pte natura aduersatur publico, ut cum dicimus agros alios esse publicos, alios priuatos, hoc est, singularium ciuium: fitq; ex eo, ut uitam agere priuatam dicamus cum, qui publicis gerendis à magistratibus abstinet, ciuilibusq; muneribus. Eadem quoq; uox idem alibi præferri, quod exutus, spoliatusq; ut cū dicimus priuatum aliquem bonis, ac fortunis suis: nec non etiam ut cum Lucretius ait: Priuata dolore omni, quod libera sit exemptaq; ac uacua dolore ab omni deorum natura. Priuum autem, à quo est uerbum priuo, significat quod est suum cuiusq; ac proprium: unde priuilegium, quod non sit publicum, sed suum, ac singulare cuiuspiam siue ciuis, siue familie, siue municipij. Sequitur autem hæc ipsa priuatio uerbalium uim, ac naturam nominum, ut uelatio, legatio, uerberatio, largitio, congressio, sponso, cognitio, cohortatio, et id genus cætera. Quocirca uideatur à phisicis accepta in ea potissimum significatione, in qua est apud Lucretium, ac si uacuitas quædam ipsa sit: ut cum dicimus materiam aliquam,

ut ceram uacuum forma, quod ei nulla prorsus in sit effigies: ut massam cémentitiam, quæ nec parietis, nec structuræ cuiuspiam figurationem habeat ullam, uerum informis ipsa sit, omnis quæ penitus informationis experta ac uacua. Itaq; tametsi pro eo in quod ipsi intendunt physici, priuationem accipiunt, parum tamen distio id ipsum implere uidetur, nec palam quidem illud, nec planè præferre. Cum uoces ipsæ uerbales ubiq; siue passiuitatem innuant tantum, siue actiuitatem, physicis uerò opus sit, uoce præsertim indicatiua naturæ eius de qua est quæstio, cuiusmodi est carentia, quæ indicet materiã ipsam quidem expositam esse, ac paratam ad induendam sese formam, quæ ipsa penitus careat: non tanquam illa fuerit aliquando spoliata, uerum ut exors, atq; omnino uacua, quæq; uestiri ea non deditur. De uerbo autem careo Marcus Tullius rectè quidem multa præcipit, ut cum ait, Non posse eum qui ipse non sit, re ulla carere: nec rectè dici qui sit mortuus, carere cum uita. Ad hæc ne si dicamus uiuum quidem hominem cornibus carere, aut pennis, quia cum id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, illo minime careas, etiam si sentias te non habere. Deniq; carere ait esse, egere eo quod habere uelis, inesse autem uelle in carendo, nisi cum dicatur, carere aliquis febrî, aut cum aliquid nõ habeas, neq; id non habere te sentias, ad hæc nec eo indigeas, tamen dicamus illo te carere. Itaq; uerbo careo multis etiam modis ut alijs etiam quibusdam uocibus scriptores abutuntur, multumq; in dicendo non solum tralatio ualet, uerum etiam abusus. Propriam itaq; appellationem esse arbitror carentiam, cum materia indigeat forma, quam suapte natura cupiat sibi inesse. Quocirca Ciceronis quoq; autoritatem si sequamur, propria rei de qua agitur appellatio, est carentia. Quia usus tamen aliter obtinuerit, nullo modo uidetur repugnandum, penes quem, ut Horatius præcipit, et arbitrium iusq; est loquendi et norma. Hæc ego tecum habui Charitee, quo pacem tibi cum physicis procurarem, quorum opera et stomachus, et pedes isti tui tam sepe indigeant: ni egre fortè id tulerit Fraciscus, qui hic adest Pudericus, qui et ipse non modò cum medicis, uerum cum ipsis etiam astrologis bellum gerat astiduum.

FRANCISCVS PVDERICVS, PARDVS.

Vidni mihi cum astrologis bellum sit Parde? cum Iouianum hunc uideam, qui tam multa scripsit de syderibus, sæpenumero illis irasci: nec omnino satis bene de illorum dictis sentire atq; enuntiat, cum tamen disciplinæ sit eius ipse mirifice studiosus: quãquam, ut mihi semper uisus

nus est, non ut Ioannes Picus in disciplinam ipsam armis equisq; , quod dicitur, irrumpit, cum illam tueatur, ut cognitu maxime dignam, ac penè diuinam, sed astrologos quosdam, ut parum cautos, minimeq; prudenteis insectatur ac ridet PAR. Non temere hoc quidem Puderice. Quid enim magis siue absurdum, siue temerarium, quàm quod coniecturis præcipuè constet, id necessarium esse uelle? Cum enim cœli syderumq; agitationes inferiora hæc, quod liquido apparet, citatu moderentur suo, nequaquam tamen quæ ab illis inuuntur, iisdem numeris, eadem quoq; qua portenduntur uia ubiq; eueniunt, quod res ipsæ inferiores superioribus illis causis, aut nõ omni è parte assentiantur, aut etiam omnino repugnent. PVD. Sunt igitur causæ illæ agentes ac primæ, hæ uerò patientes ac secundæ.

PAR. Nimirum sunt. Nam nec calor ipse solis ubiq; est æqualis, nec terrarum situs idem ac par omniũ. Quodq; ad hominum res spectat, uoluntates ipsæ nostræ, dum imperare uelimus sensibus, liberæ quidem sunt, syderalibusq; agitationibus aliquatò ualidiores. Quod quo nam modo fiat, id si aperuerim, non indignũ conuentu isto uideatur. Quatuor hæc corpora, quæq; alio nomine sunt elementa, materiæq; generationi suggerunt, uel ipsa eadem potius sunt materia, quatuor quidem humores subministrant, è quibus hæc constant omnia. Hi pro motu quidem solis, lunæq;, atq; utriusq; habitu, ne de alijs nũc loquamur stellis, in asiduo ubiq; sunt aut incremento, aut imminutione. Quæ è re generatio cietur, atq; corruptio, exindeq; in eodem nõquam persistit statu, quando & solis, & lunæ mutationes ipsi quoq; imitentur, ac luna ipsa cõmenter penè fluctuet, sol uerò erraticis cum stellis nũc sit ipse propior, nũc contrà remotior ab regionibus, quas incolimus, quibus è rebus & incrementa sequuntur humorum, qualitatũq;, et item imminutiones. Has ad res permultũ etiã regionum cõferunt tum situs, tum habitus. Cum Apulia, Libya, Aegyptus aptior sit calori, siccitatiq; augendæ, quàm aut Germania, aut Gallia, hæ uerò q̃ illæ frigori, atq; humectationi. Ad hæc terrarum aliæ non multam quidem hominum exigant aut operam, aut industriam in re frumentaria procuranda: aliæ contrà suapte natura parum sint feraces. Quid quod habitus ipse locorum alibi obtusiora gigni ingenia, alibi magis acuta, eadem que uersutiora? Quo fit, ut tam multæ quoque rerum earundem sint uarietates. Quod in saporibus potissimum ac succis ostenditur, itemq; in animalibus siue feris, siue attilibus, ac tum in celeritate eorum, tum etiam in statura & robore. Ut humores hi ipsi non solum agitationes sequantur stellarum ac cœli, uerum etiam agrorum naturas, ac regionum tum sitũ, tum habitum. Quod cum ita sit, ne stellarum quidem effectiones ubique aut

eadem, aut pares esse possunt. Quæ qui astrologus probè considerauerit, uix ille longius aberrauerit à prognosticorum coelestium significacionibus uerè pronuntiandis, quousq; tamen coniectura sese ipsa tuto conferre poterit. Hæc igitur ipsa cum tantopere inter se dissentiant, actam sint, quàm profectò sunt cognitu difficilia, nata est hinc obseruatio, cuius proprium est intueri quæ appareant signa, eaq; animaduersa multumq; retenta in mente, quid tandem afferant, expectare: indeq; à re ipsa prognostica dicta sunt, non tamen ut semper quæ promittere uideatur, præstent, sed quòd plerunq; tantum. Cum & medici, & nautæ, ipsi quoq; agricolæ, in curationibus ægrotudinibusq; item in pluuijs aut serenitatibus, frugumq; prouentus, aut huberiore aut modico, non raro se à signis obseruationeq; deceptos querantur. Minus ut mirum uideri debeat, astrologi quoque si fallantur, cum ipsæ aliquando causæ inuicem se oppugnent, actionesq; ac passionis inter sese (ut dictum est) non uno modo dissentiant. Tercio antè anno ager Campanus laborauit plus solito æstiujs pluuijs, eodem tamen tempore in agro Brutio ac Crotoniensi de nimia siccitate atq; æstiuine exaruerit. Hinc igitur mathematicorum uinæ prædictiones, quòd ad ea quæ portendi uidentur à stellis, non omnes conueniant simul causæ, permultaq; eos lateant, quemadmodum & medicos. Et hi quidem frustra haberi solent, nõ solum propter naturam morbi humoruq; parum cognitam, uerumetiam ægrotantium & regionis aërisq; ipsius, ob alias causas atq; alias, ac tum uentorum, tum exhalationum. Illi uerò propter incognitas stellarum ipsarum misturas, aut quòd in id tempus incidant significaciones aliquarum siue copulationum, siue eclipsium, aut cometaru, multis antè annis eas portendentium, quæ parum quidem obseruatae fuerint. Interdum quòd regio ipsa perniciosis à uentis aut uexetur, aut à salubribus defendatur, plusq; uenti ad prohibendum ualeat, quàm ad nocendum hostilis stellarum irradiatio. An non Hetruria maritima pleraq; pestilens est ora, propter paludes, halitusq; malignos ab ijs afflatis, aurasq; illos agitantes? cum collinæ eius regiones sint quam saluberrimæ. Itaq; & in locis illis palustribus salutiferæ stellarum cõfigurationes parum prodesse præstatem poterunt, et collinæ salubritati non ad eò malignæ nocebunt, ac pestilentes. Patrij quoq; mores, consuetudinesq; municipales, atq; artes, institutaq; tum publica, tum domestica, multum in utranque partem conferunt syderalibus cõfigurationibus. Quid quòd rerum certa cognitio, eaq; quæ scientia dicitur, generalibus uersatur in perscrutationibus? quis igitur humoru, è quibus constamus, singulares assequi possit siue cõmisiones, siue temperaturas? quis rursus syderu particularis uires, quæ

tum:

tum abstrusissimæ sunt, tum penè etiam infinitæ? quis item aduersantium inter se causarum digladiationes particulatim cognitas et obseruatas habeat, & quantum, & quousq;? Itaq; illi ipsi, qui ad particulareis dilabuntur prædictiones, ab ipso etiam Ptolemæo habentur derisui. Cum necesse sit eorum coniecturas, obseruationesq; hac in parte uacillare, ipsosq; non solum deerrare è uia, uerum turpissimè dilabi, de que uestigio ruere. Vides igitur Puderice, tam multi unde mathematicorum proficiscatur errores, coniecturæq; tam fallaces, ut iure quidem irasci illis & possis, et debeas in pestilentijs prædicendis, idemq; in sterilitatibus, tempestatibus, abluuionibus, atq; euentis alijs.

Veniamus nunc ad hominum uoluntates, quibus si sese ipse sensibus dominandas permiserint, nihil est fluxius, imbellius, addâ etiâ infractius, domabiliusq;. Contrâ, nihil quod sit illis generosius, robustius, imperiosiusq;, ubi sensus ipsos, eorumq; ille clameta nihili fecerimus, miserimusq; sub iugum. Vendidit M. Cato confectum iam senio equum, qui cum ipse siue Consul, siue Prætor militauerat. Marcus, inquit, Cato optimus sui temporis orator, Senator, imperator; sic enim est habitus. Cur uendidit? quia uoluit: quia plus apud eum attenuatissima illa ualuit parsimonie cura, quàm ratio & Senatore, & oratore, & imperatore tam ualde etiam spectato digna. Quodq; usurpare esset solitus bonum patremfamilias uendam esse oportere magis, quàm emacem: uoluit etiam in re sua præceptum id pertinacissimè tenere. At coactus est ad hoc ipsum ab natalitia cæli, stellarumq; configuratione. O cælum auarissimum, ô stellæ tam attenuate, ac sordenter parcas, quæ in hoc tam intentæ essent, tantopereq; peruicaces. Potuit proculdubio cæli stellarumq; configuratio Catonem facere ad parsimoniam propensioem, propter humorum è quibus constaret compactionem, non tamen ut cum summa & Senatorum, & ciuium Romanorum siue accusatione, siue irrisione, militarem uel consularem potius equum uilissimo etiam precio captus uenderet, ac si equus ille nascente Catone, sollicitas stellæ suæ etiam de uenditione fecerit. Ptolemæus Aegypti rex, sororem suam duxit uxorem, impulsus uidelicet expugnatusq; natalis cæli ac stellarum themate. O profanum cælum cū themate etiam tam impuro & conquinato, in quo tã immanis reposita esset libido: quis uel summe etiam improbus ac perucax asseuerare hoc audeat? Etenim configurationes illæ intemperantiam tantum portendunt humorum, ac concretionis corporeæ, atque in re quidem Venerea, detur etiam et in sororia coniunctione. An non felicissimus ipse rex, ac potentissimus poterat, quod quidem noluit, sororem suam alij locare in matrimonio, ipse aliã sibi ducere? At me-

dici uel modicis adhibitis medicamentis humorem qui nimius sit, temperant, coguntq; sub regulam, qui minimus atq; attenuatus cum & exuscitant, & attollunt. Tu uero rex eximie minime potuisti nefariam istam libidinem continere, quod uidelicet noluisti. Patrauit igitur scelus hoc, quia uoluit: nam si uoluisset, qua diximus uia euitare illud omnino poterat. Quod ut patrares, credibile est, multas uariasq; in ea re cogitationes consumpsisse, sed passus est tandem à libidine sese uinci. At apud Persas eiusmodi matrimonia erant & usitata, & concessa, secutusq; est finitimæ gentis exempla. Nam qua promptitudine secutus ipse Persas est, cur non Macedones secutus est suos, laudatissimosq; Macedonum reges? nequaquam autem secutus est, quia noluit, quia imperari maluit sibi à libidine, quam ipse libidini imperare. In nunc, & cœlum incusa, & stellas, & nefarias stellarum configurationes. Tempestas hac nostra qui apud reges, regulosq; magistris fieri epistolarum, utq; hodie dicuntur, Secretarij, summum in modum locupletati sunt omnes, præter Iouianum hunc, qui hic adest: quâ ad rem ab amicis, familiaribusq; assidue cohortatus cum esset, nunquam à proposito dimoueri potuit, illud in ore semper habes: Egere nolo, opulentus esse recuso. Qua ratione non modo cupiditati imperauit, pecuniarumq; appetitioni, uerum ipsi etiam regibus in republica moderanda, quam animi firmitatem his ipsis etiam diebus ostendit. Cum enim capto regno Neapolitano, Ludouici Galliarum regis præfectus, magistratum ei offerret, quo è reditu eius senectutem opulentiores duceret: At, inquit, nõ opulentiores eam feceris, uerum occupatiores, quando dijs iuuantibus nullius honestæ rei indigeo. Voluntas certè hæc fuit ratione temperata, eaq; cupiditatum uictrix, ac sensuum titillantium. Nero Augustus singulari fuit crudelitate nobilitatus, quis sanæ tamen mentis inficietur, in procreando Nerone seminis, humorumq; temperaturam, è qua fœtus ipse & concretus est, apprimè malignam fuisse stellasq; ipsas eam ad rem adiumenti plurimum contulisset, ut suapte natura Nero procliuis esset, atq; incitus ad seuitiã. Future igitur rei huius causæ tum materia ipsa, è qua Nero constitit, quod male esset fermentata, tum stellarum malus habitus, peruersaq; cõfiguratio, quæ aut humorem secuta est, malignum illum quidem, atq; peruersè affectum, aut cum malignitate ac deprauatione affectu sua. Esto, detur hoc quidem. At inuenire noua suppliciorum genera, inusitataq; excogitare tormenta, & cum artifice conuenire, qua uia nauicula maternum ad naufragium opportunè strueretur, Neronis hoc fuit, sanguinariaq; eius uoluntatis, non stellarum ac cœli. Fuit autem Neronis, quia uoluit: uoluit autem, quod ab ambitione rapiebatur, qua expugnatus conculcavit ipse rationem.

tionem. Sed desinam pluribus iam exemplis uti, maximorum etiam uiro-
rum, quorum uoluntates uictæ cupiditatibus, aut sensuum captæ illece-
bris iere præcipites. Quocirca his hunc in modum explicatis, queramus
eadem hæc aliquanto etiam exploratus.

Principio laus omnis, uituperatioque uoluntarijs uersatur in actioni-
bus, existit que ab illis. Cum enim natura duce moueamur ad ea cupien-
da, quæ boni alicuius speciem præferant, eaque à sensibus representen-
tur, de quorum titillatione animus sese exciat, non prius tamen ad ea
peragenda, quibus affecuturum sese illa confidat, animus ipse expergi-
scitur, quam uoluntas quoque suscitetur: quæ initio quidem ut libera, ac
sui iuris latius euagatur: post uerò adhibita secum in consilio ratione, ac
frenum sibi ipsa imponens, eo accepto, sese ipsam moderatur, redigit que
intra præscriptum, mox deliberando eligit quæ pro facultate ac uiri-
bus suis eligenda uideantur, quin ratione duce illa ipsa perscrutatur dili-
gentius, perpendit que maiore cum pensitatione, quæ à sensibus sunt ob-
lata, an talia sint, qualem eorum species sese offert, sint nec ne ipsa utilia
& iucunda, an rursus inutilia & molesta. Post uerò his perpensis & co-
gnitis, euagatione que illa tam libera sub frenum coercita, iter statim in-
greditur, quo quæ eligenda esse duxit, peruenire ad ea possit. Iuris itaque
atque arbitrij eius fiat, nec ne uellet siue eligere ac prosequi, seu nihil omni-
no curare. Est igitur suapte natura, statim que ex quo suscitata est libera:
quæ rationem si sequatur, libertatem ubique suam & tuebitur, & retine-
bit. Sin relicta ratione à sensibus delimita illis obsequatur, nimirum amif-
sa libertate, captiua ducetur: & quæ imperare ipsa sibi noluit, imperio ser-
uiet alieno. Est igitur sui iuris ac libera, quoties sese à sensuum, mala-
rum que cupiditatum ui ac captiuitate tuebitur. Tunc uerò facile tuebi-
tur, cum excitata inter eam, sensusq; ipsos controuersia, bonæ ne sint an
mala, quæ à sensibus offeruntur, rationem sequetur, illam que sibi in au-
xilium uocabit, cuius etiam consilio utetur ac ductu. An non tibi uoluntas
ipsa uideatur libera, quæ cum sensibus in certamen descendat, quæq; ui-
ctrix omnino euasura sit, præterquam si illorum insidiosis blanditijs capi
se patiatur? Demum quia ad actiones tunc accingimur, cum uoluntas ipsa
& uoluerit, & elegerit, & decreuerit suscipiendum aliquod siue ince-
ptum, siue negotium, merito actiones ipsæ ad uoluntatem referuntur:
quæ si cum ratione progredietur, nimirum ipsæ laudabuntur: contra ui-
tuperabuntur, ubi & in eligendo, & in progrediendo de rationis decr-
etans uia, sensusq; delitijs emollita cupiditatem sequetur ducem, illius que
inhererebit uestigijs, paruiterq; imperio. Non solum autem res ipsæ, actio-

nesq; uoluntatem liberam esse testantur, uerum etiam nomen ipsum deli-
 berandi, quod uidelicet liberum eius sit in decernendo iudicium, uelut nē
 suscipere et prosequi, an contra desistere, ac sensuum ipsorum monita la-
 bi sinere. Legum quoq; constitutores, ac moderatores populorū id ipsum
 testantur, cum impunita dimittant crimina, quæ furentes admittunt, at-
 que insania perciti, quod uoluntaria ea minime sint, nec furentes ipsi libe-
 ri aut sint, aut haberi debeant. Postremo autem considerandum uidetur,
 cum sensus corporei ipsi sint, singuliq; corporeis utantur instrumentis, ut
 auribus ad audiendum, ut oculis ad uidendum, naribus item ad inodoran-
 dum, palato linguaq; ad degustandum, ac siue manibus, siue alia parte cor-
 poris ad tangendum, uoluntatem tamen ipsam nulla parte corporis uti,
 nullaq; re corporea, cum aut deliberat, aut eligit, decernitq;: quippe cum
 uis ea potestasq; tantum sit animi, atq; ex omnibus animalibus hominis
 unius. Quo fit, ut cæterorum quidem sit siue impetus, siue instinctus tan-
 tummodo, hominis uero uoluntas propria ac peculiaris. Igitur si stellaris
 effectiones uersantur inferioribus in corporibus, rebusq; illis tantū, quæ
 ex elementis constant, ipsaq; elementa campus quasi quidā sit, in quo stel-
 le uires exerceant suas, quæ nam uia uoluntates hominum subiectæ illarū
 sint agitationibus, quarum iurisditio tantum sit in elementis, rebusq; ele-
 mentaribus, animus uero et incorporeus ipse sit, et ab omni prorsus ele-
 mentari qualitate, ac conditione uacuus: cuius uoluntas ipsa, uis potissima
 quidem sit, quæ actiones ad quas homo natus est, uel commendatione hone-
 stet, uel opprobrio damnet ac contemptu. Iure igitur Puderice mathemati-
 cis illis succenses, qui tam sint futuras ad prædicendas res prouisi, hominūq;
 mores ac fortunas ab ortu statim ipso pronuntiandas, ac si nulla in eis sit
 libertas, nulla deliberandi aut eligendi siue ratio, siue autoritas: quæ qui-
 dem tanta est, ut homo sui iuris sit in ijs administrandis omnibus, in qui-
 bus animus imperare habeat, nec corporis ei sit opus ministerio. ac præsi-
 dijs. Possunt coelestes tamen configurationes impedimento illis tūc esse,
 ac sese animo ipsi opponere, cū corporeis atq; externis indigeat auxilijs
 ac fauoribus. Vbi uero actiones solius tantum fuerint animi, frustra tunc
 de stellarum actionibus disputatur ac uiribus: cum, ut dixi, animus ipse li-
 ber sit, ac suo apte arbitratu eligat, decernatq;. Hæc habui tecum, tuamq; in
 defensionem quæ Francisce dicerem, longius fortasse quàm portio dicendi
 ferret mea, breuius certè, quàm res ipsa exigit. Quamobrem finem his fa-
 ciam, si prius tamen hoc subdiderim, hominum illorum numerum oppido
 quàm exiguum esse, animum qui colant, animiq; arbitratu utantur atque
 imperio. Cum multitudo ferè uniuersa corpori sit omnino dedita, corpo-
 reisq;

reisq; illecebris, ut fortasse mathematicis ipsis permittendum sit, laxissimis etiam habentis currere ad apotelesmata pronuntianda.

PONTANVS, SVARDINVS, POBIVS.

Enit mihi in mentem Suardine, tuq; Fundane Poete, ut quādo à uobis coepit, uobiscum quoq; confessio hec destinat, plurima secum damna afferre etiā ingeniorū tempora ipsa, temporūq; iniquitates, non paucarū sus honestamenta commendationesq; et artium et facultatum, eorundem quoq; felicitatem. Audiūstis ipsi quam appositè Pardus, quā pro rei natura, et ornate differuerit et copiose. Itaq; quanquā senem me, annisq; grauatū, spes tamen coepit fore, ut antè quā à uobis emigrem, Latinam uideam philosophiam, et cultu maiore uerborum, et elegantia res suas explicantem: utq; relicta litigatrice hac disputandi ratione, quietiorem ipsa formam accipiat et dicendi, et sermocinandi, ac uerbis item suis utendi, proprijs maximeq; Romanis. Cum que plura sint, quae me ad hanc ipsam inuitent spem, cum primis profecto Aegidius mihi hoc promittit Eremita, quem superioribus diebus in hortis coenobij Baptistae Ioannis cum deambularem, quod est Neapoli ad carbonariā, adfessēq; mecum unā quem hic adfesse cernitis Hieronymus Carbo, itemq; Chariteus, ita quidem locutum et ipse memini, et hi ipsi testificari hoc idem possunt: ut aerrime ferret, uitiū hoc inter philosophantes inoleuisse nostrorum temporū, coepisseq; illud iam nostris à maioribus, nemo ut nunc audeat Latino more, ac peruetusto illo quidem maximeq; probabili, de naturae rebus, deq; uirtutibus differere: fluxisse autem inde uitiū ipsum, quod superiorum temporū philosophi secuti eorum, qui Aristotelicos libros satis quidem ignoranter transtulere, et uerba et modos, ac dicendi figuras, multa quae Latine, ac proprie dici possunt, aut neglexerunt accommodatis explicare uerbis, aut scire quo nam pacto rectè dicerentur, id minime curauerunt. Coepit igitur sic uir et doctus, et eloquens. Est Graecè ἔξω à uerbo suo ἔξω, Latine autem ab Habeo Habitus, qui et agendo quidem, et diu constanterq; assuescendo cōparatur. Nam et diutius exercendis ijs, quae liberalis sint uiri, cum laude qui consuescit, habitū sibi agendi liberaliter uindicat: qui uerò administrandis fortibus, agendi quidem fortiter: et prior ille habitus liberalitas, posterior uerò hic fortitudo dicta est rectè quidem, ac proprie. Nanque militaris ut habitus militem designat, pontificem pontificiū, rusticā agricolam, pastorem, calonem, fossorem, nauticus item nautam: sic quam quisq; ingenuo dignā homine actionem exer

cuit, exercetq; habitus hic ipse agendo comparatus illi ipsam indicat siue
 artem, siue facultatem. Et hic quidē ab habendo dictus est. Ceterum uis il
 la, et huic, & illi, alijq; atq; alij à natura insita, quæq; etiā nonnūquam ab
 institutione magis magisq; aut augetur, aut excitatur, per quā huic quā
 illi rei actioniq; exercenda quispiam magis aptus est, atq; idoneus, Græ
 cè est διὰ τοῦτο, ab alia quidē uoce quā quæ est ἕξις, quo factum est,
 ut Græca in Latinum qui translulere, dixerint Dispositionem non solum
 inepte, uerum etiam ignoratè, ac parum propriè. Nam Latine dispositio
 ordinem quidem innuit, rerumq; ipsarum, ac progressionis seriem, mini
 mē uerò naturalem illam siue uim, aptitudinemq;, siue innatam propen
 sionem. Cum enim ponere & uitem, & arbusculam prisci illi dicerent,
 uim compositæ dictionis secuti, disponere & uites dixere, & arbores,
 per ordinem uidelicet eas serere, ac per agrum distributum infodere, quod
 Virgilius innuit, dicens:

29 — Pone ordine uites.

Hoc est, dispone. hinc etiam dicti dispositi in quincunecem ordines: de
 ductaq; tralatione à rusticis, duces et ipsi copiarum dicuntur disponere
 acies, hoc est, exercitum in ordinem cogere, et suo quæq; militem loco con
 stituere ad conferendas manus. Inde etiam patres familiarum disponere
 rem familiarem, hoc est, in ordinem illam, ac sub regulam redigere. Orato
 res quoq; et ipsi disponere traduntur quæ dicenda sunt, id est, quo quidq;
 loco, quoq; ordine differendū sit in causa: unde Rhetoricæ pars illa maxi
 mē prudens, artificiosaq; Dispositio est uocata. Itaq; parum propriè διὰ
 τοῦτο ab his dicta est dispositio. Sed noluerunt qui primi hoc dixere, la
 borare in perquirendo proprio, & suo nomine, contenti quadam quasi di
 ctionis à simili constitutione ac structura, cum tamen parum ipsi periti
 Romanae essent elocutionis: ac si non & rectè, & Romanè, & significan
 ter à uerbo Habeo, à quo est Habitus, deduci posset, deductaq; inuenire
 tur dictio huius ipsius quod querimus indicatrix, quæ quidem est Habili
 tas: qua in deductione à uerbo suo faciendā, & copiosiores, & rei ipsius si
 gnificantiores sumus quā Græci. Nā si Habitus est, qui post uindicatur,
 nimirum Habilitas hæc ipsa rectè quidem ac significanter dicitur uis illa
 præcedens, qua & ducimur, & fouemur, & adiutamur ad Habitum com
 parandum. Siquidem ut Habitus præfert rei comparatæ adeptionem,
 sic Habilitas uim illam, aptitudinem quæ indicat & idoneitatem, si Lati
 nè diceretur siue à natura insitam, siue ab institutione productam, confir
 matam quæ, quasi Virgilius hoc ipsum nobis non & ostenderit, & ex
 presserit, cum dixit:

Atq;

Atq; habilis membris uenit uigor. —

Nam & uigorem appellauit uim illam à natura ingentam, est enim à uigendo uigor, ut apud Sallustium:

Actas uiget, animus ualet.

Et habilem, id est, aptum atq; idoneum dixit. Itaq; quid hoc ipso uocabulo appositius significantiusq; ad explicandam *τὴν Διάθεσιν* inueniri potest? sed noluerunt desidiosius uiri, ne dicā loquendi ignari, in hoc laborare, quando satis habuere, posse sese excusare, quod multa essent Græcè, quæ Latine dici parum possent commodè: ac si hoc ipsum non multo melius à nobis, quàm à Græcis & dicatur, & deducatur. Videlicet non & Aristoteles ab eodem uerbo à quo est *ἰσῆς*, id est, habitus, deduxit nouum uerbum *ἰσῆσις* non etiam è nostris eruditi quidam scriptores ab Habeo declinarunt Habentiam? ut *ἰσῆσις* perfecta sit corporis habentia: noua quidē uox, ex habeo tamē uerbo ab illis declinata, quo rem ipsam propriè magis, significantiusq; exprimerent. Quid? quod hæc ipsa *Διάθεσις* pro rerū diuersitate latine alijs, atq; alijs explicari uerbis et potest, et consuevit: ut cum dicimus quempiam siue affectum, siue propensum esse ad mercaturam magis quàm ad literas: uis enim illa, aptitudoq; naturalis tum Affectio, tum Propensio, & propriè, & significanter dicitur, minime uerò dispositio: & homo ille eam ad rem propensus, affectusq; non autem dispositus. Nam procliuus facilitatem magis præfert uoluntatis, quàm naturæ uim, atque aptitudinem, quæ tamen à propensione ipsa, affectione que exprimitur. Dicunt etiam totum eadem cum absurditate, male dispositum statuē faciendæ, cum & latine, & rectè dici debeat, male aptum, male appositum, male etiam accommodatum: nam male affectum non ita libenter dixerim, quando in lapidem uix cadat affectio, præterquam si abutamur uocabulo, quando aërem etiam male affectum legimus. Quo fit, ut *Διάθεσις* ipsa hæc in parte tum Aptitudo Latine dicatur, tum Appositio, maxime que significanter omnium, accommodatio, quod aptè quidem peridoneeque materia ipsa accommodari ad eam rem possit, quam artifex ipse faciendam suscepit, non tamen ut non hæc ipsa rectè etiam dicatur Habilitas. Quin & *Διάθεσις* hæc nonnunquam nostris à maioribus uocata est Natura: ut cum legitur, agri huius natura, siue ligni, lapidis ue, aut materiæ cuiuspiam: quin ingenium quoque & terræ, & soli, & regionis, rerum rusticarum scriptores profulerunt. Sed redeamus ad uerbum Habeo, an non ab eo deriuata est etiam Habitus? quæ fortasse ad corpus referri, quàm ad animum magis debeat, ut quæ est pueri huius, puellæ ue habitudo? Sed non ero in

hac questione, de hac ipsa differentia nimis sollicitus.

Quid quòd tum noua, tum inerudita etiam appellatione, quæ Græcè *ὑπαρσις* est, transtulere Complexionem? Nam quid obsecro cum Complexione *ὑπαρσις* habet? Complector nanq; quid Latine significet, manifestum est, ut complector amicum, hospitem, familiarem, et complector negotia publica: & Lilius scriptis suis res Romanas complexus est: dicendi quoq; siue color, siue figura quædam est Complexio. Quo nam aut modo hæc ipsa uox idem Latine sonabit, quod Græcè *ὑπαρσις* ut enim Complexio tum coitionem quandam corporeæ siue compactionis, siue humorum è quibus corpus consistit, siue coactæ simul massæ concretionem planè indicet, quod quidem nõ indicat, quo nam inquam modo indicabit temperationem: cum *ὑπαρσις* Græcè hoc ipsum significet. Esto tamen, ut Complexio collectionem illorum, copulationemq; atq; cõnexionem massæ totius indicet, complectaturq; eorundem comprehensionem: temperaturam uero nõ modo aut indicat, aut complectitur, quam Græcè *ὑπαρσις* præcipue, ac significanter indicet ac præferat. Itaq; uox ipsa Complexio, præterquam quod nouè dicta est, non implet Græcæ uocis significationem. Quocirca & propria, & latina, eademq; maximè significans dictio est Temperatura, ni magis fortè tibi placuerit Temperatio: nam ut mistio & mistura, sic temperatio in usu est doctorum hominum, ac temperatura, sic status corporis, ac statura: quanquam status ad plura pertinet, quam statura. Temperatura igitur, massæ totius coitionem præferat, atq; compactionem, ipsiusq; compactionis misturam ac temperamentũ, ut scriptura, scalptura, textura, iunctura, pictura, itemq; statura, ac per multa eiusmodi alia. Perinde nanq; ut scriptura picturaq; designant quid & quale sit, itemq; quantum, ad ipsum quod scriptum ac pictum est, quid item & quale, & quantum quod scalptum, textum, ac iunctum est, scalptura, textura, iuncturaq; utq; statura, qui status sit, et qualis, quantumq; ipsius corporis: sic Temperatura, quæ & qualis, quanta quoq; coitio ipsa, massaq; sit corporea, humorumq; ipsorum corpus constituentium cõcretio ac mistura. Nec minus tamen propriè ac significanter rem ipsam designaret, quam proximè dixi, Mistura, sed Græca uox Temperationem magis indicat. Demum si rem ipsam attenderimus, & significantius diceretur, & propriè magis siue corporis Cõpactio, Conglutinatioq; siue Mistura ac Cõstitutio (nãq; ut est reipub. constitutio è legibus, moribus, statutis, decretisq; sic corporis ex humoribus, eorumq; misturis ac conuenientia) quam hæc ipsa dicitur inter omnes tam diuulgata Complexio, quæ prima quidem facie amatorias præferat delicias, uoluptariosq; complexus. Itaq; rem ipsam nõ ut

non planè intellectam Eremita querebatur, sed nõ suo quidem nomine explicatam, Latinãq; appellatione & propria. Cum tamen affirmare nõ dubitaret, ni Græcam reddere dictionem mallems, dici eam appositè magis, proq; rei ipsius natura Fermentationem, idq; uerbum significandam ad rem maxime esse accommodatum.

Idem quanquam pudenter ac parçè, mirabatur tamen hos eosdem philosophantes parum animaduertisse quas ipsi nocarent Circũstantias (nam liberales considerare debent & quantum ipsi dent, & cui, quid item & quale, ac per multa quidem in dando alia) easdè omnes uno uerbo priscos autores consueuisse complecti, quod quidem uerbum esset Delectus. Itaq; M. Cicero cum præcipit delectum rerum esse habendum, quid nam aliud præcipit, quàm ut ratio habeatur rerum, temporum, personarum, locorum, quæq; alia agentem ipsum comitantur, quem prudentem esse oporteat, cum sit hæc ipsa consideratio prudentiæ propria? Hæc nobiscum deambulans, quanquam uerecundè & probè, querebatur tamen Aegidius, quòd negligentia recentium philosophorum effectum sit, ut & Romana lingua, quæ abundè locuples esset, in summa sæpe copia laborare uideretur inopia, & Græca uerba à parum cultis scriptoribus inculcata, propriam uim ac significantiam nec Latine redderent, nec significanter: minime ut sit mirum tempestate nostra, eloquentiæ studiosos aut nullam, aut per exiguam impendisse philosophiæ operam, ipsos uerò philosophos eloquentiæ penitus esse ignaros, atq; uimam non & hostes. Sed nos Aegidius absentem quidem, ac piè rem Christianam, & fortiter gerentem, & bene, & religiose ualere iubeamus, consuetudinis eius, ac sanctitatis memores.

SVAR. Eadem & nos quoq; cepit spes, ipsaq; ita quidem certam sese nobis offert, ut Latine philosophiam iam iam cultu elegãtore, cothurnisq; nitidioribus incedentem uidere uideamur. Quam ad rem confesiones istæ tuæ non parum etiam conferent. Nam Aegidium ad hoc ipsum natum intelligimus, & Augustini exemplo sic inuitari, uel rapi eum potius, ut nihil magis aut aueat, aut curet, quàm ut eremitarum ordinem in ueteris eloquentiæ possessione pristina iam restituat. PONT. De Aegidio quidem nemo est qui dubitet. Cæterum confesiones hæ ipsæ fortasse habituræ sunt momenti aliquid. Pardo præcipue operam suam non abnuente, cum fama quoq; certa sit, adolescentes quosdam optimis ingenijs præditos ad hanc ipsam militiam sese instruere. POET. Vt cumq; Iouiane, itineris è Roma suscepti nec nos penitet, & porticum hanc, quandiu Neapoli erimus, quotidianasq; istas confesiones assidui frequentabimus.

P. SYMMONTIVS SVARDINO SVAR-
do, & Francisco Poeto S. D.

SVadentibus uobis, meq; ad editionem hanc assidue ad hortantibus factum est, ut prodire iam in lucem non desinant reliqua Pontani monumenta. En uobis Dialogus ille ultimus, superiori excusioe à me promissus: cuius lepidò argumento Pontanus in cuiusdã ingratitude clãm inuehitur. Iustam itaq; indignationem mandare literis cum uellet, eam sale huius libelli cõdit. Quare absolutis hac editione omnibus, qui supererant, Dialogis, ad reliqua uos accingite: quorũ lectioem certò scio longe uobis fore suauioem, quàm Antinarianis è uitibus olim fuerit liquor ille, ad quem uos Pontanus sobrios in primis, atq; abstemios ambos, apud Aegidium suum inuitauit. Quamquam sorbillatione ex ea nunquam uel summa labia intinxistis. Sed noctis quantũ liceat rerũ scriptoribus. Valet.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI DE INGRATITVDI
ne Dialogus, qui A SINVS
inscribitur.

VIATOR, CAUPO, TABELLARIVS.

ACEM ROMAE FACTAM ESSE atunt, eiusq; Poëtam nescio quem autorem referunt. Ego quidem Poëta huic uel grãdiusculo propinauerim. Amabo meritoria huius ecqui se caupo, ecqui se minister offerat? CAUP. Equidem pacem hanc siticulosam esse Augustus ipse abunde docet. Euge puluerulente, late hoc nuntio, & offulam hanc pepone è suisissimo accipe, cyathumq; hunc uel tertio ductandũ ebibe. VIAT. Ebibō. Da queso & alterũ. CAUP. Pax igitur facta est? VIAT. Pax, pax. CAUP. Amabo resipisce, atq; inde loquere. Vel puluerem quidem bellissimẽ homuncule tibi palliolo excutiam. Hauri puer & secũdum, & certum, & quidem recentissimũ. Pax ne facta est? O bone Laurenti, dies hic tibi sacer est. Noces à me quotannis expectato quamplurimas. Pax ne facta est? anniuersariũ tibi sacrum cauponariũ ex uoto statuo. O misellam
caupo

cauponam. Et quando ne mihi, frondenti apio, laureo redimitas ferto, exteriores foris, internas cellulas liceat coronare? Verum ego sum stultior, occidente iam sole, diem qui ad exortum reuocem. VIAT. Atqui felicissimum te te, ipsamque cum primis tecum cauponam dicito: Pax diem instaurabit. Pacem in foribus, atque in tabella pingito. Lucrum tibi uinarium, emolumentumque pulmentarium omnis generis, ingens, largum, opulentumque augurator. Eueniet, mihi crede, eueniet. Tu tibi bene habe, cupasque ex urbe comportato huc uinarias, fac rideant fores, effice ut omnis et domus, et hortus renideat. Pax hæc imperat, pacisque amicus Euhysus, cauponæ ipsius atque cauponantium pater. Ego Neapolim propero, triente exucto. CAUP. Bene mihi fore pace ex hac et libens uolo, et libentius auguror. Agite qui adestis ministri, cyathos eluite. Socij, talos iacite, hilarem diem hunc paci. Adest quaternio, quarto tibi potandum edico. Adest rursum quaternio, rursum tibi ductandum hoc est, udum, rorans generoso est palmite. Ah, ah, cecidit canis. Tu quidem ipse sities, ut illa est siticulosa, hoc ipso praesertim tempore. En iterum canis allatrauit, licet siti conficiare, tam male fortunatus qui sies. Euge euge tibi caupo, adest senio, adest rursum et senio, mihi augurium hoc promitur, mihi ductandum est, uel septies quidem decies iterato ductitabo: quippe qui ualentibus pedibus, capite ualentiori utar, compleamus hilariter numerum. At at utor ne ego recte oculis? agglomerari ne ego puluerem uideo agitato equino? an uentus meridiano tempore exciri è mari qui solet, illum exagitat? equus certe est, quin equo satellites uehitur. Arrigite aures, inflat ne iam buccinam? inflat profectò, regius est tabellarius, poculum homini et frigidum, et generosum preparemus. Aduentat iam, et equum calcaribus stimulat, et inflauit iam cornu: buccinam buccinatorem nec unquam quidem uidi buccinatus inflare, et inflat, et cachinnatur, et interim praconium uocalissime enuntiat. TAB. Captos iam scitote. CAUP. Quid captos? auscultemus. TAB. Qui regem prodiderunt, qui regium nomen euertere ab imo, cum ipsi infimo è loco prodissent, conati sunt. Saluus est rex, salua patria, saluus est Alphonfus, qui salutem comparato exercitu, obsessa Roma nobis peperit. Hilarem hunc diem facite, noctem multo hilariorum. Effulgeant ignes summis aedium culminibus, etiam quam creberri. Conuiuia ipsis in propatulis celebrentur. Demum leta sint omnia, confecta pace, ac duce ipso uictore cum exercitu domum redeite. CAUP. Age age bone hospes, equum siste, potita, aetas est, puluerulenta sunt omnia, refrigera et pulmones, et guttur. TAB. Nunquam quod meminerim niuosius. Obsecro te, poculum itera. CAUP. Et quidem ampliusculum.

Sed amabo bone, postquam refrigeratus, qui tatum in sperati affers, ut certum affers? TA. Captos sceleratissimos homines, ut reos capitis, ut patriae hostes, ut maiestatis conuictos. CAVP. Papè. TA. Iam de illis capitis sententia au fertur, aut lata iam est. CAVP. Luant ipsi meritas poenas, quando publicam rem tam male habuerunt, ut penè regnum omne, cum ipso rege, liberisq; pessum ierit. De pace quid autè? TA. Nostis ne Iouianum Pontanum? CAVP. Quid ni nouerimus, hominem ubique notum? quippe qui paucis antè diebus de itinere ac ualitudine fessus, Romam conficiendam, ut nunc sentio, ad pacem illinc ab Innocentio. Alphonso hinc arcesitus, meridianus hic conqueuerit: et quidem miserati sumus, qui hic tunc affuimus, senis imbecillitatem, ac male ualentem habitum, ut qui itineri satis nõ esset, his praesertim caloribus. TA. Dij ipsi, ut omnes praedicant, atq; ut rex ipse testatur, seni et quidem ualitudinario affuere: pacem enim ita confecit, ut regi salua sint omnia, quae amissa propè iam erant, procerum perfidia, administratorumq; iniquitate. Vos autem & patriae propugnatori, qui pacem populis uirtute sua peperit, exornate & porticus, et compita, diesq; festos agite. Mibi alia ad oppida properandum est, publicae letitiae gratia: rex patriae pater, publicorumq; bonorum autor hoc sic imperat. Valete compotores ualentissimi. CAVP. Et tu nuntij tam auspiciati auspiciatissime autor propera, ut pacem populis promulges, ut nos qui ad medicitatem propè redacti ob bellum sumus, nuntio hoc ab inopia uindicatos bees. Dij tecum eant & duces, & comites. Mibi certum est è suburbano in urbem properare, certiora illic de pace, regisq; rebus ut intelligam. Et iam, ut uideo, agrorum quoq; facies immutari coepit, nescio quomodo aer ipse letiora promittit. Ego quidem somnijs ipsis fidem uel maximam censeo adhibendam, quando noctibus his equos in boues uerti, castare arbores abire umarias in cupas somnians uiderim. quid somnians haec uiderim? fictile ministranti mibi, aureum fictum qui senserim? mox monetarium ad magistrum perlatum, in numos fluere, aliumq; ex alio numum gigni, coestimq; in cumulum cogeri, meq; eo cumulo obrui. Coniectores quidem ipsi somnium sibi conijciant, ut uolunt, mibi profecto paci magis creditur. Ab eo in urbem. Vos domum exornate, qualem & pax exigit, & somnia haec ipsa uolunt.

CAVPO, CHORVS SACERDOTVM.

Vod mihi meisq; contubernibus felix ac faustum sit, deorum supplicationibus urbem occupata inuenio: quam leta populi frequentia? quam canorus sacerdotum chorus? CHO.

Paccn

Pacem cœli rector populo,

“

Pacem terræ tutor peperit.

“

CAVP. O bene ominatum carmen.

CHOR.

Nobis pacem, nobis ocium

“

Pacis nobis autor rettulit.

“

CAVP. At meritorie meæ lucrum, & uoluptatem, & dapinationes opiperas. O me beatum. Aderunt frequentes lenonum puellæ, aderunt earum sectatores, nouitij satellites. Et iam audio Sicilia, Hispaniaq; ex intima aduectum florem scortillorum, recentissimum quidem Venereum merimonium, urbanaq; iuuentutis illecebras atq; alleclamenta, meum merum solidū cupidinariūq; peculū. Agite sacerdotes, pacem concinnite, pacē dijs immortalibus acceptā referte. Ego profectō cōpotoribus, gancionibusq; meis omnibus ita me cōparabo, uti basilicas apud me comestationes, basilicūq; me cauponem experiantur, prædicent, in cœlū efferāt. CHOR.

Pacem rura, pacem prædia,

“

Pacem tecta & urbis sentiunt.

“

Virgo plaude, nupta plaudite,

“

Paci rite matres plaudite.

“

CAVP. Mihi quidem loculis plaudedū est meis. Ut gestitis inanissimū ut animo agitatis aureolos illos Venetillos? hos ne mauultis, an Florentinulos illos ampliusculos picturatulos, hyeme etiam media perflorescentes? An Oceano uectari cupitis aurea nauicula, aureo malo, uelis etiam aureis? & hoc quoq; præstabitur, ut in cōtinenti deambulantes. Britannicū secetis pelagus. Agite loculi, capite iam auras, quis sinū impleatis. Et iam, ut uideo, Oceano libare gliscitis. Verū agite, inspicite, noscite, Britāni ne hi sunt, quos Roma proficiscētes diuertere hęc ad meritoria uideo? An me oculus fallit: profectō uestritus ipsa Britannici generis eos indicat. Accedā propius, quin Britānissimi quidē ipsi sunt. Vobis et urbem, & cantū sacerdotis relinquo, mihi quidē Oceano cauponariā rem facere decretū est, ut hodie aureola cymba piscator Britānico in fretō aureū etiā rete in profundū iaciam. Heus pueri, Bacchū in iudiciū ad prætorem uocate. Dormientē tamen illū somno ne excitetis iubeo, quin Vernaciolo illum cado includite, ne somno experrectus, Britannicūq; forū, ac Britannū iudicem timens, fugam arripiat: nā & horrida uox, sermoq; ipse horridior deterere illū abunde potest. Tu quidem cōcinere illos iube, quo aut somnus Baccho fiat suauior, aut illo excitus, ac suauitate cantus delinitus, ludere argenteum ad poculū cum illis cupiat. Et id quoq; præstate pueri, ut nostro in penus sit qui Græcè, qui Corsicè, qui Ligusticè sciat, etiamnum qui Creticè.

T

CAVPO, VIATOR.

Ntiquum & notum amicum peregre aduententem, ut libens uideo, ut mihi iucundum est ipsum et complecti, & alloqui. VIAT. At ego beneuolentem compotorem, inuenire ualentissimum et lator, et habeo dijs gratiã. CAVP. Quã cū stomacho bene? VIAT. Lupum in uentriculo gero. CAVP. Ut cum siti? VIAT. Exaruerē pulmo nes calore & puluere. CAVP. Pueri expeditissimè afferte quo sitim leuet, heus expergissimini. VIAT. Atqui cõsiliū est, prius puluerem palio excutere. CAVP. Date linteolum. Ministrare frigidulam, qui et os & labra, & faciem totam perluat. VIAT. Ut me recreasti pocillo hoc crySTALLINO? Nihil uidi unquam hoc ipso limpidius. Ut in eo salit nigellum tuum. An, ut puto, est Casorianum? CAVP. Reluite pueri pocula. Miscete recentiusculum illud intimo è penu. Afferte, Centuresium hoc est. Cappe beniuolentissime homo, labra delibatim pertinxeris, pedes illico sentient. Mihi crede illo in dolio Bacchus cum uere lufitat, totum ad eò dolium flos est merus. VIAT. Atqui putarim eò è dolio aurum scaturire, aurum profecto linquentissimum digitis tenco, fusile quidem hoc est, & potatile, ut dicūt: labellatim profecto ducam, nõ uno haustu. Euge Bacchi delitiolū. Anima mihi ipsa cõgeminata est olfatu solo, uideri ut ipsum aurum aurescit in cyatho? Anima mihi ipsa trigeminata est labellatu uno. CAVP. Salue mi Geryones, salue hospes Atlantice. VIAT. Quid mirū triplicem me factū, si Centuresiū potito? si tuum istud mihi penu Atlãta est ipsa illa beatorū insula. CAVP. Ah ah ah. Delinge amabo et hoc iniuriã enim si hauseris, cadillo feceris & quidem substrictissimis labris Fastinianū hoc est, merū quidem Fastinianū: reliquie non cadi modò huius, uerū totius Campani penoris. Itaq; sublibare te illud & quidem haustillatim uolo. VIAT. An forte uerendum est, ne hodie Fastinianum hoc tuū nobis exhibeat negotiū? Scis quã mihi non placeat fastus. Et hos quidem ipsos uereor Hibernici generis homines, fastum in naso qui gerūt. CAVP. Nihil Fastiniano hoc tuo suauiter moratus est, rixas mirum est quantopere fastidiat somni solius amicū, atq; blandiloquenti. Sed amabo Hiberni ne sunt hi? VIAT. Quin horum aliquot Scotia nuper ab ultima Romam deuecti. CAVP. Quæ nam aduentus causas? VIAT. Animi peruicacia quæ dã, dum persuadere sibi nullo modo possunt, Romano pōtifi liberos esse. Itaq; inuenerūt Pontificem ipsum filij nuptijs præsentē aurato in solio, filiã uerò Romanas puellas inuitantē ad choreas, atq; ijs ipsis nuptiarum diebus natã Pontifici filiã alterã, mirificã, mihi crede, Christiane religionis

religionis comprobationem. CAVP. Qui nam? VIAT. Si enim Deo nascuntur nepotuli, nunquid nõ necesse est CHRIRTVM ipsum mulieris utero prodijisse? CAVP. Sanè probatissimum argumentum. Proficisci autem Neapolim quæ nam causa? VIAT. Leonardũ primo Apulum, Barensem inde Nicolaum, post Hierosolymam uidere cupiunt, nauim comparata. CAVP. Et probum & pium consiliũ. VIAT. Missa hæc nunc faciamus, quando refrigerata mihi uires sunt. Iube his apparari coenam, atque ita quidem uideto, coena ut sit. CAVP. Quid hoc uerbi est, coena ut coena sit? non intelligo. VIAT. Quæ sit opipera, quæ pluribus sit satis, quæ sit bibax, loquax, somnulentã. CAVP. Bellissimè habeo. Agite beniuolentissimi hospites, secedite in umbram, conquiescite, sedate & sitim, & æstum, opulentissimè pariter & lautissimè mecum uobis erit. VIAT. Atqui Italicè nihil intelligunt. CAVP. Tute igitur illis blandire, atq; ut potissent & quidem quamrecentissimum uide. Mihi cura id fuerit, Britannicè ut discumbant.

ALTIILIVS, PARDVS, CHARITEVS.

Ludicabam actum cum Iouiano felicissimè, quod pace parta, regias res propè afflictas, magna sua cū gloria, maiore populorum tranquillitate, non restituisset modò, uerũ etiam stabilisset. Quato autem secus & illi, & nobis qui eum amamus & colimus, acciderit, dicere dolor prohibet: neq; enim contingere aut illi indignius, aut nobis inasperatius potuit. PAR. Quid hoc est, quod te tantopere sollicitum ac male habet? nam & uerba metior tua, & rem ipsam mirificè suspicor: neque illud me parum turbat, quòd hora tam intempestiua conuenire me uolueris, cum præsertim nouerim in agendis rebus pensitatio quæ sit tua. ALT. Quid tu aut me sollicitum, aut male habet, loqueris? quin cruciat, torquet, uexat, animũ ipsum conficit. PAR. Mali ne tantum ex te audio? ALT. Summum quidem malum. An non & summum, & publicum tibi uideatur malum? senem in quo tatum publice repositum esset tum opinionis, tum spei, cœpisse iam repuerascere? PAR. Quid, repuerascere? ALT. An non puerum tibi uideatur senex agere, qui annos circiter sexaginta natus, magnis quæ honoribus functus, asinum sibi magno comparauerit, sericis quæ instratum ornamentis ascenderit? Atq; aurato freno, auratis habenis, uersiculos etiam nescio quos amatorios cœtit, antem, uchi asello in publico non puduerit. Quod quæ importunissimum dicas, adnotis etiam calcariibus, equitem agere procurrentem uoluerit. Abeat sapientia, ualeat senectus.

An aliud expectas aut potius, aut certius delirationis signū? PAR. Muse Aonides, Sebethides nymphæ, ubi nam gentium delitistis? Monstra mihi hæc, & quidem portentosissima uidentur, quis hoc credat? aut qui nam fieri hoc potest? quod ne dii quidē ipsi uideri debeat passuri. ALT. Certa res est. PAR. Asino ne uehi etiam perornato, per urbem in publico, per regionem urbis frequentissimam, sexagenariū hominem, regijs actionibus præsentem, moribus tam compositis, institutis tam rigidis? Vale, uale Apollo. Si uerum esse hoc sensero, naturam ipsam credam iam repuerascere. Sed commodissime nobis offertur, ut uideo, Chariteus, colloquamur cum homine. Quid quod cōturbatiuſculum domo prodire intelligo? CHAR. Laudent qui uelint senectutem, mihi quidem sapientissime institutum uidetur, sexagenarij ē ponte ut deijcerentur in Tyberim. Quin bene mecum actū putem, antequam hæc uideam, quam hūc annū attigerim, si uel scaphariam cum Charonte exercuero. PAR. Charitee Charitee, fuisse Charitee, salue, quò properas? quæ te res tam impotenter agit? Siste gradum, amicorum res agitur: iubet hoc amicitia, uel humanitas id postulat tua. CHAR. Ne per deos quisquis es, ne obsecro me ab itinere incepto reuoca. PAR. Maior res agitur. Siste, salue. Quò te? CHAR. Quò asinus imperat. PAR. Quid malam in rem, asinariū iam ne agis? CHAR. Quin asinus ipse me agit. PAR. Iam, ut uideo, delirauimus, actum atq; transactum est de sene, ut uideo. Explica obsecro, quid hoc est, quòd asinus te te agit. CHAR. Quinimmo impellit ac proterit. Tu rem ipsam uide. Propero ad ærarios fabros, comparaturus diuersi generis tintinnabula, cingulum item sericum diuersicolorum: qui cum intextis tintinnabulis, asini collum exornem. Flamen quoq; purpureum auro intertextum empturus, ad illius frontem appensum aurata fibula, perinde ac flabellum, asino uentum in calore quod exciat. PAR. Dij boni, quid ego ē Chariteo audio. CHAR. Quid: istis Parde oculis uideas, domū si meā ingressus fueris, bracteolas argenteas, auratas lamellas, flosculos etiā gemmatis auro intertextos asino parari. Usque adeo cum sapientia simul cultus quoq; ac comptus ad asinum transijt. Hoc hoc illud est, quod dici solet. Omnia tempus suum sortito cōsequi. Maiora ne aut audire, aut sentire uultis? Epistolam legite, quam nuper suis ex hortis uester senex, quod gaudere oppido abunde potestis, ad pueritiam iam regressum, ad me per cursorum quam festinatissime misit.

Epistola.

AMABO Charitee meus ocule, pectinem mihi auratum emito, qui sit eburneus, Praxitelitus: qui dum stringitur, dū dorso agitur, tinniat mihi, subblandiatur animo meo, qui risum pelliciat atq; hilaritudine: quid enim asello

afello meo delicatius: uult sibi applaudi, uult dici bellissima uerba, facit mihi delicias, dum ei frontem defrico, dū uersiculos succino. Quin te beatorum ut faciam, & hoc accipe. Apposui deliciolo meo è melle ientaculū: ubi illud delinxit, osculo me confestim petijt, tam blandè, ut ei quoq; amplexū cum osculo retulerim: beauit me, cupio & illum beatū esse. Tu uerò meus amicule, & illud statim cura. Timet delitiolum meum muscas, calores fugitat, perrectato institores omneis, dum è tenuissimo serico stragulum cōpares, quo intectus Arion meus, Cyllarus meus, muscarum aut culicū aculeos ne sentiat, atq; id cum primis effice, ut sit quamfulgentissimum stragulum, delicatissimū textū, solidissimū muscarū repagulū. Ne uerò aut mire re, aut indignè seras domini delicias, uide & cōtemplare ex asino, atq; in asino Pythagoricā disciplinā. Nam hæc ad te dū scribo, pellegente afello, ipse accommodatis humanā ad enuntiationem labris distichon hoc effudit: Melle meus me pascit herus, pro melle recepit

Oscula, complexum pro sagulo excipiet.

Iudicabis aut Marsum, aut Cornificiū in afello meo uersus edere. Illud quoq; summo studio, ac deditissima curabis opera, uti flabellū pauoninū, quod sit quamoculatissimū, per hunc ipsum puerum ad me mittas, quo in umbra, atq; in aestu, meo delitiolo uentū faciam. Rectè uale, nam et ego cū domino, sine quo uita mihi nulla est, ualeo etiā ualentissime. PAR. Hæc quidem epistola mera est deliratio, aut merus potius nostrū omnium dolor. Quando autem delirium ipsum radices nondū altiores egit, tentandū est, quam possimus diligentissimè, uti curetur. ALT. Mihi quidem Actius conueniendus uidetur, qui nuper è Roma itineris ac laborū socius cū illo redijt, uti ex eo perscrutemur, num quæ signa delirium antecesserint, si qua fortasse ad sanitatem regrediundi relicta spes intelligatur. PAR. Longè optime consultum uidetur. Quocirca familiarem, atq; amicū hominem conueniamus, uti eo ipso comite in hortos ad senem proficiscamur.

ACTIUS, PARDVS, ALTIUS.

Liuum hunc Musarū esse uolebat noster Crassus, immo pace uestra dixerim, meus: is enim me instituit, is me studijs his dedicauit, illi debentur quæ in me insunt, si qua laude digna insunt, omnia. PAR. Miror Lucium Crassum corpore tam obeso, uiribus non satis ualidis cliuum hunc, quanquam amoenum, ascensu tamen non indifficilem, ut ex te tam sepe audio, pedibus frequentasse. ACT. Mira etiam cum uoluptate: nam & sepicule confidebat sub arbusculis, aut muscoso aliquo conquir

ſcebat in lapide, ueterum Poëtarū, aut ſiquos ipſe lucubrasset uerſiculos interim referens. Multa etiam ſæpe aut ipſe docens, aut nos qui eum ſequemur percunctatus. Ad hæc dicere nobis ſolebat, quo labor ipſe aſcenſionis eſſet leuior, collem hūc Heliconem & ſibi, & nobis eſſe: neq; poſſe Muſarum ad templum, niſi cliuo perueniri, quem Virgilius ipſe ſingulis ferme diebus aſcendere eſſet ſolitus, ubi poſt & uillam ſibi comparasset, & moriens humari teſtamēto cauisset. **ALT.** Recte ſanè hæc ut cætera Lucius. Quādo autem aliud nunc agimus, miſſum illum tantisper faciamus, dum quod nos tantopere male habet, ſciſcitētur illud, ſi qua uia ſenis noſtri delirio obuiā iri poſſit. Age Acti Romæ cū ageres, qualem ſe in obeundis Iouianus negotijs, qualem in ſuadenda, aut componenda pace nunc in urbe, nunc in caſtris, aut in itinere ipſo egerit, explica, edoce, explana, noſtrum omnium una res agitur. **ACT.** Quem ſeſe egerit, ipſa res docet: pacem enim obſiſtente Cardinalium collegio, quibus uoluit conditionibus, perfecit. Miſerati ſæpe ſumus ſenem languenti corpore, me dijs diebus, ardentissimo ſole, per frequentissimos latrones, quibus itinera circunſeſſa erant, nunc ex urbe ad Alphonſum in caſtra, nunc è caſtris ad Innocentiū Romam properare, ut qui illum ſequēbamur, de ſenis uita actū iam in ſingulas propè horas nobiſcum ipſi dolentes quereremur. Itaq; diligentiam ſi requiras, nihil illo etiā ad minima quæq; momenta attentius: ſi prudentiam, nihil omnino conſideratius: ut non modò laudem, uerum ſummam ſibi principum hominum admirationem, cum magna etiam populi Romani beneuolentia conciliarit. **PAR.** Non uidetur in tam breui præſcripto ſpatio, parata eſſe potuiſſe aliqua ad delirationem uia. **ALT.** Quæ obſecro in itinere atq; in reditu eius conſuetudo, qui etiam ſermones erant? **ACT.** Conſuetudo qualis antehac ſemper fuit, multum cogitandi, plurima ſeciū in animo uolucndi, neq; enim tempus ullum labi fruſtra patiebatur. Erat illi poſt alias atq; alias publicis de rebus cogitationes, in ore Vrania, quòd à ſe nondum perpolitā eſſet: neq; uti ſæpe numero etiā querebatur, aut capillum bene cultum haberet, aut faciem puellarem ad comptum ſatis exteſam, quæq; ad Hymenæum uocata, nondum dignā nuptijs uestem, aut dignum Talafio mundum induiſſet. **PAR.** Nullum hæcenus, ut ſentio, recuperascendi ſignum. **ACT.** Sermones autem poſt cōcoctas illas mentis agitationes erant quam uicundiſſimi, ut affirmari in eo iure potuerit Laberianum illud:

Facundam comitem in uia pro uehiculo eſſe.

ſæpe etiam multa nobis ex antiquitatibus referebat, ut quem locū aduertisset, in quo nauatum à maioribus aliquid memoria teneret. Vbi ad memoriam

ritoriam peruentum esset, ibi cum familiaribus quantum lepōris erat, quantum hilaritatis ē uti labor omnis abiret in uoluptatem. In cœna atq; inter discumbendum nihil triste passus unquam. Oportere in mensa læta, atq; exhilarantia esse omnia: neque iniuriam Baccho faciendam, qui lætitiæ esset dator. Seueritatem in foro, tristitiã in funere, cunctationem in capiendo consilio, supercilium in senatu retinendum esse dicebat. Talem itaq; nos ster senex in itinere, quod commendare etiam debeatis, sese ubiq; prestitit. PAR. Quid igitur Altii, uidentur ne tibi hæc delirio tam repentino conuenire? Vides quantam temporis, quantam rerum ipsarum pensitationem habuerit? Quamobrem etiam atq; etiam uidentum nobis censeo, ne delirare ipsi cum hac delirij suspitione merito uideamur. ACT. Quod quidem ipsum etiã atq; etiã prouidendũ duco, quando in singulis actionibus ita se, suãq; omnia circumspectit, uti diuina quadam prouidentia duce ac magistra, res magnas illas quidem ac perdifficileis consecisse uideri possit. Et cluuo hoc interdicens atque examinandum superato, illud à nobis sequendum iudico, ne ad Iouianum hac cum suspitione in hortos procedamus, uerum ex insidijs quasi quibusdam, quid ipse agat, quid cum uillico, quod de more eius est, faciendum proponat, animaduertamus. Eius enim oratio uiam nobis patefaciet cum ineundi cum eo sermonis, tum remedij cogitandi. Quocirca post contextam illã marino errore sepiculum, insidendum, aut delitescendum potius nobis statuo, inde singula eius uerba, sed et motus etiam singulos commodissimè aucupabimur: quodq; et uolo, et cupio, ac dijs bene iuuantibus, spero, et animus etiam præstigit, Musæ ipsæ sacerdotem suum, antistitem suum, sacrorum suorum arcanarium minimè desertum patientur. ALT. Quod et nos omnes fore optamus, et uotis, ac supplicijs acceptũ Musis ipsis referemus. Delitescendi autem cõsiliũ, mea sententia, magis è re capi nõ possit. Quocirca per diuerticulum ad sepe, magno silentio, passibus etiam minimè strepenti- bus progredimini, duce me, qui agrum omnem, singulasq; arbusculas exactissime nouerim. Vos autem pueri hic nos manete.

PONTANVS, FASELIO VILICVS, PARDVS.

Antam istam inferendi diligentiam uel admiror Fase-
liam tamen illam detrimentorum læ obseruatio-
nem, arcessendæ frugis gratia, iure quidem improbaue-
rim multum. Etenim ipsam illam uim, qua fructus elici-
tur, non tam ad ultimos illos properantis ad coitũ læ
dies, q̄ ad surculos ipsos referendã statuo: quippe ubi è ramo frugifero, atq;

ad solem exposito, ex ipsoq; rami cacumine lecti fuerint, etiam primo insitionis anno frugem proferunt. Quodq; ipsa me obseruatio docuit, neq; aut offuerint multum, aut contulerint ualde luna detrimenta, si aut despectius præterita in insitione fuerint, aut diligentius obseruata. Quid enim conferre possunt surculi, male quidem atq; infelici è parte lecti, ut qui enascantur tâquam inutiles, atq; superfluentes, quiq; in fragella solû exeant: nec si nõ eruantur, ad fructum etiam multos post annos uentiant, in quibus præter proceritatem ipsam nihil est iure quod laudes. Quam quidem prouocandæ feracitati mirum in modum alienam experientia ipsa docet: inde enim fragella dicta, quod perinde ac inutilia, refringenda præcipiatur ipso è stipite. Quocirca obseruare te cum primis uelim ramum solarem, frugiferum, ualentem, è quo surculum legas. Hoc ubi feceris, non est quod te oporteat detrimentorum luna curam tantam suscipere: non quod non et hoc ipse magnopere probem, tunc enim succus ipse coactior, atq; uegetior est, et glutinosi plus habet, sed quod nolim cuncta te ad lunam referre, quando et ars hanc ad rem plurimum conferat. Cum plena etiam luna insitionem optime cedere sæpiusculè sim expertus, tunc enim procerior arbor prouenit, atq; in conum orbiculata quadam specie honestius protenditur. Nec te pœniteat, ubi luxuriosior creuerit, annis insequentibus imminuto luna lumine, amputatis ramulis luxuriam ipsam ne maiorem in proceritatem exeat, falce comescere. Nec uerò, quod colonos nostrateis latet, parum etiam conferet ad insitionis fecunditatem, signiferi orbis cognitio, hoc est, quæ signa, inserendi tempore, luna peragret, quo etiam è loco Saturnum intueatur: cuius stella inde sit dicta, quod potissimum satui præsit, cum sit uis eius terrena, ac seminibus præesse intelligatur. Illud autem mirifice improbandû, atq; accusandum Faseli duco, quæ sub hæc frigora tam repente à septentrionibus excitata, Citrios irrigare multa etiam aqua neglexeris. Nihil enim tantopere ab hoc arboris genere frigus arcet, quàm frigidissimis etiam diebus assidua irrigatio, quod ratio ipsa docet. Si quidem hyeme ipsa, concretôq; septentrionali flatu aëre, qui terræ calor inest, magis ac magis in se cogitur, cum euaporare concreta gelu, terræ superficie ac solo nequeat. Quocirca cum arbor hæc siticulosa sit admodum, tepescente terræ sinu, aquam ad radices appetentius trahit, quæ in alimentum uersa, robustiorem se se aduersus frigus agit: neque enim exarescere succum patitur, perinde ac materno fota sinu, huberibusq; nutritis admota. Ad hæc, arbuscula ipsa ad summâ penè terram fibras etiam plurimas, capillamenta quasi quædam agit, et quidè minutissima, quæ glebulis inherentes, multû inde succum ebibunt. Hæ autem ipsæ

glebulæ

glebulae ut magis ac magis capillamentis ipsis propter humidi uim conciliantur, sic rursus sicciore effecte, penitusq; exuetae capillamenta destituit. Quod assidua quide irrigatio omnino prohibet. Hac ob rem ita estate, tum hyeme, opportuna irrigatione iuuanda est. PAR. Ratio haec, colendarumq; citrioru cura, ingenij haudquaquam deliratis uideri potest. No male igitur nobiscu agitur, nec est quod Musis gratias no agamus. PON. Te uero mi Faselio (quod seruatum etiam mirifice laudo) inspicere cum primis uelim, ne terra imbribus madescente, planta scrobibus infodias, quod permadido solo, ac liquescente terra radices minus inhaereant, nec multo post mucidae effecte corrumpatur, uerum impendente pluuia. Vbi enim sicco, non tamen arescente solo plantam infoderis, radices ipsae magis ac magis terrae coniunguntur, & fossa ipsa imbrem statim insequentem cupientissime pariter ac siticulosissime recipit: fit etiam ut solu ipsum magis ac magis spissetur a pluuia, & radices alimentu suum terrae conciliatum, uberius multo ducat. Ac ne te morer diutius, exigendo praesertim operi instructum, hoc age mi Faselio, priusquam destinatam aggrediare operam, brasculis illis (sunt enim perpaucae) sarciculum benigne admoue, fimumq; radicibus, propius sarriendo aggere, quippe quae tanquam lacte suo destituta uideatur pallescere, ac de matre queri. Tu illis opera tua subueni, nam & hero gratum feceris, & tibi iusculum paraueris, qui cum bubulam concinnes, succidaq; perueterere. Hoc est quod te agere destinatam ante operam uelim. Interea meam me opera a fello reddere par est, ne queri de hero suo iure possit. Heus puer, hoc age, siste huc ad me Cyllaru quam nitidissimum, atq; id uide, ne dum serica illum reste ductitas, dum ludere feroculus cupit, calcibus in te insiliat: noui ego Cyllarinas illecebras, ac do mini nostri blaeditas. PAR. Vtinam ne hic hodie asinus nobilitate etiam Romananos donet, agnominetq; Asinios. Aures arigite, idq; in primis post sepiculam uidete, ne musitari a uobis quippiam sentiat.

PONTANVS, PVER, PARDVS.

Epidissime illud quidem & rudit simul, & calcitrat meum delitium. Vnum illud desuit, asini quod solent, an fortasse puduit, hero praesente crepitulum facere? Vides quid praeset domini reuerentia? Blandire illi bone puer, fac delitias, dic bellum aliquid. EV. Agedum Cyllare. Euegdum heros Arionice, herum honora, praesta quod ludentes asini heris solent insanientibus, concrepa musicum aliquid, effice si qui delirium aucupantur nostru, tuum ad numerum choreas ut ductitent. Septenarium iam

fudit Calliopa. Salite hortenses de a. heus heros Cyllarice numeros mita. Anapesticum uolo, non placet in hortis Iambicum, theatris illum ablega.
 PONT. Amabo ut belle, ut in tēpore omnia? PAR. Asinus crepat, nos dirumpimur. PV. Heus Arion non mihi inter crepitandum placent caudinae blanditiae. Tu te tibi caudam contineto, nec est quod muscas ab ore arceas flabello tam lepido. Apage caudam à me, hero tuo succodaneas istas blanditias tam suaves uentila. PONT. Dic illi bene, ne subira scatur uide. Age Arionice, age Cyllarice heros, sentiat te herus tuus hilarissimum, quando ipse hilarissimus es. PV. Choream ducit at bestiola. Secedite Napææ, ne dum ternarium saltat, dum septenarium crepitat, ora uestra illiniat purpurissimo. Ab, ab, ab, post ingentis tonitrus ingentes pluuia. Potuit ne lepidius, ac magis in tempore? O Arabicam mercem, Sabæaq; odoramenta. Agite amâtes, legite Muscum, seligite Zebethum, implete arculas Cypriopuluillo. PONT. O delicias regias, o ludos Olympico deo dignos. Nonne egote uel ostro instrauerim Tyro abusq; aduecto? PV. Fac uenalem purpurissimum prius, inde tibi pretium proueniet tantum, uti fibulas etiam aureas ostro suffigas, et auratas cingulas, quibus illud subliges here delicitissime. Sed quid hoc Cyllare, quid inquam Cyllare? Disciplina hæc haudquaquam mihi satis placet. Ludum ego hero, non mihi calcitronem instituo. Abi malam in rem, blanditias istas tam urbanas et lude, et applaude domino tuo tam delicato. Ad illum recurfa, illi cōcine cantilenas istas tam lepidas, asinum istud plectrum illi perpulsato. An etiam me petis? etiam atque etiam calce petis? proripe hinc te ad regem tuum nequisimè. PAR. Quid hoc? post suauium etiam cōplexum parat quadrupes spurcissimus? Pulchrum erit uidere, quo asinina ista delicia tandem (ut dici solet) euasura sint. PONT. Cur puero tam bono mi a felle malefecisti? quid altorem tuum uerberasti tam impiè? An fortasse hordecum tibi negligentius excreuit? an pestinem dorso inclementius duxit? Vide, uide amabo, ut præ pudore auriculas, ut etiam caput demisit, ut obticuit pudentissimus, pigetq; pœnitetq; maleficij. Eum ego te a felle uelim, qui in asino quidem asini nihil habeas, qui sis urbanitate etiam ipse urbanior. PAR. Utinam ne in homine, qui asinos sese gerant, etiam plurimos inuenias: peruetusta est asiniorum familia, longeq; nostris in urbibus numerosa: quæ enim domus, quam hæc ipsa, tam ferax est, tamq; foecunda propagatu atq; altu? PONT. Hoc sis puer, flabellū cape, culicemq; illū quam potes longissimè abige. PV. Abegi, saluus est dominus, salua est patria. PONT. Defrica illi auriculas manu quam leuissima. Vides ut gestit? ut tibi gratias agit? Tantum non tete osculatur. PV. Abi malam in rem. Osculi genus tam suauis, asininas morsuunculas

frunculas tā illecebroſas. Labra penē mordicus a briquit. PONT. Ne quæſo irāſcere. Titillatū tu te illi cōciſti, tua eſt culpa. Duc palmam urbaniuſcule ad coxam atq; ſub ipſis ilibus. PV. Hoc ago. Caue beſtia, quid caudam uentilas? PONT. Ne time, uentrem deſrica, idq; q̄leuiſimē ut agas, uide. PV. Iſtud ipſum agitur. Quid crepitas nequiſimē? quid pedem quaſſas? uide beſtia, caue beſtia, ſiſte ingratiſimē. Here tu te hoc ipſum age, mihi in aſino imperium nullū eſt. Coſtas penē calce diffregit. Non ſenſiſti ut inſonuit pectus? Noua hæc muſica, aſininaq; harmonia placeat cuiuſ. Mihi cū aſino poſthac res nulla futura eſt amplius, niſi uectem etiam quernū teſtem adhibueris. PONT. Abijt puer, & quidem exclamabūduſ. Vides quid egisti mea uoluptas? nō te pudet, non te pœnitet, altorem tuū etiam libera liſimū pulſaſſe tam illibera liter? deturbaſſe in terram pexorem obſequentiſimū tam impudenter, deblanditoremq; tam lepidū penē mutilū ſe ciſſe naribus, tanta cum pernicacia? Nō intelligis quā inique à te factum ſit, quā etiam impotenter? Amabo delitiæ meæ mores iſtos agreſtiores exue, atq; urbaniores indue. Quid puerum pepuliſti tibi tā opere indulgentem? Abundas ocio, abundas hordeo, ornamentis etiam regiſ nites. Decet in iſta fortuna minime uti ſuperbia. Humanitatem atq; manſuetudinem ſecūda par eſt fortuna comitem eſſe. Hos te mores induere uelim, hæc herogratiam tot pro beneficijs referre. Demiſti caput, heri pedes delinxiſti: nunc mihi places, dum te malefacti pœnitet, dum erratorū pudet. Hoc eſt ſapere, in manifeſto peccato audire inſtitutorē, ac rectē monentis præceptis obtemperare. Atqui ego te pro pœnitētia iſta, uel ſapone etiā Arabiſis odoramentis cōdito totū perlucrim, caputq; & pedes lauerim. Peluena afferte, in eaq; tepidiuſculam plurimam, myrteo cum liquore, Arabiſisq; condimentis, quibus meas delitias more meo inungam. Bene habet, aqua tepidiuſcula eſt, et multa peluis bene ampla, et nitida: liquor, quem ipſius Veneris dicas: condimenta, quæ Arabiā illam quidem Eudæmonem huc ſecum pertuliſſe uideantur. Quod ultra deſyderem, nihil eſt, niſi te ut agas quam manſuetiſimū, dum te perlucrim, dum te inungo delitium meum, PAR. Expecto uidere, quōd res hæc tandem ſit cauſura. PONT. Et iam blandiris, iam caudam ſurrigis, iam capite micas, totuſq; toto etiam corpore meus aſine mihi geſtis. Euge delitiæ, ut ego te nitore ipſo nitidiorē reddam. Siſte age caudam ad me, dum bene lotam depecto quam lepidiſimē, de pexamq; multo lepidius inūgo. Quid hoc, quōd clunes mihi lauandas aſine uix porrigis? Nō ſatis placet iſta pedū tā frequens agitatio. An fortāſſe titillatus ipſe te cæpit? Hoc illud eſt mea animula. Verum ego longe te inceptior ſum, q̄ non à capite loturā coeperim. Senſiſti erratū, hinc

mibi caput obijcis, hinc auriculis micas. Euge lepidissime, ut te delectat tepidula, ut frictio tam minuta & lenis: nunc me beas, dum dentes restringis, dum morsuunculas tam urbanas ludis. Apage, apage animal inertissimum, bestiam ingratisissimam, ut mihi penè manuum utranq; morsibus abripuit: ut me tam offirmato capite percussum in terram, atq; in lutu excussit? Arbuscula hæc uix presidio mihi fuit, quo minus stratum me atq; humi iacentem, & pedibus inculcauerit, et calcibus totum diffregerit. Apage te bestiam nequissimam. Hoc hoc illud est, tarde illud didici senex improvidus, homo minimè cōsideratus: hoc hoc, inquam, illud est quamuisurpatissimum, asino caput qui lauent, eos operā cum sapone amittere, in asinum abire, qui asino delectetur. Quocirca frustra me et opera, & sumptus habuit. Sero hoc didici, iuuat tamen exemplo ipso alios commonuisse. O asini ualete iam, ualete posthac ipsa cum Arcadia asini.

FASELIO VILLICVS, PONTANVS.

Vod sine ulla fiat fraude, meoq; permagno cum cōmodo, meū mihi nomen mutari here cupio, deq; Faselione fieri Caselio uolo. PONT. Delectat me utiq; nominis commutatio, teq; ut de marra, rastrisq; benemeritum, donatum que Parmensi illo caseo peructere & grandi, saluere Caselionem iubeo. Vale Caselio, iam salue Caselio, multumq; ac diu salue. CAS. Nec me dono ipso indignum here duco, & libens uolensq; illud manucapio, nanq; & uetustulus est caseus, & sarcinam prorsus asinariam exæquat. Alia tamen est noui nominis & ratio, & causa. Ducere uxorem uolo, neq; ubi cū illa inhabitem mihi casa est ulla, hac ego à te donatus dono ex ipso agnominari Caselio uolo. PONT. An ne magis uxorio: quādo uxoris gratia donari à me & ipse cupis, et ego te donatū opto, uxorie rei gratia. Eccas tibi unciolas tris, Robertimis è liliatis, cape libellam, siquidè & probi, & iusti sunt pensī: his tu te tibi casam cōmercator, his in suburbanis locis. Vin ab hero tuo aliud? CAS. Et unciolas accipio, & aliud est etiamnum here à te impetrare quod cupio. Tu me de rastris, deq; marra benemeritum donas, & rectè quidem donas. Verū neque te diecule illius tam uoluptarie immemorem esse decet, gratiam que mihi ut referas, profecto par est. Lectulus ille in quo delicias tam illecebras meridiator fecisti, nouā sibi supellectilem cupit, nouas mūditiās, ipseq; nouus sum maritus, noua & illa nupta. PONT. Do, uolo, spondeo, hac tamen conditione, ut mihi quoque. CAS. Quid est hoc uerbi? Caselio ego sum, nō coquus. PONT. Hoc uerbi illud quidem ipsum est mi Caselio.

lio, ut mihi perueteri, liberali, atq; indulgenti hero tuo illud liceat etiam in luce. CAS. Tute tibi hoc uideto, dum fouco, dum aro, ut luceat, nunquam enim agrum ipse nocturnis aravi in tenebris. PONT. Hoc ipsum est mi Caselio, arare ego tecum in luce unâ cum uxorcula agellum uelim. CAS. Orare profectò ad genua quoq; prouolutus potes, ne tu trimodio quidem cicerculæ ab illa, non si quotquot horti Caictani filiquulas ferunt, uel unâ solam oculorum potulam inflexionem impetrabis senex, edentulus, excutis medullis, senioq; ipso confectus, atq; incanis malis. PONT. Quid si ad treis illas unciolas, atq; ad lectulum accesserit à me senio etiam Alphon sinorû; quis et ollas pulmentarias, et patinas, et pelues, quæq; uasa nuper peregrina è materia allata sunt Valentia, Balearibusq; ab usq; insulis, ipsa sibi uxor comparet? Teq; cum uideam hilarem, atq; uxori deditum, illam mihi et illecebrosam uidere iam uideor, et rei familiari etiam plus nimio deditâ. Cumq; tenella ipsa sit, atq; in suburbij nata, urbanitatem præ se ferre scitulas inter puellas, festisq; ut queat diebus, à te ipso summopere uidendum duco. Ego, mi Caselio, non deero. Vult puella crispellas aureo- las capiti, uult collo redimicula, pedibusq; bracte atulas soleas. Ego hæc illi omnia, tibi quoq; natalitijs in solennibus calceos diuersicolores, treisq; quotannis pernulas suillas dabo. CAS. Num et penulas? PONT. Et penulas tibi, et subuculam illi rosaccam. Verùm age quæso amice Caselio, quibus est papillulis nostra animula? CAS. Tumidiusculis, quasq; manu uix interstringas. PONT. Inmatâ ne obsecro adhuc illic est illi lanugo? CAS. Nulla. PONT. Nouaculam fortasse adhibuit. CAS. Nul lum adhuc illa fecit tonsum, putula tota est, nedum glabris femurculis. PONT. Illud quoq; non est quod erubescas, fateare amabo, salit'ne, dū ipse salis nostrū delitium? CAS. Et salit, et susilit, et aurâ inspirat, et scit quibus uerbis paxillū surrigat, fermentillam dicas. PONT. Quid hoc uerbi mi Caselio? CAS. An ignoras fermento contumescere panificiam materiam? habet illa in manibus, in uerbis, in ocellis fermentum. PONT. Venus bona. Ut blandè, ut delitiosè futurum est mihi cum fermentilla nostra. Sed heus tu mi Caselio, nihil ultra, continendus est sermo. Eccos Philo sophos, exhibe uultum grauem aduenientibus, ac si de ipsorum aduentu collocuti hic simus diutius.

PONTANVS, CASELIO, PARDVS.

Ideo ne ego heroës meos? illi ipsi sunt, dies hic profectò mihi futurus est oppidò quamiuundus. Valeat omnino res asina- ria, heus tu Caselio, de fermentilla nulla sit cum heroibus no- stris omnino mentio. Atque ut illa secum magis ac magis gaudeat, asinum.

tam belle cultum, cuteq; tam nitida, dono ad eam ducito: quo satis illa scio
 & ruris, & suburbioru puellas superaturam specie, comptu, stratu, dum
 ad nuptias uocata, dum Puteolanas it ad balneas, etiam blandientibus cre-
 pitaculis. CAS. Here mihi crede, hoc afello tibi ab illa & meridies her-
 maphroditinas comparabis & noctes. PONT. Amabo quid nobis cum
 hermaphrodito? CAS. Quod illa sic tecum amplexa, innexa, implicita
 accumbet, incumbetq; in lecto: itaq; inhaerescet, hederescetq; tecum una,
 hermaphroditum simul ut agatis, ego tum uobis inspergam & rosam, &
 myrtum, & quos illa è citrio deliquauit rores. Verum appropere iam
 Philosophi, ego ad eos praecurro. Expectati aduenitis uiri boni, & he-
 rus de aduentu quidem sollicitus erat uestro, quod diebus compluribus ad
 eum non uenissetis. Scilicet domestica uos negotia impediuerunt. Ipse ue-
 rò de brassiculis diebus his sollicitus fuit admodum, quod eruculis auerun-
 candis non medicamenta, non Catonianum illud carmen quicquam profue-
 rit, omnia exederunt holera bestiola tam importuna. PAR. Senex er-
 go noster etiam in hortis non caret molestia? CAS. Adite ad illum, libe-
 rabitur eum alia etiam molestia. Diem hunc penè dimidiatum transiegit in
 uolutando caelo, quod in manibus adhuc etiam uersat. Cui mea quidem sen-
 tentia cerebrum identidem uoluitatur: & ni ego accurrissem, amiculo inie-
 cto, dum caelum suspeculat, & alucaria non uidet, in ea illatus, apicula illi
 cõfecissent. Mihi credite, senes tandem omnes, quiq; praesertim habitus sunt
 sapientiores, delirio corripiuntur. Senex autem hic noster non uno deli-
 rat modo: sed non est nunc plura dicendi locus, dicam apertius aliàs. Amo-
 re etiam insanit, ac nutrire sibi capillum coepit, qui tonsio semper capite in
 hunc usq; diem, atq; in publicum processerit. PAR. Fafelio mi, dic obse-
 cro, de afino quid est actum? CAS. Perbene, quod non senem ipsum con-
 fecit iam calcibus, adeò nihil defuit ad lumbis fragiũ, quem dono mihi post
 id dedit: suboluit enim illi uxorculam mihi ducendam, nihil enim est eo sa-
 latius, ac nescio quomodo in maritas femellas magis accenditur. PAR.
 Parcius oro Fafelio, quippe qui solitus sis illi subblandiri, & de amore la-
 boranti ferre suppetias. Sed uenit iam ad nos senex, conferamus gradum,
 & hilares hilarem salutemus.

PARDVS, SYNCERVS, ALTILIVS, CHA-
 RITEVS, PONTANVS.

ET bene, & feliciter cum familiaribus his tuis agitur, dum te ua-
 lentem conspicimus, dum quæ ruris sunt, ea te summo studio,
 singulari diligentia curantem intuemur. Quodq; quatriidũ
 hoc

hoc in secessu, procul ab negotijs, uacuis etiam urbanis curis requeueris, nouum te excudisse aliquid tua pro consuetudine arbitramur. Quocirca tanto etiam iucundius; magisq; e sententia nobiscum agitur, eoq; et ualentem saluere te hilari maxime animo iubemus, et perscrutationibus gratulamur. Quando ocium tibi nullum absq; mentis negotio fuisse tibi unquam, abunde cognitū et perspectum nobis est. PONT. Ego uerò amicissimos homines, ac Musarum nostrarū alumnos, ea uoluptate his in hortis accipio amplectorq;, qua coelestis res diebus his, in hac ipsa solitudine, uel magis secessu, sum contemplatus. Siquidem cōtemplatio nis ipsius communicatio cum studiosis rerū carūdem uiris, is profectō fructus est etiam sua uisissimus.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI, AD ELOQVENTISSIMVM
è Prædicatorũ ordine fratrem Iacobum
Mantuanũ, de SERMONE
Liber primus.

ANNVM AGIMVS IACOBE MAN-
tuane tertium ac septuagesimum, & eum qui
dem nequaquam ociosum aut desidem, quan-
do ocio illo frui, quod suapte natura concessum
est senectuti, per Italiæ turbationes non licet,
discursante per Aemiliam, Hetruriam, Latium,
Campaniam, Apuliam, ac Brutiam Gallorum
exercitu, meq; ipso de rebus non modò familia-
ribus, uerùm de uita ipsa sollicito. Nam ut desidem agamus uitam, ante acta
ætas docere satis potuit in tot, tantisq; occupationibus, docet etiam præ-
sens: quæ ne per ignauia transseat, uolumina à me scripta, diuersis etiã de
rebus ac disciplinis ostendunt. Itaq; uagantibus per Italiam Gallicis, ne dicã
eam uastantibus copijs, regnumq; Neapolitanum hinc Gallis ipsis, illinc
Hispanis occupantibus, à maximis doloribus nos meritò labefacientibus,
animum ac mentem nostram omnino auertimus: quodq; mirum fortasse ui-
deri possit, cõuertimus ad scribendas eas siue uirtutes, siue uitia, quæ in ser-
mone uersantur: non autem aut Oratorio, aut Poëtico, sed qui ad relaxatio-
nem animorũ pertinet, atq; ad eas quæ facitiæ dicuntur, id est, ad ciuilem
quandam, urbanamq; consuetudinem, domesticosq; conuentus hominum
inter ipsos: non utilitatis tantum gratia conuenientium, sed iucunditatis,
refocillationisq; à labore ac molestijs. Diuisimus autem peruestigationem
eam in plures libros: quodq; solari literarum studiosum hominem, ipso-
rum esset literatorum proprium, quasi dissertatio hæc inter literatos, qui
in Italia florent, haberetur, libros ipsos non uni inscripsimus, sed complu-
ribus, quo plures habeamus iacturæ nostræ, nostrorumq; dolorum consola-
tores. Tu librum hunc accipe, & ad iucunda tantum animum, cogita-
tionesq; tuas uerte: neq; enim te ad complorationem inuitamus, sed ad ri-
sum atq; festiuitatem: neq; nos ipsos à dolore auertimus, quo te ipsum, reli-
quosq; inuitemus ad lacrimas, sed ut sciatis nos neq; consolatione etiam
in summis erumnis indigere, et ut uos ipsos intelligatis Italicis à uastatio-
nibus contemplantis à me auerti. Tu uerò Mantuane quod tuũ est, quodq;
litera-

literatorum omnium proprium, id est contemplare, et age, ut arbitrerer, cogites, scias, non pauca hominum consilij atque actionibus et geri, et posse, rerum tamen omnium summam ad Deum Optimum Maximum referendam esse: qui uero secus arbitretur, uanos eos esse homines, ac maxime futiles.

Rationem atque orationem esse homini à natura tributam.

Cap. I.

Rationem homini natura dedit, quo animal ipsum perficeret, et orationem: atque altera, mente quidem duce, coelitis maxime cum esse similem uoluit: utraq; uero ceteris præstare animalibus summa etiam cum excellentia et dignitate. Itaque ratione quidem ipsa homines seque suaque et metiuntur, et componunt omnia: oratione autem et conciliationem à natura insitam conseruant, tuenturque: et quæ ratio ipsa dicitur, ea explicant atque eloquuntur, siue ad usum spectent atque ad seriam, siue ad iocum ac uoluptatem, quando absque illa ratio manca quædam res esset, maximeque imbecilla. Cum hominis præsertim uita in actionibus uersetur, ciuilique in congregatione et coetu, cuius oratio ipsa, totiusque humane societatis uinculum sit præcipuum, ac sine ea ad summi boni adeptionem perueniri nullo modo queat. Ut autem ratio ipsa dux est ac magistra ad actiones quasque dirigendas, sic oratio illorum ministra est omnium, quæ mente concepta, ratiocinatioque agitata, depromuntur in medium, cum sociabiles, ut dictum est, nati simus, sitque uiuendum in multitudine: quæ quo maior est ac frequentior, eo in illa uberior est copia eorum omnium, quibus uita indigeat, quando nascentibus hominibus inopia data est comes: quæ è re uita ipsa longe aptior redditur, atque habilior, tum ad assequendas uirtutes, tum ad felicitatem comparandam. Igitur ut ratio dux est, ac magistra dirigendis actionibus, uirtutibusque comparandis, oratio uero mentis est interpret, rationisque ipsius instrumentum quasi quoddam (siquidem consultatio nes, consilia, ratiocinationes ipsæ denique dissertationibus constant, dissertationes uero uerbis) sic eadem ipsa oratio instrumentum quoque rationi et quasi materiam subministrat, in qua uersetur. Nam si laudantur, recte qui loquuntur, dicuntque; appositè quod sentiunt: improbentur necesse est, qui male atque incompotite.

Virutem et uitium uersari etiam circa orationem. Cap. II.

Quod si ubique laudi locus suus est, ac uituperationi, illic et uirtuti et uitio, nimirum et in oratione uirtus ac uitium sedem sibi constituent aliquam. Ut quemadmodum in agendis rebus,

sic in explicandis quæ animo, menteq; cõcepta sunt, sententijs item dicendis, atq; in habenda oratione, siue ad multos, siue apud paucos, modus mensuræq; seruanda sit, ac mediocritas illa quæ uirtutes constituit, estq; in omni uitæ genere meritò laudanda. Etenim grauius alij quæ sentiunt explicant, ac cõposite: ineptè alij, ac ieuuè: hiq; ut inepti, leuesq; improbantur: illi contrà commendantur, ut graues atq; compositi. Ergo & in oratione quoq; uirtus sibi locum cõparauit, illumq; ipsum cum dignitate & laude,

Maximam esse uim atq; autoritatem orationis.

Cap. III.

Ec uerò populosisimis in ciuitatibus, amplissimisq; in administrationibus nõ maximum sibi peperisse locum, summamq; autoritatem eos constat, qui inter ceteros essent elocutione præcipuè clari: inde ea qui pollerent, Oratores dicti. Sed nos hac in parte, de ea quæ Oratoria siue uis, facultasq; siue ars dicitur, nihil omnino loquimur, uerum de oratione tantum ipsa communi, quaq; homines ad eundis amicis, communicandis negotijs, in quotidianis præcipuè utitur sermonibus, in conuentibus, confessionibus, congressionibus, familiaribusq;, ac ciuilibus consuetudinibus. Quæ re alia quadam hî ratione commendantur, quàm qui Oratores dicuntur atque eloquentes.

Maximam esse in hominibus orationis uarietatem ac diuersitatem. Cap. IIII.

Ec uerò natura in hoc quoque à seipsa discescit, aut ab ea quæ sua ipsius propria est, uarietate, ac dissimilitudine. Cum aliorum sermones seueri sint, ac subtristes, aliorum iucundi, & lepidi: huius blanda sit elocutio, atq; ornata, illius inculta, & aspera: atq; alius in loquendo præferat urbis mores, alius uerò ruris. Est uideri qui uelit facetus, & comis, contrà qui austerus, & rigidus, qui maximè uerus, omniq; à simulatione alienus: secus autem, cui dissimulatio placeat, aut ea quæ Græcè est *σιμωρία*. Itaq; loquendi genus tum cuiusq; naturam, tum etiam mores sequi potissimum uidetur. Quid? quòd populi, gentesq; siue natura ab ipsa, siue ab institutione & usu, quodq; alia alibi magis probantur, sunt que in precio maiori: alia taciturniores sunt, cõtrà loquaciores alia. Magniloquèria delectat Hispanos, fucatus ac compositus sermo Græcos. Romanorum grauis fuit oratio, Lacedæmoniorum breuis, et horrida. Atheniensium multa

et studiosa, at Carthaginensium, Afrorumq; callida, et uasra, de natura illorum sic dicta. Quo fit, ut genus colloquendi alibi aliud magis probetur, aut minus. Cum igitur de Fortitudine differuerimus, deque uirtutibus ijs, quæ in pecunia uersantur, quæ quidem plures sunt ac diuersæ, itemq; de Magnanimitate, Prudentia, deq; Fortuna ei contraria: tentemus hoc in ocio, quod senectus nobis concessit, uisq; etiã hostilis, de ijs item uirtutibus præcepta tradere, quæ in uerbis uersantur, quotidianoq; in sermone, quicq; plerumq; indicare mores cuiusque consueuit, ac uel laudem asserre, uel reprehensionem. Et si, ut Horatius inquit,

Oderunt hilarem tristes, tristemq; iocosi.

Neque enim nos de laude sic nunc loquimur, atque improbatione, ut qui ex aliorum iudicijs uirtutes metiamur ac uitia, uerum à ratione tantum, atque à mediocritate, penes quam iudicium est, atque examen uirtutum omnium.

Etiã in oratione seruandam esse mediocritatem.

Cap. V.

Ensemus igitur rerum nostrarum omnium, non in agendo solum, uerum etiam in loquendo, explicandisq; in sententijs ac consilijs, mentis deniq; atq; animi cõceptis, siue serijs, siue iocosis, mediocritatẽ esse iudicem: quam qui sequantur, ij & in dicendo, et in agendo cum delectationem retineant, ipsaq; cum ratione modum, ac mensuram, siue sermo ipse grauis sit, atq; austerus, siue iucundus, & comis, aut in festiuitatem deflectat, aut in seueritatem. De quibus singillatim distinetq; ordine quidẽ dicemus, ac pro natura uirtutis cuiusq; sua. Verum quonia uirtutum earum quæ in loquendo uersantur, oratio materia est quasi quedam, eaq; ipsa nobis à natura tradita, id uidendum est, dum aut facili uideri uolumus, aut graues, ne aduersus naturam ipsi propria contentione moliamur aliquã: neue uelimus uniuersa illi acie ire obuiã: quod est non modo difficile, ac laboris plenum, uerum etiam reprehendi iure solet à sapientibus uiris. Cum (ut prouerbio etiam monemur) nihil inuita sit agendum Minerua, hoc est, natura repugnante. Nec nisi etiã sapientissimẽ est à Ciccone præceptum, ut quibus ipsi apti rebus sumus, in ijs potissimum occupemur. Nam etsi concessum est aliquãdo propria relictã natura alienæ se accommodare, tamen aduersus uniuersam ut suscipiatur certamen, nullo id pacto uidetur committendum, quãdo præstari id cum laude ac dignitate uix omnino queat: idq; si ad breue fortasse tempus, natura tamen ipsa ad id quod est proprium ac suum tandem recurrit. Quare è argui

solet, atq; haud iniuria accusari uita inconstantia, ac morum leuitas.

A natura inesse homini cupiditatem quietis ac
recreationis. Cap. VI.

Rincipio quod hominum uita tum corporis, tum animi laborum plena est, ac molestiarum, idcirco post labores cessatio queritur, in qua recreetur animus, atque inter molestias iocus. Natura enim duce ad quietem trahimur ac uoluptatem. Nam & à regibus, & bene constitutis populis, & à Romanis præcipuè gentium dominiis ludi fieri, diuersi etiam generis instituti: quibus spectandis tum populus uniuersus, tum magistratus ipsi relaxarentur quotidianis à laboribus, negotijsq; susceptis, & priuatum, & publicè. Quando & fossores, & qui cadendis exercentur lapidibus, & ioca inter se funditant, oblectandi gratia: & illa ubi defuerint, cantu laborem mulcent, leniuntq; ærumnas. Vnde & rectè, & naturaliter ab equite Romano, eodemq; Poëta suauissimo dictum est:
» Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Urbanitatem ac ueritatem meritò laudari.
Cap. VII.

Meritò igitur laudatur urbanitas, expetiturq; à plerisque urbanorum ac factorum hominum consuetudo ac familiaritas. Et quia tractandis rebus, atq; administrandis ratio recta præsidet, cuius maxime amica est ueritas: proinde à quibus ea colitur, ij & commendantur ab omnibus, & summo habentur in precio. Ad hoc autem tum ueri, tum iucundi studium, motusq; circa ea animorum, atque affectus, moderatio ubi accesserit, eaq; quæ mediocritas dicitur, existent illico quæ & uiris bonis, & ciuibus ingenuis dignæ, & suo etiam utraq; nomine uocata est uirtus: altera quidem, quæ susceptorū laborum honestū sit leuamen, relaxatioq; maxime laudabilis à curis ac molestijs: altera uerò, quæ hominem ipsum ita constituat, ut per eam constet humana conciliatio, uigeatq; in ciuitate fides, penes quam actionū nostrarum omnium, ac negotiationū uinculum existat, ac promissorū, dictorumq; obseruatio. Quod ita esse nobis innuit CHRISTVS & deus idem, & homo, cum ueritatem sese esse professus est. Verum cū ipsis è uirtutibus aliæ uersentur aut in eroganda pecunia, aut in obeundis periculis, aliæ in moderandis uoluptatibus, aut in reddendo quod suum est cuiq; alijsq; atq; alijs aliæ, nomineq; singulæ appellentur suo: hæc quidem

quidē dū ē, quæ tum ueritatem in dicendo, tum leporem sequuntur, circa orationem tantum operam suam conferunt, uerbaq; sibi perinde ac materiam subministrant. Et alteri quidem, quæ relaxationem quaerit ab laboribus ac molestiis, maiores nostri nomen fecere Urbanitati: Et qui ea prædiuus esset, nunc Urbanum dixere, nunc uerò aut Facetum, aut Comem.

Vnde Urbani dicti sunt ac Faceti. Cap. VIII.

FT Urbanos quidem uocauere, quòd in oratione uterentur, et ciues, et eo qui in urbe cōuersaretur digna, cum uiuentium in agris et uita esset agrestior, et sermo etiam qui rus referret, rusticanæq; consuetudinis tum mores, tum etiam locutionem ac gestus. Facetos uerò, quod in congressionibus, colloctionibusq; domesticis, familiaribus item ac popularibus in sermonibus uerba cum iucunditate facerent, cumq; audientium uoluptate ac recreatione. Etenim apud priscos illos uerbum Facio maxima in usurpatione fuit loquendi, quando et scelus facere, et pacem, et bellum, et insidias, et ludos, et delicias, et iocos, et uerba facere dicebant, aliaq; etiam plurima diuersi quoq; generis: et qui eleganter ac copiose, Facundos, et tum Facundi à, tum Facunditatem dicendi uim: quibus in uocibus temporis illius Poëtæ quantitati uti consulerent, tertiam literam geminarunt. Nam ne à fatu dictus sit Facundus, tertia repugnat litera: ne ue à fando, plura simul obstant. Itaque qui uerba facerent serendis in sermonibus, cum audientium oblectatione ac dicendi lepore, Facetos eos dixere, et comēs, adhæc et Festiuos, et Lepidos, nec minus libenter etiam Salsos.

De Lepidis, Festiuis, et Salsis. Cap. IX.

Quanquam autem hi ipsi quos nominauimus, eodem continentur genere, suntq; inter se cognati, et familie penè eiusdem, differunt tamen inter se. Quocirca ostendendum uidetur, in quo ab alio alius iudicetur differre: neque indigna sane, neq; inutilis inquisitio. Cum sit omnino nihil tam fugiendū in differendo, ratiocinādoq; quān ne confusio, incertitudoq; exoriatur è uerbis aliqua: neq; aliud magis sequendū, quān ut distinctio adhibeatur, selectioq; et uerborum, et rerū. Tentabimus igitur quoad fieri poterit, et res ipsa tulerit, discernere eos inter se, ut quid comūne inuicē habeāt, quid itē distinctū, aperitè intelligatur. Ac materia quidem ipsa comūnis est, oratio scilicet ac uerba, et item finis ac propositū. Quæritur enim pariter ex dictis oblectatio, ac uoluptas. Namq; ut in carminibus

bus nostris adolescentes lusimus) Lepos leuando est ab labore dictus, partim mutatis, partim contractis literis. Itaq; lepidus is uidetur, qui suauitate dicendi, teneritudineq; quasi quadam delectat & uerborum, & rerum. Vt apud Terentiū: Aedepol te mea Antiphila laudo & fortunatam iudico, dū huic formae studuisti, mores ut essent consimiles. Omnia ibi in gratiam puellae, & cum lepore dicuntur. Et apud Plautum: Cum ego antehac te amauī, & mihi amicam esse creui mea Gymnasium, & matrem tuā, tū id mihi hodie aperuisti, tuq; atq; haec: foror si mea esses, qui mihi magis potueritis honorem ire habiū nescio: ut meus est animus, fieri non posse arbitror: ita omnibus relictis rebus mihi frequentem operā dedisti, et eo uos amo, & eo magnam à me iniisti gratiā. Tantopere autem dicēdi olim lepos datus est laudi, ut inde primus ille qui post idem genti cognomen reliquit, cognominatus sit Lepidus: atq; ut inter sapes, suaues quidam tantū sunt, quidam et suaues simul & salsi: sic etiam et dicta, alia tantum lepida, alia lepidā pariter ac salsa, quemadmodum ratio ipsa fert aut dicendi, aut respondendi. Vt cum Pompeius Ciceronem illudens, quantum uultu fortasse hilariore dixisset interrogans, Gener ubi est tuus? ibi Cicero, qui amarum atq; aculeatū inesse quiddā uerbis illius intelligeret, reddidit illi in respondendo par: Vbi & socer est tuus? Erat enim Caesar belli suscepti et dux, et autor, quē Dolabella sequebatur. Itaq; & qui aderāt, suauitate eos atq; extemporalitate responsi affecti, & suauitati salem adiunxit, ut ipse quidem arbitrer utrumq; & Ciceronem, & Pompeium ex eo in risum conuersos. Atq; eiusmodi quidē dicta dicuntur salsa, & qui ijs utuntur, ipsi quoq; salsi. Lepidis itaque suauitas tantum inest dictis, salsis etiam acumen, quando salsus sapor est ipse quidem acutior. Inesse autem eiusmodi dictis acrimoniam, docet etiam apud Terentium illud ipsum de quo gloriatur ille: Eon Strato es ferox, quia imperiū in beluis habes? Illud autem etsi salsum admodum, non caret tamen oscenitate: Lepus tute es, & pulpamentum queris. Plautinum uerò hoc & salsum, & lepidum, & ciue etiam ingenuo dignum: Sperauī ego istam tibi parituram filium, uerū non est puero grauida, sed insana. Veniamus ad Festiuos, qui mihi uidentur à fando dicti, uetustate temporū immutante literas: festis enim diebus mos fuit, & benigne hilariterq; affari populum, & in ludis qui in honorem deorum fiebant, oblectare eos qui diuinās ad res cōuenerant, blandē eos appellando, atq; accipiēdo comiter. Quanto autem studio diebus ijs festis oblectamenta quererētur, indicio sunt et ludi, et tibia, & tuba, & cantus, & chorea, & lectisternia, & templorū apparatus, ac theatrorum, & porticum, & uiarum, & ipsa etiam ferula. Vt qui illis

in ludis, sacrificijs, pompis, ferculis in popularium ac conuenarum gratiam iucunde se haberent, eaq; et excogitarent, & loquerentur, quæ ad iucunditatem facerent ac letitiam, meritò ij festiui uocarentur. Adhibent præterea festiui in iocando æque ac ludendo, dicendoq; uarietatem permutam, quæ sermones maximè condat, ut quæ in cessationibus, animarumq; relaxatione præcipuè exigatur. Ludi enim ac festi dies, etsi in honorem deorum, cessationis tamen gratia potissimum fuerè inuenti. Indicio sunt apud Græcos, nostrosq; actiones siue comœdiarum, siue tragœdiarum: in ijs enim & histriones, mimiq; & musici, & gladiatores exhiberi soliti: uenationes item, & pugnae nauales. Itaq; festiui uarietatem admiscunt plurimam in dicendo, ludendo, delectando.

De Comibus. Cap. X.

Am uerò Comis uiri studium eò etiam spectat, dicendo ut delectet, pariatq; audienti iucunditatè. Eius tamen consilium est, quæ à se dicantur, non ut delectent modò, uerum etiam ut sint grata: nec solum uerba, uerum etiã res ipsæ quæ dicuntur: quippe cuius studium sit gratificari, atq; in gratiam loqui audientiũ. Itaq; & ornatum rebus adiungit, præstatq; quod Terentianus ille desyderat: Ornato munus uerbis, quantum potes. Et in eo est maximè, ut uerba etiam ipsa, resq; quæ à se dicantur, gratiam præ se ferant. Itaq; à comendo, hoc est, ornando dictus. Puellæ nanq; placere ornatu præsertim amatoribus studèt, illisq; ex eo gratiores fieri. Vide quæso, quibus uerbis, quàm etiam comptis, quàm gratis item sententijs Aeneam alloquatur apud Virgilium Euandrus:

Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignum
Finge deo, rebusq; ueni non asper egenis.

Non dubitauit Lilius post sermonem illum à Marcello habitum aduersum Nolanum Bancium, qua in colloctione multa in commendationem, multa de beneficentia populi Romani dixerat, deq; futura beneuolentia, & operâ in illum sua: non dubitauit inquam hæc dicere. Ea uerborum comitate deuinxisse sibi iuuenem. Comitatem appellauit, quod unde quaq; in gratiam illius Marcellus esset locutus. An nõ quòd in conuiuio, cœnisq; grata omnia conuiuis esse debeant, ac præsertim sermones, translatum est uerbũ etiam ipsum ad cœnas: ut comiter accepti & conuiuio, et hospitio dicatur, quòd & uerba admodũ grata, sermonesq; et frons etiã serena epulis accesserit. Omnino uerò comis uiri oratio, quo grata sit atq; iucunda, et lepida, uersatur magna è parte in fabellis referèdis: in ijs enim & oble-

- Stationi maximè amplius conceditur locus, & uerborum ornatus: suntq;
 omnino comitate præditi enarratores iucundissimi, & in conuiujs, & in
 circulis, colloquutionibusq;, siue inter paucos, siue multos. Quæ quidem è
 re Ioannes Boceatius maximam sibi laudem apud doctos pariter atq; in-
 doctos homines comparauit, centum illis conscribendis fabulis, quæ ho-
 die in hominum uersantur manibus. Hoc idem Græcè conatus est Lucia-
 nus. Innuere autem hoc ipsum quod dicimus Plautus uidetur, cū ait in Mi-
 » lite glorioso: Mibi ad enarrandum hoc argumentum est comitas, si ad au-
 » scultandum uestra erit benignitas. Quæ autem, et qualis sit comitas, Oui-
 » dius in cōmutationibus illis formarū explicandis, plurimis in locis osten-
 dit: præcipuè uerò locus is declarat, qui est de Vertumni conuersione in
 aniculam. Cuius hic particulam inserere placuit, idq; uoluptatis tantum
 gratia, uarietatisq; ostendendæ:
 » Rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas
 » Inter Hamadryadas coluit studiosius hortos.
 » Nec fuit arborei studiosior altera fetus,
 » Vnde tenet nomen, non syluas illa nec amnes,
 » Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.
 » Nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce,
 » Quamodò luxuriam premit, & spatiantia passim
 » Brachia compefcit, fixa modò cortice lignum
 » Inferit, & succos alieno præstat alumno.
 » Nec sentire sitim patitur, bibulaq; recuruas
 » Radicis fibras labentibus irrigat undis.
 Quibus dictis, haud multo pòst transit ad Vertumni amores, atq; ait:
 » O quoties habitu duri messoris, aristas
 » Corbe tulit, ueriq; fuit messoris imago,
 » Tempora sæpe gerens freno religata recenti.
 Hisq; alijsq; uariè, eleganterq; explicatis, uertit illum in anum, &
 blande, & illecebrose loquentem: quippe quæ
 » Innitens baculo, positus per tempora canis,
 » Astimulauit anum, cultosq; intrauit in hortos,
 » Pomaq; mirata est, tantoq; peritior, inquit,
 » Omnibus es Nymphis, quas continet Albula ripis.
 » Salue uirginei flos intemeratæ pudoris.
 » Paucaq; laudatæ dedit oscula, qualia nunquam
 » Vera dedisset anus, glebaq; incurua resedit,
 » Suspiciens pandos autumni pondere ramos.

Vlmus erat contrà speciosa nitentibus uuis, cc
 Quam socia postquam pariter cum uite probauit, cc
 At si staret ait celes sine palmite truncus, cc
 Nil præter frondes, quare peteretur haberet. cc
 Hæc quoq; quæ iuncta uitis requiescit in ulma, cc
 Si non iuncta foret, terræ acclinata iaccret. cc
 Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius? cc

Vides quàm et delectet, et comiter ludat, & uariet rem ac dictionem,
 & uerbis imitatur ornatis, ac maxime suis. Verùm de hac ipsa comita-
 te post uberius.

De Blandis. Cap. XI.

Orum uerò qui Blandi dicuntur, et si eadem uidetur es-
 se materia, finis tamen ubiq; non est idem: nec sola dele-
 ctatio ac iucunditas queritur, uerùm potius utilitas qua-
 le illud est: Nunc obsecro te Milphio hanc per dexter-
 ram, perq; hæc sororem leuam, perq; oculos tuos, perq;
 meos amores, perq; Adelpasium meam, perq; tuam libertatem, alibi iræ
 delinitio, aut morositatis, alibi doloris, indignationis, que, alibi illectio ad
 turpem uoluptatem, atq; proprias in appetitiones. Non peccinim ebur-
 necum Plautus, non caseu molliculū, nō monedulam prætermisit inter blan-
 diendum. Atq; illa quidem amantium sunt, non facitorum hominum. Ita-
 que seruis, familiaresq; iratis blandiuntur dominis, patribus filij, nutrices
 puerilis, captatores ijs, quibus nec liberi ulli, nec legitimi sunt heredes.
 Quocirca Blandos in eorum numero, qui oblectationem tantum querant,
 urbanis ex allocutionibus habendos non esse, Iuuenalis etiam docet. Prodi-
 tum quoq; est à scriptoribus Heluium Pertinacem Augustum, blādum po-
 tius quàm benignum fuisse habitum, quod uerbis quidem alliceret homi-
 nes, essetq; affabilis admodum: ceterum re ipsa non modò non liberalis, ue-
 rum etiam sordidus.

De Urbanis, & Facetis. Cap. XII.

Eliquum est de Urbanis ut dicamus, ac Facetis. Et quo-
 niam Urbanitas non ad iocos tantum, ac festiuitatem, di-
 cendiq; leporem pertinet, quod in ea quidem uirtute po-
 tissimum laudatur, uerùm ad uirtutes quoque alias, quæ
 & uiro, & ciue ingenuo dignæ sunt, uidetur alia quæ-
 renda uirtus, quæ propria magis sit, solumq; id cōplectatur ac respectet,

quod ad iocos tantum, animorumq; relaxationem spectet. Nam & Verba
 nus dictus est, quod urbis seruet, sciatq; ac retineat mores. Quādo aduer-
 sus illi est, qui è contrario ruris sequatur, non urbis institutiones, indeq;
 agrestis uocatus, ac uitium id à rure rusticitas, ut ab urbe urbanitas dicta.
 Nam & qui seniori assurgit prætereunti, & qui magistratū ab domo de-
 ducit in curiam, & qui præteriens salutat, urbanitate utitur. Facetus uerò
 ex eo nullo modo est dicendus. Video populariter, atq; à uiris minime in-
 doctis Affabiles quosdam uocari, qui & ipsi urbanitate quidem utantur.
 Nam & in accipiendis hospitibus, & in aduentu peregrinorū, in primis
 etiam congressibus ac salutationibus, & blandè affantur, ac comiter & ho-
 spitaliter alloquuntur. iidem amice quoq; & saluant, & compellant, &
 summa cum iucunditate congregiuntur. Sed nos eum querimus, qui par-
 te ex omni munus ipsum impleat, qui è iocis, sua uibusq; è dictis oblectatio-
 nem tantum querat, ac recreationem post labores: qui & salem habeant
 in dicendo, & quæ ipse dicit tanquam illo cōdiat, qui lepōrem admisceat,
 qui uerba apta, idonea, cōcinnata, iocisq; accommodata usurpet, uultūq; il-
 lis adiūgat, ubi opus est, ac gestū qui fabellis narrādis recitādisq; iocosis,
 ac ludicris rebus, & curas sedet, & delinat molestias: qui nō discedat ur-
 banitatis è finibus, aut è ciue in rusticū, atq; agrestem trāseat, ex ingenuo
 in seruū, aut seruo persimile, ni fortè res ipsa ita tulerit, qui minime uolēs
 offendat dictis, nisi lacepsitus, idq; tamē urbanè, qui & tēporis, & loci, &
 audientū, & sui ipsius, & quam gerit personæ, et ætatis, & negotiorum
 & publicæ, priuatæq; letitiæ habeat, ac tristitiæ mororisq; ratione: idq;
 cum primis curet in singulis, ut retineat modum, ne & uerba profundat,
 & iocos, qui deniq; summo id studio uideat, ne cum alios in risum prouo-
 cat, ipse ab astantibus risui habeatur, triuioq; dignior iudicetur, quàm ho-
 nestorum, atq; ingenuorum hominum audientia, ac consessu. Demū etiā
 qui intelligat, perinde ut cessatio omnis, quiesq; cōceditur, relaxandi gra-
 tia, utq; reditus ad labores ac negotia nō sit grauis, sic iocos, dicta, sales,
 lepōres, facetiasq; concedi, ne uitā, cogitationesq; nostras omnis, studiāq;
 in ijs collocasse, aut in ocio, desidiaq;, aut in marcescentia potius nos appa-
 reat. Hunc, ni fallor (quando qui & qualis Comis sit, qui etiam Urbanus,
 ac Festiuus, explicatum est) maiores nostri Facetum uocauerunt. Nam ur-
 banus (ut diximus) plura, quæ urbana consuetudinis, morumq; ciuiliū
 sunt, complectitur, perinde ut etiam Comis: at Festiuus minime quidem
 omnia quæ uirtuti huic cōueniāt, quæq; inesse ei debeant, qui iocis, dictisq;
 iucundioribus usurus sit cū mediocritate & gratia. Quam in opinionem
 propendere uidetur Cicero, cum ait, duo esse genera facetiarum. Habemus
 iocitur

igitur nomen eius qui tali sit mediocritate, ac uirtute præditus. Ceterum uirtutis, atq; habitus ipsius nomen hætenus proditum est nullum, quod quidem sit proprium, ac suis limitibus terminatum. Nam etsi rerum scriptores & Comitatem usurpant, & Urbanitatem, tamen (ut dixi) parum sunt omnino propria. Quia uero cognata hæc essent, & necessitudine sua coniuncta, idcirco illis usi uidentur. Nos uero licet non absq; rubore (neq; enim licentiosi haberi uolumus) tamen quod in acie cum periculo uersamur, tentabimus illud nouiter deducere, quod in plurimis & Cicero è nostris, alijq; non pauci seruaucere: & Aristoteles inter Græcos, etiam non quadam sine libertate, etsi maxima tamen cum utilitate legentium. Ac primum quidem minimè, ut à modesto deducimus modestiam, sic à faceto facetiam, quando facetiæ ipsæ dicta quidem sunt iucunda & lepida, nequaquam uero habitus, aut uirtus. Verum ut sanctitatem à sancto, & ab honesto honestatem, castitatemq; à casto, sic à faceto facetitatem deducemus. Ut Facetitas ipsa sit uirtus, ea deniq; Faceti uiri habitus, forsitan non omnino etiam displicuerit Facetudo subducta syllaba, ut à sordido sorditudo, quæ Plautina deductio est. Nam neq; maiores illi nostri aut castitudinè, reformidarunt, aut moestitudinem. Quid si ut moestities, sic etiam dicatur Faceties? Sed nos hæc ipsa ita tradimus, ut qui nullo modo uelimus regulam hac in parte præscribere. Sit enim sua cuiq; libertas usurpandi nominis, uerum ideo hoc facimus, ut apertè magis intelligatur habitus ipse qui sit, & quo etiam quis nomine ac proprio, & tantum suo uocitandus. Constitui- mus itaq; siue Facetitatem, siue Facetudinem, Facetièm ue habitum, & qui eo sit habitu ornatus, Facetum. Sed ad alteram quoque partem uerborum transcendendum est, ut quæ in ea uersetur mediocritas, lucidè etiã intelligatur.

De Veracitate. Cap. XIII.

QVemadmodum autem uirtutis huius, de qua pauca locuti sumus, siue Comitatis, Urbanitatis ue, siue Facetudinis, proprium munus est atque officium, sedare molestias: in cessationibus quæ, ac in relaxatione à negotijs, iucundum aliquid querere ad reficiendos animos, siue in ipsis quoque laboribus ac negotijs, inter quæ molestias reficere eos, quo uegetiores ipsi fiant, longè quæ ualentiores, siue peruincendis, aut tolerandis laboribus, difficultatibus quæ, siue leniendis doloribus, atque molestijs, qui finis ei uirtuti est constitutus. Sic cum eadem ipsa oratio, ac sermo uel præcipuum sit uinculum retinendæ societatis, ad quam colendam nati, atque educati sumus, cœtusq; ipsius unà sociati & ampliandi, & conseruandi,

sic inquam alterius uirtutis, cuius etiam initia quærimus, proprium munus est, ueritatis studium ac cultus. Loquimur autem de ueritate hoc in loco, non illa quidem, quæ à Phisicis queritur, aut Mathematicis, quæ uerferetur circa ceritudinem Syllogismorū, in ipsisq; disputationibus, quæ sunt de rerum natura, deq; disciplinis atq; scientijs hominum, ac facultatibus, uerum de ueritate ea, quæ nihil in sermonibus, atq; in oratione, nihil etiam in moribus inesse fictum, fallax, fucatum indicet: nihil quod simulatum, adulatorium, mendax, gloriosum, uanum, quodq; supra uires appareat, supraq; facultates ipsas, aut ueri fines excedat, captus ue nostri termini nos: quam affecuti qui sint, retineantq; & in dicendo, & in tractandis rebus, domesticisq; in consuetudinibus: ij ueri dicuntur, & uirtus ipsa ueritas, ni fortasse proprie magis ueraces illi, uirtus autem ipsa ueracitas, ut ueritas sit rei ipsius, ueracitas uerò ea uentis habitus. Ac nihilominus & uerum fuisse hominem Catonem dicimus, & quod summa etiam in eo inesset ueritas, Sibyllas quoque ueras, & uates etiam atq; haruspices ueros. Hæc uerò à nobis eo consilio dicta sunt, quo distinctius intelligatur, quæ nam res ipse sint, & quales. Tertia quoq; quædam uirtus (si Aristoteli credimus) in eadem hac uersatur materia, quæ amicitia ab illo dicitur: de qua quoniam his in libris dicendum nihil decreuimus, de duabus his uirtutibus, & Faceitate, & Veritate tantum differemus, ac primo quidem de Veritate, deq; oppositis ei uitijs.

De Adulatoribus.

Cap. XIII.

Admodum autem ueritati aduersatur lucri studium, atq; habendi cupiditas, itaque huiusmodi hominum una est cura, totiq; in eo ipsi sunt, quo adulando rei suæ consulant familiari, & quasi uerborum mercaturam faciant, oratione ubiq; utuntur secunda & blanda, hocq; sibi uitæ genus delegerunt ad ampliandam rem domesticam. Periculosa sanè ac maxime pestilens hominum consuetudo ac familiaritas, quorum quia primatum uirorum, principumq; ac regum præcipue, plene sunt aule, inde Adulatores dicti: qui dum placere & gratificari tantū student, ueritati apud dominos aures obstrudunt, atq; ad illorum uultum, libidinemq; seruilem in modum omnia loquuntur: nam & ἄουδος Græcè seruus est, ij dem alio sunt nomine Assentatores, ab assentiendo dicti, quòd eorum cogitationes atq; consilia in id solum intendant, id ipsi tantum agant, sibi ipsis ut profint, secuti Terentianum illud: Ais aio, negas nego. Quibus hominibus, quod plerūq; solis, qui res moderantur publicas, suas patefaciunt aures, hinc & uidemus, & audimus, & legimus eorū res frequentissimè in præceptis

precepta rapi, turbantq; ac misceri repente principatus ac regna. Quæ res nostris quoq; temporibus clariores sunt, quàm ut exëplis indigeat. Huius autem generis hominum plures quidem sunt species, nesciã tamen sint ne omnes adulatorũ in numero habendi. Quãdo (ut Aristoteles queri etiam uidetur) singulis siue uirtutibus, siue uitijis certa neutiq; propriaq; insunt nomina. Itaq; & lucri, & compendiorum tantum gratia adulantur non pauci, quidam captãdæ solum auræ, ac fauoris in populos atq; inter ciues: alij quod ita à natura comparati sint, usq; etiam confirmati, ut ipsa tantum blanditione capiantur, eaq; auicularũ in modum sese oblectent, quam uel maximam etiam uoluptatem, uel solam potius statuunt.

De Captatoribus. Cap. XV.

Orum igitur, qui pecuniarium secunda ex oratione sibi questum constituerint, duplex cum sit genus, & illorum qui tum Captatores dicuntur, in quibus latè quidem regnat ambitio & leuitas, tum qui Adulatores communiter tamen nomine uocitantur. Captatorũ quidem ipsorum studium est, non dictis modò, sed conferendis muneribus captare animos ac uoluntates illorum, præsertim quibus aut certi minimè sint heredes, aut eorum eiiciendorum ex hereditate spes adest. Quod genus latè diffunditur, non maximis inhiantũ modò fortunis, uerũ patrimonij etiam minimis. Distigitur à captando, quo in uerbo & fraus inest, et maius etiam habendi studium. Quippe cum ipsi non uerbis modò, uerum etiam donis, conuiujsq; grassentur, aucupum morem, atq; allecitiones secuti: eorum enim captiosa sunt omnino obsequia, fraudisq; atq; insidiarũ plena. Aduersum quos meritò & dentes acuunt, & gladios stringunt Satyrarum scriptores. Sed nobis hac satis in parte fuerit uitij genus inuuisse. Quantopere autem ueritati horum obsit hominum oratio atq; obsequium, abundè quidè manifestum est. Sunt quoq; quos ambitio honorisq; studium, minime uerò pecuniæ cupiditas trahat ad assentandum, leuitate quadam tantum duce, dum uideri quàm esse ipsi malunt, solaq; populari & capiuntur, et pascuntur aura: qua in re seq; suasq; res omnis uidentur collocasse, plebeiorem etiam ad hominum opinionem omnia referentes. Ac superius quidem uitium Captatio, & qui ea utuntur Captatores: huius autem proprium maximè suum nomen existit nullum, leuitas tamen est, ac uanitas sanè maxima, & homines ipsi perquam leues ac uani, dum umbra capiuntur rerum magis, quàm rebus ipsis. Atq; hoc quidem uitij potest ratione alia ad Ambitionem referri, qua de re alibi quoq; à nobis dictũ est. Quod si Captationem ipsam duplicem fecerimus, & eorũ quos cupiditas habèdi

trahit, et quos popularis aura atq; ambitionis studium, ut alteri pecuniæ, alteri popularis auræ Captatores dicantur, fortasse non male distribuisse iudicabimur, quando etiam sunt qui inter loquendum diseredndūq; etiam uerba captent, qui quidem ipsi dicantur Captiosi, et fraus ipsa Captiuncta. Verum ad Adulatores redeamus, quiq; iidem Assentatores sunt, neque alio quidem nomine inter se discernuntur. Cæterum studium id eorum est, ex adulationibus rem facere, ac peculium, ut dum uerbis obsequitur, dum oratione secunda primatū, ac principū res, consiliaq; extollūt: dum eorū admirantur facta, dicta, cōsilia, mores, gestus, et (ut Iuuenalis inquit) ubi

Trulla inuicso crepitum dedit aurea fundo.

Domesticam rem adaugeant, amplificentq; patrimonium. Quorum hominum studijs, dominantium (ut dixi) aures plerunque oppletæ sunt, dum ijs sese regendos permittunt. Quo efficitur, ut ueritas uideri possit eorum inimica, præsertim ubi qui rerum potiūtur, adolentes ipsi fuerint, uel etate annisq; uel etiam moribus, ac rerum usu. Horum igitur omnium studium est atque propositum, adulando, atq; in gratiam loquendo rebus ipsos suis consulere, hisq; artibus atque consilijs rei familiari prospicere. Quod dum consequantur, non modo nulla è parte molesti esse uolunt, uerum singula laudant, dictisq; et factis quibusq; assurgunt, quin quæ maxime fortasse ridenda sint, et admirantur illa, et in cœlum ferunt, uerbis quoq; ipsis, oris gestum adiungentes, et corporis totius habitum, regem aliquem capies, inquit ille apud Iuuenalem, ad magni illius rhombi aspectum, aut de temone Britanno

Excitet Aruiragus, peregrina est bellua, cernis

Erectas interga fudes? —

Itaque quid in maioribus illi ipsi Assentatores facturi essent negotijs consultationibusq; conijcere ex his facile quidem possumus. His accedit maxime uanum genus hominum, quorum studium tantum est loquendi in aliorum gratiam, atque ad illorum ipsorum uultum atque opinionem, orationem suam, seq; ipsos componere, iisdemq; in omnibus morem gerere, seq; suaq; dicta, sermonesq; ad hæc ipsa tantum instituere. Quoru quidem consilium Terentianum quoque est illud, et meta quasi quedam, ad quam se ipsos instruunt: Obsequiū amicos, ueritas odium parit. Quod dictum quanquam latius fortasse patet, tamen maxime ad eos referendum, qui uoluptatem solā suis è dictis queritant, quam ad adipiscendam sese omni arte instituunt, ac dicendi studio solumq; eorum est propositum, dominantibus ut placeant, et quibus cum obuersantur, eos delectent, ijs blandiantur, et illorū arte ut omni aures demulceant, uoluptatis gratia de-

mum

mum omnia. Hicq; illorum est finis, ac propositum.

De Lasciuis. Cap. XVI.

Va in re quoniam nec modum, nec mensuram tenent ul-
lam, lasciuire eos necesse est, ut qui neq; in iocando, ne-
que in oblectando delectum habeant, aut rationem ali-
quam, uerum qui & uerbis, & iocis, & fabellis referen-
dis, nimium ipsi serpent, atque inter iocandum expli-
candumq; dilabuntur aliò atq; aliò. Quocirca Lasciui sunt uocati, & ui-
tium ipsum Lasciua: nimis enim profundunt sese ad ioca dictaq; omnia,
ad quæ dilapsi, nec lasciuunt tantum, nimijq; in illis sunt, uerum petulan-
tes, osceni, & (quod turpissimum est) impuri. Minimè autem uerebimur,
hoc ipsum genus partiri eorum qui ad uoluptatem tantum, atque in gra-
tiam loquantur, comparandæ tantum uoluptatis causa. Sunt enim qui ipsi
quidem minimè lasciuant, seruent que in iocando delectum atque in dicen-
do, uerum in hoc à recto atq; honesto abeunt, quod uoluptatem sibi pro-
posuerunt: uile sanè pretium, pro quo tamen assequendo & ueritati ob-
stant, & ab hominis recedunt dignitate. Siquidem quo instrumento, qua-
que nature dote præditi sumus, cum excellentia animalium cæterorum,
eo ipsi pro re maximè sordida, beluarumq; magis quàm hominum pro-
pria abutuntur. Neque enim finis eorum est in laborum requiete, mole-
stiarum que relaxatione, ut iucunditatem aut querant, aut afferant, quo
& tranquillunt audientium animos ac suos, & refocillent eos à præteri-
tis defatigationibus, uiresq; renouent ad eandem rursus obeundas, uerum
quod à natura atque ab habitu ita quidem instituti ad ea ipsa sunt, ut ne-
que ab desidia ignauiaq; longius absint. Atque hæc quidem uidentur esse
Assentatorum genera.

De Insulsis, & Profusis. Cap. XVII.

Vnt ex hoc etiam numero, qui dum oblectare student,
maximè aures audientium offendant, tum insulse lo-
quendo, tum profundèdo & res, et uerba: nec delectu ha-
bito, nec modo aut mēsurā adhibitis. Itaq; tædij genus
hoc ac molestiarū ueteres dicebant hominem occidere,
cū eiusmodi homines in cæcis & multi essent, et insulsi, ineptiq; ac cū pri-
mis importuni, ut nō in cōuenienter à ranarū similitudine sint, qui eos Coa-
xatores uocent, quod à coaxare eos quàm loqui magis existiment: ut qui
non modo non mulceant aures, uerum ad impatientiam usq; obtundant.

De Contentiosis. Cap. XVIII.

Dulcorum studijs maxime aduersi uidentur contentio si quidam homines, quorū ea est natura, id etiam studiū, ut non modò non loquantur in aliorū gratiam, neq; gratificetur ipsi alijs, sed contrā ut aduersentur et ubiq; et in quibusq; neminemq; uereantur in dicendo offendere: quin et serant ipsi sponte studiosq; contentiones, et ab alijs satas accipiant, laenturq; ijs et fouendis, et exercendis, quibus etiam uita ipsa uel molesta futura sit, ni in cunctis uel dentes imprimant, uel infigant aculeos, ut ad contentiones, dissidia, rixasq; atq; altercationes nati prorsus uideantur. Et quam alij à natura concessam elocutionem exercent in conseruanda hominum societate, in conciliandis amicitijs, in solandis demulcendisq; molestijs, laboribus ac mœroribus aliorum, ea ipsi in aduersum utantur, uel abutuntur potius ad odia contrahenda, litesq; excitandas, ac serenda discordiarum semina. Hos et Contentiosos uocauere, et rixatores, et alio atq; alio nomine. Vitium autē et si est fortasse innominatū, quid tamen prohibeat rixationem appellare, ac Contentiositatem, ut cōtentionem rerū esse dicamus, ac rixā: uitium uerò ipsum peruersumq; illum habitū tum rixationis appellatione, tum Contentiositatis designemus. Odiosum sanè genus hominum, et muscarum maxime simile, ut nati hi omnino uideantur ad turbas, uexationes, inquietudinem, uitāq; ad uniuersae turbationem ac tædia. Quod Plautus indicauit in serui illius persona: Decretum est mihi quasi umbra, quoquo ibis tuē persequi. Quin adepol si in cruce[m] uis pergere, sequi decretum est. Horū duplex mihi uidetur esse partitio, eorum una, qui student, ut commoda, utilitatemq; inde sibi cōparent, illorum altera, qui uoluptatis tantum gratia, utq; inuidentiſſimae suae naturae, ac peruersissimis cogitationibus morem gerant. Eorum autem utrum genus longè sit peruersius, iudicatu difficile uideri iure quidē potest, utrunq; tamen peruersissimū. Montium adolescens ipse noui Brachatum, qui generis ac familiae contempta, uel repudiata potius dignitate totum litibus sese tradiderit: ac satis scio lites quasdam ab actoribus destitutas, siue ob inopiam rei familiaris ad eas prosequendas, seu quod male essent coeptae, precio mercatum, quo (uti conuenerat) exoluto, profectū sumptibus suis litigia, in hocq; uitam suam egisse omnem. Ex eadem item familia alterū mirificè controuersijs assuetum, quin omnino illis addictū, ut cū aliquando ab Antonio Panhormita, iucundissimo homine per risum interrogaretur, quoniam modo cum causis ereſpōderit, bene sibi, atq; e sententia in omnibus successisse, easdemq; in rem suam terminatas, duas tamē

aut

aut treis in longū à sese ea ratione protrahi, quod aliter ocio immarcesce-
ret, illasq; eo à se studio reseruatas, ut haberet in quo oblectaretur, pasce-
retq; animum. Vide hominis ingenium, qui litigia, cōtrouersiasq; sibi uo-
luptatē statuerit? Sed nobis hac in parte loquendū neuitiq; est iudicialibus
de contentionibus, tantum studia uolumus cōtentiosorum quorundam ho-
minum ostendere. Itaq; hos ipsos Litigiosos, seu Litigatorios potius quis
uocauerit, & controuersos. Nam Litigiosas res propriè magis dicimus.
Cōtentiosos autem illos uolumus, qui maximè aduersentur adulatoribus,
& quantum hiloquuntur in omnium gratiam, tantum illi nemini parcāt,
studeantq; prorsus offendere: quos si quis Inciuiles uocauerit, ne ille mea
sententia uera ab appellatione recesserit. Quando autem res ipsa intelli-
gitur, nolimus de uerbo nimio plus esse solliciti. Laurentius Vallengis in
Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticisq; ita & scripsit, & disputare est so-
litus, ut minimè uideretur uelle præcipere, nec appareret tam contendere
illum de ueritate, proprietateq;, aut docere uelle, quàm maledicere, obie-
ctareq; uetustis scriptoribus, atq; obloqui. Itaq; Ciceronem uellicabat, Ari-
stotelem carpebat, Virgilio subannabat. Quippe qui propalā sit asseuera-
re ausus, siue Pindarus quispiā autor is nomine suo fuerit, siue alio (de hoc
enim ambigitur) qui Homericæ libros omnis Iliados nō multos admodum
in uersus cōtractos latine cōuertit, qui propalā sit in quā asseuerare ausus,
Pindarum cum Virgilio anteferendū. Est autē carminis illius principium:
Iram pande mihi Pelidæ diua superbi,

Tristia qui miseris iniecit funera Graijs.

Tali igitur iudicio hominem, ingenioq; tam siue retrouerso, siue præ-
postero (quippe qui maximis quibusq; ringeret autoribus, uni tantū Epi-
curo assurgeret) quàm ob communem utilitatem contendere, aut cognitio-
nem dicas, atq; altercarit: qui nec aliud uelit, curet, studeat, quàm ut detra-
hat quibus minimè par est, ac maledicat? Quādo qui cū Laurentio familia-
rius uixerunt, affirmant illum eo nequaquā cōsilio in Grammaticis scripsis-
se, ac Dialecticis, quo doceret, disciplinasq; ab ignoratione uindicaret, at-
que à sordē, uerūm ut malediceret, obloquendoque detraheret de fama at-
que autoritate rerum scriptoribus: tum illis qui exemplo sunt ad scriben-
dum alijs, propter antiquitatē, maiestatemq; dicēdi, ac præcipiēdi, tum
illis ipsis, qui tum uiuerent, qui ne dubitauerit ipse quidem dicere, profi-
teriq; palam, habere se quoq; in CHRISTVM spicula. Sed nobis propo-
situm minimè est detrahendi homini maximè studioso, quem senem adole-
scens ipse nouerim, cūq; è Roma se Neapolim cōtulisset ad Alphonsum re-
gem, et inuiserim etiā reuerēter pro illius, meaq; etate, & plures post cō-

gressiones maxime familiares ita ab eo disceferim, uti ex eo de me nisi ple-
no, atq; amico ore locutus fuerit nunquam. Sunt ex his igitur quos non tam
contentiosos dicas, quam insectatores cum singulorum, tum etiam humani generis,
quod de Timone traditur: neque ueritatis ipsius cultu et gratia, sed quod ita
quidem sint a natura instituti, atque ab assuetudine confirmati, et moribus.

De Verbosis. Cap. XIX.

Rater hos in utroque genere quos peccare dicimus, de la-
biq; in excessum, siue adulando, siue contentendo rixan-
doq; sunt qui Verbosi dicuntur, uitiumq; ipsum uerbo-
sitas. Hi dum placere student, et grati esse, minime qui-
dem aut placent, aut uoluptatem afferunt, quin mole-
stiam potius, ac tedium pariunt defatigationis ac satietatis plenum, dece-
pti iudicio, rerumq; simul, ac uerborum accruationibus, ut nescias, ex eo
quod aures uel offendunt, uel exatiant, sint ne Contentiosos potius, quam In-
sulsis annumerandi. Verum Contentiosi id agunt, ut nemini parcant, pa-
rumq; omnino offensitare alios aut curent, aut caueat. Verbosis uero pro-
positum est, ac consilium oblectandi, modum tamen dum minime retinent,
dum delectum adhibent nullum, in castra transeunt aduersariorum, appa-
rentq; transfugis similiores. Itaque Verbosi et initio, et inter dicendum
subinde delectant: nec odio ipsi habentur, sed recusantur eorum sermones
magis, quam fugitantur. At Contentiosi ubique offendunt, et odio eos boni-
omnes prosequuntur, ab illisq; abhorrent audiendis, quos et maledictis
quoque insectantur.

De Loquacibus. Cap. XX.

Sunt qui uitium hoc loquacitatem dici malint, et illos ipsos
Loquaces, in quo non est cur eos impediamus. Tamen Lo-
quaces nos a Verbosis differre hoc ipso uolumus, quod
Verbosi uersentur in iis, quae iucunditatem praesferant:
inque illis ipsis in quibus locum habeat Facetudo, et Cor-
mitas. At Loquaces eos esse contentimus, quorum studium minime sit qua-
le est aut Facetorum, Urbanorumq; aut Contentiosorum, ac molestorum
hominum: quippe cum et dicendi infinitate capiantur, et dum loquan-
tur, dumque exultent campo, equisque (ut dici solet) ac uiris; aliud nihil aut
quaerant, aut curent, aut sibi propositum habeant, quibus
quidem seruandis, in diuersa etiam ui-
tia incurrant.

De

De Nugatoribus. Cap. XXI.

Is ipsi haud multum etiam uidentur differre Nugatores, quorum narrationes inopes quidem rerum sint, nugaeq; (ut Horatius inquit) canorae. Caterum uanitate illi uerborum, atq; aggestione magis peccant, hi rerum. Vterq; tamen et confunditur in dicendo, et nimij sunt, nullū cum delectū adhibeant, indeq; maxime etiam molesti uterq; quādo uterq; inepti sunt maximeq; inconsiderati. Horum haud multum dissimiles sunt, qui Garruli dicuntur, quorū sermo et molestus est, et nimius. Obtundūt autem tum uanitate rerū, tum inanitate uerborum, quibus in omnibus et nimij sunt, et importuni, ualdeq; indecentes. Vitium autem ipsū Garrulitas, ab auiibus ductū, neq; enim cessant, et in iisdē assiduo uersantur uel potius interstrepitāt. Verū attigisse haec satis fortasse hoc in loco fuerit, cū ea siue uitia, siue uirtutes minime sint aut ad Veritatem, de qua dicturi sumus, aut ad Comitatem, Urbanitatem ue referenda. Loquaces enim uideri magis possunt Taciturnis aduersari, Taciturnitasq; ipsa Loquacitati. De quibus dicere his in libris minime propositum est nostrum.

De Taciturnis. Cap. XXII.

Illud tamen non praetermittemus, Taciturnitatem mediocritatem esse quādam, Loquacitatem excessum. Parte uerō ex altera, qui tacendo excedant, eos esse sine nomine: neque enim aut ubi, aut quantum, aut quomodo, aut quid oporteat, dum tamen taceant, pensi quicquam habent, et siquid quandoque, musitant potius quā loquuntur. Sed musitatio ex ore, innutuq; constat, ac supercilij, nō minus quā uerbis, et plerunq; occulta est, gigniturq; interdum ē metu, aut reuerentia nōnunquam pudore, aut stupore, non raro simulatione, ut eorum aduersarij uideantur, qui obzanniunt, potius quā qui loquaces sunt. Sed quaerere haec ipsa distinctius hoc (ut dictum est) loco, nostri nō est propositi. Quamobrem qui mediocritatē hac ipsa in re de qua disputatio est, sequantur, quicq; ipsi sint, perquiramus. Cum enim Contentiosi, atq; Assentatores ē regione penē sint constituendi, atq; ex aduerso collocari debeant, mediū quidem inter hos ipsos perquirendū est. Et si nomen mediocritatis eius minime est prodiū, et Contentiositatē, et Adulationē extrema uerius dicimus, quā opposita, quippe quae a medio recedant. Itaq; mediocritas ipsa quaerenda nobis est. Aristoteles uerō quanquam innominatā Graecē tradat, putat tamen illam et retinere quae utrinq; oporteat, ac seruare, et ratione eadem

reijcere quæ & ubi, et quomodo opus fuerit, atq; omnino repellere, ut etiã existimet hanc ipsam mediocritatem amicitie maximè esse similem. Quæ in parte si aliquantum fortasse immorabimur, ueritatis ac rei ipsius indagandæ gratia, sat confidimus, te (quod humanitatis est tuæ proprium) iutio id minimè esse daturum.

De Delectu, qui, & qualis sit. Cap. XXIII.

T Poëtæ, & scriptores rerum tum humanarũ, tum nature uoces rebus ipsis adijciunt, unde dictæ sunt adiectiuæ, quibus proprietates, appellationesq; & declarant, explicantq; & etiam finiunt. Nam hominem cũ dicunt animalem esse, & rationalem, & mortalem, hominem ipsum finiunt, & quæ substantia sit eius, declarant. Quid cũ Poëtæ & placidam dicunt quietem, & arma horrentia, & fertilem Ausoniã, nõnne & armorum, & quietis, & agrorum qualitatem indicant? & cum humilem Italiam, & campos iacentes, & colles supinos, an non situm inuunt, ac posituram: et ubi ingentes artus, mariaq; patentia, quid nisi amplitudinem signare uolũt, ac magnitudinem, & membrorum, & pelagiæ. Eadem ratione qui de moribus scribunt, oportet ut uocibus adiectis actiones nostras, quæ mores ac uirtutes constituunt, terminent. Terminantur aut actiones ipse, perficiunturq;: si qui agunt, & sicuti oportet, & quando oportet, quantumq;: etiã oportet agant, modumq;: in cunctis retineãt, neue aut nimia sit eorum opera, aut remissior, minimaq;: utq;: & loci meminert, & personarum, ac rerum etiam ipsarum. Quæ qui seruant, hẽ dicuntur agendis rebus delectũ adhibere. Delectu enim illa cõmentur omnia, quibus actiones ipse, uirtutesq;: perficiuntur. Etenim quemadmodũ consultationem ipsam sequitur electio, confirmatumq;: consiliũ ac propositum, sic postquam eligimus incipere, suscepimusq;: agendum aliquid, sequitur uestigio delectus, hoc est, ut deligamus inter ea quæ ad agendũ offeruntur, & tempus quod sit opportunum actioni, susceptoq;: negotio, & locũ idoneum, & uiam, quæ tenenda sit, cũ plures offerri soleant. Adhæc multi cum indigeant, ut de liberalitate exemplum proponamus, deligendũ est quibus potissimum daturi simus. Cumq;: non uniuersa sit pecunia eroganda, ne fons ipse liberalitatis exareat, dãdoq;: alijs plurima, liberis desimus, parentibus, uxori, nepotibusq;: quantum etiam ijs ipsis quibus daturi sumus, singillatim sit erogandũ. Quo in delectu præcipuè etiã uidendũ est, rationem uti habeamus, & negotij, & eius ipsius, qui cum habẽda res est, & urbis, & ciuiliũ tum legũ, tum consuetudinũ, ac propria præsertim personæ.

personæ, quæq; alia re et ipsa ratio tenenda monstrauerit, ne in aliquo agentes peccemus. Neque enim tantummodo à nobis peccabitur, si aut nimij erimus, aut strictiores in erogando (ut in quo coepimus exemplo persistamus) uerum etiam si liberales in eos fuerimus, qui minimè digni sunt liberalitate, aut si quibus conferenda presens est pecunia, quod domestica, extremaq; laborent egestate, equestri eos prærogatiua exornauerimus, aut si quibus opus est opera, eos uerbis iuuerimus, prosequemurq; consilij ac monitis. Igitur hæc ipsa mediocritas de qua nunc differimus, uersatur potissimum in habendo delectu, ne aut ad nimiam declinemus uerborum gratificationem, quæ leuis sit, ac uana, ubi fortè opus esset cõmonitione, oporteretq; uerbis grauioribus, maximeq; accommodatis retrahere amicum, uel acrius etiam obiurgare, aut ubi indulgentius fortasse agendum esset, ut in nuptijs, atq; in publicis ludis, afferre in mensam, atq; ad choreas supercilium, & publicam letitiam uelle aut sermone minus suauis, aut fronte obdusa contristare, hilaritatemq; inficere iurgijs atq; contentionibus. Quid (inquit ille) in theatrum Cato se uere uenisti? Intellegebat enim alium hilaritudinis locum esse debere, alium seueritatis.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Diuersa omnino hæc est persona, monet enim omiſsa rerum inanum, picaturq; inspectione, rei maxime seriæ quæ instaret, preuertendum esse. Quem locum animaduertens Cicero, turpe esse dixit, ualdeq; uitiosum in re seriæ conuiuio dignum, aut dedicatum aliquem inferre sermonem.

Ad consequendam mediocritatem opus esse delectu.

Cap. XXIII.

Vi igitur mediocritati huic daturus est operam, ne aut in gratiam loquens recedat à medio, profundatq; sese in assentationem atq; obsequium, aut dum seriæ sequitur, delabatur in aduersum, acerbisq; ad contentiones, modo refragatoris personam, modo rixatoris induens, huic delectus cū prius habendus est, & rerum, & temporum, & locorum, & personarum, quo uirtutem maxime laudabilem, ac publicè, priuatimq; et apud ciues, peregrinosq; æque spectatam consequitur. Ex hoc itaq; Aristoteles mediocritatè eam amicitia perquam simile esse putat, quãdo qui eiusmodi uirtute est præditus, & ciues amplectatur, et exteros, et æquales, atq; inferiores, & quibus cū uiuendi cõsuetudinè frequentat, et quibus nulla profus ne cõsuetudine est cõiunctus, quin eodè quoq; erga eos afficitur studio, quæ in honoribus cõstituti sunt, ac magistratibus, primūq; in populis locū obtinet.

De mensura seruanda in gratificando et commendo.

Cap. XXIII.

Hoc autem tale est, ut cum opus fuerit, gratum sese illis ex-
 hibeat in sermonibus, conuersationibusq; in eisdemq; ap-
 pellandis atq; inuisendis, in salutationibus, deductioni-
 bus, reductionibusq; atq; assurrectionibus: deniq; ut
 omni e parte gratus esse illis studeat, et quantum par-
 est in illorum gratiam ac commendationem loqui, ac modo res eorum
 laudare, proq; loco ac tempore commendare dicta, probare consilia, sen-
 tentias, actiones, studia, opera, uitae genus efferre, caq; cuncta cum dele-
 ctu, ac ratione. Contra haec, ubi labi aliquem uiderit, peccare, decipi, parum
 prudenter rebus suis consulere, aut nimium sibi ipsi tribuere, discedentem
 ab honesto, delabentemq; ad ostentationem, ac uana consilia, captantemq;
 popularis auras, et (ut Seuerus Alexander usurpabat) uendentem fumos,
 et loco suo, et tempore, et uerbis maxime accommodatis commonefaciet
 illum, etiam autore CHRISTO Opt. Maximo, studebitq; ab inceptis, aut
 inutilibus, aut parum honestis retrahere, ijs uerbis, exemplis, consilijs, ut
 monitoris recti, uiri boni, cuius beneuolentis, reprehensoris quandoq; le-
 nis, blanditoris nonnunquam comis, consiliarij ubiq; prudētis, et integri, in-
 stitutoris interdum et probi, et sapientis personam suscipiat. Forsitan et
 locus, et tempus, et res ipsa aliquando tulerit, ut increpatoris etiam acerbi,
 aut inclamatoris agrestis: non ut molestiam afferat, uerum ut ubi retine-
 re suauioribus illum uerbis nequit, aut dictis, exemplisq; aut probabilibus,
 suasorijsq; rationibus, deterreat inclamando austerius, proponendo etiam
 turpitudinem, infamiam, periculq; tum rerum, honorisq; tum uitae quoq;
 ipsius. Videamus quibus dictis Annibalem etiam efferatis moribus ducem
 Maharbal uerberet. Nimirum o Annibal, non omnia tibi dii dedere, uince-
 re seis, uictoria uti nescis. Forsan autem haec ipsa increpatio, acerbitasq;
 hunc ipsum de quo disputamus minime decuerit, nihilominus eiusmodi
 esse debet, ut dum prodesse possit, dum uiuare dictis suis, atq; comoniti-
 onibus sibi proponat, potius recte admonendo, prudenterq; consulendo in-
 molestiam esse aliquam incidendum, quam tacendo, aut loquendo in gra-
 tiam, assentandoq; in turpitudinem, honorisq; iacturam ac famae, patris
 amicam familiarem, ciuem, hospitem, addam et peregrinum incurrere.
 Itaq; Terentianum illud dictum, nihil humani a me alienum puto, nequa-
 quam uidetur ab hoc ipso quae adumbramus, alienum. Est apud Sallustium
 comonefaciens Iugurthae Micipsa rex grauisima haec, uel paterna potius
 oratione, Paruum te Iugurtha amisso patre, sine spe, sine opibus, in meum
 regnum

regnū accepi, existimans non minus me tibi, q̄ liberis, si genuissem, ob be-
 neficia charū fore. Neq; ea spes falsum me habuit, nā ut alia magna et egre-
 gia tua facta omittā, nouissime rediēs Numantia, meq; regnūq; meū glo-
 ria honorauisti, tuq; a uirtute nobis Romanos ex amicis amicissimos feci-
 sti. In Hispania nomē familie nostrae renouatū est. Postremo (quod difficil-
 limū inter mortales est) gloria inuidiā uicisti. Nūc quoniā mibi natura fi-
 nē uitae facit, per hāc dexterā, per regni fidē monco, obtestorq; te, ut hos
 qui tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, charos habeas, neu
 malis alienos adiūgere, q̄ sanguine cōiunctos retinere. Nō exercitus, neq;
 thesauri praesidia regni sunt, uerū amici, quos neq; armis cogere, neq; au-
 rō parare queas, officio et fide parātur. Quis autem amicior, q̄ frater fra-
 tris, aut quē alienū fidū inuenias, si tuis hostis fueris? Equidē ego uobis re-
 gnū trado firmū, si boni eritis: sin mali, imbecillū. Nā cōcordia paruae res
 crescit, discordia maxima dilabūtur. Ceterū te his iugurtha q̄ etate et sa-
 pientia prior es, ne aliter quid eueniat, prouidere decet. Nā in omniciertā-
 mine, q̄ opulentior est, etiā si accipit iniuriā, quod plus potest, ficere uide-
 tur. Vos autē Adherbal et Hiempsal colite et obseruate talem hunc uirum.
 Imitamini uirtutē, et enitimini, ne ego meliores liberos sumpsisse uidear,
 quā genuisse. Quales igitur admonitiones in eiusmodi rebus ac nego-
 tijs esse debeant, locus hic Sallustij nos docet. Nec minus docet apud Li-
 uū Scipio, in maxime amica et sapienti illa ad Masinissam allocutione,
 qua nihil grauius, nihil amittius, ac (si rem ipsam introspicias) nihil accom-
 modatius, nēue aliqua in parte dignitati aut suae, aut Masinissae deesset,
 post Sophronisbae interitum, nunc solatur illum, nūc leuiter castigat, post
 etiam aduocata concione regem appellat, eximijsq; ornatum laudibus,
 aurea corona, aurea patera, sella curuli, scipione eburneo, toga idem picta,
 palmataq; tunica donat, additq; et uerbis honorem. Quamuis autem ut
 decoro, rei q; praesertim ipsi satisfiat, seuerior nonnunquam assumenda
 uideatur persona. Quid tamen Comem deceat in commonesciando, Plau-
 tus docet in Philoxeni illius persona: Eia Lyde, leniter qui seuiunt, sa-
 piunt magis, minus mirandum est, illec etas si quid illorum facit, quā si
 non faciat, feci ego istec itidem in adolescentia. Igitur quoniam hic ipse uir
 circa uoluptates uersatur, ac molestus, quae inter conuersandum usu ue-
 niunt, illud omnino praestabit: hinc molestus ne sit, illinc ut oblectet, pro-
 betq; probanda modeste et grauius pro re ac loco, sitq; in alloquēdo gra-
 tus atq; periucundus, nō tamen ut aut omnem refugiat molestiae respectū,
 uereaturq; ne recte monendo, ac suadendo honesta, parum forte placeat,
 aut undecumq; gratiā, ut inire uelit, assentando impudenter, quin eum

sese geret, utrumque ut referat tum ad honestatem, tum ad utilitatem, quæ
 tamen honestate non sit uacua. Et quod meretriculæ seruare audent in re
 impudica, non seruabit in re maximè honesta, & uili, uir qui sibi propo-
 suit, ubique gratus esse, seq; in omni uita, hominum que consuetudine me-
 diocritatem uelle sequi, tum in commendando, ac loquendo in gratiam,
 tum in continendo ab ijs, quæ parum laudanda uideantur, aut in ijs impro-
 bandis retinendo modum ac mensuram: Nam quanquam eius studium est,
 ut sit maximè gratus, atque etiam utilis, negliget tamen leuiorem inter-
 dum offensus uinculam, quæ posset ex cõmonefactione proficisci, dum pro-
 fit multum. Satis nunc (inquit apud Plautum) credo soror ornata te ti-
 bi uiderier, sed ubi exempla conferentur meretricum aliarum, ibi tibi erit
 cordolium, si quam ornata melius forte aspexeris. Non uerita est illa
 sororem paulisper offendere, dum ei prodesset multum, ad cultum atque
 ornatum, utq; inter alias excelleret, quæ pariter quaestum facerent. Noui-
 mus ipsi & temperantem, & mediocritatis huius studiosum hominem,
 qui cum sermo aliquis allatus esset, in quo retineri à se modum posse diffi-
 deret, sensim è concilio se subtraheret sub aliquam honestam causam. Quo-
 niam autem nullum hic aspernatur genus hominum, quod ita sit à natura,
 usiq; institutus: quippe cuius studium sit gratificandi notis, ignotisq; sum-
 mis atque infimis, meminisse cum oportet aliam cum ciue, aliam cum ho-
 spite, aut peregrino rationem à se sequendam esse: cum amico, quàm cum
 ignoto: cum ignobili, quàm cum eo qui sit honesto loco natus, educatusq;
 maximè liberaliter. Qua in re delectum cum adhibebit, ut cuique quantum
 sat est tribuat, seu in gratiam loquatur ac commendationem, seu dum com-
 monefaciendo proffit, in molestia ut incurrat aliquam, quanquam studium
 eius illud est præcipuum, gratiam ut uerbis incat, offendat uerò in conuer-
 sando neminem, atque ut in illud maximum omnino studiũ confert, adiu-
 gitq; operam, ita ab altero præcipue cauebit, quantum tamen honestas si-
 mul, utilitasq; dictabit. Qua quidem ratione ab utroque & assentatore,
 & contentioso mutabitur sibi quantum satis est, atque ut oportet, decet:
 quæque parum decuerint, neque honesta erunt, minimeq; conductibilia,
 ea pro loco ac tempore repudiabit. Et res tamè, et locus, ac tempus ipsum,
 nonnunquam etiam persona illud exigent, ut peregrino, quàm ciui, ple-
 bero, quàm nobili plusculũ sit aliquid tribuendũ. Cauendũ
 tamen ubique, ne dum in gratiam alterius lo-
 qui uolumus, alterum in iram
 atq; odium pro-
 uocemus.

Virtutem

Virtutem eam non esse Amicitiam, sed aliam quampiam sine nomine. Cap. XXVI.

Virtutem uero hanc non esse Amicitiam, quamuis sit ei non parum similis, illud docet, quod amici officium est in amicum, quodque mutuus inter amicos est amor, mutuum etiam studium, mutua utilitatum collatio, ex petitiōque gratificandi, quodque amicus est alter ego, ut omnes consentiunt. At hic ipse quem suo sine nomine esse dicimus, non mouetur in peregrinum, aduenam, summum, uel infimum ciuem. notū, innotum uel beneuolentia atque amoris, mutuique ipsius gratia, sed naturali quadam commotione, quodque ita suapte natura institutus sit, eumque sese ipse assuescēdo comparauerit, ut qui gratus esse omnibus uelit, molestus uero nulli, aut impudenter contentiosusque aduersari, quin ut assentari minimē uult, recusatque altercari, ac rixas serere: sic media inter utrumque officia inter omnes exercere nititur, humanitatis precipue memor, generisque hominum studiosus, eorumque societatis, et insiti a natura officij. Quo fit, idem bonus ut sit uir, ciuis probus, homo hominis amicus, gratus ac iucundus, et simul cunctis publice et priuatim singulis, molestus uero nemini: quique in conuersationibus, uitaque sociabili cum sese geret, ut lenibus pariter gratus sit, ac seueris iucundis aequae ac tristibus, mansuetis item, ac duriusculis, praestabitque aduersum singulos id quod Horatius praecipit:

Sed pater ut gnatis, sic nos debemus amicis,

Si quod inest uitium, non fastidire: Strabonem

Appellat poetum blandus pater.

Quae ad habitum hunc innominatum pertineant.

Cap. XXVII.

Minimo igitur huiusmodi habitu qui est praeditus, ita loquetur in gratiam, ut in impudentiam aliquam nullo modo incidat, aut parum modestam commendationem ac laudem. Quod si quandoque deflectendum sit a linea, illud seruabit, quod ij qui rapida, ac maiora tranant flumina, in obliquum trahi se tantisper ut sinant, dum ea ratione ad alteram ferantur ripam, cum uelle aduersum ire contentius, sit non modo difficile, uerum etiam temerarium, longeque periculosissimum, de quo idem illud iure dicti poterit, quod de Empedocle ridet Horatius. Rursusque ita aliquando aduersus contendet, eaque modestia et lenitate aut refragabitur, aut parum aliquid probabit, ut exemplo illorum qui dirigere uirgulam, aut flagellum

incuruum uolunt, et sensim, & molliter retorquendo dirigere illud studeant, ne maiorē dum afferre uim uolunt, flagellū ipsum frangant. Quid enim imprudentius? quam dum studes benefacere, id agas, ut obis. Aduersatio enim immodesta, & parum prudens, iram nunc occultam parit, atq; indignationem, nunc manifestum odium, sæpe etiam repentinum excitat impetum. Id quod inciuis, & parum experti est hominis, quod quanto-pere sit cuitandum, Antisthenis factum docet. Illud itaq; præcipue Iuuenalis attendendum est dictum:

- » Venit & Crispi iucunda senectus,
 » Cuius erant mores, qualis facundia, mite
 » Ingenium, maria ac terras, populosq; regenti,
 » Quis comes utilior, si clade, & peste sub illa
 » Seuitiam damnare, & honestum ferre liceret
 » Consilium. Sed quid uiolentius aure tyranni?
 » Cum quo de pluuijs, aut aestibus, aut nimboſo,
 » Vere locuturi fatum pendebat amici.
 » Ille igitur nunquam direxit brachia contra

Torrentem.

Itaq; hic ipse Crispius maximus & ciuis, et senator in ipso aduersandis, atq; in gratiā loquendi genere sic quidē continuit, ut à rapiditate fluminis illius trahi se in obliquum pro re ac tēpore permiserit, quod seruās seu iſi mi monstri rabiem: etsi difficulter, præterijt tamen. Sed de sinamus iam in hac ipsa mediocritate indaganda uberiores uelle uideri, aut acutiores. Cū & in gratificando, & in obsequendo, aut commonefaciendo, ac tum modeste aduersando, tum obsequendo pudenter, satis illud fuerit, delectus si adhibeatur, de quo abunde admodū dictum est. Vides iam que mediocritas hæc ipsa sit, et qualis, quodq; apud Græcos est ignominis, ut minus mirum uideri possit, si sua apud Latinos appellatione careat, quando qui de ijs Latine scripserit, perscrutando ea, & que, ac quales uirtutes ipsæ sint indagando, Aristoteleo præsertim more, aut nullus in hunc usq; diem extitit, aut eius scripta ad nostra hæc tempora parum peruenerunt.

De Comitatu.

Cap. XXVIII.

Aeterum recte inquireti, ac perscrutanti acutius, que uirtutis huius partes sint ac munera, apparebit fortasse eam esse Comitatem, de qua non pauca haud multo ante dicta sunt à nobis, quando Comitatus ipsa communis est ad omnes, nō ad paucos, ad externos, ignotosq;: non tantū ad ciues, & cognitos, ac familiares, neq; modō ad æquales, atq; eiusdem ordi-

nibus

nis, uerum ad ignobiles, atq; in excelso gradu constitutos, aduersaturq; in uerbis, ac colloctionibus, studetq; oblectare, atq; in gratiam loqui, minimeq; molestiam asserre, neq; ab honesto recedit, atq; utili. Lilius quoq; Calios ut præteream scriptores satis apertè pluribus in locis nobis ostendit, Comem uirum suauem esse in consuetudinibus, ac familiaritatibus, & facilem admodum ac lenem, dantemq; operam, ut quibus cum familiaritatem exercet atq; consuetudinem, gratiam sibi eorum sic conciliet, ut tanquam influat in ipsorū animos. Itaq; uideamus obsecro, quid hic ipse Lilius de Marco Valerio Coruino loquatur. Nō alius militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos, militum haud grauate munia obeundo. In ludo præterea militari, cum uelocitatis uiriumq; æquales certamina inuenit, comiter facilis, uincere, aut uinci uultu eodem: nec quenquam aspernari, parem qui se offerret. Agnosce facilitatem eius ad cedendū, minimeq; esse contentiosum, uultum insuper, qui indicio esse potest, quibus etiam uteretur uerbis. Adhæc & communitatem tantam illā quidem, ut dux ipse militem non aspernaretur quenquam concertatorem in iaculando, æquitando, in cursu se exercendo. Præterea consideremus eiusdem etiam autoris uerba de Lucio Papirio Cursore. Sensit peritus dux, quæ res uictoriæ obstaret, seueritatem miscendam comitate. Atqui proprium est et Comis, & eius, cuius appellationem querimus, rejicere à se austeritatem, retinere lenitudinem, et obsequi potius quàm repugnare, & cedere magis quàm in contentionem prorumpere aut iurgia. Animaduertamus quoq; quæ & de Volumnio idem dicit. Volumnium provincie haud poenituit, multa secūda prelia fecit, aliquot urbes hostium ui cepit, prædæ erat largitor, & benignitatē per se gratam comitate adiuuabat. Hoc illud est, quod paulo ante retulimus, uerbis honorem addere, quo uidelicet maiorem inde gratiā sibi à militibus compararet. Quod quidem uirtutis est huius proprium, querere. Sed nec illud negligamus, quod de Quinto Fabio tradit, imita illū cū Samnitibus pugna, uocasse ad se Maximum filium, & Marcum Valerium tribunos, nominatimq; utrūq; pari comitate nūc laudibus, nunc promissis honorasse. Quid magis consentiens ad gratiam inuendam? quod mediocritas hæc nostra queritat. Nam & de Marco Marcello (ut diximus) refert, accitū ad se Banciū Nolanum benigne appellasse. Cuius enim uirtutis, nisi huius, benignæ sunt appellationes militaria ei facinora retulisse quæ à ciuibus ob inuidiā sibi minime indicata erant. Quid accomodatius, inuendā ad beneuolentiā nō posse tamē obscura esse, quæ Romanis in castris fortiter gererētur, adijisse illum & multa, & grauiā pericula pro dignitate populi Romani, Cannēs in pugna nō ante abstulisse prelio, quā

propè exanguem, ruina oppressum superincidentium uirorum, equorum, armorum. Et honesta, & grauià allecimenta, ad demerendam gratiam, ad contrahendam beneuolentiam ex commemoratione rerum strenuè gestarum. Postq̄; assurgentem illum Bancij fortitudini, rebusq̄; ab egregie gestis, macte uirtute esto, cum dixisset, hortatum refert, secum inde ut esset frequentius, futurum ei apud se omnem honorem, atq̄; omne pretium cum dignitate, atq̄; emolumento. Credendū est his dictis & uultum, & totius corporis gestum conuenientem accessisse. Nam cum primis gestus gratiam sibi conciliat & (quod ingeniosissimus Poëta inquit) Super omnia uultus accessere boni. Quocirca hæc ipsa omnia cum ad Comitatem Linius referat, cumq̄; propria sint mediocritatis huius de qua tam multa diximus, quis dubitet Comitatem eam appellare? cum ex omni parte Comitatus ea complectatur, ac sibi uendicet, quæ mediocritatis huius propria esse dicimus, quando & in gratiam loquitur, & commendat, & laudat, & hortatur, & mulcet, & monet, & amicè consultat, omniaq̄; cum delictu; neq̄; ab honestate recedit, neq̄; utilitatis eius obliuiscitur, qui cum orationem habet, & cuius inire studet gratiam, idq̄; hæc solum ratione ac uia. Eadem quoq̄; ut est summe facilis, benigna, lepidâ, accommodans sese omnibus, & ciuibus, & exteris, sic omni studio cauet, ne offendat, ne molestâ sit, ne in contentionem incidat: altercationes, iurgia, tantum denique in gratiam intenta, & in eorum tum iucunditatem, tum commoda, cum quibus ipsa uersatur, non ita tamen ut refugiat molestiam aliquando subire siue aurium, siue animi, pudenter tamen, ac permolestè dum proficit, dum quod impetrare ipsa nititur, retrahat ab inhonesto, ac parum utili, aut etiam damnofo, maleq̄; tum dignitati, tum rei domesticæ conducendi. Itaque & moderanter, et accommodatè apud Plautum agit cū domino seruus. Num quod tu quod te aut genere indignum sit tuo facis, aut inceptas facinus facere Phedrome? num tu pudicæ cuiusdam insidias locas, aut quam pudicâ esse oporteat. Ita tuū confertio amorem semper si sapias ne id quod amas, populus si sciat, sit probro, semper curato, ne sis intestabilis: quod amas, ama testibus presentibus. Nemo ire quenquâ publica prohibet uia. Quid? quod & Comitatus, & mediocritatis huius materia, et quidam quasi campus, in quo uersentur, eadem ipsa est atq̄; una, colloctiones uidelicet, appellationes, congressiones, sermones, cōsuetudines, conuersationes, salutationes, uisitationes, confabulationes, conuentionesq̄; in cœnis, in nuptijs, in ludis, in rebus tum iocosis, tum ad uires resocillandas, ac repellanda tedia. Sed maluerint fortasse aliqui mediocritatem hanc inuocantem iacere. Nos uerò nequaquam ijs sumus, qui cum contentionem, ac rixatio-

nem initium esse censeamus, uelimus hac praesertim in parte contentiosi uideri, atque altercatores, satisq; fuerit uirtutem hanc ipsam etiã in nomina tam quae et qualis sit, offendisse.

De Popularitate. Cap. XXIX.

Llud uerò praetereundum non est, Popularitatem uocari hanc ipsam mediocritatem quosdam malle, quãdo Popularitas communitatem quandam erga populares facilitatemq; praesert, ut uideatur uirtus esse illorum potius, qui in alto sunt gradu cõstituti, quiq; aduersum inferiores sese faciles admodum gerant, exhibeantq; affabiles, quam fuisse in augusto principe traditũ est. Sed ea fortasse non minus perspicitur in actionibus, fauore, suffragijs, quã in oratione, ac uerbis, quãquam et Popularitas Comitatus condienda est. Ad hæc popularitas studium habet populi ac multitudinis, multiq; ob eã Populares dicti ac factiosi habiti, ut uideri possit aduersari eidem contrarium erga nobilitatem studium. Quod in Appio Claudio fuit, ut de Mario taceamus ac Sylla, cõtrarijsq; utriusq; studijs. Habet praeterea Popularitas applicationem illam suam erga populum, popularesq; atque illorum res tantummodo. At Comitatus delectu adhibito eadem quoque est aduersus externos, atque alieni generis homines, et natura, et habitu, et ratione ita dictante.

De Humanitate Cap. XXX.

Nec desunt qui Humanitatem eã dici malint. Verum nec Humanitas aduersatur cõtentionis ac rixarum studio, nec qui Humanus est, contentioso ac rixatori est aduersus, est tamen comis uir etiã perhumanus. Et si nõ pauci humani quidem ipsi sunt nequaquam tamen comes. Nemo tamen comis, quin idem ipse sit humanus. Agit comiter familiaris meus Antonius Galateus, dum (quod ingenium est eius, quiq; etiam habitus) quoscunque habet obuiam, gratificari ijs studet, salutando perhumanè, appellando benignè, congregiendi hilariter, iocando urbanè, arridendo familiariter, offerendo grate operam suam et facilem, et minimè importunam. Quo fit, ut quemadmodum maximam in congressu affert iucunditatem ac delinimentum, sic post digressum, maximum quoque relinquat sui desiderium, delinitionemq; animi quandam cum requiete ac uoluptate. Quod suaves praestare sorbillationes consuecit, uti os ac buccam (quod hodie dicunt) suauem relinquunt, satietate omni prorsus repulsa, et

epularū & cœnæ. Exhibet se quacūq; in actione, ac uitæ genere humanum Ioannes Pardus, quod & philosophiæ studium, quod in eo summum est exigit, & natura eius exposcit, nihil superbe agit, nihil arroganter. In incessu, in sermone, in consuetudine, æqualem se cunctis exhibet, ægre fert ubi in quempiam agi uiderit insolentius, fert grauate & amicorum, & ciuium aduersos casus, solatur mœrentes, laborantibus qua potest succurrit, adest, opitulatur, operam suam confert, astat ubique comes ei mansuetudo ac facilitas, studium tamen loquendi in gratiam uix ullum, nulla obsequendi quemadmodum nec contendendi procliuitas, oratio eius suauis, & placida, que tamen nullū præferat studium in eundæ gratiæ, proprij q; compendij, abstinet autem sic à gratiloquentia, ut maledicentiam prorsus detestetur ac contentiones. Quocirca à Comitatu non uno modo differt Humanitas. Etenim qui aliorum moueatur damnis, in cōmodis, captiuitate, orbitate, inopia, exilio, malis q; alijs, humanum hunc dicimus, nequam in hoc tamen comem. Itaq; aliud est comis uiri officium, aliud humani. Inest tamen utrique quædam quasi communitas uiuendi quacunque in actione ac negotio, siue eam Facilitatem uocare uolumus, siue Tractabilitatem. Non desunt tamen, qui quam Comitatem ipsi uocari non iniuria fortasse dicimus, Ciuitatem eā appellari malint, quod uirtus ea sit maximè honesto ciue digna: ac tametsi aduersum peregrinos, exterosq; ius extendat suum, tamen ducere potiore à re appellationem uolunt. Quaratione qui eam affecuti sint, ciuiles & ij dicantur. Quorum opinioni minimè quidem aduersaremur, si ciuiles ipsi non minus in actionibus, rebusq; uersarentur alijs, quæ ciuiles et dicuntur, & habentur, quàm in uerbis, congressionibusq; atq; in gratiam conferendo sermones suos. Igitur cum & qui, & quales Adulatores sint atque Assentatores, abunde explicauerimus: qui item Contentiosi, ac Rixatores, medijsq; inter utrosque habitus qui sit, & qualis, ostenderimus, ad ueraces transeamus, & ad eam uerborum partem, quæ aut ueritatis studiosa est unius, aut contra mendacij, de qua in sequenti libro differemus.

FINIS.

IOANNIS

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIB. II.

De Ostentatione, & Simulatione Cap. I.

VERITATI autem huic quæ in sermone uersatur, civiliq; in consuetudine, atque in hominum uita, illinc aduersa obsistit fronte Ostentatio, nequaquam ex æquo seq; resq; suas metiens, cum aut affingat sibi maiora, quam quæ re ipsa sint, & quam ingenium ferat, ac facultates, aut falsa omnino de se prædicet, aliq; quam sint eaq; præclara admodum, magisq; ac magis narratu, atq; honoratu digna. Vitium sanè leuissimorum hominum, seq; ipsos decipientium, idq; etiam conantū ut alij quoque decipiantur. Quid enim est aliud simulare, quam sub ueritatis specie uelle decipere? Hinc uerò aduersatur Dissimulatio, utq; illa supra uerum & loquitur, & sese effert: sic huius est studium aut dissimulare quæ insunt, aut deicere ea, in frag; uerum cleuare ac deprimere. Itaq; ut ueritati mendaciū, sic mendax aduersatur ueraci, ueracitatiq; mendacitas. Sed uerax unus ipse quidem duntaxat est, & simplex, mendax uerò duplex. Nam è numero mendacium alij (ut dictum est) Ostentatores sunt ac Simulatores, alij Dissimulatores, de quibus post.

De Veracibus. Cap. II.

Vnc de Veracibus, quos nihil refert, si Veros aliquando uocauerimus, tametsi Verax ab habitu ac consuetudine, suoq; ab instituto ueritatem profitetur, eamq; ubiq; sequitur, estq; moribus ac sermone, hoc est, factis, dictisq; ita cōstitutus, cū tamen Verus dici quis possit, ex aliquo dicto, sententiāq;, qui tamen mentiri plerunq; sit solitus. In actione igitur omni, uitāq; uniuersa cum laudetur ueritas, uituperetur mendacium, efficitur, ut Veracitas uirtus sit, Mendacitas uerò uitiū: siquidem improbatu uitiū, cōmendatur è contrario uirtus. Nec uerò ueritatis studiū inesse cuiquā potest absq; summa etiam probitate, perinde ut nec sine improbitate mendacitas. Igitur qui ueraces, idē & uiri, & ciues probi sunt, ex aduerso mendaces, improbi. Saneq; nō maximis tantū aut mediocribus in actionibus, inq; minus grauib; siue sermonibus, siue congressionibus, ac siue serijs, siue iocosis in rebus ueracitatis elucescit studium ac uis, uerum etiam in minimis quibusq;, ut ueritatis studiosi, & tanquam professores,

de minutissimis quibusq; ac maximè leuibus non aliter sint solliciti quàm pudicissimæ matronæ de honestatis ac pudicitie fama: nec de continentia tantum, pudorisq; commendatione, deq; moribus, ac uerbis singulis, uerumetiam de leuissima oculorum inflexione, deq; incessu, qui fortè mollior iudicari posset, aut de manuum agitationibus, atq; oris habitu liberiore. Et uerò alia ratione nequaquàm præstare illud poterit, ut (quod Aristoteles dicit) et uita, et sermone uerax sit, quod necesse est, assuetudo præstet, habitusq; ita comparatus, ut ueritas ipsa & ubicunq; opus est, et quocunq; in sermone, minimaq; quaq; in actione, oculis semper obuersetur eius: neq; aliud aut studiosius meditetur, aut potius esse censeat, magisq; perpetuum aut constitutum habeat, quàm nullo pacto ueritatis è uia deflectere, deq; ueri delabi curriculo. Sequitur igitur ueritatis studiū uirtus ea, quæ sua nomine est Veridicentia: & qui ea utuntur, Veredici: unde & qui uera uaticinantur, siue uates, siue harioli dicti sunt ueridici pariter, ac ueriloqui. Quanquam autem in ijs quæ supra sunt à nobis dicta, satis præfati sumus, hac nos in parte, hocq; in tractatu minime loqui ea de ueritate, quæ in inquirendis uersatur rerum ac naturæ causis, aut de iure, iuriarumq; ac siue forensibus in negotijs, siue physicis, mathematicisq; inquisitionibus, tamen id ipsum iterum testatū uolumus. Itaq; illiusmodi quidem uerò falsum opponi dicimus, huic autem mendatiū potius. Qui enim sua in opinione fallitur, ac sententia non statim ipse mendax est, aut id agit, ut decipiat, et qui mentienti studio tantum peccat, uanus magis quàm fallax est, aut deceptor. Sequitur præterea Veridicentiam Benedictentia, cum sit probi uiri benedicere, sitq; Veridicus & ipse maximè probus, ac bonus et uir: & ciuis. Nec profecto si detrahendum aliquando flagitio fuerit, Verax ipse parceret ueritati: ita tamen, ut ne maledicendi, aut detrahendi studio id agere uideatur, uerum ut honestas uigeat in ciuitate, ipsaq; simul libertas commune ciuium omnium bonum, proculq; repellatur flagitium, atq; improbitas. Contrà uerò mentientium hominum comes esse consueuit Maledicentia, quando mendaces existunt plerunq; maledici pariter ac nugatores. Namq; ut lucrentur, ut uanitatem patefaciant suam, necesse est, perperam multa ut dicant, & fingāt, atq; (ut Comici inquit) garrulose deblatterent. Quorum sunt è numero nebulones, nugigeruli, blatterones, ueteratores, & id genus uanissimorum hominum, ac maximè seruilium. Veri igitur ipsius studiosus, et tanquàm professor in uita omni, & in actione quacunq;, ac sermone, qualis est ueritas, talem ipse personam assumet: quippe qui etiam in ijs, in quibus forte nihil referret, ne uel tantulum quidem è uia deflexerit, nedū ut à linea digrediatur ueri, maioribus in rebus

ac negotijs, quin tenorem ubiq; suum seruabit, rectaq; ad metam profici-
 scetur, ut qui mendacium, nugas, ueterationesq; ubiq; fugiat, detesteturq;
 perinde ut rem maximè turpem, summeq; indignam recto, & bono uiro.
 Etenim prima Veracium cura est recti, atq; honesti. Itaq; & à turpitudi-
 ne, quæ honestati aduersatur, et ab insinuatione atq; obliquitate, quæ à re-
 ctitudine est aliena, abhorreat necesse est. Quædo autem uirtus omnis gra-
 tuita est, ac per se expetitur, Veracitasq; ipsa est cum primis etiã laudabi-
 lis ac percommoda & reuindenda, & amplificanda hominum societati,
 nimirum Veraces ipsi propter solam ueritatem ueri sunt ipsius studiosi,
 eamq; tum propter se ipsam colunt, tum quòd uinculum eam humane so-
 cietatis uel maximè tenax esse intelligunt, ad quam colendam natos se
 esse sciunt. Quia uerò de ueritate nunc illa loquimur, quæ potissimum in
 sermone uersatur atque oratione, ac tum in laudando, deq; se atq; de alijs
 prædicando, tum in improbandis ac reprehendendis turpibus, Veracis utri
 officium est, uera & cognita de se nequaquam dissimulãter, sed libere, atq;
 aperte, ubi opus fuerit, loqui: nihilq; supra quàm suum est, sibi aut arces-
 site affingere, aut subductim detrahere, modeste tamẽ omnia: euitabit insi-
 nuationes, flexusq; uerborum: nõ detorquebit iter à linea. Nihil simulan-
 ter dicet, aut dissimulãter, aperte quidem cuncta, sineq; iniuria: erit autem
 sermo eius nequaquam aut affectatus, aut lubricus: neq; rancescet ille qui-
 dẽ, neq; spurcabitur: prorsusq; alienus erit à furo, infractione, effeminati-
 one, mollitia: talis deniq; qualem serenitatem esse nocturnã requirimus,
 in qua nihil turbidum, nihil uentosum, neq; quod uel æstum afferat uel ge-
 lu: qualis profectò serenitas est uerna, quæ nullo modo cū offendat (quod
 suauissimum tamen est) rorem effundit ad omnem germinationem quam
 maximè utilem ac felicem. Qui igitur talis erit, ut de se, rebusq; suis uera
 tantum, & qualia sunt prædicet, nimirum idem hic non erit à se ipso alie-
 nus, ac diuersus in explicandis ac referendis aliorum rebus: quas ita refe-
 ret, atq; explicabit in circulis, in cõcilijs, in cœnis, conuentibusq;, ut mini-
 mè in gratiã loqui uideatur, atq; inscruire auribus, sed ueritatis unius stu-
 dio et causa. Ac nescio etiã quomodo uidetur hic ipse Veridicus de se dum
 dicit, si quippiam sibi, rebusq; suis subduxerit, dum ne dissimulãdi gratia,
 de modestia uel merito laudandus, quin (modò tamen modeste) si quid lau-
 dandis ac referendis aliorum rebus ornatus addiderit, ut uirtutis laudato-
 ri, ut recte factorum commendatori uideatur asurgendum. In quo naturam
 imitatur ipsam, quæ ornatus quoque ac cultus nunquam uidetur oblita.
 Nanque ut in enarrandis suis ubi fuerit parcior, dum ne id fiat cum dissi-
 mulatione, commendatur ut modestus: sic uidendum est, ne si differendis

alienis fuerit constrictior, detur id inuidentiæ. Optat Cicero (ut laudum expetentissimus) exornari res suas à Luccio, uidelicet cupit illas amplificari, adiungiq; ipsædem ornatum ac nitorem. Quis accusauerit Cicronem, si idem cupiat, quod natura nobis ipsa exemplo est, cupere ut debeamus? Tamen uerecundius cū Luccio suo, cumq; rebus à se gestis egisset, si illum ita rogasset, ut historici officio fungi uellet, naturæq; ipsius exemplum sequi, illiq; inherere. Sanctus fuit uir Hieronymus, & perbeatus, ut Christianus, & Deo maxime carus, Rufinus tamen pati illum minime potuit, cum ut Ciceronianum male se habitum referret. Quis autem non uel magnam eloquentiæ laudem Hieronymo etiā indulgentissimè concesserit? tamen à Ciceroniano dicendi genere (si ob hoc ipsum male fuit habitus) & à simplicitate illa Attica, Ciceronis amica, tantum abest, ut oratio quidem Hieronymi appareat conquisitor, nimioq; elaborata studio: id quod non solum uerba, uerumetiam ductus ipse orationis præ se ferat. Quintus Fabius ille cunctator, ex ijs quæ apud Liuium ei respondentur à Scipione, fuit fortasse nimius ijs edifferendis, quæ aduersus opinionem transferendi ex Italia in Africam belli facere uidebatur. Itaq; iudicatus à quibusdā, ob inuidentiā magis, quàm ob ueritatem ipsam ea differuisse. Quod ne iudicari de se possit, uerax omni studio uir cauebit. Alexander Augustus parçè admodum, ac breuiter de rebus à se cõtra Parthos gestis in senatu retulit: & quamuis summam uictoriæ non dissimulante expressisset, datum tamen est illi modestiæ, quòd diceret minime opus esse referendis illis magniloquentia. Non pepercit ueritati Alexander hic, consuluit tamen modestiæ imperatoriæ. Cæsar in terrore illo formidabili aduentantium Germanorum, forsan infra uerum, minime tamen præter tempus de hostiū uirtute locutus est, eam deprimendo apud milites, pluraq; de legione decima sibi persuadere ostēdit, quàm re ipsa sibi persuadebat. Nequaquā itaq; aut seipsum decepit, aut milites, uerum imperatoriæ satisfecit prudētiæ. Quo fit, ut ueritas ipsa (quod pudicis etiā matronis concessum est, quod etiā sacerdotibus in publica letitia, sacrisq; solemnibus) patiatur aliquando sibi cultum adijci, decentem tamen, quamuis nequaquam perpetuum, sed pro tēpore. Omnino igitur ueracis uiri propriū est, non simulate, aut dissimulate de se ipso loqui, non obscure, aut insinuante, minimeq; oblique, uerū aperte, palam, directè, liberaliter, quod etiā est magnanimi: nihilq; quod sibi non in sit, aut rebus suis adiungere, aut quod ex parte desit, per simulationē affingere. Eritq; oratio eius ut ab omni iactatione uacua, sic nullo pacto nimia, quæ ueritatem audienti afferat: careat supercilio, sit tamen seuera & grauis: atque ita tamen grauis, ut ueritati ac grauitati suo
 loco

loco sit adiuncta comitas: sit dispositio, & ordo ipse compositus, accommodataq; explicatio: namque ut sit ea siue arcesita, siue fucata, nihil est quod tam ueritatem ipsam inficiat: rerum denique amplificatio ita temperata, ut appareat cupere se extolli eā ab auditoribus magis, quā ut ipse uelit esse rerum suarum prædicator, atq; (ut hodie usurpant) præco: præcipuè uerò erit in dicendo breuis et candidus, quiq; disposite atq; ordinate profsequatur, quæ dicenda suscepit. At in laudandis alienis, dum ne id fiat in seruiendo auribus, magis quā ut ueritatem sequatur, eamq; ut approbet, & maior erit atq; uberior, & oratio eius ornatior, magisq; magnifica & plena, quo & uirtus operæ accipiat suæ pretium, & ceteri incitentur exemplo. Summa tamen cura uidentū erit, ne dum habentis utitur laxioribus, metum transfiliat: quo uirio infecti sunt Panagyricorum maxime scriptores, qui pleraq; arcesita, partimq; non uera, aut ficta afferunt, ut erubescendū etiam uideatur, siue lectoribus illorū, siue auditoribus. Quando autē tenerrima quædā res est ueritas, eius ipsius professor illū in cunctis quæ ad eā explicandā spectauerint, modū rectinebit, ut neq; a se quosq; neq; quocumq; aut loco, aut tēpore, aut in circulo, neq; quoc; in conuentu, cōcilio, coetui, neq; ipsē ubiq; uerbis, aut uultu eodē putet sibi licere, de ea habere sermonē, aut eandē retinere rationem. Cū aut locus, aut tēpus, aut rerū status eiusmodi esse possit, ut tacere aut magis cōducatur, aut cōtrā ob sit de se, rebusq; suis, aut alienis loqui liberius, oreq; magis pleno: sitq; nō nunquā confugitndū ad exprobrationem collatorū beneficiorū, minimē tamē exprobrandi gratia, sed quod necessitas ita ferat: quod imperatores seruare solent, dū aut fugam sistere uolunt militiū, aut minus eos obediēteis, seu parū promptos habēt ad imperata faciēda, atq; ad obediēda munia, aut dum decumare illos, aut alijs supplicijs afficere, aut ignominia uolūt. Quæri potest hac in parte, an Veraci huic sit permissum, aut uerum quandoq; subterire, aut aliquid, quod nequaquam ita se habeat sublimulare atque effingere. Magna est uis temporis, ac rerū, non minor personæ ipsius quam quis gerit. Fingunt nūc multa, nūc contrā ceculant in aduersis, ac periculosis casibus sapientes tum rerū publicarū tēperatores, tū duces exercitūū: multi peritissimi medici periculosis in morbis, nō pauca sacerdotes, quiq; prædicatores dicuntur, quo rebus adiungat autoritatem: nec tamen illi ex eo aut mendaces habentur, aut minus ueridici, quādo neq; propositū eorum est aut mentiri, aut fallere, uerū & prodesse ea ratione, & pericula auertere, quod omnino prudentium est hominū munus atq; officium. Nesciā tamen quomodo perpetuas illa ueritatis retinendæ maxime in mētibus atq; in uolūtātibus ipsis hominū locū obtinet in omni actione,

causa. Tribuit hoc nobis Innocentius Octauus, Pontifex maximus, in componenda dissensione inter ipsum & Ferdinandum regem Neapolitanorum. Nam comonescientibus quibusdam eum Cardinalibus, cauendum esse ne à Ferdinando, quod esset (ut ipsi uolebant) parum firma fide, compositis post rebus frustra haberetur. At, inquit, neutiq; falsos nos habuerit
 22 Iouianus Pontanus, qui cū de cōcordia agitur, neq; enim eum ueritas de-
 22 stituet, ac fides, qui ipse nunquam ueritatem deseruerit, aut fidem. Sed à nobis hac ipsa de re abunde admodum disputatum est ijs in libris, quos de Obedientia scripsimus. Quamobrem his de Veracitate, Veracibusq; explicitis, hoc est de mediocritate ipsa, ad extrema, quæq; contraria ei sunt, dicunturq; uitia, transeamus.

De Mendacibus. Cap. III.

Duersatur igitur mediocritati huic, quam Veracitatem appellare placuit, Mendacitas, cuius & excessus existit quidam, & defectus: atq; excessus quidem ipse suo nomine est Ostentatio, quod iam diximus. Sunt tamen qui Lactantiam malint, alij qui Arrogantiam. Sed hæc ipsa Arrogantia magis uersatur circa honorum nimiam munerumq; ciuitiū affectionem, quam in ueri dictione atq; usu: quippe cū arrogantes per uim, præterq; quam suæ ipsorum ita partes ferant, arrogantes sibi supra merita, ultraq; natales suos, atq; actiones, ac uitæ genus, neq; enim captus sui rationem habent. Itaq; arrogantes ipsi quidem uiolenti sunt: qui uerò sibi plus in dicendo de se, suisq; de rebus tribuunt atq; assumunt, quam quod re est uera, atq; ex merito assumendum, hi nequaquam uiolenti habendi, aut impotentes, uerum mendaces, uani, futiles, leues. Quocirca Arrogantia accedit ad superbiam, atq; elationem, Ostentatio ad uanitatem potius, inanemq; quandam rerum suarum siue persuasionem, siue ascriptionem. Quando uerbū ipsum Arrogo, unde Arrogantia deducitur, uiolentiæ quidem est, atq; elationis. Ostento autem uanitatis, atq; inanis cuiusdam umbræ dictio, quasi uideri sibi inesse uelit, quod nullo modo in sit. Et Arrogans quidem hoc agit conaturq; ut re ipsa talis sit, qualis uideri uult, Ostentator uerò tantum ut uideatur, atq; appareat.

De Lactatoribus, & Ostentatoribus. Cap. IIII.

Am qui Lactantiam excessum hunc potius dici atq; esse uolunt, in eo labuntur, quod Ostentatio cum plerumq; uana sit, Lactantia ipsa ad superbiam ubiq; est, aut ad stoliditatem referenda,

in leuitate uerò parum omnino differunt. Et Ostentatio quidem affingit sibi aut quæ nulla prorsus è parte insunt, aut maiora ea quàm sint, facit. At iactator etiam in ijs quæ uera sunt, referendis, atque extollendis est nimis, peccatq; in eo uehementer, quòd nec modum seruat, nec mensurans, nimisq; fastidit & gestu, et uerbis, & cõtentione est immoderator. Quo in toto serè genere Ajax peccat apud Ouidium, quando & quæ dicit uera illa ipsa sunt, atq; ad eò quidem magna, ut magnificari, affingendo eis aliquid, nullo modo necesse esset, & singula quidem erant notissima Græcorum ducibus, ac senatui. Tamen quod insolentius ea ab illo dicantur, quod nimis indignanter dictum uideatur:

Agimus pro Iupiter, inquit,

Ante rates causam, & mecum confertur Vlysses.

Quodq; & ore, & manibus, & toto corpore (ut mos est indignantiũ) insolenter iactabatur, potest iactantiæ iure ipso argui, atque accusari, nequaquam tamen aut ostentationis, aut fortasse arrogantia. Quo fit, ut iactator ipse nimius sit, atq; immoderatus, siue uera dicat, siue parum uera, atq; arcesita. Cum Ostentator nequaquam sit ipse iactatu nimius, sed parum omnino dictis uerus, atq; ex eo uanus magis quàm aut superbus, aut arrogator. Hæc autem dicuntur à nobis, nõ detrahendi recentioribus quibusdam scriptoribus, uerum docendi studio, cum præsertim de ueritate ipsa sit questio.

Plura esse mendacium genera. Cap. V.

Mendaces igitur cum eorum propositum sit mentiri, alij quidè honoris mentiuntur adipiscendi gratia, alij uerò comparandæ pecuniæ. Sunt quibus mendacium ipsum pretium est, ipsaq; mentendi uoluptas per quam suauis est eorum fructus, quod genus maxime uanum iudicandum est. Videntur autem huiusmodi homines ab illo ipso ad quod geniti à natura sunt, quam longissimè discesisse: cū ad grauitatē geniti simus, et ad constantiã, ac firmitatem omnes: nec (ut Cicero ait) quicquã sit turpius uanitate. Iure igitur Vani appellati sunt, cum eorũ cogitationes ac uoluntates prorsus inanes sint, fluxaq; consilia: uitiũ uerò ipsum Vanitas, quãdo propositũ ipsum futile est, leue, inane, uacũ, quæ omnia uanitatē, & quidem summã indicant. Quã autē ridicula hæc ipsa sit uanitas, ea fingens que nusquam sint, ea mentiens quæ fieri, aut esse nequeant. Vmber noster Comicus docuit, in milite illo ostentãte uictorias suas: Sexaginta hominũ militia uno die euolaticorũ manibus occidi meis. Et quo sermo eius uanior ap-

- 27 pareret subdit: Viscū legioni dedit, fundisq; eos prostrernebāt, ut folia sarfā
 28 ri. Quid multa: quos uisco offēderāt, tū crebri ad terrā decidebāt, quasi
 29 piræ: ut quisque ceciderat, eū necabā indita per crebrū pinnula, sic quasi
 tururē. Quid his euanidū magis? quā igitur uani per se ipsi sint menda-
 ces huiusmodi, quā ridiculi & cōtempribiles, quis non uidet? Atque hac
 quidem ratione Poetas omnes ridiculos ac despicabiles forte quis dixerit.
 Nō esse autē despicendos, uerū admirandos potius, illud docet, quod Ari-
 stoteles & Homeri, et aliorū Poetarū autoritate in maximis quibusq; re-
 bus uitur, & Poeterum dicta pleraq; habita sunt pro oraculis, cum Men-
 daces ipsi atq; Ostentatores nugentur ac garriant, magis quā fingant:
 sitq; fabula ipsa inuenta non uanitatis gratia, uerū ut arte ea homines
 uel deterrentur a uitijis, ut cum Lycaonem in lupum fingunt ob crudeli-
 tatem maximē efferatam conuersum: uel incitentur ad uirtutes, cum Ca-
 storem, Pollucem, Herculem in cœlum translatos decantant. Ac Jopi se bu-
 la exemplū uitæ esse potest illis præsertim, quos contigit obscuriore in lo-
 co aut nasci, aut educari, et uiuere. At Homeri poēma uirtutem esse sanctis-
 simus uir Basilus iudicat. Nihil enim Poeta ille neglexit, quod tū heroi-
 cas, tū ciuiles ad uirtutes pertineat. Quid porro ad pietatem, religionem,
 tolerantiam, fortitudinem, quid item ad declarandā rerū humanarū incon-
 stantiā, fortunæq; uarietatem, quod nō Aeneæ Virgiliani res declarēt? ut
 etiā illorū qui diē obiere, quæ præmia sint cuiq; pro meritis constituta, aut
 rursus pœnæ, liceat apud illum planē noscere. Et Horatius ait de Homero:
 30 Qui quid sit pulchrū, quid turpe, quid utile, quid non,
 31 Pleniùs, ac meliùs Chrisippo, & Crantore dicit.

Itaq; Mendaces hi quidem inanes sunt ac uani, quoniam eorū finis ac
 propositum est uanitas, & quidem moralis, eaq; apertissima uanitas. At
 Poetae habiti sunt admirabiles, diuiniq;. Delectando enim, & per blandi-
 tias in animos hominū influendo conati sunt eos ad generosissima quæq;
 ab maximē foedis, ferisq;, atq; à beluarum oppido quā similibus mori-
 bus retrahere, abducereq; à syluis. Quocirca ob hoc ipsum studiū putatus
 est Orpheus syluas cātū traxisse post se, animaliq; illas incolentia, et Am-
 phio rupes ac saxa. Quid igitur inter fictiones intersit publicæ utilitatis,
 atq; humani generis instituendi gratia susceptas, & eas quæ solam ob ua-
 nitatem, non modò uetustissimi Poetae docent, uerumetiam Prædicatores
 huius nostri temporis, quibus familiare quidem est, prudentissimē excogi-
 tata quædam & ficta in exemplum adducere. Verū de hac ipsa Menda-
 citate satis. Quantum enim ueritas ipsa laudatur, estq; in pretio, tanto est
 magis ridicula ostentandi uanitas, fallaxq; ementiendi studium.

Quid

Quid Aristoteles hac de re sentiat. Cap. VI.

Otum autem hoc genus de quo suscepta nobis disputatio est, Aristoteles tradit in sermonibus uersari, atq; in actionibus, ad hæc (quod Ostentatores simulanter affingant sibi, quæ ipsi nequaquam insint, aut maiora, quam re ipsa illa sint) etiam in fictionibus, arcessitisq; fucationibus.

Hos ipsos autem homines Ostentatores esse ait, proprioq; nomine ἀλαζόνες, qui apud Plautū sunt gloriosi. At quos Irones uocat, eos aut inficiari, aut dissimulare quæ ipsi insint, aut ex ijs sibi multū detrahere, eaq; quæ uera sunt dissimulādo minuere. Horū uerò medium ἀλιβατικὸς, hoc est, et uita, et sermone ueracē esse, quæq; et quanta sibi insint, profiteri, illisq; nihil aut fando demere, aut adijcere rebus suis. Atque hæc quidem ipsa consueſse fieri aut nullius, aut alicuius rei gratia. Esse autem unum quemque perinde ac sunt eius dicta, factaq; ac uita omnis, præterquam si rei cuiuspiam dimoueat gratia. Mendacium uerò ipsum per se et turpe esse, et opprobriosum: secus autem uerum ipsum, et honestum, et laudabile. Itaq; Veracem hominem (quod mediū teneat) quasi æquip̄satores quendam merito laudari: cōtrā Mendaces utrosq;, et qui Ostentatores sint, et qui Ironici, uituperabiles. Ostentatores tamen amplius. Esse igitur Veracē, qui et uita, et sermone, hoc est, factis, dictisq; ueritatem tueatur et colat, talisq; habitu existat ac consuetudine, exq; eo probum illum uirum esse, utpote ueritatis oppido quā studiosum, etiā in minimis quibusq;, atq; hoc etiam magis in maximis, ijsdēq; serijs rebus: quippe qui abhorreat à mendacio, ducatq; illud quidem per se ipsum fugiendum: quod etsi commendatione dignum est ac laude, tamen (quæ ueracis hominis modestia est) suapte eum natura propensiores putat ad subducendū de ueritate quippiā, cū superlationem omnem atq; immoderantiā inuidiosam existimet, atq; odio dignam. Ac de Verace quidem hæc ab illo traduntur. E Mendacibus uerò, qui nullius rei gratia, sed ob ipsam tantum mendacij uoluptatem, maiora quā quæ sunt, sibi per simulationem, rebus que affingat suis, prauum illum quidem suapte natura est, atque à probitate alienum, quæ ueracium hominum comes sit: ni enim ita esset, mendacio nequaquam gauderet. Ceterum uanum potius uideri, quā malum. At qui honoris gloriae ue ac fame gratia ostentandis rebus suis, ijs que falso ac simulanter arcessendis, ueri fines egrediat, adijciat que supra quā res ipse sese habeant, illum non ita quidem uituperatione dignum. At qui pecunia captus ementitur, hunc proculdubio turpiorem. Mendaces enim omnes ab lectione existere, atque ab habitu, et qui ostentatores ut uani mendacio letentur,

Et qui honore & gloria capiantur, uelintq; inter alios uideri excellere, quicq; item pecunijs inhient, rei q; domesticae compendijs, utq; sibi profint ac suis. Conscuisse autem ea sibi affingere, quae latere quidem posse, eaque haud palam fieri arbitrentur: ut qui cum e medicina, aut diuinatione aliquid modo attigerint, & medendi tamen, & diuinandi maximam se peritia affectos gloriantur, profitenturq; ea se tenere, quae sint earum artium abditissima, deq; se ipsis magna cum ostentatione ac iactantia praedicant.

De Ironicis. Cap. VII.

De Ironicis uero ac dissimulatores haec sentit. Esse ex ijs qui minora de se, rebusq; suis dicant, aut ea prorsus inficiantur ac dissimulent, in quibus iidem ipsi praesent, sintq; ea praecleara admodum, ac magis magisque nobilitata: nullo modo tamen emolumentum causa, aut pecuniae uerum ut insolentiam deuitet ac tumorem, cuiusmodi fuisse Socratem refert. Esse item alios, qui parua ac minuta quaedam, ea tamen plane cognita dissimulantes, dum minimis quibusdam e rebus siue eleuatis, siue dissimulandis laudem aucupantur, ex eo contemptibiles fieri, esseq; despiciendos. Quinetiam hanc ipsam interdum Ironiam, ostentationem prorsus esse quandam iudicat: qualem fuisse Lacedaemoniorum uestitum dicit. Etenim ut excedentem arrogationem, sic attenuationem nimiam, ad ostentationem esse referendam. Itaque modesti qui utantur Ironia in ijs ipsis quae manifesta sint, atq; in promptu, urbanos eos uideri, gratiamq; quaedam inter ciues promereri, indeq; iucundos esse, atq; admodum gratos. Quod autem ostentatio ipsa turpior per se sit, ac uiro probo indignior, inde Ostentatores, quicq; ea simulant, quae nullo modo insint, idq; contendunt, ut inesse credi ea uelint, atq; ultra uerum seq; resq; uerbis magnificent, atq; extollunt suas, quam qui Ironici sunt, suaq; dissimulantes inficiantur, aut ea deducunt. Veracibus utiq; magis aduersari. Atq; haec quidem in hanc traditur sententiam a Peripateticae sectae constitutore. Nos uero institutum nostrum secuti, in his ijsdem diffusius uersabimur, magisque aliquanto exploratè, et aliud esse simulare dicimus, aliud Dissimulare. Simulamus enim quae nullo modo uera sunt, quaeq; ipsi nec fecerimus, nec dixerimus, quaeq; nec seruare in animo habeamus. Contra, dissimulamus quae ipsa quidem dicta, aut facta sint, perinde ac nec dicta fuerint, nec facta, aut non quemadmodum, quoq; animo, consilio ue aut fecerimus, aut dixerimus. Quae ratione Sallustius Catilinam cuiusq; rei simulatorem esse dixit ac dissimulatorem. Cum tamen & simulare, & dissimulare nomnumquam prudenti uiro sit permissum, ut qui

Spem uultu simulat, premit alium corde dolorem.

Singula enim ad finem sunt ipsum referenda. Sed hac nos in parte de simulatione ac dissimulatione illa loquimur, quæ mendacium respiciat, utque ementiendo fallat, recedatque à ueritate proficenda. Itaque Simulatores Ostentatorum necessarii sunt atque affines, Dissimulatores Ironicorum. Simulant namque Ostentatores, dissimulant Ironici. Alteri affingunt, ementiuntur, arcessunt, quæ non sunt simulantes: alteri subtrahunt, minuunt, inficiantur, uerum ipsum dissimulantes. Vt cumque tamen se res habeat, diuersum est utriusque consilium. Illi enim quod querunt, ea id ratione assequi uolunt ut fingant et uultum, et uerba, et consilia, et res ipsas nonnunquam tristitiam, dolorem, lacrimas: aut contra hilaritatem, lætitiã, uoluptatem, hi quæ uera sunt, ut aut omnino inficiantur, aut plurimum illis demant.

De quatuor generibus Ostentatorum.

Cap. VIII.

Triplex est igitur Ostentatorum (ut dictum est) genus, qui in simulationibus uersantur, alij enim sunt quibus mendacium sit, ipsum mentiendi auctoramentum, quo in uitio planè regnat uanitas. Alij quibus ea è re proposita sit honoris, famæ uel consecutio, ostentant enim seque sua, quo honores, magistratus, dignitates, sacerdotia assequantur, quod studium non uacat ambitione. Sunt qui ampliandæ rei familiari hac ratione dent operam, quod uitium ab auaritia ducit ortum. Sed nec uerebimur quartum quoddam ijs genus adijcere hominum illorum, qui cum dissensionibus gaudeant ac discordijs, partim affingendo ueris falsa, partim subtrahendo ac nunc demendo, nunc accumulando, aut dicta, factaque ipsa interpretando perperam id agunt, ut ciues inter se committant, ferantque odia, atque inimicitias. Qui morbus ad naturæ prauitatem, morumque peruersitatem est omnino referendus. Quæ enim ciuili in cõgregatione, hominumque societate maior accidere pestis potest, quando ad eam colendam cum instituti à natura simus, contra ad euerendam arte hac, fingendique, ac fallendi studijs innituntur. Hos Commissores latino, et suo uerbo uocare possumus, uitiumque ipsum Commissionem. Quin horum quidem è numero, alijs propositum est hæc uia, atque his artibus magnos sese ac potentes, aliorum è contentionibus ac disidijs facere, dum et miscent, et interturbant omnia. Quod malum Romæ latius sese diffudit. Pompeij maxime ac Cesaris, item Antonij, atque Octauij tempestatibus. Alijs uerò nullum omnino propositum est ampliandæ dignitatis, locique in ciuitate maioris assequendi, tantum id curant, student, meditanturque, contentiones ut exuscitent ac disidia, peruersitate quadam

naturæ ducti, quippe qui seditionibus tantum letentur, ciuiumq; in quiete ac turbulentia.

De Susurrionibus. Cap. IX.

Is accedant (si placet) & Susurriones, quibus etsi eadem hæc uoluptas est, nihilo tamen minus auribus quoq; & ipsi inseruiunt, quo aliquod inde emolumentum, & cœnas saltem, & uultus bonos (ut dici solet) reportent. Seruile sanè genus hoc hominum, nec de prauatis modò, ueruetiam sordetissimis moribus. Vtq; prioribus illis magna præclaraq; obuersantur ante oculos, ita posterioribus his minuta quædam ac sordida. Nec uerò inficias ibimus, & uirtutes, & uitia ita quidem misceri inter se, atq; confundi, ut quædam nunc ad hoc, nunc ad illud uitium, quædam tum ad hanc, tum ad illam referri uirtutem possint. Nam & insimulatores, & falsi accusatores, de quibus nihil est dictū, mendaces quidem ipsi sunt, mentiuntur enim. Iidem tamen ipsi alia quidem ratione iniusti habendi sunt, alia uerò inuidentes, atq; auari, dum & nocere alijs student, etiam quibus minimè debeant, & illorum quieti ac diuitijs inuidet, indeq; conantur ipsi locupletiores fieri. Nero ac Domitianus Augusti simulationes suas, si ciosq; uultus, ac uerba composita, ad crudelitatem plerunque conuertere. Ferdinandus Alphōsi filius, Neapolitanorū rex, magnus & ipse fuit artifex, & uultus componendi, & orationis in quem ipse usum uellet. Nam ætatis nostræ Pontifices Maximi fingendis uultibus ac uerbis uel hystriones ipsos anteueniunt. Ptolemæus ille, qui postea in Nilo periit, à Casare ita discessit, ut etiam lacrimaretur, ostentans se desiderum absentis cuius uix esse passurum: qui tamen ubi ad exercitiū atq; ad suos transijt, bellum è uestigio multo acerrimum excitauit. Itaq; non temere nostris à maioribus Alexandrini habiti sunt aptissimi, atque in primis solertes ad simulandum atq; fallendum.

De Fucatis, & illecebrofis lenocinatoribus.

Cap. X.

T quoniam hanc (ut diximus) partem diffusius prosequimur, ex hoc etiā sunt ordine, qui fucata oratione utuntur, quos tamen uideas non tam mentiri uelle, quam ueritatem ipsam artificio quodam uerborū aut obtegere, aut illi ipsi loquendi artificio ornatū quasi quendam adiungere, siue ut uitium aliquod contegant, siue ut fucū illinat ueritati. Fucata namq; orationis non una est ratio, & alij aliam ob causam fucō ipso utuntur orationis. Sunt enim ex ijs, qui lenocinentur ut illiciant, quod est lenocinatio.

num, inducantq; quos captant ad ea quæ ipsi cupiāt uerborum lenocinijs, hoc est, oratione ficta, et illecebrosa admodū. Itaq; eiusmodi homines illecebrosos dicimus magis quàm Fucatos, quamuis Illecebritas non careat fūco. Quando omnem uerborum compositionem, quæ ex eo adhibetur, quo aut uerum occulat, aut fictū quippiam uero adijciat, aut tanquam comat quod dicitur, ac res, & uerba lenit, fūcū dicimus. Nam & fūco puelle utuntur, quo aut formosæ magis appareant, aut ut quod inest deformitatis, aut omnino tegant, aut ex parte minuant. Itaq; ut sermo horum illecebrosus, sic Fucatus illorum. Quæ uitia à simulatione proficiūtur omnia atq; à dissimulatione.

De Proditoribus. Cap. XI.

Perniciosissimum autem simulatorum genus, itemq; dissimulatorum sunt Proditores, quippe qui simul & simulant, & dissimulant: tamen si neque simulators habendi sunt, aut dissimulatores magis quàm supremum in modum infidi, iniusti, impij, immanes, truculenti, societatum, amicitiarum, rerū publicarum, populorū, regnorum, omnisq; probitatis, iuris item diuini, atque humani, euersores profligatoresq; uirtutum omnium, per quos nequaquam stat quo minus humana consortio funditus tollatur, atq; intereat.

De Fallacibus. Cap. XII.

Hitamen simul omnes Fallacium comprehenduntur numero, quippe cum mendaces sint omnes. Nemo autem mendax quin idem sit fallax, ac si non qui ob uanitatem mentiuntur, & hi sese ipsos præcipuè fallāt. Cum primis autem hoc ipso ex ordine accusandi sunt illi quidem, qui cū maxime (ut Cicero ait) fallunt, id tamen agunt, ut uiri boni esse uideantur. De quibus merito dicitur, quod est apud Plautum: Lupus est homo homini, nō homo. Horū nō modò ficti uultus, uerbaq; uerum etiā uestitus, incessus, capitis ac ceruicis tum demissio, tum inflexio, oculorum deiectio in humū, atque inflexio, summum silentium, rarissima in publicum proditio. Iidem queriāt solitudines, uersantur in locis potissimum sacris, quin etiam oris colorem arte deformāt. Nullum est autem uitæ aut genus, aut ordo, in quo uel nō paucos eiusmodi inuenias. E sacerdotibus tamen illisq; quos hodie Religiosos dicimus, plurimi hoc uitio infecti sunt, quo morbo affectos etiā Philosophos infectatur Iuuenalis:

De Hypocritis. Cap. XIII.

Vibus quidem omnibus Christiani Græcos secuti scriptores, fecere nomen Hypocritis. Eorum autē omnium idem est propositū, ut quod ipsi minimē sint, id habeantur, atq; appareant. E quibus alij in id intendunt, ut lucrētur, uictumq; inde sibi uberiorem parēt, maiorēq; reuerentiam, utq; habeantur in honore, uendicentq; sibi apud populum sanctitatis opinionem, existimenturq; deorum frui colloquijs ac presentia. De quibus tamen parcius loquar, ne dum uitium ac simulationem insector, uelle uidear religioni detrabere. Itaq; huic parti finem facio, si rem tamen maximē ridiculam prius retulero. Adolescentibus nobis puer haud male indolis à patre missus est literarium in ludum. Is quo patri apparet literis deditior, sensimq; patrē diuertet ab incepto, diū ueretur, ne uehementiorem ob operā in ægritudinem filius ipse incideret, è faba polline, tenuissimum in modum contrite, cœpit mane sibi uultum afflatim inspergere, magna arte adhibita. Quod dum aliquot à filio continuatur diebus, animaduertit pater, os eius subflauescere, atq; illi metuēs, an bene se, an satis ualide haberet sciscitatur: respondet ille & bene, & ualide, ac tum uehementius multo quàm ante literis incumbit, multum noctu uigilat, matutinus è lecto surgit, totumq; sese ad libros conuertit, ac nihilominus singulis diebus plusculum è polline in faciem insufflat, atq; non ita multo post, languere se simulat. Quo cognito pater uicui illum ex eo ad Grammaticā proficisci, malle enim filium sibi illiteratum uiuere, quàm ob causam literarum in tenera eum etate amittere. Quod puer igitur simulando effecit, an non efficiet & religiosus, et senex, præsertim sub speciem bonitatis, ac sanctimoniæ. Videas quosdam cum nulla non parte corporis contaminati sint, præ se ferre summam continentiam, alios qui cū sint languori, ac desidiæ dediti, fortitudinem & quandam quasi uiuendi rusticitatem simulent, hos mirificam integritatem, cū sint corruptissimi, illos eximium in Deum cultum, cum ab omni clam abhorreant pietate: nonnullos lacrimari, cum in miserabilem aliquem inciderint, ac miserari eum, hacq; arte oculere animi seuitiam, nefariasq; cogitationes: haud paucos, quorum auaritiā, atq; occultas scenerationes abscondat simulata liberalitas, erogat, eq; inter mendicantes, atq; in triuijs stipes. Plurimorum peruersa consilia, artisq; dolosissimas obuelat templorū quotidiana frequentatio, aut obtegit nequissimas insusurrations, uiuendi humilitas quædam, aut multum in circulis silentium, aut coram ficta quædam de singulis benedictia. Itaq; rarissimi illi quidem sunt, ad quos non penetret simulatio.

Quod

Quodq; flagitiosissimum est, ad permulta uerisimilius simulanda nunc religionis adhibent uincula, nunc affinitatis, amicitiae uel. Quae si persequar, an erit aliud, quam uelle iras hominum in me, ac maleuolentiam prouocare? Itaq; satis nobis esse potest, haec attigisse, quae & inquirenda diligentius, & accusanda liberius sacerdotibus relinquimus, qui ea ab confitentibus quotidie intelligunt, ac praedicatoribus, quorum est officium, coram, atq; in templis de ijs liberius differere, maioreq; cum licentia. Nec tamen hoc in loco fabella nobis decribit, eaq; diuulgatissima, fuisse in parte Italiae Iannem quendam proauorum nostrorum temporibus, qui inter pastores asiduus, agrestisq; alios diuersaretur, eum autem consueisse die, cum aut aries feroculus offerretur, aut uiulus, ut abundum fugitare eum contremisereq; ad illius aspectum, atq; hac ratione ridiculum, sese inter pastores facere, noctu uero profundissimos saltus ingredi ausum, atq; ex armentis uegetum quenq; siue bouem, siue taurum apprehensum cornibus, resteq; illigatū secum trahere, tractumq; socijs tradere deducēdū ad fora, mercatusq; ubi eū uenale faceret. Iure igitur Vmber meus, mihiq; pernecessarius AVL. COLOTIVS BASSVS, uir & doctus, pariter et iucundus, usurpare cōsueuit, nec Aquinatem Thomam, nec Ioannem Scotum plures reliquisse auditores, doctrinaeq; suae sectatores, quam Ioannes hic, cui factum sit agnomen à uitelis, imitatores reliquit, ac discipulos.

De Mercatoribus. Cap. XIII.

Ranseamus ad mercatores, quorum nō pauci sunt, quos parum uiuet lucrari, nec multum ipsi possint proficere, nisi (ut Cicero ait) admodū mentiantur, quin et mendatio addunt iurisiurandi religionem: nec uerbis solū, uerum etiam scriptis, annotationibusq; dum qui pannus Italicus est, aut Hispanus, Gallicum eum ementiuntur, aut Britannicū, quoties genus panni aliquod maiori est in pretio. Idem in linteis seruant, ac sericis. Qui equorum, qui mularum mercaturam exercent, compungunt & equos, & mulas eius generis notis, de quo maxima est opinio. Itaq; uix aliquod genus est mercis, in quo non primum sibi locum mendacium pepererit, potissimaq; apud mercatores laus est, scire & multum, et caute fingere. Quo effectum est, ut fides mercatoria, quae antea maxime habebatur integra, nunc fluxa sit admodum, ac fragilis. Annibal insidijs maxime, ac fraude grassatus est. Quotusq; est hodie praesertim dux, imperatorq; exercitus, qui non fraude nitatur, insidiosisq; consilijs? Caesar cū in Africam uenisset, dicitur cunctatior factus ad conferendas manus pro-

pter dolos Afrorum hominū. Itaq; simulatio rerū, uerborumq; atq; con-
filiorū, in omni artium genere, ac negotiorū facultatumq; præcipue re-
gnat, quasi non etiā in disciplinis, quod sophismata ipsa docēt, ut iam uerit-
tas non in abdito, atq; in puteo delitescat, ut Democritus dictū abbat, uerūm
sophistarū laqueis præpedita, ac fallacijs, prodire in lucem, atq; in liber-
tatem nequeat. Iam uerò pontificum, regum, dominorū, ac principū ho-
minum aulæ ac domus (utq; hodie dicuntur) curiæ, simulationibus ac fal-
lacijs, mendacissimisq; susurrationibus, iisdemq; nocentissimis infectæ
sunt, ut uideatur ueritas ab illorū regijs exterminata, neq; bonus quisquā
habeatur curialis atq; aulicus, nisi qui & mentri admodum, & pro loco
ac tempore uultum fingere, ac lenocinari scierit. Quo effectum est, ut quæ
maximorum uirorum domus est, sit eadem simulationis ac mendacijs.

De Dissimulatoribus. Cap. XV.

Dissimulatorum studiū longe ab his diuersum est, moresq;
item alij. Hi enim quæ insunt, quæq; dicta, aut facta sunt
aut parte ex omni inficiantur, aut de ijs multum detra-
hunt, deq; uero quantum possunt, deducunt. Itaq; quam
illi dant operam, ut ueris ficta affingāt ac falsa, tam hi ex
aduerso in id intendunt, ut uel prorsus abnegēt quæ uera sunt, quod dissi-
mulatoris est proprium, aut uehementius imminuta ut eleuent. Nesciam
tamen quomodo se penumero qui dissimulator est, sit item diuersa tamen
ratione simulator. Nam & Iunius Brutus sapientiā dissimulauit, & cum
minimè esset stultus, eum sese gesit, moresq; eos induit, ut Brutus à ciuibus
uocaretur. Proindeq; idem hic & simulator dici, & dissimulator potest.
Illud tamen interest, quod hic inficiatur, ille affingit. Sunt igitur dissimula-
tores quidem huiusmodi. Alexander postquam ab Hammone redijt, Iouis
se esse filium uoluit, quid hac ostentatione insolentius? Scipio cū audiret
Iouis quoq; se et haberi, & dici filiū, ijs dictis aures ea cum modestia ad-
hibere est solitus, ut inficiari id nullo modo uideri aut posset, aut uellet. Au-
dio de maioribus natu sacerdotes quosdam, quiq; ab ordine fratres dicun-
tur, quiq; post obitum inter sanctos relati suere decreto Romanorū Pon-
tificum, cum uiuerent, interrogatos an uera essent, quæ de ipsis ferrentur
miracula, solitos respondere: Deum esse, qui & ipse miracula faceret, &
bonis uiris eorundem faciendorum uim infunderet. Quæ cum modestia
quædā potius, quàm inficiatio dici possit, uidetur dissimulationis quædam
species, ad uirtutem tamen referenda, cum modestia sit, ciuilibusq; cuiusdam
sive urbanitatis, sive tractabilitatis plena, qua Socratem præcipue fuisse
usum

usum legimus. Quæ ère eiusmodi homines, à maioribus nostris dicti sunt Ironici, effectumq; est, ut Ironia species quædam sit uirtutis, de qua post dicemus.

Disimulatorum plura esse genera.

Cap. XVI.

Vnt autem disimulatorum genera quædam, eaq; perniciosissima in ciuitatibus ac populis. Cum alios uideas, qui sub liberalitatis speciem ipsi quidem sint largitiosi, hæc q; ratione studeant clientelis, quibus ciues alios opprimant, se q; efficiant quam potentissimos: Alios qui ad publica negotia, resq; ciuitatis maxime difficiles, atq; ærumnosas diligentissime pariter ac fortissime obeunt, maximisq; pro patria sese obiectant periculis, clam regno studeant: Illos, qui suscipiendis miserorum patrocinij, ac populariū causis, factionibus clanculum dent operã: Hos eroganda inter pauperrimos atq; egentissimos quosdam stipe, quo sub specie minutissime ac uulgatissime erogationis, fœnus occultant, ac ciues, aduenas, peregrinos clam excarnificent. Differentem Mediolani de religione, deq; hominum moribus Bernardinum, quem merita ipsa inter diuos retulerunt, adibat sæpius, hortabaturq; mercator quidam, ut multius esset in abominando fœnore, laborare enim urbem ipsam nimio plus eo morbo. Itaq; dum Bernardinus mores, uitamq; exquirat hominis, comperit perditissimum eum esse fœneratorum omnium, illudq; agere, quo cæteris deterritis, liberior ipsi uni fœnerandi relinqueretur prouincia. Horum igitur omnium perinde ut turpe est admodum, ac perniciosum urbibus genus, sic etiã multiplex est ac diuersum. Videre etiam licet (ut inquit Cicero) plerosq; non tam natura liberales, quàm quædam gloria ductos, ut benefici uideantur, facere multa, quæ proficisci ab ostentatione magis quàm à uoluntate uideantur. Talis autem simulatio uanitati coniunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Quod idem dicere de ijs liceat, qui appetitum uoluptatis occultant, honorumq; disimulant cupiditatem: quippe qui ostentatores uideantur, magis quam temperati, ac continentes. Cognitum ipsi habemus hominem Iuris consultum, iure, iniuriaq; corradentem undiq;, summamq; pressum auaritia, deq; Deo ac religione Christiana male omnino qui sentiat, diebus tamẽ ferè singulis, siue pro tẽplo, siue pro domus suæ foribus, mane mœdicatibus cõpluribus de manu numulũ singulatim præbere, qua ratioẽ, et auaritia celet, et animũ à religioẽ prorsus alienũ. Quæ cogitatione, ac factõ quid perditius dicas, ac peruersius? Sub sanctitatis aut, ac cõtinentiæ opinione quantũ mali foueret, frater Hieronymus Ferrariensis ex

ordine beatissimi, ac maxime sancti uiri Dominici, declarauit, nuper populus ipse quem subduxerat, Florentinus, cuius decreto morte & quidem acerbissima, atrocissimisque cruciatibus excarnificatus est. Itaque uitium hoc dissimulationis late quidem patens est, ac perpauci quidem sunt, quemcumque siue ciuium ordinem, siue sacerdotum, aut principum inspicias, in quo non inuenire Suffennum possis, ne Valerij Catulli siue scomma, siue maledictum aspernari uideamur. Qui igitur dissimulatorum sint conatus, studia, proposita, iam uidetis. Sub Ferdinando Neapolitanorum rege agebat Caieta in Cœnobio Gerardus quidam, qui septimum in diem cibo abstinere consueuisset ac potui, indeque sanctus habebatur ac Deo carus. Venerabatur illum populus, utque eum adorarent, frequentes ad eum finitimis conueniebant ex oppidis. Tantam hanc hominum opinionem cœnobite adaugebant, propter munera quae templo offerebantur. Misit ad eam rem perspicendam Ferdinandus Masium Aquosam & perspicacem, & abunde expertum uirum, cuius etiam fides esset quampersectissima. Is dies nocteisque cum illo septem eodem simul in cubiculo cum egisset, summa cum uigilantia & cura, comperit tandem, & capitis illum, & stomachi pituita laborare, nimisque de humectatione, quo est uitio appetendi cibi uis illa consopita iaceret, ac penè extincta, esseque siue ieiunium illud, siue abstinentiam ad morbum, malumque corporis habitum referendam, uanosque illos esse, rerumque religionis ostentatores, qui persuadere conarentur Genios, hoc est, Angelos uictum ad illum quotidianum ferre, ciboque diuino pascere. Sub Alphonso rege Ferdinandi huius patre, eandem hanc abstinentiam cum ostentaret alius quidam, cuius nomen est memoria excidit, adhibitaque esset cura, ne quid esculenti potusque ad illum inferretur, cœpertum postea est sub speciem nocturni luminis (erat enim hibernum tempus) uictitare interim illum est candelis nocturni luminis causa subministratis, quae est succaro cinnamoque consistarent, atque est gallinarum pectoribus minutissime confusis, seuo tamen super illis.

Dissimulationem aliquando esse ostentationem.

Cap. XVII.

Videtur quod interdum dissimulatio & ipsa quidem ostentatio quaedam est, cuiusmodi esse generis Aristoteles Laconicum arbitratur uestitum, sub illa namque modicitate delitescere elatione ac superbos spiritus. Qua de re parcius loquor propter sanctissimos Heremitas, patresque illos, & tanquam fundatores Christianae religionis Paulum, Antonium,

Mal-

Malchum, Sabam, Onofrium, aliosq; post hos innumerabiles, in ijsq; tot post seculis Franciscum: quorum paupertas, continentia, simplicitas, sanctitas, uita omnis deniq; uisa est nobilitasse hominū imbecillitatem, maximeq; languescents corum roborasse conatus. Tali igitur sub modicitate, ac uestitus sorde nō pauci olim Philosophiæ professores pessima quaedam exempla prodiderūt. Utq; de alijs taceam, Neronis Augusti temporibus, Publius Egnatius Stoicam professus est sectam, quo maiorem sibi fidem in accusandis tum ciuibus alijs, tum etiam senatoribus cōpararet. Vt in aetate etiā nostra sub hac quoq; specie atq; habitu turpiora magisq; profāne admitterētur. Videas hodie quosdā minutissima ac sordidissima quaedā uel obstinate dissimulare, quod ea ad uirtutē ipsi (ut sunt animo imbecillo admodū, atq; abiectio) referant, publicamq; ad cōmendationem. Quocirca dissimulant ea, dum è dissimulatione ac reticentia magis, magisq; commendatū iri ea existimant: qui meo quidem iuācio non degeneres modō, atq; abiecti, uerū nullius esse uideantur pretij, deq; coetu prorsus hominum eijciendi. Commendabatur religiosus ex his quidam, quōd ieiunia traduceret ternis tantum cariculis ac nucibus, aquaeq; cyathulo: cumq; antiestes id ex eo sciscitaretur, sat ipsi scimus, tantum hoc illum respōdisse, demisso uultu, uoce quam maxime depressa, & languida, miserum se peccatorem esse, quid dissimulantius, imō quid inanius, atq; apud recte sentientes contemptibilius? Risit aut: istes hominis inanem ostentationem, & ut aliam insisteret uiam, quæ ad cælum ferret, cōmonuit. Iacobus Zanæ, negotiator Venetus, multa amplaq; negotia Neapoli cū administraret, cerneretq; Gasparem Raucnmanum singulis diebus sub matutinum tempus uisitare templa, interesse rebus diuinis, sacraq; dum celebrarentur, intensissimum illum esse legendis Dauidicis psalmis, captus, imō deceptus (ut res ipsa docuit iuri moribus, non paruam ille pecuniæ summam credidit administrandam, de qua post ratione habita lucrū, compendiaq; partirentur, ut mercatorū mos esset. Gaspar accepta pecunia, cum aduenisset reddendæ rationis tempus, risui Iacobum habuit: quippe qui non pecuniam modō abnegauerit, uerū ignorare se illum dixerit. Cumq; Iacobus mercatoribus ab alijs accusaretur: nō me, inquit, Gaspar decepit, sed Gasparis libellus, lectioq; illius suspiriosa. Itaq; uix aliqua uita species est, ad quam sese dissimulatio non insinuet: quod non ita multis post annis Frater Franciscus Hispanus docuit. Is quamuis rudis atq; indoctus, tractus tamen audacia, atq; ambitione, pulpitu ascendere est ausus, tātōq; siue fastu, siue temeritate, palām ut asseueraret, prædicare se de religione, Christianisq; de rebus, docente ac dictate angelo, cuius admonitū & futura quaedam præ-

diceret, et qui cum diuis in caelo è mortuis agerèt, qui rursus apud inferos cruciaretur, sciret ac proferret. Deniq; cū Ferdinādo persuadere arte nulla aut ratione possset, ut uniuersam Iudaeorū gentem omnino exterminaret è regni finibus, exemplo Ferdinandi patruelis Hispaniarum regis, Tarētī cum ipse ageret, commentū hoc inijt. E' plumbo tabulā diui Cataldi nomine clāculum à se inscriptā, haud Tarento procul in sacello semidirutō sub parietem occultū, quam triennio pōst eruendā curauit, corrupto sacerdote, qui diceret, in somnis astutisse sibi Cataldū monstrantem quo in loco tabella esset abdita, commonentemq; uti cum populo supplice, collegioq; sacerdotū iret ad effodiendam illam, quam effosam curaret ad regem deferendam, communicandam ab eo uni tantū uiro, quem è suis optimum nosceret, ac maxime fidum: Deum enim iratum illi futurum, clademq; ac calamitatem immisurum, ni quod in tabula scriptum esset, & cautum, à rege praestaretur. Scriptum uerò ipsum per ambages quasdā, ac latebricosa uerba eò spectabat, uti Iudaeorum exterminatio indicaretur. Rex accepta tabula deprehendit fraudem, qua deprehensa minime Franciscum ad eam legendam secum adhibuit, arbitratus eum interpretaturum uerba in eam sententiā, dissimulauitq; rem ipsam summa cum taciturnitate ac prudentia. At Frācisceus re cognita, furore percitus, quòd tantū commentū falsum eū habuisset, nō populo, nō regi, uix ipsi Cataldo publicis pepercit in praedicationibus, intantūq; excauidit, ut Italia ferme omnis, ipseq; in primis Romanus Pōrifex de tabulae huius fuerit inuentione sollicitus, atq; anxius, Itaq; uitij huius uis adeò culta, & potēs est, neq; omnino animaduersa, ut nō modò interdū in ostentationem sese conuertat, uerumetiam in spiritus superbissimos, execrabilemq; animorū impotentiam. Quāquam autem Aristoteles rectè putat ueraci ostentatorē magis aduersari, longiusq; ab illo digredi, ut potè deteriorem, nō minus tamen difficile est ab his ipsis caue re, cum eorū morbus uix appareat, ostentatio uerò ipsa sese patefaciat, id quod nomen etiā ipsum declarat. Velle autē haec ulterius prosequi, nec uile esse ducimus, nec necessariū, uideriq; abūde satis potest planè nos ostendisse quot, & quae genera sint, species ue eorū omnium, atq; in quibus uer sentur, differant ue, aut conueniāt, quiq; sint tū mendaces, tum ueri, simulatoresq; ac dissimulatores. Nā de Ironicis alibi expressius disputabitur.

Quoniam autem prudentia dux est ac magistra actionum humanarum omnium moraliumq; uirtutum: illud non uidetur praetercundum, prudentiam ipsam pro loco, tempore, negotijs, administrationibus, periculis, proq; persona, quam geremus, tum exigere, tum etiam praecipere, uti nunc simulemus, contra nunc dissimulemus: nunc ueritatem occultamus, nunc

quæ uera nullo modo sunt, & fingamus, & asseueremus. Quæ res efficit, ut fingere interdum, simulare, dissimulare, inficiari, celare, ostentare, demerere, accumulare, dum tamen prudentia id exigat, dandum sit uirtuti. Sunt et actiones ipsæ ad finem referendæ, nam & Solon publicæ rei gratia firoribus simulauit, & Brutus, de quo diximus, stultitiam, & sapientissimi rerum publicarum administratores in maximè periculosis casibus hilaritatem fingunt; quæ autem aduersa, celant: quæ ficta & leta, effrenda in publicum curant. Nec medici sanandis ægris, quo illos habeant obtemperatiores, magisq; abstinentes, non & ipsi multa sese dubitare, aut euentura præter opinionem fingunt, aut cõtrâ uel optimâ illis pollicentur spem, licet ipsi de illorum salute nullam prorsus spem habeant, præscriuunt in pestilentibus ac desperatis morbis. Deniq; nullo ab hominum genere, nullis ab administratoribus plura aut simulatur, aut dissimulatur, quàm ab exercituum ducibus, rerumq; administratoribus bellicarum. Quorum rerum tum Latine, Græcæq; historiæ, tum barbaræ repletæ sunt exemplis.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIB. III.

Vnde ductæ sint facetiæ, ac facetudo. Cap. I.

DE Facitudine igitur dicturi, quam mediocritatem esse quandam primo libro ostendimus, ne à nobis ipsis descisse uideamur, ab origine quidè ipsa, nominisq; exordiemur deductione. Verbum ipsum Facio, unde Facetiæ ductæ sunt, apud præcos illos & Latinos, & Romanos homines, in maxima fuit frequentissimaq; usurpatione. Itaq; et pacem, & bellum, & foedus, & inducias facere dixerunt, & delicias, et ludos, & nuptias, & conuiuia, & abortum, & domum, & templa, & porticum, & nomina, & id genus penè innumerabilia. In his autem et uerba facere, & uersus, & orationem, & iocos. Inde q; qui in comitijs, in consultationibus, in senatu, in concionibus uerba cum grauitate facerent, cumq; dignitate & copia, Facundos dixere, & uirtutem eam Facundiam, ut iam diximus: quam Plautus (quo Romanam locupletaret linguam) etiam Facunditatem appellauit, à faciûda uidelicet oratione. Qui uerò in circulis, congregationibus, conuiujs, communibusq; in sermionibus, ac consuetudinibus ad iocunditatem solum, animorumq; recreationem cum moderatione &

gratia, Facetos, qui etiam dicta ipsa appellauere Facetias, habitum uerò reliquere innominatum, quem nobis appellare tum Facetudinem, ac Facetiam placuit, tum etiam Facetitatem.

Facetudinem uirtutem esse. Cap. II.

Virtutem autem hanc esse illud præcipue docet, quod in sermonibus, congressionibusq; ineundis, in habenda item oratione, siue ad multos, siue ad paucos, popularibusq; in concionibus, & laudamur, ubi mediocritatem seruauerimus, & uituperamur, cum secus. Quod si mediocritas ea est, ut quidem est, inter duo uti extrema constitutur oportet. Quæ igitur ea sint, querendum est diligentius. Nec mutus igitur opponitur facetto, quippe cum mutus nõ solum non facetus esse, uerum minime queat fari. Quæ è re nequaquam etiam opponi ei potest, qui etate sit infans, cum hic ipse infans non sit locutione cassus, uerum adhuc inhabilis ad bene exacteq; loquendum. Itaq; neq; infantia aduersabitur facetudini. Parte ex alia multo ei minus aduersa erit loquacitas, de qua supra est dictum. Quod uitiu in sermone ipso, ipsaq; in loquendi serie generalem quendam locum habet, magis quam in iocis, ac dictarijs: Labitur enim in excessum non iocandi, uerum implicandi sermonis, blactrandeq; orationis gratia. Cum igitur circa iocos sermonisq; iucunditatem ac leporem, circaq; urbanitatem ac comitatem uersari facetum dicamus: si rusticitatẽ ei opposuerimus, parum fortasse rei ipsius significantiam adimplebimus: cum rusticitas ipsa rectius opponatur urbanitati, ipsaq; urbanitas sit facetudinis siue pars quædam, siue species. Sin illepiditatem, idem erit peccatum, quod illepiditas aduersatantum est lepõri, qui dictorum comes est, ac facetiarum. multo etiam minus opponenda illi est insuauitas: quippe cum suauitas ipsa in saporibus quoq; uersetur, inq; tactu, & risu, & gustatione: & à nobis libris quidem superioribus nõ pauca dicta sint, è quibus iudicari possit & quid queratur, & quale. Querimus enim (cum ad laborem hinc nati sumus, illinc ad relaxationem, cumq; iucunda sint nobis amica, tristia uerò inimica ac permolesta) et quietem inter labores, ac cessationem, & à molestijs, curisq; grauioribus relaxationem, quandamq; quasi uacuitatem. Cum igitur qui sint urbani, qui comes, lepidiq; qui item aut blandi, aut festiui, sit à nobis abunde ostensum, & quid, & quantum, & qua etiam uia differant inter se, nimirum genus aliquod esse oportet, quod ab his ipsis constitutur: ut quemadmodũ cõtingit in auaritia, plures enim auarorũ sunt species (quod cũ de Liberalitate ageremus, plane

planè aperuimus) sic illorum quoq; non una est consideratio, qui iocis utuntur, delectanturq; uerborū iucunditate ac lenocinijs. Itaq; qui omnes iocandi partes cū mediocritate fuerit consecutus, hunc quidem ut ab omni parte in hoc ipso genere absolutum, facetum esse uolumus: ut qui omnem complexus sit auaritiā, auarum. Quāquam et auaros, et facetos etiā dicimus, qui partem fuerint aliquam affecti siue facetudinis, siue auaritiæ. Quippe cum et species insit generi, et genus mutuo in species distribuatur. Quocirca habitum ipsum quamuis nouo quidem, non improprio tamen nomine, uti superius explicatū est, appellandū ducimus. His autem hunc in modum expositis, pro nostra consuetudine, institutoq; ab ipsis tanquam incunabilis facetum instituemus, nihil omittentes eorū quæ conducere, remq; ad ipsam explanandā magis magisq; facere intelligantur.

De Principijs et causis uirtutis huius. Cap. III.

Pincipio res nostræ omnes positæ sunt in motu. Motus autem ipse trahit nos ad agendum. Actio uero suapte natura est laboriosa. Causæ uero quæ ad agendum nos trahunt, et utiles sunt, et uoluptatem præ se ferunt, naturaliter enim et utilia appetuntur, et iucunda. Itaq; et utilia, et iucunda appetitionibus proposita sunt nostris. Et utilia quidem ipsa uix assequimur sine labore atq; insudatione. Labor uero, actioq; omnis cum non sit absq; defatigatione, tum cessationem requirit, refocillationemq; quasi quandam inter agendum, tum quietem postquam ad finem peruentum fuerit. Itaq; et in progressionē rerum recreatio queritur, et in exitu quies. Recreationes autē ipsæ, ac refocillationes, quietesq; tum è rebus constant, ut cum euentus ipsi rerum felices sunt, atq; è sententiā: tum è uerbis, dictisq; cum ea iucunditatem afferunt, ac delinitionem et dicendo, et audiendo: contra molestiam, tristitiam, inconstitudinem, ubi et acerbata fuerint, et ærumnosa, animumq; ipsum cōficiētia. Quocirca non è rebus solum, uerumetiam è dictis tum utilia manant, tum etiam iucunda. Manant autem è rebus utilia ac iucunda, ut cum res ipsæ fructum nobis afferunt, et cum profectu pariter iucunditatem, aut cum uoluptatem tantummodo. Manant item è dictis pariter, ut cum apud prætorem amicus nobis adest in causa apud iudicem, patrociniq; suo causam tuetur, paritq; ex ea tum utile, tum iucundum: quid enim uictoria iucundius? Sed nos hæc in parte de ijs tantem dictis, ac uerbis rationē habemus, quæ communi in consuetudine, animorum relaxationem querunt, atq; ab labore remissionē, ipsiq; à molestijs. Quocirca dictiones huiusmodi nostræ, quæ

in contrahenda uita, hominumq; uersantur societate, aut rigida ipse sunt, rusticanae, acerbae, nimisq; agrestes, animosq; ipsos et perturbant, et grauius etiam afficiunt, nedum ut recreationi aduersentur, quae naturaliter, et sponte nostra quaeritur: aut cum delectare illa quidem student, id potius agunt, ut iocandi mediocritate relicta, aut turpe, obscœnumq; aliquid, aut parum consideratum, atq; ingratum, eorū qui audiunt auribus infundunt, quod ruborem afferat, aut stomachū moueat, aut nos ad eius qui dicit ac dictorū eius irrisiōnem, ac cōtemptū inducat. Vtrumq; sanē uitiosum, quippe cū agrestis ille, ac rigidus natura ipsi aduersetur: quae cū relaxationē à labore quaerat, ipse contrā molestijs eā pregrauet: hic scurrilis, atque obscœnus (cū honestas à natura, rationeq; ab ipsa propōsita nobis sit) et illam dictis suis feedet, et se dum iucundū exhibere debet ac grauium, ridiculum potius apud audientes efficiat, ac contemptibilem, cogatq; auditorem ciuilibus praeditum moribus, atq; ingenuum ad demittendum os, atq; oculos in humum, ad auresq; auertendas ob dictorum obscœnitatem, dicentisq; ipsius aut conuiciationem, aut impudentiam, garrulitatemq;. Vtrinq; enim ita peccatur, ut alter mediocritatem defugiat, alter illā praegrediatur, cum indecentia atq; astantium irrisiōne. Et hunc qui de moribus scripsere, Scurrā uocitant, qui Graece est βωμολάχος, habitumq; Scurrilitatem: illum uerō alterum Rusticum, nam Graece est ἄρσιος, defectūq; ipsum Rusticitatem. De quibus, deq; habitu medio antequam dicimus, nō temere pauca quaedam praefabimur, quae cognitu digna quidem sunt, atq; in ipso explicandi ingressu iure suo edifferenda.

Conciliabula inter ciues fieri aut utilis, aut iucundi
gratia. Cap. IIII.

Quod homines igitur natura sunt ipsa sociabiles, atq; in unum conueniunt, tuendae rei tum publicae, tum priuatae gratia, hinc quoq; tametsi de utilitate minime agitur, congregantur tamen unā nunc pauci admodum, nunc complures, tum ut naturae ipsi morem gerant, ac rerū necessitati, tum ut susceptorum delinitionem laborum inueniant, ac molestiarū. Itaq; conciliabula ipsa, conuentusq; aliās utilitatis, aliās relaxationis tantum sunt gratia: quibus in ipsis ridicularia utiq; quaeruntur, sedationesq; animorū, ac uitae difficilioris recreatio, quin etiam defatigationum ipsarum siue intermissio, siue soporatio quasi quaedam. His itaq; siue conuentibus, ac conciliabulis, ciuiumq; siue paucorum, siue multorū communioni et coetui, siue etiā conuictui, atq; confessioni, propter resocillationem
ioca

ioca proposita sunt, uerborumq; relaxamenta, & priuata quaedam (ut ita dixerim) spectacula, dictoriaq; theatraua. Omnem autem et colloquendi, & congregiendi, et dicendi siue affabilitatem festiuitatemq; atq; urbanitatem, siue comitatem, leporem uicunditatemq; que in ijs exerceatur, deq; iisdem manet profluatq; ex dicendo, ad ioca profusus dictaq; iocularia, atq; ad facetias identidem referenda ducimus.

Triplex esse iocandi genus. Cap. V.

Iocandi autem in eiusmodi tū conciliationibus, tum coronis, triplex genus statumus. Et quod seruile, maximeq; de generans est, quales seruorū sunt ioci, qualis etiā affabilitas eo hominum genere digna: ut, Gymnasiū flagri salucto. Quid ais custos carceris? o catenarum colone: o uirgarum lasciuia. Et, Num me illuc ducis ubi lapis lapidē terit? ubi uiuos homines mortui incurstant boues? Et, Ut miser est homo qui amat, imò uerò herclē qui pendet multo miserior. Et, Noctem tuam, & uini cadum. Quorum quidem dictorum & Græcæ, & Latine comædiæ sunt peryple n.e. Et quod inter rusticos uersatur, urbanisq; à moribus alienos homines. Siquidem horum iocis ac dictis ut alibi ruditas quaedam inest, atq; ineptitudo, sic alibi illiberalitas ingenuo uiro nullo modo digna. Vtq; ex Casina Plauti depromantur exempla: Dum gladium quero ne habeat, arripio capulum. Sed cum cogito, non habuit gladium, nam esset frigidus: eloquere: at pudet: num radix fuit? non fuit: num cucumis? profectò herclē non fuit quicquam holerum: nisi quicquid erat, calamitas profectò attingerat nunquam: ita quicquid erat, grande erat. Singula dicta rus olent, & in ore uillici, & in ore item matronæ, quæ & ipsa rusticabatur iocandi gratia. At quod sequitur, non caret illiberalitate: Illa haud uerbum facit, & sepit ueste id qui estis, ubi illum saltum uideo obseptum, rogo ut alterum sinat adire. Quod dictum quamuis illiberale, haud tamē illiberaliter expressum, sed uerbis quidem suis, ac rusticanis. Quale etiam et illud: Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit. Tertio autem generi liberalitas inest, ac suauitas illa honestæ uicunditatis comes, tantumq; ab rusticitate remota, quantum rusticanis à moribus urbani absunt, tantumq; ab seruitate aliena, quantum ab ingenuitate atq; à libertate seruitus. Et huiusmodi quidē ioci materia sunt, in qua tum facetudo uersatur ut genus, tum ut species eiusdem, festiuitas, lepōs, comitas, urbanitas, cuiq; ab affandi suauitate nomen est affabilitati.

In iocando adhibendum esse delectum. Cap. VI.

Ipsa autem ioca nimirum alia senum sunt, alia iuuenum: alia eorum qui magistratū gerunt, pretioq; dignam personam, alia priuatorū: habentq; hæc ipsa ut fructus pomāq; sua quoq; tempora, sua etiam loca: nec carent auditorum consideratione ac cōsidentium, nequaquam enim omnia omni aut tempore, aut loco, aut quacūq; in audiētia, ac cōfessu decent. Itaque non digna solum esse debent dictū, uerum etiam auditu, quæq; neutiq; aut ridiculum faciant dicentem, aut contemptibilem, aut quæ molestia afficiant auditorem, cum ex iocis relaxatio queratur, minime uerò tædium, aut molestia. Siquidem ipsis in confessionibus ac circulis, hominumq; congregatione, quæ ad recreationem animorum, familiaremq; ad affabilitatem fit, & loqui confessores ipsos usuuent, & audire per uices quasi quasidā. Is igitur à dicente delectus iocorū dictorumq; habendus est, ut & suam tueatur, & astantium personam: nec non & ætatis, & temporis, & loci, et rerum ipsarū, ipsiusq; ciuilitatis, in primis uerò honesti, decoriq; ratio habeatur: ut (quod in epulis exigitur) nec insulsa sint ioca, nec nimis falsa, quæq; nec iciuina sint ac macrescentia, neq; crassa nimis, stomachoq; prorsus ingrata. namq; ut ea cōiuijs careant, ac maledicentia, abhorreantq; ab inuicendo, hoc quoque ciuilibus & legibus, & institutis cautū est, uindicaturq; nunc supplicijs, nunc mulcta. Quod quid est aliud, quàm abuti uelle iocis? qui cum inuenti sint ad refocillationē, eos quis obsecro conuertat, nisi rixator quispiam ad odia, simultates, contentiones ac tumultus? Quæ quidem ipsa et tenēda, & sequenda sunt faceto, perinde ut recta dicat ratio, cuiusq; alumna prudentia, ut & quid, & quantum decet, & quomodo, & quo tēpore, quoq; item loco, & apud quos, quæq; item alia delectum comitantur, ad amissim (ut dici solet) cuncta perpendat, dirigatq; ad normam.

De altero extremo, id est, Rusticitate.

Cap. VII.

Is itaq; explicatis, primo de ijs dicendū uidetur, quæ in defectu uersantur, quem habitū rerum scriptores moraliū Rusticitatem libenter appellauerunt: neq; improprie sanè, neq; incōsideratè: cū teneritas ipsa iocandi, ciuilibus admodum res sit: cōtrā rusticorum hominum siue rigiditas, siue iocandi fuga atq; horror, inhumanus ille quidem, ab omniq; iucunditate auersus. Nam & homo ad risum sponte sua instinctus est, atq;

ad

ad iocum respiciationis gratia, perinde atq; agendi gratia ad securitatem & laborem. Neque enim à Philosophantibus non & aptè, & secundum naturam homo risibile animal est dictus, quemadmodum & equus hinnibile, mugibile autem bos. Ad hæc quota laborum est susceptio, quæ non & quietem respectet, & antequam ad exitū qui ipse finis quidam est, peruenit, & recreationem desideret, & intermissionem quandam, per quam post ad laborem ipsum susceptumq; ad opus, resurgat robustior, nouatorq; quasi quidam cceptam iam resumat actionem?

Agrestitatem potius quàm Rusticitatem opponendam esse Facetudini. Cap. VIII.

Ea nesciam quomodo Rusticitas uim ipsam parū omnino implet, eaque conuenientius Urbanitati opponitur, quæ species quædam est, quàm Facetudini, quæ genus ipsum representat: ipsaq; Rusticitas in iocis uersari potius rusticantis uidetur, perinde ut in urbanis Urbanitas, quàm ut Facetiei sit opponenda. Neminem tamen ab opinione sua, suaq; à sententia deterremus, dum tamen æquo patiaturo animo Facetudini nos Agrestitudinem opponere, ac Faceto Agrestem, id quod Aristotelicum fortasse uerbum magis innuit, & Horatius è nostris, cum ait:

Rusticitas agrestis, & inconcinna, grauisq;.

Ad rusticitatem enim addidit & agrestem, & inconcinna, & grauem: ut agrestem dicens rigiditatis uim rusticitati adiungeret, & incultam, ac grauem agrestitudinē uocans declararet, qualis ipsa esset. Itaq; ut à forti fortitudo est deducta, sic ab agresti agrestitudinem deducētes hanc ipsam facetudini opponemus. Quæ ratione id efficitur, ut agrestitudo ipsa & rustica sit admodum & inconcinna, perq; quam grauis ac molestia: perinde ut è regione facetudo est urbana admodum, & undiq; concinnata, eademq; perquam suauis & grata. Quis enim inficias eat, rura qui inhabitent & colant, rusticos appellandos, perinde ut qui urbem incolant, urbanos? At agri cum à cultu humano plerunq; propter finium uastitatem squalescant, magisq; à feris frequententur, quàm ab hominibus, inde agrestitas ipsa feris similior quàm hominibus, & feras

res Græci ἀγρίους uocant. Quocirca Agrestitudinem, uel si fortasse magis te Agrestitas delectauerit, extremum alterum Facetudinis esse uolumus.

Agrestis autem proprium est uiri tum abhorrere à dicendis facetijs, atq; à iocando, tum etiam ab audiendis quæ cum iucunditate dicantur. Quamobrem huiusmodi hominum consuetudines difficiles sunt, & parum gratæ, uitæq; eorum tristior: nec omnino sociabilis, ut uideatur cum natura ipsa parum consentire: quæ ut somnum dedit animalibus ad recreationem sensuum omnium, sic tribuit homini & locutionem, non ad utilitatem modò conciliationis, atq; ad eam conseruandam, uerum etiam ad recreationem laborum ac molestarum, quæ plurimæ contingunt in uita agenda, atq; in gerendis rebus. Est autem Agrestitatis ipsius comes ruiditas quædam incuulis ac male accepta, nec minus & morositas. Eiusmodi enim homines non modò circa iocos & dicta, uerum etiam circa consuetudines ac facta difficiles sunt, parumq; omnino accommodantes alijs, aut indulgentes, duri ipsi quidem, acerbis, inconditi, atque ab omni genere urbanitatis alieni, ut ex omni ferè uitæ parte agrestes sint iudicandi. Qui si quando in dictum prorumpant aliquod (homines enim sunt, quibus natura nec risum negauit, nec iocum) tamen si hac in parte mæci profus sunt, ac deficientes, eorum tamen dicta aut rusticana quidem erunt, incondita, ruidia, aut maledica, conuitiosa, & tanquam à morositate profecta, quæq; aut laceessant, aut mordicent, aut ita sordescant, ut risui habeantur, atque contemptui.

Orum quoq; sunt è numero qui tū Fatui dicuntur, tum Insulsi, quorum quidem dicta non modò sale non habeant, uerum in eo deficient, ut risum nullo modo pariāt: quem ubi fortè pepererint, id accidet nō è dicendi suauitate, uerum ab insulsitate potius ipsa, quæ ridiculos illos reddat ac despicabiles. Insulsi autē ac Fatui penè ijdem sunt, differunt tamen, quòd insulforum sale quidem ioci careāt, cum salsi tamen ipsi esse cupiant, Fatuis uerò natura ab ipsa parum concessum sit id ipsum asssequi posse, ferinde ut holeribus quibusdam, quibus negatum est condimentum accipere: quod quamuis nonnunquam accipiant, nihilominus incondita tunc quoq; appareant, unde & ijdem inconditi dicuntur, quando incondita, atq; insulsa absq; sapore sunt.

De Ineptis. Cap. XI.

Is adiungas licet etiam Ineptos quosdam, quorum tamen dicta forsitan ipsa per se delectarent, sunt tamen parum apte inconcinniterq; , aut sine delectu pronuntiata. Sed inepti nomen ad multa ac diuersa perinet, nam & risus, & gestus, & uestitus ineptus dicitur. ne dum ut ineptus aut sermo dicatur, aut iocus. Hi autem ipsi quod neq; in dicendo, neq; in iocando, aut tempus, aut locum, aut dignitatem seruāt suam. Inepti indo uocati: ex eo etiam inepti pictores, Poëta item inepti, qui dignitatem minimē suam retineāt in pingendo, ac describendo. Itaq; ineptitudo neutiq; dictorum est ac iocorum tātum, uerūm ad plura refertur ac diuersa. Quo fit, ut in utendis quoq; iocis ridicularibusq; qui à dignitate discedunt, ac persona, ipsoq; ab decore, actum à rerum ac temporum, tum uerò à locorum, atq; audientiu delectu, obseruationeq; , & ipsi inepti dicantur: quid enim uetat rem eādem alias ob causas aliam atq; aliam habere rationem?

De Triuialitate. Cap. XII.

Am neq; ruditas solū in hoc uersatur uitio, neq; tantū Rigiditas, Fatuitas, Insulsiatq; , sed Triuialitas quoq; quaedam, eaq; nō in ridicularibus modō, uerumetiam in serijs ac grauib; rebus. Existit autem Triuialitas circa popularia, & peruulgata quaedam eaq; etiam sordida. Itaque & apud doctos homines, & uersatos inter urbis atq; aule mores, ridiculo qui eiusmodi sunt, habentur, ac despicatui. Sunt enim eorum dicta non modo frigida, sententiāq; penē aniles, uerumetiam rancentes, & penē dixerim, marcidæ. Sunt ex his quoq; , qui dum iocari student, ruptare eos uerba potius dicas, scetereq; illorum dicta, ac cōfabulationes: quod tamen uitium nunc ad rusticitatem quidem referre possis, nunc uerò ad scurrilitatem. Sed scurræ id ipsum & queritant, & affectant, ut uideamus histriones in comœdijs, labuntur enim uolentes ad excessum, cum rustici quandoq; studeant ipsi quidem uelle iocari, uerūm ita in hoc deficiunt, ut ruptare eos dicas magis quā iocari: habent tamen & hi aliquando auditores sui studiosos. Quocirca Horatius propter tempora (ut arbitror) & aulam illam Augusti, ridet quaedam apud Plautum, quæ frigida tunc haberentur forsitan & ruptatilia. Sed nos dum uitia, defectus que hac in parte diligentius exquirimus, nimij fortasse sumus. Quocirca qualis hic ipse habitus sit, quales qui eo sint præditi, hæcenus explicatum sit.

Hinc ad diuersum, & huic contrarium uitium, quod de excessu profluit, transeamus.

De altero extremo, hoc est, Scurrilitate. Cap. XIII.

Currilitatem eam maiores nostri (ut dictum est) uocauere: & qui ita sit affectus, Scurram. Atq; hic quidem nequaquam accusandus uideatur, quia delectare dictis suis ac iocis confessores studeat, & tanquam recreare à curis ac solitudinibus, uerum ex eo quod nec modum in ijs retinet, nec mensuram, dum que iocari queat ac risum mouere, hinc honestatis modestiaq; digreditur è uia, illinc uellicat astantes, ac molestia afficit, & perturbat potius quam delectet, aut recreat, ut finis eius nequaquam sit refocillare facetijs, ac iucundis dictis, sed quouis modo risum mouere: dumq; delectet, parum omnino curat alios lacescere ac suggillare. Itaq; facetudinis è curriculo digressus, ac decori ipsius delectusq; de quo paulo est ante dictum, oblitus delabitur ad oscenitatem, dicacitatem, spurciciam. Siquidem scurrarum ipsorum non una est species, de quibus sigillatim ordinemq; dicemus suo. Cum enim ipsi à iocandi ac dicendi excessu rapiantur, huic uni tantum student, & alij quidem relictà prorsus mediocritate, decoriq; ipsius ac temporis, lociq; & item personae immemores, id tantum querunt, ut & uideantur, & iudicentur faceti: in quo (ut dixi) nihil omnino pensi habentes, uanitate quadam ducti, nomen uix ipsi suum ac certum habent. Alij qui uideri uelint tum oblectare, tum etiã uellicare, ac mordicus petere, siue ultioni studentes, siue ut maledicant, molestiamq; ingenerent, cum natura sint ab ipsa incommodantes, siue ut inde timeantur, lucrumq; ex eo referant, & hi quidem Dicaces, uitiumq; ipsum Dicacitas. Alij uero qui nequaquam molesti uideri, aut mordaces uelint, nec quo oblectent per se, uerum dum placent fructum ut inde aliquem referant: hiq; Arrisores appellari fortasse possunt, cum uultu quam uerbis ut placeant magis dent operam, uitium autem ipsum Arrisio. Alij contra, his ut displiceant, illis ut placeant, alijs ut gratificentur, alios ut derideant, summo contendunt studio: hiq; Derisores, & habitus ipse Derisio iure suo uocabitur. Sunt quibus cura sit Oscenitas, hoc est, dicta parum modesta, eaque nec uerecunda, nec proba, queq; impudentiam praeferant, & à modestis auditoribus non sine rubore audiuntur, oculorum que demissione, cum uerba ipsa sint oscena, ac res ipse saepe numero osceniores. Quod uitium ab Oscis, id est, anti quissimis Campaniae populis manasse uolunt: unde hodie quoque uindemiatarum temporibus, hoc ipsum uitium, ipsaq; oscenitas regnare apud Campanos.

panos uidetur. Quosdam nō tantū oscena, uerumetiam spurca capiunt, estq; eorum studiū spurcari, hoc est, impuris & iocis, et dictis diffluere, ut non iocunditas eos moueat, sed turpitudine potius ipsa tum rerum, tum uerborum intemperata ac deformis explicatio: ipsi Spurci uocati, uitiumq; ipsum Spurcitia. His accedunt maligni quidam, naturaq; etiam ab ipsa ad maledicendū procliuēs, ad detrahendumq; habitu atq; exercitatione confirmati, quorum dicta non pungant modo, uerū & urant, & pustulas inducant, atque carcinomata: nec careant aut ueneno, aut aperta petulantia, morfibuscq; uiperinis. Videbuntur autem hi ipsi duplici fortasse appellatione usurpandi, alteriq; Petulantes, alteri uerō Ampullosi: ut Petulantes magis declinent ad oscenitatem atque intemperantiam, Ampullosi ad maledicentiam ac detractionem, quorum dicta uetusti Ampullas nominarunt. Erit autem alterius habitus Petulantia, alterius nomen Ampullositas, utrunque à natura ipsa rei ductum. Hæc autem serè scurrarum uidentur esse genera, quorum deformatissimi quidem sunt, qui apud principum mensas, inq; dominantium aulis uersantur: non modo rei familiaris ampli ad gratia, quod toierabilius quidem uideatur, uerū ut uentri satis faciunt atque ebrietati, hiq; facili quidem in omnem turpitudinem dilabantur gula ac uentris studio: Græco nomine nunc Parasiti uocati, nunc Sycophantæ, uitiumq; ipsum Parasitatio, ac Sycophantia.

Longius distare à medio Agrestem, quàm Scurram.

Cap. XIII.

Best autem Agrestis à mediocritate, multo quidē quàm Scurra longius, quod huic modus tantum deest ac mensura, illa quidē quæ mediocritatem gignit: quam ubi sectari uoluerit, atque ad illam regredi, facili ipse quidē facetus erit. At agrestis ex omni profectō parte adeo deficiens est, ut nullo pacto accedere ad mediocritatem queat, aut illam assequi, quippe cui omnia simul desint. Inter hæc igitur uitia uirtus ipsa, de qua loquimur, sic constituta est, ut alterum illum qui agrestis dicitur, ab se repellat tãquam fugientē à medio, quiq; reuocari ad illud aut nullo modo possit, aut sit omnino difficillimū: alterum uerō ut scurræ, oscenum, spurcum ad sese reuocet, perinde ut longius à signis digressum, ipsaq; ab mediocritate, quam circa uirtutem quidem omnem uersari moralem, uel mediocritatem ipsam potius uirtutem esse satis inter omnes constat, qui recte quidem philosophati sunt.

De Facetis. Cap. XV.

St igitur Faceti hominis proprium, in dictis factis que, in serijs ac iocis, in dicendo atque audiendo, quæ ad recreationem spectent, animorumq; relaxatione in conuictibus, consess. onibusq; atque in congressibus, ipsiq; in circulis, atq; hominum coronis, colloctionibusq; mediocritatem sequi: è qua id assequitur, ut facetus ipse iure suo sit, & habeatur, eoq; se uestiat habitu, quam Facetudinem uocari diximus: quo de habitu ipse sibi nomen desumat, ut qui sub Cesare siue eques, siue pedes militarit, miles dictus est Cæsarianus: qui sub Pompeio, Põpeianus: aut sub Mario, Syllæ ue, siue Marianus, siue Syllanus. Habitus enim ipse ipsaq; insignia militem quidem ostendunt, cuius uidelicet sit factionis: in agendo uerò actiones ipsæ ciuilem atq; urbanum hominem. Nam & ioculatio, & dictorum familiaris iucundaq; inuicem usurpatio actiones quidem sunt, moresq; et ipsæ nostros determinat: ut à facetis dictis, iocisq; suauioribus dicamur faceti, à scurrilibus scurræ, ab agrestibus agrestes: perinde ut à nimio pecuniæ studio, atq; habendi cupiditate auari, ab usu mediocri, & recto liberales, ab diffluentia uerò, ac dissipatione diffuentes, atq; effusi. Facetorum igitur hominum ea est mediocritas, ut delectum, de quo diximus, cum primis seruent. Seruabunt autem illum, si personæ propriæ, auditorumq; loci item ac temporis dignitatem retinuerint, ut neq; in dicendo, iocandoq; procaces fuerint, petulantes, immodici, intempestui, osceni, spurci, ampullosi: neq; in audiendo aut detestabuntur iucunde ac concinne dicta, aut aures auertent à lepide atq; urbane pronunciatis. Utq; dum mediocritatem assequi ipsam nequeunt, ne rustificentur, nec efficiantur insultati, rancidi, hircosi, quorum etiam dicta culinam oleant.

De dictorum, iocorumq; diuersitate. Cap. XVI.

Psa autem dicta ac ioca, quæ ad relaxationem pertinent, (ut generaliter de ijs loquamur) nequaquam uniusmodi quidem sunt, licet ad resollationem curarum spectent ac quietem. Siquidem alia sponte sua, atq; ex tempore profluunt: alia tanquã prouocata, atq; excita extrinsecus in responsionibus sunt posita: ut cū Gn. Pompeius salsè, aculeatq; (sicuti antè diximus) interrogauit, Vbi gener est tuus Cicero? non minus argute ac morsiculate ab illo responsum est, Vbi & socer est Pompei tuus? Eiusdem est generis responsum ab homine redditum uiatore nec agreste, nec illepidum, salsum tamen. Cum enim offenso pede ad lapidem crus fre-

gisset,

gisset, imploraretq; opem à prætereuntibus, respondissetq; ex illis maior
 natu quispiam, Deus tibi ipse & opem, & suppetias ferat. Tum ille subdi-
 dit: Nec Dei, nec cœlitum cuiuspiã è numero auxilium peto, hominis tan-
 tum hæc prætereuntis peto. Virusq; autem generis diuersæ admodũ sunt
 species, quippe cũ dicta ipsa alia sub increpationis speciem risum moueãt,
 quale Plautinũ illud: Iste quidem gradus subcretus est cribro pollinario.
 Itemq; Vicistis cochleam tarditudine. Alia quæ è difficultate peragendæ
 rei, ac frustratione deliniant auditorem, quale illud: Himbrem in cribrum
 geras. Aut quæ ex annomatione: ut, Ecquid is homo scitus est? plebi-
 scitum non æque est scitum. & Hic equus non in arcem, uerũ in arcem
 faciet impetum. Paulus Marchesius Neapolitanus, clari nominis Iuriscôn-
 sultus, cum audiret notum sibi hominem, quiq; breui patrimonium omne
 dissipasset, ad diuortium ab uxore compelli, quod is (ut erat rei Venereæ in-
 habilis) post aliquot annos matrimonium nõ consummasset: Mirũ, inquit,
 cur matrimonium non consummarit, qui patrimonium tam citò consumpsit?
 Sunt quæ ab probrositate pariant iucunditatem, quale hoc: Noctu in
 uigiliam quando ibat miles, tum tu ibas simul, conueniebat ne in uaginam
 tuã machera militis? Aut à cauillatione: ut, Cistella hic mihi adolescens euo-
 lauit. In cauca latam oportuit. Aut ab illusione, ut cum ille dixisset: Vox
 ad aureis aduolauit, tum alter: Næ ego infelix fui, qui non alas interuelli.
 Volucrem uocem gestio. Interdũ ex perplexitate uerborum: ut, Non ex
 uxore natam uxoris filiã. Alibi ex retorsione maledicti: ut, Væ tibi: hoc te
 stamento seruitus legat tibi: & retorsit maledictũ, & testatorum usus est
 similitudine ac uerbis. & Eos asinos prædicas uetulos, claudos, quibus
 subtrita ad foemina iam erant unguis: ipsos qui tibi subuectabãt rure uir-
 gas ulneas. Nonnumquam ex uerborum nouitate: ut, Quid ista quæ uesti-
 quotannis nomina inueniunt noua: tunicam rallam, tunicam spissam, lin-
 teolum cæficium, indusitam, patagiatam, calthulam, aut croculam suppa-
 rum, aut subminiam ricam, basilicum, aut exoticum cunatile, aut pluma-
 tile, cerinum aut gerrinum, gerræ maxime: cani quoque ademptum est
 nomen, uocant Laconicum. Iucundissima sanè tum effectio nominum, tum
 innouatio muliebrium uestimentorum, ex ore præsertim serui subdoli, ac
 ueteratoris. Aliquãdo ex cautione: ut, Caue sis cũ filia mea copulari hanc,
 diuertunt mores uirginis lōge à lupa. Aut ex contemptu, atq;
 aspernatione: ut, Hec negat tuam esse ma-
 trem: ne suat, si non uult, equi-
 dem hac inuita tamen
 ero matris filia.

De locis unde ducuntur dicta, ac facetiæ.

Cap. XVII.

Abent igitur ridicularia, quæq; dicta uocantur, ac Facetiæ, locos suos unde deducantur, quemadmodum & argumenta apud Dialecticos: in quibus ostendendis si aliquantum uersabimur (nam ut omnia colligamus esset profectò laboris magis affectati, quàm necessarij) uidebitur fortasse nõ omnino alienum, præsertim cū à maioribus nostris pars hæc non fuerit omnino neglecta. Puer Florentinus et argutus, & perurbanus adductus ante sacerdotem Cardinalẽ iocandi gratia, multa cū facetiæ admodum, nec minus etiam scitè dixisset, sacerdosq; ipse ad amicum qui astabat conuersus susurrasset, huiusmodi pueros consuesse ubi ad atatem peruenissent robustiorem, ingenio subcrassescere. Næ, inquit, ò bone Cardinalis, puerulum te oportuit scitum fuisse admodum. Diclum itaq; in se puer in sacerdotem retorfit, magna cum auditorum hilaritate & risu. Est apud Plautũ dictũ & falsum, & bene argutũ: Prodigum te fuisse oportet in adolescentia, quia senecta etate mendicis malũ. Locus hic ipse quidem in ipsa rerum natura constitutus est. Siquidem initio qui sunt prodigi, necesse est eos effusa prodigenter pecunia, tandem egere. Antonius Panhormita, suauis admodum uir, interrogatus ad rem uxoriam iucunde concorditerq; agenda, quibus nam maxime opus esse duceret? sumpto argumento à frequentia molestiarũ ac magnitudine, quæ in uita contingerent coniugali: duobus tantum opus esse respondit, uir ut aurium surditate teneretur, uxor uerò ut oculis esset capta: ne altera uidelicet inspiceret quæ à marito intemperanter fierent plurima, alter ne audiret obgannitentem assiduo domi uxorem. Nicolaus Porcinarius, prætor admodum seuerus, treis cū torsisset eadem de causareos, adductusq; esset quartus ad funem, interrogauit, quo is esset nomine, respondit illico reus, sibi nomen esse Sextodecimo. Demiratus Nicolaus raritatem cum esset nominis, subdidit ille: à re ipsa, rei q; ipsius euentu nomen mihi hoc obtingit prætor: nam cum tres illi quaternatim, hoc est, duodecies funiculo ante me cõtorti sint, nimirum sextadecima mihi tortura sortito obuenuit. Quo quidẽ dicto delectatus ille, à supplicio temperauit. Et facetè, et extemporalter sumptus est iocandi locus ab enumeratione torturarũ, quæ posset et animum mouere, & iram temperare. Puella & modesta, & catula, cum ab muliere quadam iracunda atq; annosa non solũ amaris, uerum etiam impudentibus incesseretur dictis: Quando, inquit (ut uideo) abundas annis mulier, pudorisq; egena es admodum, te hortor, ut huiusce sumas aliquid alicunde nutuum. Locus sumptus à cõsuetudine eorum, qui cum pecuniæ egeant,

illam

illam sumunt mutuam. Homuntio & dicaculus ipse quidem, & coronis
 affuetus, ingressus domum, conspicatur uxorem amatori implexam, cuius
 ex humeris nudata cruscula, pedes autē calceolati dependerent. Tum ille.
 ô mea, inquit, uxorcula, ut bene facis, ut rei familiari utiliter consulis, hac
 enim ratione toto anno ne par quidem calceolorum ipsa conteres, nulliq;
 rei futura est tibi necessaria sutoris opera. Et huius quidem ioci sedes in
 utilitate collocata est. Consentinus ciuis, callidus admodum ac uersutus,
 questus est apud equitum præfectum, surreptam sibi noctu fuisse equam,
 quam clam quidē præfectus ipse surripi iussisset. Responsum est illi à præ-
 fecto, atq; imperatum, ut in ea conquirenda nihil omitteretur diligentie
 & operæ: ceterum quo illa clam extra oppidum incognita aliò traduce-
 retur, & freno instrui, & phaleris ornari splendidioribus eam iussit: quæ
 cum paulum modò extra portam processisset, cœnosumq; incidisset in lo-
 cū, corruit, resupinato corpore, cognitaq; est a domino, qui illic forte ob-
 seruabat. Is itaq; comparatis statim subligaculis, quas (ni fallor) hodie
 bracas uocant, statim ad præfectum rediens: Ego, inquit, heri & præcato-
 ris personam apud te, & supplicis gessi, hodie uerò & adiutor aduenio, &
 cōsiliarius: Ecce tibi subligacula, quibus uti post hac tuto poteris ad equas
 à furtis uindicandas, sexumq; obtegendū. Dicti huius sedē constitutā esse
 in instrumento, et ornatu parū: doneo quis non uidet, prætoriamq; in tur-
 pitudine? Ludouicus Gallie rex, Caroli eius pater, qui paucis antè annis
 regnum Neapolitanum armis occupauit, filiam collocauerat Aureliensi
 Ludouico: ea cum deformis esset, ac parum uenusta, atq; patre coram for-
 ma eius à uiro præter modum commendaretur, sensit socer inesse generi
 uerbis spicula: quæ quo retunderet, ab obliquo gladij aciem obiecit: et
 hoc, inquit, laudibus istis adijce, uxore tuam pudicissime esse matris filiã.
 Erat enim constans opinio, Aureliensis matrem parū pudice sese habuisse,
 quippe quæ priore uiro mortuo, familiari eius nupsisset, qui cum uiuo illo
 sese immiscuerat. Meis è tribulibus quispiam abunde comis, cum hospes
 uociferantem diutius uxorem eius, rixantemq; cum ancillis parum æque
 ferret, conuersus ipse ad hospitē: Ecce qua, inquit, amice impatientia est tua!
 duos & triginta annos huius clamores diesq; ac noctes æquissime ipse
 perfero, tu uerò ne deiecule quidem sextantem ferre eam potes: quo dicto
 & hospitē lenijt, & uxorem ab ira ad risum conuertit. Quæ iocandi
 occasio ab incusatione sumpta est, atq; ab exemplo. Diuiterat aliquando
 familiaris quidam meus peregre iter faciens ad meritoriam, appposita est ei
 cœna omni è parte holoria, uinum item diluissimum, omnia demum
 administrata parcissime: postquam autē cœnauit, iussit uocari ad se medi-

cum ad mercedē capiendā, igitur caupo cū respondisset: *Ecquid (malum) in uiculo maximē agresti medicum requiris? Ibi ille, Num ne ò bone, tete ipsum ignoras? quo sit igitur merces operæ suæ par, medici pretiū accipe, non cauponis, quando ut egrotum me pauisti in cœnula. Ab irrisione & contemptu deductū est dictum. Eiusdem est generis quod subijcio. Homo Hispanus uasto admodum, nedum procero corpore, prætercuntem nanulum irridebat, conuersus itaq; ad eum nanulus percontatur, quo ipse esset nomine: Cum respondisset, Rodoricillo sibi nomen parentes fecisse: Tum ore quammaximē prompto nanulus: Atqui, inquit, parentes istos tuos maximē omnium mendicos fuisse oportet, qui in tanta nominum copia, in te appellitando tanta inopia laborauerint. Subdiderim & aliud non iniucundum, ex eodem fonte. Diuerterat ad meritoriam Pyrrhniculus Vasco, atq; apposita mensa anaticulū uersabat in lancibus, perbelle unctū atq; halliatum: ingreditur repente ad illum uiator Hispanus, iniectisq; in anaticulum oculis: Potes, inquit, ò amice aduenientem comiter amicū accipere: Ibi tū Pyrrhniculus, quo nomine ipse esset, exquirit: Audenter ille, ac iactabundus, Alopantius, inquit, Ausimarchides Hiberoneus Alorchides: Papē tum Pyrrhniculus, quatuor ne auicula hæc heroibus, et quidem Hispanis absit iniuria, ea Pyrrhniculo satis est uni, minutos enim decent minuta. Idem hic, de quo dixi, familiaris aliquando peregre proficiens in cubile incidit, ab cimicibus simul, plurimoq; à pulice infestus: Itaq; ubi paulum modo quiescisset, excitatus ab illorum aculeatissimis demorsuunculis, euocato caupone, petijt falcem sibi ab eo afferri: Cum ille quam ad rem opus ea esset, percontaretur, qua, inquit, excidam senticetum, quod mihi nocte hac excidendum locasti. Sentēs & spinas ad cimices transtulit ac pulices, cubile autem ad senticetum. Alphonsus Hispaniæ citerioris, itemq; Neopolitanorum rex, uenationi cum esset admodum deditus, percontareturq; Antonium Panbormitam sciscitabundus, qui Neapoli essent nobiles uiri uenandi studiosi, si qui item scriptores de natura canū aliquid prodidissent: Næ tu, inquit, rex ad latus habes rerum harum omnium prudentissimū uirū, ne aliunde quærites, quippe qui annos supra quadraginta cū hoc genere animalium sit ita cōuersatus, ut nocteis quoq; ipsas cū canicula cubitauerit, hic tibi & canū naturas describet, & illorū instituendorū artes: Erat autē is eques Neapolitanus, quē honoris gratia ne nominauerim: Cumq; his dictis subrisisset, Antonius indicauit sub caniculæ nomine uxorem illius significari, mulierū omnium clamosissimam, pariter ac rabiosissimam. Quod dictum & Alphonsum, & qui circum stabant omnes maximū in risum, es extemporalitate ipsa prouocauit, ut illic per iocum*

ac festiuitatem, enarrata fuerit historia, coniugalis siue uitæ, siue captiuitatis. Obuersabatur ante oculos Ludouico Pontano, sui tēporis Iuriconsultorū præstantissimo, litigator mirificè importunus, cui & nasus esset simior, & barba admodum promissa, & hispida. Cū hic igitur Ludouicum salutasset, ac de more percontatus esset, ut ualeret ipse, ac familia: ut salui essent, quos amaret domesticæ canes illi duos uenaticos, egregie etiã phaleratos, ac copulati iunctos dono dedit. Ad ea Ludouicus, et recte ualere suos omnes respondit, & gratias egit de canibus, ac statim ore quã maxime reidentit: Tu uerò, inquit, mi hirquicule, ut pacate, ut salubriter tuo cū grege: qui lupis illis, abductis canibus, incustodiū reliqueris. Vides quãm belle, quãm urbanè in barbam ac nares iocatus sit, atq; in gregem destitutum. Federicus rex Neapolitanorū usus est magistro epistolarum, utq; hodie dicunt, Secretario Vitho Pisanello: is erat capillo crispo, qualis Aethiopicus esse solet. Forte inter Federicum & Prosperum Columnam exercitus eius ducem, sermo inciderat de hominum applicationibus, naturæq; ipsius signis quibusdam, eorumq; obseruatione. Cumq; in referendis illis Federicus dixisset, fieri uix posse, cui crispus erat capillus, quin idem aut musicus esset, aut deprauata ac parum constanti mente. Tum Prosper, per Christum, inquit, ô rex, Vithulus hic quidem tuus haudquaquam musicus est. Argute admodum, atq; aculeate, nanq; ex aduersatione sequebatur, laborare illum mentis infirmitate, ac peruersitate animi. Valentinum scortillum efficit cum amaretur ab adolescente parum pecunioso, peteretq; ille ab ea noctem, præsensq; deesset pecunia, ac noctis pretium, de quo fidei suæ tamen ut staret rogabat in triduum persoluendo. Tum ea nudato femore, an tibi, inquit, mercimonium hoc uideatur fidei tantū accredendū? Ibi adolescens, nudato è uagina sua capulo, confestim subdidit: Num nã mercatori huic fides adhibenda nõ est sua? Ioci huius sedes in translatione collocata est à mercatoribus sumpta, innititurq; cõsimilitudini. Rodoricus Carasius (ut sunt pleriq; Valentini ciues tū senes, tū iuuenes amoribus dediti ac delitijs) licet octogenarius iam, exercebat sese ad tibiã: præteries ante eius fores Rebolletæ, homo cū primis suauis ac facetus. Quis, inquit, ô pueri hic ad choreas instituitur? Cū respondiissent, Rodoricū dare operã choralisti: Næ, inquit, Rodoricus munitū ab orco accepit, ludos apud manes apparari, ac festos dies. Dicendi ac ridendi argumētū omne ab annositate ductū. Quibus igitur è locis dicta ipsa deducantur, quibusq; in sedibus collocata sint, ex ijs que dicta sunt, facile est intelligere. Perinde aut ut natura ipsa terræ agrorumq; diuersitate ingenerat succi ac saporū, sic locorū quoq; positura nunc dicteriorum acumen gignit, nunc salis tatem aut lepō

rem, aliàs autem alijs atq; alius tum iucunditatis condimentum, tum iocandi uoluptatem ac delicias, neq; unius quidem aut generis, aut modi. Iam dudum (inquit ille apud Plautum) spuito sanguinem. Refertur ei statim à collocatore: Resinam ex melle Aegyptiam uorato. Item alibi: Dic mihi, solent ne tibi oculi unquam duri fieri? Quid? tu locustam esse censes homo ignauissime? Quid his ridiculosius? Quid illo aut lepidius? Is odos demissis pedibus in coelum uolat: Eum in odorem coenat Iupiter quotidie: Odor demissis pedibus? peccauit insciens, quia demissis naribus uolui dicere. Quid hoc, quam est populare ac simplex: Hæ oues uolunt uos, prodigium hoc quidem est, humana cū nos uoce appellant oues. Contrà quid illo argutius? Quin fles? Pumiceos oculos habes. Et alibi: Genus nostrum semper sicco-culum fuit. Non ne ex illud suaussimum? Hodie me in ludum recepi literarium, ternas scio iam: Quid? ternas? Amo. Et illa quoq; cū primis ad risum alliciunt: Quisquis homo huc uenerit, pugnos edat: Apage, non placet me hoc noscis esse, coenaui modò. Et: Gestiuunt pugni mihi: Si in me exerciturus, quæso in parietē ut primū domes. Itē: Amphitryo redire ad nauis melius est nos: qua gratia? quia domi daturus est prandiu aduenientibus. Qui tibi nūc istud in mentē uenit? Quia enim sero aduenimus: Qui? quod Alcmenam ante oculos stare saturam intello. Itaq; pro natura locorum unde ducuntur, dicteria ipsa qualitate sortiuntur, ac saporem. Ipsæ autem sedes constitutæ sunt tum in rebus, tū in uerbis. In uerbis, quale hoc: Ut ualentula est, penē me exposuit cubito: Cubitū ergo ire uult. Et: Num medicus quæso es? Imò de pol una litera plus quā medicus. Et: Aduenisti audaciæ columen consulis dolis: Imo consulis tunicis aduenio, non dolis. In rebus, ut: Si neq; hic, neq; Acheronti sum, ubi sum, nusquam gentiū? Itē: Ait se obligasse crux fractum Aesculapio, Apollini autem brachium: Nūc cogito, utrum me dicam ducere medicum, an fabrum? Et, Non placet mihi coena quæ bitem mouet. Quid quod loci quidam constant ipsi quidem è rebus ac uerbis unā immistis. Quale est hoc, credo aliū in aliam beluam hominem uortier: Ille in columbam credo leno uortitur, nam in columbari collum haud molto post erit. Pro locis igitur, proq; rebus ac uerbis dicta ipsa succulenta sunt. Hinc alia (ut dictum est) salem habent, alia leporem, alia aut mordicant, aut uellicant, quædam uerò titillant, alia prima fronte risum mouent, alia diutius uersata relinquunt in animo sedationem quasi quædam. Sunt quæ ruborem afferant, quæ contrà animum erigant, aut moeant, aut dehortētur. De quibus singulis uelle minutatim differere, licet superuacaneum uideatur, cum eorum admonuisse satis quidem uideri possit. Tamen si aliquantum etiam in ijs uersabimur, nec tibi quidem, nec si qui forte

forte alij rerum harum lectores futuri sunt, ingratum fore arbitramur. il-
 lud tamen satis liquet, in uerborum concinnitate ac ui plurimum quidem
 repositum esse siue ad delectandum, molestiasq; lepore tantum ipso sedan-
 das, siue ad uulnerandum, saleq; illinendas plagas, siue ad retorquenda ia-
 cula, relinquendam ue suspicionem absconditi risus ac ioci, nota ue puden-
 da tum cicatrices inurendas, tum mentis ipsius clam quidem crucianda &
 acerrimos morsus, torturasq; grauisimas.

De Valerij Martialis Poetae dictis.

Cap. XVIII.

Alerius Martialis artificiosissimus epigrammatum scri-
 ptor ita in ijs quidem iocatus est, ut frequentius carpat,
 q̄ delectet, tamen si e demorsione ipsa delectatio quoque
 paritur. Adhuc dictis eius partim occultissima quaedam
 insunt spicula, partim uerba quae non solum a faceto sint
 aliena, uerum aut obscena ipsa admodum, scurriliaq; aut maxime ampul-
 losa & acida, quod quidem Hispanicum est. Nam etsi Hispani cum pri-
 mis sunt facetiarum studiosi, tamen si populares respexeris ac plebeios
 generis eius homines, inuenies eorum iocos non tam propendere in lusum
 ac delicias, quam in submorsiones, magisq; spectare in inuectiuas, et sub-
 sarnationes, quam in risum, uoluptatemq; e iucunditate conceptam, quae
 in facetis uiris tenerrima quidem est. Sunt tamen dicta eius in uniuersum
 arguta, subtiliterq; coquisita, abstrusae sententiae, eademq; rarae, salsae, acu-
 leatae: inuentio uero maxime acuta, uerba autem praecipue accommodata,
 quaeq; non prima tantum facie, atque in ipso explicatu lectorem alliciant,
 atque auditorem, uerum quae in eius animo relinquunt tacitam quandam
 quasi subtitillationem. Nihil tamen minus in ijs non pauca quidem ani-
 maduertas, quae digna prorsus sint facetis ac temperatis ciuibus, retineantq;
 decorum illud, quod uirtutis huius, de qua praecipimus, maxime est pro-
 prium. Quale illud, quod & iucundum simul et salsum est, risumq; uenus-
 ste pariter atq; honeste mouet, ac uel in ore etiam matronae non dedecet:

Vnguentum fateor bonum dedisti

Conuiuus here, sed nihil scidisti,

Res salsa est bene olere, & esurire.

Qui non cenat, & ungitur Fabulle,

Hic uere mihi mortuus uidetur.

Est & illud quoq; eiusdem generis in Caecilianum:

Quicquid ponitur, hinc & inde uerris,

- » Mammæ suminis imbricemq; porci,
- » Communemq; duobus attagenam,
- » Mullum dimidium, lupumq; totum,
- » Murenæq; latus, ferurq; pulli,
- » Stillantemq; alica sua palumbum.
- » Hæc cum condita sunt madente mappa.
- » Traduntur puero domum ferenda.
- » Nos accumbimus otiosa turba.
- » Vllus si pudor est, re pone cenam.
- » Cras te Cæcilianæ non uocauit.

Itemq; & aliud undiq; quidem & suauis, & bellum.

- » Quod fronte Selium nubila uides Rufe,
- » Quod ambulator porticum terit serus,
- » Lugubre quiddam quod tacet piger uultus,
- » Quod penè terram tangit indecens nasus,
- » Et dextra pectus pulsât, & comam uellit:
- » Non ille amici fata luget, aut fratris,
- » Vterq; natus uiuit, & precor uiuat,
- » Salua est & uxor, sarcinæq; seruusq;
- » Nihil colonus, uillicusq; decoxit,
- » Mæroris igitur causa quæ est: domi cænat.

Et hoc quoq; quod subdam licet admodum mordax, plenum tamen est uenustatis ac lepôris: quippe quod siue lectum, siue auditum mirifice delectat, exhilaratq; tum legentem, tum etiam qui audit.

- » Garris in aurem semper omnibus Cinna,
- » Garris & illud teste quod licet turba,
- » Rides in aurem, quereris, arguis, ploras.
- » Cantas in aurem, iudicas, taces, clamas.
- » Adeo ne penitus sedit hic tibi morbus,
- » Ut sepe in aurem Cinna Cæsarem laudes?

Summe autem urbanum hoc, & lepidum.

- » Spectabat modo solus inter omnes,
- » Nigris munus Horatii lacernis,
- » Cum plebs, & minor ordo, maximusq;
- » Sancto cum duce candidus sederet.
- » Toto nix cecidit repente caelo.
- » Albis spectat Horatius lacernis.

Profluunt autem hæc dictorum genera fonte ex eo, qui non una quidem,

dem. & tenui manat scatebra, uerum uberiore quæ decurrat ac præter-
labatur riuo: nec paucis dictum ipsum constat uerbis, uerum compluribus.
At illud & breue, & mordax, & perquam salsum, obscenum tamen, nec
conuentu honestorum uirorum dignum:

Os & labra tibi linguit Manuela catellus,

Non miror, merdas si libet esse cani.

Quod dictum non tam res ipsæ, quam uerba scurrile efficiunt atque dege-
nerosum.

Est & illud eiusdem generis, minus tamen obscenum.

Quod fellas, & aquam potas, nil Lesbia peccas,

Qua tibi parte opus est Lesbia sumis aquam.

At illud neq; obscenum, neq; honesta hominum confessione indignum.

Formosam faciem nigro medicamine uelas,

Sed non formoso corpore lædis aquas.

Ipsam crede deam uerbis tibi dicere nostris,

Aut aperi faciem, uel tunicat a laua.

Sunt apud eundem Poëtam dicta, & quidem non pauca, quibus sub ue-
lo abscondita insunt spicula, eaq; peracuta. Quale hoc:

De nullo quereris, nulli maledicis Apici:

Rumor ait lingua te tamen esse male.

Itemq;

Versiculos in me narratur scribere Cinna:

Non scribit cuius carmina nemo legit.

In hoc uerò manifesta apparet, seseq; ostentat mordacitas.

Credi uirgine castior pudica,

Et frontis teneræ cupis uideri:

Cum sis improbior Mafsiliane,

Quam qui compositos metro Tibulli,

In Stelle recitat domo libellos. Et in hoc item:

Nulli Thai negas, sed si te non pudet istud,

Hoc saltem pudeat Thai negari nihil.

illa uerò uideri possunt, fortasse etiam iure suo frigida:

Omnis quas habuit Fabiane Liquoris amicas,

Extulit, uxori fiat amica mea. Item:

Millia misisti mihi sex, bisena petenti,

Ut bisena feram, bis duodena petam.

At hoc cum primis ridiculum, tametsi minimè uacuum est obscenitate:

Infantem secum semper tua Bassa Fabulle

Collocat & lusus, deliciasq; uocat,

» Et quod mireris magis, infantaria non est.

» Ergo quid in causa est: pædere Bassa solet.

Illud uerò prima fronte quanquam est per familiare ac facetum, latet in eo tamen etiam maledicentia, accusatioq; impotentia:

» Hospes eras nostri, semper Matho Tiburtini,

Hoc emis, imposui, rus tibi uendo tuum.

» Eiusmodi sunt igitur Martialis dicta, ut pleraq; multū habeant salis: nec minus fellis, atq; ampullosi, proq; loco & iocentur, & delectet: interdum ruborem inducant, magis quam risum: alia uerò que non prurimum tantum exciant, aut titillatum, uerumetiam petulantiam præ se ferant, lususq; parum omnino modestos. Persæpe autem uerecundari ita nescit, ut uel aperte scurratur: nec solum inuidere sicophantis uideatur ac parasitis, uerumetiam mimis. Adeò autē cuncta hæc complexus est genera, estq; in ijs ita frequens, et multus, ut alijs in eiusmodi iocis ludendi præripuisse uideri uelut materiam. A nobis autem cum mediocritas parte in hac queratur, desugianturq; extrema, alia dictorum tum genera querenda sunt, tum species, quæ facetorum sint omnino propria. Viq; Valerij huius dicta, parte quidem non exigua institutioni huic nostræ parum consentiunt. Sic & Marci Ciceronis quædã etiã explodenda, quippe quæ Oratori magis conueniant ad uictoriam causæ comparandam, quam ad eam animorum relaxationem, quæ à nobis cum honestate ac dignitate queritur, cuiusq; insita est hominibus à natura appetitio. Itaq; quid & quomodo Cicero de ijs sentiat, à nobis prætereundum non est.

Duo esse secundum Ciceronem facetiarum genera. Cap. XIX.

Egitur autem apud eum duo esse genera facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fufum, alterū peracutum, & breue, illamq; Cauillationem à ueteribus appellatam, alteram uerò hanc Dicacitatem, utranq; tamē leuem rem esse quando leue prorsus sit risum mouere. Nihil tamen minus in causis multum persæpe lepore ac facetijs Antonio auctore profici. In neutra uerò artem ipsam quippiam habere loci, quando in illo genere perpetuæ festiuitatis ars non desideratur, naturam enim ipsam fingere homines, & creare imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, et uoce, et ipso genere sermonis. In altero uerò nihil prorsus artē habere quod præstet, cū ante illud facete dictū emissum herere deberet, quā cogitari potuisse uideatur, sitq; in celeritate positū ac dicto.

Circa

Circa dicta, facetiasq; inueniendas artem plurimum
ualere. Cap. XX.

Is igitur in hunc tenorem inter differendum explicatis, res ipsa nos hortatur, & ostendere arte in diuisis quoq; ac facetijs multum habere loci, & exercitationem studiumq; plurimum in his ualere. Primum enim quod in omni actione ac uirtute exigitur, id quoq; inter iocandum utendisq; facetijs seruandum esse, uti delectus habeatur rerum, locorum, personarum, auditorum, temporum, fortunæ item, atq; euentuum: hæc enim ad retinendam atq; assequendam mediocritatem, cum primis exiguntur. Ipsa uero mediocritas non uirtutes solum constituit, quæ morales dicuntur, uerum etiam eloquentiam, quæq; Græcè est Rhetorica, habuitq; tam multos ac maximos autores, & Latine & Græcè. Igitur si elocutio quæ constat è uerbis, atq; oratione, in præcepta redacta est, habeturq; de ea ratio, & facetudinis quoq; ratio, habenda est, traditq; de ea præcepta possunt: quæ enim in re uersatur ratio, in ea quoq; & institutio locum habet. Cum et Oratores ipsi dicant, & lusus iociq; facetorum uocentur etiam à dicendo dicta: Cumq; eloquenter etiã dicendi siue peritia, siue ars, siue doctrina usu comparetur, obseruationeq;: multa; & in litibus controuersijsq;, & in senatu popularibusq; concionibus exercitatione, eaq; maxime frequenti ac meditata. Quo fit, ut facete quoq; dicendi regula sit aliqua, quemadmodum & bene & maledicendi, hoc est laudandi, & uituperandi. Nonne autem si dicta ipsa pleraq; sunt in celeritate posita, & ante quidem emittuntur, quàm cogitari potuisse uideantur, nonne inquam contingit & hoc quoq; in orandi exercitatione ac peritia? Principia enim hæc ipsa & loquendi Oratorie, & dicendi facete, ac tum ridendi, & hilarescendi, tum dolendi ac lacrimandi in natura posita sunt, ab eaq; proficiscuntur, quibus postea ratio ipsa modum quendam, ac certum cum quidem adhibet, ut quod de amore Ouidius inquit:

Et quæ nunc ratio est, impetus ante fuit.

Etiã ad hæc ipsa transferri recte possit. Nam & leges modum statuere funeribus, & ludis simul ac conuiuijs, & conclamandis quidem funeribus præfice præponi consueuere, illis uero tum ludorũ rationem qui haberent, tum qui essent conuiuendi periti. Quin conuicia, oburgia, contentionesq; immoderate, quædam mulctis, quædam supplicijs coercentur: famosis quoq; de libellis leges sunt editæ, ac plebescita. Igitur & in facetudine utenda, diuersisq; temperandis modus quoq; si repertus est, an id profecto mirum an & de diuersijs, ridicularijsq;, ac iocis præcepta tradi

nullo modo poterunt neq; ulla erit eorum tradendorum siue ars, siue doctrina, quæ mediocritatem & doceat, & ostendat, quæ ea sit uia & assequenda, & retinenda: ut si principia sunt nature, modus tamen ac mensura ratione temperetur, atq; institutione. Nam & pedum incessus civili quidem homine dignus regulam suam habet, est & sua quoq; gestus temperatio ac lex. Erit igitur & iocandi suus, atq; ingenuo homine dignus modus, ac temperamentum. Nam si facetudo uirtus est quædam, eaq; mediocritas, ut probatum iam est, ea ut institutione constet ac præceptis necesse est. Cum præsertim nos nequaquam Oratoriam queramus urbanitatem, uerùm moralem, quæq; ad animorùm refocillationem conducatur, eamq; honestam ac laudabilem. Natura quoq; nos docet uti argumentationibus, quarum tamen permulta extant præcepta. Est q; illarum siue ars, siue doctrina, atq; eruditio et magistra, & iudex illa, quæ λογικὴ dicitur, nostro autem nomine tum differendi ratio, tum disertia. Ipsorum autem argumentorum ut sunt sedes, quæ dicuntur loca, eaq; cognitio appellatur tum Localis, ac de locis, tum Topica, Græca appellatione. Sic etiam dictorùm, ac facietiarum propriae sedes sunt: eaq; admodum certæ, quas si (præterea quæ dicta sunt) diligentius peruestigauerimus, inq; formam etsi non absolutam, aliquam tamen redegerimus, non pigebit huius siue laboris, siue studij. Nam & futuros uaticinamur, qui de ijs sint subtilius, atque enucleatius disserturi.

Aliter Oratoribus, ac Comicis, aliter ingenuis ciuibus facietiarum locos querendos esse. Cap. XXI.

Taq; nec ut Martiali, aut Plauto, nec ut Ciceroni querenda nobis sunt facietia, siue earum loci, et quasi regiones. Mediocritatem enim querimus, quæ habitum facietia constituit, non quo aut spectatoribus risum moueamus, aut aucupemur plausum, carminisq; commendatione, aut quo iudices capiamus, ac lepore, facietijsq; in nostram trahamus sententiam, uerùm quo urbane ac festiue relaxemus animos. Inuenta enim & constituta sunt concilia, conuentus, circuli, ac coronæ tum ad utilitatē & communē, & priuatam, tum etiā ad iucunditatem, relaxandosq; ab labore, ac curis animos. Tametsi loci ipsi sunt communes, & quod Cicero dicit, quibus è locis ridicula ducuntur, ex ijsdem graues possunt duci sententia. idem nos quoq; sentimus, posse deduci quoq; et quæ dicta in spurcitiā delabantur, atq; scurrilitatem, & quæ in leporem, atq; urbanitatē. Alteri enim loci & rebus, & uerbis modum statuunt, alteri in risum prope-

pendent atq; scurrilitatem. Modus igitur his accedere potest ac ratio, quo scurrilitas omnis absit iocantibus. Quod officium delectus est proprium tum in rebus, tum in uerbis. Verum obscenitas plerumq; est in uerbis, scurrilitas in utrisq; potius: si quidem scurrile habetur, quem minime debeas cum dictis laceffere. Quando (ut est apud Cicronem) quæ cadere possunt in quos nolis, quamuis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia. Nimis igitur false dicta, aculeataq; atq; in quos minime conueniat, scurrilia & ipsa sunt. Possunt tamen & faceti homines in confessionibus, coronisq; ut qui refrant quidem dicta, emissaq; ab alijs, non ut qui ex sese dicant, ingerantq; in quempiam, quandoq; & mordacia asferre in coetum, quasi ea in memoriam reducant, idq; exempli gratia, non tamen mordaciter, scurriliaq; minime scurriliter: scilicet ut uerbis parcatur, & gestibus. Quod in referendis fabellis præcipue usu uenit, ut quæ in illis insint turpia, explicentur nõ turpiter, interdum uero innuantur, potius q̄ dicantur.

Diuisio in locos, Dicta, Ridicula, Fabellas. Cap. XXII.

Væ quæ expressius à nobis ostendantur, ea partiemur in locos, in Dicta, in Ridicula, ac Fabellas. Totum autem ipsum genus est iocari. Ioca uero & dictis constant, & ridiculis, & fabellis: ac dicta quidē alia lepida, alia salsa sunt, alia & salsa simul & lepida, alia obscena, dicacia, & non unius generis, alia breuia, atq; ex uno tantum uerbo, alia pluribus constituta: Sunt contra inepta quædam, insulsa, fatua, illepada, frigida, itaq; multimoda ipsa quidem sunt. Ridicula quoq; non unius sunt nature, alia enim faceta sunt, alia uero minime. Itaq; species hæc indagationi huic nostræ minus congruit, quippe qui relaxatione queramus, quæ facetudinis est alumna. Fabelle iucundissimæ ipsæ sunt, atq; ad omne facetiarum genus accommodatæ, locisq; omnibus congruunt, si non fortasse temporibus, quanquam & temporibus & item personis, si delectus accesserit: Quarum duplex est genus, unum quod sumptum est à mutis animalibus in exemplum, quales Aesopice ferè sunt fabulæ, & earum similes: aut à rebus minime sentientibus, ut ab herbis, arboribus, lapidibus, ut quæ in senatum Romanum introducta fuit contentio uentris aduersum cætera corporis membra, ut quæ de Phocione refertur aduersus exactores pecuniæ uirium conferendæ, ad sacros quosdam ludos Athenis publicè institutos. Alterum, quod siue fictum, siue uerum, uel ut uetus tamen uersatur in ore hominum, uel ut nouum refertur. His (si fortè displicuerit) addam quas amilicis dicunt fabulas,

quales sunt quæ narrantur ad cunas, atq; infantulorum uigiliis: nam & hæc quoq; ubi res ipsa tulcrit, afferre iucunditatem possunt. Ponenda quoque uidentur in hoc ipso genere fabellarum, carmina, & quæ amatoria sunt, & quæ siue ludunt ad citharam, aut tibiam, siue ad uirtutem hortantur, afferunt enim quoquo modo delectationem auditoribus. Nam quid dicendum est de explicationibus historiarum? Quæ enim è re maior uoluptas afferri honesto potest, quàm è relatione rerum gestarum? Itaque persepe etiã seria relaxationem in consessibus inducunt & laborũ, & curarũ. Sed hoc fortasse ad facetudinẽ minimẽ spectauerit, etiã si spectet ad recreationẽ. De quibus ipsis deinceps quidem dicemus, etiã exẽplis propositis.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIB. IIII.

OCI igitur suapte natura iucunditatem pariunt, ab eadem enim dueuntur uoce, sunt enim à iuando detractis literis. Hi ubi hilariusculi fuerint, remissiores tamen, & curas sedant, & animos tranquillat: itaq; astantes afficiunt suauitate, lepiditate, & ea quæ proprie tum iucunditas dicitur, tum hilaritudo uocata est. Vbi uerò uehementiores fuerint, excitant etiam risum, qui aliàs ad hilaritatem quidem tantũ spectat, meramq; animi resõillationem, aliàs ad irrisionem, atq; contemptum. Irrisio uerò ac despicientia oriuntur tum à turpitudine aliqua, deformitateq; morum, corporis, discipline, habitus, consuetudinis, aut facti dictiue cuiuspiam, ac tum patriæ, tum maiorum, cognatorum, affinium, amicorũ, sodalium: nam quod & indignationem quandoq; ac perturbationes etiam intemperatiores afferre soleant, facetudini ac relaxationi uidetur omnimò contrarium, aliàs ab ineptitudine, insulsitate, frigiditate, despectũ ingenerant. Quod autem hæc ipsa iocæ dictis constant, uersantur enim in uerbis ac rebus, hinc dicta ipsa aliàs breuia sunt, atq; unius interdum uerbi, aliàs fusa, uerborum plurimorum, magisq; continuum in tractum ducta, quæq; nec risum ubique moueant, tum quia sæpenumero è cõtrario pariunt admirationem, tum quia nec res, nec uerba eiusmodi sunt uirũ, nec qui dicit idoneus est ad risum excitandũ. Quod autem colloctiones, congressusq; ipsi nostri cõstant allocutoribus ac responsoribus, ipsæq; allocutiones plerumque

que sunt ab initio ignotæ, iccirco partes respondentis, quod extemporales sunt, dum arguta sint responsa, apparentq; repentina, & improuisa, pariunt etiam cum iucunditate admirationem ac laudem, diſſiſq; ipsis addunt plurimum gratiæ ac lepōris. Inductiones uerō fabellarum atq; relationes, quod ijs natura delectetur, mirificè etiam sedant animum, & tanquam defatigatum, sordentemq; sudore in balneis lauant, deterguntq; lauatum. Est enim magna in illis uis ad quamcunque persuasionem, actionemq; nedom ad relaxationem, sedandasq; ad molestias ac curas. Quod igitur in natura soli ac terrarū usuuenit, alia ut alibi & nascantur, & coalescant, idem in dictis quoq; contingit ac ridiculis, ut diuersis è locis diuersa deducatur siue dicta, siue ridicula. Quo fit, ut quoties natura regionum sint cognitæ, sedesq; è quibus deducuntur facetiæ, materia ipsa præbita sit, ac subministrata etiam assatim iocari uolentibus. Itaq; nec natura deerit arte, nec ingenium ab arte destituetur, atque obseruatione. Obseruatio enim pederetim in præcepta redigitur, ars autem præceptis cōstat. Quæ si quibusdam in rebus ad summum, atq; absolutum non peruenit, nec penitus cōsummata est, quod aut ipsarum rerū infinitas quædam est, aut quod tum negligentia est in causa, tum rerum difficultas, tum etiam quia peruenisse ad aliquam cognitionem satis quidem uideatur. Et mouendi quidem risus peritua leuior uideatur, perq; satis sit Oratori, qua orator, et urbano homini, qua ciuis est, ex hac ipsa obseruatione tantum esse consecuto, ut & mouere ex se pro loco ac tempore risum queat, & animorum refocillationem parere hac ipsa uia, quam facetiæ munierint ac lepōres, solersq; iocandi cognitio, non quæ Oratoris sit propria, sed faceti, qua de re libro hoc ipsi differimus.

Artem naturæ coniunctam, plurimum ualere ad
facetudinem. Cap. I.

Is itaq; hunc in modum explicatis, sensim quidem, atq; exemplis propositis ostendamus artem naturæ coniunctam id præstare, ut quod turpe est suapte natura atq; obscenum, id dicatur nec turpiter, nec obscene, quod artis esse quis neget? Perinde enim ut sterilibus in arboribus insitionis arte utuntur agricolæ, quo fecundas illas, atq; hortensis efficiat è syluaticis, sic faceti homines arte adhibita ac trāslationibus usi, rem naturaliter turpem dictis honestant, & quod ipsum per se obscenum est, in lepidum uertunt ac facetū. Id autem est huiusmodi. Reguli cuiusdā aula inquinabatur nefandis puerorum amoribus, atq; huiusce generis libidine:

Forte igitur ex aulicis quispiam aestiuo tempore in cubiculo quiescebat, sub
 meridiem spirantibus Zephyris, quorū afflatu quibus ille iniecius erat lin
 teolis detegebatur pudēdas ad partes corporis. Forte igitur ea præteriens
 Rodoricus Histalensis, uir & suavis, et qui aulicorū mores notos haberet,
 cum animaduerneret cucurbitulam quasi quandam pendere ad illius rami
 ces, mirum ne, inquit, uideatur, grandiusculā eam esse, quæ in sterquilinio
 coaluerit? Videtis ne, ars ingenio comitata quid præstiterit? Adhibita enim
 translatione uirilis membri in cucurbitulam, primo uertum honestauit,
 deinde rem turpem honestis uocibus et expressit, et accusauit, eadem trās
 latione usus: Cucurbita enim fimo saturata mirificè grādescit. Quo etiam
 uerborum honestamento turpem illius usum in re Venerea expressit, &
 ridiculum fecit. Hæc igitur artis sunt, quæ in hac ipsa parte locum quoq;
 suum obtinent, si qui facetijs dāt operam, artis ipsius obliuisci noluerint.
 Nam si facetudo mediocritas quædam est, sine arte, id est, absq; prudentia
 & artificio, perueniri ad illā nequit. Idem hic Rodoricus cum uidisset in
 grediētem Florentinum hominem in regis atrium, in quo pueri regij sese
 exercebant ad pilam: Maeste, inquit, fide, ac mercatura uir, arcem hāc in
 gressus, ad eius portam credo pugiunculum de more reliqueris: & atrium
 ingressurus, ne legem quoque atrij ignores: ante eius hostium: & tentigo
 tibi relinquenda est. An potuit honestius & turpitudinem indicare, & lu
 dere cum mercatore pudentius? Hæc igitur ipsa (ut dixi) artis sunt, quæ
 plurimum apud ingenic sum hominem ad consequendam retinendam que
 mediocritatem est præstitura. Artis quoque ipsius est & inuicere, & con
 siderare, locis è quibus dicta ipsa, ridiculaq; deducantur. In priori igitur di
 cto locus præbitus est à translatione, in secundo à rei similitudine, quem
 admodum et hoc quod subijcio. Pepererat infantulum Paschasij Decij nurus
 arcis Neapolitane præfecti, utq; de more est, & congratulatum unā, &
 uisitatum accesserat idem de quo dictum est Rodoricus: Itaque ingressus
 ipse cubiculum, in quo cōquiescebat puerpera, comperit hinc Paschasium
 confectum senio, inmisum baculo, ac languescentem: illinc è familiaribus
 quempiā, perinde ac bouem nimia de obesitate iacentem in scrinio, itemq;
 alterum eo ingenio præditū, parū qui ab asello iudicaretur differre. Pro
 gressus igitur ad cubile, ubi infantulus uagiebat, pedes exosculatus est ei:
 cōuersusq; ad astantes: an, inquit, præsepe ingressus, in quo & asinus &
 bos recumberet, seniorq; unā Iosephus, non & ipse ad CHRITSI pedes
 exosculandos progrederer? Potuit ne ars ingenioso suffragata homini cō
 modiore uti, atq; appositiore similitudine? ut quæ ridicula non esset res, il
 lam ex arte maximè ridiculam efficere. Est apud Plautū ex ore et pudice,

Et permodestæ mulieris dictū, eademē translatione atq; officina haustum: quod etiā supra posui in re quidem uxoria, quæ suapte natura perpudenda quidem dictū est: Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit. Quod etsi risum non mouerit, ostendit tamen ars ipsa quid ualeat. Habemus igitur locos duos maximē nobiles, et translationis, et similitudinis: qui satis quidem aperte uel confirmare possunt, uel testificari prætorio etiam in iudicio, artem quoque uel maximum in his locum sibi uendicare posse: ni hominum defuerit industria, laborq; ille pertinax, rerū omnium expugnator. Quocirca locos etiā alios percontemur, qui admonere nos et artis possunt, et obseruationis, quæ artem ipsam cōstituere est solita.

De inueniendis dictorum ac ridiculorum locis. Cap. II.

Voniā autem quos locos appellamus, ij sedes dictorum sunt ac ridiculorum, e quibus ioci ac si ibidem lateant, extrudendi sunt: ad alias iam regiones proficiscamur, quo palām fiat artem quoq; in illis non parum ualere. Seditibus nobis pro foribus nostris, differētibusq; his ipsis de rebus, facti sunt obuiam inter se agrestes duo, alter albenti pilleo, eoq; grandiore intectus caput, alter nudatis pedibus ac plantis: Atque hic quidem ē uestigio uerbis in illum illatus: Quanti, inquit, fungulus iste? pilleum uidelicet irridens. Ille sublato statim supercilio, conuersis mox ad pedes eius oculis, respondit: Quanti calceoli tui, ac denariolo pluris. Statim omnes in risum conuersi sumus. Igitur alter à pilleo admonitus est, excitusq; à natura, cāque duce tantum: alter etiam ab arte adiutus quæ illum admonuit pedum excalciatorum. Itaque locus laceffentis uidetur à uestitu oblati, respondentis ab arte representatus atq; ab opposito. Alter enim erat intecto capite atq; à superiore corporis parte: alter nudatis pedibus, quæ pars inferior est corporis. Non rideas modò, uerum etiam dirūpare, cum apud Plautū, dicentem illū audias in Trinumo: Pol hic quidē fungino est genere, capite se totū tegit. Eodem tempore cum staret forte nobis è regione sutor senex, et quidem sordidus admodū senex, cui ad nasum pendebat pituita grādiuscula quidē ac pellucida: præteritēs homullus dicaculus, et ipse, pannis tamen, atq; annis obsitus, ut ille inquit apud Terentiū, iocādiq; opportunitatem nactus, Perpulchrū, inquit, adamanta et pretiosum. Tum alter: Et anulo tuo dignum. Tali igitur, tamq; inexpectato responsore ars ne an natura, an simul iuctæ iocari urbanus potuerint, nesciā. Ille enim iocatus est, sumpta occasione senili ab ætate, quæ pituitosa est: hic uerò ab eo quod adamantes includi anulis sint soliti. Sumpsit urbanissimē Plautus

etiam alibi iocandi opportunitatem à tempore: nam cum dixisset seruus apud lenam de amatore, quem tibi hospitalis fuit: tum lena, mortuus est, inquit, qui fuit: qui est, uiuus est. Iocabantur aliquando uel rixabantur potius ex ijs duo, quos maiores nostri appellitabāt nebulones, & alteri quidem Afello factum est nomen, quod ob linguæ intemperantiam, & pugnis sæpe cōtusus, et uerberibus ac fustibus oneratus, perinde ac asinus esset, alteri uerò Ventritio, quod patrimonium penè omne pitissando componendoq; in uentrem congesisset. Prior igitur Ventritius inter conuitiandum: Quantum ò amice Afelle (paulo enim antè & pugnis cesus, & queris etiam fustibus percussus fuerat) quantum inquam æris inest tibi in crumena, uectura ex hodierna? Ad quæ confestim Afellus: Quantum tibi in uentriculū influxit uilli besterna è uindemia? Itaq; eiusmodi siue dicta, siue ridicula & multū habent fellis, & maximè appposita sunt ad mouendum risum, plurimumq; in ijs pollet natura, tametsi nominum tum interpretatio, tum formatio uidetur ad artem prorsus referenda. A diuerso quoq; sensu eorum quæ dicuntur, ioci et quidem maximè ridiculares depromuntur: ut cum ille inquit in Menecmis: Magna cum cura illum curari uolo: Tum medicus: Quin suspirabo prius sexcentum dies, ita ego illum cum cura magna curabo: ille diligentia curationis exigit, hic medici personam suscitans, quod ægre admonitionem ferret, quodq; cura molestiam quoq; animiq; afflictionem significat, suspiraturum sese obtulit, suspiria enim exagitati, ac parum quiescentis, animi sunt signa. Fortè uiator Florentinus, ut uentricosus admodum, sic etiam perquam saluus: cū per urbem Senas iter faciens porta exiret, quæ Romam ducit, ac sublato palliolo popam ostentaret & prægrandem, & tumidam, atq; ibi tum quispiam è portæ custodibus per iocum ac risum dixisset: Sapiat homullus hic, qui neutiq; ponè, sed præ se mantica sibi apposuit. Tum ille ore quammaximè renidenti: An tu, inquit, aliter per latronum fines ac sicariorum securus rebus cū tuis incesseris? Quid autem mage lepidum aut salsum magis iocandi autem locus in dicto priori subministratus est à corporis siue habitu, siue deformitate. In posteriori à morum turpitudine, ac rapiendi impotentia & studio. Admuniculata uerò est in posteriori plurimum quidem ars, quæ illi suggestit ea quæ cernantur oculis diligentius custodiri ac cautius. Nam quod tuamur nos nostraq; naturali quidem inest à studio, quoniam autem modo, quaq; fiat uia, id artis potius est. Nobis adolescentulis, cū Italiæ res maximè florent, uigeretq; rei bellicæ honos Italicos apud duces, multiq; ob strenuitatem ac rei militaris disciplinam haberentur in pretio, in ijsq; Antonellus esset Foroliuensis, qui tamen mercenariam

exerceret militiã, singulisq; pene annis conductorem mutaret, atq; ante finitum prius stipendium ad alium transfiret conductorem, commendareturq; in senatu Florentino, quod sagax admodum esset, impiger, manu promptus, perq; laboriosus: tum Cosmus, & quod maximũ in eo est, subdidit, etiam antelucanus. Hoc dictum ab arte totum profectum est, atq; à transfigurationũ illius obseruatione, peperit autem risum, quia tanquam obliquo è loco atq; ex insidijs repente proruperit. Referre erat mihi solitus inter confabulandum Erricus Pudericus, senex maximi usus, summeq; iucunditatis, Neopolitanum ciuem, cuius ipse nomen ob familie respectũ, ac liberorum obticebat: nã propudiosus erat, morboq; laborabat infami, conuenisse Genuensi cum mercatore, ac præfuisse rei frumentariae summam quandam, certam ad diem Neopolitanum in litus comportandam. Itaq; in prætoris conspectu cum ab actorum magistro facta ipsa conuentionesq; de ritu adnotarentur prætorij, ex ijs qui tum aderant testibus inelamasse quempiam quasi è loco quodam abdito: Nec licere, nec fas esse uxores absq; uirorum consensu quippiam omnino transigere, quod cæ sui iuris non essent. Dictum sane non mordax modò, summeq; aculeatum, uerum illi ipsi in quem inferretur, mirifice erubescendum: quippe qui palam propudij notaretur, morboq; perpudescendi. Iocandi locum hunc ars ipsa magis quam natura sibi adiuuenit, ex lege sumptum, constitutisq; è ciuilibus. In eundem quoq; hunc ab matrona perurbana dictũ extat generis eiusdem, quæ ab illo uocata in iudicium, cum prætor coram ipsa sisteret. Quid mirum, inquit, bone prætor, aut præter consuetum homo hic facit, si foemellã me eijcere paterno ex agello studet, qui mulieres pene omnes munere iam eiecerit suo, bellumq; ijs indixerit? Omnino igitur nota hæc à morum turpitudine iniusta est, atq; ab infamia usquequaq; abominanda, ad artemq; prorsus referenda, cum abominandum scelus mulier honestis quo ad potuit uerbis innuerit, quibusdamq; quasi signis, qua significatione rem tueri suam nitebatur, cum oppressam se ac circumuentam intelligeret. Marinus Branchatius, eques Neopolitanus, quiq; propter dicacitatem & multus esset, & inuictor acerrimus aduersum literatos homines: præstante aliquando Ferdinando rege, cuius mensam assiduus inodorabatur, craterculus ei cum esset oblatus uernacij quam suauissimũ, illumq; et ipse labellatim hausisset, interrogatus ab rege, qua nã Bacchus is locutus esset lingua: respondit, oppido quam literata, uinum ex eo commendans. Tum compotor ibidem qui aderat: Quid tu, inquit, Marine tantum literis impartire, aduersum literatos ipsos qui tam impotenter, atq; assiduus inuicharis? Cumq; è uestigio illi responsum esset ab nõ insulso ho-

mine, inter pares, eiusdemq; rei studiosos plerunq; odium uerti atq; inimicitias: ibi tum adolescens apprime ingenuus, quiq; uiolentiã eius nosset: Nec ad rem, inquit, ista faciunt, nec sunt necessaria, cum hos inter literatos nullus profecto sit Marino aut similis, aut par. Primum dictum à genere oblatum est, ab ipsis uidelicet literis. Secundum dictum illatum est, siue ab eodem genere ductum, siue à specie. Tertium autẽ uniuersa complexum est, cũ primas ei concederet inter literatos, hoc est, uinosos. Quid his dicas artificiosus? De eodem quoq; sic refertur: Occupata Campania ab Carolo octauo Gallorum rege: cum Alphonfus minor, Neapolitanorũ rex, cum Ferdinando filio, ac Federico fratre in Siciliam ob metum tam uiolenti exercitus traicisset, nec Marinus eos comitatus iam esset: demiratus hoc quispiam, ac sciscitabundus queritabat, quenam huius esset rei causa? Tum adolescens eadem ex aula, argutus ille quidem atq; admodum lepidus: An non, inquit, is est Marini usus, ea in potãdo, atq; in conuiuendo exercitatio, ea etiam uis ac peritia comessandi, ut Gallicas reformidare debeat lagenas? aut gentis eius lancibus terga uertere? Perbelle dictum, nedum false. Sedes autẽ ipsa iocandi, et quasi argumentatiuncula posita est in usu atq; peritia, quando in artificio quocunq;, autore etiam Aristotele, peritissimo eius cuiq; adhibenda fides est, atq; auctoritas tribuenda. Sunt multa quoq; uerba, duos sensus, ut Quintilianus quoq; inquit, significancia quæ et amplum, et patentem præbere possunt iocantibus campum, in quo et ars non exigui ius exercet, maxime in respondendo. Si quidem prolato uerbo, ingenioq; lacesito et prouocato, statim ars conuertit sese ad implorandũ auxiliũ ab altero quidẽ uerbi ipsius sensu, ut cũ Mercurius dixisset, apud Plautũ. Malam à me sibi rem arcesit iumento suo: con-
 22 festim Sofia subdidit: Non enim ullum habeo iumentũ. Itaq; duplicitas sensus, arte iuuante, iocandi locũ ei præbuit: Cumq; alibi dixisset: Geminũ dũ queris, gemes, ipsa literarũ ac syllabarũ similitudo, et quasi collusio iocandi locum exhibuit. Atq; in huiusmodi præcipue uocibus prima quidem occurssio tota est natura, secunda uerò ad artẽ potius referenda. Eius enim est et deducere uoces, et querere earũ structurã, et comparare eas, atq; inflectere, quam Alliterationem alibi uocamus, cum de Poëtarũ numeris præcepta traderemus. Ea quoq; quæ insunt à natura, ac dicitur propria, ut passũ querere, ut prole appetere, ut hinnire, ac mugire, atq; eiusmodi alia iocantes mirifice adiuuant, ut cum ludens apud Plautum seruius
 23 dixisset: Boues bini hic sunt in crumena, alterius serui è uestigio menti occurrit, colludere et ipsum posse ab pascẽdi cupiditate, quæ à natura bubus
 24 inest. Itaq; iocabundus subdidit: Emitte sodes (ne famas enecet) mire passum

stum. Quis autē neget artis hoc esse, tametsi natura repugnante ars ipsa parū per se omnino in multis potest. Ambigua quoq; quæq; aliā interpretationē recipiunt, maxime exposita sunt iocantibus, ut cum seruus apud Plautū & grauitē & gratulanter domino dixisset: Gaudeo tibi mea opera liberorum esse amplius: filium enim herulem in infantia amissum recuperauerat, illico nactus herus iocandi opportunitatem, respondit iocabundus: Etenim nō placet, nihil moror, aliena mihi opera fieri plureis liberos. Quod enim ille dixerat gratulatus, sua quod opera atq; industria filiū inuenisset, in alium ac libidinosum sensum interpretatus herus, ioco materiā præbuit. Contraria quoq; inter se & ipsa occasionem iocis præbent, ut in Amphitruone cum dixisset Mercurius: Dextera uox aures (ut uidetur uerberat, ex aduerso contulit Sosia: Metuo uocis ne uice hodie hic uapulo. Et uerbero enim & uapulo inuicem cōtraria sunt, perinde ut ago & patior. Datur etiam iocis locus ab interpretatione scripti, cum illud est ambiguum, etiā Cicerone exēplū afferente, in altercatione Scauri ac Rutilij de ambitu, cū in eius tabulis ostenderētur hæ quatuor literæ A.F.P.R. & Scaurus interpretaretur, actū fide publica Rutilij: Rutilius autem, ante factū, post relatū, ibi C. Caniū equitē Romanū, qui Rutilio aderat exclamasse, uerū illarū literarū sensum esse, hunc scilicet, Aemilius fecit, plectitur Rutilius: quod dictū acutū esse uult Cicero, & concinnū. Nō caruit igitur nec magistro, nec arte huiusmodi interpretatio: cōsueuere duci etiā ab admonitionibus, ac cōsilijs dicta admodū etiā faceta, quale Grauij illud apud Ciceronē: Cū malo patrono, qui uocē in dicendo obtulisset, nullum frigidū bibendū cōsuleret, illeq; si id fecero, perdā uocē, respondisset: tum Canius, melius, inquit, quā reos. Datur etiā iocandi locus à consentaneis moribus, cuius exēplū extat etiā apud Ciceronē. Cū enim Scaurus nōnulla laboraret inuidia, quod sine testamento Pompeij cuiusdā locupletis hominis bona possideret, finusq; quoddam duceretur: tum C. Memius dixissetur et acute, et perbelle: *Quin uides o Scaure, mortuus enim rapitur, si potēs esse possessor?* Ducuntur etiā ioci et falsi, et belli admodū ab responso in eo ipso genere, quo usus est quis prior, utq; Ciceroniano utamur exēplo: Adolescentulus Q. Aquilius male de se audiuit, is grandior iam, et consularis, factus obuiam festiui homini Aegilio, qui uidebatur mollior, quamuis nec esset, muliebri usus est nomine, quo illū uellicaret: *Quando, inquit, Aegilia ad me ueneris, cū tua colu et lana reddidit statim Aegilius, uel retor sit potius: Nō pot, inquit, audeo, nam me ad famosas uetuit mater accedere. Quid magis artificiosum, q̄ telū idem retorqueret et ex eodē genere dictū eiusdē fellis reiaculari, ac repercutere? Est et hoc generis eiusdē.*

Neapolitanus quidam ciuis & ipse male de se quoque audiebat: subuespe-
rum itaq; ad fores eius accessit iuuenis & ipse propudiosus, nec satis bene
de se audiens, cumq; clausas illas inueniret, & esse illum intus intelligeret:
accommodata uocula maxime mollem in modum, atq; ad rimulas: O mea di-
xit Iacoba, cur nõ tete mihi cupientissimo ad fores exhibes? tum ille eodem
uocis usus lenocinio: Quia suas tete ad fores paratissimus expectat Am-
brosius. Manant & à re non expectata, & ab eo quod est ex non sperato,
non illepide, neque non admodum belle dicta, ac diuersis quidem modis,
præcipue autem à nominis aut uerbi uel deriuatione, uel definitione: ut cũ
in senatu ageretur de agris publicis, deq; lege Thoria, & premeretur Lu-
cilius ab ijs, qui à pecore eius depasci agros publicos, & de lege diceret:
Nõ est, inquit, Appius Lucilij pecus illud, erratis, liberum enim esse puto,
quod qua lubet pascitur. Est eiusdem generis nec minore quidem gratia,
Charitei dictũ non incelebre. Cum enim Neapoli iactaretur nummus bel-
li tẽpore adulterata materia, querereturq; è notis eius quispiã, quod ne-
sciret iam quid haberet: Tum ille uultu quam maxime ad iocum accommo-
dato: Est, inquit, dijs immortalibus, quod gratias agam, gratulerq; amicitia
nostræ, tandem enim hominem inueni, & amicum quidem hominem,
& uere diuitem, quando diuitis est hominis nescire quid habeat. Habet
quoque concessio & locum, & leporem suum. Id autem est, quod Cicero
inquit, ut facete concedas aduersario id ipsum, quod tibi ille detraxit, qua-
le illud Coelij: Cum enim ei quidam malo genere natus diceret, indignum
esse suis maioribus: At hercule, respondit, tu tuis dignus. Simile est familia-
ris nostri, COLOTII BASSI, uiri admodum iucundi. Cum enim
per iocum obijceretur ab amico, quod nimia uentris eius esset parsimonia:
Gratulor liberalitati tuæ respondit, quod plura multo des ipse, quam ac-
cipias. Laborabat enim ille sæpissime uentris profluuio. Ingeniosa sunt hæc
omnia non minus tamen artificiosa, singulãque locos habent suos è quibus
defluunt. Et peracuta sunt, & perquam concinna, quæ ex collatione per-
sonarum deducuntur. Deperibat adolescentulus honesto loco natus puel-
lam nobilitate summa, excellentique & forma, & pudicitia. Cumq; inter
preces ac blanditias respondisset illa: Scito te Lucretiam inuenisse, hic ille:
Experiere te & Traquinium comperisse. Prouerbia quoque dictorum in
usum adducuntur, habentq; uim ridiculi. Familiaris noster Marinus To-
macellus functus est complureis annos summa cum laude munere orato-
rio sub Ferdinãdo rege Neapolitanorum: Cumq; satis longo post tempo-
re, quàm promissum ei fuisset ab Antonello epistolarum magistro satis ef-
set factum, gratulabundus mihi per epistolam respõdit: Bene habet, ele-
phantia

phanti partum uidinus. Cumq; aliquando compertum habuisset Paschasium Decium, quaestorem regium, secum egisse liberaliter in salario persol uendo, erat enim Paschasius maxime attenuatus, ad me rescripsit: Optime actum est, scenicem iam uidimus. Ab commemoratione etiam uersus cuiuspian celebris, Poet. eiq; maxime noti manant facetiae et argutiae, et gratiae. Considerant mecum meis pro foribus idem hic Marinus et Petrus Compater, homo iucundissimus, magna senectute, tres cano capite omnes, nullis dentibus, multis tamen, ac propè tercentenis annis. Præterens igitur adolescentulus demiratus cum esset treis annosos uetulas, albenibus capillis, maxime hilari uultu, et iocari cum prætereuntibus, et arridere salutantibus: hic Marinus in ipsa illa adolescentis admiratione tanto cum lepore Virgilianum effudit illud:

Tercentum niuci tondent dumeta iuueni.

Vt risum non tenuerint, senem qui audierunt, eo in confesso, tam oportune, adeo præter expectationem ac perquam concinne modulantem. Isq; confestim risus ingeminatus est, nam derisui cum haberetur à nobis, qui præteribat iuuenis, obeso corpore, obestori ingenio, maxime obesis moribus, tum à festiuissimo, et perquam concinno iuueni Petro Summontio et festiue admodum, et peruenuste iniectum est Virgilianum aliud, quamquam dimidiatum è Georgicis:

Longamq; trahens inglorius alium:

Vt protractus risus fuerit in Charitei aduentum, qui animaduertens senum trium tam æqualem canitiem. Quid, inquit, hic ad fores? an inalgescere cupitis? cum alpes uideamus niuibus oppletas undequaq; concanescere. In primis igitur ferax est locorum campus, materiaq; maxime opulenta subministradis iocis, ut rectè Quintilianus dixerit: Si species omnis persequi uelimus, nec modum reperiemus, et frustra laborabimus. Neq; enim minus numerosi sunt loci, ex quibus dicta, quam illi, ex quibus et quas sententias uocamus, ducuntur, neq; alij. Itaq; et sententiæ ipse quæ suapte natura graues sunt et sapientes, si ridiculum in modum iactatæ fuerint, risum etiam ipse parituræ sunt: ut cum Franciscus Puccius, uir in studijs his nostris eminens deridere uellet hominem seditiosum, ingenioq; minime quieto, qui in corona quadam constiterat: Ecce, inquit, concordia parue res crescunt. Cum etiam idem hic deridiculum facere uellet, bona qui patria obligarijisset, iniicit sententiam hanc: Parsimonia rei familiaris, et ædemum diuitiæ magnæ sunt. Cumq; suis ex auditoribus somniculosum aliquem notare uellet, rorem antelucanum uocitabat. Itaq; hominum industria et ars, de qua hic noster est sermo, etiam quæ grauiæ fuerint ad ridicu-

la sepe transfert, ut negare qui uoluerit, arti suum esse locum comparandis ridiculis, dictisq; funditandis, nulla ratione id possit, quando grauiam etiam ac sententiosa dicta, ubi arte usus quis fuerit ac tum temporum, tum personarum delectu adhibito, ad iocum traduci soleant ac risum, & persepe que ipsa per se ridicula non sunt, belle tamen agitata rideantur. Itaq; et quod distorū, ridiculorūq; ac facietiarū regiones sint amplissimæ, quodq; in ijs ars quoq; uel multum etiam ualeat, abūde à nobis ostensum uidetur, & exemplis etiam comprobatur.

Neq; aduersum miseros, neq; potentes uiros utendum esse ridiculis. Cap. III.

Hinc ad alias quoq; obseruationes transeamus, quæ plurimum conuenire uideantur ad facietudinem, hoc est, ad eam quam in iocis querimus mediocritatem, quodq; in delectu fere mediocritas ipsa collocata sit: cuiusmodi uero id & quale sit, ostendendum relinquitur. Cum præsertim Cicero de Oratore agens, Oratorijsq; muneribus dicat, nec insignem improbitatem, nec rursus miseriam rideri, statuaturq; in iocando moderatorem retinendam esse, & Vmber quoq; noster dicat, facile esse miserum irridere. Quocirca & miseris parcendum est, in quibus locus esse misericordie debeat, ni fortasse superbia, maledicentia, incōtinentia præcipites eant: & à potentibus etiam uiris, & quibus publica res in manu est, continentum. Est enim periculosum perq; temerarium, lacerare eum, qui gladium strictum habeat, possitq; proscribere. Ad hæc & scurrile habeatur ac sit, lacerare eum, qui ab omnibus ametur, et maximis atq; infimis æque charus sit, atque acceptus. Quæ enim mediocritas esse potest, ubi prudentiamunus minimè retineat suum? Quid rursus imprudentius, quam eorum in se iram prouocare, in quorum nutu posita sit hominis uita? quando ut à derisu, quod ait Quintilianus, haud procul abest risus, sic ab ira potentis haud longe abest sanguinolentia acuis. Quæ re efficitur, ut quemadmodum Oratoria urbanitas parum frequens esse debet, minimeque in causis, earumq; actionibus frequentata, sic & facietiarum usus rarus, ac maxime temperatus: nec quotiescunque locus patuerit ad iocandum, poteritq;, ut Cicero inquit, dictum aliquod dici, dicere id necesse ducamus. Ut enim in re omni modus retinendus est, si probari actiones nostras uolumus, sic etiam in iocando. Utq; etiam serijs, quæ ad usum spectant, quædam tamen regula, normaq; à ratione constituta est, sic iocosa quæ ad iucunditatem, freno etiam quodam sunt tanquam præsepibus alliganda. Si enim iocosa probantur

probatur relaxationis gratia, non eo probari debent, quo alteri obsint, ac molestiam afferant, quod nec uiri boni, nec ciuis probi officium est. Cum factum hominem, & bonum eundem uirum, & ciuem item probum esse dicamus. Nec enim ad maledicentiam descendendum ullo modo est aut sponte, aut ex prouocatione, nisi cum honestas ratioq; id permiserit. Quocirca dicacitas neutiq; tam amica est facetudini, tamq; conuicta, quam est comitas, cum dicta pleraq; salsa sint, ac suo nomine sic appellentur, ridiculaq; ipsa haudquaquam semper grata, comitas uero à temperamento uix recedat. Itaq; facetum hominem aspersum comitate plurima esse oportet, quod facetudinis ipsius condimentum est.

Quae seruanda sint faceto. Cap. IIII.

Facetiarum autem facietiarum duo cum sint genera, reque alterum tractetur, ac nonnunquam tanquam fabella narretur aliqua, alterum dicto, in utroq; modus retinendus est faceto, idq; diligenter uidendum, ne dum alterum cauet, in insultitatem incidat, pariatq; et ab audientibus derisum. Non abire autem putat Cicero mendaculis aspergi oportere praesertim fabellas, quod Oratori conducant, cuius finis est iudicem ad beneuolentiam suam trahere. Facetum quoq; nequaquam dedecuerit eiusmodi aspersio, tametsi mendacia fugienda sunt, quippe cum ornatus hic quasi quidam adhibeatur, non fraudis gratia, sed delectationis et honestae, et naturalis.

Distorum salforum duplex esse genus. Cap. V.

Ed mihi uidetur, quod falsum est dupliciter partiendum, et in quod molestum sit, odiosumq; atq; in rixam spectet ac contentionem, et quod delectet ac familiariter iocetur, ut hoc sit omnino iocosum et liberale, mordax illud ac dentatum. Nam seruire quomodo conueniat homini ingenuo? Generis utriusq; haec erunt exempla: Scipio ille maior in mensa cum accubisset, ac de conuiuarum more corona capiti eius esset imposita, eaq; et bis, et ter ruperetur, aegreque fortasse id ferret, tunc P. Licinius Varus: Noli mirari, inquit, parum si conuenit, caput enim magnum est. Et laudabile et honestum, ut Cicero ipse putat. Cum enim falsum uideri possit, dentem tamen non imprimit. Simile et illud: Inuitatus cum esset Franciscus Pudericus ad prandium, appositaeque esset ei altitilis haud bene absa, conuersus ad eum qui pullum deartuabat, Importune, inquit, accubuiumus, neque enim ad prandium uocati, sed ad coenam sumus. Liberale prorsus ac cocinum.

Crassus in Parthos proficiscens ad Deiotarū in Bithyniā diuertit, nouam
 iunc urbē edificantem. Itaq; in eum iocatus, quod esset senectute iam con-
 fectus: duodecima, inquit, diei hora nouā urbem aggredieris. Ad quē Deio-
 tarus: Nā et Crassus erat sexagenario maior: nectū (respondit) ō Crasse
 satis matutinus in Parthos proficisceris. Vterq; perquam familiariter ac
 iucunde, neq; ut lacefferent, uerū ut iocarentur. At hæc quæ subdam, uel
 unicum præferunt, quando et scindunt, et rapiunt. Barnabas Barolita-
 nus iudicatus est de fide Christiana parū pie sentire. Itaq; aliquando cum
 hiaret, deq; more tamen Christiani hominis cruce[m] pollice ad os designā-
 ret: tum Masius Aquosa, qui et iocosus homo esset, et peracutus, ut Sicu-
 culus, atq; illi notus: Quid hoc, inquit, Barnaba, qui cruce[m] os quasi carcerē
 ob signaueris, ne dæmon ille malus tuo se e[st] pectore proripiat? Quid hoc
 falso falsius? his enim uerbis ut male de Deo sentiens coarguitur. Accu-
 buerat ad mensam Petrus Summontius, cumq; pransus iam esset: sacerdos
 satis importune ad mensam sese ingessit, uixq; accubuerat, cum ad mini-
 strum conuersus: *Est im: Sitio, inquit, misce puer.* Tū Petrus: Atqui, inquit,
 nō putassem præterita nocte tuate cum commatercula delicias fecisse. Pu-
 pugit enim illum acerrime ex hoc, quod mane sitiati multum qui se in Ve-
 nerem noctu resolverint. Haud dissimile multum est in Ciceronem illud:
Esurum anguste si sedeas, duabus qui sellis sedere sis solitus.

Altera diuisio salforum dictorum.

Cap. VI.

St et alia salforum diuisio, ut alterum dicax sit, uerū-
 tamen non urbanum, sed rusticanum, aut seruire potius.
 Alterū autē quod urbanam educationem referat. Namq;
 apud Ciceronem Antonius Crassum dicit uenustissimum
 esse atq; urbanissimum, pari quoq; modo grauissimum
 atque seuerissimum. Posterioris generis exempla sunt hæc. Ostentabat
 Pomponius et quidem iactanter uulnus ore exceptum in seditione Sulpi-
 tiana, quod ipse tamen passum se pro Cesare pugnantem gloriabatur. Ibi
 Caesar et false admodū, et urbanissimum in modum: Nunquam fugiens
 respexeris, inquit. Itaq; et momordit illum Caesar, et ab urbanitate non
 recessit. Alumnus quidam meus non inurbane educatus, cum objiceretur
 ei, quod pater araret: At mater, respondit, tua ubera locat. Itaq; in re
 quamuis conuictiosa, nō minus tamen urbane respondit, quam false. Priō-
 ris uerō generis hæc erunt. Contendebant homunculi duo, cumq; alter
 per pupugisset hoc dicto alterum: Verba tua neutiq; mihi bene olent, tum
 alter, quod uidelicet loqui à tergo consuesti. Spuree nimis, et seruiliter,
 quale

quale Plautinū illud: Obturat ne inferiorem gutturē? Hoc uerò perquam rusticè. nam dicenti cuiquam inter laceffendum: Caprinum bibe, quo pulmones refrigeres: tum alter: Tuum si sequar exemplum, hircinum potius demulserim. Sed hæc quæ rusticana dicimus ac seruilia, pleraque obscœna sunt & scurrilia. Exemplum est, regij stabuli magister famulos increpabat, equile immundum quod esset. Tum unus ex ijs: Videlicet enitescere stabulum uis, quo stabulariorum ipse nuptias celebres. Eiusmodi hæc & spurcantur, & ciuiliū conuentu hominum omnino indigna sunt, & ab ore auribusq; facetorum, atq; ingenuorum hominum procul repellenda.

Vultum esse dictis ipsis accommodandum, & gestum,
& uocem. Cap. VII.

Vmmo autem studio id uidendum, quo dictis ipsis uultus accedat, et (qua opus est) gestus quoq; sit accommodatus ac perquam concinnus. Secus enim dicteria nō modò gratiam suam non retinent, sed is qui dicit apparet etiam absurdior, ut si non fiat ex eo ridiculus, efficiatur tamen parum gratus, habeaturq; haudquaquam siue politus ciuis, siue satis sodalitijs studiosus. Quodq; de uultu præcipimus, deq; gestu, in uoce etiã seruari ducimus, nam & ipsa inflexiones ac modulos suos habet. Per multa enim tum inepta apparebūt, tum frigida, hæc illis si fuerint, quæ sua pietate natura lepida sunt & bella. Id tamen cōsiderandum, aliam rationem esse debere facetorum atq; ingenuorum hominum, aliam mimorum, ac theatralium ludionū: in quibus interdum obscœnitas ipsa, spurcatioq; cum scurrilitate, ac petulantia nō commendatur modò, uerum etiam si abfuerit, desideretur. Quocirca in his ipsis immoderatiores qui fuerint, nimiq; imitatores, mimorum potius è numero habendi sunt, quàm facetorum, theatroq; ac spectaculis magis digni.

Mimica & theatralia parum facietis conuenire.
Cap. VIII.

Nec uerò imitatio tantum ipsa dum nimia quidem sit, fugianda, est uerum etiam dicta quedã, quæ mimica sint potius, aut parasitica, quàm ingenua, confessionibus que ac sermonibus, de quibus dicimus, male conuenientia: qualia hæc ex Plauto, quæq; alia eorum similia: Qui edistis, multo fecistis sapientius: qui nō edistis, saturi site fabulis. Item: Dum ludi sunt, in popinam pedisse qui irruptionem facite. Delectant hæc populum,

suntq; mirum in modum auribus populariū apta, & ad inuitandū risum, & ad detinendū spectatores in subfellijs, seu ne satietate afficiantur, seu dum pati nequaquam possunt spectandi morā. Quid illud quāu festiuum, quāu ridicularium? Vin noctuam afferrī, quā tu tuusq; dicat: Et: Assum apud te eēcum: At ego elixus sis uolo. Delectant hęc mirificę, quid enim bistrionia populariū? Ac fieri quidem potest, ut quandoq; quanquam rarerēter, in ore tamen ingenui ac faceti uiri commendentur hęc eadem, quę suapte natura omnino tamen dedeant. Ad hoc & populare admodū, & theatricum: Digito in manibus non habent. Quid iam? Quia incedunt cum anulatis auribus. Et illud: Perpetuon ualuisse uarie. Caprigenum hominum minimum non placet mihi, neq; pantherinum genus. Hęc, inquam, quęq; huiusmodi sunt, uel suauissimum esse condimentum uideri, ac iure quidem possunt relaxationum earum, quas ipsi quærimus: quęq; ut quæramus, natura ipsa & hortatur & commonet.

E silentio interdum risum gigni. Cap. IX.

Icere uix quidem ausim, dicam tamen, nec parum quidem libenter: etsi facetus uir in dictis, responsisq; decenter uersatur, ad iocum quidem, honestamq; ad relaxationem ac quietem accommodatis: tamen ipse quandoq; uidi mirificum excitari risum, suauissimamq; gigni recreationem ē silentio respondentis: quod siue motus quispiam oculorum concinnus sequatur ac decens, siue manuum, digitorum uel, siue dentium subsannatio, gesticulatio uel aliqua, siue innutus quispiam extemporaneus, siue ē loco abito præter expeclationem, quę res contemptus ac irrisionis significationem habeat. Etenim aliquando loquaculus quidam Hicronymum obtundebat Carbonem, suauissimi ingenij uirum, atq; ubi multa ingentem uerborum in cumulum congesisset, petebat sibi ab eo ad singula responderi: illum uero memini ad omnia quidem siluisse, conuersumq; ad astantes dixisse: Magnum ranarum prouentum hic annus attulit. Garriebat alius quispiam nostra in porticu, quem ferre Albericus Pudericus Francisci nostri filius, cum non posset, nullo dato responso, manu sublata, monuit, nasum ut emungeret: quo ē signo mirificus inter astantes exortus est risus. Et illud quoq; Tristani Caracioli perquam iucundum et bellum. Cum enim homo parum in loquendo temperatus, nulliusq; in re publicæ operæ aut officij frequenti in conuentu nobilium uirorum dixisset ei: Malos reipublicæ ministros habemus: tū ipse auerso ab illo statim ore, ac discessuro similis: Nuntiu, inquit, habemus o ciues aduentantium peregre graccu-

graculorum, ego rus eo, ne segetibus iam pullulantibus damno sint. Hortabatur homo minimè malus Petrum Compatrem ad uxorem ducendam. Has inter adhortationes, qui pone eum stabat iuuenis argutus cum sternisset, nihil ipse respondit. tum ille: Quid malum & amico, & honesta suadenti nō respondens? ad ea tum Compater: Nec mihi, inquit, nec uxori male auspicaturus sum. Cū enim è duobus coniugiu (ut scis) constet, Hispani quidè augures, ubi unū sternut amentū tantū fuerit, et mali illud, et portentosam profitentur, meis igitur nuptijs infelix absit auspiciū. Facetus itaq; uir potest è silentio quoque gratiam sibi comparare ab auditoribus.

Quæ seruanda sint in risu prouocando. Cap. X.

Rouocandi autem risus, hilaritatisq; excitadæ uel præcipua causa est: cū is qui dicit siue lacesitus, siue lacesens, prior ue aut posterior iocatus ipse quidem minimè riserit, ut querendū fortasse à doctis sit uiris, cur tantopere ad commouendum conferat risum dicentis confirmatus uultus, uerbaq; eius cum seueritate et pondere. In repercutiendo autem, docere exemplū hoc potest, quanti sit id ipsum quod nūc dicimus. Vexabat bello Florentinum populum Alphonsus Neapolitanorum rex, atq; in primo quidem adortu, expugnatat Rencinū satis tenue oppidum. Ibi primū ad nuntiu cuius quidam illatus in Cosmum, qui tum princeps erat administradæ reipublicæ: Quid hoc, inquit, Cosme? perijmus, amisso Rencino. Tum Cosmus uultu maximè sedato & forti, uerba illius despiciat: Per CHRISTVM, inquit, rogatus edoceas, qua nam in parte agri nostri Rencinū sitū est? nam quod te excruciat amissum oppidū, mihi haud quaquam satis cognitū est, sit ne illud Florentinæ ditionis? Risit prudens & cautus senex, uultu maximè imperterrito & despiciaci, garrulantis illius meticulosum dictum, perq; degenerantem orationem. Extat exemplum quoque A. COLOTII in lacescentem, deq; dictione met sua prurupentem in cachinnos: nam cum hiscententem illū COLOTIVS cerne-
ret: Hia, inquit, hia mea monedula, en adest mater cum lumbriculo, quæ tibi pappam dabit. Nec uerò dicta & ipsa dicentis ipsius risu uultuq; non etiam aliquando exhilaranda uideantur. Veruntamen quæ belle dicuntur, ac cum seueritate, & (penè dixerim) erudite dicuntur, tamen si risum non mouent, plerūq; laudari nihilominus solent: contrā irrideri sæpius & sperni quæ cum risu emittuntur dicentis, siue is prior dixerit, siue posterior. Itaq; uultus ille seuerus, rei q; accommodatus in hoc dicendi statu rideri uix potest, risus autem derideri plerūq; & potest, et solet: nā suapte

natura risus expositus est derisui. Nec uero mirū hoc uideri cuiquam debet, quando sedes ipsa ridendi collocata est (ut apud doctos constat) in deformitate aliqua corporis, aut uitio, aut in turpitudine morū actionumq; earum, quæ aut animi solius sunt, aut utriusq; corporis scilicet atque animi: aut eorum etiam quæ fortuita uocantur, suntq; in euentu posita. Itaq; eorū quæ mouendo risui apta sunt, alia in natura sunt posita, alia in euentu: quorum omnium animus cum sit obseruator, uisq; illa rationalis homini naturaliter insita, & ab habitu cōfirmata, atq; ab obseruatione, id præstandū est, ut ad insitam uim aptitudinemq; artem quoq; adiugamus, quæ naturæ ipsius imitatrix est. Quid autem perfectum, quod non idem & naturæ conueniat, & eruditioni? Quocirca facietum hominem uolumus & naturæ ipsi inniti, & arti, atq; obseruationi, id est, præceptis, consilijsq;, atque admonitionibus à ratione profectis. Nec uero hac in parte artem ut quæstuosam aliquam intelligimus, aut manu comparatā, uerū institutionem ingenuo homine dignam: quam qui sequatur, hunc ipsum necesse est, quacumq; in actione, siue seuera & graui, siue iucunda, & lepida, conuenientem retinere mensuram, seq; secundū eam metiri, perinde ut recta dicet ratio. Nec uero is sumus, qui hac in dissertatione aut Oratoriam respiciamus, aut theatralem, uerū mediocritatem sequimur libero homine dignam: quam querendam à fortissimis etiam uiris natura ipsa duce decernimus, illisq; præsertim, qui res publicas moderantur. Quibus enim animorum relaxatio querenda magis est, aut ab quo nam hominū genere honestius etiam desideratur, quam ab ijs, qui in assiduis, maximis, periculosissimisq; uersantur laboribus, rerumq; multiplicibus difficultatibus ac curis? Quo fit, ut pleriq; negotiosissimorū hominum, publicisq; in administrationibus obrutorum, & sint hodie, & fuerint maximè facietiarum appetentes ac studiosi. Cicero dat primas Cæsari partes in hoc ipso genere uirtutis. Quis autem Cæsare bellicis in rebus maior? Quis Cicrone in toga? ut non iniuria fortasse dictū sit ab eo: Cedant arma togæ. Sed nec prætereantur imperatores alij, maximorumq; bellorū exanclatores. Igitur et maximus dux Annibal facietijs plurimum delectatus est, siue in dicendo, siue in respondendo, cuius illud extat dictum in Gisonem maximè quidē falsum, Is enim cū Romani exercitus ad Cannas miraretur multitudinem ægre id ferens Annibal in illum sic iocatus est, ut despicabilem etiam militibus suis faceret: Quāto, inquiens, mirabilibus est ô Gisco, in tātō hominū numero, qui tuo isto uocetur nomine esse neminem. Nec minus etiam iocis huiusmodi libenter Iugurtha usus legitur, tametsi cū illo rebus gestis minime comparandus. Neq; genere in hoc ab ijs superatus est Pontirex Mithridates.

dates. Nam Augusti Cæsaris dicta plura fortasse referuntur, quam aut Cæsaris aut regis alicuius. Alphonfus item rex, tempestate sua quem nō uicit aut dicendo, aut cū dicerentur applaudendo urbanis atq; facetis iocis? aut prosequendis facetis uiris & muneribus, & beneficijs? An non laus hæc ipsa olim Atheniensiu præcipua fuit? eaq; in Demosthene summo et Oratore, & ciue desiderata? Nostro tēpore trium est præcipue in Italia populorum, Perusinorum, Senensium, Florentinorum. Hispania regū aula hac à uirtute & institutione cum primis cōmendatur. Gentes uerò extremas, non tam barbaras ac feras ipsa feritas uocari facit, quam sermo ipse rudis agrestisq; et oratio ab omni iucunditate ac lepore prorsus aliena. Itaq; ut falsum quod non est, insulsum id dicimus: quod uerò infacetum, minime ingenio uiro dignū: sic facetos in uerbis quidem iucundis uersari ac lepidis, quæ ioca dicuntur, uolumus: fontes uerò ipsos, è quibus facetiæ manent, è factis fluere, quæ qui infectentur, dicaces. Placet autem Marco Fabio Dica citatem sermonem esse cū risu aliquos incessentē, siue in rebus, siue in uerbis. Itaq; Ridicularia esse dicimus, quæ risum mouere habeant: Dicta, quæ salem: qui si cū asperitate fuerit atq; offensione, ad dicacem dicta ipsa referenda sunt, et si risum exciunt. Sin cum lepore, sineq; offensione, aut si offensuicula ipsa leuior fuerit, quad. unq; cū gratia & familiaritate, ad factum, quem ingeniu quidem esse uolumus. Quocirca eiusmodi dicta cōmendationem potius atq; approbationem quandam, quam risum ingenerant.

Fabellas uerò: facetorum quodammodo proprias esse uolumus, nam et faceti maximè comes sunt, eorumq; familiarissimas eas esse superiore libro ostensum est. Enarrantur enim eæ plerunq; sine offensione, & (quod laudabilissimū est) cum gratia etiam summa: delectant enim, et tum risum suauem quidem illū et gratum inducunt, tum approbationem dictorum: ut licet factæ & sint, & intelligantur, tamen ad seria uideantur inuenta. Nugæ uerò omnino leues, futiles, inanes, uanæ: quocirca ab hoc toto genere repellendæ: ut ne nugaces quidem falsi esse possint, ridiculariaq; ipsa derisum potius quam risum afferant, ubi nugis infecta fuerint. Itaq; tum dicta quæ salsa uidelicet atque aculeata, tum ridicularia forum, theatra, plebeiōs homines, ipsaq; spectacula, rixas, cōuictaq; generaliter pertingunt: nam præterquam quod habet spicula ac se llescatent, pleraq; obscœna sunt scurrilia, perq; amara, aut rusticana, rudia, incōdita, parū urbe digna, non raro etiam seruilia. Quæ uitia ingenuitatem nō modò dedecēt, uerū turpissime illam notant ac labefaciunt. Quocirca aliter in dicace considerantur, ridiculo, mimico, histrione, scyphanta, rusticano, seruo: aliter in hominē ingenio, quiq; risum iocūq; ex mediocritate querat, quæ & iucun-

ditatem ratione hac afferat, & curarum refrigerationem. Ingenuum autem hominem, eundemq; facetum non modo leuem esse nolumus, uerum etiam qualis Crassus Orator refertur, & seuerū, & grauem exigimus: uel si natura ab ipsa iucundus fuerit, ne tamen iucunditas ipsa aut insulsa sit, aut prorsus ridenda. Rarior, ut est apud Iuuenalē, usus uoluptatē commendat, frequentia enim plerunq; satietatem gignit. Quamobrem nimia dictorum frequentatio, ususq; maior ridiculorū, isq; immoderatus, & (pene dixerim) coaceruatus, fugiendus est: non solum enim affert satietatem, uerum nimiam ob frequentiam dicta ipsa sordescunt, fiuntq; uilia, & uel ad despicientiam peruulgata. Quocirca modus et in ijs quoq; adhibendus est, ne sordescat ioculatio: quæ ni temperata fuerit, transitura sit in garrulitatē, nugationem, sycophantias: ut qui eiusmodi sint, magis despiciantur, sintq; alijs contemptui, quàm ut ipsi delectent. Erit igitur dictorū quoq; ac ridiculorum tum comes, tum magistra prudentia: qua remota, quid est quod suo in genere assequi commendationem queat?

Et dicta, & ridicula, & facetiæ e uerbis constant, & uultu, & gestu, & uoce, pro loco uidelicet ac tempore, dignitateq; accommodatis. Ceterum loca ipsa unde ducuntur, posita sunt in factis, quæ dicentes non uerbis modo, uerum etiam gestibus insectantur. Hoc autē ideo cōtingit, quod facta ipsa sint turpia. Turpitudine autē & rideri solet, & accusari, quando suapte natura irridenda est: ut cum quis ab obesitate tardiore incessu graditur, ibi quispiam dixerit, nimirum nauis ipsa honore grauata est suo. Et ridiculum dictum est, & iocandi locus existit à rei ac facti deformitate. Ut cum quispiam uinosus incessitur, quod nimis atrox sit miles aduersus exenterandas cupas. Hoc igitur dictum à facto est, deq; morum turpitudine, deprauataq; è materia dolatum. Nec uerò ioca ipsa non quandoq; è dictis quoq; ac uerbis deducuntur, quare sedes eorum ibidem quoq; sunt collocatæ. Cuius rei exemplū est apud Ciceronem. Cum enim orator quidā protulisset Supputatilica, aduersarius quasi attonitus uerbi nouitate, ignorantiaq;: Supputa, inquit, ô iudices quid sit scio, Tilica uerò nescio, ex eo autem insidie uerendæ. Patet igitur ioculorū sedes in factis dictisq; cōstitutas esse, qualia permulta à nobis demonstrata sunt, nec enim dictis quàm factis minus apparantur. Partes autem respondentis uidentur præstabiliiores esse, quādo & difficiliiores: potuit enim qui lacebat præmeditatus, dicta quasi è domo secum asferre, ac tanquam ex improviso aggredi, cum illi extemporalitas sola subsidio sit. Quo igitur responsa minus expectata, ex eo uehementius mouent, præstabilioraq; ob id iudicantur.

Responsa uerò ipsa duplici modo partiēda sunt, in ea quæ aut diluant
tantum,

tantū, aut quæ uel acriter mordeant. Sunt et̄ mista cōpositaq; , ut duo illa si implicia sint, tertiu uerò hoc cōglutinatū. Primi exemplū est: Pallas Strophius Florētia pulsus à factiōe Medica, fertur dixisse in fuga: Incubare nos oportet ò uiri, et̄ ingenio, et uiribus, quo patriā ab dominatu unius liberemus. Quæ cū relata essent Cosmo, respōdit pauca hæc Pallati referēda, nō posse alitem incubare, quæ et̄ nidū amisisset, et̄ plumis spoliata sit. Quo dicto et̄ minas irrisit, et̄ uerbū uerbo diluit, ac belle iocatus est. Exemplū secūdi: Inter congregiendū homo non inurbanus irriserat aliū eiusdē ordinis hominē. cū qui suo nomine Fœniculus esset, cū Ferriculū salutasset, tū ille uultu quāmaximē uerbis apposito: Et tu uale, inquit, Furacule. Videtis quo aduersariū ielū percussit, quamq; etiā grauissimē? Est et̄ tertiu genus exemplo suo confirmandū, quod est huiusmodi, nā et̄ diluit, et̄ mordicus etiam abripit. Erat ad diuæ Mariæ templū extra Capuam dies nūdinalis. Conuenerant de more ibidem multi mortales. Erant in diuersorij pisces maiusculi et̄ aspi, et elixi in lacibus expositi: forte mercatores duo, alter (ut montanus) rerū maris inscius percontabatur, qui nam tā nouæ magnitudinis piscis esset, qui ad unū pēdebat? Ibi alter qui esset litoralis, irridētī per quā similis respondit: Caco merdilis. Ibi tū ille q̄ sese irrideri sensisset, Huius inquit, quāta est nominū uarietas? hic idē piscis meos apud Marfos suo nomine est Sterquicomedis. Vterq; quidem obscœnus, at̄ responsor cū primis mordax. Sunt etiā respōsa quædā minimē salsa, ualde tamē ridicula, quæ Plautina hæc. Cū enim alter dixisset ē collocutoribus, Terrestris cœna est, multis holeribus: confestim alter, Curato ægrotos domi. Et hoc itē: Cū enim dari sibi dragmā seruus cuperet, et̄ alter respōdisset: Quid nā dragmā facere uis? illic alter: Restē uolo mihi emere, quo me faciā pēsile. Illud uerò nō tam ridiculū, quam probatione dignū et̄ sapiens iudicandū. Nam cum senex dixisset grāde se onus ferre, alterq; respondisset interrogans, quid nā id esset oneris? tū senex retulit: Annos octoginta quatuor: eodē accedit seruitus, sudor, sitis. Responsa igitur multo maiore præ se ferūt ingenij uim, instamq; à natura acrimoniā, cum ea sint extemporalia, ferantq; secū etiam admirationē, cū appareant repētina, minimēq; præmeditata.

Quæ igitur, et̄ qualia loca sint, Ridicula, Diçleria, Fabellæ, quæ sint Oratoris, quæ faceti hominis, quæ uerò mimica, theatralia, parasitica, quæ et quot responsorū genera, et quibus quæq; à locis ducātur, satis id explicatum est: nec minus apertē etiā declaratū, quæ à nobis querūtur, ea ad uirtutem tantū spectare, quæ mediocritas quædā est, ad animorumq; pertinere relaxationem, ac tum ad laborum recreationem, relaxationemq; tum præcipuē quidem molestiarum. Quocirca ad alia quoq; transeamus.

PRIMUM igitur faceti uidetur officium, fugitare offensiones, petulantias, subsannationes, sycophantias, obscœnitates, atq; id genus plurima, quæ honestati quidẽ aduersantur, animorumq; ipsorum, & post labores, et inter ipsas quoq; insudationes resocillationi. Quod autem plurima inter iocandum accidunt, quæ aut turpia sint, aut parum omnino decora, siue factu, dictuue, siue gestu, aut uoce, id etiam diligentissime præstandum est ab eo, illa ut & dicantur, & referantur, quin etiam fiant nullo modo turpiter, minimeq; indecenter: uerum his in cunctis rectam sequetur rationem, quæq; ab illa dictantur & honesta, & decora. Hoc autem ideo præcipimus, quod ea ferè solum ridentur, quæ, ut Cicero inquit, uel sola, uel maxime notant, designatq; deformitatem, aut turpitudinem aliquam: quæ ut dicatur referanturq; haudquaquam turpiter, aut parum deceter, id uerò summo studio præstandum est ingenuo uiro. Quod quia difficile est præstare, idcirco uirtus hæc & in ijs uersari à nobis dicitur. Seruare enim honestum in magna morum corruptione, ac dicendi licentia, id uerò quamdifficillimum, idcirco maxime etiam dedecorosum et turpe aliter se gessisse

Definitio uirtutis huius. Cap. I.

Domitij Marci extat apud Quintilianum opinio: urbanitatem uirtutem esse quãdam in breue dictum coactam, aptamq; ad delectandos mouendosq; homines in omnem affectum, maxime idoneam ad resistendum, uel lacekendum, prout quæq; res & persona desiderat. Quæ definitio nobis parum idonea uisa est. Cur autem ita uisum sit, aperiemus. Principio, si urbanitatem pro ipsa iocandi uirtute Domitius accipit, à ueri cognitione longe aberrat: cùm urbanitas, ut superiore libro ostendimus, rusticitati opponatur: nec genus sit, uerum species. Deinde, urbanitas non in dictis solum consideratur, uerum urbanis etiam in moribus ac consuetudinibus. Adhæc, cum dicit ad resistendum, uel lacekendum, uerba hæc uidentur solum spectare ad ea quæ Oratoris sunt, minime uerò ad illa quæ ad relaxationem spectant: propter quod uirtus & hæc laudatur, & in maximo habetur honore apud occupatissimos, & laboriosissimos siue ciues, siue ciuitatum rectores. Quod autem dixit, in omnem affectum, quanquam id non

id non improbamus, uidetur tamen de Oratoria tantum innuere, non de hac ipsa uirtute, quam facietudinē uocauimus, quæq; ipsa moralis ac ciuili uirtus est, nedum oratoria ac forensis seu senatoria. Quæ è re efficitur, ut & uera, & certa definitio uirtutis huius sit, mediocritatem eam esse quandam iocandi & uerbis, et gestibus accommodatis, ad laborum molestiarumq; ac curarum doloris quoq; honestam & suauem relaxationem ingenio uiro dignam. Igitur cum in uniuersum multa à nobis disputata sint, multa etiam exempla tradita, circa iocandi genus omne, dehinc ingenuarum facietiarum exempla trademus, carptim tamen, ne multitudine sordescant ipsa, quibus referendis delectum adhibebimus, quem admodum adhiberi oportere supra præcepimus ijs dicendis. Prius tamen de Urbanitate Quintilianus quid sentiat, quando ipse Domitiana huius opinionis relator est, aperiemus. Putat igitur Venustum esse, quod cum gratia quadam dicatur ac uenere: Salsum autē in consuetudine ait pro ridiculo tantum accipi: non quod utiq; id sit, quanquam & ridicula esse oportet salsa, et Cicero quod salsum sit ait esse Atticorum. Urbanitatis uerò nomine significari sermonē præferentem in uerbis, & sono, et usu proprium quandam gestum urbis, ut sumptam è conuersatione doctorum tacitam eruditionem, deniq; cui contraria sit rusticitas. Ac mihi quidem uidentur Rhetoricæ facultatis scriptores & rusticitatem, & urbanitatem circa uerba tantum, gestusq; illa comitantes uersari uelle: Ac si non rusticum sit illois manibus accumbere in mensa, nec cedere natu maioribus, aut magistratibus in uia non decedere, aut illis non assurgere, nec salutare quos iter faciens obuios habueris: contra seruare hæc omnia, neq; urbanum hoc sit neq; ad urbanitatem referendum. Quocirca urbanitas (quod distinguendū erat eloquentiæ scriptoribus) partim in iocis uersatur ac ridiculis urbe dignis, coetuq; ciuiliū atq; ingenuorū hominū, partim in factis ac moribus, quos ciues retineant, quiq; in urbe uersati sint, conuersationibusq; ciuilibus. Quo fit, ut Cicero cum urbis mores & admiraretur, & sequendos duceret, ad Rufum familiarem scribens dicat: Urbem mi Rufe cole, & in ista luce uiue. Itaq; quod olim esset Atticū, quæ è re id est ab humanitate, morumq; suauitate, Pomponius ille clarissimus uir agnominatus est Atticus: id ab urbe Roma post, dictum est urbanum, ut asperi mores, difficiles, morosi, inconditi, rustici dicti sint. Et Caius Marius à parum cultis moribus, ac uita duritia, quodq; nullas uiuendi sequeretur amenitates, habitus est rusticanus. Contra, qui humanitate præditi essent, suauibusq; ornati moribus atque institutis, ut urbani & laudati sunt, & culti. Quid? quod stultos etiam uocauer, quos urbano à cultu, institutisq; usq; ab humano

et ciuili alienos esse intellexere.

Igitur uetustas omnis iocū id accepit, quod esset serio aduersum, cuius opinionioni Horatius etiam assentitur, inquitens:

” Sed tamen omisso quæramus seria ludo.

Ludum enim pro ioco posuit. Quo fit, ut qui iocantur seria tantisper relinquunt, dum refrigerationē concipiunt aliquam à serijs ac laboriosis rebus, ut iocatio ipsa ab ingenuis uiris omnino suscipiatur recreationis gratia, quæ tamē nec ab honestate recedat, nec ab ingenuitate. Quid enim urbanū esse potest ac factum, quod non idem ingenuum: aut qui iure laudari, præterquam si honestum: Quocirca in omni actione et uita, delectu adhibito et rerum, et personarum, itemque, et locorum, et temporum, iocandi hilaritas hæc ac modestia magnopere laudatur, nullumque, omnino ciuilis uitæ genus dedecet, cum etiam in principibus uiris non commendetur solum, uerum etiam desideretur.

In iocando autem, ludendisque, facietis duo potissimum cauenda, unum ne in miseros iocemur, præterquam si petulantes fuerint superbi, contumaces. Quid enim inhumanius, quam irridere eum, cuius commoueri et angimiserijs debeas? Alterum ne eos dictis incessamus, quorum maior sit autoritas ac uis, unde eos tibi inimicos facias. Quid enim imprudentius, quam potentium iras in sese prouocare? dictis eos laceissentē? Eadem quoque animaduersione fugiendum, ne aut populum uniuersum, aut factionē aliquam, ordinem uel, aut nationem totam lacessamus, aut disciplinas, artesque, laudabiliores, aut studia. Quo quid esse potest stultius, aut quid inconsideratius, quam uno dicto integram in sese ciuitatē irritare? Franciscus Philadelphus et Græcè, et Latine Mediolanicum profiteretur, prædicantē Bernardinum, qui post obitum ob merita inter diuos relatus est: dicto aculeatiori ita pupugit, ut ex eo omnē eorum ordinē, qui Minores Fratres dicuntur, nō in se modo, uerum in omnis literatos armauerit, exindeque insectari studia hæc humanitatis, ordinis eius prædicatores nunquā publicè priuatimque, deserint. Dum Demosthenes nec Philippo parcat, et Alexandrum nunc ut puerum ridet, nunc ut adolescentulū contemnit, quæ prudenter rebus suis cōsulerit, uitæ eius testis est exitus. Cum animaduertisset Augustus equitē Romanum bibentē in spectaculis, præter morē dignitatemque eius ordinis, misissetque ad eum qui sub obiurgationis speciem diceret, ego si prandere uelim, domum iuerim: tum illum, memoriæ proditum est, respondisse et modeste, et perquam ingenuè, nequaquam Augustū timere, locum in orchestra si reliquerit, illum ne recuperet. Quo responso et minax Augusti dictum facete diluit, et principis à se iram per iucunditatem auerit.

avertit, habita & temporis, & loci, & personarum ratione. Itaq; absti-
 nendum est à principibus. Quin si qua concepta est ira, suauioribus dictis
 placanda est, quod Tarcentini illi iuuenes præstitere: nam conuicti cum
 essent, quod multa inter cœnandū licentius de rege Pyrrho locuti essent,
 ratioq; maledictorū reposceretur, tum unum ex ijs iocandum dixisse
 ferunt: Numquid ò Pyrrhe rex hoc mirare, & querere? per Herculem
 ipsa te in cœna consecissemus, ni lagena nos destituisset. Quo dicto ut &
 urbano, et ingenuo profecto ab homine, omnis è uestigio ira dissoluta est.
 Accusatus iuuenis quispiam, quod in mensa intemperantius locutus esset
 aduersus sacerdotem, uocatusq; ob id in iudicium, atq; interrogatus à iu-
 dicibus: Si eodem (respondit) pacto rursus in cœna me inuit auero, uel duo-
 decim quoq; Apostolos insectabor sustibus. Statimq; inter iudices exorto
 risu, cognitoq; uini uitio ab illis absolutus est, pœna tamen à sacerdote
 irrogata, uti quatrimum uino abstineret. Genus hoc facietiarum & inge-
 nuu uiro dignum est, & inter egregios ciues relatu atq; auditu, quando
 & obiecta dissoluit, & offensione caret: nec delectat solum, uerùm sum-
 ma quoq; cum laude feri secum audientium approbationem. Id tamen ui-
 dendum, ne dicta ipsa aut frigida sint, aut absurda, quæ ue imprudenter
 excidant, ex quo stultitiæ accusemur. Gregarius quispiam furti accusatus,
 dum iram sese prætoris lenire putat: Equidem, inquit, ò prætor, artibus
 his hero me placere intelligebam: quid his stultius: namq; hero, dum dicit,
 studere se ut obsequatur, illum calumniatus est. Alius eiusdem ordinis in
 horto deprehensus cum uapulans deprecaretur, non mihi, inquit, poma
 surripui, uerùm a fello meo. Quid hoc frigidius? Habent igitur generis hu-
 ius dicta suas ac necessarias cautiones. Utq; ad humilis, abiectosq; ac mi-
 serabiles redeamus, quid indignius, quàm miserum irridere? Colas quidem
 Siculus & naturæ, & fortunæ bonis destitutus cum nobili ab adolescente
 importune irrideretur: ne tu, inquit, me irrideas, inferior enim sum, quàm
 ut irriderimercar, cuius tamen fors deplorari ab summis, atq; infimis iure
 debeat, haud multū tamen aberit, cum bonis ipse exutus omnibus, mecum
 & fortunam tuam lugebis, & mendicabis in patria, quod nō multo post
 cōtigit. Habet enim impia, & instabilia tū facta, tū dicta deū ipsum ulto-
 rem. Aliquādo etiā miserabilium è numero ac medicantiū existunt, qui di-
 caces sint, ac maxime ipsi quidē ad mouendū risum idonei, de quibus dici
 iure possit Horatiinū illud: Fœnū in cornu gerit. Hi igitur ipsi irritati no-
 tas maxime cicatricosas relinquunt immorsionū suarū: ut cum dicaculus
 quidā lippo insultaret medicanti, quod ad scrupū pedē offendisset: at nō of-
 fendit pedē tuarū ad limen a diū nocte præterita adulter, domo cū abesses,

quod quidem et factum erat, et ille id minime ignorabat. Quocirca nequam committendum, ratione ut aliqua huiusmodi hominum generis siue inprecationibus, siue maledicentiæ te exponas.

Dictorum autem genera facimus duo: unum quod risum tantum moueat, alterum quod approbationem. Mouent igitur risum non modo acute ac uenuste dicta, sed nonnunquam stulte, iracunde, timide seu dicta, seu facta. Efferbuerat Alphonsus minor in famulum stabularium, itaque uocato architricino, iussit illi uinum decimum in diem adimi. Risus illico excitatus est ab astantibus, qui scirent stabularium illum abstemium, quod etsi Alphonso notum erat, ira tamen memoriam præpedierat. Idem Alphonsus cum fugientem cerneret ab hostium incursum calonem, interrogaretque, quo fugis? exterritus ille, umbram (respondit) querito. Risit tum Alphonsus, ut ignaue loquentem, atque cõsternatione, illique tabernam uinariam ostendit, eccam inquit, quam queritas umbram. Idem pro tribunali ius cum diceret, ac stultior ad eum quispian accessisset clamitans, clementiæ uti siue memor esset in iure dicundo. Percontatus tum ipse, quod nam officium præstari à se posset facilitatis atque clementiæ? Tum ille, clementia, inquit, uxor mea cubito me hac nocte è lecto exposuit, et maledictis extra domum profecuta est: Ego apud te iniuriarum ago: difficile dictum est qui risus toto foro exortifuerint. Hæc igitur siue dictorum, siue facetiarum genera, etsi in facetiis hunc nostrum minime cadunt dicendo, usui ueniunt tamen referendo inter confabulandum in circulis atque cõsensionibus. At quæ approbationem adducunt, et dictu, et relatu digna sunt, addecentque utroque modo facetum: ut apud Plautum cum percontaretur alter, quo pacto potis et nupta, et uida esse eadem: respondit alter: Quod adolescens nupta sit cum sene: dictum minime ridiculum, quod tamen sententiæ loco probationem inducat. Quale etiam Ciceronis illud, cum dicentibus sero cum in castra ad Pompeium uenisse: respondit: Minime uero sero quando nihil hic paratum inuenio. Huiusmodi enim siue dicta, siue responsa magis probantur, ut cõcinne, ut grauius, ut prudenter, atque ex tempore, et ad rem ipsam accomode dicta, quam ut ridicule, cum se penumero admiratione quoque, in generent in animis audientium. Cuiusmodi etiam illud Augusti Caesaris, nam cum auctio bonorum fieret equitis Romani, qui plurimo aere alieno pressus esset, atque undique à creditoribus circumuentus, iussissetque ex illis culcitram sibi tantum cubicularem emi: mirati cum essent, quibus id negotij ab Augusto dabatur. An non ea, inquit, habenda à nobis est alliciendum ad somnum culcitra, in qua ille qui tantum debet, capere somnum potuerit? Non igitur dicta omnia risum mouent, cum hæc ipsa, horumque similia approbationem tantum modo secum ferat.

Risus

Risus uero ipse aut è nobis ipsis petitur, aut ex alijs, aut è rebus, ipsisq; ex euentis. E nobis igitur risus petetur, cum aliqua tanquam subabsurda dicuntur non tamen subabsurde: aut gestus quidam parum erunt compositi, atq; ob id ridiculi, cum tamen neq; ipsi per se, neq; res ipsæ nostræ sint ridiculæ. Est apud Plautum in Casina senex, qui uillico ancillam tradere in uxorem studeat, cum ipse tamen uoluptatem ex ea sibi quæreret. Itaq; quo risum Poëta excitaret inter spectatores, errantem inter loquendum illum inducit. Nam cur senex, inquit, non ego id perpetrem quod cœpi, ut nubat mihi illud quidem uolebam, nostro seruo uillico: Subabsurdum, atque aberrantem illum, parumq; in uerbis consistentem facit, quo risum inde excitet. Gregorius Typhernas quo præceptore Grecis in literis usus sum adolescens, ad forum accesserat rerum uenaliũ, dumq; rusticano cum homine non potest de mercimonio cõuenire, sermone enim cum illo nimis cõposito utebatur, ibi ego qui rem perpendissem, conuersus ad rusticum: ô bone inquam homo, ex hac omnino summa quantum ipse uis decorticari: quod à me dictum est pro demi. Tum ille uerbo hoc et suo, et rusticano cum uoluptate audito, ridenti similis, aspernatusq; Gregoriũ, meq; de amœnitate complexus. Tu, inquit, sapide adolescens, uniuersõ de pretio quantum tibi uisum fuerit decorticabis. Tum ego, De cumulo isto tuo uel granulũ exgranulabo. Rursum ille in risum abiens, Pro arbitrio, inquit, exgranulabis. Ad ea ipse, Nouem igitur tibi granula, argentcola, crassula, atq; hæc quidem tantum immanuabo. Immanuabis, inquit, quamprimulum. Hac igitur ratione cõposito pretio, transacta res est, qui uero aderant omnes in cachinnos resoluti sunt. Feci igitur me ridiculum, hoc est, rusticanũ, quo agrestis hominis mollirem duritiem. Queritur autem ex alijs risus, ut cum Cicero de genero suo, qui exigua esset, statura dixit: Quis, obsecro, generũ meũ ad gladiũ alligauit? Item de Quinto fratre, qui et ipse breui esset statu corporis, cũ uidisset imaginem eius maioribus lineamētis ad pectus usq; depictam: Profectõ, inquit, frater meus dimidius maior est quam totus. Antonius Galateus, cui præter summã rerũ doctrinam, summus etiam ac rarus quidã inest dicendi lepos, prætereũtem passu maiore, ac frequentiore claudũ quempiã cũ uideret: Cui nã, inquit, diuo sacer hic dies est õ cãpanator, adeo nã frequẽs tintinnis? Itaq; et à nobis et ab alijs, plurimis etiã modis, ijsq; maxime diuersis risum excimus. Militabat sub Alphõso eques, cui nomen erat Rostro, hic tegmento capitis quod hodie birretũ uocat, utebatur rubro atq; in cristã porrecto: forte et excubias pro castris agebat. Cũ igitur Alphõsus noctu murus suũ obtret, in eũ et ob cristã, et ob nomen iocatus: Quãdo, inquit, õ galle matutinũ cãtabis? ad ea ille,

Malem, quit, matutinatur, qui uespernā non gustauit: quo quidē ioco de le-
 Etatus Alphōsus, uestitu illū donauit etiā diuersicolore, quo gallū et cristā,
 & appellatione, et uarietate coloris, toto etiā corpore referret. Sed immo
 rari hac in parte, exemplis amplificandæ eius gratia afferendis, omnino ui-
 detur importunū. Reliquū est, ne partem eam in exemplificatam relin-
 quamus, quæ tū à rebus ipsis risum quærit, tum ab euentis. Qua autē uia ri-
 sus ab ijs quæ eueniūt cōparetur, Cicero docuit, in Vatinij cōsulatū iocatus,
 cum paucorū admodum dierū fuisset. Magnū, inquit, ostentū anno: Vati-
 nij factum est, illo enim cōsule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus
 fuit. Docuit & Vatinus ipse in Ciceronis uerba iocatus. Nam cum glo-
 riaretur Cicero se reipublicæ humeris ab exilio reportatū. Vnde ergo tibi
 uarices? Vatinus intulit. Nec minus apud Plautū seruus pro ancilla sup-
 positus in cubili, cum à spectatoribus risum captās, dixit: Mihi quidē æde
 pol insignite facta est iniuria, duobus nupsi neciter fecit, quod noue nuptæ
 solet. Extat etiā Catonis dictū admodū facetū, cui renuntiatū cum esset, Al-
 bidij ciuis Romani, q̄ sua bona per luxū, atq; ingluuiē cōsumpsisset, domū,
 quæ unā illi esset reliqua, incendio conflagrasset: Vt belle, inquit Albidius.
 Proteruiā fecit alludens ad sacrificiū, in quo mos erat, quicquid reliquiarū
 superesset ex epulis, in ignem id conijci. Extat eodem hoc etiam in genere
 Valerij Martialis & bellū, & cultum epigramma ad Faustiniū amicū:

- » Lotus nobiscum est hilaris, cenauit & idem,
- » Inuentus mane est mortuus Andragoras.
- » Tam subitæ mortis causam Faustine requiris.
- » In somnis me dicum uiderat Hermocratem.

Elicitur etiam rebus ab ipsis risus multipliciter quidē, quando rerum
 ipsarum & multiplex, & uaria, & penē infinita supellex est. Itaq; & ma-
 ximam, & perquam idoneam iocantibus præbent materiam, siue ioci sint
 ipsi liberales atque ingenui, siue seruales aut rusticani, siue theatro detur
 opera, mimicisq; spectaculis. Conabimur itaq; quātum memoria nobis ex
 diuina lectione ministrabit, quantūq; ipsi ingenio assequi poterimus,
 pro materia qua de agitur, exēpla diuersi generis uariæq; ioculationis af-
 ferre, dignitate tamen seruata. Philosophamur enim, uel philosophicè po-
 tius ludimus, nō ea tamē licentia, ut histrionijs, sicophantijsq; locus detur in
 scriptis his nostris ullus. Rerū autē appellatione et negotia, & artes, et mi-
 nisteria, opificiaq; & prædia, et supellectilē, censumq; et id genus externa
 omnia intelligi uolumus. Vido Gramaticus, quem ego adolescentulus Peru-
 siæ audiui senē iam, retinentem tamen dignitatem institutore dignam, fue-
 rat iunior in editiore domus parte cū ancilla de præbensus à discipulo, atq;

eo quidē in statu, ut cū discipulus magistro illudēs dixisset repente ad primā deprehensionē: Omnis homo currit, nō discedens à Grammatica, Dialecticāq; disciplina: præceptore quoq; ab ipso, momento eodē respōsum fuerit: Præter me uolantē, statū uidelicet cōsiderante in quo deprehēsus esset. Res igitur ipsa & discipulū admonuit, et doctore ipsē sensibus simul ludere, eandēq; in sententiā iocari. Thomas Pōtanus, nobilissimus Rhetor, habebat in deliūjs catellā, cui Lusculæ erat nomen: ea cū uidisset ancillulā cum hero ludentem delitiosius, in eā mordicus illata est, qua de re cū illa quæretur ad herū, respōdissetq; ille ioculabūdus, amorē tenebris gaudere, atq; inde uulgo cæcū dicitur: tū illa, atqui putabā (retulit) de nomine ipso Lusculā cæcam esse. Erāt Lucio Manlio pictori de formiores liberi, quod cum animaduertisset q apud eū cœnitabat Seruilius Geminius, dixissetq;: Quid hoc Manli, quod nequaquā simile in modū & pingis, & fingis? Ille subdidit illico, quid mirū, qui in tenebris fingā, pingā in luce? N. Cicero cum audisset Pompeiū in bello illo Macedonico militē Gallū Cesaris ē castris qui ad eū trās fugisset, ciuitate donasse: perbellū, inquit hominē, qui Gallis alienā promittat ciuitatē, cū nostrā nobis nō possit reddere. Ioculabūdus quispiā, uel tentabūdus potius, cum dixisset (nam de somnijs coram Alphonso rege erat disceptatio) nocte præterita somniasse, dono se ab rege accipere sacculum aureis grauidum: ibi tum Alphonfus: An ignoras adhibendam somnijs fidē Christiano ab homine nullā esse? Est Iouiano Pōtano, qui de his disserit, Eugenia filia, eaq; sine liberis, cumq; aliquando ea suis ē scriiniolis protulisset imagunculas quasdam uenustissime effigatas: Quanto, inquit, melius o filia & patri, & uiro, & tibi ipsi consultum eset, si harum similes aliquas ex utero tuo proferres. Alteracius filia Aurelia, eaque natu maior amisso Paulo marito, cum à patre ad alterum uirum, torumq; hortaretur secundum: Quin tu, inquit, pater non & nuptias secundas inis? Quia (respondit) nullam matrituæ similem me reperturum confido. Id ipsum (respondit) me me uersat pater, quod mihi placiturum Paulo æque similem sperē neminē. Hæc ipsa cū uix duodecim annorū filiā marito desponsidisset, iubete Federico rege, eaq; à uiro, parū pro ætate, atq; urbanis moribus deliciose tractaretur, interrogataq; quā nā uxorie filiola cū marito ageret? Mihi, inq; mortuus est cōiūx, filia uerò nullo modo uiuus. Hæc uerò ipsa respōsa quāuis risum nō afferant, afferūt tamē approbationē. Atq; ea quidem de causa in medium illa attulimus, uti ex hoc quoque genere que in utraq; partem & risus, & approbationis proferri possent. præterijse minime uideremur. Ioannes Pardus nō minus urbanus confessor, q̄ eruditus philosophus, confederat in aula principis, constiterat ei ad laius

Jurifconsultus uelitu serico, uultu quammaximè seucro, oculis in humum coniectis: qui post multum silentium, corona non ineptorum hominum circumstante, uoce quammaximè canora, atq; in tonum sublata coepit ex-cantare, magis quàm dicere. Hic Pardus, Ut è concauo, inquit, ac uacuo è loco sonitus hic depromitur. Vix ullum unquam tantus risus profecutus est dictū. Bernardus Vitalis, uir multi usus, ac maximè compositis moribus, interrogabatur à Federico rege, quid nam esset causæ cur in uescendo alosa pisce oculari uteretur uitro? Respondit: Nequaquam ipse miraris, ò bone rex, legentem me amicorum epistolas, quibus legendis nullum imminet periculum, uitro uti, at demiraris usum oculariū in edendo maximè spinoso pisce, sentibusq; tam spissis atq; acutis, quibus singulis insit uel strangulatorius gladius. Ibi adoloscensulus, licentiosior: Quid, inquit, ò Vitalis, uteris ne specillis istis tuis, ubi cum uxore lustras? Quin (inquit) uxoris naso ea admoueo, quo mercimonium illi meum crassius, uegetiusq; appareat. Quid aut festiuus, aut in re licentiore uenustus? Prosequetur quidã mirificis Gallos laudibus, summa celeritate Alpes, Apenninūq; transgressos, paucissimis diebus in Campaniã contendisse, magnis pedes-tribus, atq; equestribus copijs: ibi homo qui ægrius fortasse id ferret, distimularet tamen: At, inquit, multo id admirabilius, Federicum tam breui è rege remigem factum esse. Siquidem spoliatus regno pauculas in trivemes sese receperat, quibus post ad Ludouicum regem in Galliam est delatus. Iis in copijs manus quædam fuit nec exigua, nec male strenua, cuius insigne esset cochlea. Hac è manu cum fama esset, non paucos Romæ tumultu exorto, cæsos, suoq; sanguine Floræ campū cruentasse, hic Chariteus: Quid nunc, inquit, dicent Enniani isti:

” Cochleas herbigenas, domi portas, sanguine cassas?

Erat sermo porticu sub nostra de usu resinæ uinacæ, quodq; ea summo studio conquiretur à mercatoribus. Erant qui dicerent Campaniã inopẽ eius esse, quod uina haberet & tenuiora, & permultum accida. Idem cum Chariteus, quo solet tum suo illo lepõre, tum summa ingenij dexteritate: Si busta, inquit, Gallica perscrutari curæ sit mercatoribus, nullam eius generis resinæ regionem feraciorẽ hac inuenerint. Ferdinandus rex ægerri me ferebat, ubi quos aut binos, aut ternos uidisset deambulantes, quiq; suas inuicem res, suaq; consilia inter deambulandum conferrent. Quod cum aliquãdo Pompa parasitaster deprehendisset: Vin, inquit, ò rex, aut magnam tibi molestiam adimere, aut non exiguum deambulationibus ex ijs compendium comparare? portorium ijs constitue, perinde ut è piscationibus, mercimoniorumq; inuentionibus persoluendum, mihi crede, diues

inde

inde uectigal exegeris. Idem rex commendabat noui portorij excogitato-
rem. Erat autē uectigal huiusmodi: stipendia qui de regio acciperent era-
rio, pro singulis centenīs aureis, quatuor annuos in ærarium ut referret:
Ad ea Ferrandus Geuara, qui tum aderat, eques maxime festiuus, & co-
mis: At ego, inquit, ò rex, quo apud te cōmendatior multo sim, id tibi con-
siliū dederim, nobis omnibus, quos & pascis, et uestis, ut et uictum cripias,
& uestitum, mihi crede, nullum siue mari siue terra, nec maius, nec utilius
excogitari à quoquam hoc ipso uectigal poterit. Est ridiculum et lepidum
Valerij Martialis illud:

Potor nobilis Aule lumine uno	cc
Luscus Phryx erat, alteroq; lippus.	cc
Huic dicit medicus, bibas caueo	cc
Vinum, si biberis, nihil uidebis.	cc
Ridens Phryx oculo ualebis inquit.	cc
Miseri sibi protinus deunces	cc
Sed crebros iubet, exitum requiris.	cc
Vinum Phryx, oculus bibit uenenum.	cc
Rauca e cortis aues, & oua matrum,	cc
Et flauas medio uapore Chias,	cc
Et foetum querulæ rudem capellæ,	cc
Nec iam frigoribus pares oliuas,	cc
Et canum gelidis holus pruinis,	cc
De nostro tibi rure missa credis:	cc
O quam Regule diligenter erras.	cc
Nil nostri nisi me ferunt agelli.	cc
Quicquid uillicus Vmber, aut colonus,	cc
Aut Thusci tibi, Thusculi ue mittunt,	cc
Aut rus marmore tertio notatum,	cc
Id tota mihi nascitur subura.	cc

Est & hoc iocosum de suaue.

Marinus Tomacellus Romæ agebat, quo tempore inter Ferdinandū
Aragonensem, & Andegauensem Ioannem de regno Neapolitano erat
certamen, quod totā in se Italianam conuerterat. Fauebat partibus Andega-
uensisibus Atrebas Cardinalis. Itaq; nuntius allatus cum esset, Ioannis co-
pias fugatas: Atrebas Marino obuiam factus: Quid uanitatis, inquit, per
ora hominum sparsum audio? milites Gallos fugatos esse. Ad ea Marinus
minimè quidem fugatos, nam ne fugere possent, ad unum captos omneis
esse, respondit. Tum Atrebas: Tu quidem Marine uersutior es, quàm pro
breuitate corporis, Cui Marinus; At tu quidem ò Atrebas minus es multo

& uerus, & probus, quàm pro proceritate ista tua. Faustus Lucij Syllæ
 filius, compertum cum haberet sororem suam eodem tempore adulteris
 duobus dare operam, Fuluius uni fullonis filio, alteri Pompeio cui cogno-
 men esset Macula, eaq; accusaretur à familiaribus, quod uno tēpore duos
 haberet Maculam, & fullonem amatores, tum ipse quasi uix id crederet:
 Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum eadem fullonem ha-
 beat. Lanij cuiusdam Neapolitani Ditis nomine uxor erat de se ipsa libe-
 rior, quàm pudicam deceret, dicaculus quispiam cum eam per iocum di-
 ceret, carnem minoris uendere: Quid mirum, subdidit Franciscus Puccius,
 quæ ditem lanij habeat coniugem? Ex ijs igitur quæ dicta sunt (ne nimij
 hac in parte uideamur) facile quidem apparet, risus unde oriri soleant, siue
 à nobis petantur, siue ab alijs, siue à rebus ipsis, rerumq; euentis. Quo
 autem secundum Philosophorum sententiam apposite magis loquamur,
 sunt enim tria bonorum genera, aut ridentur in nobis corporis siue de for-
 mitates, siue uitia, aut animi, aut quæ externis sunt è rebus, quæq; ab euen-
 tu contingunt. Iocabatur persepe in semetipsum Federicus Vrbinâs, quod
 oculo altero captus esset: Nicolaus Picininus, quod pede uno minus uul-
 dus, uterq; belli dux, alter maxime strenuus, alter summe cautus, et hic &
 ille admodum facetus. Vrbinâs quidem ornatus literis, multaq; predictus
 eruditione, Picininus uerò ut qui ad Grammaticum profectus nunquam
 fuerit. Ille igitur nunquam non in iocando elegans atq; urbanus, hic qui
 cuperet esse urbanus, cum tamen præstare uix id posset. Dicentem audiui
 sæpius Antonium Panhormitam, nunquam se magis in initio deiectum
 animo, in exitu autem maiore cum hilaritate risisse, quàm cum obuiam
 Nicolao factus, illiq; ut duci fortissimo, ut Mediolanensis rei administra-
 tori & assurrexisset submissius, & de more etiam reuerentius salutasset,
 illum igitur ut qui & subblandiri Antonio cuperet, & suauiore etiam ser-
 mone completi: Dispercam dixisse, ô Antoni, ni oculis me captum uelim
 quoties te intueor. Ad ea se quanquam consternatum dixisse: Nam quem,
 ô imperator eximie, quem nam quæso tuarum rerum obseruantio rem me-
 me uno aut inueneris, aut facinora qui tua & uehementius admiretur, &
 maioribus atq; uberioribus prosequatur laudibus? Ibi tum illum in risum
 conuersum statim subdidisse, blandientem quidem, quamuis blandire pa-
 rum posset, aut sciret. Quoties, inquit, tete ipsum considero, tanta cog-
 nitione præditum, tot tantisq; animi bonis clarum atq; illustrem, me autem
 contrà, me amicum, ignorantiam rursus reputo, odi te ut aduersarium, uene-
 ror ut scientem: Conatus est uir, qui per omnem ætatem militiam exer-
 uisset, uelle esse urbanus, præstitit quod potuit, fortasse etiam plus quam
 cupiit

cupijt, dum sese ignorantem professus, illum ut doctum, & rerum multarum peritum pariter & admiratur, & colit: in alio igitur homine hec ipsa (ut imprudenter dicta) iudicari stulta possent, quæ (si mentem dicentis respicias) laudem non ei minorem afferunt, quam qua ipse Antonium exornare contendebat. Quocirca dicta quædam si imprudenter excidant, ut stulta et ridentur, & condemnantur: sin simulanter, uenusta habentur ac lepida. Interdum uerò (perinde ut in Picinino) magis uoluntas dicentis inspicienda est, quam ea ipsa quæ dicuntur. Secutus ego aliquando cum essem Alphonsum Ferdinandi filium, sub cuius ac patris auspicijs Federicus exercitum ductabat, ingressusq; cum essem prætoriū, in quo præfecti omnes confedisissent, & assurrexit mihi Federicus, & tacere omnes iussit. En adest, inquit, magister. Videtis quantum inter utrunq; intersit. Dubites tamen, quæ maior aut honoratio fuerit, aut commendatio, hic et prudens et sciens præstitit mihi non minus quam uoluit: ille quanquam ignorans, admissus tamen præstitit forte in Antonium plus etiam quam studuit. Dicta igitur pleraq; imprudenter ubi exciderint, merito stulta sunt habenda: ubi uerò simulata fuerint, et uenusta & faceta. Sed et temporis tamen, & loci, & rerum ipsarum, cum primis uerò personæ ratio habenda est. Deniq; risus ipsi uel gestu excitantur, uel dicto. Accedet autem gratiæ plurimū dictis ipsis, ubi seueritas quasi quædam uultus dicenti affuerit, quod maxime exigitur in ijs quæ spiculata sunt, aculeosq; infigunt. Nam dicacitatem illam scurrilem atq; obscenam, maxime alienam non à faceto solum, uerum etiam ab urbanis & comibus esse uolumus: nec tantum autem uerbis, uerum etiam à rerum significationibus abesse obscenitatem oportere Marcus Cicero ostendit, cum ait putare se facietias quidem in narrando consistere, dicacitatem uerò in faciendo.

Lasciua dicta non decere facietū, nec contumeliosa. Cap. II.

Quoniam autem tum dicta, tum ridicula ipsa aut lasciuia sunt, aut iucunda, aut contumeliosa, aut lenia, acerbā uerba ita quidem tenendū censeo, in conuictibus, congressionibus, quotidianoq; in sermone, uix unquam principē uirū ac grauiorem gerentem personam decere lasciuiam, quæ tamen in hominioribus ipsis humiliq; in loco constitutis commendari passim solita est, quippe quibus dignitas minimè obstat aliqua, nullusq; aut respectus, aut locus. At ioci hilares, iucundi, grati, quiq; animum honeste recreent, uel etiam sacerdotibus conueniunt, quod Prædicatores usurpatissime in dicendo seruant. Contumeliosa non carēt intemperantia,

atque iniustitia, aduersanturq; recreationi. Eiusdem naturæ uideatur esse aspera atq; amara, quippe quæ et inimicitias excitent, & causas afferant ciuilibus contentionibus. Deniq; summo id studio euitandum, saluum ne dictum præferamus amicitiæ ac tranquillitati, neue pluris faciamus dictum quam amicum & notum hominem.

Cuiusmodi esse debeant fabellarum expositiones.

Cap. III.

Fabellarum uero enarrationes, uniuersaq; earum expositio, res ipsa cuius gratia fabellæ sunt inuictæ, hortari nos debet, ut cultæ sint, elegantes, uenustæ, concinnæ, uerbis maxime accommodatis, sententijsq; cum primis lepidis ac conditis, tum uoce, ac uultu perquam conuenientibus. Narrare solebat auia mea Leonarda, celebris memoriæ matrona, Podagram aliquando sub mulierculæ speciem peregrinantem in rusculum diuertisse, eamq; ubi uidisset casulas inertissime ædificatas, obfitas arancis, squallidas situ, atq; illuue marcidas, conuersam ad pedisse quas dixisse: Apagete à me hospitium hoc sentum, informe, foetidum, fumosum, tetrū, apagete diuersorium in quo quid intueare? præter marras, bidentes, rastros, agræstiumq; ferramentorum diuersa genera, aut bouum, asinarumq; stercoreamenta, siue suū excrementa, ac capellariū. Itaq; ualere iubeo & uillas, & tegetes tā sordenteis, urbs nobis et otia sunt querēda, urbs quæ otii foueat: otia quæ urbana sint, atq; deliciosa, illatamq; ad primum urbis ingressum in fabri ferrarij officinam, dixisse: Nil mihi cū incude & malleo: in domū inde aliquanto ab ea remotiorem, cuius ante uestibulum chorea agitaretur, atq; conuiuia, ibiq; interrogasse, cuius nam ædes eæ essent: responsum illico, otij eas esse, inhabitariq; ab hominibus desidiosis, somnoq; & uino marcentibus: è uestigio itaq; domum ingressam uultuq; quammaxime hilari, dixisse: Hæc domus, hæc patria est: Cūq; solitudinem, ac labore ante fores, uideret satagētes, iussisse procul eas abigi, et curas inde exulare, cūprimisq; sobrietatem, atq; abstinentiam. Hæc auia ipsa nobis pueris referebat & uultu, & uoce, & membrorū assensu, qualis fabulantem deceret, ad puerilem animum, ad bonos mores, ad negotia, laboresq; inuitandum. Narrare quoque solita est Christiana mater, cum noctu adolescentulus lecitarem ad candelam, extitisse patremfamilias, cui gemini essent filij, morientemq; illum, tum supellectilem multam illis reliquisse, tum olei non modicam summam, quo nocturna uterentur ad opera, tenebrasq; cuiusmodi uigilandas. Alterum itaq; ex ijs in conuiujs ac coenis oleū consumpsisse, exq; eo breui in inopiam redactum: alterū uero dedisse operam literis, oleoq; nocturnis

nis in lectionibus usus quod esset, peruenisse ex eo ad summam diuitias. Cœptum igitur cantari per urbem de utroq; huiusmodi carmen: Hic oleum & se perdit, dum ad candelas coenitat: Ille arcam, & se ditat, dum ad lucernas lectitat. Eiusmodi igitur fabellæ cum sint ad bonos mores institutæ, atque ad recreandos animos, & delectare debent, & prodesse: proderunt autem, si ab auditoribus gratis animis acceptæ fuerint: accipientur autem periucunde & grate, si enarratio ipsa ornata, & comis fuerit, si oratio suauius, & nitida, uultus autem gestusq; dicentis rebus ipsis accommodatus.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIB. VI.

Qualis esse debeat uir facetus. Cap. I.

RIT igitur facetus is, quem nunc instituiamus, in iocando suauis & hilaris, uultu placido, & ad resocillandum composito, in respondendo gratus ac concinnus, uoce nec languida, nec subrustica, uirili tamen & lata, in motu urbanus, qui que nec rus indicet, nec nimias urbis delitias, a scurrilitate abhorrebit, uti à scopulo, obscenitatem ad parasitos & mimos relegabit. Salibus ita utetur ac mordacibus dictis, ut nisi prouocatus ac lacesitus nec remordeat, nec reuellit: ita tamē, ut nūquam ab honesto recedat, ab eaq; animi compositione, quæ ingenui hominis est propria. Fuit Antonius Pāhormita admodum urbanus. Thomas uerò Pontanus etiam salsus. Hic cum sensisset, procatiori è dicto infixū sibi dentem: Ego mihi, inquit, uulnus obgligabo, dū te interim petulantia poeniteat tuæ. Ille uerò: Quod os ipsum impure loquitur, id tuncmet ne aures ipse audiāt obturato. Vterq; & sapientur, & pro dignitate, nec à faceti discessit officio. Erit igitur facetus uir sui compos, dictorumq; moderator, quiq; ubiq; consideret sermonem suum ad recreationem spectare: & quamuis ipse & sciat, & possit esse salsus ac mordax, tamen genus hoc siue dicacitatis, siue aculeationis Oratoribus relinquet, quiq; defensionibus dat operam, falsiq; esse malunt quàm faceti: Nam ab histrionicis, mimicisq; intemperamentis erit prorsus alienus, multo autem maxime parasiticis ab obscenitatibus & uerborum, & significationum. Erit idem multum etiam comis, cum (ut initio diximus) comitas potissimum in fabellis uersetur, suaui

busq; in enarrationibus ac colloquijs: habebit peritiã multã, multã item memoriam tum eorum qui faceti sunt habiti, tum facietiarum ipsarum, quarum relationes multum habent gratiæ apud audientes. Quibus seruãdis, delectu quoq; adhibito, mediocritatem retinebit eam, quæ uirtutem hanc, de qua sermo est, constituit. Quia uerò nec semper dicta ipsa responsã uerisum mouent, uerum sæpenuero approbationem, eam quæ nonnunquam cum admiratione, iccirco idem ipse abundare debet sententijs, ijsq; grauioribus ac generosis, itemq; exemplis atq; historijs, uersibus itidem grauissimorum Poëtarum, quos subinde in medium proferet pro natura rerum quæ in sermone uersantur. Quodq; dictu quidem ridiculum uideri potest, nõ erit ignarus etiam anilium fabellarum, quæ pro loco quidem ac tempore & gratiæ sunt, & audientiam sibi comparant, cum etiam animos ipsos auditorum siue fessos, siue exatiatos denuo inuident, atque ad audiendum alliciant. Quocirca non in circulis tantum & coronis, siue confessionibus ac conuictibus, uerum etiam in concionibus, cumq; maioribus de rebus agitur: facetus uir id etiam præstabit, ut iucundis ac suauibus siue dictis, siue sententijs, prouerbijsq; siue etiam fabellis & astantes ad se audiendũ trahat, & urbane eos comiterq; appellatos delinuat, & penè dixerim, lenocinetur suauioribus fabellarum explicationibus, aut exemplorũ adductione, quæ cum primis gratiæ sint, exhilaretq; auditoriũ. Postremo autem sic habeto, faceti hominis orationẽ ubiq; multũ gratiæ habere oportere, ut ne grauissimis quidem in rebus sui ipsius obliuiscatur, sitq; ita facetus, ut seueritatis quoq; meminerit: adeo autem seuerus, ut sciat laborũ comitem esse debere quietem ac ludũ aliquem, honestũ tamen ac commedatione dignum.

Qualia facietorum dicta, responsãq; esse debeant. Cap. II.

Qualia uerò facietorum, tum dicta tum responsã esse debeant, ex ijs paucis quæ subiicimus facile apparebit. Frãciscus Aelius nõ in studijs modò his nostris summa cum celebritate uersatus, uerum etiam ciuilibus in actionibus ac negotijs: cum uideret sacerdotem excomptum admodum, atq; expansiore capillo, soleisq; incedentẽ editioribus, tunicis quoque laxioribus, atq; in plurimos sinus complicatis, pallioq; inuadente, conuersus ipse ad eos qui secũ constiterãt: An, inquit, ignoratis, quam exculsi essent, pensiles Semiramidis reginæ hortuli. Idem cum uidisset Gallos milites calciamentis uti pedum, taurinorum in uestigiorum speciem: Vbi, inquit, horũ sunt taurorũ cornua? Cumq; Gallicus quispiam ex auditoribus et ipse quoq; facetus subdidisset. In manibus hi gerũt cornua, quod telũ scilicet in manibus nunquã mitterent: Ibi Aelius, Horũ igitur ueruta, halabar

atq; sunt cyathi. Extat eius siue dictum, siue respōsum catum admodum. Funem qui ducerēt, eos prae se quidem oculos, ponē uerō uestigiā mouere. Petrus Summontius, de quo supra mentionē fecimus, nam praeter summā literarum cognitionem, summo etiam iucundus est & comis, cum animad uertisset matronā & formā, & cultu praecellentem, oculis tamen lasciuio ribus, & penē amatores uorantibus: Quid, inquit, segnes, non & nos ad amplexum eius componimus? Est & illud eiusdem maxime factum, nam uocatus ad coenā à sacerdote, cum uinarius promptor nusquam comparet: Quid moramur, inquit, quin cantemus illi mortualia: Idem cū intelligeret ciues nō paucos occupatos in laudādis pomerijs Neapolitanis, quae à Federico rege promouebantur, in medijs laudationibus inter strepitans: Ve, inquit, pomarijs. Quod quidē secutū est, pleriq; enim horti uastitatē acceperunt propter muros fossasq; cicunductas. Actius Syncerus, rari uir ingenij, magnaeq; nobilitatis, & ipse quoq; admodū factus, cum in cōspēctū Federici regis esset inter physicos quaestio, quid praecipue cōferret oculorū perspicuitati, alijq; scaenici afflatū dicerēt, alij uitri usum, alijq; item aliud: At ego, inqt, inuidiā aio. Obstupuerūt hoc dicto adeo medici, ut ab auditoribus derisui haberentur. Tū ipse: An nō inuidia maiora ac pleniora omnia uideri facit? Quid aut oculis magis praesentancū, q̄ ut uis ipsa aspiciēdi maior reddatur, atq; uegetior? protulitq; statim Ouidianos illos uersus: Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumq; pecus grandius uber habet.

Idem interrogatus ab amico, quid de Marini Mineruae negotijs haberet certius respondit, quod apud forū cum uxore litigaret. Cumq; ille: Quid malum ex te audio, cum uxore hic ut litiget, qui eam in Bruijs multos ante annos penē uiduā reliquerit? Tū Actius rursus: Quae nam (malū) ignorantia ista est tua, qui nescias Marinum repudiata priore, nuper uxorem duxisse podagrā. Mouit repēte qui adessent omnium risum, cum pro lecto ad forum alluserit, ubi perpetua est litiū agitatio, pro uxore ad podagrā, quae illi usque in cubili adesset & comes, et socia, nec quiescere cū pateretur. Poetus Fūdanus, quem audio dicere Musarū in hortulis adolescere, cū audiret familiarē hominē de pedū dolore eiulatus mittere, nec posse illos cōpescere, accurrit ad clamores: Ecquid, inquiens, alij de itinere queruntur assiduo, laboribusq; quamplurimis, de perpetua negotiorū inquietudine alij: Tu (pro deū atq; hominum fidem) de quiete quereris atque otio? quod si tibi molestum est, exurge age, ac peregre proficiscere. Quid queris? de lepōre dolor in risum conuersus est. Audio Romanum Thamyram, Romanum dico, & patriā linguam, et disciplinas, artisq; Romanos referētem,

audio, inquam, *Thamyram*, cum esset ab Antonio Cicuro, noto ac benivolente homine, qui *blesus* tamen esset, saluere iussus, illaq; *blesuriens*, pro *Thamyra* salue dixisset ò *Tunule*, respondisse (cum tamen et ipse *blesum* pariter sese effingeret) Et tu haue ò *Cucule*. *Blesa* illa saluatio fuit admodum ridicula, multo tamen ridiculosior gestus ipse *blesionem* effingens. Et enim meus hic *Thamyras* quanquam pudentissimus, tamen solenni die celeberrimi in pompa animaduersum cum esset, Pontificem Maximum coniecisse in puellam oculos, quæ tenerrimæ esset ætatis ac formæ, mirarenturq; qui in id intenti essent, tum petulanteis Pontificis summi oculos, tum iocos puellæ mutuos: Desinite, inquit, obsecro mirari *Papæ pupam* hanc placere cupere, scit enim *piper* ab eo sub peplo ferri, nec ignorat *Papæ pupæ* penum *piperi* conseruando comparatum. Nescias quid facietius. Et morum suauitate, et studijs his nostris abunde notus est præstantissimis quibusq; uiris *Suardinus Bergomâs*: is domi cum haberet conuiuas, iussissetq; de more exemptis dapibus *bellaria* afferi, tum è conuiujs aliquis: Cui bellum, inquit (ad *bellaria* alludens) facturi sumus. Tum ipse: *Vinariæ*, inquit, cellæ. Bene habet respondit, etenim sitimus omnes. Agite pueri, tum ipse, *Setinũ* appropere. Rursus ille: Bello ex hoc quæ spolia nobis futura? Ad ea *Suardinus*: *Spoletina* pueri in aciem proferte. Tertium ille cum *phaleratos* commendaret pomorum canistros: Ne parcite pocillatores, ne ue *Falernis* abstinete. Cumq; quartum ille subdidisset: En *Munera*, lætitiãq; die. Tum ipse sublato manu utraq; *carche* sio canere cœpit:

» Cecubum prelo domitum Caleno,

» Sit meæ lenis requies senectæ.

Hæcq; ratione à modestissimis uiris comiter traducta est cœna. Docuit igitur *Suardinus*, qui ue ioci, quæ ue dicta facetum deceant in cœna præfertim, ut quæ etiam iocunda et comis esse debeat, ingenuisq; conuiujs digna: non tamen hac ut in parte ferculorum ratio tradatur, sed iocorum tantum, ac facetiarum. Celebrabantur à *Ferdinando* rege *Hippoliæ* nurus, atq; *Alphonsi* filij nuptiæ, apparatu splendidissimo. Erat dies decursionis hastatæ, flagrantiq; sub sole cuncta. Conuenerant autem mortales omnis generis ad spectandum, cumq; plurimi ludorum essent laudatores, uel pleriq; omnes admiratores potius, in media laudantium frequentia et plausu exclamauit *Theutonicus*: O ualeant ludi, in quibus nemo bibit. Nesciã an aliã tanta in multitudine dictum ullum tanto cum risu acceptum fuerit, præsertim ex ore *Germanici* hominis. *Philopoemenes* *Acheorum* dux præcipue inter *Græcos* clarus, erat diuersurus ad hospitium ueteris amici. Quo cognito, iussit hospes apparari quæ necessaria essent alia, ab uxore dum,

dum interim ipse obsonium appararet. Hæc inter Philopœmen solus (ut ipsa res ferebat) ad hospitium properat, quem uenientem hospita, dum ut solum, ut deformem, ut qui nihil ornatus haberet eximij, arbitratur mulier ex administris esse aliquem, qui herum præueniret, cum esset de aduentu Philopœmenis mirifice sollicita, etiam blandicenter rogauit eum se uti adiutaret ad dominum comiter accipiendum. Tum Philopœmen, ut erat perhumanus, cognito mulieris errore, confestim securi accepta, et cuneo cepit lingua findere coquendam ad cenam. Hospes interim domum regressus, cum animaduertet Philopœmenem findendis lignis malleo incumbere: Prò Iupiter, inquit, quid hoc Philopœmen? prò pudor deorum, atq; hominum, quid agis dux maxime? uultumq; de dolore simul, ac pudore dimisit. Ad ea Philopœmen maxima cum iucunditate: Pro deformitate, inquit, oris, totius corporis pœnas luo. Voluit ipsemet præbere de se et risum hosti, et sibi ipsi ridiculum esse. Res sanè festiuo, ac faceto homine digna, quæq; quo rarior, eo etiam fuerit lepidior. Alphonfus rex, quem liberalissimum ætas nostra experta est, cum homini de se bene merito de manu præsentem pecuniam tribuisset: Amabo, inquit, hoc age, ne thesaurarius hoc reciscat meus. Cumq; ille subdidisset: Tu ne ò rex questorè uereris? Vereor, inquit, ne hæc è causa de cenis mihi altero, tantum demat. Studebat Alphonfus liberalitatem eam occultam esse, cognito deniq; accipientis ingenio, fecit se deridiculum, dum, ne illum paruifaceret, uult uideri. Eundem in Philopœmenem cum iocaretur aliquando Titus Flaminius, de formitati corporis eius illudens, diceretq; uultu quam maxime iocoso et hilarari. Quid hoc Philopœmen, cum pulchras manus, crura etiam perquam pulchra habeas, quod uentrem ipse non habeas. Ad ea Philopœmen eadem cum hilaritate et uultu: Quid ò Romanorum imperator eximie, cum egregios pedites, strenuos maxime equites habeas, quod pecuniam minime habeas? Nam et Flaminius persepe inopiam rei pecuniarie laborabat, quemadmodum Philopœmen exiguitate uentris, ac medijs corporis gracilitate. Facetissime etiam Themistocles aduersus filium, matris fauore atq; autoritate quædam exposcentem: nam ad matrem eius conuersus, Grecis quidem ò uxor, inquit, Athenienses imperitant, ipse ego Atheniensibus, ut autem mihi, tibi uerò ipsi filius præscribit. Non probabat Cn. Pompeius in Thusculano ædificatam à Lucullo uillam, quod ea æstiuæ quidem in habitationi accommodatissima cum esset, hybernæ tamen parum omnino prospectum fuisset: ad quæ iucundissime magnaq; cum festiuitate Lucullus: Num tibi, inquit, Pompei quàm grues, quàm ciconiæ, minus habere cordis uideor? qui nesciam pro temporibus habitationem mutare? Et illud quoq;

ab eodem concinniter, ac iose. Cum enim dispensator rei familiaris ab eo accusaretur, quod parciorem parasset cenam, & ille respondisset, quod solus quidem cenaturus esses, non putabam lautiore apparatu opus esse. Ibi ipse uultu quam maxime festiuo: An ignorabas apud Lucullum ipsum cenaturum esse Lucullum? Facetum admodum etiam Catonis illud, quamquam dicacitate non caret. Nam maritimum cuius quispiam fundum cum uendidisset, quod esset uentri, ac luxui summum in modum deditus: hoc cognito, quod eius ingenium Catoni perspectum esset, statim inquit: Per herculem nimis miror hominem hunc, quam mare plus etiam pollere. Videlicet quod ille per luxum atque gulam absorpsisset, quod mare fluctibus uix allideret. Est eiusdem Catonis dictum, quamquam sapiens, tamen quod etiam facetum dicas. Filius enim eius matre mortua, cum mulierculam ad patris cubiculum sepicula itantem, toruius aliquando inspexisset, idque Catoni esset significatum, confestim alterum deponit uxorem: quod intelligens filius, patrem precabatur, ignosceret sibi, siquid per incuriam peccasset. Tum ipse: Nihil (respondit) tuiusmodi est in causa, nisi quod tui similes patrie plures relinquere ciues cupiam. Illud uero Marci Ciceronis & acutum admodum & facetum: Quidam enim cum ei dixisset: Tu ne istud etatis uirgunculam duxisti? Cras (respondit) mulier erit. Iulia Augusti filia, Marci Agrippae uxor, cum intellexisset suis esse conscijs mirari quosdam quod liberi eius tam essent Agrippae similes: Desinant, inquit, mirari, quando ipsa nunquam nisi naui plena uectorem tollo. Hoc quamquam facete responsum, significatione tamen obscenitatis minime caret. Emerat Alcibiades canem rare magnitudinis non exiguo pretio, nec multis post diebus & caudam illi mutilari, & per urbem liberum abire iussit. Hoc uiso cum omnes rem ut ineptam mirarentur ac stolidam, alij deridere Alcibiadem qui id fecisset, alij etiam ut stultum eum, animique parum omnino compositi accusare esse familiaribus, atque amicis qui obiurgarent. Quo cognito Alcibiades in risum uersus: At mihi, inquit, hoc factio per belle, perque opportune consultum est: Cum enim scirem Atheniensem populum assiduo de me, rebusque obloqui de meis ac maledicere, commento hoc, dum ineptam hanc materiam ridiculamque ei maledicendi trado, impudentioribus a maledictis, quibus me quotidie discernunt, & illum auerti, & me etiam liberari. Atheniensis Anitus uir & diues, & splendidus, parauerat amicis conuiuium, rogaueratque Alcibiadem eorum uti numero se adiungeret, cumque recusasset, domum se Alcibiades recepit, uino ibi liberalius indulgens, atque hoc factio, cum seruis profectus, atque in Aniti cenaculum irrumpeus, iussit ab aci ornatum dimidiatum ipsum quidem a seruis rari, in quo

permulta essent ex auro atq; argento uascula, atq; ad se impetu eode ferri. Quod factum à conuiujs acriter cum incessaretur, ibi Annius. Quin, inquit, Alcibiades toto cum de hoc abaco pro arbitrio ei facere ius esset, liberalissime mecum egit, quod dimidium mihi eius integrum reliquerit. Publius Syrus, cuius multa extant praelaraeq; sententiae: interrogatus quid podager quispiam ad solem constitutus ageret, perquam belle respondit ac perargute, Aquam calfacit. Idem quoq; interrogatus, quod nam ipse molestum esse otium duceret, Pedum podagricorum respondit. Delectant autem haec tum dicta, tum responsa, nam & laessunt neminem, & obscenitate carent, nec indigna sunt ingenuo homine, siue dicendo, siue audiendo: nec in referendis fabellis non uenustant narrationem ipsam, uniuersamq; explicationem. Gonnella siue fabulator facetissimus, siue ioculator maxime comis, interrogatus aliquando à Nicolao Marchione Ferrariensi, quarum nam siue artium, siue facultatū in urbe Ferraria maior esset numerus: confestim. Quis id dubitet, medicorum maiorem esse numerum? Tum Nicolaus: O inanem hominem, & urbis huius artium, artificumq; ignorantissimum, quippe cum uix duos, tres ue ad summum Ferraria medicos habeat siue ciues, siue externos: ad ea Gonnella: O principē maioribus rebus deditum, qui ob eas urbem suam, suosq; ciues ignoret penitissime. Tum Nicolaus, Quid si hoc falsum quod ipse asseris? Tum Gonnella, Quid si ego uerus? Ibi siue poena, siue multa ex pacto ei qui uanus inuentus esset, constituta. Igitur insequenti die sub auroram Gonnella pro templi astantis foribus, obuoluto pellibus ore, ac gutture, interrogantibus qui in templū ingrediebantur, quo nam morbo laboraret, respondebat singulis, dentium dolore, singulis etiā remediū aliquod dolori praebentibus, quorū ipse et nomina conscribebat, et remedia. Atq; hac ratione urbē perreclans, perscrutandoq; remedia, singulos qui obuiam fieret, percōtatus supra trecentos homines medicinā dolori tradētes, notauit, in tabella. Quo facto regiam ingressus, qua hora Nicolaus prandebat, sese obtulit inuolutis & ore, et ceruicibus, ingentē dolorē simulans. Nicolaus astu uiri parū cognito, cū intelligeret illū haud bene ualere à dētib;: Hoc statim, inquit, remediū Gonella adhibe, laudabis Nicolaum, ē uestigio enim sanus eris. His Gonnella acceptis, domum regressus tabulam instruit, remedia illa, remediorumq; autores continentem, ac primo loco Marchionem ascribit, inde alios atq; alios delectu adhibito. Tertio die quasi sanus, atq; à dolore liber, nudata gula ac ceruicibus, principem adit, docet quae conquisita, & comprobata fuerint, multam ab illo ex postulat, atq; in ius illum sese adacturum minatur, atq; his dictis tabulam Marchioni legendā exponit.

Ibi Marchio primum inter medicos locum sese obinere conspicatus, inde alios atq; alios primates uiros, à risu continere nequiens, seq; uictum confessus, pecunia illi ut solueretur imperauit. Princeps idem Nicolaus equi Gonnellæ huius caudâ, quo in loco stabulabatur, clanculum nouacula abscindi iussit. Ille hoc præcepto, a sellis qui eodem in stabulo nutriebantur, particulam labiorum superiorû abrasit. Delatus apud principem non excusauit factum, rogauit tantummodo damnum uti estimaretur, ipsiusq; ad conspectum deligati ducebantur, quo estimatio ipsa æquius fieri posset. Primo itaq; loco recte ducebatur Gonnellæ equus caudæ uix frustum moti tans, subsequeretur a sellis suo ordine illigati. Qui ut ante illius conspectum steteret, resq; ipsa oculis omnium exposita est, atq; animaduersa: nec princeps ipse, nec quisquâ ex ijs qui aderat, fuit quin risu dirumperetur. Tum Gonnella: Nec tu princeps in solio constitutus, nec quisquâ è iudicibus, quâuis grauis ac seuerus ad hoc ipsum spectaculû tenere risum potuit, tunc a se nos, tunc bestiolas has à risu cõtinueris, dũ equû tam ipsis familiarem decaudatum cõtuentur? Quo audito, iteratus est risus, Gonnellâq; ipse absolutus, cõmendatusq; ut faceret orû omnium princeps, suauissimarumq; facetiarû artifex suauissimus. Idem tamẽ ipse aliquando irrissus ac delusus dicitur etiam à mulierculis, ut cum iter faciens per Umbriam, perq; agrû Treuiensem animaduertisset puellulâ prandentem in uia, residentemq; in lapide ac despoliatò porrò complicantem spolia illa in epistolæ speciem, complicatâq; in os ingerentem, dixissetq; ac si puellam rideret: Ad quem nam, ô scitula, literas istas cõplicatas mittis? Tum illa irrisione uiri cognita, exhilarato uultu: Obsignandas eas anui, respondit, mitto, dextera etiam anuû significas. Cumq; haud multo post puellæ alteri, obuiâ factus esset, que capellas pastum duceret, dixissetq; tentabundus: En tibi ô bellula argenteolum, petroselinû mihi si denudaueris, accepit illa cõditionem, atq; argenteû: statimq; apprehensa capella ammicula, caudâq; eius subleuata: En, inquit, uide atq; inspecta quod optasti holuscullû. Huius tamen generis multa sunt, qui arbitretur à Gonnella ipso efficta quo ridiculum sese quacûq; ratione faceret audientibus. Mariotta, Antonij Rebatti mercatoris Florentini uxor, nec insulsa quidem matrona, nec parû comis, uirû cum intelligeret noctu per urbẽ uagari sollicitandis scorillis, intranti ei fores domesticas astitit in summis scalis, accesa facula, nudatisq; pudendis. Qua ille re inspecta, cum inclamasset: Quid ô quid Mariotta hac opus est facula? quid nudatione? Tu illa: Quo planè inspiceres, an hic tantû tibi inest, quãtû satis esset? ne alibi queritãdo labores. Sed genera hæc siue ludèdi, siue iocãdi nõ carèt turpitudine, et ingenuo parû digna sunt homine, risum tamẽ mouët,
dum

dum in circulis referuntur. Quale illud est rusticani cuiusdam, non insulsi tamen hominutionis, cum enim equo ferretur ad nundinas strigoso ac perlongo, intrantemque cum in oppidum uir iocabundus sciscitaretur, quanti uenderet panni decempeda, ipseque eo dicto petiit se intelligeret, statim ex equo descendit, sublataque equi cauda podicem illius ostendens: Ingrederere, inquit, o amice tabernam, neque enim illiberaliter habebis, emesque mercatu bono.

Quales igitur faceti esse debeant, qualia etiam facietorum tum dicta, tum responsa, quae allata sunt a nobis exempla, docere abunde possunt. Quoniam autem ipsis est facietis ac ioculationibus recreatio quaeritur, ac remissio a laboribus molestisque, ne huic quoque rei parte ex aliqua desimus, lectio ipsa communicatioque tum lepidorum uersum, tum dialogorum plurimum quoque conferret ad refocillandos animos, quin historiarum quoque, quae auertant auditores (dum attente quidem audiuntur) a curis, cogitationibusque grauioribus. Scribendarum fabellarum Luciano, Ioanni item Boccatio, an aliud fuit consilium, quam ut lectores pariter, atque auditores delectarent? Idem et Poggio plurimis colligendis, quae urbane dicta essent cumque festiuitate et risu, itaque de ijs libros etiam fecit Latine scriptos. Vitae quoque praestantissimorum uirorum tum Graecis, tum Latinis ab autoribus mandatae litterarum monumentis continent tum salsa, tum uenusta, quae ad relaxationem conferant, quae uersata in circulis, interque conuiuenteis habeant demulcere curas, et tanquam lenocinari molestis nostris. Nam praeter ea quae ad hilaritudinem spectent ac iocum, multa ijs continentur lectionibus, quae alijs atque alijs rationibus animos demulceant, inducantque eam, quam ipsi quaerimus relaxationem. Cuius rei paucis his admonuisse satis fuerit.

Illud uero minime omitteendum, quod ad relaxationem, audientiamque retinendam non parum sibi et ornatus, et adiumenti facetus uir comparabit, referendis ijs siue dictis, siue responsis, siue fabellis, quas ipse ab alijs acceperit. Ac licet ea ipsa cum dicerentur essent siue salsa, et aculeata nimis, siue obscena et spurca, poterit tamen referre cum modestia, quo efficietur uitis ut ijs careant, qualia nunc ipsi referimus. Fuit et senatoribus Petri Aragoniae regis Queraldus quidam tum ore foedo, tum reliquo corpore parum composito: tamen qui summa comitate esset praeditus, maximisque in negotijs exercitatus. Is missus aliquando ad regem Africae, fuit ab illo in coenam adhibitus, quam nostrum in morem rex ipse apparari iussit editioribus in scanis, Afri enim in solo super tapetis discumbunt. Coenitauerunt complures simul, rex qui et ipse comis esset, et iocandi studiosus, iussit clam ostra colligi omnia, eaque ad pedes Queraldi illo nesciente conijci. Finita igitur coena, cum aule magistri iussu mense essent sublatae, appareretque ostium cumulus,

tum quispiam à rege submissus. Quid hic, inquit osiū uideo: lupus profecto hic coenauit, nō homo. Tū Queraldus ad regē cōuersus: Mihi, inquit, ē rex cum lupis fuit in coena negotiū, quando luporum est & carnem, & ossa simul abrodere, quod comessatores isti tui fecere: Ego uerō ut homo, ut cōiua comis, carnes absumpsi, ossa in humū abieci, in canū pastum, atque oblectamentū. Hæc igitur dictio ut mordax tum pupugit, at relatio ut iucūda nūc delectat. Idē Queraldus quo regem delectaret, adhibitus ab illo in cubiculū, in quo constrata essent omnia serico, atq; exasperatis ac uirgulis, nullus que relictus esset locus, in quo sine nota posset inspuī, fieretq; illi proximus regis ē famulis quispiā ore foedo, atq; impuro, ē uestigio excreabūdus os illius spūto inspurcauit, qui sublata statim uoce regē appellauit. Hoc cognito Queraldus: Ego, inquit, iucundissime rex, apparatus tui nitorem admiratus, ne aliqua illū parte contaminarem, nullū cum alium præter illius os, immundū relictum locū, atq; spurcosum cernerem, in illum excreatum profudi, quasi à te ob id seruatum, quo nitor ibi tuus saluus esset. Actio quidem ipsa sordida tunc fuit, & cōtumeliosa, at relatio perbella. In eadem legatione quidā ē regis aula factus ei obuiā, in deformitate eius illatus: Quid, inquit, Petrus rex portenti ad nos misit? Ad ea ipse cōfestim: Sciebat, inq̄, Petrus ad quē me mitteret, nā et rex ille deformior erat. Hæc ipsa et dictio, & respōsio habent in dicendo spicula: at in referēdo salem ac ioculationē, propter præptitudinē respōdēdi ac maledicti reiectionem tāto pere inexpectatā. Parasito cuidam apposita cū esset in mensa uulua suilla deridiculi gratia, tum ille sublati pudibunda ē corporis parte uestibus, nudato bacillo, illum in quadrā iniecit: cumq; esset in clamatūm à comessoribus, immurmurauit, inquiens, talis carnes cultrum talem exigere. Quod quidem actu foedum, obscenum respōsus, at relatu pro loco tamen, atque auditoribus non iniucundū. In hoc autem ipso iocandi genere comis est admodū ac periucundus, AUL. COLOTIVS noster, tum propter insitam ei à natura perraram quādam in dicēdo hilaritatem, tum propter egregiam literarum peritiam, rerumq; multarum usum. Quo fit, ut in explicandis fabellis, in epigrammatis, Comicorumq; Poëtarum dictis referendis ac lusibus mirificē delectet. Quibus in rebus cum primis habenda est pudoris ratio, limitesq; ipsi uerecundie aut parum, aut nihil prorsus transgrediendi. Locus tamen, & tempus, & auditorum personæ nonnunquam paulo licentius indulgere solent ijs qui uerba faciunt. Matrona Mediolanensis ē familia peructusa & nobili, quæq; aliquando cum amatoribus lusisset, fuerat à sacerdote sollicitata, qui ē Fratrum Minorum esset ordine. Ea corā smollicitanti, in hanc sententiam respōdisse traditur: se

non possent non multum illi quidem debere, ex eo quod amaretur, ceterum ægre se illud ferre, quod ab eo eius ætatis esse iudicaretur, cum non esset, in qua quod reliquum esset, ut reliquiosum quidem, ac male olidum Fraterculorum tunicis sudore ac pædore infectis subijceretur. Quod responsum per urbem cum percrebuisset, ipsa que à grauibus quibusdam uiris, ac sibi perquam familiaribus interrogata, serenitate quadam oris rem omnem confessa esset: licentior illa, festiuâque explicatio uisa est non solum non ademisse aliquid pudori, uerum addidisse multum comitati, atque inter nos et amicos gratiæ. Galeatius Pandonus Ioannis Andegauiensis partes secutus, cum alijs non paucis in carcere, ac squalore complures annos Ferdinando à rege est habitus: ceteri in uinculis assiduo maledicere, lamentari, mœrore conficci: ipse contra iocari, ridere, pædorem in delicias uerbis conuertere, nihil illo iucundius esse, denique eam ob rem in pugillatum descendere. Quod Ferdinando renuntiatum cum esset, liberari eum è carceribus statim iussit, liberatumque honesto salario est prosecutus. Ille ad mortem usque Ferdinando sic uixit, ut quæ plurima in carcere teterrime passus esset, ea omnia inter enumerandû in risum conuerteret ac iocum. Cum igitur quæ ad facetudinem spectent, quæque ad facetum instituendum à nobis explicata sint, reliquum est uti pauca, quædam de Ironicis dicamus, ne pars hæc tanquam inculta à nobis relictaque uideatur.

De Ironicis. Cap. III.

T Aristoteles uirtutum moralium disputator solertissimus, et Græci scriptores plerique omnes tradunt, Socratem fuisse Ironicum, quodque dissimulatio eiusmodi à modestia proficisceretur, inde effectum est ut genus quoddam dissimulationis sit ad uirtutem referendum. Quando eius, qui ea utitur, nequaquam illud est aut consilium aut finis, quo aut fallat ipse quidem, nugetur uel, aut lucrum inde sibi comparet: uerum ut ostentationem defugiat, tumoremque uitet, ab insolentia uero sic recedat, ut intra modestiæ ac uerecundiæ fines potius diuertetur. De eo enim in quo quis præstat, cum demit sibi particulam: uel de se ita quidem loquitur, ut uideri nolit aut insolescere ex eo, aut non existimare tantum se profecisse, quantum aliorum fortasse sit iudicium: utrumque profectum modestiæ est, non tergiversationis, aut fraudis, qua tamen in remedium quoque retinendum est. Nam uelle id quod inest nimium attenuare, id finitimum est inficiationi. Vehementior enim extenuatio non minus fortasse in ostentationem intendit, quam arrogatio illa insolens ac uanitatis sociata. De cuius principijs quia multa iam tradita sunt à nobis, reliquum est de hac ipsa

Ironia quæ uirtus est, & à multis Socratica est agnominata, quæ necessaria uisa sunt, uti præcipiamus. Agnominabimus itaq; libenter Socraticam siue dissimulationem, siue ironiam, quo notius appareat alia dissimulationis generaturpia esse, quæq; condemnentur digna, sicuti iam docuimus, cum in plureis eam distribuimus partes, hoc uerò ipsum genus et honestè esse, & ad uirtutem referendum.

Definitio. Cap. IIII.

Vo igitur Socratica hæc quæ & qualis sit, magis appareat, eam sic terminabimus, quædam ut sit mediocritas pro loco quidem ac tempore, proq; personæ dignitate dissimulandi ea quæ nobis insunt, et in quibus prestamus sine ostentatione & fraude, ac sine lucro. Nam nec Socraticus hic dissimulator pecuniæ inhiat ac lucris, nec ut demittendo seq; & sua altius efferat, neq; ut inaniter mentiatur aut decipiat. Eritq; eleuatio ac demissio ipsa sic modesta et prudens, ut neq; quod inest, prorsus inficietur, perinde ut nihil externum affingit, exornat ue sese ijs quæ sua non sunt, utq; ab ingenuitate nullo modo recedat, sed in ea ipsa dissimulantia potius id præstabit, quod liberali dignum homine iudicetur. Hos igitur intra fines Socratica hæc modestia uersabitur, iurâq; constituet sua: nam si mediocritas est, modum necesse est retineat ac temperationem, aliter enim aut in fraudem declinabit, mendacium ue, ac ueri abnegationem uoluntariam, aut in ostentationem elatam illam quidem ac superbicentem, perinde ut de uestitu Laconico Aristoteles iudicat.

Ac primo quidem loco querendum uidetur, an ætatem omnem, ac qualemcunq; uitæ partem deceat dissimulantia, omnem ne etiam personam siue is filius sit familias, siue pater, siue cum magistratu, siue priuata liberâq; publicis à muneribus. Cuius quidem rei prudentia ipsa iudex erit, & ea ratio, quæ iure suo recta agnominatur. Senex tamen quàm iuuenis adolefcens ue ad retinendum modestiam quam requirimus, ut prorsus magis est idoneus, sic minus facilis ac lubricus ad incurrendum in ostentatione, aut in deceptionem ac fraudem, propter longiorem uitæ usum, animumq; magis confirmatum aduersus inconstantiam ac leuitatem: tametsi adolefcentulos nonnunquam uidemus optime constitutos, senes contra perquæ immoderatos. Sed nescio quomodo in senè ironiam hanc, id est, eleuatione bene ante actæ uitæ, rerumq; gestarū minus admiramur, in iuuenè uehementius: fortasse quod etas hæc promptior est ad ostentatione, seq; resq; suas magnificandas, ab uiroq; tamen habendus est ante oculos habitus ille Laconicus.

Laconicus. Ac ne nostris à disciplinis discedamus, Iulius Pomponius exactissimus ætatis nostræ Grammaticus, Romanæq; uetustatis per pensor quammaximè diligēs, nobilitatem generis ita dissimulauit, cum è familia esset Sansseuerinia, quæ haudquaquæ exiguæ parti Lucaniæ imperitaret ac Brutia, ut neq; ipse genus fateretur, & cum illis quibus notum id esset, ita loqueretur, ut uideri posset nobilitatem cōtemnere. Cognitionem uerò rerum plurimarum, quæ in eo erat non mediocris, ita præ se tulit, ut docens ipse, uetustosq; autores interpretans declararet, qui & quantus in docendo esset, atq; in interpretando: cæterum in conuentibus, familiariq; in consuetudine ac sermone mirum est quam uerecundè, nedum modestè de se aut sentiret, aut loqueretur: cum quæ alijs plurimum tribueret, in se ipsum maximè parcus erat. Contrà uerò Laurentius Vallensis, multæ uir doctrinæ, ingenijq; in primis acuti, popularibus in congressibus, ac literatorum circulis ostentandæ disciplinæ indicatus est fuisse studiosior, ne dicam parum modestus, ut ijs in circulis multo appareret diligentior, quam in libris ipsis, quos scriptos reliquit. Cumq; non pauca in Dialecticis adinucesset aduersus horum temporum artis eius magistros, eò sese efferebat, palàm ut diceret, nullam esse Logicam præter Laurentianam. Albertus uerò cognomento Magnus, qui multa postcritati physicis in rebus ingenij sui reliquit monumenta, in ultima senectute cum studiosis à uiris consulere cur, respondere plerunq; est solitus: Quærite Albertum in libris. Ad eò non modò non præ se ferebat tot annorum studia, lucubrationesq; sed memoriæ uideri uolebat timere: cum tamen & memoria optimè ualeret, & obuersarentur ei ante oculos physica inquisitiones etiam iuuenilium annorū. Antonius Panthormita, qui obliteratam, nedū languiscentem in Italia Poëtica restituit in antiquam penè formam, cum à studiosis persæpe hominibus de peruerteri, dubitataq; siue Poëtæ aliqua, siue Oratoris interrogaretur sententia, quadam etiam cum frontis hilaritudine, ac si memoriæ diffideret. Ite, respondebat, ad Iouianum. ad eò etiam senex & primarius uir in Alphōsi regis aula, quod se penumero docuisset, scire se dissimulabat. Itaq; quem nunc fructum colligit, dissimulatione ex ea colligit. Hæc igitur Socraticæ sunt dissimulationes, & honestæ, et laudabiles: non ut ostentent, non ut lucrum inde aliquod capiant, præter honestam illam animi conscientiam in se ipsa sibi cōgratulantem, persruentemq; bonis suis: quem tamen fructum, cumq; maximè uberem admirata posteritas ipsa reddit. Hæc est illa despicientia sui ipsius tam liberalis, ut liberalitate ex ea, ne dicam eleuatione rerum suarum, tantos colligat redditus, ut centuplum inde summa etiam cum ubertate accipiat. Detrahebat sibi So-

crates de cognitione rerum, de scientia: non ut abnegaret quod in luce expositum erat, sed ut alios inuitaret ad humanitatem, ac modestiam: neque enim uideri uolebat insolescere ob multarum rerum peritiam. Franciscus Aretinus, genere nobilis, doctrina eximius, etate prouectior, cui Romana non parum debet lingua, inter ipsos quos habebat doctrinae sectatores ita se gerere est solitus, ut post tradita institutionem, minores semper inter illos partes, quam quae suae essent, susciperet. Itaque non solum sibi quod suum non esset, nullo modo arrogabat, uerum demebat de proprio et in loquendo, et in conuersando cum familiaribus.

Nec uero quancumque ad interrogationem, siue iocando, siue serijs utendo hic ipse ubique erit ironicus, ac dissimulans. Nam nec uir fortis quocumque in periculo, fortitudine ac robore suo utetur, illudque obibit. Nec urbanus et comis in funere iocatur, et ad risum inuitat dictis suis astantes. Delectus sed adhibendus, rectaque illa ratio consulenda. Franciscus Pudericus Grammaticum cum commonefaceret, cuperetque illum minus excandescere erga discipulos, temperatiusque illos uerberare, uocatum illum ad se huiusmodi aggressus est dictis: Quid hoc amabo, quod aliorum quidem Grammaticorum discipuli suis de institutoribus queri consueuere, ferula quod nimis seuiant, te uero ipsum incusant quod nec irasci scias, nec scutica ferire? Itaque dissimulans dum loquitur, Grammatico ruborem induxit. Mater mea Christiana de me admodum puero cum esset sollicita, sciretque me assiduam agere apud Grammaticum, primasque ferre inter eos discipulos partes, nec laudare coram uellet, alibi his adoriebatur: Quid, o fili, de te audios quod hodie superatus es ludo discesseris, in themate Latinis uerbis explicando. Alibi: At ego mellitum tibi edulium paraueram, quod sperarem te uictorem literariae coertatione rediturum, redis uictus? Quod igitur tibi paraueram, ad eum sum, qui te uicit, missura. His igitur atque alijs mater gaudium dissimulabat, dum laudare puerum me coram omnino defugit, Socraticamque per dissimulationem hortabatur ad perdiscendas literas. Quam etiam prudens haec dissimulatio plurimum secum fert momenti et in laudando, et in uituperando. Antonius Panhormita cum irridere uellet philosophantium est classe quem piam, quae honoris causa haud nomino, perinde atque admirabundus dicebat: Hic decimo post anno quicquid profecit, primo quidem studiorum die profecit. Horatius etiam Poeta in secladis uitijs, atque irridedis ineptijs magno pere est Socraticus. Quid quod Annibal eodem irrisionis genere lusit Antiochum regem cum enim rex suas illi ostentaret copias, et numero peringentes, et armis egregie instructas, percontanti satis ne cae aduersus Romanos essent, respondit, se satis esse arbitrari, tamen si Romani admodum auari essent.

essent. Vide obsecro quàm Socraticè ignauiam illius riserit. Eadem arte summis extulit Scipionem laudibus: nam cum esset (ut traditum est memorie) sermo inter eos de ducum excellentia, dixissetq; Annibal, primo sibi uideri statuendum loco Alexandrum Macedonem, secundo Pyrrhum Epirotam, sibiq; assereret tertium, intulissetq; Scipio: Quid si te nõ uicissem? Tum ille, uel me respondit omnibus censerem præferendum. Itaq; per hos quasi cuniculos, iterq; dissimulatū peruenit ad exquisitam illam ac maximè celebrem laudem. Iulia Augusti filia, Marci Agrippæ uxor, hac etiam uia paternā à se auertit reprehensionem: nam cū animaduertisset patrem Augustum permolestè tulisse, quadam quòd in pompa excultiore ornatu, luxuq; indulgentiore processisset, dieq; insequenti matronali solum more culta patri se ostendisset, ab illoq; mirificè esset laudata, quòd in eā formā ornata incederet: tum illa, ut erat ad dissimulandum instructa, uerbis his bersteriū luxū deprecata est, luxusq; increpationem à se auertit, inquit: Heri me uiri oculis exornauit, hodie patris. Multum itaque has ad res, siue in laudè spectent, siue in accusationem, siue in respondendo, siue in iocando, ipsa ualet dissimulatio, ratione duce & comite. Petrus Compater, cuius mors senectuti meæ ingens nuper uulnus inflixit, uir utiq; ad omne genus facetiarum maximè appositus, cum prætereuntem conspicaretur abunde locupletem hominem, maximè tamen attenuatum: Hic, inquit, multa dando factus est diuitor. Idem cum uideret cōpluribus cum satellitibus incedentem militare hominem, eundemq; purpuratū: Nimirum hic, inquit, hoc cū ornatu et clientela ad aram proficiscitur, à dijs ueniam impetraturus, quæq; per uim rapinamq; abstulit, tēplo, arisq; oblaturus. Cōsederat Laudiuus cōpluribus cū literatis Antonianā ad porticū, utq; erat ingenij, literariūq; ostētator oppidò quàm gloriosus, cū recitasset uersus quosdam à se in laudè editos Bartholomæi Rouarella, sacerdotis Cardinalis. Quo, inquit, sciatis, uersiculi hi nostri quantopere Bartholomæū delectauerint, ijs ipse auditis cōfestim de manu quidem aureolos quinquaginta mihi dinumerauit. Aderat ibi homo, qui et leuitatem eius nosset, & Bartholomæi magis strictas atq; attenuatas, quàm parcas crogationes esse. Is itaq; ore quàm maximè composito: Per Petrū, inquit, & Paulū adiurari, breui Laudiuū Pōtificè Maximū futurū, cū in eū sacerdotes, auarissimū genus hominum, tā sint liberales: Nacte ingenio Laudiuū, uersus quāplurimos et conde, & ede, facile hoc scribendi genere Pontificatū tibi cōparaueris. Quæ potuit esse insinuator irrisio? et inanisimi simul hominis, & inertissimi Pōtētis? Atq; hæc quidem ironia agnominari Irrisoria rectè potest: nā nec Socratica profusus est, cum aut parū, aut omnino nihil demat imminuatq;

& tamen à modestia non recedat: utuntur autem ea & Oratores, & Poë
 te, non sine urbanitate. Thomas Pontanus per urbem deambulans, inter-
 rogatus à uiatore, an Cancellarius esset Perusinus: respondit, se uiatorem
 esse, impudentiq; interrogationi eius hac ratione illisit. Actius Syncerus
 cum irridere uerbosum hominem honeste uellet, conuersus ad astantes: Ho-
 mo hic, inquit, à muto parum abest. Quid quòd hæc ipsa dissimulantia ma-
 ximam quandoq; uim habet laudationis, ut cum familiaris noster Suardi-
 nus Sardus in conuentu literatissimorum hominum commendare indu-
 striam uellet, assiduitatemq; adolescentis cuiuspiam in literis: Hic, inquit,
 adolescens à Musis auersus est adeò, ut etiam noctes in choreis absumat ac
 palæstris. Cōtrà, cum uituperare hominem maxime sordidū uellet: Homo
 hic, inquit, domi habet nitelarū omnium magistrū, sordiumq; censorem.
 Uticensis autem Cato, licet ipse in explicanda animi sui sententia apertus
 admodum ac liber esset, tamen surdaster cum haberetur, se penumero ac si
 non audisset, quorundam dictis nihil omnino respondebat. Itaq; dissimulandi
 genus illud Socraticum ut ad modestiam referendū est, sic hoc ipsum
 Catonis ad prudentiam, sapientissimumq; uiuendi usum, ac rationem. Nec
 uerò pauci hoc dissimulationis genere non à maledictis modò se tutantur,
 dum tanquam non audissent, illis non respondent, uerum etiam à male-
 factis, dum aliter etiam quàm dictum est, sese accepisse fingunt. Adolescens
 quidam uocatus ad testimonium dicendum in causa furto surreptæ lanæ,
 sumpta occasione à luna, quæ biduo antè deliquitū passa esset, dissimulauit
 se audisse de lana, itaq; de luna respondit: nanq; interrogatus à iudicibus
 de lanæ surreptione, sublatis in cœlum oculis: Per, inquit, cœlum ipsum iu-
 ro iudices, perq; Dei potentissimum numen, qui omnia nutu suo temperat,
 nunquam me dedisse operam Astrologiæ, neq; unquam me audisse quæ ra-
 tione lanæ surreptio fieret. addidit et ijs fatua quædam dicta. Quibus uer-
 si in risum iudices, arbitratiq; rudioris illum ingenij esse, ac persecuti eum
 cachinnis, abire è conspectu perinde ac fatuum permiserunt. Ille igitur
 ratione hac à dicendo testimonio liber euasit. Prætor Neapolitanus per
 urbem summiserat satellites, Focillum quendam qui caperent furti sus-
 pectum: ij percontati de eo cum essent Erricum Pudericum equitem Neapo-
 litanum, isq; illum sciret proxima delituisse in taberna: At, inquit, Fa-
 cellam scitote domum illam quæ est ante oculos, paulò ante ingressum, est
 enim Neapoli Facellarum familia peruetusta & nobilis, dumq; illi mon-
 stratam ingrediuntur domum, interim facultas data est Focillo, prætoris
 satellites euadendi. Itaq; dum se fingit Erricus pro Facillo Facellam au-
 disse, fugæ illius cōsuluit. Constans etiam fama est, diuum Franciscum, dum
 inter

inter homines ageret, lepuseulum canes fugitatem, quo saluum faceret, delatum illum metu ad pedes eius cepisse, atq; intra tunicae sinistram manicam, quae laxior esset, immissum abscondisse: cumq; uenatores facti obuiam percontarentur, quod lepus transisset, dextera leuam designans: Scitote, respondit, uiri, hac illum minimè transisse. Igitur uir sanctissimus dissimulatione ea usus est, quo à canum dentibus lepuseulum liberaret, quem postea eductum è manica abire liberum permisit. Quod etsi fortasse in exemplum fictum est, tamen & similia quandoq; accidisse in rebus hominum palam est. Et hæc quidem dissimulationes licet facta magis consentent quam dicto, tamen à dicto ut male accepto initium ducunt, & causam.

Omnino autem rerum publicarum moderatores, quiq; populis præsumunt ac nationibus, animaduertere, uel perpendere potius examinatisimè quidem debent, quæ & uia, & fronte dissimulatione hac utantur. Siquidem eorum dicta, sententiæq; & altius penetrant in animos audientium, & latius tum dicta, tum responsa significationes extendunt suas, alijq; atque alij diuersis ea modis interpretantur: ut cum Iacobus Caldora cogitabundus inter deambulandum immurmurasset, Capuam Roma quidem minorem, at Carthaginem maiorem fuisse. Tum unus ex ijs qui aderat, suspicatus, agitare animo Iacobum Capuæ obsidionem, confestim id Campanis significauit: quod haud multo post Iacobi consilij incommodi plurimum attulisse constat. Quocirca principibus uiris, rerumq; publicarum administratoribus, & ubi, & qua uia, & apud quos Socratica hac utantur dissimulatione, etiam atque etiam considerandum est. Ferdinandus Alphonsi filius, patre mortuo interrogatus à familiaribus amicisq; an ararium relictum esset ei à patre abunde amplum: dum illud dissimulante extenuat, regulos penè omnes, optimatesq; ciuitatum regni ad rebellionem inuitauit. Pro tempore tamen ac loco ipsa extenuatio non parum adijcit ad auctoritatem, existimationemq;. Qua quidem arte Federicus Vrbinus sepe numero magna cum prudentia utebatur: nam nec raro quidem, nec occulto, aliquando etiam in propatulo hosti se imparem dicebat, parteisq; suas minores profitebatur, quo uerbis ijs hosti significatis, imprudenciorum illum, minusq; cautum redderet. Quo fit, ut hæc ipsa omnia ratione metienda sint, arteq; temperanda, quando ratio ea quæ à Peripateticis iure quidem reuera dicitur, actiones in utraq; partem nostras definit.

Res autem ipsa & docuit, & assiduo docet, non in uoce solum, ac uerbis, uerum etiam in uultu, gestuq; ironiam locum ac ius suum retinere: ut cum aliud dicimus, aliud innuimus: aliud uultu, aliud manu significamus. Hinc apud Persium:

» O lane à tergo quem nulla ciconia pinsit.

Nam & cōtempnus ac derisiones quædam gestu magis ac signis fiunt, & maxima sunt ex parte ironica, cum tamen uoce laudem uideantur afferre. Nam et prætereūtes siue ciues, siue peregrinos postquam eos blâde familiariterq; salutauimus, aut manuum gestu, aut oris irridere consueuimus, ut saluatio ipsa omnino fuerit ironica ac ridicularia. Quid quòd uerba quædam maxime sunt ad ironiam idonea? quale est uerbum Vale, & Viue, aliæq; salutandi uoces: indeq; inductum est, ut sæpenumero ab eruditissimis etiam scriptoribus ea uerba malam dicantur in partem, ut illud Terentianum: Valeant qui inter nos dissidium uolunt. Et Tibullianū illud:

» O ualeant syluæ, deficiantq; canes.

Item apud Virgilium: Viuite syluæ. Et apud Valerium Catullum:

» Cum suis uiuat, ualeatq; mœchis.

An nō serui interdum, ac nequam & scelerati homines uerbis diuicisq; fœdis ac contaminatis sibi maledicunt, inuicemq; conuiciantur ac detrahunt? cū ipsa tamen detractio laudationis in se uim habeat, ac speciem cōgratulationis quasi cuiuspiam.

De ironia igitur, Socraticaq; dissimulatione hæcenus. Absoluta est, ut arbitror, de sermone disputatio, communiq; oratione, ac familiari, præcipueq; pars ea qua requies queritur, relaxatiō que à laboribus ac molestijs. Et qua quidem explicatione liquidò apparet, quæ uitia sint inter colloquendum fugienda, sermonesq; domesticos, quæ contrà mediocritates complectendæ. Tu uerò sic habeto, ad honestas uoluptates, relaxationesq; à curis ac negotijs nihil tã cōferre, quàm sermones illi cōferūt, colloctionesq; quæ de Deo habentur, diuinisq; de rebus. Id quod nuper Petrus Compater moriens declarauit: paulò enim antè quàm animã igeret, multa cū de Deo, deq; animorum differuisset æternitate, sic deniq; ad astantes nos, quos ualere iubebat, conuersus, & tanquam ultimo in actu cōstitutus, lingua etiam hebescente dixit: Omnes quidem sermones inter notos atque amicos esse suauissimos, illos uerò multo suauiores, quorum materia Deus esset. Quocirca nos ipsos exhortatus prius, post etiam per Deum ipsum obtestatus rogabat, uti amicitie memores, quocies conueniremus, nostra omnis oratio à Deo inciperet, desineretq; in Deo.

FINIS

P. SVM.

P. S V M M O N T I V S R E V E R E N D I S -
 simo & illustrissimo Francisco ex Picolhomineis Ara-
 gonio, Bisinianensi Episcopo, S.

Istoriā belli Neapolitani, quod Ferdinandus Arago-
 nius cum Ioanne Andegauensi quondam gessit, ad te
 nunc mitto Antistes optime, ita quidem nōdum omni-
 no expolitā, ut scriptore ab ipso relictā inuenio. Leges autē hic
 egregias gentis tuæ laudes, utq; Maximorū Pontificum lumen,
 Secundus ille Pius tuus, ut innumerabileis alias eius taceam uir-
 tutes, regna etiam integra parare amicis cōsueuerit. Is enim mor-
 tuo Alphonso rege, cum tantam illam procerum, ac populorum
 à Ferdinando eius filio defectionē, quæ sanctissimi patris æqui-
 tas erat, ferre iam nō posset, ita Ferdinandi rebus fauit, ut & bel-
 lum omne suis ipse præcipuē auspicijs consecerit, & pacatum tan-
 dem ei tradiderit regnum. Quod uerò ad historię fidem attinet,
 Pontanum scito singula hæc nō rerum fama collegisse, non hinc
 atq; illinc emendicasse, sed interfuisse ipsum rebus ferè omnibus.
 Nec est quòd miretur fortasse quispiam, nouis cum agere inter-
 dū uerbis, qualia sunt dignitatis illa, Comes, Marchio, Dux, Prin-
 cept, cæteraq; rerum ac locorū huius temporis nomina, cum ex-
 plicari aliter res ipsæ nō potuerint. Quam ille usurpationem, li-
 cet necessario, atq; consulto his temporibus ab ipso receptam, sæ-
 pe tamen, dum uiueret, ut erat Latinitatis obseruātissimus, excu-
 sabat. Tu qua par est in autorem gratia, munus hoc accipias: Pon-
 ranorū tuo (tuus enim dici iure potest, per quem tum Picolhomi-
 neum genus, tum uerò rex magnus uobis affinitate
 coniunctus celebratur) debere ipse cum
 tuis nunquam desinas.

Vale.

IOANNIS IOVIANI
PONTANI DE BELLO NEAPO-
LITANO LIBER. I.

TALIAM NATVRAB INSTITUTE
quodam (nullū enim perpetuū est imperium)
post collapsas res Romanas, & regnantem
Gotum, uarie gentes, diuersis tamen tempori-
bus occuparunt. E quibus maximè illustres
Langobardorum res fuere. Hos diutius re-
gnantes primo Franci, post Normanni, et ipsi
ab initio partim Germani, partim Sarmate,
uerū è Gallia, quam aut pulsas, aut superatis antiquis colonis occupauerant, profecti pepulere. Princeps autem Robertus Viscardus, rerum quas
gestit magnitudine, ingentem sibi & gloriam, & imperium comparauit.
Satis enim parua manu Italiam ingressus, atque ab Gulielmo fratre, qui
Melfia ædificata, cum Normannis in Apulia confederat, cuiq; à uirtute
Ferribrachio fuit cognomen, aduersus Græcos in auxilliū arcessitus, rebus
non semel bene gestis, cum Gulielmo, Drogoq; atq; Hamfrido fratribus,
qui pro ætatis prærogatiua, alius post aliū Normannis præfuerat, in do-
minatu successisset, Constantinopolitani Imperatoris præfectos primo è
Salentinis expulit: inde in Brutios cum Rogerio fratre profectus, Pænos
qui plureis annos genti imperitauerant, ui atq; armis eiecit: traiciensq;
in Siciliam, multis confectis prælijs, attritisq; tandem barbaris, insulam
penè omnem in suam, fratrisq; potestatem redegit. Quorū reliquias ne-
dum delet, maiores res omitteret, in montanis Sicilia locis sedes habere
eos permisit. Mox reuersus in Italiam, Lucanos, Apulos, Sammites, Cam-
panosq; qui cis saltus Terracinenfes sunt, diuersis artibus ac temporibus
domitos, in suum ac fratris iurare nomen coëgit. Post uerò cum Boamun-
do filio Hadriam traiciens, fugato Imperatore Constantinopolitano Ale-
xio, plurimis captis oppidis, non exiguam Epiri, ac Macedonia partem
imperio suo adiecit. Ab hoc igitur, atq; à Rogerio fratre imperium cepit,
quod post à Rogerio Rogerij filio in regium nomen uersum est, ac supra
treccios regnatum annos, maximis interim bellis fortiter administratis,
pluribus rebus terra, mariq; feliciter gestis, dum ab ipsis aut propulsan-
tur regibus, aut inferuntur bella, Federico etiam & rege, & Augusto Ro-
manā ecclesiam prosternente. Quo mortuo, excitante Romano Pontifice
ad bellum

ad bellū Gallos, hi Siculo ac Neapolitano regno, Carolo duce potiti sunt, Caroliq; successoribus post inter se de regno contendentibus, quæ contentio Italiam simul omnem, Galliasq; permiscuit, tandem ad Alphonsum regem deuenit, quem Hispania è citeriore accitum, & annis ac rebus gestis florentem Ioanna sibi adoptauerat, quæ per id tempus Ladislao fratre mortuo, Neapoli regnabat. Hic Ioanna etiam uiuente, primum cum Ludouico, deinde ea mortuo, cum Renato, prouincia, atq; Andegauia regulis, qui & ipsi regnum sibi Neapolitanum, quod ex eadem qua Carolus, stirpe essent editi, atq; ex testamento superioris Ioannæ hereditariū asserabant, plures annos bella uario euentu administravit: tandem Neapoli, per uim capta, Renato etiam pulso, uictor regno potitus est. Hoc regnante Italiae res maxime floruerunt: nam et bella multa fortissime gesta sunt, & bellis partim compositis, partim etiam confectis, pax secuta est tranquillitatis atq; opulentiæ plena. Hæc ætas fortissimos duces, sapientissimos rerum publicarum administratores habuit, uidentq; literarum studia magno fauore, ingenti frequentia, post tot seculorum interiecta interualla reuocari. Quam temporum felicitatem Alphonsi mors turbauit. Hunc hyeme in Apuliam profectū, dum aucupij, ac uenationis studijs capitur, morbus corripit, quo confectus haud multis aestiuum post solstitium diebus Neapoli interiit, ætatis suæ annum agens quartum ac sexagesimū. Alphonso mortuo Ferdinandus succedit, quem heredem in regno Neapolitano pater instituerat, natum Valentia, in Hispania citeriore, atque ex muliere susceptum, quam Valentia cum ageret in delitijs habuisset. Res hortari uidetur, quoniam Italiae rerum mentionem fecimus, qui tum uniuersæ status esset, quicq; aut populi, aut principes eam moderarentur, paucis exponere. Nec uero ceteræ indignentur urbes, reguliq;, si primæ nobis Venetiæ auspiciū dicendi fecerint, & propter urbis ipsius magnitudinem, ac nobilitatem, & propter reipublicæ temperationem, summamq; imperij æquabilitatem. Igitur urbis huius primordia satis quidem exigua fuere: initio enim loca in quibus post urbs creuit, à piscatoribus habebantur, ac salinarijs, qui piscandi studio, aut faciendi salis gratia illic multi conuenerant. Quas ad res locorum eos natura cum primis inuitabat, propinquitas præterea, ac frequentia Venetiæ urbium, è quibus mortales multi eò assidue mercandis ijs confluebant. Quibus artibus ac quæstibus paulatim loca ipsa creuere habitatoribus, creuere quoq; cum quæstibus simul & negotiandi, & nauigandi studia. Idq; eo magis, quod sedes eæ terrestribus ab incursionibus maxime tutæ habebantur, grassantibus iam tum exteris nationibus, rueniq; Romano imperio. Itaq; hac usi opportunitate, opu-

lentissimus quisq; , ac maximè nobilis è finitimis Venetie atq; Illyrij populis, dū barbarorū, qui per id tēpus Italiā infestabant, iram uerentur, intuitiora se recipientes, multis præsertim direptis, non paucis etiā funditus excisis oppidis, eò tanquā in arcē cōfugiunt. Post uerò alijs atq; alijs commigrantibus cœpere maioribus studijs, cupientioribus animis rem nauticam exercere. Quam ad rem locus, necessitudoq; magis ac magis eos adhortabatur, crescente multitudine, ac solo angusto, rerumq; omnū, quæ uictui necessaria essent, egeno atq; infœcundo, ut inter palustreis, atq; æstuarios locos sito. Quod si coniectura uti liceat, credibile quoq; est, propinquos quosdā portus, qui per quā celebres tunc erant, illabentiumq; in mare fluminū ostia, plurimū frequentia contulisse, dum assiduo, cōtinenterq; per ea commercia exercentur. Hinc opulentiorē ad mercaturā conuenarū cum uerterentur studia, breui Venetorū res (Venetos enim sese, quod è Venetia emigrassent uocauere) ciuibus, atq; opibus aucta est. Igitur diuitijs freti, peritiaq; nauigandi, cū eorū nomē abunde potens pollensq; & clarum esset, Mauris sæpius classe superatis, prædonibusq; Illyricis, quiq; alij mare infestū reddebant, captis uictisq; pluribus elati uictoris, cœpere insulas primo, atq; nationes externas subigere. Atq; hunc in modū circiter septingentos (ut ipsi tradunt) annos, aut etiā amplius artibus his eò potētie peruenere, uti Venetorum res finitimis, exterisq; pariter formidolosæ essent. His igitur è sentētia fluentibus, crescēte imperandi cupidine, ad res Italicas animū adiecere, finitimis regulis, dū impotenter in subiectos populos dominationē exercēt, eos inuitātibus. Nā inter Patauinos, ac Veronensis regulos diutius cū esset certatū, utriusq; partis rebus uexatis atq; attritis, lacesiti et ipsi aliquando à Patauinis hanc occasione nacti, finitimā in cōtinentē insiliere. Post bello maximo accerrimoq; conflato cū Philippo Maria Mediolanensium duce, cuius imperiū late magnū in Gallia cisalpina erat, multis tandē cladibus ultro citroq; datis, atq; acceptis, uniuersa penè Venetia occupata, Bergamo ac Brixia captis, magna quoq; Illyrij parte aliquāto tamen prius domita, imperiū in Italia uiribus autoritatq; magis ac magis auxere. Tantā autē rerū felicitatē concordia studii maximè peperit, ac uiuendi inter se æquabilitas è statuendis ac seruandis legibus nata. Hūc itaq; tuendarū legū cōsensum, secuta est administranda reipublicæ concordissimā securitas. Nam ne unquam nobiliū animi per ambitionem insolecerent, qui eam inuito constituere, unum & quidem summum statuerunt magistratū: quem qui gereret, ducem uocauere, senatus quidem principem, ceterum cui inuisu senatus nec pace agere, nec bello publicum quicquam liceat. Dux ipse senatum consulit, Senatus autor decernit,

decernit, cuius tamen decreta Ducis nomine feruntur. Hoc mortuo è nune rosenatorũ statim alter per suffragia creatur. Magistratus ipse quanquã perpetuus, memoria tamen nostra Franciscus Euscarus, quod senectute aggrauante, publica ad munera factus uideretur inhabilior, magistratu se abdicare coactus est. Huic de publico certa penduntur stipendia. Senatus ad eũ cogitur in curia, quã egredi ducem, nisi statis diebus, ac certis causis minime permissum sit. Ceterũ ipsis senatoribus mira in dicendo libertas, summa in consulendo integritas, atq; asseueratio, recti ac ueri cultus eximius, erga patriã studiũ supra quã cuiquã sit credible. Quod si quando deliberandis atq; decernendis rebus in cõtentione sit deuentũ, non partiũ studia superant, uerũ publici boni ratio. De quorũ tamẽ institutis, moribus, equabiliq; administratione filere est omnino cõsultus, quam nõ multa differere. Proximis in regionibus reguli tres imperitant, Mediolanensis, Ferrariensis, Mantuanus. Mediolanensi frequentissimi, maximeq; opulenti Gallie cisalpinæ parèt populi, Comenses, Ticinenses, Alexandrini, Nouaricenses, Laudenses, Parmenses, Dertonenses, Cremonenses, item Placentini. Ferrariensi Mutina, ac Regiũ, opportuna ac nobiles urbes subiectæ sunt. Rem Mediolanensem per id tẽpus moderabatur Franciscus Sfortia, qui Philippo Maria mortuo, Blanca Mariæ uxori suæ, Philippi nõ nobili matrona, filie dominatum asserens, partim ui, partim beneuolentia ciuiũ, ac rerum gestarũ fama clarũ se, ac maxime potentẽ in Gallia, Italiaq; uniuersa fecerat, uir profecto Romanis tẽporibus dignus. Ferrariensem Borsius Estensis, miti uir ingenio, consilioq; maxime tranquillo, quiq; Italicarũ turbationũ sese mediũ gerere cõsueffet. Mantuanã Ludouicus Gonzaga, clarus et ipse uir, belliq; non minus quã pacis artibus clarus. Quæ urbes, populiq; alpius adiacent, alij Monferrateni, alij Sabaudiensi obediunt, cuius imperiũ etiã trãs alpes in Allobrogibus late amplũ est. In Aemilia, Piceno, Umbria, Sabina, Latio, Heutruriæ magna parte, magna etiã Campaniæ, q; populi, quiq; reguli in ijs agitãt, Romani Põtificis imperata faciũt. Quorũ omnium ea tẽpestate res maxime illustres Sigismundi Ariminenensis, Federiciq; Urbinitatis erãt. Quibus autẽ artibus Põtifices Maximi tantũ sibi imperiũ comparauerint, nequaquam est explicatu facile. Namq; ut initio ipsum illud sibi uendicauerint, longe aliud arbitrari par est. Genus enim ipsũ hominum olim quietum, ac religioni tantum deditum. Cæterum ut antẽ sacerdotes innocentsissimi, atq; abstinentissimi fuerẽ, quo tempore sola sacra, caerimoniasq; tractabãt; sic post fuerẽ ex eis, qui cupiditate ambitioneq; precipites ierint. Verũ Romani Pontificis æqua imperia, administratio tranquilla, studia pacis, otijq; maiestas propẽ diuina.

Hetruriae olim bona pars sub regulis erat: quibus aut caesis, aut pulsis Senenses, Florentiniq; illorū urbes, atq; agros suo imperio subiecere, finitimos etiam populos, qui antea liberi erant, in seruitutem redactos, nouis uti uiuere legibus coëgere. Vtraq; autem res publica popularis nunc est, nobilitate olim ob superbiam pulsa. Florentinorum nomen per orbem terrarum late clarum est, non tam rebus gestis, quam gentis ipsius solertia, et urbis magnificentia. Eam in plano sitam annis Arnus interfuit, quam deorum ne immortalū templā, an publicā, priuatāq; aedificia magnificentiorem reddat, haud facile est iudicatu. ipsis ciuibus mirum aedificandi studium, mira ornandi cura. Si quid regio non suppetat, peregre deuehendum atq; importandum curant. Certanen est, non in urbe modō, uerum etiam in agris, quis magnificentius aedificet. Itaque regio sumptu uillas passim aedificatas uideas. Genus ipsum hominum acutum, et graue, bonarumq; artium studiosum, pecuniae tamen studiosius, quocirca in ultimis etiam terris negotiantur. Quorum tamen propria laus est, ac peculiare meritum, quod latinas literas penē ab interitu uindicauerint, dum et ipsi Latinis, ac Graecis literis dant operam, et illarum studiosos ad se arcesitos, salarijs, premijs, honoribus prosequuntur. Vrbis ipsa paulatim a paruis obscurisq; initijs, atq; Fesularum ē ruinis creuit, quam quidem artium plurimarum, quas ea gens aut ipsa inuenit, aut ab alijs inuentas perfecit, frequentia mirum in modum auxit, locupletauitq;. Florentinis proximi sunt Lucenses, ciuitas non tam suis consilijs libera, quam alienis opibus, atque praesidijs firma, dum Florentinorum ne accedat opibus, magnae curae est ceteris. Senensis reipublicae administratio propter diuersa ciuium studia inquietior est, nec satis ex eo libera. Itaque ciues dum parum ipsi inter se consentiūt, quae reipublicae in cōmune bonū haberi potest ratio? Pacis tamen apud eos studium uiget, praeterquam Florentinorū artibus, quod non raro eorum res turbantur. Quorum ager oppidō quā fertilis est. Ciues ipsi quaestui dediti, ac ciuilibus uitae muneribus. Libertatis idē omnibus studium. Ea tamen Romani Pōtificis opera Ducisq; Mediolanēsis, quā ciuium cura magis constat. Genuensium res maiores quidem atque opulentiores haud multo antē fuisse. Nam et mari aliquando potiti dicuntur, non solum Corsica, Sardinia, multisq; Aegaei maris insulis captis, uexatisq;, sed Euxino enauiato, pluribus oppidis quae in ora Pōtici maris posita sunt, ab eis aut captis, aut etiam conditis. Venetorum quoque rebus penē ad internitionem aliquando adductis, et urbe illorum ingenti classe circumfessa. Horum opes paulatim dilabi coepere ob domesticas seditiones ciuiliq; odia, quibus effectum est, uti amissa libertate Gallorum regi seruiuerint.

uerint. Nam ueteris cum esset instituti, Ducem qui summum apud eos magistratum gerit, cōmuni consensu creari, dum multos annos studio partium magis quam publici boni duces designantur, magna certamina, fœdæ seditiones, ingentia etiam bella exorta sunt, donec Genuensium res publica eò perducta est, uti Gallicum nomen, imperiumq; à patribus inuocatum atque acceptum fuerit: misusq; à Carolo rege Ioannes Renati, de quo ante dictum est, filius, qui Genuensem republicam administraret. Reliquam Italiã, quæ ab saltu Terracinensi per Equos, Hernicosq;, ac Marforũ, & Sabinorum montes in Picenum, ad ostia Truenti pertinet, quod flumen in Adriaticum sinum influit, quæq; supero etiam atq; infero mari cingitur, Neapolitaniam reges tenent, in qua Ferdinandus ex testamento successit. Igitur Alphonso mortuo, reguli, ciuitatesq; misis oratoribus, Capuæ conuentu habito (nam pestilentia Neapolis infestabatur) in Ferdinandi uerba de more iurauerunt. Et quanquam omnia quæta apparebant, rex tamen conuentu dimisso, in Pelignos ac Marrucinos digressus, equitatu in itinere scripto reliquum æstatis in Theatibus ac Ferentanis egit. Hinc rebus regionis eius pro tempore compositis, in Apuliam, ubi hyemem agere decreuerat, maturauit. Interea Callistus Pontifex Maximus Alphonsi beneficiorum immemor, cuius autoritate atque opibus antea Cardinalis, post Nicolao Quinto mortuo Pontifex creatus fuerat, peruersa cōsilia, et perfidie plena aduersus Ferdinandum agitare cœpit, clamq; cum primoribus ciuitatum, ac regulis agere de rebellionem, diuulgatis etiam epistolis, quibus Ferdinandum supposititium Alphonsi filium diceret, deniq; aqua & igni interdiceret qui huius imperata facerent, & in officio ac fide permanerēt. Quod ni Callisti consilia mors interrupisset, ingens maximeq; calamitosum conflatum iri bellum apparebat: quippe qui esset fluxa fides, pernicitiam ingenio, uarijs consilijs, præcipiti ambitione. Huc accedebat, quod dum assentatoribus patefacit aures, Borgio sororis filio ingentem dominatum in regno Neapolitano destinauerat. Sed Callisti consiliorum ac uite finis idem fuit. Creatur inde Pius Pontifex, ad quem misis ab rege legati omnia pacata retulere: quin etiã haud multo post Latinus Ursinus Cardinalis, ceteris amplissimis decretis Barolum in Apuliam uenit, ubi iussu Pontificis, collegijq; Ferdinandum initiatum (uti moris est) coronatq; donatũ, regẽ declarauit. Quæ res populariũ regni animos de bello iam dubitantibus, quietiora uti sperarent, mirum in modũ confirmauit. Ipse interea amicos, sociosq; nunc per literas hortari, nũc per oratores rogare, uti ueteris amicitie memores esse uellent, se bonum amicum, fidũ socium futurũ: ad cumulandam ueterem beneuolentiam, ad cõtinendam societatem, nouas ubiq; causas, noua.

semper uincula additurum, offerre, polliceri. Se paterno cōtentum regno, suisq; fortunis pacem, atq; otium omni arte procuraturū: deniq; omnia se quā bellū male, illumq; pro hoste habiturum palām dicere, qui bellum in Italia moliri pararet. Adhæc in populos, popularesq; suos publice ac priuatim noua beneficia conferre, uectigalia minuere, regulos benigne appellare, ornare muneribus, decretisq;. Hispanis qui remanere apud se uellent, familiaritatem polliceri suam: qui redire in patriā mallent, muneribus affectos, ornatosq; dimittere. Carolum patruelem, Nauarræ principem, qui agente animam Alphonso res nouas tentasse Neapoli dicebatur, quiq; ob cōscientiam Alphonso mortuo nauem, quæ Neapolitano in portu in ancoris stabat, confestim ascenderat, benigne appellatū: multa etiam amplaq; per amicos pollicitus, nihil prius habuit quā persistentē in abeūdi proposito cōciliatum dimittere, isq; haud multis pōst diebus in Siciliam nauigauit. Demū rex cuncta perspicere ac meminisse, quibus amicos, sociosq; contineret, aduersum populos, regulosq; non satis habens iustum sese, ac liberalem gerere, nisi et illos ad bene etiam de se merendū inuitaret. Non deerāt tamen, qui e regulis existimarent hæc ipsa à Ferdinādo simulāter fieri, quod ijs ingenium eius à puero esset cognitum. Nam et cum sese esse pōst manifesto declarauit. Quæ existimatio nonnullorum etiam procedurum ac primatū regni animos ab illo (ut creditum est) auerit. Hæc agenti Ferdinando, significatur Ioannem Antonium, principem Tarentinum, clam rebus nouis studere: quod regem nequaquam fallebat, qui eius inconstantiam atq; animum minimè tranquillum nouerat: quippe cui ab adolescentia seditiones, rapinas, discordiasq; gratas fuisse intelligeret. Erat enim Ioannes Antonius uario et inconstanti ingenio, ac parum firma amicitia: apud quem etiam sancti, honestiq; nō tantus respectus, quantum studium, quantaq; erat cura assequendi eius, quod animo destinasset: atq; ut sui ipse parcissimus, sic contrā alieni quam appetentissimus erat: utq; in bello abude timidus, sic in pace parum fidens suis aut amicorum opibus, quem longa et maximè quæta Alphonsi pax male habuerat. Sed ad quod intentus erat, aliquando peruenire ut ad id posset, interim dum ingentem sibi pecuniam compararet, nihil pensi habebat: et quanquam ipse timidus ac suspiciosus, gerendi tamen belli maximè audius: utq; in conferendis manibus minimè strenuus, sic producendi belli egregius artifex. Is igitur per finitimas ciuitates, locaq; opportuna clam summittere cœpit, qui alijs premia, alijs delictorum condonationem promitterent, nobiles alios suæ inopiæ, alios glorie maiorum admonerent. Regulos ut quæq; uel cupidum rerū nouarum, uel are alieno presum, uel rei suæ pœnitere intelligeret, tentare, hortari, sollicitare,

sollicitare, multa pollicendo erigere, opes eius ostentare ne desinerent, deniq; belli eum autorem ac ducem offerret. His atq; alijs animos hominum ad belli studia cum impelleret, in Galliam quoq; ad Carolū regem, in Pro-
 uinciam ad Renatū, Genuā ad Ioannem Renati filiū mittit, qui eos ad regnum armis repetendū hortentur: omnibus deniq; artibus participes, socios, duces cōsiliij sui querit, atq; habere tentat. At rex artes illius ueritus, nunc per literas, interdū per oratores, aut amicos operam dabat, illum uti conciliarent. Itaq; blande appellādo, largamq; de eo spem ac fiducia ubiq; praeseferendo, consilijs eius pro tempore obuiā ibat. Quam tamen ille occasione nactus (ut erat simulator atq; dissimulator, arte non minus, quam natura ad utrūq; institutus) per speciem cōciliationis postulare ab rege cepit, uti Iosiae generi sui Iulij Antonij patri, & Antonio Centiliae, cuius filio suam ipse despōdere filiam pararet, quis illos oppidis, castellis, agrisq; Alphonsius spoliasset, ea cuncta uti restitueret. Hac re diutius in senatu agitata, diuersae cū essent patrū sentētia, nec de Ioannis Antonij fide quicquam exploratum haberetur, aut bonae spei, tandē rex honestū potius quam utile consiliū secutus, famēq; suae consulens, ne accusari unquam posset, quod per ipsum scilicet stetit, quo minus cum Ioanne Antonio pax maneret. Iosiae Hadriā Teramiūq; Centiliae Crotonem, Catantiariū, quaeq; alia oppida, agrisq; aut huius aut illius fuerant, restitui iussit missis ab Ioanne Antonio, q̄ eius ea nomine acciperet. Per idē tēpus Antonius Cētilia, q̄ paulo post Alphōsi obitū ad Tarētīnū trāsferat, cōmunicatisq; cōsilijs, in Brutios ad res nouādas profectus erat, per ueteres clientes, beneficiariosq; (ut qui natura se ditiosus ac supra quā dici potest, serēd. discordiae singularis esset artifex) populos, primoresq; ciuitatū sollicitabat, ac nūc uanos terrores miscēdo, nūc se ad liberandos eos ab duro Hispanorū dominatu autorem futurum praedicando, cū omnia nominis sui admiratione impleset, nomenq; Renati in memoriā reduxisset, eō rem perduxerat, uti omnis fermē regio in rebellionē spectaret. Quod ueritus rex, Carolū Campibastiū, et Alphonsum Daualū eō cū exercitu praemisera, qui prouiderent, ne quid respublica detrimenti caperet. At Cētilia castellis aliquod occupatis, quanquā parua manu, populorū tamen leuitate fretus, sibiq; praesidens bellū mouerat. Hunc motū diuersis ex oppidis permulti secuti, breui ingentem agrestium multitudinē armauerant. Quae res partim terrore ac metu, partim cupidine rebellandi, populariū animos affecerat. Quo minus autē Centilia quod animo destinauerat, perficeret, Alphōsi celeritas obstitit, q̄ faciētē iter per orā maritimā Cropanos uersus, de improviso adortus, eū sudit, fugauitq;. Quare complures de rebellionē cogitantes, in fide atque officio continuūt.

Urbibus, castellisq; Iosiae, atq; Antonio restituitis, atq; illorum nomine à Tarentino acceptis, cum in Brutijs quietiores futurae res sperarentur, & Ioannis Antonij animus sedatus uideretur, tum ille magis, magisq; intentus omnia administrabat. Nam scriptos in Gallia cisalpina milites, finitimisq; in regionibus, mari ad se deuehendos curabat. Cum regulis foedera clam inibat, Ioannem Renati filium omnibus artibus ad bellum inuitabat. Iacobum quoq; Picininum, qui aduersus Sigismundum Ariminensem primo Alphonsi, post Ferdinandi auspitijs bellum gesserat, quamquam Ferdinando ob eius multa, patrisq; merita obnoxium, tentare tamen ausus, ingentibus & suis, et Ioannis pollicitationibus corruptum, paulatim in suas partes traducere pertendebat. Cum primis autem tum socium fidele, tum solertem ministrum inuenerat Marinum Martianum, principem Rhofanensem, cuius praeter genus uix erat quod bonus aliquis laudare in eo posset. Hunc Ioannes Antonius pater adolescentulū, quod ingenio maxime peruerso esse senserat, ab suo conspectu arcuerat, in filij locum non habiturus, nisi Alphonsus Helionora filia ei in matrimonio collocata, magno etiam dominatu addito, in patris restituisset gratiam. Ac nihilominus pater, dum uiueret, filij foedum animū, ac peruersos conspicatus mores, non semel quidem suspiransq; dixisse inter domesticos fertur, fore, ut his Martianam tandem familiam pessum daret. Igitur Marinus hinc regi suadere, quo Hispanos omneis regno eijceret, neq; enim fidendum illis esse: consuleret que uti per Italicos homines, suosq; populares regni res administraret: magnam inde regem sibi beneuolentiam, & gerendis rebus fidem auctoritatemq; conciliaturum. Illinc Ioannem Paulum Cantelmum proximū sibi regulum, nobiles item multos in Campania, Samnioq; ad rebellandū diuersis artibus pellicebat. Post ubi uerò satis prospere cedere consilia sua uidit, Hispanos palam insectari cepit. Adhaec cum Honorato Caietano, qui fundis, finitimisq; dominabatur in locis, simultatē primo exercere, post uerò in manifestas inimicitias prolabi, quod illum regi acceptū, suisq; consilijs offuturum maxime intelligebat. Quin etiam aduersus Galeatium Pandonum arma mouerat, obsessis Capreatis, uti per hanc occasionem scribere exercitum liceret. Utebatur autem ministro Marco Ratha, sobri- no suo, homine turbulento, Galliciarumq; partium studioso: cuius uxor Ioannis erat Coxe filia, qui capta ab Alphonso Neapoli, Renati in prouinciā secutus, magnū sibi locum apud Galliarū principes rerum usu atq; eloquentia comparauerat: ac propter prudentiae opinionem cum Ioanne filio Genuam ab Renato missus fuerat, quo tanquam magistro uteretur. Per hos igitur ministros multi mortales coniurarunt, in quib; & Iacobus

Ratha

Ratha Beneuentanus antistes, cuius insigni perfidia, Ferdinandi res maxime perniciosum uulnus acceperat. Hunc rex cum Francisco Baucio, duce Andriense, legatum Mantuan miserat, ubi Pius Pontifex Maximus Christianorū conuentum habebat. Ad quem Renati, et item Gallie regis Caroli legati uenerant, postulantes uti regni Neapolitani sua Renato salua iura essent. Quo tempore Iacobus prater fidem, decus, iura diuina et humana, ministrum se ac medium exhibuit scelerū omnium, quæ ab Ioanne Antonio, ac Marino, ab Ioanne item Renati filio parabantur, auctor et ipse cum esset foedissimorum etiam consiliorum. Affuit in hoc conuentu, Mediolanensium Dux Franciscus, cuius auctoritate ac consilio factum est, uti Pontifex Romanus Gallorum postulata iniqua esse docuerit, palam professus Ferdinando se non desuturum, deberi hoc publico Italiae foederi, ac memorie Alphonsi regis, cuius beneficio atq; opera Romana res aucta esset opibus, auctoritate, imperio. Interea Ferdinandus cognitis Tarentini consilijs, quo illius incepta frustraretur: quippe cui potiunda per dolum Venusia maxima spes esset, ad Arundinem castra posuit. Is annis tribus millibus passuum, aut nō multo amplius ab Venusia praterfluens, in Ausfidum influit. Venusia Pyrrhus Baucius, Francisci, de quo dictū est, filius tenebat, regi carus, ac maxime fidus. Ceterū dotalis urbs erat, cuius ciues propter imperium æquum, clemensq; Gabrielis Vrsini, qui Ioannis Antonij ipsū ē parentibus frater fuerat, pleriq; Tarentino fauebant: nec deerant, qui urbem se dedituros pollicerentur. Qua spe Tarentinus et ipse circiter decē millibus passuum opportuno in loco coactis in unum copijs, confederat. Ac tamen si nihil adhuc aperte hosticum geritur, uterq; tamen in insidias intentus erat, cæterum hic cauendis, quàm ille parandis intentior. Atq; haud multū absuit, quo minus dum noctu Ioannes Antonius urbe se potiturū sperat, rexq; illius consilium præuenit, obuiam facti antè conflixerint, quàm bellum inter eos indictū esset. Tandem uerò ille, quamuis res apius frustra tentata, urbem per dolum occupat. At rex confestim subsidio suis ueniens, porta ingressus alia, Tarentinos urbe expulit: et quam a cæde temperatū est, bona tamen ciuium direpta. Hanc sibi urbem Ioannes Antonius, si potiretur ea, belli arcem atq; horreū propter opportunitatē destinauerat, agrum uberem, pabuliq; maxime feracem, pascentis æquis aptissimum ratus. Vrbs ipsa in mediterraneis, ac natura etiam munito loco sita, totius regionis caput erat: atq; ut in omnem Apuliam, que ad montes iacet, quæq; regi parebat, discursiones facile promittebat: sic urbes, agrosq; Tarentino subiectos à tergo claudens tuebatur, nequid hostile inferri ab rege posset. Adhæc Tranensium inde, ac Barolitanorū res,

in primisq; Francisci Andriensis Ducis facile se assiduis impressionibus afflicturn, finitimosq; alios tum populos, tum regulos dolo, in metu, pollicitationibus, minis, ob loci opportunitatem in partem suas tracturum sperabat. Hic motus, quæ Tarentino mens esset, futurumq; haud multo post bellum indicauit: licet missis ultro citroq; se pius legatis, quietam utrinq; nuntiarentur. Sed ille uerbis quidem pacem uelle, re autem bellum parare, tempusq; agendam per speciem concordiam terere, dum quæ agitabantur à conuentionis, parata essent omnia. Quocirca rex animo uehementer angustatus, secum consilia agitare, nec cui fidendum esset, satis comperit habere: repetere animo ueteres regni discordias, domestica populorum inter se odia, regulorumq; aut similitates, aut amicitias: præterita bella, docere plane posse, quantum in hominum animis polleret inconstantia, ac leuitas: quantum auaritia ualeret, ac uindicandi cupido: nec tantam æqui aut honesti curam, quantum utilitatis studium, ac libidinis generi mortalium inesse: suas Tarentinorum, ac Renati opes iustam expendere, quid ab Gallis, Gallicarumq; partium studiosis, quid contra ab se sociisq; terra, mariq; geri posset, cogitare, ac meriti. Denique quantum fortuna humanis in rebus polleat, quam uarij rerum euentus essent, animo æstuanter uoluitabat. Hæc agitantem Ferdinando significatum est præfectorum literis, rem in Brutis aduersum tumultuantes agrestes bene ab illis gestam, quos ab domibus, atq; ab aratro digressos partim autor Centilia, partim rerum nouarum libido ad bellum, ac direptiones traxerat. Hi primo uagi, palantesq; ut quis sese duce præbuisset, sequebantur, post inuito consilio, atq; in unum conuenientes, duce potissimum Nicolao Tosto, cuius maiorumq; eius nulla ante cognitio, aut memoria fuerat, statuere Alphonsum Dauallum, qui mortuo Carolo, regis copijs solus præerat, ex improviso adoriri, et cum uniuerso exercitu cedere. Nam et multitudo erat ingens, et Alphonsum per pacata loca non satis magna manu iter faciens, nihil hosticum uerebatur. Itaque habentem eum in campis castra, qui Mada inter Neocastrumq; interiacet, qui agrestium primi agmen præcedebant, de colle sese ostentantes, sublatis ad primum statim conspectum clamoribus, maximo impetu in castra ferebantur. At Alphonsum repentina re permotus ac trepidus, interim dum suos impeditos atq; imparatos instruit, præmittit qui rem seiscitentur, eorumq; impetum remorari uerbis studeant. Illi primo remissionem tributorum, hinc alia atq; alia postulare coepere. Ad ea ab Alphonso benigne cum responderetur, ubi conuenisse ingentem suorum numerum uident, cædem ac sanguinem flagitantes, sese in castra proripiunt. At Alphonsum longius à castris structis in plano ordinibus, cum interim à Iacobus Galiota, impigro homine, acriter pugna conferta esset, ubi illos uidit

nullo

inullo certo duce, nullo seruato ordine rapi, illatus conferta acie, primo impetū eorum reprimi: mox ab euentu rerum confirmatis mili. ū animis, fundit fugatq; insecutusq; fugientes, magnū illorū numerū cedit: multos etiā capit, quos haud multo post interfici iubet: certior factus, paucis post horis longe maiorem affuturā multitudinem. Quod in flumen Sabutū, qui circiter uiginti millibus passuum ab castris aberat, transire maturasset, eodē die cum uniuersis copijs ad unum cāsus esset: uix dum enim saltū prætergressus, qui flumine, syluis ac mōtib; clausus, atq; impeditus est, summis ē montibus cateruatim decurrere ad occupandū saltum hostes conspiciet. Cecidere ex agrestibus septingenti, aut etiā amplius: fama tenet ad duodecim millia fuisse hominū, qui simul ad tumultū conuenerant. Alphonusus re bene gesta, Consentiam uersus tutiora in loca se recepit. Quibus rebus permotus rex, euocato ad se Alphonso, ut ab eo corām de statu regionis certior fieret, in Brutios proficisci decreuit. Igitur Venusiæ rebus compositis, relictoq; ibi Masio Barresa cum præsidio, ad annem Bradanū proficiscitur, ubi aliquot diebus æstiuā habuit. Inter hæc Nicolaus, quem multitudo ducem sequebatur, in agrum Consentinum impresione facta, finitimis castellis, ac uicis, partim metu, partim studio rerum nouarum ad eum inclinantibus, breui supra uiginti hominū millia in unum contraxit. Quā multitudine fretus, dū Consentia obsidere parat, nihil inuiolatū relinquit, agros uastat, ædificia incendit, pro libidine atq; ira cuncta gerit. Hoc cognito Ferdinādius magnis itineribus eō cōtendit. Agrestes uerō de aduentu regis certiores facti, dimissa statim obsidione, in montana se recipiunt, dilabēte passim multitudine, magna tamē manu Castellione occupato, quod id oppidū in colle sitū, naturaq; egregie munitū esset. Rex castris admotis quæ ad oppugnandū necessaria uidebātur, proximis ē locis cōportatis, ac nō semel oppugnatione incassū rētata, tandē eximia suorū uirtute oppidū capit, captū diripit, atq; incēdit. Hac tāquā belli arce amissa, cū spes nulla esset reliqua, qui ex agrestibus in rerū expectatione erāt, diuersis itineribus domū regrediūtur. Tostus et ipse initio oppugnationis secū paucis ex oppido surripuit. Dū hæc à Ferdinādo gerūtur, Ioannes uti cū Tarētino, cōiuratisq; cōuenerat, classe ab Renato patre in prouincia comparata, instructaq; rebus Genuæ cōpositis, idoneā ad nauigādū tēpestatē nactus, cū duabus ac uiginti rostratis nauibus, honorarijs quatuor ē Liguria soluit ac felici nauigatione usus, paucis postq̄ soluerat diebus, præter litus Formianū delatus inter Liris ac Vulturni ostia, diebus aliquot in ancoris stetit, dū cū Marino Martiano qd primū agēdū uideretur statuit, Tarētiniq; de aduentu suo certiorē facit. Rebus igitur ē cōmuni sententia compositis

Falernū in litus descensione facta, Sueffam à Marino deducitur: ubi magni
 ficentissimo apparatu, letisq; adeo popularium animis acceptus est, ut ni-
 hil in eum honoris prætermisum uideretur, quod aut maiorem ciuium la-
 titiam, aut Marini uehementius declarare studium posset. Quæ res Ioan-
 nis animum magis magisq; auxit, atq; accendit. Ea potissimum tempesta-
 te iudicari planè potuit, non fidem, non constantiam, non gratitudinem po-
 pulariū animis inesse ullam, pœnitere eos præsentis semper imperij, gau-
 dere nouis rebus, futura in expectatione habere, leuitatem ducem esse atq;
 autorem ad postrema quæq; flagitia. Rebellant cum Marino simul uolentibus
 animis, communi consensu complures Campaniæ, ac Samnitium po-
 puli. Non illos lōge pacis otium, quæ etiam eorū, qui in militia educati sunt,
 relanguescere animos facit: non parte sub Alphonso plurimæ diuitiæ, quo-
 rū comes uoluptas, desidiaq; esse cōsuevit: nō belli facies ipsa, quæ eo terri-
 bilior, magisq; formidolosa apparet, quo lōgior pax fuit: nō deniq; agro-
 rum securitas, ad quos relictis oppidis cōmigrarāt, aut eorum desiderium,
 quæ relinquenda erant, remorantur. Certatim undiq; ad rebellandum cur-
 ritur. Ipse uerò Marinus contempto iure necessitudinis, omnis diuinæ et
 humanæ rationis oblitus, spretis, inuitisq; patris manibus, qui Alphonso
 partes acerrimè fouerat, paternum tectis hostem accipit, addit sceleri, na-
 to tūc filio, religionem Compatriatus, moxq; in illius, ac Renati patris no-
 men cōceptis uerbis, solēnibus sacris, ante aras, Deo teste, iurat, cōfessimq;
 nullo indicto bello, hinc finitimos Capuæ agros, illinc Lyri traiccto, pro-
 pinquam regionem populationibus uastat. Abigitur omnis generis rerum
 præda, ingensq; captiuorum trahitur numerus. Caluium quoq; oppidum,
 corruptis qui illud proderent, capit, ac præsidio firmat, et quammaximè
 potest metu ac formidine cuncta cōplet. Augebat terrorem regis absentia,
 nullo propinquo exercitu, nullo duce, qui grauibus ac repētis malis iret
 obuiam. Quocirca nihil tutum, nihil securū Neapoli, aut finitimos in locis
 uideri, metu in maius cūcta tollēte. Deseri uillæ, relinqui ædificia, impube-
 res, senes, mulieres munita in loca passim trahi, fuga omnes sibi cōsulere,
 immentis, pecoribus, carris uias oppidaq; impleri, uideriq; omnia circūso-
 nare armis, atq; equorū hinnitibus fremere, dum quotidiane tum populo-
 rum, tum principū rebelliones nuntiantur, demū uanis etiam rumoribus
 oppida, urbesq; cōplentur. Hanc tantā cōsternationē auxit confirmauitq;
 elassis, quæ Ioanis iussu ante portū Neapolitanū aliquot diebus in ancoris
 stetit, præseferens spem rerū in urbe nouandarū. Quod sentiens Isabella
 regina, singularis animi matrona, urbē diurnis ac nocturnis præsidijs fir-
 mat, fortibus ac fidelibus uiris quid agendū, quid cauendum esset præscri-
 bit.

bit, hostem à continenti equitibus per oram maritimam pluribus in locis dispositis arce, portum erectis aggeribus ac muris, eductisq; ex arce ferreis, aeneisq; tormentis munit: nihil hosti ad offendendū terra marive aut opportunum relinquit, aut ciuibus, quod idoneum ad propugnandum esset, neglectum permittit. Ipsa Neapolitanos nunc plures, nunc singulos eorū benigne appellat, fortis confirmat, timidos erigit, alium alia ratione cohortatur. Quin etiam Campanos, ceterosq; qui in fide perstabant, literis ac nuntijs bonum habere animum iubet, regem propediem cum exercitu affuturum affirmat, demum pro re ac tempore necessaria parat, ac pluribus simul prospicit. Incenso Castellione, omniq; circum regione pacata, rex Martoranum uersus proficiscitur, eo consilio, uti ea peragrata, comprehensisq; siqui noua parare in animo habebant, regionis ipsius res commo- dius, magisq; è sententia conponeret. Hæc igitur agitando literas ab Isabella accipit, quibus certior fuit Ioannem cum classe ad litus Sinuessanum applicasse. Quo nūtio accepto, permotus rex, hinc atq; illinc ingentibus angebatur curis. Nam et Brutios, Lucaniamq; inquietam relinquere periculosissimū iudicabat; in qua paulo post iisdem autoribus ingentius reputulaturū intelligebat bellum, et rebus Campanis non occurrere longe pernitiosius uidebatur. Hæc itaq; diutius agitante animo, et quod potissimum sequeretur consilium deliberanti placuit. Centilia tandem capto, autorem rerum nouarū ratione hac è medio tollere, hominem infidū, leui ingenio, insigni audacia, scendasq; ad seditiones natū. Venientem itaq; ad se non tam beneuolo animo, quàm ficto cōsilio, quippe qui Ioannis aduentus ignarus uerebatur, ni ad regem uenisset, ne statim bellum in se omne traheret, rex cōprehendi cum iubet, atq; è uestigio Catantiarium petens, scalis admotis oppidum aggreditur. Oppidani ut qui diuturniorem passuri obsidionem non essent, uix una, aut altera impressione sustentata, multis uulneratis ac mortuo balistali sagitta Tosto, deditionem faciunt, rex oppido recuperato, cuius magna opportunitas erat, rebusq; quantū tempus patiebatur, constitutis, cum iam de Marini rebellionē nūcios accepisset, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus Neapolim cōtendit, atq; ad ædem Antonij, Capuana in uia, senatu habito, cum de summa belli agitatau esset, de cōmuni tandem sententia cōfestim ad Caluiū oppugnandum, exercitum rapit, magnoq; machinarum, ac tormentorū apparatu instructus, euocatis etiam è finitimis oppidis, quæ in officio præstabant, ueteranis militibus, castra ad ipsas propè fossas admouet. Ipsum oppidū in plano situm, ac præterquam ab ea tantū parte, qua meridiem prospicit, qui tractus haudquaquam multus est, ex eis imminet rupibus, quas inter alterasq; longe etiam asperio-

res media percurrat uallis: per quã riuulus fertur, cuius aquis belli tempore ciues tutissime utantur. Sunt qui Cales fuisse peruetus ac frequentissimũ oppidũ credant, siquidem antiquæ urbis uestigia, moeniumq; fundamenta multis in locis usuntur. Rex ad meridiẽ castris positus, tormentisq; admotis, muros qua portæ cõmittebantur, quati assidue iubet: & quanquã magnarum edita; omnia tamen in dies asperiora erãt. Nam & anni tempus pessimũ erat, & cum cingi undiq; oppidũ nequiret, ut quæq; ad defendendum necessaria erant, per uallẽ noctu præsertim facîle importabantur ab Theano: quod oppidum non amplius quatuor millibus passuum abest. Breuiq; tantã sclopetariorũ immissa uis est, ut passim totis castris milites ueluti pecora trucidarentur, qui glandibus, pilisq; expositi, nõ uallo, non aggere, non ullo munimenti genere protegabantur. Ipsorumq; castrorũ facies ob multitudinem cadentiũ maximẽ sœda ac miserabilis erat. Præerat oppido Sancius Carilius, cum lectissimo milite, uir impiger, ac bellicis in rebus multos annos exercitatus. Verũ Gallus Germanusq; sclopetarius maximẽ nocius ac formidolosus erat: regem autem, uti eò acrius instaret, multa impellebant: loci opportunitas, pudor deserendi incepti, Campanorum importuna postulata: quodq; ut hostibus ingens audacia, si irrito conatu discederet, accessura esset: sic suis infelix auspiciũ reputantibus longe maximus terror, atq; animorũ consternatio inde futura, quod fugæ similior discessus uideretur. His rege curis anxio, forte accidit, ut Camillus Caraciolus impiger iuuenis, regiq; ob uirtutẽ maximẽ carus, cum munitionibus præfesset, patefacta ab hõbar dis aliquantũ per muros uia, occasionem pugnae adesse ratus, cohortatusq; paucis milites, uti pristina uirtutis memores essent, ingentibus etiã donis propositis, signũ pugnae dari iusserit. Itaq; certatũ est pro muris, atq; in ipsa ruina atrocibus animis, dũ neutri cedere loco uolũt. Tandem sclopetorũ, colubrimariũq; sœda strage superati regij, alij cedunt, alij præcipites dantur. Camillus dũ inter primos uersatur, pila colubrimaria per crebrũ adacta cadit: cuius casu prostrernati cæteri oppugnationẽ deserũt, multisq; acceptis uulneribus, cis fossas ægre se recipiũt. Regẽ nihilominus in proposito persistentẽ ingentes, compluriũq; dierũ hymbres deterruere, quod exploratũ quoq; habebat Antonũ Caldoram aduẽtare: qui iunctis cũ Marino ac Ioanne copijs, obsessis subsidiũ ferrent: cum etiã non equos, nõ milites integros sibi esse intelligeret. Quibus ipse uictus necessitatibus, relictã obsidione, Capuã cũ exercitu petijt: distributisq; per hyberna militibus, Neapolim concessit. Fama interim Ioannis per regnũ diuagata, multos qui antea dubijs erãt animis, ad rebellandum inuitat. Venisse uirũ florentem annis, regijs moribus, e ueteri Neapolita-

norum Regū profapia, quorū merita passim à natu maioribus referebantur. Cōtrā alij Hispanæ gentis impotentis animos, insatiabilem auaritiā, crudelem cum damnarent dominationem, uenisse tandem, erant qui subijcerent, uenisse iā qui ab insolentissimo Catalanorū dominatu tot annis oppressos populos, spoliatas prouincias, dissipatū regnū, à ui iniuriāq; libera ret, cuius integritas, restitudo, sanctitas dijs æquaretur immortalibus. Hæc igitur, taliāq; palam iactabantur, passimq; inibantur in ciuitatibus à rebellionū autoribus cōsilia. Apulia maxime in aduētus eius expectatione erat. Ciuitatū principes nihil prius, aut potius curabāt, quàm ut aduenientem apertis acciperent portis. Augebāt Ioannis nomen auctoritatemq; Ioānes Paulus Cantelmus Dux Soranus, Nicolaus Mōsfortius Comes Campibasanus, nobilesq; uem multi, & in ijs Ioannes Sanframūdius Comes Cerretanus, qui ad Ioannem statim ad primum aduentus eius nuntium defeceant, & Caldorarum familia, cuius dominatus quod in Pelignis, Marrucinis, Ferentanisq; potens, pollensq; & clarus esset, rebellionis suæ fama ingentem Ioanni expectationem conciliauerant. Quocirca inuito consilio placuit uti Ioannes in Apuliam proficisceretur, qui à Theano mouens, tentata ex itinere Isernia, quam ad deditionem coacturum se sperabat, ubi in Apuliam Nicolao duce peruenit, omnia ad se inclinantia comperijt. Luce-ria portas aperit, prodita ab Loisio Minutulo urbis eius arce. Cuius exens plum breui sequitur Sancti Seuerij oppidū, Troia, Fogia, Manfredonia: capitis etiam Ferdinādi præsidij, arx Manfredonia, præfecti ignauia etiam dedita, quæq; oppida in Gargano ad mare, siue in mōtanis sita, pleraq; ad Ioannē deficiunt. Hercules quoq; Estensis, quē rex Apuliæ rebus præfecerat, suadente Borsio Duce Ferrariensi eius fratre, qui Gallorū rebus clam fauebat, Ioannis partes sequitur. Idē faciunt Ioannes Caraciolus, Dux Melitanus, et Iacobus frater eius Comes Auellinēsis: adhæc Georgius Alamanus Comes Pulcinēsis, Carolus Sangrius, Marinus Caraciolus, qui multa, et quidē opportuna tenebāt oppida in Apulia, Lucanis, Hirpinis, Samnio. Rebellat in Marsis, Sabinisq; Aquila, Petro Lallo Camponisco autore, & Frāsciscus Marerij Comes: in Ferentanis Iacobutius Mōtaganus. Ad Tarentinū quoq; in Apulia, Daunisq; deficiūt Labellū, Quarata, Melficia, Bitontū. E' Neapoli, cōpluribusq; ciuitatibus, quæ adhuc in officio manebāt, nobiles permulti, aut cupiditate rerū nouarū, aut quod ipsorū maiores Gallicā factionem fouerāt, ad Ioannē transfugiūt. In his Bostillus Iudex, qui Beneuentū, ac Montisfisculum, quibus præerat, prodere Ioanni fistinans, detecta prodicione, irritos conatus habuerat. Hoc malū contagio quasi quædam, principum ac populorum animos eò magis infecerat, quod Ioannes,

Tarentinusq; iunctis simul iuribus, cōsilijsq; Bari communicatis palam
 iactabant appetente uere se in Campaniam ex Apulia, in qua hucmābāt
 profecturos, copiasq; Neapoli admoturos, inuitatos rebellionē Danielis
 Ursini Comitis Sarnensis, Iordani Comitis Atripaldini, & Felici princi-
 pis Salernitani. Hi non una ē matre fratres erant, ac Ramundi, Ioannis
 Antonij fratris filij, quos ille Ramundo mortuo, multa pollicendo, ado-
 lescentes facile in sententiam suam traxerat. Quibus consilijs Ferdinan-
 dus obuiam ire parans, Mariam ex concubina filiam Felici desponderat,
 ac multis promissis & illis, & fratres honorauerat. Quin etiam relicta
 Campania in Samnites cū exercitu profectus, apud Montifisculum con-
 sederat, quo ē loco & consilia hostium explorare commodius poterat, &
 celerius occurrere, quocumq; hostis iter intenderet. Interim Auellinensis
 Comitis agros asiduis populationibus infestat. Prata quoq; munitissimā
 castellum exopugnare conatus, re infecta multis suorum amissis, certior
 factus Pij Pontificis Maximi auxilia iam aduentare, ne à Marino Mar-
 tiano aditus interceptetur, ad saltum Menianensem, qui est in agro Casti-
 nate, maturare decreuit. Quo tamen iter hosti esset formidolosius, in agris
 Campibassanum, locaq; finitima defleuit: multisq; castellis expugnatis,
 aliquot etiam incensis, agros, uillasq; populatus cum ingenti praeda in
 Venafranū, atq; inde Sidicinū in agrum peruenit. Positisq; prope Caluiū
 castris, quod antequam in Samnites proficisceretur, noctu scalis admotis,
 arce occupata, caesisq; uigilibus, praesidio etiam capto receperat, Pontifi-
 cis copias expectabat, quas ex Hetruria mouisse perlatum erat, Stellateis
 interim, Sidicinosisq; agros uastaturus. At Marinus, qui non iuuenili leuita-
 te, magis quā execrabili in Ferdinandum odio desciuisset, hostemq; ab
 Liguria accitum, classeq; profectum finibus, ac lectis accepisset suis, quo
 pacto regem ē medio tolleret, animo aestuante agitabat, hominum ac deo-
 rum immemor. Hoc dies nocteisq; uersanti secum, tandem per speciem col-
 loquij adoriri illum placuit. Quocirca Gregorium Coreliam multos sibi
 ante annos cognitum, intimumq; regis familiarem à se arcesitum mitti
 etiam ab rege postulat, acturus cum illo de reconciliatione, rebusq; commu-
 nibus. Quem ad se profectum blandē appellans, ac facti poenitentiam si-
 mulans rogat, uti compositis opera eius simultatibus, in regis gratiam,
 pristinumq; beneuolentiae locum restituitur. Vetera in se Alphonfi bene-
 ficia commemorat, pueritiam cum Ferdinando actam, tot liberos ē sorore
 susceptos, iura diuina et humana refert, Gallorum insolentiam detestatur,
 Ioannem inculsat, nec se passurum affirmat liberos suos, duorum regum
 sanguinē, homini barbaro, Gallicamq; insolentiam in tenui etiā re prese-
 ferenti

ferenti seruituros. Cum his mandatis plenus spei Gregorius ad Ferdinandum reuertitur. Re in senatu agitata, exquisitisq; sententijs, cū regis responso ad Marinum Gregorius redit. Quo sepius ultro citroq; misso, dies tandem colloquio dictus est, quo dirimi omnem posse controuersiam, satis magna spes offerebatur. Absit Theano circiter mille ac sexcentos passus, secundū uiam militarem, uetus sacellum: à cuius fronte, qua meridie spectat, campus patet penè nudus arboribus. Hic ad colloquium delectus est locus. Ferdinādus explorato itinere, ac praesidijs dispositis, prior ad Turricellam (id loco nomen est) uenit, ac partitus copias, peditatuq; uiarū argustias, & loca superiora occupans, ne quid à tergo parum tutum relinqueret, equites in plano pluribus locis distribuit, ac praesidijs firmat: hinc ad locum pedetentim progreditur, Gregoriū ac Ioannem Vigintimillium comites secum ducens, non tam consilio, quàm necessitate adductus. Nam cum Gregoriū Marinus dirimendae controuersiae mediū adesse uellet, rex Ioannem propter rerū gestarū famam, prudenti, eiq; opinionem, alterū deligere coactus est, quando duobus cū non amplius comitibus in colloquiū utriusq; ueniendū conuenerat. Et Ioannes quidem propter aetatem pugnae parū idoneus, Gregorius uerò imbecillo corpore, ac dextro brachio penè inutilis erat: quod Marinus futurū prospexerat. Postquam igitur uentum ad locum est, Ioannes ac Gregorius unā cum Deiphobo Anguillaria, et Iacobutio Montagano delectis à Marino comitibus, quibus cū consilia communicaasset, quicq; facinoris essent cōscij, ad uiam haud procul à sacello remansere. Illi in campū uterq; armatus, uterq; equo insidens circiter nonaginta passus ab uia soli, cōmunibus de rebus disceptaturi procefferant. Rex aliquāto editiorem in cāpo locū cum cepisset, unde circum omnia lustrare oculis late poterat, à Marino est monitus humiliorē in locū equū ut demitteret, ne à Gallis, qui Theani arcē tenebāt, despectari possent. Quod dictū regis animū uehemēter pupugit, suspicati insidias paratas, seq; fraus de peti. Quam suspicionē Marini oratio mirū in modū confirmabat, cū ita esset exorsus, uti omnem semper in regem ab se culpam reiiceret, nullam uerò ipse regis excusationem, aut causam acciperet. His altercantibus, cū aliquantum temporis extractū esset, Deiphobus (sic enim conuenerat) ad Ioannem, Gregoriumq; conuersus, uultu quammaximē cōposito, quando, inquit, Marinus, quod felix ac faustu sit, res ex animi sententia cū rege suas cōposuit, an ipse quoq; meas cōpositurus, regem supplex adire ultra mora bor: adactiq; statim equo, solus in regem ferebatur. Venientē conspicatus rex animaduertit quo propior fiebat magis magisq; se uersus ad dexterā declinare, apparebatq; hostili cum ingressu ferri. Et iam eò progressus

erat, ut rex quē strictū ille quoad poterat pugionē occultabat, cōspiceret: quo confestō cū Deiphobus taniū non in regis equi habenas illatus esset, Ferdinandus confestim stricto ense, atq; animo quam confirmatissimo in illū primū, mox in Marinū equum concitat, ac nunc hunc, nunc illū, nunc utrumq; simul cōminus petens, ambos in fugā uertit. Cū interim Iacobutius Ioannē, Gregoriūq; armatus ipse pugnae inutilis facile continet. Quod equites conspicati, qui in speculis dispositi erāt, sublatis clamoribus prae se fere. Alii ad suos quam maxime citatis equis delati, re infecta non tam tristes abeunt, quā regis fortitudinem admirati suspiciunt. Ferdinandus incolūmis à suis exceptus, ingentis animi plenus in castra reuertitur. Illud deorum potius, quā hominū consilio factū uidetur, ne rogantis regis, cum primum in uia obuiam facti sunt, uti galeae fibulam Deiphobus ei substringeret, gladio iugulū aperuerit. Postero die rex, aliquotq; insequentibus diebus, productis copijs, populabundus in agrū Sicidiniū proficiscitur, coactaq; ē propinquis oppidis satis magna agrestium manu, quacumq; in ferro cuncta uastat. Inde in Stellatem progressus, ad balneas usq; Sinuessanas, quaecumq; in agris erant corrumpit: parcutitur tamē edificijs, igniq; temperatū est: eripi enim hosti uictū, non exuri edificia, quae longa parauisset pax, uolebat. Fortē accidit, ut cum praeteruectus equo locū rex esset, ubi cū Marino congressus fuerat, pugionē humi reuertit eques ad eū ferret, qui Deiphobo inter cōgrediendū exciderat: erat autē ueneno intinctus, tabidisq; medicamentis delibutus: quo quamuis leuiter ictus cū esset catulus, statim ueneno exedente concidit. Haec res magnā in primis Marino inuidiā conflauit. Videri enim supra hominū improbitate facinus indignū et atrox, regem, cuius nomen apud mortales sanctū esset, fraude ac ueneno ab illo circumuentū. Non fidem apud eum, non necessitudinē, non quod in regis nomen uolens, libensq; iurasset, non deū metum locū habuisse ullum, spretam, contemptam, pessum eodem facto datam famā, pietatem, gratitudinē, religionē, nihil illū in Deo, nihil in hominibus credere aduersum scelera esse repositū. Haec grauioraq; aduersus Marinū ab amicis, inimicisq; aeque iactabatur. Populati agros Ferdinando significatur, eodem penē tempore Ioannem, Tarentinumq; iunctis simul exercitibus, magnis itineribus per Samniū aduentare, Pelusiāq; incensa, et Alphonso Lagonissa cum uniuersis Caudinorum oppidis in societatem ascito, recto itinere Neapolim contendere. Parte uero alia Simonectū cum Pontificis copijs in Casinatē peruenisse, petereq; illū ab rege, uti suis etiam copijs adiutis ad saltum Menianensem auxilio afforet. Martianum enim praemissa iam militum parte, reliquo cum exercitu, ni maturetur, statim affuturum.

turum. Ad hæc missis qui iter explorarent equitibus, leui certamine into Ioannem Maleuoliam, unum è Pij præfectis captū, reliquos formidare, se nō ijs uiribus esse, ut sine regis ipsius auxilio, Martiano prohibente, angustias incolumi exercitu peruasurum confidat. Cui rei Ferdinandus præuertendum ratus, ijs enim copijs additis, hosti se numero ac uiribus superiorem fore intelligebat, nocte intempesta profectus, cum de profectiōne certiozem fecisset Simoneclū, & ille in tempore adesset, sine ullo certamine, saltu penetrato, statim coniunctis exercitiibus, quo Tarētino, Ioanniq; occurreret, citatissimis equis Sueffulam petebat. Quod hostes exploratū cum haberent, Acerris dextra relictis, Nolam diuertere. Aduenientibus Felix, & Daniel cum Iordano fratre præsto fuere, qui dicerent, se cum oppidis, popularibusq; imperata facturos. Igitur hostes impares se cum iudicarent, neq; retro iter uertere sine manifesta pernicie, neq; equis in campis expectare tuto possent, intra Sarnensis fauces (sic enim uocantur) sese includere. Sarnum in adeso montis latere positum arcem in summo habet dorso quammunatissimam. Sub ipsum autem montem suburbium iacet, in longum porrectum, habitatoribus frequens. Ac ipso suburbio in uia Nolana occasum uersus, circiter mille & sescentos passus, sub inflexi radice montis, fontes scatent, qui statim minimè uadosum fluuium, qui & ipse Sarnus dicitur, constituunt, quo in loco porta est turri subiecta. Eum autem locum Fauces incolæ uocant. Ab altera etiam suburbij parte ad Solis exortum, qua Salernum uersus est iter, fontes alij manant, qui cæteris immixti fontibus, toto passim suburbio scatentibus, alterum & ipsum nequaquam uadosum flumen efficiunt. Hi amnes, Solis alter ab occasu, ab exortu alter sese petentes ex obliquo, in meridiem mare uersus prolapsi, per culta circiter duobus millibus passuum ab ipsis fontibus, coniuncto simul alueo confluent in mare, quod à confluentem quidem ipso circiter sex millibus passuum abest. Quod medium interiectum est agri, fluminibus insula penè in modum cingitur, à septentrione perpetuis, ac minimè peruijs montibus clausum. Ager ipse uitibus atque oleis constitus, pabulo quoq; abundat plurimo. Itaq; in hanc tanquam insulam cum se hostis recepisset, fluminibus, ac montibus perinde ac munitioibus se tuebatur. Ferdinandus sub confluentem in Islua, cui Longula nomen est, castris positus, quo arctius hostem premeret, structo ponte, à frumentatione, quod maturæ iam erant segetes, atq; à pabulatione, hinc atque illinc arcere hostem statuit: idq; eo erat facilius, quod castellum Sancti Martiani ualde confluenti proximum Regi parebat.

Igitur strato ponte, assiduis discurſionibus hostem adeo uexabat, ut is obſeſſo perſimilis uideretur. Quocirca fremere eques, timere duces, ipſe Tarentinus ſibi diffidere, & iam de nocturna fuga cogitare: eſſe etiam qui ſe regi per amicos conciliare clam ſtuderent, alij qui transfugere pararent, cuncta demum plena eſſe terroris, atq; formidinis. Per eodem dies hoſtium claſſis præſectus nõ exigua prædatorum manu Surrentino in litore expoſita, agros, uicosq; populari parabat: ſatis magna cum ſpe, ſolicitatis ciuium animis, ob uetus Andegauieſis factionis ſtudiũ, urbis etiã potiũdæ. Quod rex intelligens, Antonium Olzinam cum lectiſſimo peditatu, qui agrum uillasq; tueretur, præmiſerat: præſidio etiã urbi addito, hoſtis primo impune rapere, ac paſſim feri, mox ab ſignis dilabi cœpit. Quod Antonius animaduertens, naſtusq; idoneam occaſionẽ, hoſtẽ palabundũ ex improuiſo adoritur: qui locorũ ignarus, atq; inique congreſſus, cum diutius ſuſtinere impetũ nõ poſſet, inſignem cladẽ accepit. Itaq; alijs caſis, alijs captis, qui reliqui erant, dum fuga ſibi cõſulunt, rati iter ad mare peruium, hinc Antonio, illinc Surrentino premente, per rupes maxime editas deturbantur. In ipſis etiam triremibus, dum funes legunt, ac pontes, dum reliquos à clade accipiunt, trepidatũ eſt. Telorum, armorumq; omnis generis magna uis Surrentum perlata. His rebus adductus Felix, miſis qui ueniam impetrarent, ad regem ſupplex in caſtro proſectus eſt, Parmæ arce (quod caſtellũ Sarnẽſibus à faucibus non ita multũ abeſt) regi prius tradita, præſidioq; illic impoſito. Rex eò acrius inſtare, ne annonæ cõportari Sarnum poſſet, ſummis uiribus conari, arcere hoſtẽ à pabulationibus, prohibere frumentationes, dies nocteſq; id agere, quo nihil hoſti tutum, nihil quietũ relinqueret. Forte accidit, leui ut certamine inito Petrus Hubaldinus, eques regius ab hoſte caperetur. Is (uti moris nũc eſt) excutus armis, atq; adempto equo, ad regem remiſſus, retulit ſatis ſe exploratũ habere, occupato clam monte à peditatu, deinde per effractã, quæ ad Fauces eſet, portam immiſſo equite, diripi qui hoſtibus ad ſuburbij cõſediſſent caput, haud magno conatu poſſe. Quo hoſti inſulto uulnere, fore uti caſtris intra Fauces trãſlatis, hoſtẽ fame conſectũ, paucis diebus ad ſe dedendũ rex compelleret. Quo audito, conuocatis ducibus cum ſingulorũ ipſe ſententias exquireret, Simoneſtũ

27 huiusmodi orationẽ habuiſſe accepimus: Qui dominari in bello fortunam
 28 dicũt, Ferã mande rex, nõ temere illi quidẽ mihi & ſentire uidentur. & di
 29 cere. Non quod belli adminiſtrationem, uictoriæq; euentũ in manu fortu
 30 næ collocatũ exiſtimem, ſed quod in cõſerendis præcipuẽ manibus, pro
 31 pter ea quæ repente accidunt, nunquã ſatis proſpici ab imperatoribus aut
 32 conſulendo queat: aut ubi conſilium captum eſt, ſtrenue rem, grauitẽq;
 gerenda.

gerendo. Quo enim consilio, aut qua nam prospicientia equorum confos-
 siones, militum trās fugia, falsi rumores, male accepta imperia, cœli tempe-
 states, locorum iniquitates in itinere faciundo, equitum, centurionum, tri-
 bunorum, aut imperatoris ipsius casus in conferendo prælio, aliq; huius-
 cemodi propè innumerabilia, aut provideri ne accidant, aut postquam acci-
 dere, ne damno sint, satis utiq; perspecte poterit? Cum nullum persepe ad-
 prospiciendum spatium propter temporis exiguitatem, nulla opportuni-
 tas ob rerum difficultatem imperatori relinquatur: nec idem ipse et hic, et
 illic uno in tempore adesse, nec plura simul aut imperare alijs, aut admini-
 strare ipse ualeat. Equidem ego ita se habere rem non magis magistro ab-
 aliquo in scholis, quàm ipso ab usu, qui humanarum actionum optimus ac
 sapientissimus magister est, doctus affirmare audeo: quippe qui iam sexa-
 genarius quam militiâ adolescens sequi cœpi, eam adhuc sequor. Quo in-
 terim tempore animaduersum à me est, non semel etiam leuissimū casum
 ex uictō uictorem, ex uictore uictum exercitū reddidisse. Tot igitur anno-
 rum usus, et hæc, quam uidetis, etas abunde me monere debet, ne quid tem-
 mere incipiendū, ne quid inconsulto audendum consulam. Velle autem ten-
 tare fortunam, eius esse arbitror, cuius res angustæ cum sint, spes etiâ lon-
 ge angustior indies futura uideatur. Quod ego consiliū Ioanni, Tarenti-
 noq; quorū res deteriores indies futuras arbitror, sequendum potius iudi-
 cem. Nobis dies ipsa meliora atq; secūdiōra cuncta promittit, dū tanquam
 septis hostem clausum, ac circumfessum habemus. Nobis stando, ne dicam
 cunctando augetur auctoritas, duplicantur uires: et tantū non captum hos-
 tem fama ipsa, qua bella maxime cōstant, per regnū, atq; Italiam diuulga-
 bit. Illis cōtrā omnia cū suis nostrisq; contemptui æque sint. Stādo Felicem,
 id est, Salernū, Nolaq; utranq; nobilem, utraq; maxime opportunā ur-
 bem recuperauimus. Stando hostem paulō antè ad obsidendā Neapolim fe-
 stinantem, de fuga ut cogitet, sitq; de propria etiâ salute sollicitus (quod ui-
 detis) iā cōegimus. Cum interim classis, quæ orā hanc maritimā metu sui
 concusserat, ludibrio haberi cœpit, stātibusq; hic nobis penè auditi fuerint
 clasiariorū militū clamores, atq; heuiatus, aut iugulū Surretinis præben-
 tium, aut præruptissimis è rupibus in mare se præcipitantū, quo insequen-
 tium gladios fugerent. Nobis Neapolis et oppida, urbesq; iucina anno-
 nam, equos, arma, recentē peditem, recentem equitem subministrat. Qua-
 rum rerū illis non modò nulla est cōmoditas, aut copia, sed haud sciā an eo-
 rum desyderiū relictum sit ullū, cum Apuliam, Peucetiosq; ac Salentinos,
 tot montes ac ualles, tot nostra oppida ab illis distrabāt. Demum à pugna
 continendo, pugnantū finem, id est, uictoriā, absq; ullo nostro periculo cō-

» sequemur. Cum illis uerò satis bene acclū fuerit, si (quod unum cogitare, ac
 » meditari possunt) nocturna fuga concessa fuerit, per loca difficilia, præru-
 » pta, aspera, magnaq; ex parte nobis parētia. Quanguā etiam fortissimis,
 » peritissimisq; ab imperatoribus usurpatum esse scio, fugienti hosti pontem
 » quoq; uel ex argento constituendum esse. Quamobrem cū dimicandi nul-
 » la immincat nobis necessitas, censeo à prælio cōtinendū; nec præbendā ho-
 » sti bene gerendæ rei occasione. Et quoniam quanto arctius sese presumeret
 » serit, tanto est amplius de fuga cogitaturus etiam censeo, uti occupato mon-
 » te, qui Faucibus imminet, castra sub ipsum motem, ad caput fluminis, cis ri-
 » pam transferantur: quo pabuli, atque annonæ difficultate coactus hostis
 » (quod unum reliquū est) nocturnæ fugæ cōsiliū ineat. Rex probata Si-
 » monecti sententiā, statutoq; ad peragendum negotiū tempore, peditatum
 » quanto potest maiorem comparat, ueteranos euocat, novos etiam equites
 » scribit: quid hostis paret, quid cōsulat, per trās fugas, captiuosq; explorat:
 » qui montem lustrent, aditus uestigent, semitas inquirant, fidelibus et stre-
 » nuis uiris negotium dat. Satis etiam constat Ferdinādo clam significatum
 » esse, Pium Pontificem mutata sententiā decreuisse medium sese belli eius ge-
 » rere: clāculūq; Simonecto iniunxisse, uti paucos post dies in Samnites Be-
 » neuentumq; quæ Pontificis ipsius urbs esset, exercitum traderet. Atq;
 » eo cognito regem decreuisse fortunæ res è uestigio cōmittere, fore ratum,
 » superior si caaderet, uti uictoria ipsa in partes eius Pontificem retraheret:
 » sin secus cessisset, uti cum iram in illum prouocaret hostiū, tum illi ipsum
 » ad uindicandā cupiditatem, quod postea secutum est. Quocirca quæ facien-
 » do prælio necessaria essent, summa ea cum celeritate comparari iussisse. Il-
 » lud uerò à Simonecto impetratum, differret abitum è castris, quoad suos
 » rex per oratores tentasset, posset ne Pontificem ab eo proposito dimoue-
 » re. Itaque ubi parata esse omnia, suāque consilia latere hostem rex sensit,
 » tribunis, ducibus que conuocatis imperat, uti quammaximo silentio de
 » secundā uigilia cum exercitu instructo paratōque ad signa assint: quid
 » ipse paret, quid fieri à quoque uelit, singulos edocet, huiusmodi etiam ora-
 » » tione cohortatus. In omni re bellica fortissimi uiri (quod usus ipse docuit)
 » plurimum occasio ualet, quam optimus quisque imperator summo stu-
 » » dio, ac celeritate complecti debeat: quippe cuius ea natura sit, ut ardua in
 » » planum facile uertat. Eam igitur nos capere, ac sequi, maxime utile, atque
 » » in primis cautum consiliū reor. Sed in omni occasione capiendā, ince-
 » » ptis que prosequendis duo potissimum seruanda sunt: alterum quod fa-
 » » cili opus est, mature id ut fiat. Quid enim occasione breuius, aut fugacius
 » » est? Alterum, ut suo quodque geratur ordine. Quando in re præsertim
 » » militari

militari nihil ordine ipso potius ac maius est. Nam confusio, ac trepidatio, “
 præterquam quod periculosa, gerendis quidem rebus maxime etiam con- “
 traria est. Neque enim aut unum, aut alterum tantum prælium, quanquam “
 consilio, ac ratione susceptum, infeliciter tamen cecisse inuenias, magis ob “
 imperia non eo quo tradita erant ordine seruata, quam ob militum uirtutem, “
 atque aduersarum partium imperatoris industriam. Quocirca nequaquam a “
 me cohortandi estis, ut in consereendis manibus fideliter ac fortiter re geratis: “
 quippe cum fidem, uirtutemque uestram in multis, magnisque difficultatibus “
 plane perfectam habeam: neque uti ductando exercitu, iter maxime ex- “
 ploratum habere studeatis: Cum hostis ipse quamproximus sit: et que “
 exploranda essent, cuncta sint a me diligentissime explorata. Quid etiam mi- “
 hi in animo sit, quid faciendum decreuerim, que que se nobis occasio of- “
 ferat, iusta mecum tenetis. Verum illud unum, illud inquam unum moneo, hor- “
 tor, rogo, et pro iure etiam meo impero, ut que a me præscripta sunt, “
 eorum memores, ad capiendam occasionem, quam propè tenemus in ma- “
 nibus, atque (ut uerius dicam) omnino iam tenemus, ordinem adiungatis. “
 Ego ipse pro loco ac tempore adero. An fortasse uerendum est exercitatisimi “
 uiri, ne hostis cognito consilio nostro, instructus, paratusque, atque in acie ar- “
 matus offendatur? Satis compertum, satis exploratum, et cognitum habeo, præ- “
 ter paucos admodum qui pro statione noctu excubant, ceteros omnis per “
 oppidum dispersos sub tectis quensque, flumine ac montibus fretos, somnos “
 etiam ignauissimos ducere. Ante quam somno expergiscuntur, armis instruun- “
 tur, equi frenantur, tribunumque quisque ac ducem suum pedes, eques conuenit, “
 metu, ac repentina re attonitus, nos occupato monte, effractis portis, adi- “
 tumque reserato, uoti copotes, locum castris ceperimus. Quo capto nobis in “
 acie stantibus, eò castra transferentur: quibus positus, reliquum est uti non ho- “
 ram quietam, non locum ullum tutum hosti relinquamus. Neque multum tempus “
 aberit, dum aut sese nobis de dat, aut necessitate compulsus, fuga sibi quamma- “
 xime periculosa consulat. Hac oratione accepta tribuni, ducesque, ad impe- “
 rata quisque facienda properans: paulo post instructo cum exercitu, magno “
 etiam silentio absunt: rex peditatum præmissis itineris ducibus montem circui- “
 re, ac superato iugo, sine ulla trepidatione inde descendere, interim equitem “
 procedere paulatim, atque sub signis iubet. Vbi uero tempus uisum est, quo pe- “
 des destinatum ad locum peruenisse iam poterat, dato signo Robertum “
 Ursinum, lectis cum equitibus superare Fauces imperat. Ille egregie nauata “
 operascitato equite, in hostium stationem illatus, alios semisomnis capit, alios “
 resistentis uulnerat, ac paulo post in fugam actos, suburbium uersus acriter “
 urget. Roberto uigete gregarius miles, qui cum secutus erat, prædæ intectus, “

nihilq; ad præscriptum gerens, tabernacula diripere, equos à præsepibus dissoluere, seq; equosq; sarcinis honorare statim cœpit, ac tanquam fugato hoste, præda honoratus ad Fauces, atq; in castra regredi. Rex id quod erat ueritus, dari tempus hosti ad arma capienda, aliquot turmas cū summississet, ipse reliquo cū exercitu pro Fauibus expectare decreuit. Interea hostium duces fugientium ac pugnantium clamoribus exciti, re cognita, properare accurrunt, suos hortantur, ac præmissis, qui impetū sustineant, ut queng; fors obtulerat, acies instruit, ac paulatim alios atq; alios equites summittit. Robertus ubi sustinere impressionem nequit, cedere pedetentim cœpit. Urgebat enim cum lectissimorū manu equitum Vrsus, atq; acri cœpta pugna, summis utriusq; uiribus de loco pugnatur. Hinc Robertus, illinc Vrsus dum suos hortatur, dum fortiter rem gerunt, parū absuit quo minus uterq; suo ab aduersario caperetur. His rem penè intra globū gerentibus, regijsq; in arcto propter locorum ignorantiam pugnantibus ab hostium ducibus leua sinistraq;, hinc pedites, inde equites summittuntur. At rex cum intellexisset suos in arcto premi, maiorem equitum manum subsidio ire iubet. Hostium uerò pedites in angustijs uiarum implicitos inter se regio conspicati, alij hastis eminus, aut sclopetis, alij cōminus gladio suffossis, aut uulneratis equis, ipsos equites partim deiiciunt, partim in fugam uertunt. Locorū peritia hostem maxime adiuuabat, Regius uerò uix è uia egredi, illic omnes cogi, alijsq; atq; alijs subsidū ferentibus in unum simul cuncti coire. Quod aduersarius ubi uidit, ab dextra sinistraq; acrius illum premere, conari etiam à tergo inuadere, atq; ab reliquo exercitu se iungere. Quod rex ueritus, suos referre pedem paulatim iussit. Primis igitur, dum partim pedem referunt, partim etiā terga uertunt, fugam iam parantibus, postremis autem in acie stantibus, cum locus ipse explicandis ordinibus haudquaquam satis esset, hostium duces eo acrius urgere incipiunt. Illi à tergo, hi ab latere, plures singulos, liberi impeditos, recentes saucios circumfistunt. Hic uerò ingens strages equorū atq; hominū à sclopetarijs edita, qui ab rege propter stipendia non statim exoluta initio obsidionis ad Ioannem transfugerāt. Inter alios, atq; inter primos Simonectus cadit. Robertus uulnere in ore accepto, uix hostium elapsus è manibus ad regem, qui extra Fauces in loco paulò editiore instans rare pugnam parabat, se recipit. Ceteri magna è parte capti, rex ea exercitus parte exutus, cum nullum in pedite præsidium esset, quippe cuius nulla in toto prælio extitisset opera, cum neq; locum tenuerit, neq; imperium seruauerit, neq; ubi tempus ferebat, pugnae affuerit, summis tamen uiribus anniti, quod unum erat reliquum, ne hostes faucibus prodirent.

Quocirca

Quocirca prehensare fugientes, confirmare integros, hortari, rogare, locum tuerentur, superesse tot lectos equites, tot etiam recentes turmas, aduentare è castris subsidia, si uiriese uelint, nõ hostium modò impetum repressuros, uerum etiam si faucibus egrediatur, magna etiam illos clade affecturos. Ipse in hostem proficisci, ac nunc his, nuuc illis se ostentare. Cum interim ex ijs, qui in presidijs collocati erant, quiq; postremos tenebant ordines, multi signa, locumq; deserere, seq; fugæ dare cœperunt. Quod hostiũ duces cum animaduertent, tãto se impetu è faucibus proripiunt, ut regij uix primo cõgressu sustetato in fugam se quam laxissimis habentis dederint. Hostes statim in castra profecti, cum uacua ea defensoribus inuenissent, capta diripiunt, pauci trans pontem, Nuceriã, finitiũ aq; in loca se recipiunt, regem Neapolim uersus fugientem haud multi secuti: reliqui penè omnes aut in prælio, aut in fuga, aut in ipsis castris, ad quæ post prælium refugerant, ignauiter capti. Magnus captiuorum omnis generis fuit numerus. Direptis castris ingens tum rerum altarum, tum argenti atque auri præda Sarnũ perlata. Hanc cladem nõ uatũ modò prædicta, et eorum qui rerũ coeli periti sunt, uerum prodigia quoq; præcessere. Nã & ueterũ fatiloquorum carmina passim recitabantur, quibus regi clades obnuntiebatur, & Mathematicorum mina uulgo ferebatur. Prædie etiam quàm piugnatum est, toto sermè die coruorum greges prætorium obuoluta uere conclamantes, ac proximis insedere arboribus, rex ipse prætorium egressus, equo repente cõcidit: Diuersis locis, alibi sanguine, alibi oblitis cinere guttis pluisse nuntiatum est, notatumq; folijs holerum eas guttas insedisisse. Nostra tamen tempestate hæc aut animaduertere, aut procurare religiosum est. Die quæ insecta est, cum à Ioanne, Tarentinoq; coacto senatu quid de captiuis statuendum, quo primum arma inferenda essent consulta retur: de captiuis uicit eorum sententia, qui censebant uti triremibus impositi, Masiliam deportarentur, nisi finito bello in Italiam non remittendi. De prosequendo uerò bello duæ cum essent sententiæ, altera uti ad obsidendam Neapolim statim adiuuaretur exercitus, altera uti finitiua prius oppida; quiq; in regis fide reguli persistebant, tentarentur: huius quidem Tarcentinus, prioris uerò Ioannes Coxa autor erat, cui pleriq; assentiebatur, eumq; ita locutum accepimus. Si quam nobis perficendi belli rationem hæc sterna ostendit uictoria, eam ipsi sequi, atq; oblatam à dijs immortalibus capere occasionem uolumus. Dicã audacter fortissimi duces, die crastino, hoste Neapoli circumfessum, atq; haud multo post cū ipsa etiã urbe expugnatum uidebimus. Quantũ igitur sedendo ac cõsultando tẽporis ipsi absumimus, tantum à belli fine per negligentiam atq; ignauiam uolentes absumus:

22 qui si quo impetu in hostium castra irrupimus, ea alacritate fusos, atq; in
 23 fugam uersos secuti essemus, eodem cursu, aut rege ipso in fuga capto, aut
 24 fugienti itinere intercluso, in magnâ (mibi credite) occupandâ ex impro-
 25 uiso Neapolis occasionem incidissemus, secunda et penè otiosa ciuitate, dum
 26 Sarni circumfessos nos ac tantû non captos, in porticibus ac compitiis ina-
 27 niter gloriantur. Sed quod uel militû labore, uel prædæ studio, aut letitia
 28 ipsa, quæ præcludere hominû solita est cõsilia, omissum est aut peccatû, id
 29 quam primû ut corrigamus, nostrû quidem est: aut si corrigi minus potest
 30 (quando quod factum oportuit, frustra de eo faciendo consilium nunc ini-
 31 tur) saltem quod reliquû est, quodq; in nostra adhuc manu positum, celeri-
 32 tate pensemus. Quamobrem quoniam (quod in omni bello maximum ui-
 33 detur) profligatum in acie aduersarium de se, uallo, murisq; tutando cogi-
 34 tare iam coëgimus: quid reliqui superest, nisi uti moenibus inclusum, obsi-
 35 dione eum quam arctissima cingamus? Quo quidem circumfesso, quid
 36 opis, quid spei reliquû, quid animi esse potest ijs, qui eius partes hactenus
 37 sunt secuti: itaq; cum una sit regni caput Neapolis, in quam Ferdinandus
 38 amisso exercitu penè solus refugit, non tam (ut arbitror) aut moenibus fre-
 39 tus, aut ciuû beneuolentia, quam arce ipsa fidens, in quam non est dubitan-
 40 dum, quin ubi muris castra adnota senserit, confestim se includat metu ter-
 41 ritus, ac nobilitatis odium timens, cuius bona pars ad nos transierit: qua
 42 nam causa est, quæ inquam est causa, fortissimi duces, cur non crastino die,
 43 albescente coelo, auulsis signis ad eam obsidendam exercitum rapiamus?
 44 Nobis integra sunt uires, miles uictor: et, quod maximû est, fortune ipsius
 45 fauor adest, hominumq; uoluntates, eodem semper quo fortuna inclinanti-
 46 tum. Cõtrâ, regi effectæ uires, exhaustis Alphonsi thesauris, milite, qui ei
 47 fidelis esse poterat, et strenuo quoq; capto, reliquis, quos fuga tutata est,
 48 inermibus: quosq; optandum sit, Neapolim se post fugam, clademq; rece-
 49 pisse, aliquê illic tumultû, ob famem inopiamq; excituros. Videlicet mari-
 50 timum aliquod auxilium paratû est Ferdinando? Atqui mare à nobis tene-
 51 tur. An fortasse terrestres alias copias, quas aduentare fama sit, subsidio
 52 uenturas expectat: cum nec ullæ quidem ipsæ sint, et quicquid illinc trans
 53 Capuam, hinc cis Acerras, agrorum atq; oppidorum est, nobis pareat, et
 54 armis circum clausa omnia teneantur à nostris. Reliqua est una illi ciuium
 55 beneuolentiæ spes, qua firmissima obsidionem tandiu ciues tolerant, dum
 56 ex Hispania ab Ioanne patruo, aut à Pio, Franciscoque ex Italia mari ter-
 57 ræuis mittatur exercitus, qui aut metu sui solui à nobis obsidionem, aut
 58 uiribus congressus cogat. De spe quidem ciuium (ut dicam quod sentio)
 59 imperium Catalanorum quàm omnes oderint, iuxta mecum tenentis, et
 60

res ipsa docet. In nobilitate uerò quid certum habere, aut constitutum in ea
 Ferdinandus potest? cuius maior pars, odio illum prosequentes, sponte ad
 nos transferint. Nā de auxilijs uestrū erit iudicium. Quid enim in Ioanne
 patre, rege non modò paupere, uerum etiā inopi repositum esse presidij
 potest? quæ ab hoc auxilijs expectari præter paucas admodum triremes,
 easq; captiuo instructas remige. Quod uerò ad Pium, & Franciscum
 attinet, etiam si maximè cupiant, quæ tamen auxilia aut tanta mitti ab
 eis possunt, ut uel percurrere tantum montium, ac flumiuorum ualeant,
 nobis aditus omnes armis circumseptos tenentibus, Picininoque cum ualidissimis
 copijs obsistente? aut tam præsto ea esse, ut non, quod æstatis reliquum est,
 interim prolabatur, hyemsq; mox inhorrescat? quo tempore an dubitatis,
 Neapolim aut uel expugnatum iri à nobis, aut partium studijs sponte imperium
 accepturam? Cum interea quæ in Brutijs, Marsis, Pelignijs, Marrucinis reliqua
 infide regis manent oppida, audita exercitus eius strage, cognita Neapolis
 obsidione, ulro mittent qui sese nobis accepto imperio dedant. Adhæc
 Neapolim obsidere quid est aliud, quàm Pium Franciscumq; ab incepto
 detertere atque abstrahere? reputantes frustra se de mittendis auxilijs
 cogitare, tam breui tempore, tanto terrarum spatio, omni itinere atq;
 aditu intercepto. Contrà uerò hortari, atque incitare, ubi dari à nobis
 Ferdinando spatium senserint ad comparandam pecuniam, ad restituendum
 exercitum, ad ipsa denique auxilia commode tutoq; expectanda. Ac tandem
 si qui sunt, qui aduersus Ferdinandum moliri aliquid parent, quos nō
 paucos esse quotidiana nobilitū docent transfugia, detertere eos,
 animumq; & uires aduersarijs adiungere. Quæ cum ita se habeant,
 an cunctamini fortissimi duces ad obsidendam Neapolim propere castra
 ducere, quò fortuna, quò cæli fauor nos uocat? ac regni ipsius caput,
 coactis in unum uiribus peteret ut contusa, mox etiam excisus anguis
 ceruice, reliquum corpus truncum, atque exanimum relinquamus. Quæ
 ubi Coxa dixit, cū qui aderant, et ipse in primis belli dux Ioannes,
 pars uultu, uerbis alij probare uiderentur: cōtra ea Tarentinus in hæc
 sententiam locutus dicitur: Neq; importune duces, neq; parū cōsiderate
 paulo antè Ioannes Coxa de obsidenda Neapoli, totaq; belli mole cōuer-
 tenda differuit: quippe quæ regni caput, neq; multis antè annis ab
 Alphonso capta uictoria illi, decusq; pepererit, ac regnum uniuersum in
 pace, officioque stabilierit. Verum enim cum eo mihi de genere obsidionis
 parum omnino cōuenit: quippe cum exercitū propere muris admo-
 uendum senserat. Ego uerò longe aliam sequendam rationem statuam: &
 cur ita statuat, multa me simul mouet. Primum urbs ipsa eo loci sita, ut præter non

22 multum campi, quod ab ortu solis muris adiacet, cetera omnia libera ab
 23 obsidione, atq; aperta relinquenda sint. Cū ab occasu, atq; à septentrione
 24 tantū montiū interiaceat, ac uallium, à meridie uerò mare patens, ac libe-
 25 rum, molesq; adeo munita, atq; ad propulsandum instructa, ut tranquillo
 26 mari longissimo ab continente tractu classem in ancoris stare necesse sit,
 27 futurā in summo discrimine, ubi etiam leuior spirare aut Ausler coeperit,
 28 aut Boreas, quibus hic ipse sinus quāmaximè est obnoxius. Mouet deinde
 29 populi frequentia, & Hispanus miles, quāmaximè regi fidus, et quod ea-
 30 tum armorū est, tum equorum illic copia, ut breui non exigua equitū ma-
 31 nu comparata, restituere exercitum Ferdinandus queat. Addam tot arces
 32 tam egregie munitas, quas qui ciuis aut peregrinus aspicit, rege præfer-
 33 tim presente, atq; incolumi, quāuis magnum atq; robustum habeat ani-
 34 mū, quāuis factionis nostræ studiosus, abiciet tamen illū, obtorpescetq;
 35 formidine. Nam quod ad nobilitatem attinet, nobiliūmq; ad nos transiti-
 36 onem, utinam, inquam, utinam Neapoli potius manere consiliū eis fuisset.
 37 Quid enim aliud tot nobiliū ad nos transitiōe effectū est, quā ut urbem
 38 Ferdinando liberam permiserint: nec securiorem illū modō, uerum etiam
 39 cautiore reddiderint? Adhæc, tanto incepto quæ paucitas nostræ sit, ipsi
 40 uideatis, cum etiam ad oppugnandum necessaria nobis desint omnia. Regi
 41 contrā & ad repugnandū, & ad lacesendū urbs ipsa, & arces, et multo-
 42 rum etiā annorū Alphonsi apparatus cuncta suppedient. Scilicet speran-
 43 dum id est, uti constitutis à nobis ante portas castris, in arcem sese Ferdi-
 44 nandus includat, quem non montes, non flumina deterruerint, quo minus
 45 infesto agmine, loco sibi maxime iniquo, intra Sarnum irruerit. An po-
 46 tius (quæ illius est uirtus, & ætas militaribus laboribus assuetā) uerendū
 47 etiam atq; etiam est, nequid apud obsidentes tutum, aut in castris quietū,
 48 continuis eruptionibus patiatur? Tentare igitur obsidionem, quæ postea
 49 turpiter omittenda sit, an quæso erit aliud, quā uictoriam fortuito nobis
 50 oblatā, turpi aliqua dedecorare iactura? aut sedendo ad Neapolim, qui po-
 51 puli, principesq; in officio erga Ferdinandū reliqui permanent, ijs ut oppi-
 52 da muniant, commeatus importent, militem conducant, aliāq; præsidia
 53 sibi comparent, tempus, otiumq; permittere? Quam ob rem quæ tutissima
 54 quidem est obsidendi ratio, hanc ego censeo inuendam. Primumq; uti Ro-
 55 bertum Sanseuerinum, cuius oppida nobis ante oculos sunt posita, ad de-
 56 ditionem pelliceamus, aut debellare recusantē tentemus: finitimos deinde
 57 populos, quibus aut captis, aut deditis, Robertoq; in partem nostras ascito
 58 an dubitamus à Neapoli Cossentiam, ac Rhegium uersus omnia in ditio-
 59 nem ac nomen nostrū concessura? Robertum enim Lucas Sanseuerinum,
 60 eius

cuius late magnus in Lucanis, Brutijsq; dominatus est, minoresq; alij pro-
 ceres, liberae item ciuitates sequuntur: ut diebus quam paucissimis, prae-
 Auerfam, Capuam, Aceras, Neapolim, nihil in tanto terrarū spatio, quod
 inter Lyrin amicum, urbemq; Rhegium, atq; Crotonem interiacet, Ferdi-
 nando relinquamus: ac Pio, Franciscoq; animū, cogitationē deniq; omnē
 mittendorum auxiliorū adimamus: dum regem perinde ac truncum, sine
 membrīs, sine neruis, destitutum atq; emutilatum uiderint: missis etiam
 ad eos oratoribus, qui utrunq; et nostro, & Renati nomine benigne appel-
 lent, ac largis etiam pollicitationibus impleant. *Quae an sit tutissima ob-*
sidende Neapolis uia, omnes iam uidentis. Nam tentare fortunam, ubi con-
silio locus est, quam sit temerarium, dies hesternus admonere nos potest.
 Regem certe ipsum ne fortuna post hac tam facile se committat, abundē
 iam docuit. Dicenti haec Tarentino senatus assensus est, ut senis
 autoritas, is rerum usus, quodq; belli esset autor, omnis spes, ratioq; uin-
 cendi in eo collocata uidebatur, ut Coxe sententiā quamuis tacitis omnes
 comprobarent animis, nemo tamen ne ipse quidem belli dux Ioannes à Ta-
 rentino dissentire aut uideri palam uellet, aut omnino auderet. Igitur mor-
 tis à Sarno castris petiere Stabias. Id oppidum, uti rerum Romanarū scri-
 ptores prodidere, Sylla iussu solo aequatum finitimos in uicos abierat. Po-
 stero deintempore, quod eo propter loci opportunitatē, portusq; manu-
 facti, multa mari comportarentur, tuguria in litore constitui cepta: proce-
 dentibus inde seculis, tanquam in uicū multi mortales confluxere, donec
 oppidi nomen ac formam accepit, arce etiam in edito posita, quam egregie
 Alphonsus munierat, brachio ab ea ad mare deducto, ut cum usus uocaret,
 per id immitti praesidium in arcem posset. Praerat arci, atq; oppido Io-
 annes Galiardus, ex antiquis Alphonsi familiaribus, miti uir ingenio, et
 fide integra, ceterum qui ut Hispanus uxori paulo nimium esset deditus.
 Ea erat Margarita Minutula, nobili loco nata, cuius frater Loisius arcem
 Lucerinam Ioanni in Apuliam profecto prodiderat. Sine igitur futurum
 sperarent, uti Margarita Galiardum ad deditiōnē impelleret, siue quod ea
 sponte deditiōnē fuisset pollicita, si castra eò admoerentur, Capaneo fra-
 tre instigante. Hostes oppidum ingressi, nullo suburbium defendente: nam
 oppidani intra uallum, quod sub ipsam est arce, confugerant, quater con-
 festim crepidinē tormentis ceperere, nec multo post à Galiardo deditio fit.
 Usdem diebus Vicani, Massensesq; ad Ioannē defecere. Surrenti quoq; tre-
 pidatū est, propter suspitionem familiae Acciapaetiorum, qui Ioannis, Re-
 natiq; partes clam souebant. Praerat urbi cum praesidio Antonius Carafa,
 cuius prudentia effectum est, uti Acciapaetiorum consilia parum prospe-

ros euentus habuerint. Interea duces ipsi nunc minis, nūc pollicitationibus Robertum Sansfuerinum ad deditionem sollicitabant. Qui uiribus diffusus, quod omnem in se belli impetum uersuros eos cerneret, facta deditione in castra hostium profectus, in Ioannis uerba iurauit. Cuius exemplum Lucās quoq; , quod & ipse iisdem diebus in Brutijs male pugauerat, secutus est. Etenim Antonius Cencilia, quem rex in arce Neapolitana custodiendum curauerat, corruptis custodibus, noctu arce postico, quod ad mare est, Marilianum se receperat, indeq; haud multo post in Brutios reuersus, bellum instaurauerat: quod captiuus dum esset, per Alphonsum, ac Iulianum fratres, & Ioannem Trauersum eius praefectum administrabatur. Lucā ac Roberti deditione cognita, ceteri omnes Lucaniae ac Brutiorum principes, populiq; , praeter pauca admodum castella, Andegauicenis sunt partes secuti. Igitur hostium duces Roberto dedito, cum de occupandis Cauis consilium cepissent, parum absuit quin magnam ex improviso cladem acceperint. Ea ciuitas magis quam urbs montanis in locis disposita uicam habitat, multitudine tamen hominum frequens, ac situ naturali satis munita. Cauenses igitur relictis uicis, quos defendi uix posse arbitrantur, in loca se munitiora contulerant, ubi de obsidionis aut tolerandae, aut propulsandae rationibus cum agerent, consiliū iniere de inuadendis nocturno tempore hostium castris. Nam & Armatorum multitudine abundabant, et satis exploratum habebant, si res parum successisset, posse tuto se ad suos recipere: fauissetq; incepto fortuna, ni re per transfugam cognita, castra repente ex eo loco mouisset hostis. Huic tot principum, populorumq; tam repentinae defectioni non magis cladem ad Sarnum acceptam, quam inconstantem ac perleuem Felicis animum causam dedisse satis constat. Qui si quam debuit animi firmitate retinisset, praeter praedam in castris inuentam, uix aliud eo praelio ab hoste partum, aut quaesitum fuisset. Verum enim adolescens infirmo ingenio, nullo rerum usu, additus consilijs Francisci Infantis auunculi, hominis incompositi, ac sacerdotis parum continentis, non deditione modo urbium, atq; oppidorum statim fecit, sed supplex ipse ad Ioannem Antonium in castra profectus est. Ex ea deditione cū Nola, Salernumq; , maxime opportunae urbes hostium accessissent uiribus, coactus est Robertus desperatis penè rebus suis consulere. Cuius exemplum Lucania, Brutijq; , fere uniuersi secuti cum essent, periculosum regi uulnus inflixere: additis etiam defectionibus Loijs Iesualdi, qui in Hirpinis cum aliquot opportunis oppidis, rerū ad Sarnum gestarū nuntio accepto desciebat, adhuc & Mathei Extendardi. Quo effectum est, uti hostibus Argentio, Harpadioq; , potitis, in Samni-

Samnites, Apuliamq; aditus regi omnes intercluderentur. His et aliud ac-
 cessit malum, quod Franciscus Comes Casertanus deterritus & ipse Sar-
 nensi primū clade, post finitimorū etiam rebellione, maximisq; hostium
 imitationibus, aliquantum nutabundus cum stetit, consilijsq; incertus,
 tandem ad Ioannem inclinavit, matris potissimum suasu, ac Thomæ
 Branchatij, cuius consilij mater, filiusq; acquiescebant. Quæ res Campa-
 norum, atq; Auersanorum animos uehementius fregit. Cum Petrus quoq;
 Mondragonius, qui Metalonum opportunum tenebat oppidum, clam cum
 hoste consensisset. Vt iam Acerræ, Capua, Auersa, quæ solæ cis Lirim a-
 mnem, Capanæ urbes in Ferdinandi fide atq; officio perstabant, circum-
 fesse ab hostibus tenerentur. Licuit hoc potissimum tempore, atq; ex hoc
 rerum statu cognoscere, quàm lubrica sit, periculisq; exposita adolescen-
 tium administratio, parumq; omnino moderationi apta, & propter re-
 rum incipientiam, & quod præsentibus solum res sibi ante oculos ponant,
 plerumq; uana sequantur & incerta consilia, illis maxime consultiori-
 bus credentes, qui blandiri nouere magis quàm uera dicere. Quocirca
 Tarentinus Felicis inconstantiam ueritus, qui paucissimis diebus ter re-
 bellasset, specie quidem liberum, re autem captiuum eum in castris secum
 habens, arci Salernitanæ fidem sibi hominem, cum præsidio imposuit,
 Nolæ Ursum magna cum pedum atque equitum manu præfecit, qui &
 Nolam tueretur, & Neapolim, Acerrasq; assidujs discurfionibus infe-
 staret, cum ipse hyemare in Apulia decreuisset. Ad hæc constitit secum
 in Apuliam Robertum ducere. Sed ille senis maxime callidis, ac fallacis in-
 fidias suspectas habens, ex quo die abire è Tarentini, Ioannisq; conspe-
 ctu licuit, redire ad eos omni studio auersatus est. Conatus tamen est quo
 arctissimo posset uinculo deuincire sibi cum Ioannes, ascitū quidem co-
 optatumq; in sociū Crescentis, eo Galli nomine Lunam appellant cornicu-
 latam. Est enim mos eius gentis principum, religiosam aliquam militiam
 pro arbitrio statuere: ad quā quos initiatos admittunt, iurare uerbis con-
 ceptis cogūt, futuros se socios periculorū, neq; ullo unquam tēpore arma
 aduersum laturos, fidem, amicitiamq; perpetuā seruauros: ubi etiā casus
 tulerit, auxilio futuros, in bello præsentibus, armatosq; in acie staturos, aut
 pecunia adiuturos. Ad hæc statā sacra, & dies quosdam maxime solemnibus
 constituunt, quibus interesse cunctos fas sit. Si Confratres uocantur, quos
 & uiuos, & mortuos, qui religionis eius, militiæq; autores sunt, maxi-
 mis prosequuntur honoribus. Insigne autem militiæ ipsius aliud alijs est.
 Huic Luna erat corniculata, quæ à Gallis Crescens dicitur, eaq; ex argēto
 brachio subligata gestabatur. Quo religionis ac militiæ genere honestatū

Robertum Ioannes sibi cum obligasset, Pius inde Pontifex Maximus illum haud multo post absoluit, quod iudicaret eas non magis religiones, quam coniurationes quasdam esse pessimo exemplo institutas. Quoniam autem locus ipse admonuit, pauca de Roberto, de quo eius maioribus dicam. Roberto pater fuit Ioannes, sancti Seuerini (id oppido nomen est) Comes, mater Ioanna, et ipsa quoque ex eadem cum marito stirpe edita. Quo mortuo superstitibus ex eo concubibus liberis, caelebs ipsa, summa illos cura et aluit, et eorum res procurauit. Nam et domi parca erat, et continens: et quod esset supra muliebrem sexum animo elato et magno, utraq; patris et matris uices gerere se uideri uolebat. Cumque eorum singulos materna prosequeretur caritate, Roberto tamen, qui natus erat maximus (qua prerogativa paternus ei dominatus obuenerat) et indulgit supra maternos affectus: et dum augere quacunq; ratione res illius posset, parum omnino pensi habuit. Ad ceteras autem matrona dignas aries illud etiam adiunxit, quod, ut erat ipsa fidei, ac regij nominis colens, isdem artibus, eodem etiam fidelitatis studio filium imbuit. Itaque nihil prius habuit, quam ut Robertum egregie institutum, Ferdinando quibus liceret artibus conciliaret. Ille igitur, ubi primum atas tulit, equitando, uenando, cum aequalibus sese nunc iaculo, nunc gladio exercendo, nullo turpi otio adolescentiam labefecit: quo etiam tempore literis operam dedit, quas post natu grandior maiori studio complexus est. Is igitur artibus inter regulos facile eminebat, Ferdinandoque propterea maxime carus atque acceptus erat, naturae quoque muneribus ad ea aduictus: quippe cuius decora esset facies, statura proceras, et cum dignitate, oratio pro tempore non minus suavis, quam grauis, atque ingenua. Ipse facilis aditu, gratus responsu, atque in primis urbanus, et liberalis, cuius etiam domus generosissimo, ac probatissimo cuique, quotidie pateret. Demum singulis in rebus nobilitatem praeferebat generis, quod alij Gallicum ab origine quam Italicum malunt. Nobiles enim quosdam secutos est Gallia Normannos ac Viscardos duces, pulsisque ex Apulia, Salentinisque Constantino politani Imperatoris praefectis, uirtutis merito donatos in initio oppidis, iisque posteros eorum imperitasse, in quibus Venusiam, Materam, Cupertinum, Neritonium fuisse tradunt. Qui dominatus indies magis magisque aucltus fuit bellicae ob uirtutem, qua haec quidem familia in Italia ex eo adhuc etiam floret. Quo factum est, ut dum partim ipsi regum quorundam impotentiam, superbiumque dominatum parum a quo ferunt animo, partim ipsi a regibus timentur, aliquando familia omnis ad interuentionem penes redacta fuerit, nisi uno aut altero superstite. Adeo euertenda illi nihil reliqui ad crudelitatem regibus ipsis fuit. Contra, qui Italicam eam asserunt, nec

olim fuisse, nec nunc quidem extare apud Gallos, Britanos uel tali cognomino familiaris: deductamq; agnationem uolunt ab oppido, cui ex eadomo primus imperauerit, ut Celanam, Martianam, Ebulam Molisiam, Aquenuam, quae ab oppidis sunt agnominatae. Sed ego longius foras digressus sum. Quanoctiduum ad inceplum redeo. Dum haec ad Sarnium, proximisque geruntur in locis, Iacobus Picininus hostium partes secutus, a Britonoro, ubi hycmauerat, mouens, per Cesenatum, atq; Ariminensium fines profectus, decimo die ad flumen Cesanum peruenit. At Alexander, Federicusq; qui iussu Pij Pontificis ac Francisci Sfortiae iter eius obseruabat, quod eum locum maxime idoneum ad prohibendum transitum iudicabant, fluminis ripas fossa, aggeribusq; munierant, ne transiret hostis, facile prohibitori. Post tamen ueriti ne Picininus conuerso repente itinere Saxiferratum teneret, eo cum exercitu se contulerant. Itaq; Picininus quanquam magno militum labore, nullo tamen obsistente, aggeres diruit, ac repletis fossis trans flumen exercitum ducit, et ad Esim fluum eo die castra ponit. Quod sentiens Sigismundus, qui illum insequeretur, eo consilio, ut si Alexander, Federicusq; a fronte obstitissent, ipse a tergo includeret, confestim in Fannestrem agrum redijt. Picininus die insequenti cum Loretia Mariae templum ex itinere ingressus, Diuam salutasset, ad flumen Potentiam castra mouit, quodq; in sola celeritate rem positam intelligeret, nocte in tempesta mouens, cum ad ostia fluminis (cui loco Firmanus Portus est nomen) peruenisset, ueritus ne mos, qui litori imminebat, ab aduersario teneretur, ubi qui exploratum missi fuerant, retulere liberum eum esse (decreuerat enim occupato eo ab hostibus, rem gladio experiri) continuato itinere, emensus eo die passuum septem ac triginta millia, ad Benedicti templi peruenit, quod a Truento flumine circiter octo millibus passuum aberat. Ibi duabus horis equo ac militi reficiendo concessis, cohortatus suos, ut quod reliquum erat ad fallendum hostem, equis conficerent animis, de prima uigilia mouens instructo exercitu, ad Truentum peruenit. Hic cum a militibus, qui praesidij gratia Asculum uenerant, item ab oppidanis ingens exercitus esset strepitus, passimq; noctu ignes plurimi cernerentur, ratus hostem eo cum uniuersis copijs profectum, consistere agmen iussit. Ipse cum omni peditatu (erat enim in castris eius peditu duobus millibus amplius) magnosq; gregarij militis numero ripas fluminis tentaturus accurrat, succisq; obijcibus, et aggere equato, uado inuento, primus flumen transijt: quem insecuti reliqui ripas occupauere, quibus occupatis, dato signo, reliquus exercitus traductus est, deq; tertia uigilia ubi Colummella castellum positum est, tumulo capto consedit, plurimisq; factis ignibus, regnise fe-

nes ingressum finitimis significauit, quo alijs pro partium studio letitiam afferret, metum alijs incuteret. Cum interea Federicus, Alexanderq; Maceratam profecti, quo portum Firmanum antecaperent, uisli celeritate Picimini, incepto irrito, consilium mutare coacti sunt. At ille biduo tantum quieti militum, atque equorum dato, inuitatus a Iosia, qui Andegauiensis sequebatur partes ad Turdini ostia, qui antea Batimus fuit, constitutis castris, ac decimo die machinis, cæterisq; bellicis instrumentis è nauì exoneratis, ad obsidendam ciuitatem Sancti Angeli proficiscitur. Iacobus Padulius, qui oppido cum præsidio præerat, diffusus mœnibus, quod eorum tormentorum uim minimè possent ferre, de ditionem oppidanis suscipit. Postridie quoque ciuitas Pinnarum, non expectata oppugnatione, ditionem fecit. Inde Lauretum profectus Piciminus cum esset, et iam quassatis, ac dirutis muris sustinere diutius obsidio nequiret, tū Erasciscus Aquinas Marchio de ditionem his conditionibus fecit, ut ipse cū omnibus oppidis, quibus plurimis dominabatur, ad Ioannem transiret. Laurentiani multe nomine aureum quatuor milia penderent. Hinc ad Aeternum profectus, cui post ab oppido Piscaria factū est nomen, strato ponte, ac traducto exercitu, in agro Theatimo castra posuit, eo consilio, ut et agrum uastaret, et Iulium Camertem, quem nuper conduxerat, illic expectaret. Nam initio Truentum cum trāsijt, uiginti quatuor equitum turmas, haud amplius secū habuerat. Interea uastabūdus Theatiū fines populatur, singulisq; pene diebus cum Mattheo Capuano prælia facit. Hunc rex propter fidci uirtutisq; opinionem oppido, atq; uniuersæ regioni præfecerat: qui quanquam parua equitū ac peditum manu, Picimino tamen ubiq; occurrere, tueri oppido propinquos agros, populantibus metū injicere, insidias disponere, fugare, capere, deniq; hostis conatibus omni arte obuiam ibat. Non multo autem post certior factus Piciminus, Federicum atq; Alexandrum, qui plures dies in Asculanorum finibus Bosium Sfortiam cum septingentis equitibus expectauerant, munitis ad Turdinum castris cōsedisse, decreuit aduersus eos cum uniuersis copijs regredi, euocata magna peditum auxilium manu, accito etiam Caldoraru exercitu, qui statim belli initio ad Andegauensem defecerant. Medius annis utrūq; dirimebat exercitū, utraq; copia quotidie in armis erāt, utrinq; imperatores rem egregie curabant: quid casus, quid industria parare posset, hinc atq; illinc prospiciebatur: nō dies, non noctes quietæ, nunc eques, nunc pedes ad arma currere, se castris se proxiere, frangere omnes, ac præliū exposcere. Tres illius temporis clarissimi duces de uirtute, gloriaq; certabant, par robur, par militū audacia. Picimini locus aliquāto editior tuebatur, hos arte ac labore parata munimenta.

ment: ille peditatu superior, hi ueteranorum delectu: ille quòd rem sibi futurà cum duobus exercitatisimis imperatoribus intelligeret, eo maiores concipiebat spiritus, hi partum multis bellis decus ereptum iri sibi indignabantur. Excitabant etiam utrunque exercitum studia ueterum factio- num, quæ à Braccio, Sfortiaq; ductæ, multos annos in grauisimis bellis, acerrimis etiam prælijs magis ac magis iras, odiumq; accenderat. Illud ue- rò partium alteri acerbum & graue, quòd morbo grauatus Federicus nec equo, nec pedibus obire imperatoris munus poterat. Erat et utriusq; exer- citus, quæ utriusque factio- nis ferè semper fuerat, dissimilis disciplina, quod Sfortiani cunctando, Bracciani prouocando laceffendòque bellum magis administrabant. Cum igitur multi quotidie è Picinini exerci- tu in stationem illati hostium, nunc singuli, nunc pauci, nunc etiam plu- res in certamen prouocarent, fortè accidit uti Saccagninus, cuius Picini- nus forti opera sæpe utebatur, cum paucis equitibus, ac lecta peditum ma- nu è castris progressus in planitiem, quæ medià inter utraq; castra inter- iecta erat, flumen transierit, prouocaturus eos, qui in statione pro ca- stris agebant. Hi despecta equitum paucitate, autore Marco Antonio To-rello, qui stationi præerat, in Saccagninum illati, magna peditum strage edita, reliquis in fugam uersis, trans flumen præcipientes egere. Quod con- spicatus Picininus, Iulium Camertem fugientibus summittit. Hoc cognito Alexander omnem exercitum armari iubet, septem que equitum ordines extra uallum progredi, qui subsidio stationi essent, imperat. Quod ubi Picininus intellexit, è castris cum omni exercitu se proripiens, ubi in pla- niù peruenit, duas lectissimi equitis alas in dextro ac sinistro cornu statuit, alteriq; Ioannem Comitem, alteri Ramundù Ancchinum præficit, ijsq; im- perat, ne quo casu locum deserant, præterquã ut occidente aduersario pede- tentim æquo passu in portam castrorù quam confertissimi firàtur. In me- dia uersari iubet acie Syluestrù Lucinium. Ipse milites cohortari, nunc singu- los alloq, nunc simul plures, fortia cuiusq; facta referre, uulneratos ex acie subducere, recentes fessis, saucijs integros summittere, nunc addere suis ani- mum, nunc terrorem aduersarijs incutere, nihil segne, nihil remissum agi si- nere, sæpe ante suorù ora uolitare, in hostem strenuù quenz; immittere, sæ- pe ex acie excedens prospicere hostiù ordines, suas atq; aduersariorù res expendere, quid cauendum, quid sequendum esset considerare: nihil deniq; prætermittere, quod casus offerret, quod ratio suaderet, aut belli discipli- na, totiq; annorum ac præliorum usus ostenderet. Hoc prælio uideri potuit (si quando aliàs) fortunam ipsam belli dominam, mediam sese statuisse in- ter utranque aciem, nunc his, nunc illis uictoriam offerentem, atque aliàs

in illos inclinantem, alias retrahentem sese: ludificari imperatores ipsos, nec pati eo die, ea acie discerni, utrius exercitus milites, utrius partis duces aut fortius rem gererent, aut maiore animo consilioq; administrarent. Namq; alia parte Alexander summa vi, diligentiaq; curare omnia, quocunq; casus uocasset, illic adesse, plura simul prospicere, periculis occurrere, prehensare alios, alios hortari, uoce, uultu, manibus, quid agi uellet significare. Imperatorum presentia diuersis locis pugnam instaurabat, multi utrinq; cadebant equi, uiriq;. Ipsæ locorum angustiae, magnaq; ducum peritia, spectata item ueteranorum uirtus, et equorum, uirorumq; recentium, alacer successus, summis animis, ingentibus conatibus fieri, ac tentari omnia cogebant. Itaq; armorum strepitu, equorum fremitu, procurrentiumq; militum clamoribus, alibi cadentiu gemitu, aut urgentium letis conclamationibus coelum complebatur. Interdū tanta ira, irritatisq; adeo certabatur animis, ut præter ictus, hastarumq; fragores, magno silentio pugnaretur, utranq; aciem nunc spe, nunc fortuna ludificante. Et iam in noctem pugna protracta erat, cum Picininus frustra sepius tentata palustris per locos uia, quod irrumpi intra munitiones, quæ amnis uada impediabant, nulla ui posset: circiter secundam noctis horam iussit, ab dextro atq; sinistro cornu, utranq; alam, quæ maxime conferta hostium acies erat, irruere tanto impetu, ut in uallum usq; utroq; à portæ latere penetrauerit. Quæ facta impresse, multi uallo exclusi capiuntur. In hac pugna atrocitate, tantoq; rerum discrimine Federici presentia plurimum contulit. Nam uictus necessitate in equum se inferri cum iussisset, laborantibus in tempore affuit: quæ acies inclinabat, recentem militem summisit, hortatus pro loco ac tempore, ut alij sensim cederent, quos in locum iniquum progressos intelligebat: alij obdensatis hastis, gladijsq; cuncto facto, confertim hostem repellerent. Agnouit Feltrensis miles imperatoris sui artes atq; consilia: itaq; nunc sensim cedendo, nunc acri conatu propellendo effecit, ne ingens ea nocte clades acciperetur. Repulsus à uallo atq; à portâ Picininus in castra redijt, ignibus qui è fragmentis hastarum incensi sunt, lucem, facesq; ministrantibus. Mane ubi Sol illuxit, magna hominum, maior equorum strages apparuit, fœdâ terræ facies truncis, cruore, cadaueribus. Cernere erat in ipsis castris ferè strenuū quencq; tum peditem, tum equitem, qui in pugna non cecidisset uulneratum, sauciorum gemitu tabernacula resonare, equos, uiros passim animam agere, alios caeso, aut capto amico dolere, alios aut sua, suorumq; aut hostium fortiter facta referre. Erant qui imperatorem suum, qui hostium duces aliam ob causam aut laudarent, aut accusarent: nemo tamen qui non se ipsum se, atq;

de fati-

defatigatum diceret, tantum præterita dies laboris, ærumnarumq; attul-
erat. Igitur nocte insequente Federicus, Alexanderq; communicatis con-
silijs, ueriti ne hostis positus à tergo castris, pabulationem ac regressum
prohiberet, magno silentio egressi, summa etiam diligentia adhibita, ne
discessus hosti nuntiaretur à perfugis, equis, qui grauius uulnerati erant,
relictis, sarcinarumq; inutili honore, magno itinere breui spatio confecto,
trans Truentum, proxime Cryptas amaras se recipiunt. Quos eo die Pi-
cininus parũ cum posset assequi, postridie ad Truentum peruenit, eo con-
silio, uti illos insequens in eam Piceni partem, quæ nunc Marchia dicitur,
bellum transferret. Sed retractus à Caldoris, principibusq; alijs factionis
Andegauensis, metu Matthæi Capuani, & Alphonsi, inuicq; Daualorum,
qui cum Enneco Genara ad Amonis Vastum non exigua equitum manu
æstiabant, quorum ipsi præda futuri essent, in Theates paulo post regre-
ditur. Reuerso confestim Francauilla, Bucclanicum, Villa magna, Lanci-
num, impellente Tuccio Ricio, cuius magna in eo populo autoritas erat,
se se dedidere. Quibus deditis, Sarum transgressus (quod interea Ennecus
cum fratribus in Campaniam ad ferendam regi opem festinarat) omnem
eam regionem paucis diebus cepit. Quæq; enim oppida, quiq; proce-
res, primatesq; in Ferentanis erant, statim ad Picinum nuntios de de-
ditione misere. Arcium præfeti post admota tormenta, cum de auxilio de-
sperarent, paucis post diebus fidei Picinini sese permittunt. Quo facto,
expugnatisq; magno labore plerisq; castellis, quæ in finibus Theatinorũ
erant, Matthæum intra urbem inclusit. Tum restitutis oppidis Antonio,
Caldorisq; alijs, quæ sub Alphonso rege amiserant, ijsq; cum parte copia-
riũ relictis qui darent operam, ne quæ incursiones à Matthæo fierent, ipse
per fines Pelignorũ in Marsos profectus est. In itinere Sulmonenses, item
Ioanna Celana, & Petrus Cantelmus, Populensis comes, misis oratoribus
eise dedidere: ac paucis diebus Marsis, Pelignisq; uniuersis præter Talla-
cotium captis, aut deditis, naclus occasionem occupandi Tiburis, Romæq;
potiundæ, Sabinorum fines ingressus, plurimis castellis direptis, Sylue-
strum Lucinium cum mille equitibus, peditibus secentis præmisit, qui Ti-
bur prodentibus præstò esset. Verùm opera Iordani Columnæ Cardinalis
irrito incepto redijt. Nã Iordanus quanquam aduersus regem cũ Picinino
consenserat, maluit tamen Romano Pontifici fidem seruare. Igitur Sylue-
ster in Palumbaria agrum digressus (nam Iacobus Sabellus Picinini par-
tibus sauebat) Latium, propinquosq; urbi agros ita uastauit, uexauitq; ut
metus, terroreque cuncta compleuerit, magna etiam pecuniã, per speciem
induciarum, finitimis à populis comparata. Quæ res Pium Pontificem:

magnis diurnis, nocturnisq; itineribus (nam ea tempestate Senæ agebat) properare Romam compulit. Interea Franciscus Sfortia, cum intellexisset parum prospere, ac pro antiqua gloria ab suis pugnatum, ueteri exercitu paucis diebus restituto, nouo etiam scripto, ac misso Donato, quem nouis copijs præfecerat, iussit utrunq; imperatorē cum omnibus copijs in Sabina ac Latium primo quoq; tempore proficisci. Qui iunctis simul exercitijs cum Antonio Picolhomineo, quem Pius copijs suis præfecerat, aduersus Sabellū, ac Syluestrū bellum gererent. Sed quod hyems iam appetebat, expugnatis aliquot castellis, mature in hyberna concessere: quod etiam ab hostibus factum est. Nam copijs diuisis Picininus Syluestrum Palumbariae, Ioannem Comitem et Carolum Ballionem cum parte copiarū in Marsis collocauit: ipse Hortonem profectus, reliquos in Marrucinis, Theatibusq; distribuit. Quoniam autem ab sapientibus traditum est uiris, nihil eodem statu, quo est ortum permanere, quid mirum, rerum, ac locorum nomina cū ætatibus simul immutari? Igitur ne ijs, qui uetera sequuntur, noua quoq; ignota sint nomina, placet quæ nunc sunt, et quæ olim fuisse appellationes regionum, in quibus à Picinino bellum hoc gestum est paucis describere. Aprutium unde nomen ceperit, affirmare uix ausim: alij enim ab apris ductum putant, quod cū asperissimi montes, syluestriaq; admodum in eo sint loca, apris inde frequentibus abundet: alij, quod pars quædam eius Præcutinorum quondam esset, corrupto nomine pro præcutio Aprutium dictum uolunt. Sunt qui à locorum asperitate deducant, factumq; ex Asprutio Aprutium uelint, idq; nomen montanis primo locis inditum, post uero ab ijs qui regū uectigalia exigerent, paulatim productum, plures simul regiones complexum esse. Siquidem Marsos continet, qui nunc in Tallacotiensis, Albenses, Celanenses, Aquilanos, Mareriosq; distributi sunt, eisi Sabinorum hi quadam ex parte, quàm Marforū olim magis fuisse. Itemq; Carpsolanos, adhæc Piceni partem quæ à Truento Aternum usq; hinc Aquilanorum montibus, illinc Hadria continetur. Isq; ager ab ijs, quæ in ea regione sunt, oppidis nomen accepit, ut Teramanus, Hadrianus, Pinnensisq;. Nam quæ pars maximè septentriones spectat, olimq; Sabinorum fuit, ea nunc Montanea uocatur. Peligni cum in treis olim diuisi essent partes, quæ in plano sita est, eam incolæ Valuam nominant, in qua Sulmo est nobile, ac frequens oppidum, totiusq; regionis emporium. Reliquæ partes duæ, ob coeli inclementiam ignobiles factæ, desertaq; penè à cultoribus, pabulum æstate pecudibus ministrant. Quod ab Aterno et Saro, id est Piscaria, et Sangro fluminibus, ac Maiella et Colitia mōtibus clauditur, Hadriaq; alluitur, in qua sunt Horion, Lancianū, ac Theate,

ac Theate, olim Marrucinorum fuit, in quibus Theates præstabant. Quod est à Saro Trifernum usq; Ferentani tenebant: mons hodie quoq; Ferentus dicitur. Post quos sunt Dauni. Ferentanorum quondam celeberrimum fuit oppidum Istonium, nunc est Vastum ab Amone agnominatum. Est in eo tractu celebre oppidum Atissa, à Pelignis per Apenninum qua in meridiem uergit, Samnites, ac Campaniam pertingit, Vulturno flumine dirimente, qui agrum Venafanum ab Iserniensi diuidit. Hæc loca Samnites olim tenebant. Cæterum Aprutium uniuersum, regum præfæli in partis distribuunt duas. Nam quod ab Aterno ac Marfori clauditur montibus, id ulterius Aprutium appellant, quod Marrucinos, Pelignos, Ferentanos, & partem Samnitium complecti diximus, huic citiori Aprutio nomen fecere, utrumq; Piscaria (ut dictum est) fluuiio dirimente. Sed redeo unde digressus sum. Ferdinandus accepta Sarnensi clade, cum se Neapolim recepisset, Pyrrhum Baucium, Ennecum Geuarum, Inicum, & Alphonsum Daualos, qui nuntio cladis accepto statim se in Campaniam contulerant, cum equitibus quadringentis, et aliquot peditū cohortibus, Aceris, Robertum Vrsinum Auerse cum præsidio imposuit. Ipse nunc Capue, nunc Neapoli agere, reliquias exercitus colligere, pecuniam quantam posset, publicè, priuatimq; conquirere, equos, arma, tela undiq; cogere. Hoc tempore maxime cognitū est, ciuium beneuolentiam, diuitiasq; popularium, non eos qui in ararium illati essent, regum thesauros esse. Namq; eques, mercator, opifex, nobilis, ignobilis, inquilinus, etiā sacerdos certatim regi pecuniā maxima pars sponte, pauci rogati offerre, atq; elargiri, alij bellatorem equum, alij mulum clitellarium: erant qui thoraces, loricas, arma, tela, hastas, qui pannos uestiendis militibus, qui coria loricadis equis, telas faciendis tabernaculis, nullum denique rerum genus omitti, quod reficiendis copijs, atque instruendis militibus conduceret. Isabella regina nunc in templis, nunc publicis in locis sese ciuibus ostendere, præferre paruos liberos, Alphonsi nepotes dicere, qui de populo Neapolitano tantopere esset benemeritus: ciues eos esse Neapolitanos, Italici generis, apud ipsos genitos, altos, educatos: non Gallicam præferre insolentiam, non peregrinos mores in urbem illaturos: cum ipsorum liberis, ac nepotibus atatem acturos: cum ijs diuitias, honores, magistratus distributum partituros: cum ijs pueritiam, cum ijs adolescentiam, cum eisdem quoq; senectutem exacturos: regias opes, regni administrationē in eorū arbitrio ac manu futuram. Se uerò quid nam aliud curaturam, quam ut publicè, priuatimq; Neapolitani populi patrocinium gerere uideretur. Hæc dicendo, lentos excitabat, excitatos impellebat, impulsos confirma-

bat, ipsa magna & excellens habebatur. De qua quoniam res admonet, pauca dicā. Isabella pater fuit *Tristanus*, Comes *Cupertinensis*, ex *Claramontia* familia, quæ in Gallia ulteriore habita est nobilissima: mater *Catarina*, *Ioannis Antonij Tarentini*, qui bellum hoc excitauit, utroq; è parente soror. Patre mortuo, *Ioanes Antonius* eam, quæ minima natu erat, cum quatuor sororibus *Lipij* in *Salentinis* habuit, atque educauit. Post collocatas autem sorores, & *Alphonfi* uictoriam, auiculi opera, *Alphonso* etiam cupiente, *Ferdinando* nuptui tradita est: quæ pater in regno *Neapolitano* heredem instituerat. Ipsa statim à primis annis mirum pudicitie ac continentie studium præ se tulit, domi parca, non tamen alieni appetens: formæ quantum dignitas posceret studiosa, religioni non sine superstitione dedita, facilis aditu, in respōsis libera magis quàm aspera, magno animo, magno consilio, constans in aduersis, lenis in prosperis, populari eloquentia, quæq; nihil fictum aut compositū præferret, iusti atq; honesti etiam ad contentionem colēs. Quo minus autem gratitudinem exercere atq; liberalitatē posset, mors prohibuit. Bello enim finito, rebus tamen regni nōdum planè compositis, *Neapoli* diem obiit, cum sex iam liberos enixa esset. Mors eius uulgo molesta, quod uitam longè utilissimam omnes præferunt boni arbitrabantur. Igitur rex aliquot turmis equitum restituitis, militibus etiam è classe accitis, circiter idus *Octobris* *Capuam* mouit, ac direptis *Formiculis*, finitimisq; aliquot castellis in deditionem acceptis, aduersus *Comitem Cerretanum* profectus, confestim eum ad deditionem compulsi, *Carolo* maiore natu è filijs, obside accepto. Inde à *Terrecusanis* arcessitus, die uno uniuersa *Caudinorum* castella recepit, arce *Aerole* in quam mortales multi confugerant, circumfessa, & *Alphonso Daualo* cum præsidio illic relicto, qui obsidioni præset, repeteq; aduersus *Franciscū Comitem Casertanum* profectus, *Ducentam* diripit, *Munditianum* incendit, *Vallem* ad deditionem cogit: ac paulo post *Frāncisco* dedito, *Pomiliano*q; recepto, *Argentium* circumfedit: quo minus autem rex oppido per uim potiretur, tempestates prohibuere. Nam cum bruma iam appeteret, increbueret tēpestates adeo, ut pleraq; tabernacula discinderētur, aut torretibus correpta haurirentur, qui è finitimis deuoluebātur motibus, equis, uirisq; simul immersis, demum corruptis omnibus, militaria etiam tuguria, quæ pro tempore stramentis constructa fuerant, passim natabant: fœdi dies, noctes longè fœdiores erant. Quod sentiens *Matthæus Extendarus*, cum etiam speraret *Vrsum*, quem *Tarētinus* *Campania* decedens, *quadringentis* cum equitibus *Nolæ* reliquerat, cōparatis auxilijs subsidio uenturum, deditionem differebat. Tandem cognita regis constantia, militumq; pertinacibus animis,

animis, Ferdinandi se fidei permisit. Quod idem paucis post diebus Iacobus Galeota, qui Harpadium cum praesidio tenebat, secutus est. Nam et Iacobus quoque, ad Andegauensem defecerat, post rem in Brutijs aduersus turbulentantes benegestam. Interim qui in Aërolæ arce circumfessi premebantur, cum se undique circumuallatos intelligeret, et spe ammonaque deficerentur, nequicquam ab Urso subuentione tentata, et iam rex cum omnibus adisset copijs, pacti corporum incolumitatem, arcem tradidere. Qua tradita, Ferdinandus, quod coeli foeda uis ferri ultra nequiret, in Montisfusculi uicos ibidem hybernaturus coecepit. Nam Tarentinus, Ioannesque, Lucanis ac Campania relicta, in Hirpinos primo Iesualdum, post Vallatam, Charifrasque, inde in Apuliam, fuit imaque, in loca discesserant. Satis enim constat, Tarentinum cum uideret Ferdinandi res prostratas, Gallumque, sibi praesidentem, mutato consilio, rebus suis ita consuluisse, uti relicta Campania, Ferdinandum penè circumfessum, ad erumpendum inuitauerit: clam etiam missis ad Isabellam nuntijs, qui bonum eam habere animum iuberent, regemque confirmarent: quippe cum ab ijs, qui Ioannis res solum spectarent, de se capiendò consilium inuitum aut sensisset, aut propter metum, qui ei summus inerat, suspicatus esset. Per eosdem dies, ac post labefactos admodum Argentij muros, Robertus Sansseuerinius, Comes Calatinus, quem Franciscus è Gallia citeriore, propter singularem uirtutem ac rei militaris disciplinam, cum exercitu miserat, è portu Formiano soluens, ad regem cum paucis uenit: cuius aduentus non gratus modò, uerum etià expectatus regi fuit: tum quia uir bellicosus et acer, atque in uictorijs enutritus: tum quod Francisci sororis cum esset filius, magnam popularibus spem, maiores regi spiritus excitauit. Huic è naui descendenti praesto ad litus rex fuit, declarauitque, quo suae, quo hostium res in statu essent, quid illum agere uellet, quid ipse pararet, cuncta simul aperuit: et primo quoque tempore, ut e quite in nauibus imposito, exercitum omnem è Formiano ac Funda-

no in Baianum traduceret, ac Puteolanum

agrum hortatus est. Haec duo-

bis ferme annis

gesta.

R I N I S

Tt

INITIO insequentis anni, qui fuit millesimus quadragesimus sexagesimus primus à CHRISTI natali die annus, Robertus Sansuerinius, quod in partis Andegauensis, desperatis Ferdinandi rebus, inuitus declinasset, aspirante iam regis rebus fortuna, cum de se regi conciliando consilium cepisset, clam ad illum misit, qui reditum eius in Campaniam inuitaret. Itaq; rex circiter Idus Ianuarij ex hybernis mouens, in agrum Vesuuium magna cum parte copiarum proficiscitur. Nec multis post diebus Robertus ad eum uenit, ubi communibus de rebus cum diutius consultassent, tandem placuit uti ille cum Roberto Ursino, & parte exercitus Cossentiam maturaret, ad ferendum arci auxilium, quæ indies arctius premebatur. Hi mature necessarijs ad expeditionem comparatis, paucis diebus magno itinere confecto, pluribus interim castellis captis, aut deditis, Campanianum cum ad flumen peruenissent, non longius duobus millibus passuum à Cossentia, ubi instructo exercitu, tantisper in acie steterunt, donec præmissa turma equitum, de aduentu suo Franciscum Siscarem, arcis præfectum, certiores fecere, qui septem iam menses inclusus tenebatur. Inde ad Castellum Francum profecti, partim intra oppidum, partim sub moenia conserere. Quo tempore Lucas etiam Sansuerinius affuit tribus cum peditum millibus, equitibusq; sexcentis, Roberti uoluntatem secutus. Hi consilijs prius communicatis, iusserunt milites corpora curare. Postridie autem albescente caelo, iussis militibus se ad pugnam parare, instructo agmine Cossentiam petiit. Est ante urbem propter Bisentium flumen locus, cui nomen est, ad Reuocatos, forum rerum uenaliu. Huc postquam duces cum exercitu peruenere, inuito simul consilio, cohortati milites, ut se præ magis quam pugnae accingerent, decrueunt montem occupare, qui arci ab occasu aduersus est. Is mos magna manu à Nicolao Antonio Caruleio tenebatur. Namq; hostes de aduentu Robertorum edocti, coacta manu septem millium peditum è propinquis oppidis, montem occupauerant. Equites magno impetu facto, peditum è monte facile deieciunt: qui pugnae parum assuetus, ubi equitem confertis ordinibus inferri uidit, pars abiectis armis, fuga sibi consulit: alij dum hortante Caruleio certamen inueniunt, irruente equite aut capiuntur, aut uulnerantur: nec multo post uniuersi in fugam uersi, montem liberum equitibus relinquunt. Quocirca duces uictoria ac celeritate freti, ne quod ciuibus tempus ad prospiciendum relinqueret, statim è monte descendunt.

descendūt. Siscar arcis praefectus, praemisissis qui rē certius explorarent (ue-
 rebatur enim ne fraude peteretur) ubi superata conualle, uenire ad se co-
 pias instructas uidit, et utrunq; ducem, signa, militemq; cognouit, cohort-
 atatus uti rem impigre generēt, intra arcem eos accipit. Tum Robertus Vr-
 sinus, quo spe, animisq; militem impletet, quod etiam celeritatis praesidio
 utendum intelligebat: Milites, inquit, in urbe uobis prandendum est. Ma-
 et i uirtute estote, uallū mecum rescindite. Quo d. clo accensus miles, alius
 uallū rescindit, alius aggerē diruit, pars cōminus pugnās munitionē per-
 uadit. Qui pro munitionibus pugnabant, uix prima impresse sustenta-
 ta, proicctis armis sese fugae mandāt, quibus immixtus pedes de cluic per
 locū nullo ultrā obsistente, urbem ingreditur. At ciues repentina re attoni-
 ti, non obuiam ire hosti, non arma capere, non obiectis repagulis urbis uias
 obsidere, alius domo sese includere, alius militi manum dare, pleriq; in tem-
 pla cōfugere: mulieres, impuberes, senes clamore, lamentatione, heuulatus
 coelum implebant. Militū irruptionibus, portarum claustrorumq; frago-
 re tecta, uiaeq; resonabant. Interea Vrsinus urbis porta securibus effracta,
 equitatum immisit. Hic uerō tota urbe peruagatus miles, quod tunc omni-
 no capta urbs uideretur, nihil reliqui facere, non profanis, nō sacris parce-
 re, pro cuiusq; ira ac libidine res geri, rapi uirgines, matres spoliari, pue-
 ros ē parentū complexu diuelli: luctu ac miseratione ciuū non domus, non
 uiae, non templa uacua esse: omnia demum acerba, foeda, crudelia in uictos
 fieri. Interdum uictores ipsi, dum alius alij praedae cupiditate uim infert,
 arma in se conuertunt, adeo miserabilis facies direptionis erat. Capta igitur
 ac direpta urbe, cū foedae etiam tempestates accidissent, diebus aliquot
 militi ad quietem concessis, de communi ducum sententia placuit, produ-
 ctis ex urbe copijs, magno prius in arcem cōmētu conuecto, finitima loca
 tentare. Itaq; magna cum fiducia, maiore hostium metu cōsentia egres-
 sis, Silanum statim deditur, inde Martoranum ac Neocastrum. Nam Cen-
 tilia, Franciscusq; Neocastrensis Comes, diffisi moenibus Maidam concesserant.
 Neq; ita multo post Bisinianum per uim captū. Quae res regionem
 uniuersam lōge maiore formidine implcuit. Oppido enim in editis ac prae-
 ruptis locis sito, habitatoribus frequenti, quo inermi uix militi patere ac-
 cessus existimaretur, primo impetu expugnato, nihil ijs ducibus, nihil tali
 militi inuū, atq; inaccessum fore metus persuadebat: nec aberat, quin bre-
 ui maximā regionis partē in regis ditionem redigerent. Quod sentiens Ta-
 rētinus, cōfestim Iacobū Picininiū ē Marrucinis arcessit, q Roberti agros,
 oppidaq; quae in Lucanis essent, uastaret. Itaq; per Sānites praefectus Pi-
 cininus, Montē aureum ad motis aeneis tormētis primum expugnauit: de i

Caluanicū dolo, magis quam uirtute captum diripit, parua etiam aliquot, castella, uicosq; plurimos populatur: ferro igniq; qua iret, cum cetera uastat, corrumpitq; : suos ingenti praeda, hostes metu ac pauore plurimo afficit: ut nec rex, licet misso satis cum ualida manu Roberto Calatino, eius cohibere impetus posset, & Sanseuerinius incepto desistere cogeretur. Ceterum ille inuito cum Ursino consilio, quo regressus esset eorum formidolosior, & hostem lateret, superatis Brutiorum saltibus, in Apuliam declinauit: magnaq; celeritate usus, Iuuenatium à Tarentino plureis iam mensibus circumfessum, atq; ad ultimam necessitudinem redactum, comportato frumento fame atq; obsidione liberauit. Id oppidum tempestate nostra satis celebre, atq; habitatoribus frequens est: atq; ut quidam arbitrantur, Egnatiolum inuio dictum, quod fortasse diruta Egnatia, celebri quondam urbe, in ea maris ora sita, qui ea è clade superfuerant, ibidem consedere. Nam & à Baro, quae nunc quoq; celebris urbs est, ac regionis eius caput, Barolū in eadem ora sitam urbem, duxisse nomen opinantur. Veri tamen est simile, loca illa maritima, quo tempore mediterranea à Langobardis primo, post uerò à Normannis tenebantur, propter assidua bella, quae aduersus eos Constantinopolitanis ab Imperatoribus geriebantur, mirum in modum celebrata, maritimisq; aucta comportationibus, increbuisse cultoribus, ac ciuibus. Ceterum ueritas ipsa apud eos, qui harum rerum studiosi sunt, suum teneat locum. Igitur oppidum ipsum quanquam mare liberum, ac patens habet, tamen eò ne comportari frumentum nauibus posset, à Tarentino omni arte curabatur. Nam finitima continentis oppida cū ei parerent, eò rem perduxerat, uti corruptis quae in agris erant omnibus, prohibitisq; rerum comportationibus, uix ciuibus paucorum dierum cibaria superessent. Robertorum aduentus, ut Iuuenatensibus per necessarius, sic Tranensibus, Barolitanisq; maxime gratus, atq; acceptus fuit, cū uiderent regias res paulatim respirare, uagarique per Apuliam Ferdinandi copias: atq; eo magis, quod plureis iam mensibus occupatis ab hoste undiq; finitimis oppidis atq; itineribus, uix nuntius ad eos regijs de rebus peruenisset, fama q; omnia aduersa diuulgarat. Roberti confirmatis ciuium animis, communicatisq; cum Francisco Baucio consilijs, qui Andriae Dux praerat, Canusium primo, dein Venustiam profecti, ubi cum Masio Barresia, urbis praefecto, quae de communi sententia uisa sunt, composuerunt: paucis diebus in Lucanos, indeq; in Campaniam peruenere. Quorū aduentu cognito Picininus, & ipse distributis copijs sese in Apuliam ad Tarentinū recipit, adducta secum Neapolitana Lucretia, cui ea maxime fidebat. Haec est illa Lucretia, cuius per orbem terrarum anores suere quamnotissimi.

Eam Alphonſus adamatam, propter formæ, qua præſtabat, excellentiam, ſuauiſſimis etiam puellæ illecebris ſenex ipſe delinitus, diuitijs, opibus, auctoritateq; ita extulerat, ut pleriq; arbitrarentur, ſi Maria uita exceſſiſſet, legitimæ uxoris eam loco habiturū. Alphonſo mortuo, Lucretia in arcem ſeſe Veſuinam cum theſauris contulerat: quibus cum timeret, quod Ferdinandum bellis exhaustum intelligeret, adduci nunquam potuit, uti eius ſe ſidei crederet, quin etiam clam cum hoſte conſentiens, parum amica conſilia agitabat animo, metu, atq; ambitione præceps. Interea appetente iam uere, Pius Pontifex Maximus Antonium ſororis ſuæ filium, mille cū equitibus, ac peditibus quingentis maturare ad regem iubet. Præerat ijs Ioannes Comes, uir impiger & ſtrenuus, atq; in rebus bellicis maxime exercitatus: quem nuper magnis ſtipendijs, maioribus pollicitis Pontifex à Picinino diſtraxerat. Hic ſaltu Menianēſi impigre occupato, ac reſciſſo aggere ad regem, qui per id tempus Capuæ agebat, peruenit: conſeſtimq; eductis ex urbe machinis, ac tormentis æneis, Caſtellum, quod eſt ad Vulturum ripam, qua mare illabitur, oppugnare adortus eſt: quod cū à Marino Martiano impoſitis teneretur præſidijs, miles ipſe præſidiaris campos Leborios, omnemq; Campaniam, quæ cis Vulturum eſſet, populationibus inſeſtabat. Oppidani, quiq; in præſidio erant, diſſiſi mœnibus, paucos poſtquam oppugnari cœptum eſt dies, deditionem fecere. Inde Antonius, Ioannesq; Scafatum proſecti, caſtellū aggrediuntur. Cum autem oppugnatione ipſa difficilior eſſet, quod caſtellum in inſula poſitum, Sarno flumine cingitur, turrim quater duabus è regione bombardis incipiunt. Ea quamquam maxima craſſitudine, biduo tamen continenter quaſſata, ruinam facere cū cœpiſſet, pontem ab ea parte comportata materia extruunt, quo ſtrato per ruinam turris milites ingreſſi caſtello potirentur. Quod ueriti caſtellani, ſeſe Antonio dedidere. Per idem tempus Marcus Antonius Torellus, & Petrus Paulus Aquilanus, alter cum equitum turmis ſex, alter cum duabus à Franciſco miſſi, iunctis cum Matthæo Capuano copijs, pleraq; oppida, quæ in Pelignis, Marrucinis, Ferētanis, Præcutinisq; æſtate ſuperiore ad Picinum deſecerant, facile recuperare ciuium animis in regem inclinantibus. Quæ res Picinum ex Apulia ſtatim reuocauit. Nam longa nauis Manfredonia Turinum, mox Hortonem delatus, audita obſidione Loretanæ arcis, quam Matthæus recuperato oppido acriter oppugnabat, lectis cū peditibus Moſcoſum proſciſcitur: ubi equites, quos diuerſis è locis arceſſebat, expectare decreuerat. Scafato dedito Ferdinandus iunctis ſimul cum Antonio copijs è Campania mouit, eo conſilio, ut in Apuliam proſectus ſegetes, quæ mature in agris eſſent, corrumperet. Pau

cis tamen diebus in oppugnando Monte Forti frustra cōsumptis, per Samnium iter faciens, aliquot etiam castellis in itinere receptis, cum ad Apenninum peruenisset, sub Sabinianum cōsedit: inde superato monte, cui nunc Crepicorio nomen est, in Apuliam descendit: positusq; ad Troiam castris, finitimos inde agros pluribus diebus uastauit. Erat autem uastandi genus duplex, quod quæ minus maturæ erāt segetes, ad equorum pabulum: quæ iam maturæ, ad usum hominū secabantur. Cum enim rei frumentariæ laboraretur inopia, nullaq; esset panis in castris copia, triticū abentis excoquebatur, in cibum tum peduum, tum equitū. Cumq; mortales permulti montanis ex oppidis, & in ijs mercatores penuria frumenti ac lucri gratia ueniret in castra, ad frumentationis famā, inde miles uastationi factus est intentior ob lucrum ac laboris pretium. Itaq; castra ipsa ad mercaturam penè conuersa, horreum quasi quoddam ea æstate præbuere finitimis. Extitit autem ipsis solstitij diebus frigoris tam atrox uis, ut necesse fuerit uinea concidi, ac frugiferam quamq; arborem, ad ignis castrensium usum: res sane rara, atq; annotatu digna, propter temporis ac regionis illius naturā. Vastatis igitur Troiæ subiectis campis, rex inde mouens, sub Vulturinum cōsedit, simili euastatione in agro Lucerino usurus. Quo tempore aliquot etiam castella, quæ ad radices montū, quæq; in ipsis sunt iugis posita, deditionem fecere. Quo minus autem Luceria tentata fuerit, Ioannis præsentia obstitit, qui satis magna equitū ac peduum manu urbem tuebatur. Quæ re leuia quotidie prælia diuersis locis committebantur. Ad hæc Estensis Hercules, qui Fogiæ cū præsidio præerat, discursanteis regio à liberis populationibus prohibebat. Inde rex Sanctū Seueriū petens oppidum, insequenti die recipit. Oppido enim egressus Nicolaus Rosa, cuius propter opulentiam magna inter populareis erat autoritas, impetrata uenia, seq; & oppidum regi dedit, quod tamē diutius in fide haud permāsit. Dein rex ad Turrin, quæ Dragonaria dicitur, motis castris tetrauit Carolū Sangrium, sub cuius ditione finitima erāt castella, ad deditionē pellicere: profectusq; ad Turrin maiorem, alloquendi illius gratia, irrito inde incepto redijt. Quippe cum soluto statim colloquio, Carolus Luceriam ad Ioānem profectus, regem ludibrio habuerit, arbitratum facillē illū ad se traducturum. Nam Ferdinandus, quod Honorati Fundani, fidelissimi sibi reguli Carolus gener esset, per illius homines, quos ea de causa ad se accierat, moturū se adolescentis animū ratus, multis ac magis cum promissis per eosdem honorauerat. Sed ille quanquā adolescens, astu tamen instructus, atq; consilij dubius in initio subblāditus est regi, dum hac ratione dies plures tereret: quibus præteritis, regem intelligeret sit, atq; ardoribus exagitatū, suis

ē finibus

ē finibus cum exercitu discessurum. Hac deceptus spe rex, frustraꝫ ab
 adolescente habitus, Rhodum, quod est oppidum ad mare situm, uniuerso
 cum exercitu proficiscitur, uastissimam per planitiem, ac cultoribus
 uacuum, & arborum, atque aquarum indigam. Itaque canes, equos, in-
 menta cernere erat passum æstu exanimata cadere: pueros armigeros ex
 equis repente delabi: pedites, equites itinere, calore, siti, agmen denique
 uniuersum uiribus iam defici. Cum iam ad aquas peruentum est salas, ibi
 uerò aquarum ipse aspectus, & fontium species blanda (nam quò salior
 est, eò apparet aqua limpidiore ac magis lucida) qui primi agmen præibāt,
 eos repente gaudio, letitiãꝫ affecit. Itaque testari acclamationibus leti-
 tiam cum cœpissent, & inuenta flumina, fonteisꝫ que compertos significa-
 re, redditusꝫ; inde ab insequentibus clamor cum esset, uniuersum agmen
 ad maturandum excitauit, erexuꝫ; languentium animos. Aut ubi gusta-
 ti cupide initio fontes salsi apparuere, repente ibi è gaudio tristitia exor-
 ta est. Castrata tamen haud longe posita in campis, locisꝫ; hortensibus, sub
 Caprinum castellum, quod propinquum cum esset, statim sese deditit soli-
 citantibus qui è Marrarum familia in castris erant, cuius familie proxi-
 ma castella antiqua sub ditione fuerant. Appropèrata à castellanis, uolen-
 tibus quidem animis, pro ea que illic erat copia, uina, panis, aliãque ciba-
 ria: atꝫ; è uestigio in castra perlata, itinere atꝫ; æstu confectos milites ali-
 quantulum refecere, præsertimꝫ; hortensia, quorum non exigua in agris re-
 perta est copia: quippe cum maturi, immaturiꝫ; ac crudi pariter ac mites
 foetus promiscue absumpti. Proceßum inde mitiora in loca, castraꝫ; secun-
 dum Pantaniū statuta. Rhodo igitur recepto, ac præter Vestas castellis o-
 mnibus, quæ in ea Gargani parte constituta sunt, refectoꝫ; paucis diebus
 exercitu, noctu maximo itinere cōfecto, mane sub Montem Sancti angeli,
 quod oppidum summo è iugo, in quo est positum, æquinoctiali ab exortu pe-
 lagus, à meridie subiectos Apuliæ despectat campos. Vriosꝫ; eos montes
 ab antiquis dictos non temere quidam pertendunt, in ijsꝫ; Veneris cele-
 berrimum fuisse quōdam templum, uniuerso cum exercitu rex impro-
 usus apparuit. Cuius repentino aduentu eò atrocius cōsternati sunt ciuium
 animi, quod maxime tutos sese antea arbitrati essent montium asperitate,
 æquumꝫ; inopia, ac pabuli. Tentatis igitur oppidanis, quo minus sese
 dederent, obstitit præsidium à Ioanne misum. Itaque paratis ad oppu-
 gnandum necessarijs, tertio rex die, qua parte neꝫ; fuisse ab oppugnatione
 distinebant, neꝫ; rupes ab ingressu deterrebant militem, dispositis circi-
 balistarijs, sclopetarijsꝫ; quorum magnus erat in castris numerus, acri op-
 pidum prælio adortus, uulneratis aut cæsis maxima è parte defensoribus

cum tribus circiter horis pro muris pugnatum esset, comminutis, ac deie-
ctis non semel scalis, instaturata sæpius pugna, cohortatibusq; subinde du-
cibus, eiectis è muro propugnatoribus paucorum pertinacia, uno simul
tẽpore pluribus locis miles irrupit, perq; humiliorem turrim facto aditu,
peditiũ pars maxima, ac gregariorum immissa est manus, moxq; effracta
portis omnis multitudo ingressa. Paucis in ipso ingressu è præsidiaribus
caesis, reliqui in arcem sese recepere. Direptioni huius facies multo maxi-
mè miserabilis fuit, irritatis militum animis pugna ardore, ac multitudi-
ne omni simul irrumpe, spe prædæ incita. Nam quod oppidum ipsum
frequens, atque opulentum esset, quodq; propter situm maximè securum,
atq; ab hoste tutum existimabatur, peruulgatum erat, è finitimis urbibus,
præsertim Manfredonia, locupletissimos quosque ciues clancullũ à se com-
portatos illuc thesauros amicis, aut templorum sacerdotibus commendaf-
se. Itaq; nõ sacra, non prophana ab ui, iniuriãq; tuta erant, dum occultos
thesauros miles exquirat. In uiros ac mulieres sæuissima suppliciorum ede-
bantur exempla, maximèque sacris in ædibus sæuitum. Itaque sepulchra
eruta, spoliata donaria, direpti loculi uenerabilũ reliquiarum, aræ etiam
sanguine scedatæ, ac polluta adyta. Quodq; mulieres, atq; imbecillior ser-
xus cõ cõfugerat, quisq; pro libidine trahere, uerberare, cædere, infantes
à matrum complexu diuellere, ac solo sternere, rapere pueros, uiolare uir-
gines: nec deesse, qui foeminarum pudendas partes insertis digitis contre-
ctarent, dum gemmas, unionesq; aut preciosum aliquid putant illic abdi-
tum. In ipsos quoque tribunos ac duces tumultuatum, dum parci imbecil-
lo sexui, ac sacris imperant. Rex Michaëlis angeli templum statim ingres-
sus, claudi illud iubet, demãdata fidelibus uiris custodia: in quo præter ci-
uium priuatam pecuniam æditumis commendatam, auri atque argenti sa-
cri magna uis reperta, eaq; regis iussu à scribis notata, atq; à quæstori-
bus in castra, atq; in ærarium relata est. Quam tamen omnem parta post
uictoria (sic enim conceptis iurauerat uerbis) referendam in templũ sum-
ma diligentia curauit, singulaq; restituta sunt, atq; à bonis refecta artifi-
cibus, in ea qua fuerant antequam in numos conflarentur, forma. Nec
uerò alienum fuerit (quoniam in templi mentionem maximè augusti incidi-
mus, ad cuius antrum ab ultimis terrarum finibus annis singulis plurimi
mortales soluendis uotis accedunt) de eius inijs, quæq; ab antiquis auto-
ribus habeo comperta, pauca pro meo instituto referre. Est natiua specus
durissimo è saxo, in quam multis gradibus, cæterum nõ lato admodũ adi-
tu descenditur, specularibus quibusdã lumen præbentibus. Vesit eam par-
te superiore, qua natiua ipsa quidem ac perrimosa testudo est, è quercu ua-
sta

Ita proceritate lucus, muris tamen circumdatus, pecori ne qua pateat ingressus. Ante uerò quàm descendere in antrum incipias, ædificia extant manu facta elaborato è lapide. Vbi uerò antrum in imum descenderis, qua specus diffunditur, mira animum religio subit, loco ipso subobscuro, et horrido, solaq; natura cõstituto. Admonent religionis tabellæ, uotaq; passim suspensa, titulos indicantia. Vbi uerò aræ admotus ad numinis procumbens statuas, loco solo, & ab hominum accessu semoto, repente inhorrescit tacito metu animus, atq; in diuinarum tantum rerum cogitationem uersus, in preces, suppliciaq; effunditur. Augent uenerationem aliæ item aræ, nullo sumptu, nullo artificio factæ, quibus natura ipsa uidetur locum statuisse. Cur autem Michaëli potissimū dedicata specus fuerit, hæc à maioribus tradita comperior, annos quidem supra noningentos, atque amplius repetita: qua quidem tempestate Heruli, Gotti, barbaræ que aliæ quedam gentes per Italiam bacchabatur, Garganum quendam, ciuem Sipontinum, cuius præ grande armentum Gargano pasceretur in monte, à quo et ille nomen duxisset, cum armætalem taurum, qui oberrauerat, per syluas suis cum pastoribus queritaret, inuentum tandem eum ad eius, de qua dictum est, speluncæ ostium pascentem animaduertisse: itaque ira percitum, contento arcu, summis in illum uiribus sagittam emisisse, eam que ubi tauri tergus attigisset, retro flexam è uestigio, recuruataq; spiculi acie sagittatorè petiisse. Quæ res inter pastores in religionem cum esset uersa, tum Garganum rem hanc sacerdoti expositurum, Laurentium adiisse, probatissime uita antistitem: ibi illum re cognita, factiq; admiratione ductum, dierum trium ieiunio indicto, multis etiam adhibitis precibus Deum esse consulendum, Gargano respondisse. Itaque absoluto ieiunio, re sacra rite facta, noctu dormienti Laurentio astitisse Michaëlem angelorum principem admonentem his uerbis: Mea opera, ac Dei iussu factum Laurèti, qui taurum indicem esse uoluerim basilicæ huius, quam mihi ad inhabitandum cum hominibus in terris parauit: hæc mea est basilica, meum hoc sacrarium apud mortales futurum. Enuntia hæc ciuibus, ut monente me, per te intelligant ea in spelunca, ijs in adytis aboliturum esse me mortalium peccata, qui ad eam confugerint. Quo accepto oraculo, antistes somno excitus, ubi Deo gratias egisset, re populo indicata, summa ciuium cum frequentia uenerabilundus, indictis supplicationibus, pontificis habitu amictus, ascenso monte ad speluncam procedit: sacraq; ibidem peracta re, non tamen ut ingredi antrum ausus esset quisquam, multis cum precibus, decantatis rite diuinis laudibus, Deo gratias egit, nomenq; Michaëlis per omnes laudes celebratum. Riteq; rebus his peractis, Sipontum redijt, magna ciuium lætitia,

ingentiq; urbis uniuersæ gaudio. Nec uerò multis post diebus, Neapolitanorum exercitus, quorum opes profligatis Beneuentanorum rebus abunde tum pollentes erant, Sipontum obsedit. Igitur sollicito de populo suo antistiti, post indicium dierum trium ieiunium, quo triduo fuerat etiam indutia ab hoste impetrata, astitit rursus dormienti Michael, admonēs, & pie, & rite factum, quod per ieiunium ac preces à Deo auxilium implorasset: Michaelē se angelorū principem, iussu Dei illa dicere, imperareq; uti insequenti die de quarta hora populus uniuersus arma caperet, in hostemq; repente irrueret, se ipsum armatū in acie ciuibus affuturū. Hæc igitur populo tuo experrectus disere, ac bono animo esse iube. Hora igitur dicta armatus atq; ad pugna instructus ciuis hostem negligētius agentem improuisus inuadit, fundit, fugat, ualidis adeo repente exoris procellis, summisq; è montis iugo prorumpentibus terrifico impetu fulminibus, uti maxime fœda tempestatis ui, ac fulgurum secenti ex hoste exanimati referantur. Eugatis igitur, ac cæsis hostibus, sacris Deo Optimo Maximo ac Michaeli rite factis, cum antistes decreuisset spelicam ipsam (uti moris est, Christianiq; ritus) dedicare, Gelasiumq; Pontificem Maximū, per id tempus Sorasse agentem de ea dedicatione consulisset, astitit illi tertio Michael, inquitens: Mihi egomet nulla adhibita hominum aut arte, aut opera
 » uacuum feci hoc saxum, mihi egomet desertum humano cultu montem de-
 » xtra hæc subaperui, mea ego in lapide hoc uestigia infixi: mihi ego ipsemet
 » ædem hanc statui, sacrarium feci, basilicam dedicaui. Quæcumq; igitur ab
 » hac æde, basilica, sacrario humana dedicatio absit, ritusq; omnis abest hu-
 » manus. Michael ego sum, qui hoc excauato saxo, hoc antro, hoc habitacu-
 » lo, his astidue manantibus stillis abluturus sum, ac deleturus me à aram
 » cōfugientium mortalium errata. Age expergiscitor sacerdos, ciuibusq; hæc
 » tuis differito, cumq; ijs simul rem diuinam illic facito, meq; adesse antro
 » meo, sacrario meo, meaq; basilica, tuq; populusq; tuus, mortales denique
 » omnes placatum, atq; propitium sciunto. Inde igitur angelo antrum Mi-
 » chaëli dedicatum: stoliando templo regem (etsi ararij premebatur angu-
 » stijs) magis tamen illud compulit, quod compertum haberet Ioannem post
 » suum statim ipsius discesum cuncta direpturum. Nam & ille grauiore
 » etiam rei pecuniaria laborabat inopia, & ipse decreuerat urbem habitato-
 » ribus uacuā, ac sine ullo præsidio relinquere. Nam & arx à Ioanne tene-
 » batur, nec prohiberi poterat quo minus quotidiana præsidia noctu præser-
 » tim immitterentur. Ad hæc fama erat Picinimum aduentare, à Ioanne pari-
 » ter Tarentinoq; arcesitum. Itaque ne illic includeretur ueritus, descende-
 » re quamprimum è monte statuit, cum præsertim exercitus præda omnis
 generis

generis esse honestus: praeteritaque Macedonia, quae praesidio tenebatur, castris ad Sipontinum positus, praedamque uniuersa tutum in locum comporta, quietem militi atque iumentis dedit. Quo tempore ingentis multitudinis armentali praeda male custodita, atque ab latronibus noctu abacta, insequenti die, maxima e parte eques, qui Foggiae erat, ea potitus est. Cum autem ab Siponto diruta, et solo aequata urbe, duplex esset uia, altera per Foggensium, aut Asculanorum fines reuertendi in Hirpinos, aut Samnium, altera per oram maritimam Barolum, ac Tranum petendi: dum haec partem in utranque agitantur, falso nuntiat, quod post cognitum est, confidisse Picinum in Lucerinorum finibus, ac tantum non cum Ioanne et Hercule, qui Foggiae praesidebat, iunctis simul copiis adesse. Itaque communi ducum sententia decernitur Barolum petendum, motisque in tempesta nocte castris, per oram maritimam, prope Aufidum metatus est rex. Die quae insecta est, castra trans amnem ueteres ad Cannas posita, insignem clade quondam Romana uicum, nunc habitatoribus omnino uacuum, inde praeda est omnis Barolum perlata. Quo e loco paucos post dies cum transire in Samnium decreuisset, et iam sub auroram aliquantum spatij, Canusium uersus profectus esset cum uniuersis copijs, renuntiat ab exploratoribus, ac leuis armaturae equitibus, qui agmen praecedebant, hostem instructum, paratumque stare in acie: quo ex improviso agmen adoriatur sub sarcinis impeditum. Hoc nuntio accepto, rex magno silentio retro uertere agmen iubet, maximeque repentinus, atque in exteatus Barolum petit: ac secundum fossas, partim in hortis, partim sacris in aedibus, quae sunt extra urbis moenia, exercitum collocat: tantus aduentantis hostis terror duces pariter militesque inuaserat, cum tandem comperitum fuerit agmen fuisse ceruorum compascentium, quorum in ea regione belli praesertim tempore maxima est copia. Hi sub matutinum tempus pastui dediti sparsim cum errarent, ubi exploratores sensere equites, in unum coacti dubiam luce speciem praebuere hostilis agminis. Castris igitur hunc in modum ad Barolum dispositis, in crim dum praeda uenditur, quod nouus exere numus iactabatur, et Barolitani autore Barnaba Marra nouum aes aspernabantur, reiciebantque; illius usum, coactus est rex fuso argento, atque in numum conflat, ex ea pecunia pendere militi stipendium. Fama etiam tenet Iacobum Caldoram, solertissimum etatis suae imperatorem, ducentem per Apuliam peditum atque equitum non exiguas copias, eadem specie deceptum. Itaque et conclamatum fuisse ad arma, et instructo cum exercitu stetit eum in acie hostem expectantem: nec nisi aliquot post horas cognitum, errantem in pastu maxime ingentem ceruorum gregem esse. Quo

factum est, uti Picininus iunctis simul copijs, illum intra urbem penè includerit. Sunt qui regem criminètur, desedisse illic ob amores tum ueteres, tum nouos: quibus delinitus magis ipse curauerit, qua ratione amoribus indulgeret, quam quibus artibus hostem falleret. Quod ni è Macedonia Georgius Castriotus cognomento Scander, uir fortis, & multis rebus aduersus Turcas strenue gestis clarus, cum classe repete apparuisset, futurum erat, ut rex aut mari fugam turpiter inde arriperet, aut tentata pugna, in postrema seq̃, et res suas pericula conijceret. Cuius aduentu expositis in continentem circiter septingētis equitibus, lectissima uirorum manu, cum ali quo peditum numero, Andria præterita hostes iter auertere. De hoc igitur uiro pauca dicam, & propter eximiam ac raram eius animi uirtutem, & propter insignem etiam gratitudinem. Georgij maiores in Macedonia late magnum imperium tenuere. Verum Amortho Turcarum Imperatore Græciam uisitante uniuersam, Georgius admodum adolescens à patre, quo res suas in pace tueretur, missus est ad illum obses: in cuius expeditionibus ea uiri fuit uirtus, uti propter liberalitatem, ac fortitudinem agnominatus sit Scander, quo nomine à Turcis Alexander dicitur: unde hodie, que nostra lingua Alexandria, ea Turcaica est Scanderia. Post ubi paterno successit imperio, atq; ab Mahometo, Amorthi filio, summis oppugnatur uiribus, Alphonfus Ferdinandi pater pecunijs, militaribusq; præsi dijs amicissimè eum iuuat: diutiusq; ipse seq̃, resq; suas pluribus prælijs fortiter administratis, Alphōsi opera, auxilioq; tutatus est. Igitur eo mortuo, ubi sensit Ferdinandum in Apulia grauius ab hoste premi, conductis mercede aliquot nauibus, decreuit & animi gratitudinè, & fortitudinem simul testari suam, impositoq; in nauibus milite, ad regem in Apuliã transfijt. Huius igitur nomen, atq; aduentus non hostem modo, eiusq; turbauit consilia, uerum Italianam omnem opinionis sue fama impleuit. Vir militari disciplina, corporis que atque animi uiribus æque clarus ac rebus gestis, apud amicum atque hostem maxime inclytus in ore omnium uersabatur. Quod si Marinus Martianus (ut ad inceptum regrediar) cum ea quam habebat manu equitum ac peditum, in agrum tunc se Campanum contulisset, cum Nole Ursus esset, res que Neapolitanas infestissime uexaret, aut in Hirpinos, quorum utrunq; facere tuto poterat, haudquaquam Ferdinando in Samnium reditus, aut in Campaniam per id temporis patuisset, sine maximo rerum ac uitæ discrimine. Verum Martianus summe rerum parum consulens, dum finitimis quibusdam Sidicinorum oppugnandis castellis tempus terit, regem ipsum ad regrediendum pellexit. Qui rebus Apulie Georgio cōmendatis, cum Alexander Sfortia è Pelignis, Marrucianisq;

nisq; ubi Sulmonem, aliâque oppida permulta recuperauerat, quæ anno superiore ad Andegauensem defecerât, à rege euocatus, Samnitium in agris habere castra nuntiaretur, & Robertus Ursinus plures iam dies suis cum copijs ad Montem Leonem, ipsiq; in Apuliæ faucibus confedisset, magno itinere nocte dieq; confecto, Ursino primum, post Alexandro sese coniunxit: communicatis que deinde consilijs Flumarim circumfident: conuictis que è Campania tormentis æneis, pluribus diebus concussis mœnibus, oppidanos ad deditionem cogunt. Quorum exemplum finitima quoque castella secuta sunt. Inde in Campaniam uentum, hyeme iam appetente, ac uiris, e quisq; tolerare ulterius laborem nequeuntibus, Sfortiano præcipue equite propter anni asperitatem imperia detrectate. Cum etiâ Ursus Neapolitanos, atque Auerfanos agros assiduis excursionibus indies magis ac magis affligeret, mariq; ab Ioanne Torrella, qui Aenariam obtinebat, tuti nihil profusus esset: inter hæc Bartholomeus Cardinalis, qui gerere bellum in Apulia Ferdinando, Beneuenti Pontificis res curabat, per fidelem hominem cum Urso egit, uti Pij opera ad Ferdinandum transfiret. Nam & Pontifici Maximo rem abundè gratam faceret, & rebus suis perquam opportunè consultiù iret. Cui cum hæreditario iure Nola deberetur, quam tunc precario teneret, hanc esse uiam recuperandæ illius, persuadere summo ei studio conabatur. At Ursus, qui paternis puer, atque auitis exutus bonis fuerat, eiectusq; patrimonio, tantum hanc occasionem nactus, cum intelligeret Ioannem Antonium annis, morboq; aggravatum iam, ita bellum gerere, ut qui animi, consilijsq; incertus in diuersum traheretur, decreuit oblatam occasionem frustra labi non sinere. Itaque rebus sic compositis, uti Nola, Laurum, Atripaldum, Forinum, Asculum, cum agris, finibus, ciuibusq; ipsi, liberisq;, ac posteris dominâda traderentur à Ferdinando: quarum rerum omnium Pontifex fideiussor esset: Ursus Neapolim ad regem profectus, iurauit de more Neapolitanorum regum in eius uerba. Ritus uerò iurandi, uerborumq; huiusmodi est formula. Sedet rex medius regia in sella, editiore loco cõstituta. Assident iusta primi ordinis optimates, ac proceres. Stant inde purpuratorum frequentes ordines loco quisque suo: regis ad pedes, genibus innitens, à dextra procumbit parte epistolarum magister, qui nunc Secretarius dicitur: sinistra antistes, euangeliorum libros regio in sinu adstratos tenens. Horum medius genibus & ipse ille innisus procumbit, qui in uerba iurat, utraque manu libris adaperitis imposita. Ibi epistolarum magister uerba præit: quæ iuraturus in uerba, sequitur. Igitur posteaquam Ursus regios ad pedes prouolutus, palmam in codice utraq; expansam statuit, tum magister præire uerba hæc cœpit. Ursusq; ea est secus

tus: Vrsus ego Vrsinus, Nola & Atripaldi Comes, Asculi, Lauri, ac Forini
 dominus, illorumq; & agrorum, & finium, ciuium atque popularium, ti
 bi Ferdinando regi, liberisq; successoribus que in regno Neapolitano tuis
 pollicor, promitto, spondeo pro liberis, successoribusq; in hisce item urbi
 bus, oppidis, agris finibus que meis, fidelem meq; illosq; utique futuros,
 tuisq; illorumq; imperijs ubique, meq; illosq; parituros, atque imperata
 facturos, cum hisce urbibus, oppidis, agris, finibus, popularibus que perpe
 tua cum constãtia & fide. Siquid uerò aduersus te ue, illos ue parari fr au
 dis, dolue, insidiarum ue audiero, sciero, cõpertum ue, significatum ue ha
 buero, indicaturum illud è uestigio, ac facturũ palam tibiq; illisq; officia
 demum obiturum, meq; illosq; omnia domi, forisq; pace, belloque aduer
 sum quoscunq; ac pro imperio que probi, & fidelis subiecti iure, lege,
 natura, obeunda ac prestanda sunt regi. Deumq; his Optimum Maxi
 mũ testem inuoco, perq; sacrosancta hæc Euangelia sciens, uolens, libesq;
 uerbis conceptis iuro. Atq; his dictis, manus ipse è libris sustulit. Tum rex
 Vrsi manus utriusq; digitis pollicibus apprehensis, suosq; intra pollices
 ijs insertis, deuinxit illos suis, statuitq; super Euãgelia. Hic rursus Vrsus
 magistro præeunt uerba: Ego me, inquit, cum liberis, successoribus que
 meis, Ferdinandi regis mei, domini mei, liberorum, ac successorum eius,
 Ligium hominem statuo, dedicoq; cumq; me hic fisto. Hæc ter ubi dixit, re
 gios osculatus est pollices. rexq; ore suo illius os excepit, moxq; comiter
 appellatum dimisit. Hic est usitatus iurandi mos in uerba regum Neapoli
 tanorum: quiq; Ligios illorum se faciunt, ipsum hunc seruãt: dicti inde Li
 gij, quod ligatis reges pollicibus, illos fidei, imperijsq; sic suis uinciant, at
 que obnoxios statuunt. Ex ea tempestate Ferdinandus Vrsi opera forti, si
 delique in maximis quibusq; usus est rebus: quippe qui esset magno inge
 nio, constanti animo, fida amicitia, maturis consilijs, integra uoluntate, ma
 nu promptus, atq; in certaminibus felix, in consulendo cautus, in delibe
 rãdo minimè temerarius, quiq; nihil prorsus fidi haberet, atq; ut maximè
 impiger, sic ipse parũ omnino ambitiosus erat. Regis igitur aduentus Nea
 politanis ciuibus maximè gratus, atq; expectatus fuit. Summaq; gaudij, ac
 letitiæ ex aduentu eius declaratio apparuit. Is postquam per aliquot dies
 ciuibus atq; amicis dedit operã, cõuersus inde ad res bellicas, quod ab Ioã
 ne Torrella, qui Isclam oppidũ, Aenariamq; tenebat insulam, multa mari
 in prohibendis atq; abigendis commatibus indigne patrabantur, decre
 uit occupata insula eum intra oppidum includere, atq; à statione triremes
 arcere, munitionibus ad oram maritimam circũdis. Accedebat huic malo,
 quod arx, cui ab ouo est agnomen, à Gallis tenebatur, pecunia tradita Ioan

ni Iuncefio, qui ei sub Alphōso præfuerat. Ea arx circiter quingētos passus ab Neapoli exeso, & arduo in scopulo posita, iacta mole continenti iungitur. Ab hac ad Isclam arce quotidiana trirēmū, nauigiōrūq; aliorū tractationes fiebant, ac tranquillo tempore mare hinc magis magisq; infestum reddebatur nauiganibus. Demandata igitur re Alexandro Sfortiæ, alijsq; fortibus ac fidelibus uiris, cæsaq; in continenti materia, caq; nauibus comportata, capta primo congressu à militibus qui descensionem fecerant, in insula, collocatisq; opportuno loco præsidijs, munitiones castrorū in morem eriguntur: quibus perfectis, milites intra uallum collocātur, dispositis per opportuna loca diuersi generis tormētis æneis, quibus præcipue nauium infestaretur statio. Iscla oppidum edito atq; adese in monte sitū, mari olim undiq; cingebatur, nunc mole iacta, satis longo tractu insule cōiungitur. Mons ipse breui admodum à Prochyta fretō dirimitur: inde circū adesis rupibus ab meridie, occasuq; mare sinuatur, stationemq; efficit, qua parte post ipsam molem insula procuruato in sinū mari abluitur: statio ipsa sub Euris ac Notis male omnino tuta à fluctibus. Ad ipsum autem oppidū accessus est peraccliuus, maximaq; è parte saxo cæso, atq; excauata rupe manus factus. Munitiones igitur ita erectæ sunt, uti tormentis æneis, & offensitari nauū statio, & oppidi porta, finitimæq; illi quassari ædes possent. Militibus itaq; intra munitiones collocatis, conuectōq; multorū mensium comæatu, & oppidani intra muros coercerantur, & repellebantur à litore trirēmes, ne in insulā ab ea parte descensionē tuto facerent. Quocirca acria persepe excitabātur certamina, dū per gradus quasi quosdā ferro in rupe excauatos demissis in mare restibus, classiarij milites ijs excepti subsidium oppidanis ferunt. Quæ obsidio eo fuit grauior atq; contentior, quod supra biennium durauit, & Carolus Torrellæ frater, quatuor cū trirēmibus, aliquorq; biremibus, atq; exploratorijs nauigijs, itemq; onerarijs nauibus, quas ceperat, prædam omnis generis in oppidum conuectabat: unde annona, stipendiūq; militi, ac popularibus affatim subministrabatur. Quo tēpore Torrella arcem Oui, de qua diximus, spoliauit multa: & diti supellectile, quæ illic asseruabatur, corpusq; Alphōsi regis ibidem in loculis custoditū, trirēmibus ad se transtulit. Cauerat enim Alphōsus moriēs, uti de more aliorū Aragoniæ regum, in Hispaniam Tarroconensem, ad eadē Populeti sepeliendus ueheretur: eamq; ob rem in arce, ubi diē obiit, loculis pie, religiosèq; seruabatur. Parta tamen uictoria Ferdinandus loculos ipsos eandē in arcem referendos curauit, in qua hodie quoq; seruantur: & obrerum gestarū memoriam, à magnis & claris uiris frequenter & uisuntur, & salutantur. Hoc in bello, rerumq; bellicarū uarietate, &

casibus cognitum est, Hispanos plerosq; qui oppidis aut arcibus præfetti essent, Ferdinando parum fideles fuisse: seu quod tacitis ipsi consilijs Ioanni eius patrio regnum assererent, seu quod indignum ducerent Ferdinandum Alphonso succedere, quem alij incesto coitu è Catarina, Errici fratris uxore susceptum ab Alphonso putarent: alij supposititium, neq; ex Vilaradona Carlina, quæ mater eius diceretur, genitum, sed suppositum ab ea, aut tore Gulielmo Corelia, quem Alphonsus honoribus, titulisq; mirificè eue-xisset, procreatumq; ex homine ignobili, utq; alij musuarent, suture calconario: ut uerò alij, ex homine Mahometane religionis, quales Valenti-ni pleriq; sunt agricolæ, atq; opifices, quæ quidem, aliaq; ab illis, qui Ferdinandum prosequerentur odio, palam indignèq; iactabantur. In quibus tres præcipuè uisi sunt maximè improbi, atq; ob insignem perfidiam detestabiles. Ioannes hic Torrella, quem Alphonsus, quod Antonie uir erat, quam è sororibus Lucretia unice amasset, illius gratia Isclæ moderatio-ni substituerat, præfeceratq; arci. Petrus Mōdraconius alter, cui ab Alphōso arcis Metalonij & oppidi administratio permessa fuerat. Tertius, Ioan-nes Antonius Foscianus, cui Trancensis arcis erat custodia demandata. Ve-rum hi duo clanculum cum hoste consenserant. At Torrella bellum apertè gessit aduersus Ferdinandum, Ioannemq; ad se confugientem, amissa conti-nente, terra & accepit, & armis opèq; fouit, iuuuq;. Vrso igitur dedito, Daniel quoq; qui Sarni, Foriniq; imperitabat, metu perterritus, & ipse haud multis post diebus deditionem fecit. Quodq; Sarnensis arx à Tarē-tini præfetto, cum præsidio tenebatur, occultisq; militum qui arcem tue-bantur, atrocinijs regio infestaretur, aliquot post menses coactus est rex, ad motis bombardis, illam expugnare. Itaque concussa & diruta turri, quæ ab urfa nomen habet, estq; ante arcem statuta, ueritus præfectus, ne ea capta, fame intus conficeretur: sese ea cōditione dedit, ut militibus, qui cum eo erāt, cū uestimentis libere abire permitteretur. Illud in hac expugnatio-ne rarū, atq; admirandū, quod cum immēsa magnitudinis aenū tormentū subuehi in summū atq; arduū nequiret iugū, in plano, remotusq; aliquan-to à montis radicibus collocatum, inde turrin ipsam concussit, labescitq;, spatio ad mille aëris passus interiecto. Interim etiam Robertus Sansfueri-nius Salernum laceffebat, interclusis itineribus, nequa in urbem deferri commeatus posset: hac enim urbe recuperata, Cosentiam adusque ferè li-ber à Neapoli permittebatur accessus. Hæc à Ferdinādo dum gerūtur, post rediūm ex Apulia in Campaniam, Iacobus interea Picininus præterita, ut diximus, Andria, Ioannis Antonij iussu, Lucanorum montana popula-tur, diripitq;: profectusq; Aquam Viuā uersus, quod erat Francisci Baucij Andriensis

Andriensis ducis oppidum, illud æneis tormentis aliquot dies concussum, dum sub speciem deditiois ciues ad colloquiũ, et pactionis spem trahit, dolo magis, quàm uirtute militũ capit, diripitq; nihilq; crudele, fœdum, abominandum in uiros, mulieres, impuberes omisum: inde locupletato exercitu, in fines Transiũ regreſus, urbem obsidet, agrumq; Andriensem aſiduis excuſſionibus uexat. Quo tempore cum Georgio Caſtrioti, qui Barolum tutabatur, sæpius certatũ est, diuerſo pugne genere: cum Italicis equites ſtatarie magis pugne ſint aſſueti, propter armorum grauitatem: contra Macedones è Turcarum diſciplina uagi procurſanteſq; raro congregiantur ſtantes. Itaq; pleriq; in congregſionibus Georgius hoſtem ludificatus eſt. Cæterũ Transiſis obſidio diuturnior fuit, quod urbs erat egregie munita, nobilitasq; Tarentini ferre imperium nolebat: muris tandem, qua parte infirmiores erant, ſolo æquatis, cum à rege nullũ etiam ſperaretur ſubſidiũ, fameſq; urgeret, Tarentino ſe ciues longiorem poſt obſidionem dedidere. Arx incolumis regi manſit. Nam Georgius cum intelligeret Foſcianũ arcis præſectum cũ Tarentino cõſenſiſſe, ſub ſpeciem colloquiẽ extra arcem accitũ, cepit illũ. Captus igitur arcem Georgio tradi uſſit, pactione libertatis. Itaq; Picininus ad arcis appugnationem conuerſus, qua mari non abluitur, uallo illam ac foſa cinxit: neue inferri cõmeatus in eam poſſet, diſpoſitis per oram maritimam biremibus ſingulari diligentia cauendum curabat. Quo effectũ eſt ob ſummam cibariorũ inopiam, ut qui arcem deſenſitabant, ad famem redacti ſint. Fortè accidit, uti Venetæ claſſis præſectus ſecundũ Transiſem orã uela faceret, quo tempore nauigia quedam frumento grauida à Ferdinando miſſa, uento ad arcem ferrẽtur, quæ Picinini biremes adoriri iam parabant. Itaq; quod ipſe duceret de dignitate id rei publicæ Venetorũ eſſe, ſpeciem exhibuit, ſe haudquaquam paſſurum ſuos ante oculos uim nauigijs Venetico in ſinu inferri. Quod ueriti qui biremes moderabãtur, abſtinuere à ui inferẽda. Itaq; delata ad arcem, magnam frumenti uim expoſuere in litore. Quæ re ablata eſt Picinino ſpes eius potiũ d. e. Nec uerò hac præſertim in parte aut alienũ à me fuerit, aut ingratum lectori explicare, quibus nunc nominibus regiones eæ dicantur, in quibus hæc à Picinino geſta ſunt: ne qui uetera tantũ noſcitant, noua ignorent nomina: qui uerò recentia tenent, ijs priſca ne ſint omnino incognita. Apulie igitur pars ea, quæ eſt ab Frõtone flumine, quod hodie Fortorium eſt, ad Auſidri ripas, ſua nũc appellatione eſt Capitinata, quæ Normanorum prius, ac Græcorum temporibus fuerat Catapaniata: quod qui eius moderationi eſſet Imperatore ab Cõſtantinopolitano præpoſitus, diceretur Græco nomine Catapanus: quæ uox cõtractis atq; immutatis literis

recentioribus uersa est in Capitinatam: quicq; Catapanus fuerat, in Capitani-
 num. Quæ uero Calabriae pars olim fuit, in qua Tarentū, Brundisium, ac
 Salentinorū maritima est ora, ea ab Hydruntio oppido, ad quod est ab Ma-
 cedonia, Epirocq; quam breuissima ad nauigatio, Hydruntina hodie terra di-
 citur. At qui est ab Ausido tractus ad Calabriae, hoc est Hydruntinae fines
 terræ, quo in tractu sunt ad mare posita Barolum, Tranū, Vigiliæ, Melfi-
 clæ, Iuuenatiū, Barum, Polygnanum, Monopolis. Ab urbe Baro, quæ caput
 olim regionis fuit, Barenfis uocitata est terra, regionum quæstorū consti-
 tutione ac iussu. Post eam montana loca, quæq; olim fuere illinc Lucaniae,
 hinc Apulie, iisdē illis temporibus uocari cepta Basilicata: cuius regionis
 complura castella fuere à Picinino direpta, agerq; serè omnis fruge, pecco-
 req; spoliatus. Cæterum hæc ipsa appellatio unde potissimū ducta sit, iure
 anceps est, ac dubiū. Sunt enim qui existiment, haud satis tamen certis au-
 toribus, Cōstantinopolitano olim ab imperatore regionem eam filia ac ge-
 nero traditam dotis nomine. Veri autem alijs uidetur esse similis, à Basi-
 lio quodam fortissimo uiro dictam, qui per illa tempora loca ea tenuerit,
 deq; regione ipsa, tractuq; omni Salentino Græcos industria sua pepulerit,
 atq; Pœnos. Verum nos quæstionem hanc posteris melius inquiredam re-
 linquimus. Hæc dum in Apulia, Capania, Samnioq; gerūtur, Baptista Gri-
 maldus in Brutios à Ioanne missus, qui regioni præset, cognito Roberto
 rum aduentu, dum copias colligit, paucis post captam Cosentiā horis cum
 presidio affuit, cognitaq; eius direptione, retrò statim mouit. Post Rober-
 torum autem discessum (pleraq; enim oppida ab illis capta statim ad Ande-
 gauensem rediere) Silani hyemauit. Antonius uero Centilia cum Erriche-
 clæ uxore apud Hypsicron dum desidet, seq; parem Robertis desperat, ar-
 cesitus ab Loisio Arenate, qui mortuo patre, ipse è cōcubina genitus, nouer-
 ca captæ arenas, agrūq; eius occupare omnē parabat, præstō illi affuit. Ine-
 unte igitur uere, cōparatis atq; instructis exercitibus, de cōmuni sententia
 in planitiem, quā Cratis amnis mediam secat, simul uterq; cōueniūt. Bapti-
 sta prior per Agelli ac Petreæ malæ fines, montēq; qui interiacet Caruleios
 profectus, inde in planitiem peruenit: nec multos post dies Antonius cū Al-
 phonso fratre eodē proficiscitur, biduoq; post Loisius Caraciolus Neoca-
 strensis Comes, eodē quoq; cum accessisset, placuit, iunctis simul copijs,
 castra ad syluam transferre Tabulariam, quæ secundū amnis ripas diffun-
 ditur. Hoc cognito Lucās Sanseuerinius, qui cum presidio partim Cosen-
 tiæ, finitimis partim in oppidis hyemauerat, equitatu undiq; suū ex hyper-
 nis euocatum, Lucios ad se uenire Silam per montem iubet. Quod hostes
 ubi sensere, inq̄ti agrestiuū manu Cosentinis è uicis coacta, qua Silæ egres-
 sus

fus esset, syluā longo spatio cādūt, stratisq; atq; obseptis ingentis proceri-
 tatis arboribus, transitū impediunt, comparataq; finitimis ē locis magna
 armatorū manu, nec minore pastorum omnis generis superiora occupāt,
 ibiq; insidias struūt. Equitatus igitur syluā ingressus, nullo secū pediatu
 ducto, ipse securus, atq; insidiarū ignarus: ubi lōgius progressus, egressum
 impeditū, atq; obseptum conspicatur, consilij incertus, atq; consternatus
 animo, tū uerō in insidias delatū se intelligit: dumq; aliud alij cōsiliū se-
 quendum censent, repente maximis sublati clamoribus agrestes immixti
 pastoribus, superioribus ē locis magno impetu illati, equites confusos, nul-
 lo certo ordine, parū certo duce, consternatosq; adorti, locorū ipsi periti,
 alios fugā paranteis intercipiunt, resistentēis alios uulnerant, partem ex
 equis longurij, perticisq; deturbatam sparis, ac sustibus magis quāam telis
 percūtūt, partem ense, aut hasta prostratos cādunt, captosq; ad unum pe-
 nē omnes armis ac uestibus exuunt, secūq; ad uicos, atq; oppida captiuos
 ducunt. Ludū hūc fuisse magis quāam certamen, illud planē docet, quōd pa-
 stores, equorū, telorū, armorumq; uendendorū gratia, dum ad oppida uici-
 nasq; ad urbes proficiscūtur, quo se strenuos, uictoresq; ostentaret, asum-
 ptis perticis, equisq; impositi, ingresi urbē, dū cōcurrunt, dū pugnas medi-
 tantur, animaduersum est pastorū alios, quae arma protegendis erant cru-
 ribus, ea apasē brachijs: alios quae cubitis, ea genibus inseruisse. Itaq; in ri-
 sum cū uerterentur, qui ad spectandū plurimi cōuenerant, iudicatū est a ru-
 dibus quoq; atq; bellorū ignaris hominibus, ingenū quāam uires corporis
 administrādo bello plus posse, fortunāq; tū demū omnia sibi uendicare, cū
 prudētiae locus nullus fuerit etiā inter maximas opes, potentiāq; relictus.
 Ex eo Antonius, ducesq; Andegauensium, per agros urbū, quae Ferdinā-
 do parebāt, liberius discursantes, uicos plurimos diripiūt, praedāq; omnis
 generis in castra referunt, longiusq; uagati, terrore, atq; formidine popu-
 los implent: spoliatisq; impune agris aliorū ac uillis, dū Casanensiu fines
 audentius populantur, strenue insecutis Cassanensibus, Nicolāū Antonū
 Rufum, adactō per galeā telo, prostratū humi, ac cōfessim cesum amittūt,
 uirū et corporis, et animi uiribus pariter insignē. Hinc Rogianum quoq;
 strenue magis q̄ feliciter adorti, aliquot militibus amissis, à fossa, moeni-
 busq; repelluntur. Hinc Sanctū Marcū tentare aggressi, exulibus deditiōē
 pollicentibus, fugati inde colubinarū, bōbardarūq; multitudinc, frequēti-
 busq; explosionibus uetera in castra ad Tabulariā se recipiūt. Ex eo igitur
 duces ijs in castris desedēre. Nāq; Antonius per idoneos, ac fideleis homi-
 nes, quae erat animi infirmitate, atq; ambitione, agitare cum Luca cōepit de
 suā cū Ferdinādo cōciliatione. Erat enim Lucās necessitudine Antonio cō-

iuuclius, quod utriusque uxores iisdem è parentibus sorores erant, ex eaq; cõciliatione uterq; existimabat rebus suis optimè consultum iri. Itaq; primo petere Antonius, dein postulare etiam à Baptista cœpit, Amantem sibi urbem restitui, quod ea materno iure uxori deberetur: quo per hanc causam, si negaretur, castris discederet: sin cõcederetur, ut haberet oppidum inferum ad mare situm, cuius opportunitate ad eas, quas animo agitabat res percommode uteretur. Baptista bonam primo spem Antonio polliceri, ille eò uehementius agere, ac nunc precibus, nunc muneribus cõtendere: dumq; alter cauet, alterius ne capiatur artibus, eò uentū est, ut uterq; ille causando, hic importune agendo tempus tereret, seq; alternatim frustra-
rentur. Tandem Antonius, ubi dari sibi omnino uerba sensit, è castris cum Neocastro se abiit, ab uxore se arcesitum simulans, quod agri eius, atq; oppida illinc ab Iacobo Carrasā, Antonioq; Caibano assiduus uexarentur discursionibus, expugnato penè Bellicastro, repentino aggressu militumq; ac ducū uirtute, hinc à Galeoſto Baldasino impune populante, cum etiam compertū se habere dicebat Masū Barresam ualidis cum copijs aduertare. Hūc rex initio belli Venusiæ cū presidio præſecerat, isq; (ut erat acri ingenio, et magno atq; elato animo) multa fortiter ac feliciter gessit. Nā nō urbem modò eam ab hoste tutatus est, uerū cū Ioanne Melfiæ duce, collatis sæpius signis cõfluxit, quibus in certaminibus nō minus sæpe uictor euasit quàm uictus. Duo hi præſtantes animis ac bellicis laudibus duces, nūquam manus conseruere, quin utrinq; summis conatibus, ingētibus animis, haud minore sua quàm militū uirtute, imperatorijsq; artibus ac muneribus decertauerint. Ioānes tamen suā ubiq; maiorumq; suorū nobilitatē prætulit. Ille, ut erat natura ferus, ac parū urbanis moribus, uix ab ingenio unquā discessit. Quo igitur Bruitorum rebus Ferdinādus prospiceret, Masium eò cum equitum ac peditum ualida manu mittere decreuit. Itaq; Antonius his usus causis in regionis ulteriora concessit, atq; haud multo post Sinopolim proficiscitur: eo consilio, quod Gulielmus Rufus, capto ab se Carolo Ruso Comite, patruo suo, & oppidū & agrū illius omnem occupauerat, ut eorum ipse res opera sua cõponeret. Nam Rusorum familie Erribecca eius uxor princeps erat, & ipse ambitioni seruiens, sibi nō minus quàm uxori satis facere cupiebat. Horum post discessū Baptista sese Bisimianū contulit: nec multo post, quod uici Cossentini, quæq; hodie Casalia dicuntur, alij Ioānis, alij Ferdinandi partiū erāt, proq; tempore ac rerū euentu modo huic, modo illi apertius fauebant, decreuit Baptista munitionem apud Domnicos etiam occupare, eaq; occupata, finitimos uicos diripere: missis Roge-
nio Laimo, Loisio Fogia, & Nicolao Stabia, cū ea peditum atq; equitum,
quam.

quã tũc habebat copia. Illi strenue nauata opera munitionẽ capiũt, moxq; in prædam uersi, ut quem prædandi libido rapiebat, eò raptabũdus ferri. Qui in uicis erant, partim fugere, partim arma capere, seq; resq; suas ferro ueri, alius alij auxilio esse, modo hi, modo illi aut pellere, aut pelli, sauciare, aut sauciari, uulnera cædesq; promiscue, uictoria incerta esse, è Cosentia subsidia subinde mitti, equites, pedites misceri, cõfodi equi, substerni pedites, è tectorũ culminibus iaci tela, tigna, trunci, saxa, tegulae, plurimi ab alto uulnerari, superantiũ conclamatione ac cadentiũ gemitũ coelũ consonabat. Iam uerò balistarum fragore, dumq; arma franguntur ac chypeis sclopetorum diffusione, et tonitru repercussa nemora, uallesq; mugiebant, ac circumfuso fumo lux è pugnantium oculis auferebatur. Ter eo die pro Aragonensium Andegauensium ue uictoria, aut fuga uicorũ populares instructi, atq; in acie stantes, mutatis studijs, in hostẽ, seq; ipsos cominus uerterũt arma. Itaq; centuriones, præfectiq; dum nihil geri segner, nihil remisse administrari patiũtur, uix è balistis sagitta, aut è sclopetis piela, iaculauit è dextris incassum emissa. Et adhuc tamen mars ipse anceps erat, cũ tandẽ post arma undiq; cruore sparsa, scedatãsq; tot cædibus uias, nox pugnãtes diremit. Satis autẽ comperũt est, qui in initio pugnaẽ comiser, eorũ haud sanẽ multam fuisse manũ, Andegauensem tamen lectũ militem, post uerò ad quinq; millia armatorũ, qui ad certamen diuersis è locis raptim concurrissent, manus contulerũt, è quibus cecidẽre quingenti, plurimi uulnerati: ex Andegauensibus qui fuere capti, à factionis fautoribus, aut ab amicis, cognatis uẽ noctu ad suos remissi. In ea pugnaẽ atrocitate, præfectorum ne, an militum, ciuium, an qui stipendia facerẽt, uirtus maior fuerit, æque ab utraq; parte dubitatum: tanta ira, incensisq; adeò militum ac popularium est omnium animis dimicatum. Hac pugna nũtiata Masius maturato itinere, instructis ad oppugnandum copijs, Bisinianum petit. Quod Baptista uertus, Acrim se contulit, ratus posse illic cautius Masij se conatus frustrari. Ille præmissis qui deditionem mimitabũdi tentarent, confestim ubi in cõspectũ uenit oppidi, ciuibus decedentibus Bisinianum recipit, diebusq; aliquot militi de itinere fesso concessis, interim oppugnationi nõcelsaria comparat, quibus comparatis ex improviso Acrim adoritur: committitur pugna uaria, atrox, cruenta, oppidanis pro sua, coniugum, liberorumq; salute ac libertate pugnantibus: hoste pro præda, pro uictoria, quod eo expugnato oppido, nihil sibi reliquũ futurũ ad uictoriam arbitraretur, ducibus etiam ipsis utrinque suos hortantibus, ac nunc ante illorum ora manum conferentibus, nunc alios pectore apprehensos, alios tergo impulsos in aduersarium immittentibus, Marte intra uallum modò, modò extra

munitiones se uiente. Itaq; multis utrinq; caesis, aut uulneratis, nō paucis uallo deiectis, aut è rupibus deturbatis, ædificijs quoq; uallo proximis immisso igni, ab ortu solis ad noctē uario certamine, dubioq; euentu pugnatū est. Dirempta à nocte pugna Masius, quod fessis omnibus, uulneratis cō pluribus, nocturnis iter in tenebris peragendū esset, per loca saltuosa, equitibusq; parū cōmoda: hæc ueritus noctem sine tabernaculis, absq; uictu ullo, sub dio, breui in cāpo, qui duos intra tumulos, nō adeo ab oppido procul iacet, summa sua sollicitudine, ac militū cōsternatione egit, subinde trepidatū, ne finitimis à populis, qui Martiano parebāt, auxilijs arcescitis, tumultuario ab illis adortu intercepti trucidarētur. Sub aurorā igitur equis, qui de uulnere inuitiles erant, quiq; animā iam agebant militibus in campo relictis, Bisinianū, quod quatuor aberat passuum millibus, citato gradu redijt. Nisdem quoq; diebus Octavianus Montiflorius, Masij præfectus, circiter millibus passuum tribus ab Renda, cum in uico cōsedisset, quanquam à se pro tempore munito à Cossentinis exulibus, qui iter eius obseruabant, nocturno aggressu superatus, uix ipse solus euasit: cæteri ad unū omnes capti, turma integra uirorum atq; equorum amissa. Repulso ab Acri Masio, quod diffideret uise post id oppido potiturū, multa diu animo cū agitasset, uisum est tādē, quod per Milanū egit exulem, ut is explorato undiq; oppidi situ, cognitisq; oppidanorū, ac Baptistæ nocturnis institutis ac moribus, cum Blancino acri ac ueterano milite, oppidū minime muris cinctū nocturnis usus tenebris ingrederetur, singulaq; exploraret. Quod ubi ab utroq; factū est, Masiusq; de oppidanorū institutis omnibus ab ijs edoctus est, cōsiliū inijt, ut ij lectis cū militibus, ijsq; partim clypeatis, partim sclopetarijs balistarijsq;, sub primā noctē deceptis uigilibus flumen puerēt: ac mōte superato, ubi collocata prima custodia oppidanorū erat, caesis uigilibus illic operirentur, quoad ipse in plano cū copijs instructus, paratusq; adesset. Est autē Acris summo in monte posita, paucissimis locis muro, cæteri uallo ac rupibus undiq; fermè cincta. Circiterq; duobus millibus ab oppido passibus decurrit Cotilis fluuius, à cuius uado ad ipsum usq; oppidum sensim asurgit arduo ascensu, montis dorsum, quem Serronē incolæ uocant. Ad uadū Baptista consueuerat singulis noctibus uigiles disponere, qui per tenebras aucuparentur, si qui flumen transirent, statim id renūtiatū. Igitur tranato amne, cū ob præfecti negligentia, uigiles nulli ea nocte flumen obseruaret, militesq; cū Milano, ac Blancino præmissi, taciti, absq; ullo omnino strepitu ad custodia peruenissent, summo silentio custodes ingulant, deq; suorū numero lectos substituunt, qui oppidanis signa de morte custodū antea quidem explorata & cognita, redderent. Cum uerò de-
cepto

cepto signo ubi aliquantulum quicuisſent, Maſium ad eſſe cum copijs ſenſere, magno impetu oppidanis quieſcentibus uallum tranſcendunt, Gattumq; centurionem, qui uallum cuſtodiebat, inermem, ac ſemiſonnem capiunt: inde clypeati primi, poſt eos ſcolopetarij, baliſtarij q; occupatis uijs in forum irrumpunt. Quo à ciuibus ac militibus concurſum cum eſſet, magnis utrinque ſublatis clamoribus acriter committitur prælium. Inter hæc Maſius portam conatus diſfringere, ab illis qui eò concurrerant, magno niſu repellitur, alijs tandem atq; alijs ſuccedentibus, facta eſt ferro per portam uia. Milites turmatim ingreſſi, qua conferti irrumpunt, gladio ſibi iter pandunt. Multa omnis generis hominum cædes paſſim facta. Baptiſta repentina re perculſus, aliò atq; aliò dimiſſis militibus, ipſe cum paucis, ueteris ad arcis tumultu conſugit: illicq; contra irrumpentes aliquantum cum ſteſiſet, tandem ſuperatus, ac penè circumuentus ab hoſtibus, ſiga ſibi per rupes aſperas, conſra goſaq; montis loca uix conſuluit: ac beneficio noctis uſus, cum exiguo familiarium numero Longobucum (ſunt autem qui Themefeſen olim hanc fuiſſe, propter met allorū uenas arbitrentur) ſe recipit. Capto igitur oppido, conuerſi ad prædam milites, nihil ſibi reliqui, non ad prædam, non ad crudelitatem fecere. Sacra, profanaq; in promiſcuo cuncta habita. Ducis ipſius iuſu, Nicolaus Clanceoſſus ſerra per dorſum lumbosq; adacta, mediũ ſecat: rarum proſectò, ac penè inexcogitatum ſcuitiæ genus, ac ſupplicij exemplū. Inde haud multos poſt dies Catantiariū proſectus, repente mox adortu Simarim cum tentaret, re infecta alia atq; alia uia aggreditur. Id oppidū, quòd eſet in edito ſitu, quada m q; è parte rupibus immineret, ea minus diligenter à uigilibus noctu cuſtodiebatur. Itaq; nocturno tēpore ad motis ſcalis, magno ſilentio Maſius illā nō exiguo armorum numero occupat: qua occupata cum exercitus ab aduerſa ei parte muros aggreſſus eſet, illi ſuperiore è loco magno impetu, maioribus clamoribus illati, intentos prælio oppidanos à tergo inuadunt, alios cædunt, alios uulnerant, hos è propugnaculis deiiciunt, illos proiectis armis capiūt, breuiq; potiti oppido illud diripiunt. Quod peruetuſtæ, ac maxime celebris quondam urbis Sibaris reliquias eſſe, ſunt qui exiſtunt: quippe cum haud multū inde loci dirutæ urbis ueſtigia oſtendantur. Interea Alphoſſus Centiliatribus cū equitum turmis, non ſatis numeroſo peditatu, eoq; maiore è parte tumultuario, Roccellā obſidebat. Id caſtellum ab eſt Catantiario circiter ſex paſſuum millibus. Caſtra eius hinc ſtagno muniebatur, illinc amne Coragio, qui circiter quingētos paſſus ab caſtris præterlabebatur. Id Maſio cū eſſet cognitū, quatuor cū equitū turmis ac mille ſerè peditibus, ſeptingētis itē armatis partim equitibus, partim

peditibus, qui cum lecti è ciuibus secuti sunt, Catantiaro mouit, secū dūmq;
 torrentem Masentium profectus, collem occupat Pergellum nomine, qui
 ab Coragio quingentos ferme passus distat: eo consilio, ut cum Alphonso
 confugeret, à quo paucis ante diebus prouocatus ad certamen fuerat. Al-
 phonsus confidentem eum in tumulto conspicatus, instructa acie conse-
 stitit, haud procul ab ora maritima, illic cum hoste manum conferturus.
 Contra Masius ubi transeūtem Coragium, atq; aduersum se uenientem ho-
 stem instructa uidit acie, suos è colle turmatim instructos descendere in pla-
 num iubet. Quod si Alphonsus quo impetu uenerat, in primos confestim
 irruiisset, nimirum prostigatis aduersarijs, captisq;: ut quisq; è monte de-
 scendebat, suis incolumibus, uoti compos in castra rediisset: cuius rei suis
 cum esset à præfectis ammonitus, iuuenili animo magis quam ex ipsa re
 sumpto consilio, auersatus præfectorum sententiam: Atqui, inquit, descen-
 dere omnis patiar ad unum cunctos captiuos ducturus, ne cladis eorum
 nuntius ad urbem redeat. Stabat in acie Alphōsus tribus cum turmis, præ-
 erat alteri ipse, alteri Antonius Caraciolus, tertie Ioannes Cola, & ipse Ca-
 raciolus. Peditatum moderabatur Galassus Ascarus. Masij copiarum præ-
 fecti erant Loisus Sangrius, alter Loisus Longobucus, tertius item Loisius
 Gentilis, Octauianus Montiflorius, & Colecta Castellius. Initum est præ-
 hium ingentibus utrinq; animis, steti q; utrinq; immota acies diutius, cum
 interim multi uulnerentur equi, uiriq;: ducum præsentia ad singulas co-
 hortationes pugnam instaurabat, & ipsi pugnam edebant duces ante suo-
 rum oculos. Conflictus maior q̄ pro equitū numero, ipsaq;: paucitas uirtu-
 tem excitabat, quod singuli à duce suo cōspiciebantur, et ducem quisq; suū
 conspiciebat, nec pedes superari se ab equite uirtute patiebatur. Itaq; offir-
 matis ab utraque parte animis uulnera infligebantur, pediti pedes, equiti
 eques, singulis penè singulis, aut gladio, aut hasta sibi aduersi dimicabant:
 hinc atq; illinc balistarij, sclopetarij q; uix incaassum aut pilas fundebant,
 aut sagittas: erat q; euentus pugne dubius, ac mars ipse anceps, cum repen-
 te Galassus balistaria transfixus sagitta, ex equo moribundus corruit, eo-
 demq; simul momento aliquot cum eo, qui iuxta pugnabant. Casu quorum
 consternati pedites, parum militie assueti, cessere primū loco, mox terga si-
 mul cuncti uertere. Quorum fuga circumdatus à Masij milite Alphonsus,
 uiribus, auxilioq; destitutus capitur, uix pauci ex eo numero euasere, ca-
 stra statim direpta. Victor Masius cum præda, captiuis q;: Catantiarū re-
 didit, magna ciuium lætitia, ac gratulatiuum acclamationibus urbem ingres-
 sus. Per idē tempus Ioannes Trauersus, Antonius Turrius, Stephanus Ma-
 lenus,

lenus, & Ioãneſtus Moranus, qui Martiani copijs Scillaſceſi in agro præerant, fines Sanctæ Seuerinæ populati, ingentem pecorū omnis generis prædam, multosq; mortales ſecū captiuos perduxere. Poſt eam prædam è præfectis quiſque cum ſuis loca ad ſua redijt. Trauerſus ac Turrius Netenſem in agrum ſe contulere. Quæ res cum à Iacobo Baleſtra, impigro, maximeq; exercitato equite, Antonello Caibano ſignificaretur, conſilium Antonellus inijt ſub prædandi ſpeciem, utriuſq; intercipiendi. Itaque diſpoſitis ſecundum Netum fluiuium inſidijs, circiter quingentos paſſus ab oppido Roca, cui eſt de flumine agnomen inditum, Baleſtram præmiſit cum paucis, qui Roca portis inſultans, hoſtem extra oppidum repentinum ad tumultum extraheret. Trauerſus, ac Turrius gregarijs timentes, qui pabulum ierāt, ex oppido egreſſi, nullo ordine, ipſi corumq; equites parum inſtructi, Baleſtrā conſulto fugientem trans flumen inſequentur. Quod Antonellus ubi animaduertit, ex inſidijs repente prodiēs illos circūuenit. Circumuenti dum clabi ex inſidijs, ſummis conantur uiribus, tranſfixi uterq; alter per tempora, alter per ilia adactis ſagittis collapſi ex equis cedūt. Cæteri capti. Antonellus uictor magna præda, eximijs caſorū ſpolijs è pugna redit. Huius uiri fidem, conſilium, fortitudinem, ſunt qui tollentem in cœlum Ferdinandum ſepius audierint: cum illius ingenio acceptum referret, quod ea regio tot paſſim rebellantibus, breui pacata, imperium acceperit: idq; eò apparebat admirabilius, quod Antonellus omnem adoleſcētiam, primam etiam iuuentutem in literarum egerat ſtudijs, otioq; ac libris deditus: poſt uerò bellicis cum ſe negocijs tradidiſſet, eò laudis atq; autoritatis proceſſit, ut & conſilio præcipuè bonus haberetur, & conſerendis manibus maxime audax: nec minus dux prudens, quàm miles strenuus, incipiendis atq; adminiſtrandis rebus ubiq; par. Hæc dum in Brutijs adminiſtrantur, Ioannes Vigintiſimilius à Ferdinando miſſus, propter ætatis autoritatem, ac rerum geſtarum gloriam, mari ad Brutiorum litus prouectus, Antonium adiit, quodq; de cōciliatione prius agitatum eſſet, cum illo tranſegit: quibus tranſigendis illud etiam effectum eſt, uti Ioanna Antonij filia Maſio deſponderetur, cōditionibus ex amborum ſententia ſcriptis, uti ſua Antonij, liberorumq; eius eſſent oppida, agri, & bona quæcūq; uxori hæreditario iure deberentur, quæq; ipſe olim tenuiſſit: Maſius Caſtriullari Dux declararetur, cum ijs agris, oppidiſq; quæ ipſe belli iure tū teneret. His conuentis, hæcq; rerum geſtarum gloria elatus Maſius, in fines Terræ Nouæ uniuerſis cum copijs digreſſus, oppidū ipſum ſtatim recipit, itemq; Sanctum Georgium: è cuius arce Rogerium Oriliam, equitem Neapolitanū, duosq; item alios nobiles uiros è ſummis arcis pinnaculis in rupes ma-

ximè præruptas deijci iussit: spectaculū sanè horrendū, immane, nouum, atq; ob crudelitatem ea tempestate per Italiam ab amicis, aduersarijsq; iustā nobilitatum. Sunt qui factum excusent, quod cum Ioannes Barresia Masij frater in foro Cossentino, nulla honesta causa à popularibus in frustra concisus esset, hoc genere uindictæ ulcisci fratris ipse interitum uoluerit. Inde aduersus Galeoctum Baldasinū profectus, qui, ut erat fluxa fide, ad Andegauensem iam descuerat, scalis noctu summo silentio admotis, urbem nomine Oppidum capit, ac captā diripit. Largaq; cum præda ad Terram Nouam reuersus illic hyemauit, ac per speciem colloqui, ueterisq; cōsuetudinibus, Marinū Curialem, qui Giracium tenebat, capere dum intendit, illere per amicos cognita, dolum atque insidias fuga maximè improuisa uitauit, tanta celeritate usus, ut equus, quo ferabatur, de nimio cursu in itinere exanimaretur. Inerant autem ingentes Masio uirtutes tum corporis, tum animi, maximè firma laborū tolerantiā, frigoris, calorisq; patientiā, æque magna, uictus eius plerumque militaris: uictus pro tempore, quiq; inter alios uix excelleret, perferēda inedia militibus ipse suis exemplum erat, honoris, gloriæq; appetitio insatiabilis, habendi cupiditas infinita: nec minus ut multa largiretur alijs, quàm ut ipse possideret quamplurima: periculorum incredibilis despicientia, difficultumq; inceptorum summa audacia. Ira tamen, superbiāq; uastū eius, uixq; sui capacem animū deformabant. Itaq; pace parta, compositisq; regni rebus, Neapoli agens, obuiam eū haberet Ioannē Spathasorū, hominem sibi aduersum, ac maximè insensum: qui salutandi regis gratia in arcē accedebat, ira atq; impotentia præceps, gladio illū obrūcat: qua e re in carcerē coniectus, aliquot post annos illuue, atq; pedore obstitus, squalensq; diem illic obiit: uir utiq; dignus mitiore animo qui esset præditus, quiq; si nō magis grato, minus saltem seuero principe usus esset. Anni huius exitu, in campis qui Beneuentum inter Apiciūq; interiacent, fœdum certamē inter coruos, miluiosq; exortum est, siue ostentum illud fuerit, prognosticumq; futuræ ad Troiam pugnæ, seu naturalis contentio, quod multitudine locustarum ijs in campis eo autumno prognatarum, quibus alites ipsi uescantur, pugnatum sit ob pastus cupiditatem. Primo igitur è certamine (nam bis pugnatum est) quod miluij acrioribus, magisq; falcatis armati essent unguibus, alisq; uterētur patientioribus, maioresq; captarent auras, corui cum discessissent inferiores, paucis post diebus, ac si imploratis aliunde auxilijs, rediere, de fiore agmine generis sui uolucrum. Quod idem factitatū à miluijs. Cæpta igitur acri in aère pugna, corui sensim quasi inuito consilio, arteq; hac usi, intra uincta subsidere, stātesq; aut super uitibus iam defrondibus, aut super editioribus

ramis, truncōe eminentioribus rostra subrigebant, ingruenteisq; alis atq; unguibus miluios suffodiebant rostris, quasi pugionibus. Itaque cernere erat cadenteis passim atque exenteratos miluios, singulorumq; ad casum conclamare coruos, crocitatūq; significare uictoriam, et tanquam cohortari aciem cantu, atque ex cire pugnantes. Quo pugnae genere cum certatum esset diutius, plenis tandem cadentiū miluiorum campis, ipsi tanquam in insidias delatos se intelligentes, pugnam deseruere, confessi uolatu fugam, atque alitis hostis super stragem uolitantis uictoriam. Hic uerò elatus uictoria coruus, atque in cadem uersus, in stratos humi miluios seuire, iramq; ac rabiem exercere, conficere rostro semineces, atque è mortuorum aut capitibus cerebrum eruere, aut hausta è uisceribus in testina trahere unguibus, carpere precordia, ac discindere armos rostris, demum nihil iræ reliquum facere, nihil nō permittere rabiei. Atq; ex hoc certamine uictor plurcis dies perinde ac direptis hostium castris liber, letusq; passim ferebatur. Hanc pugna, uolucrumq; conatus tantos plurimi mortales spectatiū cum uenissent, quo stragem ipsi cernerent, per uincta, camposq; uagabantur. Itaque alij pugnae genus acre cruentumq; stragem alij tantam mirabantur. Erant qui uulnerum uastitatem, et congestos quasi caesorum aceruos suspicerent: nemo tamen, qui non futurum breui contententium exercituum auguraretur certamen, partisq; alterius calamitatem. Eodem

anno in Arenate Brutiorum agro mula equum peperit, pila
lo flauo, crinibus rutilus, oculis rufis: quem
post Loisus Arenas ad Ferdinandum misit.

FINIS

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITA
NO LIB. III.

NEVNTAE æstate Masius animo agitans quibus
maximè consilijs, quaq; arte aduersariorũ res pro
sterneret, educto ex hybernis milite, eoque instru-
cto, paratoq; in expeditionem proficiscitur, posi-
tisq; Medimam ad amnem castris, in mote, qui est
agri Plaisanatis, quanquã natura munito, manu ta-
men ipse arteq; erectis munitionibus, munitiorem
multo illũ efficit, ferrisq; atq; aeneis tormentis circum dispositis firmat,
eo consilio, ut relicto paucorũ militum præsidio, uagari cetero cum exer-
citu liberè atq; impune posset. Parte ex alia hostiũ duces, arcesito Baptista
Grimaldo Ioãnis legato, qui per id tẽpus ad Sanctã Agatham agebat, eoq;
duabus cum biremibus mari Arenatem in oram delato, conuenere Mona-
steracij, dieq; cõstituta ad Antonij fanum, secundum litus maris, de rerum
summa consultabant. Fuere autem qui conuenerunt ad fanum cum Bapti-
sta simul Galeoctus Balda sinus, Loisius Arenas, Franciscus Gerũda, copia
rũ Martiani præfectus, Franciscus Caraciolus, & Ioannes Cola eius filius,
qui aliquot oppidis regionis eius præerant. Horum fuit omnium una sen-
tentia, uti data Loisto cura rei frumentaria, ceteriq; cõmeatus, ipsi omnes
coniunctis simul copijs, Masij inceptis obuiam irent. Itaq; paucis post die-
bus, positis inter Philogathos ac Panagiam castris, pedite, equiteq; illic re-
censito, utroq; cum apparerent hostibus superiores, decreuerũt castra ca-
stris conferre: atq; hac ratione, commeatu intercluso, illum aut ad dediti-
onem cogere, aut gladio rem experiri. Quã ad rem interceptæ Antonij ad
Masium literæ, illorum animos mirum in modum confirmauerant. Mone-
bat enim ante aduentum Iaimi Centiliæ fratris, qui propè diem affuturus
esset trecentis cum equitibus, lectaq; peditum manu, ne quo pacto manum
consereret. Quo cognito, hostes ante Iaimi aduentum decreuere cum illo
congrredi, rati (quod post successit) superiores se futuros: motisq; confestim
castris, haud procul Plaisano metantur, quingentis non amplius passibus
ab Masij castris, quo die leuia quadam certamina imita. Postridie uerò ex
eo loco digressi ad flumen proficiscuntur, eo consilio, uti munitis ad San-
ctum Philum castris, et prohiberent, ne comportari ad Seminaria cõmea-
tus posset, & tentarent trahere illum in certamen. Masius igitur (qua erat
animi impotentia) uenientem in acie conspicatus hostem, expediti arma

in castris confestim iubet: ac relict o Alphonso cum praesidio, qui castris
 praesesset, ubi suos conuenisse instructos uidet, huiusmodi est eos oratione
 adhortatus: Ad praedam potius, quam ad pugnam quo uos hortet milites, ^{ce}
 monet me tot praesentis spectata uirtus uestra, cui non incenia obstiteret, non ru- ^{ce}
 pes, quin ipsi quocumque tentastis, uis, ferroque irrueritis. Ferro uos intra mu- ^{ce}
 nitiissimas urbes uia uobis mibi que aperuistis, ferro aequis in campis depre- ^{ce}
 hensum hostem non semel profligastis, ubique uictores, ubique hostium potiti. ^{ce}
 Aduentanteis ipsi cernitis, ignauissimo cum exercitu, imperitissimos du- ^{ce}
 ces, eosdemque inter se maxime discordes. Et haec quoque ignauissimorum ^{ce}
 militum mensis secanda uobis ferro est. Agite igitur fortissimi socij, irruite ^{ce}
 in eos quo soliti estis robore, quibusque uincere consuestis animis. Hac una ^{ce}
 acie, hoc uno certamine (mibi credite) deletis his copijs, regio omnis no- ^{ce}
 stra est. Hac igitur acie, hac una pugna parate uos ad colligendos quos par- ^{ce}
 est, quos fortitudo manet uestra, quam maxime uberes laborum uestrorum ^{ce}
 fructus. Ego dux, ego miles ubique periculorum socius, atque hortator adero. ^{ce}
 Haec ubi dixit, in hostem instructa acie e monte descendit. Parte alia hostium ^{ce}
 duces instructis ordinibus procedentem Masium conspicati, impedimentis ^{ce}
 ad sinistram accliu in loco constitutis, praegrediente peditatu aduersus il- ^{ce}
 lum feruntur magnis clamoribus, summa alacritate. Duces ipsi suos quis- ^{ce}
 que hortantur: Agite milites, nocturnos hos latrones luce in media quos in- ^{ce}
 depti estis, cedite gladio, figite hastis, sternite iaculis, liberate regionem ^{ce}
 hac peste, uindicate a sicarijs patriam, lux uobis auxilio est. Noctu per frau- ^{ce}
 dem, per insidias in tenebris pugnare soliti, quod uidetis, aduerso oculis eo- ^{ce}
 rum sole procedunt, uidelicet assueti in latebris, dum conspectum hostium ^{ce}
 reformidant, improuisos adoriri. Haec dies, haec lux, uestra dextera, animo- ^{ce}
 rum uestrorum: um robur libertatem populis, uobis diuitias, gloriam, decus, ^{ce}
 otiumque comparabit. His utrinque duces militem quisque suum adhortan- ^{ce}
 tur. Et iam signa canere incipiebant. Erat medio utriusque exercitus con- ^{ce}
 uallis nullo accessu, aut calle, nisi qua publicum iter, ac peregre incedentium ^{ce}
 uia. Itaque aduersarum partium duces, quod intelligerent Masium, quo im- ^{ce}
 petu rapiebatur, conuallem transiturum, alam a sinistra lectissimorum equi- ^{ce}
 tum collocarunt. Ille ad conuallem ut peruenit, turmas equitum quatuor, ^{ce}
 aliam post aliam trans conuallem immisit. Haec confertis acriter manibus, ^{ce}
 peditatu hinc, illinc hastis equos transfigente, aliquanto iam superiores ^{ce}
 aduersarios propellebant. Aderat ipse inter primos dux, ac nunc ante suo- ^{ce}
 rum ora ferri, nunc gladio hostem petere, peditem immittere, hortari uo- ^{ce}
 ce significare manibus, adesse se periculorum socium, atque adiutorem. Nec ^{ce}
 uero duces aduersarum partium non et ipsi ferire, cadere, in hostem in-

currere, uulneratos ex acie subducere, integros summittere, uirtutem, ac fortiter facta suorū extollere, eleuare aduersariorum. Cum iam in hoc statu rerum quinta à Masio immittitur turma, è cuius pugnae euentu in alteram planè erat pars uictoria inclinatura. Itaque nihil à militibus, nihil ipsis ab ducibus omitti, exanimari equites, exanimari pedites, aestu, labore, puluere, uulneribus, equi plurimi transfigi, pedites equorum impulsibus passim sterni, unguis atteri, sauciari, cædi. Tum Masius eo acrius instare. Nam si ut aliàs, hanc quoq; mouisset loco turmam, hostes ibi in fugam uersurus erat. Itaq; summis uiribus anniti, nunc solus in hostem ferri, nunc alios secum rapere, hos dextra, illos clamore impellere. Hic uerò hostium duces (quòd rem in summū adductam discrimen intelligerent, aduersariūq; fessum iam, uirosq; atq; equos defectos uiribus) aliam illā recentibus equis, uirisq; à sinistra immittunt tanto impetu, ut ea impulsu suo disiectum hostem dissipatumq;, nullis ultra sustentatum subsidijs in fugam uerterit. Dux ipse decem cum equitibus è manibus hostium elapsus, Seminariam quammaximè citato cursu cõtendit. Fugientem pauci ex hostibus infecuti, in quibus Capacius Capanus, qui dū ab alijs deseritur, ab alijs qui cum Masio fugiebant, captiuus Seminariam ducitur. Strages fuit equorum maxima, peditiū, equitumq; plurimi sauciati. Masiani penè omnes capti, cæsi equites aliquot strenui ac fortes uiri: in ijs Gulielmus Rufus scelopetaria pila traiectus, et quidem dignus ob animi, generisq; nobilitatè longiore uita uir. Dumq; uictores ipsi ad spoliandos qui cæsi iacebāt, phaleratosq; conuertuntur equos, Loisius Gentilis è Masij præfectis stratus humi, grauatúsq; uulneribus repertus est: quodq; eo in congressu in galeæ suæ cono insigne ferebat, quod ferre Masius alijs esset in pugnis solitus, dum fama fertur esse Masius, è finitimis oppidis manus quæ in castris tum erat, in illum uersa, corporis eius uix partè aliquā, quæ non aut telo, aut ense, aut pugione petita fuerit, intactam reliquere: tanta propinquorū oppidorum populi in Masium ira, rabieq; incensi ferebantur. Victor inde exercitus ad expugnanda castra profectus, acriter ea aggressus capit. Alphonsus inter dimicandū, uallo furtim egressus, Burrellū fuga petijt. Hostes castris potiti, quatruiduum in ijs quieuerunt, dum uulneratos curant, recensitisq; captiuis prædam partiuntur. Inde Seminariā profecti, duobus circiter passuum millibus ab oppido Petracem ad flumen metantur, rati oppidanos deditionè facturos, dum agrorū uastationem minime toleraturi uiderent. Cum interim exercitus rei frumentariæ exterma penè inopia laboraret, ut qui armentaria tantū prædæ rapto, animaliumq; aleretur, uisceribus triticoq; subuiri di è mensibus uixdū maturis excusso, coq; aut prima, aut caldarijs exco-

flo. In hac itaq; de ditionis expectatione cum essent, Baldasimus cuius ut cor-
 poris, sic animi quoq; in composita admodū, ac uasta uires erat, leuissimas
 ob causas, ira atq; indignatione præceps, equestris militia quosdam, alios
 hasta, alios fuste cum percussisset, tumultuantem penē omnem in se exerci-
 tum traxit, dum equites alij, dum equitū præfecti indigne, impotenterq;
 ab illo factum ægerrimē ferunt, criminantiumq; in castris audiuntur cla-
 mor es. Is igitur, ut erat animi impotens, atq; intractabilis, cōclamatis ua-
 sis, repente ē castris se proripit, profectusq; in agrum Giracensem, mariti-
 ma in ora cōsedit. Quo facto duces alij, quod impotentia hominis, furiasq;
 nec precibus, nec ratione ulla lenire potuissent, et ipsi dissoluto exercitu
 ad oppida quicq; sua, agrosq; reuersi sunt: cognitumq; præcipue tūc est Bal-
 dasinum, cuius in Europa clarū admodum nomen erat, quod sæpius in sin-
 gulari certamen cum prodijisset, uictor semper euaserat, uires illas corpo-
 ris admirabileis, tantamq; membrorū dexteritatem, animi morbis, mori-
 busq; fœdasse intolerandis, naturāq; ipsam, qua gignimur, quibus homi-
 nibus corporis attribuendis uiribus maxime consuluerit, eisdem animorū
 conferendis uiribus æque uix unquā prospexisse. Quippe quæ huic uiro
 parū p̄si, nihil omnino moderati indiderit, cuius animus esset trux, uiolen-
 tus, inexorabilis, uastus in cupiditatibus, fœdus, crudelis, immanitate etiā
 fera. Huc accedebat, quod in tanta elatione, hominūq; despicientia, bellicis
 in rebus parū se pro hominū opinione, ueteriq; dignitate gesserat. Is igitur
 Brutianū in agrū ē Giracensi profectus, turrim quæ Brutiana dicitur, die
 noctūq; cū acriter oppugnasset, irritō inde incepto abiit: cūq; castellis ab
 alijs esset repulsus, quod Alphosus Centilia magnū in singulis peditū præ-
 fidiū imposuerat, quodq; intellexerat Alphosum Ferdinādi filiū mari ad-
 oram Cossentinā appulisse, ualidisq; cōparatis copijs cum Antonio et Lu-
 ca simul aduersum se parare expeditionē, Rocellā se cōtulit, distributisq;
 per oppida quæ ei parebāt militibus, decreuit illic Alphosum expectare.
 Inter hæc post Baptistæ Legati discessum Loisus Arenās sibi, rebusq; suis
 iuxta metuens, per Alexandrum Tosum ueterem familiarem egit cum Al-
 phonso de conciliatione. Eo igitur dedito, receptisq; oppidis omnibus quæ
 sub eius ditione erant, Alphosus aduersus Baldasinum proficiscitur. Fer-
 dinandus enim pater cū intelligeret Brutiorū res laborare præfectorum
 ambitione, ducumq; suorū seditionibus, decreuit eō Alphosum, qui esset li-
 berorum suorū omninū natu maximus, mittere, fore ratus, uti duces, præse-
 ctus, proceres, regionis uniuersa populi, Alphonsi dictis iuxta omnes pari-
 turi essent, imperatāq; obtemperāter facturi. Is itaq; ē portu Neapolitano
 soluens duabus cum triremibus, felici navigatione usus, acceptusq; à Luca

quam familiarissime, per eius agros Cossentiã profectus: ibiq; conuentu habito ducum ac procerum, qui patris imperio parentes tunc erant, coniunctis simul copijs ad obsidendam Rocellam progreditur. Id est oppidum Ionium ad mare situm, naturaq; ac manu satis munitum, quod Baldasimus praeualido tuebatur cum praesidio peditum atq; equitum. Itaq; oppugnatione perdifficilis erat, multiq; quotidie balistarum, ancorumq; tormentorum crebris excussibus sauciabantur: et quanquam obsidio ipsa apparebat futura diuturnior, diffusus tamen Baldasimus rebus suis, quodq; acerbissime imperitasset, sibi praetimens, sub speciem aduehendorum è Sicilia auxiliorum, triremem ascendit, quae ad ancoram stabat, noctuq; cum liberis in Siciliam nauigauit: cohortatus prius milites, uti fidei, amicitiae, pristinaeq; fortitudinis memores essent, breui se affuturum pollicitus magnis cum auxilijs, bellicisq; omnis generis instrumentis, diemq; expectandi sui cum illis statuit. Alphösus ubi intellexit Baldasimum relicto oppido in Siciliam nauigasse, eo acrius oppugnationi intentus erat. Itaq; nihil remisse ab suis agi sine, nihil apud obsessos quieti esse, summa omnia diligentia administrare, tentare obsessorum animos, ac maxime militum, pellicere eos ad ditionem pecunijs, praemijs, pollicitationibus. At milites quanquam obstinatis animis obsidionem, diurnosq; ac nocturnos labores non minus pertinaciter sustinebant, quam fortiter: tamen cum ille nec statutam redisset ad diem, nec aut reditus eius, aut auxilij reliqua esset spes ulla, atq; indies omnia apparerent difficiliora, cum se denique frustra à Baldasino habitos intelligerent, scriptis conditionibus, seq; atq; oppidum Alphonso dedidere, popularibus publice priuatimq; data uenia, milites plerique acceptis stipendijs in Ferdinandi uerba iurauere. Quod exemplum alia item oppida quae Baldasino parebant, secuta statim sunt, quiq; item equites in illis erant. His peractis, Alphösus compositis pro tempore popularium rebus, Pentedactylos cum exercitu proficiscitur: quod castellum millibus passuum quatuor abest à litore. Castellani haud procul à Castelli porta munitionem longe prius crexerant, quam Alphonsus tanto est aggressus impetu, ut castelli metu perterriti, ea destituta intra Castellum se recipere, quibus trepidantibus immixti hostes castello potiti, illud diripiunt. Maritimam inde per oram instructo exercitu procedit ad Mottam Anomeriam, tentatisq; animis Mottanorum, cum deditio negaretur, iussit tormenta ab Rhegio festinari, interim munitionem summo studio erigi: quodq; solum esset glareosum, materia ex arborum ramis caesa, parum poterat aggesta, quae male inhereret, terra contegi, cum aggeres lignea, quam terrena materia magis cõstarent, quodq; aestiui torreret calores, breui materia omnis aruerat.

rat. Hoc animaduertens Motta praefectus, qui hostibus in constituendis munimentis quasi timentis speciem praebuerat, nactus occasionem flantibus auris, die medio ignem sulphurea admistū materia immisit, raptimq; omnis ea aggestio cōflagrauit. Quod ægerrime cū ferret Alphonsus, iussit denuo aggeres restitui, quod esset futurum bombardis, atq; eorum excubijs munimentum. Quibus reficiendis magnis laboribus permulti dies consumpti cum essent, bombardæq; ex praescripto collocatae, ualido etiam praesidio illis imposito: rursus praefectus nocturno tēpore, cōparatis prius sulphurei pulueris sacculis, uasculisq; item olei, magnoq; silētio, cōspersis oleo exterioribus tabulis, sacculisq; passim iactatis ac sepositis de multa lassitudine uigilijs (nam & ipse ad multā eos noctem defatigauerat) ex improviso inferri ignem iussit: quo statim comprehensis undiq; munitionibus, uno omnia tempore ignibus ambusta sunt, tela, clypei, thoraces, armorumq; omnis generis nō exigua copia. Vigiles tandem exciiti flammarum strepitu, materieg; crepitantis fragore, adhuc illorum uocibus qui è muris inclamabant, uix incendio elabuntur: hinc fumo conspectum eripiente, illinc flammis fugam impediētib; . Igitur ubi sol illuxit, castellani irridere uanos militum labores, contēnere tot operas, tot irritos conatus, ludere, cachinnari, exprobrare. Illi dolere tot dies incaustum absumptos, pudere ignauiae, accusare praefectos: hi uigilum secordia, cenas, atq; intempestiua conuiuia. Alphonsus ira, indignationeq; angitur, barbi penē furere. In hac itaq; eius perturbatione ludificatisq; consilijs, hostes qui extrema laborarēt aquae penuria, per hominem Antonio Centillae cognitum, cuius consilio atq; opera Alphonsus in primis utebatur, egerunt cū illo de deditioe. Antonius in re praesertim desperata, hoc cognito, ad Alphonsum properat, rem explicat, hortatur, monet, oblatam deditiois occasionem elabi è manibus ne patiat. Cuius auctoritate persuasus Alphonsus, conditionibus statim subscribit: castellumq; ingressus, ubi comperit aquae reliquum quantum eo die satis esset, neq; amplius castellanis esse, admiratus hostium solertiam, ac fidem, maximis extulit eos laudibus. Anomeria recepta ad Mottam Russam copias admouit, per seclisq; summa celeritate, non mimori studio munimētis, collocatisq; tormentis aeneis, ijsq; de caelo asperrima tempestate tactis, maximo exercitus terrore, cuncta caelitus exarserunt, fulminisq; afflatu quatuordecim intra munitiones ex praesidiaribus examinati. Sancius Agerba munitionum praefectus eadem procella attonitus, uix post dies plurimos ad se redijt. Restitutis uerò munitionibus, multis laboribus, magnis operis, cū nihilominus castellani pertinaciter se defendere, Antonius quidam, qui è monacho per summū scelus factus esset miles,

atq; ob morū improbitatem agnominatus Gabadeus, cum eset ipse unus ē turris custodibus, obtulit popularibus clam se transiturum in hostium castra, tormentaq; clavis ferreis confixurum, ne displodere post id possent. Cuius cum esset cōsiliū ab illis laudatū, ipse furtim castra ingressus Centiliam adit, offertq; proditurum se Alphonso turrim, soluto pretio, signaq; ac diem constituit. Re ab Alphonso comprobata redit intra castellum, hoc prius cum Centilia composito, ut perinde atq; tormenta confixa clavis essent, ne quo modo aliquandiu disploderent. Reditus eius maxime acceptus popularibus, præsertim non displodentibus bombardis, confirmata fide promissorū. Igitur Gabadeus diem ad dictam turrim ascendit, aliquantumq; castra munitionesq; conspiciat, ac si magnum etiam aliquid animo aduersus hostium munitiones agitaret, quod sol eset ardentior, rogauit socium, qui unus cum ipso ascenderat, pileum ad se uti deferret feruentissimum sub æstum intendo capiti. Itaque ob eam ille causam ubi ē culmine descendit in imum turris, confestim Gabadeus subductis sursum repente scalis, pallium hastā infixum, quod signum proponendum conuenerat, ē propugnaculis prætulit. Milites, qui ad munimenta instructi paratiq; aderant, signū conspiciat, turris ad uallum magno impetu concurrūt, atq; inde intra turrim excepti in castellum irrupunt, captumq; confestim ac direptum, atque Alphōsi iussu incensum est. Turris ad solum diruta, populares magnis propositis supplicijs ni parerent coacti Rhegium commigrare. Tentata inde incasum Sancta Agatha, cum oppidum eset maxime omnium munitum, ac ciues ipsi supra omnes mortales Andegauensis factionis studiosi, Baptistaq; haud inualidum secum haberet præsidium, decreuit Alphonsus Cosentiam regredi, apud Flumariam oppidū aliquantum temporis Centilia cum copijs relicto. Bienniū inde Baptista, pacata iam uniuersa regione, uexauit finitimos, magnis prædis sepius abactis, nec prius oppidum se se dedit, quam Ioannes ē Masilia Baptiste scripsit, suadere populo deditioem: quam ijs populus conditionibus fecit, uti sub Bartholomei Cardinalis moderatione esset oppidum, fraterq; eius Florius ius eis nomine Carolus diceret. His peractis Baptista, fide publica ab Alphonso accepta, cum ijs omnibus, qui remanere in patria recusarunt, Messanam primo in Siciliam traiecit, freto, Narbonensem inde in Galliam ad Ioannem mari delatus est. Hæc per id tempus in Brutijs gesta.

FINIS

IOANNIS

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITA
NO LIB. IIII.

ADEM æstate Tarentinus adulta iam in campis segete, cum omnis in unum coegisset copias, infestissimo exercitu Andriã petit, castrisq; propius admotis, obsidionem quam destinauerat pertinacissime aggressus, moenia pluribus simul locis quatit, nihilq; remissum, aut quietũ esse apud circũfessos, et laborantes finit. Quoq; à Francisco Duce magis magisq; ciuium alienet animos, atque atrocius terreat: non solum agros uastat, diruitq; ædificia, sed domos, atque frequentia urbis loca æneis tormentis die ac noctu quassat, non sacris, non profanis abstinens. Apparebat illum ita necessitudinis et humanitatis oblitum, ut nihil præter urbis eius ruinas, præter Francisci, ac Pyrrhi sanguinem, Bauciãq; excidium gentis cuperet, odio atq; immanitate præcepit. At Franciscus, quod unum, ac maximum obsessis urbibus remedium ac præsidium esset solet, ciues humanissime alloqui, appellare singulos, sua maiorumq; suorum publicè, priuatimq; benefacta memorare, de rege liberalissime polliceri, auxilia propèdiem affutura dicere: nec passurum fortem, atq; amicum regem, deditissimum sibi populum, benemeritum Ducem, cum gente Baucia, cum uxoris suæ sorore, indefensos, desertosq; hostis prædam, ac Tarentini spectaculũ fore. Hæc aliãq; ingentem præseperes commemorat. Nec uerò Sanxia uxor, uirilis animi matrona popularibus suis deerat, discursare per urbem, sua præsentia, sua oratione plurimum spei, plurimũ illis firmitatis addere, uulneratos solari, egentibus subuenire, in summis difficultatibus summum robur ostendere: omnia ab utroq; dici, agiq; quæ confirmandis animis, leuandis laboribus, solandisq; præsentibus malis cõferre intelligebantur. Regẽ uerò literis ac nuntijs quo in statu res essent, certiorẽ facere, rogare uti quamprimũ auxilia mitteret. Se indies magis ac magis premi, populum Andriensem imbellem, uerendam hominum inconstantia, præsertim in magna ammonẽ difficultate, arcem in urbe nullam esse, in quam confugiat: itaque urbe amissa, ne spem quidem reliquam aut tutandi sui, aut illius aliquãdo recuperandæ. His rebus permotus rex, quod unum tunc afferre auxilium poterat, nõdum enim à Pontifice, atq; à Francisco Sfortia stipendium militibus missum fuerat, et ipse magna laborabat ærarij difficultate, Alphonsum Daualum, qui Ariani in Sammi-

tibus hyemauerat, quanto celerius possit, subsidio ire iubet, pecuniamque quantā pro tempore poterat, ad eum mittit. Magnis interim Andria in periculis uersabatur: moenia pluribus locis corruerāt, deiectae ē turribus plures, corruentium murorum ruinis fossae impletae: plurimi intus dum aggerem extruunt, dum propugnacula erigunt, uulnerantur, non pauci etiam cadunt. Iulius Antonius Tarentini gener, quod Picininus Francisci res perditum iri nolle, propter ueterem amicitiam putaretur, autor atque hortator nihil reliqui facere, nullam obseſis intermissionem, nullam quietem diurnam aut nocturnam esse pati. Caeterum non exiguum ad salutem popularium remedium erat, quod Andria non modica ē parte antris habitatur, unde sunt qui nomen duxisse illā credant, his se plerūque mulieres, atque imbellis aetas continebat. Franciscus Dux, dum ijs qui ad aggerem laborabant, sociis, atque adiutor adest, dum suos confirmat, cognitus ab hoste parū absuit, quo minus tormentario ictus lapide sub corruentis muri ruina decumberet. Quotidiana praelia conferebātur, ne quiete quidem a certamine noctes erant. Hinc atque illinc multi uulnerati, aut occisi. Quo tempore Franciscus dum laborantibus suis equo uectus noctu accurrit, atque ante eum facula incensa praefertur, atroci colubrina Tarētini iussu petitus est, quae posteriorem equestris sellae partem secum auulsam trahens, illum sum illum tamen, solo deturbauit. Ad haec hostis ipse, quo praesidiarius Pyrrhi miles defatigatione, uulneribusque confectus, rem Andriensem imbecilliolem redderet, de industria, repentina certamina excitari iubebat, ac subinde ad arma cōcursari. Mittitur etiam a Francisco Barolum ad Barnabam, qui tum rei Barolitanae praererat, uti peditem quo ipse maxime egeret, quoque illum paucis ante diebus iuuisset, confestim remitteret. Nam quia corona cingi urbem passus non esset, facilis adhuc intra muros illi exceptus foret. Quod ab illo, dum sibi, rebusque Barolitanis uehementius timet, pernegatum est. Dum haec ad Andriam geruntur, Mineruinum a Pyrrho ad Tarentinum, missis ab illo qui oppidum acciperent, deficit. Qui Pyrrhi partes fouebant, eorum pars in arcem confugiunt, in qua Maria Donata, Pyrrhi coniux cum paruus liberis, ipsa grauida, et maturo prope partu erat, quorum bona statim direpta sunt. Arx, ne qua ijs qui in eam confugerant fuga patēret, ne ue intra accipi praesidium posset, ab ijs qui Mineruinum curabant, praesidio imposito cingitur. At res Andrienses quotidie magis ac magis ad excidium spectabant, frustra subsidium expectabatur: et quanquam in hac obsidione maxime cognitum est, nullum firmiter ciuium beneuolentia munimentum esse, tamen cum animi omnium festi uideretur, spesque indies minor esset, ab hoste uero quae ad oppugnationem

gnationem pertineret, summa cura administrarentur omnia, annonae prope nulla esset, praeter hordeaceum panem, cumq; paucissimorum dierum, resq; in angusto uersaretur, & iam Alphosus aduersus regis praescriptum in Sammites, Pelignosq; iter diuertisset, nec à Barolo subsidium ueniret: tum uero primum Franciscus Dux necessitate uictus cogitare de conciliatione cum Tarentino coepit. At nihilo imbecillius, aut minus strenue in tanta militum paucitate, moenia, turreisq; tutatus est, centum quinquaginta bombardis opportuna per loca dispositis, ut ne ipsas fossarum ripas attendere hostis unquam sit ausus. Quocirca faciundo cuniculo, quo intra urbem noctu irrumperetur, magna cura dari operam Tarentinus iussit. Re autem à Francisco cognita, nihil ab eo omititur, quo frustrari hostium conatus posset. Itaq; dum irrumperere hostis intra muros parat, Franciscus patefacto cuniculo suo, sublatis clamoribus in hostem fertur: & quanquam ignis, incendijq; fomenta parata erant, quo urere illos ad unum intra cuniculum destinaret, religione tamen uictus, ac rerum humanarum memor, abstinere incendio iubet, captosq; atq; armis exutos illos, ac per domos distributos, familiariter accipi à ciuibus imperat, atque ubi illuxit, benigne appellatos in castra cum uestimentis remittit. Quae re illorum ita sibi deuinxit animos, uti reperti ex eis fuerint, qui per famulos, aut amicos suos clam frumentum, cuius inopia premi urbem sciebant, aut intra urbem immitterent, aut in ipsas fossas excipiendū noctu ab oppidanis deicerent. Quibus artibus aliquot diebus fames in urbe tolerata est. Cui rei Tarentinus, quod prospicere nullo modo posset, dolore, rabieq; conficiebatur adeo, uti sagittis balistarijs ueneno delibutis tollere Franciscum è medio, pretio corruptis balistarijs tentauerit. Igitur cum ab illo tentandi gratia noti quidam homines missi intra urbem ad colloquium essent, atq; in ijs Laurentius Miniatius uir utriq; propter syderum cognitionem notus, & ob animi integritatem ac fidem gratus admodum, atq; acceptus, agere cum eo Franciscus statuit de conciliatione. Sed cum animo destinasset sese nunquam in Ioannis Renatiq; nomen, uerbaq; iuraturum, quod Tarentino nequaquam displiciturum intelligebat, ita quidem conuenit, uti Franciscus seq; urbemq; in fidem Tarentini permitteret, scriptisq; in hac formam conditionibus, diebus noue & quadraginta, ex quo obsideri coeperat, deditur. Quae res in Ioannis animū altius descendisse dicitur. Pyrrhus filius noctu cum paucis equitibus, ut qui Tarentini conspectū adire, ac ferre nollet, fugam arripuit. Facta deditione, rebusq; è formula compositis, Tarentinus ad arcem oppugnantiam, Mineruinum partem exercitus mittit, ob Pyrrhi fugam longe infensior factus. Qui postquam nec precibus, nec minis tentatam impellere ad

deditionem Mariam nequit, arcem non minus crudeliter, quàm pertinaciter oppugnari iubet. Concutitur itaq; assiduis tormentorum ictibus. Labe factantur pluribus etiam locis muri. Ipsum quoq; gynæceum, ubi mulier pleno utero, languenti corpore, ingentibus uicta malis sese continebat, patruï iussu plus etiam quàm hostiliter pulsatur, oppugnationem tamen uerius quàm obsidionem supra muliebrem animū fortiter sustinet. Addit igitur eius constantia, obstinatioq; propugnatoribus animum, paranturq; ab ijs ad propugnandum opportuna, quantum ars, quantum pertinacia ualet. Quæ res Tarentini animū eò acrius irritabant. Itaq; eius iussu expugnationi necessaria, mira celeritate, summo studio, diurnis, nocturnisq; expeditiur laboribus. Quoq; Mariæ prospectum foedet, ac lucem ipsam, qua nil est mortalibus gratius, ante os illius, oculosq; suspendio confectum hominem in iugo statui iubet. Circūsonabant omnia minarū, ac terrorum plena, palamq; audiebantur uoces: quibus significabatur, foeda exempla, atrocis cruciatus, crudelia supplicia parari. At uerò significatū ubi est ei, Mariam morbo simul, partitudineq; aggrauari, uictus pietate senis ac patruï animus, memorq; ex fratre, quem unice amasset, genitā (ad eò in acerbiſſimis etiam odijs naturalis persepe recurſat affectus) quotidianum ad eam uictum deferendū curauit, qualis languentibus dari solet. Hæc ad regem perlata cum essent, eius animum uehementius percussere, mouebant amissa oppida, in primis uerò nequid in Franciscū Ducē crudelius admitteretur. Inexorabilis enim Tarentini animus iure plurimū suspectus erat. At Maria, quod nulla ulterius tuēdæ arcis spes eſset, muri solo æquati, munimēta cursa, ac disiecta ab imo eſſent omnia, nullū deniq; auxiliū paratū intelligeret: nec sustineri iā oppugnatio posset diutius, capta uerius quàm dedita, exuta penē bonis omnibus, ac maledictis oppleta, cū liberis Spinaciolā à patruo mittitur. In eos, qui in arcem eò fugerant, senitū est. Arce capta, Mineruino mouens Tarētinus, Canusiū proficiscitur, arcis præcipuē potius cupidus. Intelligebat enim Canusio capto, Barolū, ex quicquid trās Ausidū eſſet ammem, breui suā sub ditionem iturū. In hac obsidione illud auare nimis, impotenterq; admissum est, quod dum thesauris imbiatur absconditis, ne à sepulcro quidē maximi principis Boamundi temperatum est, quod aliquod etiā seculis, atrocissimorū quoq; bellorū turbibus intactū, inuiolatumq; extra urbē in Sabini tēplo magna quadā religione permanserat. Quod facinus palam docuit maximē foedū ac detestabile animum malū auaritiā eſſe, sacra profanaq; in æquo eā ponere, rapiendi licentiam summū ius ducere, nullū deū metū, nullū honesti respectū habere: id demū decere, fasq; eſſe, existimare, parto quauis ratione plurimū abundare.

dare. Sunt qui Tarentini hoc iussu, alij Picinini factum criminentur. Illud
 satis constat, Tarentini iussu euulsas fuisse templi fores, ex ære conflatas,
 quas post ipse templū ingressus religione ductus restitui iusserit. Caterum
 Canusiu urbem fuisse ciuibus, aduenisq; maxime frequentem, secundumq;
 Ausidum flumen positam, emporiumq; regionis eius, ambitus ipse ac situs
 argumento est. Nam & Camensis cladis tempore, multa Romanorum
 millia, que illuc cōfugerant, amice liberaliterq; accepta pauit, et ad Viscar
 di usq; tempora caput regionis fuit. Quam, ob defectionem, ex pugnatam,
 incensamq;, ac solo æquatā memoria proditiū est à rerum scriptoribus, iis-
 dem ferè quibus à Roberto tēporibus Roma quoq; magna è parte incensa
 est, dum Gregoriū Septimum Pontificem Maximum illic circūfessum, ab
 ira Errici Tertij ereptū liberat, ac Salernū secum ducit. Aedificatū autē ab
 Diomede unā cū Harpis ac Siponto, non desunt è Græcis qui tradant, dum
 Europam, atq; Africam ferè omnem colonias esse suas uolunt. Tempestate
 uerò hac nostra præter tumultū, in quo arx tunc erat, præterq; Sabini tem-
 plum, quod extra tumuli muros sitū est, solo iacent æquata omnia, uixq;
 aliquod tantæ urbis uestigium extat: cuius profectò excidiū non parum ui-
 detur cōtulisse Baroli affinis oppidi frequentie ac celebritati, dum propter
 agri uicinitatē, rerumq; opportunitatem maritimarū, ciues patria amissa
 eò cōmigrant. Siquidem Heraclius Imperator, dum transportādis à merca-
 toribus ex Apulia in Macedoniā Epiriūq; præcipuè mari, proficit mercib-
 us, dum nauigantiū salutē, onerandarumq; frugū cōmoditati, publicisq;
 portorij ratione hac consulit, molem eo in litore iecit: quæ nūc quanquam
 partim oppleta est ciuium ob negligentiam, partim nullo reparante mar-
 ris quassata fluctibus, magno tamen usui est onerandis, atq; exonerandis
 nauibus. Extat etiam aenea Heraclij statua, quæ ad molis initium ob eius
 iactæ memoriā, tunc erecta fuit, id quod statua ipsa etiam de extra pro-
 tentā significat. Hæc dum à Ioanne Antonio geruntur, Ferdinandus signis
 ad Sueffulam in Campania de more lustratis, diē que ad conueniendum
 dicta, ipse modicis itineribus in Samnium profectus secundum Lauel-
 lam (id riuo nomen est) castra posuit. Ibi uiginti dierum, dum eques con-
 uenit, statiuā sunt habita. Quo tempore exploratis hostium consilijs,
 quid aut sequendum, aut cauendum esset, animo continenter agitabat,
 pluribus simul rebus intentus: populos enim qui in fide, officioque persta-
 bant, nullis nō rationibus atq; artibus confirmat, dubijs spem, fiduamq;
 aduūgit: qui ad hostem defecerant, eos partim minis territatos, partim im-
 punitate proposita, ut ad officium redire mallent, præmissis quoque, polli-
 citationibus que sollicitatos inuitat: quid in Pelignis, Marsis, Brutijs fieri

placat, ducibus præscribit, nihil à quoquam remisse agi, nihil segniter geri passus. Igitur undiq; coactis copijs, cum ex communi ducum sententia bellum in Apulia gerendum decerneretur, nequid hostile à tergo relinqueret, aliquot castella, quæ in Apuliam descendenti ad Apennini radices posita iter reddebant infestius, prius expugnare decreuit, ac die profectiois edito, secundis castris cum septem ac quadraginta equitū turmis ad Aquam Diam profectus est. Id castellum loco edito situm, quæ solis occasum prospicit, sanè angustum habet aditum, tractuq; satis breui, cætera ferme omnia rupes occupat. Castris pro loci natura positis, cum oppidani de ditione facere recusarent, rex obsidendi castelli consilium cepit. Et iam obsidio ipsa futura diuturnior apparebat, quod hostis aduentare nūtiabatur. Igitur contentiore animo esse, oppugnationi opportuna comparare, materiam undiq; comportari iubere, tormenta anea è Campania magno conatu deuehenda curare, nihil segne, nihil remissum pati. Interim hostis, quo regem ab incepto detereretur, relicta Canusij obsidione, quinq; millibus passuum ab regijs castris, ad Focaciam confederat. Equitatu quàm regius erat aliquanto minore, peditū uerò circiter septem millibus, in quibus ad tria milia balistariorum erant. Qua fiducia castellani confirmatis animis, cum se neq; corona cingi posse intelligerent, & noua quotidie à Ioanne Antonio subsidia per agros quamlatissimos nocturno tempore mitteretur, obsidionem indices magis magisq; contemnebant. Nam & munitiones, quæ à regijs excitabantur, securi despiciebant, & quotidianas penè eruptiones ex oppido cum facerent, prælijs ita laceffebant, uti multos è regijs uulnerarent. Cæterum in castris laborabatur uehemèter inopia commeatus, quod necesse erat ab longinquo summis laboribus, maioribus etiam periculis importari, cum hostis interim assidue lacefferet, ac nunc in pabulatores, modo in frumentatores illatus, nihil tutum, nihil quietum, non die, non noctu apud regios esse sineret. Adhæc & Iacobus Ursinus, qui Sanctâ Agatham proximum tenebat oppidum, belli se medium gereret. Magnam forte rex post aliquot obsidionis dies equitum manum è castris emiserat: qui præsidio tum ijs essent, qui tormenta deuehebant, tum gregario militi, atq; calombus, quos in loca diuersa pabulandi, ac frumentandi gratia multos dimiserat. Hanc occasione nactus aduersarius, hora diei ferme quarta, instructo agmine, tanta celeritate mouit à Focacia, uti eodem tempore & nuntius in castra quanquam citatissimo equo perueniret, & hostis stare iam in acie conspiceretur. Ferdinandus repentina re permotus, & quid hosti consilij esset, incertus, quod ancipiti in re fieri solet, omnia oculis, animoq; lustrabat, & quanquam hostium incursum, temporisq; exiguitas ni-

hil quieto consilio gerisinat, cōfestim tamen pedites, quos paucis ante diebus scripserat, quorum etiam maior pars ab hoste transfugerat, ne eruptio nem castellani facerent, pro fossis arcte collocat, ignemq; à munitionibus arceri iubet. Strenuum queng; ac maximè fidū, quem aut casus obtulerat, aut ipse nominalim euocauerat, ad repētinos coërcendos impetus, ubi magis opportunum uidebatur, curare, atq; adesse imperat. Tribunos, præses hos, duces, alium alij muneri destinat, & quid facere queng; uelit, demonstrat. His actis pro præsentire atq; copia, satis castris prospèctum ratus, Robertum Calatinum cum equitibus quadringentis, quanta maxima posset celeritate, ijs qui in pabulatione occupati erant, subsidio ire iubet. Ipse equitibus, qui pro statione armati, atque instructi aderant, hosti iam è colle in planitiem, quæ sub ipsis castris non admodum lata suberat, descendenti in aciem, iussis occurrere, reliquum exercitum cogit, ordines disponit, ne quid ab latere, aut à tergo incommodi accipiatur, prospicit: nunc singulos, nunc uniuersos cohortatur, bono animo essent, impetum hostiū tantisper ferrent, dum gregarius rediret, dum arma totis expeditur castris. Hæc agendo, ac nunc hos, nunc illos pristina uirtutis admonendo, trepidationem sedare, militum animos confirmare, erigere spe, præmij, gloria. Et iam in planitie cōcurri acribus utriusq; animis coeptum erat, resq; in uniuersi exercitus certamen expectare uidebatur, hoste copias promouente: regio non solum non detrectante pugnam, sed ultrò etiam ad conserendas manus prouocante. Hæc inter cum aliquantum temporis extractum esset, accurrunt nuntij, exploratoresq;, qui omnia apud pabulatores, tormenta que tuta esse dicerent: nec multo post gregarius cum subsidiario equite haud procul conspici coeptus est. Quod ubi hostis intellexit, cōfestim suos in collem se subducere, atque ad signa redire iubet. Gregarius cum equite letis animis in castris exceptus, ubi paulum modò uires cibo refecisset, & iam omnia insequendo hosti ab rege parata essent, ad signa atque in ordines statim ire est iussus. Cernere erat, mutata belli fortuna, regium militum spei atque fidutiæ plenum, pugnae signum expectare, seq; uix in ordine, conserendæ manus cupiditate, continere. Contrà apud hostem omnia plena pauoris atque formidinis, solaq; in fuga spem esse. Quod ubi hostium duces intellexerunt, ueritine si pugna coepta esset, collatis signis, procul à castris suis, sole iam in occasum inclinante, dimicandum esset, citato gradu ac fuga maximè simili, per summum collem redire suos in castra iubent. Hoc cognito rex, celeriter procedere agmen, qua intercipi posse hostis iter uidebatur, imperauit, ultimos à tergo qui adorirentur, immisis: ac iam iam regis equitatus postremos affecutus, pugnam ciebat. Hic siue

fortuito, siue Picinini consilio, quod à plerisq; creditum est, tantus repente ignis exiit inter utrunq; exercitum, ut non equorū modò transitus flammis interceptus, sed equitū quoque aspectus esset fumo caliginēq; sublatus, quæ subuiridi è stramine, sceniliq; materia excitata, coelum repente omne circumfuderat. Reditum est igitur à regijs in castra sub primam noctem, hostis ipsius confessione, quo minus uictus ipse, profligatusq; esset, fumo flammisq; prohibitu. Qui si quo impetu uenerat, irrumpere in castra conatus esset, n.e dies ille calamitosum bello finē imposuisset. Satis tamen constat Picinini audaciam, Tarentini cunctatione repressam esse. Die quæ insecta est, magno militū concursu, maiore spe, tormenta in castra perlata sunt, noctuq; ad iactum muris adnota. Vbi illuxit, regij ad munitiones, castellani ad muros, qua cuiq; in sortem cesserat, laborare: hi tormentarios lapides subuectare, illi aggerem intus substruere: omnia summa ui hinc atque illinc administrabantur. In medio fermē, quem diximus tractu, quadrata surgebat turris, ad cuius leuā oppidi porta erat aliquatō humilior, à qua ubi paulum modo processeris, demitti cliuus, atq; in horrescere rupes incipit. Eā primo turrim demoliri placuit, cuius ruina oppleta porta, muroq; qui portæ imminebat, aquato, aditus intra castellū liber militi permittebatur: multis itaq; ictibus die noctuq; labefacta turri, pars eius anterior, opinione citius corruit. Quæ è re defensorū animi fractū conciderant. At nihilo segius præsidarius miles propugnacula munire, ne turris posterior pars exterius procumberet, machinis prohibere, non opera, non arte sibi deesse. Rex ubi quæ oppugnandis moenibus opportuna essent, cōparata intellexit, exercitū uniuersum esse in armis imperat: ac ne qua repētinus hostiū incurfus in cōmodo esse, neue quē in castris, atq; inter oppugnandū excitare tumultū posset, intento in oppugnationē exercitū, militem pluribus in locis disponit, simul quid cuique agendum esset, præfectis, ducibusq; præscribit. Tum signo dato, magnis sublatis clamoribus, in fossas procursum tātō est impetu, ut uallo superato adnotis scalis acriter pro muris pugnaretur. Castellanus saxa conijcere, scalas comminuere, multos sauciare. Regius integras alias referre, murū rursus ascendere, nō uiribus, nō animo defici. Inter hæc rex castra subinde circumiens, ac nunc his, nūc illi se locis ostendens, integros saucijs summittebat, alios uoce, alios præsentia cohortatus, multa quoq; per præfectos ac tribunos administrabat. Dum hæc à dextra turris parte geruntur, et pugna aliquantulū extracta, res in expectatione esset eorū qui ab leua dimicabant, tū repente displosa bombarda, imminens porte murus concussus magnis fragoribus corruit. Quo collapso, qui in propugnaculis consistebant, partim ruina protritis, partim maxime simili ful-

minis

minis procella deturbatis, regius quanquam fumo, puluereq; offusus undiq; magno tamen adortu intra castellum irruit. In ipso statim ingressu alii quot è propugnatoribus cæsi, cæteri superante multitudine abiectis armis uiui capti. Hinc milites ad prædam uersi, castellum diripiunt. Ceterū cum direptio spectare in seditionem cerneretur (nam & præda exigua, & diuersi generis miles erat, adhæc quòd hostem esse in armis, & aduentare illum fama erat, cum tamen castris se continuerit) rex immitti ignem cæcis pluribus simul locis imperauit. Capiū igitur atq; incensum est castellum, undeuigesimo ex quo obsideri cœperat die. Cum interim finitimis è locis partim metu, partim studio partium, missis oratoribus, regi sese aliquot citra castella dedideret. Biduo deinde quieti militū dato, cum interea de belli esset rationibus agitatum, Versaria omnium sententijs, ac totis uiribus petitur, omnisq; in eam uersus est apparatus. Fore enim satis apparebat, ea capta, uti penè omnia post tergū, citraq; Apenninum pacata redderetur. Ab qua in uniuersam quoq; Apuliam, quæ Apennino, Garganoq; includeretur, liberæ discursiones patèrèt, Trio aq; quæ regionis eius arx esset, à qua passuum millibus quatuor nō amplius abesset, nihil tutum aut quietum relinqueretur. Quo peruentū cum esset, rexq; de more per præconem, uti deditioem facerent, postulasset, oppidani quòd scirent Tarentini copias integras esse, nec se propter loci opportunitatem despiciendos arbitrarentur, rursum quòd intelligerèt Aquam Diam ante ducum suorum ora per uim captam, igniq; absumptam esse, spe metuq; quid potissimū se querentur, incerti erāt. Verum quòd tormenta propius admoueri scirent, quibus admotis, dedendi sui arbitriū non facile integrum relinquebatur, spem metu superate, deditioem in quadriduum, ni liberati interea obsidione ab suis essent, cum rege paciscuntur. Ferdinandus quod per hanc maximè occasionem futurum rebatur, uti collatis cum hoste signis, quod maximè auebat, decerneretur, quodq; è Campania nuntiabatur Marinum Martianum multis undiq; coactis militibus, ad uiginti equitum turmas, ad duo pedum milia secum habere, quibus aut agrum Campanum infestaturus uidebatur, aut in Bencuentanum transiturus, quo regem ipsum à tergo aut omnino includeret, aut arctius premeret, oblatam ab oppidanis accepit deditioem conditionem. Igitur locis circum occupatis, nequa nocturno præsertim tempore irrumpere hostis posset, quem è Focacia mouisse per exploratores compertum erat, ad eum propellendum summa omnia diligentia ab rege parabantur. Interea Ioannes, Picininusq; (nam Tarentinus quartanæ morbo correptus è castris Spinaciolam concesserat) sub Asculum consederant. Ibi cōmunicatis sententijs placuit, uti admotis ad Troiam castris, sub-

eò copias traducerent. Occupãdi uerò collis ratio hæc est inita, uti de quar-
 ta uigilia præmisso paucis cum equitibus, quo plurimo abundarent, pedi-
 tatu, locoq; castris delecto, reliquus exercitus instructo agmine, cum impe-
 dimentis sequeretur. At rex, quod unum cupiebat, cum in dimicãdi neces-
 sitatem rem adductam cerneret, præfectis ducibusq; in prætorium ad se uo-
 catis, huiusmodi ad eos orationem habuit: Si quam occasionem aut diu im-
 mortales ostendunt, aut hostes ipsi nobis offerunt fortissimi uiri, eam se-
 qui duces uolumus. Non de recipienda Vrsaria, sed de profligando aduer-
 sario, belloq; conficiendo nobis potius cogitandum uidetur. Quam ob cau-
 sam non tam mihi aut confirmandi estis, aut instruendi ad dimicandum,
 quam studijs ipsis uestris, uestraeq; fortitudini gratulandum. Quem enim
 hoste inãpisci in cãpis auebatis, en ante oculos iam habetis, atq; in apertis
 locis positu spectata uirtus uestra uel cõtemptui habere eum potest. Quod
 obesse unum uidebatur, Tarentini illius cunctatoris presentia, id omnino
 sublatum uidetis. Ipsi uerò inter se hostium duces non consilij modo, sed
 animis quoq; dissentit. Quibus dissidentibus, quid in militibus esse fir-
 mitatis cõseantur aut roboris? Contra summum in nobis studium, certa con-
 silia, firma concordia, miles ipse noster præliandi cupidus, signa sequi, at-
 que ordines seruare consuetus, omniaq; ad præscriptu gesturus, plenus &
 ipse spectanti animi pollicetur ac fiducia, ut iam iam uerso in fugam hoste,
 cogitandum magis sit, quoniam illum modo castris exuamus, quam quibus
 aribus, aut quo pugnae genere sit cum eo congregiendum. A me parata
 sunt cuncta, quæ consiliu, ratio, rei; militaris disciplina paranda docue-
 re. Vos modò suum quisq; militem, seq; & equos curare, armaq; in prom-
 ptu habere iubeatis, atque uti de tertia uigilia instructi, paratiq; ad signa
 conueniant. Quod si quos uultus, quaq; ora nũc uideo, cras ijs similes ani-
 mos habueritis, dicam uobis duces, bellum iam confecimus, nec tam ad cra-
 stinam parare uos uictoriam ac prædã oportet, quam ad belli præmia ac-
 cipienda, quanta & à gratissimo expectari rege debeant, & regni Neapo-
 litani amplitudo, atq; opulencia fortitudini promittat uestræ. Concione di-
 missa, præfecti, ducesq; læti, atq; animorũ pleni militem quisq; suũ curare
 equos, expedire arma, seq; in crastinam parare pugnam hortantur, præ-
 mia cuiq; sua proponunt, regias uires, sua consilia, atq; opes in maius effe-
 rũt, hostem eleuant, in primis nequis extra ordinem in aciem prodeat, edi-
 cunt. Hisq; rationibus suorũ animis confirmatis, corpora curare illos iu-
 bent. Albescente igitur cœlo, hostis collẽ occupat. Quod ubi Regi cognitũ
 est, e ductis copijs, quas de tertia uigilia esse instructas iusserat, Robertos
 Vrsinum atque Calatinum cum ea equitum manu, quæ satis uisa est, occu-

rere hosti imperat, post hos Alexandrum cum parte copiarum mittit. Ipse
 relicto in castris praesidio, reliquo cum exercitu ad pugnam instructus pro-
 greditur. Descensum in certamen est ab rege, cum nouem & quadraginta
 equitum turmis. Roberti hostium equitem non magno conatu e colle detur-
 batum in fugam conijciunt: inde in confertissimum illati peditem, alter a
 dextro, alter a sinistro cornu praelium committunt. Pedes primo, quod equi-
 tatum suum auxilio uenturum sperat, impressionem acriter sustinet: multa
 utrinque uulnera eduntur, ex hoste plures cadunt, e regis equi non pauci
 confodiuntur: impar que erat omnino pugna, quod hostis nullo equestri
 praesidio, nudo arboribus loco, irruentem equitem, nec euitare poterat, nec
 ex equo cum illo confligere. Fit igitur magna peditum strages, sustinent
 tamen. At ubi fulgentia signa conspiciunt, et agmen procedere, regiumque
 equitem qui impressione fecerat, noua subsidia, recentis subinde equos ac-
 cipere usum est, repentinam in fugam uersus, prostratusque ingruentium
 impetu equorum, pedibus illorum proteritur. Pars decliuorem per locum,
 qua equi non patebat excursus, praecipit ab insequentium manibus elabi-
 tur, sequiturque trans torrentis ripam, ubi suos in acie stare conspexerat, recipit.
 Alij caesi, uulnerati alij, aut capti armis exuuntur. At ubi regio a milite ad
 ripas uentum est, hic noua rursus pugna committitur. Utrinque duces acies in-
 struunt, praesidia locant, suos hortantur: apparet totis uiribus atque uniuersa
 Marte decernendum. Procebat Ferdinandi agmen suis sub ducibus, suo
 loco, suo quisque ordine gradens. Quod Picininus conspiciat, qui trans ri-
 pam suos colligebat, conuersusque ad Ioannem, qui iuxta aderat, nae dies hic
 inquit, plurimos hastarum truncos, plurimamque uidebit fragmenta. Cui ab
 Ioanne oblique responsum cum esset: quippe qui pugnae cupidus detrectatum
 tri pugnam a Picinino uerebatur, quem producere intelligebat arte bellum:
 aegerrime id ille ferens, indignabundusque, qua parte redintegrari pugna coe-
 perat, milites summittit. Erant omnino aditus duo, et hi quidem angusti,
 atque accliuos, quibus regius irrumperet conabatur eques, quem superiore
 e loco hostis facile propellebat. Magna enim illic hastatorum manus, non mi-
 nor sclopetariorum coacta pugnabat. Quocirca facile equites ab ascensu
 deijciebantur, et qui acrius institiissent, uulnerati pedem referebant. Itaque
 magni utrinque clamores tollebantur, ut quis aut ferocius illatus ascenderat,
 aut praecipit datus corruerat, uario euentu, uaria spe, summa tamen alacri-
 tate pugnabatur, pedes hinc atque illinc obteritur, eques equite substerni-
 tur, utrinque centuriones, utrinque tribuni recentes summittunt milites. Ca-
 dit ibi regis tribunus uir acer et strenuus, qua e re additus hosti animus.
 At regius factio eadem cum eo uictor irrumperit, ripisque superatis inde aduer-
 sarios

pugna r...
... 20 g. 6

farios depellit, fugienteisq; ad ordines regredi, atq; ad signa cogit. Et iam parte alia qua se campi latius aperiebant, canere signa, et cōcurrere acies ceperant: primaque è regio equitatu turma non satis prospere manum conseruerat. Cui laboranti, et penè ab hoste circūuentæ, duas quas Alexander secum habebat, auxilio mittit, harū aduētū pugna restituitur. Nec minus à Picinino, ac Picinini ducibus subsidia mittūtur, pluribus simul locis certamen initur: pugnaq; pro equitū uirtute, proq; recentium equorū robore, uel aduersa erat, uel prospera. Quod ubi rex animaduertit, Vrsū cū globo lectissimorū equitū, quē ad pugna difficillima parauerat, aliasq; atq; alias post eum turmas procedere paulatim iubet. Quod hostis conspiciatus, subducere se ac cedere sensim cœpit. Regius eo acrius equos promouet, hostemq; iā cogitatem, qua se ratione aut in castra reciperet, aut intra Troiæ moenia magno impetu adoritur. Excepit hic Gallus eques procurrentem regiū, ingentibus animis, aditusq; est Gallo Hercules Estensis magno cum equitū robore, lectaq; uiroꝝ manu. Itaq; nec uiribus, nec animis primo cedit. Stimulabat Gallū animus insolens, ac natura ferox, manū uero Estensem ducis sui presentia, et quod ille nihil præmitteret, quod strenui militis, aut fortissimi ducis esset: quippe qui nunc uoce, nūc presentia, sæpe gladio suis, modo pluribus, interdū singulis adesset, uir et corporis uiribus, et animo magnus, atq; excellēs. Tandē relictū ab reliquo exercitu, suffosus, aut iugulatis equis, circūuentiq; ab regijs, partim capiūtur, partim qui equo erant incolumi, cū Hercule duce fugientes, ad suos se recipiunt: qui iam sub Troiæ muris in cliuo constiterant, eos regius insecutus eques cū esset, superiore loco facile deijcitur. Quo tēpore Picininus accliui loco, sub ipsam Troiæ portam, quæ ad Apenninū spectat, ordines de integro restituit, tumultūq; qui est ante arcē, præsidijs firmat. Adhæc equitibus turmatim pluribus locis dispositis milites cohortatur, uti pristinae uirtutis memores locū teneāt, regios tam iniquum in locū sine summa suorum clade minimè successuros. Si uiri esse uelint, acceptam ignominiam loco, eodē die, ipso illo penè momento abolituros. Cuncta esse post tergum tuta, recentes equos, recentis milites, urbē, castraq; subministratura. Contrā regias copias eodē loci perductas esse, ut neq; explicare se à pugna, neq; recipere in castra, siti, laboreq; equis, uirisq; cōfectis, sine multa intermissione queāt. Redintegratur igitur pugna regio urgētē, dū pertinacius iniquum in locū succedit, moxq; aduersario rursum propellente detruditur, multi tamen utriq; cadūt equi, uiriq;. Quod cōspicatus rex, uocatis ad se principibus, cū in maximū adducta discrimen rē cerneret, quid potissimū sequēdū censeat, seiscitatus: cū alij sensim recedēdū censerēt, quod satis eo

die, eo certamine actum iudicarent: alij insidias ueriti, artesq; Picinini, regi se uti è pugna subduceret, persuadere conarentur: Ad ea ipse, quando, inquit, dies hic noster est, et nos fortunam hodiernam sequamur, macti uirtute estote, qua me uadentem uideritis, sequimini ducentem. Tum præmissis qui explorarent, ne quæ post tumulos insidiæ essent posita, concitato statim equo, cum lecta manu equitum, per summum euadit tumulum. Procurrentem Ferdinandum suæ acies, signaq; sequitur, atq; omnium primæ, turmæ ali quot recentes, quæ à pugna cõtinuerant integrisq; uiribus. Ea è re nouus repente ardor equites inuasit, ferro sibi uiam quisq; faciunt: nec turmatim iam, sed confusis ordinibus res geritur: nec tam gladijs mars seuit, quam propellentium equorum pectoribus: hos incitabat, quòd partam iam uictoriam eripi sibi è manibus indignabantur, illos ducis sui gloria, et multis bellis partum decus. Igitur dum acerrimè haud procul à porta ac sub ipsis muris ab ijs, qui cliuù tenebant, dimicatur, interim ab illis, qui in uia paulo à porta longius collocati erant, fuga fieri repente cepta. Inde premente rege, multisq; ex hostibus, et in ijs aliquot præfectis partim captis, partim equo deturbatis, qui tumulum tutabantur, ipsi quoq; deserto loco terga uertunt. Ibi undiq; à regijs tanta facta impressio, eoq; incursum est impetu, ut uersis equis hostes alij in castra secundum urbis raperentur fossas, alij ex equis in fossam deiecti, ab ijs, qui è muris pugnant, manibus, scallis, funibus excepti subleuantur. Ioanes, Picininusq; magno tumulu intra portam admisi, qui que cum ijs erant uix acceptis, porta ipsa repente clauditur, regio ita urgente, ut quidam hostibus immixti urbem sint ingressi. Signa ab ijs qui in propugnaculis constiterant excepta, intra muros cum trepidatione iaciuntur. Rex in fossam, quæ ad septentrionem est, equo inuectus, ac fugientibus immixtus in castra hostium contendit, quem Alexander, ceteriq; quanquam diuerso itinere subsequuntur. Vbi in castra peruentum est, cõfestim nullo defendente capta, direptaq;. Qui è regijs à prælio atq; ab labore recentes erant, atq; integris uiribus, fugientem Luceriam uersus hostem inscuti, in ipsa fuga multos uulnerant, plures etiam capiunt. Rex ubi castra diripi, et iam nihil ultra ex præscripto geri sensit, haud procul à porta, quæ ad orientem spectat, signa in uia constituit, eaq; præsidio firmat, edicitq; ne quo casu locum deserant. Interea uictor miles totis campis uagatur, longiusq; fugientis ad multam etiam diem inscutus, atq; in prædam uersus, non ad signa redire, non ad ordines curat. Videres itaq; alios proiectis armis, honustos sarcinis uix progredi, alios collatam unum in locum prædam inter se partiri, plurimos equestris decoris oblitos phaleratum præda equum onerare, seq; ante agere, ipsos

ipsos pedibus ire, & reſte alia atq; alia iumenta, equoſq; ſarcinis impeditos trahere. Quin etiã ex ijs, qui in præſidio collocati fuerant, complures & ipſi in prædam inienti ſigna, locumq; reliquerãt. Quæ res hoſteis quanquam feſſos, et muris clauſos, ad erumpendum inuitauit. Egreſſi igitur portis, nullo tamen clamore edito, regioſ præda occupatos, ac ſub ſarcinis impeditos, de improviſo adoriuntur, multoſq; antequã hoſtes eſſe intelligantur, mentito etiã nomine capiunt, & iam liberius uagari incipiunt. Quod ubi regi cognitũ eſt, undiq; ad ſigna concurrere imperat, multaq; per IOVIANVM PONTANVM, quem ſecum ducebat, ab ducibus peragenda curat. Ipſe ut quencq; naſtus erat, primo ſinguloſ, deinde plures, qua pugnam conſertam uidebat, immittit, donec aliquot ordinibus reſtitutus, iuſtæ pugnae more dimicari cœpit. Itaq; dum ſuſtinere impetũ hoſtis nequit, citatiſ equis in urbẽ regreditur. Stetere dein regij in acie, atq; ſub ſignis, donec præda omniſ coacta, & Verſariam uerſus, tutum in locum delata. Inde ſub ueſperum in caſtra eſt reditũ. Dies quæ inſecuta eſt, quieti militum atq; equorũ data. Captiuorũ numerus recenſitus, fuit aliquanto minor: quia captiuorũ alij, quod capit aliu rerũ conuiſti eſſent, clam dimiſſi ab amicis, aut cognatis fuerant: alij iureiurando parum ſeruato, fidiq; et data, atq; acceptæ, ut nunc in conſlictu moris eſt, dexterae inmemores, Troiam proſugerant. Ioannes, Picininuſq; maximo ſilentio Troia egreſſi, Luceriam noctu proſugium. Deliberantẽ de obſidenda urbe Ferdinandũ Troiani inuitant, miſſo qui ſeq; urbemq; dedituroſ polliceretur, ubi caſtra propius admouiſſet. Imperitabat urbi Ioannes Coxa, qui quod Nicolaum Episcopũ indigniſ habuerat, Lombardorum familiae inuiſior erat, cuius opes in ciuitate magnæ atq; pollentes tunc erant. Caſtris igitur ad uinea poſitis, tumultu, ſicuti conuenerat, ab Lombardis excitato, deditur regi oppidũ. Coxa cũ in arcem cũ paucis conſugiſſet, diſſiſus rebus ſuis, Alexander ſe, cui propter ueterem conſuetudinem plurimũ fidebat, dedit. Rex uno ſimul tempore & oppido potitus, et arce, oppidanos collaudat, Lombardos etiã muneribus donat. Coxam ad ſe ductũ, multoſq; ornatũ laudibus, atq; inuitatũ, ut manere in patria uellet, dimittit: captiuoſ, qui in caſtris erant, & in ijs quofdam, qui Ioannis e cognatione eſſent, liberoſ abire permittit: tum qui dederent ſeſe Fogiam accipiant, mittit: arma, equoſq; apud Troiam repertoſ, qui ab hoſte capti fuerant, militibus ſuis reſtituendos curat. Rebuſq; ſic ad Troiam compoſitiſ, duobus caſtris ad Sanctũ Seueriũ proſectus, cingit oppidũ: quod quo minus ſtatim oppugnaretur, humber prohibuit: poſtero tamẽ die deditiõẽ fecit mulctatiſ ciuibus. Inde rex ad Aſculum retrò mouens, urbem ſtatim recipit. Candelamq; ex itinere

oppugnatam diripit. Mox Asculo recepto ad Aufidū proficiscitur, eo consilio uti Ioannem Caraciolū, qui Melsiæ Dux præerat, debellaret. Is quod Andegauensis factionis fractas res cerneret, nullumq; superesse Tarenti no exercitum, quo tutari oppida, remq; suam posset, se cum arcibus atque oppidis in regis fidem permisit: quem ad se uenientem rex, benignoq; appellatum monuit, uti fidei memor, quæta honestaq; consilia peruersis, ac parum quietis anteponeret: postq; aliquantum temporis mutuis, ac gratis extractum sermonibus iuratum illum in uerba, eodem die Melsiam remisit. Id oppidum montosis in Apuliæ locis positum, gerendis bellis maxime opportunum est: quod à Gulielmo Ferribrachio Normannorum duce conditum, annales quidam tradunt, alij ab eo per uim captum. Quodq; ueri est similis, cognita opportunitate, illud ut arcem futuram aduersus Græcos, qui Apuliam, Melsiamq; tenebant oram, primū à Gulielmo, inde à Drogo atq; Humfredo, qui Gulielmo fratri successerant, postq; à Roberto Viscardo & arce munitum, & moenibus, quæ nuper ab hoc ipso Ioāne etiam promotæ sunt. Per eosdem dies aliquot in Hirpinis castella recepta. Fama ingentis prælij breui regnū peruagata, hominum mentes terrore simul admirationeque compleuerat. Quocirca illustre regis nomen esse, maiorq; in dies expectatio haberi, & quod uictoria, eodem quoq; popularium fauor inclinabat. Accedebat quod per idem tempus à Federico Urbinate aduersum Sigismundū Ariminensem feliciter dimicatū fuerat, ex qua dimicatione Sigismundus afflictis, prostratisq; rebus suis, mari ad Tarentinum confugerat, opem ab illo imploraturus. At rex quanquam his Tarentinum necessitatibus circumuentum intelligit, tamen cum illius, thesauros sciret esse integros, se uerò tot bellis, tot calamitatibus exhaustum, ac militem suum mercenarium, maxima etiam è parte peregrinum reputat, timere militum transfugia, nec tam irritandū illum quam leniendum ducere, aut paucorum expugnatione oppidorum ita territandum, uti uetere exercitu restituto, nouum quoq; è longinquo arceseret, Senem, & quartana febris, deterrima parte anni laboratē, minime diu uisurū. Adhæc Ioānem, Picininiūq; cū singulari persequeretur odio, uidendū etiā atq; etiam esse, ne adductus necessitate Ioannes Antonius utriq; conciliaretur. Hæc aliq; huiusmodi secū reputantem regem, habentemq; ad Aufidum æstus, missi à Tarentino Legati ad eum de pace cū eo acturi. Quibus rex auditis, Bartholomæū Rouarellam Cardinalem, qui Beneuento Pōtificis Legatus præerat, ad se accitum rogat, uti ducto secū Antonello Petrutio, epistolarum magistro, Ceremniolam proficiscatur, illic cum Tarentini oratoribus de pace, pacisq; cōditionibus deliberaturus. Ipse interim quibus posset ar-

tibus.

tibus, illum sibi conciliare studet. Iisdem diebus Ennecus Genara. Comes Brianensis, uir multis artibus, & in primis fide clarus, morbo correptus diem obit. Igitur ubi de pacis cōditionibus satis cōuenit, Legati ad Tarentinum redeunt, unaq; Bartholomæus, & Antonellus cū ijs profecti, itenq; Antonius Tricius, qui Frācis Mediolanēsis Ducis apud Ferdinandū ora orem agebat, summa tamen cōditionum Petruio permissa. Agebat tunc Ioannes Antonius Vigilijs, quod oppidum ad mare situm est. Ad eum Ioannes, Picininusq; quotidie ab Trano uentitabant, ea enim in his præter arcem Tarentino parebat. Quorum suāsu p̄nē commissum est, uti cōtra ius gentium legati uiolarentur. Quibus tamen à Ioanne Antonio comiter acceptis, benignēq; auditis, fœdus his cōditionibus iclum est. Quod Ducus Optimus Maximus bene uortat, Ferdinandoregi, & Ioanni Antonio Vrsino (sic uti cōuenit) sine fraude, sine dolo malo pax inter eos perpes esto. Quæ in duello antehac ui, doloue, fraudē ue acta, abacta, direptaq; sunt, corū nulla utiq; expostulationes, nullæ iudiciorū actiones sunt. Quas urbēis, quaq; oppida, quosq; fines Ioannes Antonius Vrsinus sub Alphonso rege tenuit, quoq; etiam imperio tenuit, sub Ferdinando etiam tenctio, populisq; ita moderator. Quæ eis legibus, quæis olim cōditionibus Ioānes Antonius Vrsinus sub Alphōso rege uixit, ollis legibus, ollis cōditionibus sub Ferdinando rege uiuit. Eadem item in populis sub Ferdinando rege, quæ fuere sub Alphonso, iura ei sunt, liberaq; potestas esto. Quaq; potestate, quoq; iure, militiae magister Ioannes Antonius sub Alphonso rege fuit, eodē iure, potestateq; sub Ferdinando magrus militiae magister utitor, persungitorq; aureumq; centū millia magistratus huius ergo quotannis regio ex arario, regijs ue è uectigalibus dinumerata capito. Idē hicce Ioannes Antonius Vrsinus Tranū urbem Ferdinando Regi, cū agro, finibusq; statim restituit, arcemq; Salernitanam ad dictā diem resignato. Ioannem Andegauisem, Jacobūq; Picininū intra dies quadraginta Apulia finibusq; eius uti facestant, Ioānes Antonius cogito: ollisq; neue clam, ne ue palam, auro, argento, ere, neue alio auxiliij genere subuenito, neue utiq; præsidia tor. Rex fidem eis publicā, qua tuto abire finibus hisce liceat, dato. Terra, mariq; abeūdi iusq; fasq; pro arbitrio ollis esto. Si quas urbēis, quos ue regulos Ferdinandus duello petet, nullis copijs, nulla pecunia, nullo auxiliij genere, clam ue palam ue Ioānes Antonius eis suppetias asserito, ne ue cōsilio, ne ue opera adiutato. Debellādi quos uolet, quandoq; uolet, libera potestas regi esto. Hæcc ollis fœdera perpetuō manēto, quæ inter eos sic cōuenere, uti uolens, libensq; uterq; egerit, se cerilq; promiseritq; sine dolo, sine fraude, bona fide, cōceptis uerbis, Deūq; uterq; teste supremū laudāt,

Tarentino 13

fœdus Tarentini
cū Ferdinando et
cōditionibus
perpes

Pace facta rebusq; cū Tarentino cōpositis, Ferdinandus ab Aufido mouēs, atq; in fines Daunorū profectus Ferentanos uersus, ad amnem Frentonem castra posuit. Aduenienti Lesinates, Serrani, Precinensesq; capto etiā præsidio, portas aperuere. Quorū exemplū finitima etiā castella secuta sunt. Inde Montoriū profectus rex, cōfestim illud recipit: arx etiā paucis post diebus dedita. Hinc castris ad Sanctum Iulianum admotis, qui in præsidio erant, cū munitiones erigi, tormentaq; diruendis muris admoueri cernebant, paucis postquam obsideri cœperant diebus, deditionem fecere. Iisdē diebus inclinante autumnō, tanti cœlo hymbres fusi, uti corruptis que in agris erant, non esset unde pabulū equis subministraretur: nec gregarius castrensis pati labores amplius uellet, recusare iam militiam, incusare regem, palamq; detrectare imperia, ipsi etiā equites grauari, rariq; ad signa atq; ordines cōuenire: increpare duces, queri tabernacula iam absumpta tempestatibus, frigoribus, fameq; cōfectos equos, diurnis nocturnisq; laboribus nō corpora, non animos ultra satis esse: quid demum hostes aliud optare, aut querere, quā fame eos, quā tempestatibus absumi? Quibus rex clamoribus permotus, decreuit in Samnium regredi, ubi mitius cœlum esset, ac regio stramentis, pabuloq; abundaret. Quō cū peruenisset, aliquot dierum quietē militi concessit, dum interim tormenta ex Apulia ueherentur: quibus subuectandis uix boues iumentaq; solo ob pluuias subsidente suffecerant. Hæc inter in castris tumultuatum est, leuem ob causam, inter regium, sfortianumq; peditem exorta cōtentione, breui tamen tumultus sedatus, quanquam non sine graui regis atq; Alexandri discrimine, dum inter tela, balistasq; uterq; uersatur. Tormentis comportatis, Ferdinandus animo agitans, qua potissimum ratione antequam in Campaniam in hyberna concederet, Nicolau Campibassanū Comitem aut ad deditionem compelleret, aut eō redigeret, uti uere adueniente, omni eū exuere dominatu posset, Pontem oppidum, cui, uti ego arbitror, à conditore Landulfo nomen est, oppugnare decreuit. Quod ueritus Nicolaus, magno antè præsidio firmauerat. Quo tamen regis conatus frustraretur, indutias petere ab eo cœpit, quasi agere interim de deditione uellet. At rex cognito Nicolai cōsilio, eo acrius expugnando oppido intentus erat, quod ab ijs qui in præsidio erant, summis contrā uiribus defendebatur. Deiectis igitur opportuno loco muris, cum oppugnatio pararetur, præsidij præfectus diffidens tolerari posse impetum, agere de deditione cœpit. Ceterū noctu ab uigilijs, ijsq; qui in statione erant, ad arma concursum cum esset, uatis nocturnam à præfecto parari fugam, conserta pro muris pugna, oppidum tumultuario prælio capitur, quod statim direptum atq; incensum est.

est. Inde rex mouens in Cerretano primum, deinde in Telesino, atq; Calatino castris positus, aliquot ex itinere castellis receptis, ante quam in hyberna concederet, Pontem Lateronem (id castellum trans Vulturnum amnem, circiter sex millibus passuum ab Capua abest, sub montē positū) oppugnare consiliuit. Igitur ad motis tormentis, quantum loci patiebatur iniquitas, binis illud castris circumsidet: quod penē undiq; altissimis rupibus circuncisum, naturaliq; fossa munitū, unū tantū, qua porta est, aditū, eumq; haudquaquā latū habet. Portæ quadrata imminebat turris, qua diruta, cū spes esset per eius ruinam potiundi castelli, rex eā quassari eneis tormentis iubet. Quod animaduertentes qui in presidio erāt, ne procumberebāt exterijs, fimbrijs, machinisq; prohibere conabātur. Interim quotidianē ab eis eruptiones fieri, neq; se muris continere. Idq; eo audacius facere, quod propter rupes, conuallesq; quæ fossarū in modū ē monte producebantur, neq; claudi undiq; à regijs poterāt, nec omnino prohiberi, quominus noctu præsertim per sylvas, et cōfragosa loca, recentes milites, nouaq; quæ ab Martiano mittebātur præsidia, acciperēt. Cui rei magno etiā adiuuētio erat, quod propter brumā quam longissimē noctes erāt. Frustra igitur aliquot diebus consumptis, potiundiq; castelli pluribus artibus in cassum tentatis, cū etiam equi, uiriq; diutius ferre coeli inclementiā haud possent, Sfortianusq; præcipuē miles militiā sic detrectaret, uti neq; precibus, neq; minis retineri in castris ultra possēt: satius uisum est regi obsidionem relinquere, quā tumultuante suo, hostē ad erumpendū inuitare. Cū satis etiam exploratū esset, Martianiū magnam peditū manum cogere: qua coacta, uerendū erat, ne occupato ab hoste monte, qui non satis commode teneri ab præsidijs possēt, in minoru castra, quæ trans conuallē sub montē posita erant, irruperetur. Huc accedebat, quod Ioannes, Picininusq; qui post ictum cū Tarentino foedus, in Ferentanos, Marrucinosq; longa nauī ad Caldoras confugerant, ubi pugne reliquias colligebant, arcesiti à Martiano fuerant. Qui ne aut illū frustrarentur, aut bellū quod in Marsis, Pelignisq; Rogerione authore, renouare parabant, prætermitterent, huiusmodi consiliū iniisse (quanquam falsū) dicebantur, uti Picininus diurnis, nocturnisq; itineribus ad Martianiū contenderet, Ioannes in Pelignis remaneret ad bellū, quod animo agitabat, instaurandū. His difficultatibus circumuentus rex, obsidionem dimisit. Verū cū fama esset hostē aduentare, machinis Capuam perlatis, ipse sub montē Gallianiū metatus castra, expectare hostem decreuit. Tandem cum satis exploratum haberet hostem se Theano, castellisq; finitimis continere, circiter idibus Decembris Capuam concessit, distributisq; per hyberna militibus, paulo post Neapo-

lim proficiscitur. At in ea parte Samni, quod hodie Molisium dicitur, & Pelignis Ferentanisque ab Alphonso, & Inico Danalis multa castella aut per ditionem recuperata, aut per vim expugnata sunt, quaedam etiam incensa. Caldoras (dum multis artibus ad certamen inuitant) nunquam aperiis in campis indipisci potuere. Extremo anni recepto Sangri castello, arceque circumfessam tandem capiunt, suosque in hybernis collocant. Per idem tempus Andegauensium partium studiosi, cum Ferdinandi res superiores cernebant, uiribus diffisi suis, quod Pium pontificem nullis ab rege artibus alienare poterant, Romae indutias postulabant. Duos principes inter se de regno contendere, utrumque pontificiae maiestatis obseruantissimum: decere pontificem Romanum, rectorem orbis, patrem omnium, mediam personam induere: indignum se, indignum collegio, quod sacrosanctum habeatur facere, quod priuatam Ferdinandi causam aduersus Ioannem armis defendendam suscepit, quod Gallorum regem, Galliaeque totius regulos de Romana ecclesia benemeritos prouocauerit in iram, odium, inobedientiam: exhaustum ecclesiae aerarium, dum bellum minimè necessarium suscipitur. Flaminiam atque Sabinam bellis inuolutam, tot oppida direpta, in ipsa etiam urbe trepidatum, & penè auditos equorum hinnitus, dum Latium diripitur, dum agros urbi proximis Picinini eques populabundus uexat, uastatque. Haec aliaque differentes Pontificis animum uti de faciendis indutijs cogitaret, impulerant. Conueniant Romae undique ad Pontificem Legati, resque in Senatu agitata, tum apud Cardinales, quibus demandatum hoc erat, tractaque diutius in contentionem uenerat, dum Pontificis animus huc atque illuc incertus rapitur. Tandem literis regis confirmatus, quod dum de indutijs agit, dum a suscepto bello retrahendi sui speciem exhibet, partem iam uictoriam emanius eripiat. Populos, regulosque, qui prostratis Ioannis rebus redire ad officium cogitassent, qui de se dedendis oratores misissent, cunctari iam, & ditionem non modo differre, uerum etiam recusare. Nec tantum sibi Pontificis nomen, copias, opes, in cum usque diem contulisse ad uictoriam, quantum nunc detrimenti afferat indutiary mentio: & tot iam dies, ipso audiente, agitata Romae causa. Quid autem rationis esse, cur feruente bello, rebus aduersis, uictoria ad hostem inclinante, tantum animi, tantum roboris praese tulerit, & in propulsandis bellis, & inferendis, nunc hoste castris exuto, regno maiore e parte in potestatem redacto, recuperata iam Flaminia, Sigismundi rebus attritis, Latio, Sabinaque pulsus hostibus, ubique uictor, fortuna ubique aspirante, non animum modo demiserit, sed hostem iam desperatis rebus suis, cogitantem regno cedere, ad bellum instaurandum inuitet, hortetur, trahat? Veterem igitur animi firmitatem retineat, nec belli exitum

exitum, id est, uictoriam, qui finis est belli, elabi è manibus patiatur. His
 Pius literis permouus, cū etiā intelligeret Franciscum Sfortiam in propo-
 sito persistere, confirmato tandem animo, indutias exclusit, antè tamen in
 hanc oratione sententiam habita. Si memores esse homines beneficiorum
 uelint, & presentem ecclesiæ Romanæ statum considerare, haud ueveor
 Cardinales, quàm & cæteri mortales, & uos ipsi me cum primis à belli cri-
 mine, quod non tam uolentes suscepimus, quàm inuiti propulsauimus, li-
 beretis. Nam & ea in hanc sedem Alphonsi regis extant beneficia, ut neq;
 pontifex Romanus, neq; sanctus hic Senatus filij eius obliuisci, sine maxi-
 mæ infamie nota queat: & Apostolicæ sedis ea magnitudo est, atque
 auctoritas, ut insultantem in regno nobis tributario Gallum pati mini-
 mè debeat, seq; otiosam regni cladum spectatricem præbere. An quæ-
 so, cuius patris murus est ac beneficium, uti Picenū omne, fertilissimumq;
 ac frequentissimū Italiæ agrum in pace possideremus, regnū eius ad alias
 quàm filij manus transire ingrati permittemus? Quasi non siquid hone-
 stum, siquid ius, gratitudoq; apud uos ualet, me & nolentem impellere,
 & cunctam antem excitare ad defendendum regē benemeritum, ad propulsan-
 dam ab eo iniuriam deberetis: à qua inferenda ij nimirum quorum tam
 studiosi estis, continuissent, si qua reuerentia in Pontificem Maximum,
 siquis erga sedem Apostolicam cultus, aut erga Deum metus, eorum ani-
 mis infedisset. An non cum Mantuæ ageremus, abunde & Ioanni, & Re-
 nato, & ipsi Gallorum regi, quorum oratores apud nos agebant, decla-
 rauimus: nec passuros nos regnum nobis tributarium inuadi, pacemq; Ita-
 liæ ab Gallis turbari: nec fœdus cum Alphonso ictum, in quo Ferdinan-
 dus filius secundum tenuisset locum, uiolaturos: aut periclitantem deser-
 turos filium eius, qui labantem iam non modò non deseruisset ecclesiã,
 sed ferro armatus, in acie, pro tuenda eius dignitate stetit, seq; copiasq;
 suas, & facultates uniuersas pro illius salute, bellorū periculis obtulisset?
 Hic mihi quisquã Gallorū religionem, aut modestū Ioannis animū nomi-
 nabite Audiuimus, audiuimus Cardinales, populantium agros nostros mi-
 litū clamores. His oculis, his inquã oculis hausimus uibratos in perniciem
 nostrã, & Romanæ excidiū sedis gladios. Quod ni è Senensi agro, è pa-
 trio solo, ubi agebamus, abire matura ssemus, & Romam diurnis, noctur-
 nisq; itineribus contendissemus, nec Roma nunc nostra esset, nec Sena-
 tum hunc ipsi haberemus: sederet Pontificio in solio Picininus, discursaret
 per urbem uiolentus & rapax miles: uetorum ornatus Pontificum,
 & quibus Deo Optimo Maximo sacræ res fieri consueverunt, eos inquã
 ornatus, & Petri, Pauliq; insignia raptaret per urbem Andegauensis.

23 gregarius: argentea uascula, loculosq; illos aureos, quibus Deo ministra-
 24 tur, quibus sanctorū reliquie uirorum tanta cū hominū ueneratione ser-
 25 uantur, eques in balteos conuersos ac phaleras portasset in aciem, ca-
 26 de, ac sanguine foedaturus. Dicam iterum, ecquisquam aut Ioannis mode-
 27 rationem, aut religiosos Gallorum animos nominabit? Timuit pontifex
 28 Romanus per agros suos iter faciens, Andegauensium grassatorum uim,
 29 atq; occultas insidias: timuit nefario Picinini sicario, ne præbiturus esset
 30 iugulum in diuorum & Petri, & Pauli templo, in augusta hac sede, atq;
 31 in ijs ædibus, è quibus tot sanctissimorū pontificum anima ad cœlū migra-
 32 uere, non securus, non tutus, non uita sue satis fidens. Hæc est Lotingij
 33 Ducis summa moderantia, hæc Gallie hominū religio, et apud gentes tam
 34 diu probata pietas? Non igitur uolentes, aut bellorum cupidi arma sum-
 35 ptissimū, quippe qui priuati dum essemus, pacem semper coluimus: ac dum
 36 Augustorum tractaremus negotia, ad hanc in primis illorum inuitabamus
 37 animos. Sed ut qui Romanæ iū ecclesie dignitati consulere mus, tū prouo-
 38 cati, & in ipsis propè penetralibus parum tuti, coacti, inuitiq; dū alia ra-
 39 tione rebus nostris nequimus consulere, expediri arma iusserimus. Videli-
 40 cet nunc primum Iacobus hic Picininus ecclesiam Romanam uexauit: aut
 41 uos memoria parū tenetis, dum quæta Italia, foedere publico, è communi
 42 Italie consensu omnium animis, sententijsq; percusso, Cisalpina mouens
 43 Gallia, tumultuosissimo exercitu, Callistum pontificem, agentem in otio,
 44 ac pacis perfruentem bonis, nihil etiam minus quàm bellū timentē inua-
 45 sit, perculit, ex improviso adortus est. Petat nunc igitur Lotingius dux
 46 indutias, qui tot annorum pacem ambitione præceps turbauerit sua. De-
 47 tur Picinino tempus ad arma colligenda, quibus tertio in pontificem Ro-
 48 manū maioribus copijs, infestioribus militū animis insurgat. Iuduat Pius
 49 pontifex mediam personā, qui penè spoliatus Pontificatu, inops, erransq;
 50 aliorū opem querere est coactus. Nō priuatam igitur Ferdinandi causam
 51 defendendā suscepimus, quanquā ut suscipere deberemus, ius, honestasq;
 52 & Apostolicæ sedis dignitas postulabant: sed nostrā, sed uestrā, qui in hoc
 53 confessu adestis, sed Romanæ ecclesie causam & suscepimus, & suscepisse
 54 letamur. Nec prouocemus Gallos in odiū, nec ad bellū nō necessariū ex-
 55 hauriamus ecclesie ærariū. Scilicet non suscipit necessariò bellū, qui domo
 56 sua, suis è laribus propè pulsus est? Iactat pecuniā, thesauros dissipat, qui di-
 57 reptiones, cædes, incēdia prohibere ab suis parat? prouocat Gallos, qui in
 58 Italia in sedibus suis, suoq; contentus quiescere securus nequit? O consilia,
 59 ô artes. Per ego Deū Optimū Maximū, perq; urbis ac templi huius uene-
 60 rables tumulos, atq; aras oro, obtestorq;, ne partiū studijs uicti, perperā

consulatis, ne ue dum alteri factionū fauetis, obliti loci huius, ac iusti, ho-
 nestiq; immemores facti, parum honesta consilia, præter uestram, fena-
 tusq; Romani dignitatem sequamini. Me sat scio, dignitatem Pontificis,
 & huius augustæ sedis maiestatem retecturum, et quod semel coepi pium,
 honestumq; cōsiliū secuturum. Atq; uti Deo autore bellum suscepi, eo-
 dem quoq; adiutore, & administraturum spero, & confecturum è senten-
 tia confido. Dum Romæ frustra de indutijs agitur, interea Picininus, reli-
 quijs exercitus collectis, aduersus Ioannam Celanam nouū bellum aggre-
 ditur. Hæc mortuo Leonello marito, duobus ex eo susceptis liberis, quòd
 Celanensis Comitatus dotalis esset, ipsa subiectos populos pro arbitrio mo-
 derabatur. Nam & popularibus propter generis antiquitatem erat acce-
 ptior, & Rogerio natu maior, eius aut ingenij, aut ætatis non erat, cui tu-
 to rerum moderatio permitti posset. Quod ille ægerrime ferēs, parteisq;
 Andegauiensis secutus, Picinino adæserat. Quo autore Picininus Gal-
 lianum, ubi Ioanna cum antiquis se thesauris tuebatur, circumfedit, castel-
 loq; potitus, apparatus omnem ad arcem oppugnandā cōuertit, aeneisq;
 tormentis die ac nocte quatit. Ioanna quo erat animo, quos in arce secum
 habebat, hortabatur, uti fidei ac uirtutis memores, obsidionem quamfor-
 tissimè ferrent, esse in Pelignis Marrucinisq; regios exercitus, regios præ-
 fectos: sat se certū habere, breui eos subsidio uenturos. Igitur dum offirma-
 tis animis hosti acriter oppugnanti resistitur, dum regij præfeti tardius
 se ex hybernis mouent, & Picininus plurimo peditatu locorum angustias
 occupat, quassatis, ac partim solo æquatis muris arx capitur. Splendidissi-
 ma Leonelli supellex, ac tot proauorū ueteres thesauri direpti, nullum in
 egregiam scēminam misericordis animi officium à Picinino tributum, nul-
 lum à filio pietatis meritū. Matrona paulo antè plurimis ornata bonis, re-
 rum humanarū exemplū, captiua trahitur fortunæ matris filio insultate.
 Ea tempestate fuere, qui crederent Matihæum præfectū, quòd egregium
 ducem, ueterem amicum pati nollet, sordescere, dum anni tempus causa-
 tur, dum segnius consulto agit, Picinini inceptis locū dedisse. Hac præda
 uiribus auctis Picininus, exercitūq; ex parte refecto, quanquā hyems pre-
 mebat, tamen quod occasione utendū duceret, Sulmonem circumsidere de-
 creuit, ratus antequam subueniri à rege, propter anni tempus, posset, agro
 se atq; urbe potiturū, quam sciret extrema rei frumentariæ inopia lab ora-
 re. Eius autem obsidende ratio hæc placuit, uti dispositis per finitima ca-
 stellamilitibus, quæ cuncta Andegauensium erant partium, ne frumen-
 tum importari in urbem posset, prohiberetur. Idq; quo facilius fieret, in
 uia militari, qua Populū, atq; ad Aterni pontem itur, munitionem ex ag-

gribus, ducta etiam fossa ab æde Terentiani ad ripas fluminis edificari summa celeritate iussit, presidiumq; quantum satis visum est imposuit. Ipse Pentime, Ioannes Pratula, Pacentri Restainus, et Ioannes Antonius Caldoræ agebāt. Atq; hac potissimum ratione urbem, quamquam in plano sitam, undiq; tamen montibus clausam, circumsidebāt. Cū igitur indies arctius à Picinino premeretur, Mattheusq; ac Robertus, cum et ipsi tentassent sepius irruptis munitionibus, commeatū eò immittere, frustrati incepto, ad hoc tandē cōsiliū cōuersi sunt, ut nūc Populi, nūc Caramanici in hybernis agentes, per montē, qui longo admodū, ac perpetuo tractu interiacet, quā maximē inuius ipse ac confragosus esset, noctu per homines opportunos, ac locorū peritos, humeris illigatos sacculos frumenti plenos, præruptissimos per aditus, quā minimē hostes suspicari possent, Sulmonē clam inportandos maximo silentio curarent. Quod dies complures diligentissimē curatū eū esset, nixq; interdū esset tanta, ut superari mons pluribus minimē diebus posset, plebesq; fame acrius premeretur, ducenti numero ciues gratiuius fame presti, in ijsq; quidā etiā mercede cōducti, per loca illa hostibus hæstenus incognita perrupere Caramanici. Hic igitur numerus hosti cum esset de vestigijs cōpertus, dispositis insidijs ad unū redeuntes omnes capti, ductiq; ante urbis muros Picinini iussu, qui exteri essent, atq; cōducti pretio, iugis suspensi sunt, qui ciues Pacentri in custodijs habiti. Tum uerò ciuitas uictā omnino se, atq; expugnatam fateri nihil ultra sperandū esse, nihil è Campania, nihil ab rege propter occupatos à niuibus, atque hostiū custodijs aditus, nihil ab Mattheo, Robertoq; propter obseruatos motis anfractus uniuersos, expectandū presidij, ducere. Ira, metus, fames, uiros, mulieres, senes, adolescentes, æque omnes deniq; uexatos male habebat: eorū perducta res erat, uti in præliū persæpe prodirent, quo confossis hostiū equis, cadaueribus eorū potirentur, quorū uisceribus famem temperarent. Quin etiā exenteratis illis subducebant eorū ex intestinis quod inesset aut hordei, aut tritici, aut ijs commixti pabuli. Itaq; plurimos iam dies, nūc sola carne scædisimorū etiam animalium, nūc nuce, glāde, canabe, parce distributimq; dispartitis, fame tolerata, plebeijs etiam aliquot teter rima fame absumptis, septimo tandē mense urbs Picinino deditur. Ea dedita seuitū est in aliquot ciues propter factionē, intestinaq; odia Quadrariorū familie inter se, ac Merlimorū. Potitus igitur urbe Picininus (nam Ioannes communi è consilio in Campaniam, atq; ad Martianum uenerat, ueritus ne is regi cōciliaretur) rescindendis copijs omni studio intentus, ubi aliquot restituisset turmas, quod iam mature scerent in agris segetes, militibus egredi ex hybernis iussis, in Ferentanorum fines castra contulit.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO
LIB. V.

T rex per soluto equiti stipendio, iussuq; eo ad
constitutam diem sub signis conuenire, cū pau-
cis Leborios profectus in cāpos, collocatisq;
tabernaculis ad Annechini Pontē, quæ Cam-
pani nunc agri pars, Gallica appellatione
Māsio Rosarū dicitur, dum eques instructus
conuenit, peditem scribit. Interim etiam dum
segetes maturescunt, explorat undiq; Mar-
tiani consilia, qui se Albanum intra agrum, Māsicosq; munierat montes:
quibusq; maxime artibus Sueffana intra culta, uicosq; irrumperet, ani-
mo sollicitus agit. Erāt duo omnino aditus, alter cōfrago itinere, ac ma-
xime angusto, pręruptis rupibus, cui Cascano est nomen: qui locus et mul-
titudine lectissimorū peditem, quorū erat Martiano copia, et aggere, tur-
ribusq; ad portam substructis pręmunitus, spem eripiebat inter tot muni-
menta, acerrimosq; defensores ferro uiam aperiendi. Alter erat aditus Si-
nueffanas ad balneas, secundū mare, et ipse fossa propugnatoribusq; egre-
gie instructus. Nam ad mare quadrata ē lapide turris in altū protende-
batur, et in medio tractu Māsicos uersus mōtis, loco paulo editiore in arcis
formā, etiam structio ē lapide erecta turris erāt, quas inter ac declinan-
teis radices montis modicus procurrebat tractus à sinistra. Maritimā ue-
rō inter turrim à dextra, aggeres ducti horrebant, munitionesq; turritæ,
cū fossis, frequentibus etiam sclopetis, colubrinisq; instructæ, multisq; et
strenuis munitæ defensoribus. Summo aut in mōte turris item ē lapide, ue-
teriq; surgebat structura, quæ et aditus quosdā per se etiam difficiles, atq;
arduos tuebatur, et ex altissima despectabat specula subiectos campos ac
maria. Qua captā, superiore ē loco pediti dabatur ingressus intra muni-
tiones, opportunitasq; inuadēdi à tergo propugnatores. Caterū res dif-
ficilior apparebat, quod specula ipse neq; carebat custodibus, aut præsi-
dio, et equitatus opportunis in locis à Martiano dispositus discursans patē-
tis agros tutabatur, occurrebatq; repētinis casibus. Hic igitur delectus est
locus in planitiem irrumpendi. Rex uerō quo hoc ipsum consilium ho-
stem latēret, motis ē Rosarū Mansionē castris, ad Sauonem profectus, me-
tatur secundū amnis ripas, circiter duobus passuū millibus à Turri Fran-
colisā, ubi diebus aliquot castra habuit sub speciem uastandi agri, atq; col-

ligendarum segetum, præ se etiam ferens Castani sibi esse saltus consilium inuadendi, diruendæq;munitionis. Qua è re Martianus quanquam timebat etiam Sinuessana munitiõnẽ, uim tamen omnem peditum illuc conuertit, equitatumq; propius admouit. Ipse uerò Sueffa agere, ac nunchis, nũc illis sese locis ostẽdere, prospicere munitiõnibus, multa per præfectos administrare, exploratores plurimos huc illuc dimittere, nequid à tergo, latereuc per Lyrim amnem, oramq; maritimam repentinẽ ab hoste accidat, ne ue per Theanenses, aut Gallutianos saltus, Taurum ue môtẽ uis aliqua ex occulto inferatur, cauere, procurare, auertere, summo studio die, noctuq; intendere, agrestes, coloni, uillici uti faciẽdis messibus, cõportandoq; in urbe m frumento dent operam, imperare, ac festinari iubere, nullumq; discrimen festi, profesti ue diei haberi permittere, nihil deniq; uacui à labore, officijsq; colonis, militibusq; labi sinere. Cum Ioanne simul, qui eõ se è Marfis contulerat, multa etiam agitare. Illud uerò cum primis uereri, ne Federicus Vrbinas, neue Ursinus Neapolion, qui iussu Pontificis in Soranum, Arpinatemq; è Sabino bellum transtulerant, per Casinatem à tergo agrũ inuaderent. Quod tamen sepius per literas, nuntiosq; rogati à rege facere recusarũt, Pontificis imperiũ causati, dum Pius sibi statuit, Romanæq; ecclesie, non Ferdinando regi Celanensem, Soranum, Arpinatemq; simul agrũ ab hoste uendicare. Quo factũ est, uti Pons Curyuus, opportunum Casinatis agri oppidiũ, atq; ad Lyris amnis ripam positum, ab Ecclesia hodie quoq; teneatur. Nã Ferdinandus quo Celanensem reuendicaret, Mariam è concubina filiã Antonio, Pij sororis filio uxore dedit, ijs conditionibus, uti Celanensis Comitatus Antonio, Marieq; dotis traderetur nomine, uiuereq; Antonius, liberiq; eius quo ante iure Celanenses Comites Neapolitanis sub regibus uixerant. Atq; inde mortuo Pio, cum successisset Sixtus, collocata Catarina, Martiani filia, Antonio Ruerio, Sixti sororis filio (nã capto Martiano, filiarũ eius uiris collocadarũ curã rex susceperat) Soranũ, Arpinatemq; agrum ab Federico, Neapolioneq; recuperatũ, sibi, regnoq; Neapolitano restituendũ cauit, dotis nomine Catarinae atq; Antonio, Pontifice uolente, traditũ. Rex igitur communicatis cũ Roberto Calatino cõsilijs, cuius forti, fideliq; opera multũ utebatur, iubet illũ intempesta nocte, magno silentio, egressum castris, quatuor cũ turmis equitũ, aliquotq; peditũ cohortibus superare Masicũ saltũ, turrimq; occupare speculatoriã. Ille impigre pulso præsidio, quod saltũ tuebatur, perculsisq; multitudine displodentũ sclopetariorũ turris custodibus, eaq; statim dedita, summũ occupat montem, quo è loco facilis erat pediti in planũ ac post munitiõnes descensus. Rex accepto ab Roberto nuntio, instructo agmine cũ uniuersis

uerfis copijs ad munitiones contendit: quô cū peruenisset, dū interim durcum exquirat sententias, scitaturq; quid quisq; agendū censeat, Annechinus Morimilis, strenuus, ac multis uir exercitatus bellis, relictū inter munitiones, medias ad turris, callem ad usum emittendorum peditum conspiciatus, adacto summo cum discrimine per callem equo, subsequenteq; cui ipse præerat, equitum turma, fugato præsidio, quod post munitiones excubabat, aliquanto longius planitiē uersus progreditur: ibiq; tantisper prospectans stetit, dum regē de ijs quæ acta erant, certiozem facit, expectatq; suppetias mitti. Ceterū non expectato regis iussu, magnū tū peditū, tū equitū numerus eundē insistentiū callem, qui attritu unguarū factus erat aliquanto habilior, trans munitiones irrumpit, iungiturq; Annechino. Ille se uiribus ubi ijs auctū sensit, aliosq; atq; alios subsequi intelligit, ulterius progressus, conspicitur Marianum pluribus cum turmis uenientem subsidio suis, magnoq; ferri impetu. Itaq; cohortatus suos, factusq; illi obuiā, impressionē eius primo fortissime excipit, dein uiribus usus, facile eū atq; confestim repulsi, et uirtute equitum, et militū multitudine subinde ingruentiū: uersumq; in fugam parū absuit, quo minus regius eques inter frutices illū, uiarumq; anfractus interciperet. Missæ igitur à Ferdinando cōplures auxilio turmæ, ad Sueffanos usq; cliuos insectatæ fugientes sunt. In tercia ad munitiones acerrime pugnabatur, quibus magno impetu captis, totus ferē immissus est exercitus. Dum autem maritima oppugnatur turris, sitq; inter pugnantes de deditione mentio, explosa colubrina ab illis, qui turres defenditabāt medias, præfectus maritimæ, qui de dedēda turre agebat, colubrinaria pila traicitur: cuius casu turbati reliqui, qui in propugnaculis erāt, ac percussi metu sese dedidere. Tum uerò magnæ excursionis Albanos per agros factæ, multi mortales occupati mesibus, passim in campis capti cum bubus, iumentis, equis, pecorisq; ingens uis abacta. Quod regi ubi nuntiātū est, missis confestim qui equites reuocent, iubet uniuersos in castra regredi. Multa enim cū supra opinionē successissent, et dolos uerebatur, et consilij incertus erat. Die quæ insectata est, dirutis munitionibus, exercitus immissus est, cū impedimentis, castraq; secundū Lyrim in pratis posita, eoq; tormenta mature conuectari iussa, ponsq; è scaphis, atq; interiectis tabulis super Lyrim stratus. Interim mediarum turriū præfectus, desperatis auxilijs, suæq; ac suorū saluti parum fidens, si tormenta propius admotæ essent, deditur, his conditionibus, uti liberū cū uestimentis, ijsq; qui cū eo essent abire Sueffam liceat. Rex igitur, quo hostem ad inopiam ac famem redigeret, diebus singulis, producta maxima copiarū parte, conuocatis frumentariam ad prædam finitimis, agros ua-

stabat, atq; exectas segetes, frumentumq; comportari in castra, tutosq; ad
 locos iniungebat, summa cura per solertes atq; idoneos viros huic rei adhi-
 bita. Perlatis itaq; in castra tormentis, decreuit rex arcem, quæ trans Ly-
 rim à Martino tenebatur, expugnare. Itaq; concussis aliquot ictibus eius
 muris, nō multos post dies, facta à præfecto deditione, arx recepta est. Per
 eosdē dies Neapolion ad regem in castra uenit, communicatisq; simul cō-
 silijs, confestim ad exercitum in Arpinatem redijt. Tumultuatum est etiā
 in castris ad Falciculā. Id signum est gregariorū militū, dum ad arma ad-
 uersus duces concurrūt. Nam in unum omnes locū armati ad id nomen
 conueniunt, ducesq; sibi suo ex ordine ac numero statuunt. Neq; etiam ra-
 ro aut duces ipsos exercitus in medio belli ardore deserūt, aut forum rerū
 uenaliū diripiunt, nonnunquam etiā ducum ipsorū tabernacula. Tumul-
 tus huius ea fuit causa, quōd gregarius propter rem furto subreptā, à præ-
 tore, qui nūc magister castrorū dicitur, Gallico autem uerbo Marefcallus,
 ad suspendiū traheretur: quod ægre multitudo cum ferret, repente greg-
 rij rei amicus coepit conclamare Falciculam. Ibi è uestigio gregariorū un-
 diq; nimbus conuolat, parumq; abest tumultuatio à direptione taberna-
 culorū. Rex tamen facile post primū impetum, instructo statim equitatu,
 represit tumultuantes, ac bonis uerbis delinitos, ut ad tabernacula sedatis
 redirent animis suasit, condonata reo uenia. Spoliatis igitur campis, omni-
 busq; fortunis exiuit agris, decreuit rex expugnare Montis Draconis ro-
 cam. Id oppidum ad Mafsicorū exitum montium, quā in mare, atq; ad me-
 ridiem spectat, editissimo in uertice situm, Falernos, Stellatisq; despectat
 agros. Ad eius autem montis latus, quā in mare uergit, uestigia extant ue-
 teris oppidi Petrini: cuius è ruinis, quod nunc est in uertice constitutum
 oppidum, traxisse originem, sunt qui arbitrentur. Ad alterum uerō latus,
 quod Solis prospicit ortum, fanulū existit Marci Euangelistæ, post cuius
 aram hiatus esse subterraneum indigenæ affirmant: in quem ubi paulum
 modò descendris, ad intimū ipsum montem specus panditur, ingens ipsa,
 ac nunc latis, modò angustis anfractibus uasta, et horrens: quos qui in-
 gressi quandoq; fuerant, nunquam post id reuersos, quōd à dracone antri
 custode, tetro primum exanimati afflatu, mox etiam deuorentur. Atq; ob
 hanc ipsam causam de dracone nomē monti est inditū. Reserebat Philippus
 notarius, loci eius incola, uir summa fide, ac multo rerū usu, mibiq; perfa-
 miliaris, hiatus illū superiniecto saxo oclusum olim iussu Iacobi Sannaz-
 rij Neopolitani, uiri patritij, qui oppido, finitimisq; imperitauit agris, sub
 Ladislao rege, cui ob uirtutem, rei; militaris peritiam cū primis ille fuisset
 acceptus. Dū Iacobus ipse et superstitioni ratione hac it obuiam, et ne
 quis

quis è popularibus, aut accolis, ut sunt humana ingenia, dũ explorandi studio capitur, antrum ingressus, aut ruina deiectus, aut aspiratione tetra afflatus, diem illic obiret. Quã ipse causam esse duceret nullius ingrediẽtiũ redditus. Locus is igitur et aditu difficilis est, et natura, manuq; permunitus, quiq; pacis tẽpore propter asperitatẽ ab habitatoribus destituatur, qui sub ipsum montẽ, uicũ maximẽ frequentem inhabitant, cui nomẽ est ad Marcos. In eo uico collocatis rex equestribus copijs, peditatũ ferẽ omnẽ distribuit in colle, qui uertici ex aduerso obicitur, interiecta conualle, nuda arboribus, horrida saxis, accessu aspera ac difficili. Disposito hic peditatu, delegit rex locum statuendis bombardis, magnoq; fabricorũ labore structis, cõgestisq; absq; calce lapidibus, castellũ ædificat. Quo perfectõ, uia subuectandis ad castellũ bombardis per obliqua, confragosq; montis latera cõplurũ dierũ plurimorumq; hominum opera strauit, produxitq; in summũ. Rex hortari uidetur, uti pro meo instituto, & regionũ, & locorũ tũ nouas, tũ ueteres appellationes referã, quo quæ dicuntur à nobis, apertiora fiant legẽtibus. Vetus Cãpania per Augusti tẽpora ab meridie mari Tyrreno, ab occasu Tiberi, Sarno flumine ab ortu, Hernicorũ ac Samnitium mõtibus à septẽtrione claudebatur, multos populos, ac gẽtes præclarissimasq; intra se urbis cõtinentis. Post clades igitur Italicas ab exteris illatas nationibus, postq; euerсионẽ Romani imperij, fines quoq; mutati sunt, & cũ ipsi sinibus regionũ nomina. Itaq; tractus is omnis qui est à Tiberi ad Tarracinẽsem saltũ, post Amarenũ Latij oppidũ per Velitras, Syrmone, tã, Setiã, Priuernũ, Tarracinãq; Maritima hodie ora dicitur, corrupta autẽ à uulgo appellatione Marremma, uidelicet quòd mari adiaceat. Qui uerò tractus, Prænestinũ post agrũ, per Valmontonium, Ferentinũ, Anagniam, Frosinonem, Ceparanũ, Aquinatem ad agrum porrigitur, suo nomine hodie quoq; Campania uocatur. Vterq; autem tractus Romanæ ecclesiæ ditionis est. A saltu uerò Tarracinensi, sinibusq; Ceparanensibus Neapolitanum regnum incipit. Quodq; agrorũ atq; urbium ab eo saltu, ijsq; sinibus ad Sarnum usq; fluuium, cui nunc Scaphata nomen est, interiacet. Leboria terra dicitur, appellatione inde ducta, quòd quæ terra à Latinis olim Campania diceretur, à capiendis fructibus, atque ab ubertate soli: quiq; nunc Capuanus est ager, quòd Græcæ illum tunc gentes atque urbes colerent, eadem nominis similitudine, Leborij dicti & agri, & populi. Quocirca exigendis uestigialibus regij quæstores, diuisis prouincijs, tractum hunc Leboriam appellauere terram, in qua sunt Fundi, Hydris, Caieta, Mola, Casinates, Sueffa, cuius ager Albanus quondam dictus est, Theanum, Venasium, Capua, Caserta, Aversa, Puteoli, Neapolis.

Nola. Cui adiungitur ab iisdem quaestoribus, Samnij quoque pars ea, in qua est Bouianū, & Isernia, qui ager recenti nomine est Molisius, Molisio ab oppido, à quo originem duxere qui agro quondam imperauerunt. Quae re familia quoque Molisia hodie agnoscitur. Subuectis igitur summū in collem bombardis, multo hominum labore, maiore iumentorū, boumq; pluribusq; diebus frustra absumptis, quod oppidi moenia septettrionem uersus, quā bombardis exposita erant, in summo erigebantur uertice: cum tamen uniuersum post ea oppidū in austrum uergat. Itaque quod tormentorū longior esset iactus, muriq; humiliores, ictus ipsi frustrabatur bōbardarum. Nam aut superuehebantur propugnacula, aut montis percutiebant saxa, uerticisq; exesas cautes, quibus muri impositi. Neq; huic rei adhiberi remedium poterat, nō temperandi pulueris, non ad normā minutius exigendi, atq; ad metam, & ad iactum lineas. Quae res Ioannem Martianumq; inuitauit, quod pollerent peditatu ad inuadenda tormenta, eosque qui in praesidio pedites, equitesq; in colle ad castellum constiterant. Itaque intempesta nocte per anfractus uiarum perlatus Andegauensis miles, ubi propior factus est castello, magnis sublati clamoribus uigiles inuadit, eosq; qui in praesidio erant, cedit, fugatq; castelliq; adortus tandem per uim copotitur, uulneratis primo, inde captis qui ad bombardas intra castellum excubabant, in quibus fuere strenui ac nobiles uiri. At qui ad Marcos in castris uigilias agebant, re per clamores cognita, accurrunt. Rex & ipse, ut quisq; armatus offerebatur, alium post aliū summittit, donec copia omnes armatae ad signa cōstitere. Et iam prima rubescebat aurora, cum hostes conspicati ascendentem militem, superantemq; montis ardua, relicto castello, tormentisq; non expectato primorum ascensu, cum captiuis per montes citato gradu Sueciam se recipiunt. Rex territabundus, quanquam oppidanis excidiū, direptionem, caedemq; munitabatur, irritum tamen incepto, paucis post diebus inde abiit. Verū enim irritam obsidionem, utq; in cassum cederent conatus tanti, fusus repente caelo nimbus efficit, laborantibus, ac penē enectis siti popularibus. Nā quod menses aliquot nullos aëri hymbres dederat, et quod in cisternis erat collectum aquarū, id omne exhaustū cū esset, languentibus maximē agrestibus, cunctis deniq; ob aquarum inopiam postremo metuentibus, nefariū ad sacrum, Magicaq; ad maleficia cōcursum est. Quod in summis miserijs, ultimāq; aquarū penuria perditissimis à sacerdotibus commentum esset, dum impie agendo, Dei simul iras, & aëris turbationem, ac tempestates exciunt. Inuenti enim ex oppidanis, atq; obsestis sunt, qui nocturnis in tenebris, deceptis castrorū uigilijs, per asperriamas rupes furtim profecti ad litus, trahētes secum imaginem

gincem affixi ad crucem CHRISTI, maledictis illam prius ac diro persecuti carmine, post in mare execrabundi immerferint, coelo, mari, terrisq; tempestatem imprecati. Quo etiam tempore sacerdotes quidam mortalium omnium scelestissimi, dum satis facere profanis militum artibus student, ritum nefarium secuti, quo, ut dictum est, in huiusmodi necessitatibus elici hymbres putantur, a sino pro ædis foribus constituto, tanquam agenti animam cecinere funestum carmen. Post diuina Eucharistia in illius os, palatumq; iniecta, conclamatum a sinum funereis cantibus, uiuum tandem ibidem pro templi foribus humauerunt. Hic uero uix dum perfecto sacro obuius bescere aër, ac mare agitari uentis cum coepisset, diesq; medius offundi tenebris, ac nunc coelum micaret ignibus, nunc lux omnino eriperetur, tonitru coelum, terræq; horrescerent, uolitant euulsa uentis arbores, discissaq; fulminibus saxa complerent auras fragoribus: prorupit tanta è nimbis pluuia, hymbresq; tam ualidi, ut non cisternæ modò colligendis aquis satis non essent, sed arenaria saxa, rupesq; exusta solibus, torrentes undequaq; prolapsos diffunderent. Itaque rex, qui sola in siti potiundi oppidi spem collocauerat, frustra ab ea habitus, ad Saouem uetera in castra redijt. Ceterum existimare Deum iratum, beneficium pro scelere referre, neq; pij est hominis, neq; rerum naturæ callentis atq; peruestigantis causas. Quo enim maiores inualere siue hyeme, siue æstate æstus, cœliq; ac terræ siccitates, eo tempestates consueuere post sequi foediores, nimbisq; magis procellosi. Habente hic castra Ferdinãdo, leuibus quidem ex iniitijs agitari coeptum est de pace, Martiano populariũ iras ob famem, futurũ in annum uerente, Ferdinãdo autem metuente Tarentini perfidiam, quodq; intelligeret quartana illum magis magisq; indies premi, ex eo cupiente in Apuliam quamprimum, finitimaq; Tarentini locis loca cum exercitu proficisci, ad naturæ extremos casus. Itaq; aquis cõditionibus pax fit, paci additur alterũ affinitatis uinculum, Beatrixq; Ferdinãdi filia, quæ post Matthiæ Hungariæ regi nupsit, Ioanni Baptistæ, Martiani filio despondetur, permittente Põtifice, quòd uterq; & uir, et uxor, alter è sorore, è fratre altera, Alphonsi regis liberis orti essent. Moxq; ex conuento Beatrice à Ferdinando Sueffam, ad Helionorã sororem mittitur, futurum pignus et securæ pacis, et certi matrimonij, cum esset uterq; impubes. Andegauensibus publica fides data, tutò se Isclam ad Torrellã cõferendi, quibus cum etiam uellet è suis, Ceteris in quæ loca, et ad quos uellent accedèdi potestas permissa. His igitur peractis, rex extrema parte æstatis in Apuliã profectus, positus ad Luceriam castris, inde ob sclopetorũ, colubinarumq; diurnos, nocturnosq; disphosus, repentinasq; cuiusq; modi militum generis cædes,

dimissa obsidione Manfredoniā petit, quam uersus cum è Campania discederet, enea cōportari tormenta iusserat. Itaq; uno ferme tempore & rex propter moenia metatus est castra, & carri cū tormentis, alijsq; machinis eō peruenere. Quibus aduersus muros à septentrione ad iactum admotis, paucis diebus, quassata moenia, dirutaq; turres, decidende spem urbis pollicebantur. Cū iam in castris ob summam cōmēatus inopiam penē tumultuātū est, stipendiaq; cōclamari uniuerso à milite ccepta. Rex igitur quo sub spe stipēdiorū è uestigio soluendorū exercitiū promptū, paratumq; ad imperata haberet, Barolū ad ea comparāda proficiscitur. Eo uix digresso, nauigia duo onerata fabis, atq; à Tarētino sub speciem exercendae mercaturae ab Vigilijs, quod maritimū est oppidum, missa, cum appulissent, ad litus constitere: admonitiq; nauigiorū ac fabarū domini, non licere, qui amici essent, obsessam eos urbem ingredi, aut adiuuare annonae, fabā in continenti expositam regio quaestori uendidere: quam per equitum ac peditum cum distribuisset capita, hac ratione tridui cōsuluit exercitus totius fami. Cum interim ducibus oppugnationem parantibus uentū est ad deditiōnis conditiones, quarū medius Barolitanus cūset Barnabās, scriptis ijs quae ad regem mitterentur, dū inter ciues, militesq; pacata seruntur colloquia, ad muros atq; ad portas facto ex improviso impetu, ducū fraude ac praedae cupiditate per ruinas moeniū irruptū est in urbē, eaq; foedissimo exemplo direpta. Atq; inter sacra profanaq; discrimen nullū habitū. Quae res ingenti Ferdinandū dolore affecit, qui ne statim regredi Manfredoniā ad exercitum posset, aliquot dierum febricula effectum est. Interim arx Sancti Angeli dedita cum thesauris, qui in ea erant, missusq; ad eam accipiendam cū praesidio Iouianus Pontanus, qui regis iussu in castris remanserat, quo ducibus adeset copiarum in administrandis rebus. Descendentem in Apuliam regem Antonius Agellus, & Antonius Vidanus adierunt Tarentini Legati, ijsq; Romam, uti aiebant, ituri post habitū cum eo congressum, rex illos ad Ioannē Antoniū remisit, qui aggrauate quartana Idibus Decēbris in arce Altemura diem obiit. Mors tamen eius suspitione non caruit. Nā uterq; Antonius in suspitionē cum uenisset in ita cū rege cōsilijs, subminatus (in cubiculo solus cū esset, ac sine testibus) Tarentinus eis fuerat, ubi Tarentū, quō properabat, peruenisset, securi quamprimū in illos animaduersurū. Id à puero qui assiduus in cubiculo uersabatur, clanculā, & quasi non audisset exceptum, atq; ad alterum ex Antonijs perlatū, à quo blanditijs, pollicitationibusq; delinitus puer fuerat, praeproperandam ad necem perpulisse utrumq; creditum est. Itaq; ad multam noctem ingresses cubiculum, ut qui repentinum aliquid afferrent, somno, morboq; oppres-

sum

atque hinc hinc hinc

hinc hinc hinc
hinc

sum strangulasse, statimq; ad regem misisse mortis nuntium. Multaq; com-
 perta uiolente mortis signa statim diuulgatum est. Rex accepto nuntio,
 misissq; qui urbem, atq; arcem acciperent, cumq; ijs simul Marino Toma-
 cello, fidei & cauto uiro, qui duodecim millia aureum ex arce, magnaq;
 auri atq; argenti summam inde in castra ferret, accito e Masfredonia milite,
 solutoq; stipendio ad Aufidum pergit: atq; inde mouens in agro Trancensi
 confedit, tantisper ibi moratus, dum qui post Ioannis Antonij mortem, Ba-
 rensi in terra motus fierent, ab exploratoribus significaretur. Inde uero
 cum ad Quartanam mouisset syluam, maneq; solis sub exortu, innumera-
 bilis fere sturnorum numerus palustribus e locis in aera perlatus cum esset, in-
 gruens ex improviso falco accipiter, eos repetere fugat ac disijcit, tantusq;
 inuasit aues metus terrorq;, uti inter acies couolarent, ac si armatorum ad
 ordines cofugerent, magna exultatione incedentis agminis, felicitq; bene-
 uaticinantium militum presagio. Quo augurio proficiscens rex, ad syluam ubi
 peruenisset, nuntios accipit, urbis fere omnes & Barensis, & Hydruntinae
 terrae, inuocare Ferdinandi nomen, ac salutare eum regem. Quaedam etiam
 statim oratores in castra misere, quosq; ipsa uocat Syndicos, qui publico
 populorum nomine seq; urbesq; dederent. Cum autem factus esset certior
 Ferdinandus, Iulium Antonium Aquaeuium Tarentini generum, cum uiginti equi-
 tum turmis in armis esse, idq; studere, quo Baro urbe potiretur, in cuius ar-
 ce ad quadraginta aureum millia seruarietur, Trilicium uersus castra mo-
 uit, ubi pluribus diebus cum haberet castra, Barum atq; arcem ipsam finitimus
 cum oppidis recipit. Interim Iulius Antonius, qui uiuente etiam Ioanne An-
 tonio regis fouerat partes, quod & populos in regem inclinanteis cerne-
 ret, & spurium Ioannis Antonij filium, nequaquam eo ingenio praeditum
 nosceret, qui succedere paterno imperio dignus atque idoneus uideretur,
 cum rege pactus, liberali ad illum animo in castra suis cum copijs uenit, uexil-
 laq; ueneratus est. Inde rex dispositis opportuna per loca copijs, Tarentum
 profectus, omnia pacata inuenit, nullumq; fuit alicuius nominis oppidum ad
 quod non accesserit benigne, liberaliterq; acceptus a ciuibus, quos ipse pu-
 blice, priuatimq; ac praesertim benemeritos, quosq; persecutus est priuile-
 gijs, muneribus, beneficijs, aliosq; liberauit uectigalibus, alios ornauit sti-
 pendijs, equestriq; praerogatiua. Compositisq; regionum earum rebus, sub
 ipsum uer Neapolim redijt uictor, opibusq; et fama insignis, diuersis etiā
 oratoribus qui ad eum conuenerant, alijsq; & bello, & pace claris uiris,
 in ijsq; Alexandro Sfortia, qui ad eum e Theatibus uenerat, ac Bartholo-
 meo Cardinale comitantibus. Duxit autem secum & Iulium Antoninum,
 cuius opera, consilijsq; in maximis pacis ac belli rebus exco usus est, cuius

etiam ductu multa post et fortiter gesserit, et feliciter administraverit: tamen si in toga quam in armis non minus uir hic claruit, ad prestantissima queque natus munia domi, forisque. Inredientem Neapolim Ferdinandum, ordo, populusque, nullo non honoris genere cumulauit. Gaudij letitieque a uiris, mulieribus, omni denique etate, in templis, porticibus, compitis, priuatorumque ciuium domibus signa promiscue precebita. Is postquam et ciuium, et oratorum rebus, qui ex Italie urbibus gratulatum multi uenerant, satis fecit, reuersus ad belli studia, Isclae obsidione acrius intedit, datque maritimae rei operam. Hinc Oui arcem multis prius usus artibus, corrumpendis custodibus, concutit, admotis ingentis crassitudinis tormentis, in cassum tamen, multorumque operum, et dicrum iactura. Longe uero post fame coactus, prefectus illam dedidit, qua undique perquisita, praeter salis pusillum in ollula, fasciculumque salitae brasicae, nihil omnino esui quod esset, in arce repertum est, adeo fortibus atque obstinatis animis prefectus, defenso resque extitere. Inter haec agente ad Isclam Ioanne, tum rebus alijs, praesertimque, missa clam annonae, tum interceptis Martiani literis, cognitum est illum noua cum Ioanne misse consilia, idque modo expectari, dum execta messes essent, frumentaque intra oppida relata, ne renouato bello fame premeretur, populariumque metuendi tumultus Martiano essent. His perceptis consilijs, multa cum animo suo agitans Ferdinandus, illum primum curabat, ne ratione aliqua suspectam habere Martiani fidem putaretur, quodque Neapolibus graui laborare peste coeperat, quo urbem multitudine uacuam faceret, per hanc speciem statutus Leborio in campo tabernaculis eo se recepit, asiduo uenatu, aucupijsque nunc Capuano, nunc Auersano se exercens in agro. Quodque Caldorae in Ferentanis hostiliter adhuc agerent, ut qui debellaturos eos esset, soluto militibus stipendio, conuenire eos Rosarium ad Mansionem iussit: atque ubi maturae segetes uisae sunt, repente ad Sauonem uniuerso cum exercitu profectus, Martianum ad se in castra omnibus cum copijs euocat: quod nisi statim proficisceretur, illum se pro hoste habiturum, agrumque eius omnem hostiliter populaturum significat. Ille primo timens, pauensque prius etiam omnia tentaturus uidebatur, quam ut regis se fidei permitteret armati, et inimicum praeseferentis animum: tandem et suorum admonitionibus, et quod popularium fame laborantium animos uerebatur, iratos iam, et de rebellionem cogitantes, ad regem uultu, orationeque quam maxime composita in castra uenit, ab eoque benigne acceptus est. Cum rex permulta egit tum de rebus suis alijs, tum de conciliandis, aut debellandis Antonio, reliquisque Caldoris. Ille uero aliquot post dies, ex quo in castris manserat, quiescente in tabernaculo rege, mane sub exortum solis, equo per castra pra-

præter solitū deuectus, deambulansq; cum paucis, ac subinde quasi multa animo agitans uultum immutabat, alioq; atq; aliò sese uertens, nūc humi fixos tenebat oculos, nunc cœlum suspirans, aurāsque susceclabat. Quod animaduersum cum esset, regi q; perlatum, iussit diligenter uadum obseruari fluminis, quo è loco ad Carinulis fugienti (neq; enim amplius duobus millibus passuum oppidū aberat) iter tutum erat uadum prætergresso. Incertus igitur, atq; animi dubius fluctuansq; diutius cum fuisset, tandem ad uadum iam citato equo repentinus ferebatur. Ibi interceptus à custodibus, captiuusq; Capuam, atq; inde Neapolim regis iussu ducitur. Qui statim urbibus, atq; arcibus illius potitur, Helionora cum liberis, ac Beatrice Auersam deducta. Ipse confestim cum exercitu in Samnium, Ferentanosq; profectus, receptis in itinere castellis, atq; oppidis serè omnibus, quæ Caldorarum essent, castris ad Vastum Amonis positis, quod olim Istoniū fuisse multa docent, acri illud obsidione premit. Qua in obsidione propter multitudinem ancorum tormentorum, quòd permulti quotidie passimq; ac promiscue in castris caderent, atq; alij coxis, alij brachijs aut humeris mutilarentur, fœdæ mortes, uulneraq; fœdiora essent, multa præter opinionem Ferdinando contigere. Futuram nanque breui Istonij obsidionem præfagiens Antonius, cum ipse se Riparellæ contineret, quòd id castellum natura maximè munitum esset, locoq; summe edito positum, strenuissimum quenq;, ac sibi usu ipso cognitū ex ea quam secum habebat copia, ad urbem tuendam præmiserat: præfeceratq; præsidio Ranerium Ligninum Neapolitanum, uxoris suæ fratrem, acri iuuenem ingenio, constanti fide, manuq; admodum promptum, ac maximo quoq; quòd offerretur periculo exultantem. Horum igitur opera, pertinacibusq; effectum est studijs ac laboribus, uti rex obsidionem tandem omitteret, plurimis diebus magna cum suorū cæde frustra absumptis. Itaq; disposito milite finitima per castella, qui ne cōmeatus in urbem inferretur, prohiberet, fame Istonienses compellere ad deditiōem decreuit. Ipse ad constituendas regionis eius res conuersus, illis compositis, sub autumnū exitum in Campaniā regreditur. Antonius post regis digressum, relicto Riparellæ præsidio, cū ea quam secū habebat, manu hostem frustratus, nocturno tempore itinere maximè occulto, Istonium ingressus, populares primo cohortatus, multa spe ac pollicitationibus illos honorat. Deinde cum intelligeret ciues diutius famem nullo pacto toleraturos, Restainum filium ad regem in Campaniam misit, qui cum eo de se dedendo, deditiōisq; cōditionibus ageret. De qua Neapoli cū ab Restaino ageretur, interim Iacobus Carrasus, quem rex militibus qui in finitimis Istonio castellis hyemabāt, præfecerat, clam

cum primoribus agere de deditioe cepit: quos ad ultimam propè famem redactos sine spe maritimi, aut terrestris subsidij, honoratos etiam promissis facile in sententiam suam pellexit. Itaq; quo maxime tempore Antonius sperabat regi se pacatum filij opera, resq; è sententia pro temporum tamen statu compositum iri, tumultu in foro exorto, excitantibus illum Thomas, Petro, & Francisco fratribus, è Sanctorum familia, à tumultuantibus capitur, confestim regio inuocato nomine. Cuius rei certioem cum fecissent Ferdinandum, eius iussu Antonius Auersam perductus, arcis præfecto custodiendus traditur. Paucos tamen post dies, Restaino filio procurante, quòd captus is fuisset interea dum de deditioe ageretur, resignata prius Riparella, è carcere liberatur, constituto satis etiam liberali stipendio, quo Neapoli priuatus cum uxore ac familia honeste uiueret. Is uerò haudquaquam multos post menses, sub speciem curandæ agriitudinis, cum se Batanas contulisset ad balneas, Romam inde comparatis clam nauigijs fugit: nec multo post Viterbium, inde Firmium in Picenum proficiscitur. Ad ultimum uerò Esim petijt, ubi diem haud multos post annos obiit: uir specie quidè, atq; alijs corporis muneribus abunde clarus atq; excellens, quibus si animi quoq; dotes accessissent, in eas nunquam calamitates incidisset. Per idem tempus Alexander, qui Pisauri hyemauerat, maturato in Marsos rediit, iunctis cum Matthæo ac Roberto copijs, nam & ipsi ex hybernis prodierant, Aquilanum in agrum progreditur, tentaturus per idoneos homines ciuium animos. Illi igitur Tarentino mortuo, prostratis atq; attritis Andegauensium rebus, famem etiam cū timerent, agrorumq; uastationem, oblatas ab Alexandro conditiones accipiunt, ac per eū impetrata uenia, regi sese dedunt, accipiente urbem eam regis nomine Nicola Statio, qui tum apud Alexandrum regis ipsius iussu agebat. Quæ deditio (nam ciuium ipsorum haud exigua in Pontificem Romanum inclinabat pars) Ferdinandi rebus plurimum autoritatis addidit ac uirium. Eæ nãq; urbis eius erant opes, ciuiumq; ipsorū uires ac facultates, ut facile in quam ipsi declinarent partem, Aprutij reliqui populos fermè omnis in eam traherent. Hæc urbs Amiterni de excidijs paulatim creuit, quod oppidū Sabinorum quondam fuerat, idq; maxime celebre Aboriginum etiam temporibus, quæ tempestate Aternus illud amnis nondum alijs auctus fontibus medium secabat. Aterat tum haud multum ab Aterno uic uiculus de fonte diæus Aquila, quod nomen hodie quoq; pars ea seruat nouæ urbis Aquilæ. Diruto igitur Amiterno per ea tempora, quibus extincto Romano imperio Italia ab externis est nationibus occupata, ciues diuersi, alius alium in uicium cum concessissent, aucta maxime tum ciuium, tum conuenarum

fre-

frequentia est Aquila, propter agri opportunitatem, fontisq; ipsius usum, atq; ubertatem aquarum & pabuli. Nam pecuarijs e quaestibus Aquila praecipue creuit. Sensim itaq; atq; non unis temporibus conuenientibus accolis, forum efficitur rerum uenaliu, emporiumq; regionis totius, finitimoru deniq; uicorum omnium ratione hac conuentus & caput. Cuius etiam frequentiae accessit Porconij propinqui oppidi euersio. Nam & Aquilae propinquum ab exortu Solis agrum Forconensem uocatum comperior. Adhuc & deleti etiam oppidi, alioq; de nomine etiamnum extant uestigia. Cum igitur aucti diuitijs conuenae, hostiles timerent incursum, inito simul consilio decreuere, uti dimensi solum, quantum abunde satis esset, regionatim in tot distribuerent partes, quot uici ad inhabitandum conuenissent, singulisq; partibus, quae hodie quoq; nomina uicorum seruant, singulis attributis uicis, solum uniuersum moenibus undiq; cinxerunt: quicq; breuis ab initio dictus fuerat nomine de fontis Aquila, auctus post ciuibus, atq; opibus, prolatis etiam finibus facta est Aquila, urbs quidem ipsa ciuibus, autoritate, & opibus clara, regionisq; totius caput.

Nam et populus ipse quanquam lanitio deditus ac texturæ,
 maxime tamen bellicosus est, finitimisq; undiq;
 formidini, nec minus etiam regibus, qui
 Neapoli imperant.

FINIS

VM hæc biennio fermè gerūtur, Aenariæ interim
 res insulæ factæ indies asperiores erant. Carolus
 enim Torrellæ frater, comparata octo triremium
 classe, magnoq; birēmū, aliorumq; nauigiorum
 numero, ingētem omnis generis rerū prædam in
 Isclam cōuexerat, seq; maritimæ Campaniæ oræ
 maxime formidolosum fecerat. Quo tempore re-
 gius miles munitionibus inclusus, magisq; ipse obsessus, quam qui obside-
 ret, fame, sitiq; laborabat, atq; ad extremum adductus deditionem medita-
 batur. Ad hæc mare infestum undiq; Campanorum litus ab incurSIONibus
 minime tutum: maritimæ cōportationes è Brutijs, Sicilia, Hispanijsq; ab
 ultimis diremptæ: demum nulla non nauigatio importuna, maximeq; pe-
 riculosa esse, ac timeri iam ne Torrellæ prædæ pretio, allectationeq; tra-
 ctis ad se diuersarum gentiū prædonibus, Tyrrhenum omne, Siculumq;
 infestū mare redderēt, neq; Hispanis, in quorum manu maritimæ tum res
 erant, satis credi, neq; alia uia prouideri posse. Quibus malis quo prospici-
 ceret Ferdināndus, nec tamen quibus fideret, satis sciēs, plurima diuersaq;
 animo agitabat. Quoniā autem locus admonet, insulæ situm ac soli natu-
 ram paucis exponam. Aenariam à continente tractu motu terræ aliquan-
 do euulsam multa docent, excelsæ rupes, solū cauernosum, soli natura conti-
 nenti persimilis, arida, & calidis fontibus scatens, nutrit intestina incen-
 dia, unde alumine plurimo abundat. Quin etiam his ipsis annis Bartho-
 lomæus Perdix, Genuensis negotiator, Neapolim petēs, cū insulam præ-
 teruheretur, animaduertit aluminosos quosdā sparsos in ora maris scopu-
 los. Annis enim circiter centū ac sexaginta tribus antequam hæc gerun-
 tur, ruptis repente terræ uisceribus, exanhelato incendio, non modica sui
 parte Aenaria conflagrauerat: quæ eruptio & uiculū igne absumptū post
 uoragine absorpsit: & quā Cumanū spectat litus, prouolutis ingentis ma-
 gnitudinis in sublime saxis, fumo, flāmis, puluereq; immistis, postq; per
 agros sparsim impetu suo iactatis, maxime uberem atq; amoenā insulæ re-
 gionem uastauit. Qua tempestate quædam etiam saxa scopulorum instar
 in litus prouoluta cum essent, ea Bartholomæus fornacibus post excocta,
 in alumen dissoluit, suditq; reuocata arte ea, è Roccho Syriæ ab se allata,
 ubi ipse plures annos negotiatus esset, quæ nullis antea seculis in Italia ia-
 cuerat.

cuerat. Gignit ager nobilissimi generis triticum, fert & generosissimum uinum, estq; hortensium frugū maximè ferax, populares insule uicatim habitant, postius ipse plerunq; tumultuosus & arduus: insurgit in eam mons apprime editus, in cuius penè uertice fons scetet eodem quo & ipse mons nomine Abocetus, ab auiū frequentia (ut arbitrantur) dictus, cum reliqua insula gelidorum labore penuria fontium: litora incurua magis quàm re-
 cta, cœlū clemens ac salubre: iungitur monti in quo est urbs sita, mole ma-
 nu olim iacta: uniuersæ ambitus complectitur decem et octo circiter pas-
 suum millia, abest fermè decem à cōtinente, diuiditur à Prochyta fretō nō
 satis amplo. In eam Alphonsus eiectis inde antiquis colonis uictor è militi-
 bus qui secuti eum essent, maximeq; Hispanis coloniam deduxit, arcemq;
 quam munitissimam struxit. Cuius post & arcis, & oppidi, & insule uni-
 uersæ moderationem cum demandasset Lucretiæ, ea permittete rege sub-
 stituit et arcis custodiæ, et moderationi popularium Ioannem Torrellam,
 Antoniæ sororis suæ uirum. Hic Alphonso mortuo, cum dominandi cupi-
 ditate teneretur, uiolato iure fidei ac necessitudinis, restituerè primo eam
 Lucretiæ contempsit, dein quod intelligeret illam cum Andegauensi sen-
 tire, re Ferdinando significata, ab eo sibi et urbem, et insulam impetrauit.
 Atq; haud multo post (ut erat insatiabili auaritia, incredibili ambitione,
 summa inconstantia, perfidia etiam barbara) cœpit cum Ioanne clam age-
 re de amicitia, promissaq; ab illo sibi Prochyta, statim cū Petro Coxa, qui
 insule imperitabat, simultates primo, post apertas etiā inimicitias exer-
 cere. Hinc Ferdinando maioribus curis presso, traiccto triremibus fretō,
 expositisq; in litore militibus, insulam populatur: mox cōparatis neces-
 sarijs, oppugnare oppidum decreuit. Cumq; à rege monitus, ne fidelem, et
 sibi maxime acceptū hominem armis peteret, nec ab incepto desisteret, ac
 tantum non fame coactum Petrum ad deditonem cōegisset, tandem rex
 necessitate uictus, comparata classe, Torrellæ militem Prochyta expulit, li-
 beratumq; obsidione Petrū commeatu plurimo, ac militibus iuuit. Torrel-
 la per hanc occasionem cōfestim ad Andegauensem desciiuit, quem post ad
 se confugientem urbe acceptū, opibus etiā suis fouit. Quod ni Tarentini se-
 cuta breui mors esset, transmissō in Brutios cū triremibus (uti cōuenerat)
 Ioanne, insequenti anno bellū priori lōge infestius calamitosiusq; instaura-
 tū iri apparebat. Igitur Ioannes in Isclam delatus, cōspecta munitionū natu-
 ra, primo mediocribus prelijs infestare regios, eos extra munitiones ex-
 citos sauciare, fatigare, haud quiescere sinere: post ne castris egredere-
 tur, prohibere, arcere à lignatione, nequid ab insule popularibus importari
 posset, cauere: sclopetis, colubrinis, bombardis die nocteq; infestare: mul-

tos in propugnaculis, non paucos intra tabernacula uulnerare, aut mem-
 bris mutilatos lacerare, donec eos caedibus, uulneribus, mutilationibus, fa-
 me, siti, lassitudine, pestilentia è diutino labore, necessitudineq; exorta af-
 fectos, ad ultimam rerū ac malorū omnium difficultatem artibus his rede-
 git. In hac summa rerū omnium inopia illud eos maxime angebat, quod clau-
 rant, nec ab illo certiores fieri, quid pararet, quid ab ipsis parandum esset,
 quando praesidium expectandum, omni itinere, terra, mariq; intercluso. Itaq;
 rex magno nuntiorum discrimine ab ijs qui Abocoetum tuebatur motem,
 de suorū difficultatibus certior factus, re in senatu saepius disceptata, cum
 omnes de ferendo subsidio desperarent, quippe cū hostiū classis abude po-
 tens, pollēs q; esset, cōtra regē eo tempore praeter trirēmim unā maritimi
 apparatus nihil esset: in ea cōsiliorū infirmitate, consternationeq; animo-
 rum, Ioannes Pous trirēmis eius praefectus, ceteris animo percussis omni-
 20 bus ipse animi plenus: At, inquit, lōge secus ego sentio rex, lōgeq; alia mi-
 20 hi mens, aliudq; à uobis cōsiliū est duces. Mihi est animus, expositis ab al-
 20 tera insula parte in terrā militibus, occupato mōte qui mari imminet, in-
 20 de decurrere, gladiōq;, et hasta, modò lectus mihi miles detur, aperire ad
 20 munitiones uia, hostēq; ferro mediū cadere, et cōmeatu immisso liberare
 20 ab fame, obsidioneq; munitiones. Huic sententiā alij ut generose fortiq; for-
 tes ipsi assentiebatur, contrā alij ut temerariā aspernati repudiabāt, metu
 in maius aduersariorū res tollēte. Tū Pous rursus: Vobis, inquit, uiri regia
 20 de re tātū agitur: mihi de regia, et mea de salute, itē incolumitate, bonisq;
 20 meis omnibus. Si uicero, regijs, et meis rebus iuxta cōsuleror: sin fortuna,
 20 quod nullo pacto reor, inceptis meis inuidērit, regi nihil amissum, mihi ui-
 20 taq; et fortuna omnis in aequo mea ponitur. Et uos quidē Isclae res despera-
 20 tas habetis, ego uerò eas à calamitate ut uindicē, meo, rerumq; mearū o-
 20 mnium discrimine laboro, et conor. Nolite quiescētāta meis mihi parūdam
 20 periculis laudē inuidere: dabo uobis, mihi credite, hoc uno facinore cōfictū
 20 bellū. Rex probato eius cōsilio, trirēmi cōfestim instructa, duabus cū bire-
 mibus, minoribus itē nauigijs duobus, delectis ter centū peditibus è uete-
 ranorū numero, cōmeatu nauigijs imposito, noctū è Neapoli solucra eum
 iussit. Ille tenebris, silētiōq; feliciter usus ad finitimū mōti litus applicat,
 peditatuq; exposito, trirēmiq; alijs cū nauigijs Caiet. et petere portū iussis
 montē nullo prohibēte ascēdit, amicq; acceptus, signo cognito, ab ijs est,
 qui mōtē tuebatur. Nā summo in iugo Nicolai sacellū est, atq; haud procul
 uetus munitio ad propulsandos repētinos insultus olim constituta, cui pe-
 regrina, barbaraq; appellatione nomē est Bastida, Hi cōmunicatis simul
 consilij

cōsilijs è uestigio mittūt, qui de subsidij aduētū obfessos certiores faciāt, et quid agēdū sit doceāt, signūq; inter se cōmittēdæ pugnae cōstituat. Nuntij quōd penetrare ad munitiones undiq; circūfessas ab hoste nequeūt. Pōū bi duo frustrati sunt, q̄ in expectatione rerū erat. Tertio die Andegauiensis cōsiliij huius inscius incēdiariā machinā admoueri munitionibus cū iussisset, ea oblique tracta, in quē minimē locū oportuit declinauit, motuq; ipso magis accensa, flammā simul, ac fumū ingentē edidit. Quod cōspicatus Pous, metuensq; munitionibus à cōflagratione, instructa acie descendit è monte. Partem ducebat cohortis Fantagutius, uir maximē strenuus: partem ipse cū Oriola, homine impigro, & ob fidem regi cognito. Vbi ad locū uentum est, signo dato, occupatū expugnandis munitionibus hostem ex improviso adorti, magnū terrorē incutiūt. Illi pectore aduerso fortiter incurretes sustinent. Ac nūc hi, nūc illi, fortuna belli domina uariante, loco cedūt, multū uulnerātur. Strenue utrinq; pro gloria, pro uita, pro libertate pugnantur. Regij eruptionē è munitionibus expectāt. Andegauiensis illinc paucitatem despicunt, hinc eruptionē uerentur. Itaq; inuisi uiribus regios aliquantū propellūt. At qui intra munitiones clausi fraudē haecenus timebant, ubi cædes, uulnera, fugas, impressiones eminentioribus è turribus conspicantur, cōfirmatis maximē animis erūpunt. Editur pugna rara et nobilis, fortibusq; utrinq; animis decertata, utrinq; pro salute pugnantibus. Vtraque in dextra acies spem, salutem, libertatem repositam habet: regia si cesserit, nullo se loco tutā credere. Andegauiensis in medio constituta hostiū, non fugæ, nō receptui locū habere, duces, centuriones, præfecti hortari, adoriri, ferire, milites alij impellere, alij cedere, pars capere, multi capi, uulnera, cædes, casus promiscui. Vtrinq; clamores tolli, utrinq; pro pugnae cūctū, aut fuga significari, aut uictoria. Tandē Andegauiensis ab fronte atq; à tergo arctius pressi superantur, nec sustentata impressione, pluribus aut cæsis aut captis, reliqui in fugā uersi, pars intra molem, alij pontibus qui expositi in litore erant, in triremes se recipiūt, alij in mare prolapsi minoribus à nauigijs excipiūtur. Dux ipse Andegauiensis in fluctus maris mēto tenus immisus ægre à suis intra nauem sulleuatur. Victor regius, fugato hoste, munitiones ingreditur. Pous cōsolatus magis q̄ cohortatus, si berū iā ab obsidione militem, faucios curari, commeatū importari, præsidū per munitiones distribui imperat. Lægidos aut morbo grauatos inde deuehendos curat. Nec multo post, constitutis è sententia rebus omnibus, cōfirmatisq; militū ac populariū animis, ad montē reuertitur. Illi uictoria elati, speiq; atq; animorū pleni, felicia omnia sibi promittūt, ex eoq; hostē à munitionibus, atq; à continente prohibent. Pous è monte ad litus digres-

sus, ascensa è uestigio nauicula, quo discessus hoste lateret, Caietam ad tri-
 reme deuehitur, statimq; Formiano solus litore Iluam petit, ubi intellexe-
 rat regias triremes expectare. Hæ simul inde digressæ Neapolim uersus
 dum feruntur, Argentario haud procul à promontorio, quatuor triremes,
 ac biremes totidem Punicas obuias habent, in easq; strenue illatæ, unam è
 biremibus capiunt. Quo minus insequantur fugientes, obstiterè Andega-
 nienses triremes, dū timetur ne insequētibus ipsis à tergo inferatur. Itaq;
 felici navigatione usæ, Neapolim paucis diebus aduehuntur. Atq; haud
 multo post, Ioannes Tarentino iā mortuo, desperatis rebus suis, in prouin-
 ciā inde Narbonensem enauigat, relinquēs in regni Neapolitani populis,
 atq; apud nobilitatem præcipue, permagnū sui desiderium. Cum esset maxi-
 mē cōpositis moribus, integra fide, incredibili continentia, summa constan-
 tia, magno in Deū metu, in homines liberalitate ac gratitudine, iusti, hone-
 sti; apprime colens, ac supra Gallorū hominum ingenia grauis, seuerus,
 circumspectus. Ferdinandus igitur Aenariense ad bellū conuersus, compa-
 rata classe decem triremium, totidemq; honorariorum, ac biremiū sex, eī
 Galcerandū Hispanū prædonem præficit. Ille complureis menses, nauibus
 opportune dispositis, urbem sic cinxit, arcuitq; commeatū. uti tandem ad
 summā annonæ inopiam redactus Torrella fratrem è Prouincia arcesitū
 certiozem fecerit, ni quamprimū subueniatur, de se rebusq; suis esse omni-
 no actum: maturaret igitur, se uel paucissimos dies uix esse toleraturū, ue-
 rendamq; interim populariū inconstantia, præsertim urgente fame. Caro-
 lus re cognita, ac maturandū ratus, honorata frumento nauī, instructisq;
 triremibus, nocturnis diurnisq; remigationibus, ad ferendū subsidiū cum
 properaret, ubi in conspectū uenit insulæ, imito cū præfētis consilio, trire-
 mem optime omnium instructam, cui erat Delphinæ ob celeritatē nomen,
 que honorariam remulco traheret, præmittit. Ipse cum omni numero spe-
 ciem præ se fert magno impetu inferēdi sese ex improviso in Galcerandū:
 ratus hac ratione, dum regia se classis instruit, dū ipse sese minabūdos osten-
 tat, omnem regia classis impetū in se tracturū, Delphinam interim quasi
 parū animaduersam ad oppidū, ipsamq; montis rupē appulsurā cū com-
 meatu: quo factō, fugā ipse esset in altū abrepturus. At Sancius Samudius
 in statione collocatus cū esset, conspecta Delphina, minime cunctandū ra-
 tus, summis uiribus in illam rostro inuectus, edita cruentissima pugna, eā
 cum honoraria capit. Quod ubi Carolo cognitū est, spēs; animoq; destitu-
 tus, confestim in fugā uertitur. Galcerandus instructa classe, in altū proue-
 ctus, diurna, nocturnaq; remigatione fessos ipse recente remige facile asse-
 cutus, præter unam, omnes cū Carolo, alteroq; è Torrellæ filijs capit, ca-
 ptasq;

Ioannes rex ande
 ubiq; deservit

ptasq; secum Aenariâ perducit, ac utranq; simul & uictam, & uictricem
 classem in ancoris ad fretum sistit. Quod ubi regi nuntiatiû est, ingenti cu-
 ra liber, ac gaudij plenus, cum Ximeno Duræa, Siciliæ Legato, qui haud
 multos ante dies Neapolim ad regem uenerat, ad Miseniû profectus, Gal-
 cerando, præfectisq; gratulatus, gratias illis egit, quod fortiter fecissent,
 quod feliciter rem gessissent, quod eo facinore ultimâ bello manû imposuis-
 sent: ijsq; magnificè collaudatis, quid gerendû, quid à quoq; administran-
 dū esset, constituit, statimq; Neapolim regreditur. Tum uerò urbs uictori-
 æ certa, festa omnia agere, uiri, mulieres, ciues, peregrini, senes, impube-
 res per urbem discursare, ad litus currere, molem peruagari: qui uictrice è
 classe redissent, sciscitari, gratulari, complecti, uirtutem eorum in coelum
 ferre, conuiuia parare, publice, priuatimq; letari, quod mare liberû, quod
 nauigatio securâ, quod tandem pax terra mariq; omnino esset parta. At Isa-
 bella regina qua erat pietate, & in Deû cultu, uictoriâ Deo acceptam re-
 ferre, ipsa Mariæ aras, ipsa Diuorû templa adire, uenerari, paruos liberos
 ante se ferre, cum ijs ante illorû imagines procumbere, gratias agere, uota
 soluere, supplicia pluribus diebus facere: nihil ciuitas uniuersa, nihil nobi-
 lis, ignobilis, sacerdos omittere, quod ad declarandâ letitiâ, nihil Isabella,
 quod ad gratitudinem erga Deû, erga diuos, diuasq; testificandâ pertine-
 ret. Torrella amissa classe, capto fratre, ac filio, destitutus omni spe, de de-
 ditione per Duræam cû rege egit, per quem paucis antè diebus etiam ten-
 tauerat: exolutis sibi à Ferdinâdo aureum numûm quinquaginta millibus,
 oppido, & insulæ simul cedere. Res igitur Ximeno procurante conuenit
 his conditionibus, uti Torrella oppidû regi traderet, ipse liber tutusq; cû
 uxore, liberis, req; omni familiari in Siciliam deferretur regijs duabus tri-
 remibus. Carolus frater, & è filijs alter, liberi, suiq; iuris essent. Ximenus
 conuentorum præs, ac fideiussor esset. Ante tamen quàm ille triremibus
 impositus uela faceret, Ferdinandus coràm exhortatus est eû, uti cû uni-
 uersa familia Neapoli remaneret, rerû se præteritarum immemorem futu-
 rum, neq; ipsi, neq; liberis defuturum pollicitus. Ille regi gratias cum egis-
 set, Neapoli soluens in Siciliam primo, post in Hispaniâ Tarraconensem,
 quaq; illi erat patria, Barcelлонë perlatus est: uir profectò leuitate ac per-
 fidia sua, deterrima quaq; sorte, ultimoq; supplicio dignus. Et hic quidem
 belli huius Neapolitani finis atq; exitus rerum fuit. Cæterum cum regni
 urbium princeps Neapolis, atq; caput sit, antiquissimâq; cæterarum ferè
 Italiæ urbium omnium, quæ nunc florent, de ea si pauca dixerò, neq; alienû
 suscepto operi, & importunum minimè uideatur, tum propter uetustatè
 ipsam, & urbis nobilitatem, tum ob rerum plurimarum siue natura, siue

hominū arte, industriāq; comparatarum, copiam, atq; excellentiam, quibus ipsa affatim, mirificq; abundat. Quia uerò uetustas ipsa, rerumq; re motissimarum obliuio, earumq; cognoscendarū cupiditas ita expostulat, altius quedam repetam & perquisita, & eruta longo studio, multaq; antiquitatū peruestigatione & cura. Nec uerò uitio mihi dari uelim, si antequam de rerum Neapolitanarū loquor originibus, Italiae res à remotissimis etiam seculis repeto, & qui, & quales eam populi, aut reges ab initio tenuerint, in memoriam reuoco. Detur hoc uenia laboribus meis, compenseturq; repetitionis ipsius remotior fortasse explicatio cū utilitate lectionis: quod condonari mihi non impudenter forsan uidear postulare. Igitur Italia, cui post uniuersae nomē est hoc inditū, paulatimq; prolata tū finibus, imperioq; ab Ionio mari ad Alpes usq; complexum est omnia, quae supero, inferoq; abluuntur mari, habuere in initio Umbri, genus hominum bellicosum, acre, imperij cupidū, quiq; paulatim mediterraneis ac montanis à locis digressi, mare uersus Hadriaticum fines protulerint, ipsi reliqui, superstitesq; diluioni, quae Deucalione regnante in Graecia, ab Aegyptijs, Graeciq; ipsius scriptoribus extitisse memoratur. Quae tēpestate Atlantae absorptae in insula, rerū quondā in occasu potita, unde etiam nomen pelago inditum, irrumpebat oceano, mare hoc immissum est mediterraneū, quo tunc submersa atq; hausta fuere cuncta, quibus nunc interiectis Europa, Africaq; inter se atq; Asia distinguuntur. Fabulosa sanē res existimata, propter Poetarū decātata admirabiliter ea de re carmina, ceterū quae nec à natura ipsa rerū abhorreat, & Aegyptiorū consentiat historijs. Hos ante tenuerant Liburni partem eam, quae est ad superi maris sinum. Quibus pulsus Umbri armis eam occupauere, quaq; imperiū protulerunt, tractum omnem uocauerunt Umbriam, uiris post oppidisq; diuturnū ob dominatum maxime frequentem. Liburnis finitima tenuere Siculi, atq; Aborigines, gens indigena, uel, ut alij uolūt, ex Arcadia profecta, duce Oenotro, Lycaonis Arcadiae regis filio, qui postea genti nomen dederit. Cuius etiam frater Peucetius oram alteram superi maris occupauerit, eaq; sit ab illo appellata Peucetia, quae antē fuisse Iapygia. Regiū itaq; nomen gentis uniuersae ab Oenotro coepit, post quē aliquo interiecto intervallo Italus & ipse rex isdem est à populis dictus. Ab Italo autem & Morges, & Siculus, qui à Morgete fratre dissentiens, dedit parentibus sibi populis nomen Siculis, perinde ut ab illo altero nominati sunt Morgesae. Atq; haec quidem omnia multis aetatibus ante obsestum à Graecis Ilium. Hodie quoq; post Marsorū atq; Aquilanorū fines est ager, qui Siculorū nomen seruat, mutata prima nominis littera, Ciculi enim uocantur. Nam & Sicilia insula ex illis dicta,

ab illiteratis hodie hominibus Cicilia dicitur, eadem mutata litera. Est & Vallis item Ciciliana quæ Præcutinorū est in Vestinis, qui sunt inter Aternum, atq; Truentū amnes: quæ regio Piceni quondam fuit, nunc uerò est Aprutij. Successit deinceps illis Latinus belli Troiani temporibus, à quo prisca uocati Latini. Inter Siculos autem atq; Aborigines diutius certatum cum esset, accessere Aboriginum opibus Pelasgi, quibus è Thessalia pulsus, ad eā cū adnauigassent oram, quæ est proxime Padi fluminis ostia, postq; aliquantum temporis cieciti cū inde ab Umbris essent, Aborigines ipsi dedere eis sedes in Reatinorū finibus, eorumq; auxilio, commixtis uiribus, Sicularum res uehementius attriuere. Quibus deniq; attritis, Siculi relictis sedibus, grauissimos post labores ac pericula in Trinacriam traicere: quam occupatam, suo è nomine uocauere Siciliam. Tenuerunt autem in initio Itali, qui ab Oenotrijs sunt, Aboriginibusq; profecti, quantum interrim agri Tiberi continetur, Lyriq; fluminibus, eaq; prisca fuit Italia, ijsq; Italici populi. Tiberim ultra tenebant tunc Hetrusci, quos Tyrrhenos etiam dictos uolunt. Hi paulatim eo potentie peruenerunt, ut Umbrorū ipsi imperium deleuerint, omnisq; Italia ab exteris nationibus, præsertimq; à Græcis ob illorum potentiam fuerit appellata Tyrrhenia. Supra Hetruscos tenuere Ligures, & ipsi antiqua gens, quæq; ausa sit uenienti in Italiam Herculi ire obuiam, instructa acie. Quin etiam quorundam opinio fuit, Aborigines illorū aliquando fuisse colonos. Hetruscos diutius imperantes, superatis alpibus, Galli pepulere uniuerso ex agro, quem ultra Apenninū montem ac secundum Padum fluiuium possederant, quorum etiā oppidū fuit Sena, quæ hodie quoq; Gallica agnominatur. Trans Lyrim uerò, proximisq; Lyri regionibus, diuersis tamen ætatibus imperita uere Ausonij, Opici, Osci, Hetrusci, Samnites, Campani. Ausonij quidem uidentur fuisse antiquiores, quàm ut ab Ausone, Vlyssis filio, nomē acceperint. Nam & partē illam terræ Brutie, quæ est ad mare Ionium, satis constat longe prius uocatam Ausoniā, eamq; Ausones primos tenuisse, & mare ipsum Ausoniū appellatū: & ut Halicarnasso placet Dionysio, quod post uocatū est Tyrrhenū, ante Oenotri aduētū ab accolis mare dicebatur Ausoniū. Opici uerò fuere, qui et Ausonij, ipsi indigenæ, ut Rutuli, ut Volsci. At Osci Padi accolæ, ac pulsi ipsi, suis Opicos è sedibus pepulere. Hos dein Cumani à Chalcide deducta Colonia, Hippocle Cumeo, et Chalcidense Megasthene ducibus. Hi cū opibus autoritateq; aucti admodū essent, subiecere sibi finitimos populos. Omnem post eis agrū ademerunt Hetrusci, ac uariante fortuna, Samnites Hetruscis. Dicti autem Samnites à nostris initio Sabelli, ipsiq; à Sabinis orti, postquam in Sabinorum nomen trans-

fiere, qui ante Oenotrij fuerant, atq; Aborigines. Ex ijs deinde agris Samnites hos eiecere Cāpani, quorū princeps fuit urbs Capua: à Samnitibus quoq; profecti sunt Lucani, qui secundū eos trans anem Silarum sedes sibi imperiumq; compararūt. Per multis tamē ante Lucanos atatibus, im peritauerant eā in regione Pelasgi, atq; Oenotrij. Vnde insula duæ in Lu canorum mari sitæ, Oenotriæ appellatæ, atq; ab Oenotrijs orti Itali, Mor getæ, & Siculi illis successere. Inter quos diutius etiā bella gesta. Quæ è re à Græcis scriptoribus pars ea uocata est Italia. Vltimi autē Lucani à Sam nitibus emissi occupauere regionē, eiq; ducis nomine uocauerunt Lucani. A Lucanis orti Brutij, pastoralis initio gens, suisq; ab domibus digressa. Post eos quod reliquū est, tenuere Græci, ad mare Ionū, diuerso tempore, pluribus deductis colonijs, in plaga præsertim mariūma, unde magna etiam Græciā olim dicta. Nec tamen de suæ è Græcis scriptoribus qui ar bitrati sint, oram Italiæ illam ultimam, quæ Isthmo contenta peninsulam quasi quandā efficit, Italiam initio dictam ab Italo quodam, quem popula res, propter sapientiæ probitatisq; opinionem, quam ipse etiā dicendi sua uitate concitasset, regem sibi constituerunt. Satis tamen cōstat tum Hesper iam, tum Ausoniam ante Herculis in Italiam aduentū à Græca præsertim gente uocari solitam. Hic status penē rerū in Italia fuit ante bellum Troia num, & post Aeneam atq; Ascaniū Albæ regnantem, donec Romanorum res adoleuere, ipsiq; tandē Italiæ sunt potiti. Ut uerō ad Opicos redeamus, à quibus Thucydides tradit, Siculos fuisse eiectos sedibus, quod uidelicet Opicorū tunc celebre esset nomen, Phlegræus eorū ager fuit, in quo plerique uolunt gesta, quæ de Gigantibus memorata sunt in fabulis, ab int estinis terræ incendijs dictus. Quo in agro principes extiterunt urbes Cumæ, Pi teoli, quæ Græcè est Dicæarchia, & Neapolis. Hanc igitur, finitimamq; oram, quæ est ad anmē Lyrim, Vlysis, belliq; Troiani tēporibus tenebant Lestrigones atq; Sirenes: tenuere & Cimmerij, genus hominū furtis ac latrocinijs assuetū: hīq; specus quàm domos magis incolebant, deductisq; intrinsecus sub terram cuniculis diuersabātur. Cumq; celebre apud ipsos oraculū esset, fierentq; Auernū ad lacum sacra in Diis patris honorem, in quibus, euocatis manibus, futura noscitantur, hac ratione multos mortā les, qui ad sacra conueniebāt, atq; ad oraculū consulendū, deprehensos in meatibus, locisq; subterraneis spoliandi libidine clam obruncabant. De mum scelera eorū deprehensa, ipsi supplicio affecti, sedesq; eorū euerse ac penitus deletæ. Opicorū insula fuit Prochyta, fuit Aenaria, fuit & Pon tia, & Pandateria, & quæ dicta est de Sirenis unius nomine Parthenope. Nam & ab alterius quoq; sepulchro Leucostia dicta est etiam breuis quæ-

dam insula Pestanum contra sinu posita. Ac tametsi quæ de Sirembus dicuntur, pleraq; habentur fabulosa: proditum tamen est memoriæ, atq; ita hominū opinio tenuit, unius ex eis conditum sepulcrum editiore in colle ad ultimum maris sinum dedisse colli nomen, uocatūq; illum ex eo Parthenopen, quod nomen post fuit etiam urbis eius quæ nunc est Neapolis. Quia uerò et Surrentum quasi Surenctum, et promontorium ipsum quod Mineruæ dicitur, Lapides sunt olim Sirenū dicti, quodq; in insula item duæ Sirensæ, quæ post Capreas, Posidoniati, hoc est Pestano, ac Salernitano adiacent sinui, quo in sinu fuit olim Pestum, nuncq; in promontorij eius capite posita est Acropolis, quantum coniectura uti licet, et fabulæ uidentur innuere, hæc imperitasse sinui, locisq; ijs uidentur. Quædo prisca etiam auctores tradunt Surrentū urbem, ipsumq; in quo constituta urbs est, agrum ac promontorium, Sirenū quondam sedes fuisse, perinde ut Circe imperitauit finitima in insula, ut Calipso in alia etiam Ausonij maris insula. An non regnauit Babylone Semiramis, in Ponto, Phrygia, Bithynia Artemisia: nōne Punicum auspicata est imperium Didō? Florentibus maxime Gotorum rebus imperauit in Italia Amalasintha, Theodorici regis filia. Nec uerò multis ante nos seculis Amatildis Comitissæ res in Italia non in primis fuere illustres. Nōne duæ, diuerso tanē tempore, Neapolitanum regnū moderatæ sunt Ioannæ Itaq; permultis etiam post Sirenes seculis, Aenaria sub Neapolitanorū reipublicæ iurisdictione tenebatur: et cū ab illis aliquādo bellica extracta ui fuisset, Imperatoris Augusti iussu fuit eis restituta. Et à qua matrona nomen accepit insula Parthenope, perinde ut ab altera Leucosia est de illius sepulcro dicta, nimirum cum ea post mortem sepulta in colle esset, continenti imperitauerat, et in quo sepeliri se cauit loco, et celeberrimus per id temporis locus is erat, et uiuenti dominæ gratus admodum atq; in delitijs habitus. Nam et honos sepulturæ religiosissimus semper fuit, etiā quibus tēporibus literæ nullo fere in honore essent, et generosissimo cuiq;, decreto etiā publico, in maxime celebri urbis aut agri parte, dabatur sepulturæ locus. Traditum est enim (de re ut maxime uetusta loquar) apud Oruinium antiquissimum, ac maxime quondam nobile Aboriginum oppidum, Augusti etiam tempore non murorum modo fundamenta, et fossas extare ueteris magnificentiae testes, uerum etiam sepulcrorum monumenta magno ambitu, operosisq; aggestionibus, atq; in sublimi editis. Itaq; sepulcrum ipsum iudicio est Parthenopen colli imperitasse, qui subiectæ imminēbat stationi, atq; ad sinus ipsius caput, eiq; regione Surrentum spectabat, quæ Sirenium ipsarum sedes tunc esset. Quæ ad locum quodam naues quendam quasi in portū applicarent, collis ipse fre-

quens erat habitatoribus, æque ab accolis ac nautis celebratus, isq; obli-
 rato priori nomine, post in matronæ memoriam, atq; ab eius sepulcro Par-
 thenope agnominatus. Cuius post loci frequentia auxere Cumani, atque è
 Chalcide Eutœæ profecti coloni, auxere & Rhodij, quo tempore rebus
 maritimis plurimū ualebant, deducta illuc Colonia, locoq; in oppidi for-
 mam redacto. Nam Græcā eam fuisse urbem, id uerò certissimū est. Quod
 autem eo ab loco quadringentis ferme passibus oppidulū aberat, secūdam
 litus, ac sub montem ad meridiem positum, cui Græca nomen esset appella-
 tione Palæpolis, idq; breuitate sua habitatores nō caperet, crescentē iam
 multitudine, quo habitandi laxior ferebat commoditas, multi eō cōtinue
 immigrabant ob diuersandi amplitudinem. Quocirca augescēte indicis
 nouo oppido, illinc cōportandis mari mercibus, hinc soli ipsius opulentia,
 cum ædificijs illustraretur, et hominū frequentia, quo ab ueteri differret
 oppido, nouo paulatim nomine, & ab ipsis incolis, & ab nauigantibus,
 uocari pro Parthenope Neapolis cepta. Nam ad tempora Romanorum
 usq; ut Lilius tradit, urbes erant duæ, populus unus. Breui igitur ob loci
 opporunitatem, conuenarumq; frequentiam in urbis excreuit magnitu-
 dinem. Opibus uerò atq; autoritate ualuisse tunc plurimū moenia ipsa pla-
 nē docere: quorū uestigia (quod hodie quoq; quædā extant) uidentur ad-
 mirabili quadam altitudine artificioq; fuisse cōstructa, ut minimē mirum
 fuerit, Annibalem Pœnorū ducem illis uis fuisse ab obsidione deterritū.
 Cōuenisse autem cū in locū proximis è uicis atq; castellis plurimos, docēt
 puetusta quædā urbis regionū nomina, quæ hodie quoq; et publicis, et pri-
 uatis scriptis seruantur, ut Baiana uicinia Batanis à colonis dicta, ut à Cim-
 merijs Cimmerica, quibus urbis partes eæ quondam fuerint ad inhabitand-
 um distributæ. Transiens quoq; in Italiam ab Hispania Hercules post Ca-
 cum impotentem hominem in Latio domitū, liberatq; ab eius dominatu
 regionē, Cāpani maris orā cū peruagaretur, reliquit monumēta perpetua
 Auernū ad lacū sua, perq; oram illam omnē itinere atq; etate fessos, Græ-
 cis potissimū è socijs, traditis eis sedibus collocauit. Quod in Latio item,
 locisq; in quibus postea Roma creuit, antè fecerat. Reliquit & proxime
 Neapolim paulo supra Palæpolim, qui locus hodie quoque Hercules dici-
 tur, & ultra Neapolim ad fontes, qui ab illo Herculanī sunt dicti, ibiq; He-
 raclea condita, & ultra Heracleam apud Pompeios, quo in loco exposi-
 ta ab occasu solis aduecta præda pompam egisse dicitur. Qua tempestate
 loca illa omnia essent Græcis ab inhabitatoribus maxime frequentata et cul-
 ta, propter locorū amœnitatem ac litoris. Ad uetera quoq; Neapolis moe-
 nia, Nolanamq; ad portam extat sacellum Saluatoris, quod ad Herculis

uiam dicitur: & in eadem urbis regione Mariæ adicula, quæ ad Herculem. Ad eò multa Herculis monumenta et intra urbē, et extra citiā permanent. Post ipsam uerò Palæpolim, in qua noua nūc est arx cū adiectis hortis, postq; montē qui Palæpoli imminet, promontoriū protenditur in meridiem, quod à delitijs sortitū nomē est Pausilypiū: è regione uerò alterum existit promontoriū, mediū inter utrunq; sinū cōstituens, Lapides olim Sireniū appellati. Inter autē lapidosos promontorij uertices, sparsosq; naturali quadam tum uoluptate, tum artificio quasi scopulos loca sunt interseminata, ac sparsim consita, ea amœnitate, & cultu, ijs etiam delitijs, ut ab ijs illeclamentis dictæ olim sint cantu Sirenes irretisse nauigantes, traxisseq; peregre uenienteis homines ad inhabitanda saxa. Ac mihi quidē uisus est Virgilius ad eorū locorū imaginem finxisse Elysios secessus, ut cū ait: Secreti celant calles, & myrica circum

Sylua tegit. —

Nec uerò non eodem mihi tempore uisa sunt literarum studia, qualia tunc esse poterant illic & existisse, & ceepisse, quæ postmodum tanta creuerint frequentia, ut quod de uocis suauitate & cantu attributū est Sireniibus, id fabulæ locum dederit ex eloquentiæ ac literarū studijs, disciplinarumq; cognitione & cultu. Nam & Zeno & Parmenides satis propinquis è locis fuere oriūdi, quos ante et alios quoq; fuisse ueri est simile, quā do hi duo essent et ipsi seculis nostris fortasse incogniti, nisi eorū Aristoteles in rebus physicis, & post eū scriptores alij meminissent. Itcirco & ante Pythagorā et metapontinas illas scholas fuere Sireniū in regionibus bonarū artū studiosi permulti: quod Numæ regis Romani disciplina institutionesq; declarant. Ea quoq; quæ de oraculis, deq; ad Auernū tradūtur sacris, fieri absq; literarū cognitione ac professu minime poterant. Etenim rerū cognitiones per ea tēpora penes sacerdotes erant, & apud Græcos existisse tunc literarum notitiam, docuit Nicostrata Euandri mater, quæ eas in Latīū attulit. Sed redamus iā Neapolitana ad mœnia omnium illa tempestate magnificentissima: qua quidem tempestate mare quod illic curuari sensim incipiebat in sinum, radices allidebat collis, atque inter uetus nouumq; oppidū breuiusculus quidā cōstituebatur sinus, quædamq; quasi statio: quod spatīū diuturnitate temporū, hymbriūq; limosis è monte decursibus, ut quotidie cernitur, in cōtinētē abijt terrā, idq; nostro tempore ædificijs refertū est. Moles quoq; posteriore ætate ab regibus iacta portum nunc efficit. Ipsius quoq; ad collis ima fontes tum manabant scatebrofis sub rupibus, qui nunc etsi paucioribus in locis, in ipsa tamen maris ora subter ædificia defluentes scaturiunt. Collis igitur ipse & ad mare ima

positus rupibus, et in mediterraneis insurgebat, uallibus undiq; præterquam ad litus cingentibus. Circū uerò eum moenia ab imo in cæditū assurgentia eminebant ingenti mole saxi, ac singulari artificio cõstituta, aggestitia materia intrinsecus arte iniecta, quatenus collis altitudinem, summumq; æquarēt solū. Ad hæc turre maxime frequentes, ipsæq; extra muros ductæ ad æquato pōst solo insurgebant ingenti uastitate, minacibusq; fastigiata propugnaculis maria ac terras superbissimo quodā prospectu despectabant. Quæ omnia annis ducentis ac quinquaginta ante ætatem nostrā Corradus demolitus est rex. Pōst uerò Romanis urbis eius ambuium promouētibus, et ualles fuere maxima è parte colli, equatæ ad urbis ipsius positū, usumq; inhabitantiū, et moenia pluribus etiam locis ad solum deicta. Nam et Adrianus Augustus templū in tumulo proxime portam, quæ ad mare ferebat, qui locus hodie quoq; Portus dicitur, ædificauit miræ amplitudinis, idq; postea collapsum ab insequentibus est principibus instauratum: qua ex ædificatione parte ab ea paulatim per ætates promotū est oppidum ad muros ferme Paleopolitanos, meridiem uersus, quaq; etiam Solis occasum urbs spectat. Post Adrianū quoq; et ante illum, potissimum autem Antoninorū tēporibus, multa magnaq; intra urbem condita fuere ædificia, ut uallium nunc ipsarū ne uestigium quidem ullum relicū appareat, effectumq; est, ut peruetusta illa magnificaq; cū primis moenia penè undiq; ædificijs cingerentur. Nostra uerò ætate Alphonfus Ferdinandi filius, prolato ad Solis ortum atq; ad septentrionē pomerio, et muniuit eam partem urbis, et illustrauit, erectis ingentis crassitudinis muris piperino è lapide, quanquam inchoasse uideri solum potest, id quod nos ipsi scimus animo illū destinasse. Priscæ quoq; urbis magnificentie præter ipsa moenia maximo est indicio fluuius intra urbem inductus excauato saxo, in quo uetus urbs tota inerat fundata, eaq; cuniculatio, atq; effosse specus, deductæ subter maxime celebres urbis uias: atq; ad singula quadriua, in quæ urbs quondā omnis distributa erat, excisi putei, è quibus uicinia hauriat. Ab hac autē ipsa cuniculatione deducuntur ad alia urbis loca, ædesq; nobilium aquæ tum ad puteorū usum, tum etiam fontium in urbis ijs partibus quæ uergunt ad mare. Ipsa uerè cuniculata effossio, ductilesq; aquarum caue et late sunt admodū, et decursu minime recto, quo dum ad angulos sæpius aqua refringitur, reddatur salubrior. Quocirca et decurrit et strepit, sonorum in saxosi modum fluminis: antiquum sanè opus, ac priscæ cuiusdam magnificentie præclarum testimoniū. Extant in ea monumenta etiam illustra templi maxime in clyti Castoris et Pollucis, et item fori, ac secundū ipsum forū theatri: alterius uerò theatri (nam duo

ea in urbe fuere, quorum alterū iniectum erat nullum apparet uestigium. Ipsa igitur theatra non urbana tantum magnificentiæ indicia sunt, uerum etiam certantium inter se ingeniorum, propter bonarū artium studia, quæ in ea tum urbe mirificè florebant. Nam & Nero Augustus ijs in theatris ad musicæ certamen prodiji in scenam, & propter liberalium artium studia, quibus Hadrianus maxime fuit deditus; ipse quanquam Augustus, rerumq; Romanarum moderator, non aspernatus tamen est oblatum à ciuibus magistratum, eumq; perinde ac priuatus administrauit. Ac mihi quidem uisi sunt Romani imperatores, contendisse inuicem in magnificanda atq; illustranda Neapoli, aduersum quos ciuitas ipsa constantissimā ubiq; fidem seruauit. Nam qua fide, qua animorum offirmatione fuerit post eam stragem, rerumq; calamitatem tantam, qua dux Carthaginiensium Annibal populum Romanum affecit, Punico secundo bello ipsæ Romanorū historiæ docent. Neq; post dirutum à Gotis Romanum imperiū, eandem nō constantiam retinuit aduersus eos, qui rem Romanam etiam qualemcunq; tenuere. Nā qua humanitate doctos uiros, quiq; ea in urbe literis, rerumq; naturæ cognitioni operam dabant, ciues ipsi complecterentur, aperte illud docet, quod Græci Latiniq; Augustorū temporibus Neapolim tanquam in studiorū suorum matris sinū secedebāt. Ea igitur in urbe cū decessisset Lucilius poëta, publico à ciuibus funere est elatus. In eā ossa referri sua Virgilius iussit, Brundisij cum decessisset: qua in ciuitate tantæ admirationi & uiuens, & mortuus ciuibus ipsis fuit, ut in hunc usq; diem multa cum magnificentie ueteris monumenta, tum naturæ ipsius donā quædam ad Virgilium referantur. Secundum maritimam uerò oram quædam etiamnum uisuntur monumenta Luculli piscinarum, qui locus Lucullianus hodie quoq; dicitur. Post quem sunt et Platamoniæ, excauatæ ad litus, ac manu hominum factæ specus, quas uetustas ipsa, salsaq; maris aspergo magna è parte consumpsit; temporumq; ipsorum iniquitas, loca nimirum ad uoluptatem, æstiuasq; deambulationes atq; conuiuia excogitata. Sunt geminæ etiam criptæ perforato monte Pausilypo, altera ad uiam Puteolanam, in ipsoq; fere promontorij principio, quæ ab Alphonso rege fuit, non modicè amplificata; altera ad montis in mare prominentiam, atq; ad ipsius exitum, eaq; maxima parte ab uetustate labefacta. Nec uerò ciues ipsi quàm otio, quàm literis dedisse minus bellicis rebus operam, ubi res ferret uisi sunt. Siquidem è bellicis maxime exercitationibus ac laudibus, nobilitatē comparauere sibi tantam, ut Neapolitana nobilitas appareat & maxime ipsa uetusta, & diutius etiam magnificèq; continuata. Quæ res effecit uti reges qui post Goticas, Africanasq; calamitates mari inuectas, regnū Nea

politianum tenuerunt, eam sibi urbem metropolim, eam regni caput constituerint. In ea regias, in ea arces, in ea sepulera a desq; statuerint sacras, ac diuturnis maximeq; grauibus confectam bellis, restituere in pristinam faciem sint conati. Quam ad rem non mediocriter etiam inuitauit eos cœli clementia, situs opportunitas, agrorum fertilitas, maritima opulentia, rerum deniq; omnium quæ ad uictum opportuna sunt, mira & regionis ubertas, & ex navigationibus comportatio. Sed urbis nos laudationem quidem minime, antiquitatem uerò tantum referendam suscepimus. Igitur in hac urbe Ferdinandus pace parta, rebusq; e sententia compositis supra triginta annos regnauit: cum interim multa bella pro socijs atq; amicis suscepta fortissime gesserit, Turcas quoq; qui Hydrunta, bonamq; Salentinorum partem ex improuiso adorti occupauerant, Alphonssi filij industria, atq; opera uictos Italia expulerit. Qui si quibus artibus in initio regnũ sibi comparauit, easdem in pace otioq; retinuisset, ut maxime felix est habitus, sic inter optimos fuisset principes numeratus.

FINIS.

MENDARVM HVIVS SECVN-
di Tomi, quæ minus attentum Lectorem remorari
possent, castigatio.

Pag. 35. Ver. 33. Hicetaon. 140. 9. Hos Fauorin. 330. 34. regressus.
uer. 37. Praxitelicus. 351. 23. puerulis. 355. 13. constituerint. 364. 38.
oratione. 365. 24. post. & 26. item. 369. 16. equitando. 370. 25. con-
ducenti. 374. 20. uero. 383. 8. uerum. 384. 35. illinant. 387. 19. lan-
nes. 388. 17. quàm. 407. 20. parum idoneo. & 33. dieculæ. 408. 38.
expunge, es. 410. 19. oculos. 413. 19. quereris. 417. 35. quod. 419.
14. arti. 419. 23. parere. 420. 38. efficeret. 423. 20. quàm. 423. 23.
coram. 425. uerum. 427. 9. uetulos. & 30. suapte. 441. 35. Ho-
ratiarum. 444. 1. Male, inquit. & 17. una. 445. 8. quereretur.
446. 29. acida. 447. 20. querule. 451. 27. sapienter. 453. 35. pro.
& ult. Romanas. 454. 2. ille. 455. 18. resciscat. 456. 13. sepicule.
458. 21. despoliato porro. 460. 38. coram sollicitanti. 461. 16. Ferdi-
nandi.

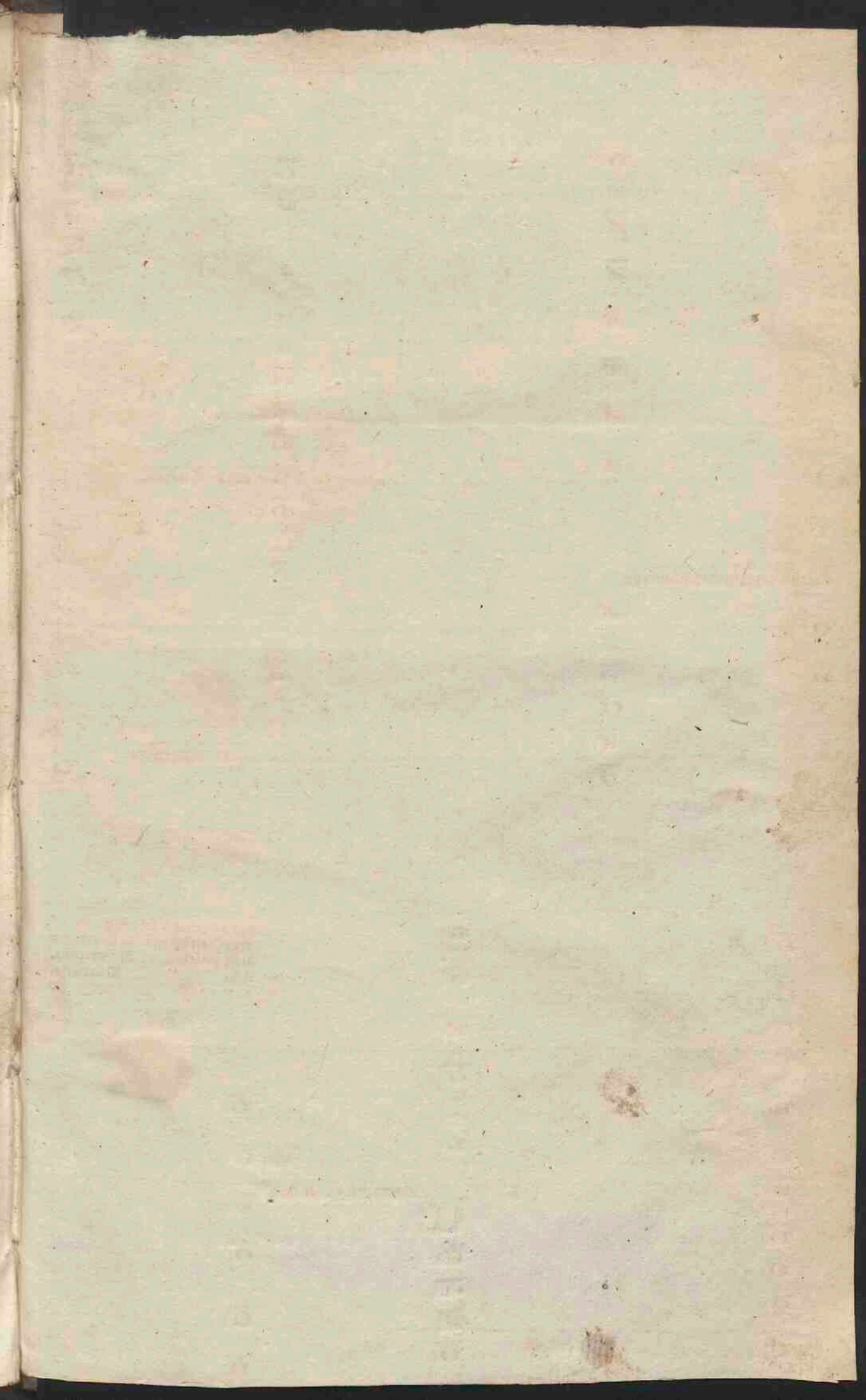
CHARTARVM SECVNDI TOMI
SERIES.

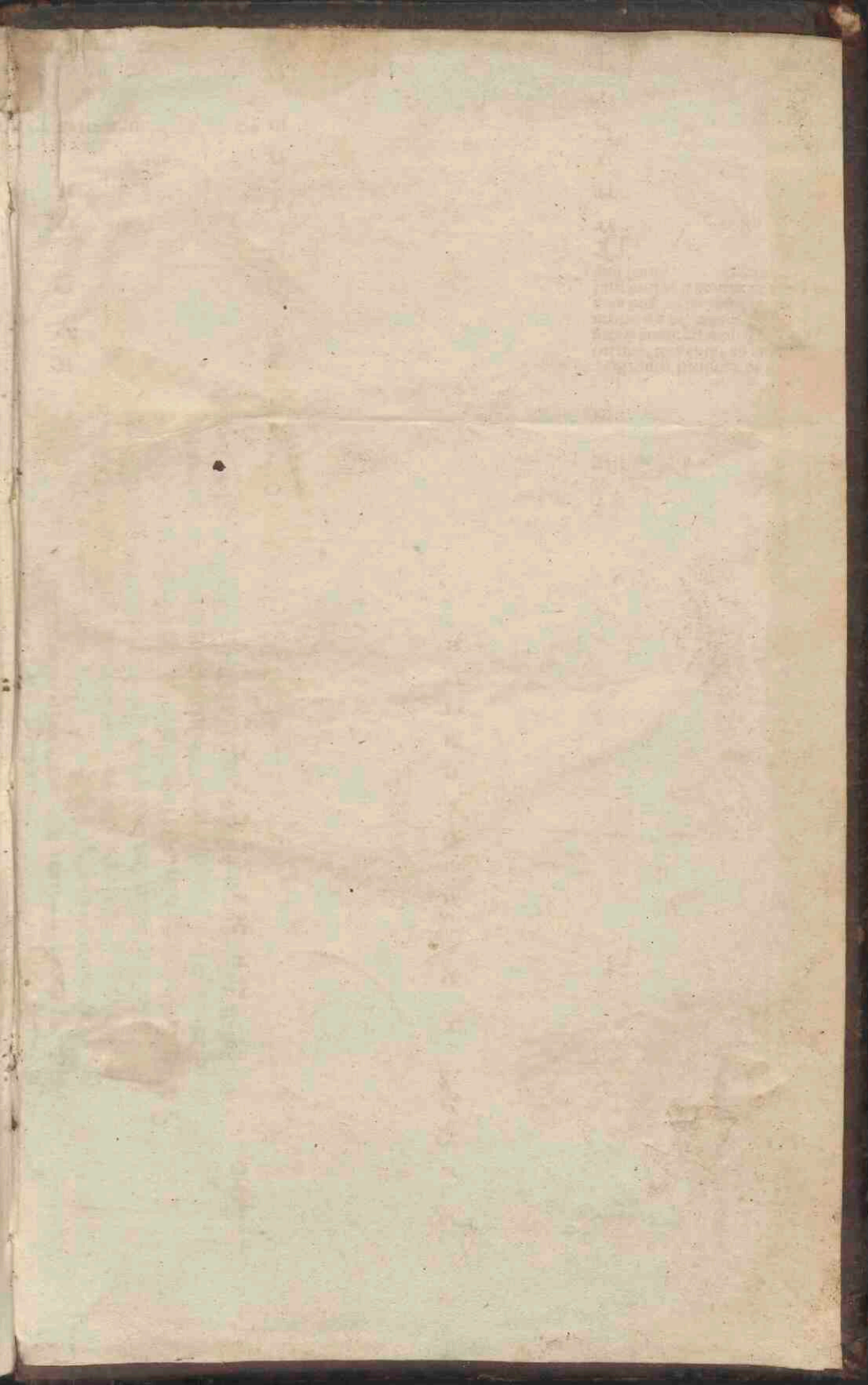
a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X
Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz. AA BB CC
DD EE FF. *Duerniones omnes.*

BASILAE, PER AN-
dream Cratandrum, Mense
Martio, Anno

M. D. XXXVIII.

MARIA

MARI

MARIA

SHE